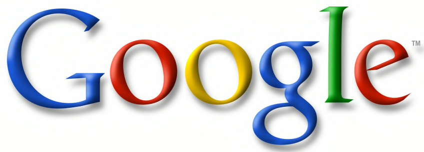
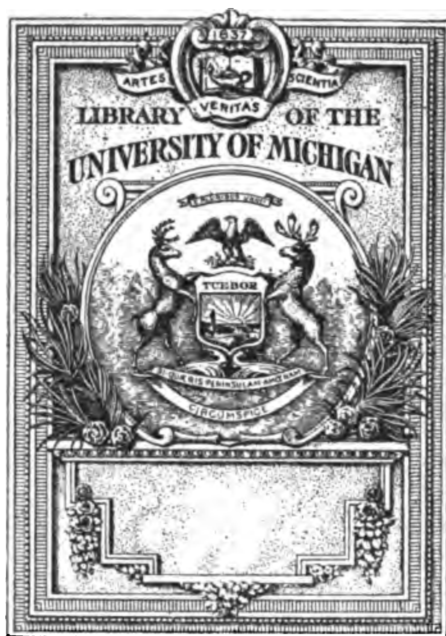

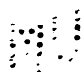

1837
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

RIJKS GESCHIEDKUNDIGE PUBLICATIËN

UITGEGEVEN IN OPDRACHT VAN

Z. EXC. DEN MINISTER VAN BINNENLANDSCHE ZAKEN.

4.

COLENBRANDER,

GEDENKSTUKKEN DER ALGEMEENE GESCHIEDENIS VAN NEDERLAND

VAN 1795 TOT 1840.

DERDE DEEL.

TWEEDE STUK.

'S-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF
1907.

GEDENKSTUKKEN

DER

ALGEMEENE GESCHIEDENIS VAN NEDERLAND

VAN 1795 TOT 1840

UITGEGEVEN DOOR

DR. H. T. COLENBRANDER.

DERDE DEEL.

UITVOEREND BEWIND. – ENGELSCH-RUSSISCHE INVAL. – AMIENS.

1798–1801(2).

HOOFDSTUKKEN IV–VI EN REGISTERS.

'S-GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF
1907.

TYP. ZUID-HOLL. BOEK- EN HANDELSDRUKKERIJ, 'S-GRAVENHAGE.

VIERDE HOOFDSTUK.

UIT BATAAFSCHE BRONNEN.

Voor dit hoofdstuk kunnen wij tot leiddraad nemen de ambtelijke en particuliere briefwisseling tusschen Schimmelpenninck en van der Goes.

Een der eerste daden van het op 12 Juni 1798 opgetreden intermediair bewind was, Schimmelpenninck naar den Haag te roepen. Hij verklaarde zich bereid, in gezelschap van de Winter voor eenige weken naar Parijs te gaan, om de goedkeuring van het Fransche Directoire op de jongste revolutie te verwerven. Zijn instructie, van 15 Juni 1798, draagt hem op, die gebeurtenis te Parijs „in het ware licht te stellen", er de pogingen der geslagen partij te verijdelen, na te gaan of Eykenbroek er zich nog ophoudt, en, zoo de overreiking van het onlangs geteekend verdrag nopens de 25.000 man Fransche troepen nog niet heeft plaats gehad, deze te vertragen, en het tractaat zoo mogelijk ongedaan te maken. — Ziehier zijn eerste dépêche:

396. SCHIMMELPENNINCK AAN HET INTERMEDIAIR UITVOEREND BEWIND, 20 Juni 1798 [1]).

Parijs.

[De Winter en hij zijn 19 Juni te Parijs aangekomen]. Bij ons arrivement alhier heb ik, conform uwe instructie, directelijk possessie van het hôtel der Bataafsche legatie genomen, en aan den burger Buys den last, aan mij gegeven, voor zooverre die hem betrof, medegedeeld. Hij toonde dadelijk zijne bereidwilligheid om daaraan te voldoen . . . . .

Ik vond den burger Buys als gedompeld in een soort van verlegenheid, welke zich onbegrijpelijk zichtbaar in zijn gelaat en houding vertoonde. Het gebeurde in de Bataafsche Republiek veroorzaakte dit natuurlijk grootendeels; dog ik merkte weldra dat hetgeen hier gebeurd was daartoe veel, zeer veel,

1) R. A., Buitenl. Zaken 210.

contribueerde. Ik bedoele hiermede voornamelijk het arresteeren van zekeren Esménard op order van de policie. Dezelve Esménard was geëmployeerd bij de Hollandsche legatie. Door hem werd veel genegotieerd, en hij, gelijk gijlieden weet, en gelijk Buys mij geavoueerd heeft, was de steller der note waarbij de burger Buys heeft getragt de apologie te maken van den gang der zaken in de Bataafsche Republiek . . . . . De grond van de arrestatie van Esménard is, volgens onze informatie, te vinden in zijn emigratie . . . . .

Wij hebben ons kort verblijf alhier ons reeds ten nutte gemaakt om met eenige leden van het Directoire in gesprek te treden, en zijn dezen ochtend bij den burger Talleyrand ter audientie ontfangen. Ik heb het genoegen ulieden te kunnen informeeren, dat het mij, uit die gehouden gesprekken in 't algemeen, en uit een zeer gedetailleerde conversatie met den minister Talleyrand in 't bijzonder, is voorgekomen dat het Directoire over het algemeen zeer gunstige denkbeelden heeft nopens de jongste evenementen in de Bataafsche Republiek, gelijk mede omtrent de goede intentie en inzichten der personen welke thans het intermediair bewind uitmaken. De wensch van het Directoire, zooals Talleyrand mij die te kennen gaf, komt volmaakt met ulieder intentie overeen: namelijk om de constitutie ten allerspoedigsten in eene constitutioneele werking te brengen; alle factiën te doen eindigen [1]); de geheele natie rondom die constitutie te vereenigen; niets te beginnen hetgeen naar een revolutionnair bewind zweemt. Het is dus klaar dat, met postpositie van andere zaken, het spoedig organiseeren der districten, en het bijeenroepen der grondvergaderingen, de groote werkzaamheid van het intermediair bestuur moet zijn.

Het is mij al mede voorgekomen dat men aan den eenen kant zeer gaarne zal zien dat er alle geschikte mesures genomen worden om, eens voor al, alle woelingen van de anarchisten door een wijze en algemeene maatregel af te snijden; alle zoodanige congregatiën en conventiculen, welke het voortplanten der beginselen van anarchie ten doel hebben, te beletten; het misbruik der publieke dagbladen voorzichtiglijk te weren; maar het komt mij tevens voor dat men hier zeer afkeerig is van mesures, welke werkelijk gestreng zijn. Men maakt zeer juist de observatie, dat men zich moet wagten van in fouten te vervallen welke men aan anderen te last legt . . . . .

Onder het schrijven van deze krijge ik de zekere informatie, dat de politie hedenochtend te 5 uren eenige dienaars, verzeld van eenige gendarmes, ter woonplaatse van den burger Blauw gezonden heeft om hem te arresteeren. Dan hij had dien nagt niet te huis geslapen. Men heeft alle zijne daar zijnde papieren verzegeld en medegenomen, o. a. een koffertje waarin gecijferde papieren van zeer veel belang waren. De reden van dit exploit tegen Blauw bestaat in zijne connectiën met Esménard. Hij heeft aan dezen, toen hij in Italië was, een paspoort medegegeven, onder beneficie van welk paspoort

---

1) „Onze politique is geheel nieuw, en zou misschien op den duur niet goed zijn; maar gedurende den korten tijd van ons bestuur willen wij er de proef van nemen. Zij is geene andere dan stipt eerlijk te zijn, alle intriganten openlijk voor de kop te stooten, de constitutie in werking te brengen en te nationaliseeren, om daardoor eens voor al den bodem aan alle factiën in te slaan, van welken kant ook ontstaan. En dit oogmerk zullen wij bereiken, of bezwijken" (Spoors aan Wiselius, 26 Juni 1798; R. A. (W.)).

Esménard weder in Frankrijk gekomen is. Ik heb reden om te denken dat Blauw spoedig uit deze Republiek zal zoeken te vertrekken, ten ware Esménard, die ook zijn protecteurs schijnt te hebben, spoedig weder los raakte . . . . .

Wij gaan reeds hedenmiddag bij Talleyrand dineeren. Gijlieden ziet hieruit een blijk van zijne amicale dispositie te onswaart.

397. SCHIMMELPENNINCK AAN HET INTERMEDIAIR UITVOEREND BEWIND, 21 Juni 1798 [1]).

. . . . . Ik heb gisteren na het expedieeren van den courier, en heden ochtend, zeer gedetailleerde conversatiën zoo met den minister Talleyrand als met de directeurs Treilhard en Reubell gehad. Ik heb zeer veel reden om voldaan te zijn over het accueil hetwelk ik bij allen ontmoete . . . . De ware staat van zaken schijnt mij toe hierop neer te komen, dat alles zal afhangen van de goede wending en het verstandig perfectionnement van het gebeurde in de Bataafsche Republiek; en ulieder groote, en ware staatkunde zal ulieden onophoudelijk moeten doen bedagt zijn om de duurzame vastheid van zaken voornamelijk in de Bataafsche Republiek zelve te vestigen en te cimenteeren . . . . . Het decisive point zal bestaan in de verkiezing der leden van het aanstaande constitutioneel Wetgevend Lichaam. Indien hierin niet zorgvuldig de beide uitersten vermijd worden, d. i. indien niet de keus valt op menschen die te goeder trouwe de constitutie in werking willen brengen, en evenzeer vrij zijn van aristocratische gevoelens als van anarchistische vues, dan voorzeker zal het onheil van ons vaderland niet te berekenen zijn . . . . Dat men derhalven alles aanwende om de eerlijke lieden in de grondvergaderingen te doen opkomen; dat men alle vereeniging van intriganten were; dat men belette dat de brave burgers door eenigen schijn van vrees voor onaangenaamheden uit de grondvergaderingen gehouden worden; en eindelijk dat men dit groote werk beschouwe van dat gewigt, dat daarmede alles staat of vallen moet . . . . .

398. SCHIMMELPENNINCK AAN HET INTERMEDIAIR UITVOEREND BEWIND, 24 Juni 1798 [1]).

. . . . . Ik worde meer en meer versterkt in mijne opinie, dat het consolideeren van het evenement van den 12 Juni geheel en al zal afhangen van den opvolgenden loop van zaken in de Bataafsche Republiek, en dat eene wijze en ferme rigting, welke men daaraan zal geven, alles volmaakt zal afdoen. Niet alleen is dit mijn gevoelen het uitwerksel van de gesprekken met de leden van het gouvernement alhier, maar ook voornamelijk van de beschouwing van den tegenwoordigen staat van zaken, voor zooverre ik mij daaromtrent een denkbeeld kan vormen. De revolutie schijnt hier haren grooten kring rondgelopen te zijn. Het royalisme, de aristocratie, en de demagogerije hebben, beurt om beurt, hunne rollen gespeeld. Alle partijschappen, onder die verschillende vlaggen, schijnen zich zelve uitgewoeld en doodgeworsteld te hebben. Hieruit is een gouvernement ontstaan, hetwelk

1) Als voren.

mij toeschijnt zonder eenige belemmering van eenige massale oppositie (waardoor ik de kragt en werkzaamheden van gewesten, steden, sociëteiten en clubs versta), de zaken te kunnen dirigeeren. Een zoodanig gouvernement kan geenzins belust zijn om in een naburig land een partij te souteneeren, welke juist hare existentie op clubisterij, op massale medewerking van een woelzieken hoop van het slegtste gedeelte van de natie, zoude moeten bouwen. Dit ligt niet in de natuur der zake. Men zal, bij preferentie, willen zien dat de teugels van het gouvernement in handen komen van lieden, die toonen zullen te kunnen regeeren, en niet noodig hebben te demagogiseeren. Het Fransche gouvernement is zeer alieen van alles wat zweemt naar demagogie; hieruit, dunkt mij, valt te concludeeren, dat het systema van bestuur, door het afgedankt Bataafsch bewind geadopteerd, geenzins analogue was aan dat hetwelk mij toeschijnt bij het Fransche gouvernement aangenomen te zijn. Dit komt mij voor een verschrikkelijke fout te zijn geweest, en men heeft zich ellendig bedrogen met de personeele denkwijze van den Franschen minister Charles Delacroix voor het systhema van het Fransche gouvernement genomen te hebben . . . . .

Na eene gehoudene conversatie met den minister Talleyrand, heb ik gemeend op gisteren eene goede gelegenheid te moeten waarnemen om eene note aan hem te presenteeren, bij welke ik de arrestatie van Eykenbroek met zijn papieren verzogt heb. Hij is zeker hier of in de environs, en schrijft telkens billets aan dezen of genen van de directeurs, zonder melding van plaats van waar hij die dateert. Ik heb met het presenteeren van de note aan ulieder expresse last voldaan, en zal u den uitslag daarvan berigten.

Delacroix is te Charenton, dus in de nabijheid dezer stad. Zekerlijk zal hij bereids individueele conversatie met eenige leden van het Directoire gehad hebben. Tot nog toe heb ik niet kunnen merken dat zulks iets nadeeligs te weeg gebragt heeft, en ik ben daarvoor zeer weinig bekommerd. Alles hangt af van een zeker ensemble. Dit ensemble is wel voor 7/8 deelen in den gang van het werk in Bataafsche Republiek te zoeken; en als het daar goed gaat, zal het hier niet kwaad loopen . . . . .

399. SCHIMMELPENNINCK AAN HET INTERMEDIAIR UITVOEREND BEWIND, 29 Juni 1798 [1]).

De burger Blauw bevindt zich in eene allerneteligste omstandigheid. Het resultaat van zeer ernstige navorschingen en combinatiën op zijn sujet brengt mij tot deze conclusie, dat hij *par principe et par penchant* geenzins een aanklever was van het afgedankt bewind; dat hij veel meer voor een moderatere wijze van bestuur geporteerd was, maar dat omstandigheden hem belet hebben om zichzelven altoos gelijk te zijn. Ik wil hiermede geenzins in allen opzichte zijne apologie maken, doch alleen maar doen gevoelen dat hij geenzins bij verkiezing met Buys *cause commune* gemaakt heeft. Hij heeft in zijne tegenwoordige situatie zijn toevlugt tot ons genomen, en mijne intercessie voor hem verzogt. Ik heb hem in substantie doen weten, dat ik, kennis

1) Als voren. — De bijlage dezes is gedrukt in *Gedenkstukken* II onder n° 575.

hebbende van zijne brieven aan van Leeuwen, zoodanige inconsequentie in zijn gedrag meende te vinden, dat ik meende niet in den geest van mijne zenders te zullen werken, indien ik voor hem vooralsnog intercedeerde, maar dat ik hem in bedenking gaf, of hij niet aan zichzelven en aan zijne eigene reputatie schuldig was om eene memorie te stellen, in welke hij zijn systhema vertoonde, en zich zuiverde van den blaam van ongelijkheid en dubbelzinnigheid, waaronder hij nu noodzakelijk gebragt was. Dit heeft dan ook indedaad ten gevolge gehad, dat hij mij eene eigenhandige memorie heeft toegezonden, welke ik zoo interressant geoordeeld heb, dat ik er tot ulieder speculatie een afschrift van heb doen maken, hetwelke hiernevens gaat. Ik heb hem doen weten, dat hij zich moest doen kennen zooals hij was. En waarlijk, zoo ik mij niet bedriege, heeft hij daaraan compleet voldaan.

Ik verlange nu zeer om uw denkwijze over dezen man te vernemen, en te weten of gij van oordeel zijt, dat ik gepaste demarches te zijnen faveure behoore te doen; te weten om te bewerken dat hij ongemoeid in Frankrijk op het land moge blijven, of wel ongemoeid uit de Fransche Republiek vertrekke. Hij begeert geen post of qualiteit meer. Hetgeen gijlieden als eene waarheid moogt vaststellen is, dat Eberstein en Eykenbroek zijne geslagen vijanden zijn. Het werk heeft wonderbaarlijk samengehangen; de ware steunpilaren van het afgezet bewind zijn te zoeken in de negotiatiën van Eykenbroek en Eberstein, en in de demagogen van Amsterdam en Rotterdam. Daar gij nu zoo duidelijk de source van het kwaad kent, zal uw doorzigt niet missen kunnen om daaraan de radicale genezing te bezorgen . . . . .

400. SCHIMMELPENNINCK AAN WISELIUS, 3 Juli 1798 [1]).

. . . . . Ik heb den grooten man met wien gijlieden voornamentlijk genegotieerd hebt, en wien ik alle dagen spreke, volmaakt gedisponeerd gevonden om alles te doen wat van hem afhangt; maar ik heb tevens duidelijk kunnen merken, dat hij niet veel kans ziet om het verder te brengen als tot die circulaire. Ondertuschen hebt gijlieden daar te weinig effect van, en het is nauwlijks eenige smorfio waardig geweest. De wetten omtrent de kaperijen hinderen hem geweldig; en dan wordt hij door de andere matadors, die belang bij de stricte werking dier wetten hebben, gehinderd. Ik ben ondertusschen met hem afgesproken om eene officieele demarche te doen, en dezelve te fundeeren daarop dat hoezeer de respective pouvoirs bij de constitutie gesepareerd zijn, en hoezeer regulariter het Directoire zich niet met den loop der justitie, en dus niet met de wetten over de kaperije, kan bemoeien, echter die generale regel ophoudt, wanneer zekere zaken eene politieke betrekking hebben; zoodanig nu beschouwe ik ulieder operatie ten opzichte van het binnenkrijgen uwer immense Oost-Indische schatten, en op dien grond wilde ik dan eene voorziening vragen, welke dezelve tegen de kaperijen *à l'abri* kan

---

1) R. A. (W.) — „Gijlieden" zijn Wiselius en Liebeherr; zie *Gedenkstukken* II, 611, 768. Talleyrand had hun beloofd, de Fransche consuls in den vreemde te zullen aanschrijven, Bataafschen eigendom in opgebrachte neutrale schepen niet verbeurd te verklaren zonder machtiging van den Franschen minister van justitie.

stellen. God geve dat ik reusseeren mag; immers dat ik den weg tot réussite voor mijn opvolger kan banen.

Uw brief [1]) overtuigde mij dat gij nog niets wist van de gevangenisse van Esménard, en van de moeilijkheid waar Blauw zich in bevindt. Gij gevoelt hoe voorzichtig wij zijn moeten om iets ostensibels te hunnen faveure te doen; maar onder de hand werken wij voor hen. Ik zie duidelijk dat hun deze ongelegenheid gebrouwen wordt van de kant van Eykenbroek. Deze schuilt nog hier; er is order om hem te vatten, doch men zegt dat hij niet te vinden is.

De zaken staan hier zeer goed. Laat men in 's hemels naam *a costi* zich vereenigen met ter zijde zetting van alle kleine consideratiën en personaliteiten. Er is waarachtig maar ééne partij (en ik kan niet gelooven dat dezelve zeer groot is) waarmede alle vereeniging onmogelijk is: dit is de partij der anarchisten en terroristen . . . . .

401. SCHIMMELPENNINCK AAN HET INTERMEDIAIR UITVOEREND BEWIND, 12 Juli 1798 [2]).

De staat van zaken schijnt meer en meer oorlogzugtig te worden. De negociatiën te Rastad embrouilleeren zich. Uit eene conversatie met den minister Scherer heb ik gemeend te kunnen opmaken dat men van den kant der Fransche Republiek eene decisive wending aan die negociatiën zal willen geven. Ik bespeurde, dat men in het idée gevallen is dat een opnieuw geëclateerde rupture voor het belang van de Fransche Republiek te prefereeren is boven het langer traineeren van de negotiatiën. Men begrijpt dat men onnoemlijke schatten zoude uitwinnen indien men het grootste gedeelte der legers weder op vijandelijk territoir konde brengen, wanneer dezelve zich ten koste der vijandelijke ingezetenen zouden moeten onderhouden, terwijl dezelve, hangende de negotiatiën, uit de kassen der Fransche Republiek moeten gesoldeerd worden. Ik verwagte derhalve eerstdaags een decisive demarche van den kant van het gouvernement, welke een plotselijke vrede, of een inmediate uitbarsting van den oorlog ten gevolge zal hebben . . . . .

Gijlieden zult zekerlijk met verwondering de bij het Directoire op gisteren gearresteerde verplaatsing van den generaal Joubert, en de verwisseling van denzelven tegen den generaal Hatry vernemen. De reden hiervan staat hoogstwaarschijnlijk in verband met hetgeen ik zooeven omtrent den oorlogzugtigen staat van zaken meldde. Het manifesteert een plan van een aanstaande oorlogsoperatie; het is berekend om de negotiateurs te Rastad te imponeeren. Joubert is van het leger van Italiën; hij heeft met zeer veel roem onder Buonaparte gediend. Het Directoire wil doen zien dat het een einde wil hebben van de negociatiën, en dat het onverwijld vrede of oorlog op het vasteland wil. Voor het overige wat ook het motief van deze verplaatsing zijn moge, dezelve heeft geene de minste onguustige bedoelingen ten opzichte van onze Republiek. De dispositie blijft alhier steeds dezelfde: en het bekende caracter van den generaal Hatry, die voor een zeer braaf, bedaard mensch, en voor een man

1) Niet aangetroffen.
2) R. A., Buitenl. Zaken 210.

van zagte zeden bekend is, is daarenboven zeer geruststellend. Ondertusschen kan het niet anders of deze schikking zal aanleiding tot allarmeerende reflectiën en gesprekken geven, welke juist in dit tijdstip nadeelig kunnen zijn, en waarvan de invloed zooveel mogelijk zal moeten worden tegengegaan . . . . .

402. J. VAN HEEKEREN AAN D. J. VAN LENNEP, ± 16 Juli 1798 [1]).

. . . . . De 12 Juni, mijn vriend, heeft u pleizier gedaan. Gij kent mijne denkwijze, en kunt begrijpen, dat die dag mij niet minder dan u aangenaam was. Daaglijks met de lieden van het vorig Bewind omgaande; daaglijks met hen sprekende en hunne handelingen waarnemende, was 't mij niet moeilijk den geest welke hen in alles bezielde, na te sporen. Nimmer heb ik mij een denkbeeld kunnen vormen, hoe er een Nero, een Robespierre konde bestaan, en nu wierd het mij klaar. Van den 22 Januari af heeft men niet het belang van het algemeen, maar een dwaze en onberedeneerde factiezugt en onbeperkt eigenbelang gedreven. Fynje, een man van veel bekwaamheid, doch overdreven driftig, en een huichelaar in de hoogste graad, had met alle zijne verkregen kundigheden, met al zijn vernuft, geen denkbeeld van politiek, schoon hij daarin een Phoenix meende te zijn. Hij was wraakzuchtig en bovenmate hoogmoedig en kwaaddenkend; hij vertrouwde geen sterveling omdat hijzelf niet te vertrouwen was. Vreede, een kundig doch violent man, minder werkzaam dan Fynje, was niet minder immoreel en agterdogtig; van Langen, een hoogmoedige, laatdunkende gek, die zich honderdmaal onvoorzichtig uitliet. Met de twee anderen heb ik geene verkeering gehad. Zij worden voor eerlijke lieden gehouden, maar ik heb dikwijls gevraagd of zij dan niet in alle maatregelen hadden medegestemd? of zij zich niet mede geconstitueerd hadden? of zij niet in den 4 Mei hadden medegewerkt? of zij zich niet almede door Ducange lieten regeeren? . . . . .

De intermediairen hebben het vaderland gered, zegt gij. Ja, zij zouden het gered hebben, indien geene bijzondere belangens van personen, die hen omringen, hunne goede bedoelingen wederstreefden. De generaal Daendels is een driftig en naijverig man, die stout genoeg is alles te ondernemen, doch die voor het politieke geenzints geschikt is, en ook daarvoor geen gezoegzame kunde heeft. Hij beveelt liever dan dat hij bevolen wordt. Men zegt dat hij in het Uitvoerend Bewind zal komen. Hij meent daartoe recht te hebben, omdat hij gelooft den 12 Juni bewerkt te hebben, die vóór hem reeds klaar was. Ik geloof dat hij zijn eigen kuil graaft, en 't zoude mij niet verwonderen dat het zaad weder in de grond was geworpen en reeds rijpte voor een anti-12 Juni. *O utinam sim falsus aruspex!*

De verkiezing voor het Wetgevend Lichaam is over 't algemeen niet kwaad, schoon zij beter konde zijn. Ik ben blijde, dat uw vader verkozen is, hoe weinig hij zelf, uw moeder en gij daarmede ook zult tevreden zijn. Behalven den generaal Daendels heb ik nog geen menschen voor het Uitvoerend Bewind hooren noemen . . . . .

---

1) Archief-van Lennep. — Schrijver is de studiegenoot van David Jacob van Lennep, over wien veel voorkomt in diens *Leven* door Jacob van Lennep (eerste deel). Hij was na den 22 Januari door van Kooten als secretaris bij het agentschap van nationale opvoeding geplaatst.

403. SCHIMMELPENNINCK AAN HET INTERMEDIAIR UITVOEREND BEWIND, 19 Juli 1798 [1]).

Zoodra ik de depêche van den secretaris Dassevael in dato 11 Juli l.l. op uwe order aan mij geschreven ontving, heb ik mij oogenblikkelijk bij den minister Talleyrand begeven en hem de zaak nopens de invrijheidstelling der gevangenen representanten op zoodanige wijze voorgesteld, als ik meest geschikt voor de plaatshebbende omstandigheden vond. Ik bemerkte zeer spoedig een goed effect, en was overtuigd dat Champigny en Joubert aan dat stuk oneindig meer gewigts geattacheerd hadden als zij hadden behoeven te doen. Ik zal u nu niet breedvoerig over deze afgeloopene zaak meer onderhouden, en nu alleen maar, ter beantwoording der beide dépêches van den secretaris Dassevael van den 11 en 13 Juli l.l. over dit verdrietig stuk rouleerende, communiceeren dat de afdoening dezer zake, in voegen als die heeft plaats gehad, zeer na genoegen van het gouvernement alhier is. Gij kunt u daarop volkomen verlaten, en ik twijfel niet of Champigny zal daarvan insgelijks van zijn gouvernement zoodanig berigt of reeds gekregen hebben, of zeer spoedig krijgen. Gij kunt in allen gevalle hem hiervan de stellige verzekering bij voorraad geven.

De periode in de nota van Champigny, welke mij concerneert [2]), is niet geheel accuraat. De zaak is zoo gelegen, dat ik direct 's anderdaags na mijn komst alhier bij Talleyrand etende, en naast hem zittende, hem toen informeerde dat men de intentie niet had om de gevangenen van den 22 Januari ll. direct te ontslaan: dat men ze waarschijnlijk tot aan de gedane verkiezingen der leden van het constitutioneel Wetgevend Lichaam zoude in staat van arrest houden. Dit is al wat daaromtrent tusschen mij en den minister is voorgevallen. In alle verdere conversatie welke ik daarover zoo met Talleyrand als met de leden van het Directoire gehouden heb, heb ik altoos hen zoeken te overtuigen dat er noch billijkheid noch gezonde politiek aanwezig was om hen langer vast te houden dan tot den tijd der volbragte verkiezingen . . . . .

Ten opzichte van het tractaat over de 25.000 man Fransche troepen zal zeer veel menagement moeten plaats hebben. Er schijnt mij toe geene de minste apparentie te zijn om van dat tractaat te kunnen resilieeren. Sommige Directeuren hebben zich daaromtrent zeer energiek verklaart. Ik heb ondertusschen met Talleyrand daarover geconfereerd; ook deze was van opinie dat het Directoire volstrekt niet in het denkbeeld moest gebragt worden dat men planneerde om de ratificatie te beletten. Hij beschouwde dit als ten uiterste

---

1) R. A., Buitenl. Zaken 210. — Vgl. hiervóór, bl. 10—13. — De dépêches van Dassevael hadden kennis gegeven van de stappen van Champigny in deze zaak, en van het daarop gevolgd besluit van het Bewind.

2) „Chargé de rendre compte à mon gouvernement de tout ce qui se passe d'intéressant, j'avais dû lui transmettre les dispositions du Directoire intermédiaire à l'égard des détenus, et les sages motifs qui déterminaient le retard de leur mise en liberté. J'avais de plus été informé que le citoyen Schimmelpenninck, votre ministre, avait fait la même communication au ministre des relations extérieures à Paris" (nota van Champigny aan Gogel, 11 Juli 1798, bij Mendels, *Daendels*, bijlage bl. 73).

ontstaatkundig Ten opzichte van de reeds getrokken wisselbrieven zeide hij mij dat ik daarover met Scherer den minister van Oorlog zoude moeten confereeren, en hem zien te beduiden om alle verdere dispositie uit te stellen totdat de constitutioneele Wetgevende Vergadering zich over de ratificatie zoude geëxpliceerd hebben. Mijne stellige gedagten, na alles doorgedagt te hebben, komen hierop nêer: Het traité is gruwzaam onereus, maar alle tegensparteling om de ratificatie te ontduiken zal nutteloos en dus zeer schadelijk zijn; men zal dus staatkundig handelen om zich deze last te laten welgevallen. De geheele positie van die 25.000 man Fransche troepen op onzen bodem te hebben, op dien voet als zulks bij de *articles convenus* is gestipuleerd, is in gewone tijden iets zoo ongerijmds en zoo onbestaanbaar met alle notiën van een independenten staat, dat het toch vast moet staan dat wij ons, te eeniger tijd, daarvan op de beste wijze moeten libereeren. Zonder dit achte ik onze staatkundige existentie geheel chimeriek. Alle intermediaire palliativen beteekenen derhalven, volgens mijne opinie, zeer weinig. Men bevindt zich, dit is maar zoo, in eene afhankelijkheid van de tegenwoordige omstandigheden waarin Europa zich bevindt. Het is te hopen, dat de tijd en gebeurtenissen hieraan eene wending zullen geven, welke ons minder dependent van die omstandigheden maken kunnen. Gedurende dien tusschentijd moeten wij compleet toegevend zijn omtrent alles hetwelk rapport tot onze buitenlandsche betrekkingen, vooral met de Fransche Republiek heeft; alles wat ons de goede staatkunde kan permitteeren is om onze interieure domestieke zaken ongegeneerd en zonder invloed van agenten, chargés d'affaires etc. te kunnen reguleeren, en zooveel mogelijk voor onze commercieele belangen te kunnen zorgen. Ik heb voor eenige weinige dagen met Talleyrand zeer ernstig gesproken dat er eens eenmaal een goede, solide, permanente marche van zaken tusschen het Fransche en het Bataafsche gouvernement moest getraceerd worden, ten einde alle misverstand, 't welk meestal door het verkeerd zien der Fransche geëmployeerden geboren wierd, in 't vervolg voor te komen. Ik voegde er bij, dat ik dagt dat dit zeer gemakkelijk konde geschieden; dat het Bataafsche gouvernement stellig geresolveerd zijnde om den regten loyalen weg te bewandelen, zich onwrikbaar aan de groote principes der revolutie zoude houden; de constitutie getrouw in train brengen; alle moyens welke hetzelve had, tegen den gemeenen vijand deployeeren; in zijn ondernemingen tegen dien vijand confident en *de concert* met het Fransche gouvernment handelen; inwendig alle partijschappen vernietingen: getrouwlijk aan zijn engagementen voldoen enz. Dat hiertegenover moest staan: dat het Fransche gouvernement zich verder met onze huishouding niet behoorde te bemoeien; dat het deszelfs ministers behoorde te gelasten om alleen maar agt te geven op die groote getraceerde marche; en zich van het immisceeren in details, welke zij niet begrepen, moesten onthouden. Ik deed hem begrijpen dat dit de weg was om eens voor al alle differenten tusschen de beide gouvernementen voor te komen, en die dagelijksche onaangename gêne te voorkomen, welke zoo geschikt was om elk eerlijk man een *dégoût* van alle bemoeiing met de politieke zaken te doen opvatten, en een afkeer tegen de Franschen zelve te inspireeren. Hij avoueerde mij hiervan de billijkheid en noodzakelijkheid, en zeide gaarne hiertoe te willen medewerken. Ik zal derhalve dit punt niet uit het oog verliezen, want het komt mij voor dat dit het groote middel kan zijn om onze

betrekking met het Fransche gouvernement op eene solide harmonieuse wijze te bewaren. Kwalijk geplaatste reserve doet dikwijls veel nadeel, en daar de politieke directie, welke het Bataafsche gouvernement moet adopteeren, alleszins loyaal zijn moet en zijn kan, kan men daaromtrent niet te vertrouwelijk zijn. En men zal juist daardoor eviteeren dat men zal zoeken zich met het *intérieur du ménage* te bemoeien.

Nog hedenochtend heb ik Talleyrand over 't verplaatsen van Joubert gesproken. Hij herhaalde zijne verzekering op de stelligste wijze dat deze mesure eenig en alleen het resultaat van militaire consideratiën was, en declareerde op de positiefste wijze dat de opinie van het Directoire over het evenement van den 12 Juni gefixeerd was, en dat men de allercompleetste gerustheid konde hebben, dat deze orde van zaken rustig en ferm geconsolideerd wierd, en dat het aanstaande Wetgevend Lichaam en constitutioneel Uitvoerend Bewind, getrouw aan de principes en de constitutie, in dier voegen de zaken dirigeerden dat er geen schijn van een revolutionaire staat van zaken meer overbleef. Een ample conversatie met de Directeurs Treilhard, Larevellière-Lépeaux en Merlin, overtuigt mij daarenboven ten volle, dat het systhema inderdaad zoodanig is. Het zou dus niet voorzigtig en zelfs schadelijk zijn om op het blijven van Joubert stellig te insteeren. Ik heb zeer stellig te kennen gegeven dat zijn vertrek op dit oogenblik eene ongunstige impressie maakte; doch men voerde daartegen aan dat dit zonder schijn van grond was. Voegt hierbij dat het bijeenkomen van hét Wetgevend Lichaam en de daarstelling van het constitutioneel Uitvoerend Bewind zoo nabij zijnde, alsdan het Directoire alhier zich openlijk zoodanig klaar en duidelijk zal moeten expliceeren, dat alle traces van twijfel over deszelfs denkwijze zullen moeten ophouden . . . . .

404. „VERGADERING gehouden op Vrijdag den 27 Juli 1798 op de voorkamer in het huis van Boeseken" [1]).

De wet waarvan bevorens gemeld hebbe, is quasi gearresteerd en zal aanstaande Dinsdag geteekend worden; egter blijft de vorige nog in zijn volle kragt. Verder is door Gordijn en andere leden voorgesteld, om alle collegiën toegedaan de revolutionaire partij ineen te smelten. Zulks is goedgekeurd en daartoe een geheime commissie benoemd, alwaar Gordijn zich onder bevindt, en ook om met de vrienden van Rotterdam en elders te correspondeeren, ten einde op één moment gereed te zijn om te sturen, waarmede onder recommandatie van secretesse de vergadering te 12 uren is gesloten [2]).

't Bovenstaande door Gordijn en anderen geproponeerd van zich met anderen te vereenigen, is op gisteravond 29 dezer ook geschied in de canonnierskroeg bij de Runsteeg over 't Zeecomtoir, en waar tot half drie uuren in den morgen is gedelibereerd, en nog niet tot conclusie gebragt, doordien een partij op de propositie van L. Z. hebben bedankt, waaronder vele ambte-

---

1) Archief-Gogel; verklikkersbericht over de bewegingen der Jacobijnen te Amsterdam. — Het stuk „bevorens" is niet aanwezig. — De letters L. Z. weet ik niet te verklaren.

2) Het volgende drie dagen later.

naren. Een andere partij het verdomde, zeggende wel te willen voortgaan op de Staatsregeling en eerst zouden afwagten hoe de nieuwe clanten het maakten, enfin het finaal besluit is tot Woensdagavond uitgesteld [1]).

Vergadering gehouden op 31 Juli op de voorkamer ten huize van den burger Boeseken.

De commissie benoemd tot het mortificeeren der papieren en boeken van het hoofdcomtoir der vergaderinge gehouden bij den burger Prins op de Pijpenmarkt, doet na het openen der vergadering te 9 uuren rapport, dat zij alle boeken en papieren hebben verbrand, en dat zij den castelein voldaan hadden. Vervolgens wierd er gelezen eene missive van den burger Nobbe, waarbij zij aangemaand wierden zooveel mogelijk bij elkander te blijven en het getal der leden niet te doen verminderen; dat men op de betaling der contributiën niet behoefde te zien; dat zoude wel gevonden worden. (Dit ziet op de advertentiën in de Leidsche Courant circa 14 dagen geleden waarbij een ieder tot betaling wierd opgeroepen en aangemaand).

Den burger Sweers liet zich mede zeer sterk hooren en zwoer hij nooit van sentimenten veranderen zoude, en vermaande een ieder standvastig te blijven, proponeerende een commissie te benoemen tot onderzoek bij de absente leden om haar af te vragen of zij bij hunne bevorens gedane declaratie bleven persisteeren, en opnieuw zich wilden verbinden bij teekening; dat menv oor alle gevaren een nieuwe wet zoude formeeren, zooveel mogelijk op gronden van de Staatsregeling. Dit wierd geapprobeert en ook dadelijk tot die commissie benoemd de burgers Dirk Sweers en van der Pol. Nog is er geen rapport van de commissie naar Rotterdam gezonden ingekomen, waarover men zich zeer verlegen maakt.

405. SCHIMMELPENNINCK AAN HET INTERMEDIAIR UITVOEREND BEWIND, 28 Juli 1798 [2]).

..... Ik heb gemeend, dat ik weinig zoude beantwoorden aan het vertrouwen dat ik wete bij u te hebben, indien ik, kennende den staat der zaken alhier, niet over mij genomen had om de uitvoering van uwe aanschrijving tot het vragen van de arrestatie van Blauw uit te stellen, totdat gij na overweging van eenige omstandigheden, welke u sedert voorgedragen zijn, daarover nader zult beslist hebben. Mijne personeele opinie is en blijft er tegen; voornamelijk omdat ik zeer overtuigd, ja zeker ben dat deze stap gansch niet aan den minister Talleyrand zoude behagen. Uit alle conferentiën met hem daarover bij continuatie gehouden, is mij gebleken dat hij van opinie is dat het best zoude zijn om Blauw na al hetgeen gebeurd is eene ongestoorde retraite te gunnen, hem van hier te doen verwijderen en als iemand die zich onbruikbaar gemaakt heeft in den ambtloozen kring te houden. Ik heb bij ondervinding gezien, dat het gemakkelijker is om iemand te arresteeren

1) Het volgende weer op een lateren dag.
2) R. A., Buitenl. Zaken 210.

als om den gearresteerde op eene voegzame wijze weer te ontslaan. Ik zie nog niet duidelijk in tot welke opvolgende stappen het arresteeren van dezen burger ulieden ten opzichte van anderen zoude moeten brengen. Ik kan almede niet wel berekenen in hoeverre deze arrestatiën, de procedures welke daaruit zouden moeten volgen, de explicatiën en defensiën waartoe deze menschen, om zich te redden, toevlucht zouden nemen, eenige menschen in deze stad zouden kunnen compromitteeren; en wel zoodanigen welke men moet menageeren. Want dit stelle ik zeker dat, hoezeer een groot gedeelte der zoogenaamde sterke argumenten, welke men voorgeeft te hebben moeten employeeren ter bereiking van eenige groote bedoelingen, niet ter plaatse hunner destinatie gekomen zijn, er echter eenige wezenlijk hunne adressen gevonden hebben. Wanneer nu al dat werk te sterk genoemd wordt, weet men wel waar men begint, maar veelligt niet waar men eindigt. Ik verbeelde mij dat het belang van het land vordert om in dit geheele werk, ten opzichte van alle de individus welke daarin meer of min direct of indirect geconcerneerd zijn, zeer veel voorzigtigheid, zeer veel gematigdheid, ja politieke toegeeflijkheid te gebruiken. Laat men zich getroosten van de menschen te hebben leeren kennen, en de zaken eens vooral op een voet brengen dat er in 't vervolg niets van dezen aard weder gebeuren kan . . . . .

Ik heb sedert eenigen tijd den burger Comps, conform aan uwe intentie, tot het stellen en redigeeren van eenige Fransche stukken gebruikt; deze burger heeft mij verzocht om u zijne gevoelens van dankbaarheid te kennen te geven voor het vertrouwen waarmede gij hem vereert, hetwelk hij door zijn ijver en getrouwheid meer en meer zal zoeken te verdienen . . . . .

406. LESTEVENON AAN VALCKENAER, 31 Juli 1798 [1]).

Passy.

Dans l'attente d'apprendre quelque nouvelle qui pût vous intéresser, j'ai laissé passer quelques jours avant que de répondre à votre dernière lettre, qui m'est bien parvenue. Dans l'intervalle vous en aurez reçu une de ma part qui vous aura tenu au courant. Je n'y suis plus depuis l'arrivée du citoyen Schimmelpenninck, parce que je ne vous personne de la maisonnée. Je ne lis pas même les gazettes hollandaises, ainsi que je ne sais que ce que vous pourrez lire aussi bien que moi dans les papiers français. Il y en a un qui contient des articles très détaillés sur les affaires de votre patrie. On n'a pas su m'en dire le nom et je n'ai pas pu le découvrir [2]). Il doit être question d'une protestation signée par 40.000 individus, mécontens de ce qui s'est passé. Il y a aussi des détails qu'on dit être piquans et bien raisonnés sur la conduite qu'ont tenue quelques individus. On objecte aux cinq ministres le dilemme que vous avez déjà fait à leur sujet, et auquel ils auraient de la peine à

1) Verz.-Valckenaer (L. B.). — Voor den vorigen brief van Lestevenon zie *Gedenkstukken* II, 815; de brief van Valckenaer aan hem is niet bewaard.

2) De bedoelde courant was het *Journal des Francs*, waarover *Gedenkstukken* II, 814 noot gesproken is. — In een naschrift op dezen brief bericht Lestevenon, dat men hem thans het blad bezorgd heeft.

répondre. On trouve à redire au voyage que l'amiral de Winter a fait à Paris. Comme prisonnier de guerre sur parole, la délicatesse aurait dû l'empêcher de paraître dans cette ville dans des circonstances où il est difficile de croire qu'il soit venu uniquement pour s'amuser. On parle aussi de son confrère le général, dont le système le plus invariable est, à ce qu'il paraît, l'ambition et l'intérêt personnel. Tout cela peut être vrai, mais je doute que cela produira beaucoup d'effet, puisque le parti semble être pris d'approuver et de seconder ce qui s'est passé. Je sais d'autre part que la conduite du général en question est peu mênagée et excite *in petto* beaucoup de mécontentemens, qu'on n'ose pas manifester parce qu'il tient encore le haut du pavé. Il est presque immanquable cependant que tôt ou tard il ait son tour. Accoutumé au pouvoir dictatorial, il sera difficile de le faire rentrer à sa place, et une lutte avec le pouvoir exécutif prochain, fort aisée à prévoir, tournera apparemment à l'avantage du dernier s'il se conduit avec sagesse, et s'il sait profiter des fautes et des excès auxquels le premier se portera. Celui-ci a un adjudant, nommé Rouget, frère de l'auteur de la Marseillaise et neveu de Bailly. C'est un jeune homme d'esprit, qui ne lui est pas inutile dans les relations qu'il entretient à Paris.

Le pouvoir exécutif provisoire est, à ce qu'on dit, entièrement dans la dépendance du général. C'est lui qui l'a forcé à faire la proposition de la relaxation des 22 arrêtés à la maison du Bois, qu'il aurait été plus convenable de réserver au Corps législatif prochain.

Il paraît que dans ce moment le gouvernement français aura à se persuader que tout va au mieux en Hollande, et que la dernière révolution a obtenu le vœu général de la nation. Il se trouvera sans doute assez de gens, de ceux qu'on est le plus à même d'interroger, qui seront de cet avis. En ne considérant cependant que l'intérêt de la République française, je ne sais si ceux que l'on favorise actuellement sont ses véritables amis. Le ministre Roberjot est encore à Rastadt. Le général Joubert qui va commander en Italie est remplacé par le général Hatry, ainsi que tout roule sur le citoyen Champigny, que vous pouvez avoir connu à Madrid. Il paraît que Meyer a peu d'apparence de revenir à Paris. On ne lui pardonnera pas aisément d'avoir coopéré à la révolution du 22 janvier. Je ne sais pourquoi le dernier Directoire batave a si mal reconnu les services qu'il lui avait rendus, et a préféré de donner sa confiance à Eberstein qui ne paraît être guères mieux qu'un intriguant. C'est là l'origine de tout le mal, car Meyer, bien avec eux et resté à Paris, les aurait soutenus. Il a eu le tort de s'être laissé aller à son ressentiment, et de croire qu'une nouvelle révolution pouvait avoir lieu sans réaction. Je crains pour lui qu'à présent il ne se trouve entre deux chaises. Il paraît décidé à refuser la mission de Madrid. Buys a été nommé en Suède et Dedem mis entièrement de côté. Cette préférence vient de ce que le dernier a voulu finasser avec Daendels. Je dois cependent lui rendre la justice de dire que causant un couple de fois avec moi sur les affaires de la République batave, il m'a témoigné qu'il croyait utile que deux des Directeurs, à savoir Vreede et van Langen, fussent changés, mais que d'ailleurs on devait laisser les choses comme elles étaient, et éviter surtout une réaction.

Il y a une huitaine de jours que le citoyen Blauw, qui s'était tenu à l'écart depuis que les dépêches interceptées avaient fait connaître sa correspon-

dance, a reçu l'insinuation qu'il pouvait reparaître, mais pour faire ses paquets et se rendre en Hollande. Il en a profité pour partir et a pris cette route, quoique, à ce que l'on m'a dit, avec l'intention de la quitter avant d'y être arrivé. J'ignore de quel côté il tournera [1]).

Schimmelpenninck ne veut pas rester à Paris. S'il était d'âge, il serait sans doute nommé Directeur, et il est possible qu'on pourrait persuader à sa modestie d'accepter. J'ai entendu parler du citoyen Lespinasse d'Amsterdam pour la mission de Paris. A plusieurs égards il la remplirait convenablement.....

407. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 14 Aug. 1798 [2]).

Ik zal op dit oogenblik, mijn lieve vriend, alleen maar op uwe laatste waarde letteren antwoorden, dat ik reeds lang te voren op de duidelijkste wijze bespeurd had, en dat ik na het ontvangen uwer letteren er in geconfirmeerd ben, dat men u zeer wel kent, dat men u acht, en dat men volstrekt geene koele, veel min ongunstige denkbeelden omtrent u koestert. Maak hierop gerust staat, en houd dus den noodigen moed, en ook de noodige vroolijkheid van geest om uw vaderland te blijven dienen in het gewigtig maar lastig vak, waarin gij met zooveel succes werkt; immers in een soortgelijk; want ik weet uwe bestemming niet. Waarlijk men moet in 't vaderland moed houden: de zaken nemen ten opzichte van ons dag aan dag beteren keer. Het is onder de mogelijke zaken, dat onze Republiek nog eens eenmaal weer groot en gelukkig worde. Ik verlange u te zien.

408. LESTEVENON AAN VALCKENAER, 16 Aug. 1798 [3]).

Passy.

[Nieuw Uitvoerend Bewind]. Je ne connais personnellement aucun des élus. Ermerins, à ce qu'il me semble, était plus connu par sa capacité que par la pureté de ses principes républicains. On parle fort avantageusement de van Hasselt. Il a été exclu de la municipalité d'Amsterdam par les commissaires épurateurs après le 22 janvier. Du tems que Daendels était ici, il était déjà un de ceux sur qui celui-ci jetait les yeux. Si Haersolte est un de ceux qui ont déjà siégé dans la Convention, ce n'est pas un grand génie [4]). Les deux autres [5]) me sont entièrement inconnus. Le nom des dix autres candidats, parmi lesquels il y a peu de gens de mérite, vous fera voir dans quel esprit la nomination a été faite. Il paraît que les grenouilles craignent les grues.....

---

1) Vgl. de in het vervolg van dit hoofdstuk voorkomende dépêche van Schimmelpenninck van 18 Oct. 1798.

2) Archief-Schimmelpenninck. — Particulier. — De brief van van der Goes aan Schimmelpenninck is niet bewaard.

3) Verz.-Valckenaer (L. B.).

4) In de Conventie had niet de directeur Haersolte zitting gehad, maar zijn familieleden J. W. S. en A. C. W. van Haersolte (respectevelijk voor Elst en voor Kampen; de tweede als plaatsvervanger van van Marle).

5) Hettema en Hoeth. — Voor de namen der tien overige candidaten zie hiervoor, bl. 24.

409. SCHIMMELPENNINCK AAN VALCKENAER, 22 Aug. 1798 [1]).

..... Gij weet zekerlijk dat mijne zending gedestineerd was voor een zeer temporair verblijf alhier, en dat dezelve maar eenige voorname objecten ten doel had. Aan dit oogmerk meen ik volkomen voldaan te hebben, en ik retourneere dus, binnen weinige dagen, met een opgeruimd gemoed na ons vaderland. Aanstaande Decadi heb ik audientie bij het Directoire om aan hetzelve solemneele kennis van de installatie van het constitutioneel Bataafsch bewind te geven, en tevens in persoon den brief van het eene bewind aan het andere te overhandigen. Ik neem dan tevens plegtig afscheid van het Directoire alhier, en ruime de plaats voor mijn successeur in, wel te vreden van aan het oogmerk mijner zenders te hebben beantwoord, en weder tot mijn beroep en huiselijke genoegens terug te kunnen keeren .....

410. VAN LEYDEN AAN VALCKENAER, 30 Aug. 1798 [2]).

La Haye.

..... Il n'est pas possible d'avoir eu plus de dégoût que moi de rentrer dans la carrière politique. Aussi j'aurais eu beaucoup de peine à me rendre, si j'avais été nommé à quelqu'emploi: mais nommé par le peuple, j'ai cru qu'un républicain par principe n'avait pas la liberté de s'y soustraire. Vous connaîtréz je suppose plusieurs sinon tous les nouveaux Directeurs, et je m'imagine qu'on a lieu d'être content, surtout si on fait attention combien de personnes n'ont pu entrer en computation grâce à un grand nombre de circonstances qui ont gêné notre choix. Si vous avez attaché un grand prix à être mis sur la nomination, vous m'en voudrez peut-être d'avoir fait la motion que vous ne pouviez être sur la nomination avec le citoyen de Lille, qui avait réuni avant vous la majorité absolue, mais je me suis imposé la loi de songer aux choses et non aux personnes, et comme je croyais que la seconde chambre devait avoir une liberté entière dans son choix, j'ai cru que le citoyen Valckenaer, quelques talens qu'il eût pour notre première magistrature, ne pouvait être placé sur la nomination avec son beau-frère.

Si vous avez étudié notre constitution, vous aurez remarqué qu'il y a beaucoup à faire pour la faire marcher. Je crois que nous avons plus préparé la besogne, et sommes plus avancés que ceux qui se sont constitués le 4 mai.

Comme il y a plusieurs membres en état de travailler, et que pourtant la majeure partie n'a pas été des Assemblées nationales, cela promet en faveur du gouvernement républicain, puisque quoiqu'on ait éloigné plusieurs bonnes têtes, on en a encore trouvé qui peuvent faire quelque chose.

..... L'université de Leyden à laquelle vous êtes encore attaché est sûrement dans un état déplorable; j'espère qu'il y aura moyen de la relever, et je travaillerai et tout mon pouvoir à y fixer la seule université, mais je n'ai pas grand espoir de succès.

---

1) Als voren. — Vgl. de missive van het U. B. aan Schimmelpenninck van 21 Aug. 1798, bij G. Schimmelpenninck, *Rutger Jan Schimmelpenninck* I, 151.

2) Als voren. — Van Leyden was in het Vertegenwoordigend Lichaam gekozen; zie hiervóór bl. 13 noot. — Over de kwestie der nominatie van Valckenaer zie *Dagverhaal* II, 71.

411. COMPS AAN DAENDELS, 17 fructidor an VI (3 Sept. 1798) [1]).

Paris.

Je ne saurais assez vous exprimer, mon cher général, les regrets que cause généralement ici le départ de vos compatriotes. Il est impossible d'avoir plus complètement réussi. Leur conduite a prouvé que la loyauté, la franchise et l'honneur suffisaient dans ce pays pour faire triompher la vérité et les principes. Recevez mon compliment sur leurs succès qui sont les vôtres. Libre désormais et à l'abri des orages, votre République peut réparer ses pertes et suivre le cours de ses grandes destinées. Mais je ne puis trop vous le répéter, c'est à Paris que votre sort politique doit être fixé. Envoyez-nous donc, s'il est possible, le tome second de Schimmelpenninck, ou plutôt si ses affaires personnelles lui permettent encore ce sacrifice, pressez-le de tout son amour pour la patrie et rendez-le à des fonctions qu'il a si honorablement remplies. Six mois seulement; qu'il revienne six mois, et tout lui sera facile dans l'importante négociation de vos limites. Je n'ajouterai rien à d'aussi puissantes considérations. Vous connaissez la sincérité de mes vœux pour la prospérité et la gloire des Bataves. Heureux si mes circonstances me mettent à même de les servir! Ils peuvent compter sur mon zèle, sur l'invariable attachement que je porte à leur cause qui sera toujours celle de la France.

412. L. VAN DER VALCK AAN GOGEL, 14 Sept. 1798 [2]).

Eykenbroek en Cornelis van der Hoeven en anderen schijnen van oogenblik tot oogenblik stoutmoediger te worden. Daar zij te voren zich niet dan in het geheim hier ophielden, ziet men hen thans des avonds publiek paraisseeren. Het is ontwijfelbaar dat dezelve zoodanige sommen ter hunner dispositie hebben, die hun in staat stellen dit onverhinderd te kunnen doen, en waardoor derzelver presentie alhier hoe langer hoe gevaarlijker wordt . . . . . Ik ben geinformeerd dat eerstgemelde nog voor weinige dagen op een comptoir alhier voor f 15.000 aan wissels ontvangen heeft. Ik moet nogmaals insteeren om mij bepaalde orders aangaande deze zaak te doen toekomen . . . . .

413. GOGEL AAN SCHIMMELPENNINCK, 14 Sept. 1798 [3]).

Den Haag.

Ik vind mij verplicht, waarde vriend, u zoo voor het Uitvoerend Bewind

1) R. A. (D.). — „Vos compatriotes": Schimmelpenninck en de Winter.

2) R. A., Buitenl. Zaken 210. — Schrijver is de secretaris dien Schimmelpenninck te Parijs achtergelaten had. Wat Gogel betreft, deze nam het agentschap van buitenlandsche betrekkingen waar tot 8 Oct. 1798, toen hij door van der Goes, tot dusver zijn secretaris bij dat agentschap, werd opgevolgd.

3) Archief-Schimmelpenninck; gedeeltelijk gedrukt bij G. Schimmelpenninck I, 152. — Op den aandrang, door het U. B. bij missive van 21 Aug. op hem geoefend om nog eenigen tijd te Parijs te verblijven, had Schimmelpenninck 24 Aug. weigerend geantwoord, en was daarop begin September naar den Haag vertrokken, waar men hem aanstonds had zoeken over te halen zich, op nieuwe voorwaarden en in hoogeren rang, de zending naar Parijs definitief te laten welgevallen. — Schimmelpenninck bevond zich thans (14 Sept.) te Amsterdam.

als voor mijzelven en het geheele Bataafsche volk nogmaals te verzoeken om eene gunstige decisie wegens de missie naar Parijs. Ik zal met mijne gewone rondborstigheid in plaats van zijden vol drangredenen u alleen dit zeggen, dat het Bataafsche volk met ongeduld uwe decisie wagt; dat het overtuigd is, dat niemand beter als gij zijne belangens kunt voorstaan, en het de vestiging van zijne onafhankelijkheid en geluk van u verwagt. De taak is moeijelijk, doch groot en edel; de opofferingen zijn groot, doch het gevoel van zijne medeburgers geluk en rust te verzekeren is eene schoone belooning. De natie is u voor deze opofferingen schadeloosstelling schuldig, en het is voor deze, dat ik u voorsla een voorafgaand dedommagement in Bataafsche effecten à 4 $^0/_0$, opbrengende s'jaars f 4000. Vervolgens het tractement van extraordinaris ambassadeur à f 120 daags, en de nodige suppletie tot f 50.000 toe, of ware dit bij ondervinding niet genoeg, dan zooveel noodig zal zijn, buiten de verdere nodige onkosten, reisgeld, equipage etc. Ik doe dit aanbod in vertrouwen, en *sous secret*, alzoo alle publiciteit schadelijk zoude zijn, terwijl ik verzekerd ben dat dit aanbod op uwe acceptatie dadelijk effect zal sorteeren.....

414. SCHIMMELPENNINCK AAN GOGEL, 17 Sept. 1798 [1]).

Amsterdam.

Ik heb thans uwen brief van den 14 ll. voor mij, welke ik met die openhartigheid en cordaatheid zal beantwoorden, welke ik nimmer uit het oog hope te verliezen.

Na alles overdagt en overwogen te hebben, komt mijn besluit hierop neer, dat ik, om aan het verlangen van het Uitvoerend Bewind, aan de hoop welke ik hetzelve in een vlaag van aandoening gegeven heb, en aan den wensch van een zeer groot aantal mijner landgenooten op wier achting ik prijs stel, te beantwoorden, mij de zending van Parijs zal laten welgevallen, indien zulks gepaard kan gaan met schikkingen, welke mij zoo van den kant der aanneemlijkheid als van den kant der delicatesse zoodanig voorkomen, dat ik het aannemen derzelve voor mijzelven en voor mijne vrouw en kinderen zal kunnen verantwoorden. Ziehier hoe ik over de zaak denke:

Door mij nu wederom tot de aanneming dezer zending te verbinden, brenge ik mij in de onvermijdelijke noodzakelijkheid om mijn beroep geheel vaarwel te zeggen. Ik bevinde mij in het geval om geheel mijne woning op te brêken, mijne meubels te verkoopen, mijn huis waaraan ik 6 jaren huur ad f 1600 s'jaars heb, te huur te zetten.

Ik bevinde mij in 't geval van mij uit mijne justicieele in eene diplomatische loopbaan te verplaatsen; eene verplaatsing welke noodzakelijk zoolang moet duren, als de critieke situatie van Europa in 't algemeen, van ons vaderland in 't bijzonder, zal aanhouden; of liever om nauwkeuriger te spreken, tot het tijdstip toe, dat het lot van ons vaderland beslist, en de staatkundige existentie van hetzelve een vaste plooi genomen zal hebben. Ik beschouwe het zoo, dat ik door het aannemen dezer missie *in effectu* dat gewigtig

1) Als voren.

engagement aanga, en zie dus het einde derzelve niet eerder te gemoet dan met het einde onzer staatkundige onzekerheid.

De standverwisseling waartoe ik alzoo besluite, is allergewigtigst, allerbedenkelijkst. De aangenaamheid van die welke ik verlate, is voor diegenen alleen te bevatten welke eenigermate het zeldzaam succes kennen, hetwelk ik in dit beroep steeds ontmoet heb, en die eenig denkbeeld kunnen vormen hoe streelend het is om op mijne jaren het algemeen vertrouwen van mijne stadgenooten omtrent hunne allerteederste belangen in zulk eene mate te genieten, als mij bij aanhoudendheid te beurt gevallen is.

Deze standplaats waarin mijn succes zeker is, verlate ik voor eene geheel andere, waarin ik tot nog toe misschien eenigermate wel geslaagd ben, maar waarin duizende gebeurtenissen, duizende onberekenbare opkomende omstandigheden, dikwijls den meesten ijver, de beste pogingen, ja zelfs de grootste talenten kunnen te leur stellen.

Dan dit is de zaak niet anders dan van den kant van de opoffering van genoegen en verkiezing beschouwd, en dit nu is voor geene andere vergoeding vatbaar, dan voor die, welke uit de bewustheid spruit van zijne eigene genoegens voor de algemeene belangen ter zijde te hebben gesteld. Ik zal derhalven nu de zaak van den financieelen kant beschouwen.

Op die hoogte, tot welke ik mijn beroep gebragt had, gaf mij hetzelve een jaarlijksch inkomen van f 17.000 à f 20.000 buiten de bijkomende extraordinaire voordeelen van presenten bij sommige gelegenheden, waaromtrent ik altoos zeer gelukkig geweest ben. Hier komen bij de zekere vooruitzichten van commissiën van executeurschappen in eenige der allerrijkste boedels, waartoe ik werkelijk wete benoemd te zijn, en waarvan de voordeelen gelijk gij weet allerimportantst zijn.

In deze standplaats blijvende hangt het geheel van mij af om mij binnen weinige jaren tot dien staat van een onafhankelijk vermogen te brengen, welke meer dan voldoende voor mijn begeerte is, en ik heb tevens het aangenaam en bijkans onmisbaar vooruitzicht om na verloop van eenige jaren mijn zoon in datzelfde vak te plaatsen, en hem een ruim, independent bestaan te verzekeren.

Ziedaar, waarde vriend, letterlijk mijne positie beschreven. Gij kent mij en mijne omstandigheden te wel om niet gretig toe te stemmen dat deze beschrijving waarachtig is. Hoe groot derhalven is mijn onmiddellijk verlies niet, en hoe moeilijk is het niet, om daarvoor eene schadeloosstelling te vinden, welke eenigzins aan dit verlies geëvenredigd is, en welke tevens met die delicatesse overeen te brengen zoude zijn, welke ik verplicht ben om in 't oog te houden? Alle deze consideratiën brengen mij tot dit besluit. Het gouvernement [1]) kan en mag deze schadeloosstelling niet aanbieden, en ik kan noch mag daarvoor eenige somme geld of geldswaarde uit 's lands casse aannemen. Wat men daartegen ook moge aanvoeren en hoe men dit ook van den kant der billijkheid, ja misschien van den kant van strikte rechtvaardigheid moge kunnen goedmaken, dit zou voor mij gepaard gaan met een zoo on-

1) Deze woorden, en de volgende, tot: „aanleiding wil geven", zijn reeds gedrukt bij G. Schimmelpenninck I, 153.

aangenaam gevoel, dat ik bij geene mogelijkheid tot de aanneming van iets van dien aard zoude kunnen besluiten, een gevoel des te onaangenamer, naarmate niemand van de tegenwoordige uitgeputte staat van 's lands casse onbewust kan zijn. Ja, ik geloove tevens dat het in de gevolgen bedenkelijk en van een gevaarlijk voorbeeld zoude kunnen zijn, waartoe ik geen aanleiding wil geven. Ik moet dus geene penningen hoegenaamd direct of indirect uit 's lands casse ontvangen voor goedmaking voor mijn verlies. Ziehier wat er gebeuren moet indien ik de zaak besluiten zal.

Een zeer groote menigte van de voornaamste huizen van negotie alhier hebben mij, gedurende de weinige dagen van mijn verblijf in deze stad, onophoudelijk verzogt om mij als permanent minister te Parijs te laten employeeren, met bijvoeging dat zijlieden daaraan dat belang hechteden, dat zij zeer gaarne uit hunne particuliere beurzen het gouvernement zouden in staat stellen om mij eene genoegzame schadeloosstelling aan te bieden; dat derhalven het land daartoe geen penning zoude behoeven te bekostigen, en aan mijne delicatesse van dien kant dan zoude tegemoet gekomen worden.

Ik heb aan eenigen derzelve ronduit gezegd, dat ook ik deze wijze als de eenige beschouwde, welke met mijn manier van denken en gevoelen overeen te brengen was, en men heeft mij verzekerd gemakkelijk kans te zien om binnen weinige dagen daartoe een fonds te vinden, waarmede ik genoegen zoude kunnen nemen, en welke somme men dan aan het Uitvoerend Bewind zal aanbieden, met bepaaldelijk verzoek om op die wijze mij eene schadeloosstelling te bezorgen, welke 's lands casse voor geen penning bezwaren zoude.

Ziedaar een middel voor het Uitvoerend Bewind oneindig verkieslijker, en voor mij alleen acceptabel, want, ik herhaal het, ik ben er onverzettelijk op bepaald geen penning of penningswaarde als gifte voor schadeloosstelling tot bezwaar van 's lands casse te willen ontfangen. Deze zaak zegt men, zal binnen weinige dagen op de gracieuste wijze tot stand gebragt zijn, en hoezeer het object hetwelk men genoemd heeft, en waarmede ik tevrede ben, zeer important is, schijnt men echter aan de spoedige uitvoering niet te twijfelen. Ik zal den uitslag daarvan binnen agt of tien dagen weten, en zoo deze inderdaad beantwoordt aan hetgeen men mij als zeker voorspelt, dan accepteer ik de missie van Parijs, en verbind mij aan het gouvernement om mij in de diplomatieke carrière te laten employeeren tot den tijd toe dat de politieke situatie van ons vaderland een meer vaste plooi genomen zal hebben.

Wat de gewone schikkingen betreft met relatie tot het jaarlijksch tractement, verdere noodige onkosten, reisgeld, equipage enz., dit zal geen obstacle vinden, en daarover zal ik mondelijk mijne consideratie aan het Bewind opgeven, wanneer het hiervorengemelde groote object in orde is. Ik zal dan ook mij zoo spoedig mogelijk tot mijn vertrek gereed maken.

Ziedaar, waarde vriend! mijn onherroepelijk besluit aan u opengelegd: deel het, in het heiligste vertrouwen en onder het zegel van de diepste secretesse, aan het Uitvoerend Bewind mede. Ik vertrek hedenmiddag naar het buitengoed van mijn vader, dicht bij Deventer. Wanneer de zaak uitvalt zooals men hier zeker schijnt te stellen, neem ik daar, na eenige dagen vertoevens, meteen afscheid, en kom dadelijk in den Haag, om alles finaal te regelen.

415. J. F. HOFFMAN AAN SCHIMMELPENNINCK, 18 Sept. 1798 [1]).

Rotterdam.

..... Dat gij, mijn vriend, van alle kanten aangevallen zijt om u te overreden van weder de belangens van uw vaderland daar te gaan waarnemen van waar inderdaad ons heil komen moet, is zoo natuurlijk, dat ik het mij tot de minste mérite rekene ook daaronder te behooren, en ik moet UEd. ronduit bekennen dat ik gepasseerde Woensdag met geen ander oogmerk in den Haag geweest ben, dan om u de algemeene roep ook van deze stad mede te deelen; dan ik vernam met leedwezen dat gij juist den avond te voren naar Amsterdam waart vertrokken. Dat niemand op verre na onze Republiek in de critieke oogenblikken waarin dezelve verkeert, daar haar bronnen van bestaan mogelijk aan een zijden draad hangen, zoo nuttig kan zijn dan UEd., daarvan ben ik zoo overtuigd dat ik de zekerheid van uwe nieuwe missie naar Parijs als het gelukkigst evenement zal aanmerken, dat mijn vaderland konde te beurt vallen. Ik weet welk nut een afgezant die door zijn hoofd en hart achtingswaardig is, zijn vaderland kan toebrengen, en het was in de volheid van mijn hart, dat ik in mijn brief aan den vriend van den directeur Larevellière-Lépeaux, die UEd. heeft medegenomen, voorspelde dat gij in uwe missie het niet voor den Romeinschen afgezant Fabricius zoudt opgeven. De uitkomst heeft mijne vergelijking volkomen bevestigd.

Opofferingen, groote opofferingen zult gij zeker moeten doen, maar ook welk streelend genoegen zal het u geven, een aantal rampen van uw vaderland te hebben afgeweerd, en deszelfs heil verzekerd te hebben. Dit zult gij zeker bewerken, wanneer het noodlot den ondergang van ons land niet volkomen gewild heeft. Dat gij uwe verpligting aan de uwen in 't oog houdt is billijk en pligtmatig; doch had ik wel gewenscht een ander middel daarop te vinden ware geweest dan hetgeen men u heeft voorgeslagen, daar ik u maar voor de vuist moet zeggen ik geen goede opinie genoeg van de verstandige en galante manier van denken der generaliteit van de Amsterdamsche kooplieden heb, om mij te vleijen dat zij een zoo edel gebruik van hunne omstandigheden zouden maken.

Bedrieg ik mij, dan zal mijn moed op de redding van ons vaderland dubbel rijzen, daar het mij overtuigen zal dat er nog zoovelen in den lande zijn, aan welke deszelfs belangen ter harte gaan. In den Haag zijnde vernam ik ook met zekerheid van welk belang het onze Directeurs oordeelen, dat gij u weder leent. Men gevoelde de sacrifices die gij daartoe moest doen, en scheen er niets anders op te weten, dan u het caracter van extraordinair minister met het daaraan verknogt tractement van ƒ 60.000 op te dragen, terwijl zulks ter dispositie van het Directoire stond, zonder er het Wetgevend Lichaam in te behoeven te kennen.

Laat echter niet merken dat gij daarvan iets door mij weet, wijl men mogelijk mijn vriend zoude kunnen presumeeren. Een ding bid ik u, dat uwe

1) Als voren. — Schrijver is een voornaam lid van den Rotterdamschen handel. — Van den brief aan den vriend van Larevellière is niets bekend.

delicatesse niet overdreven zij. Het gemeenebest kan uwe dienst vorderen, doch moet de uwen schadeloosstellen, en het algemeen vertrouwen is zoodanig op u gevestigd, dat geen redelijk wezen het dedommagement dat men u destineert boven de waarde van uwe diensten zal stellen. Als men de menschen maar eenigzins de mogelijkheid laat zien dat gij weder naar Parijs gaat, veroorzaakt het reeds een aangename gewaarwording . . . . .

416. SCHIMMELPENNINCK AAN GOGEL, 24 Sept. 1798 [1]).

Gisteren avond, omstreeks negen uur, kreeg ik verslag uit Amsterdam van eenige mijner beste vrienden, nopens den uitslag van hun plan waarover ik u bij mijne missive van den 17 September ll. zoo ampel als vertrouwelijk geschreven had, en waarvan mijn besluit ten opzichte van het al of niet accepteeren der legatie moest afhangen. Ik wagtede dit bericht met ongeduld, eensdeels om het gewigt der zake, anderdeels omdat ik naar het oogenblik verlangde, waarop ik het Uitvoerend Bewind te mijnen opzichte uit eene al te lange onzekerheid zoude kunnen helpen.

Weet dan, waarde vriend, dat de uitkomst geheel en al tegen de verwagting van mijne vrienden is uitgevallen; dat zij ten eenenmale teleurgesteld zijn in de opinie welke zij zich gevormd hadden van de deelneming van zeer vele notabele kooplieden, uit wier discoursen, te voren gehouden, zij hunne hoop op eene goede reussite opgevat hadden: kortom dat zij geen kans zien om dit werk op eene gracieuse wijze (en op eenige andere zoude beneden mij zijn) tot stand te brengen.

Gij begrijpt ligt, waarde vriend, dat deze uitkomst *mij* oneindig minder verwondert: ik heb juist zoozeer de grootste verwagting niet gevormd van het *public spirit* (zooals de Engelschen het noemen) onzer natie. Ik heb zoo dikwijls ondervonden dat dit meestal bij praat blijft, en dat men, wanneer het op zaken aankomt, niet te vinden is, of duizend pretexten oppert om zich te onttrekken. Deze uitslag stelt mij, van mijne zijde, dan ook in staat om met een opgeruimd gemoed een finaal besluit te nemen, namelijk om mij op de allerstelligste wijze van de wederaanneming der legatie te excuseeren, en mij tot mijn beroep, reeds zoo merkelijk door mijne gedurige absentiën sedert den loop onzer revolutie, en vooral sedert mijn laatste verblijf buitenslands, veragterd, terug te begeven.

Vergun aan de oude vriendschap, welke tusschen ons plaats heeft, dat ik u verzoek om niet alleen dit mijn besluit ten spoedigste ter kennisse van het Uitvoerend Bewind te brengen, maar om tevens hetzelve te verzoeken, om te dezen opzichte van alle gedagten op mij af te zien, en daarnaar deszelfs maatregelen te nemen. Ik beschouw dus deze zaak hiermede finaal afgedaan . . . . .

---

1) Als voren. — Van het buiten van zijn vader bij Deventer.

417. J. ROUGET DE LISLE AAN GOGEL, 3—4 vendémiaire an VII (24—25 Sept. 1798)[1].

Paris.

Par ma dernière, mon cher Gogel, je vous annonçais que je vous dépêcherais incessamment un courrier avec une lettre de quelqu'importance. Je me determine à faire sur-le-champ cette démarche, parce que d'après l'embarras où l'on paraît être pour le choix d'un nouveau ministre, il est vraisemblable qu'il ne sera pas nommé de sitôt, et ce serait compromettre les intérêts de votre pays que de l'attendre, comme j'en avais d'abord l'envie, pour vous mettre au courant des objets dont je vais vous entretenir.

J'etais tenté de faire deux dépêches, l'une ministerielle pour votre gouvernement et pour vous, l'autre pour vous seul. Mais tout bien réfléchi, comme ma mission est purement confidentielle, je vais vous écrire tout d'une haleine, quitte à vous à communiquer de ma lettre au Directoire ce que vous jugerez convenable. J'entre en matière.

Flessingue. — Schimmelpenninck vous aura prévenu sans doute des orages que nous craignons relativement à la cosouveraineté de ce port. Votre dernière révolution, quelqu'heureusement qu'elle ait tourné, ne pouvait manquer, comme toutes les maladies dangereuses soit des hommes, soit des empires, d'avoir quelques suites fâcheuses, quelque depôt d'autant plus difficille à extirper qu'il devient le siége de tous les efforts du mal, qui ne pouvant plus s'exercer sur les parties guéries, deploye toute son activité contre celle où il trouve encore quelque prise.

Déconcertés dans tous leurs projets, déjoués dans toutes leurs espérances, vos ennemis n'ont pas tardé à voir que le seul moyen qui leur restât de vous nuire, de se venger et de *se dédommager* était de réveiller la querelle de Flessingue.

Charles Delacroix, après avoir épuisé toutes ses stupides déclamations contre la révolution du 12 juin et ses auteurs, après avoir épuisé ses crapuleuses intrigues pour faire dévier notre Directoire de la route dans laquelle l'ont maintenu la conduite franche et prudente de Schimmelpenninck et les bons offices, sagement dirigés, du ministre; Charles Delacroix, dis-je, a bien vite senti qu'il fallait renoncer à la victoire, et ne s'occuper que des moyens de compensation que l'état des choses lui laissait. L'affaire de Flessingue lui ouvrait à cet égard une carrière d'une latitude suffisante pour l'exécution de ses projets. Les discussions qu'elle doit nécessairement amener entre les deux gouvernemens, discussions toujours si dangereuses entre le faible et le puissant, sont pour la clique en général un vaste champ d'espérances et de jouissances. Le chef de meute,

---

1) Archief-Gogel. — „La dernière" is niet voorhanden. — Rouget was tijdens Schimmelpennincks verblijf te Parijs gedurig met dépêches en mondelinge boodschappen tusschen hem en de regeering in den Haag heen en weer gegaan, en was te Parijs ook met zijn pen van dienst geweest, evenals Comps. Onder de uitgaven van Schimmelpenninck's eerste missie komen posten voor van 1000 en van 9000 livres aan Rouget. De eerste post was voor rekening van Daendels, de tweede volgens order van het intermediair U. B. van 24 Juli 1798. Aan persuitgaven werd tijdens zijn eerste missie door Schimmelpenninck besteed 17.068 livres (archief-Schimmelpenninck).

(toujours Charles Delacroix), outre sa part dans ce bénéfice commun, a entrevu la possibilité d'une petite récolte de florins. Schimmelpenninck a dû vous dire que ce misérable n'avait pas rougi de demander à Talleyrand d'être chargé de l'échange du traité futur, attendu, a-t-il dit, qu'il doit en résulter pour le négotiateur un présent, *qu'il sait qu'on est très disposé à lui faire en Hollande.* En conséquence, du moment qu'il a perdu l'espoir d'en imposer au Directoire sur la révolution du 12 juin, il a empaumé exclusivement l'affaire de Flessingue. il s'est mis à crier et à faire crier „qu'entr'autres opérations extrêmement avantageuses à la France, qu'il avait consommés pendant son ambassade ou qu'il allait consommer au moment de son rappel et de la débacle de ses amis, il avait amené le gouvernement betave à consentir à la cosouveraineté de ce port de Flessingue." Il semble qu'à l'appui de cette assertion, il a mis en avant une pièce [1]) qu'il aurait obtenue de votre ci devant Directoire, et malheureusement il a trouvé ici des esprits trop disposés à le seconder.

Il est donc plus que vraisemblable que cette question sera la première qu'on mettra sur le tapis, lorsqu'on s'occupera sérieusement de votre traité de commerce et de vos autres arrangemens avec la France. Vous ne devez pas vous dissimuler que vous aurez infiniment de désavantage dans cette discussion. Indépendamment des manœuvres de Delacroix et consors, il est une autre circonstance qui rend votre situation, sous ce point de vue, extrêmement chatouilleuse par rapport à notre gouvernement: c'est que Reubell prétend que cet article, la co-souveraineté de Flessingue, a été convenu tacitement lors de la confection du traité de paix, que votre Peter Paulus lui-même en reconnut la justice et la necessité, que dans une des conférences qui se tinrent à ce sujet, il se fit apporter une carte sur laquelle il traça de sa main la ligne qui devait séparer la partie batave du port de la partie française; que si cette cession ne fut pas expressément stipulée, c'est parce qu'on voulut alors, aux yeux de l'Europe, respecter avec le dernier scrupule tout ce qui tenait ou semblait tenir à l'indépendance batave. Par une fatalité remarquable, Siéyès, qui de sa vie ne fut d'accord avec Reubell, tient cependant le même langage, et l'assertion coincidente de ces deux personnages forme la base sur laquelle on fonde la spoliation dont vous êtes menacés.

Je prévois les reflexions pénibles que ce récit va vous suggérer, et avec quelle amertume vous pèserez les *on-dit* d'après lesquels on veut vous faire consentir à une aliénation aussi funeste, comparée avec le traité positif et solemnel qui vous garantissait votre liberté en même tems que l'amitié, la fraternité de la République française. Croyez, mon cher Gogel, que si je n'étais pas pénétré, comme je le suis, de l'injustice qu'on médite contre votre pays, que si je n'étais pas convaincu des suites fatales que doivent avoir pour le mien de pareils procédés envers un allié fidèle et qui ne demande qu'à être affectionné: croyez que si même je pouvais regarder ces résultats fâcheux comme problématiques, je ne m'expliquerais pas avec cette franchise et cet abandon dans une question aussi scabreuse. Mais il faut bien se garder dans ce moment d'écouter trop des réflexions décourageantes: l'essentiel est de parer le coup ou de l'amortir.

---

1) *Gedenkstukken* II, p. LXXVII.

Pour démarche préliminaire, je vous conseille de faire rédiger sur-le-champ un mémoire dans lequel vous traiterez à fond la question de Flessingue, et dans lequel vous examinerez d'abord les moyens de droit sur lesquels on prétend fonder cette usurpation.

Ces moyens sont le dire de Reubell et de Siéyès, l'anecdote de Peter Paulus, et *surtout* l'utilité dont Flessingue serait à la France contre l'Angleterre, à quoi il faut ajouter l'acte de cession obtenu par Delacroix de l'ancien Directoire. Or le dire de deux individus, quelque prépondérans qu'ils soient, peut-il infirmer les articles contradictoires d'un traité? L'anecdote de Peter Paulus n'est-elle susceptible ni d'explication, ni de réfutation? Ce qu'on avance pour motiver cette prétendue convention tacite, n'est-il pas une preuve que l'aliénation qui en est l'objet, est une atteinte directe contre l'indépendance batave? Et si la République française victorieuse, ayant le droit de dicter des loix, n'a pas cru devoir exiger cette aliénation de la Hollande vaincue et qu'elle pouvait à la rigueur regarder encore comme ennemie; si elle a cru qu'une pareille condition pourrait être regardée comme attentatoire à l'indépendance d'un peuple qui devenait son allié, de quel front peut-elle l'exiger aujourd'hui que cette alliance a été sanctionnée par quatre années de bonne amitié, par une multitude de services de de sacrifices réciproques, par une liaison qui a fondu ensemble les intérêts des deux nations et que fortifie chaque jour la haine contre l'ennemi commun? L'utilité dont Flessingue peut être à la France, est-elle une raison pour que la France s'en empare? Où s'arrêterait alors le droit du plus fort? Et d'ailleurs l'expérience n'a-t-elle pas démontré que la sûreté, la grandeur, la prospérité de la France dépendent bien moins des moyens qu'elle peut acquérir, que du bon emploi de ceux qu'elle possède?

L'intérêt que le gouvernement français peut attacher à Flessingue n'est pour lui que d'une considération du troisième ou quatrième ordre. Dès lors doit-il balancer l'inconvénient de froisser une nation amie dans un article qu'elle regarde comme portion intégrante de sa propriété? Supposons même que Flessingue soit pour nous d'une importance majeure: sa co-possession nous dédommagera-t-elle de l'animadversion du peuple batave qu'elle ne peut manquer de nous attirer? Ne serait-il pas infiniment facile de tirer de cette place un plus grand parti pour nos projets en la laissant à ses maîtres légitimes dont nous dirigeons tous les moyens, qu'en les dépouillant d'une manière presqu'arbitraire et qui doit nécessairement paralyser leur bonne volonté? Enfin, supposé que la situation de Flessingue rende sa cosouveraineté indispensable à la Republique française pour le succès de ses efforts contre l'Angleterre, la cession qui en serait faite ne devrait-elle pas être momentanée et bornée au tems de la guerre, au lieu d'être à perpétuité, comme on l'exige?

Quant à cette lettre, ce prétendu acte de cession de votre ancien Directoire, obtenu par Charles Delacroix et qu'il fait sonner si haut, pour peu qu'on veuille mettre de bonne foi dans la discussion, je crois qu'il doit plutôt servir votre cause que lui nuire. D'après une lettre que Daendels et moi nous avons vue parmi celles qui étaient entre les mains d'Appelius, lettre adressée par votre Directoire à Charles Delacroix et datée de peu de tems avant le 12 juin, il est constant que ce même Directoire a longtems opposé la plus grande résistance à la spoliation de Flessingue. Cette résistance était motivée très energiquement dans la pièce en question, qui par parenthèse était déchirée en deux: et si

le gouvernement d'alors a enfin transigé sur cet article, c'est qu'entendant gronder l'orage qui devait l'écraser, il a cru le prévenir par un sacrifice qu'il croyait devoir lui attacher irrévocablement et le ministre de France et le gouvernement français.

Cette anecdote dont l'authenticité est matériellement prouvée par la lettre dont il s'agit, que, je l'espère, on n'aura pas eu l'inadvertance de détruire, prouve la validité de l'acte, et donne la juste mesure des moyens diplomatiques de Charles Delacroix.

Telles sont, mon cher Gogel, quelques-unes des raisons qu'on pourrait développer dans le mémoire que je vous demande, raisons auxquelles on en aura sûrement beaucoup d'autres à joindre, tirées des localités et des connaissances politiques étrangères. Quant à ce mémoire, ne soyez point embarrassé de l'usage que nous en ferons; soit qu'il doive être employé antérieurement aux negotiations et communiqué confidentiellement aux personnes qui seront juges dans cette grande affaire, soit qu'il ne doive être connu qu'au moment de la négociation, je vous réponds de son utilité. Ce que je vous recommande, c'est qu'il soit rédigé d'une manière concise et d'un ton noble et ferme, également éloigné de la faiblesse et de l'exaspération.

En tout état de cause, si je ne me trompe point sur l'importance dont cette affaire est pour vous, je crois que vous devez opposer la plus grande résistance et ne céder qu'après avoir prouvé par cette résistance et par tous les argumens de mise, que vous faites une sacrifice extrêmement pénible, parce que la conséquence nécessaire sera que vous avez droit à de grandes indemnités.

Traité des fournitures de l'armée française. — Lorsque je revins de Hollande, persuadé que je recevrais incessamment les pièces que le ministre Pijman m'avait promises, je disposai tout pour être en mesure de les faire valoir. L'occasion était extrêmement favorable, à raison de l'éloignement de Reubell, et je ne doute pas que si ces pièces fussent arrivées alors, telles que j'avais lieu d'espérer qu'elles seraient, nous n'eussions obtenu tous les changemens que vous pouviez désirer. Au lieu de cela, ces pièces se sont faites attendre un tems infini, je ne les ai remis qu'au moment où nous étions dans la crise sur la manière dont le Directoire français se conduirait relativement à l'installation du vôtre, et où il était de la plus grande importance de ne rien hasarder qui pût attirer le moins du monde la bienveillance qu'il avait témoignée jusqu'à cette époque, soit à votre nation en général, soit à Schimmelpenninck et à de Winter en particulier. Il fut donc convenu que j'attendrais le départ de ceux-ci pour agir et pour préparer les voies à leur successeurs. Malheureusement les pièces dont je viens de parler devaient être la base et la boussole de toutes mes démarches, et elles se sont trouvées si insignifiantes qu'elles n'ont pu m'être d'aucune utilité. La notice de Janssens ne contient purement et simplement que des objections contre le traité actuel, et le seul énoncé de ces objections ne suffit pas pour en démontrer la justesse, non plus que celle des changemens demandés. D'ailleurs la crainte qui perce à chaque ligne d'empirer votre situation à cet égard, en voulant l'améliorer, est bien faite pour couper bras et jambes à celui qui, comme moi, agit sans autorisation précise.

Cependant ce traité ne doit pas subsister, puisqu'il est injuste et

désastreux pour vous. La manière clandestine dont il a été ourdi, dont sa sanction a été escamotée ici, serait seule un motif de proscription suffisant. Tôt ou tard il doit subir les modifications qu'exige l'équité, et le plus tôt sera le meilleur. Pour mettre à même de demander et d'obtenir ces modifications ceux qui sont chargés de vos intérêts, je vous invite à faire rédiger une nouvelle note où seront développés vos griefs et les moyens de les redresser sans amoindrir les avantages que ce traité assure à la France, comme Janssens m'a positivement assuré que cela pouvait se faire. Dans l'hypothèse où la prudence ne nous permettrait pas de faire un usage immédiat de cette note, il est toujours bon qu'elle existe et qu'elle seconde les occasions qui pourront se présenter; car je ne doute pas qu'il ne s'en présente, ou que nous ne trouvions le moyen d'en faire naître, quoiqu'à vrai dire, il sera difficille d'en retrouver une aussi favorable que celle du voyage de Reubell.

Schimmelpenninck. — J'ignore si vous aurez ouvert la lettre [1]) que je vous avais envoyée pour Schimmelpenninck comme je vous en avais prié, et si, l'ayant ouverte, vous aurez pu comprendre l'article chiffré où il est question de son retour à Paris. Sans répéter ici les raisons qui nous font désirer au ministre et à moi, pour l'intérêt général de la Hollande et pour celui de Schimmelpenninck en particulier, qu'il ne cède point aux sollicitations auxquelles il est en butte pour accepter la légation, je vais vous faire part d'une idée qui pourra concilier tous les intérêts.

J'ai toujours pensé qu'il serait bon que vous eussiez ici un négociateur *ad hoc* pour votre traité de commerce et celui de l'extension de vos limites. Talleyrand m'a paru du même avis, et l'importance de ces deux objets justifierait de reste cette mission extraordinaire. Pourquoi Schimmelpenninck ne l'accepterait-il pas, et sans accepter le titre d'ambassadeur, pourquoi ne se chargerait-il pas de gérer la légation pendant tout le tems que la négociation durerait? Ce parti me paraît extrêmement avantageux en ce que vos plus grands intérêts se trouveraient entre les mains de l'homme le mieux fait pour les ménager; en ce qu'il vous donnerait tout le tems de mûrir votre choix pour un ambassadeur, et en ce qu'il ne laisserait pas la moindre prise à la malveillance, puisque l'acceptation d'une pareille tâche ne lui laisserait aucun jour pour accuser Schimmelpenninck d'ambition.

Mais soit que Schimmelpenninck accepte définitivement l'ambassade, soit qu'il la refuse, soit qu'il se prête au parti mitoyen que je viens d'indiquer, il est instant que vous ayez ici quelqu'un qui de manière ou d'autre y représente, et soit capable d'y représenter le gouvernement batave. Vous sentez que mes moyens et ma bonne volonté sont extrêmement gênés par la situation bizarre où je me trouve à votre égard. Le pauvre van der Valck, brave et digne garçon d'ailleurs, n'est point au niveau de sa place, et je ne sais quelle faiblesse d'esprit qui dirige toujours son attention vers les objets le moins faits pour l'occuper, et qui borne tous ses calculs et toute sa diplomatie aux détails domestiques, ne lui laisse de facultés que tout juste ce qu'il en faut pour le matériel de la besogne.

C'est donc avec une sorte d'effroi que j'ai lu une lettre de de Winter

1) Nergens aangetroffen.

par laquelle il me mande que Schimmelpenniuck, qui selon toute apparence acceptera, ne compte être rendu à Paris que vers la fin d'Octobre. Vous pouvez m'en croire, mon cher Gogel, un aussi long délai ne pourrait qu'être fatal à vos affaires, et si vous réfléchissez que l'absence du ministre futur, quel qu'il soit, me fait jouer ici un rôle aussi flatteur pour mon amour-propre qu'avantageux pour mes intérêts, puisque me trouvant forcé par les circonstances d'accepter un sort de votre gouvernement, je dois profiter avec empressement de tout ce qui peut me donner de nouveaux droits à sa bienveillance; si, dis-je, vous réfléchissez à tout cela, vous sentirez l'impartialité des instances que je fais pour déterminer la prompte arrivée de votre ambassadeur.

Quant à van der Valck, je lui ai promis de vous faire part de ses doléances sur un objet qui lui fera perdre la tête pour peu que vous tardiez à y mettre ordre: c'est celui de l'argent. Schimmelpenninck comptant être remplacé immédiatement, lui en a laissé très peu à son départ. Ce peu est épuisé, et la tête de ce pauvre diable n'est pas assez forte pour considérer de sang-froid la pénurie dont il est menacé, si vous gardez un plus long silence sur un article qui paraît absorber toute sa sollicitude.

Eykenbroek et consors. — D'après une de vos dernières lettres à van der Valck, j'espérais que vous nous feriez connaître incessamment vos intentions sur cet individu: et sur ce que j'en connaissais ou je croyais en connaître, j'avais vu le ministre de la police; j'avais poussé van der Valck pour qu'il se tint a mesure de connaître, quand il en serait tems, le repaire de ce mauvais sujet; en un mot j'avais pris toutes les précautions pour le faire priver à la première envie que vous en témoigneriez. Je suis surpris du silence que vous gardez et j'en suis peiné, parce que le ministre doit être surpris lui-même de la lenteur avec laquelle cette affaire est suivie, après la chaleur préliminaire qu'on y avait mise. Ces petites inconséquences ne peuvent que produire un mauvais effet à la longue, et altérer la confiance dont je puis jouir. Il est certain cependant que j'ai les bras liés jusqu'à nouvel ordre. Ainsi donc si vous persistez dans vos intentions, et si vous voulez agir conformément aux différentes notes transmises par Schimmelpenninck tant au ministre des relations extérieures qu'à celui de la police, envoyez-nous par le premier ordinaire, ou par le retour du courrier, une note par laquelle vous chargerez expressément van der Valck de poursuivre l'exécution de l'arrêté du Directoire contre Eykenbroek, et de donner suite à la demande qu'a fait Schimmelpenninck pour qu'on chassât du territoire français van der Hoeven, Gaillard [1]) et même Blauw. Vous auriez grand tort de laisser échapper l'occasion de mettre fin aux intrigues de ces gens-là, d'autant plus qu'en la saisissant, vous rendrez service au gouvernement qui commence à les apprécier, et à en être passablement fatigué pour son compte.

Talleyrand. — Je crois devoir ici entrer dans quelques détails sur le compte d'un homme qui vous a été d'une si grande utilité, et dans les mains de qui reposent, du moins en grande partie, les destinées futures.

Il continue à être dans les dispostions les plus favorables. Après la couleur qu'il a prise dans vos nouvelles circonstances, son amour-propre, son ambition,

---

1) Bataafsch Jacobijn.

son existence même, et surtout les principes de politique et de vrai patriotisme qu'il a toujours professés, vous sont garans qu'à moins d'un mal-joué excessif de votre part, vous pouvez invariablement compter sur lui. Je découvre chaque jour l'intérêt réel qui l'anime pour vous, par celui avec lequel il demande et reçoit tous les renseignemens qui vous sont relatifs, et même par les mouvemens d'improbation qu'il manifeste dans certaines conjonctures, et qui résultent évidemment de la crainte de voir gâter et compromettre le sort d'une révolution dont l'heureuse issue est due à son courage en grande partie, sinon en totalité.

Différentes particularités n'ont pas laissé de l'affecter un peu péniblement depuis le départ de Schimmelpenninck: par exemple, la publicité intempestive dans *le Publiciste* d'une partie de la lettre de notre Directoire en réponse à celle du vôtre sur son installation, publicité dont notre Directoire n'a pas laissé d'etre un peu formalisé, et dont j'ai été un peu surpris moi-même, ne pouvant concevoir de qui le journaliste a pu tenir la lettre en question. Il était convenu avec Schimmelpenninck qu'elle ne serait communiquée à aucun jounal avant qu'elle ait pu être envoyée de la Haye, et il était impossible qu'elle en fut arrivée, lorsque celui-ci l'a imprimée. — En second lieu la nomination de Buys à la légation de Suède a paru assez extraordinaire au ministre, d'après sa conduite ici, et l'assurance que je lui avais donnée à mon retour que ce même Buys, ainsi que Meyer, van Dedem, Blauw et tous les gens de leur acabit étaient irrévocablement écartés de l'horizon politique. — La promotion de van Hooff au fauteuil directorial nous a fait faire quelques réflexions assez sombres. Dans le fait quelqu'honnête homme, quelque bon patriote que soit van Hooff, il n'en est pas moins vrai que sa tête n'y est plus, et dans un pays où le bon sens est une production territoriale, et où par conséquent il est apprécié comme il doit l'être, il est vraiment étrange qu'on porte à une place aussi éminente un homme qui ne possède pas tout le sien.

Vous voyez au reste par la nature même de ces petits griefs, qu'ils échapperaient à un homme moins affectionné, et qu'ils justifient parfaitement ce que je disais tout à l'heure. Je vous répète qu'à moins d'événemens fort extraordinaires, il n'est point de bons offices que vous ne puissiez attendre de Talleyrand, et cette assurance doit vous être d'autant plus prétieuse que tout fait penser qu'il est enfin parvenu au degré de consistance qui lui est dû. Schimmelpenninck a pu en juger en comparant l'état de considération où il l'a trouvé et celui où il l'a laissé. Ceci d'ailleurs est prouvé par le traité d'alliance avec la Suisse, par la conduite du gouvernement français à votre égard, par la levée de l'embargo sur les vaisseaux américains, par les mesures prises et celles qu'on prend tous les jours pour la répression des corsaires, par la suppression récente de nos journaux anarchiques dont il était la bête noire, tels que le *Journal des Francs*, *le Bien-Informé*, etc.: événemens qui ont tous été déterminés par son influence.

Sans être étranger aux moyens de vigueur, comme il l'a prouvé de reste à l'Assemblée constitutante et par la manière énergique dont il a éponsé la révolution, Talleyrand est naturellement porté vers les moyens de tenue et d'adresse: et comme dans notre état de choses actuel ils sont les seuls susceptibles de succès, il est tout simple qu'avec son esprit et sa dextérité, il soit parvenu à établir son crédit sur un base aussi solide que les circonstances le comportent. Mais songez qu'il n'est point de faveur perpétuellement à l'abri

des bourrasques révolutionnaires: songez qu'il ne peut toujours être ministre des relations extérieures; qu'il n'y a plus que six mois d'ici aux nouvelles élections qui vraisemblablement changeront son sort, car il désire beaucoup être porté à la députation, et selon toute apparence les voix se partageront entre Siéyès et lui pour le directoriat. Profitez donc du moment; ne vous exposez pas à de nouvelles chances qui remettent au hasard le sort de votre patrie, et songez que parmi nos gens en place, nous avons, haut la main, dix Charles Delacroix pour un Talleyrand.

Celui-ci désirerait que vous lui fassiez un tableau véridique et impartial de la situation politique de votre pays, de ses ressources existantes, de celles qu'on peut lui créer en partant des données actuelles, des moyens qu'y conserve l'anarchie et des ressorts qu'elle fait jouer tant pour les conserver que pour les mettre en activité. — Il désirerait qu'à chaque événement un peu intéressant, vous le tinssiez au courant de ce qui s'est passé, et de l'effet qui en résulte sur l'opinion publique, ou par des lettres directes qui lui seraient remises par moi, ou simplement par mon intermédiaire. Vous sentez combien cette condescendance de votre part lui serait agréable et commode pour juger sainement les circonstances par la comparaison de ces lettres confidentielles avec les comptes rendus de ses agens. — Il désirerait connaître au juste comment est reçu en Hollande ce que le gouvernement français peut faire d'agréable et d'utile pour ce pays. Il a été un peu surpris et fâché, ainsi que je le disais à Schimmelpenninck dans ma dernière lettre [1]), de ce qu'aucune marque de satisfaction de la part de votre gouvernement n'a suivi ni la lettre qu'il a reçue du nôtre, ni la décision si prompte et si avantageuse qui a dû terminer toutes vos inquiétudes au sujet du *Wandelaar* [2]). Pour ne pas taxer un pareil sentiment de puérilité, il faudrait, ce qui n'est en vérité guères possible, se faire une idée de la facilité avec laquelle le mal s'opère dans ce diable de pays, et des obstacles qu'on y trouve à faire le bien. — Enfin soit par amitié pour moi, soit en conséquence de certaines vues dans lesquelles j'entre pour quelque chose, il désire vivement voir se terminer ce qu'il a baptisé *l'affaire de mon indépendance.* Je ne mets aucune mauvaise honte à vous parler de ceci comme d'une chose qui me serait étrangère, parce que je pense qu'aucune considération quelconque ne doit m'engager à vous faire un mystère de rien de ce qui peut contribuer à vous captiver et à augmenter la bienveillance d'un homme si intéressant pour vous, et parce que d'ailleurs j'ai lieu de croire que Schimmelpenninck vous aura communiqué à ce sujet des détails qui ne peuvent laisser équivoque à vos yeux l'intérêt que prend le ministre à la decision de cette affaire.

Ministre de la marine. — J'ai fait part à Spoors du bon accueil que j'en avais reçu et des espérances que cet accueil me faisait concevoir pour l'avenir, étayé, comme il l'a été, par l'obligeance avec laquelle a été traitée l'affaire du *Wandelaar.* J'ai parlé en même tems à Spoors de deux individus que j'avais trouvés chez ce ministre, et sur lesquels je lui promettais quelques détails que voici et que je vous prie de vouloir bien lui communiquer.

L'un de ces deux hommes est un nommé Laboulaye, garçon de beaucoup

1) De brieven van Rouget aan Schimmelpenninck zijn niet bewaard.

2) Een in de Zeeuwsche wateren door Fransche kapers wederrechtelijk genomen schip.

de mérite et de probité et qui paraît jouir exclusivement de la confiance de Brueys. J'ai des liaisons avec lui depuis longtems, et je crois pouvoir compter sur lui dans l'occasion.

L'autre, qui est chargé de la partie contentieuse des prises, est un nomme Cottereaux, gaillard assez équivoque, accusé d'aimer l'argent, mais qui au besoin me servira *gratis*, parce qu'il me craint un peu, et qu'il me croit beaucoup plus de crédit et d'influence que je n'en ai.

J'ai pensé qu'à travers cette multitude de relations et de réclamations que Spoors est tous les jours dans le cas d'élever dans les bureaux de la marine, ces renseignemens pourraient lui paraître de quelqu'intérêt.

Champigny-Aubin. — Je n'ai pu découvrir encore où aboutit le cable qui l'attache à votre territoire. En attendant qui j'y sois parvenu, et que je puisse agir pour vous en débarrasser, il serait prudent, tout en développant la fermeté que je ne cesserai de vous recommander comme le *palladium* de votre liberté et de votre prospérité future, il serait prudent de traiter avec ménagement ce pauvre chargé d'affaires, qui en conscience ne vaut pas la peine qu'on se fâche contre lui. Il paraît que dans quelques circonstances Spoors lui a fait l'honneur de s'emporter, ce qui a fait de la peine au ministre. Dans le fait, vous lui devez un peu de reconnaissance pour la manière dont il s'est comporté pendant votre boulevari, qui a fait beaucoup plus d'impression ici que si elle fût partie d'un homme plus spirituel, parce qu'on en a conclu que la conduite de Delacroix devait être réellement bien odieuse pour avoir révolté à ce point un Champigny-Aubin. Celui [1]) qu'on a envoyé chez vous pour remplacer Pichon me parait un autre *apoco*, mais qui n'est point du tout méchant. À tout événement, comme il est parent d'une de nos puissances, La Revellière, et que si l'autre continuait à se cabrer, il serait bon d'avoir un contrepoids dans la balance, tâchez de l'accaparer et mettez à ses trousses pour cela quelques-uns de vos aigrefins, mon frère par exemple, pour lequel il paraît avoir beaucoup de considération.

Tels sont à peu près, mon cher Gogel, les détails que je me proposais de vous donner sur les objets que j'ai cru devoir plus particulièrement vous intéresser. Actuellement je vais vous dire deux mots pour mon compte.

J'imagine que Schimmelpenninck vous aura communiqué le plan [2]) que je lui ai remis sur la manière dont je crois convenable et possible de mettre à exécution la bonne volonté de votre gouvernement à mon égard. Plus je consulte, plus je réfléchis et plus je me persuade que cette idée d'obtenir de votre gouvernement une somme à titre de prêt, bien hypothéqué, est la seule plausible. Comme Schimmelpenninck a pensé que 600.000 florins seraient une somme trop majeure pour que votre gouvernement pût en disposer sans autorisation, je lui demandais dans ma dernière lettre, comme vous l'avez peut-être vu, si en la réduisant, cette somme, à la moitié ou même au tiers, et en y joignant la promesse d'une affaire, la chose devenait possible; mais cette

1) Desmazières; zie hiervóór, bl. 29.
2) Niet bewaard.

dernière clause d'une affaire, après une minute de réflexion, m'a répugné à un point que je ne puis vous exprimer. Pour en finir une fois pour toutes sur cet article dont la discussion me fatigue et flétrit mon âme, calculez et voyez si votre gouvernement peut m'avancer 350.000 florins pour dix ans, avec bonne caution et sans intérêt. Je suis bien trompé si après avoir mûrement pesé les tenans et les aboutissans, vous ne trouvez pas que ce moyen est le seul dont votre gouvernement puisse me faire un sort qui, à cela près peut-être d'un peu d'embarras pour le moment, ne soit point à charge à votre trésor public, et que je puisse accepter sans que ma délicatesse en murmure. Mais je vous demande en grâce de faire décider cette question tout de suite. Les délais ne sont pas compatibles avec les circonstances où je me trouve, et bien moins encore avec mon caractère qui me fait un supplice de l'incertitude et de toutes les affaires d'intérêt.

Vous voyez que je vous parle avec la même franchise sur ce qui me concerne que sur les affaires politiques. Cette manière paraîtrait extraordinaire et deplacée à bien des gens, mais elle m'a trop bien réussi avec ceux dont je pouvais être jaloux de mériter les suffrages et l'estime, pour douter un instant qu'elle ne réussisse de même avec vous.

Du 4 vendémiaire (25 septembre). — Je me propose de faire partir le courrier aujourd'hui, et j'ai vu en conséquence le ministre qui m'a fait part de deux choses que je me hâte de vous annoncer avec l'espoir qu'elles vous seront agréables. L'une est la nomination d'un commissaire conciliateur à Flessingue, comme j'avais annoncé à Spoors qu'on se proposait de le faire. Ce commissaire est un nommé Lequoy dont on dit beaucoup de bien. Je tâcherai de faire connaissance avec lui et d'avoir quelques renseignemens sur son compte avant qu'il ne parte. Le ministre vous a de nouveau rendu un grand service dans cette circonstance en déclinant le choix du Directoire qui se portait sur un homme des bureaux des relations extérieures qu'on dit être un assez piètre personnage, et en fixant les yeux du Directoire sur celui-ci, en faveur de qui tous les suffrages se réunissent. — L'autre particularité que m'a communiquée le ministre, est que le bruit de l'acceptation de Schimmelpenninck s'était répandu ici au Directoire, et que cette nouvelle y avait été accueillie avec le plus grand plaisir. Pour son compte le ministre en est enchanté, malgré les réflexions dont j'ai fait part à Schimmelpenninck dans la lettre que je vous ai envoyée pour lui, et il paraît que la satisfaction de le revoir ici et de voir en de si bonnes mains une cause à laquelle il tient infiniment, l'emporte sur toute autre considération. Ainsi vous voilà quittes de tous vos embarras, de toutes vos incertitudus sur un choix aussi important, et il est fort inutile que je vous dise combien je m'applaudis pour ma part que ce soit de cette manière. J'ajouterai seulement, pour l'intérêt de notre ami, qu'à sa place je n'accepterais pour le moment que le titre de négociateur extraordinaire, quitte ensuite à revêtir celui d'ambassadeur suivant la tournure que prendront les choses; et je vous engagerai, au nom de l'intérêt général, à obtenir de Schimmelpenninck qu'il revienne ici le plus tôt possible, sur-le-champ même si ses circonstances le lui permettent.

418. NICOLAAS VAN STAPHORST AAN SCHIMMELPENNINCK, 27 Sept. 1798 [1]).

Rotterdam.

Ik ben op het tourtje, dat wij doen om onze familie te bezoeken, Zaterdag tegen den avond in den Haag gekomen, en vandaar gisteren morgen herwaarts vertrokken. Ik wierd dikwijls aangesproken over u en gevraagd of ik met zekerheid iets wist over uwe intentie met betrekking tot uwe zending naar Parijs. Ik heb niet ontveinsd, dat gij met mij daarover in vertrouwen gesproken hebt, maar er ook bijgevoegd dat gij tot dien tijd toe tot geen besluit gekomen waart, en, zooals ik meende, u daarover nog eens zoudt beraden met uwen vader en verdere Overijsselsche familie. Ik heb ook de vrijheid genomen bij zulken, daar ik meende dat het van dienst zou kunnen zijn, te kennen te geven dat het uwe en mijne gedachten waren, dat indien gij al uithoofde van het besef van den dienst van het vaderland zoudt besluiten om de aangename, onafhankelijke en voordeelige situatie, waarin gij u bevindt, daaraan op te offeren, gij met recht kunt aanspraak maken op zoodanig pecunieel dedommagement, waardoor dat gedeelte van uwe sacrifice gecompenseerd wordt. Dat dit een som zal uitmaken, welke in den eersten opslag luid zal klinken, maar dat het Uitvoerend Bewind zal moeten beoordeelen of uw persoon en dienst voor den lande van zooveel belang is, dat hetzelve meent die uitgave voor het Bataafsche volk te mogen doen. Dat ik niet wist welke som, en indien ik het wist, het echter niet zou zeggen, en mij ook daartoe niet bevoegd zou achten, zoodat niemand uit hetgeen ik deswege gezegd heb, omtrent het quantum iets heeft kunnen opmaken.

Ondertusschen waren alle monden vol over de noodzakelijkheid, dat gij dien post zoudt aannemen, en ik heb van niemand kunnen vernemen, dat men een tweeden man kende, dien men, in geval van mislukking, in uwe plaats zou zenden. Het eenparig zeggen is: „Schimmelpenninck en geen ander moet dien post waarnemen", en ook vindt men het billijk dat men u eene vergoeding geeft voor de sacrifice, welke algemeen erkend wordt.

Hoe dikwijls ik ook daarover ben aangesproken, en hoe aangenaam het mij ook was, dat men algemeen zoodanig gezind was over een vriend, wiens verdiensten ik ook meen te kunnen waardeeren, zoo zou ik echter waarschijnlijk u daarover niet geschreven, maar afgewagt hebben den tijd, dat wij malkanderen te Amsterdam wederom zouden ontmoeten, hetwelk ik mij vleie dat in de volgende week zijn zal. Maar gisteren morgen liet de vriend Couperus, die, gelijk gij weet, logeert in het Keizershof in de eene zijkamer, bij mij belet vragen in de andere kamer, daar wij waren, wenschende mij voor mijn vertrek nog eens te spreken. Het was over hetzelve onderwerp. Hij was 's avonds te voren, totdat het reeds laat was, geweest bij het Uitvoerend Bewind. Men begint daar zeer oplettende te zijn op de machinatiën van de thans onderliggende partij, welke ook te Parijs sterk woelt, en hoezeer men

---

1) Archief-Schimmelpenninck. — Nicolaas van Staphorst schrijft aan Schimmelpenninck: „waarde neef".

daar tot nog toe in het goede spoor blijft voortgaan, zoo meent men reden te hebben om te vreezen, dat dit welligt eenigzins zou kunnen veranderen, indien er niet iemand gevonden wordt, die gelijk gij in staat zij, om de impressiën, welke kwalijk gezinden trachten te maken, oogenblikkelijk weg te nemen, en de noodige ophelderingen en redenen te geven over sommige daden van het Wetgevend Lichaam en Uitvoerend Bewind, welke tot voorwendsel genomen worden om daarop valsche redeneeringen te bouwen, en dezelve te doen voorkomen als gedeelten van een systema van reactie, hetwelk men volstrekt niet begeert.

Ik heb gemeend u dit ten spoedigsten te moeten berichten. De bijzonderheden van dit alles zijn mij niet verhaald. Couperus zeide daaromtrent onder een strikte verplichting van geheimhouding te zijn. Maar hij dacht, dat hij daarvan ten mijnen opzichte wel zou worden ontslagen, in welk geval hij mij heden of morgen zal schrijven. En als dat gebeurt, zal ik u Zaterdag met de post van hier nog een brief zenden.

Intusschen komt het mij voor, dat, hoedanig ook uw besluit zijn moge, 't zij gij de post aanneemt of niet, het in allen gevalle van veel belang is dat gij hoe eerder hoe liever naar den Haag gaat, om de burgers daar goeden raad te geven, waartoe gij uithoofde van de kennis van zaken en personen, welke gij verkregen hebt, beter dan anderen in staat zijt.

Ik heb nader nagedacht over het quantum der schadeloosstelling en blijf bij mijn gevoelen, dat twee ton in specie niet te veel is. Daarvoor kunt gij koopen tot 40% omtrent *f* 500.000 à $2^1/_2$ % dat een revenu geeft van *f* 12.500, dus minder dan de pecunieele opoffering. Maar ook houd ik het voor dat oogmerk volkomen voldoende, onder anderen om het gewigtige point, 'twelk voor menschen in uwe omstandigheden zooveel afdoet, dat bij onverhoopt overlijden uw vrouw en kinderen daardoor beter bezorgd zullen zijn . . . . .

419. J. ROUGET DE LISLE AAN GOGEL, 7 vendémiaire an VII (28 Sept. 1798) [1].

Paris.

Le ministre, que je vis hier, mon cher Gogel, m'apprit que notre gouvernement, convaincu à la fin que Champigny-Aubin n'avait point les moyens nécessaires pour gérer la légation française à la Haye dans des circonstances aussi délicates, venait de nommer un ministre provisoire, en attendant que Roberjot puisse aller prendre ses fonctions. Ce ministres est le citoyen Guinette. Je ne le connais point personnellement: mais je ne manquerai pas de le voir avant son départ qui doit être très prochain, et par le premier courrier je vous donnerai sur son compte les détails que j'aurai obtenus.

C'est un événement heureux selon moi que cette nomination, qui vous délivre de la nullité turbulente de Champigny. Si la nouvelle ne vous en est point encore parvenue officiellement, ne la divulguez point.

Il est certain que c'est un bon motif qui a suggéré ce parti au gouver-

1) Archief-Gogel.

nement qui paraît de mieux en mieux intentionné pour vous. Je crains cependant qu'il ne vous fasse bientôt avec une chaleur que peut être il ne serait pas prudent de contrarier, une demande pour qu'on suspende la procédure de van Langen, et pour qu'on accorde une amnistie générale à tous ceux qui chez vous sont poursuivis pour fait de révolution. J'ignore si vous avez déjà reçu quelqu'insinuation à ce sujet: mais je sais *positivement* que ce sursis et cette amnistie sont vivement désirés, et dès lors il est vraisemblable que vous ne tarderez pas à en entendre parler.

Eykenbroek, van der Hoeven et Gaillard disaient l'autre jour, comme van der Valck n'aura pas manqué de vous en instruire, „qu'ils étaient au moment de retourner en Hollande, parce que l'affaire pour laquelle ils étaient ici, les deux derniers du moins, touchait à sa fin". Je ne serais pas surpris que cette affaire ne fût celle de l'amnistie en question, et leur succès prouverait que leurs intrigues ne sont pas encore à dédaigner.

Quoi qu'il en soit, tâchez d'user de condescendance envers notre Directoire s'il persiste dans la démarche que je vous annonce. Tous ces coquins-là ne valent pas la peine que vous courriez les risques de le heurter par un refus. Je tâcherai de remonter à la source des motifs qui ont fait naître ce désir à notre gouvernement, et si j'y parviens, je vous en instruirai. A tout événement, arrangez-vous soit pour accorder, soit pour refuser.

Réponse la plus détaillée que vous pourrez à la lettre [1]) que vous a portée notre courrier.

420. GOGEL AAN SCHIMMELPENNINCK, 29 Sept. 1798 [2]).

Den Haag.

Gisteravond thuis komende vond ik de inliggende van Rouget. Ik las dezelve en communiceerde een gedeelte van den inhoud aan het Uitvoerend Bewind, alsmede dat ik u nog even ongunstig gedisponeerd had gevonden om weder na Parijs te gaan, als uwe laatste brief had vermeld, en voorts wat verder onder ons was gesproken. Hoe meer wij de zaken beschouwden, hoe meer wij vonden dat de toestand van dit arme land critiek en hachelijk is, en spoedige voorziening vereischt. Wij dachten over elk middel, dan de uitslag van alles was dat wij weder even ver waren gevorderd. Mij te zenden kan niet lukken, alzoo ik hier niet gemist kan worden, ook zelfs misschien voor geen veertien dagen. De dokter was dus weder de eenige man — en hiertoe zal ook besloten worden, wanneer eene laatste poging bij u mislukt. Ik zend u deze met den representant Couperus, welke zich de moeite wil getroosten om na u toe te reizen, en u nogmaals bij het belang en de redding des vaderlands bezweren zal om u niet te onttrekken. Immers zult gij niet willen, dat wij en het geheele land de slachtoffers worden van intrigue en schelmerij, wanneer het welligt aan u staat om die rampen voor te komen; en wat toch zou er voor u in dit land aangenaam zijn, wanneer de omgekeerde kans het aan zijne vijanden

1) Ons n°. 417.

2) Archief-Schimmelpenninck. — „Inliggende" is ons n°. 417. — „De dokter": van Grasveld?

of aan de rampen, welke Frankrijk zoo menigmaal getroffen hebben, overliet? Dan waart gij mede ongelukkig en zoudt u daarenboven nog te verwijten hebben: *ook ik ben hieraan schuld.*

Ik zal niets meer zeggen. Ik verzeker u nogmaals dat wat de schadeloosstelling betreft het gouvernement dezelve zoo volkomen zal trachten te maken als gij begeeren kunt, en wij dezen morgen over een en ander nader zullen besoigneeren.

De bijgaande zendt gij mij per allersnelste gelegenheid terug.

421. NICOLAAS VAN STAPHORST AAN SCHIMMELPENNINCK, 1 Oct. 1798 [1]).

Amsterdam.

Ik ontfing deze morgen een brief door de vriend Couperus aan mij te Rotterdam geadresseerd, maar aldaar na mijn vertrek herwaarts aangekomen. „De poging," dus schrijft hij, „is vrugteloos geweest, hij blijft weigeren. Nu stap ik op het oogenblik in de chais, en rijd er na toe, om een laatste poging te wagen. Ik zal u den uitslag op Amsterdam melden, en hoop dat dezelve gunstig mag wezen. Want naar mijn inzien hangt er alles aan." Ik heb uw broeder [2]) gesproken. Hij heeft mij gezegd hoe gij en uwe vrienden over de zaken denken. Hoe de Beurs terugkrabbelde. Kortom alles wat, zoo verre zulks aan hem bekend is, u gedetermineerd heeft tot het besluit om weigerig te blijven. Waarom moet in deze omstandigheden ik de man zijn, die van mijnen invloed op u moet gebruik maken, om, zoo het mogelijk zij, u van besluit te doen veranderen? Ik, die schrikte op het eerste bericht dat men u wederom naar Parijs wilde zenden, en dat gij het in bedenking had genomen? Ik, die weet, dat ik u hier missen zal, dat zulks een wezenlijke en onberekenbare schade voor mij zijn zal, die derhalven eene groote opoffering doe? En echter ik moet daartoe besluiten, omdat ik geloof dat het vaderland in een wezenlijk gevaar is, en dat gij de man zijt, die het misschien nog kunt redden, indien gij nog tijdig genoeg daar komt.

Ik heb ook van een andere kant bericht, dat er te Parijs door de anarchisten sterk gewerkt wordt, en de indrukken niet spoedig genoeg kunnen worden uitgewischt. Wanneer ik derhalven u tracht te bewegen, zoo doe ik grooter opoffering, dan of ik eene aanmerkelijke som in de subscriptie inteekende.

Dan ik verwonder mij geenzins dat dit niet wil vlotten. Wij kennen de Natie al te wel om zulks te verwagten. Voordeelen die niet in het oog vallen, en waarvan het quantum niet onmiddelijk kan berekend worden, maken geen indruk. Het getal van menschen, die waarlijk groot zijn, is klein. Wij moeten dus van dien kant nooit veel verwagten. Maar dit ter zijde gesteld zijnde, is de vraag: Zijt ook gij waarlijk overtuigd, even zoo sterk overtuigd als Couperus en anderen, van het gevaar, dat ons van dien kant over het hoofd hangt? Ik weet geen bijzonderheden. Ik moet hen gelooven, en het is mij van een anderen kant bevestigd. Voorts gelooft gij dat gij de man zijt, die dat gevaar

1) Als voren.

2) Jan Schimmelpenninck, deelgenoot in het kantoor der van Staphorst'en, en thans lid van het Vertegenwoordigend Lichaam.

kan afwenden, of weet gij een ander? Deze vragen, of liever het antwoord daarop, moet alles beslissen. Daarvoor moet alle delicatesse wijken. Uwe opoffering voor zooverre betreft het pecunieele moet worden goed gemaakt. Dit moet uit 's lands kas gedaan worden. In de oplossing van dezelve vragen, toegepast op het Uitvoerend Bewind, ligt ook de verantwoording van hetzelve. Ik zou daarin geen oogenblik zwarigheid maken, als ik daarin iets te zeggen had. Alles wat wij als eerlijke nauwgezette menschen voor onze conscientie kunnen verantwoorden, kan ook aan de geheele wereld verantwoord worden.

Wat u betreft, tracht u daarvoor te bevrijden, dat gij later berouw zoudt hebben het kwade te zien gebeuren, en bij u zelve bewust te zijn: „ik heb niet alles gedaan, wat in mijn vermogen was om het tegen te werken. Ik had het vaderland kunnen redden".

Over het quantum denk ik nog als bij mijn vorige [1]).

422. VAN DEDEM AAN WISELIUS, 11 Oct. 1798 [2]).

. . . . . Zeer verpligt voor uwe informatiën; mogen de door ons zoo lang gevreesde nieuwe onheilen toch niet gebeuren. Ik zie liever dat mijne voorzeggingen (waaraan geen geloof geslagen is, gelijk gij weet) zig niet bewaarheiden; anders zijn wij weg. Het verwondert mij geenszins dat er woeling is; *les Jacobins sont toujours bien plus actifs et entreprenans que nous*, en de middenpartij zou er misschien het ergste aan toe zijn. Laat men toch omzigtig te werk gaan; zoo gij in de gelegenheid zijt, breng de gevaren onder het oog, en dat men Parijs leere kennen eer het te laat is. Zal en kan een nieuw gekomene zooals Schimmelpenninck de partijen van Delacroix, Meyer, Blauw en zooveel anderen het hoofd bieden? Laat men toch terugkomen van het idée dat dezen geen invloed hebben, en niet te dugten zijn; men heeft ons 't tegendeel zoo dikmalen gezegd en getoond! Ik weet ook dat men te Parijs zeer misnoegd is, en zelfs worden *wij* onder de gesacrifieerden aangezien. Men heeft zig zelfs geinformeerd of wij thans geemployeerd waren, of aan kant gezet. Wat er nog van ons land worden zal weet ik niet, dog ik ben zeer zwaarmoedig daarover . . . . .

Zal nu de nieuwe van Beuningen de zaak redden en met behulp van de tweede Raadpensionaris Steyn onze totale ruïne voorkomen?

---

1) Bij missive van het U. B. van 5 Oct. 1798 (bij G. Schimmelpenninck, I 154) werd Schimmelpenninck zeer dringend naar den Haag opgeroepen wegens de aankomst van den nieuwen Franschen gezant Lombard, „van eenigen der gevaarlijkste aanhangers van het vernietigd schrikbewind geaccompagneerd, en door zeer veel anarchisten opgewacht en geaccueilleerd". Bij secreet besluit van 6 Oct. werd hij benoemd tot extraordinair ambassadeur te Parijs op een daggeld van *f* 125, een uitkoopsom van *f* 15.000 's jaars, en met *f* 18.000 voor uitrusting. Bij secreet besluit van 19 Oct. werd hem op zijn voorstel *f* 19.500 's jaars toegekend voor zijn bureau (secretaris van legatie *f* 4000, twee klerken te samen *f* 4000, Fransch copiïst *f* 500, geheime secretaris van den minister *f* 3000, waarnemer van de consulaire zaken *f* 4000, en eindelijk *f* 4000 voor Comps, die in dienst werd gesteld als „redacteur der nota's" (vgl. *Gedenkstukken* I, 67). — Over de geschenken aan Schimmelpenninck van ruim *f* 55.000 namens den handel van Amsterdam en van *f* 19.000 namens dien van Rotterdam, zie G. Schimmelpenninck I, 169, 337 vv.

2) R. A. (W.). — Uit van Dedem's retraite in Overijsel.

423. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 13 Oct. 1798 [1]).

Parijs.

. . . . . Ik heb zoo ik meen op goede gronden kunnen bespeuren dat het voorname object van de komst van den extraordinaris envoyé Lombard ten doel heeft om de begonnen procedures tegen van Langen te stuiten, en een generale amnestie, als het middel, gelijk men meent, om alle revolutionnaire gisting te smoren, aan te raden en te bewerken. Ik heb op eene voorzigtige wijze doen voelen, dat ik zeker was dat het Bataafsche gouvernement zoowel als de leden van het Wetgevend Lichaam zeer afkeerig zijn van alle neiging tot wraak en vervolging, maar dat men van den anderen kant zeer ferm zoude zijn om niets te doen hetgeen met de digniteit van het gouvernement of met de veiligheid van den Staat strijdig zijn konde. Men avoueerde hiervan de billijkheid, en verzekerde mij dat Lombard met niets gechargeerd was dan hetgeen volkomen met de waardigheid van het Bataafsch gouvernement en de rust, veiligheid en bewaring van de tegenwoordige orde van zaken overeenkomstig was. Ik zal eerstdaags wel meer nauwkeurige informatiën omtrent de zending van den gemelden envoyé krijgen, en u daaromtrent van alles onderrigten. Wat hij ook moge voorstellen, verzoeken of vorderen, komt het mij voor dat het gouvernement op eene beleefde, maar tevens ferme wijze hem moet doen gevoelen, dat het tot niets zal komen hetgeen hetzelve eenigzins zoude kunnen vernederen, of de inwendige rust, door de anarchistische partij te encourageeren, in de waagschaal stellen. Ik zie met verlangen de communicatie te gemoet van hetgeen Lombard aan het gouvernement zal willen voordragen, doch twijfele niet of het zal grootendeels op het hierboven gemelde neerkomen . . . . .

424. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 15 Oct. 1798 [2]).

. . . . . Hetgeen ik in mijn vorige als waarschijnlijk stelde, kan ik u nu als eene zekerheid melden: namelijk dat het grootste object, hetwelk Lombard *in mandatis* heeft, bestaan zal in de vriendelijke bewerking van eene stuiting van de procedures tegen van Langen, en bij consequentie ook tegen Fynje.

Men zeide mij met de uiterste verwondering en verbazing het acharnement vernomen te hebben, waarmede deze crimineele procedures nu schenen te zullen ondernomen worden. Men zag daarin een geest van bitterheid welke aan reactie grensde, en men beschouwde het als de duurzame bron van gisting, haat en onrust, enz. Ik verzekerde op de fermste wijze, dat hieromtrent noch verbitterdheid, noch partijschap plaats had; dat in deze niets gedaan was dat naar iets revolutionnairs zweemde; dat hetgeen men hier als een geacharneerde persecutie aanzag niets was als de ingang van eene crimineele procedure, voor een wijs, bedaard, onpartijdig hof geëntameerd, volgens de gewone formen,

1) R. A., Buitenl. Zaken 210. — Zie een andere dépêche van denzelfden datum, welke het onnoodig is hier nogmaals te drukken, bij G. Schimmelpenninck I, 156.

2) Als voren.

en behoudens de volkomenste defensie; dat zelfs ten opzichte van van Langen het groote punt van accusatie niet in zijn politiek gedrag, maar in eene gesustineerde appropieering van 's lands penningen voor zijn privatief gebruik gelegen was. Ik hield wijders de gevolgen voor, welke uit de stuiting van die procedures konden voortvloeijen: namelijk eene aanmoediging der anarchistische bedoelingen, en de voortplanting van onrustige bewegingen. Men antwoordde mij hierop dat, zoozeer men overtuigd was van de noodzakelijkheid van het eene, namelijk van het stuiten der gemelde procedures, men evenzeer noodzakelijk en allerbillijkst en staatkundig oordeelde, dat deze daad van genereusheid en moderatie op zoodanige wijze geschiedde, dat de anarchistische partij daardoor geen het minste encouragement zoude kunnen krijgen; ja voegde men er bij, dat het Bataafsch gouvernement gerust konde zijn, dat men nimmer zoude dulden, dat die partij het hoofd opstak, en dat men met allen ijver en bereidwilligheid zoude medewerken om voortaan alle revolutionnaire bewegingen en schokken te eviteeren, en den regulieren en constitutioneelen loop van zaken te doen continueeren.

Na ten opzichte van dit delicaat point overal de hoogte en laagte gepeild te hebben, is het mij zeer klaar gebleken, dat zoo bij den minister als bij de leden van het Directoire het denkbeeld zich gefixeerd heeft, dat het poursuiveeren der gemelde procedures onraadzaam is en behoort gestuit te worden. Men is, zeg ik, daar onverzetlijk in de denkbeelden op bepaald, en ik heb duidelijk kunnen bemerken, dat het volstrekt geene personeele affectie voor de gevangene individus is, welke deze aandrang zoo sterk maakt. Ik denk wijders alsnog dat de extraordinaris envoyé Lombard nu wel reeds in dit opzicht zijn last zal geopend hebben.

Het komt er dus maar op aan, welke contenance in dezen te houden zij? Het komt mij voor, dat, alles overwogen zijnde, aan deze zoo pressante begeerte zal moeten gedefereerd worden, en dat men, dit principe gelegd zijnde, zal moeten raadplegen over de convenabelste wijze waarop zulks geschieden kan. En ten opzichte van de wijze hoe, zie ik maar twee aanleidingen. De eene hierin bestaande, dat Lombard op eene zeer discrete, en met de digniteit van het Bataafsch gouvernement compatibele wijze, een nota presenteerde aan het Bataafsche Directore, daarbij in substantie voordragende, „dat het Fransch gouvernement steeds met genoegen den goeden gang van zaken in onze Republiek opmerkte; dat hetzelve inzonderheid zich verheugde dat de constitutioneele marche van zaken zich meer en meer consolideerde; dat hetzelve niets vuriger verlangde dan dat weldra alle overblijfselen van tweedragt en burgertwisten geheel vernietigd worden; dat het, door eene lange revolutionnaire ondervinding in dit stuk geleerd, overtuigd was dat niets meer geschikt was tot bevordering van dat oogmerk, als eene uitwissching en vergeting van alle revolutionnaire misdrijven met de aankleven van dien; dat deze daad van grootmoedigheid waardig was aan eene zoo vaderlandslievende wetgevende vergadering als thans constitutioneel existeerde, gelijk de bevordering van die mesure insgelijks voor het oog van geheel Europa zoude verhoogen een constitutioneel gouvernement, hetgeen van zijn eigene solide existentie zeker was; dat eindelijk deze grootmoedige daad een dubbel recht aan den representativen souverain en het gouvernement zouden geven om alle en een iegelijk welke zich vermeten mogt deze daad van grootmoedigheid te miskennen, en zich daarna eenige

ongunstige oogmerken mogte veroorloven, des te strenger, als onverbeterlijke vijanden der goede orde, aan de strengheid der strafwetten over te laten; dat mitsdien hij, envoyé, het Bataafsch gouvernement uitnoodigde om aan het Wetgevend Lichaam ten zelven einde zoodanig gepast voorstel te doen als hetzelve tot bereiking van dit heilzaam but zou vermeenen te behooren."

Zoodanige note zou dan tengevolge moeten hebben, dat het Bewind het begeerde voorstel aan het Wetgevend Lichaam, op de geschiktste wijze geconcepieerd, deed, en het Wetgevend Lichaam zou dan, door eene wel geconcipieerde amnestie, waarbij deszelfs digniteit bewaard, en de anarchie volstrekt niet geëncouragcerd wierd, de zaken moeten afdoen.

De andere aanleiding zou misschien kunnen plaats hebben zonder tusschenkomst van Lombard, en daartoe was misschien te arripieeren de propositie welke ik meen eeus door van Haeften gedaan te zijn, tot bewerking van eene algemeene amnestie en vernietiging van alle factiën. Op dit voorstel is nog geen rapport uitgebragt. Misschien kan dit voorstel, hetgeen zooals het daar ligt tamelijk onuitvoerlijk en destijds vrij ontijdig was, nu voegzaam te baat genomen worden. Ik voor mij achte dit tweede middel of een soortgelijk, nog beter als het eerste, omdat dan de Fransche invloed op dit stuk minder paraisseert. Doch welke van beiden men ook kieze, op de zaak zelve is men hier zoo gedetermineerd, dat die zal moeten geschieden; maar men is tevens ook daarop met mij eens dat het volstrekt met de waardigheid van het gouvernement, en met de volkomen veiligheid en rust van het land moet gepaard gaan. In dezen toon en op dezen voet moet dus, welke wijze men ook kieze, de zaak afgedaan worden. Ik verlang den loop der onderhandelingen hierover met Lombard nauwkeurig te mogen vernemen . . . . . [1]).

425. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 18 Oct. 1798 [2]).

. . . . . Blauw, aan wien men ten tijde van mijn vorige missie alhier, zelfs op mijne intercessie, ontslag uit zijn huisarrest (waarin hij zich verborgen hield) gegeven had onder afspraak dat hij zich van deze stad zoude verwijderen, hield zich wederom sinds eenige weken alhier op.

Hoezeer ik geen blijk hebbe, dat hij zich met eenige politieke tripotage bemoeide, heeft men echter eergisteren hem bij 't *bureau central* gerequireerd, en hem, uit krachte van een arrêté van het Directoire van messidor (dus circa drie à 4 maanden oud) gelast binnen 24 uren Parijs en binnen 10 dagen Frankijk te verlaten. Men heeft hem *in dorso* van het passeport zijn reisroute getraceerd, met verbod om zich van die route te ecarteeren, *sous peine d'être traité comme un espion.* Hij moet de reis naar onze Republiek nemen.

---

1) Particulier schrijft Schimmelpenninck aan van der Goes onder dagteekening van 15 Oct. nog het volgende: „Ik ben vrijwel tevreden, dog het was (onder ons) tijd dat hier iemand kwam. De zaken verliepen, verkoelden, verwarden. De anarchisten zijn actief geweest als Belzebub, dog nu kruipen ze in de schulp. Hoe is het met Meyer? Komt hij hier? en waarom? Krijgt of houdt hij de ambassade naar Spanje? Men vraagt mij daar telkens naar. Ik kan niet zien dat hij hier thans eenig kwaad kan. Ik ben wel zeker dat hij mij geen afbreuk doen kan" (archief-Schimmelpenninck).

2) Als voren. — Over Blauw vgl. hiervóór, bl. 454, en *Gedenkstukken* II, 623 noot.

Hij kwam zeer verlegen bij mij en verzogt mijne intercessie. Ik antwoordde hem, dat al wat ik konde doen, zoude zijn om bij de policie een sursis voor eenige dagen te vragen, ten einde hem tijd te geven van zijne arrangementen te kunnen maken. Dan de minister van de policie zeide mij, dat hij aan de executie van een arrêté van het Directoire geen obstakel mogt stellen. Ik weigerde aan Blauw, iets meer voor hem te doen. Hij zal dus, denk ik, binnen eenige dagen in de Republiek paraisseeren. Ik ben en blijve van opinie, dat men hem noch accueilleeren noch persecuteeren moet. Het eerste zou slecht quadreeren met den haat welke hij hier geïncurreerd heeft, en zou dus met geen genoegen hier vernomen worden; het tweede achte ik niet minder onstaatkundig: want in de eerste plaats geloove ik dat hij thans in zeer goede principes omtrent de tegenswoordige order van zaken is, en ik ben steeds in het denkbeeld, dat men het getal van vijanden niet moet vermeerderen; en in de tweede plaats houde ik mij zeer verzekerd, dat het ten hoogste onvoorzichtig zoude zijn, en de alleronaangenaamste gevolgen, uithoofde van individus daarin gecompromitteerd, zoude kunnen hebben, indien men hem pousseerde omtrent het emploi van zekere penningen, welke toch nimmermeer te recupereeren zouden zijn. Ik ben dus van oordeel, dat men hem moet te kennen geven en doen weten dat men hem geheel ongestoord en stil zal laten leven, en dat men daartegen verwagt, vooral uithoofde van de disgratie welke hij alhier geïncurreerd heeft, dat hij zich buiten alle politieke bemoeijingen zal houden en van den Haag verwijderd blijven.

Ik heb thans omtrent den burger Lombard en zijne presumtive last niets zakelijks te voegen bij hetgeen ik de eer had daaromtrent bij mijne vorige dépêche te melden. Ik heb sedert de door u aan mij gezondene aanspraak van dien envoyé aan het Bataafsch Bewind, met het daarop gegeven antwoord (hetwelk mij zeer beviel), ontvangen. In die aanspraak developpeert hij duidelijk dat hij een *oubli du passé* (dit is zoo ik niet mis heb eene amnestie) begeert, en wijders dat hij eenige representatiën omtrent het gebeurde met de kapers meent te doen. In het voortzetten van mijne informatiën naar dien burger worde ik geconfirmeerd in de beschrijving welke ik u reeds van hem gegeven heb. Hij was in het *tribunal de cassation* een der equitabelste rechters, het meeste voor de neutrale scheepvaart geporteerd, een man met een goed hart, met wien men een cordate, amicale en weinig geformaliseerde omgang moet nemen. Hij schijnt reeds vrij gunstig over zijne bevinding geschreven te hebben . . . . .

426. DUMONCEAU AAN DAENDELS, 26 Oct. 1798 [1]).

Groningue.

J'ai reçu, mon cher général, votre lettre du 20 courant avec infiniment de plaisir. Il me semblait bien qu'il y avait encore quelque chose qui clochait à la Haye, vu que vous ne me donniez point de vos nouvelles; je me le suis

1) R. A. (D). — Daendels' brief aan Dumonceau van 20 Oct. is niet bewaard. — Dumonceau was gehuwd met Agnes Wilhelmina Cremers.

dit maintes fois, et fus confirmé dans mes idées, il y a quelque jours, par mon beau-frère, qui est un bon b::::: que vous connaissez!

Les anarchistes représentent notre gouvernement comme entièrement vendu à l'Angleterre [1]). Apparemment qu'ils appuyent aussi leurs déclamations sur quelque certitude, mais s'il en est ainsi qu'ils soient si voués à la bonne cause, pourquoi ne mettent-ils donc pas un peu plus de franchise dans leurs actions? Car enfin on reconnaît le républicain à son caractère, et celui-ci ne cherche point les détours lorsqu'il s'agit du salut de la patrie! et pourquoi ne dénoncent-ils pas sur-le-champ et ouvertement, à l'univers entier, un gouvernement aussi pervers? mais craindraient-ils peut-être que ce ne soit point là la voie qui puisse les conduire au but qu'ils veulent atteindre? Car je pense (et sans doute qu'ils sont bien eux-mêmes de mon avis) que la nation, en faisant justice de magistrats aussi indignes, ne remplacerait pas ceux-ci par des êtres qu'elle a tant appris à connaître, et dont le choix sous tous les rapports ne vaudrait certes point mieux. C'est précisément pour cette cause, et surtout encore dans un moment que la République française n'avait pas d'ambassadeur à la Haye, qu'ils devaient tenter de tromper le gouvernement français, comme il ont su tromper un moment leurs propres concitoyens, afin de parvenir par lui aux emplois après lesquels ils aspirent avec tant de fureur, les uns pour jouer le rôle de père de la partie crédule du peuple, les autres pour redresser leurs finances. Il existe une troisième classe laquelle est composée d'êtres dépravés, n'ayant rien rien à perdre; ceux-là sont les instrumens des premiers. L'appas du gain les anime et il n'y a point de crime qu'ils ne soient prêts à commettre pour remplir leurs vues; cependant à les entendre tous, ils sont patriotes exclusifs, et par conséquent personne autant qu'eux est digne des premiers postes. C'est pour cette raison que pendant le règne inconstitutionnel ces patriotes si dévoués, si désintéressés ont su se distribuer réciproquement les emplois qui étaient à leur convenance. Les misérables! ils ignorent donc tout à fait que pour être républicain il faut être doué de vertus fortes! puisqu'il est vrai qu'ils prouvent chaque jour qu'ils n'en ont même point l'ombre.

Que serait donc devenu cette liberté et cette égalité, pour le triomphe desquelles tant de sang républicain à dû couler? Si ces enfans chéris de la discorde eussent conservés les rènes de l'état, ces mots qui annoncent dans tout l'univers le bonheur du genre humain, seraient finalement devenus dans la République batave des mots vides de sens dont les énergumènes se seraient servi pour mieux cajoler et éblouir le bon peuple, afin de s'éterniser les emplois lucratifs dans leur petit cercle. Eh! peut-on mieux servir les Anglais qu'en mécontentant et dégoûtant les patriotes zélés, et pour mieux dire en désespérant un peuple tout entier par les plus affreuses usurpations et injustices!

Les républicains qui avaient eu le malheur de résister à quelqu'assaut de ces agens subalternes étaient traités avec hauteur et mépris, tandis qu'un aristocrate ou un orangiste, dès qu'il sut les aduler, obtenait la préférence; ce sont de ces faits incontestables, général, que vous connaissez mieux encore que moi.

L'arrogance aristocratique de l'ancien régime ne fut point poussée à un degré aussi absurde que celle que commençaient à exercer ces démagogues-ci.

---

1) Dit schijnt een aanhaling uit Daendels' brief te zijn.

Il semblait que l'orgueil dominateur qui était peint dans leurs figures leur donnait le droit d'humilier impunément le citoyen le plus modeste; et pour mettre de l'importance dans une si belle mission, ils détruisirent un escadron d'hussards; ils eussent abîmé ma division entière si je ne les avais arrêtés dans leur début destructeur; autant vaudrait-il, mon cher général, de voir rompre les digues de la mer que de voir encore le sort du peuple entre les mains de ces malheureux, car de deux maux le plus court est le meilleur. Mais enfin, que nous importent les intrigues de ces brouillons? La vérité toute pure ne finit-elle pas toujours par détruire les calomnies les plus malignes? Eh! que ne ferait-elle pas cette vérité dans une cause aussi évidente! il suffira au gouvernement qu'il soit inviolablement attaché à la constitution, qu'il surveille et soit juste envers tout le monde, qu'il soit franc et loyal dans ses engagemens envers la République française, et qu'il ait à Paris un ambassadeur intègre qui soit là l'interprête fidèle des sentimens qui unissent le peuple batave à la grande nation, sans distinction de secte; — que feront alors les ennemis de la République? Que le gouvernement parle! nous tâcherons de la leur apprendre, et forts de la loi, nos argumens tomberont d'aplomb.

Je pense, mon cher générel, qu'en voilà assez dit sur ce sujet. Entretenons-nous plutôt à l'avenir de la guerre, ce sera beaucoup plus gai . . . . .

427. VAN ZUYLEN VAN NYEVELT AAN DAENDELS, 1 Nov. 1798 [1]).

Hoofd-quartier te Leyden.

Hoezeer ik niet onkundig was van de woelingen der onderliggende partij, was ik echter zeer verwonderd uit uwe missive van gisteren te zien, dat men voor uiterstens van zoo een ernstigen aard bedugt was. Ik verzeker u, generaal, dat ik èn uit liefde tot orde èn uit affectie voor 't tegenwoordige gouvernement alle gewapende of ongewapende tumultueuse bewegingen, zoodra dezelve maar serieus genoeg zijn om surveillance te meriteeren, kragtdadig tegen zal gaan. Voor Haarlem, geloof ik, is niets te vreezen; ook heb ik daar om zoo te zeggen geen volk. Wat deze stad betreft, indien ik drie of vier compagniën infanterie had, zou ik zekerlijk beter gewapend zijn, doch gij kunt ze uit den Haag niet missen; ik zal mij dan desnoods met de cavallerie en eenige manschappen uit de dépôts wel zien te redden. 't Is hier echter nog zeer stil. Gisteren dagten wij nogtans dat er iets voorgevallen zoude zijn. Men had permisse verzogt en verkregen om een serenade te geven. Macpherson had niet te weten kunnen komen uit welke lieden die partij, die zeer nombreus was, bestaan zoude, en hem was berigt geworden dat Vreede in de stad gekomen was; dit alles gerapprocheerd baarde opzien en scheen opmerking te verdienen. Er is echter niets gepasseerd, 'tgeen ik ook vermoedende zelf geen extrapatrouille te paard had laten gaan, zijnde mij de luitenant-colonel 's nagts van wegen de commandant Hartevelt, die de lieden kende die de serenade gaven, eindelijk komen rapporteeren dat er niets te dugten was. De municipaliteit alhier schijnt zwak, ten minsten angstvallig te zijn . . . . .

1) Als voren. — Over den schrijver (generaal-majoor der infanterie) zie *Gedenkstukken* II, 812. — De brief van Daendels aan hem is niet bewaard. — Macpherson is de plaatsmajoor.

428. VAN DER GOES AAN SCHIMMELPENNINCK, 9 Nov. 1798 [1]).

. . . . . Aangenaam is het mij te zien dat Lombard provisioneel blijft. Ik kan u stellig melden dat hij in zijn dépêche van voorgisteren verslag doet van zijn wedervaren met de misnoegden alhier, die zelfs gedreigd hebben, dat indien het Fransche gouvernement hun geen bijstand wilde geven, zij zichzelven zouden redden en met de *heete* Oranje-factie de handen ineenslaan. Nu moet uit het antwoord, dat hij zal ontvangen, gemaklijk te ontwaren zijn, hoe men in Parijs denkt. Hoezeer uwe officieele over Lecarlier mij moet geruststellen, wensche ik nogthans dat Lombard blijve, dewijl hij mij doorstralende blijken van vertrouwen gegeven heeft.

Het zal bijna onmogelijk wezen Meyer naar Madrid te zenden. Het [Spaansche] gouvernement heeft reeds zijdelings en onder de hand daartegen geprotesteerd, en zal zulks, zoo ik geinformeerd ben, opentlijk doen indien men die zending wilde doorzetten.

Het Bewind wil dat Meyer spoedig terugkeere, en indien hij daaraan obedieert, zal men voordeelig voor hem afrekenen, en mogelijk de Cisalpijnsche missie offreeren: disobedieert hij, dan is er weinig gratie voor hem te hopen. Om Meyer geen snede in de tronie te geven zal men de Spaansche missie een geruimen tijd open laten, en intusschen een chargé d'affaires zenden [2]).

Valckenaer heeft verzogt om als een stil burger zes weken te Parijs te blijven, ter verrichting van zijne particuliere affaires. Ik heb hem geantwoord dat men huiverig was dusdanig verzoek te accordeeren, doch dat hij provisioneel en tot nadere aanschrijving konde blijven . . . . . [3])

429. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 16 Nov. 1798 [4]).

. . . . . Ik heb hedenochtend eene entrevue met den generaal Brune gehad. Hij heeft effective het arrêté van het Fransch Directoire om de Fransche troepen in de Bataafsche Republiek te gaan commandeeren. Hij schijnt ook werkelijk van intentie te zijn om, na nog eenige dagen alhier vertoefd te hebben, de reis naar Holland te nemen. Wij geraakten in ons gesprek al zeer spoedig op een vertrouwelijken toon. Hij zeide zeer gedegoûteerd te zijn van alle die onrustige bewegingen en operatiën, waarvan hij in Italië zoo nabij

---

1) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — Bij dépêche van 3 Nov. (R. A., Buitenl. Zaken 210) had Schimmelpenninck bericht, dat, volgens gerucht, Lombard zou worden vervangen door Lecarlier, gewezen minister van politie, over wien hij (Schimmelpenninck) gunstig meende te moeten oordeelen. — „Lombard is bevreesd om in ongenade te vallen en heeft, zoo ik meen, voor eenigen protector Treilhard" (van der Goes aan Schimmelpenninck, 13 Nov. 1798, particulier; archief-van der Goes).

2) „Meyer krijgt een besluit om met den eersten Parijs te verlaten en zijne particuliere zaken te Bordeaux te gaan verrigten; zijn haring braadt hier slecht" (van der Goes aan Schimmelpenninck, particulier, 23 Nov. 1798; archief-van der Goes).

3) „Men begint te vragen waar Valckenaer blijft. Hij heeft naar mijn inzien het vaderland in Spanje wel gediend, dog hij is in slegte reuk, en Aubert, die protecteuren schijnt te hebben, schildert hem bij aanhoudendheid met de zwartste couleuren" (als voren, 8 Dec. 1798).

4) R. A., Buitenl. Zaken 210.

getuige geweest was, en dat hij zeer blijde was van naar een land te gaan, hetgeen men hem beschreven had in eene groote tranquilliteit te zijn. Hij voegde er bij, dat de generaal Joubert hem zeer favorabele denkbeelden van de tegenwoordige situatie van zaken bij ons gegeven had.

Ik nam die gelegenheid waar om hem te zeggen, dat wij compleet den revolutionnairen kring doorgeloopen waren; dat wij inwendig zeker waren van de rust te kunnen bewaren, indien men ons niet van buiten moeite wilde brouwen; dat hoezeer al wat bij het land geïnterresseerd was, volmaakt met deze orde van zaken tevreden was, het echter niet mangelde aan een hoop misnoegden, welke zich in eene openlijke vijandelijkheid tegen het gouvernement stelden; dat hij in Holland dagelijks door zoodanigen zoude geënvironneerd worden, ja dat hier te Parijs zich een kleine clique, welke de raddraaiers daarvan waren, ophield, en welke eene reguliere en georganiseerde werkzaamheid tot culbuteering der tegenwoordige orde van zaken onderhield; en ik voegde er bij dat ik van zeer nabij geïnformeerd was, dat deze anarchisten hem genoeg miskenden, om hunne hoop op hem te durven bouwen, en zijne komst in Holland met verlangen tegemoet zagen, als het middel om hunne oogmerken te bereiken; en eindelijk dat ik verzekerd was, dat eenigen van dat complot hem hier te Parijs zouden kunnen spreken, zich vleiende hem zoodanige inductiën te kunnen geven, als zij geschikt achtten om het tegenwoordig gouvernement en deszelfs ministers bij hem in een hatelijk en ongunstig daglicht te doen beschouwen. Hij antwoordde hierop bijna woordelijk: „dat wat het laatste betrof, namelijk het bezoek en gesprek van deze menschen, hij mij konde verzekeren, dat ik daärin misrekende, om de zeer eenvoudige reden dat hij ze niet bij hem ontvangen zoude, veel min met hen in conversatie komen." Ik ben over dit gesprek zeer tevreden, en het komt mij voor dat als men met dezen generaal op eene ongereserveerde wijze omgaat, het bij het gouvernement aangenomen politiek systhema in al deszelfs eenvoudigheid aan hem openlegt, hij dan zeer gedisponeerd zal zijn om de zaak van regt en orde voor te staan, en tot beteugeling der anarchisten mede te werken. Hij heeft, gelijk gij weet, in Zwitserland gecommandeerd, en heeft zich daar door zijne gematigdheid en zijn conciliatoire geest de algemeene achting en genegenheid verworven.

Ik zie nu met verlangen den afloop van het stuk der amnestie of vergetelheid tegemoet [1]). Zoodra ik de communicatie heb, dat dit poinct op de een of andere convenabele wijze gedetermineerd is, acht ik het tijdstip daar om dadelijk op den man af tegen de zich hier bevindende vijanden van de tegenwoordige orde van zaken te werken . . . . .

430. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 26 Nov. 1798 [2]).

. . . . . Ik heb opgemerkt [3]), dat het Uitvoerend Bewind aan den envoyé

1) 20 Nov. bericht van der Goes particulier aan Schimmelpenninck, dat hij met de vijf rapporteurs geconfereerd en hun de zaak der amnestie op het hart gedrukt heeft. „Ik geloof oprecht, dat een eisch van 50 millioenen gulden hier minder zwarigheid ontmoet had" (archief-van der Goes).

2) Als voren.

3) Uit extract-beslnit van het U. B. van 24 Oct., gevoegd bij dépêche van van der Goes aan Schimmelpenninck van 20 November.

Lombard heeft doen antwoorden, dat hetzelve incompetent is, om de door het inconstitutioneele Bewind aangegane conventie omtrent de Fransche troupes te realiseeren, en in effecte den envoyé voordraagt om deze conventie buiten werking te stellen. Het is zoo dat ik reeds bij mijne vorige missie het gevaarlijke heb opgegeven hetwelk er mijns inziens in gelegen was om deze snaar te roeren. Ik kan niet zeggen, dat dit gevaar thans een haarbreed minder is. Deze stap toch kan niet anders dan een allergereedst wapen in de handen der vijanden van deze orde van zaken geven, om het Fransche gouvernement deze daad te doen aanzien als de maatstaf van het verschil der genegenheid van dat Bewind hetwelk de conventie heeft gemaakt, met het tegenwoordige hetwelk zich gezind toont dezelve buiten effect te stellen. Ik zie daarin een ruim veld voor intrigue uit allerlei hoeken. Ik heb altoos erkend en erken nog, dat deze conventie voor de Bataafsche Republiek onereus en voor de Fransche troupes misschien minder voordeelig is als voor sommige individus; maar de geheele samenhang van dit werk is zoodanig, dat hetzelve met eene buitengewone delicatesse had moeten behandeld worden.

En behalve dit, kan ik niet afgaan van mijn denkbeeld, hetwelk ik, bij gelegenheid mijner vorige missie, in een mijner dépêches op deze materie gedeveloppeerd heb, namelijk dat het geheele arrangement omtrent de existentie van vijf en twintig duizend man Fransche troupes in onze Republiek, op dien voet als dezelve bij het Haagsche tractaat is geconvenieerd, eene zaak is zoo onbestaanbaar met de eerste notiën van een independenten staat, dat het indedaad nauwelijks der moeite waard is om nopens het eenigzins meerder of minder onereuse van die inrigtingen veel omslags te maken, veel min om er iets zakelijks aan te exponeeren. Ik ben nog meer dan ooit in datzelfde denkbeeld. Ik acht het nauwelijks der moeite waard om aan eene met de independentie van een staat zoo onbestaanbare inrigting iets broksgewijze te pallieeren. Het is te hopen, dat er te eeniger tijd gelegenheid zal geboren worden, om de Republiek radicaal van dat onereus arrangement te bevrijden. Doch zoolang de zaak zelve moet plaats hebben, kan, mijns oordeels, het meerder of minder onereuse van eenige tonnen gouds niet opwegen tegen de mogelijke uitwerking der inconvenienten, welke uit eene oppositie tegen het geconvenieerde tusschen de beide gouvernementen resulteeren kunnen. Ik zal intusschen, conform aan de intentie van het Bewind, in mijne gesprekke, ter plaatse waar ik zulks maar eenigzins van effect kan rekenen, alles aanwenden wat van mij zal afhangen om de eventueele ongunstige uitwerksels van dit besluit tegen te gaan. Ik geef inmiddels in consideratie, of het niet dienstig zou zijn (indien zulks nog niet geschied is) om bij eene beraisonneerde memorie den envoyé Lombard onder het oog te brengen en te overtuigen, dat indedaad die conventie schadelijk voor de Bataafsche Republiek is, zonder voordeelig voor de Fransche te zijn, en hem te inviteeren om op die alzoo te deduceeren gronden aan zijn gouvernement voor te slaan, om dezelve te houden buiten effect. Het komt mij voor dat dit nog de eenige weg is die open blijft, want als het Fransche gouvernement het effect van het geconvenieerde blijft reclameeren, zie ik maar niet dat het Bataafsche gouvernement kan resilieeren; en al wat het zou doen kunnen, zou daarin bestaan, dat hetzelve de sanctie van het Wetgevend Lichaam vroeg.

Indien er, zoolang deze troupes in ons land moeten blijven, inmiddels

eenige schikkingen, welke eenige werkelijke botsingen en andere inconvenienten zouden kunnen verminderen, te maken mogten zijn, dunkt mij dat het eenigst middel om daartoe te geraken zoude zijn, dat dezelve, hetzij door Janssens of iemand anders, in ons vaderland met den Franschen generaal en chef tot eene groote graad van rijpheid gebragt, en zoo mogelijk aan den Franschen envoyé smakelijk gemaakt wierden, ten einde dan te beproeven of men hier de approbatie van het Directoire daarop konde krijgen. Om een zaak van die natuur *ab ovo* te negotieeren, achte ik bijkans onmogelijk. Ik belove er mij niet veel van, doch er is geen moeite welke mij te veel is, als men denkt dat er mogelijkheid is om te reüsseeren. Maar dan moet ik ten spoedigsten eene duidelijke afdoende memorie hebben, waarin op eene klare en zakelijke wijze betoogd worden deze beide punten:

1°. dat de quastieuse conventie voor de Bataafsche Republiek in allen opzichte onereus is;

2°. dat dezelve voor de Fransche Republiek en de troupes in ons vaderland almede geen de minste verbetering aanbrengt.

Ik weet wel dat reeds ten tijde van mijne vorige missie eenige consideratiën, stukken enz. daarover aan Rouget de Lisle overhandigd zijn, maar deze waren noch uitgewerkt, noch afdoende . . . . .

431. VAN DER GOES AAN SCHIMMELPENNINCK, 27 Nov. 1798 [1]).

. . . . . Allen die in 't geheim van den Staat zijn, zien met ongeduld te gemoet de wijze waarop het Fransche gouvernement zich prononceeren zal. Wordt Lombard op dit oogenblik gerappelleerd, dan zie ik de woelingen der anarchisten erger dan ooit, en wat men ook van zijnen opvolger zeggen mag, het mistrouwen tegens het Fransche gouvernement zal door zijne zending bij zeer vele minnaars van rust en orde blijven heerschen, en wat moet dan het einde worden van dat voortdurend mistrouwen!

Ik zie Lombard dagelijks op eene familiaire en vriendschappelijke voet, en zoude mijn hoofd durven te pande zetten dat hij met eerlijke principes bezield is: ik heb hem daarenboven thans in een spoor waaruit hij niet wel kan zonder zich compleet te deshonoreeren. Hiervan genoeg, beste vriend. Tegen mijn wil moet ik alwederom over van Langen spreken: die verdrietige zaak (van den beginne af tot dusverre geheel tegens mijn zin behandeld) zal nog zoo spoedig niet afloopen. De meesten in de vergadering, die eenig crediet hebben, schijnen niet te willen overtuigd worden van de noodzakelijkheid om die zaak spoedig en voldoende te termineeren. Gisteren is het rapport daarover uitgebragt, en tevens het advis van 't Hof, welk advis zoo ik van ter zijde ge-

---

1) Archief-van der Goes. — (Particulier). — „Hartelijken dank voor hetgene gij hebt aangewend om Lombard hier te houden. Ik ben met hem op een goede en openhartige voet. Hij werkt aan een tableau van ons land [ons n°. 35]; de schets, die hij mij mondeling heeft doen kennen, is goed. Gisteren heeft hij aan Talleyrand en Treilhard geschreven, dat hij moede is om door de Fransche prulschrijvers geballoteerd te worden; dat indien de intentie niet was hem te rappelleeren, men dan in den *Redacteur* dit rappel moest doen tegenspreken" (van der Goes aan Schimmelpenninck, 20 Nov. 1798, particulier; archief-van der Goes).

hoord heb zegt, dat er degelijke stof tot condemnatie is [1]); alles wordt gedrukt en is op aanstaande Donderdag aan de orde van den dag gesteld, en alsdan zal men delibereeren of de deliberatiën opentlijk dan in committé generaal zullen gehouden worden. Intusschen werken de misnoegden tegens de amnestie . . . . .

Des avonds ten 9 uren. — Lombard komt op het oogenblik zeer aangedaan bij mij en toont uit kleine particuliere brieven, dat de anarchisten op hem getriumpheerd hebben, dewijl hij voorzeker wordt gerappelleerd. Ik bidde u op het ernstigste mij te rassureeren en aan Talleyrand stellig af te vragen wat hiervan zij. Die onzekerheid is zeer kwellende, en doet, wat men ook zeggen moge, moed en vertrouwen geheel verliezen. Ik kan niet sterk genoeg hierop aandringen: de komst van een ander minister, op dit tijdstip, zie ik als allergevaarlijkst voor ons vaderland [2]).

432. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 30 Nov. 1798 [3]).

Ik heb ter voldoening aan de orders vervat in het besluit van het Uitvoerend Bewind dd. 20 November ll., bij uw dépêche van denzelfden datum aan mij overgezonden, dadelijk de arrestatie en uitlevering van Eykenbroek gevraagd. Ik heb bij het overgeven der note mondelijk zoodanige pressante instantiën gevoegd als ik vermeende het meest met de omstandigheden overeen te komen. Ik kan mij niet voorstellen dat het mogelijk zijn kan, dat men alhier haesiteeren zou aan deze officiële vordering te voldoen; en wat men ook hier en daar van de protectie zeggen moge, welke men aan Eykenbroek alhier bij lieden van gezag en invloed schijnt toe te kennen, zoo dunkt mij toch dat de inhoud van den gevonden brief eene zoo opzettelijke en directe trame tegen het Bataafsche gouvernement aanduidt, dat het tegen alle de egards, welke gouvernementen elkander wederzijds verschuldigd zijn, zou aandruischen, indien men bleef voortgaan om aan een ingezeten der Bataafsche Republiek, welke zulke oogmerken manifesteert, langer protectie te geven. Ik zal u den afloop dezer zaak, zoodra ik daarvan iets weten zal, ten allereersten mededeelen.

Bij deze gelegenheid zeer ampele en zelfs zeer vive gesprekken over het pernicieuse van het mistrouwen, ongenoegen en verkoeling, welke hier bij aanhoudendheid tot nog toe omtrent den staat en directie van zaken in onze Republiek zoo onverdiend blijven voortduren, gehad hebbende, gaf men mij tot mijn leedwezen te kennen, dat bij continuatie alle de informatiën, welke men uit de Bataafsche Republiek ontving, en wel zoodanige welke zeer officieel

---

1) Vgl. hierover *Gedenkstukken* II. p. CXXIV.

2) „Lombard heeft volkomen getriumpheerd te Parijs, dewijl hij met omloopende post in den *Redacteur* gevonden heeft, dat hij niet gerappelleerd was" (van der Goes aan Schimmelpenninck, particulier, 30 Nov. 1798; archief van der Goes). — „Velen vergeven Lombard niet zijne dag- en nachtgesprekken met Ploos van Amstel, Rant c. s. Heden zal ik hem over verscheide onderwerpen met nadruk onderhouden" (als voren, 8 Dec. 1798). — „Ik ben altoos op den besten voet met Lombard; hij kan, dunkt mij, van ons gouvernement geene andere dan goede rapporten geven" (als voren, 13 Dec. 1798).

3) R. A, Buitenl. Zaken 210. — Over den brief van Eykenbroek hiervóór, bl. 39 noot.

waren, daartoe eenparig aanleiding gaven. Ik kon mij niet beletten van zeer warm te worden en met zeer veel accent te zeggen, dat men zich liet bedriegen; dat ik hen sommeerde om een eenige plausibele en bewezen grond daartoe te kunnen aanvoeren; dat ik zoo zeker van het tegendeel als van mijne existentie was.

Deze staat van zaken moet op dien voet niet langer voortduren. Hoe komt het toch in 's Hemels naam dat juist alle Fransche geëmployeerden in de Republiek in openbare vijandschap met het Bataafsche gouvernement zijn? Ik weet wel, dat het dikwijls zeer moeilijk is om hunne veeltijds buitensporige vorderingen in te willigen, en dat men zich door dezelve af te wijzen bij hen niet aangenaam kan maken. Maar ik vrees ook van den anderen kant, dat men veeltijds niet op die wijze met de menschen omgaat, als in de tegenwoordige tijdsomstandigheden, uithoofde van gewigtige consideratiën, noodzakelijk is. Ondertusschen eischt pligt en gezonde staatkunde om den rechten weg met fermeteit te bewandelen. Laat men in waakzaamheid en energie tegen de ondernemingen van de belagers der tegenwoordige orde van zaken verdubbelen. Mij dunkt, Lombard moet, na de ontdekking van den brief van Eykenbroek, overtuigd zijn, dat alle die ongunstige informatiën, welke men hem in de ooren blaast, niets anders zijn dan de uitwerkselen van de laagste intrigue, en dezelve moeten dus bij een man met een eerlijk hart allen indruk niet alleen verliezen, maar zelfs een opposiet effect te weeg brengen. Hetzelfde moet bij Champigny-Aubin plaats hebben, wanneer hij niet voor alle convictie onvatbaar zijn wil. Gij zult uit de *Chronique* en de *Publiciste* zien, op welke wijze het gedaan exploict in den avond van den 21 November ll., en de ontdekkingen daarbij gedaan, voorgesteld worden [1]). Ik twijfel niet of gij zult daarover tevreden zijn. De leiding van de publieke geest is altoos belangrijk en alhier vooral niet te verwaarloozen . . . .

Ik heb reden om te vermoeden, dat men mij binnenkort van het voortzetten der negotiatiën over het commercie-trataat zal spreken; dit is op zich zelve een zeer goede en heilzame zaak, — maar ik heb tevens reden om te denken, dat men alhier op het oog heeft om er een poinct van financie van te maken, en dat men dus de voornaamste poincten, welke daarin ten behoeve van de commercie onzer Republiek gestipuleerd zullen worden, niet dan tegen betaling van zekere somme gelds zal willen concedeeren. Het is niet te verwonderen dat men, in een tijdstip waarop men voor de uitbarsting van den oorlog te vreezen heeft, en waarop tevens de geldmiddelen in een allerbedenkelijkste situatie zijn, zich van alle voorkomende gelegenheden een ressource van financie zoekt te maken. Ik meld u dit voorloopig als eene zaak welke mij uit alle omstandigheden voorkomt dien keer te zullen nemen. Ik zal weldra er iets meer bepaalds en meer stelligs van vernemen. Het komt mij voor, dat men aan onze zijde het denkbeeld van sacrifices in geld, mits op een wijze welke ons dragelijk is, ten behoeve van deze Republiek te willen doen, niet geheel moet verwerpen, maar integendeel zich op eene voorzigtige wijze bereid toonen; maar ook dan moet het vast staan, dat onze Republiek voor die sacrifices zoodanige arrangementen moet kunnen bedingen, welke eens éénmaal voor altoos een einde maken aan die tallooze struikelblokken welke nu dagelijks het gouvernement, ja het geheele land in de grootste ongelegenheden brengen. Ik bedoele hier-

1) Door Comps.

mede voornamentlijk dat ingevalle deze aanstaande negotiatie over een commercie-tractaat dien keer nam, dat men aan de zijde van dit gouvernement daaraan een vordering van eene somme gelds accrocheerde (hetwelk ik uit alle omstandigheden waarschijnlijk rekene) men alsdan van onze zijde, bij die gelegenheid, op het tapijt bragt de afdoening der netelige historie van Vlissingen, en een nader arrangement omtrent de 25.000 man troupes, ten einde daaromtrent zulke schikkingen te stipuleeren, welke het groote kwaad waaraan thans de Republiek laboreert, radicaal konden genezen, en welke mitsdien eene sacrifice van geld zouden kunnen admitteeren, welke in effecte op eene bezuiging zoude uitloopen. Wanneer deze groote en netelige zaken op eene voldoende wijze konden getermineerd worden, zoude ik zulks een gelukkig evenement voor de Bataafsche Republiek achten. En het zou dan het moment zijn, om op zijn tijd sacrifices te willen doen. Ik bid u, deze consideratiën bij voorraad tot een object van deliberatie bij het Bewind te maken, ten einde ik bijtijds eenigzins van deszelfs algemeene wijze van beschouwing geïnformeerd worde. Ik behoeve u niet te doen gevoelen dat dit artikel, om duizend redenen, de allergrootste secretesse vereischt, want indien er iets van kwam uit te lekken, zal het niet missen of men zal van onderscheidene kanten, zoo hier als bij ons, alle arrangementen van dezen aart, waarmede veele belangens strijdig zijn, reeds vooraf zoeken tegen te werken.

433. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 30 Nov. 1798 [1]).

Reeds was mijne vorige gesloten toen ik de tijding ontving, dat de burger Eykenbroek in arrest was gesteld. Ik heb mij, op het bekomen van deze informatie, dadelijk naar den minister van politie begeven, ten einde eenig verder onderrigt in deze zaak te erlangen; doch deszelfs secretaris, bij absentie van den minister, wist mij geen verdere inlichting te geven, uit hoofde dat deze arrestatie, waarvan hij mij de zekerheid confirmeerde, door het *bureau central* was geschied, en hetzelve wegens de Decadi niet vergaderd was, belovende mij echter tegens morgen en détail hieromtrent te zullen informeeren. Volgens het bekomen narigt zal gemelde burger door de gendarmerie tot over de grenzen worden getransporteerd. Zoodra mij nadere schikkingen zullen zijn bekend gemaakt, zal ik u dezelve communiceeren, intusschen aan uwe wijsheid overlatende om van deze informatie het noodige gebruik te maken.

434. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 4 Dec. 1798 [2]).

Bij mijne vorige informeerde ik u van de arrestatie van Eykenbroek, waarvan ik toen de voorloopige kennis bekomen had. Thans heb ik de eer u deze

1) Als voren. — „Mijne vorige" in ons n°. 432. — „Tegen Cornelis van der Hoeven is insgelijks een *mandat d'amener* geslagen, doch men heeft hem tot nu toe niet kunnen attrapeeren. Het lot van Eykenbroek heeft hem zeker op middelen doen bedagt zijn, om zich schuil te houden" (Schimmelpenninck aan van der Goes, 7 Dec. 1798; R. A., Buitenl. Zaken 210).

2) Als voren. — „Mijne vorige" is ons n°. 433.

tijding te confirmeeren en u verder te berigten, dat hij nog alhier gevangen gehouden wordt. Mij is stellig beloofd, dat hij aan 't Bataafsch gouvernement zal uitgeleverd worden. Doch uit een gesprek, gisteren ochtend met den minister van politie gehouden, schijnt het Fransch Uitvoerend Bewind zich bizonder aan deze zaak te laten gelegen liggen, en zoodanig dat de minister op order van het Directoire de vervoering van den gemelden Eykenbroek naar de frontieren heeft gesurcheerd. De minister van politie informeerde mij, dat Eykenbroek verscheiden verhooren zou moeten ondergaan over zaken waarin men veel belang scheen te stellen. Ik voorzie derhalve dat zijne vervoering nog zoo spoedig niet zal plaats hebben. Het komt mij voor, dat verscheiden Fransche individus in deze zaak zullen gecompromitteerd worden, en dat dezelve dus van veel gevolgen kan worden. Ik heb nu de vertalingen van alle geïntercepteerde brieven, van welke ik tot nog slegts de summiere inhoud gecommuniceerd had, aan den minister van buitenlandsche zaken overgegeven, welke alzoo onder het oog van den minister van politie en waarschijnlijk van het Directoire zullen komen. Zijne vrienden, gelijk gij gemakkelijk kunt denken, bewegen hemel en aarde om hem uit deze omstandigheid te redden. Tot nog toe hebben zij niets kunnen uitwerken, en waarschijnlijk zullen hunne pogingen, hoe onvermoeid ook, niets uitvoeren . . . . .

Ik zie met verlangen den uitslag der deliberatiën van het Wetgevend Lichaam over het stuk der amnestie te gemoet. Het is onnoodig daarover iets meer te schrijven. 't Heeft mij zeer bedroefd te vernemen, dat over eene zaak, zoo belangrijk als deze, de gedagten der leden zoozeer uit den anderen loopen; dit belooft weinig goeds. Indien men in zaken, waarin geen ordinaire motives van legislatie, maar motives van politieke en diplomatische beschouwing moeten beslissen, niet afgaat op het oordeel van hen, die den politieken samenhang van alles van nabij kunnen kennen, dan indedaad is er niet veel goeds nu noch in het vervolg voor de algemeene zaak te hopen. Dan, genoeg hiervan. Men kan uit de onderschepte brieven van de vijanden der tegenwoordige orde van zaken duidelijk genoeg opmerken, dat zij niets liever zouden zien, dan dat het Wetgevend Lichaam de begeerde amnestie declineerde.

Men toont zig meer en meer genegen om de negotiatie over het commercietractaat met ijver te willen bij de hand nemen en voortzetten: men begint mij daarop zelfs te pousseeren. Ik vermoed meer en meer dat er eenige propositiën zullen geopperd worden van dien aard als ik bij mijne vorige n°. 17 secreet [1]) kortelijk aangevoerd heb . . . . .

435. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 14 Dec. 1798 [2]).

Omtrent het commercie-tractaat kan ik niet anders dan herhalen hetgeen ik daaromtrent bij eenige mijner voorgaande secrete dépêches, inzonderheid bij die van 30 November ll. gemeld heb. Opmerkelijk is het, dat die snaar in sommige Fransche dagbladen zelve, hoezeer op een geheel verkeerde wijze, aangeroerd wordt, waarin men namelijk sinds eenige dagen bij continuatie

1) Ons n°. 432.
2) Als voren.

vertelt, dat er tusschen de Fransche en Bataafsche Republieken een arrangement zou getroffen zijn, uit kracht van welke de laatste eene somma van 12 millioen gulden aan de eerste zou moeten betalen en tevens hare navale magt ter dispositie van de Fransche Republiek stellen. Van welken kant die opmerkelijke artikelen opgegeven worden is gemakkelijk te vermoeden, en moet nadenken verwekken.

Eykenbroek is, volgens mijne informatiën, gisteren op de interrogatoiren, waarvan ik u copie gegeven heb, gehoord, en daarna in den Tempel overgebragt, alwaar hij nu gevangen gehouden wordt. Ik zal aandringen om de responsiven te hebben, en voorts bij aanhoudendheid op de uitlevering blijven insteeren, welke men mij stellig toegezegd heeft. Men heeft begrepen, dat aangezien de bewuste brief van Eykenbroek zoowel dit gouvernement als het onze betrof, en in een samenhang scheen te staan met trames welke hier schenen gesmeed te worden, zulks een recht gaf aan dit gouvernement om eerst alle renseignementen uit den boezem van dezen gearresteerde te halen, welke voor deze Republiek nuttig zouden kunnen zijn. Ondertusschen kan dit, naar den loop van diergelijke zaken alhier, van een langen nasleep zijn.

Cornelis van der Hoeven is tot nog toe niet ontdekt; men zal geen moeite sparen om hem op te sporen en te arresteeren . . . . .

436. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 21 Dec 1798 [2]).

. . . . . De burger Janssens is hier gearriveerd. Ik heb reeds verscheidene conferentiën met hem over het secrete tractaat nopens de 25.000 man Fransche troepes gehouden. De minister Talleyrand was reeds eenige dagen te voren van deszelfs overkomst en van het oogmerk daarvan onderrigt. Het Directoire exécutif is nu ook geïnformeerd van de weigering van het Bataafsche Bewind om het gemelde secrete tractaat te homologeeren. Het vernemen van de weigering schijnt bij hetzelve die bevreemding en dat misnoegen uitgewerkt te hebben, hetwelk ik mij onmisbaar daarvan voorstelde. Ik zal alles wat van mij afhangt aanwenden om, ware het mogelijk, eene geschikte wending aan deze netelige zaak te geven, en daaromtrent steeds met den eerlijken en kundigen Janssens, wien ik zeer hoog achte, en wiens komst mij verheugt, communicatief te werk te gaan. Deze burger zal de details van het dagelijks voorvallende in deze zaak bij continuatie omstandig aan den agent van oorlog communiceeren, die u dan daarvan *au courant* zal houden . . . . .

---

1) Als voren.

2) Als voren. — „Het plan door het inconstitutioneel U. B. met Delacroix gecencerteerd betreffende eene augmentatie van geld voor de 25.000 man, is verworpen zooals het legt; doch daar is een ander plan op het tapijt om de daarbij bepaalde somma te doen komen daar zij wezen moet, zonder 's lands schatkist te benadeelen. Mijn idee was om Janssens met dat plan naar Parijs te zenden, dan tot nu toe verkiest men de zaak hier te behandelen" (van der Goes aan Schimmelpenninck, particulier, 4 Dec. 1798; archief van der Goes). — „Morgen eet ik met Lombard bij Pijman om hem het plan rakende de 25.000 man smakelijk te maken. Janssens zal dan naar Parijs gaan, zoo ik hoop, om hetzelve uit te werken. Het voorname artikel door het vernietigd Bewind gecontracteerd, nl. om 1.200.000 livres aan 't Fransche gouvernement te geven, *blijft*; zonder dat onze schatkist daardoor schade komt te lijden. Deze economie moet gevonden worden op de reductie van eenige overtollige personen" (als voren, 8 Dec. 1798).

437. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 28 Dec. 1798 [1]).

. . . . . De burger Janssens confereert dagelijks met mij over het belangrijk object zijner reize herwaarts; hij zal, gelijk ik niet twijffele, het resultaat daarvan gedetailleerd aan den minister van oorlog overschrijven, en deze zal voorzeker u daarvan de noodige ouvertures doen. Ik blijve steeds bij uitstek over dien burger tevreden, en heb het genoegen bij hem, ten opzichte van het geheele object dier 25.000 man Fransche troupes, volmaakt dezelfde wijze van beschouwen aan te treffen, welke ik daaromtrent altoos gehad heb. Men weet hier nu volmaakt wel dat hij hier is, en welke de reden van zijne komst is. Ik heb reeds een en andermaal eene vrij onaangename conversatie over het niet homologeeren van het *traité secret* gehad. Ik heb met zeer veel fermeteit de billijkheid en het recht tot die weigering gesouteneerd, en gedemonstreerd dat op een geheel andere wijze hetzelfde, ja beter voordeel voor de Fransche troupes konde gestipuleerd en tevens voor de financiële belangens der Bataafsche Republiek gezorgd worden, tegelijk de bereidwilligheid van het Bataafsche gouvernement te kennen gevende om daarover onverwijld te negotieeren. Bij deze algemeene conversatie is dit stuk tot nog toe gebleven, en men spreekt mij sedert de laatste agt à tien dagen over dit geheele werk niet meer. Ik voor mij zie nauwelijks reden om dit te presseeren, en zal, zoolang ik van u niet verneme dat het volstrekt noodzakelijk wordt van deze zijde het werk te pousseeren, stil zitten en afwachten of men mij daarover nader zal spreken . . . . .

438. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 4 Jan. 1799 [2]).

. . . . . Uit de informatie, welke de Bataafsche commissarissen te Vlissingen [3]) mij van tijd tot tijd toezenden, en uit de offices welke over en weder gewisseld worden, zie ik tot mijn leedwezen dat de loop dier onderhandelingen vooralsnog geen favorabele wending neemt. Ondertusschen komt het mij voor dat de onderhandelingen van de zijde van de Bataafsche commissarissen met zeer veel oordeel en digniteit gedirigeerd worden. Men wilde mij hier, eenige dagen geleden, beduiden dat het tot voorkoming van een eindelooze haspelarij met het belang van het Bataafsche gemeenebest het meest overeenkomstig zoude zijn, dat van onze kant een geheele en finale afstand van Vlissingen ten behoeve van de Fransche Republiek gedaan wierde. Ik meende eerst dat het, bij forme van polsing, slegts eens opgeworpen wierd, en beantwoordde daarom hetzelve half schertsende, maar toen ik tot mijn verwondering bemerkte dat men zulks in ernst meende, gevoelde ik een alleronaangenaamste gewaarwording, en antwoordde met al het accent van innerlijk gevoel, dat ik niet geloofde dat òf het Bataafsche gouvernement òf het Wetgevend Lichaam zich immer de vrijheid zouden veroorloven om dit denkbeeld tot een punt van deliberatie te maken. Ik voegde er bij, dat ik wel overtuigd was, en maar al te zeer door de dagelijksche alleronaangenaamste ondervinding daarin ver-

1) R. A., Buitenl. Zaken 211.
2) Als voren.
3) Ter onderhandeling met den Franschen commissaris Lequoy (hiervóór, bl. 471).

sterkt wierd, dat de positie en de betrekkingen tusschen de Fransche en Bataafsche Republieken ten opzichte van de stad en de haven van Vlissingen niet konden blijven zooals die thans waren, maar dat eens eenmaal, en wel zoo spoedig doenlijk, de deur voor deze allerpernicieuste gevolgen van conflict van oppermagt, recht van politie en jurisdictie moest gesloten worden, òf door eene renunciatie aan de zijde der Fransche Republiek van haar gesustineerd recht van mede-eigendom en mede-souvereiniteit, òf door eene juiste bepaling van de wijze hoe en van de eindens tot welke aan de Fransche Republiek eenig recht op die haven zoude gereserveerd blijven; òf eindelijk, dat de wederzijdsche sustenues, comform de letter van het Haagsche tractaat, door eene arbitrage behoorden beslegt te worden.

Ik heb uit de offices van de zijde van onze commissarissen te Vlissingen met genoegen opgemerkt, dat deze burgers ook reeds hebben doen gevoelen, dat zij, ingevalle het geschil niet in der minne konde uitgemaakt worden, alsdan aan het Bataafsch gouvernement het recht reserveerden om de arbitragie in te roepen. Ik geloove dat onze commissarissen dezen toon moeten blijven houden. Ik heb ons indisputabel recht daartoe hier bij de leden van het gouvernement en den minister op de fermste wijze beweerd, en met nadruk voorgehouden dat de meerdere of mindere grootheid en magt van twee independente volken geen het minste voor- of nadeel aan de eene of andere partij behoort te geven om zijn vermeend goed recht te doen gelden ten opzigte van punten van verschil, welke tusschen hen existeerden, en dat mitsdien in de bepleiting en beslissing van het geschil omtrent de stad en haven van Vlissingen partijen volmaakt gelijk behoorden te zijn; en eindelijk, dat eene afwijking van deze manifeste waarheden bij het Bataafsche gouvernement, bij de natie en de geheele wereld als oppressie en usurpatie beschouwd zoude worden. Het komt mij voor dat men zoo hier, als bij de onderhandelingen te Vlissingen, op dien toon, altoos verzeld van eene bescheidene deftigheid, zal moeten voortgaan, en afwagten welke houding men dan zal gelieven aan te nemen.

Misschien zouden onze commissarissen, wanneer zij geen kans zien om aan den loop der onderhandelingen eene gunstige wending te geven, ook eens als hun denkbeeld kunnen opwerpen, of niet het best zoude zijn om deze geschillen *in statu quo* te laten, ten einde daarvan een ingredient in het tractaat van commercie te maken, als zijnde mijns oordeels niet ongeschikt noch ongepast, om daarbij zoodanig gebruik van die haven aan Frankrijk te accordeeren, als men met wederzijdsch genoegen, ter bereiking van eene billijke bedoeling voor de Fransche marine, zal kunnen convenieeren. Het komt mij, zoo ten opzigte van dit als van vele andere punten, voor, dat men, wanneer men op dit moment geen kans ziet om te reusseeren, in die gevallen de zaken moet trachten in haar geheel te houden en favorabeler tijdstippen afwagten, om zoo mogelijk het billijk but te bereiken . . . . .

439. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 14 Jan. 1799 [1]).

Uit eene nadere conferentie over het *traité secret*, waaromtrent Janssens

1) Als voren.

en ik thans onafgebroken werkzaam zijn, is het mij voorgekomen, dat men, ja wel misschien van hetzelve zou willen afzien, edoch onder eene conditie welke nog oneindig minder aan de Bataafsche Republiek convenieeren zou. Men schijnt namelijk wederom op het al meermalen in overweging genomen plan terug te willen komen, om de geheele administratie van de Fransche troupes van het Bataafsche gouvernement af te brengen, hetzelve voor soldij en onderhoud eene ronde jaarlijksche somme te doen betalen, en dan het geheele werk aan Fransche entrepreneurs en fournisseurs aan te besteden. Dan, burger agent, ik ben zoo compleet overtuigd van het schadelijke, ja geheel pernicieuse van eene schikking van dezen aard, en Janssens heeft mij de onmisbare droevige gevolgen daarvan zoo duidelijk gedemonstreerd, dat ik dit idée, zoo dikwijls het opgeworpen wierd, met zoodanige fermeteit en met zoodanig accent van een gedetermineerde afkeer heb gerepousseerd, dat ik hoop, dat men reeds zal hebben begrepen dat daarvan niets komen kan. Het zal mij aangenaam zijn te vernemen of de generaal Brune ook iets van zoodanig project weet, en of hij intentie heeft om zulks aan het Bataafsche gouvernement smakelijk te maken? Wanneer over dit netelig werk de negotiatie alhier eene wending konde krijgen in dier voegen, dat men ons voor een groot gedeelte van de troepen ontsloeg, en dus in dien opzigte eene merkelijke verligtende verandering aan het Haagsche tractaat bragt, dan zou dit, mijns oordeels, een zeer plausibel punt van onderhandeling kunnen worden, en zulks zou van onze zijde eene sacrifice waardig kunnen zijn, welke in effecte op eene bezuiniging zou neerkomen . . . . .

440. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 21 Jan. 1799 [1]).

Uit onderscheidene gesprekken welke ik op eene voorzigtige wijze op het sujet van den generaal Brune gehouden heb, moet ik mij verzekerd houden dat het Bataafsche gouvernement geene de minste onaangenaamheden van hem te wagten heeft. Zeker is het, dat zijne instructiën geheel rassurant zijn. En het desaveu van zijne politieke conduite in de Cisalpijnsche Republiek zal zeker bij hem als een accedeerend motief beschouwd worden, om ten opzigte der Bataafsche conform het gemanifesteerd systhema van zijn gouvernement te handelen, welk systhema thans zeer zeker medebrengt om de tegenwoordige orde van zaken in de Bataafsche Republiek te helpen mainteneeren . . . . .

441. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 1 Febr. 1799 [1]).

. . . . . Ik voorzie, dat ik u spoedig over zoodanige gewigtige en delicate objecten zal hebben te onderhouden, waarover de correspondentie aan de ordinaire post niet wel zal kunnen toevertrouwd worden. Ik zal u daaromtrent bij dezen alleen zeggen, dat ik, uit den loop en houding van onderscheidene conversatiën, het ontwijfelbaar acht, dat men mij binnen zeer weinige dagen zeer gewigtige propositiën zal doen. Ik denk alsnog dat dezelve in een verband met het tractaat van commercie zullen staan, en dat men, tegen de voordeelen

1) Als voren.

welke men ons daarbij zal willen afstaan, een subsidie in geld, of, hetgeen mij het waarschijnlijkst toeschijnt, in eene fourniture voor de Fransche marine zal willen bedingen. Ik heb bij alle conversatiën, welke eenigzins die wending namen, altoos denzelfden toon gehouden, namelijk dat wij te zeer uitgeput waren om iets te kunnen of te willen uitgeven, zonder er de compleete goede waarde voor het vaderland terug voor te ontvangen; dat alle projecten, zonder dezen grondslag, nimmer in bedenking konden komen. Edoch ook tevens heb ik gemeend te moeten laten blijken, dat er omtrent eenige punten als Vlissingen, de geschillen met Daverdoing [1]), het tractaat van commercie, de limiten, reductie of menagement omtrent de 25.000 man Fransche troepen, wel eene capitale negotiatie te treffen zoude zijn, welke nuttig zou zijn voor de harmonie tusschen de beide Republieken, en tevens susceptibel zou kunnen worden voor eene opoffering van den kant der Bataafsche Republiek. Tot nu toe is het altoos bij deze algemeene bewoordingen gebleven, maar ik voorzie duidelijk dat ik binnen weinige dagen er iets meer bepaalds van vernemen zal. Misschien is ook hierin wel de oorzaak te zoeken, waarom de minister van oorlog tegen zijne beloften aan en niettegenstaande mijne herhaalde instantiën tot nog toe uitgesteld heeft mij zijn contra-project nopens de 25.000 man troepen te doen toekomen.

Ik weet ook reeds stellig, dat de minister van buitenlandsche zaken met den minister van financiën eene zeer gewigtige conferentie gehad heeft, welke ook bepaaldelijk over de goederen der Fransche emigranten, geestelijke gestigten enz., in de Bataafsche Republiek gelegen, gerouleerd heeft. Ik weet tevens stellig dat men mij morgen of overmorgen daaromtrent propositiën zal doen . . . . .

442. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 4 Febr. 1799 [2]).

. . . . . Gij zult ontwaren [3]), dat mijne verwachting, dat men namelijk op het punt was om ouvertures te doen welke op transactiën, waarbij men financieele vues op het oog had, zouden neerkomen, reeds bewaarheid is. De financiën schijnen hier deerlijk benauwd te zijn, en juist daarin is de eenige kans aan onze zijde gelegen om op dit moment een goede koop te sluiten. Nog heden ten 12 uren is eene gedetailleerde conferentie hierover bepaald. Ik zal daarop mij weinig uitlaten en eens trachten te ontdekken, welke importantie men aan dit object hegt en op welken voet men zoude willen handelen. Ook zal ik doen gevoelen dat ik het oneindig beter geoordeeld had om alle de groote punten, welke tot nut der beide Republieken eene afdoening wenschelijk maken, te zamen te behandelen, waaronder ik voornamelijk ook het object van Vlissingen zal noemen. Ik zal u van den loop dezer zaak nauwkeurig verslag doen.

---

1) Rentmeester van de Fransche zijde over de goederen der emigranten, geestelijke stichtingen enz. in Bataafsch Brabant.

2) Als voren.

3) Uit de bijgezonden copie van een nota van Talleyrand van 14 pluviôse (2 Febr.), houdende mededeeling dat hij gemachtigd is, de onderhandeling over den afstand der geestelijke goederen en goederen der emigranten aan de Bataafsche Republiek te beginnen.

Van den oorlogsminister heb ik, tot nog toe, het herhaaldelijk beloofde contraproject niet ontvangen; wederom heden dringe ik er op aan: dit uitstel is voor mij, en vooral ook voor Janssens, zeer onaangenaam en verdrietig.....

443. SCHIMMELPENNICK AAN VAN DER GOES, 11 Febr..1799 [1]).

Sedert mijne laatste zijn de onderhandelingen met de ministers van buitenlandsche zaken en van financiën over de goederen der emigranten, geestelijke gestigten enz. onafgebroken voortgezet. Ik vreeze dat wij het over de somme niet eens zullen kunnen worden. Men bleef zeer lang op vier millioenen guldens staan, doch men begint af te komen. Ik ben door eenen met de laatste post van uwen ambtgenoot Gogel ontvangen brief nu volledig genoeg van deze belangrijke zaak onderrigt om met kennisse van zaken deze negotiatie te kunnen dirigeeren; en ik ben gerust dat, wanneer ik het tot eene conclusie zal kunnen brengen, zulks naar volkomen genoegen van het gouvernement zijn zal. Ik vinde het onraadzaam om over de details van het in den loop dezer negotiatiën tusschen gemelde ministers en mij voorgevallene *in dezen* uit te weiden, ik zal dit waarschijnlijk eerstdaags doen, wanneer ik een extra courier aan u zal afzenden. Heb de goedheid aan uwen ambtgenoot Gogel van dezen staat van zaken kennis te geven; voeg er bij dat ik, zonder nadere instructie, niet boven de som, welke hij bij zijne laatste missive opgegeven heeft, zal gaan, maar overleg tevens met hem, of men, als het op een halve of heele ton gouds aankwam, daarover niet diende heen te stappen, en geef mij te dien opzigte uwe nadere instructie per extra courier . . . . .

Ik heb reeds voor eenige dagen gemerkt, dat men alhier of op het idée gevallen is, of ten minste hetzelve in ernstige overweging neemt, om de negotiatiën over het commercie-tractaat van hier naar den Haag te verleggen. Men verzekert mij zelfs dat daartoe reeds instructiën gegeven zijn. Ik heb u reeds sinds lang doen gevoelen, dat ik mij verzekerd hield, dat men ook uit dit commercie-tractaat een punt van financie zal maken. Ik heb telkens dat die snaar aangeroerd wierd daarop doen gevoelen, dat onze uitgeputte Republiek niets meer kon of zou geven, dan voor zooverre dezelve daartegen de volle waarde zou genieten. Ik heb voorzigtiglijk bij zulk gelegenheden aangeroerd, dat de twistappel van Vlissingen gevoeglijk bij het tractaat van commercie kon worden afgedaan; dat eene billijke en finale afdoening van dit onaangenaam geschil, tegelijkertijd met de afdoening van de eeuwigdurende tracasseriën met Daverdoing en eene nadere handeling over de 25.000 man Fransche troepen, vooral eene reductie van derzelver getal, te zamen objecten voor eene negotiatie zouden kunnen opleveren welke van belang kon zijn, en de Bataafsche Republiek tot finantieele sacrifices, hoe moeielijk ook, zou kunnen auctoriseeren. Ik heb gemeend deze staat van zaken bij deze gelegenheid aan uw geheugen te moeten herinneren, ten einde daarvan, wanneer men tot ouvertures komt, gebruik te kunnen maken. Voorts kent gij mijne wijze van denken al te wel, dan dat ik noodig zou hebben u te verklaren, dat het mij volmaakt onver-

---

1) Als voren. — De hier bedoelde brief van Gogel is van 4 Febr. en berust in R. A., Leg. 730. — De som die Gogel opgaf was 2 millioen gulden als maximum.

schillig is of de verdere negotiatie over deze objecten hier, dan wel in den Haag vervolgd worde. Het moet eeniglijk en alleen ons doel zijn om de netelige zaken van ons arm vaderland zoo mogelijk tot een goed einde te brengen. Of dit bij eene negotiatie in den Haag, dan wel hier geschiedt, is volstrekt onverschillig. Vergeef mij dat ik dezen uitstap doe, maar ik acht het niet ongepast nu ook daaromtrent mijne manier van denken open te leggen. Alle personeele consideratiën moeten, wanneer het de belangen van het land geldt, wegvallen, en derhalve spreekt het van zelf, dat men, wanneer men ziet dat dit gouvernement somtijds om redenen welke nauwelijks te doorgronden zijn, over deze objecten in den Haag wil negotieeren, zich daartoe niet ongenegen behoort te toonen . . . . .

444. GOGEL AAN VAN DER GOES, 16 Febr. 1799 [1]).

Om spoedig te voldoen aan uwe missive van gisteren, heb ik de eer u omtrent den inhoud der missive van den minister Schimmelpenninck van den 11 dezer de navolgende bedenkingen mede te deelen:

Omtrent de goederen zelve, dat het mij voorkomt, dat die ineens de basis voor de gezamenlijke negotiatiën zouden kunnen en behooren uit te maken, en dat de prijs van deze ook de dekmantel zou behooren te zijn voor den prijs van alle andere voordeelen; bij voorbeeld, dat zoo de goederen *alleen* worden afgestaan, men zou kunnen gaan tot *f* 2.500.000 (*salvo* 2 stuivers per gulden rantsoenpenningen); — de goederen met den finalen afstand van Vlissingen *f* 3.000.000 (tot *f* 3.600.000 desnoods toe) met dezelfde rantsoenpenningen; — de goederen met den finalen afstand van Vlissingen en het commercie-tractaat zooals het voorgesteld is *f* 4.500.000, met de 2 stuivers per gulden rantsoenpenningen; — en eindelijk voor de negotiatiën omtrent de troupes zooveel meer als de voordeelen zullen meriteeren. Zoodanig, dat in geen verdrag of tractaat van eenigen *koopprijs* gewag zal gemaakt worden, dan voor de twee eerste objecten, omtrent welke ik gisteren mede mijne gevoelens aan het Uitvoerend Bewind heb medegedeeld.

De goederen, of de goederen en Vlissingen, worden dan verkogt voor 25, 30, 36, 45, 50 of 60 tonnen gouds, naarmate der overige toegestane voordeelen, waardoor dan alle schijn van koop wordt vermeden, behalve alleen voor die goederen zelve en het artikel van Vlissingen, hetwelk een en ander een *gepermitteerd* voorwerp van koop of verkoop oplevert.

Wanneer dus het Uitvoerend Bewind hiertoe besloot, zou bij eene geheime instructie de minister Schimmelpenninck kunnen worden geautoriseerd:

1°. Om met het Fransch Uitvoerend Bewind de bestaande verschillen over de geestelijke en andere goederen te termineeren en af te doen, mitsgaders voor eene complete en decisive cessie van alle dezelve te accordeeren tot eene indemniteit niet overtreffende *f* 3.000.000, waaronder begrepen de rantsoenpenningen.

2°. Om voor dezelve goederen en eene complete afstand van Vlissingen,

---

[2]) Archief-Gogel. — Van der Goes had hem ons voorgaand nummer toegezonden om advies.

en renunciatie op het 13de en 14de artikel van het tractaat van 16 Mei 1795, te contracteeren tot eene somma van *f* 4.000.000, waaronder de rantsoenpenningen.

3°. Om, wanneer de Fransche Republiek, boven en behalven het vermelde sub 2°., zoude toestaan en sluiten het commercie-tractaat zooals hetzelve door ons is voorgesteld, de koopprijs der goederen en den afstand van Vlissingen te verhoogen met *f* 1.000.000.

4°. Ten opzigte der vermindering der Fransche troupes, de koopprijs der voormelde goederen en afstand te verhoogen naarmate der wederkeerig toegestane voordeelen.

Ik wenschte wel een einde aan deze zaken te zien; dan het middel om het commercie-tractaat hier te negotieeren behaagt mij niet. Het is u bekend hoe ijverzuchtig den eenen ingezeten van den ander is, en ik zoude alsdan niets dan tegenwerking van onze lieden verwachten. Immers is er geen één artikel, hetwelk aan allen zal voldoen; elk zal er tenminste één vinden om wat op te zeggen te hebben, en met zijne belangens niet alleen bij onze gemachtigden, maar ook bij de Franschen loopen, waarvan het gevolg zal zijn, dat dezen ten laatste zullen zeggen: *Le gouvernement batave propose un traité, et la nation n'en veut pas.* Het is geen bloote gissing die mij dit doet zeggen, maar ik heb daarvan reeds de voorsmaak genoten, en ik beschouw de verplaatsing der negotiatien naar hier, als een middel om dezelve vrugteloos te maken. Dan daar dit juist voor de waarde van het plan pleit, geloof ik dat daarvan door Schimmelpenninck een goed goed gebruik kan gemaakt worden.

445. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 16 Febr. 1799 [1]).

..... Ik heb nu nadere informatiën omtrent de voornemens welke dit gouvernement ten opzichte van het commercie-tractaat schijnt te hebben. Reeds voor lang deed ik u mijn vermoeden opmerken dat men zeer waarschijnlijk van dit object eene financieele ressource zoude zoeken te maken. De uitkomst bewijst reeds de waarheid hiervan. De burger Lubberts [2]), lang gewoond en genegotieerd hebbende te Bordeaux, is door het gouvernement met de commissie belast, om zich naar Holland te begeven; aldaar *in loco* alle mogelijke renseignementen in te winnen; te onderzoeken de middelen om de bronnen van handel tusschen de Fransche en de Bataafsche Republiek het meeste vrugtbaar te maken; vooral om op te nemen welke financieele hulp, hetzij door een voorschot of door het verleenen van het Bataafsch crediet ten behoeve der Fransche Republiek, nog voor deze van de Bataafsche te stipuleeren zoude

1) R. A., Buitenl. Zaken 211. — Bij een andere dépêche van denzelfden dag bericht Schimmelpenninck, dat hij met Talleyrand tot overeenstemming gekomen is nopens de geestelijke goederen en goederen der emigranten. Deze zullen aan de Bataafsche Republiek worden afgestaan tegen *f* 3.200.000 in Bataafsche rescriptiën betaalbaar na den vrede (welke op dit oogenblik 45 % golden, zoodat de feitelijke uitgave slechts *f* 1.400.000, of, indien door den inkoop de koers iets rees, *f* 1.500.000 zou bedragen). — 20 Febr. keurde het U. B. het ontworpen tractaat goed.

2) Zoo heet hij geregeld in de Nederlandsche stukken, maar hij zelf teekent zich Lubbert. Hij schijnt van Nederlandsche afkomst te zijn geweest, uit een reeds lang te Bordeaux gevestigde familie.

zijn tegen het accordeeren van zoodanige concessiën, als men voor onzen handel voor het meeste belang zoude beschouwen. Hij schijnt gelast te zijn omtrent dit alles alle mogelijke informatiën in te winnen en daarvan rapport te doen. Ik heb ook reden om te gelooven dat hij omtrent het punt van Vlissingen gelast is.

Ik kan u met genoegen informeeren, dat gemelde burger Lubberts, in het algemeen, en inzonderheid bij hen op wier oordeel en braafheid prijs te stellen is, voor een agtingswaardig man bekend is; hij heeft zeer veel mercantile kunde; hij is bij de voornaamste Hollandsche kooplieden op eene favorabele wijze bekend; hij is volkomen van het schadelijke en onbetamelijke kaapsysthema overtuigd, en heeft daaromtrent de beste notiën. Hij is een man van een nog weinig gevorderde leeftijd, en schijnt van een zeer zagt caracter. Ik ben tweemaal in vrij ernstige conferentiën met hem geweest, waarover ik zeer tevreden ben. Ik geloof niet, omtrent de keuze van den persoon, dat men eene betere voor onze Republiek had kunnen doen. Hij zal binnen weinige dagen de reis naar ons vaderland aannemen.

Na deze beschrijving van den man en van het oogmerk zijner zending, houd ik mij verzekerd dat hij bij 't Bataafsche gouvernement met de aan onze natie zoo eigen cordaatheid en vertrouwelijkheid zal ontvangen worden. Ik geloof dat van zijn verblijf in ons land partij te trekken zal zijn. Ik heb hem reeds het juiste denkbeeld gegeven van de leden van het Bataafsche gouvernement en deszelfs ministers. Ik heb hem verzekerd dat daarmede niet anders als op eene loyale wijze te handelen was; dat hij daarin allen mannen zoude vinden, die zoo weinig belust op het behoud hunner posten zijn, dat zij uit consideratie voor zichzelve niets gewoon zijn te doen; dat zij dus tot niets zullen besluiten, dan tot zaken welke voor hun vaderland heilzaam zijn kunnen, en dat zij tot geene de minste sacrifices voor het vaderland zullen overgaan, dan tot zoodanige waarvoor zij de volle en geheele waarde terug kunnen bedingen. Ik vlei mij dat deze voorbereiding nuttig kan zijn, en met de intentie van het Bewind zal overeenkomen. Of hij gemagtigd is tot het finaal sluiten van een of andere handeling, en in specie van een commercie-tractaat, heb ik met geene zekerheid kunnen vernemen. Doch ik herhaal al wederom hier op het allerplegtigste, dat als het die wending neemt dat men gelegenheid krijgt om dit groote werk in den Haag af te doen, geen schijn of schaduw van personeele égards omtrent mij daaraan eenige de minste vertraging moet toebrengen. Ik heb dit reeds hier op eene wijze doen gevoelen, welke hen overtuigen moet van de onbepaalde harmonie, welke er op dit oogenblik heerscht bij allen welke eenig voornaam deel aan de behandeling der publieke zaken in de Bataafsche Republiek hebben.

446. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 22 Febr. 1799 [1]).

De burger Lubberts, omtrent wiens zending en oogmerken ik u bij mijne vorige tamelijk in 't breed onderhouden heb, is gisteren van hier vertrokken. Ik herhaal nog in substantie alles wat ik te dien opzigte geschreven heb. Ik voeg er alleen nog bij dat het mij voorkomt dat men hem aanstonds met

1) Als voren.

kracht van reden moet spreken, en in 't algemeen over de schadelijke uitwerkingen welke het gedrag van sommige Fransche consuls en anderen hunner functionarissen op den publieken geest van onzen landaard maakt. Ook kan men hem zeer gevoeglijk over den loop der negotiatiën te Vlissingen, en dus over Lequoy, onderhouden. Het kan van zeer veel belang zijn om hem daaromtrent goede idées te geven. Ik heb zulks reeds hier merkelijk bij hem geprepareerd. Lequoy, heb ik sprekende bewijzen, is thans geheel ongunstig omtrent de Vlissingsche zaak gedisponeerd; dus eischt de goede staatkunde dat de invloed van dezen te dien opzigte verminderd, en zoo mogelijk geheel weggenomen worde. Ik heb, sinds eenige dagen, op eene voorzigtige manier over de Vlissingsche geschillen met eenige der directeuren gesproken; zij gaven met empressement te kennen, dat het tijd wierd om deze zoo schadelijke botsingen te doen ophouden, en het kwam mij voor, dat men over de wijze van handelen van Lequoy maar matig tevreden is.

De generaal Daendels, welke ik aan de leden van het Directoire gepresenteerd heb, heeft vervolgens reeds eenige conferentiën over het oogmerk zijner zending met sommige directeuren gehad, alsmede met de ministers Brueys en Talleyrand [1]). Hoezeer hij, zoo het mij voorkomt, bij die eerste conferentiën niet alleen weinig gevorderd zij, maar zelfs vrij wat zwarigheden ontmoet heeft, schijnt hij echter te blijven gelooven, dat hij dezelve wel zal kunnen te boven komen . . . . .

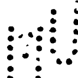
447. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 4 Maart 1799 [2]).

. . . . . Ik krijg op dit oogenblik positive (hoezeer niet officieele) informatie, dat tegen den bekenden burger Cornelis van der Hoeven eindelijk het *mandat d'arrestation* geëxcuteerd, en dat hij insgelijks in den Tempel overgebragt is. De minister van de politie informeerde mij eergisteren, dat Eykenbroek nog een nader examen ondergaan had, en dat hij daarbij bekend zoude hebben eene zeer groote somme van penningen van het voormalig gouvernement ontvangen te hebben, en dat hij op de vraag aan welke personen zulks besteed was, zoude geantwoord hebben, nimmer die personen te zullen noemen, maar wel te willen en te kunnen bekennen, dat noch iemand van de leden van het gouvernement, noch deszelfs ministers, daarvan iets genoten hadden. Ik antwoordde hierop, dat geen verstandig en eerlijk mensch in ons land iets dergelijks immer gesoupçonneerd had, en dat men zeer overtuigd was, dat hetzelve in geheel andere handen, welke daarmede in geene connectie stonden, geraakt was. Ik herhaalde mijne instantiën tot de uitlevering, waartoe hij mij al wederom, evenals bij herhaalde vorige conferentiën, stellig beloofde een onverwijld rapport te zullen uitbrengen . . . . .

448. GOLDBERG AAN GOGEL, 14 Maart 1799 [3]).

Amsterdam.

Ik heb Lubberts bijna dagglijks bij mij. Gisteren heeft hij met eenigen

1) Voor het oogmerk van Daendels' reis zie uitvoerig Mendels, *Daendels* 218 vv.
2) Als voren.
3) Archief-Gogel.

onzer vrienden bij mij gegeten, en morgen zijn wij bij Couderc. Ik vind hem een man van oordeel, en die voor het in den haak zetten der zaken tusschen de beide Republieken wel geintentionneerd schijnt te zijn. Hij heeft mij zijn plan van pecunieele negotiaties tusschen de beide gouvernementen gecommuniceerd, en wanneer men eenigzins staat kan maken op het woord van een gouvernement dat, dunkt mij, meer dan ooit gevoelen moet dat zonder het praesteeren van zijn engagementen zijne grootheid een hersenschim is, en de staat zijner zaken zeer bedenkelijk kan worden, dan is in hetzelve plan securiteit genoeg te vinden, om de attentie van het gouvernement te kunnen meriteeren. Ik heb hem mijne bedenkingen op de meeste punten van het plan zelf medegedeeld, en over de meeste derzelve geloof ik zoude men het wel eens kunnen worden, wanneer ons gouvernement aan de natie maar eenige plausibele reden voor het toestaan van dit pecunieel engagement konde geven. Hij meent, ons gouvernement moet den eersten stap doen, en daardoor het zijne tot cordaatheid, attentie voor onze belangen, onderzoek en herstel van onze grieven opwekken. Ik meen daarentegen, dat na zoovele opofferingen het Fransch gouvernement door eenige beslissende stap ten onzen voordeele, en waardoor de mercantiele geest onzer natie wordt gevleid, zeer veel zouden kunnen toebrengen tot het terugbrengen der publieke opinie ten aanzien der Fransche fondsen, en den weg banen tot het herstel van het bijna geëffaceerd crediet. Hij schijnt overtuigd te zijn van de juistheid dezer reflectiën, en dezelve worden daaglijks bevestigd door het luid geschreeuw, dat hij over de vexatiën in de commercie, over de licentie der kaapvaart, over veel geëmployeerden der Franschen hooren moet; maar dit neemt niet weg, dat de groote *besoins* en verlegenheid waarin zig het Fransche gouvernement op dit oogenblik bevindt, het uitstel dat tot deze demonstratiën zoude worden gevorderd in den weg staan; en ik voor mij geloof dat er door ons gouvernement iets gedaan zal moeten worden, om aan deze groote behoefte eenigzins te gemoet te komen. Lubberts zegt eene zeer ampele macht te hebben, en desnoods te kunnen komen tot het sluiten van eenige hoofdpunten die tot een gewissen grond van het commercie-tractaat zouden moeten strekken, wanneer men van de zijde van ons gouvernement tot het sluiten van nagenoeg het voorgestelde pecunieele contract komen kan, en alzoo ik geene reden heb aan deze zijne volmacht te twijfelen, althans geen recht heb naar het bewijs te vragen, zoo geloof ik dat men op dezen voet onderhandelingen met hem zoude behooren te entameeren.

Ik heb hem nu ook, volgens uwe begeerte, copie van het translaat van het project-tractaat [1]) gegeven en aldaar het art. 6 geredigeerd met reservatie van een kleine belasting op het transito, waarvan nota gelief te nemen.....

449. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 9 April 1799 [2]).

Ik heb bijkans niets bij mijne treurige officieele te voegen; ik kan u nauwlijks eenig denkbeeld geven in welke gemoedsgesteltenis ik mij thans

1) Hiervóór, bl. 54.

2) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — Op inlichtingen van den commissaris Daverdoing weigerde het Directoire pertinent, de overeenkomst van Februari betreffende de geestelijke goederen enz. goed te keuren, op grond dat deze nadeelig zoude zijn voor de Fransche

bevinde; hoe ik de menschen hier moet aanzien; wat ik van alles denken moet. Ik ben in een soort van ijskoude gesteldheid, niet neergeslagen, maar bijkans gevoelloos; ik zie alles met eene kalmte, met eene geresigneerdheid, zooals ik mij niet kan herinneren immer te voren gehad te hebben.

Men beijvert zich ongemeen beleefd jegens mij te zijn, buitengewone égards te toonen, veel protestatiën te doen. Onder al dit blijf ik, na het gebeurde, als een stuk ijs. Het zal mij benieuwen waar dit heen moet; mogelijk neemt alles den besten keer; *tout est pour le mieux.* Deze leer is gemakkelijk, maar somtijds kan men zich er zoo moeilijk van overtuigen. Voor het overige is er geen reden om te wanhopen; maar ik vrees maar voor hetgeen in onze Republiek zal gebeuren. Gij, mijn waarde vriend, en andere braven met u, zult uw gedult verliezen; gij zult de avanies niet langer kunnen doorstaan; de kwaden zullen daarvan partij trekken, van den eenen kant schamperlijk uitjouwen om de braven desperaat te maken, en van den anderen kant het vuur aanstoken. En eindelijk zal het misschen tot een explosie komen. Ondertusschen bij al wat heilig is, bij 't belang van het arme vaderland, dat voor u alles is: laat men zichzelven bezitten. Onze ware courage moet in taai geduld bestaan. Door welk andere soort van courage toch is ons land te redden? Ik ken geen ander.

Het is ook waarachtig zeer mogelijk, dat spoedig de groote zaken van twist door een capitalen slag gevonden worden. Men protesteert daartoe een volkomen genegenheid te hebben; maar de hemel weet hoeveel millioenen men wel vragen zal. Mij dunkt dit moet vaststaan, dat men geen duit in specie geeft; dat men alleen ons nog resteerend crediet leent: d. i. dat men hen met eene nieuwe creatie van eenige millioenen rescriptiën helpt. Dit is (onder ons heilig gebleven) het eenige goede middel.

Geloof mij, ons land is, financieel beschouwd, toch onder zijn zaken; of wij eenige millioenen meer of minder schulden maken, is geen noemenswaardige zaak, wanneer het overgesteld wordt aan de redding van het land uit alle de twisten en verwarringen, waaronder het nu zucht . . . . .

Men schijnt het gezegde van den vriend Gogel *qu'on nous envahisse donc* [1]), ad notam genomen te hebben; gemerkt Ramel nog zich liet ontvallen „que le Directoire avait appris avec déplaisir que le ministre des finances se permettait *du personnel* dans le traitement des affaires; que cela ne pouvait qu'être très nuisible au succès des arrangemens qu'on espérait pouvoir prendre". Dit kan niet wel anders dan op de eene of andere vive uitdrukking van Gogel zien, en waarschijnlijk op de uitdrukking *qu'on nous envahisse donc.* Ik heb gemeend in mijne officieele hiervan niets te moeten melden. Maak gij er een voorzigtig gebruik van.

Hoe Gogel het met zijne reeds gemaakte financieele dispositiën [2]) zal klaren, weet de goede hemel; mijn God, hoe wordt somtijds ijver, goede trouw en vaderlandsliefde met verdriet beloond?

---

schatkist (naar Schimmelpenninck beweerde, vooral nadeelig voor de particuliere belangen van Daverdoing en anderen). Bij zijn officieele van 9 April gaf Schimmelpenninck van deze teleurstelling kennis aan het Bataafsche gouvernement.

1) Hiervóór, bl. 46, worden dezelfde woorden van der Goes in den mond gelegd.

2) Tot inkoop van de *f* 3,200,000 Bataafsche rescriptiën (hiervóór, bl. 498).

De uitlevering van Eykenbroek en van der Hoeven zal zeker genoegen geven. Ik hoop nu dat men de procedures tegen die burgers wijselijk zal dirigeeren. Eene custodie tot aan den vrede zal wel alles zijn wat er opzit.....

450. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 15 April 1799 [1]).

..... Daar ik bespeur, dat men in ons vaderland niet in allen opzichte over den generaal Brune tevreden is, vind ik mij verpligt u op de stelligste wijze te verzekeren, dat de instructiën aan hem op de positiefste wijze medegegeven, alleszins satisfaisant zijn voor het Bataafsche gouvernement. Dat hij, dezelve volgende, niets kan noch mag ondernemen hetgeen voor het Bataafsch gouvernement onaangenaam is, en dat men van deze zijde ook niet zoude gedoogen dat hij in eenig opzigt daarvan afweek. Daar het altoos aan de eene zijde politiek is om beleefd met hem om te gaan, kan het aan de andere zijde somtijds dienstig zijn, hem te doen gevoelen dat men het systema van zijn gouvernement zeer wel kent, en dat men dus niet noodig heeft hem te vreezen .....

451. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 19 April 1799 [1]).

Zoodra ik het arrivement van den burger Lubberts in deze stad vernam, heb ik hem dadelijk een bezoek gegeven. Ik vond hem zoo van fatigue als verkoudheid vrij wat onpasselijk. Hij was nog nergens geweest, doch moest dien avond eene conferentie met eenige leden van het gouvernement en ook met eenige ministers hebben.

Hij stond verwonderd en was zeer aangedaan op het vernemen van den onbegrijpelijken afloop der negotiatie over de domeinen. Hij beloofde daaromtrent alles op de conferentie te zullen zeggen, hetgeen hij vermeende dat de natuur der zaak vereischte, en hij bood zich met de grootste openhartigheid aan om alles wat mogelijk was van zijne zijde aan te brengen om de aanstaande generale negotiatie spoedig te doen reusseeren. Hij was geheel vervuld van achting voor het Bataafsche gouvernement en deszelfs ministers; sprak met aandoening van derzelver probiteit en vaderlandsliefde; scheen over het algemeen ten uitersten voldaan over den geest onzer landgenooten, en is teruggekomen met eene ziel, welke zeer over de rampzalige situatie van ons zinkend vaderland getroffen is. Een man, wiens hart zoodanig gestemd is, kan niet anders dan bij de aanstaande negotiatiën aan ons vaderland, en tegelijk aan de welbegrepen belangen van de Fransche Republiek, van het grootste nut zijn. Ik zal met hem op de vertrouwelijkste wijze omgaan, en ik hoop dat wij binnenkort iets zakelijks en iets goeds zullen kunnen verrigten.

Uit de gesprekken, welke ik van tijd tot tijd met de leden van het Directoire en met deszelfs ministers gehouden heb, is het mij voorgekomen dat er geen mogelijkheid zijn zal, om het gouvernement tot eene bepaalde cessie van al deszelfs recht op Vlissingen en de haven aldaar over te halen, te dien effecte dat die stad en haven wederom in dezelfde situatie zouden

1) R. A, Buitenl. Zaken 211.

gebragt worden, waarin dezelve voor het inrukken der Fransche troepen geweest zijn, doch men schijnt niet ongenegen te zijn om aan alle recht van co-souvereiniteit, en zelfs aan alle mede-eigendom op de stad en haven te willen renuncieeren, mits wij aan de Fransche Republiek een klein gedeelte in het bassin afstaan tot een timmerwerf, welk gedeelte dermate geheel van al het overige zoude afgescheiden kunnen worden, dat er geen de minste communicatie tusschen hetzelve en de stad en al het overige der haven overbleef; dat wijders alle Franschen en hunne vaartuigen, zonder onderscheid, in de haven komende aan alle rechten en tollen der Bataafsche Republiek zouden onderhevig zijn; dat zij nergens en op geene wijze zich eenig recht van politie zouden kunnen aanmatigen; dat ook alle noodige precautiën zouden kunnen gestipuleerd worden, om voor te komen dat hunne kapers binnen eene te bepalen distantie eenig schip zouden kunnen molesteeren, enz. enz.

Ik vrees, dat de negotiatie omtrent dit punt niet veel verder zal te brengen zijn, en het zal er dus op aankomen in hoeverre het Bataafsche gouvernement van begrip is, dat eene negotiatie op dien voet (in de veronderstelling dat een compleete afstand onmogelijk zal bevonden worden) zou kunnen geëntameerd worden. Ik zal daarop nadere instructie afwagten, en zie dan tegelijk te dien einde een project tegemoet, hetwelk, zoo men op dien voet moet handelen, de arrangementen zoo min schadelijk als mogelijk is kan maken, en hetwelk, boven alles, geschikt is om alle eventueele disputen en vexatiën voor te komen. Het was misschien ook dienstig, dat mij ten eerste eene accurate afteekening van Vlissingen en deszelfs haven wierd overgezonden, om des te duidelijker bevatting van zaken te hebben .....

452. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 29 April 1799 [1]).

Uit den loop der gesprekken, zoo met de ministers als met de onderscheiden leden van het Directoire gehouden, word ik meer en meer in mijne verwagting gesterkt, dat men eerstdaags met voorstellen zal voor den dag komen, tendeerende om de onderhandelingen wegens de verschillen over de domeinen, Vlissingen etc. te entameeren.

Ik volge tot hiertoe stiptelijk den last van het Uitvoerend Bewind en laat in deze gesprekken geen de minste graagte blijken om de afgebroken nogotiatiën weder op te vatten.

De burger Lubberts, wiens rapport, aan het Directoire ingeleverd, thans geëxamineerd word, is zeer ernstig ziek, hetgeen de officieele openingen eenige dagen kan vertragen. Daar echter de finantieele toestand dezer Republiek in het geheel niet brillant is, zal men alle mogelijke spoed maken om tot ouvertures te komen en eene operatie te termineeren, die voor het oogenblik een klein palliatief in den dringenden nood kan opleveren. Ik moet derhalve u mijn verzoek herhalen, om geinformeerd te mogen worden of het gouvernement steeds bij de intentie blijft dat ik mij zeer huiverig moet toonen om, na het voorgevallene, eenige nieuwe negotiatiën te entameeren, dan wel of hetzelve begrijpt, dat ik door mijne gehouden contenance aan het oogmerk

1) Als voren.

heb beantwoord, en thans trapsgewijze een meerdere bereidwilligheid zoude kunnen aan den dag leggen. Ook moet ik mijn verzoek renouveleeren, om nadere en meer gedetailleerde instructiën te mogen ontvangen wegens de quaestieuse objecten, vooral wegens de haven van Vlissingen, alsmede eene begrooting der somme, welke het Bataafsche gouvernement tot uitdenwegruiming der bekende verschillen wel zoude willen sacrifieeren . . . . . [1])

453. GOLDBERG AAN VAN HASSELT, 19 Mei 1799 [2]).

Amsterdam.

. . . . . De Bataafsche zeevaart en visscherijen leveren een droevig tafereel voor den welmeenenden vaderlander op. Van deze is niets dan pijnlijke herdenking aan vorige grootheid en welvaart·overgebleven. De zuinige en met weinig tevreden visscher is tot den bedelstaf gebragt, en komt aan onze huizen, op een akeligen toon, ons aan dan val van deze basis onzer scheepvaart en marine herinneren . . . . .

Beschouwt men andere takken der oeconomie: landbouw, fabrieken en trafieken; ook in deze en vooral in de beide laatste is het grootste verval en de verderfelijkste kwijning. Nergens in ons vaderland vindt men duidelijke en bruikbare opnemingen van den staat, onderling verband, betreklijken zetel, de meer of mindere geschiktheid daarvan. In het kort geenerlei juiste staat en kundige opnemingen van volksgetal, rijkdom en bedrijf zijn in de staatsarchieven voorhanden; bijna geene, of kwalijk aangelegde, althans niet aan het oogmerk beantwoordende faciliteiten zijn ergens te bespeuren. De belastingen zijn ongeschikt en doodelijk voor de nationale industrie. En hoezeer de voormalige uiteenloopende regeeringsform onzer Republiek weinig zoodanige algemeene opnemingen en verbeterende inrichtingen toeliet of begunstigde, en zulks wel eenige verschooning oplevert voor hen die toen het bestuur van zaken in handen hadden, zoo is toch van deze zijde door het vorig gouvernement eene overschilligheid, eene verzuimende traagheid aan den dag gelegd, die met andere beter bestierde vakken van administratie, met den werkzamen en welvaartzoekenden geest onzer natie weinig overeen te brengen is. Want hoezeer ik het volkomen eens ben met hen, die meenen dat in meest alle vakken van welvarend bedrijf door of van wege het gouvernement geene gebiedende of dwingende, maar slegts faciliteerende maatregelen genomen moeten worden, zoo zal toch niemand mij betwisten, dat door velerlei inrichtingen: een wijs en beter belastingssystema, locale aanstalten, gemakkelijke communicatiën enz. de nationale industrie daar dezelve zich bevindt, ondersteund, daar dezelve

---

1) Dit verzoek verviel door de ontvangst eener dépêche van 30 April, waarbij het Bataafsche gouvernement Schimmelpenninck gelastte vooralsnog een volstrekt lijdelijke houding aan te nemen, en het besluit der Fransche regeering op het rapport van Lubbert af te wachten. Dit besluit werd eerst vertraagd door ziekte van Lubbert, en vervolgens raakte de geheele zaak op den achtergrond bij de toeneming der binnenlandsche verwarring in Frankrijk, welke voorafging aan de gebeurtenissen van 30 prairial.

2) R. A. (Goldberg). — Goldberg, voor het agentschap van nationale oeconomie aangezocht, liet zich eerst na herhaalden aandrang tot aanvaarding van dit ambt bewegen.

slapende is, uitgelokt kan worden. En hoe kan dit alles geschieden zonder eene volkomene en preciese kennis van de zaken, waarop theoretische kundigheden moeten worden toegepast? Dit alles intusschen moet als uit den grond worden opgedolven, om tot een behoorlijk samenstel te worden gebragt, en daaraan de bestaande inrichtingen, belastingen enz. te kunnen toetsen. Tot de inzameling daarvan zal veel tijd en arbeid vereischt worden, en men zal tot het verkrijgen der opgaven met nog vele en diepgewortelde vooroordeelen van allerlei aard te worstelen hebben. De vruchten van nieuwe en betere inrichtingen, op deze kennis gegrond, kunnen met geen mogelijkheid spoedig aan het licht komen. En ziedaar dan, ook van deze zijde, geenerlei uitzicht op eenig voldoening gevend genoegen . . . . .

454. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 28 Juni 1799 [1]).

. . . . . Ik heb de allerzekerste informatiën bekomen, dat de denunciatiën tegen het tegenwoordig Bataafsch gouvernement en het Wetgevend Lichaam (welke nu gedurende eenige maanden, althans alhier, geheel opgehouden hadden) met een verniewde list en kracht wederom begonnen worden. Ik weet bepaaldelijk dat nu maar eenige weinige dagen geleden eene memorie bij forme van *projet des mesures à prendre par rapport à la République batave*, aan de leden van het Directoire overhandigd is, waarin het tegenwoordig Bataafsch Wetgevend Lichaam en Bewind als aristocratisch, oppressief, anglomaansch en der republikeinsche beginselen vijandig afgeschilderd, en het bewerken van eene verandering van de tegenwoordige orde van zaken als indispensabel voorgesteld wordt. Dit plan schijnt bij hen, welke het ontworpen hebben, ten opzigte der wijze van uitvoering zelfs zoo verre in details doorgedagt, dat ze van opinie schijnen dat de initiative daartoe van het Corps Législatif alhier zouden behooren te komen, in dier voege dat hetzelve deszelfs bekommering over den toestand van ons vaderland aan het Directoire zoude dienen voor te houden, en deszelfs aandagt op middelen van redres bepalen. Ik achte het noodig, dat gij van deze nieuwe attaques onderrigt zijt, ten einde daarop de attentie van het Bataafsch Bewind en van ieder wien zulks ambts- en pligtshalve kan raken, gevestigd worde. Ik van mijne zijde zal dezen aanval met alle wapenen, welke waarheid, regt en loyauteit aanbieden, tragten af te weren, en de ongunstige indrukselen, welke ik daarvan mogte bespeuren, zoeken weg te nemen. Ik heb reeds voorloopig, al spoedig na deze jongste gebeurtenisse [2]), aan de aanwezige leden van het Directoire te kennen gegeven dat ik zeer klaar voorzag, dat, bij evenementen als deze, wederom allerlei passiën en allerlei vues werkzaam zouden worden; dat ik nieuwe aanslagen voorzag om wantrouwen te stoken; dat ik, overtuigd van de republikeinsche principes van het tegenwoordig Bataafsch Wetgevend Lichaam en Uitvoerend Bewind, van derzelver ongeveinsde affectie voor deze Republiek, en van derzelver bereidwilligheid om, met alle krachten, tot afbreuk van den gemeenen vijand mede te werken, eens voor altoos verzogt eene cordaate

1) R. A., Buitenl. Zaken 212.
2) Van 30 prairial (18 Juni): Sorel V, 427.

communicatie van alle denunciatiën te mogen hebben, als wanneer ik mij op mijn woord van eer verbond, om altoos met de republikeinsche vrijpostigheid van een onafhankelijk man alle begeerde elucidatiën te geven. Ik meende te bespeuren dat dit zeer wel werd opgenomen. Ik zal op deze wijze voortgaan [1]). Ik weet dat ik in dezen, de inspraak van mijn eigen hart volgende en niets dan waarheid sprekende, steeds het best aan de loyale oogmerken van het Bataafsch Bewind voldoen zal . . . . .

455. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 4 Juli 1799 [2]).

. . . . . Ik heb nimmer gelegenheid gehad om eenige personeele kennis met den burger Fouché te maken, edoch uit de algemeene kennis van den loop der Fransche revolutie, en uit het aandeel hetwelk hij daarin genomen heeft, is hij als publiek persoon zeer bekend. Zijn laatste politieke verrigtingen, welke destijds veel éclat maakten, hebben voornamelijk betrekking gehad tot de Cisalpijnsche Republiek, alwaar hij als Fransch afgezant gefungeerd heeft terzelfder tijd dat de generaal Brune zich aldaar bevond. Deze beide burgers schijnen mij toe in hunne politieke denkwijze zeer veel overeen te komen. Hunne politieke en diplomatieke operatiën in de Cisalpijnsche Republiek schijnen zeer eendragtiglijk te zijn geconcerteerd geweest; dezelve zijn u nog te versch in het geheugen om dezelve hier te recapituleeren. Ik heb dit alleen willen aanhalen om u te doen opmerken, dat het zeer klaar te voorzien is, dat er tusschen den generaal Brune en dezen nieuwen minister eene groote intimiteit bestaan zal, en dat er mitsdien eene zeer groote harmonie tusschen de militaire vues van den generaal en de politieke inzigten van den diplomaat zal plaats hebben. Ik zal waarschijnlijk vóór het afreizen van den burger Fouché eene conferentie met hem hebben. Men verzekert mij althans dat hij zich daartoe genegen verklaart; ik zal het voorzeker zoeken. Men verzekert mij al verder, dat zijne instructiën zeer voorzigtig, zeer gematigd, zeer amicaal zijn zullen; ook hij bevestigt dit naar luid mijner bekomen informatiën.

Wat van al dit de waarheid en bedoelingen zijn mogen, is op dit tijdstip, waarop de jongste gewigtige gebeurtenissen nog geen vasten gang genomen hebben, waarin zich nog duizend tegenstrijdigheden vertoonen, met geene volkomene zekerheid op te maken. Hetgeen ondertusschen in dezen ontwijfelbaar zeker is, bestaat daarin, dat in deze keus de burger Siéyès geen de minste directie gehad heeft, en dat dezelve regtstreeks tegen de opinie en tegen het gevoelen van den burger Talleyrand is uitgevallen. Zij, die in het begrip waren dat men in den loop van zaken, na de gebeurde explosie, voornamenlijk de directie van den burger Siéyès overal zoude kunnen opmerken, vinden zich, voor zooverre ik de zaak inzie, tot nog tot geheel en al in hunne verwagting bedrogen. De meeste maatregelen welke er tot nu toe genomen zijn; de meeste benoemingen welke tot nu toe gedaan zijn, dragen, zoo het mij toeschijnt,

1) Vgl. Schimmelpenninck's nota aan Talleyrand van 2 Juli bij G. Schimmelpenninck I, 188, 341.

2) Als voren.

geen het minste kenmerk van eenen merkelijken invloed van de genie van dezen man. Of zoo indedaad in al dit zijn invloed heimelijk plaats hebbe, is dezelve voor mij en velen met mij geheel ondoorgrondelijk en inexplicabel. Wat Talleyrand betreft, deze schijnt mij toe geen den minsten invloed meer te hebben. Ondertusschen was het ontwijfelbaar dat hij in de nauwste betrekking met Siéyès stond, en dat hij onder diegenen behoort, welke de benoeming van Siéyès tot den directorialen post het meeste gewenscht, en door hun invloed daartoe gecontribueerd hebben. Ik durf in deze algemeene ingewikkeldheid van zaken, in deze zoo schijnbare tegenstrijdigheid van omstandigheden en verschijnselen, gerustelijk de conclusie opmaken dat de burger Talleyrand zich onmogelijk in het ministerie kon souteneeren. Zijne denkwijze, zijne betrekkingen, zijne diplomatieke vues schijnen mij toe al te zigtbaar te devieeren van den geest, welke zich in de directie van zaken op dit tijdstip vertoont, en òf deze zou spoedig moeten veranderen, òf deze minister kan, naar mijne berekening, onmogelijk dezen post blijven bekleeden. De burger Talleyrand is thans het groote voorwerp van vervolging bij eene partij, welke op dit oogenblik van vrij wat beteekenis is, en welke haar staatkundig systema, hare inzigten en wenschen meestal developpeert in het weer opgerezen dagblad geïntituleerd *Journal des hommes libres de tous les pays*, hetwelk even om die reden thans belangrijk is. Uit de beide nummers (14 en 15) van dit dagblad, welke ik hiernevens voeg [1]), zult gij de allerheftigste, onmiddellijke en openbare aanranding van den minister Talleyrand ontwaren. De waarschijnlijke gevolgen daarvan zijn, mijns inziens, gemakkelijk te berekenen [2]).

Ik voorzie van dag tot dag een zwerm van pijlen, welke uit dienzelfden of diergelijken hoek tegen mij zullen afgeschoten worden. Ook zou het mij geenzins verwonderen, dat tot de eerste diplomatieke démarches van den burger Fouché behoorde een beleefde verklaring, dat, hetzij dan op grond van een of andere politieke denkwijze welke men mij attribueeren zal, hetzij op grond (gelijk men zal voorgeven) van mijn nauwe intimiteit met de afgetreden leden van het Directoire, het wenschelijk voor de harmonie tusschen de beide Republieken zou zijn, dat ik van dezen post afgelost en door een ander, waaromtrent die consideratiën niet vielen, vervangen wierd. Ik kondige u echter dit niet aan als eene zekerheid, maar als eene zaak welke ik voorzie.

In het *projet des mesures* etc., waarvan ik in mijn secrete van den 28 Juni ll. gesproken heb, wierd het bewerken van mijn rappel wel degelijk als één der essentieelste punten opgegeven, en ik heb ontdekt dat dit ook bij eene particuliere missive, eergister alhier (niet met de gewone post) aangebragt en door een gevangen man uit den Hage geschreven, als een indispensable mesure gerecommandeerd wordt. Ik behoeve u niet te zeggen hoe weinig ik mij daardoor zou vernederd vinden, en met welk eene vreugde, voor zooverre mijne personeele verkiezing betreft, ik dezen post verlaten zal. Niemand zal mij, bij al het eindeloos verdriet, hetwelke ik gedurende mijn verblijf alhier in de waarneming derzelve ondervonden heb, het onschatbaar genoegen benemen, hetwelk de overtuiging van de zuiverste bedoeling, en het gevoel van steeds mijn pligt gevolgd te hebben, aan een eerlijk man geeft. Ik heb altoos mij ten

1) Zij komen thans niet meer bij de dépêche voor.

2) Over Talleyrand's ontslag hiervóór, bl. 68.

rigtsnoer voorgesteld om bij deze natie en bij het gouvernement achting en genegenheid te verdienen door met eene republikeinsche rondheid er voor uit te komen, dat ik niet voor mijzelven, niet voor eene factie, maar voor mijn vaderland hier gezonden was. Dat deszelfs onafhankelijkheid, vrijheid en geluk het doel mijner handelingen was. Dat ik mij nooit tot maatregelen daarmede strijdig, van welken kant ook voorgesteld, en hoedanig ook aangedrongen, zoude laten gebruiken; dat ik voor het overige tot alles zoude medewerken, hetgeen de harmonie tusschen de beide republieken op de gelukkigste en onwankelbaarste grondslagen zoude kunnen vestigen. Ik hebbe alle gelegenheden daartoe aangegrepen, ja onophoudelijk dezelve zoeken daar te stellen. Ik zal, zoolang ik hier post moet houden, dat systema aankleven. Indien het opposite daarvan mogte noodig worden om zich hier welgezien of bemind te maken, begeere ik de welwillendheid en goede gunsten tot dien prijs niet.....

456. SCHIMMELPENNINCK AAN WISELIUS, 4 Juli 1799 [1]).

De blijken van vriendschap en vertrouwen, welke ik in allen staat van zaken in ons vaderland van u ondervinden heb, moedigen mij aan, en maken het mij zelfs tot een pligt, om u kortelijk den loop van zaken alhier af te schetsen en u de waarschijnlijke uitwerking daarvan voor den geest te brengen.

De jongste explosie alhier wierd langzamerhand voorbereid. Eene opeenstapeling van misslagen bij het afgetreden Directoire was er noodig om het mogelijk te maken. Dan ook deze opeenstapeling was daar. Niets wierd verzuimd om zich gehaat te maken; geen enkel blijk van eene directie in 't groot kenmerkte deszelfs deliberatiën. Geene talenten bezittende om door eene wijze en staatkundige houding, door een verstandige en heusche communicatie hunner denkbeelden, achting of affectie af te dwingen, schenen die menschen, dronken van hun magt en toevallig krijgsgeluk, in 't rampzalig denkbeeld te vallen dat eene stuursche houding, onhebbelijke formes, hunne ressources moesten zijn om zich gerespecteerd te maken, alsof men, op den duur, dwaas genoeg konde zijn om gebrek aan gevoel, smaak en opvoeding voor austere republikeinsche deugden en voor verhevenheid van geest aan te nemen. Vooral bestond hun groote misstap in den geest en gunst der armeeën en hunner hoofden van zich te verwijderen. Dit alles maakte dat de explosie voorbereid was, en dezelve heeft dan plaats gehad zooals gij dezelve uit de publieke papieren gelezen hebt.

Ik zogt met aandagt de gevolgen van deze gewigtige gebeurtenis gade te slaan. Ik voorzag dat dezelve van een onmiddellijke uitwerking op ons vaderland moest zijn. In den beginne deden er zich vele gerustst ellende symptomata op. Ik zag dat zeer vele bij mij bekende, voortreffelijke republikeinen, en tevens verstandige hoofden, een groot deel in het bewerken der explosie hadden. Ik vleide mij dat dezelve hoofden de directie van den verderen gang van het werk zouden houden. Dan, het komt mij nu voor dat dit het geval niet is, en nog minder blijven zal. Het komt mij voor dat de teugels bijkans

1) R. A. (W.).

ontslipt zijn, en verder geheel ontslippen zullen, en dat het gebeurde een geheel andere wending zal krijgen als berekend was. Een geheele reeks van benoemingen tot onderscheidene posten maakt dit nauwlijks vatbaar voor langeren twijfel. Ik stel dus vast dat deze schok alhier in ons vaderland zoo geen gelijken schok, immers een trilling zal doen gevoelen, welke daarmede in verband zal staan. De woelingen tegen de tegenwoordige orde van zaken in ons vaderland beginnen toch hier met een nieuwe en verdubbelde kragt te werken. Dag bij dag worden memoriën, projets, aperçus ingeleverd, alle tendeerende om het Bataafsche gouvernement en Wetgevend Lichaam te renverseeren. Ik bespeure duidelijk dat in dit moment, waarop alle passiën losgebroken zijn, deze insinuatiën van oogenblik tot oogenblik veld winnen. Het rappel van Lombard de Langres, en het benoemen in zijn plaats van den burger Fouché de Nantes, den grooten vriend en collaborateur van generaal Brune, zijn daarenboven omstandigheden te zeer remarquabel, te sterk sprekende en te veel aanduidende, dan dat ik dezelve verder zoude behoeven te commentarieeren.

Ik voor mij voorzie derhalve een aanstaande schok voor ons vaderland: ik acht dezelve allergevaarlijkst en beschouw dezelve als een naderende stap tot onzen gewissen ondergang. Ik houd mij dus overtuigd dat niets wenschelijker is, dan om dezelve tijdig af te wenden. Het eenige middel daartoe is de onmiddellijke vereeniging van alle partijen in ons vaderland, welke het wel meenen met de groote zaak, met de independentie van ons land, met de goede orde en met de ware burgerlijke vrijheid. Dadelijk van het eigen oogenblik der gebeurtenis in ons land van 12 Juni 1798 heb ik de onvermijdelijke noodzakelijkheid dezer vereeniging gepredikt. Alle mijne dépêches van hier geschreven getuigen dit. Ik zag toen reeds, en ik heb het bij continuatie gezien, dat men, om ons dependent te houden, vermaak schepte in de onbezonnen, zelfs kinderachtige verdeeldheden in ons vaderland. Deze verdeeldheden beletten ons eene voegzame houding aan te nemen, en de buitenlandsche intrigue verzuimde niets om ze te koesteren. Ondertusschen, mijne wenschen zijn te leur gesteld, en mijne menigvuldige raadgevingen weinig nagekomen. En ziedaar het vaderland wederom op den rand van een nieuwe ramp gebragt. Nog is het eenig redmiddel hetzelfde als te voren, en het land is ook zonder het dadelijk bij de hand nemen van dat middel verloren, namelijk eene edelmoedige algemeene vereeniging van al wat braaf is en den ondergang van hetzelve wil beletten. Indien dit tegenwoordig tijdstip daartoe grootmoedig aangegrepen wierd, zouden de zich zoo zigtbaar samenpakkende wolken nog tijdig verdreven kunnen worden en voor een helderen hemel plaats maken. Indien gij hier mede van overtuigd zijt, indien gij hetzelfde denkt over het doodelijke van nieuwe schokken, nieuwe verwarringen, nieuwe jammeren in ons vaderland, duldt dan dat ik uwen ijver en vaderlandsliefde opwekke om het uwe toe te brengen om, in dit tijdstip, met eene vaderlandsche rondheid en grootmoedigheid de gronden voor een algemeene broederlijke vereeniging te helpen leggen. Dat de welmeenende en doorzigtige vaderlanders, hoezeer in eenige nuances verschillende, elkander spreken, elkander vertrouwen en verstaan. Ziedaar het eenige middel om het land te redden, en zonder dit acht ik het onherstelbaar verloren.

Ik schrijf er met deze post aan onderscheidene vrienden van verschillende

denkwijze, doch alle patriotten, over. Ik hoop dat ik er eenig goed effect van bespeuren mag . . . . .

457. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 7 Juli 1799 [1]).

. . . . . Fouché, die het caracter van ambassadeur zal deployeeren, heeft mij met een bezoek vereerd. Ik heb eene zeer ampele conversatie met hem gehad, welke meer dan een uur geduurd heeft. Ik heb van die gelegenheid gebruik gemaakt om het ware tafereel van zaken in ons vaderland, met de natuurlijke kleuren afgeschilderd, voor te hangen. Ik heb hem, zonder eenige de minste kwalijk geplaatste reserve, de situatie van ons land gedeveloppeerd, en met al de cordaatheid van een onafhankelijk republikein, zoowel als met het accent van overtuiging, hem doen voelen dat indien zijne missie wezenlijk ten doel had het medewerken tot wegneming der al te menigvuldige oorzaken van kwelling en daaruit proflueerende verwijdering tusschen de beide Republieken, tot het doen respecteeren van de independentie van het Bataafsche volk, tot de bevordering van eensgezindheid tusschen de indedaad eerlijke en brave republikeinen, en even daardoor tot het deployeeren van alle mogelijke energie tegen den gemeenen vijand, dat zeg ik, in die veronderstelling hij het grootste succes van zijne missie te wagten had. Edoch daarentegen, indien zijne zending onverhooptelijk het gevolg van eene preventie tegen het tegenwoordig Wetgevend Lichaam en Uitvoerend Bewind was, en indien alzoo zijne instructie of bedoelingen op eenige revolutionnaire mesures in ons vaderland mogten uitloopen, dat ik hem verzekeren konde dat hij in dat geval, wat ook de uitwerking van zijne pogingen tot diergelijke eindens mogte zijn, nimmer iets anders dan het essentieelste nadeel voor de beide Republieken zoude kunnen teweegbrengen. De burger Fouché developpeerde daarop, in een lang discours, zijne personeele denkwijze en het but hetwelk het Fransch gouvernement zich met zijne zending voorstelde, welk een en ander hij mij verzekerde volmaakt overéén te stemmen. Hij namelijk (en hij verzekerde zulks bij herhaling op de solemneelste wijze) was altoos van opinie geweest, dat onder de oorzaken der ongelukken, welke thans de Fransche Republiek treffen, voornamelijk te tellen was het systema van oppressie der geallieerde gemeenebesten, het violeeren van derzelver onafhankelijkheid, het aviliseeren van derzelver representative en executive autoriteiten, en het gebrek aan égards voor dezelve; dat hij in Italiën van zeer nabij dezen schandelijken misstap en de droevige gevolgen daarvan gezien en ondervonden had; dat hij altoos moeds genoeg gehad had, om dit atroce onstaatkundig systema aan het gewezen Directoire te verwijten, op een tijdstip, dat hij, door deze cordaatheid, zeer zeker de ongenade van dat bewind zich op den hals moest halen, en ook werkelijk gehaald had; dat hij nimmer van deze principes afgeweken was en daarvan nimmer zou afwijken; dat hij mitsdien de independentie van onze Republiek, in al deszelfs integriteit, zoude respecteeren; dat hij zich nimmer eenige demarches daartegen zou veroorloven; dat hij met geen de minste instructie

1) R. A., Buitenl. Zaken 212.

of intentie kwam om eenige onaangenaamheid aan de geconstitueerde magten van onze Republiek te veroorzaken; dat hij zich nimmer zoude permitteeren om zich met onze interieure zaken in te laten; dat hij alleen met eene republikeinsche franchise zijne opinie ten allen tijde zoude developpeeren over de wederzijdsche politieke betrekkingen waarin de twee Republieken vis-à-vis van elkander stonden, en over de loyale observatie der pligten, welke de natuur der alliantie en de inhoud de tractaten voorschreven; dat hij inzonderheid hoopte aan zijne zenders de volkomenste geruststelling te kunnen geven nopens de ongeveinsde en hartelijke dispositie bij het Bataafsche Wetgevend Lichaam en Bewind, om, in dit bedenkelijk tijdstip, alle energie tegen den gemeenen vijand te deployeeren; dat de medewerking daartoe wel de hoofdbedoeling zijner missie was; dat hij voor het overige door geen insinuatiën of voorstellen van eenige partijschap zich zou laten misleiden; dat eene revolutionnaire ondervinding van tien jaren hem voor die dwalingen zou bewaren, en dat hij alles zou contribueeren, wat van hem zal afhangen, om de gemoederen van alle weldenkende republikeinen, hoezeer in eenige nuances verschillende, te vereenigen. Hij voegde er bij, dat het hem zeer leed deed dat hij bespeurd had, dat men welligt in ons vaderland eenige minder gunstige vermoedens over de bedoeling zijner missie had opgevat, en dat men alzoo tegen hem, zeer ten onrechte en zonder eenigen grond, geprevenieerd was. Ziedaar het zakelijke van hetgeen in eene zeer ernstige conversatie tusschen den nieuwen ambassadeur en mij verhandeld is. Zeer opmerkelijk is het, dat de minister Talleyrand, met wien ik sinds eenige weken dagelijks conferentiën gehad heb, mij gisteren alles confirmeerde, niet alleen hetgeen de burger Fouché mij gezegd heeft, maar er zelfs bijvoegde dat hij voor zichzelven de volkomenste verzekering had dat de instructiën aan Fouché medegegeven niets anders inhielden, en dat ook deszelfs personeele bedoelingen op niets anders uitliepen. Hij voegde er bij dat het Bataafsche Bewind, zich op dit hachelijk tijdstip cordaat in de te nemen militaire mesures ter afwering van alle vijandelijke ondernemingen tegen ons vaderland met de Franschen vereenigende, geen de minste onaangenaamheden, geen de minste poging tot het bewerken van eenigen schok te vreezen had.

Ik zal nu wagen om mijne denkbeelden en mijne verwagting aan u voor te houden.

Na alles te hebben nagegaan en doorgedagt, schijnt het mij ja wel toe, dat indedaad de komst van den nieuwen ambassadeur niet onmiddellijk ten doel heeft om de tegenwoordige orde van zaken te renverseeren, veel min om de zaken terug te brengen op den voet waarop dezelve vóór den 12 Juni 1798 waren. Ik ben ook wel verzekerd dat zijne instructie daartoe geen aanleiding geeft. Edoch, ik gevoel tevens, dat alhier eene op dit moment zeer puissante partij, welke thans zeer veel invloed op den gang van het werk heeft, bestaat, welke onophoudelijk door aanzoeken der vijanden van de tegenwoordige orde van zaken in ons vaderland aangedrongen, niet rusten zal alvorens alles beproefd te hebben om die partij in onze Republiek, welke met haar in denken handelwijze overeenkomt, ware het mogelijk, weder in het bestuur der publieke zaken te brengen. En de burger Fouché, al is zijne personeele denkwijze al verschillend, en al wilde hij tot het voorkomen van een nieuwen schok in ons vaderland medewerken, zal alle mogelijke fermeteit van karakter

noodig hebben, om den aandrang, welken ik van alle kanten voorzie, te kunnen wederstaan.

Ik voorzie daarenboven dat de revolutionnaire krijgskunde in ons vaderland zelve, welke nu in deze nieuwe zending, en vooral in het systhema hetwelk men meent alhier te zien prevaleeren, een uitstekend encouragement zal hopen te vinden, door het geheele land heen al deszelfs gewone middelen en activiteit zal deployceren, om allengskens de zaken te verwarren, de hoofden aan het gisten te brengen en daardoor langzamerhand, in detail, zich van de groote directie der zaken meester te maken. De mesures, welke daartegen noodzakelijk zouden knnnen worden, zullen, zoo bij den Franschen ambassadeur in den Haag als alhier, met de hatelijkste couleuren als oppressief en tiranniek afgeschilderd, en de protectie daartegen onophoudelijk ingeroepen worden. En de eindelijke afloop daarvan, de zaken zoo blijvende als die thans zijn, is gemakkelijk te berekenen. Of dit eindelijk gevolg nog te voorkomen zij, zal afhangen van de houding, welke men in dit tijdstip in onze Republiek zal kunnen aannemen. Kan men slagen, ik moet altoos daarop terugkomen, om de tegenwoordige orde van zaken in ons vaderland te doen aanzien als het gevolg van eene nationale geest, zooals dezelve waarlijk is en zijn moet, en niet als het gevolg van een geest van factie; kan men slagen om, onverwijld en uit besef van het imminent gevaar van het land, eendragt, vertrouwen en onderlinge achting onder al wat het in de groote zaak eens is, te herstellen, dan zie ik de mogelijkheid daar, om niet alleen nieuwe schokken voor te komen, maar om zelfs van de komst van den nieuwen ambassadeur het nuttigst gebruik te maken, en de tegenwoordige orde van zaken, en daarmede de independentie van den Staat, op vastere gronden als te voren te vestigen.

Ik weet wel, dat het middel veel gemakkelijker op te geven dan te effectueeren is, maar ik zie tevens de onvermijdelijke noodzakelijkheid van het gebruik van hetzelve dermate in, dat mij steeds die hoop overblijft, dat het duidelijk en algemeen besef daarvan alle kleine passiën zal overwinnen, en eene imposante vereeniging daarstellen, welke alleen in staat is om het land, in dit tijdstip, te behouden . . . . .

458. WISELIUS AAN GOGEL, 11 Juli 1799 [1]).

Dezen ochtend thuis komende vond ik een brief van Schimmelpenninck, waarin hij mij den staat der zaken als zeer ongunstig afschildert, en er niet meer aan schijnt te twijfelen of de ultra-revolutionnairen zullen daar boven geheel en al de baas worden. Hij besluit hieruit, en naar mijn inzien terecht, dat die wending ook tot ons zal overwaaien, tenzij men ten spoedigste krachtdadige middelen te werk stelle om de gemoederen te vereenigen, waartoe alle mijne vermogens aan te wenden, hij mij allerernstigst aanbeveelt.

Onwankelbaar aanklever van de grondbeginselen van 22 Januari, kan ik

1) Archief-Gogel. — De brieven van Wiselius zijn uit Amsterdam. — „Daar boven": te Parijs.

met geene mogelijkheid hebben goedgekeurd het inwendig staatssysthema, dat men sedert eenigen tijd in dezen Republiek heeft gehouden; maar op denzelfden grond heb ik evenzeer, ja nog veel meer afkeer van de geweldenarijen, die na 22 Januari zijn voorgevallen, en mijn gedrag te dien opzichte is nimmer dubbelzinnig geweest, wat ook verdoemde booswichten op mijne rekening mogen hebben willen stellen. Ik ben dus niet alleen hartelijk gezind de tegenwoordige orde van zaken (niet het vigeerend systhema) te helpen mainteneeren, maar heb daartoe terstond na de lezing des briefs van Schimmelpenninck aanstalten gemaakt door èn van Hasselt èn den admiraal de Winter te gaan opzoeken. Den laatste ben ik geinformeerd *a costi* te zijn, doch met den eerste heb ik eene conversatie gehad, waarin ik onderricht ben geworden dat men aan die vereeniging reeds dadelijk werkzaam was.

Dit te vernemen was mij hoogst aangenaam, dan men houde mij ten goede dat ik mij van die pogingen in den Haag juist niet veel effect voorstelle. De vooroordeelen zijn bij sommigen te sterk, dan dat men hoop zou kunnen hebben aldaar in die poging te zullen slagen; en bij ondervinding kan ik hiervan spreken, omdat wij reeds sedert een half jaar daarop langs verschillende canalen zijn werkzaam geweest, doch immer zonder vrucht. Dit is zoowel bij de ultra-revolutionnairen hier, als bij de ultra-slijmgasten bekend, en ik ben dus beducht dat alles wat thans daartoe uit den koker van 't gouvernement komt, aan eene tijdelijke vreze zal worden toegeschreven, waardoor dan zulk eene wending meer kwaad dan goed zou doen.

Het is mij op die gronden in de gedachten gekomen, of men niet een ostensibel blijk van zulk eene vereeniging der gemoederen, buiten het gouvernement om, zou kunnen in de wereld brengen; en ik geef u in bedenking of hiertoe niet zou kunnen dienen een declaratoir of adres aan het Vertegenwoordigend Lichaam, bij 't welk de ondergeteekenden zouden kunnen verklaren: hunne gehechtheid aan den 22 Januari; idem aan de geslotene tractaten; hunne anti-anglomanie; hunne vrees voor nieuwe schokken of trillingen; de verklaring dat zij die, hoe ook gemodificeerd, voor schadelijk houden; hunnen afkeer zoo van het terrorismus en speciaal van de handelwijze, die men tusschen 22 Januari en 12 Juni gehouden heeft, als van de aristocratische familie- en rijken-regeering en van het federalismus; hunne bereidwilligheid om de onafhankelijkheid der Republiek tegen wie 't ook zou mogen zijn te verdedigen en daarvoor goed en bloed op te zetten; en eindelijk hun verzoek om van zoodanige sentimenten, als gerekend mogende worden te zijn die der Natie, door het Uitvoerend Bewind aan het Fransche gouvernement kennis te doen geven.

Van Hasselt, wien ik dit denkbeeld communiceerde, was het hieromtrent ten volle met mij eens. Denkt gij en de overige vrienden, bij welken gij des goedvindende van dezen kunt gebruik maken, hier eens over en ziet of er iets goeds van te maken zij. Ik voor mij zie geen andere weg, om met vrucht zich tegen den stroom te verzetten. Weet gijlieden iets anders en denkt gij dat ik er eenig nut aan kan toebrengen, schrijft het mij dan en zijt verzekerd, dat ik nimmer door personaliteiten word gedreven, hoezeer dan ook eenmaal het grievend verdriet hebbende moeten ondervinden van door eenen zedeloozen deugniet in mijnen goeden naam aangetast te worden, en van door mijne vrienden, op crediet van dien booswicht, misschien meer dan half

veroordeeld te zijn geweest. Ik vergeet dit alles, wanneer 't op de zaak des vaderlands aankomt . . . . .

459. WISELIUS AAN SCHIMMELPENNINCK, 12 Juli 1799 [1]).

Gister uit den Haag, waar ik eenige dagen met het Bewind heb moeten werkzaam zijn [2]), teruggekeerd, vind ik uwen belangrijken brief van den 4den dezer. De loop der staatkundige omstandigheden en de gesteldheid der physique personen, die sedert eenigen tijd op het tooneel der revolutie zich vertoond hebben, is zoo weinig twijfelachtig geweest, dat men waarlijk zonder een buitengewoon doorzicht ligtelijk heeft kunnen berekenen de wending, die thans plaats heeft, als een noodzakelijk gevolg van het een en van het ander.

Het is bij mij een afgedane zaak, dat elk gouvernement, 't welk zich door bijzondere hartstochten laat leiden en welks physique leden van hunne toevallige waardigheid gebruik maken, om aan de aandoeningen van liefde of haat voor of tegen sommige personen te voldoen, en hetwelk zich geporteerd betoont te zijn voor de eene factie meer dan voor de andere, zijn eigen val moet veroorzaken niet alleen, maar zelfs verdient van zijnen zetel geworpen te worden, omdat het bestuur van factiën en nationaal geluk tegenstrijdige denkbeelden zijn, die niet te zamen bestaan kunnen.

Ik heb onvermoeid mijn best gedaan om het gouvernement van 22 Januari zoowel als dat van 12 Juni voor deze klip te waarschuwen, doch bij beiden met geene andere vrucht, dan dat men mij mijne openhartigheid in het onbewimpeld aanwijzen van begane misslagen kwalijk heeft afgenomen, en zelfs zich niet ontzien, op aantijgingen van twee of drie booswichten, mijne eer en goeden naam aan te tasten en mij te vervolgen op eene wijze, die ik nimmer vergeven zoude, zoo mij het belang des lands niet boven alles ter harte ging. Intusschen hebben dusdanige ontmoetingen die uitwerking op mij teweeg gebragt, dat ik een walg heb gekregen van al wat politiek kan genoemd worden, en voor mijzelf besloten ben voortaan met niets, wat van dien aard is, mij weder te bemoeien. En dit besluit heb ik ook getrouwelijk volvoerd, met deze uitzondering alleen, dat ik nimmer eene gelegenheid heb laten voorbijgaan om aan eene vereeniging der gemoederen te arbeiden, zoowel bij de hoofden en individus der verschillende partijen, als bij het gouvernement. Dikwijls heb ik mijn niet-slagen in dit ontwerp toegeschreven aan mijnen geringen invloed bij de menschen, die thans in ons land de hoofdrollen spelen; maar, daar gij mij bericht hieraan ook reeds sedert lange werkzaam te zijn geweest, zie ik wel, dat de vruchteloosheid mijner pogingen uit veel onedeler bronnen is voortgevloeid.

Ik gevoel ten volle, mijn vriend! de kracht der aanmerkingen bij uwen brief aangegeven, en ik zal u verhalen welk mijn politiek gevoelen zij, ten einde gij moogt weten in welken geest ik in dezen kan werkzaam zijn.

Onwankelbaar aanklever van de grondbeginselen van 22 Januari, heb

1) R. A. (W.).
2) In zijn hoedanigheid als lid van het O. I. Comité.

ik natuurlijkerwijze niet kunnen goedkeuren het inwendig staatssysthema, hetwelk uit de al te groote toegevendheid van het intermediair gouvernement ten opzichte der Oranjegezinden en andere vijanden der revolutie is voortgevloeid, en hetwelk niet bloutelijk is geamplecteerd bij het tegenwoordig Bewind, maar zelfs nog in een veel grooter uiterste gebragt, waardoor dan ook alzoo de onzalige partijzucht onder de patriotten hoe langer zoo meer is aangevuurd, dermate dat derzelver vernietiging moet gerekend worden, immers binnen de eerste jaren, te behooren onder de *pia vota*. Welk mijn gevoelen geweest zij over de wijze van daarstelling der revolutie van 22 Januari is u bekend uit de briefwisseling, welke ik met u vóór dien dag heb gehouden [1]), en hoe ik gedacht hebbe over de handelwijze van het zoogenoemd inconstitutioneel Bewind, te rekenen van het midden van Maart tot aan den gewichtigen dag van 12 Juni, weet een ieder en kan anders ten tijde blijken uit de menigvuldige en zoo ik vermeen nog voorhanden zijnde brieven aan mijnen vriend Wybo Fynje geschreven [2]).

Nu moet gij, dunkt mij, klaar bevatten den toestand waarin ik mij bevind, met alle zijne betrekkingen. Het is onmogelijk dat ik op eene der partijen, die in de uitersten loopen, eenigen noemwaardigen invloed hebben kan, en zelfs ben ik van de middenpartij, tot welke alleen ik behoor en immer behoord heb, min of meer verwijderd door hetgeen met Blauw, van Liebeherr en mij onder het intermediair Bewind is voorgevallen, en waarvan ik wel kan zeggen: *manet alta mente repostum* etc. [3]). Dan, mijn vriend! het volledig besef dat alle schokken, ja zelfs alle trillingen, hoe weinig beteekenend ook schijnende, voor het vaderland verderflijk zijn, ons meer en meer verwijderen van het punt, waarop de pogingen van alle eerlijke patriotten moeten uitloopen (dat is de independentie van onze Republiek) en, wanneer dezelve vermenigvuldigen, ons eindelijk onze geheele politieke existentie zullen doen verliezen of ons van lieverlede doen terugkeeren tot ons eigen uitbraaksel; — dit besef moedigt mij aan om ongeacht alle de beletselen, die ik misschien om de bovenaangevoerde redenen meer dan vele anderen moet ontmoeten, niets onbeproefd te laten om de gemoederen te vereenigen, ten minsten in zooverre om de erkende onafhankelijkheid der Republiek, door een meer ontzag verwekkend aanzien aan te nemen, beter te doen eerbiedigen en alle geprojecteerde schokken af te wenden.

Gisteren reeds ben ik hieraan begonnen en wel door met eenige lieden, tot de zoogenaamde ultra-revolutionnaire partij behoorende, over de groote zaak te spreken, en ik kan u zeggen dat ik die menschen zoo schikkelijk heb gevonden, dat men met grond zou mogen hopen dezelven tot het gewenschte punt te zullen kunnen brengen, wanneer slechts eenige verstandige lieden derzelver leiding wilden op zich nemen.

Vervolgens heb ik mij gewend tot de andere partij, maar met een zeer

---

1) Brieven van Wiselius aan Schimmelpenninck van vóór 22 Jan. 1798 zijn niet bewaard; wel een van Schimmelpenninck aan Wiselius van 11 Dec. 1797 (*Gedenkstukken* II, n°. 538).

2) De laatste brief van Wiselius aan Fynje, welke voorhanden is, is die van ± 9 Maart 1798 (*Gedenkstukken* II, n°. 610, en vgl. de opmerking aldaar, bl. XIII noot).

3) Vgl. het slot van Wiselius' brief aan Gogel (hiervóór bl. 514), en zie verder onze inleiding.

ontmoedigend gevolg. Ik wierp zoo hier en daar een woord in 't midden, dat het gesprek ongevoelig leiden moest op den actueelen toestand des vaderlands, en ik schilderde toen dien toestand af in den geest van uwen brief, zonder van denzelven rechtstreeks gewag te maken. — De een zeide, „ja het ziet er bedroefd uit!" een ander: „ja, wat zal er eindelijk van ons worden?" een derde: „wat is er aan te doen?" maar zoo ras sprak ik niet van het aangrijpen der middelen die ons nog overbleven om het land voor een gewissen val te bewaren, of ik speelde de rol van Demosthenes en zij die der Atheners; het gesprek verflauwde en eindigde met aan elkander te vragen: „Komt gij van avond in den tuin?" — „Ja, maar het weder ziet er zoo onstuimig uit!" — „Neen, het weder zal zich wel goed houden; wij zullen wel kunnen kolven en anders maken wij een quadrille partij." Hiermede waren alle zwarigheden weggeruimd; de heeren groetten mij en gingen naar de beurs. Hemel! wat viel mij dat als lood op 't hart! Zie, mijn vriend! met zulke zielen van klei is niets aan te vangen, en het is helaas maar te waar, dat de meesten onder onze zoogenaamde *gens comme il faut* zulke patriotten zijn.

Niettegenstaande dit alles ben ik niet blijven stilzitten, maar ik heb mij toen, ten einde een meer directen indruk te maken, van uwen brief bediend en denzelven aan dezen en genen laten lezen. Dit middel schijnt eenige meerdere uitwerking gehad te hebben, ten minste heb ik kort daarna aan velen duidelijk bemerkt eene mindere inertie en meerdere warmte, waaruit ik heb besloten dat men dezen ten minsten tot een *point central* zou kunnen brengen, bijaldien er slechts zulk een punt daar te stellen was.

Hierover peizende, en vele middelen die daartoe konden strekken overwogen, maar ook afgekeurd hebbende, kwam mij eindelijk in de gedachten of niet wel zulk een punt zou kunnen worden gevonden in het teekenen en inleveren van een adres aan 't Vertegenwoordigend Lichaam, waarbij men in substantie verklaarde:

1°. Aan te kleven grondbeginselen van den 22 Januari en te wenschen dezelve in hunne volle uitgestrektheid in werking te zien gebragt.

2°. Alzoo evenzeer de vijanden te zijn van het schrikbewind als van de arristocratische familieregeering en het overdreven moderantismus.

3°. Gehouw en getrouw te willen zijn aan de gesloten tractaten, en alzoo alles te willen aanwenden tot vernedering van Engeland en bestrijding der vijanden van Frankrijk.

4°. Maar ook goed en bloed te willen opzetten voor de bewaring van de onafhankelijkheid der Republiek, en alzoo niet te kunnen gedogen dat eenige buitenlandsche mogendheid, om 't even welke, zich menge in het inwendig bestuur onzes lands.

5°. Verzoeken dat het Vertegenwoordigend Lichaam deze verklaring aan het Uitvoerend Bewind gelieve te zenden, met last om daarvan gebruik te maken ter plaatse waar 't zal behooren.

Ik heb dit denkbeeld den burgeren van Hasselt en Gogel medegedeeld. De eerste vond het zeer goed en zou er met zijne vrienden over spreken, maar van den ander heb ik nog geen antwoord bekomen.

Zoo zit het thans, en ik kan u dus niet melden of mijn voorgeslagen middel wordt geadopteerd, veel min of hetzelve van eene gewenschte uitwerking zijn zal, dan of men iets anders tot het voorgesteld oogmerk bij de hand zal

vatten. Was iedereen even zoo actief als ik, de bedoelde zaak zou eerlang tot stand gebragt zijn. Onderwijl zijn er sedert gister weder zoo eenige kleinigheden voorgevallen, die aan het ontwerp van vereeniging niet voordeelig zijn, omdat zij de hartstochten natuurlijkerwijze weder moeten aan 't gisten brengen.

Er is naamlijk een gedrukte circulaire gedivulgeerd [1]), waarvan ik een exemplaar, dat aan Ondaatje geadresseerd was, heb gelezen, en waarin gezegd wordt dat er een plan bestaat, om ons weder aan de kant van Engeland te brengen; dat Ermerins de ontwerper, gij de medewerker en doctor van Woensel de uitvoerder is; en men beroept zich daaromtrent op de getuigenis van den generaal Brune. Verder wordt daarbij gemeld, dat men ook voornemens is een geheimen agent naar Engeland te zenden, om over onze belangen buiten Europa te handelen. Laat ik u nu verhalen, wat er van het laatste *in facto* zij. Het Uitvoerend Bewind had besloten Prediger, dien gij kent [2]) en die eenigen tijd geleden uit Indië was gekomen, derwaarts terug te zenden, en dat wel over Engeland. Wij, die Prediger hadden leeren kennen voor een immoreel mensch en voor een Engelschgezinde, verklaarden ons daartegen met opgave van redenen en gronden, die onzes inziens overtuigend waren. Dan het Uitvoerend Bewind zond ons desniettegenstaande een besluit toe, waarbij ons de verzending van dien mensch stellig, en wel binnen een termijn van 8 dagen, werd bevolen; waarop wij, begrijpende als eerlijke lieden zulk een besluit niet te kunnen uitvoeren, en alzoo daarvan eene zedelijke onmogelijkheid voor ons ziende, besloten nog eene poging te doen om dit te beletten, en zoo die ook vruchteloos ware, met ons 9 leden tegelijkertijd onze demissie te nemen. Deze verklaring hebben wij ll. Zondag bij 't Bewind gedaan, en hetzelve heeft daarop zijn voormeld besluit derwijze gemodificeerd, dat wij gemeend hebben niet te behoeven tot het uiterste te komen, behalven van Liebeherr, die zijn ontslag genomen heeft. Het is zonder twijfel, dat daarop die laatste passage des briefs doelt. En wat het eerste gedeelte en wel het beroep op den generaal Brune betreft, men verhaalt daar nu van dat die generaal het heeft geavoueerd; dat hij blijken van een diergelijk plan had en er openlijk voor uitkomt. Ik voor mij ben ten vollen verzekerd, dat wat er van u te dien opzichte gezegd wordt, volstrekt onwaar is, en gaarne wil ik gelooven dat er in 't geheel niets is van zulk een dwaas ontwerp, maar echter laten zulke geruchten niet na een verbazenden indruk te maken, vooral wanneer men dezelve vergelijkt met den verwaarloosden staat, waarin men zegt dat onze defensie zich bevindt, vooral aan den kant van Groningen (de zijde waarvan men natuurlijk den aanval der Engelschen, bijaldien zij er een op ons grondgebied doen, te wachten heeft), en het is klaar dat dit alles de gemoederen aan het gisten brengt en alle vereeniging van partijen bij uitstek bemoeilijkt.

Zoo zitten de zaken op dit oogenblik, en ik ben verzekerd dat gij, wanneer mijne pogingen in alles vruchtloos zijn, zulks niet aan gebrek aan werkzaamheid zult toeschrijven.

---

1) Hiervóór, bl. 238.

2) *Gedenkstukken* II, 41; vgl. verder over Prediger: van Deventer, *Opkomst van het Ned. gezag in Oost-Indië* XII, p. LX en 428; van Berckel, *Europeesch Opperbestuur over Ned. Indië, 1780—1806*, bl. 122.

Wat er ook gebeure: moeten er eenige personen worden gedeplaceerd, het zij zoo (en misschien is het noodzakelijk, om het vigeerend systema te doen veranderen); maar men moet trachten ons voor eene reactie te bewaren en in de opene plaatsen menschen verkiezen, op wier moreel gedrag ten minsten niets te zeggen valt. Het systema, dat thans vigeert, moet veranderd worden, omdat het aanloopt tegen de eenheid en de republikeinsche grondbeginselen: maar evenzeer moet men zorgen, dat het gouvernement niet weder oversla tot dat uiterste, waartoe wij even voor de gebeurtenis van 12 Juni gebragt waren.

Mogten er eens eindelijk menschen aan het roer van staat komen, die alle personeele passiën grootmoedig aflegden, die, het waarachtig belang van ons vaderland kennende, door wijs beleid, onwankelbare onzijdigheid en welgeplaatste fermeteit ons terugbragten ten minsten tot die inwendige rust en orde, zonder welke wij onmisbaar verloren gaan, o hoe zouden dan alle brave republikeinen juichen, en wat zouden wij ras worden opgebeurd uit dien staat van afhankelijkheid en verguizing waarin wij verzonken zijn. De ware vrijheid zou dan eerlang te recht verstaan worden, en 't nationaal geluk geen problema meer zijn.

Het zal mij aangenaam zijn, door u nader te worden geïnstrueerd nopens den loop der zaken . . . . .

460. GOGEL AAN WISELIUS, 13 Juli 1799 [1]).

Reeds lang had ik alle werkzaamheden buiten mijn omslagtig vak vaarwel gezegd, bemoeide mij met niets, kwam nergens, en had, in den letterlijken zin des woords, behalven met onzen standvastig braven van Hasselt met niemand eenigen omgang [2]). Ik zoude mij met niets hebben bemoeid, en aanschouwer van alles gebleven zijn. Ik vermijdde al wat menschengedaante had, en was boven alles hunne eeuwige klaagliederen moede. Dan de omstandigheden en gebeurtenissen dezer laatste dagen moesten toch ook mijne opmerkzaamheid tot zich trekken. Ik begon met eenige brieven met mijn genoemden vriend te wisselen, doch hield mij hier met niets op. Gisteren na de ontvangst van uwen brief, en een andere daarmede overeenkomende, ontmoette ik de Winter en eenige andere vrienden. Vragende komt men terecht. Ik vernam dat Schimmelpenninck niet dan geruststellends afgaf; dat Daendels ook van Joubert zodanige berichten ontvangen had, en dat er voor de waarlijk goede partij niets te vreezen is, en even zoo weinig voor nieuwe schokken die wij te doorstaan zouden hebben. Ik vernam vervolgens dat Verbeek de propositie had gedaan welke gij uit de *Binnenlandsche Courant* zeker hebt leeren kennen [3]), en dat het gevolg daarvan eene proclamatie zoude zijn, welke

1) Als voren.

2) „Onze vriend van Hasselt is zoo zachtkens afgetreden, en Besier zoo stilletjes ingesneden, alsof er niets gebeurd is; en nu geloof ik dat behalven bij mij, van Hasselt hier reeds zoo algemeen vergeten is, alsof hij nimmer Directeur geweest was. De 12 Juni is evenals alle andere dagen afgeloopen, zonder dat er iemand aan gedagt heeft; dus een doodstille week. . . .” (Gogel aan Goldberg, 14 Juni 1799; R. A., verz.-Goldberg).

3) *Dagverhaal* V, 389 (12 Juli); vgl. voor de proclamatie aldaar, bl 402 (15 Juli).

geene apologie van gehouden gedrag, maar wel eene hartelijke aanmoediging tot eensgezindheid zoude behelzen. Dit alles deed mij besluiten om u gisteren niet te antwoorden. Ik developpeerde uwe denkbeelden aan Goldberg, van Hall, de Winter, Spoors etc., en het resultaat was, dat wanneer de proclamatie voldeed, dezelve dan onmiddellijk door adressen van adhesie, aan principes en aan de verknochtheid aan de orde van zaken en de alliantie gewijd, moest worden gevolgd. Dat deze, zouden zij effect doen, dan ook druk geteekend moesten worden, en een blijk opleveren dat men geene Anglomanie koestert. Uwe denkbeelden wierden gegoûteerd, en de Winter vertrekt morgen naar Amsterdam, Goldberg ook, zoodat gijlieden met hen spreken kunt.

Ik heb reden om te vertrouwen dat de proclamatie voldoen zal, schoon ik anders deze maatregel nog al eenigzins ongesaisonneerd vind.

Zoolang ik hier de verschillende daden van het gouvernement heb gadegeslagen, heb ik de reden van een aantal derzelve meer in de omstandigheden en in de gebreken van de staatsregeling, dan in kwaden wil moeten zoeken. Wanneer men niet geheel vrij kan werken, dan werkt men gebrekkig. Ons nationaal caracter [1]) brengt ook zwakheid mede; langdradigheid is mede een gebrek, en dan brengen de oneindige onaangenaamheden en hatelijkheden ook het hare bij tot een waukelend gedrag. Minder het verlangen om de oude orde van zaken weder in te voeren, dan om elks bijzondere geboortestreek zooveel mogelijk te bevoordeelen, en de zucht om zooveel van zijne provinciegenooten als mogelijk is te bevoordeelen, stralen veelal in vele handelingen en vooral in verkiezingen door, en hierin munten de provincialen bijzonder uit. Dit zal moeielijk te vernietigen zijn. De departementale besturen zouden, indien zij konden, de provinciale welhaast vervangen, en indien misschien het agentschap van financiën in handen was van iemand die meer in dien geest viel, zouden zij ver vorderen. Doch het hoofdzakelijk punt waarin alle belangen te zamen loopen of daarop verbrijzelen, zal zoo ik hoop geheel buiten hunne klauwen kunnen gehouden worden. Dit zal met de waterstaat denk ik nu ook lukken, en dan worden zij tot hunne oorspronkelijke inrichting, de aanplakking der wetten etc. gehouden, en ik zie niet licht een nieuw bondgenootschap ontstaan. Met de vijf jaar [2]) geloof ik dat zij geheel weg moeten; zij zijn nu reeds vrij onnut en daarbij kostbaar.

Gij zult mij altoos bereid vinden, om tot ons aller plichtmatig doel, het heil van volk en vaderland en de destructie aller factiën, mede te werken en met u voort te correspondeeren.

461. WISELIUS AAN SCHIMMELPENNINCK, 14 Juli 1799 [3]).

Amsterdam.

Zedert ik u mijnen vorigen onder den datum van 12 dezer heb geschreven, zijn mij eenige informatiën toegekomen van Parijs, welke gecombineerd met

1) Deze woorden, tot: „te vernietigen zijn", worden aangehaald door Busken Huet in *Litt. Fant.* 4e reeks 5e deel, bl. 105. Huet brengt daar ten onrechte den brief, waaruit zij genomen zijn, tot het jaar 1795. (In *Gedenkstukken* II, 507, noot [1]), leze men in plaats van „bl. 195 vv.": „bl. 105 vv.").

2) Bij de herziening der staatsregeling.

3) Als voren.

sommige omstandigheden die hier plaats hebben, mij doen besluiten dat de zaken aanmerkelijk ten goede zijn veranderd. Het is mogelijk, dat ik mij bedriege, maar door eene vijfjarige behandeling van zaken tot de politie behoorende, en de hartelijke deelneming aan het belang onzes lands, heb ik een zekeren tact gekregen, om de dingen te zien en in verband te beschouwen, welken ik aan een ander niet kan mededeelen, maar die mij zelden bedrogen heeft; en deze tact zegt mij thans: het vaderland is gered!

Ondertusschen is deze redding slechts temporair, en zeker kunnen wij nimmer daarop gerust zijn, zoolang men, door eene oprechte vereeniging der gemoederen, niet doe ophouden die verzwakkende woelingen en botsingen, die alleen de oorzaak zijn dat men ons durft behandelen op eene wijze voor een vrij volk onverdraaglijk.

Het is dus, geloove ik, ons aller plicht, ofschoon het zamengetrokken onweder nu al gelukkiglijk moge afgedreven zijn, niet in de oude zorgeloosheid te vervallen, maar integendeel die behoedmiddelen aan te grijpen, welke geschikt zijn om ons te beveiligen, bijaldien er weder een onheildreigende lucht op ons kwame aandrijven.

Om van mijne zijde hiertoe onvermoeid werkzaam te kunnen zijn, is mijn vurige wensch, alzoo ik begrijp daarmede een waarachtigen dienst aan het land te zullen kunnen bewijzen; maar zal mijn arbeid van vrucht zijn, zoo is het in de eerste plaats noodig, dat gij mij uwe denkbeelden mededeelt nopens den weg, welken gij meent dat men tot het voorgestelde oogmerk hebbe in te slaan en te volgen; ten anderen, dat het gouvernement van conduite verandere en niet onophoudelijk de ultra-revolutionnaire partij, ja zelfs de middenpartij verbittere, en ten derden dat gij sommige personen, tegen welke het Bewind duidelijk betoont vooringenomen te zijn, bij hetzelve in het ware daglicht voorstelt; en onder die personen zijn voornamelijk de leden van ons Committé [1]).

Zeker is het, dat alle onze leden niet evenzeer geschikt zijn voor het bewind, maar zonder verwaandheid durve ik zeggen, dat het *corpus morale* onafgebroken zijnen plicht heeft betracht; dat het een deerlijk verward huishouden op een geregelden voet heeft gebragt; alle de toevallige beletselen, zoowel als de struikelblokken, die hetzelve met voorbedachten rade zijn in den weg geworpen, is te boven gekomen, en ten blijke van zijne goede directie, niettegenstaande alle de ongelukkige uitwendige omstandigheden, de boekschuld der Compagnie met ruim twaalf millioenen heeft verminderd. Zulke resultaten moesten vertrouwen inboezemen, en men behoorde ten minsten derzelver drijfveeren of oorzaken, dat is de ambitie en het persoonlijk genoegen der leden, niet te vernietigen door allerlei onaangename behandelingen, en wel afkeuring, zoo er slechts de minste termen voor zijn, maar nimmer goedkeuring te betonen.

---

1) Het O.-I. Comité, dat reeds vóór 22 Jan. '98 in meerderheid Jacobijnsch was, had onder het bewind van Vreede geen „zuivering" behoeven te ondergaan, kon dus na 12 Juni ook niet ontzuiverd worden, en was zoodoende het eenige lichaam, waarin de Jacobijnen ook thans nog het overwicht hadden. Intusschen waren hun dagen ook hier geteld, daar de staatsregeling bij art. 132 de oprichting van een Aziatischen Raad eischte, tot welks benoeming door het U. B. den 6den Mei 1800 is overgegaan. Slecht vier leden van het Comité, waaronder Wiselius en zijn vriend A. H. Brouwer, gingen in dien Raad over.

Maar, mijn vriend! het tegendeel heeft plaats — het is niet genoeg, dat wij telkens duidelijke en voor den eerlijken man grievende blijken van wantrouwen ondervinden, maar zelfs zijn wij geinformeerd dat men vele leden van het oud bewind, waaronder slechts drie werkzame en kundige lieden zijn geweest, ja zelfs den ellendigen, kortzichtigen Guilielmus Titsingh [1]) heeft gesondeerd, om leden van den Aziatischen Raad te worden. Nu onlangs is er nog iets voorgevallen hetwelk van dien aart was, dat wij met ons negenen tegelijk besloten onze demissie te nemen. Prediger namelijk was eenige maanden geleden uit Indië gekomen om ons mondelijke informatiën te geven. Wij communiceerden dezelve aan het Bewind, en droegen daarbij de spoedige terugzending van denzelven voor, om de verzekering te geven van een kort aanstaande secours, gebaseerd op den eventueelen uitslag der negotiatiën, waarmede Valckenaer in Spanje gechargeerd is [2]) en waarvan gij gewisselijk kennis draagt. Het Bewind nam het een en ander in deliberatie; dan, voor en aleer hetzelve op die voordracht een besluit had genomen, leerden wij Prediger kennen als een slechten, immoreelen schurk en als een gedecideerden Engelschgezinde. Deze onze bevinding bragten wij bij het Bewind en oordeelden dat die mensch niet moest worden teruggezonden. Men nam deze onze demarche niet op zooals dezelve verdiende maar bepaalde zich om ons te gispen over onze vorige, zooals men haar noemde, overhaaste voordracht.

Wij zonden vervolgens alle onze schriftelijke informatiën dienaangaande aan het Bewind, vergezeld van zulke memoriën van adstructie, die een iegelijk moesten overtuigen dat de terugzending van Prediger het behoud van Batavia en Java in de waagschaal zou stellen. Niettegenstaande dit alles ontvingen wij kort daarna een besluit waarbij ons die terugzending finaal wierd bevolen, en dat wel binnen een termijn van 8 dagen. Zulk een besluit mogten wij als eerlijke lieden niet uitvoeren, en het Committé besloot hiertegen mondelijke remonstrantiën te doen, terwijl 9 leden resolveerden, om bijaldien die remonstrantiën zonder vrucht waren, hunne demissie te nemen. Het Bewind heeft wel zijn besluit zoodanig gemodificeerd, dat de termijn van 8 dagen is ingetrokken, maar echter niet willen afzien van het retour van Prediger naar Batavia. Mijn vriend van Liebeherr, die voor het Indisch departement zoo nuttig is, heeft gemeend met die modificatie niet te vreden te kunnen zijn, en diensvolgens werklijk zijne demissie genomen; en ik zoude hem hierin gevolgd zijn, zoo ik niet had gedagt *chi ha tempo, ha vita* en mij niet vleide intusschen wel eenige obstakels aan dat retour te zullen kunnen in den weg werpen; de overige 7 leden zijn het hierin met mij eens geweest en hebben dus ook besloten te temporiseeren.

Nu kunt gij immers wel begrijpen, dat zulk eene behandeling, aan brave patriotten aangedaan, noodzakelijk kwade uitwerkselen moet te weeg brengen. Ieder heeft zijne vrienden, en zoo iets wordt terstond door de wezenlijke

1) In 1796 afgetreden hoofdparticipant der Oost-Indische Compagnie ter kamer Amsterdam. Hij werd inderdaad den 6den Mei 1800 tot lid van den Aziatischen Raad benoemd, maar bedankte.

2) Sillem, *Valckenaer* II, 115 vv.

vijanden van de tegenwoordige orde van zaken aangegrepen, om het gouvernement in een haatlijk daglicht te stellen.

Zooals dit nu met ons gebeurt, gebeurt het ook aan anderen, en juist altijd aan lieden die voor vrienden van den 22 Januari bekend staan. Hier komen bij de verkiezingen in de gerechtshoven, van de commissarissen bij dezelven en bij de departementale besturen, en derzelver conduite, tegen de eenheid aanloopende; van de chefs der gewapende burgermacht enz., enz., die alle in een provincialen en federalistischen geest uitvallen. Dit alles moet veranderen of de geprojecteerde vereeniging der gemoederen is onmogelijk. Hierop moet gij, als een onbepaalden invloed hebbende, werken; en als een ander middel ter bevrediging komt mij zeer geschikt voor, dat men Fynje verkieze tot lid van den Aziatischen Raad, in welk vak hij waarlijk van een uitgestrekt nut zijn kan. Men moet ook Duirvelt, die in het werk der détails zeer nuttig is, en Croné, die zeer veel influentie heeft op de anarchique partij, niet voor het hoofd stooten. Ockerse, die toch maar alleen uit vrees tot het befaamd decreet van 4 Mei [1798] is toegetreden, moet ook uit zijnen staat van bekrompenheid gered, en alle anderen van dien stempel die met nut te employeeren zijn, geëmployeerd worden.

Wanneer men waarlijk bij 't gouvernement gezind is tot die wenschlijke vereeniging, dat men dan van stonden aan zulk eene route neme, en ik maak mij sterk om in combinatie met de laatste propositie van Verbeek en de daaruit voortkomende proclamatie, binnenkort het verlangd resultaat, ten minsten in deze stad, te doen geboren worden.

Gij zult intusschen ook wel werken op de Mennonieten [1]), en alzoo vereenigd zullen wij, ik ben des verzekerd, in ons ontwerp ten volle slagen.

462. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 22 Juli 1799 [2]).

. . . . . Hetgeen ten opzigte van het ministerie van de buitenlandsche zaken alhier te voorzien was, is dan eindelijk gebeurd. Het Directoire namelijk heeft, op de herhaalde instantiën van den burger Talleyrand, aan hem zijne demissie van dat ministerie op eergisteren geaccordeerd. De aanvallen uit onderscheiden hoeken tegen dezen minister waren zeker violent, maar daar alles, wat ik tegen hem aangevoerd gezien heb, op geheel vague declamatiën neêrkwam, en daar het tegenwoordig Directoire, zooals het scheen, met hem tevreden was, is het accordeeren van deze demissie op dit tijdstip zeer remarquabel.

Het is zeer zeker, dat Tallyrand, vooral gedurende deze laatste dagen, onbegrijpelijk sterk op zijn ontslag heeft aangedrongen. Welke andere personeele redenen hij daar ook voor moge gehad hebben, hiervan houde ik mij verzekerd, dat de ongunstige beschouwing van den tegenwoordigen staat van zaken daartoe zeer veel gecontribueerd heeft.

Ik ben niet vreemd, dat hij het groote denouement van het belangrijk tooneelstuk, hetwelk Europa's aandagt thans meer dan ooit vasthoudt, niet ver

1) Men weet dat Schimmelpenninck doopsgezind was.

2) R. A., Buitenl. Zaken 212.

af rekent, en het komt mij niet onwaarschijnlijk voor, dat hij het verkieslijk acht om bij de laatste acte geen active rol te hebben, maar eenigzins van het tooneel verwijderd te zijn.

Ik behoeve u niet te zeggen, dat dit evenement mij zeer aangedaan heeft. Ik beschouwe het als een wezenlijk verlies voor ons vaderland. Ik heb het publiek gedrag van dezen minister steeds met de meeste oplettendheid nagegaan, en zijne ware gevoelens en bedoelingen getragt te kennen. Ik moet hem dat recht doen, dat ik steeds in hem ontmoet heb een conciliatoire geest, een standvastige dispositie om de onafhankelijkheid van andere natiën te doen respecteeren; eene afkeer van overheersching, en ik voege er bij, dat ik, gedurende den tijd dat ik met hem verkeerd heb, nimmer eenige de minste geheime intentie noch directen of indirecten toeleg in hem heb kunnen ontdekken om het republikeinsch systhema, hetzij in ons vaderland, hetzij alhier, te ondermijnen, veel min om de vijanden der beide Republieken in de hand te werken. Alle buitenlandsche ministers alhier zullen hem gewis regretteeren. Zijn schitterende geest en verfijnde smaak maakten zijn ommegang zeer belangrijk, en de zagtheid en bescheidenheid welke hij steeds in de ministerieele formes wist te observeeren, maakten de behandeling der zaken welke men in diplomatieke betrekking met hem had te discuteeren, minder onaangenaam als dezelve anderzins. op een tijdstip waarop de diplomatieke toon over het algemeen tamelijk scherp was, zoude geweest zijn.

De burger Reinhard is tot zijn opvolger benoemd. Deze keus wordt, naar gelang der verschillende gevoelens en inzigten, zeer verschillend beoordeeld. Zij die niet hebben kunnen rusten, zoolang Talleyrand in dezen post was, zijn nog oneindig minder met dezen opvolger tevreden. Reeds verheffen zij hunne stem openlijk en op de violentste wijze tegen deze benoeming; het artikel daarover in het *Journal des hommes libres* van heden (4 thermidor) zal u genoegsaam de maat geven van hetgeen de partij, aan welke dit journaal gedevoueerd is, van den burger Reinhard verwagt [1]). Hij schijnt de bijzondere vriend van den directeur Siéyès te zijn. Niemand ontzegt hem zeer groote en vele talenten, en inzonderheid veel diplomatische kunde. Ook zeer velen, die de publieke zaken in een ander daglicht als het gemelde journaal beschouwen, hebben vertrouwen in zijne republikeinsche gevoelens. De burger Talleyrand heeft mij een allervoordeeligst denkbeeld van Reinhard gegeven. Ik verlange hem te kennen, en zal trachten hetzelfde van hem, als van zijn voorganger te winnen, door dezelfde loyale en eenvoudige diplomatie, welke ik denke dat aan een republikeinsch gouvernement het meest voldoen moet . . . . .

463. SCHIMMELPENNINCK AAN WISELIUS, 26—28 Juli 1799 [2]).

Ik heb met een wezenlijk genoegen uwe brieven van den 12 en 14 Juli ll. gelezen en overwogen. Ik heb, in dit moment overkropt van bezigheden, de

---

1) Het courantennummer is niet meer bij de dépêche aanwezig; een kort verslag van 't geen er in stond kan men echter vinden in de *Lettres de Mme Reinhard à sa mère, 1798—1815*, publiées pour la Société d'Histoire Contemporaine (Paris 1901).

2) R. A. (W.). — Het eerste gedeelte van het origineel heeft geen datum; deze is bijgeoegd naar Schimmelpenninck's copieboek.

beantwoording derzelve tot nu toe moeten uitstellen, en vrees zelfs nog dat ik niet in staat zal zijn om voor ditmaal mijne gedagten zoo gedetailleerd te ontwikkelen als de zeer belangrijke inhoud van uwe brieven in allen opzichte verdient.

Ja, mijn vriend, men moet in deze gewigtige oogenblikken hier zijn, of in gelijke omstandigheden hier geweest zijn, om recht getroffen te kunnen zijn door het innig besef van de nietigheid of liever van de onvergeeflijke dwaasheid, welke er in dat soort van twist en oneenigheid gelegen is, waardoor ons arm klein vaderland inwendig beroerd wordt. Op een tijdstip, waarin de bloedige krijg, waarvan de zaak der vrijheid of die der despoten misschien voor veel voortrollende eeuwen zal afhangen, met een dubbele woede uitgebroken is; op een tijdstip waarop het geheel aanwezen der Bataafsche Republiek, de geheele existentie van het Bataafsche volk, als 't ware nog maar alleen op het constitutioneel papier bestaat en nog op geene physieke volkskragt gevestigd is, op zoodanig tijdstip, zeg ik, gaat men zich, bij aanhoudendheid, onderling verdeelen, verachtelijk maken, verguizen. Men is dwaas genoeg om daardoor aan het despotismus, aan het Britsche ministerie vooral, het bij hen zoo geliefkoosd schouwspel te geven: dat namelijk van de onzalige tweedragt welke de republikeinen onderling verscheurt. Dit denkbeeld is mij altoos voor den geest geweest. Ik heb nimmer dit wreed genoegen aan onze vijanden kunnen gunnen. Van jongs af een beminnaar van eene volksregeering bij vertegenwoordiging, is het een soort van hebbelijkheid bij mij geworden om mij in alle omstandigheden aan de zaak zelve te houden, en al wat personeel is, hetzij dan affectie, haat of wraaklust, uit het oog te verliezen. „Welke is de wijze om de Republiek met haar democratische form en beginselen te consolideeren?" — was steeds de groote vraag welke ik mij voorstelde. Het algemeen antwoord, hetwelk ik mijzelven op die vraag gaf, was altoos dit: „er is daartoe geen ander middel dan om de zaak *nationaal* te maken, en het denkbeeld van partijschap, van factie zoo spoedig mogelijk geheel te verbannen." De bekende Amsterdamsche publicatie van 1795 [1]), wat men ook over het tijdige of ontijdige derzelve moge oordeelen, had geen ander but, en hoezeer wij misschien in de applicatie mogen verschillen, had indedaad die demarche niets anders ten doel dan de toepassing van die schoone en solide grond, welke gij bij uwen brief van 12 Juli gelegd hebt, dat namelijk elk gouvernement hetwelk zich door bijzondere hartstochten laat leiden en welks physieke leden van hunne toevallige waardigheid gebruik maken om aan de aandoeningen van liefde of haat vóór of tegen sommige personen te voldoen, onmisbaar zijn eigen val veroorzaken moet. Al wederom op dienzelfden grond en om diezelfde reden heb ik, uit overtuiging van pligt, en omdat de personeele relatiën van vriendschap welke tusschen mij en eenige der gearresteerde leden der toenmalige wetgevende vergadering bestonden, niet het minste bij mij wogen in vergelijking van het algemeen belang des lands, openlijk en van geheeler harte de principes welke op den 22 Januari 1798 doorgedreven wierden, en welke ik overtuigd was dat alleen een einde aan den anders eindeloozen twist maken konden, verdedigd. Ik heb, met zeer veel vrugt, medegewerkt om al wat vertrouwen in mij stelde met den dag van 22 Januari te bevredigen en het

1) *Gedenkstukken* II, pp. XXV, CXX.

toenmalig gouvernement te versterken door de publieke opinie eene leiding ten voordeele van hetzelve te geven. Ik verbeeldde mij toen al wederom, dat men een grootsch, een edelmoedig, een algemeen systema zoude geëtablisseerd en gevolgd hebben. Ik was voor mijzelven overtuigd dat het toen onbegrijpelijk gemakkelijk zou geweest zijn om een einde aan den revolutionnairen staat te hebben gemaakt. Gij herinnert u, met mij, dat een ieder, hoezeer door zeer onderscheidene motives aangedreven, overtuigd was van de noodzakelijkheid om de zaak voor afgedaan te houden en het gouvernement te souteneeren. Ik heb nimmer kunnen begrijpen hoe het mogelijk geweest zij om eene zoo schoone gelegenheid om de heillooze burgertwisten te eindigen, te laten ontglippen. Ik heb nimmer kunnen begrijpen dat waarlijk verstandige menschen, die toen de zaak konden bestuurd hebben, de gelukkige positie, waarin op dat tijdstip de zaken zich bevonden, niet beter hebben ingezien, en er voor het land geen betere partij van hebben kunnen trekken. Het is volstrekt mijn bedoeling niet om oude wonden op te krabben. Maar de groote fout, zonder in eenige details te willen treden, was ook toen al wederom daarin gelegen, dat men dien dag van 22 Januari niet heeft weten nationaal te maken; en hier geldt dus al wederom uwe stelregel, dat elk gouvernement vallen moet hetwelk de gaaf niet bezit om, met terzijdestelling van alle personaliteiten en kleine motives, door het leggen van algemeene onwankelbare principes van bestuur, de algemeene publieke opinie, welke steeds van een onweerstaanbare kragt is, in deszelfs voordeel te vestigen. Ik kome nu van zelve tot de toepassing van dit alles. Gelijk namelijk toen de zaken geschapen stonden, zoo staan dezelve op dit oogenblik. Elk ingezeten, die met de daad toont gezind te zijn om, met terzijdestelling van een billijken of ingebeelden wrevel, de voorschriften der staatsregeling te volgen, de publieke autoriteiten daaruit geëmaneerd te respecteeren, heeft een gelijk recht op de bescherming van den Staat niet alleen, maar ook op de voordeelen en aangenaamheden welke het maatschappelijk stelsel aan elk verdienstelijk lid aanbiedt. Al wie de constitutie aankleeft is bij mij, en ik geloof in 't oog der wet, een patriot. Als zoodanig heeft hij, zoodra hij de noodige talenten heeft, aanspraak op eene gunstige onderscheiding. Nimmer moeten eenige nuances van denkbeelden hem daarin hinderlijk zijn. Elk gouvernement hetwelk zich daaromtrent door kleine consideratiën laat wegslepen, ondermijnt zichzelve. Dit is onmisbaar, want indien men zich daarin éénmaal over de ware linie laat slepen, waar, bid ik u, eindigt men? Wanneer de algemeene stelregels ophouden, dan vervangt een drom van bijzondere passiën en vues aanstonds de plaats, en men voelt zich weldra gebragt in een maalstroom van tegenstrijdigheden, waaruit men zich nimmer kan uitworstelen. Ik ben het dus ook daarin volkomen met u eens, dat het volstrekt billijk, volstrekt staatkundig is om geen de minste eenzijdigheid in het plaatsen van republikeinen in posten waarin ze nuttig kunnen zijn, te admitteeren. Maar ook van den anderen kant moeten zij, die recht meenen te hebben om de Republiek in den een of anderen post te dienen, dan met de daad toonen dat ook zij zich boven personaliteiten weten te verheffen, en zich door geen aandrang van haat en wrevel laten wegslepen. Want beken met mij dat het, met den besten wil, voor een gouvernement onmogelijk is om zich met menschen te vereenigen, welke zich in een staat van openbare, zelfs active vijandschap tegen hetzelve houden. Ik zie hier dag aan

dag dat dit bij sommigen het geval is. Ik zie hier van zeer nabij de onophoudelijke woelingen der emissarissen van een partij in ons vaderland, welke zichzelve laag genoeg vernedert om eene buitenlandsche magt in te roepen om de domestieke zaken in hun vaderland te komen beheeren, en daardoor de nationale independentie van het volk waarvan zij een gedeelte uitmaken, op de baldadigste wijze te compromitteeren. Wanneer gij de Fransche dagbladen, vooral *le Journal des hommes libres* leest, zult gij met verontwaardiging zien, dat men zich niet schaamt om, door de veragtelijkste organes, zijn eigen vaderland tot een voorwerp van aanfluiting in 't oog van Europa te maken.

Zal er dus, mijn vriend, van die noodzakelijke vereeniging iets duurzaams worden, dan moet men zich ook van dien kant cordaat expliceeren. Men moet den oorlog tegen het gouvernement eindigen, men moet de constitutie aankleven, en daardoor het voor het gouvernement mogelijk maken om ook hen, die zich tot nu als deszelfs active vijanden gedragen, op een gelijken voet met met alle andere verdienstelijke vaderlanders te kunnen behandelen. Is bijvoorbeeld de plegtige proclamatie door het Wetgevend Lichaam dezer dagen gedaan [1]), niet een zeer geruststellende waarborg voor de natie, dat men de beginselen wil getrouw blijven, en de staatsregeling wezenlijk in practijk wil brengen? Kan men zich meer duidelijk, meer loyaal verklaren als daarin gedaan wordt? Behoorde een stap van dien aard niet de toejuiching van allen te vinden die waarlijk de zaak, en niets personeels willen? Het eerste door u voorgestelde middel, de aankleving der op 22 Januari gelegde beginselen, is daarbij solemneel geprofesseerd.

Voor het overige heeft mij een plan van het doen teekenen van een adres, waarvan gij de hoofdingrediënten opgeeft, zeer behaagd. Dit kan een geschikt middel van vereeniging tusschen de republikeinen zijn, en vooral een kragtig preservatief van onze nationale independentie. Waarlijk ik heb nog al hoop dat men in ons land te wijs en te braaf zal zijn om baldadig zijn vaderland met voeten te willen treden; en dit doet men als men niet ophoudt om in elkanders ingewand te wroeten.

Vaar dus voort, mijn vriend, om dienzelfden weg te bewandelen. Ik ben sinds eenige weken in de uitgebreidste briefwisseling om diezelfde leer te prediken. Ik meene reeds er eenig goed effect van te bespeuren. *Nunquam de republica desperandum.* Niemand zal ons in allen gevalle het genoegen kunnen benemen hetwelk gelegen is in de zelfbewustheid van alles aangewend te hebben, en niets onbeproefd te hebben gelaten, hetgeen geschikt was om het vaderland in deszelfs veegen staat te redden.

28 Juli. — Ik geloof meer en meer dat wij het volmaakt in de groote principes, op welke men bij ons de Republiek moet tragten te consolideeren, eens zijn. De tegenwoordige orde van zaken, in den zin der schoone proclamatie van 't Wetgevend Lichaam, zooveel mogelijk nationaal te maken, ziedaar de groote zaak. Maar het eeuwig wroeten van een partij, geheel zedeloos en onverschillig omtrent de middelen, hindert daarin geweldig. Niet omdat hunne pogingen eenige apparentie van reussite conform hunne vues kunnen hebben, maar omdat die openbare staat van oorlog, waarin zij zich stellen, het voor de aan-

---

1) Hiervóór, bl. 519 noot.

klevers der tegenwoordige orde van zaken, hoe genereus en liberaal men ook wilde zijn, onmogelijk maakt om zich met hen te kunnen vereenigen. Bijgaand n°. 40 van den *Ami des peuples libres* [1]) zal u daarvan al wederom een nieuw blijk geven. Ik voor mij word er grootsch op, dat die vrienden zooveel interest in mij stellen; maar dit neemt niet weg dat hunne intentie duidelijk te ontdekken is . . . . .

[Het volgende op een afzonderlijk blad, onder dagteeking van 28 Juli:]

Ik schrijf deze separaat, omdat gij misschien van mijne hierbij gevoegde geëxtendeerde bij gepaste gelegenheid gebruik zult willen maken.

Alles zou afhangen of de eerlijken onder de vrienden van het Bewind van voor 12 Juni wezenlijk hunnen wrevel willen verzetten en zulks *d'une manière non équivoque* toonen. Zoo ja, dan zou ik er zeer voor wezen om ze weer bij elke gepaste gelegenheid in posten, voor hunne talenten geschikt, geplaatst te zien. Ook den vriend Wybo Fynje? Maar zoo lang als men zich waarachtig in effecte in een staat oorlog tegen 't gouvernement houdt, zoo lang is er immers niets aan te doen. Dit moet eerst, door van weerszijden billijk te zijn, gevonden worden. Over den burger Prediger ben ik het volkomen met u eens, dog ik ben zeker dat dit reeds gevonden is. Ik wist dit stuk reeds en heb er het mijne over gezegd. Ik heb ook hoop dat de vriend Liebeherr van zijn boos voornemen zal afzien. Zeg hem uit mijn naam dat ik het hem niet vergeven zal, indien hij niet weer zijn post betrekt. Kortom omtrent de leden van het Oost-Indische Comité ben ik, niet nu, maar zoo lang ik iets van hunne wijze van werken heb gemeend te kunnen oordeelen, in de gedecideerdste opinie geweest dat daaromtrent alle hatelijkheid van destitutie of iets van dien aard allernadeeligst, voor zeer velen geheel onverdiend en zeer onpolitiek was. Ik heb dikwijls mij op die wijze uitgelaten, en zal dit nog met deze post alzoo doen [2]).

464. GOGEL AAN WISELIUS, ± 8 Sept. 1799 [3]).

Wat zal ik u zeggen op uwe vraag, hoe de zaken zitten? Ik weet het zelf niet, doch dit weet ik, dat indien er over ons mocht gehandeld worden, ons gouvernement daarvan even onkundig wordt gelaten als ik. Onze broeders verzekeren ons van neen, en ook dit moeten wij gelooven. Onze broeders verzekeren ons van alle hulp en bijstand. Daaraan te durven twijfelen zoude een staatsmisdaad zijn. Wat moeten wij dus doen? Berusten in den geloove en handelen evenalsof wij aan niets twijfelden. Ik verlang naar eene actie. De eerste ontmoetingen kunnen en zullen nimmer meer zijn, dan *affaires d'avant-postes*, want het locaal laat geene geregelde actie toe, veelmin een in eens beslissende slag. Ik verlang daarnaar, om de onzekerheid te doen ophouden waarin de geheele natie zich bevindt, of men aanvallen zal of niet, en of wel alles ernst is.

---

1) Niet aanwezig.

2) Bij particuliere brieven wel te verstaan; in zijn officieele correspondentie wordt de zaak niet aangeroerd.

3) Als voren. — De brief van Wiselius, waarop deze het antwoord is, is noch bij hem, noch bij Gogel voorhanden.

Dan ook veel hangt van den uitslag af; doch dit ben ik met u eens, dat dan ten minsten Europa zien zal, dat wij niet laf ons aan den eersten dwingeland, wien het gelust ons aan te vallen, overgeven . . . . .

Ik geloof niet dat, ongedwongen, het Uitvoerend Bewind in eenige capitulatie komen zal. Wordt ons lot buiten ons om beslist, dan is er niets aan te doen dan te bukken, en voor u en mij en de revolutiemakers om een goed heenkomen te zoeken. Zie ik gevaar, zoo zal ik u waarschuwen, doch hoe te retireeren weet ik waarlijk niet; dit zal elk zoowat voor zichzelf moeten doen en zooveel mogelijk afzonderlijk. Ik weet niet dat de Pruisische chargé d'affaires hier iets uitvoert; men hoort of ziet niets van hem. Hier is alles stil, en ik weet niets nieuws.

465. VAN GRASVELD AAN VAN DER GOES, 9 Sept. 1799 [1]).

Reeds sedert eenige dagen bespeurde ik, dat de zich hier bevindende zendelingen der factie, welke in ons vaderland op den 12 Juni geterrasseerd is, gezamentlijk met de Fransche demagogen zich de hagchelijke gesteldheid onzer Republiek trachtten ten nutte te maken, en het is in dit oogenblik maar al te zeker dat deze partij eene consistentie verkregen heeft, welke voor ons gemeenebest de droevigste gevolgen kan hebben. De tijding der lafhartige overgave onzer vloot, welke men als een gevolg van de benoeming van Oranje-officieren doet beschouwen; de tijd, welke er reeds tusschen de landing en eene generale attaque van onze zijde verloopen is; het vertrek van den directeur van Hooff met den minister van Oorlog en vier leden der Wetgevende Vergadering naar het hoofdquartier, 't welk men, zelfs in de meest geaccrediteerde dagbladen, opgeeft als eene onderhandeling met de aangekomen Engelsche parlementairen ten doel hebbende; deze middelen en alle welke de felste wraaklust en de snoodste laster kunnen uitdenken, worden hier in het werk gesteld om de leden van het Bataafsch gouvernement, en den generaal Daendels bij voorkeur, te culbuteeren, terwijl ik u niet kan ontveinzen dat de gesteldheid van zaken en gemoederen bij de op elkander volgende *revers* van dien aard is, dat zelfs de beste en bedaardste leden van het gouvernement en Wetgevend Lichaam alhier zich door de grootheid van het gevaar tot buitengewone en geweldige maatregelen zouden laten entraineeren. In het algemeen heerscht hier tegen ons een argwaan en verdenking, welke niet dan door eene onverwijlde en ten onzen voordeele beslissende bataille kan uitgewischt worden. De minister van Oorlog, welke zich ongelukkiglijk door zijnen generalen secretaris Rousselin, een allerhevigsten Jacobijn, geheel laat influenceeren, contribueert niet weinig tot het voeden dezer voor ons hoogst nadeelige denkbeelden, terwijl ik twijfel of de rapporten van generaal Brune thans wel zoodanig zijn als zij behoorden, en het hoogst noodig oordeele dezen man, aan wiens goede trouw men misschien mag twijfelen, nauwkeurig gade te slaan. Reeds gisteren was er een geweldige gisting in de beide kamers op de tijding van

1) R. A., Buitenl. Zaken 212. — Uit Parijs. — Schimmelpenninck was 22 Aug. met verlof naar Nederland vertrokken, de legatie in handen van van Grasveld, benoemd gezant bij de Cisalpijnsche Republiek, achterlatende.

de schandelijke overgave onzer vloot, en de brief van den minister Florent Guiot, welke zulks nog als twijfelachtig deed voorkomen [1]), was bij de warme leden alleen in staat een motie voor te komen, bij welke het Directoire zou gelast zijn aan het Wetgevend Lichaam de geestgesteldheid in de Bataafsche Republiek, en de mesures, welke het tot behoud van dit land genomen had, op te geven; dan, deze motie is slegts uitgesteld, en zal zeker bij de eerste nadeelige tijding plaats hebben en doorgaan. Gij ziet dus dat ik den staat van zaken van de zijde van Frankrijk in dit oogenblik als ten hoogste hagchelijk beschouwe, terwijl ik ten volle overtuigd ben, dat het eenig middel hetwelk in staat is deze onberekenbare rampen voor te komen en onze existentie en onafhankelijkheid te bewaren, gelegen is in eene onverwijlde attaque en verdrijving der gelande vijandelijke magt, vóór en aleer het getal der Fransche troepen zoodanig vermeerderd is, dat men de overwinning enkel aan hen zou kunnen toeschrijven . . . . .

Ik heb reeds gisteren in eene ampele conversatie aan den minister Reinhard te kennen gegeven, hoezeer ik bewust was van de woelingen welke tegen ons plaats hadden, en hem alle de gevaren en rampen, welke een daad van magt bij ons zou na zich sleepen, afgeschilderd; dan ook hij (evenzeer als de directeur Gohier, een goed doch zwak man, welken ik gisteren in den avond breedvoerig onderhouden heb en die steeds zeer vertrouwelijk met mij spreekt) ontveinsde mij niet, dat de overgave der vloot en de stagnatie (ten minsten zoo men hier vermeende) van alle operatiën tot verdrijving van den gemeenen vijand een zeer nadeeligen invloed had, mij intusschen belovende de Hollandsche emissarissen, welke niet door de legatie geavoueerd zijn, te zullen doen delogeeren: ik zal hem dus Eberstein, Chandon en Wüsten [2]), welke hier onvermoeid werken, opgeven; dan de burger van der Hoeven [3]), welke niet minder ijverig is, heeft van het gezantschap alhier eene *carte de résidence*, en dus wenschte ik uw goedvinden te weten voor en aleer dezelve in te trekken . . . . .

466. „PROJET DE NEUTRALITÉ", ± 12 Sept. 1799 [4]).

Je pose en principe deux vérités qui n'ont pas besoin de démonstration, parce qu'elles sont universellement reconnues:

---

1) Hiervóór, bl. 73.

2) Over hem zie *Gedenkstukken* I, 210, 245. Het is de eerste maal dat ik zijn naam na 1792 tegenkom.

3) Niet Cornelis van der Hoeven, maar de gewezen gezantschapssecretaris R. van der Hoeven is hier bedoeld.

4) Archief-Schimmelpenninck. — Op een omgeslagen blad staat, in de hand van Schimmelpenninck, het volgende: „Composé entre l'époque de l'attaque infructueuse des Français sur les lignes du Zyp [10 Sept.] et la première attaque également infructueuse des Anglais sur les lignes de Bergen [19 Sept.]. Il s'agissait de fournir à la personne pour qui ce mémoire a été rédigé des argumens pour persuader *l'un et l'autre parti* de se prêter à cette mesure. Le but principal était cependant de sauver la République des suites incalculables d'une guerre à toute outrance sur son territoire". — Boven het stuk staat, wederom in de hand van Schimmelpenninck, dan nog de volgende aanteekening: „Composé au mois de septembre 1799 peu de jours après la première tentative infructueuse du général Brune pour déloger les Anglais de la Noord-Hollande". Uit den inhoud van het stuk blijkt verder, dat toen het geschreven werd,

1°. Que toutes les puissances sont également intéressées à l'existence de cette République, et que toutes par conséquent ont un intérêt égal qu'elle ne soit ruinée de fond en comble.

2°. Qu'une guerre à toute outrance sur son territoire, et surtout au cœur d'une province dont les richesses réelles ou imaginaires servent pour ainsi dire de fond hypothétique à notre credit dans l'étranger, doit nécessairement avoir cette catastrophe pour résultat.

Ces deux vérités générales devraient donc déjà être suffisantes pour engager les deux partis qui se battent sur son territoire (et qui déclarent que leur unique objet est, l'un de maintenir le gouvernement actuel, l'autre d'y rétablir l'ancien gouvernement) à consentir à la conclusion de la convention que je propose, et qui tend tout uniment à déclarer neutre ce territoire, et à renvoyer la décision de l'objet pour lequel on se bat, jusqu'à l'époque de la paix générale.

Voyons cependant s'il n'y a pas encore des raisons particulières qui devraient les persuader à y donner les mains avant qu'il soit trop tard pour l'un ou pour l'autre de le faire. Et 1°. par rapport aux Français:

Il n'y a pas de doute que si l'on pouvait parvenir à culbuter les Anglais ou a les chasser du Helder, et à les empêcher en même tems à faire une descente ailleurs, cela ne fût à tous égards préférable. Mais les essais qu'on vient de faire pour les déloger du Zyp, me paraissent prouver que la position, appuyée des deux côtés contre la mer, et soutenue du feu de leurs frégates et de leurs chaloupes canonnières, est à peu près inexpugnable. Le sang déjà répandu dans ces premiers essais fait voir ce qu'il en doit couler encore. Mais supposé qu'on parvienne à les déloger du Zyp, qu'aura-t-on gagné puisqu'il leur reste le Helder, abordable (du moins pour l'artillerie), que par la digue qui y mène, et exposé à tout le feu de leurs frégates? Il paraît donc qu'après bien du sang répandu il faudra se résoudre à les y tenir blocqués avec une armée considérable, et comme après ce que vient d'arriver avec la flotte on n'osera pas, sans doute, risquer d'en laisser le soin aux seules troupes bataves, il faudra pour cela un grand nombre de troupes françaises qui pourraient être employées ailleurs avec bien plus d'utilité pour la République française. Si donc il ne s'agit que de tenir les Anglais blocqués au Helder, je le demande, la convention ci-jointe ne serait-elle pas mille fois préférable, puisque sans effusion ultérieure de sang et sans armée, sinon peut-être un petit corps d'observation de troupes choisies bien retranché au Schagerbrug, cette convention nous ferait obtenir le même résultat? Mais tournons pour un moment la médaille, et supposons que les Anglais fassent une descente ailleurs pour mettre les Français entre deux feux, ou que, fortifiés par les Russes, au lieu d'être chassés du Helder, ils obtiennent quelque grand avantage; — il n'est pas douteux que leurs plus grands efforts et ceux des Russes ne soyent dirigés

---

de landing der Russen (12 Sept.) nog niet bekend was. — De memorie zelf, zooals zij bij Schimmelpenninck voorkomt, is geschreven in de hand van J. A. Tinne, vóór '95 tweeden klerk ter Griffie (zie *Gedenkstukken* I, 503), thans ambtenaar onder van der Goes. Een andere hand, eveneens van het bureau van Buitenlandsche Zaken, heeft het exemplaar van dit stuk geschreven dat in het archief-van der Goes voorkomt, en dat Vreede gekend heeft (zie *Diplomatie* II^{I}, 70 vv.).

contre les troupes françaises. Celles-ci pourraient-elles alors compter beaucoup, à la longue, sur l'assistance des troupes bataves? Sans doute une grande partie de ces troupes, surtout la cavallerie et l'artillerie, se sont jusqu'ici assez bien tenues. Il est connu cependant combien elles ont été travaillées par des émissaires; et l'exemple de la flotte doit tout faire craindre, surtout dans le cas d'une déroute. Que deviendra alors le petit corps de troupes françaises abandonné à lui-même? Ce corps se risquerait-t-il dans une ville aussi peuplée qu' Amsterdam, sans défense, au milieu d'une foule de mécontens, et exposée alors à un bombardement? En s'obstinant à défendre cette ville, ne fût-ce que pour quelques jours, ces troupes ne risquent-elles pas à être coupées par l'armée anglo-russe, maître alors de toute la Nord-Hollande, et assistées peut-être par la plupart des troupes bataves, avec un prince de la maison d'Orange à leur tête et un simulacre d'Etats-Généraux, composé d'anciens régens de la Nord-Hollande et de ceux qui se trouvent déjà dans l'armée anglaise, ou qui s'y joindront alors bientôt de toutes parts?

Supposons cependant que les généraux français en dégarnissant d'autres endroits également menacés, parvinssent au moyen de nouvelles troupes, qui pourraient sans cela être employées avec tant d'avantage ailleurs, à arrêter pour quelque tems les progrès des troupes anglo-russes, et à défendre le territoire de la République de position en position, quel en sera le résultat? La ruine totale du pays et de ses habitans. La politique anglaise, en envoyant des parlementaires et en offrant de traiter avec le gouvernement batave, doit nécessairement faire tomber l'odieux de cette ruine sur les Français, soupçonnés d'avoir influé le gouvernement dans sa conduite envers ces parlementaires, et cette impression, lorsqu'ensuite les troupes françaises peut-être accablées par le nombre seront obligées de se retirer dans nos places frontières, travaillera fortement en faveur des Anglais, et ralliera autour de l'ancien gouvernement, rétabli par eux, tous les habitans de ces provinces, jusqu'aux partisans mêmes de la France. Dès lors plus de subsistances à attendre de ce pays (que les Anglais une fois maîtres du Zuiderzee, peuvent d'ailleurs totalement affamer), plus de paye pour les 25.000 hommes à notre solde. On dira peut-être, quant à ce dernier article: „nous aurons soin d'y pourvoir en enlevant, avant notre retraite la banque d'Amsterdam et toutes les caisses particulières". N'est-ce pas là le language qu'on fait déjà tenir au général en chef des troupes françaises? Mais croit-on de bonne foi, que cela sera si facile dans une ville telle qu' Amsterdam, et que les Anglais et les Russes (dont on ne manquera pas d'envoyer une bonne partie par le Zuiderzee dans la province d'Utrecht), aidés par tous les habitans, qui, à la voix des anciens régens, se lèveront alors en masse pour défendre leurs propriétés, ne s'y opposeront pas? Et encore une fois a-t-on bien pensé à tout l'odieux de cette mesure, et le gouvernement français peut-il consentir à s'en charger? A-t-on bien pensé aux rescriptions bataves payables à la fin de ce mois? Enfin le gouvernement français n'a-t-il-aucun intérêt pour ses engagemens dans l'étranger à ce que le crédit de nos négocians ne soit irréparablement ruiné par une mesure aussi violente et la continuation de la crise désastrueuse actuelle?

Voyez au contraire les heureux résultats que, sans effusion de sang, offre la convention que je propose. D'abord le pays et les habitans sont sauvés de leur ruine totale. Le gouvernement reste dans sa forme actuelle jusqu'à la

paix générale, et a de plus la chance d'être continué alors, avec quelques légers changemens peut-être pour le rendre plus solide, et par conséquent plus utile à la France et digne de former avec elle et la Prusse une triple alliance pour le maintien de l'équilibre dans l'Europe. En attendant toutes les troupes actuellement à notre solde, tant françaises que bataves, à l'exception de celles qui seront réparties dans nos places frontières, occupées militairement par les Français, peuvent d'abord être employées avec avantage ailleurs, soit à couvrir les côtes de Flandres et de Bretagne, ou à coöpérer aux grands résultats qui se préparaient en Allemagne. Et qu'on ne craigne point qu'après leur départ les partisans de l'ancien gouvernement entreprennent de susciter des troubles. D'abord les otages [1]) répondront de l'intégrité de la convention, dont il ne sera peut-être pas difficile d'obtenir la garantie de la Prusse. De plus, à l'exception de quelques têtes chaudes des deux partis, la totalité des habitans, n'importe quelles soient leurs opinions politiques, est actuellement si intimement convaincu que la ruine totale de ce pays doit être le résultat d'une guerre à toute outrance sur son territoire, qu'il n'y a plus qu'une voix sur cette triste vérité, et sur la nécessité d'un arrangement provisoire pour le prévenir, et par conséquent si on fait un sage choix pour les adjonctions que je propose aux municipalités locales, l'on peut être assuré que la tranquillité publique ne sera pas troublée. Enfin l'on pourra dans le même but conserver de l'armée batave les corps sur la fidélité desquels le gouvernement actuel peut le plus compter, et licencier les autres pour soulager les finances, ou bien les envoyer en Allemagne, où, incorporées avec des troupes françaises, on saura bien les tenir à leur devoir. Et comme pendant cet intervalle il ne sera pas nécessaire de faire de grandes dépenses pour la marine, l'on pourra sans mecontenter les habitans par de nouvelles impositions extraordinaires, faire face aux dépenses publiques et au payement des 25.000 hommes. Enfin le gouvernement français, tranquille sur notre situation, peut tourner toute son attention et toutes ses forces vers les points où les coups décisifs doivent être portés. Et lorsque en dernier résultat la paix générale décidera de notre sort et de la forme extérieure de notre gouvernement, la République française, en consentant à sauver ce pays de sa ruine totale dans la crise actuelle, peut compter sur de nombreux partisans, quel que soit la forme de gouvernement qui nous sera alors imposée. Voilà les effets heureux qui résulteront nécessairement pour elle de son consentement à la convention que je propose, à la garantie de laquelle, comme j'ai déjà dit, il ne sera peût-être pas difficile d'engager le Roi de Prusse, qui ne refusera même pas dans ce cas de la soutenir par l'apparition d'un corps d'armée dans le voisinage de nos frontières orientales.

2°. Mais, dira-t-on peut-être, si cette convention, selon vous, nous est si avantageuse, comment parviendrez-vous à persuader les Anglais à l'accepter? J'avoue que cela sera bien plus difficile. D'abord la première position d'une pareille convention ne doit pas venir de la part des Français, mais de celle du gouvernement batave, par quelque intermédiaire, par exemple quelque membre de l'ancien gouvernement qu'on pourrait y engager, et dont les principes connus ne fassent point ombrage aux Anglais. Qu'on me permette

1) Zie de conventie hierachter.

de prendre pour un moment le masque d'un Anglomane. Voici donc selon moi le language que cet intermédiaire devrait tenir aux Anglais:

„Vous déclarez que vous ne venez pas pour conquérir, mais pour nous sauver et pour nous délivrer de la tyrannie des Français. Mais ne voyez-vous pas que vos manœuvres produisent tout le contraire, et que vous attirez au milieu de nous toutes leurs troupes disponibles? Vous ne voulez point notre ruine, dites-vous, et ne voyez-vous pas que vous la consommez en transportant le théâtre de la guerre au cœur d'une de nos plus riches provinces, de celle en un mot dont le crédit fait le soutien de la République? Vous venez, dites-vous, pour rétablir l'ancien gouvernement; mais ne voyez-vous pas les dangers auxquels vous exposez tous ses partisans, et que d'ailleurs vous allez rendre cet ancien gouvernement odieux aux habitans de ces provinces par les maux que vous versez sur eux pour le rétablir? Vous n'ignorez pas non plus que ses membres les plus sensés et les plus intègres ont fortement réclamé contre votre entreprise comme ruinante pour le pays. D'ailleurs ne voyez-vous pas que ceux qui vous l'ont conseillé en vous faisant accroire que vous n'aviez qu'à vous montrer pour voir l'armée batave se déclarer pour vous, et tous les habitans se lever en masse en faveur de la Maison d'Orange, ont été trompés dans leur calcul, en consultant plutôt leur propre cœur que l'expérience, et en prenant pour mesure de l'attachement des peuples de ces contrées pour cette illustre maison, celle qui distingue le zèle courageux qu'ils ont eux-mêmes pour son chef infortuné? Quel doit donc être le résultat politique de votre entreprise? Celui de vous faire perdre, et au prince malheureux dont vous vous êtes déclaré le protecteur, les nombreux partisans que vous et lui aviez dans ces provinces, et qui, outrés des malheurs que vous attirez sur leurs têtes, vont vous détester pour jamais.

„Mais ce n'est pas tout; voyez encore le danger imminent auquel vous exposez votre armée. Déjà 26.000 combattans sont rangés contre vous en bataille, parmi lesquels plus de 10.000 Français, qui seront bientôt suivis au moins d'un nombre égal d'autres. Vous voyez que les troupes bataves, loin de se déclarer pour vous, se battent avec courage, à l'exception d'un petit nombre dont on vient de purger l'armée d'une manière qui doit confirmer les autres dans leur devoir. Que deviendra votre armée dans le cul-de-sac où elle se trouve, si quelque troupe d'élite, comme en Italie au pont de Lodi, ou en France à Quiberon, vient à renverser votre dernière barrière? Une armée de 20.000 hommes peut elle s'embarquer dans le fort de la mêlée ou dans un quart d'heure? Que serait-ce si on vous attaquait pendant une tempête, ou qu'on vous surprit à l'aide d'un brouillard? Toute cette armée, dont les chefs dans une pareille circonstance doivent être naturellement les premiers à se mettre à couvert, abandonnée à elle-même et en confusion, ne doit-elle pas être culbutée dans la mer ou se rendre prisonnier de guerre à discretion?

„Mais je suppose que prévoyant toutes ces chances qui sont contre vous, vous preniez le sage parti d'abandonner le Zyp, et d'embarquer avant qu'il soit trop tard et que la saison orageuse chasse vos vaisseaux de nos côtes, la plus grande partie de votre armée en ne laissant que 3 ou 4000 hommes au Helder; — croyez-vous qu'on les y laissera en repos? Non, le parti en est pris: vous pouvez compter qu'on les forcera dans cette dernière retraite, et qu'ils seront culbutés dans la mer, car sûrement vous ne laisserez pas sur une rade

d'où l'on ne peut sortir que par fort peu de vents, assez de vaisseaux pour les embarquer, et que nos boulets rouges auraient bientôt détruits. Je le demande donc, le chétif avantage d'avoir enlevé par la trahison quelques vaisseaux qu'il vous eût été facile de tenir blocqués, pourra-t-il justifier aux yeux de votre nation la perte de tant de braves gens que vous avez déjà sacrifiés dans cette entreprise? Entreprise dont le résultat le moins douteux sera de vous avoir fait perdre les partisans que vous aviez parmi nous, et d'aliéner pour jamais du prince que vous protégez le cœur de tous les habitans de ces provinces, qui ne manqueront pas d'attribuer à ses importunités et à son désir de rentrer dans ses anciennes fonctions, votre entreprise hasardeuse et tous les désastres qui en ont été la suite pour eux?

„Voyez au contraire les avantages que vous recueillerez de la convention qu'on vous propose. D'abord vous restez paisibles possesseurs de notre flotte, et sans effusion ultérieure de sang vous gardez de plus, si vous le voulez, un pied à terre dans la province, où sous la foi de la convention vous n'avez besoin de garder que 2 à 3000 hommes. Vous sauvez de plus votre armée du danger dont au moins elle est menacée dans le cul-de-sac où elle se trouve, et vous avez encore la chance, si le vent vous est favorable, de l'employer bien plus utilement ailleurs. Outre cela, en déclarant hautement que vous ne donnez les mains à cette convention que pour sauver les habitans de cette province de leur ruine totale, à laquelle l'obstination des généraux français à défendre le terrain pied à pied allait les exposer, vous obtenez de plus pour résultat politique non seulement la continuation de l'attachement de vos partisans, mais vous gagnez de plus le cœur des patriotes les plus éclairés qui obligés par les circonstances de plier à la volonté de ces généraux, n'attendent qu'en tremblant la fin de cette crise. Enfin quel que soit le résultat définitif de cette guerre sanglante à la paix générale, si le sort des armes se décide en faveur des coalisés, vous rétablissez chez nous le gouvernement précédent, nous renouvelons notre alliance dans toute sa plénitude, et le cœur de tous les habitans que vous aurez sauvés par votre modération de leur ruine totale, n'importe quelles soient leurs opinions politiques, vous sera plus dévoué que jamais; et si au contraite la fortune en décide autrement, vous aurez du moins conservé l'attachement de vos partisans, et les patriotes même vous auront l'obligation de les avoir sauvés de la crise actuelle."

Voilà ce que doit dire l'intermédiaire qu'on voudra employer, et croit-on que de pareils argumens de la part d'un homme dont on ne pourrait suspecter les sentimens, appuyés par ceux des plus sages membres de l'ancien gouvernement qui peuvent se trouver dans leur armée, et qui je suis moralement persuadé *pensent de la même manière*, resteront sans effet et ne contrebalanceront pas ce qu'on pourrait dire pour les enivrer? En tout cas où est le mal qui résulterait de la tentative? Ou elle réussit, et nous sommes sauvés jusqu'à la paix générale; ou les Anglais s'y refusent, et tout l'odieux des suites que ce refus entraînera après lui retombe sur eux, et le gouvernement batave est justifié d'avance de toutes les mesures extrêmes de sûreté et de rigueur qu'il pourra prendre ensuite.

3°. Qu'il me soit permis en effet d'apporter en dernier lieu un argument décisif, selon moi, pour engager le gouvernement batave à faire du moins une tentative pareille. Les efforts du gouvernement pour supprimer les manifestes

anglais et stadhoudériens sont connus. Il l'est pareillement que les parlementaires anglais ont non seulement été renvoyés sans réponse, mais même qu'on a renvoyé sans l'ouvrir la lettre dont ils étaient porteurs, adressée au Directoire batave, reconnu par conséquent comme tel par les Anglais. On ne peut attribuer un pareil refus, sans exemple dans les annales de l'histoire, qu'à l'un de ces deux motifs: ou que le gouvernement batave n'a pas été libre dans son choix et a du suivre l'impulsion du général français, ou bien ce gouvernement n'a pas voulu, dira-t-on, entendre ces propositions pour n'avoir pas besoin, d'après les principes démocratiques, de donner connaissance à la nation de leur contenu. Quand ensuite on se rappelle la conduite loyale du gouvernement précédent dans une occasion bien plus critique, parce qu'on n'avait encore que peu de moyens de défense, savoir lors de l'apparition de Dumouriez au Moerdyk, et que loin de supprimer son manifeste ou de cacher ses propositions, ce gouvernement y donna toute la publicité possible en insérant le manifeste même de ce général dans le sien [1]), et en disant à la nation: choisissez; — quand, dis-je, on se rappelle ce trait d'histoire (qu'on permette cette question à un homme intègre qui ne cherche à présenter la vérité dans toute sa force que pour voir s'il y a moyen de sauver sa patrie de sa ruine totale), je le demande, le gouvernement actuel n'a-t-il rien à craindre du paralèlle? N'a-t-on rien à redouter de la part de la nation des suites d'une conduite aussi différente? Et peut-on bien imaginer un moyen plus loyal pour le sauver de ce blâme que la démarche que je propose? Le général français ce me semble doit désirer lui-même qu'elle ait lieu, pour démentir la calomnie d'avoir influé sur le gouvernement batave dans une affaire aussi majeure. C'est sans doute déjà pour se hâter de détruire cette impression, qu'il leur dit dans les premières lignes de sa lettre par laquelle il rend compte de l'issue de sa première attaque, qu'il a fait cette attaque à leur sollicitation. Au reste en consentant à un armistice de peu de jours, ce général n'a pas besoin pour cela d'avouer aucuns des argumens que j'ai avancé dans la première partie de ce mémoire. Au contraire il doit hautement les désavouer et dire que l'unique motif qui l'engage à y donner son consentement et à suspendre pour quelques jours les coups décisifs qu'il se prépare de porter à l'ennemi, est pour donner une preuve de sa modération et de son désir de prévenir la ruine des malheureux habitans de ces contrées, ruine qui doit être la suite inévitable de l'entreprise désastreuse des Anglais en transportant le théâtre de la guerre au centre d'un pays et au milieu d'un peuple dont ils affectent de se déclarer les amis et les protecteurs [2]).

Au reste l'on comprend que le projet de convention ci-joint jeté à la hâte sur le papier, et auquel ce mémoire composé plus à loisir sert d'explication, ne comprend que les premières idées pour arrêter le fléau de la guerre sur le territoire de cette République, et exige par conséquent une rédaction plus soignée et plusieurs articles de détail, dont il sera facile de convenir pourvu qu'une fois la négociation sur l'objet principal soit entamée à l'ombre d'un armistice provisoire.

[Bijgevoegd:]

---

1) *Brieven en Negotiatiën van van de Spiegel* I, 132.
2) Met deze woorden eindigt het exemplaar bij van der Goes.

„PROJET DE CONVENTION" [1]).

Le territoire de la République batave, à compter du Helder et des côtes septentrionales de la Frise et du Groningue jusqu'aux frontières méridionales, sera réputé pays neutre.

Tout ce qui se trouve au delà du cours de la Meuse, et par conséquent toute la Zélande, les villes de Bergen-op-Zoom, de Breda, de Bois-le-Duc, de Grave etc. restera militairement occupé par les troupes de la République française.

Sont exceptées de cette occupation militaire les îles de Dort, de Voorn, d'Overflacqué et de Goerée [2]).

De l'autre côté le Helder, le Texel et les îles adjacentes resteront pareillement militairement occupées par les troupes de S. M. Britannique.

Comme les parties belligérantes ont déclaré l'une et l'autre que leur unique intention est, l'une de maintenir le gouvernement actuel de la République batave, l'autre de rétablir celui qui existait avant l'année 1795, il n'est que juste que les otages qui doivent servir pour garantir l'intégrité de cette convention soyent pris dans les deux partis qui tiennent pour l'un et l'autre de ces gouvernemens.

En conséquent seront données à la France pour otages quelques personnes notables de l'ancien gouvernement, non seulement de celles qui se trouvent actuellement [3]) dans l'armée anglaise, mais aussi de celles que se trouvent encore dans le pays.

Pareillement il sera livré au général anglais un nombre égal de personnes notables du gouvernement actuel de la République batave [4]).

Enfin il sera livré de part et d'autre par les généraux français et anglais une ou deux personnes notables de leur nation pour servir également d'otages.

Comme l'on pourrait craindre qu'après la retraite des troupes françaises au delà de la Meuse ceux qui tiennent pour l'ancien gouvernement susciteraient des troubles et des insurrections, il sera adjoint dans toutes les communes aux municipalités actuelles une ou deux personnes notables qui ont été membres des anciennes régences de ces communes, pour aider les municipalités actuelles à maintenir l'ordre et la tranquillité, et ces personnes ainsi que les municipalités actuelles seront individuellement responsables des excès commis par ceux de leur parti.

Comme toutes les puissances ont un égal intérêt à ce que ce pays ne soit pas totalement ruiné par une guerre à toute outrance sur son territoire, la présente convention durera jusqu'à ce que les événemens qui se préparent en Allemagne auront amené la paix générale.

Pour la même raison la forme du gouvernement extérieur de cette République pour autant qu'elle pent intéresser ces puissances, sera réglé définitivement à la paix, et garantie par ces mêmes puissances.

Si cependant une des parties contractantes jugeât pour le malheur de ce pays, qu'il était de son intérêt de faire cesser la présente convention, elle en avertira quinze jours d'avance, et ce ne sera qu'alors, et après la restitution réciproque des otages, qu'elle pourra faire passer des troupes au delà des limites ci-dessus mentionnées.

---

1) Deze bijlage is, naar het exemplaar bij van der Goes, reeds gedrukt bij Vreede, *Diplomatie* III, bijlagen bl. 54. Bij van der Goes luidt het opschrift: „Projet de Convention entre les généraux français et anglais, et entre le gouvernement actuel de la République et ceux qui ont été membres du gouvernement précédent".

2) Deze bepaling („sont exceptées . . . . .") ontbreekt in het exemplaar bij van der Goes; daarentegen luidt daar in de vorige alinea de opsomming aldus: „et par conséquent toute la Zélande, les îles de Goerée, d'Overflacqué, de Voorn, le pays d'Altena et les villes de Bergen-op-Zoom, de Breda, de Bois-le-Duc, de Grave etc."

3) Bij van der Goes: „à présent".

4) De vier laatste woorden ontbreken bij van der Goes.

Cette convention sera ratifiée dans l'espace de : : : : :, et jusqu'à cette époque il y aura suspension d'armes [1]).

467. „PRO MEMORIA", Dec. 1799 [2]).

Wanneer in de maand September 1799 de Engelschen een aanmerkelijk getal troupes ontscheept hadden en in Noord-Holland waren doorgedrongen, en de Franschen daartegen geresolveerd schenen om, koste wat het wilde, het land voet voor voet te verdedigen, en het een en ander dus onvermijdelijk eene totale destructie van het land moest teweegbrengen, proponeerde ik in mijn qualiteit aan 't Uitvoerend Bewind [3]) om dadelijk een vertrouwd persoon geheimelijk naar Berlijn te zenden, om den koning van Pruissen te engageeren zig de zaken van de Republiek aan te trekken, en dezelve voor eene destructie te behoeden.

Ik verhoopte van deze zending goed succes, daar ik in 't zekere onderrigt was dat het hof van Pruissen reeds weken te voren, uit eigen motif, met het Fransche gouvernement over de neutraliteit van deze Republiek in onderhandeling was geweest; doch ik begreep dat deze stap, om volle kragt te krijgen, behoorde geëpauleerd te worden van wegens de notabelste regenten van het voormalig bestuur; ik sprak daarover in vertrouwen met twee leden van het Uitvoerend Bewind, en vond dezelve compleet in mijne opinie. De man, die ik toen verkoos over deze zaak aan te spreken, was de heer Mollerus, bij mij van der jeugd af aan bekend als eerlijk, verstandig en cordaat.

Ik vond denzelve, even als ieder regtschapen vaderlander, gepenetreerd over de situatie waarin de Republiek zig bevond. Hij antwoordde mij dat hoezeer hij ook genegen en bereid mogt zijn, om mede te werken dat het vaderland niet werde blootgesteld aan de rampen en verwoestingen welke onafscheidbaar zijn van het tooneel van den oorlog, wannneer die op deszelfs bodem wordt gevoerd, het hem egter onmogelijk voorkwam dat van de zijde der regenten van het voormalig bestuur iemand zoude willen, of ook met eenige vrugt kunnen de hand leenen, om ingevolge het gedane voorstel de voorschreven missie naar Berlijn te secondeeren zonder voorkennis en aveu van den Prins van Oranje; immers dat wat hem betrof, zonder zoodanige voorkennis en aveu, of ten minste zonder dat er gelegenheid zoude geweest zijn om daarover te spreken met den Erfprins van Oranje, welke volgens de publieke gerugten zig te Lingen of wel aan den Helder bevond, hij voor zich declareerde zich in 't geheel in deze zaak niet te willen inlaten.

Ik repliceerde daarop, dat noch ik, noch iemand van het tegenwoordig gouvernement konden of mogten komen in eenig pourparler of negotiatie met het huis van Oranje, en zich anders konden adresseeren dan aan het hof van Berlijn, doch dat wanneer hij heer Mollerus ter bevordering van het oogmerk wilde medewerken, ik hem niet konde voorschrijven, en ook niet beletten om daartoe in te slaan al zulke wegen als hij tot dat salutaire einde meest geschikt zoude oordeelen, en dat ik aan hem om buiten 's lands te kunnen vertrekken een paspoort zoude bezorgen. Weinige dagen na die conversatie (welke was afgeloopen met de afspraak, dat men, indien noodig, elkander nader zoude spreken) en wel op den 11 September, nadat de attaque op de positie, waarin zich de Engelsche armee bevond, geen voordeelige uitslag had gehad, heb ik gemelden heer Mollerus nader aangesproken, en denzelve verzogt om het goed succes der missie naar Berlijn te secondeeren en om

---

1) „NB. On comprend que ce projet, dressé à la hâte, a besion d'une rédaction plus soignée" (noot in de hand van Tinne). — Deze noot ontbreekt bij van der Goes.

2) R. A. (Mollerus). — Naar het exemplaar bij van der Goes gedrukt bij Vreede, *Diplomatie* II[I], bijlagen bl. 30.

3) 8 Sept., zie Vreede t. a. p. bl. 34. — Na de weigering van Queysen wegens aanstaande bevalling zijner vrouw werd J. A. de Vos van Steenwijk aangezocht en bereid bevonden.

intusschen, indien mogelijk, op eene of andere wijze het zijne toe te brengen dat middelerwijl het land niet verder door het voortzetten der vijandelijkheden wierd geruineerd en de zaken dus niet wierden gebragt in die termen, dat het oogmerk der gemelde missie geheel infructueus en illusoir zoude worden gemaakt.

De heer Mollerus daarop antwoordende, dat hij zich ten nutte van zijn vaderland aan het gedane voorstel niet wilde onttrekken, doch niet anders dan op den voet van het door hem gedeclareerde dat hij in deze niet konde of wilde werkzaam zijn zonder medeweten en aveu van het huis van Oranje, en ik daartegen geinhaereerd hebbende hetgeen ik daaromtrent in onze vorige conversatie had gezegd en hiervoren is gemeld, is onze afspraak geweest, dat gemelde heer Mollerus zich hoe eerder hoe liever op reize zoude begeven, gelijk dezelve dan ook dadelijk heeft gedaan. De heer Mollerus heeft mij bij zijn retour gezegd, dat hij eerst naar Lingen gegaan zijnde [1]) en aldaar den Erfprins van Oranje niet vindende, denzelven aan den Helder was gaan opzoeken. Dat hij aan denzelven aldaar hebbende gegeven opening van de redenen zijner komst, wel bij denzelven had aangetroffen goede dispositie om langs convenabele wegen mede te werken om aan het vaderland de rampen van het oorlogsvuur te besparen, doch dat dezelve hem eindelijk had gezegd, dat de omstandigheden in zijn positie niet toelieten daaromtrent iets te kunnen doen zonder zijn heer vader. Dat dit aanleiding had gegeven, dat hij naar Engeland was gereisd om te beproeven, of hij op die wijze aan het oogmerk zoude kunnen bevorderlijk zijn; doch dat hij, na eene langdurige reize aldaar aangekomen zijnde, kort daarna had verstaan dat door het intusschen gebeurde, en speciaal door het sluiten der conventie met den Engelschen commandeerenden generaal, de zaken zoodanig van gesteldheid waren veranderd, dat hij begreep dat het oogmerk, waarmede hij ingevolge het aan hem gedane voorstel zich in deze zaak had ingelaten, was komen te vervallen, en dus de terugreize had aangenomen, en weder naar zijn huis was geretourneerd.

Ik heb gemeend van deze pro memoria copie te moeten geven aan den heer Mollerus om desnoods te kunnen strekken tot zijne verantwoording [2]).

M. VAN DER GOES.

468. SCHIMMELPENNINCK AAN VALCKENAER, 14 Sept. 1799 [3]).

.... Ik ben gisteren weder uit ons vaderland alhier geretourneerd. Met het oogenblik waarop ik in den Haag aankwam coincideerde de apparitie van de Engelsche vloot met de transportschepen op onze kusten. Ik vond de geesten van onze wetgevers in 't algemeen, en zelfs zonder onderscheid van eenige nuances in hunne politieke opinie, onbegrijpelijk opgewonden; de leden van het Bewind waren op dezelfde hoogte: allen vol vertrouwen op den gelukkigen afloop van eene onderneming welke men onzen vijand ten duurste meende te kunnen betaald zetten. De Fransche en Bataafsche generaals waren nog oneindig hooger opgewonden; men scheen van de neerlaag des vijands zeker; men beschoude deze zoo zij dagten roekelooze onderneming als een der gelukkigste evenementen, geschikt om onze nationale digniteit weder te verheffen; men zag er reeds het onfeilbaar middel in om tegen de gevangen

1) Zie Mollerus' briefje aan van der Goes uit Lingen van 14 Sept. bij Vreede t. a. p. bl. 32.

2) Op zijn eigen exemplaar teekende van der Goes aan, dat de overhandiging aan Mollerus plaats had op 16 Dec. 1799.

3) Verz.-Valckenaer (L. B.). — „Alhier": te Parijs.

Engelschen welke men stond te maken, onze gevangene zeelieden te doen uitwisselen. De geheele natie scheen in dit vertrouwen te deelen. Oordeel derhalven, mijn waarde collega, van de vreeselijke teleurstelling welke de eerste successen der Engelschen bij onze natie teweegbragten, en oordeel verder over den spijt, verontwaardiging, gevoel van schande, welk ieder eerlijk man, en vooral elk rechtschapen patriot gevoelde, op de tijding van de verfoeilijke overgave van onze vloot. Ik durve mij vleien dat mijne toevallige tegenwoordigheid in 't vaderland, op dat critiek tijdstip, mijne onvermoeide aanmaningen om den moed te behouden, om aan geen schijn van wanhoop zich schuldig te maken, de mondelijke verzekeringen eindelijk dat het Fransche gouvernement volstrekt gedecideerd was om ons land te defendeeren, eenig wezenlijk nut teweeggebragt hebben. Bij mijn vertrek herwaarts was wederom alles vol moed. De Fransche en Bataafsche armée wordt van dag tot dag sterker: dezelve moet op dit tijdstip in Noord-Holland bijkans 30.000 man sterk zijn. De vijandelijke armée wordt ook op circa 30.000 man begroot. Een groot gedeelte der Fransche troupes occupeert het eiland Walcheren, alwaar men meende dat de vijand debarqueeren zoude. Ik verwagte van oogenblik tot oogenblik een extra-courier met de tijding van een decisive slag. Zoo de vijand terdeeg geslagen wordt, is hij geheel verloren; zoo ons leger, onverhoopt, de nêerlaag kreeg, wordt ons vaderland het tooneel des oorlogs, want het Fransche gouvernement is zeer gedecideerd om er den vijand, het koste wat het wilde, uit te kloppen.

Inwendig is het geheele land zeer stil, de Oranje-partij (eenige emigranten welke zich op de Westfaalsche grenzen vertoonen uitgezonderd) beweegt zich niet. Zij begrijpt zoo 't schijnt de gevolgen welke zulks zoude hebben, en de hoofden schijnen zeer wel in te zien dat wanneer ook de vijand een momentüeele possessie van een groot gedeelte van het land nemen kon, dan nog hun zegepraal zeer preecair zoude zijn.

De koning van Pruissen mengt zich tot nog toe in 't geheel niet in deze zaak. Hij schijnt een beweegloos aanschouwer te blijven; dit verwondert velen onbegrijpelijk . . . . .

469. DE VOS VAN STEENWIJK AAN VAN DER GOES, 15 Sept. 1799 [1]).

Zwolle.

Zoo niet de rampzalige omstandigheden des vaderlands op de pressantste wijze vereischten, dat ieder waar beminnaar van hetzelve alle consideratiën ter zijde stelle om alle pogingen te werk te stellen om de vervallene zaken zooveel mogelijk te redden, zoude ik nimmer te permoveeren geweest zijn, om eene zending van die natuur als mij door het Uitvoerend Bewind is opgedragen, aan te nemen. Zonder instructie, zonder van den heerschenden geest geïnformeerd te zijn, en zich dan met een diergelijke commissie gechargeerd te vinden, is een taak, die de allerpresumptueuste sterveling niet zoude durven ondernemen: ik zal het echter wagen en probeeren of er nog iets op zit om het Berlijnsche ministerie te persuadeeren zich onzer aan te trekken.

---

1) Archief-van der Goes.

Ik vertrouw op uwe toezeggingen [1]) om te zorgen, dat ik niet kwalijk zal ontvangen worden. Maar ik vreeze ééne zaak, en deze is, dat men aldaar zal urgeeren op het herstel van het huis: ik zal hiertegen wel zooveel argumenmenteeren als ik kan, maar ik vreeze dat daar niets aan te doen zal zijn: eene zaak echter die van dat gewicht is waaromtrent ik nadere instructie diende te hebben. De representative regeeringsvorm voele ik dat door mij op alle mogelijke wijze zal moeten worden vastgehouden. Enfin ik zal zien het Pruissische kabinet te engageeren, om zooveel mogelijk de zaken alhier op den tegenwoordigen voet te houden tot den definitiven vrede; dat intusschen dat land worde neutraal verklaard en dat het van vreemde troupes, hetzij vrienden hetzij vijanden, gezuiverd worde. Slage ik in die onderneming, dan zal ik zekerlijk iets groots uitwerken, maar ik vreeze dat dit niet in allen deele reusseeren zal. Ik zal echter al mijn ijver in het werk stellen, om onze totale ruïne te voorkomen. Ik zal mijne reis zooveel mogelijk incognito doen en dezelve ook alhier zooveel mogelijk cacheeren. Ik denk overmorgen op reis te gaan.

470. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 16 Sept. 1799 [2]).

Ik achte het tot mijnen indispensabelen, hoezeer onaangenamen pligt om u niet te verbergen de allerongunstigste impressie welke de facheuse evenementen in ons vaderland, bij en na de landing der Engelschen, alhier zeer algemeen gemaakt hebben. Naarmate de verwagting naar brillante successen groot was, is de teleurstelling in evenredigheid groot en pijnlijk geweest. De overgave van onze vloot heeft inzonderheid alhier eene indignatie, zelfs woede, teweeggebragt, waarvan ik u geen denkbeeld kan geven. Mijn hart bloedt bij de onophoudelijke ontwaring hoe laag onze natie op dit oogenblik in de algemeene opinie gezonken is. Gij kunt derhalven berekenen, met welk een uitgestrekt verlangen ik eenige tijding blijve tegemoet zien, welke in staat is om ons vaderland uit den staat van vernedering, waarin het thans alhier zich in ieders oog bevindt, op te beuren. Ondertusschen zoodanige tijding is niet alleen tot op dit tijdstip niet aangekomen, maar zelfs had ik gisteren het nieuw verdriet dat er door een Fransche estafette aan den oorlogsminister het relaas was aangebragt van een zeer ernstig gevegt [3]), hetwelk niet alleen gansch niet voor voordeelig moet uitgevallen zijn, maar waarbij, volgens den inhoud van eenige particuliere brieven, met denzelfden estafette aangebragt, een gedeelte der Bataafsche troupes zich maar gansch niet loflijk zoude gedragen hebben [4]). De wijze zelfs, waarop van deze actie in het officieel blad

1) Over de toezeggingen van van der Goes vgl. onze inleiding.

2) R. A., Bnitenl. Zaken 212.

3) Van 10 Sept. (Krayenhoff bl. 116 vv., en bijlage n°. VIII).

4) „Ik hoope dat de Bataafsche troupes bij een volgend gevegt meer brilleeren zullen. De schandelijke overgave van onze vloot heeft alhier de ongunstigste impressie gemaakt. Ik hoope dat de landtroupes deze vlek effaceeren zullen; Brune was over hunne geest en dispositie voldaan. Ik ken de militaire organisatie bij ons weinig. Daendels was er zeer gerust op. Ik hoope dat hij niet zal teleurgesteld worden" (Schimmelpenninck aan Valckenaer, 18 Sept. 1799; verz.-Valckenaer, L. B.)

de *Redacteur* gewag gemaakt wordt, moet al wederom de ongunstige impressiën over den geest en moed onzer troupes vermeerderen [1]).

Indien deze loop van zaken niet spoedig een gunstigen keer neemt; indien onze Bataafsche troupes niet spoedig het geluk hebben om door brillante successen, door hunne bravoure verworven, de dag aan dag zinkende glorie van ons land te herstellen, dan inderdaad zal onze geheele politieke waardije in het oog van onzen bondgenoot verdwijnen, en onze existentie als een onafhanklijk, zichzelf bestierend volk meer en meer precair worden.

Ondertusschen bespeure ik zeer duidelijk, dat het Fransche gouvernement het groot belang penetreert om te beletten dat Engeland meesteresse van onze Republiek worde. Ik ben overtuigd, dat hetzelve alle krachten zal inspannen om dit te prevenieeren. Om zich hiervan zeker te houden behoeft men maar de uitwerking der algemeene opinie gade te slaan. Het Fransche gouvernement zal dus zeer zeker zoovele troupes in ons vaderland doen inrukken als maar eenigzins mogelijk zal zijn. De verzekeringen op dit stuk zijn ook zoo stellig, dat daaromtrent geen de minste grond van twijfeling overblijft . . . . .

471. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 20 Sept. 1799 [2]).

. . . . . De berichten van de zijde der Fransche militairen, successivelijk hier aangekomen, werpen de schuld en de oorzaak van de mislukking der generale attaque geheel en al op een gedeelte der Bataafsche troupes. Ook dit evenement derhalven heeft al wederom gecontribueerd om het reeds zoo hoog gerezen misnoegen te vermeerderen, en onze nationale waardigheid meer en meer te doen zinken. Het schijnt indedaad, dat alles samenloopt om de situatie van onze Republiek meer en meer veeg te maken. Er zijn oogenblikken waarin raisonnementen en demonstratiën niets afdoen tegen de nadeelige preventiën, en tegen de impressiën door fatale gebeurtenissen te weeg gebragt. Zoodanig vind ik thans alhier het tegenwoordig tijdstip, en ik mag u niet ontveinzen dat zonder eene spoedige gelukkiger keer van de oorlogskans, ik onze politieke existentie zeer kort aan deszelfs einde beschouwe.

Het gouvernement alhier is zeer gedecideerd, om, het koste wat het wil, de occupatie van ons land aan den vijand te betwisten. Het doet zooveel troepen in onze Republiek marcheeren, als spoedig mobiel te maken zijn. Het zal de krachtigste efforts en medewerking daartoe van het Bataafsche Bewind requireeren, en zelfs desnoods op de meest extraordinaire pogingen aandringen. Zoodanig vind ik hier de dispositie. De eigene uit- en inwendige situatie van dit land brengt voornamelijk dezelve te weeg. Men gevoelt dat ons lot onmiddellijk in contact met de gesteldheid dezer Republiek staat. Onze ingezetenen zullen zich dus, wanneer de gewone middelen niet meer sufficient zijn, tot nieuwe extraordinaire sacrifices moeten voorbereid houden.

Ik heb, conform uwen last, aan den minister van buitenlandsche zaken de schromelijke financieele verlegenheid voorgehouden, en hem in naam van

---

1) Een verzameling uitgeknipte Fransche courantenartikelen over de Engelsche landing komt voor bij Dumont-Pigalle, letter UUUUU (R. A.); het artikel dat Schimmelpenninck op het oog heeft komt daarbij niet voor.

2) Als voren.

het Bewind verklaard dat men geen kans zag de betaling der troupes gaande te houden. De minister penetreerde dit wel, maar gaf tevens te kennen, dat de nood raad zou moeten schaffen . . . . .

472. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 20 Sept. 1799 [1]).

. . . . . Ons vaderland is in de publieke opinie, en inzonderheid in de opinie van hen aan welke ons thans het meest gelegen ligt, zoodanig gezonken, dat ik mij helaas moet overtuigen dat men hetzelve niet meer als een existeerenden, zichzelve bestierenden Staat beschouwt. Het wordt niet anders in dit tijdstip beschouwd dan uit een militair oogpunt; niet anders als eene militaire positie, welke men met alle magt aan den vijand moet zoeken te betwisten; alle andere civile en politieke consideratiën komen volstrekt in geen aanmerking. Alle andere argumenten, hoe sterk ook aangevoerd, hoe duidelijk ook ontwikkeld, hoe aandoenlijk ook voorgesteld, vinden geen den minsten ingang. Men is alleen vatbaar voor die indrukselen, welke de gevolgen zijn van eene berekening van zelfbehoud. Men gevoelt de vreeselijke schok, welke na het verdwijnen van zoo vele republieken in Italië, het bijkomend verlies der Bataafsche Republiek zou te weeg brengen, en men gevoelt zelfs hoezeer dit op de inwendige gesteldheid van dit land zou kunnen influeeren! Alle deze consideratiën maken, dat men van niets wil hooren dan van de gedetermineerdste militaire defensie van het land, en dat men dus alle andere overwegingen aan dat groote poinct wil ondergeschikt hebben. De orders van aan Brune gegeven, zijn ook stellig op dit principe gebouwd, en alle zijne demarches derhalven zullen ook dien conform ingericht zijn.

Ik ben dus in deze staat van zaken meer dan ooit van gedachten, dat ingeval er geen spoedig redmiddel gevonden wordt, ons arm vaderland het tooneel van oorlog en verwoesting zal worden. Immers uit den gang van de tot hiertoe gebeurde evenementen kan men zich niet meer vleien, dat de vijand zeer spoedig weder uit het land zal verdreven worden, en zoo hij nog spoedig eene groote versterking van Russische troepen ontfangt, wordt die hoop niet alleen merkelijk minder, maar zelfs wordt het dan maar al te waarschijnlijk dat de gecombineerde vijandelijke troupes het grootste gedeelte van het Bataafsch territoir occupeeren zullen.

Ik ben het wel volkomen daarin eens, dat het in deze omstandigheden allerheilzaamst was, dat Pruissen zich de zaken aantrok; maar alhier de zaken, de geestgesteldheid, de hitte der driften, enfin alles wat ten dezen in consideratie komt, van zeer nabij gezien hebbende, acht ik de zending waarvan gij mij in uwe confidentieele [2]) spreekt ten uiterste bedenkelijk. Ik heb op de allervoorzichtigste, de meest voorbereidende, ja de allerinnemenste wijze (en wel vóórdat ik uwe confidentieele informatiën per extra courier ontvangen had) hier de gemoederen over een soortgelijk onderwerp gepolst. Ik heb in generale woorden gevraagd: „of er geen termen mogelijk zouden zijn, welke zonder ons land tot het tooneel des oorlogs te maken, den vijand zouden kunnen doen

1) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier).
2) Niet voorhanden.

terugtrekken, ingevolge van te treffen schikkingen van eene neutralisatie, welke ook wezenlijk nuttig voor de veiligheid van dit land zou kunnen zijn, en waartoe misschien het cabinet van Pruissen wel zou willen medewerken." Kortom ik roerde dit stuk zoo delicaat aan als mogelijk was, en desniettegenstaande ontwaarde ik ten allerduidelijksten, dat men op dit tijdstip iets van dien aard alhier zoo ver repousseert, dat men ten uitersten gebelgd zou zijn indien men immer vernam dat hiervan bij het Bataafsche gouvernement de minste quaestie was. Men komt er ten stelligste voor uit, dat men alle andere consideratiën en deliberatiën dan alleen die, welke over de rigoureuste middelen van defensie van het land rouleeren, voor gedeplaceerd houdt en als alleen maar geschikt om de militaire efforts te paralyseeren aanziet.

Ziedaar, mijn vriend, de eenige ware dispositie alhier. Gij gevoelt dus de gevolgen, wanneer men in het denkbeeld kwam dat het Bataafsche gouvernement eenigermate in de allergedecideerdste intentie om het land te defendeeren en den vijand er uit te kloppen, begon te vacilleeren. Gij penetreert derhalven ook dat de zending, waarvan gij mij bij de uwe van den 15 ll. kennis geeft, volstrekt geheim moet blijven; dat, voor zooverre zulks niet geheel mogelijk is, het ostensible but daarvan alleen zal moeten zijn, een last om te doloreeren over de demarches der Bataafsche emigranten op de grenzen, over het blijven schenden van de neutraliteit door de Engelschen op de Eems, of iets van dien aard. Maar zooals nu de gemoederen gestemd zijn, moet er niet gedacht worden om er voor uit te komen, dat men tot het doen van eene demarche ter bekoming van eene neutralisatie van ons land besloten heeft. Het kan zeer wel zijn dat men, wanneer men eens van de eerste impressiën, welke de fatale evenementen hebben voortgebracht, zal zijn teruggekomen, alsdan meer bedaard het stuk en al deszelfs merites zal overwegen; maar zoodanig is de gesteldheid nog niet! Ik houd mij verzekerd dat men op de ontwaring van het wezenlijk doel der zending zich dermate aan de eerste impulsie van mistrouwen zou overgeven, dat men geheel en al militairement met het land zou handelen, het gouvernement suspendeeren, en de leden van hetzelve, hoe zuiver ook derzelver oogmerk zijn moge, van de slegtste inzichten verdenken, en als zoodanig aan het volk bekend maken en behandelen.

Het inzien derhalven van den staat van zaken alhier, en wel van zoo nabij als ik daartoe gelegenheid heb, brengt mij tot deze conclusie, dat hoe heilzaam ook de zaak, welke het object der zending ten doel heeft, zijn moge; hoe vuriglijk dezelve ook te wenschen zij, echter de ostensible initiative volstrekt niet van den kant van ons gouvernement moet komen. Ondertusschen is het dringend noodzakelijk dat ons land door eene puissante intercessie voor de horreurs van een verschrikkelijken oorlog, hoogstwaarschijnlijk met burgerkrijg gepaard, bewaard worde. Maar deze intercessie moet althans niet ostensibel van de zijde van het Bataafsch gouvernement ingeroepen worden. Indien Pruissen, zoo dicht bij het tooneel, niet in de evenementen zelve welke er voorvallen het krachtigst motief vindt om met zijne puissante tusschenkomst voor te treden; indien de duidelijke berekening van zijn belang, en de impulsie van zekere goedwilligheid jegens ons land, hem daartoe niet van zelfs noopen, dan indedaad overzie ik, dat het aanzoek van de zijde van een gouvernement in de situatie waarin thans het onze is, daartoe ook niet veel zal afdoen; en het zou zich dan maar, zonder apparentie van reussite, op de

vreeselijkste wijze compromitteeren. In deze omstandigheden moet dit aanzoek van een geheel andere zijde komen. Hetzelve moest òf komen van den kant van een der ministers van eene neutrale mogendheid, bijvoorbeeld van den Amerikaanschen minister te Berlijn, welke uithoofde der relatiën van zijn vaderland met het onze daartoe veel grond had; — òf wel het moest geschieden door of vanwegens eenige der meest geaccrediteerde hoofden van de vorige regeering. De eerlijke lieden daaronder, en vooral die welke doorzicht genoeg in de zaken in 't groot hebben, zien toch genoeg, dat het lot van ons vaderland, ten definitive, van het lot dezer groote Republiek zal afhangen. Hun zeer wezenlijk belang is dus om tot dat algemeene punt, waarbij zij zooveel belang hebben, bewaring namelijk en veiligheid van personen en goederen, vermijding van onfeilbare verwoesting, mede te werken. Zij zijn zelfs meer dan anderen bij het daarstellen van een spoedig redmiddel geinteresseerd; want naarmate de vijand indringt zal hunne positie gevaarlijker worden, en een aanzoek van hunne zijde moet onfeilbaar meer effect hebben. Het is dus, van welke zijde men het beschouwt, èn preferabeler ter bereiking van het oogmerk, èn kan met geen mogelijkheid de facheuse gevolgen hebben, welke de andere wijze zoude kunnen na zich sleepen.

Ziedaar, zeer waarde vriend, mijne gedachten over dit delicaat stuk. Dezelve zijn 't resultaat der allerernstigste overpeinzing en overweging der omstandigheden van zaken, en van de gesteldheid en toon der hoofden en gemoederen, zooals ik die hier zeer duidelijk gevonden heb. Misschien, en wel waarschijnlijk, komt deze te laat om de zending zelve nog vooreerst op te doen schorten; maar in allen gevalle is het hoog noodig en zelfs indispensabel, dat gij naar waarheid en zonder verzagting of verbloeming van de gesteldheid alhier geïnformeerd zijt. Dit kan influeeren op de voorzichtigste wijze van het behandelen van het stuk, en op de secretesse welke er in allen gevalle bij geobserveerd zal moeten worden. Ik zal intusschen alhier, niettegenstaande de revolteerende onaangenaamheden, welke ik somtijds moet verzwelgen, onvermoeid voortvaren met overal voort te planten hetgeen het gezond verstand, vrij van alle passiën en zijdelingsche inzichten, dicteert. Ik hoop, dat ik met aanhoudendheid op dien weg allengskens veld zal winnen. Laat inmiddels ons gouvernement op een vasten tred toch het loyale pad blijven betreden, welke het tot nog toe bewandeld heeft; dat is, aan den eenen kant alle mogelijke efforts doen, alle mogelijke kracht en energie deployeeren tot defensie van het land en afbreuk van den vijand, en aan den anderen kant zich nimmer, op welke instantiën ook, laten brengen tot mesures, welke een eerlijk republikeinsch bewind, 't welk alle geweldenarijen en onrechtvaardigheid verfoeit, onwaardig zouden zijn. Hoe moeielijk ook de tijdsomstandigheden zijn mogen; hoe geweldig ook de staatsorkanen loeien; onwrikbare trouwe, en onbeweegbare eerlijkheid en rechtvaardigheid zijn de eenige goede richtsnoeren voor onze handelingen; alle andere consideratiën zijn aan deze ondergeschikt . . . . .

473. „PRO MEMORIA" VAN MOLLERUS AAN DEN ERFPRINS, 20 Sept. 1799 [1]).

Omtrent tien à twaalf dagen geleden kreeg men eenige renseignementen

1) Origineel in H. A., als bijlage van een brief van den Erfprins aan zijn vader van 20

dat onder de tegenwoordige bestierders der Republiek en in het bijzonder onder diegenen, welke tot de uitvoerende magt, hetzij als directeurs, hetzij als agenten behooren, er zig sommige bevinden, die begrepen dat in de tegenswoordige omstandigheden van zaken het te wenschen, ja noodzakelijk was, dat middelen konden worden daargesteld waardoor de Republiek bevrijd wierd van het theatre van den oorlog, en van de destructiën en rampen, die daaraan verknogt zijn, te worden; en zelfs verlangden om in allen gevalle en op de best mogelijke wijze van de tyrannie der Franschen, waarvan zij het drukkende en ondraaglijke in zoo hooge graad ondervonden, verlost te worden. Men gaf te dien einde te kennen de begeerte om gelegenheid te hebben daarover te spreken met iemand, die de vorige order van zaken toegedaan zijnde, in de eene of andere betrekking mogt staan waardoor hij bevorderlijk zoude kunnen en willen zijn, om, indien mogelijk, dit oogmerk te bereiken. Daarop twee à driemaal eene conversatie met één dier alzoo denkende personen gehouden zijnde, heeft men gemeend redenen te hebben om zich overtuigd te houden (voor zooverre men in dergelijke zaken overtuiging kan hebben) dat èn die ouvertures in goede trouw gedaan waren, èn de meerderheid van het Uitvoerend Bewind en eenige der voornaamste agenten in die begrippen stonden, dat op de best mogelijke wijze een einde van de tegenwoordige staat van zaken gemaakt, en de Republiek van de Fransche overheersching verlost moest worden; terwijl voor zooveel de beide kamers (of het zoogenaamde Wetgevend Lichaam) betreft, men uit die gehouden conversatiën moest opmaken, dat vooralsnog die gevoelens aan de meerderheid niet konden geattribueerd worden, maar men echter onder de leden van dezelve ook eenige kon tellen, die in dezelfde sentimenten stonden, terwijl men hoopte dat derzelver getal, vooral zoo de omstandigheden eenigzins dringender wierden, nog zoude vermeerderen, en in allen gevalle zoude tragten te effectueeren, dat wanneer het er op aan kwam, de dissentieerenden, al hadden die dan nog de meerderheid, de zaak niet zouden kunnen tegenhouden. Dat men daarbij voegde aan den anderen kant te vermeenen, dat men zeker konde zijn, dat de Fransche generaal Brune met den generaal Daendels het uiterste zouden willen wagen om het verder doordringen der Engelsche armée tegen te houden, en desnoods hier of daar zig zoo lang mogelijk te souteneeren; en dat dus de groote zwarigheid vooral hierin zoude bestaan, op welke wijze men de Franschen zoude engageeren om van dien tegenstand af te zien, of desnoods noodzaken zoowel daartoe, als om het land geheel te ruimen. De aldus denkende leden van het tegenwoordige Bestuur gaven te kennen, dat zij tot bevordering van dit generale oogmerk provisioneel geen andere weg hadden weten in te slaan, dan iemand (zonder eenig opentlijk caracter) naar Berlijn te zenden, welke zending wel zoolang en zooveel mogelijk secreet zoude worden gehouden, doch wiens opentlijke commissie (wanneer die moest openbaar gemaakt worden) daarin zoude bestaan, om aan Zijne Koninklijke Majesteit van Pruissen de situatie van de Republiek onder het oog te brengen, en Hoogstdenzelven te verzoeken, zich dezelve te willen aantrekken, en de Republiek voor eene totale destructie te bevrijden, en verders aan dezelve zoo mogelijk een staat van neutraliteit te bezorgen, doch welke afgezondene als volkomen staande in diezelfde sentimenten, dat op de best mogelijke wijze de Republiek uit haar tegenwoordige situatie moest gered worden, tevens in staat zou zijn en onder de hand *in mandatis* hebben, om confidentieel te kunnen spreken en handelen over de wijze waarop dit but best bereikt zou worden. Men verzocht derhalve dat men van de zijde der vorige regeering of zoogenaamde Oranje-partij langs zoodanige

---

Sept., en daarnaar gedrukt bij de Bas, *Prins Frederik* II, 704; copie in archief-Fagel. Ten onrechte noemt de Bas (II, 671) Mollerus' zoon Hendrik Mello (1780—1865) als dengene die naar den Erfprins werd gezonden. Wel was Hendrik Mello thans bij zijn vader: deze had hem, die sedert '95 geëmigreerd was, van Lingen naar den Helder medegenomen (zie *Brieven van Falck*, blz. 106). Een Fransche vertaling van dit stuk van Mollerus komt (van de hand van Hendrik Fagel) voor in F. O., Frontiers of Holland 4.

wegen als men daartoe meest dienstig zou oordeelen, wilde tragten te bevorderen dat diegene, welke ten dien einde naar Berlijn zou gezonden worden (en waarschijnlijk nu reeds vertrokken zal zijn, en waartoe men vermits het belet van den heer Queysen van Zwolle, die anders daartoe genoemd was, scheen in het oog te hebben de Mist van Campen) aldaar een favorabel gehoor mogt hebben, en dat voorts aan denzelven konnende worden voorgesteld al hetgeen men tot afdoening van dit werk geschikt en noodzakelijk zou oordeelen, langs dien weg eene negotiatie kon worden geopend, om op de best mogelijke en meest spoedige wijze de Republiek te redden. Al verder, in aanmerking vooral van de tijd die er tot zoodanige negotiatie vereischt zou worden (meer dan de tegenwoordige staat van zaken scheen toe te laten) verzocht men, dat men van deze zijde al mede wilden bevorderen, dat indien mogelijk met Engeland of wel met den commandant-generaal der gelande armée in onderhandeling getreden en het voortzetten van verdere vijandelijkheden gestaakt kon worden, en dat vermits zij van hunne zijde uithoofde van de suprematie van Brune c. s. (welke de Engelsche parlementairen hádden gerenvoyeerd) daartoe geen opening konden doen, verlangd wierd, dat men het daarheen wilde dirigeeren, dat van de Engelsche zijde eenig voorstel, al ware het in nog zoo generale termen, gedaan wierd, opdat langs dien weg eenige mogelijkheid tot onderhandelingen en tot stuiting van het vuur des oorlogs geboren wierd; terwijl men al het mogelijke zou doen om te zorgen, dat de zending van zoodanig voorstel of parlementair niet wederom opgehouden, maar dadelijk ter kennis van het Bewind gebracht wierd, en zelfs niet ongaarne zou zien dat die, indien het zijn kon, ook langs een andere weg dan door de armée gezonden wierd.

In de conversatie over die materie gehouden, bleef men van deze zijde gestadig daarbij, dat men niet wist of en wat nopens die voorstellen gedaan zou kunnen worden, zonder dat die alvorens ter kennisse van Z. H. den Heere Erfprins van Oranje gebracht waren, waarop het antwoord was, dat men aan diegene, die zig dit werk wilde aantrekken, moest overlaten daaromtrent te handelen als te rade zoude zijn; terwijl voorts uit hetgeen van deze zijde discoursgewijze over de zaak zelve geopperd wierd, men zeer wel scheen te penetreeren wat het gevolg moest zijn, wanneer de Franschen òf goedschiks òf gedwongen het land verlieten, zoowel alsdat zij niet veel uitzicht konden hebben op het maken van verdere bedingen, dan die van amnestie en securiteit voor personen en goederen, zooals die reeds bij de declaratiën van Engeland en van de Heeren Prinsen van Oranje waren toegezegd; doch men scheen daardoor in 't geheel niet wederhouden te worden, alleen te kennen gevende, dat men meende dat het veel gemakkelijker zoude gaan, en veel meer bijval in 't generaal zoude vinden, wanneer men hoop konde hebben dat niet zoozeer de oude constitutie precies zooals die geweest was wederom zoude worden ingevoerd, maar de principes van eenheid der Republiek en van eene behoorlijke representatie, met de uitvoerende magt *in amplissima forma* in het Huis van Oranje [1]) (onder welker benaming het ook zoude mogen zijn); met één woord indien een soort van Engelsche constitutie tot grondslag konde gelegd worden.

Deze ouvertures, en al hetgeen daaromtrent was voorgekomen, en tot meerder developpement kon dienen, heeft men gemeend mondeling ter kennis van Z. D. H. den Heere Erfprins van Oranje te moeten brengen, om daarvan zoodanig

1) In allerlei vorm dook dit gerucht op. „Vous saurez que van de Spiegel s'est échappé d'Ysselstein où il demeurait. On m'a parlé d'un plan assez curieux de constitution qu'il avait formé: l'unité, deux chambres, un Directoire dont le Prince d'Orange aurait été président perpétuel. Plusieurs Orangistes sont mécontens de l'invasion anglaise, mais auraient vu volontiers un arrangement quelconque par l'entremise de la Prusse. Il me semble que sur ces fondations il y aurait moyen de bâtir" (Lestevenon aan Valckenaer, Parijs 23 Sept. 1799; verz.-Valckenaer, L. B.). — In werkelijkheid was het plan van van de Spiegel geheel anders: zie Vreede, *Van de Spiegel* IV, 456.

gebruik te maken als naar mate van de omstandigheden meest geschikt zoude zijn, en ten beste van het Vaderland zoude konnen dienen, en het heeft alleen leed gedaan, dat men, Hoogstdenzelven niet dan langs een groot détour bij de Engelsche armée hebbende kunnen aantreffen, zulks niet voor den middag van den 18den dezer heeft kunnen werkstellig maken.

474. SCHIMMELPENNINCK AAN VALCKENAER, 24 Sept. 1799 [1]).

Eindelijk, mijn waarde collega, kan een Bataaf dan wederom de oogen opslaan; eindelijk is eene aaneenschakeling van rampen en schande ten minste voor eene gedeelte door eene brillante overwinning, grootendeels door Bataafsche troupes verworven, uitgewischt.

Den 17den September ll. kreeg de gelande Britsche armée eene nieuwe versterking van circa 7000 Russen, welke bijkans op hetzelfde punt debarqueerden waar de Engelschen het debarquement geëffectueerd hadden. Dadelijk wierd er besloten tot eene attaque van onze retranchementen. De Russen attaqueerden voornamelijk de divisie Franschen door Vandamme gecommandeerd, terwijl de Engelschen zeer flauwlijk ons centrum, door Dumonceau gecommandeerd, en de rechtervleugel onder Daendels aanvielen. De attaque tegen de Fransche divisie wierd door het corps Russen met hunne gewone brutale hardnekkigheid geëffectueerd. Onze artillerie, welke voor een gedeelte zeer voordeelig in het Bergensche bosch geplaatst was, maakte in dat bosch eene vreeselijke slagting onder de barbaren; desniettegenstaande rukten zij immer op de divisie der Franschen voort, welke den moedigsten wederstand deed. De aanval der Russen ondertusschen, toen allengskens door de hen opvolgende Engelschen gesecondeerd, wierd zoo geweldig dat Vandamme door zijnen adjudant aan Dumonceau, die de Bataafsche divisie, welke het centrum uitmaakte, commandeerde, liet weten dat hij groot gevaar liep van geënfonceerd te worden indien hij geen secours van het centrum kreeg. De brave Dumonceau stelde zich hierop dadelijk aan het hoofd van eenige bataillons Bataven, welke met zoodanige celeriteit en tegelijk met zoodanige woede de Russen in de flank vielen, dat hun rijen weldra geheel in disorder en confusie raakten, eene groote menigte met de bajonet gedood wierden, en ruim 2000 dermaten afgesneden en geënveloppeerd, dat dezelve zich als krijgsgevangen overgaven. Onder deze is de generaal-en-chef der Russen.

Het resultaat dezer brillante actie zult gij met deze post uit de publieke papieren vernemen. Ik heb gisterenavond den adjudant gesproken, door Brune met de détails dezer affaire overgezonden. Hij gaf, staande in een kring van een groot aantal Fransche officieren, en in presentie van een lid van 't Directoire, den grootsten lof aan de Hollandsche troupes; vooral sprak hij met verrukkking van de kunde en braafheid van ons corps artilleristen; dat corps moet zich op gesignaleerdste wijze gedistingueerd hebben. Dumonceau heeft zijn paard onder zich doodgeschoten gehad en is door den val, daardoor veroorzaakt, zeer zwaar gekneusd geworden, zoodanig zelfs dat hij buiten het gevegt geraakt is. De gevangen Russische officieren beklagen zich bitterlijk over de ontrouwe

1) Verz.-Valckenaer (L. B.). — Over den slag bij Bergen vgl. Krayenhoff, 137 vv. en bijlage X.

en lafheid der Engelschen, welke niet alleen hen geheel vooruitzetteden, maar zelfs naderhand niet genoeg appuyeerden. De Russische gevangene gemeene soldaten meenden dat hun allen de galg beschoren was, geprecedeerd door het afsnijden van neus en ooren.

Ik hope, mijn waarde collega, dat de moreele impressie van dit evenement in ons land alles zal afdoen. Op onze armée moet het onbegrijpelijk gelukkig werken. Aan den eenen kant het fusilleeren en deshonoreeren van eenige bloodaarts, welke zich bij de vorige actie schandelijk gedragen hebben, en aan den anderen kant eene belooning der nu betoonde bravoure moet, dunkt mij, alles afdoen. Het effect dezer victorie is hier onbegrijpelijk groot. De vreugde is algemeen, en dit evenement wordt beschouwd als veel op de inwendige positie dezer Republiek te zullen influeeren.

Ondertusschen moet men, in onze Republiek, met het verdubbelen van alle efforts voortgaan; want hoe brillant ook deze actie uitgevallen zij, zal Engeland en Rusland nog geenzins het plan van invasie opgeven, en men zal het onmogelijke doen om met behulp van nieuwe renforts te slagen. Het is dus zeer mogelijk dat ons land vóor eenigen tijd het theater van een hardnekkigen oorlog worde. Het Fransche gouvernement gevoelt al het gewigt om de invasie te keeren; het laat dus zooveel troupes marcheeren, als het disponibel heeft . . . . .

475. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 27 Sept 1799 [1]).

Zoodra de extra courier, die hier gisteren 's ochtends omtreeks agt uuren arriveerde, mij uwe dépêche aanbragt van den 23 September ll. rouleerende over het overzenden herwaarts der op den vijand in den slag van 19 ll. veroverde vaandels, en het voornemen van den generaal Brune om de Engelsche en Russische krijgsgevangenen mede herwaarts te vervoeren, heb ik mij oogenblikkelijk in persoon bij den minister van buitenlandsche zaken begeven, en hem over de onbetamelijkheid van die demarche, en de facheuse gevolgen welke dezelve konde hebben, onderhouden. Ik insteerde bij dat onderhoud op de meest pressante en klemmende wijze, dat hij, minister, bij zijne conferentie welke ik wist dat hij dienzelfden ochtend met het Directoire moest hebben, voorloopig aan hetzelve verslag deed van dat officieel onderhoud, en op de gronden van het evidentste recht en billijkheid, zoowel als op die van een goede staatkunde, hetzelve zogt over te halen om op de beste wijze de demarche van Brune te redresseeren, en het Bataafsch Bewind, zoowel als de geheele natie en armée, genoegen te geven. Ik voegde er bij, dat ik gemeend had die representatiën bij voorraad mondelijk te moeten doen om geen oogenblik tijd te verliezen, en dat ik nog dienzelfden dag deze instantiën, in conformité van intentie van het Bataafsch Bewind, bij eene formeele note zoude herhalen. Ik vervaardigde dan ook dien eigen ochtend de note waarvan ik de eer heb een afschrift bij dezen te voegen [2]). Omstreeks vier uren van dienzelfden dag begaf ik mij wederom bij den minister Reinhard,

1) R. A., Buitenl. Zaken 212. — Over de vaandelkwestie hiervóór, nº. 73.
2) Hier weggelaten.

Z. M. zoude overhandigen, onder protestatie echter dat deze daad niet moest worden aangezien als eene diplomatieke handeling . . . . . [1])

477. „POINTS concernant la réorganisation du gouvernement de la République batave", ± 28 Sept. 1799 [2]).

Le gouvernement de la République batave consistera dorénavant: 1°. dans un Corps législatif divisé en deux chambres, dont l'une aura l'initiative et l'autre la sanction, et auquel corps résidera la souveraineté de toute la République; 2°. dans le pouvoir exécutif, subordonnné en quelque manière à la souveraineté; et 3°. dans le pouvoir judiciaire pour l'administration de la justice.

Le Corps législatif sera représentatif et temporaire. Les élections se feront par des électeurs nommés par le peuple aux assemblées primaires, moyennant que le droit de voter à ces assemblées sera attaché à une possession quelconque relative aux facultés différentes des habitans dans les divers cantons de la République, de manière que les gens qui n'ont rien à perdre en soient exclus.

Le pouvoir exécutif aura la nomination aux places, excepté celles qui sont de la dépendance du Corps législatif et du pouvoir judiciaire, et en outre il aura le commandement des forces de terre et de mer de la République, et il jouira en général d'une grande latitude de pouvoir pour l'exécution des lois. A la tête du pouvoir exécutif sera placé Monseigneur le Prince Héréditaire d'Orange [3]), sous un autre titre que celui de Stadhouder, soit celui de président du pouvoir exécutif, ou tel autre quelconque dont on pourra convenir. Cette dignité sera héréditaire dans les descendans mâles de la maison d'Orange; ies autres membres dù pouvoir exécutif seront temporaires, et éligibles par le Corps législatif.

Le pouvoir judiciaire sera séparé de la législation et du pouvour exécutif, de façon que ce pouvoir ne pourra être influencé en aucune manière quelconque par qui que ce soit; ainsi les places dans les cours de justice et celles des colléges subalternes de jurisdiction ne seront point tout à fait à la disposition des pouvoirs législatif et exécutif, mais on cherchera quelque voie par rapport à cette affaire, à l'effet que la liberté civile qui dépend uniquement de cet établissement ne soit pas compromise.

Il sera nommé une commission de douze personnes, habitans de la République batave, dont S. M le Roi de Prusse nommera six, et les six autres seront nommés par le Directoire exécutif de la République batave actuellement en place; qui formeront à la pluralité des voix une nouvelle constitution pour la République batave, basée sur les principes ci-devant énoncés. Cette commission achèvera son travail au plus tôt possible, au moins dans l'espace de trois mois après leurs

---

1) Aan van der Goes particulier schrijft de Vos onder dagteekening van 28 Sept. nog het volgende: „Gister heb ik met Haugwitz gesproken. In dat gesprek heeft hij mij ronduit gezegd dat de Koning van Pruissen voor de Bataafsche Republiek niets krachtdadigs wil doen dan onder voorwaarde van herstelling van den Prins van Oranje. Ik antwoordde dat hieraan niet met al te denken was om reden van de tegenwoordige orde van zaken. Wat ik ook hiertegen aanvoeren mogt, hij bleef daarop staan. Na een gesprek van bijkans twee uren eindigde hij met te zeggen dat men tenminste aan den Erfprins moest, want dat de Koning zonder herstel van dat huis de Bataafsche Republiek uit de tegenwoordige onlusten niet redden konde. Gij kunt dus opmaken welk het antwoord op mijn voorstel zijn zal" (archief-van der Goes).

2) F. O., Foreign various 314; ook bij van der Goes en daarnaar gedrukt bij Vreede, *Diplomatie* III^{I}, bijlagen bl. 57. Nog komt het stuk voor bij Fagel; zie Koolemans Beynen in *Meded. Mij. Ned. Letterk.* 1900—1901, blz. 154. Dit stuk en het volgende zijn de beide stukken van de Vos van Steenwijk, waarvan sprake was hiervóór, nos. 238—'39 en 244.

3) Zoo ook bij Fagel; in het afschrift bij van der Goes zijn de woorden „Mgr. le Prince Héréditaire d'Orange" vervangen door een streep.

premières séances, sans plus long délai. Cette constitution sera soumise au voix du peuple batave qui l'adoptera.

On n'exigera aucune déclaration des sentimens politiques de ceux qui seront admis tant aux délibérations sur l'acceptation de la constitution qu'aux élections ou aux places dans le gouvernement et dans les administrations respectives.

Il y aura un oubli entier de tout ce qui s'est passé aux tems antérieurs, de sorte qu'il ne sera plus question d'aucun parti. L'harmonie sera rétablie parmi tous les habitans, et on se pardonnera de part et d'autre les offenses vraies et imaginaires.

Le gouvernement actuel restera en place jusqu'à ce que la nouvelle constitution sera adoptée; aussitôt après le gouvernement actuel se dissoudra et fera place au nouveau.

A la nouvelle constitution il n'y aura point de religion dominante. Tous les habitans de quelque culte qu'ils soient seront admissibles aux charges du gouvernement. La noblesse n'aura point de prérogatives par rapport aux bénéfices du gouvernement. Cependant les Corps des Nobles qui ont existé avant la révolution de 1795 seront rétablis dans leurs possessions, et ils auront la disposition libre de leurs biens selon les lois qui étaient en vigueur à l'époque de la dite révolution. On rendra au Prince d'Orange ci-devant Stadhouder tous ses biens, dont il recouvrera la disposition libre et plénière.

On doit tâcher d'engager ce Prince à s'établir dans ses états en Allemagne.

478. „MÉMOIRE relatif aux points concernant la réorganisation du gouvernement de la République batave", ± 28 Sept. 1799 [1]).

Lorsqu'on veut arranger quelque affaire, il faut naturellement partir d'un principe. Ce principe établi, on doit voir si les arrangemens à faire cadrent avec ce principe, de manière qu'on doit adopter ceux qui tendent au but proposé, et au contraire rejeter ceux qui sont contraires au principe établi.

Le principe général qu'on doit adopter par rapport à la réorganisation de la République batave doit être nécessairement d'écarter toutes les sources des maux qui sont arrivés à la République, et qui ne sont d'autres que les dissentions civiles qui y ont eu lieu depuis près de vingt années. On doit donc les faire finir, et conséquemment on doit adopter tous les moyens tendans à faire renaître l'harmonie entre les habitans et à faire cesser tout esprit de parti. Pour arriver à ce but on doit prévenir que cet esprit de parti ne continue et que le feu de la discorde ne soit nourri. Rien ne saurait y contribuer plus efficacement que de trouver des moyens mitoyens pour contenter également autant que possible les différens partis. Rétablir l'ancienne constitution dans la République batave serait donner gain de cause à un des partis, car le Prince d'Orange rétabli sans les précautions nécessaires ne laisserait pas de ramener les choses au point où elles en étaient au moment de la révolution de 1795, et la parti opposé serait opprimé sans être détruit.

Eu outre le rétablissement causerait les mêmes effets que son établissement a produit: car on ne peut nier que tous les maux arrivés à la République dans tous les tems n'ont leur source que dans la constitution fautive qui a eu lieu. En effet quel chaos de confusion ne doivent produire dans le gouvernement les sept souverainetés indépendantes les unes des autres! aussi y a-t-il

---

1) Archief-Fagel.

des exemples fréquens qu'une seule ville a su paralyser les résolutions les plus urgentes pour le bien de l'Etat, sans que l'autorité du Stadhouder pouvait y porter un remède quelconque. Laisser les choses sur le pied actuel serait au contraire donner gain de cause au parti opposé. D'apres ces réflexions préliminaires il s'ensuit que la République doit être réorganisée de façon que ni l'un ni l'autre des partis ait raison.

Le moyen le plus efficace pour cet effet paraît l'établissement d'un gouvernement républicain à l'instar du gouvernement de l'Amérique, et auquel tous les habitans qui ont quelque chose à perdre et qui sont conséquemment intéressés au bien-être de la République peuvent être admis par le moyen des élections, pas directement par le peuple (car le peuple n'a pas assez de discernement pour cet objet), mais indirectement par des électeurs nommés par les assemblées primaires, desquelles on doit écarter autant que possible toute espèce de corruption. Ces réflexions ont donné lieu au premier et au second article du mémoire [1]. Le troisième article parlant du pouvoir exécutif demande des discussions plus étendues.

1°. On croit que le pouvoir exécutif doit être subordonné en quelque façon au pouvoir législatif, parce que c'est dans cette dernière partie que réside la souveraineté. Je dis *en quelque façon*, parce que le corps législatif ne doit pas pouvoir disposer à son gré et absolument du pouvoir exécutif; de manière que si le pouvoir exécutif voit le corps législatif prendre des décrets contre la constitution, ce pouvoir doit être autorisé par l'acte de constitution à refuser l'exécution de tels décrets. Au reste le pouvoir exécutif doit être obligé d'exécuter les décrets du corps législatif pris dans la forme prescrite par l'acte de constitution, et faire observer les lois émanées de la législation.

2°. Le pouvoir exécutif doit avoir la nomination aux places, parce que étant responsable pour l'exécution des différentes parties de l'administration, il doit avoir le choix libre des individus qu'il croit être les plus propres pour remplir les fonctions de l'Etat. On doit cependant excepter de cette règle les places qui sont de la dépendance du corps législatif et du pouvoir judiciaire, c'est à dire celles qui sont attachées immédiatement à ces deux pouvoirs: par exemple les places de secrétaires, commis de chancellerie, clercs, huissiers, par la même raison alléguée.

On ferait bien d'en excepter aussi les places de contrôleurs de finances, ou chambres des comptes, lesquelles on ferait mieux de mettre à la disposition du pouvoir législatif, parce qu'il intéresse beaucoup à la législation, qui doit accorder les subsides, de pouvoir être informé si les deniers publics accordés soyent employés pour les objets pour lesquels ils sont destinés, et s'il y a sur l'un ou sur l'autre un *residuum*; or si les personnes proposées à cet objet ont quelque obligation pour leurs postes auxquels ils sont nommés au pouvoir exécutif, il est à présumer qu'elles ne donneront pas les renseignemens requis avec toute la franchise possible, au cas qu'il y aurait quelque chose qui cloche.

3°. Le pouvoir exécutif aura le commandement des forces de terre et de mer avec toutes ses dépendances. La raison pourquoi cela doit avoir lieu saute

---

1) Het vorige stuk. Met „artikels" bedoelt hij de alinea's.

aux yeux. Si la République aura quelque énergie tant au dehors que dans l'intérieur, il importe que le pouvour exécutif ait toute liberté d'agir sans qu'il puisse être paralysé par personne.

4°. Le Prince Héréditaire d'Orange doit être mis à la tête du pouvoir exécutif. Pour contenter les puissances étrangères qui s'intéressent à la maison d'Orange, et en même tems le parti qui a un véritable attachement pour elle, il est urgent que cela ait lieu. En outre on doit observer qu'il est bien plus préférable d'y placer le Prince Héréditaire que le Prince ci-devant Stadhouder, par la raison que le dernier mis dans cette place aurait peut-être des injures à venger, et cela ne cadrerait guères avec le principe établi qui porte qu'on doit écarter tout ce qui peut nuire au rétablissement de l'harmonie et à la réunion des partis, car celui qui réfléchit sur les passions humaines peut calculer très aisément, que S. A. ne laisserait pas de contribuer à la nomination aux places des personnes attachées à son parti, ce qui donnerait de l'humeur à l'autre. Outre cette réflexion il y en a une autre et bien plus grave, savoir que si le Prince ci-devant Stadhouder est porté à cette place, il est à prévoir qu'ayant des obligations réelles à l'Angleterre pour l'asyle que cette puissance lui a accordé pendant quatre ans, il remuera ciel et terre pour remettre la République batave derechef sous la dépendance de l'Angleterre, ce qui ne convient nullement au commerce de la République, l'unique source de son bien-être. Mais encore les forces de la République, qui sont bien nulles quant à présent (mais qui se reprendront bien vite), jointes à celles de l'Angleterre qui est déjà si puissante tant par ses propres moyens que par ses alliances avec la maison d'Autriche et la Russie, formeront une masse de prépondérance en Europe qui fait frémir. Or cette jonction des forces de la République batave à celles d'Angleterre n'est guères à craindre si le Prince Héréditaire occupe la première place au pouvoir exécutif. Si S. A. y est portée par l'entremise de S. M. Prussienne, il est a prévoir qu'Elle se rangera du côté que S. M. le Roi de Prusse croit être le plus convenable. D'ailleurs ce prince n'a point des injures personelles à venger; n'ayant fait du mal à personne, il n'y a personne qui redoute la puissance dont il sera revêtu.

5°. Le titre sous lequel le Prince sera rétabli doit être tout autre que celui de Stadhouder. Ce dernier titre est devenu odieux à beaucoup de personnes; d'ailleurs bien des gens qui verraient avec plaisir la maison d'Orange remise à la tête des affaires de la République, seraient rebutées par la raison qu'on a exigé des fonctionnaires publics une promesse de ne point donner les mains au rétablissement du Stadhoudérat Or si le Prince peut être remis sous un autre titre que celui de Stadhouder, il est sûr que beaucoup d'individus y concourraient, ce qu'ils ne feraient pas si S. A. porterait à l'avenir le titre de Stadhouder; ainsi ce changement de titre faciliterait de beaucoup l'arrangement à faire. Au reste on peut convenir du titre que porterait S. A.

6°. Cette dignité sera héréditaire dans les descendans mâles de la maison d'Orange. Je crois que pour le bien de la République il faut exclure la ligne féminine de la succession dans le pouvoir exécutif, premièrement parce que c'est une chose bien burlesque que de voir un conseil présidé par une femme; en second lieu la succession de la ligne féminine peut produire de grands changemens dans l'Etat par rapport à ses alliances au détriment de la République; car on ne peut nier que la maison d'Orange, établie de la manière qu'on a tracé

plus haut, aura une influence majeure dans le maniement des affaires. On a beau dire que la souveraineté réside près le corps législatif et que le président a des collègues dans le pouvoir exécutif: la résidence perpétuelle de la maison d'Orange au pouvoir exécutif entraînera bientôt ses collègues, qui ne sont que temporaires et qui à la fin de leurs fonctions sont réduits à l'état de simple particulier, de façon qu'ayant la plus grande influence à la nomination des places, elle aura bientôt assez d'influence pour faire nommer au corps législatif ceux qu'elle trouvera bon, de manière qu'avec le tems elle fera ce qu'elle voudra. Or qu'on se propose que le cas existerait qu'une princesse héréditaire épouserait un prince étranger, qui a un attachement à une puissance étrangère dont l'alliance serait nuisible pour la République, il n'y aurait pas moyen d'empêcher que l'alliance projetée n'eût lieu. Qu'on n'objecte pas qu'on peut y porter un remède en stipulant qu'aussitôt qu'une princesse héréditaire épouserait une personne revêtue de la dignité royale ou eléctorale, elle serait déchue de la succession: car si le cas existait, et que l'époux de la princesse l'entendit autrement, la République aurait une guerre à soutenir d'autant plus dangereuse qu'il ne manquera pas de personnes dans la République même qui gagnées par la princesse tâcheront de paralyser tous les moyens de défense qu'on voudrait opposer à l'attaque. Au reste les exemples ne manquent pas dans les annales de la Hollande, par lesquels il paraît que cette espèce de succession est pleine de dangers. La comtesse de Hollande Marie épousa l'Empereur Maximilien, ce qui attache ce pays à la maison d'Autriche et ce qui a produit tant de maux qu'il ne fallait pas moins qu'une guerre de 80 ans pour sortir de ce labyrinthe. Il faut donc se tenir à la succession dans la ligne mâle de la maison d'Orange.

L'article qui parle du pouvoir judiciaire n'a pas besoin d'un long commentaire. Il est très important que le pouvoir soit organisé de façon qu'il ne peut être influencé par qui que ce soit, à cause que non seulement la liberté civile dépend uniquement de l'application juste des lois qui doivent être égales pour tous les habitans sans distinction; mais aussi il faut impérieusement que toute l'Europe soit assurée que la justice soit impartialement administrée dans la République batave, car il n'y a pas de nation européenne qui n'ait des effets en Hollande, tant dans la banque qu'en fait de marchandises qui y sont envoyées à des commissionnaires pour les vendre.

L'article qui porte que les personnes qui formeront la commission des douze pour la formation de la nouvelle constitution seront nommées en partie par S. M. le Roi de Prusse et en partie par le Directoire exécutif de la République batave, est mis afin qu'il y ait des personnes des deux partis pour cette formation, de manière qu'on soit en état de pondérer les raisons pour et contre avant que d'arrêter les affaires. Au reste il est clair que les personnes qni devront être nommées par S. M. le Roi de Prusse, seront désignées par S. A. le Prince Héréditaire d'Orange. — Les deux articles suivans sont clairs d'eux-mêmes. — L'article qui dit que le gouvernement actuel restera en place jusqu'à ce que la nouvelle constitution sera adoptée, est mis afin de prévenir les inconvéniens qui résultent d'un gouvernement intermédiaire. L'expérience à démontré que tout gouvernement intermédiaire est une espèce de gouvernement révolutionnaire, sous lequel tout le monde qui croit le pouvoir faire impunément se permet des excès et des injustices sous prétexte qu'il n'y a pas des lois fixes.

Pour éviter cet inconvénient, il vaut mille fois mieux que les affaires restent sur le pied actuel, qui ne peut durer que très peu de tems, quatre mois au plus, que de risquer des convulsions révolutionnaires.

Une religion dominante ne peut pas avoir lieu sous un gouvernement républicain. Chacun doit pouvoir adorer l'Etre suprême à sa manière et être admis indistinctement aux bénéfices de l'Etat. Ceci servira beaucoup à faire goûter le nouvel ordre des choses aux catholiques, qui sont en très grand nombre dans la République batave. — La noblesse ne peut pas avoir des prérogatives pour les bénéfices du gouvernement, parce que cela n'est pas compatible avec la forme d'un gouvernement républicain qui n'est pas aristocratique, la dernière forme ne convenant nullement à une république commerçante. Au reste on peut s'attendre que plusieurs nobles seront élus dans le corps législatif à cause de leurs relations dans plusieurs cantons de la République. Cependant les corps des nobles qui ont existé avant la révolution de 1795 doivent être réintégrés dans les biens qu'ils possédaient à ce terme, afin qu'ils soyent en état de soutenir leurs familles, ce qui est très intéressant pour la noblesse et ce qui leur conserve le droit et la faculté de pouvoir entrer dans les chapitres nobles, ce qui serait perdu pour eux sans cela.

Avant de finir ce mémoire, on me permettra deux mots sur le moyen pour faire goûter le nouvel ordre des choses à la France. On devrait assurer le gouvernement français que le traité de 1795 fait entre la France et la Hollande subsistera dans toute sa force, sauf les changemens à y faire que le nouvel ordre des choses rendra nécessaires, par exemple que le port de Flessingue soit rendu et que la France renonce au droit de mettre des garnisons françaises à Bois-le-Duc et autres villes frontières de la République batave, mais que pour le reste le traité restera en entier. On devra tâcher de porter l'Angleterre à reconnaître le nouveau gouvernement batave tel qu'il sera établi après les changemens à faire par la commission des douze, et à permettre dès à présent aux Hollandais la libre navigation dans toutes les mers du monde; sauf aux Anglais de retenir tous les effets et possessions asiatiques et américaines pris sur les Hollandais, jusqu'à la paix définitive à laquelle on traitera de ces objets.

479. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 30 Sept. 1799 [1]).

. . . . . Florent Guiot is gerappeleerd. Hij zal door Deforgues geremplaceerd worden, die door Miot als secretaris van legatie zal verzeld worden. Deforgues is in den loop der revolutie zeer bekend. Hij heeft altoos daarin een zeer active rol gehad. Onder Robespierre heeft hij verscheidene maanden in hegtenis gezeten, en is na den val van dezen eerst weder ontslagen. Hij pleegde echter zeer onder de hoog-revolutionnaire patriotten geteld te worden. Men wil echter dat hij, door ondervinding geleerd en bekoeld, thans zoodanig is, dat het Bataafsch gouvernement zeer over hem tevreden zal zijn. Miot wordt zeer geroemd als een mensch van zagte zeden. Men verliest zich in alle deze rapide verwisselingen van diplomaten . . . . .

P. S. Na het afschrijven der bovenstaande heb ik eene conversatie

1) R. A., Buitenl. Zaken 212.

met den minister van buitenlandsche zaken gehad. Hij verzekerde mij, dat Florent Guiot niet was gerappeleerd; dat die zoude blijven, maar dat Deforgues hem was geadjungeerd. Hij gaf mij wijders op eene zeer positive manier de voordeeligste renseignementen nopens het caracter en dispositie van dezen nieuwen diplomaat. Hij verzekerde dat het Bataafsch Bewind over hem tevreden zoude zijn.

480. DE VOS VAN STEENWIJK AAN VAN DER GOES, 1 Oct. 1799 [1]).

Berlijn.

De minister heeft mij in de conferentie, zooeven bij Z.Exc. gehouden, gezegd dat hij het zoo voor mij individueel als voor het belang der zaak het raadzaamst oordeelde, dat ik mijn séjour alhier niet langer rekte, maar hoe eer zoo liever weder vertrok, alzoo de commissionaris der Samaritanen alhier van mijn aanwezen in de stad geïnformeerd was; met bijvoeging van hetgeen ik u mondeling hope te zeggen. Ingevolge van die insinuatie vertrek ik overmorgen. Heb de goedheid het Uitvoerend Bewind hiervan ten eersten te verwittigen.

481. SCHIMMELPENNINCK AAN VALCKENAER, 4 Oct. 1799 [2]).

.... Na de brillante actie van Bergen is er niets essentieels bij ons voorgevallen. Er arriveeren dagelijks sterke renforts Fransche troupes. Men verzekert mij hier stellig dat er op dit moment reeds circa 20.000 man renforts, sedert het moment van het debarquement, moeten gearriveerd zijn. Op het tijdstip van dat debarquement hadden wij zeker niet meer dan 12 à 15.000 Franschen in ons land, en daaronder zeer vele conscrits. Men tracht mij hier volkomen gerust te stellen dat er niet voor het doordringen des vijands zoude te vreezen zijn. Ik ben er echter nog niet geheel gerust op. Het stuk is te gewigtig voor het Engelsch ministerie, en deszelfs efforts zullen dus geweldig zijn. Ik vreeze nog al steeds dat men eenige forces in Friesland, Groningerland enz. zal zoeken te brengen, en daardoor confusie maken. De groote zaak is zeker het gewezen Holland. De andere provinciën zijn niet te defendeeren; derhalve zoo de Engelschen en Russen zich daar als eens waagden en eene momentueele possessie daarvan namen, zouden zij er even gemakkelijk weer uit gedreven kunnen worden, — maar welk een jammer en ellende inmiddels voor dat arme land! Bewind en Wetgeving bij ons houdt zich ferm en wijs. De Oranjelui beantwoorden aan mijne verwagting: *c'est à dire qu'ils ne bougent pas*. Ze wagten geduldig het lot hetwelk de Heere hun beschoren heeft.....

---

1) Archief-van der Goes. — De minister: Haugwitz. — De commissaris der Samaritanen: de Fransche zaakgelastigde.

2) Verz.-Valckenaer (L. B.).

482. SCHIMMELPENNINCK AAN VALCKENAER, 8 Oct. 1799 [1]).

. . . . . De Amsterdamsche brieven, welke ik gisteren gekregen heb, brengen mij maar gansch geen aangenaam nieuws aan. Ik zie daaruit dat de Anglo-Russische armée Woensdag den 2 October ll. weder op alle pointen onze linie geattaqueerd heeft; met dat gevolg dat de rechtervleugel en het centrum, beide uit Bataafsche troepen bestaande, zich compleet gesouteneerd en de aanvallers afgeslagen hebben, edoch dat de linkervleugel, uit Franschen gecomponeerd, waarschijnlijk omdat de hoofdattaque daarop gedirigeerd is geworden, heeft moeten replieeren, met dat gevolg dat de vijand reeds possessie van Egmond genomen had. De generaal Brune, berekenende dat de vijand, ingeval hij daar niet weder uit verdreven wierd, in staat zoude zijn om het centrum en de rechtervleugel te tourneeren en de retraite af te snijden, gaf order om, het kostte wat het wilde, Egmond te hernemen, hetgeen met veel verlies van volk dan ook gelukt is, zoodat na die affaire ook de Fransche vleugel nagenoeg haar vorige positie schijnt hernomen te hebben. Uit alle omstandigheden echter, die berigten verzellende, meen ik met zekerheid te moeten opmaken dat Brune het Gallo-Bataafsche leger wil doen retrogradeeren; dat hij Alkmaar wil evacueeren en de positie van de Beverwijk nemen, om alzoo zich aan weerskanten op een ruime waterplas te kunnen appuyeeren. Het kan zijn dat dit militairement zeer wel gezien is, maar de moreele impressie van deze retrograde beweging zal niet gunstig zijn.

Ondertusschen komen er dag aan dag renforts Fransche troepen. Als Brune den vijand nog een dag of tien à twaalf kan tegenhouden, dan zal mijns inziens het gevaar geheel over zijn; want vóór het einde van deze maand vendémiaire moeten er 30.000 man Fransche troepen op onzen bodem zijn, daaronder niet gerekend de 13 à 15.000 man Franschen welke er reeds waren toen de Engelschen op de kusten hunne apparitie maakten. Voeg dus bij deze armée van ruim 40.000 Franschen onze Bataafsche van ruim 20.000 man, en dan dunkt mij kan men tamelijk gerust zijn. Ondertusschen is het moment thans pijnlijk en angstig, want zoo de vijand nu deze nieuwe positie forceert, dan acht ik Haarlem, Amsterdam, kortom geheel het voormalig Holland weg; Brune zal dan, naar mijn gedachten, geheel over de rivieren moeten, en de confusie verbeelde ik mij dat alsdan zoo groot zal zijn, dat de jammer en ellende van ons arm vaderland niet zal te overzien zijn . . . . .

Parijs is zeer rustig; alles komt mij over het geheel voor vrij wel te zijn; de successen geven het gouvernement klem; het financieele punt echter blijft zorgelijk. Ook bij ons loopt dit desperaat. Sinds eenigen tijd volgen er in Amsterdam faillissementen op faillissementen. Echter geen huizen van den eersten rang. Er zijn niettemin twee der allereerste oude Joodsche huizen onder: dat van Salomon en Boas, en van Bendix Cantor . . . . .

483. „RAPPORT VAN DEN BURGER DE VOS VAN STEENWIJK", 13 Oct. 1799 [2]).

Den Haag.

Ingevolge ulieder secreet besluit van den 14 September laatstleden heeft

1) Als voren. — Vgl. Krayenhoff bl. 171 vv. en bijlage XII.
2) Archief-van der Goes, — Gericht aan het U. B.

de ondergeteekende zich op den 17 daaraanvolgende op reis begeven naar Berlijn, ten einde de commissie te volvoeren met welke gijlieden den ondergeteekende hebt gelieven te chargeeren. De ondergeteekende heeft aan ulieden bij zijne missive van den 28 passato verslag gedaan van het overgeven der promemorie ulieden den 23 daar te voren copielijk toegezonden, alsmede van het discours door den Grave van Haugwitz bij die gelegenheid gehouden. Op den 1 dezer des avonds ontving hij een billet van den Grave van Haugwitz, bij hetwelk Z. Exc. den ondergeteekende verzogt om dadelijk bij hem te willen komen, aan welk verzoek de ondergeteekende dan ook gereedelijk voldeed. Gemelde minister gaf toen in die conferentie aan den ondergeteekende te kennen, dat hij de overgegeven promemorie ter kennis had gebracht van den Koning zijn meester, en dat Z. M. hem gechargeerd had van mij te zeggen, dat hoogstgedachte Z. M. met de toegenegenste gevoelens voor deze Republiek bezield was; dat hoogstdezelve niets aangenamer zoude zijn dan dat de Republiek tot hare vorige welvaart mogt worden teruggebracht, en eene volmaakte independentie genieten; dat Z. M. deze Republiek beschouwde als een voormuur (*boulevard*) voor hoogstdeszelfs Staten, en als eene mogendheid van welke de Pruissische Monarchie geen kwaads te duchten, maar veeleer veel voordeels te wachten had met betrekking tot de onderlinge commercie tusschen de onderdanen van Z. M. en de ingezetenen dezer Republiek; dat Z. M. de situatie in welke de Republiek verkeerde ten hoogsten leed deed, en overzulks zoude trachten dezelve uit die onaangename positie te redden; dat zelfs het but van Z. M. verder ging dan eenvoudig deze Republiek voor neutraal te doen verklaren; dat hoogstdezelve te dien einde nadere negotiatiën zoo bij het Hof van Londen als bij het Directoire te Parijs zoude doen aanleggen; dan dat Z. M. vreesde dat de presentie van den ondergeteekende te Berlijn aan die negotiatiën nadeel zoude kunnen toebrengen, daar het toch onmogelijk was dat het sejour van den ondergeteekende, wanneer het retour langer uitgesteld wierde, onbekend konde blijven, en dat hij, minister, reden had te gelooven dat de Fransche chargé d'affaires er kennis van droeg, en dat het overzulks raadzaamst was dat de ondergeteekende hoe eerder hoe liever vertrok.

De ondergeteekende heeft gemeend aan dezen raad onverwijld te moeten defereeren, te meer daar hij gelast was om een volstrekt incognito te observeeren, en aan hem door den minister Haugwitz op het stelligst verzekerd wierd dat het bekend worden van deszelfs aanwezen te Berlijn zoowel bij het Engelsch ministerie als bij het Directoire te Parijs nadeel aan de negotiatiën zoude kunnen toebrengen. De ondergeteekende is dus den 3den dezer van Berlijn vertrokken, en op den 12den alhier gearriveerd; geoordeeld hebbende den meesten spoed te moeten maken teneinde ulieden het resultaat van deszelfs missie naar Berlijn in persoon te kunnen communiceeren.

De ondergeteekende hoopt, dat gijlieden deszelfs conduite zult approbeeren en met dit gerapporteerde zult willen genoegen nemen, wijl het denzelven onmogelijk was iets meerder ten dienste van den lande te verrichten.

J. A. DE VOS VAN STEENWIJK.

484. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 18 Oct. 1799 [1]).

Ik zie duidelijk dat gij zoo gedegoûteerd van het werk wordt, dat gij het neer zult werpen; in uw geval, mijn waarde vriend, zou ik ook een einde aan al dat onaangenaam gehaspel willen hebben.

Ik zou hen, die mij in verdenking zogten te brengen, tot eene explicatie provoceeren, en het resultaat daarvan zou mijne finale resolutie bepalen. Het is ondraaglijk zoo te moeten werken als gij sinds eenigen tijd. Hier kan ik u betuigen dat men mij, sinds vele maanden lang, nimmer een soupçon tegen u heeft laten blijken . . . . .

Ik heb onbewimpeld aan den minister van buitenlandsche zaken gezegd, dat hoezeer de zending van Vos hoofdzakelijk ten doel had om informatie te vragen over de reden van den aanmarsch der Pruissische troupes, hij echter ook orde had om te kennen te geven dat de demarches van Pruissen om ons land door zijne intercessie te neutraliseeren, ons ten hoogsten aangenaam waren, en dat wij de continuatie daarvan verzogten; ik heb hem herhaaldelijk gezegd dat het voor ons land niet langer uit te houden was; ik heb hem drie à vier maal herhaald, *que si nous ne pouvons pas prendre haleine, moyennant une neutralisation, nous coulons bas.* Ik geloove dat de minister, die mij voorkomt onze delicate mercantile existentie wel te penetreeren, overtuigd is van de noodzakelijkheid om ons lugt te geven. Ik zal overal waar het te pas komt op die manier spreken. Gij hebt mij nimmer *officieel* over deze materie geschreven; communiceer dit derhalven ook slegts amicaal en confidentieel aan *de leden* van 't Bewind.

485. VAN DER GOES AAN VALCKENAER, 18 Oct. 4799 [2]).

. . . . . De missie van Deforgues eu zijn direct vertrek naar het hoofdquartier hebben hier wederom veel ongerustheid gegeven. De ontevredenheid van Brune en de gesprekken bij de armée, gevoegd bij andere omstandigheden, deden vermoeden dat deze zending in verband stond met een intrigue om in het gouvernement eene verandering *à la cisalpine* te maken, of om de Republiek onder een militair gouvernement te brengen. Thans echter meenen wij gerust te kunnen zijn tegen een geweldigen stap, hetzij dat Deforgues geïnformeerd is dat het Bewind de rechtmatigste klagten tegen Brune zelf heeft, hetzij dat Brune, ziende dat hij door kwade raadslieden omringd was, teruggekomen is van zijn project en preventiën. Deforgues heeft nog geen ouvertures gedaan; hij moet, zegt men, naar de retraite van Daendels, naar het verlaten van den Helder, en omtrent de vloot onderzoek doen. Ook mompelt men van instantiën op het ontslag van sommige agenten. Florent Guiot vraagt zijn ontslag uit ontevredenheid over deze zonderlinge adjunctie; hij heeft in deze omstandigheden alle aanspraak op onze agting verkregen.

---

1) **Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier).**
2) **Verz.-Valckenaer (L. B.).**

486. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 21 Oct. 1799 [1]).

. . . . . Ik heb eene zeer ampele conferentie met den minister van buitenlandsche zaken gehad; hij heeft mij in het bijzonder geconfirmeerd, dat het hoofddoel der missie van Deforgues en Miot indedaad bestond om door hunne conciliatoire diensten alle sources van verdere dissentiën uit den weg te ruimen. Ik zag dat de minister ten uiterste misnoegd was, dat Florent Guiot over deze missie zich zoo gebelgd toonde, en wel zoodanig dat hij te kennen schijnt gegeven te hebben, dat hij niet *conjointement* met die burgers wilde blijven.

Ik hoop dat men van den kant van 't Bewind alles zal aanwenden om Florent Guiot te doen begrijpen, dat hij kwalijk doet daarover zich tot die hoogte gebelgd te houden. Het Directoire, zoowel als de minister, schijnt zeer over hem tevreden, en deze nieuwe missie zal slechts temporair zijn. Ik acht het van belang, dat men Florent Guiot op dit stuk tot bedaardheid brengt, te meer daar men mij verzekert dat Deforgues en Miot met de beste instructiën ten opzigte van ons land gekomen zijn. Ik laat het geheel aan uw doorzigt en beleid over om dit tusschen die burgers ten beste te arrangeeren: gij gevoelt er gemakkelijk het belang van . . . . .

487. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 25 Oct. 1799 [2]).

Het jammerlijk effect van den financieelen nood, waarin deze Republiek zich bij continuatie bevindt, doet zich dag bij dag meer gevoelen . . . . .

Ik heb gemeend u op dit onderwerp eenigzins te moeten bepalen, omdat het mij geenzins zou verwonderen, indien men in dezen nood het oog op ons vaderland sloeg en beproefde of men daar eenige financieele operatiën zou kunnen doen. Eenige zijdelingsche gesprekken confirmeeren mij in dit denkbeeld, en doen mij zelfs vermoeden dat welligt iets van dien aard tot de missie van de onlangs aangekomen Fransche zendelingen behoort of weldra behooren zal. Ik heb al wederom bij deze gelegenheid dezelfde taal gevoerd, welke ik op dat stuk altoos gehouden heb en als de eenige gepaste blijve beschouwen, namelijk dat wanneer men van den kant dezer Republiek alles aanwendt, hetgeen men zoo gemakkelijk kan, om ons land te releveeren, onze commercie lucht te geven, onze circulatie te bevorderen en daardoor ons bijkans vernietigd crediet te verheffen, wij alsdan in staat zouden kunnen zijn, om op billijke voorwaarden deze Republiek met ons crediet van dienst te zijn; ik zegge *met ons crediet*, alzoo om contanten niet kan gedagt worden. Ik noemde al wederom het punt van Vlissingen, het tractaat van commercie, het tractaat der limiten, het stuk der domeinen enz.; en merkte eindelijk aan, dat het ware middel om onze Republiek aan de Fransche van nut te doen zijn, zoude bestaan in ons land op eene billijke en met eene gezonde staatkunde overeenkomende wijze te neutraliseeren. Indien men, zeide ik bij herhaling, ons land op eene wezenlijke en afdoende wijze wil helpen en voor een wissen ondergang bewaren,

1) R. A., Buitenl. Zaken 212.
2) Als voren.

indien men onze Republiek tot eene meer gelukkige existentie wil brengen, dan zijn wij in staat om onze bondgenooten van groot nut te zijn: maar er is geen mogelijkheid, om zonder zoodanige reciprociteit in ons land te kunnen financieeren. Ik houde mij verzekerd, dat ik op deze wijze in den geest van het Bataafsch Bewind gesproken heb, en ik geloove dat, bij eenige eventueele ouvertures welke men in den Haag op dit stuk zoude mogen doen, men zeer veilig en zeer gevoeglijk denzelfden toon slaan kan . . . . .

488. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 28 Oct. 1799 [1]).

. . . . . De tijding der capitulatie, nopens de ontruiming van het Bataafsch territoir tusschen den generaal Brune en den Hertog van York gesloten, maakte alhier, bij de eerste aankomst, eene zeer levendige en aangename sensatie. Deze eerste gewaarwording echter wierd weldra opgevolgd door eenige remarques welke men daaromtrent begon te maken, en nu kan ik u met tamelijke zekerheid informeeren, dat de leden van het gouvernement niet zeer tevreden zijn dat Brune geen meer favorabele conditiën bedongen heeft; men schijnt zich te overtuigen, dat de wederzijdsche gesteldheid der legers hem daartoe gelegenheid zoude gegeven hebben, en men schijnt vooral verwagt te hebben dat er een artikel zoude gestipuleerd zijn, uit kracht van welke de aftrekkende vijandelijke troupes gedurende dezen oorlog niet meer employabel op het vaste land zouden zijn geweest; dit niet gestipuleerd zijnde, heeft men eenige bekommering dat welligt dezelfde troupes eene landing op eene der Fransche kusten zouden kunnen tenteeren, vooral op een dier punten alwaar thans de insurrectie en wapening der royalisten het meest doorbreekt. Het spreekt vanzelven, dat ik mij over de merites der capitulatie alhier niet kan noch moet expliceeren. Mij ontbreekt daartoe alle grond van berekening der wederzijdsche voor- of nadeelen der toenmalige positiën, vooral ook de berekening van de mate van gebrek aan levensmiddelen, welke de vijanden òf reeds ondervonden, òf gevaar liepen te ondervinden; ik late mij te minder over de merites der capitulatie uit, omdat ik meene uit alles te moeten opmaken, dat de generaal-en-chef daaromtrent even weinig ruggespraak met ons gouvernement als met het Directoire van deze Republiek gehouden heeft. Ik geloove ondertusschen dat deze capitulatie het crediet van den generaal-en-chef alhier niet vermeerderen zal . . . . .

489. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 1 Nov. 1799 [1]).

. . . . . Over het algemeen komt het allerzekerst voor, dat er bij het gouvernement alhier eene wezenlijke dispositie, ja verlangen huisvest om tot eene vrede te geraken. Men komt er meer dan ooit onbewimpeld vooruit, en de algemeene geest, welke men hier duidelijk ontdekken kan, prononceert zich op de krachtigste wijze voor het pacifique systhema. Niettegenstaande de laatste gelukkige oorlogsevenementen is de afgematheid alhier zeer zigtbaar, vooral wanneer men zich niet door de bedriegelijke vertooning welke deze

1) Als voren.

groote stad maakt, laat misleiden, maar wanneer men de uitwerkselen van dezen langen en bloedigen krijg op het platte land nagaat: alles heeft zijn paal en perk, en men begint te zien dat ook deze Republiek, hoe colossaal hare magt is, geene uitzondering op dien regel is. Ook moeten de steeds toenemende royalistische woelingen in verscheiden departementen toebrengen om de noodzakelijkheid te doen penetreeren van de Republiek, onder het genot van eene vrede, te consolideeren; en eindelijk blijft de staat der financiën zoodanig bekommerend, dat het schranderst oog van dien kant nauwelijks eenig uitzigt ontdekken kan . . . . .

490. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 1 Nov. 1799 [1]).

Ik heb waarde vriend, uwen vertrouwlijken van den 25 October ll. gelezen en herlezen, en ik wil niet ontveinzen dat mij dezelve zeer gemelijk gemaakt heeft, geenzins op u, maar in 't algemeen. Wanneer men eenigen tact van uitdrukkingen heeft, wanneer men door ondervinding eenigzins de zwaarte en ingewikkelde bedoeling van de woorden weet te onderscheiden, dan verstaat men eigenlijk den waren zin, hoezeer de letter veel minder zegt: alzoo beschouwe ik uw laatste confidentieele. Ik zie daaruit duidelijk dat er bij het Bewind somtijds eenige speculatie valt of ik wel altoos met genoegzame fermeteit en klem de voorkomende punten van discussie alhier bepleite. Hoe bitter weinig schijnt men mij te kennen! Hij die niets liever wenscht dan hoe eer zoo beter afgelost te worden; hij die derhalven niets behoeft te doen of te laten om zich *en place* te houden; hij die volkomen independent is, en een hart draagt dat onvatbaar is om iets te ontzien wanneer pligt spreekt, zoodanig iemand zal voorwaar nooit anders dan de taal voeren welke zijn vaderland en zijn gouvernement waardig is. Ik meen van tijd tot tijd daarvan, in tamelijk difficile omstandigheden, nogal blijken gegeven te hebben; en indien ik somtijds eenige toegevendheid gepredikt heb, heb ik altoos een effort op mijzelven daartoe moeten doen uit consideratie van het belang der gemeene zaak. Ik heb altoos de zaak zoeken te zien zooals ze is, onze omstanheden zoeken te beschouwen zooals ze zijn. De groote worsteling van Europa, de zwaarte van deze colossale republiek, de natuur der politieke en militaire arrangementen die met dezelve gemaakt zijn, het Haagsche tractaat, al dit houdt ons in eene intermediare staat van eenige dependentie. Veel geduld, oneindig veel geduld, tijdige fermeteit, en bijkans bovenmenschelijke voorzigtigheid kunnen ons een kans van redding geven, om als volk bij den uitslag van deze worsteling er behouden af te komen, en niet *intermediair* geëcraseerd te worden. Vele intermediaire onaangenaamheden moet men zich getroosten, om eene eindelijke kans te hebben. Veel inschikkelijkheid in minder peremptoire zaken, geeft recht om met des te meer fermeteit op de peremptoire te insteeren. Ziedaar mijne politieke opinie zeer kort geschetst; ziedaar de leiddraad van mijne beschouwing.

Ik herhaal het, mijn lieve vriend, dat ik hier het werk zoo moede ben

---

1) Achief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — De brief van van der Goes van 25 Oct. ontbreekt.

als gij in den Haag; ik heb u daarmede nooit willen lastig vallen, maar bij deze gelegenheid moet het er toch eens regt uit. Kon men bij de een of andere gelegenheid nog een aflosser vinden, hij zal met opene armen en met eene dankbare erkentelijkheid voor het Bewind bij mij ontfangen worden.

Ik heb reden om aan alle die Berlijnsche verzekeringen van de dispositie alhier voor onze neutraliteit geen het minste geloof te slaan; ik heb reden om het tegendeel te gelooven, of liever van het tegendeel zeker te zijn . . . . .

P.S. Gisteren had ik een gesprek met den minister Reinhard, waaruit ik kon opmaken dat Florent Guiot hem over het staken der procedures tegen van der Hoeven en Eykenbroek moet geschreven hebben, en zulks als een wenschelijke zaak hebben voorgedragen. Ik wist reeds voor agt dagen dat Florent Guiot daarover met eenige leden van 't Wetgevend Lichaam in dien zin gesproken had. Ik heb den minister doen begrijpen, dat de politiek zich niet gemakkelijk in ons land met de justitie kon bemoeien; dat de vorige amnestie misbruikt was door hen aan wien men ze geschonken had; dat zoolang die partij bij ons en hier openlijk woelde en zich in een gedecideerde vijandschap tegen het gouvernement zette, men zwak in plaats van genereus zou zijn met de ooren te leenen naar iets van die natuur; dat die partij geheel plieeren moest eer men er aan denken konde, en zich vooral met geen schijn van Fransche protectie in ons land moest kunnen vleien. Voorts heb ik hem gezegd dat ik niet vermoedde dat de presumptive sententie veel meer als een confinement zoude zijn, en dat men dan, in een stille tijd van vrede of op een oogenblik waarin gratie geen kwaad meer zou kunnen doen, over eene amnestie zou kunnen denken; dit *a gouverno*, om daarvan gebruik te maken als men u van de Fransche kant in den Haag daarover aan boord klampt . . . . .

491. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 5 Nov. 1799 [1]).

. . . . . Het is zeer opmerkelijk dat (volgens eene ontdekking welke ik dezer dagen gedaan heb) van den kant van den minister van marine een zeer geëxtendeerde memorie is geconcipieerd en aan het Directoire ingeleverd, welke in substantie op niets minder neerkomt dan om van het tegenwoordige tijdstip gebruik te maken om de Bataafsche Republiek te determineeren om niet alleen tot eene ongelimiteerde cessie en abandon van de stad en haven van Vlissingen aan deze Republiek te besluiten, maar zelfs om in die cessie het geheele eiland Walcheren te comprehendeeren. Men zou dit, volgens de idées in de memorie geconsigneerd, met recht op grond van eene erkentenis voor de nu onlangs bewezen hulp in de defensie van ons land kunnen vergen, en het groote belang, hetwelk deze Republiek daarin behoort te stellen, zou volgens die memorie daarin gelegen zijn, dat zonder deze acquisitie de possesie van Antwerpen nutteloos zou zijn; dat van den anderen kant dat eiland niet alleen voor de Bataafsche Republiek nutteloos, maar zelfs een lastpost geworden was, te meer daar de Bataven, door de gevolgen van den oorlog geruineerd, buiten staat waren om daaraan de noodige reparatiën te doen; dat bovendien de Bataafsche Republiek genoegzaam van andere havens voorzien was, en dat

1) R. A., Buitenl. Zaken 212.

de artikelen, bij het tractaat van alliantie tusschen de beide Republieken gesloten tot dit punt betrekkelijk voorkomende, geenzins aan dit project behoorden te hinderen, omdat men van de zijde der Bataafsche Republiek (quasi) daarvan telkens geresilieerd was. Ziedaar het substantieele van den inhoud der gemelde memorie. Voor zooverre ik merken kan, heeft het Directoire zich nopens dit project nog niet uitgelaten, en er zullen de consideratiën van andere ministers over ingenomen worden. Ondertusschen heb ik gemeend u tijdig te moeten informeeren wat ten dezen opzigte omgaat . . . . .

Uit eene zeer ampele conversatie welke ik eergisteren met den Pruissischen minister gehad heb, moet ik volstrekt besluiten, dat hij, in zijne conferentiën met de leden van het gouvernement, vooralsnog geene de minste gunstige dispositie gevonden heeft om waarlijk en ernstig de ooren te leenen tot eene schikking, uit kracht van welke onze Republiek in een staat van neutraliteit zoude kunnen gebragt worden; gemelde minister protesteert daartoe iterative aanzoeken gedaan te hebben, en wel met des te meer ijver, naarmate hij personeel van het wenschelijke der zake verklaart overtuigd te zijn. Men schijnt er hier maar geen gevoeglijke termen voor te kunnen vinden, en men soupçonneert er niet onduidlijk *arrière-pensées* in. Men verbeeldt zich dat Engeland nooit een staat van bloei en welvaart (welke het resultaat van de neutralisatie zoude worden) voor ons land kan willen dulden, ten ware zulks in direct verband staat met een plan om ons òf weder direct te invadeeren wanneer er zich de kans toe opdoet, òf om er de Anglomanie en stadhoudersgezindheid de hoofdrol te doen spelen, althans zeker om ons land temporair te utiliseeren tot een débouché van zijne coloniale en Indische producten, welke zonder dat niets beteekenen, en door behulp van een zoo gemaklijk débouché in schatten kunnen veranderd worden. Op die en dergelijke wijze verzekerde mij de gemelde minister, dat deze aanzoeken afliepen, en dat men eindigde met te zeggen, dat in gevalle men er eene formeele dispositie op hebben wilde, hij daartoe eene note aan den minister van buitenlandsche zaken geliefde in te leveren; iets waartoe de minister Sandoz-Rollin niet gelast schijnt; en het gevolg daarvan zou trouwens, naar deze dispositie af te meten, niet raadselachtig zijn. Dit verslag, mij door den heere Sandoz gegeven, strookt volmaakt met hetgene mijne eigene bevinding mij daaromtrent heeft doen zien en gevoelen: alles komt op het hiervoren gezegde neêr; zelfs heeft men mij al een en andermaal toegevoegd, dat deze en soortgelijke projecten met des te meer precautie moesten behandeld worden, daar het maar indisputabel was, dat het voormalig aanzoek van den kant van Pruissen met een zeer ongunstig oogmerk voor onze tegenwoordige orde van zaken geschied is, en indedaad geprovoceerd geworden is van den kant van Engeland, om destijds ons land van Fransche troupes te degarneeren en alzoo de invasie gemaklijker te maken. Ik vermoede zulks te meer, om reden men van den kant van het Pruissisch cabinet, zoo ik meene, nimmer direct noch indirect eenige tijdige opening van deszelfs intentie om door deszelfs goede diensten onze neutraliteit te effectueeren, aan ons gouvernement gegeven heeft, welke ouvertures echter, indien men geen zijlingsche oogmerken gehad had, en slechts alleen eene meerdere indepentie van onze Republiek in dat plan had beoogd, nooit anders dan met genoegen bij ons gouvernement zouden aangehoord zijn Ik zie dus met geene mogelijkheid dit stilzwijgen op eene gunstige wijze te

expliceeren, en de heer Sandoz-Rollin heeft mij op soortgelijke reflectiën ook nimmer eenig voldoend antwoord gegeven.

Wanneer ik nu alles wat ik meene dat in dezen te considereeren valt tot een punt samentrekke, meene ik zeer gerust tot deze conclusie te kunnen komen, dat van het geheele project, hoe heilzaam, hoe wenschelijk, ja hoe onontbeerlijk ook ter vermijding van den ondergang van ons land, niets worden zal, en dat helaas de zoozeer geteisterde hulk van ons arm vaderland in dezen algemeenen nood al verder medegevoerd zal worden werwaarts de staatsorkanen dezelve zullen slingeren, totdat bij het bedaren van den algemeenen storm welke Europa geesselt ook haar lot bepaald zal worden.

Ondertusschen neemt dit niet weg dat, zoolang er eenige mogelijkheid overblijve om een zoo heilzaam stuk als de neutraliteit van ons land op een goeden voet te obtineeren, de graad van moeilijkheid of onwaarschijnlijkheid geenzins onze activiteit en standvastigheid in het volgen der zaak moet verminderen, maar wij integendeel met een verdubbelden ijver de ware middelen moeten zoeken bij de hand te nemen. Het groote punt zal zekerlijk neêrkomen op de vraag of Pruissen indedaad, zooals thans de zaken staan, belang stelt in onze existentie als een onafhanglijk, bloeiend, stil, en met zijne naburen in vrede levend volk, zonder zich te bekreunen aan de staatsregeling welke dat volk zich heeft gegeven? Deze dispositie is bij het Pruissische cabinet noodig, indien men er iets waarlijk goeds van zal kunnen wagten. In de vooronderstelling nu van zoodanige liberale dispositie, en volgens den regel dat hij die het einde wil ook de middelen moet willen, is het niet moeilijk om aan Pruissen de ware middelen voor te houden, welke ons tot dat einde brengen kunnen. Tot deze middelen behoort alles hetgeen geschikt is om ons als mogendheid te consolideeren en te verheffen, en hiertoe komt in de eerste plaats in aanmerking om zich met de daad, en niet met woorden, met ons te rapprocheeren; onze politieke existentie, door het ontvangen van een openlijk geaccrediteerd minister, te erkennen, evenals Denemarken, Zweden en de Vereenigde Staten van Amerika; voorts zich meer en meer met ons te verbinden en aan deze Republiek met daadzaken te toonen, dat het deszelfs intentie is om openlijk onze independentie hulde te doen. Indien het Pruissisch cabinet eenen al te wegenden invloed van den kant dezer Republiek op de onze ziet, dan is althans het gereedste tegenwigt daartegen om door de openlijke hulde van de zijde van Pruissen, en door eene afdoende demonstratie van deszelfs vriendschappelijke dispositie, ons te verheffen en ons een nationale importance te geven. Het is bij mij zonneklaar dat niets meer geschikt zou zijn dan deze staatkunde om onze independentie te doen respecteeren. Ik heb ook dit raissonnement, hetgeen mij onwederlegbaar voorkomt, dikwerf aan den Pruissischen gezant alhier voorgehouden: men kon er ook de juistheid nimmer van betwisten, maar men ontweek de quaestie met de aloude evasie, dat zoowel de noodzakelijke menagementen voor de gecoaliseerde mogendheden, als de familiebetrekkingen met het Stadhouderlijke Huis, den Koning verhinderden om door soortgelijke premature demarches op de finale schikkingen, bij eene vrede te beramen, te anticipeeren Ik laat dit afgezongen raisonnement in al deszelfs waarde, maar ik denk er toch voor mij van, dat ingeval Pruissen wezenlijk zooveel belang stelt als van dien kant steeds geaffecteerd wordt, om ons land tot eenen staat van inwendige rust en politieke independentie te zien

gebragt, alsdan dit belang zeer gemakkelijk het nietsbeteekenend menagement voor de coalitie, en de nog minder bij hoven geldende familie-consideratiën, zou opwegen. Trouwens wat het menageeren der coalitie betreft, te dien opzigte zou Pruissen zich, door openlijk onze Republiek zooals die thans geconstitueerd is te erkennen, even weinig aan de ongenade der gecoaliseerden exponeeren als Denemarken, Zweden en de Vereenigde Staten van Amerika, en deze demarche zou in geenen deel eenige atteinte aan deszelfs neutraliteitssystema toebrengen. Ondertusschen blijft Pruissen vis-à-vis van ons steeds die contenance houden, welke indedaad van zoodanigen aart is, dat men zoolang dat cabinet daarbij blijft persisteeren, eenige reden heeft om deszelfs welwillendheid jegens de tegenwoordige orde van zaken in ons vaderland te suspecteeren. De heer Sandoz, bij wien ik alle deze argumenten, nu bij gelegenheid der mislukte Britsche invasie, met zeer veel klem aangedrongen heb, kan de juistheid derzelve niet ontkennen, en hij nam aan om opnieuw in dien zin aan zijn hof te schrijven, en onder anderen het motief daartoe te gebruiken, dat na deze mislukte poging om gewapenderhand het Stadhouderschap wederom in te voeren, minder dan ooit daaraan te denken was, en dus de voorname grond, welke tot hier den Koning weerhouden had, scheen weg te zijn gevallen. Ik geloove dat men niet te veel op dit punt werken kan. Ik kan er hier weinig meer in doen als ik reeds gedaan heb, namelijk den Pruissischen gezant van het politiek nut van zoodanige demarche te overtuigen. Hierin ben ik volkomen geslaagd, en ik ben verzekerd dat de heer Sandoz opnieuw in dien zin met aandrang schrijven zal, edoch ik kan niet merken dat deze minister eenigen merkelijken invloed op de directie van het Pruissisch kabinet heeft, en daarom zou het misschien meer afdoen, indien er gelegenheid ware op dit stuk, op eene voorzigtige wijze, direct te Berlijn aan te dringen. Ik weet wel dat bij ieder, die niet in het geval is van de zaken en personen van nabij te zien, natuurlijk het denkbeeld moet geboren worden, dat niets meer eigenaardig schijnt dan dat al dit door den invloed en gewigt van onze groote bondgenoote, de Fransche Republiek, bij het hof van Berlijn bewerkt wierde; edoch verscheiden conversatiën daarover gehouden, en onderscheiden aanzoeken daartoe van tijd tot tijd gedaan, overtuigen mij dat van dien kant de goede diensten ten voormelden einde vooreerst nog vergeefs ingeroepen zouden worden.

Ik zal verder met belangneming tegemoet zien, hetgeen men u bij aanhoudendheid over het effect van de Berlijnsche goede diensten ter bewerking van eene heilzame neutraliteit zal mededeelen, omdat indedaad alles hetgeen ik hier van de dispositie daartoe aan de Fransche zijde verneeme, volstrekt niet te compasseeren is met de verzekeringen welke men u schrijft dat daaromtrent door den burger Otto te Berlijn gegeven worden; maar vooral ook zal het belangrijk zijn om te ontwaren, op welke wijze het cabinet van St. James zich over dat project aan Pruissen expliceeren zal, alzoo daaruit min of meer zal zijn af te leiden of hetzelve blijft persisteeren in deszelfs vues om ons het Stadhouderschap weder op te dringen, dan wel of het uithoofde der jongste gebeurtenissen meent daarvan te moeten afzien . . . . .

492. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 9 Nov. 1799 [1]).

[18 brumaire]. Dit komt mij duidelijk voor, dat het but van deze operatie is om wederom het patrotismus van 1789 te verlevendigen; het algemeen vertrouwen te herstellen; alle revolutionnaire excessen af te snijden, en eens en voor al de agitateurs te beteugelen. Verder dunkt mij dat het zeer duidelijk oogmerk van hen, die eene voorname rol in deze operatie hebben, daarhenen loopt om spoedig aan deze Republiek den vrede te bezorgen, en alles wat naar een revolutionnaire staat van zaken zweemt te doen eindigen. Dit komt mij zoo klaar voor dat het mij geenzins bewonderen zoude, dat deze operatie spoedig gelegenheid gaf tot het weder openen van vredes-onderhandelingen; het zal dan de zaak zijn om zoo hier als elders alles te beproeven teneinde ons vaderland bij die onderhandelingen tot geen nadeelige conditiën gebragt worde.

De ondervinding heeft geleerd, dat het moeïlijk is om de wending te bepalen welke operatiën als deze ten gevolge kunnen hebben; maar het komt mij onmisbaar voor dat deze eene onderneming in het groot is, en dat waarlijk dezelve ondernomen is om de zaken ten einde te brengen; de Hemel geve dat ons vaderland er de goede gevolgen van ondervinde.

Uit al hetgeen ik in de verpligting geweest ben u sinds eenigen tijd van hier te communiceeren, hebt gij zeer gemaklijk kunnen afnemen, dat ik in het geheel geen reden had om, gedurende deze laatste zes weken, over den geest welke alhier in de behandeling der betrekkingen met de kleine geallieerde Republieken, en vooral ook ten onzen opzigte plaats had, tevreden te zijn. Waar dit eindelijk op uit zoude geloopen zijn, was moeilijk te bepalen, en dikwijls voorzag ik, met angstvalligheid, de allerfacheuste uiterstens. Ik hoope dat deze groote evenementen eens eindelijk in dit gouvernement dien geest van respect en goedwilligheid jegens andere natiën zullen brengen, zonder welke er maar niets essentiëel goeds te doen is. Ik wil niet ontveinzen dat ik weer eenige hoop begin op te vatten, vooral op grond der individus welke ik mij verbeelde dat nu een merkelijken invloed zullen hebben; vele of liever de meeste derzelven zijn mijne bijzondere goede vrienden. Bij den generaal Buonaparte ben ik ook op eene bij uitstek vriendelijke wijze gerecipieerd.

Ik verbeelde mij, dat dit evenement bij sommige menschen in ons vaderland eene zeer onaangename sensatie zal moeten maken; vooral bij hen die niet onduidelijk coups d'état en revolutionnaire operatiën tegen het gouvernement schijnen bedoeld te hebben. Ik denke dat dezen zoodanige ontwerpen thans geheel zullen laten varen.

Al wederom is bij dit evenement het goede volk dezer groote stad zoo stil geweest, alsof de zaak welke behandeld wierd aan hetzelve geheel vreemd was . . . . .

493. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 9 Nov. 1799 [2]).

Ziedaar, beste vriend, al weer een zeer bijzondere, zeer gewigtige operatie; God geve dat er eens eindelijk wat goeds voor ons uit voortspruite!

1) Als voren. — Gedeeltelijk bij G. Schimmelpenninck I, 200.

2) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — Van der Goes' confidentieele van 5 Nov. is niet aanwezig.

Erger als de zaken ten onzen opzigte sinds eenigen liepen kan het niet; dus al wederom hopen! Gij hebt u geen denkbeeld kunnen maken welk chagrijn, om geen ander woord te gebruiken, ik sinds eenige weken gehad heb.

Thans zal men zien. Onze anarchisten moeten nu desperaat worden of ze zijn gek. Ik bid u schrijf mij eens wat effect dit evenement op die snaken maakt.

Zekerlijk zal men nu *zoeken* vrede te maken; deze operatie staat daarmede in verband, maar God geve dat men ons niet sacrifieere!

Ik zal alles doen wat in mijn vermogen is; het tijdstip wordt allergewigtigst.

P.S. Men wil dat bijkans alle (en sommigen willen alle) tegenwoordige ministers van deze Republiek bij de buitenlandsche mogendheden staan gerappeleerd te worden; zoo dit zoo is zou Deforgues alweder verkassen moeten.

Uwe vraag bij uwe confidentieele van 5 November (op 't oogenblik bij mij ontfangen) gedaan, waarin gij zegt: „wat zal de groote Buonaparte doen?", is reeds eenigzins door deze gebeurtenis beantwoord.

Men wil dat Talleyrand en Cambacérès in 't Directoire komen.

494. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 11 Nov. 1799 [1]).

. . . . Het oogmerk van Siéyès, Buonaparte en van hen die eenig merkelijk aandeel aan het gebeurde genomen hebben, is om door deze operatie een einde aan den revolutionnairen staat van zaken te maken. Deze begeerte komt mij voor het resultaat te zijn van de overtuiging dat de zaken hier indedaad tot dat punt gekomen waren, dat er eene dissolutie en stuksgewijze instorting van dit groote gevaarte voorhanden was, indien men niet slagen kon om door een groot en afdoend plan de inwendige rust te herstellen, de toenemende ontevredenheid te verminderen, eenige welvaart en hoop op eene verbetering van existentie aan de inwoners te bezorgen. Om hiertoe te geraken acht men de vrede het gereedste middel. Men zal dus dezelve zoeken te bekomen. De burger Siéyès zal er zich een stuk van eer van maken om de rol van pacificateur van Europa te hebben, en voor den generaal Buonaparte kan insgelijks, na zooveel militaire glorie te hebben verworven, nauwlijks eenig ander punt van ambitie, zijner waardig, aanwezig zijn . . . . .

495. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 15 Nov. 1799 [2]).

Het is bijkans zeker dat Deforgues zeer spoedig gerappeleerd zal worden. Er was eerst zeer veel apparentie, dat Miot hem zoude remplaceeren; dan men destineert dezen burger tot een anderen zeer gewigtigen en honorabelen post alhier. Dit kan niet anders dan zeer veel nut voor ons land doen. Miot geeft in alle zijne brieven de vleijendste getuigenissen van onze natie, van ons Wetgevend Lichaam en van ons gouvernement. Het is dus op dit moment niet

1) R. A., Buitenl. Zaken 212.
2) Als voren.

zeker, wien men tot opvolger van Deforgues zal benoemen. Zeer zeker zal de keus op iemand vallen, die aan onze natie zal convenieeren en aangenaam aan ons gouvernement zal zijn. Onder de candidaten, welke zeer in consideratie komen, zijn de gewezen minister der Fransche bij de Bataafsche Republiek Noël, en de burger Dejean, die zich als generaal-en-chef der Fransche troupes in de Bataafsche Republiek eene zoo algemeene als welverdiende achting heeft verworven, en die ook hier van eene allergunstigde reputatie van probiteit, modestie en voorzigtigheid jouisseert . . . . .

496. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 15 Nov. 1799 [1]).

Gij kunt u geen denkbeeld van de algemeene vreugde maken welke het groote evenement van St. Cloud alhier verspreidt. Ook zij, die het somberste de zaken inzagen, scheppen weer moed, en nemen een nieuwe hoop op een eindelijke uitkomst. Goede hemel wat was er van dit land, wat van ons arm land geworden indien dit groote project anders was uitgevallen; jammer, ellende, plunderingen, moord! Gij hebt wel kunnen merken dat ik al het zwarte van de constellatie van zaken ingezien heb. Thans *kan men* het werk eindigen als men wil, en ik heb reden om te denken dat men het wil; er is niets dat zich in eenige oppositie kan stellen; de geheele clique van anarchisten is neergeslagen, en zoo men wijs is, onherroepelijk neergeslagen. Laat men nu bij ons een toon aannemen tegen al wat anarchist is, geschikt om ook in ons land dat onkruid met wortel en tak uit te roeien; laat men nu bij ons ook het gezond verstand, boven den schreeuw van onkunde en schurkerije, dan toon laten geven; laat men de policie met verstand en tevens met rigueur tegen den laster van eenige dagbladen doen waken; laat men alle seditieuse congregratiën uit elkander jagen, en dan zorgen dat men bij de aanstaande electie geene anarchisten in het heiligdom der nationale representatie krijge; — dan kan men ten minsten paisibel, en met eene geruste orde van zaken binnenslands, den gang der evenementen afwagten; dan kan men de natie op eene verstandige wijze bij ons voorbereiden om ook eenige heilzame veranderingen (wanneer het gepast oogenblik zich daartoe aanbiedt) in de constitutie te maken; kortom laat thans Bewind en Wetgeving wel het moment saisisseeren om gerust den waren toon in onze Republiek te slaan, en eens, zonder thans zich aan eenige agitateurs te storen, recht te zeggen waar de zaak, de zaak van ware burgelijke vrijheid, op neerkomt.

Ik heb reeds mijne opwagting bij de Consuls gemaakt, en ben allerbeleefdst ontfangen.

Ik denke niet dat Brune lang bij ons zal blijven. Florent Guiot is hier gearriveerd. Was hij niet gerappeleerd, hij wierd het thans niet.

497. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 18 Nov. 1799 [2]).

Het is ongelooflijk welk eene algemeene vreugde de laatste revolutie blijft verspreiden. Men brengt als 't ware het patriotismus van 1789 weer terug;

1) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier).

2) R. A., Buitenl. Zaken 212. — Gedeeltelijk bij G. Schimmelpenninck I, 204.

ook worden de patriotten van die époque bij voorkeur in de onderscheiden posten geplaatst. Tot nog toe hebben bijkans alle keuzen, welke na de jongste groote gebeurtenis gedaan zijn, de algemeene goedkeuring. Nimmer zijn de anarchisten zoodanig verpletterd geweest als op dit oogenblik; nimmer is het gouvernement zoo algemeen ook met vrijwillig aangeboden geldmiddelen ondersteund geweest; nimmer is hetzelve zoodanig meester geweest van de leiding van eene groote operatie in deszelfs gevolgen als op dit oogenblik. Indedaad, de gedaante van zaken is hier zoodanig veranderd, dat men (hoe dikwijls men zich ook in vleiende uitzigten heeft teleurgesteld gevonden, en hoezeer men door al het gebeurde in den loop der Fransche revolutie zeer huiverig is geworden om zich gemakkelijk iets duurzaam goeds te beloven) zich nu niet weerhouden kan om wederom eene nieuwe hoop en nieuwen moed op te vatten. De groote zaak welke ook mij, die, gelijk gij hebt kunnen merken, de zaken zeer zwart zag, weêr eenigen moed doet scheppen, bestaat hierin dat men op dit tijdstip schijnt geresolveerd te zijn om, zonder eenige bejaging van valsche populariteit en zonder menagement of streeling van eenige passiën en erronneuse opiniën, het volk de waarheid te zeggen; dat men een einde aan ijdele klanken wil maken; dat men begrijpt dat de publieke geest uit het gevoel van publiek geluk moet ontstaan; dat de civile vrijheid de ware vrijheid is waarom het eindelijk in de maatschappij te doen is; dat de politieke vrijheid alleen haar groote waarde heeft, omdat ze als de beschermster der civile vrijheid moet aangemerkt worden; dat de republikeinsche instellingen, aan onreine handen toevertrouwd, het toppunt van alle wezenlijke slavernij is; dat de groote waarborg der burgerlijke vrijheid gelegen is in een overwegenden invloed van hen die door hunne bezittingen onmiddellijk bij de welvaart van het land belang hebben, en dat zelfs deze invloed in de gevolgen ook voor den niet vermogenden burger het gelukkigste is. Deze waarheden zijn thans hier in aller mond en men wagt, dat dezelve in de veranderingen, welke in de constitutie staan gemaakt te worden, zullen geappliceerd worden. Met één woord, er is weder grond om te hopen, en wee dit land, wee onze Republiek, indien het mogte blijken dat ook deze laatste hoop ijdel geweest ware!

Het lijdt geen twijfel of Deforgues wordt eerstdaags gerappeleerd; zijn opvolger is nog niet benoemd. Men spreekt veel dat de keus òf op den gewezen generaal Dejean, òf op Bourgoing (voorheen minister dezer Republiek te Madrid) zal vallen. Ook dezen laatste, bij mij zeer bekend [1]), achte ik allergeschiktst voor deze missie, en ik ben verzekerd dat het Bataafsch gouvernement alle reden zoude hebben om daarover content te zijn . . . . .

498. MOLLERUS AAN VAN DER GOES, 21 Nov. 1799 [2]).

Lingen.

Heden voor agt dagen heb ik dadelijk op mijne aankomst alhier u daarvan kennisse gegeven bij een briefje direct aan u geadresseerd. Ik had gehoopt

1) Uit het jaar 1787 nl., toen Bourgoing een geheime zending bij de patriotsche partij in Nederland vervuld had (zie Colenbrander, *Patriottentijd* III, 172, 190 vv.).

2) Archief-van der Goes. — Mollerus, die met het aftrekkende leger naar Engeland was overgestoken, was vandaar naar het vasteland teruggekeerd en 12 Nov. te Lingen aangekomen (zie zijn briefje aan van der Goes van 13 Nov. bij Vreede, *Diplomatie* II[I], bijlagen bl. 32).

dat ik mogelijk met de post, die dezen ochtend hier gearriveerd is, eenig antwoord van u zoude gekregen hebben, gelijk ik van huis rescriptie ontvangen heb. In het onzekere dus, of de brief aan u niet wel mogt zijn terecht gekomen, zal ik bij deze herhalen, hetgeen ik bij mijne vorige gemeld had, en zal deze aan u van mijn huis bezorgd worden. Ik had dan geschreven, dat ik nu dadelijk wederom naar mijne woning zoude retourneeren, als in de vaste veronderstelling zijnde, dat ik zulks, niettegenstaande het niet onbekend zal gebleven zijn waar ik mij sedert mijne absentie heb opgehouden, met volkomen gerustheid zoude kunnen doen; doch dat gij mij egter zoudt verpligten met mij daaromtrent eenige nadere verzekering te geven, dewijl hetgeen men in de couranten gezien heeft, dat diegenen welke met paspoorten uit zijn geweest, zouden moeten bewijzen waar zij zich bevonden hebben, etc., wel eens eenige ongerustheid zoude kunnen doen opkomen. Maar ik had vooral in bedenking gegeven, of gij ook dienstig zoudt oordeelen dat ik vóór mijne terugkomst gelegenheid had aan den een of ander vertrouwd persoon, die daartoe door u zoude benoemd worden (en welke in Overijssel gevonden wordende, de zaak, met opzigt tot de plaats van bijeenkomst, gemakkelijker zoude zijn) eenig verslag te doen van mijn wedervaren, of de omstandigheden mogten medebrengen, dat na de opening die ik zoude kunnen geven van de staat van zaken, en de dispositie, zooals ik die gevonden en gelaten heb, men begreep, dat ik in dezen nog eenigzins werkzaam of van eenig nut zoude kunnen zijn, hetgeen mij voorkwam dat veel moeielijker zoude zijn, wanneer ik eenmaal ten mijnent was geretourneerd. Zoo dit denkbeeld gegoûteerd wierd, vroeg ik, dat mij mogt worden opgegeven de persoon, plaats en tijd om zoodanige entrevue te kunnen hebben eer ik wederom in het land kwam; en zoo neen, dat ik dan mogt weten, of ik met volkomen zekerheid kon retourneeren. Dit was hetgeen ik geschreven had, en ik weet voor het tegenwoordige er niets bij te voegen, als alleen, dat indien de gesteldheid van zaken niet geheel veranderd is van die zooals dezelve was voor mijn vertrek, ik wel wenschte dat zoodanige entrevue kon plaats hebben. Maar is die gesteldheid geheel veranderd, dan zoude het onnoodig zijn, en dan begrijpt gij ligt hoezeer ik naar huis verlange. Indien dus nog geen antwoord op mijne vorige mogt zijn afgegaan, verzoeke ik allerinstantelijkst zoo spoedig doenlijk een woord tot rescriptie te mogen ontvangen [1]), hetgeen alsdan zal decideeren, wat ik verder doen zal.

499. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 25 Nov. 1799 [2]).

[Aandrang van Deforgues tot verwijdering der vier agenten en tot vrijlating van van der Hoeven en Eykenbroek]. Ik houde mij verzekerd dat Deforgues die zijdelingsche mondelijke instantiën nimmer ingevolge de instructie aan hem door het Directoire medegegeven heeft kunnen doen. Ik denk integendeel dat zulks òf

1) Vgl. in ons zesde hoofdstuk den brief van Mollerus aan Hendrik Fagel van 23 Nov. 1799.

2) R. A., Buitenl. Zaken 212. — Over de poging tot verwijdering van La Pierre, Pijman, Spoors en van der Goes hiervóór, bl. 126; over de door Deforgues verlangde vrijlating van van der Hoeven en Eykenbroek, bl. 122 vv. — Van der Goes had Schimmelpenninck van deze zaken in kennis gesteld bij dépêche van 16 November.

een Haagsch ontwerp is, òf ten hoogste het effect van eene suggestie of insinuatie van het een of ander der nu uit het bewind geraakte individus, althans ik moet zulks uit de zoo herhaaldelijk aan mij gegeven verzekeringen besluiten, inzonderheid uit die van den minister van buitenlandsche zaken, die mij bij herhaling verzekerd heeft dat Deforgues zoodanige instructiën had, welke het hem tot een pligt maakten om geene de minste onaangenaamheden aan het Bataafsch gouvernement te veroorzaken; ik moet zulks te meer gelooven, omdat ik verklaar dat men mij hier in het geheel niets gezegd heeft of zelfs doen gevoelen, dat men de vermelde verwijdering gaarne zoude zien. Ten opzigte van de burgers Eykenbroek en van der Hoeven heeft men mij ook in het geheel niet gesproken, als alleen voor omstreeks veertien dagen, wanneer men mij, discoureerenderwijze, te kennen gaf dat men meende geïnformeerd te zijn dat de publieke aanklager de straf des doods tegen gemelde gevangenen zoude eischen, hetwelk men hoopte dat tot dat uiterste niet komen zou, en dat misschien eene surcheance van procedures, mits blijvende de personen in hegtenis, niet onraadzaam zou zijn. Ik antwoordde destijds daarop, in substantie, dat onze wetten, vooral onze denkwijze omtrent het justitieele, niet gemakkelijk eene politieke directie of tusschenkomst admitteerden; dat ik verzekeren kon dat onze rechtbanken zoo geconstitueerd waren, dat partijschap noch drift daarop influeerden, en dat het caracter en denkwijze onzer rechters steeds tot de zagte zijde overhelden; dat ik voor mijzelven (hoezeer de instructie der procedures niet gezien hebbende) niet geloofde, dat de eisch des doods, al wierd dezelve gedaan, zou geadjudicieerd worden, en dat, ingeval dezelve geadjudicieerd wierd, dan nog een weg openstond om eene mitigatie te vragen; dat het denkbeeld van surcheance zeer zeker niet konde geadmitteerd worden en ook in geenen deel aan de intentie der gevangenen en derzelver vrienden zoude voldoen, daar, ter contrarie, reeds bij iterative adressen, zoo ik meende althans zeer zeker in de publieke papieren, over het lang traineeren dier zaak geklaagd was geworden.

Na dit gesprek heb ik tot den 18 en 19 brumaire ll. hier geen de minste reflectie op het stuk dier gevangenen gehoord; edoch kort na die dagen wierd mij van dezelve kant, van welke ik er in voegen voormeld over aangesproken was, tamelijk opzettelijk gezegd, dat al hetgeen op dat sujet verhandeld was moest gerekend worden door de gevolgen der laatste revolutie en de daardoor veranderde omstandigheden vervallen te zijn.

Het verwonderde mij dan ook ten hoogste uit uwe dépêche te vernemen, dat Deforgues, ook nadat de revolutie van 18 en 19 brumaire hem bekend geworden was, nog dezelfde instantiën heeft kunnen goedvinden te doen. Het op handen zijnde rappel van dien minister is zeker. Gisteren wierd ik van tamelijk goede kant geïnformeerd dat Bourgoing reeds werkelijk als zijn opvolger benoemd was, edoch dit is nog niet geschied, hoezeer de apparentie dat het gebeuren zal zeer groot is . . , . .

[Vervanging van Reinhard door Talleyrand]. Ik acht dit remplacement zeer belangrijk in het algemeen voor Europa en ook bijzonder voor onze Republiek; — voor Europa, omdat ik zeer wel meen te weten, dat burger Talleyrand onder diegenen behoort, welke de volstrekte noodzakelijkheid penetreeren om een vrede te maken, en bijzonder voor ons land, omdat hij meer dan iemand met de zaken van onze Republiek bekend is, en indedaad in onderscheidene zeer

critieke tijdsomstandigheden zeer groote diensten aan hetzelve bewezen heeft, vooral door zijne constante oppositie tegen alle ondernemingen, welke van den kant der anarchisten geprojecteerd wierden . . . . .

500. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 29 Nov. 1799 [1]).

Ik kan thans de eer hebben u te melden, dat niet alleen de instantiën van Deforgues zoo ter bewerking der pretense verwijdering, als ter effectueering van de relaxatie der bewuste gevangenen, geenzins door de Consuls direct noch indirect geauctoriseerd zijn, maar dat de geheele diplomatieke conduite van gemelden minister daarenboven in geenen deele de approbatie van het Consulaat wegdraagt. Het blijft zeker, dat hij eerstdaags gerappeleerd wordt. Reeds zoude hij dat rappel bekomen hebben, indien men omtrent de benoeming van zijn opvolger bepaald was. Tot nog toe blijft Bourgoing de meeste apparentie houden, hoezeer Alquier ook steeds in consideratie komt. Ik kan al verder de eer hebben u te verzekeren, dat het Consulaat insgelijks ten hoogsten over het politieke gedrag door Brune gehouden te onvreden is, en dat hij derwaarts niet wêer terug zal keeren. De generaal Macdonald komt zeer sterk in aanmerking om de Fransche troupes in de Bataafsche Republiek te zullen commandeeren. Deze keuze zoude voorzeker allergelukkigst zijn . . . . .

De minister Sandoz meent na de wederkeering van Talleyrand in het ministerie weder eenige meerdere hoop te hebben, om door middel van het crediet van Pruissen het werk der neutralisatie door te zetten. Ik voor mij denke er nog volmaakt zoodanig over als ik de eer gehad heb bij eenige mijner voorgaande te developpeeren. Hetgeen men uit Berlijn schrijft, dat het alhier van de zijde der Bataafsche Republiek moest geproponeerd worden, beteekent zeer wenig, alzoo dit meer dan eens door mij gedaan is. Sandoz schijnt thans op het idée gekomen te zijn om de noodzakelijkheid en nuttigheid van onze neutralisatie alhier te willen demonstreeren onder het aspect als een zeer geschikt acheminement tot een generalen vrede, en hij meent daartoe vele argumenten te hebben. Ik heb hem doen begrijpen, dat wij het stuk als zeer wenschelijk bleven beschouwen, edoch dat wij tevens bleven gelooven dat, ingevalle het stuk niet spoedig door het crediet, hetwelk zijn Hof in deze omstandigheden zoo bij het Hof van St. James als bij dit gouvernement had, tot stand kwam, er dan niets van worden zoude; en ik herhaalde al wederom bij die gelegenheid, dat een meer ongereserveerd approchement tusschen Pruissen en onze Republiek, en eene openbare erkentenisse van onze tegenwoordige existentie door dat Hof, zeer zeker tot de middelen behooren welke onze meerdere consistentie kunnen bewerken, en juist daardoor allerlei convenabele schikkingen gemaklijker kunnen maken . . . . .

P. S. Eindelijk zijn de diplomatieke benoemingen geschied. In de plaats van den gerappeleerden minister Deforgues is de burger Grouvelle, thans minister te Copenhagen, benoemd om in den Haag te resideeren. Deze burger jouisseert van het grootste crediet bij den Consul Siéyès; men geeft hier zeer gunstige rapporten omtrent zijn caracter, en men verzekert mij dat hij in allen

1) Als voren.

opzigte voor deze missie berekend is, en de vriendschap van het Bataafsch gouvernement zal weten te verdienen. Bourgoing zal hem te Copenhagen remplaceeren [1]).

Ik expedieere dezen extra courier op de instantiën van het Consulaat, en inzonderheid op die van den Consul Buonaparte. Gij zult uit den aart van den inhoud der dépêche, welke hij u aanbrengt, ontwaren dat dezelve de ernstigste en spoedigste deliberatie en conclusie van het Bewind vereischt, en ik verzoek u derhalven om dezelve ten eersten onder deszelfs oog te willen brengen.

Op eene conferentie [2]) met den Consul Buonaparte, waartoe ik voorgisteren verzogt wierd, gaf hij mij te kennen den allerpressantsten financieelen nood waarin het gouvernement zich bevindt op dit tijdstip, waarop het *emprunt forcé* uithoofde van deszelfs odieusheid en onregtvaardigheid afgeschaft, en nog geen nieuwe financieele operatie in werking zijnde, er bijkans eene geheele stagnatie in de inkomsten voor 's lands kist plaats had.

Hij schetste met de levendigste kleuren, den deplorabelen staat der Fransche legers, vooral dat van Zwitserland en dat van Italiën, welk laatstgemelde op het punt stond zonder prompte financieele ressources tot een geheele dissolutie te vervallen.

Hij vervolgde, dat het Fransch gouvernement, in dezen financieelen nood, in het geval was van een doorslaand, afdoend en zelfs onverwijld vriendschapsblijk van de Bataafsche Republiek te moeten vergen; dat deze alleressentieelste en op dit tijdstip allergewigtigste en verpligtendste dienst zoude bestaan in een onverwijld voorschot van zes millioenen guldens Hollandsch courant.

Hij verzogt mij om het Bataafsch gouvernement te verzekeren, dat er nimmer een effort van de zijde der Bafaafsche Republiek zoude gedaan worden, waarvan dezelve nu en dan bij alle eventueele evenementen een uitgebreider nut zoude ondervinden. Hij voegde er bij, dat hij mij verzogt om bepaaldelijk te verzekeren, dat het bij de Consuls, en bij hem in het bijzonder, zoude aangemerkt worden als een sprekend blijk van het genoegen der Bataafsche Republiek over de jongste revolutie, en ook bepaaldelijk als een blijk van vriendschap en vertrouwen op de Consuls in het algemeen, en op hem in het bijzonder; dat zij allen, en hij inzonderheid, dezen zoo gewigtigen dienst in een oogenblik hetwelk zoo critiek is, en hetwelk even daarom den prijs van deze hulp al hare waarde geeft, bij het maken van den vrede zeer indagtig zullen zijn en erkennen; dat zij van nu af niets zouden verzuimen hetgeen het Bataafsche gouvernement nuttig konde zijn en genoegen geven; dat de relatiën tusschen de beide Republieken van nu af geheel anders als tot nog toe zouden onderhouden worden; dat men door daden zoude toonen, dat men de independentie der geallieerde Republieken zoude respecteeren, en alles aanwenden om de vriendschap en welwillendheid derzelve te verdienen; — eene voordragt, welke hij besloot met de pressantste instantiën om op deze verklaring van

---

1) Het volgende van denzelfden datum, doch onder een ander nummer.

2) Het volgende, tot: „een extra courier te zullen afzenden", reeds bij G. Schimmelpenninck I, 206.

onze zijde op eene genereuse en amicale wijze, bij forme van eenen gullen vriendschapdienst en niet bij forme van eene gecalculeerde diplomatieke onderhandeling, deze Republiek in dit hachelijk moment bij te springen.

Ik antwoordde op deze voordragt, dat altoos het Bataafsch gouvernement gedisponeerd was om, op eene redelijke en billijke wijze, deze Republiek met het overschot van haar bijkans verloren crediet van dienst te zijn; dat er van tijd tot tijd, zoo door mij als in den Haag, projecten van onderhandelingen over onderscheiden objecten, welke tusschen de beide Republieken te regelen zijn, waren gesuppediteerd; dat sommige derzelve tot eene vrij groote mate van maturiteit, en zelfs ééne tot eene finale conclusie gekomen waren, waarvan het resultaat op eenige pecunieele ressources voor deze Republiek zoude uitloopen; ik noemde op het stuk van Vlissingen, eene reductie in het getal der 25.000 man Fransche troupes, het object der domeinen enz.

Buonaparte repliceerde hierop, dat hij vrijwel van dat alles geïnformeerd was, maar dat hij dat pecunieel secours, hetwelke hij in dit moment begeerde, enkel wilde geconsidereerd hebben als een dienst door een waar vriend aan zijn vriend in nood, als eene gulle demonstratie van affectie, bewezen, en niet als een diplomatieke gecalculeerde negociatie. Hij drong onder anderen dit aan, door te vragen: „Antwoord mij op uw woord van eer, of gij niet denkt, dat de aart der revolutie van 18 en 19 brumaire, beschouwd in deszelfs groote omvang en met uitzigt op de liberale resultaten welke daaruit voor andere volken, en vooral voor uw vaderland, moeten voortvloeien, zoodanig te considereeren is; dat de Bataafsche Republiek met nut zes millioen Hollandsch zoude besteed hebben, indien dezelve daardoor dat evenement had kunnen daarstellen? Welnu, waarom zou dezelve niet een gelijk effort doen om dit evenement te helpen consolideeren, en hen, die daaraan het grootste deel gehad hebben, hen, wier directie zoozeer op haar toekomstig lot kan influeeren, eenen dienst te doen, welke aan de betrekkingen tusschen de beide gouvernementen een zoo afdoend caracter van vriendschap en welwillendheid bijzet? Ik verzoeke en autoriseere u bij herhaling, dat gij den dienst, welken wij vergen, als zoodanig aan uw gouvernement voorstelt; ik verzoeke u expresselijk, dat gij denzelven mede als een blijk van personeele vriendschap en personeele achting voor ons, voor mij in het bijzonder, vergt, en het Bataafsch gouvernement verzekert, dat het nimmer reden zal hebben om zich te beklagen van aan deze onze zoo vurige begeerte te hebben voldaan;" — hij eindigde met te zeggen: „ik verzoeke u allerinstantelijkst deze begeerte van het Consulaat door eenen extra courier ter kennisse van uw gouvernement te brengen, en ik kan u verzekeren, dat een gewenscht antwoord ons een onbegrijpelijk genoegen zal geven, en dat een onverhoopt onvoldoend antwoord voor ons en voor de gemeene zaak, en dus voor allen welke daarbij belang hebben, eene grievende teleurstelling zoude zijn."

Ik beloofde den Consul om aan zijne dringende instantiën te zullen voldoen en een extra courier te zullen afzenden. Al het gewigt van deze zaak penetreerende, van den eenen kant overtuigd van alle de importance welke Buonaparte aan dit werk hegtte, duidelijk bemerkende dat hij in de réussite daarvan een soort van eigenliefde en personeele eer stelde; en van den anderen kant de moeilijkheid voor de Bataafsche Republiek beseffende om een bloot voorschot van zoodanige niet geringe somme te kunnen doen, sprak ik daar-

over in het breede met den minister Talleyrand, en verzogt hem om de Consuls en in het bijzonder Buonaparte te doen begrijpen de groote onwaarschijnlijkheid welke er was dat dit voorstel, zooals hij het aan mij gedaan had, zonder eenige bedingen aan de zijde en ten behoeve van de Bataafsche Republiek kon geadopteerd worden. De minister Talleyrand rapporteerde mij daarop heden, dat de Consuls persisteerden om bij deze gelegenheid een pecunieel secours van onze Republiek als een vriendschapsdienst, als een afdoend blijk van welwillendheid te ontfangen, en niet als het effect van eene onderhandeling op de gewone diplomatieke wijze gediscutieerd en met den gewonen financieelen Bataafschen geest uitgecijferd; dat ondertusschen bij deze gelegenheid weder het oude stuk der domeinen aangeroerd was, en dat eindelijk het Consulaat, in plaats van op een puur en simpel voorschot van zes millioen te insteeren, hem gelast had om mij te verzoeken, om onverwijld een extra courier aan het Bataafsch gouvernement te expedieeren, ten einde hetzelve, namens het Consulaat, voor te slaan het onmiddellijk sluiten der volgende negotiatie:

Eene cessie van de zijde der Fransche Republiek van de bewuste enclaves, domeinen enz. tegen de cessie der Nassausche goederen op het territoir dezer Republiek, waarop de Bataafsche Republiek recht zoude kunnen sustineeren, met eene betaling door de Bataafsche aan de Fransche Republiek voor de meerdere waarde der aan dezelve gecedeerde goederen van eene somme van *f* 3.000.000; voorts eene somme van *f* 5.000.000, waarvoor deze Republiek zoude geven rescriptiën gerekend ad 60 %; — en dat van deze somme zouden gemaakt worden mandaten of acceptatiën of wisselbrieven ten laste van de Bataafsche tresorie of van particulieren, vervallende op geschikte successive termijnen, zoo kort doenlijk bepaald, doch ook tevens zoodanig geschikt dat de betaling ten vervaldage promptelijk konde geschieden.

Op mijne aanmerking dat het punt der domeinen veel meer dan de helft onereuser gesteld was als bij het voormalig geconcludeerd arrangement was bepaald, en dat het artikel der rescriptiën notoir eene schadelijke operatie was, alzoo de marktprijzen slechts 37 à 38 % waren, repliceerde men dat men zulks volkomen erkende, maar dat men dit geheele stuk als een blijk van vriendschap, als een dienst welke dankbaarheid vereischte en ook zou ondervinden, aanmerkte en geenzins als eene negotiatie, welke alleen met een financieel oog moest beschouwd worden; kortom men herhaalde alles hetgeen Buonaparte mij gezegd had, en men vergde van mij deze vurige begeerte als zoodanig ter kennisse van het gouvernement te brengen en getrouwelijk aan hetzelve te doen voelen al het gewigt, hetwelk men aan de prestatie van dezen begeerden dienst hegten zou.

Bemerkende, dat men volstrekt op dit stuk bleef insteeren, en dat men het voorstel wilde gedaan hebben, stelde ik na veelvuldige redewisselingen voor, dat ik aannam om het voorstel, zooals het gedaan was, aan het Bataafsch gouvernement te zullen voordragen, onder deze mits, dat van voormelde acht millioen guldens slechts zes millioen in mandaten, op convenabele époques vervallende, zouden voldaan worden, en dat de resteerende twee millioen zouden betaald worden met eene quitancie voor hetgeen het Bataafsch gouvernement competeert ter zake der aan hetzelve door het Committé tot de zaken van den Oost-Indischen handel en bezittingen geëndosseerde wisselbrieven, getrokken door den admiraal Sercey voor aan zijn esquader gefourneerde noodwendig-

heden [1]) enz., en beloopende circa twee millioenen guldens, zoodat in effecte de Bataafsche Republiek voor de enclaves, domeinen enz. en eene partij van circa agt millioen Bataafsche rescriptiën, op convenabele termijnen zoude betalen zes millioen guldens, en het overige met eene quitantie voor de zooeven gemelde pretensiën.

Ziedaar in zooverre aan mijne taak voldaan als het voorstel van het verhandelde betreft. Ik zal nu nog een tweede taak moeten volvoeren, namelijk mijne gedagten over dit stuk aan u voor te dragen met die openhartigheid welke het belang der zake vordert, en welke gij met recht van mij verwagt.

Na alles overwogen, alles doorgedagt te hebben, ben ik van opinie dat het delicate, het beslissende van het tegenwoordig tijdstip uitwerkt, dat het belang van ons vaderland vordert, dat er aan dit voorstel gedefereerd worde, indien de prestatie aan den kant der Bataafsche Republiek immer mogelijk zij.

Ik wil de mate van het meer of min onereuse hier niet uitrekenen, omdat dit werk niet blootelijk uit een financieel oogpunt moet beschouwd worden. Echter als men de Oost-Indische pretentie van twee millioen als eene precaire of hopelooze post beschouwt, en men considereert dat men op dezen voet daarmede een groot gedeelte dezer rescriptiën betaalt, dan indedaad vermindert daardoor grootendeels het onereuse, en alles bij elkanderen genomen wordt dan nog al dragelijk.

En beschouwt men de zaak zooals ik geloove dat ze beschouwd moet worden, uit een staatkundig oogpunt, dan worden mijns inziens de drangredenen zeer overwegende. Ik achte het van het allerteederst belang voor onze Republiek om op dit tijdstip een eclatanten vriend- en bondgenootschappelijken dienst aan dit gouvernement te bewijzen; ik achte het ten uitersten gewigtig om in dezen, zoo immer mogelijk, te defereeren aan de zoo vurige begeerte van het Consulaat, aan de personeele gezetheid op dit stuk van Buonaparte; daar het toch niet te wederspreken is, dat van de min of meer gunstige dispositie van hem en zijne ambtgenooten het geheele lot onzer Republiek, het verlies of het wederkrijgen van onze bezittingen kan afhangen. Ik heb duidelijk gemerkt, dat Buonaparte inzonderheid in dit stuk een soort van personeele ambitie stelt, en dat hij het edelmoedig accepteeren dezer propositie en het onverwijld totstandbrengen van de pasgemelde transactie aanmerkt als eene zaak, welke voornamelijk uit bijzondere achting voor hem, en uit erkentenis van hetgene hij, met zooveel lijfsgevaar, op 18 en 19 brumaire uitgewerkt heeft, geschiedt. Hij is op gelijke wijze geënthusiasmeerd geweest over de bereidwilligheid welke hij, op zijne invitatie, bij de bankiers alhier gevonden heeft, welke hem dadelijk een gevraagd secours van twaalf millioen geaccordeerd hebben.

Er komt nog voornamelijk bij in consideratie, dat deze finantiëele dienst onmiddellijk invloed op het vervroegen of verwijderen van het tijdstip van den vrede kan hebben; Buonaparte verklaarde daarvan gepenetreerd te zijn. „Als onze vijanden zien," zeide hij, „dat individus en gouvernementen vertrouwen in ons beginnen te stellen; dat wij niet geheel zonder ressources zijn; dat wij het totaal debandeeren onzer legers, uit gebrek aan het noodigste, nog tijdig

1) Over het bezoek van het eskader van admiraal Sercey aan Java in 1798 zie van Deventer, *Opkomst van het Ned. gezag in Oost-Indië* XII, p. LXVII; XIII, 9.

kunnen prevenieeren, dat indedaad zal men ooren beginnen te leenen, en het vriendschappelijk voorbeeld van eene calculeerende natie, als de uwe, zal bij onze Franschen eene oneindig goede impressie maken."

Voeg hierbij, dat men mij op de stelligste wijze beloofd heeft een geheel opposiet systhema van procédés jegens de geallieerde republieken, en jegens ons in het bijzonder te zullen adopteeren. Inzonderheid heeft men mij zeer positive verzekeringen gegeven, dat men eerstdaags een geheel andere jurisprudentie in het stuk der kaperijen en de judicature der prijzen zal introduceeren; dat men de cognitie daarvan niet meer aan de consulaten of civile tribunalen zal laten, maar het gouvernement daarop eenen onmiddelijken invloed geven; dat men het vexeeren der neutralen zal beletten, en onzen handel zooveel mogelijk zal bevorderen, gelijk men daarvan reeds een blijk door de surchéance van den verkoop der rijke lading van de *Caninholm* [1]) kwam te geven. Al dit zijn de stellige beloften, de solemneele verzekeringen, welke men mij bij deze gelegenheid gedaan heeft.

Men voegde er eindelijk nog bij, dat deze dienst op de efficacieuste wijze op het beramen van prompte en billijke schikkingen nopens de overige punten, welke tusschen de twee Republieken te verhandelen zijn, zal influeeren.

Wanneer ik dus, in deze zake, het object van het onereuse hetwelk in deze transactie mogte gelegen zijn (hetwelke mij echter nauwlijks noemenswaardig toeschijnt) overstelle tegens het gewigt hetgeen de gezonde staatkunde noodwendig moet hegten aan de goede dispositie van mannen van zoodanig vermogen en invloed, als thans de leden van het Consulaat, vooral Buonaparte en Siéyès hebben, en hoogstwaarschijnlijk bij de aanstaande constitutioneele orde van zaken houden zullen; — wanneer ik daartegen de nadeelige gevolgen, zoo nu als bij eene eventueele pacificatie, berekene, welke uit eene verkoeling en indispositie van deze burgers zouden kunnen resulteeren, dan indedaad schrome ik geen oogenblik om te besluiten dat het financiëel nadeel in dezen (zoo er al financiëel nadeel in de operatie mogte gelegen zijn) geheel wegzinkt bij de overwegende consideratiën, welke daartegen overstaan; en ik houde het daarvoor dat zij, die in onze Republiek met het uitvoerend of wetgevend gezag bekleed zijn, zich altoos, welke ook de uitkomst van zaken moge zijn, meer voor onze natie zullen kunnen verantwoorden door de zaken in het groot te hebben beschouwd, en door zich gewagt te hebben van, door ontijdige bekrompenheid, reden of pretext te hebben gegeven om onze grootere aangelegenheden door deze Republiek te zien sacrifieeren.

Ziedaar mijne gedagten over het verkieslijke in dezen voorgedragen; er blijft nu nog over het uitvoerlijke. Hierover weet ik met geene volkomen

---

1) Een schip met thee uit China, geadresseerd aan het O. I. Comité en wederrechtelijk door Fransche kapers opgebracht onder voorgeven dat het Engelsche papieren zoude hebben. Dit is hetzelfde schip waarvan Bielfeld spreekt op bl. 320, en dat daar minder juist een schip van Batavia genoemd wordt. De behandeling dezer langgerekte zaak duurde tot Sept. 1800 en eindigde met eene volledige teleurstelling voor de Bataafsche belanghebbenden. — Wat Bielfeld op bl. 320 mededeelt omtrent eene reis van een lid van het Comité naar Parijs in verband met deze zaak, is onjuist: er is voor het proces van de *Caninholm* geen lid van het Comité naar Parijs geweest. De uit *Gedenkstukken* II bekende zending van Wiselius en Liebeherr uit 1798 speelt hem door het hoofd. Deze had evenwel geen betrekking op een bepaald schip, maar op de bescherming der aan het Comité geadresseerde goederen in het algemeen.

zekerheid te oordeelen. Het object echter komt mij niet zoo groot voor, of er zoude wel in kunnen voorzien worden; te meer daar de termijnen van betaling op eene convenable wijze kunnen geschikt worden, en daar de groote partij rescriptiën, welke door deze transactie in 's lands casse komt, een hulpmiddel kan zijn om zich de noodige fondsen te bezorgen.

Eindelijk moet ik nog een woord spreken van de zekerheid dezer onderhandeling op dit tijdstip. Dit gouvernement en de tegenwoordige legislative commissiën (dit is zoo) zijn provisioneel, doch de waarde welke men ons levert is in handen en in possessie van de Bataafsche Republiek, namelijk de domeinen en de rescriptiën, van welk een en ander men zeer zeker, zonder rembours van het betaalde, zich niet zou depossedeeren, om niet te zeggen dat, uit de natuur der zaak en de gesteldheid van personen en omstandigheden, de zwarigheid van eene resiliatie van eene zoodanig gesloten transactie, mijns oordeels, nietig is.

Ik heb hiermede, zoo ik meen, alles op dit stuk gezegd, hetwelk daarbij te considereeren valt. Ik zal nog alleen (en ook dit zeg ik op herhaald verzoek van Buonaparte) er bijvoegen, dat de groote waardij van den dienst noodwendig zal bestaan in den spoed, waarmede dezelve zal gepraesteerd worden, en ik verzoek ook, en inzonderheid daarom, zoo spoedig mogelijk de intentie van het Bewind met een extra courier te mogen weten [1]).

501. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 2 Dec. 1799 [2]).

Ik heb altoos wel gesupponeerd, mijn waardste vriend, dat er bij Pruissen een heimelijk oogmerk schuilt om ons Oranje, onder wat benaming ook, terug te bezorgen. Het weinige dat gij daarover in uw laatste amicale schrijft, doet mij daaraan geen hairbreed meer twijfelen; die haas moest wel uit het bosch door de instantiën van onzen kant om een stellige explicatie te hebben, en in specie om iemand zooals het eigenlijk behoort bij Pruissen te doen ontfangen en fungeeren.

Nu dit zoo blijkt te zijn, gelijk ik altoos gemeend heb, zie ik van dien kant nog zeer onaangename haspelingen. Ik voor mij (en gij weet wel dat in dezen geen partijschap noch drift mij vervoeren) houd dat project van Pruissen, onder wat benaming ook, voor onuitvoerlijk, zonder ons aan de grootste verwarring, ja aan de grootste rampen te exponeeren. Oranje moet elders eene kostwinning zoeken. Na alles wat er nu gebeurd is, na het accres van haat tegen die winkel, na de landing en de gevolgen daarvan zie ik waarachtig niet dat daarom kan gedagt worden. Ik geloof ook niet dat er iets van die natuur thans bij het Fransche gouvernement omgaat. Wanneer echter bij vervolg van tijd de zaken zoo liepen dat de tegenwoordige verandering op effectief

1) Bij dépêche van 6 Dec. gaf van der Goes ten antwoord, dat ten vorigen dage het Uitvoerend Bewind, op rapport van Gogel, besloten had, de agenten van financiën en van nationale oeconomie aan te schrijven, om ten minsten bezwaar van den lande „bij particulieren, kooplieden, of waar zij het dienstig zouden oordeelen", aan het Bataafsche gouvernement crediet ten bedrage van ten minste 6 millioen gulden te bezorgen.

2) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — De „laatste amicale" van van der Goes is niet aanwezig.

royalisme onder wat naam ook uitliep, dan spreekt het van zelve dat wij *par la force de la chose* op de winkel van Oranje zouden neerkomen, en dan zou men moeten zien hoe dat best te bedistelen tot het meeste voordeel voor de Bataafsche Republiek.

Ik heb den man van Talleyrand, die eerstdaags naar Berlijn vertrekt, zeer ernstig hierover onderhouden. Deze heeft mij volmaakt in den hierbovengemelden zin gesproken, en ik houd hem (andere qualiteiten onaangeroerd) nogal gemakkelijk te penetreeren.

Ik zie duidelijk, mijn lieve vriend, dat gij uw post tot walgens moede zijt. Niemand kan dit beter gevoelen dan ik. Zoo dit echter voortkomt daaruit dat al dikwijls intriganten en Fransche agendarissen u hebben zoeken te denigreeren, dan geloof ik dat die reden nu geheel ophoudt; zoo het voornamelijk voortkomt daaruit dat bij ons dikwijls neuswijzen, bemoeiallen enz. zich overal in steken en daardoor de posten voor menschen, die onder een meer stille orde van zaken, waarin alles een vaste plooi genomen had, zulks niet gewoon waren, zeer onaangenaam maken, dan moet gij veel aan de tijdsomstandigheden toegeven, omdat de zaken in omstandigheden als de onze niet zoo regulier afloopen als zulks in andere tijden zeer zeker behoort. Dit kan ik u zeggen, dat de Haagsche stem, ook van hen die wel eens met u knibbelen of in stilte knorrig en grommig zijn, eenparig van u zegt: van der Goes is een eerlijk staatsdienaar.

Dit van u. Nu even hartelijk van mij.

Ik ben [1]) sinds eenige weken of maanden in 't geheel niet gestigt over hetgeen ik merk dat er in den Haag bij eenige der burgers in 't Bewind of rondom het Bewind ten mijnen opzichte zeer blijkbaar schijnt om te gaan. Ik gevoel meer en meer dat mijn verblijf alhier in geenen deel aan de verwagting beantwoordt, en dit is ook zeer juist; maar hetgeen ik met verdriet zeer duidelijk bespeur, is dat deze teleurstelling tot een zekere hoogte geweten wordt aan mij. Ik zie sinds eenigen tijd dat men in den Haag op hetzelfde moment bijna dat ik hier het object van haat, wraak en vervolging der *frères et amis* was, zich verbeeldt dat ik gedeplaceerde menagementen gebruik, niet genoeg voor de independentie van onze Republiek, niet genoeg voor de digniteit van 't gouvernement spreek enz., enfin alle de sequelen van de dispositie welke hier geweest is, van de confusie, desorganisatie, langwijligheid in de bureaux, onredelijkheid enz. zie ik duidelijk dat op me geredundeerd hebben. Ook dit heb ik zeer wel gevoeld, en ook dit verveelt mij meer dan ik u zeggen kan . . . . .

502. VALCKENAER AAN VAN DER GOES, 5 Dec. 1799 [2]).

San Lorenzo.

. . . . . Ik ben de zaken, zoowel als gij, zeer moede; en er hapert maar zeer weinig aan, om mij ook mijne knollen te doen gaan planten.

1) Deze slotwoorden reeds bij G. Schimmelpenninck I, 211.

2) Als voren (origineel). — Schijnt dus door van der Goes aan Schimmelpenninck te zijn toegezonden, of is bij vergissing medegegeven toen later van der Goes aan Schimmelpenninck diens particuliere brieven teruggaf.

Ik wensch met al mijn hart, dat de jongste gebeurtenissen te Parijs ons ook voordeelig mogen zijn, den vrede *waarlijk* bevorderen, en onze nationale independentie en bronnen van welvaart ongeschonden laten; maar zoo men door uitheemsche influentie ons beheerschen wil, is het mij verbaasd onverschillig, wat partij hier of daar boven drijft. Het is niet onmogelijk, en komt mij zelfs waarschijnlijk voor, dat zoo men op uwe demissie en die van Schimmelpenninck insteert, men nog veel meer op die van anderen, misschien ook wel op de mijne zal insteeren; in dat geval verzoeke ik u mijn rappel als onmiddellijk door mijzelven gevraagd te beschouwen, en als zoodanig voor te dragen.

Ik wil nu noch ooit een speelbal in de handen van eenige factie zijn, maar nog veel minder wil ik ooit ons gouvernement in eenige verlegenheid brengen, om mij tegen zoodanige insinuatiën van onze machtige bondgenoote te willen mainteneeren . . . . .

503. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 6 Dec. 1799 [1]).

De generaal Brune is voor eergisteren in deze stad gearriveerd. Hij heeft mij tot nog toe geen bezoek gegeven, en ik meen dit te moeten afwagten alvorens hem mijne opwagting te maken. Eergister bij den Consul Buonaparte ter maaltijd zijnde, vond ik aldaar mede den generaal Brune. Buonaparte presenteerde hem aan de meesten van het aanwezig gezelschap, ook aan mij, als een van zijne luitenants in Italiën, welke zeer zijne achting had weten te verdienen. Brune richtte daarop, op een zeer vriendelijken en gemeenzamen toon, het woord tot mij met te zeggen: *Ambassadeur, j'ai laissé vos Directeurs parfaitement bien portans*, hetwelk ik beantwoordde met te zeggen: *Général, tout le monde se porte mieux depuis quelque temps.* Verder liep de conversatie, welke zeer onverschillig was, tusschen ons kort af. Ik hoorde nog dat hij aan eenige anderen van het gezelschap, welke hem vroegen wat destinatie hij nu hebben zoude, antwoordde: *Je ne crois pas retourner en Hollande, probablement je pars pour l'Italie* . . . . .

504. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 9 Dec. 1799 [1]).

Ik ben al wederom in de allerverdrietigste noodzakelijkheid om u verslag te doen van een conferentie met den minister van buitenlandsche zaken, waartoe hij mij gisterennamiddag op expresse order van het Consulaat verzogt, mij allerinstantelijkst verzoekende het resultaat daarvan met eenen extra courier ter kennisse van het Bataafsch gouvernement te brengen. Ziehier de zaak.

De minister Talleyrand zeide gelast te zijn om mij te informeeren, dat het Consulaat even te voren kennis bekomen had van eene mesure van het Bataafsch gouvernement, waarover hetzelve meende reden te hebben zich zeer te verwonderen en te beklagen; dat deze mesure bestond in eene dispositie (welke door het Bataafsch gouvernement zouder eenige voorafgaande communicatie direct of indirect, en zonder eenige prealabele demonstratie van die intentie genomen was) waarbij in effecte de Bataafsche en Fransche armée reeds weder van elkanderen gesepareerd wierden, en uit krachte van welke het

1) R. A., Buitenl. Zaken 212.

commando over de eerstgemelde aan den generaal-en-chef der Fransche troupes eensklaps ontnomen wierd. Hij zeide dat het Consulaat hem op de nadrukkelijkste wijze gelast had om mij te verzoeken op de allerspoedigste wijze deze voor het Consulaat onaangename surprise ter kennise van het Bataafsch gouvernement te brengen, en tevens hetzelve te informeeren, dat het Consulaat dezen maatregel, uithoofde der tegenwoordige politieke en militaire situatie van zaken, vooralsnog te geprecipiteerd, en om verscheidene redenen op dit moment nadeelig beschouwde; dat ook inzonderheid het Consulaat in die mesure, op het tegenwoordig tijdstip genomen, moest opgesloten vinden eene fletrissure voor een generaal-en-chef, welke aan het hoofd der gecombineerde legers geweest was bij gelegenheid eener campagne welke zoo gelukkig was afgeloopen, enz. enz. De minister besloot deze voordragt met mij op de allerpressantste wijze te verzoeken om deze consideratiën ter onverwijlde kennis van het Bataafsche gouvernement te brengen, en hetzelve te verzoeken den staat der zaken terug te brengen op dien voet, zooals dezelve voor dato van die mesure (welke hij mij zeide dat op last van den agent van oorlog Pijman genomen was) had plaats gehad.

Ik herinner mij niet [1]) immer, zoo lang ik in dezen post alhier geplaatst ben geweest, een onaangenamer gewaarwording ondervonden te hebben dan bij deze gelegenheid, en beantwoordde ook deze ouverture op eene wijze volmaakt aan dat gevoel evenredig. Ik verklaarde, gelijk ook de zaak was, dat ik vooralsnog geene kennis van dien genomen maatregel droeg, maar dat ik al wederom hier moest herhalen hetgeen ik omtrent dit stuk bij vorige gelegenheden zoo dikwerf en met zooveel nadruk uit den naam van het Bataafsch gouvernement had aangedrongen, dat namelijk het al of niet opdragen van het commando der Bataafsche troupes, wanneer derzelve niet activè te samen ageeren, facultatief is; dat het strict volhouden en uitvoeren van dit recht almede grootelijks door de conduites van vele Fransche militairen geprovoceerd wierd; en dat ik ten opzichte van den laatsten generaal-en-chef voor herhaald hield hetgeen ik hem zoo onbewimpeld daaromtrent had moeten communiceeren.

Ik voegde hem vervolgens toe, dat ik hem niet wilde verbergen de verschrikkelijke teleurstelling in de gunstige verwagting, welke men, voor de Bataafsche Republiek, uit de gevolgen van de jongste revolutie had opgevat; dat men wel verre van in ons vaderland eenig blijk van meerdere égards, betere procédés, billijker en liberaler denkbeelden van de zijde der Fransche geëmployeerden van allerlei rang en soort in onze Republiek te ondervinden, integendeel dezelve avanies en vexatiën zag voortduren. Ik refuseerde om alsnu wederom de intermédiaire te zijn van eene zoo onaangename communicatie, en declareerde hem dat de manier en wijze waarop tot nog toe de zaken alhier ten opzigte der diplomatieke relatiën behandeld wierden, het geheel onmogelijk maakten voor iemand die een hart had als het mijne, om in dezen post te kunnen continueeren.

Dit gaf aanleiding van weêrszijden tot explicatiën, zooals er tusschen ons nog geen plaats gehad hebben. Talleyrand verklaarde volmaakt van dit alles gepe-

1) Deze en de volgende woorden, tot en met „getrouwlijk voldaan heb", reeds bij G. Schimmelpenninck I, 213.

netreerd te zijn, doch hij verzekerde mij dat alle de tegenwoordige desagrementen welke het Bataafsch gouvernement op dit moment ondervond, de effecten van zeer casueele, zeer bizarre en zeer momentueele omstandigheden waren; dat dit alles geheel en spoedig veranderen zal en moet; dat de nieuwe constitutie en alle de nieuwe hooge en lagere publieke functionarissen binnen weinige dagen te voorschijn zullen treden; dat op dat eigen oogenblik alle de gegeven beloften en gedane protestatiën ten opzigte der relatiën met andere volken voor het oog der geheele wereld zullen gerealiseerd worden. Hij bezwoer mij te insteeren bij het Bataafsch Bewind om alle zwarte idées, alle vertwijfeling tot dat tijdstip te ajourneeren; hij bezwoer mij tot zoolang geduld te oefenen, te temporiseeren; hij zeide dat dit het tijdstip zou zijn, waarop het Fransch gouvernement, zonder eenige zweem van gêne en gedeplaceerde consideratiën, ieder op zijn plaats zoude kunnen zetten; dat het tegenwoordig kort tusschenvak van het nog provisioneele tot aan het nieuwe constitutioneele om vele redenen nog menagementen en consideratiën noodzakelijk maakte, welke alsdan geheel ophielden, en hij herhaalde op deze gronden zijne allerpressantste instantiën dat het Bataafsche Bewind, op dit moment, aan de begeerte van het Consulaat ten opzigte van het commando defereerde.

Ik kon hierop niet weigeren aan zijne instantiën te voldoen, en nam aan om u een nauwkeurig verslag van deze conferentie geven, waaraan ik nu getrouwlijk voldaan heb.

Ik zal mij voor ditmaal niet veroorloven om u mijne denkbeelden over dit teeder stuk voor te dragen. Als ik het Bewind wilde aanraden om, ook wederom in dit geval, op de wijze het meest met deszelfs digniteit overeenkomstig aan de begeerte van het Consulaat te defereeren, zou ik er volstrekt geene andere argumenten toe weten, dan die welke ik u uit den mond van Talleyrand, die mij voorkomt het best van ons vaderland te willen, heb afgeschreven. Ik laat de beoordeeling geheel aan de wijsheid en zorg van het Bewind over. Ik kan echter mij niet bedwingen om te verklaren, dat ik, hoezeer tamelijk ferm van geest, sinds eenigen tijd geheel wegzink onder het gewigt van het verdriet en de teleurstellingen welke ik ondervind . . . . .

Toen ik [1]), eenigzins op de hoop en persuasie dat het Bewind alles zoude doen wat mogelijk was, alhier insteerde dat men zich gereed hield met de quantiteit rescriptiën ten beloope van 8 millioen, wierd ik eenigen tijd later geinformeerd dat, tot onbegrijpelijke verbazing en indignatie van de Consuls en den minister van buitenlandsche zaken, er sinds lang over die enorme quantiteit rescriptiën, welke men alle aanwezig veronderstelde en als zoodanig opgegeven waren, andere dispositiën gemaakt waren, en dat dezelve heinde en veer in onderscheidene derde, vierde en andere handen waren, zoodat te dien opzigte de geheele basis van het voorstel vervallen is. Ik geloove dus dat het beste zal zijn, om op grond van deze communicatie aan de agenten van financiën en van oeconomie te doen weten om vooralsnog met hunne demarches bij de commercie te supersedeeren . . . . .

1) Deze en de volgende woorden, tot en met „vervallen is", reeds bij G. Schimmelpenninck I, 210. — Wat aldaar I, 216 staat als extract uit eene dépêche van 9 Dec. 1799, is in waarheid genomen uit eene dépêche van 21 Dec. 1799. In plaats van: „geen 1000 burgers" leze men: „geen 8000 burgers".

505. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 31 Dec. 1799 [1]).

Ik expedieer dezen met den extra courier Verhagen, voornamelijk om u van de aanstaande afreize van den nieuwen minister Sémonville naar den Haag, welke reeds op morgen zal plaats hebben, te berigten, en u bij deze gelegenheid eenige informatiën te geven welke ik voor het belang van ons vaderland noodig achte.

Gij zult in den burger Sémonville een man vinden van een zeer zagten inborst, van zeer aangename manieren, van meer dan gewone kunde: hij behoort, zoowel door het gevolg van den plooi zijner eigene denkwijze als door alle zijne connectiën en *alentours*, tot de moderate partij; hij behoort tot het getal van hen, die het meest gepenetreerd waren van de noodzakelijkheid om een einde aan den revolutionnairen staat van zaken te maken, en hij heeft een zeer groot deel aan de gebeurtenis van 18 en 19 brumaire gehad. Ik durf er voor instaan, dat hij in zijne relatiën en ommegang met het Bataafsch gouvernement en deszelfs ministers die decentie en égards zal observeeren, welke altoos behooren plaats te hebben en welke sinds lang tot nog toe zoo schandelijk uit het oog verloren zijn.

Voor het overige moet ik u niet verbergen, dat er maar zeer weinige individus in deze groote Republiek zijn, welke een meer geslepen verstand bezitten, en welke meer talenten weten te deployeeren om het een of ander oogmerk te bereiken; met één woord, de diplomatie kan zich moeilijk in eene meer beminlijke, meer insinuante, en dus ook meer oplettendheid en voorzigtigheid vereischende gedaante vertoonen. Ik houde het daarvoor, dat van deze zending welligt een zeer groote partij voor onze Republiek kan getrokken worden. Daar ik hem vrij van nabij en familiair ken, heb ik hem in zeer korte en afdoende woorden, mijne gedagten over zijn al of niet reusseeren in ons land medegedeeld. „Indien gij," zeide ik hem nog gisteren, „u een afdoende instructie van uwe zenders weet te bezorgen om de politieke relatiën tusschen de beide landen eens eindelijk op een betamelijken voet te brengen; om efficacieus alle de wezenlijke grieven over welke wij ons te beklagen hebben zeer spoedig (want het presseert) weg te doen nemen en radicaal te repareeren; om ons nog overgebleven crediet te helpen verheffen, en de overblijfsels van onzen handel op te beuren; indien gij met deze oogmerken en tevens met deze instructie afgezonden wordt, verzeker ik u dat gij slagen zult, en dat ook deze zending personeele aangenaamheden en nuttigheden voor u zal hebben. Niets dan eene zeer loyale, zeer eenvoudige diplomatie zult gij noodig hebben om wederzijds nuttige oogmerken te bereiken, en ik kan u verzekeren, dat het onmogelijk zoude zijn om te slagen, indien ongelukkiglijk uwe zending andere bedoelingen had." Hij verklaarde daarop op de solemneelste wijze, dat de oogmerken van zijne zending en zenders volmaakt

---

1) R. A, Buitenl. Zaken 213. — „De benoeming van den burger Grouvelle tot minister van de Fransche bij de Bataafsche Republiek zal geen voortgang hebben. Het gouvernement is van dezelve teruggekomen, en heeft deze missie aan den burger Sémonville toevertrouwd. Sémonville is de groote vriend van Talleyrand en schoonvader van den zoo ongelukkig gesneuvelden generaal Joubert. Ik twijfel geenzins of het Bewind zal over dezen nieuwen minister tevreden zijn" (Schimmelpenninck aan van der Goes, 27 Dec. 1799; R. A., Buitenl. Zaken 212).

overeenkwamen met de voordragt, welke ik hem zoo onbewimpeld deed. Ik heb vervolgens nagenoeg dezelfde conversatie op dat sujet met zijne zenders gehad, en dezelfde verzekering bekomen.

Onder de punten, welke in zijne instructie zeer zeker voorkomen, bevindt zich het stuk van eene reductie in het getal der Fransche troupes. Hij is gelast om daaromtrent onmiddelijk in den Hage eene negociatie te entameeren. Ik ben daarover met den burger Janssens hier reeds aanvankelijk werkzaam geweest. Janssens had gaarne gezien, dat dit stuk alhier konde geëindigd zijn, omdat de dispositiën bij den minister van oorlog, en in 't generaal bij deszelfs geheel bureau, zeer gunstig zijn. De Consul Buonaparte heeft mij bij herhaling ook gedeclareerd, dat hij voor de zaak zelve was, en dat dezelve naar genoegen van het Bataafsch gouvernement zoude gearrangeerd worden. Hij accrocheert echter altoos deze en meer andere schikkingen aan een anterieur secours, op eene vriendschappelijke wijze door de Bataafsche Republiek aan het Fransch gouvernement, in deszelfs tegenwoordigen alle bedenking te boven gaanden financieelen nood, te bewijzen, over den staat van welk punt ik straks de eer zal hebben nader te handelen.

Voor zooverre ik uit de menigvuldige conferentiën over de reductie der Fransche troupes heb kunnen bespeuren, zal men voor deze Republiek een dedommagement in geld willen bedingen als een equivalent voor de ontlasting welke de Bataafsche Republiek daardoor in hare uitgaven zoude ondervinden. Om hierin een zekere proportie te vinden is moeilijk, want daartoe zou men moeten kunnen berekenen met eenige zekerheid, hoe nabij het tijdstip der vrede te achten zij. Daar nu deze berekening van de meerdere of mindere nabijheid der vrede zeer onzeker is, moet de basis eenigzins willekeurig gesteld worden. Bij voorbeeld men supponeert dat er nog eene zomercampagne zal moeten plaats hebben; men adsumeere dus de voortduring van den oorlog voor een tijd van acht maanden. Dit met wederzijdsch genoegen geadsumeerd zijnde, kan men gemaklijk een calcul maken nopens het quantum van eenen redelijken uitkoop. Men heeft maar na te gaan, waarop het beloop der soldije, bij voorbeeld, van 14 of 15.000 man Fransche troupes voor den tijd van acht maanden den lande zoude te staan komen. Dit beloop zal nagenoeg de afkoopprijs moeten zijn, en zou door de Bataafsche Republiek op éénmaal aan de Fransche kunnen gefourneerd worden in ordonnantiën respectivelijk vervallende en betaalbaar op die epoques op welke anders de betaling der soldije zoude moeten plaats hebben. Zie daar mijne opinie nopens de basis welke van de zijde van het Bataafsch gouvernement voor zichzelven in het dirigeeren dezer negotiatie zoude kunnen genomen worden. Het spreekt van zelven, dat men dezen grond niet duidelijk aan den Franschen negotiateur zoude moeten openleggen, want dezelve schijnt mij toe zeer favorabel voor ons fiancieel belang te zijn, buiten en behalven alle andere politique consideratiën en de aangenaamheid van ontlast te worden van een zeer groot getal vreemde troupes, welke anderzins toch, wat men ook zeggen moge, de independie van ons land merkelijk doen schemeren. Ik achte het nuttig tot des te vollediger informatie van het Bataafsch gouvernement hierbij te voegen, dat ik mij herinnere dat men, bij eene der conferentiën welke ik bepaaldelijk over dit stuk met den minister Talleyrand had, insteerde om mijne idées onvervangelijk en *grosso modo* over het quantum van het dedommagement voor een reductie van

15.000 man Fransche troupes te weten, en ik alstoen, als mijn personeel begrip, zeide dat ik dagt dat vijf millioen livres tournois, in manier hiervoren gemeld te betalen, zeer voldoende zou zijn. Men vond dit toen veel te weinig, doch op mijne aanmerking dat van dit geld niets in het land geconsumeerd wierd, dat al hetzelve eene pure exportatie was, en dus niet moest vergeleken worden met het geval waarin dat geld door de troupes in ons land weer verteerd wierd, scheen men indedaad van begrip te veranderen, en die somme, of eene somme daarbij komende, niet onredelijk te vinden.

Ziedaar de informatiën welke ik denk dat het Bataafsch gouvernement volledig in staat kunnen stellen om deze negotiatie met apparentie van succes met den burger Sémonville in den Haag te kunnen dirigeeren en ten einde brengen. Ik bevroede zeer gemakkelijk de reden waarom men geprefereerd heeft zulks liever in den Haag dan alhier te willen eindigen; onder andere redenen tel ik ook deze, dat men misschien het departement van Oorlog en velen die daartoe hooren liefst niet in de nabijheid van de plaats der onderhandeling heeft willen hebben. Ik behoef hier niet weder te herhalen hetgeen ik dikwerf in soortgelijke gevallen heb aangemerkt, dat het zeer indifferent is welke handen het werk afdoen, indien hetzelve maar conform de belangen van het vaderland geëindigd wordt.

Ik heb wijders reden om te gelooven, dat het stuk van Vlissingen een punt van zijne instructiën uitmaakt; ik heb dikwijls en op allerlei wijze de eigenlijke bedoeling van het Fransch gouvernement op die materie zoeken te sondeeren, doch nimmer kunnen slagen om mij van het eigenlijke daarvan te verzekeren. Dit echter was mij vrij klaar, dat vóór de revolutie van 18 en 19 brumaire men zeer slinksche oogmerken op dat stuk begon te developpeeren. Ik heb u destijds daarvan, in specie van de propositie van den toenmaligen minister van marine, een nauwkeurig verslag gedaan [1]). Voor zooverre ik kon bespeuren had Siéyès daaraan heimelijk een groot deel. Deze man, wat dan ook het motief daarvan zijn moge, scheen bijzonder op de acquisitie van Vlissingen gesteld. Het zou mij niet bevreemden, dat men thans veel gemakkelijker was op dat stuk, zoo uithoofde der gedetermineerde resistentie, welke ik van tijd tot tijd hen verzekerd heb dat men van den kant van ons gouvernement en van dien van het Wetgevend Lichaam te dien opzigte zou ondervinden, als ook voornamelijk uit de convictie welke men, wil men niet blind zijn, moet hebben, dat Engeland nimmer zou toelaten dat deze haven in de possessie der Fransche Republiek bleef, en dat alzoo deze bedoeling weder een nieuw onoverkomenlijk beletsel aan den vrede zoude toebrengen.

Ik kome, na dezen uitstap, nog eens weder op de persoon van Sémonville terug. Ik moet u daaromtrent nog informeeren, dat zijne missie voornamelijk het directe werk van den Consul Buonaparte is; dat hij in zeer nauwe relatiën van vriendschap met denzelven staat; dat hij insgelijks de regterhand van Talleyrand is. Gij gevoelt dus gemakkelijk, dat met dezen minister met oneindig meer effect zal kunnen gehandeld worden als met een éénigen zijner predecesseuren, en dat van hem, indien men zich van zijne goedwillendheid en affectie kan prevaleeren (en hiervan houde ik mij verzekerd indien men

1) Hiervóór, n°. 491 (5 Nov. 1799).

tamelijk onbewimpeld toont dat men de missie voor hem aangenaam wil maken), een bij uitstek nuttige partij voor het vaderland zal kunnen getrokken worden. Daar ik gis dat hij binnen vijf à zes dagen in den Haag zal zijn met den burger Marivaux, die als secretaris der legatie den burger Champigny remplaceert, zoo moet gij staat maken, dat het Bewind en gij zich zullen moeten getroosten om den burger Deforgues en den evengenoemden ex-secretaris binnen weinige dagen te zien aftrekken.

Ik moet u nog wederom onderhouden over het pecunieel secours voor deze Republiek, waaromtrent men mij bij continuatie blijft vervolgen. Ik moet beginnen met u te zeggen (ter informatie van de leden van het Bewind en om daarvan het noodig gebruik bij de gesprekken met Sémonville te maken, en ten einde zich in den Haag en te Parijs gelijk te blijven) dat ik, op grond van eenige particuliere brieven welke ik destijds zoo van den burger Besier, van u, als van anderen onzer vertrouwde landgenooten ontving, meende vrij veel hoop alhier te kunnen geven, dat het begeerde secours op de beloofde 8 millioen rescriptiën kon en zou gepraesteerd worden; deze toen misschien eenigzins voorbarige belofte is bij de uitkomst allerheilzaamst geweest, aangezien door het bevinden van de disparitie der rescriptiën het geheele stuk vervallen, en de eer en verdienste aan onze zijde bewaard gebleven zijn. Het spreekt dus van zelven dat men bij ons denzelven toon moet houden; dat men die eer aan zich moet laten; dat men moet zeggen dat juist *op dat tijdstip* het moment uniek, de gelegenheid om die financieele arrangementen te maken allercasueelst gunstig geweest waren; dat al wilde men thans, al had men op dit moment de rescriptiën, het oogenblik vervlogen was en de zaak niet meer doenlijk zou zijn. Vooral moeten de burgers Gogel en Goldberg hier ook van geïnformeerd worden, en ook als het te pas komt dienzelfden toon houden. Ik spreek hier in dien zin, en op deze wijze quadreeren dan van onze zijde de Parijsche gesprekken met de Haagsche, hetgeen allernoodigst is.

Ondertusschen, gelijk ik heb beginnen te zeggen, vervolgt men mij om nu het Bataafsche bewind te determineeren deze Republiek, in den tegenwoordigen veegen financieelen nood, met eene somme van 6 millioen livres tournois voor de compleetste cessie van de domeinen, geestelijke goederen enz. bij te springen, en aan dezen dienst accrocheert men dan de grootste merite en de meest belovende resultaten. Altoos begrijpende, dat het rauwelijks weigeren van iets van dezen aard in deze oogenblikken van de facheuste gevolgen kon zijn, heb ik gemeend op de voorzigtigste manier dat werk, door telkens eene kunstige wending aan de conferentiën daarover te geven, te moeten sleepende houden. Uit dit oogpunt de zaak beschouwende, heb ik, zonder in eenigen opzigte het Bataafsch gouvernement te verbinden en alleen voor mijzelven sprekende, eens een onvervanglijk project-arrangement geconcipieerd, hetwelk ik voor mijzelven beschouw niet alleen verre van een onereus stuk te zijn waarvan men zich misschien moest tragten te onttrekken, maar integendeel zoodanig dat het sluiten van hetzelve in deze oogenblikken, ook voornamelijk uithoofde van politieke consideratiën, mijns eragtens als zeer wenschelijk te beschouwen zou zijn. De hoofdtrekken daarvan zouden, wel is waar, neerkomen op een koopprijs van drie millioen Hollandsch, doch daartegen zou in termijnen van maand tot maand, te beginnen met de maand germinal aanstaande, aan het Bataafsch gouvernement worden afbetaald de helft van de Oost-Indische

pretensie, welke helft circa twee millioen livres zou beloopen, en de volgende helft op gelijke wijze na de liquidatie der geheele schuld. De betaling aan onze zijde zou kunnen geschieden in casgeld, wisselbankgeld of beleenbankgeld, zooals men het zou willen schikken; het eerste millioen wilde men gaarne binnen een maand hebben, de volgende millioenen konden op uitgerekter termijnen bepaald worden. Voor deze somme zou men ons finaal cedeeren alle de geestelijke en andere ligitieuse goederen; alle de pretensiën der natie op individus in ons land; alle de in ons land geënclaveerde seigneuries, souverainiteiten enz. met eene compleete guarantie, en zulks zonder wederkeerige cessie van onze zijde van de goederen van Nassau [1]). Ja, de cessie is daarbij zoo ongelimiteerd bepaald, dat men verklaart alles, niets uitgezonderd, in ons land gelegen en waarop men eenig regt zoude kunnen sustineeren, te cedeeren, met uitzondering van het Fransche hotel in den Haag, weleer tot de Fransche legatie gediend hebbende; zelfs zoo algemeen en ongeclausuleerd, dat ingevalle de transactie zoo geteekend wierd, er een geweldig argument ten opzigte der Fransche sustenues omtrent Vlissingen uit zoude kunnen gederiveerd worden; wijders zou er implicitement in worden opgesloten een vernieuwd engagement tot praestatie van het territoriaal dedomagement, ons volgens het Haagsch tractaat competeerende. Ik had aangenomen om, ingevalle men mij verzekerde dit project zoo letterlijk als ik het (buiten eenige verbintenis voor ons gouvernement, en als mijne privative idées) opgegeven had, te willen aangaan en teekenen, alsdan hetzelve met dezen extra courier naar den Hage te zenden, hetzelve aan het Bataafsche Bewind te submitteeren, te appuyeeren en deszelfs goedvinden daarover aftewagten. Hetgeen ik voorzien heb is weder gebeurd: men durft dit stuk zoo niet aangaan. Men wilde het niet submitteeren aan het Wetgevend Lichaam alhier; men vindt zwarigheid in guarantie voor de cessie der seigneuries en kleine souveraine territoriën; men kwam weer voor den draad met de wederkeerige cessie der Nassausche goederen, enz. enz.; en in de plaats van mij te verzoeken om met dezen courier het door mij opgegeven project te verzenden, verneme ik er niets naders van. Ik van mijn kant zal ook niet presseeren, hoezeer ik van het wenschelijke van het tot stand brengen van dit werk, op dezen voet, om duizend consideratiën overtuigd ben. Ik weet niet in hoeverre Sémonville nopens deze zaak geinformeerd zal zijn, edoch ook te dien opzigte kan het nuttig zijn voor het Bewind om precies van den staat dezer zake onderricht te zijn. Het Bataafsche gouvernement is tot niets verbonden: alles is bij forme van onvervanglijke conversatie en van een simpel project, mijne privative idées contineerende, gepasseerd, en al het engagement door mij aangegaan bestond, om dat project ter goedkeuring van het Bewind over te zenden en hetzelve aan te raden, hetwelk ik uit den grond van hart, als overtuigd van de nuttigheid der zaak, zoude gedaan hebben. Edoch ik meene nu duidelijk te bespeuren, dat men hier huiverig is om het aan het Wetgevend Lichaam te submitteeren; en dit echter achte ik volstrekt indispensabel, omdat de engagementen aan de Fransche zijde, mijns inziens, op de dadelijke uitoefening van de souvereiniteit neerkomen, en dus niet alleen door het uitvoerend gezag, hoe groot anders ook, kunnen

1) Voor zooverre deze op Belgisch gebied lagen. — Dit was een der punten geweest waarop de zaak in het begin van het jaar was afgestuit.

gecontracteerd worden; ik heb mij daaromtrent op de positiefste wijze verklaard....

Van de zoo heftig begonnen differenten over het commando spreekt men mij hier in het geheel niet meer. Na alles wat daaromtrent gebeurd is, kan er geen kwestie meer over zijn. En de benoeming van Augereau tot generaal-en-chef, zoo plotselijk daargesteld, kan zeer zeker geen motief aan het Bewind opleveren om van deszelfs genomen besluit terug te komen. Deze benoeming wordt hier zeer algemeen afgekeurd. Het eenig motief hetwelk Buonaparte daartoe bewogen heeft, bestaat duidelijk in de Italiaansche spitsbroederschap met denzelven. Dit motief schijnt bij hem boven alle andere consideratiën te gaan. Men heeft op alle mogelijke wijze voor Macdonald gewerkt; zelfs zeer sterk van den kant van den minister Talleyrand. De brief, welke Buonaparte aan Augereau bij gelegenheid dezer benoeming schrijft, sluit niet onduidelijk eene tamelijk scherpe les in om zich wijslijk te gedragen [1]). Ik ken Augereau personeel, en houde mij verzekerd dat hij geheel en al de impulsie van Sémonville volgen zal en volgen moet. Zijne meer of min revolutionnaire reputatie is aan toevallige omstandigheden te attribueeren. Ik geloove dat hij vrij gemaklijk te leiden zal zijn. Hij herinnert zich altoos, met veel erkentelijkheid, de dienst welke in 1796 door het Bataafsch gouvernement aan hem bewezen is, door eene zeer aanmerkelijke bezorging van rundvee voor zijn leger aan den Rijn, hetwelk zonder dat bijkans van gebrek vergaan was. Ik geloove dus dat deze benoeming, essentieel, als tamelijk onverschillig te beschouwen is. Men moet hem dadelijk onbewimpeld het systhema van het Bataafsch gouvernement openleggen, en hem de principes voorhouden waarop men vrienden kan blijven. Voorts spreekt het vanzelven, dat men van dit oogenblik af aan geen eenige daad van willekeur meer moet toegeven; getrouw aan de voorschriften der alliantie blijven, maar voor het overige zich ferm tegen alle usurpatie van gezag opponeeren. Hier is thans een geconcentreerd gouvernement, hetgeen zelf, in alle deszelfs proclamatiën zegt, *qu'il est assez fort pour être juste;* hieraan moeten wij ons thans ferm houden. Men weet, in deze orde van zaken, wie het gezag in handen heeft, en met wien men eigenlijk te doen heeft. En dus moet men nu het effect van alle de vriendelijke beloften en de nu onlangs zoo plegtig geprofesseerde principes van eene gezonde en liberale staatkunde reclameeren. Ik biede mij in allen gevalle aan om te dien opzigte het orgaan van het Bataafsch gouvernement te zijn .....

506. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 6 Jan. 1800 [2]).

Eergisteren is Sémonville vertrokken; gij zult over hem tevreden zijn.

1) „Je vous ai nommé, citoyen général, au poste imposant de commandant en chef de l'armée française en Batavie. Montrez dans tous les actes que votre commandement vous donnera lieu de faire, que vous êtes au-dessus de ces misérables divisions de tribunes, dont le contrecoup a été, malheureusement, depuis dix ans, le déchirement de la patrie. La gloire de la République est le fruit du sang de nos camarades. Nous n'appartenons à aucune autre côterie qu'à celle de la nation entière. Si les circonstances m'obligent à faire la guerre par moi-même, comptez que je ne vous laisserai pas en Hollande, et que je n'oublierai jamais la belle journée de Castiglione" (De Eerste Consul aan Augereau, 7 nivôse an VIII (28 Dec. 1799); afschrift bij van der Goes).

2) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier).

In 't bijzonder schijnt hij zeer favorabel en amicaal ten uwen opzigte geprevenieerd te zijn. Hetgeen ik voor maanden voorzag is gebeurd. Ik voorzie dat een zijner eerste ouvertures zal uitloopen om het Bewind, uit naam van zijne zenders, te persuadeeren om op de convenabelste wijze Valckenaer te doen vertrekken. Gij kunt u geen idée maken hoezeer men hier over dien landsman ontevreden is en hem beschouwt als iemand die de Fransche relatie en vues aldaar, door zijn invloed op de matadors, in de wielen rijdt; als iemand die zich met het interieure van dat land bemoeit, enz. enz. Toen men mij over Valckenaer gesproken heeft, heb ik gezegd dat ik, zonder zijn vriend te zijn, en hoezeer een geheel opposiet politiek systema toegedaan, echter niet de intermediaire boodschapper van dat aanzoek wenschte te zijn, en ik heb mij op die wijze beleefdelijk geëxcuseerd. Indien ik Valckenaer moest raden, zou ik mijn rappel of eene vacantie of iets van die natuur vragen.

507. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 7 Jan. 1800 [1]).

De zekerheid nopens de dispositie van het Bewind en een samenloop van allergewigtigste consideratiën hebben mij doen besluiten om de transactie met dit gouvernement over de bewuste enclaves, domeinen enz. enz. te sluiten, welke ik de eer heb u hiernevens in originali te doen toekomen. Ik heb gemeend dat het belang der zaak vorderde, om de burger Comps aan u te expedieeren, ten einde de transactie over te brengen en tevens omtrent alles zoodanige mondelijke informatiën en explicatiën te geven, als omtrent een of ander punt door u of door het Bewind zouden kunnen begeerd worden. Ik draag u den burger Comps voor als iemand wiens discretie, moraliteit, beproefde trouw en affectie voor de belangen der Bataafsche Republiek een onbepaald vertrouwen verdienen. Hij is van den geheelen loop dezer zaak van zeer nabij geinformeerd; ik kan mij dus veilig refereeren aan hetgeen hij u daaromtrent mondelijk zal kunnen communiceeren. Ik houd mij compleet overtuigd, dat het Bewind de geconcludeerde zaak zelve, in den zamenhang der omstandigheden waarin wij verseeren, en ter consideratie vooral van het politiek oogmerk hetwelk er mede bedoeld wordt [2]), allezins raadzaam zal oordeelen, en dat

---

1) R. A., Buitenl. Zaken 213. — De bijlage is het tractaat van 5 Jan. 1800, verkort te vinden bij van Dijk, *Traités conclus par la Hollande*, 30 (afstand van de geestelijke goederen, goederen der emigranten en enclaves voor 6 millioen francs in geld; het tractaat komt overeen met de schets die Schimmelpenninck er in de dépêche van 31 Dec. 1799 van gegeven heeft). — „Article additionnel: Les pays, villages et communes dont la souveraintê est transportée par le présent traité sont cédés et reçus à titre d'à compte sur l'indemnité territoriale promise à la République batave par l'art. 16 du traité de la Haye."

2) „De compleetste overtuiging dat het accedeeren tot deze zaak, uithoofde der urgentste politieke consideratiën, volstrekt indispensabel was, en dat ik 's lands hoogste belangen zoude gecompromitteerd hebben door er mij aan te onttrekken, heeft mij doen besluiten door te slaan, en het stuk, onder submissie aan de approbatie van het Bewind, te teekenen" (Schimmelpenninck aan Gogel en Goldberg, 7 Jan. 1800; archief-Gogel) — „Ik heb gelegenheid gehad, door het sluiten van een tractaat over de Fransche domeinen, geestelijke goederen enz. enz. een tamelijke somme aan 't Fransch gouvernement te bezorgen. De Consul Buonaparte begeerde dit vuriglijk, en hoezeer deze transactie, zuiver financiëel beschouwd, niet voordeelig voor ons land zij, achte ik dezelve, *sous un rapport politique*, als zeer goed en zeer verstandig" (Schimmelpenninck aan Hugo Gevers, 24 Jan. 1800; archief-Schimmelpenninck).

geen andere reëele zwarigheden bij hetzelve zullen gemaakt worden dan alleen die, welke in de groote moeilijkheden der executie van het financieel gedeelte daarvan aan onze zijde gelegen zijn. Ik heb die niet alleen wel gevoeld, maar zelfs bij het wisselen der wederzijdsche teekeningen van het stuk nog gerepeteerd, en gezegd dat niets dan het besef van de compleetste onmogelijkheid der executie het Bewind zou kunnen beletten om aan het in dezen door mij verrigte deszelfs sanctie te geven. Ik vlei mij echter, dat ook deze zwarigheid zal kunnen overwonnen worden.

Gij zult uit het gestipuleerde bij artikel 5 ontwaren *que République batave payera à la République française après l'échange des ratifications respectives du traité et dans le terme convenu entre les deux gouvernemens la somme de six millions de francs.* Deze termijnen van betaling zijn niet dan zeer vague bepaald, omdat ik mij nimmer daarop stellig heb willen expliceeren, en steeds te dien opzigte gepersisteerd heb met te zeggen, dat dezelve van de zijde van het Bataafsch gouvernement zoo kort gesteld zouden worden als immer doenlijk was. De minister van financiën insteerde bepaaldelijk dat de betaling der eerste twee millioenen francs binnen een maand na de uitwisseling der ratificatiën zouden geschieden, en die der resteerende vier millioenen vervolgens bij termijnen van maand tot maand. Het spreekt van zelf, daar het groote but is om in dezen desperaten financieelen nood onverwijld disponible effecten in handen te hebben, om daarmede den allernoodigsten dienst van den lande te kunnen aan den gang krijgen, dat de termijnen zoodanig behooren te zijn dat de fournisseurs dezelve gretig willen aannemen, en dat men geen al te groot verlies aan de escompteering derzelve behoeft te lijden . . . . .

Gij zult uit artikel 6 opmerken, dat gestipuleerd is, dat de ratificatiën uitgewisseld zullen moeten zijn binnen 15 dagen na de teekening. Deze stipulatie vindt derzelver source, gelijk van zelf blijkt, in den onbegrijpelijken nood van het oogenblik, welke zoodanig is, dat de Eerste Consul Buonaparte ronduit verklaard heeft, dat hem op dit moment de dispositie over drie millioen gulden meer waard is, dan driemaal zooveel in het vervolg, en dat hij ook alleen aan de onverwijlde expeditie de waarde der zaak en van den dienst die hem bewezen wordt hecht, ja dat hij het later niet zoude verkiezen . . . . .

508. HUGO GEVERS AAN VALCKENAER, 14 Jan. 1800 [1]).

Dordrecht.

. . . . . Neen Jantje, geen Consulaat; onze constitutie is goed, en de gebreken kunnen wij in 1804 best veranderen; zoo denken alle braven.

---

1) Verz.-Valckenaer (L. B.). — Art. 305 der staatsregeling plaatste de eerste herziening in den aanvang van 1804. — „Nous avons eu le bonheur d'échapper à la réussite des projets qui auraient rétabli les hommes et le système culbuté le 12 juin; j'espère que nous échapperons de même aux plans qui pourraient exister pour faire un changement en sens inverse. Les deux premières autorités sont convaincues qu'il est de leur devoir de maintenir l'ordre de choses existant, et quoique notre constitution ait des défauts, la machine peut aller. S'il s'agissait d'un changement, beaucoup de passions seraient mises de nouveau en mouvement, et je crains même que nous courrions le risque d'avoir à fin de compte une constitution pire que celle que nous avons actuellement" (van Leyden aan Valckenaer, 14 Febr. 1800; verz.-Valckenaer, L. B.).

Eensgezindheid tusschen de patriotten, en dan zijn wij klaar. Onze constitutie heeft bij de landing der Engelschen en Russen den toets doorstaan; brave menschen aan 't roer en wij zijn altoos klaar. Over eene reconciliatie denk ik zoo wanhoopend niet; misschien dat ik over veertien dagen iets goeds dienaangaande kan melden. Genoeg voor het oogenblik, dat ik er hoop op heb; bij eene vrede, die ik nog mooglijk stel, moet dit vooral te pas komen: dan kunnen onze billijke eischen meer dringend zijn .....

509. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 10 Febr. 1800 [1]).

Mijn hart bloedt bij 't vernemen der onaangenaamheden welke gij en het Bewind bij continuatie blijft ondervinden, en nog meer, dat dan van de verzekeringen van beterschap, van meer égards, meer billijkheid enz. enz. welke men mij nu sinds zes weken dag bij dag geeft, hoegenaamd niets *à costi* ondervonden wordt. Ik begrijpe zeer wel, waarde vriend, dat gij uw post tot walgens moede zijt; ondertusschen zie ik niet dat gij eenige kans hebt om er af te komen. Gij weet ik ben avers van vleierije, maar ik ben verpligt te zeggen dat ik geen mensch ken die u remplaceeren kan. Sinds eenigen tijd schijnt men hier u ook beter te kennen en beter te apprecieeren. Zoo goed als ik Grasveld, om zeer veele redenen, voor het ministerie van oorlog houde, zoo weinig houde ik hem geschikt voor dat van buitenlandsche zaken. Vooral omdat hij niet kalm genoeg van geest is, en gij weet het is in dat *métier* de kunst om bedaardheid met fermeteit te paren. Maar voor het agentschap van oorlog, ik herhaal het, zou ik hem, om zeer vele consideratiën, zoo goed en beter achten als ik (na Janssens) iemand bij ons kenne. Maar als vriend Pijman blijft vervalt het stuk.

Ik wil u niet met jeremiades over mijzelven lastig vallen; anders zou ik u zeggen dat ik er zoo ziek van ben, dat ik zoozeer naar het terugmarcheeren in een privaten kring verlange, dat het met geen pen te beschrijven is. Ik gevoele echter de onvoegzaamheid om u of het Bewind daarmede dikwijls lastig te vallen, en dit is de reden waarom ik geduldig den last drage. Ik zou zelfs in 't geheel over 't verdriet of onaangenaamheid aan de post geaccrocheerd niet klagen, kon ik maar mijzelven overtuigen dat ik hier het minste nut voor ons land doen konde; maar neen — ik ben overtuigd dat ik in mijn kring te Amsterdam oneindig meer nut aan de maatschappij praesteerde. Ondertusschen gaat mijn ziel van 's ogtends tot 's avonds met de situatie van ons land zwanger; ik pijnige mijn geest om iets goeds te bedenken, iets nuttigs uit te werken, alles vrugteloos! Zoo ben ik bijvoorbeeld sinds verscheidene maanden onophoudelijk werkzaam om de lading der *Caninholm*, aan onze O. I. Compagnie en dus aan onze Republiek behoorende, vrij te krijgen. Ik heb daartoe de stelligste beloften, en ondertusschen traineert dit werk in 't oneindige. Gij moogt, waarde vriend, wel eens aan Sémonville doen gevoelen, dat er in allen gevalle aan geene nieuwe onderhandelingen te denken is, voor dat de Republiek in de possessie van die lading als haar eigendom

1) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — Over de *Caninholm* hiervóór, bl. 580 noot, en vgl. nog de noot bij Vreede, *Diplomatie* II[1], 119.

gesteld worde. Men moet ons hiermede niet naar den gewonen weg van justitie wijzen; deze expeditie is met voorkennis van 't Fransche gouvernement, op 't crediet van de bewuste circulaire van den minister van buitenlandsche zaken geschied, dus een zaak die nimmer voor eenig tribunaal moest gebragt, maar *politiquement* als van gouvernement tot gouvernement moest afgedaan zijn, en nu illico behoort afgedaan te worden. Neem dit degelijk *ad notam*, en spreek in dezen zin met Sémonville daarover: dit zal mijne demarches hier versterken.

Ik merke weer eenige woelingen van Chandon; hij heeft weer eenig geld uit Holland ontvangen. Men mag daarop in ons land wel eens letten.

510. GOGEL AAN SCHIMMELPENNINCK, 13 Febr. 1800 [1]).

. . . . . Onze kooplieden schreeuwen, met reden, dat wij niets uit Engeland laten inkomen, en de vaart van daar op Frankrijk sterk toeneemt. Zij vorderen verandering in de wetten; dan men beschuldigt ons van Anglomanie, en om alzoo onze wetten te verzachten, zoude gelegenheid geven om deze beschuldiging harder te doen klinken. Wij dienen dus te weten hoe of wat? Oogluiking kan geen plaats hebben, en om de Engelschen behulpzaam te zijn in het debiet hunner goederen, veelal den buit onzer geroofde koloniën, gaat ook niet aan. Terwijl, van eene andere zijde, onze kooplieden ook de offers niet kunnen zijn van meerdere toegevendheid bij onze bondgenoote. Indien het dus mooglijk wordt, om tot eene explicatie te komen, dan geschiedt ons een dienst. Een van beiden is zeker, de Franschen moeten hunne wetten mainteneeren, of wij moeten ook een ander systema aannemen. Ik recommandeer u dus deze zaak bijzonderlijk, of er is met onze kooplieden niet langer huis te houden; en zij hebben gelijk.

Nu doet men weder nieuwe eischen. Dit gaat buiten u om; dan zij zijn van dien aart, dat het onmooglijk is om daaraan te voldoen. Onze toestand is zoodanig, dat er geene mooglijkheid is om den boel langer gaande te houden. Ik heb nu weder een 25sten penning der bezittingen voorgedragen, en wel den eersten termijn of eerste kwart op 1 April, en hierop zelfs is reeds meer gedisponeerd als die rendeeren kan. Voor het eerst sedert het bestaan der Republiek fluctueeren de interestbetalingen, zoodat reeds eenige weken agterstallig zijn; en ik weet, met heffing en al, nog niet hoe mij te redden. Het voorstellen van dit alles, baat mij niet. Gisteren bij Anduaga gegeten hebbende, geraakte ik met Sémonville in eene hevige en vrij violente conversatie. Hij scheen te begrijpen dat wij wel geld geven konden, maar niet wilden. Wat ik aanvoerde, om hem te overtuigen dat dit onmooglijk was, baatte niet. Ik zeide hem alles wat ik zeggen kon; maar hij vond dat dit alles niets bewees, en dat wij ons zelven de gevolgen te wijten zouden hebben, wanneer men ons bij een vrede niet helpen konde. Ik reflecteerde dat men ons dan maar moest conquesteeren. Hij zeide dat dit ligtlijk te zeggen was, daar wij wisten dat het niet geschieden zoude, maar dat wij zoo niet gesproken zouden hebben ten tijde van Delacroix. Alle onze imposten en belastingen waren in zijne oogen niets. Hij vroeg zelfs of die wel richtig ingevorderd wierden. Ik kon

1) Archief-Gogel.

niet anders dan opmerken, dat wanneer in Frankrijk die orde en eerlijkheid, en richtige opbrengst plaats hadden, waarop men hier roemen kon, dat het dan niet noodig zoude hebben ons geld te willen afpersen; dat wanneer zij geld wilden hebben, zij het dan maar door domiciliaire visites bij de ingezetenen halen moesten; dat hij veel zeide en niets bewees, en alles wat ik zeide, op de ondervinding steunde; dat nog nimmer aan eenige klagten van ons gehoor gegeven was; en dat het zoo niet langer gaan konde, dat onze rechten op Vlissingen buiten contestatie waren, maar of men dan alles nog koopen moest; dat noch het Bewind, noch de Wetgevers, noch de agenten, op hunne posten belust waren; dat die zoo onaangenaam gemaakt wierden, dat het ontslag uit dezelve weldaad zoude worden. Hij zeide, dat men nu alles krijgen kon: Vlissingen, het commercie-tractaat, de schikkingen met de troupes, etc. etc., maar dat deze goedwilligheid ook wederkeerige offers vorderde. Ik vroeg hem, wegens het commercieele, of wij dan nog koopen moesten wat aan den vijand zoo liberaal voor niet wierd geaccordeerd. En nadat deze conversatie op zoodanigen toon wel een uur geduurd had, en hij breed over het misnoegen van Buonaparte over onze hardnekkigheid had uitgemeten, zeide ik hem dat wij de zwaksten waren, dat zij dan maar doen moesten wat zij wilden; dat wij zooveel hadden geleerd te lijden, en nog geduldig zouden lijden, doch dat Europa en het nageslacht zouden richten tusschen hen en ons.

Dezen morgen vroeg kwam Marivaux [1]) bij mij, en zeide dat de minister over deze conversatie geheel buiten zichzelven was; dat hij daarvan, als van de gevoelens van ons gouvernement, aan het zijne kennis zouden geven, en voor de gevolgen niet instond, want dat Buonaparte daarover evenzoo te onvreden zoude zijn. Ik zeide hem, dat eer ik met den minister sprak, ik hem gezegd had dat ik niet als minister maar wel als burger met hem spreken wilde, en dan ook goed rond zoude spreken; maar dat ik op die wijze nimmermeer met een van hen zoude spreken, en dat hij voor het overige doen kon wat hij goedvond; dat ik van een en ander kennis aan het Bewind zoude geven. Ik herhaalde, dat er geen mooglijkheid was om geld te bezorgen, zelfs niet op tijd, en dus alle tentamens nutteloos zouden zijn.

In de conversatie van gisteren zeide mij Sémonville dat door u onnoemlijke propositiën gedaan waren tot vereffening der geschillen; maar dat het scheen dat men nu bakzeil trok, omdat men van het tegenwoordig gouvernement geene violente stappen verwagtte. Ik heb hem geantwoord dat zulks onmooglijk was, alzoo gij tot *zoodanige* propositiën nimmer gelast geweest waart.

Ik heb gemeend u hiervan kennis te moeten geven, alzoo het u voorkomen mogt, dat die burger van deze conversatie gebruik of wel misbruik zoude kunnen maken. Dit weet ik, dat ik hem niets dan waarheid, maar welligt te vele en te harde gezegd heb; dan dat ik nimmer als minister of uit naam van het gouvernement gesproken heb [2]).

---

1) Secretaris van legatie nevens Sémonville (zie hiervóór, bl. 589).

2) „Wel verre dat gij in uw gesprek met Sémonville te veel gezegd hebt, kan zulks niet anders dan heilzaam zijn. Hetgeen hij daarbij van mij gezegd heeft is verdraaid en gelogen. Niets van die natuur heeft plaats gehad" (Schimmelpenninck aan Gogel, 25 Febr. 1800; archief-Gogel).

Het schijnt mij toe, dat wij met de laatste revolutie in Frankrijk niet verbeterd zijn. Ik zal mij over vrees noch hoop voor de toekomst uitlaten, maar de eerste is grooter dan de laatste; en waarlijk er worden onbegrensde vaderlandsliefde en moed vereischt, om niet te desespereeren en den boel te laten varen . . . . . [1]).

511. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 14 Febr. 1800 [2]).

Ik heb eene zeer ernstige conversatie over het stuk van het commando met den Consul gehad. Uit het geheele beloop daarvan kon ik duidelijk opmaken, dat de contenance welke Augereau houdt, en deszelfs weigering om partieel eenige Bataafsche troupes binnen een aangewezen linie te commandeeren, eene hier geconcerteerde zaak is. Men vond het raisonnement van Augereau juist; het tegenovergestelde was eene militaire absurditeit; er kon zonder eenheid van commando geen goed militair plan gemaakt worden; maar hij zou niet permitteeren, dat er eenige atteinte aan de independentie van de Bataafsche Republiek door eenig generaal werd toegebracht. Hiervoor konde gezorgd worden door het opdragen van het commando alléén voor een bepaalden tijd, en onder alle noodige restrictiën. Hij ried op een gedecideerden toon aan om zich daarop ten spoedigsten te verstaan. Ik zag hier weder een blijk, dat hij alles aan militaire consideratiën ondergeschikt maakt. Ik nam deze gelegenheid waar om hem onder het oog te brengen, dat het Bataafsch gouvernement, na zulke versche blijken van devouement gegeven te hebben, meer welwillendheid en meer égards verwagt had. Ik voegde er bij, dat er althans in deze contenance van Augereau voor het Bewind geen motif te vinden was, om van opinie te veranderen; dat men desniettegenstaande zeer gezind was om *de concert* alle militaire arrangementen te maken. En hiermede liep deze conversatie tamelijk brusque af.

512. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 14 Febr. 1800 [3]).

Ik heb dezer dagen gemerkt dat het Fransche Consulaat wil geïnformeerd zijn, dat het Bataafsch Bewind thans weder sterk met Berlijn over neutraliteit handelt; dat zelfs een matador van de Oranjepartij zich te Berlijn bevindt en aldaar namens het Bewind over dat punt handelt. Men wil hier mede weten dat het Bataafsch Bewind door gelijke matadors in Londen ten zelfden einde handelt. Die zaak moet bij 't Bataafsch Bewind met oneindige voorzigtigheid behandeld worden. Buonaparte is jaloersch en wantrouwend, en in de Bataafsche Republiek zijn er altoos die gaarne alles ongunstigs inblazen.

Ik beschouw het but allerbest, doch het Bataafsch Bewind moet in dit

1) „Ik hoop dat gij u hebt laten overreden om in uw post te blijven. Ik gevoel al het ondraaglijk lastige daarvan; maar wie is niet met tegenzin op dit tijdstip in een publieke post? Ik verklaar u dat ik hartelijk naar mijne aflossing reikhalze, doch ik zal op mijn post blijven totdat men een ander gevonden zal hebben die het hier eens beproeven wil, en naar dat moment verlang ik met smarte" (Schimmelpenninck aan Gogel, 14 April 1800; archief-Gogel).

2) R. A., Buitenl. Zaken 213.

3) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier).

stuk geheel als passif voorkomen; Berlijn moet alles afdoen en de zaak met Londen bedistelen. Kan dit niet, dan is alles geen duit waard; maar kan dat gelukken behoudens de tegenwoordige orde van zaken in de Bataafsche Republiek tot de vrede, dan acht ik het oneindig nuttig. Zelfs de Fransche Republiek zoude daarvan een billijk nut kunnen hebben; men zoude dan om eenig geld kunnen denken. Ik verzeker u dat indien er geen neutraliteit voor de Bataafsche Republiek spoedig te verkrijgen is; indien dezelve niet van de Fransche Republiek totaal ontslagen wordt, alsdan haar toestand volstrekt wanhopig is.

Op Buonaparte is in 't geheel niet meer te tellen; ik ken hem volmaakt, hij weet niets als van oorlogszaken. Ik heb op dat stuk het allergrootste, het allergedecideerdste misnoegen.

Expliceer deze geheele brief wel expresselijk aan 't Bewind.

In Parijs is niets anders dan geld en corruptie aan de orde van den dag, zelfs meer dan ooit. Aan iets dat naar republicanisme gelijkt is niet meer te denken en is eene loutere satyre geworden. Enfin, in dit land hebben wij de laatste revolutie nog niet gehad.

513. ERMERINS AAN VALCKENAER, 16 Febr. 1800 [1]).

. . . . . Ik wil u onderrichten, dat ik onlangs, toen Sémonville zijn welkomst inzegende op het diné bij van der Goes, naast hem zittende, over verscheiden zaken met hem in gesprek kwam, bij welke gelegenheid hij mij sprak over onzen ambassadeur te Madrid en zeide dat Buonaparte hem niet veel vertrouwde, vragende of hij niet wat te zeer met de Jacobijnen gelieerd was, enz. Ik zeide hem, dat wij van dien minister zeer wel gediend wierden; dat er geen redenen waren om hem te mistrouwen; dat het wel waar kon wezen, dat er ook onder Jacobijnen goede vrienden van hem waren, maar dat zulks geen influentie had op de behandeling van zaken; dat hij overal vrienden had en bij alle partijen, uithoofde van zijne talenten, en dat hij ook overal vijanden had, omdat men hem benijdde en geen wonder, want dat het een fijne vogel was, maar dat men gerust kon wezen. Buonaparte vertrouwde hem evenwel niet, zeide Sémonville. Ik antwoordde, dat hij ongelijk had, en verder discoureerende verzekerde ik hem, dat onze minister niets zou verrigten hetgeen streed met de belangen van Frankrijk, en dat wij zulks ook niet zouden dulden, daar de belangen van Frankrijk ook onze belangen waren.

Hiermede liep dat stuk af, en sedert heb ik van dat capittel niets meer gehoord [2]). Ook geloof ik niet, dat hij er op eenen anderen toon vooreerst mee voor den dag zal komen, vooral niet na het ruwe weer, dat er geweest is over het commando.

---

1) Verz.-Valckenaer (L. B).

2) „Het is thans maar al te waar dat er aangehouden wordt om u van Madrid te verwijderen; doch het is niet minder waar dat ons gouvernement, ten uiterste voldaan over alle uwe handedelingen, zich daartegen ten sterkste verzet. De fermeteit van het Bataafsch Bewind op dit stuk heeft van den anderen kant een *mezzo termine* doen opperen, bestaande om u, onder pretext van ongezondheid, eenige maanden te doen reizen. Men heeft tot nog toe ook daarnaar niet willen luisteren" (particuliere brief van van der Goes aan Valckenaer, 20 Febr. 1800, verz.-Valckenaer).

Ik denk niet dat Sémonville zulke resistentie verwagt heeft als hij ten opzigte van het commando heeft ondervonden. Het liep vrij hoog, vooral toen Augereau zeide: *mes ordres sont positifs: ils portent que je dois commander les troupes bataves, et je les commanderai*, waarop ik hem in een hoogen toon antwoordde: *elles ne vous obéiront pas*. Het duurde twee uren agter elkanderen. Op het laatst wierd Sémonville met de zaak verlegen en geen wonder, daar hij zoozeer zijn gouvernement compromitteerde. Onze contenance in dit geval geeft hier veel genoegen aan de natie. Apparent zullen wij er nog wel grappen over hebben . . . . .

514. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 17 Febr. 1800 [1]).

. . . . . Ik heb met den minister Talleyrand eene zeer lange conversatie gehad over den inhoud van den brief aan u geschreven. Ik heb hem mijne uiterste surprise getoond over de erroneuse denkbeelden, welke ik bij continuatie, en niettegenstaande ik hem zoo dikwijls onze financieele detresse in al deszelfs naaktheid opengelegd had, bleef bespeuren. Ik heb hem voorloopig verzekerd, dat aan niets hetgeen daarnaar geleek, afgetrokken van de tegenwoordige momentueele beletsels uithoofde der Engelsche armade, te denken was. Het kwam mij klaar voor dat de minister daarvan zeer overtuigd was. Al wat hij repliceerde kwam hoofdzakelijk daarop nêer, dat men den brief niet te haastig beantwoorden moest, en eens bedaard nadenken waartoe zich de mogelijkheid zoude bepalen; dat men het stuk niet *brusquement* moest afbreken; dat men zeer dikwijls in diplomatieke transactiën eindigde met zich te verstaan, hoezeer in den beginne zulks bijkans onmogelijk scheen; dat het Fransche gouvernement de wijze waarop de resteerende troupes bij ons zouden geadministreerd en georganiseerd worden in den volkomensten zin naar het genoegen van het Bewind zoude schikken, enz. enz. . . . . .

515. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 24 Febr. 1800 [2]).

[Receptie der buitenlandsche ministers bij den Eersten Consul tot het overhandigen hunner geloofsbrieven.] Ik had denzelfden dag, na het eindigen der maaltijd, gelegenheid tot eene zeer ongedwongene, zeer gesuiveerde, en zeer lange conversatie met den Eersten Consul; een gesprek hetwelk weinig minder dan een uur onafgebroken duurde, en hetwelke ik mij ten nutte maakte om hem de ware situatie van ons land, in alle deszelfs détails, voor te dragen. Zekerlijk heeft hij nimmer een minister aangetroffen die hem, op eene decente wijze, meer waarheden zonder eenige reserve heeft voorgehouden. Ik meende, van de zijde van den Consul, te kunnen bespeuren dat hij met genoegen in mijne taal de blijken van een belangloos onafhankelijk man ontwaarde. Ik meende er tevens uit te kunnen opmerken, dat hij het tegenwoordig Bataafsch gouvernement hoogacht; dat hij deszelfs probiteit en ware vaderlandsliefde weet te appre-

1) R. A., Buitenl. Zaken 213. — Over den brief van Talleyrand aan van der Goes hiervóór, bl. 144.

2) Als voren.

cieeren; dat hij in het algemeen alle deelen van administratie in ons land, de orde en nauwkeurigheid welke daarin doorstraalt, de getrouwheid in de vervulling van genomene engagementen admireert; edoch ik ontwaarde tevens dat hij met verdriet uit de rapporten van Sémonville had vernomen dat het Bewind in het geheel geen mogelijkheid meende te kunnen zien in het maken van convenabele arrangementen over eene reductie van het getal Fransche troupes. Hij scheen zelfs te begrijpen (iets hetgeen mij frappeerde omdat men zich te voren daarop volstrekt niet geëxpliceerd heeft, en de brief van Talleyrand aan u zelfs eene tegenovergestelde opinie schijnt aan te wijzen) dat de zwarigheid gederiveerd uit de Engelsche armade van geen merkelijk gewigt was. Hij scheen in het geheel niet te gelooven, dat deze preparatiën ons land ten doel hadden. Hij scheen vooral deze zijne opinie daarop te bouwen, dat het bijkans nooit in den menschelijken geest viel, om eene mislukte onderneming van dien aard te hervatten; dat de eerste mislukking de moreele kracht aan de eene zijde verzwakte en aan de andere versterkte; dat ook de natuur en loop der Engelsche debatten over de mislukte expeditie hem in deze wijze van beschouwen versterkte, en eindelijk dat het Engelsche gouvernement zeer wel wist, dat de pacificatie van de Westelijke departementen het zeer gemaklijk maakte om onmiddellijk meer dan sufficiënte renforts naar ons land over te brengen om eene tweede landing misschien nog erger voor den vijand dan de eerste te doen afloopen. Ik hervattede, in substantie, hierop dat het Bewind zich voor de natie verantwoordelijk zoude stellen, indien hetzelve in deze momenten niet bedagt bleef op de beveiliging van het land tegen de preparatiën welke aanwezig waren. De Consul voegde onder anderen er nog bij, dat hij op de instantiën van het Bewind, en ter overtuiging dat het hem niet mangelde aan middelen om de 25.000 man te completeeren, reeds effective order gegeven had om eene aanmerkelijke versterking op den Bataafschen bodem te brengen, en dientengevolge is dan ook aan de 55ste en 66ste halve brigade en de 29ste légère order gegeven om naar onze Republiek te trekken, zoodat al spoedig aan de intentie van het Bewind, en uwe instructie te dien opzigte aan mij gegeven, zal voldaan worden.

De minister Talleyrand, aan wien ik gezegd heb, dat gij eenige dagen hadt moeten uitstellen om zijnen brief te beantwoorden, was niet alleen daarmede zeer tevreden, maar zeide mij zelfs wel te wenschen dat de beantwoording van denzelven met geen de minste overhaasting geschiedde.

516. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 3 Maart 1800 [1]).

De achtingswaardige Janssens zal u mondelijk mijne opinie over twee zeer gewichtige punten zeggen, namelijk over het stuk der neutralisatie van onze Republiek, en over het stuk der negotiatie over eene reductie der Fransche troupes in onze Republiek. Ik verzoeke uwe bijzondere aandagt daarop, en geloove dat de vrienden Besier, Spoors en de Winter de eenigen zijn welke daarover kunnen worden gesproken. Het is bij mij ontwijfelbaar, dat men van deze zijde op dit moment tegelijk op alle plaatsen en op alle punten om vrede

1) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier).

aanzoekt. Het is mij gebleken dat men het cabinet van Berlijn gouden bergen beloofd heeft om hetzelve eerst tot het kiezen van eene partij, en vervolgens tot het interponeeren van eene goede gewapende mediatie over te halen. Op dit moment insteert men bij hetzelve om, door deszelfs intercessie, Rusland van de coalitie af te brengen; hierop wordt van deze zijde ten sterksten gewerkt. Pruissen weigert tot nog toe om zich meer dan te voren met dit gouvernement te embarqueeren; het blijft volmaakt bij deszelfs systhema om te laten oorlogen wat oorlogen wil. Pruissen is in de opinie dat het Fransche leger aan den Rhijn zoo formidabel is, dat het aan den Keizer niet mogelijk zal zijn om eenige afdoende voordeelen van dien kant te hebben, en de Koning ziet met genoegen dat Oostenrijk zich blijft afmatten met ondernemingen welke hij onuitvoerbaar acht, namelijk om het Fransch territoir te doen invadeeren. Men verbeeldt zich hier zeker te zijn dat Pruissen geen het minste belang hecht aan het al of niet terugbrengen van het Stadhouderschap. Ik ben volmaakt van het tegendeel overtuigd, en meene te mogen vaststellen, dat wel degelijk dat cabinet de geheime gedachte blijft houden om de Oranje-familie nog eens wederom bij ons te établisseeren, onder welken naam zulks dan ook moge zijn. Buonaparte heeft mij gezegd dat hij wel wist, *dat men in ons land in den waan was dat er tusschen dit en het Pruissisch gouvernement onderhandelingen plaats hebben gehad over het terugbrengen van het Stadhouderschap.* Hij verzekerde dat zulks valsch was; *dat evenmin onze Republiek het Huis van Oranje, als Frankrijk het Huis van Bourbon terug zoude ontvangen;* dit waren zijne eigen woorden. Ik antwoordde er op dat ik zeker moest vaststellen dat èn Pruissen èn Engeland, tot op dit moment, van dat project niet alleen waren, en dat de geheele conduite van Pruissen ten onzen opzichte daaromtrent allen twijfel moest wegnemen, als blijvende weigeren om onze constitutie te erkennen, en derhalven even daardoor alles doende wat geschikt was om bij de Stadhoudersgezinden de hoop op de vorige orde van zaken te blijven aankweeken. Hij wist daarop niets afdoends te repliceeren.

Had het Britsch ministerie naar de propositie van vrede willen luisteren, dan voorzeker zouden wij gesacrifieerd geworden zijn. Kan men nog eene vrede maken ten onzen koste, zeer zeker zal men het doen. Gelukkig, mijns oordeels, zou het voor ons zijn dat men slagen kon om zich eerst met den Keizer te arrangeeren. Hierop wordt thans voornamelijk gewerkt. Edoch ook even dit maakt ombrage bij Pruissen: men heeft nergens vertrouwen op de politiek van Frankrijk. En wie kan er vertrouwen op hebben, daar alles niets dan reserve en list is? Waar toch komt men vertrouwlijk uit voor hetgeen men beoogt? Te Berlijn weet men zulks maar al te wel, en even dit veroorzaakt dat men niet wil wagen om zich met dit gouvernement te embarqueeren.

Ondertusschen zou het mij niets bevreemden indien men door alle mogelijke behendigheid, welke men zeker alhier bezit, het zooverre bragt dat men met Oostenrijk tot onderhandelingen kwam. Men vleit er zich zeer sterk mede, en men doet bij continuatie aan Pruissen gevoelen dat men zal genoodzaakt worden om Oostenrijk veel meer toe geven als men wenschte, edoch dat het weifelend gedrag van het Pruissisch cabinet, hetwelk zich geene directie in die zaken wil aanmatigen, zulks zal noodzakelijk maken.

Op Engeland is men nu onbegrijpelijk verbitterd. Men zweert van nimmer de eerste te zullen zijn welke aan dit gouvernement weder propositiën zal

doen; men zweert van eerder tot in het oneindige te zullen blijven voortoorlogen, en men wil nu dat Engeland van zijne zijde zal vragen. Wat moet er in deze omstandigheden van ons arm ongelukkig land worden? Indien wij nog eenigen tijd moeten blijven voortoorlogen, zijn wij gewis verloren. Hier houdt men zich uiterlijk alsof men tegen onze neutralisatie niets zoude hebben, maar men verklaart geene termen te zien; men houdt zich verzekerd dat Engeland zulks niet dan op zeer onaaneemlijke voorwaarden zoude willen. Men sustineert dat Engeland het onmiddellijk terugbrengen der oude regeeringsform, immers van het Oranjehuis daaraan accrocheeren zoude. Maar wanneer men dan vraagt: „wel, als dit eens zonder eenige van die inconvenienten kon genegocieerd worden?" dan houdt men af, en men antwoordt òf niets òf men geeft zeer onafdoende antwoorden. Dit is hier de eeuwige tactique in essentiele punten: nimmer eene voldoende explicatie, altoos omwegen, altoos reserves. Volmaakt hetzelfde doet men met de rampzalige Zwitsers. Ik weet dat van zeer nabij. Wanneer hun minister den afgrond van ellende van dat land afschildert, dan toont men zich aangedaan; wanneer hij de noodzakelijkheid betoogt om hetzelve te neutraliseeren, zegt men dat Oostenrijk zulks niet zal willen; wanneer men categorisch vraagt of men het dezerzijds zoude willen indien men het van Oostenrijk konde stipuleeren, dan antwoordt men dat men eerst zal afwagten wat Oostenrijk daaromtrent zeggen zal, en dat men zich dan zal expliceeren. Ik besluit hieruit dat het volmaakt tevergeefs zal zijn om daarover hier op eenige wijze te handelen. Ik ben ook vrij zeker dat het antwoord, hetwelk Sémonville na uw gesprek met hem over dit punt van hier zal krijgen, nietsbeteekenend zal zijn. Indien Pruissen niet kan gebragt worden tot de hoogte om in dat stuk een wil te hebben, dan achte ik de zaak onuitvoerlijk. Edoch ook zekerlijk is het algemeen belang van alle mogelijke partijen in ons land er mede gepaard. Zelfs het belang van dit land; want onze neutraliteit is het eenige middel om ons in staat te stellen aan dit gouvernement eenig secours in papier te kunnen geven, hetwelk juist door de gevolgen der neutraliteit eene merkelijke waarde zoude ontvangen.

Gij ziet, waarde vriend, dat ik onze positie zeer veeg beschouwe; wij zijn [1]), gemerkt de zwakke physique krachten van ons land, niet in staat om eenige directie in het groot te kunnen hebben, of om eenige merkelijke klem aan onzen wil te kunnen bijzetten. Onze reeds zeer verzwakte krachten worden door de bijkomende inwendige verdeeldheden geheel nietig; onze afhankelijkheid van vreemden invloed en magt wordt daardoor des te grooter. Hier weet men dit volmaakt wel, en trekt er partij van. Met smarte heb ik gemerkt dat er zelfs bij het Bewind eene verschillende wijze van zien omtrent zeer essentiëele punten plaats heeft. Dit voorzeker is het toppunt van jammer: in die positie is het gebouw niet verre van de slooping af.

Wat zal ik u al wederom van mijne positie alhier zeggen? Ik worde overal, inzonderheid sinds eenigen tijd bij den Consul Buonaparte, met eene zeer duidelijke onderscheiding en blijken van achting ontvangen. Ik kan zeer duidelijk merken dat hij overtuigd is dat ik de belangens van mijn vaderland zeer wel kenne en dezelve als onafhankelijk man voorsta; maar zie ik op het

1) Het volgende gedeelte, tot het slot, reeds bij G. Schimmelpenninck I, 219.

effect van al dit, dan wil ik gaarne bekennen dat dikwijls de steenen van Parijs mij tegen het hoofd springen, en dat ik gekromd ga onder het gewigt van verdriet en onaangenaamheid hetwelk mij drukt, zonder eenig beteekenend nut aan mijn vaderland te kunnen toebrengen. Ik kan niet welvoeglijk uit het gareel loopen: mijne kieschheid verbiedt mij zulks, doch ik wil u niet verbergen, mijn waarde vriend, dat het werken met een spade in het land, zooals ik dikwijls de arbeiders van mijn vader heb zien doen, voor mij een benijdenswaardig lot zoude zijn in vergelijking van deze ambassade . . . . .

517. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 7 Maart 1800 [1]).

. . . . . Uit een ampele conversatie welke ik eergisteren met den Eersten Consul gehad heb, moet ik opmaken, dat de schikkingen over het commando tusschen het Bewind en den generaal Augereau gemaakt, waarvan uw dépêche van 28 Februari ll. gewag maakte, op dat oogenblik aan den Consul nog niet bekend waren. De laatste brief van dezen generaal aan den Consul geschreven scheen zelfs het tegendeel te kennen te geven. Ik hoop dat de gemaakte schikking op een zoodanige solide basis moge rusten, dat daaruit in het vervolg geene inconvenienten resulteeren. Ik heb mijne opinie daarover dikwijls zoo aan u als hier aan den Consul en de ministers opengelegd.

Bij dezelve gelegenheid informeerde mij de Eerste Consul dat hij, ter begeerte van het Bataafsch Bewind en ter voldoening van de door hetzelve ingeroepene verpligtingen bij het tractaat van alliantie voorgeschreven, de 25.000 man tot het compleete getal zoude laten brengen; dat nog laatstelijk order gegeven was tot het doen opmarcheeren van circa 10.000 man, welke al spoedig arriveeren zouden. Hij deed niet onduidelijk voelen, dat hij gewenscht had, en dat hij het wederzijds nuttig geoordeeld had, om eene radicale verandering zoo omtrent het getal als omtrent den voet van administratie te negotieeren, dan dat zulks afgewezen zijnde, er niets overbleef dan om ten opzigte der relatiën tusschen de twee Republieken zich strictelijk aan de letter van het Haagsch tractaat te houden; dat hij van zijnen kant zulks doen zoude en ook hetzelve van de zijde van het Bewind zoude verwagten; dat hij op dezen grond meende te kunnen en te moeten insteeren op de dispositie over twee Bataafsche halve brigades en derzelver uitmarsch naar den Rhijn; dat zeer vele consideratiën hem deze vereeniging van een klein gedeelte Bataafsche met de Fransche troupes als zeer wenschelijk en zeer nuttig deden beschouwen, en hij dus in dit geval op de executie van het Haagsch tractaat, hetwelk hem de dispositie over de helft der armée gaf, meende te moeten insteeren. Ik repliceerde hierop in substantie, dat dit voor het eerst was dat ik vernomen had, dat men op die dispositie over een gedeelte onzer troupes op grond van een gestipuleerd regt insteerde; dat ik mij verbeeld had, dat dit punt ultoos tot nog toe op grond van wederzijdsche convenientie gedisputeerd was; dat ik zeer gepersuadeerd was dat ingeval het Bataafsch Bewind niet door de zeer ontrustende omstandigheden daarin had moeten difficulteeren,

1) R. A., Buitenl. Zaken 213. — „Omtrent het commando heeft het Bewind eenige schikkingen gemaakt die wederzijds genoegen geven" (van der Goes aan Schimmelpenninck, 28 Febr. 1800; officieel). — Vgl. hiervóór, bl. 147 en 306.

hetzelve, zonder in een strict recht te treden, dadelijk aan deze gemanifesteerde begeerte zoude gedefereerd hebben. De Consul persisteerde bij zijne sustenue, dat het recht niet twijfelachtig was; dat hij het nuttig oordeelde om er gebruik van te maken; dat hij op den uitmarsch van twee halve brigades zoude insteeren, en dat hij van de aanvraag van het regiment cavallerie en de compagnie artillerie zoude afzien . . . . .

518. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 8 Maart 1800 [1]).

Gisteren avond wierd ik door den Eersten Consel verzogt om eene conferentie, welke zeer presseerde, met hem te hebben. Ik supponeerde dadelijk dat zulks op een financieel voorstel uit zoude komen, en het bleek weldra dat ik mij niet in mijne verwagting bedroog. Na een vrij algemeen gesprek over de tegenwoordige omstandigheden gaf hij mij te kennen, dat hij, na het afspringen der onderhandelingen met het Bataafsch Bewind over het punt van Vlissingen en de vermindering en organisatie der Fransche troupes, in de momentueele financieele verlegenheid waarin deze Republiek zich bevond, wilde beproeven of hij bij de Hollandsche commercie, en in specie bij Amsterdamsche kooplieden en financiers, een voorschot voor zes maanden van tien of twaalf millioen livres zoude kunnen obtineeren; dat hij tot securiteit voor de geldschieters aan hen zoude ter hand stellen zoovele millioenen effecten, geaffecteerd op de *coupe des bois*, welke door particuliere entrepreneurs en exploiteurs der bosschen worden afgegeven, en welke over zes maanden vervallen en door de afgevers der billetten moeten betaald worden; dat hij wijders tot eene bijkomende zekerheid voor de geldschieters nog aan hen zoude ter hand stellen de beroemde diamant der kroon, onder den naam van den Regent bekend; dat hij van mij verzogt om deze poging door den invloed, welke hij meende te weten dat ik op de commercie had, te secondeeren; dat dit voorschot hem op dit oogenblik tot het openen der campagne van een zeer pretieusen dienst, en zelfs van eene directe noodzakelijkheid was; dat hij om boven en behalven de zekerheid voor de geldschieters, ook deze operatie aan onze commercie door een aanloksel van voordeel smakelijk te maken, aan dezelve voor hun voorschot zoude betalen één procent per maand tot de aflossing toe, welke onmisbaar na zes maanden zal moeten geschieden uit de betaling der hiervoren gemelde billetten op de *coupe des bois* geaffecteerd. Ik antwoordde den Consul dat ik hem zeer openhartig en zeer peremptoir mijne gedagten zoude zeggen, hetwelk daarop uitkwam dat, na mijn oordeel, de voorgestelde operatie op die wijze, en zonder andere bijkomende zeer groote avantages voor de geldschieters, in dit moment allermoeilijkst, zoo niet geheel onuitvoerlijk zoude bevonden worden. Ik voerde voor deze mijne opinie tot gronden aan, vooreerst dat de natuur van het onderpand, namelijk de effecten spruitende uit de *coupe des bois* (hoezeer indedaad alhier voor de allerbeste en tot nog toe nimmer gemankeerd hebbende effecten bekend), geheel vreemd en onbekend aan onze Hollandsche geldschieters was; dat zij mitsdien daarop niet het nodige vertrouwen konden vestigen; en in de tweede plaats dat het aanbod van een escompte van één

1) R. A., Buitenl. Zaken 213.

procent per maand, hoe exorbitant zulks ook bij den eersten opslag geleek, echter hoegenaamd geen motief voor de capitalisten konde opleveren in een oogenblik, waarop diezelve capitalisten hun geld konden plaatsen in Bataafsche rescriptiën op 22 September aanstaande betaalbaar, en dus nagenoeg insgelijks binnen zes maanden remboursabel, welke Bataafsche rescriptiën volgens de laatste prijscourant voor 76 à 78 % verkrijgbaar waren, en waarop alzoo in zes maanden een escompte van 24 % en dus in effecte 4 % 's maands voor den capitalist te verdienen was. De juistheid van deze remarque frappeerde den Consul, doch hij hoopte dat hij in dezen eenig effect van gedesinteresseerd enthusiasmus bij de commercie en financiers, door mijne recommandatie aangevuurd, zoude vinden. Ik hervattede dat de commercie, uit haren aart, calculateur en even daarom in zaken van financie zeer kalm was, en dat vooral eene souffreerende commercie nog meer dan kalm, ijskoud en voor enthusiasmus van dezen aart, in oogenblikken als deze, niet zeer susceptibel was. Hij insteerde niettemin, dat ik er naar Amsterdam over zoude schrijven; dat ik alles zoude aanwenden wat van mij afhing om hem te doen slagen, en hem het resultaat ten spoedigsten doen weten. Ik nam dit aan onder mijne dikwijls herhaalde voorzegging, dat de zaak niet uitvoerlijk zoude bevonden worden; dit gesprek bleef hierbij. Zeer korten tijd daarna, en toen ik bezig was met een brief, welken ik naar Amsterdam wilde schrijven, uit te werken, kwam de minister Talleyrand bij mij, en informeerde mij uit naam van den Consul Buonaparte, dat hij indedaad de zaak moeilijk had gevonden; dat hij begreep, dat zonder een bijkomende aandrang, welke eenigzins het enthusiasmus te Amsterdam konde aanvuren, de zaak niet gelukken zoude; dat hij Consul daarom te rade geworden was een zijner vertrouwdste vrienden, den beroemden generaal Marmont, thans lid van den Staatsraad, onmiddellijk naar Amsterdam af te vaardigen, om daar directelijk uit naam van hem Consul hetzelve voorstel in persoon aan de commercie te doen; dat hij Consul zelve aan dien zendeling een brief, door hem geschreven, aan de municipaliteit van Amsterdam zoude medegeven, dezelve verzoekende om zijnen afgevaardigde in het oogmerk zijner missie te secondeeren; dat hij deze partij gekozen hebbende, alleenlijk van mij eenen brief van introductie voor zijn vertrouwden vriend verzogt. Ik herhaalde in substantie aan den burger Talleyrand mijne gegronde zwarigheden omtrent de mogelijkheid van reussite, en dat ik den burger Marmont een beter succes in zijne zending toewenschte als ik mij met mogelijkheid konde voorstellen, indien niet de conditiën zoo van den kant der zekerheid, als van den kant van het voordeel, op de eene of andere wijze oneindig verbeterd wierden. Ondertusschen zal nu de burger Marmont hedenochtend reeds zijne reize naar Amsterdam aannemen. Ik heb gemeend u van deze omstandigheid te moeten informeeren. Ik zie niets als nuttigheid voor ons land en voor onze commercie in die reize, te meer daar Marmont indedaad een zeer respectabel, bedaard en kundig mensch is. Ofschoon hij dus, gelijk ik denke, in het but zijner missie niet mogte slagen, zal hij toch met zeer salutaire notiën over onze mercantile en finantiëele situatie terugkeeren, en mitsdien daaromtrent informatiën aan Buonaparte kunnen geven, welke ook nu wel dagelijks door mij aan hem gegeven worden, maar welke hem onbegrijpelijk vreemd voorkomen, uithoofde der aloude impressie welke de naam van Holland, Amsterdam enz. op de Fransche hoofden maakt, edoch welke informatiën, door den bij hem

zoozeer vertrouwden Marmont geconfirmeerd wordende, welligt zijne opinie daaromtrent zullen vestigen, iets hetwelk van een zeer salutair gevolg, in duizend opzigten, zal kunnen zijn. Het zal dus zeer wenschelijk zijn dat Marmont, bij zijne komst, wel geaccueilleerd, wel omringd en goed geïnformeerd worde, waartoe gelegenheid zijn zal, en waaromtrent men eenige directie zal kunnen hebben, aangezien hij zich in de eerste plaats aan de municipaliteit adresseeren zal. Ik laat het aan uwe wijsheid over, om te beoordeelen in hoeverre en op welke wijze hiervan de beste en voorzigtigste partij voor het algemeen nut des lands te trekken zij . . . . .

519. AANTEEKENING OVER HET BEZOEK VAN MARMONT, Maart 1800 [1].

De generaal Marmont, Staatsraad der Fransche Republiek en door den Eersten Consul Buonaparte afgezonden, ten einde aan de kooplieden en voorname ingezetenen der stad Amsterdam voor te slaan eene geldleening van tien à twaalf millioenen francs onder de voorwaarden en nantissementen door hem voor te stellen, was den 15 Maart 1800 in Amsterdam aangekomen.

Den 19 van dezelfde maand vergaderden des ochtends om 12 uur in den Doelen op de Garnalenmarkt eenige kooplieden, door de municipaliteit dezer stad op het verzoek van gemelden generaal daartoe bijeengeroepen, tegelijkertijd met eenige anderen, aan welke de generaal Marmont door de brieven van zijnen schoonvader, den bankier Perregaux te Parijs was aanbevolen geworden.

Van de eersten waren verschenen de heeren van Eys van het huis van de Wed. P. van Veen en Co.; Gülcher van het huis van T. Gülcher en Mulder; van Staphorst van het huis van N. van Staphorst en Hubbard; Teyler van het huis van Teyler, en Teyler van Hall; en Severijn van het huis van Severijn en Haesebroek: de anderen waren de heeren de Smeth en van de Poll van het huis van R. en Th. de Smeth, Hogguer van het huis van Hogguer en Co., Braunsberg van het huis van Braunsberg en Co., en Couderc en Six [2]) van het huis van Couderc, Brants en Changuion.

De conferentie wierd gehouden in de kamer van den generaal en in tegenwoordigheid van den minister der Fransche Republiek in 's-Hage, de Sémonville, mitsgaders van den ordonnateur en chef van het Fransche leger in deze landen, Marchant; eindelijk in het bijzijn van twee leden der municipaliteit, Brouwer en Charlé, met den secretaris van het committé van koophandel en zeevaart, Broes.

De gedeputeerde leden van de municipaliteit openden de conferentie met te doen voorlezen den brief, door den Eersten Consul Buonaparte aan gemelde municipaliteit tot aandrang van deze geldligting geschreven, zoowals mede den brief van aanbeveling, waarmede de generaal Marmont door den extraordinaris

---

1) Archief-van der Goes. — Gehouden door Willem Six, en in 1804 door dezen medegedeeld aan van der Goes. — Vgl. over de zending van Marmont hiervóór, bl. 148, en *Mémoires du Duc de Raguse* (Parijs 1857) II, 107.

2) Willem Six, steller dezer aanteekening. — Over hem zie *Gedenkstukken* I, 577.

ambassadeur en minister plenipotentiaris der Bataafsche Republiek te Parijs R. J. Schimmelpenninck was voorzien geworden [1]).

Vervolgens wierd door den generaal Marmont zelve voorgelezen eene memorie, mede strekkende om die geldligting aan te bevelen, en daarbij onder 't oog brengende zeer vele voordeelen, welke hij geauthoriseerd was aan de commercie der stad Amsterdam en aan de ingezetenen der Republiek toe te zeggen.

De heer de Smeth nam het woord op na het lezen van deze memorie, betuigende van gedagten te zijn, dat de uitvoering van deze geldleening, in den gedrukten staat zoowel van de commercie als van de gegoede ingezetenen dezer stad, ten uitersten bezwaarlijk, zoo niet onmogelijk zoude zijn, en dit zijn gevoelen met verscheidene redenen aandringende. Eenige andere kooplieden spraken in denzelfden zin. Sommigen, hoezeer van dezelfde gedagten omtrent de bezwaarlijkheid der uitvoering, begrepen dat het niettemin oirbaar en behoorlijk was te onderstaan, of niet min of meer hierin zoude kunnen worden geslaagd, terwijl allen getuigden van hunnen goeden wil om voor zooveel mogelijk het hunne tot deze zaak toe te brengen.

Nadat de generaal Marmont, de minister de Sémonville, en de commissaris ordonnateur Marchant meer dan eens gesproken hadden, voornamentlijk om hetgeen de heer de Smeth gezegd had te wederleggen, en verders nog verscheidene discoursen waren gewisseld, eindigde de heer Brouwer met de tegenwoordig zijnde kooplieden te verzoeken op zich te willen nemen, om te zamen te overwegen in hoeverre naar hun oordeel zoude kunnen worden voldaan aan het verlangen van den Eersten Consul der Fransche Republiek zooals hetzelve door den Staatsraad Marmont was voorgesteld, en welke middelen, bijaldien hiertoe mogelijkheid mogte gevonden worden, te dien einde 't best en gevoeglijkst in 't werk zouden kunnen worden gesteld, en hiertoe hoe eerder hoe liever te zamen te komen.

Dit wierd door dezelven op zich genomen, en zij hiervoor door den generaal in beleefde bewoordingen dank gezegd.

Gemelde kooplieden, te weten de heeren de Smeth, van Eys, Hogguer, Braunsberg, van Staphorst, Teyler van Hall, Severijn, Gülcher, Couderc en Six vergaderden nog denzelfden avond ten zes uur bij elkanderen. In deze bijeenkomst wierd eenparigljk besloten aan de municipaliteit dezer stad in te leveren het verslag van deze conferentie [2]); wordende de heeren Gülcher en Teyler van

1) De brief van Buonaparte (van 8 Maart) is gepubliceerd in de *Binnenlandsche Bataafsche Courant* van 1 April en in de *Gazette de Leyde* van 4 April 1800. Om door een beslissenden veldtocht den vrede te verzekeren, heeft hij 10 à 12 millioen noodig, „et, comme dans une cause commune les efforts doivent être réciproques, je m'adresse à vous, citoyens"; enz. — De brief van Schimmelpenninck in dezelfde *Binnenlandsche Bataafsche Courant* gepubliceerd, zegt dat de Consul „in de blijken uwer bereidwilligheid nieuwe drangredenen zal vinden, om alles toe te brengen, hetgeen strekken kan om onzen kwijnenden handel op te beuren".

2) Gepubliceerd bij Vreede, *Diplomatie* III, bijlage bl. 67. — De kooplieden verlangen garantie der leening door de Bataafsche Republiek, in ruil waarvoor van de Fransche Republiek ware te bedingen een beter justitie op schepen en ladingen, lagere tarieven, minder belemmerende formaliteiten bij den in-, uit- en doorvoer, gelijke toepassing der wetten op den Engelschen invoer in de beide Republieken, vrije uitvoer van granen naar de Bataafsche Republiek, enz.

Hall verzogt dit verslag den volgenden ochtend aan de municipaliteit in te leveren, en de heeren Braunsberg en Six terzelver tijd den uitslag dezer bijeenkomst aan den generaal Marmont te gaan mededeelen. Zulks geschiedde dan ook in den ochtend van den 20 Maart. De heeren Braunsberg en Six hadden een gesprek van meer dan twee uren met den generaal, welke denkende dat de zaak door de gevolgen der memorie aan de municipaliteit ingeleverd in haren loop eerder vertraagd dan bevorderd wierd, daarover zijne te onvredenheid in beleefde doch dringende bewoordingen te kennen gaf.

Den 22sten Maart waren de gezamentlijke kooplieden en gegoede ingezetenen dezer stad door de municipaliteit opgeroepen, om in den Doelen op de Garnalenmarkt de voorstellen wegens deze geldleening aan te hooren. De generaal Marmont las voor bijna dezelfde aanspraak of memorie, welke hij in de conferentie van den ochtend van den 19den had voorgelezen. De heer Brouwer, wederom als gecommitteerde van de municipaliteit tegenwoordig met den heere Charlé en den secretaris Broes, stelde voor om eene commissie te benoemen teneinde het plan der geldleening met den generaal Marmont te beramen. Niemand hierop antwoordende, werd door hem verder gevraagd of het oirbaar zoude zijn dezelfde heeren, die reeds in de conferentie van Woensdag geweest waren, daartoe te verzoeken. Ook hierop wierd stilgezwegen, uitgezonderd dat de heer d'Arripe, procuratiehouder van het huis van G. Cappel en Zoonen, den heere Brouwer zeide, dat hij de namen van die kooplieden zoude voorlezen. Zulks geschiedde dan ook, en de heer Brouwer daarna zijn voorstel herhalende, en de heer Bouman gezegd hebbende dat hij niet twijfelde of deze commissie vond zich ten genoegen van de geheele Beurs in zeer goede handen geplaatst, wierden de bovengemelde heeren daartoe op nieuws door den heer Brouwer verzogt. Zij betuigden, doch de heer Braunsberg na eenige zwarigheden, zich daaraan niet te zullen onttrekken. De heer Willink sprak nog eenige oogenblikken wegens de onuitvoerlijkheid der leening, en weigerde zich mede met de commissie te belasten. Hierna wierd deze bijeenkomst gescheiden.

Dienvolgens kwam de commissie (behalve de heer van Eys, die buiten was) des avonds van den 23 Maart bij den generaal Marmont bijeen, alwaar na zeer vele discussiën een project van geldleening wierd geconcipieerd. Zulks had plaats in dier voegen, dat de generaal successivelijk de artikelen voorstelde, de leden der commissie hunne bedenkingen mededeelden, en daarna de artikelen door den generaal op nieuws wierden geredigeerd en vervolgens voorgesteld. Het was opmerkelijk in deze conferentie, dat het laatste artikel, betreffende de voordeelen aan de Hollandsche commercie toe te kennen, niet dan in zeer algemeene bewoordingen door den generaal wierd vastgesteld. Ook verlangde hij van de garantie van het Bataafsch gouvernement in het project niet gerept te hebben. De leden van de commissie betuigden aan den generaal, dat zij noodig oordeelden om het project nog nader onder hun leden te overwegen, waarbij afgesproken wierd dat zulks des anderen daags 's avonds zoude geschieden, en dat van den uitslag der conferentie aan den generaal kennis zoude worden gegeven.

Men kwam des Maandagavonds den 24 Maart ten acht uur ten huize van den heer Braunsberg te zamen; alleen had zich de heer van Staphorst naar Rotterdam begeven. Het project, zooals het den vorigen avond was in de

wereld gekomen, wierd opnieuw bediscutieerd, en daarna overeengekomen eenige veranderingen, meerendeels alleen tot meerdere duidelijkheid strekkende, aan den generaal voor te slaan. Men vervaardigde tegelijkertijd eene Hollandsche overzetting van het project, en beide wierden door de heeren Hogguer en Six des nachts ten twaalf uur aan den generaal overhandigd, die op zijne beurt het Fransche project, met eenige geringe alteratiën, aannam.

Des Dinsdagavonds (25 Maart) ten zeven uren vergaderden wederom alle leden van de commissie ten huize van den heere Braunsberg, den heere van Staphorst uitgezonderd. In deze bijeenkomst, alwaar de heeren Brouwer en Charlé zich mede bevonden, wierd vastgesteld het rapport, 't welk de leden van de commissie den volgenden morgen zouden afleggen.

Hiertoe had het committé van koophandel en zeevaart wederom de kooplieden en gegoede ingezetenen des morgens van den 26 Maart bijeengeroepen in den Doelen. Alhier wierd het rapport der commissie door den heer van Eys voorgelezen, en vervolgens door den heer Brouwer, die zich met den heer Charlé en den secretaris Broes wederom als gecomitteerde der municipaliteit aldaar bevond, aan de vergadering kennis gegeven, dat hun de gedrukte copie van het project van geldleening [1]) bij eene missive van de municipaliteit zoude worden toegezonden, met verzoek en aanbeveling om daarin deel te nemen, mitsgaders met een billet, hetwelk met invulling der som, waarvoor men zoude verlangen deel te nemen, na twee dagen tijds vanwegens de municipaliteit zoude worden afgehaald.

De heer Willink nam vervolgens het woord op ten einde de leden der commissie uit naam der vergadering voor de moeite, bij hun op zich genomen, te bedanken, waarna de bijeenkomst wierd gesloten.

De uitslag van deze zaak was, dat de generaal Marmont in den avond van den 30 Maart onverrigter zake vertrok, nadat bij de opening der voormelde billetten was gebleken, dat de ingeteekende som op verre na niet toereikende was om in eenige aanmerking te worden genomen [2]).

520. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 24 Maart 1800 [3]).

. . . . . Ik heb alle reden om overtuigd te zijn dat hetgeen men u uit Hamburg met betrekking tot de directe navigatie tusschen de Fransche en

1) Gepubliceerd bij Vreede t. a. p. bl. 65.

2) Den 4den April besloot de municipaliteit aan Buonaparte terug te schrijven, dat „door de reeks van ongelukken, aan onze Republiek sedert de omwenteling overkomen, door het verlies van bijna alle onze coloniën, door den stilstand van allen koophandel" enz. het gereede geld zoo schaarsch was, dat men het zich niet dan op zeer bezwarende voorwaarden verschaffen kon, „en bijgevolg kan men zich het gevaar niet ontveinzen, dat er in zoude liggen om aan de circulatie eene somma van zes millioenen guldens te onttrekken" (gepubliceerd in de *Binnenl. Bataafsche Courant* van 15 April 1800).

3) R. A., Binnenl. Zaken 213. — Gedeeltelijk bij G. Schimmelpenninck I, 223. — „Ons gouvernement is zekerlijk onderricht (dus schrijft men mij uit Hamburg) dat de commercie tusschen de Engelsche havens en Calais genoegzaam vrij is, en reeds verscheiden schepen, vooral met suiker en koffij, in de laatste haven zijn aangekomen, en met groot avantage voor de ondernemers zijn gerealiseerd. De schepen, onder neutrale vlag, hebben papieren als komende van Embden of andere neutrale havens, en de Eerste Consul zoude bevolen hebben, dat men de schippers op hunne verklaringen zonder nader onderzoek moest gelooven" (van der Goes aan Schimmelpenninck, 18 Maart 1800; officieel).

Engelsche havens, en den daardoor bewerkten directen aanvoer van suiker en koffij meldt, volkomen met de waarheid overeenkomstig is. Zoodra men in ons vaderland de prohibitive wet daartegen gerenoveerd en geïnhaereerd had, heb ik daarover op eene zeer ernstige wijze met den minister geconfereerd, en hem doen gevoelen, dat ingeval omtrent die mesure niet de strictste reciprociteit plaats had, het dan geheel noodeloos en onnut was dat van onze zijde gestrenglijk tegen eenen uitvoer gewaakt wierd, welke men elders oogluikend scheen toe te laten. Ik heb sedert dien tijd van onderscheiden kooplieden alhier dezelve informatiën ontvangen waarvan uwe dépêche van den 18 Maart ll. spreekt; men schijnt hier te begrijpen dat, zoolang men toch koffij en suiker consumeeren wil en indedaad in onbegrijpelijke groote quantiteit blijft consumeeren, het allerklaarst is dat dezelve moeten ingevoerd worden, en dat het even onwedersprekelijk is dat men, wanneer men die producten niet meer van zijn eigen coloniën kan krijgen en men dezelve desniettegenstaande wil blijven consumeeren, alsdan dezelve zich niet anders kan bezorgen dan van hen die er thans in het exclusief bezit van zijn; en op dezen grond voortredeneerende, komt het mij voor dat men concludeert, dat, aangezien men toch van het drinken van koffij en gebruiken van suiker niet wil afstappen, het dan nog beter is om dezelve door een directen aanvoer aan de menschen tot een beteren prijs te bezorgen, dan door een indirecten invoer, welke, door de tweede of derde hand gaande, meer kosten vereischt en het artikel duurder maakt. Ik heb altijd tamelijk veel juistheid in deze redeneerkunde gevonden. Het schijnt meer zeer moeilijk om te beletten, dat de artikelen van commercie derwaarts vloeien, waar men dezelve wil consumeeren en waar men dezelve kan en wil betalen. Ik gevoel wel den doodelijken slag welke men aan Engeland zoude toebrengen, indien men hetzelve de slijting van zijne coloniale producten konde beletten, maar om dit met effect te kunnen doen, moest men de consumptie zelve kunnen en willen tegengaan: zonder dat beteekent zulks niets. Wanneer ik toch hier dagelijks voor mijne oogen de onbegrijpelijke groote consumptie van koffij en suiker zie, en tevens moet overtuigd zijn dat helaas! op dit tijdstip Engeland het monopolie in die artikelen heeft, dan kan ik toch veilig de conclusie opmaken, dat die koffij en suiker moet betaald en de balans welke daaruit ontspringt met écus moet gesoldeerd worden, en dat de manier en wegen, waarop en waarlangs die artikelen ingevoerd worden, tamelijk onverschillig zijn voor hen die ze niet zenden zonder betaald te worden. Ik zal inmiddels van uwe informatiën op dat stuk bij alle gepaste gelegenheden gebruik maken; daar ik er geene order bij gevonden heb om deswegens eenige schriftelijke representatiën te doen, zoo heb ik er geen note over gepresenteerd, en ik zoude ook, onder eerbiedige submissie aan uw beter gevoelen, van gedagten zijn, dat zulks weinig effect zoude produceeren . . . . .

521. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 11 April 1800 [1]).

. . . . . Op welke wijze en in welken geest de staatsraad Marmont rapport

1) Als voren.

van zijne mislukte zending moge hebben uitgebragt, is mij onbekend, en wordt op zeer tegenstrijdige wijzen verhaald; maar dit is zeker dat de Eerste Consul in een zeer hooge mate onvergenoegd, en op Amsterdam en de commercie gebelgd is. Hij gaf mij dit op de laatste audientie op een zeer gemelijken toon te kennen, zeggende in substantie, dat een stad van commercie, die zoo weinig zèle getoond had om iets voor hem te doen, ook geen recht had om iets van hem te verwagten; dat hij deze teleurstelling niet zoude vergeten, en dat men er op 't stuk der kaperijen en prijzen de gevolgen van zoude zien. Ik verzekerde hem, dat niets dan alleen de fatale tijdsomstandigheden oorzaak van deze mislukking waren; dat de commercie souffreerde, uitgeput was en het overschot nog juist op ditzelve tijdstip in eene geforceerde heffing van 3% over hunne capitalen en 7% van hunne inkomsten moest aanleggen. Ik kon niet bemerken, dat al dit iets van belang bij hem afdeed. Hij voegde er nog bij dat er niets overbleef dan om rigoureuslijk het Haagsche tractaat te volgen; dat hij daarop zou insteeren, en hetzelve doen executeeren. Ik hervatte daarop, dat ik verzekerd was dat althans ons gouvernement daaromtrent niet ten agteren was, en dat, zoo dat tractaat niet in alle punten letterlijk geëxecuteerd was geworden, zulks zekerlijk daaraan toe te schrijven was, dat de ondervinding aan weerszijden geleerd had, dat het stipt volgen van hetzelve aan inconvenienten onderhevig was, en dat men even daarom somtijds, met gemeen overleg, van weerskanten minder stipt op de letterlijke executie van hetzelve gestaan had. Ik heb gemeend u van deze dispositie precise informatie te moeten geven. Ik heb hier al wederom de fatale uitwerking gezien van de miskenning van de deplorabele financieele situatie van ons vaderland. Men schijnt maar niet te kunnen beseffen de laagte waartoe onze geldmiddelen, zoo bij particulieren als bij den Staat, gevallen zijn, en men blijft aan onwilligheid toeschrijven hetgeen het duidelijk gevolg van onvermogen is. Het groot ongeluk voor ons veege vaderland is en blijft daarin gelegen, dat de financiën van deze groote Republiek zoodanig gesteld zijn dat dezelve niet toereikend zijn om aan de groote behoeften derzelve te voldoen, en dat men in die verlegenheid bij continuatie een recours zoekt bij een volk, hetwelk, door de getrouwheid zijner administratie, nog eenige uiterlijke restes van vorige welvaart vertoont, doch hetwelk indedaad arm en geheel onvermogend is om eenigzins aan de herhaalde vorderingen van zijn bondgenoot te kunnen voldoen.

Was er aan den eenen kant die groote behoefte niet, en was er aan den anderen kant dat onvermogen niet om te helpen, dan zouden de politieke relatiën tusschen deze beide Republieken zeer wel, zeer amicaal en zeer solide kunnen gevestigd worden; doch zoolang deze kwalen blijven, zal daarin onoponophoudelijk de source van alle misverstand en de bron van alle ongenaamheid gevonden worden. Ik heb, toen men mij den introductiebrief voor den burger Marmont vroeg, op de stelligste wijze aan den minister Talleyrand gezegd, dat ik de reussite van de demarche onmogelijk hield; ik heb bij continuatie aan den Eersten Consul de moeilijkheid daarvan voorgehouden, en zeer zeker is het aan mij niet te wijten, dat deze proef genomen is . . . . .

522. HUGO GEVERS AAN VALCKENAER, 15 April 1800 [1]).

Dordrecht.

. . . . . Dikwijls ben ik serieus in mijn schrijven, maar vast nooit ernstiger dan in 't navolgende. Luister wel toe, Jantje; 't is een inval van een vriend! Zoudt gij gaarne *ea conditione* retourneeren, dat gij hier goed geëmployeerd werd; zoudt gij bij voorbeeld wel directeur willen zijn? Deze vraag is mij door brave patriotten gedaan, en gij weet met wie ik omga. Zoo ik uwe gedagten wist, zou ik beter spel kunnen spelen; dan nu speel ik den stomme. Antwoord mij cordaat, en dan zal ik u op denzelfden voet behandelen. Ik ken maar ééne zwarigheid; was die weggenomen, dan ijverde ik zonder uwe voorkennis. Dit alles zal ik naderhand ontwikkelen; nu kan ik niet verder zonder uwe rescriptie . . . . .

523. SECREET BESLUIT VAN HET UITVOEREND BEWIND, 16 April 1800 [2]).

Uit het op heden door den agent van buitenlandsche betrekkingen gedane rapport [3]) aan het Bewind aanhoudend voorkomende, dat Z. M. de Koning van Pruissen niet ongenegen scheen om de neutraliteit voor de Bataafsche Republiek en de garantie van deszelfs tegenwoordige orde van zaken, en het daarop gebaseerd gouvernement, tot aan den generalen vrede te effectueeren en daar te stellen; en voorts in aanmerking zijnde genomen dat het Bewind reden meent te hebben om te vertrouwen, in het zekere te zijn geinformeerd dat men van de zijde van het Engelsch ministerie mede niet ongenegen zoude zijn, zoo in de voorzegde neutraliteit als provisioneele garantie van 't tegenwoordig Bataafsch gouvernement toe te stemmen en daartoe te concurreeren; — is besloten den agent van buitenlandsche betrekkingen te qualificeeren, zooals geschiedt bij deze, om op zoodanige convenabele wijze als hij daartoe het geschiktst zal oordeelen, deze goede intentie van 't Pruissisch ministerie te bevorderen, en door alle wegen en middelen aan te dringen, en te tragten te effectueeren dat hetzelve ministerie zijne goede officiën, zoo bij den Eersten Consul der Fransche Republiek als bij het Britsche ministerie, kome aan te wenden om deze zoo gewenschte neutraliteit en garantie voor deze Republiek, te verkrijgen.

524. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 21 April 1800 [4]).

Ik heb dadelijk in conformité van de aanschrijving vervat in uwe dépêche van den 11 April ll. over het punt der 10.000 conscrits welke men naar onze

1) Verz.-Valckenaer (L. B.).

2) R. A., Uitv. Bew. 482. — Geminuteerd door Hultman. — Naar de copie bij van der Goes gedrukt bij Vreede, *Diplomatie* II[I], bijlagen bl. 55. — Betreft de zending van van Spaen; zie Vreede t. a. p. bl. 56; vgl. hiervóór, bl. 314 en zie verder ons zesde hoofdstuk.

3) Dit moet worden verstaan een mondeling rapport te zijn geweest.

4) R. A., Buitenl. Zaken. 213. — „Het getal der conscrits, die zich volgens officieele berigten naar de Republiek staan te begeven, is zoo groot, dat het Bewind zich verplicht rekent deswegens de noodige representatiën bij het Fransche gouvernement te doen" (van der Goes aan Schimmelpeninninck, 11 April 1800; officieel). — De agent van oorlog Cambier had bericht, dat wanneer de 10.000 aangekondigde conscrits zouden zijn aangekomen, het getal Fransche troepen op Bataafschen bodem 29.602 zou bedragen.

Republiek destineerde, eene note ingeleverd. Ik heb gemeend het stuk daarin voornamelijk uit het finantieel oogpunt te moeten beschouwen, en op grond van het onereuse daarvan, zoowel als op grond van de letter van het tractaat, op het afzien van dat voornemen geinsteerd. Ik oordeelde het gevoeglijker (gelijk trouwens ook de intentie van het Bewind, bij deszelfs besluit uitgedrukt, schijnt geweest te zijn) de overige consideratiën en motives van het Bewind [1]) bij de mondelijke conferentie, welke ik in conformité van het gemelde besluit gehad heb, te developpeeren. Ook deze conferentie was al wederom tamelijk onaangenaam. Men meende in alles een geest van verkoeling, van onwilligheid, van gemelijkheid te kunnen bespeuren; men protesteerde geen de minste intentie te hebben om van de letter der wederzijdsche engagementen af te gaan; men zou zich zich van alles accurate informatiën laten geven. Alle deze en soortgelijke onaangenaamheden blijven hunne source vinden in de voorbeeldelooze pecuniaire verlegenheid, waarin men zich bij continuatie hier blijft bevinden, en welke steeds doet uitzien op expedienten welke ten uitersten onereus voor de geallieerde republieken zijn, en welke geheel onuitvoerlijk beginnen te worden voor een land zoo uitgemergeld als het onze. Ik schildere hiervan dagelijks het akeligste en maar al te waarachtig tafereel; ik heb meermalen den Eersten Consul verzekerd dat zonder een gunstigen keer van zaken ons land al zeer spoedig aan een financieelen dood sterven zoude; dat in deze voordragt en voorspelling geen de minste zoogenaamde diplomatieke vergrooting lag opgesloten, maar dat zulks het effect van de compleetste overtuiging en de duidelijkste berekening was. Tegen deze argumenten wordt dan altoos het schilderij van een gelukkiger toekomst voorgehangen, en men schijnt niet te kunnen gevoelen noch begrijpen dat, ingevalle eenmaal de fatale catastrophe van eene totale financieele bezwijking met de heillooze bron van rampen welke daaruit moeten proflueeren daar is, alsdan de source van onze nationale existentie, namelijk het publiek crediet van binnen, en het onbepaald vertrouwen bij de buitenlanders, zoodanig in haar groote weladers bedorven is, dat zelfs geen heugelijke toekomst meer in staat zal zijn om ons voor eene totale dissolutie tijdig te bewaren . . . . .

525. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 25 April 1800 [2]).

Ik heb gisteren gelegenheid gehad om een oogenblik in handen te hebben een ontcijferde dépêche van een Fransch agent thans in Londen, gedateerd 26 germinal (16 April), uit welken brief ik slegts tijd had de volgende aanmerkelijke periode te copieeren:

„On peut être sûr que le ministère anglais est assez disposé de faire la paix si l'on veut prendre des arrangemens convenables par rapport aux dépar-

---

1) „Dat, daar het oogmerk van dit gouvernement, bij 't insteeren op het completeeren der Fransche troupes [zie hiervóór bl. 141] alleenlijk is geweest eenen eventueelen aanval van den vijand des te beter te kunnen wederstaan, hetzelve in geenen deele door 't zenden van zoovele conscrits, als ongedisciplineerd en tot den dienst nog moetende worden bekwaam gemaakt, wordt bereikt" (besluit U. B. 8 April 1800).

2) Als voren. — De Fransche agent te Londen was Otto: zie hiervóór bl. 319. — Hij onderhandelde over de uitwisseling van krijgsgevangenen.

temens réunis, et surtout par rapport à la Hollande. Pitt a dit encor hier que l'Angleterre ne peut pas souffrir que la Hollande reste en contact de territoire avec la France; que la Hollande doit être indépendante de fait; il ajouta qu'on doit laisser aux Bataves le choix de leur constitution, et je sais qu'il croit qu'ils retourneront au Stadhoudérat. Vous pouvez être sûr que voilà les deux grands objets qui fixent la politique britannique: les départemens réunis, et ce qu'ils nomment l'indépendance politique de la Hollande."

526. SCHIMMELPENNINCK AAN VALCKENAER, 27 April 1800 [1]).

..... Denk niet, mijn waarde ambtgenoot, dat uwe wijze van redekavelen, hoe kunstig, ja, vergun mij het woord, hoe verleidend ook, mij tot uwe leer over de rechte wijze om eene revolutie te consolideeren, overgehaald hebbe [2]). Na al hetgeen ik in deze laatste jaren van verre en van nabij heb kunnen zien en opmerken, ben ik meer en meer overtuigd dat niets meer geschikt is om eene nieuw ingevoerde orde van zaken vast en onwrikbaar te maken, dan het deployeeren van de grootste edelmoedigheid omtrent het voorledene, en tevens het doen gevoelen van de grootste waakzaamheid en gestrengheid omtrent het toekomende. Ik heb nimmer als voorwerpen van clementie of edelmoedigheid beschouwd plunderaars, dieven, moordenaars; neen deze worden, onder iedere orde van zaken, door de gewone wetten bereikt, en geene couleuren van politieke denkwijze, geen hitte van temporaire passiën, kunnen soortgelijke schuldigen verschoonen. Nimmer hoorde men mij voor dezulken spreken. Nimmer hoorde men mij nieuwe aanslagen verschoonen. Integendeel heb ik steeds des te grootere gestrengheid tegen alle aanslagen tegen de nieuwe orde van zaken gepredikt, naarmate ik de grootste mate van edelmoedigheid omtrent het voorledene èn billijk èn staatkundig geacht heb. Ik waande dit het eenige om alle oppositie te paralyseeren. Ik zag hierin de demonstratie van een volk hetwelk zich sterk genoeg voelde om rechtvaardig te kunnen zijn. Ik zag juist in het overgesteld systhema de zaden van eene contra-revolutie, de leer van immoraliteit, haat en wraak, wederhaat en wederwraak in 't oneindige. De voorbeelden welke gij tot staving van uwe gevoelens zoo uit oude als latere historiën aanvoert [3]) doen mijns oordeels niets af, omdat ze gedeeltelijk *in facto* min nauwkeurig, en alle in de applicatie vitieus zijn. Laten wij eens de uitheemsche voor een oogenblik

---

1) Verz.-Valckenaer (L. B.) — Aan dezen brief was de bekende correspondentie tusschen Schimmelpenninck en Valckenaer voorafgegaan (bij G. Schimmelpenninck I, 50 vv.) over de vraag of het mogelijk is, eene omwenteling te consolideeren zonder geweld.

2) „Ik wil dat men het nieuw constitutioneel wagentje niet op eenen hobbeligen dijk zette en daar doe voorthollen met onbedrevene paarden; maar dat men eerst den weg applaneere, de kluiten tot gruis sla, de diepe sporen en gaten vulle en de paarden dresseere. Wie zal zijn grond met best graan bezaaien, alvorens dien wel bereid te hebben en alle distelen en doornen te hebben uitgeroeid? De aanhangers van het oude bestuur zijn de distelen van den vaderlandschen grond" (Valckenaer aan Schimmelpenninck, 15 Maart 1800; bij G. Schimmelpenninck I, 54).

3) „De Romeinen gaven ook geene amnestie, veel minder broederkus aan de aanhangers van Tarquinius ..... Zij kapten de koppen af der beide zonen van Brutus" enz. enz. (Valckenaer aan Schimmelpenninck, 15 Maart 1800; bij G. Schimmelpenninck I, 61).

daarlaten, en ons tot domestieke van ons eigen land bepalen. Juist het gebeurde bij en na de landing der Anglo-Russen bevestigt mij in mijn gevoelen. Ik ben ooggetuige van den staat van zaken in dat netelig oogenblik geweest. Nimmer, geloove ik, leveren de geschiedbladen van eenig volk een gelijk voorbeeld op van de compleetste binnenlandsche rust, van de onbepaaldste onderwerping van de geheele natie, van wat denkwijze ook, aan de bevelen van het gouvernement en aan de wetten der legislative macht. Ik sommeere elk onpartijdig wijsgeerig beschouwer van dien staat van zaken om te verklaren of een land, waarin men van geen partijschappen of verschillende politieke denkbeelden wist, eene andere of betere vertooning had kunnen maken? Dat eenige bezoldigde uitgewekenen op de grenzen van Westphalen en Munsterland eenige baldadigheden aanrechten; dat een gedeelte Oranjegepeupel in de plaatsen door den vijand geoccupeerd de Oranjevlag laten waaien; dat eenige bekende Oranjegezinden zich aldaar, in de verwagting van een aanstaande zegepraal, aan 't hoofd stellen; — is zulks te verwonderen, kon zulks anders zijn, was zulks anders te verwagten? en zou dit minder plaats gehad hebben als diezelfde plaatsen, diezelfde steden de tooneelen van eene bloedige vervolging geweest waren, en indien vaders, kinders, broeders het oogenblik hadden zien dagen om over de vervolgde voorwerpen van hunne affectie wraak te kunnen nemen? En zou de Brit die landing minder ondernomen hebben, indien, gelijk gij het noemt, in 't begin der revolutie eenige voorname koppen geknot waren? Welk een verbijstering, mijn vriend! Niets zoude aangenamer geweest zijn voor den Brit; hij zou kwaadaartig gecalculeerd hebben de onuitwischbare moreele effecten van soortgelijke schouwtooneelen; hij weet van welk eene nietigheid die wezens worden wanneer men ze veracht, en van wat gewigt ze worden als men ze tot martelaars maakt; hij zou met genoegen berekend hebben de emigratiën welke hieruit moesten volgen, en wederom het emigratie-systhema hetwelk daaruit zou geresulteerd hebben; hij zou met genoegen opgemerkt hebben hoezeer ons al dit in de oogen der buitenlanders zoude onteerd en ons crediet benadeeld hebben; hij zou zich overtuigd hebben, dat juist deze politiek een gebouw als het onze aan deszelfs fundamenten zoude hebben doen waggelen, en hij zoude in dien staat van zaken (de overige omstandigheden gelijk zijnde) met oneindig meer fiducie een land aangevallen hebben, hetwelk hem alsdan een gewissen bijval van allerlei driften aanbood. Hoe verschillend derhalven is onze wijze van beschouwing! Gij wilt door schrik en angst alle oppositie comprimeeren. Ik daarentegen wil de driften door zagtheid paralyseeren. Ik wil algemeene wetten voor allen voorschrijven, en gestrengelijk den eersten overtreder straffen. Ik wil hem straffen niet onder den naam van Oranje- of aristocratie-gezinde, maar van overtreder van een algemeene wet . . . . .

527. VALCKENAER AAN HUGO GEVERS, 5 Mei 1800 [1]).

Aranjuez.

Ik ontfing, mijn waarde vriend, per jongste post uwe hartelijke en lieve

1) Als voren. — „In het najaar hoop ik over te komen, maar God beware mij en het land, indien men mij ongelukkig bracht in een post, die het land nadeel zou doen en mij zeer

letteren van 15 April ll. . . . . . De bewuste voorslag is mij ook door anderen gedaan. Mijn antwoord is: de voorslag is onaannemelijk voor mij, schadelijk voor de Bataafsche Republiek en destructief voor het Bataafsch Directoire.

Zij is onaannemelijk voor mij, omdat ik geen het minste talent tot administrateur heb, en omdat zij alle mijne vooruizichten, plans, calculs omverstoot en mij totaal ongelukkig maakt, en omdat ik voor mijn collega's een zeer ongemakkelijk amptgenoot zou zijn.

Zij is schadelijk voor de Republiek, omdat in onzen staat van zaken en met den geest onzer natie, men de gegoedste en meest gepossessionneerde burgers die tot de patriottische partij behooren in het bewind moet plaatsen. Dat men de Leeuw kieze, J. B. Bicker (hoezeer thans verwijderd), of van de Kasteele. Deze laatste uithoofde van zijn invloed op de Calvinistische menigte zou misschien thans de beste zijn. Ik ben met zeer weinig middelen bedeeld en in 't geheel niet gepossessionneerd in ons land.

Eindelijk zij is destructief voor het Bataafsch Directoire, omdat mijne verkiezing, zoo ze ooit plaats had, de plans, die tot renversement van het constitutioneel Bataafsch Directoire bestaan, terstond tot rijpheid zou brengen en de explosie verhaasten. Meer kan, meer mag ik daarvan niet zeggen. Zoo gij daaromtrent meer begeert te weten, ga dan eens praten met Maarten op de Kneuterdijk [1]), die kan er u de explicatie van geven.

Conclusie: er moet nooit aan mij gedacht worden voor het Uitvoerend Bewind; men moet mij van hier ten spoedigste terugroepen [2]); men moet mij stil en vergeten doen blijven tot na den algemeenen vrede, en zoo dan ons vaderland vrij en behouden blijft met zijne independentie, zal ik het mij steeds tot eer rekenen buiten 's lands hetzelve te mogen dienen. Thans doet mijn emplooi, dat is, het emplooi van mijn persoon, veel meer nadeel dan voordeel aan ons land . . . . .

528. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 30 Mei 1800 [3]).

Ik heb met den minister Talleyrand over het groote punt een zeer ampele en zeer ernstige conversatie gehad, en hem bij die gelegenheid van de noodzakelijkheid en heilzaamheid van dat stuk alles gezegd hetgeen waar is, hetgeen indisputabel conform de gezonde staatkunde is. Ik weet niet in hoeverre Talleyrand zich op dat stuk meer direct aan Sémonville verklaard heeft; aan mij heeft hij niet veel meer in substantie gezegd dan dat het een delicaat en gewigtig stuk was; dat hij het van alle kanten in consideratie zou nemen,

---

ongelukkig maken. Ik denk dat mijn schrijven op die materie ook de ongeloovigste zal hebben overtuigd, dat die keuze onbezonnen zijn zou. Ik ben liever uw vriend dan directeur, en uw vriend hoop ik te blijven, langer dan ik vrees dat ons Directoire bestaan zal" (Valckenaer aan Wiselius, 16 Mei 1800; R. A. (W.)).

1) Van der Goes.

2) „Het Bewind heeft weinig zin, om u het gevraagde rappel te verleenen. Een man van uwe talenten kan niet wel in den dienst van 't land gemist worden, en men is in 't geheel niet gedisponeerd om op dat stuk aan de Fransche reclamatiën het oor te leenen" (van der Goes aan Valckenaer, 12 Mei 1800, verz.-Valckenaer, L. B).

3) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — „Het groote punt": de neutraliteit; vgl. hiervóór bl. 316—'17.

enz. enz.; zonder meer. Voor het overige zeer veel vragen: bijvoorbeeld in hoeverre men zeker van de andere kant was? Ik antwoordde hem daarop hetgeen ik er van wist: namelijk dat men daaromtrent niet zonder hoop was, doch dat alles zich tot nog toe tot het wisselen van denkbeelden tusschen eenige wederzijdsehe individus bepaalde. Ik heb geïnsteerd dat hij het stuk ernstig in consideratie zoude nemen, en zeer cordaat en onbewimpeld zijne opinie zoude zeggen. Ik voor mij geloof, gelijk ik u dikwijls geschreven heb, dat er per slot van rekening niets van komen zal; dat zoo in den Haag als hier zich alles tot uitvragen, tot uithooren, tot polsen enz. bepalen zal. Ik ben er dus voor hoe eer zoo beter op eene finale decisie aan te dringen, en om, ingeval men zich niet rond verklaarde, de zaak voor afgedaan te laten. Het zal ons altoos tot verantwoording strekken van daartoe een loyale poging gedaan te hebben . . . . .

529. SECREET BESLUIT VAN HET UITVOEREND BEWIND, 5 Juni 1800 [1]).

Nader gedelibereerd zijnde op het rapport van de directeuren Besier en van Hooff, den 2 dezer uitgebragt op de missive van den agent van oorlog van den 30 Mei, hebbende tot bijlage copie der missive van den generaal Augereau, strekkende in antwoord op het besluit van het Bewind van den 27 Mei, waarbij voorloopig was gedifficulteerd in de oprigting van een kamp

1) R. A., Uitv. Bewind 482. — Geminuteerd door Dassevael. — Vgl. hiervóór, bl. 161 (alwaar, in plaats van het tweemaal voorkomende Pijman aan Augereau, moet gelezen worden: Cambier aan Augereau). Den 27sten Mei had het U. B. besloten, dat het, ter verzekering van Zeeland tegen een Engelschen aanval, beter was de garnizoenen der eilanden te versterken, dan een kamp bij Bergen-op-Zoom op te richten; dat de Bataafsche troepen ook beter voor de verdediging van noordelijker deelen der Republiek bleven gereserveerd, en voor die van het Zuiden eerder de Fransche troepen in aanmerking kwamen, thans bij Eindhoven gekampeerd, van welk kampement „de hoofdbedoeling, door den voorspoed der Fransche wapenen in Duitschland, gerekend zou kunnen worden niet meer in die groote mate te bestaan". — Op de missive, waarbij Cambier hem dit besluit mededeelde, antwoordde Augereau (29 Mei): „Je vous avoue que je ne m'attendais à rien moins qu'à l'arrêté par lequel le Directoire a écarté ma proposition, et cela par des considérations trop futiies pour être mises en balance avec le salut du pays et l'issue de la guerre. Le Directoire ne peut avoir des inquiétudes sérieuses sur la partie septentrionale de la Hollande; il sait bien qu'une invasion n'y saurait avoir les mêmes conséquences qu'en Zélande, et que d'ailleurs toutes les fois qu'une masse de troupes est réunie sur un point quelconque, il n'est rien de si facile que de la porter rapidement partout où le besoin l'exige. La camp d'Eindhoven a eu un but politique plutôt que militaire; il ne peut être encore ni dissous ni affaibli, mais il fait partie intégrante de l'armée de Batavie et à la moindre certitude d'attaque il sera utilisè". Voorts dringt hij op een nader besluit van het Bewind aan ter verzending met den koerier dien hij op het punt staat aan den Eersten Consul af te vaardigen. — Cambier legde dit antwoord bij missive van 30 Mei aan het Bewind over, dat 31 Mei de zaak commissoriaal maakte aan Besier en van Hooff, op wier rapport het Bewind 2 Juni besloot, één bataillon Bataafsche troepen naar Voorne en Goeree te zenden, en voorts ter beschikking van Augereau te stellen drie bataillons Bataafsche troepen tot versterking van de bezetting *der Zeeuwsche eilanden*, „onder deze mits echter dat deze drie bataillons met geen Fransche troupes zullen mogen worden vermengd, maar onmiddellijk zullen moeten blijven onder de orders van den generaal aan wien de defensie van het voormalig Zeeland is opgedragen".

Bataafsche troupes bij Bergen-op-Zoom; en wordende bij hetzelve antwoord van den generaal Augereau gepersisteerd bij de eerst gedane instantie tot de oprigting van dat kamp, en wijders geinsteerd op een meer formeel antwoord van de zijde van het Bataafsch gouvernement, ten einde te kunnen expedieeren een courier, welke gereed stond om met dépêches aan den Eersten Consul te worden afgezonden; en tevens in aanmerking zijnde genomen dat het uit den aart der betrekking, in welke de commandeerende generaal der Fransche troupes tot nu omtrent het Bataafsch gouvernement heeft gestaan, moest voortvloeien dat het gouvernement hier te lande door eene militaire magt wierd gerivaliseerd, en dat het gedrag zoowel van deze militaire magt, als van andere geëmployeerden der Fransche binnen deze Republiek, hoe langer zoo meer noodzakelijk maakt dat van de zijde van het Bataafsch gouvernement bij den Eersten Consul worde aangedrongen op eene rondborstige verklaring, waarbij de vrijheid en ongekrenkte onafhanglijkheid van de Bataafsche Republiek zoodanig worde geconstateerd, dat hetzelve in het oog der mogendheden van Europa en van de Bataafsche ingezetenen niet alleen niet meer blijve een onopgelost vraagstuk, maar ook bovendien van zoodanigen invloed worde op het gedrag van den tijdelijken generaal de Fransche troupes commandeerde, en op dat van alle verdere agenten en geëmployeerden, dat alle dezelve aan het wettig gezag door het volk daargesteld en door de Staatsregeling bekragtigd de verschuldigde ondergeschiktheid bewijzen; en wijders zijnde geconsidereerd, dat uit eene zoodanige erkentenis der Bataafsche onafhanglijkheid noodzakelijk volgen moet, dat alle entraves zoowel door Fransche kapers als op alle andere wijzen der commercie toegebragt ophouden; — en dat het dus van het hoogste aanbelang is, dat de betrekkingen en belangen van de Bataafsche Republiek, zoowel als het wezentlijke nut hetwelk van dezelve voor het welbegrepen belang der Fransche Republiek kan worden getrokken, met levendige trekken onder de aandagt van den Eersten Consul worde gebragt, teneinde niet alleen de staat van onzekerheid en van moedeloosheid ophoude, waarin het onstaatkundig gedrag van het Fransch gouvernement de Bataafsche Republiek en hare ingezetenen tot nog toe gehouden heeft, maar bovendien bij eene mogelijke hetzij continentale, hetzij algemeene vrede datgeen aan de Bataafsche Republiek worde toegewezen, waarop dezelve uithoofde van hare ligging, relatiën, belangen en gedane opofferingen de billijkste aanspraak heeft; — voorts zijnde geconsidereerd, dat wanneer onverhoopt de oorlog nog langer mogt blijven voortduren, het Bataafsche volk, reeds te veel door belastingen gedrukt, en van alle commerciëele voordeelen verstoken, niet langer in de behoeften van den Staat kan blijven voorzien, en dat het dus noodzakelijk is, dat in zoodanig geval zulke middelen met den Eersten Consul worden geconcerteerd, welke de Bataafsche Republiek kunnen in staat stellen om de Fransche Republiek, voor welker belangen reeds zooveel is gedaan, te kunnen blijven secondeeren; — en eindelijk in aanmerking zijnde genomen dat de werkzaamheden van den verdienstelijken ambassadeur Schimmelpenninck te Parijs zoo menigvuldig zijn, dat het met geene billijkheid van hem kan worden gevergd om zich bij den Eersten Consul, zich thans van de residentie van het Fransch gouvernement verwijderd vindende, ter uitvoering van de na te melden commissie te vervoegen; — is besloten:

Vooreerst: dat aan den Eersten Consul der Fransche Republiek op de na

te melden wijze zal worden afgezonden de missive ten dezen gearresteerd en alhier geinsereerd (*fiat insertio*).

Ten tweeden: dat zal worden verzogt en gecommitteerd zooals verzogt en gecommitteerd wordt bij dezen de vice-admiraal de Winter, ten einde zich zoo spoedig doenlijk in persoon te vervoegen bij den Eersten Consul, waar deze zich mogt bevinden, en zich in het volbrengen dezer commissie te gedragen naar de volgende punten en artikelen: . . . . . [1]).

Art. 3. — Hij zal den Eersten Consul voorhouden de staat van onzekerheid waarin zich de Bataafsche Republiek, met betrekking tot hare onafhanglijkheid, tot nu toe heeft bevonden, en insteeren op eene formeele schriftelijke verklaring deswegens van den Eersten Consul.

Art. 4. — Hij zal een tafereel schetsen van de vexatiën en entraves welke de Bataafsche Republiek en hare commercieerende ingezetenen nu sinds vijf jaren hebben ondervonden, en niet nalaten de moedeloosheid en de verwijdering te doen gevoelen, welke deze staat van onzekerheid en deze vexatiën in den nationalen geest moeten verwekken.

Art. 5. — Hij zal in het betoog van deze belemmeringen gebruik maken van alles wat hem deswegens bekend is, — van hetgeen in de voormelde missive is gedetailleerd, en speciaal doen zien dat de oorzaken van dezen staat van onderdrukking moeten gezogt worden in de gesteldheid der betrekking van de commandeerende generaals der Fransche troupes, welke zich tot nu toe niet geconsidereerd hebben te zijn in dienst van de Bataafsche Republiek, noch ondergeschikt aan de orders van het Bataafsche gouvernement.

Art. 6. — Hij zal op de dringendste wijze insteeren dat door den Eersten Consul worden gegeven de noodige orders, dat de Fransche troupes binnen deze Republiek zich stellen onder de onmiddellijke bevelen van het Bataafsch gouvernement, zonder dat de generaal, dezelve commandeerende, zich zal kunnen veroorloven de gegeven orders van dat gouvernement te taxeeren of te weerstreven, blijvende het aan den generaal steeds onverlet zoodanige voorstellen te doen als hij zal vermeenen te behooren, terwijl in deze voorstellen geenzins een beslissende, maar een ondergeschikte toon zal behooren te heerschen.

Art. 7. — Hij zal aandringen dat geene bewegingen van troupes zullen mogen geschieden anders dan op last of met toestemming van het Bataafsch gouvernement, en dat dus voortaan niet, gelijk nu het geval is, slegts kennis worde gegeven van de veranderingen welke de generaal in de positie der troupes meent te moeten maken, terwijl niet zelden de troupes zelve reeds op marsch zijn voor en aleer het gouvernement gelegenheid heeft gehad zich hieromtrent te expliceeren.

---

1) Artt. 1 en 2: hij zal zich naar den Consul begeven en hem de missive in persoon ter hand stellen.

Art. 8. — Hij zal aan den Eersten Consul doen gevoelen welke nadeelen de Bataafsche commercie geleden heeft bij de maatregelen door het Fransche gouvernement ten opzigte der commercie genomen en welke nog niet zijn opgeheven, zoowel als door de handelwijze der Fransche kapers, welker buitensporigheid de Eerste Consul zelf, door de voorgedragen veranderingen in de judicature over gemaakte prijzen, heeft gemeend te moeten beteugelen.

Art. 9. — Hij zal aantoonen de onbillijkheid daarin gelegen, dat de in- en uitvoer van allerhande goederen binnen de Bataafsche Republiek door Fransche wetten en Fransche schepen wordt belemmerd en ondoenlijk gemaakt; daar het van publieke notorieteit is, o. a. uit eene openlijke annonce van den burger Bourdon, ordonnateur der marine te Antwerpen, dat het Fransche gouvernement aan deszelfs ingezetenen den invoer der grondstoffen, direct uit Engeland komende, heeft toegestaan.

Art. 10. — Hij zal betoogen, behalve de onbestaanbaarheid van zoodanig een gedrag ten aanzien van eenen bondgenoot die zooveel voor de Fransche Republiek gedaan heeft en nog bereid is te doen, het kwalijk begrepen belang der Fransche Republiek en harer ingezetenen in de voortduring der bestaande belastingen en prohibitiën op Bataafsche goederen.

Art. 11. — Hij zal doen opmerken, dat de Bataafsche Republiek oneindig meer gebruik maakt van Fransche voortbrengselen en fabriekwaren, dan er uit dezelve door Frankrijk worden getrokken; — dat, daar het Bewind zich thans geauthoriseerd vindt om aan de prohibitive wetten zoowel ten opzigte van de Fransche als van de Engelsche goederen eenige latitude te geven, hetzelve besloten heeft de laatstgemelde te blijven weren, ten einde de Fransche ingezetenen in de gelegenheid komen om, ten nadeele der Engelschen, de Fransche fabriekwaren op onze markt en daardoor naar het Noorden van Europa in train te brengen; — dan dat deze handelwijze eene wederkeerige faciliteit vordert, welke niet zou kunnen nalaten de wezenlijkste en duurzaamste voordeelen voor de beide natiën daar te stellen, waaraan na het sluiten van eene algemeene vrede, wanneer de faciliteit der commercie het ongelimiteerd debiet der Engelsche waren eene nieuwe kragt zal geven, niet te denken zal zijn.

Art. 12. — Hij zal doen observeeren, dat wanneer na zoovele opofferingen, en een zoo stellig bewijs van de commercie der Engelschen niet te willen begunstigen, onverhoopt nog aan de Bataafsche trouw mogt getwijfeld worden; wanneer men dus niet kon goedvinden ten opzigte der voortbrengselen onzer fabrieken en trafieken faciel te zijn; wanneer het Fransche tarief, waarbij de meeste onzer artikelen zóó hoog zijn belast dat zulks als eene reëele prohibitie moet worden aangemerkt, zoowel als de lastgelden waaraan de Hollandsche schepen zijn onderworpen, niet mogten worden verminderd; wanneer ten aanzien der direct verboden Bataafsche artikelen, b.v. genever, gefabriceerde tabak, geraffineerd zout, mitsgaders andere goederen welke over en weder gezonden worden, doch van welke wij veel grooter hoeveelheden dan de Franschen tot ons trekken, als bereide huiden en leer, lakens, wollen, zijden en katoenen stoffen, gesponnen wol enz. geen voordeelige veranderingen worden

gemaakt; — dat in zoodanigen geval het Bataafsch gouvernement, hoe ongaarne ook, zich verpligt zal zien om op de Fransche goederen nog meerdere en equivalente maatregelen van prohibitie te statueeren, zooals b.v. tegen de brandewijnen en wijnen zou kunnen plaats hebben.

Art. 13. — Hij zal doen gevoelen dat de Bataafsche Republiek in de volstrekte onmogelijkheid zal geraken van hare engagementen ten aanzien van de Fransche Republiek zonder meerder bloei van commercie te realiseeren; en dat het dus ter verantwoording van de Fransche Republiek zal staan wanneer bij voortduring dezer onderdrukking het Bataafsche volk tot besluiten wierd gebragt, welke, zoo al niet voordeelig voor haar zelve, voor de Fransche Republiek althans allerschadelijkst zouden zijn.

Art. 14. — Hij zal betoogen het belang hetwelk der Fransche Republiek heeft om zich op den duur van de goede trouw en de toegenegenheid der Bataafsche Republiek te verzekeren, en dientengevolge aandringen dat bij eene mogelijke continentale of algemeene vrede de limiten van de Bataafsche Republiek zoodanig worden bepaald, dat dezelve met hare eigen middelen van defensie gemakkelijk tegen allen aanval van andere mogendheden, zoo aan de landzijde als ter zee, te verdedigen is.

Art. 15. — Hij zal urgeeren, dat de geschillen over het verstand van het tractaat van alliantie met betrekking tot de haven van Vlissingen eens eindelijk ten genoegen van het Bataafsch gouvernement worden getermineerd; dat de verdraaiing en verkeerde interpretatie ophoude, welke men aan de woorden van dat tractaat aan de Fransche zijde geven moet om de gevoerde sustenue te coloreeren, en dat dus de Bataafsche Republiek worde hersteld in dien staat van integriteit waarop dezelve de billijkste aanspraak heeft, en welke zonder de schreeuwendste onregtvaardigheid aan dezelve niet kan worden ontzegd.

Art. 16. — Hij zal demonstreeren, dat wanneer onverhoopt de oorlog nog langer mogt blijven voortduren en tevens de staat van stagnatie moet blijven standhouden, waarin zich de Bataafsche commercie bevindt, de Bataafsche Republiek in de volstrekte onmogelijkheid zal geraken om de Fransche Republiek met hare geldmiddelen te blijven secondeeren, zoo niet andere middelen worden beraamd, waardoor aan de Bataafsche Republiek meerdere ressources bezorgd, of thans gestopte bronnen van welvaart weder worden geopend.

Art. 17. — Hij zal den Eersten Consul onder het oog brengen, dat het eenig middel hetwelk het Bataafsch gouvernement als in dezen geschikt beschouwt, bestaat in eene neutralisatie onder garantie der met de Bataafsche Republiek niet in oorlog zijnde mogendheden, en van hem verlangen dat hij ter bereiking der oogmerken van het Bataafsch gouvernement in dezen wil intercedeeren.

Art. 18. — Eindelijk zal hij ter bevordering der bedoelingen van het Uitvoerend Bewind al datgeen in het werk stellen, hetgeen zijne beproefde

vaderlandsliefde en erkende kunde van personen en zaken hem zal aan de hand geven . . . . . [1]).

[Bijgevoegd:]

HET UITVOEREND BEWIND AAN DEN EERSTEN CONSUL, 5 Juni 1800 [2]).

Le gouvernement batave a cru faire une démarche digne de Buonaparte en députant auprès de lui un de ses concitoyens des plus recommandables, l'amiral de Winter. Son nom suffira sans doute pour vous annoncer la nature de sa mission. Confiance, loyauté, dévouement à la cause de la liberté et de la République dont vous êtes le chef, tels sont le sentimens qu'il est chargé de vous manifester.

C'est de vos mains victorieuses où la France a déposé son sort, que la Batavie attend son bonheur; vos lumières politiques vont consolider son existence politique, mais avant de prononcer sur sa destinée future, veuillez connaître et apprécier nos sacrifices.

Trop de fois on vous a dit qu'ils étaient dictés par la parcimonie et contenus par la malveillance. Vous ignorez que des vexations de tout genre ont pesé depuis cinq ans sur la nation, qui éprouve le dernier malheur en étant calomniée après de si pénibles efforts.

Nous ne parlons point de ce qui s'est passé depuis l'époque qui vous a remis les rênes du gouvernement français. Au contraire, nous avons plaisir à dire que nous n'avons nulle plainte à former sur la moralité, non plus que sur les talens de vos employés en Batavie; et si le langage conciliable avec l'indépendance de la nation batave avait toujours été respecté, nous n'aurions que des remercîmens à vous adresser pour nos relations avec eux. Mais, citoyen Consul, une fausse idée les gouverne, et dirige dans l'erreur le gouvernement français. On s'obstine à croire des ressources à un pays qui n'en a plus aucune; et par la raison qu'on n'y voit point de ruines, parce que le caractère de nos concitoyens est la conservation, le soin et l'appropriement, on juge sur les apparences, on suppose des richesses où il n'y a que de beaux restes d'une prospérité et d'une aisance jadis généralement répandues, et une dépense de plus pour cet entretien coûteux.

La révolution de 1787 a porté le premier coup à nos ressources; la guerre qui l'a suivie nous a épuisés.

La conquête a été ruineuse; des milliards d'assignats inondèrent le pays, nos arsenaux furent épuisés, des réquisitions onéreuses pesaient partout; et le subside de 100 millions, qui en a produit moins de 30 à la France, ne nous en a pas moins coûté cette somme.

Presque tous les agens de l'ancien Directoire ont regardé la Batavie

1) Volgt nog een lijst van aan de Winter mede te deelen stukken, voorschrift dat hij zal hebben te correspondeeren met den algemeenen secretaris Hultman, en bepaling dat afschrift van dit besluit zal worden gegeven aan van der Goes ter mededeeling aan Schimmelpenninck. — Dit afschrift aan van der Goes is eerst 21 Juni gegeven, en den eigen dag door hem aan Schimmelpenninck doorgezonden.

2) Deze brief is niet meer geminuteerd door Dassevael, maar bijgevoegd in een vermoedelijk naar de minuut van een der Directeuren door een ander ambtenaar afgeschreven exemplaar.

comme un bien rural appartenant à eux. Les corsaires armés de cinq ou six hommes attendaient nos bâtimens dans nos propres ports, et les ramenaient comme prises le soir même qu'ils en étaient sortis, après avoir jeté à bord quelques papiers pour colorer leur brigandage. Une foule d'affaires de ce genre a été jugée contre nous par vos anciens tribunaux; plusieurs sont encore à votre tribunal des prises, et nous vous demandons justice.

Une partie de nos colonies est perdue; le reste est inaccessible pour le commerce, qui est ruiné; il dissimule autant qu'il peut ses pertes, pour suivre la pactisation faite entre les négocians; mais les vaisseaux qui pourrissent dans nos eaux, sans qu'on ait les avances pour les raccommoder, sont les dénonciateurs de notre misère.

Nous espérions un commerce, avantageux pour la France comme pour nous, avec vos départemens réunis; des douanes exorbitantes empêchent toute communication si ce n'est par la contrebande qui se joue des commis au milieu des landes de six ou sept lieues d'étendue. Le préjudice en résulte pour vous et pour nous, sinon que le fonds inépuisable de la France rend votre perte imperceptible.

C'est à vous, citoyen Consul, qu'est le droit de changer cet état. Le négociant Lubbers que nous a envoyé l'ancien Directoire pour connaître les abus, les a tous dénoncés à son gouvernement dans de longs mémoires, et jamais nous n'avons pu obtenir satisfaction.

Si la Batavie vous est chère, et que vous désirez vous rendre son alliance fructueuse, il faut lui rendre son commerce, puisque nous n'avons que du commerce. L'agriculture est sans sol, et nos manufactures sans bras. Notre population n'est pas plus de 1.800.000 âmes. Cela ne donne pas 300.000 mâles en état de porter les armes, en y comprenant les étrangers, les gens mariés, fonctionnaires publics et invalides. Cependant nous entretenons, outre les 25.000 Français, une armée soldée de 32.000 hommes, et autant de gardes nationales, habillées, armées, prêtes à défendre le pays comme elles l'ont fait au premier signal, et qui perdent l'habitude du travail en s'exerçant à la manœuvre.

Nos impositions ordinaires et extraordinaires s'élevèrent cette annèe a près de 160 millions de francs; nos revenus ordinaires ne montent qu'à 60 millions de francs. Si la République française payait dans cette proportion, elle payerait 2 milliards 400 millions, et cependant la France a un sol abondant et fertile en toutes productions, et nous, nous n'avons que des marais ou des landes, et des digues à entretenir.

Enfin un si cruel état a été précédé de quatre années pendant lesquelles nos capitalistes ont payé, outre l'imposition ordinaire, 27 % de leurs capitaux. Aussi n'y a-t-il plus de capitaux; la plupart sont absorbés par différentes causes, l'énorme quantité de papier qu'on a été obligé d'émettre pour satisfaire à la dette de l'Etat y contribue, et la réduction de la dette publique en France y a même porté un coup funeste.

Il ne nous reste que des gens nécessiteux. Nous sommes en état de prouver que plus de 80.000 hommes sont nourris tous les jours de secours à Amsterdam, et de même à proportion dans toutes les villes. Il n'y a pas un seul de ces faits qui ne soit de notorieté publique. Cet état peut-il durer? En foi d'intègres magistrats, élus par le peuple libre, nous déclarons que non.

La force peut perdre la Batavie, mais nous ne pouvons la trahir. Nous sommes épuisés; il ne nous reste que deux trésors bien précieux pour l'avenir: le crédit et la moralité du peuple batave. Qu'ils soient toujours les garans de l'utilité le notre alliance!

Sauvez la Batavie, citoyen Consul, et ne souffrez plus qu'elle soit calomniée auprès de vous. Nous vous affirmons que nous avons agi en alliés dévoués avec votre ministre. S'il s'est plaint de notre lenteur à agir, il ne connaît pas notre pays et notre position. Le Directoire est bien moins puissant que ne l'était l'ancien Directoire de France. La constitution que celui-ci nous a donnée a été faite à la hâte; l'organisation des pouvoirs n'est pas encore établie, et nous embarrasse dans de nombreuses considérations.

Nous avons fait souvent de sérieuses objections au général Augereau, persuadés que le gouvernement pouvait contredire ou éclairer selon sa conscience le général qui avait reçu de lui son commandement. Mais nous avons applaudi les premiers à ses intentions; nous avons cédé sur tous les points, par égard pour un brave général plus accoutumé à recevoir sa puissance de son épée qu'à la tenir d'un gouvernement civil. Nous n'avons résisté que lorsque la dignité nationale devait être maintenue.

C'est à vous, citoyen Consul, à tirer du servage et de la misère un peuple, votre allié et digne de l'être. La misère, nous la supporterons; le servage jamais, pas plus celui du Stadhouder que d'aucun état ou individu.

Vous avez été grand avec tout le monde, vous le serez avec nous. Vous nous applaudirez d'être Bataves avant d'être Français, accusation qu'on nous a si souvent faite, et qui nous honorera auprès de vous, quand vous songerez aux maux que des Français indignes de ce nom ont faits à la Batavie, et que le peuple que nous régissons en est arrivé au degré de malheur d'avoir besoin de plus que des espérances.

530. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 13 Juni 1800 [1]).

Ik ontving gisteren eene note van den minister van buitenlandsche zaken, waarvan ik de eer heb eene copie hiernevens te voegen. Gij zult daaruit zien, dat dezelve inhoudt eene allerpressantste requisitie van de zijde van den Eersten Consul, gegrond op het geconvenieerde bij het Haagsche tractaat, ten einde 7000 man Bataafsche troupes te zijner dispositie te stellen, om gecombineerd met de Fransche Rhijn-armée tegen den vijand te worden geëmployeerd.

1) R. A., Buitenl. Zaken 213. — „Vous n'avez point oublié qu'au moment où le premier Consul ordonnait et dirigeait les préparatifs d'une campagne qu'il avait inutilement tenté de prévenir, il avait fait demander au gouvernement batave qu'en exécution du traité de la Haye deux demi-brigades de votre nation fussent envoyées à l'armée du Rhin. Votre gouvernement s'y refusa, et je ne puis vous taire qu'aucune des raisons dont il s'appuya ne put détruire la mauvaise impression de ce refus, qui n'est pas le seul encore que nous ayons éprouvé lorsque nous avons parlé au nom de la cause de l'intérêt commun. . . . . . Le premier Consul a combiné l'emploi de toutes les forces de la République française, mais obligé d'en conduire une grande part en Italie, il voit qu'il est absolument nécessaire au plan général de la campagne qu'un corps auxilaire batave soit mis en mouvement pour joindre l'armée française et combattre avec elle. . . . . . Le premier Consul ne veut pas supposer seulement qu'un refus soit possible" (Talleyrand aan Schimmelpenninck, 22 prairial jaar VIII (11 Juni 1800)).

Ik gevoele zeer wel dat zich verscheidene gewigtige zwarigheden, zoo ter zake van de voortdurende hostile demonstratiën der Engelschen tegen onze kusten, als uithoofde van het financieel bezwaar daaruit resulteerende, tegen dit aanzoek opdoen. Edoch ik mag van den anderen niet ontveinzen dat de zwarigheden welke uit eene weigering onvermijdelijk zoo 't mij toeschijnt zullen resulteeren, mij nog oneindig gewigtiger, en van nog slegtere gevolgen voor ons land voorkomen. Het is ongetwijfeld het allerhoogst belang van ons vaderland om in deze misschien beslissende oogenblikken zooveel mogelijk de goede harmonie tusschen de beide gouvernementen te bevorderen, en eene allerfacheuste verwijdering, welke mij bij eene weigering onvermijdelijk toeschijnt, te voorkomen . . . . .

Ik hope dat het Bewind in deze tedere en gewichtige zaak de veiligheid van den vaderlandschen grond tegen de Engelsche demonstratiën met de zoo stellige begeerte van den Eersten Consul ten opzigte der op grond van het Haagsche tractaat gereclameerde Bataafsche troupes zal kunnen vereenigen . . . . .

531. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 24 Juni 1800 [1]).

Ik zou den achtenswaardigen Comps niet als courier afgezonden hebben om u de afdoende overwinning van Marengo over te brengen, indien ik het niet indispensabel gevonden had om door hem eenige mondelijke ouvertures aan het Bewind te doen over den tegenwoordigen toestand van zaken alhier, en wel bepaaldelijk over den invloed welke deze gewigtige gebeurtenis, mijns erachtens, zoude kunnen en moeten maken op de finale determinatie van het Bewind op de vraag van den Eersten Consul van 7000 man Bataafsche troupes te zijner dispositie. Ik heb wel de vrijheid genomen om, bij mijne depêche van den 13 dezer, met tamelijken aandrang mijne opinie daaromtrent aan het Bewind kenbaar te maken; dan ik vermeene thans dat deze laatste groote evenementen en de gevolgen welke al verder daaruit hoogstwaarschijnlijk resulteeren, het mij tot een pligt maken om nog nader dit mijn gevoelen aan te dringen.

Wat wij ons ook mogen voor den geest brengen, het is en blijft maar waar, dat wij het generaal plan van defensie aan dit gouvernement, hetwelk daartoe een zoo overwegend physiek gedeelte moet toebrengen, niet kunnen noch moeten betwisten. Het is zeker hard en ontrustend om, als men zijn eigen land bedreigd ziet, aldan hetzelve van een gedeelte zijner nationale troupes te ontledigen; maar het is echter niet minder waar dat ook in effecte aan den Rhijn en aan den Donau ons land verdedigd wordt, en dat een ramp, in die oorden de republikeinsche magt treffende, onmiddellijk zich tot ons vaderland en deszelfs zekerheid uitstrekt. Ja misschien zoude men kunnen zeggen dat juist een ramp aan den Rhijn afgewagt wordt door de Engelschen om eene onderneming op onze kusten te durven wagen, eene onderneming welke hun weinig succes kan beloven en waarschijnlijk voor hen van een allerfataalsten uitslag zoude moeten zijn, zoolang de kans des oorlogs zich ten voordeel der republikeinsche wapenen aan den Rhijn blijft verklaren.

1) R. A., Buitenl. Zaken 213. — Marengo: 14 Juni 1800.

Maar ik wil mij niet eens eenige militaire berekeningen veroorloven. Ik wil mij maar alleen bepalen tot de daadzaken, welke aanwezig zijn en welke ik voor mijne oogen heb. Ik zie de gedetermineerde intentie van hem die over de colossale magt van deze Republiek beslist, van wiens goed- of kwaadwillendheid te onswaarts zoo oneindig veel afhangt. Ik gevoele zeer de uitwerking, op iemand van zijne denkwijze en in zijne positie, van eene weigering omtrent eene militaire dispositie welke hij (ik heb dit sinds drie maanden gemerkt) als een gedeelte van zijn algemeen plan beschouwt. Het is bij mij zoo klaar als het middaglicht, dat hij deze weigering, hoe ook voorgedragen en hoe ook bekleed, zal beschouwen als een blijk van gebrek aan achting voor hem, als eene miskenning van de groote aangelegenheid van zijne vriendschap jegens ons gemeenebest, en welligt als het uitwerksel eener zeer weinig amicale dispositie voor de gemeene zaak. Deze gevolgen zijn niet twijfelachtig, maar zeker; en tot welk eene positie van zaken ons een zoodanige geestgesteldheid brengen moet, indien die zich ééns gezet heeft in een man van dat caracter, is indedaad niet zeer moeilijk te berekenen . . . . .

Ik verzoeke de finale dispositie van het Bewind per extra courier ten spoedigste te mogen ontfangen [1]).

532. DE WINTER AAN HULTMAN, 26 Juni 1800 [2]).

Turijn.

. . . . . Hedenmorgen om 9 uur arriveerde de Eerste Consul hier. Ik heb geprofiteerd van dit oogenblik om hem even te spreken, den aard mijner missie te zeggen, den brief over te geven, en hem permissie te vragen hem naar Parijs te volgen, om hem daar den inhoud derzelve nader te expliceeren, zonder ostensibel aan hem gepresenteerd te worden. Hij heeft mij betuigd dat mijn persoon, die hij zeide te kennen en te apprecieeren, hem zeer aangenaam was; dat ik mij maar bij mijn komst te Parijs had aan te dienen. Hij scheen verwonderd toen ik hem zeide dat het Bataafsch gouvernement immer door een militair pouvoir gerivaliseerd wordende, dit geen nut konde doen, noch het volkomen vertrouwen en de achting der Bataafsche natie verkrijgen; dat dit alleen zou kunnen geschieden, wanneer onze onafhanglijkheid geen problema meer schijnen zoude. Hij antwoordde mij, *dat het immers al lang was* dat het Fransche gouvernement zich niet meer met onze huishoudelijke zaken bemoeide. De tijd en gelegenheid niet daar zijnde om veel meer te zeggen, gaf ik hem te kennen dat de inhoud van den brief hem nader zoude inlichten; dat wij onze eenige hoop in hem stelden; dat hij de middelen in handen had om onze Republiek consistentie te geven door hare

---

1) Reeds op de vorige dépêche van Schimmelpenninck had het Bewind tot toegeven besloten (van der Goes aan Schimmelpenninck, 21 Juni 1800, officieel).

2) R. A., Uitv. Bewind 482. — De Winter was 14 Juni te Reims, 19 Juni te Lyon (waar hij kennis kreeg van den slag bij Marengo), 24 Juni te Turijn. Hij maakte zich gereed naar Milaan te vertrekken om den Eersten Consul te spreken, toen bericht kwam dat deze de terugreis naar Parijs reeds had aangenomen. De brief van het Bewind werd nu overhandigd tijdens de vliegende doorreis van Bonaparte te Turijn.

onafhanglijkheid te erkennen, hare commercie te bevoordeelen, en door aan alle kwaadwilligen de strafbare hoop te benemen op het herstel van het Stadhouderlijk huis. Hij antwoordde dat voor dit laatste er geen nood was, en ten opzichte van 't andere gaf hij mij zijne goedkeuring te kennen, om nadere explicatie daaromtrent te Parijs te hooren. Ik augureere uit dit eerste onthaal veel goeds..... De Eerste Consul zal mij gelegenheid geven zonder tusschenkomst van ministerieele memoriën den waren staat onzer Republiek bloot te leggen .....

Naar het mij voorkomt kent men onzen generaal-en-chef zeer wel, en niemand verwondert zich over onze klachten. Een goed vriend van den Eersten Consul welke met hem reist [1]), zeide mij dat het genoeg was dat ik den naam noemde om te weten wat ons gouvernement en ik verlangden. Ik geloove dat dit artikel [2]) niet moeilijk zal wezen, om naar ons genoegen te schikken.....

533. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 7 Juli 1800 [3]).

Ik heb gisteren op de audientie gelegenheid gehad om mij van den aangenamen last, in uwe aanschrijving van 1 Juli ll. vervat, te kunnen kwijten, en ben bij den Eersten Consul de tolk geweest der gevoelens van het Wetgevend Lichaam en van het Bewind over den schitterenden uitslag der ontzettende campagne, waarvan het plan geheel door zijn genie ontworpen en onder zijne oogen uitgevoerd is. Ik heb getracht om hem een levendig denkbeeld te geven van de blijde hoop en verwachting welke deze groote gebeurtenissen wederom in alle harten, en inzonderheid bij de eerste geconstitueerde magten in ons vaderland uitgewerkt hadden, en ik heb, na bij deze gelegenheid verder gezegd te hebben hetgeen de aart der zaak mij van zelfs in den mond moest leggen, er eindelijk bijgevoegd dat het de hartelijke wensch van het Wetgevend Lichaam en Bewind, ja van de geheele Bataafsche Republiek was, dat hij, wiens hoofd geene laurieren meer behoefde, eens eindelijk de aangenaamste belooning voor zoovele zorgen en gevaren mogt vinden in het bezorgen van eene vrede welke èn in het algemeen aan het zuchtende menschdom rust, èn aan deze Republiek en hare geallieerden de bronnen van welvaart en bloei kan terugbrengen.

Ik had [4]) aan den eenen kant het genoegen te zien, dat de Consul op de gracieuste wijze deze uitboezeming van de gevoelens van het Wetgevend Lichaam en Bewind beantwoordde; maar ik vernam van den anderen kant met eene wezenlijke smarte dat hij nog steeds in zijn ziel ronddraagt de onaangename gewaarwording, welke de mislukte zending van den burger Marmont naar Amsterdam uitgewerkt heeft. Hij zeide bij herhaling dat hij niet konde verbergen het verdriet hetwelk die afwijzing van de zijde der commercie hem veroorzaakt had; hij voegde er bij dat Amsterdam door die weigering

---

1) De Eerste Consul reisde in gezelschap van Duroc, Bessières, Bourrienne en Savary.

2) De verwijdering van Augereau.

3) R. A., Buitenl. Zaken 213. — 1 Juli was Schimmelpenninck aangeschreven den Eersten Consul te complimenteeren wegens Marengo.

4) Deze en de volgende woorden, tot: „recht had te verwachten" reeds bij G. Schimmelpenninck I, 225.

gemankeerd had om krachtdadig deel te nemen aan de successen, en geen recht op zijne bijzondere affectie gekregen had. Ik antwoordde er in substantie op, dat het voor mij zeer penibel was te ontwaren, dat zoovele brillante evenementen deze onaangename gewaarwordingen nog niet hadden uitgedoofd; dat het mislukken dier zending geenzins aan de dispositie der commercie, maar aan de hinderpalen der omstandigheden, en voor een groot gedeelte aan de gebezigde wijze en form in de uitvoering, waren toe te schrijven; dat, hoezeer ik met leedwezen dit bijblijvend onaangenaam gevoel over die gebeurtenis in hem ontdekte, ik echter volkomen gerust was dat Buonaparte nimmer iets zou doen of laten hetgeen aan zijne glorie zoowel als aan zijne rechtvaardigheid onwaardig zoude zijn, en dat het Bataafsch Bewind en de geheele natie zich nimmer zouden veroorlooven om eenige vrees op te vatten, dat onder het consulaat van Buonaparte door het ruïneeren van onze commercie aan het vurigste verlangen van onzen gemeenen vijand, het Engelsch gouvernement, zoude voldaan worden. De Eerste Consul hervattede daarop, dat zeer zeker zijne algemeene staatkundige vues door geen accidenteele omstandigheden zouden veranderen; dat hij altoos omtrent onze Republiek zoo zoude handelen als met de beginselen van billijkheid en rechtvaardigheid, en met het voorschrift der wederzijdsche verbintenissen, overeenstemde, en zooals een Republiek, welke zeer zeker voor de gemeene zaak veel geleden had, recht had te verwachten.

De Consul informeerde mij vervolgens, dat hij met genoegen vernomen had het besluit van het Bewind omtrent de gevraagde 7000 man Bataafsche troupes, dan dat tot de compleete en zekere reussite van het plan van campagne aan den Rhijn, hij op dit tijdstip indispensabel oordeelde om nog bij dat corps van 7000 man te voegen 2000 man in cavalerie, artillerie en sapeurs, en dat er eene onverwijlde noodzakelijkheid was om dat alzoo geaugmenteerde corps van 9000 man effectieff onder de wapens en te velde te brengen. Deze versterking was indispensabel omdat het mogelijk was dat de generaal Kray, nu genoodzaakt om den Donau te verlaten, anders welligt de partij zou nemen om den Rhijn af te zakken, en dat uit dien hoofde het Fransche leger bij Mentz sterk genoeg moest gemaakt worden om zulke projecten te frustreeren, en den vijand geen andere retraite als Bohemen over te laten. De minister Sémonville had reeds eene aanschrijving ontvangen om deze begeerte aan het Bewind met de beweeggronden daarvoor open te leggen. Ik moet u derhalven verzoeken, om al wederom hiervan aan het Bewind kennis te geven, en hetzelve tot een punt van onverwijlde deliberatie te maken. Ik houde mij verzekerd dat het Bewind ook in deze aanvrage zal bewilligen, indien de zaak mogelijk is . . . . .

534. DE WINTER AAN HULTMAN, 7 Juli 1800 [1]).

Gisteren had ik de eer op de generale audientie te zijn en den Eersten Consul te spreken, welke egter nog zoodanig geaffaireerd is, dat het niet mogelijk is geweest eene particuliere audientie te verkrijgen, die Z.Ed. mij

1) R. A., Uitv. Bewind 482. — De Winter was 3 Juli te Parijs aangekomen en bij Schimmelpenninck afgestapt.

gisteren beloofd heeft zoodra mogelijk te zullen verleenen. Ik heb dus nog geen wezenlijk begin aan mijne missie kunnen maken, zoomin als kunnen weten, welken indruk het toestaan der gevraagde 7000 man naar den Rhijn gemaakt heeft, hetwelk zekerlijk aangenaam zal geweest zijn, en welk genoegen aanmerkelijk zal vermeerderen indien het gouvernement mogt goedvinden om zonder prealabele weigering gracieuselijk de nadere aanvraag van 2000 man cavalerie, of ten minsten een genoegzaam gedeelte, te accordeeren. 't Komt mij voor dat hieraan veel belang gehegt wordt, en wezenlijk als men de positiën der armeeën nagaat, zal Frankrijk noodig hebben een corps van 20 à 25.000 man aan den Beneden-Rhijn, om van daar te kunnen ageeren tegen de corpsen der Keizerlijke armée . . . . .

Het zullen voorzeker verdiensten zijn, door een laatste effort aan te wenden met het toestaan der 8 à 9000 man infanterie en cavalerie, het oogenblik van de opening der vredesonderhandelingen te verhaasten; te meer daar het mij voorkomt dat de intentie van het Fransche kabinet zeer geprononceerd is, om de Bataafsche Republiek onder het tegenwoordige systema bij de vrede te mainteneeren. Het is alleen eene aannemelijke vrede welke het ongelukkige en zoozeer geavilisseerde vaderland kan redden. Vóór die tijd durf ik mij niet flatteeren dat er vele voordeelige veranderingen zullen plaats vinden. Alles wordt *militair* beoordeeld, en het zijn militaire efforts welke ons wederom tot de vrede en koophandel terug moeten brengen . . . . .

De generaal Augereau zal het leger, dat naar Dusseldorp en Mentz moet marcheeren, commandeeren.

Buonaparte [1]) kan niet vergeten 't mislukken der Amsterdamsche negotiatie. Gisteren toen Schimmelpenninck hem zeide het deel dat ons gouvernement nam in zijne overwinningen in Italië, zeide hij dat het Amsterdam wel mogt spijten geen deel daaraan te hebben; dat hij alles voor die stad alsdan zoude gedaan hebben, maar ook integendeel nu [het gebeurde] niet kon vergeten. Ik twijfel aan de reussite mijner missie. Sémonville is een groote schurk. Hij werkt om een verandering in 't gouvernement te maken. De Consul wil dit egter niet en wil den Prins ook geenzins herstellen. Ons hulpmiddel is de vrede; die te accelereeren is 't best. Frankrijk wil die ook opregt, en Buonaparte wil die ook.

535. DE WINTER AAN HULTMAN, 11 Juli 1800 [2]).

Of het de menigvuldige bezigheden zijn of andere redenen weet ik niet, maar tot heden heb ik de beloofde particuliere audientie nog niet mogen verkrijgen, en daar dit vrij lang duurt, heb ik mij deze tijd ten nutte gemaakt om eene memorie te stellen welke ik mij beloof den Eersten Consul in persoon over te geven en mondeling te ondersteunen.

De omstandigheden hebben den aart mijner missie bijzonder veranderd. Ofschoon ik niet wete wat dezelve thans uit zal werken, komt het mij egter voor dat dezelve alhier nimmer zoo belangrijk kan wezen als die geweest zoude zijn wanneer de Eerste Consul zich langer in Italiën had moeten of

1) Deze slotregels uit het cijfer.
2) R. A., Uitv. Bewind 482.

kunnen ophouden. Er is geen punt in mijne geheele instructie over hetwelk de minister Schimmelpenninck niet reeds gehandeld heeft, en zeer ampele memoriën, een cordaten en braven republikeinschen minister passende, heeft overgegeven. De voet waarop onze minister met den Consul en met den minister van buitenlandsche betrekkingen is, oordeele ik zoo goed en zoo vertrouwelijk te zijn als men met mogelijkheid zoude kunnen verlangen, en als mogelijk door weinig anderen geobtineerd zoude kunnen worden, zoodat men hier van onze zaken en omstandigheden ten volle onderrigt is, en men mogelijk wel genegen is gevraagde en voor ons heilzame veranderingen te willen maken, doch ze door de imperieuse omstandigheden des oorlogs als ontijdig oordeelt, omdat men mogelijk de zaken te veel in het groot beschouwt, en deze betrekkingen alleen als accessoriën beoordeelt. Mijne demarches kunnen dus wel de reeds gedane en nog dagelijks plaats hebbende vertoogen van onzen minister ondersteunen, maar weinig of geen meerdere afdoening doen hopen, wordende alles uitgesteld tot de vredesnegotiatiën, waarin zooals het schijnt de belangen der Bataafsche Republiek niet vergeten zullen worden, dat God geve.

Ik meen van goeder hand geinformeerd te zijn, dat de generaal Victor binnen weinige dagen naar de Bataafsche Republiek zal vertrekken om aldaar in plaats van den generaal Augereau te commandeeren. De generaal Victor heeft de artillerie van 't leger in Italiën en de linkervleugel bij de bataille van Marengo gecommandeerd, en de bijzondere attentie verdiend gehad van den Eersten Consul . . . . .

536. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 14 Juli 1800 [1]).

Ik heb gelegenheid gehad om door middel van hetzelfde canaal, waardoor ik de informatie bekwam vermeld bij mijne gecijferde van 25 April ll., onder mijne oogen te krijgen een origineele brief door denzelfden agent uit Londen geschreven 17 messidor (6 Juli), welke letterlijk de volgende passages inhoudt, die ik onmiddellijk bij de lecture genoteerd heb:

„Il m'est prouvé que l'Autriche épuise ses efforts pour inspirer au ministère brittanique une détermination pacifique. Je ne doute pas qu'elle ne réussisse à se faire autoriser de déclarer au premier Consul, que S. M. est disposée d'entamer une négociation de paix conjointement avec son allié le Roi d'Angleterre, qui a bien voulu céder aux instances de S. M. Impériale pour accéder à cette négociation; mais on insiste sur quelques bases préliminaires. Les derniers événemens ont ébranlé visiblement le ministère anglais, même sur le point de la Belgique, point auquel il avait déclaré très dernièrement tenir invariablement. Je dois cependant vous prédire que le cabinet de St. James en se relâchant sur cet article si délicat et si important, insistera en récompense sur la restauration du Stadhoudérat, ou bien sur une modification quelconque de la constitution batave, qui assure à la maison de Nassau une charge éminente sous une dénomination qui puisse être la plus convenable et la mieux calculée pour éviter l'exaspération de tous les partis. Je puis vous dire encore avec connaissance de cause, qu'il entre dans les vues de la Prusse de favoriser adroitement ces projets."

---

1) R. A., Buitenl. Zaken 213.

537. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 18 Juli 1800 [1]).

Het is mij gelukt heden het antwoord te zien, hetwelk aan den agent, bij mijne gecijferde van 14 dezer vermeld, gegeven is. Ik heb daaruit letterlijk de volgende remarquable periode genoteerd:

„Nous avions assez de certitude sur l'arrière-pensée du Roi de Prusse par rapport à la Batavie, et vos informations ne laissent plus de doute à cet égard. Il vous est enjoint de faire sentir de la manière plus peremptoire, que le rétablissement de la maison de Nassau en ce pays-là est aussi essentiellement incompatible avec la situation géographique et morale de République française, qu'il serait contraire aux engagemens contractés à cet égard. Vous repousserez constamment une idée si peu digne de notre politique et de notre loyauté."

538. DE WINTER AAN HULTMAN, 18 Juli 1800 [2]).

Ik heb de eer u copie te zenden van het discours dat ik aan Buonaparte in mijne particuliere audientie gehouden en overgegeven hebbe [3]), en op 't welk hij mij beloofd heeft schriftelijk te zullen antwoorden. Ik ben zeer tevreden over deze audientie, waarin wij bovendien gemeenzaam geraisonneerd hebben, van 'twelk ik hoop het genoegen te zullen hebben u eerstdaags mondeling verslag te doen.

Het zal [4]) alleen aan de haat van Buonaparte tegen Engeland toe te schrijven zijn, wanneer bij een vrede aan ons eenige coloniën worden teruggegeven en de Republiek niet opgeofferd. Hij zal ons behoud bevorderen om de noordelijke grenzen van Frankrijk te verzekeren, dog hij zal nimmer uit principe van regt of van deugdzaamheid het geringste doen. Hij gelooft niet aan den uitgeputten staat van ons land, en weinig aan de opregtheid onzer verbintenis met Frankrijk, die hij tot zelfbehoudenis noodzakelijk schijnt te oordeelen, waarom ons systema diende te zijn hem waarlijk zooveel te helpen als in ons vermogen is, en, dit te kort schietende, hem met beloften te paaien welker uitvoering wij zelf moeten verhinderen.

Eergisteren zijn bij den Eersten Consul dépêches van Berlijn aangekomen, waarbij dat hof deszelfs mediatie aanbiedt tot de vrede, waarin Rusland ook wil medewerken. Als deze mediatie wordt aangenomen, zal men schielijk contra-orders naar Italiën zenden, waarheen voor vijf dagen een courier is gezonden met orders aan Masséna om op de bepaalde tijd te attaqueeren, terwijl dagelijks troepen zoo naar den Rhijn als Italiën marcheeren, en de tweede reserve-armée op meer dan 40.000 man zal gebragt worden, 't welk de negotiatiën kan verhaasten en de onderneming, die men dezen winter of najaar wilde doen tegen Engeland, geheel doen verijdelen, waartoe Buonaparte mij zeide 36 Fransche en 20 Spaansche schepen te willen gebruiken.

Mij vragende hoeveel schepen wij tegen 't najaar behoorlijk konden

1) R A., Buitenl. Zaken 213.
2) R. A., Uitv. Bewind 482.
3) Hiervóór, n°. 122. — Ditzelfde stuk is bedoeld in den aanhef van n°s. 539 en 540.
4) Het volgende uit het cijfer.

armeeren, antwoordde ik 10 of 11 en vier fregatten of corvetten, waarover hij zeer tevreden scheen te zijn. Verder vroeg hij of ik dat esquader alsdan zoude commandeeren. Uit dit alles moet men egter niet opmaken dat de Fransche zeemagt in orde is: ter contrarie, zij manqueert van alles en de schepen zijn meest verrot, edog het appareil kan imposeeren en de conditiën der algemeene vrede voordeeliger maken. De overige middelen die Buonaparte heeft om een honorabele vrede te eischen zijn genoegzaam. Vertrouwt in Godsnaam Sémonville niet: hij is een groote intriguant en doet niets als onze oude oneenigheden aanvuren en nieuwe organiseeren.

539. DE WINTER AAN HULTMAN, 21 Juli 1800 [1]).

. . . . . Ik ben onderrigt dat de brief van ons gouvernement door mij aan Buonaparte overhandigd, alsmede mijne brief aan hem, gesteld zijn in handen van den minister van buitenlandsche zaken, en dat die op dezelve berigten zal en gevolglijk concipieeren het concept-antwoord dat ik mede zal brengen. Men is thans bezig onze neutraliteit te discuteeren, en hierover zal Talleyrand een ampel rapport aan den Consul uitbrengen, ten voordeele van de Bataafsche neutraliteit, 't welk echter met zulk een finesse gesteld zal wezen, dat Buonaparte niet kan merken dat Talleyrand zeer voor die neutraliteit geporteerd is, zoomede Joseph Buonaparte. Men zal zeer ampel de voordeelen van de neutraliteit voor Frankrijk aanhalen, en zeer *sec* teffens de nadeelen er tegenover plaatsen. Ik geloof echter dat van die neutraliteit niet veel zal komen. Voor het overige schijnt het mij toe dat men er ferm op is, om ons eenige coloniën weder te doen geworden en ons als Bataafsche natie zonder Stadhouder te behouden. Zelfs zijn orders gegeven aan de agenten in Engeland en Pruissen om 't denkbeeld van ooit den Stadhouder te herstellen in de Bataafsche Republiek, zoo ver mogelijk te repousseeren en zeer *tenace* te zijn, willende men anders met Engeland geene negotiatiën beginnen als die welke tot basis hebben, dat Frankrijk in 't ongestoorde bezit blijft van Belgiën, dat de coloniën terug worden gegeven en de Helvetische en Bataafsche republieken blijven onder democratische regeering bij representatie.

De quaestiën welke er plaats hebben tusschen Lucien Buonaparte en den Consul, schijnen zig te zullen schikken. Joseph Buonaparte is de pacificateur, en zelfs tragt men Lucien met Talleyrand weer te verzoenen, alsmede met Fouché; ondertusschen schijnt de minister van marine de sacrifice te zullen zijn, want de Consul is zeer gebeten dat er zooveel misbruik gemaakt is van de permissie om de eerste materiën welke benoodigd zijn tot de Fransche manufacturen uit Engeland te doen komen. Zijne intentie is nimmer geweest eene directe commercie tusschen Frankrijk en Engeland zoolang de oorlog

1) R. A., Uitv. Bewind 482. — „Ik ben heden geinformeerd, dat de missive van het Bataafsch Bewind, aan den Eersten Consul geschreven en door den braven admiraal de Winter aan hem overhandigd, in handen van den minister Talleyrand gesteld is om over den inhoud daarvan een rapport uit te brengen. Het punt onzer begeerde neutraliteit zal bij dat rapport in het breede, en op eene favorabele wijze behandeld worden; edoch de omstandigheden veranderen bijkans bij den dag zoo aanmerkelijk, dat men nimmer iets van den finalen afloop van eene zaak van die natuur voorspellen kan" (Schimmelpenninck aan van der Goes, 21 Juli 1800; R. A., Buitenl. Zaken 213).

duurt op te rigten of te permitteeren. Lucien en de minister van marine hebben hem gesurpreneerd (mogelijk grovelijk daarvan geprofiteerd), en daar zit de source der tegenswoordige mesintelligentie tusschen de broeders Buonaparte. De Consul is wraakzugtig, vergeet niet heel ligt; hij haat de Engelschen en dit is mogelijk ons geluk. Talleyrand, die de Engelschen ook zeer haat, sterkt hem daarin en zal ons niet tegen zijn, voornamelijk als er op zijn tijd wat bij te verdienen is. Lucien schijnt ons niet zeer genegen en heeft om zigzelven te dekken volgehouden, dat de mesure om Engelsche coloniale goederen als anderzins in te laten komen, alleen tot welzijn van Frankrijk was gedaan, want dat men dezelfde manufacturen en coloniale producten anders over Holland binnen kreeg, ons aanklagende dat ons gouvernement de vrije vaart op Engeland opengezet had, welke slegte indruk ik heb tragten te voorkomen door er in mijne audientie van te spreken en den Consul een overzetting van het laatste decreet van den 25 Mei, waarbij dat van 15 October 1798 gemainteneerd wordt, over te geven, 't geen hem voldeed. Onze brave minister Schimmelpenninck is van alle de ambassadeurs en ministers het meeste gezien en het vertrouwdste met hem, ook met Talleyrand. Hij doet ons land hier zeer veel eer aan, en is in zoo een goede situatie om den lande zooveel mogelijk dienst te doen, dat hij voorzeker door geen mensch, wie hij ook zij, zoude kunnen geremplaceerd worden, omdat hij de agting van de geheele Fransche natie en van 't gouvernement bezit, meer dan men in Holland heeft kunnen gelooven. Wanneer onze Republiek door eendragt en energie 't gouvernement in staat stelt van de goede gunst van den Eersten Consul aan te kweeken door hem veel vertrouwen te doen blijken, welwillendheid om hem in zijne militaire projecten te helpen en plezier te doen, zal de samenloop van omstandigheden den Eersten Consul in ons belang brengen: hij zal (zonder mogelijk het anders zelfs te willen) ons regt doen wedervaren. 't Behoud der Bataafsche Republiek is een bolwerk voor het noorderfrontier van Frankrijk; de Bataafsche commercie een hinderpaal voor die van Engeland, en naar mate dat de manufacturen van Frankrijk en de Bataafsche commercie toenemen, hoe meer die van Engeland natuurlijk verminderen moet, en hoe meer aan de wraaklust van Buonaparte voldaan wordt, en uit dit oogpunt beschouwd zal hij de Bataafsche Republiek helpen. Voor het overige is hij in alles een militair, niet zeer sensibel, zig weinig bekreunende op welke manier hij tot zijne oogmerken komt, als hij zijn but maar kan bereiken.

Ziedaar mijn bevindingen, waaruit ik, zonder mij te willen emancipeeren om het geringste voor te schrijven, dit resultaat trekke dat ons gouvernement, zooveel mogelijk is, de goede gunst van Buonaparte moet tragten te verkrijgen door met gracie te defereeren aan zijne eischen en vorderingen, als het ons eenigzins mogelijk is en het tot nut der beide Republieken zijn kan; in zijn persoon een groot vertrouwen te doen blijken, met fermeteit en energie te weigeren vorderingen die boven ons vermogen gaan, maar te cedeeren de onbelangrijke etiquetten of diergelijke kleinigheden, en list tegen list gebruiken met veel te beloven en zelf de hinderpalen te creëeren waardoor men de beloften onmogelijk kan uitvoeren, en evenwel de verdiensten der pogingen ter uitvoering zich te kunnen toeschrijven; — dan zal er nog hoop wezen met een dergelijk gedrag eene honorable vrede te verkrijgen op billijkheid steunende, éénig hulpmiddel voor onze ellende.

540. DE WINTER AAN HULTMAN, 26 Juli 1800 [1]).

Ofschoon men mij bij ieder gesprek een spoedig antwoord belooft, schijnt het mij egter toe dat men eerst de opiniën en adviezen van de ministers wil inwinnen omtrent eenige der aanvragen welke ik in mijne missive gedaan hebbe, en die ik geinformeerd bèn dat in hunne handen ten fine van berigt zijn gesteld.

De Eerste Consul te onvreden geweest zijnde van het misbruik dat er gemaakt is geworden van de permissie welke eenige huizen van commercie geobtineerd hadden om met neutrale schepen direct uit Engeland de eerste materiën benoodigd tot de fabrieken enz. te doen komen, heeft deze permissie bij een arrêté geheel doen intrekken. In hoeverre hiertegen nu reclamatiën zullen opkomen van die commerciehuizen welke ingevolge die permissie voor eenige millioenen commissie hebben gegeven, en door dit subite arrêté zeer apparentelijk aan hunne engagementen niet zullen kunnen voldoen, is nog niet te voorzien; dan dit is zeer zeker dat het bij den Eersten Consul een verbazend ongenoegen veroorzaakt, te zien, dat er een directe handel op Engeland plaats had, en men in zooverre van de permissie aan eenige negotiehuizen verleend ter importatie van sommige onontbeerlijke eerste benoodigdheden misbruik gemaakt heeft, dat de coloniale producten, thans bijna zoo goedkoop in Frankrijk en in Braband verkogt worden, als dezelve inkoopsprijs in Engeland kosten, en gevolgelijk de voorraad verbazend groot moet zijn, welke godbetert door den onderhandschen smokkelhandel en gekogte permissiën wel onderhouden zal worden, en den weg waardoor Engeland zig van zijne overtollige Oost- en West-Indische producten ontdoet openhouden, en door het koorn en contante speciën welke de Engelschen daarvoor in retour ontvangen aldus hunne vijanden spijzigen, en de middelen aan de hand geven om nieuwe corruptiën te doen en den oorlog te onderhouden. Terwijl bovendien zulke smokkel-, of liever gezegd exclusive handel, eenige egoïste amptenaren verrijkt, ten nadeele van den algemeenen handel, van de maatschappij en 't vaderland . . . . .

Ik verneme [2]) heden dat mij welhaast het antwoord van den Consul op den brief van ons gouvernement zal ter hand gesteld worden, zijnde er reeds een zeer favorabel advies van den minister der exterieure betrekkingen aan den Consul afgevaardigd, bijzonder omtrent de gevraagde onzijdigverklaring, dan van welke ik geloove dat niet veel zal komen: ten minsten zoude de stipulatie der voorwaarden, en mogelijk het verkrijgen van dien ten opzigte van Engeland, mijns inziens veel tijd vereischen, in welken het wel mogelijk tot een generale vrede of ouvertures daartoe zoude kunnen komen . . . . .

541. DE WINTER AAN HULTMAN, 8 Aug. 1800 [3]).

In mijn audientie van eergisteren wierd mij door den Eersten Consul

1) R. A., Uitv. Bewind 482.

2) Dit gedeelte bij een tweeden brief van denzelfden datum.

3) R. A., Uitv. Bewind 482. — „Buonaparte heeft mij beloofd aan Schimmelpenninck een antwoord op mijne dépêche mede te geven. Schimmelpenninck zal Maandag [25 Aug.] van hier

beloofd mij in den loop der decade te zullen expedieeren. Ik flatteere mij dat zijn antwoord aan ons gouvernement zal behagen. Zijne verzekeringen van attentie en vriendschap voor het tegenwoordige gouvernement, en bijzonder voor de Bataafsche Republiek, doen mij het beste augureeren, te meer daar hij voorloopig gepermitteerd heeft te mogen verzekeren uit zijn naam en op zijn woord, dat de Republiek zich zeer wel zoude bevinden als zich de continentale vrede mogte sluiten, waartoe hij alle gepaste moeite aanwendde, en die middelen zoude beproeven die tot een honorabele en voordeelige algemeene vrede konden leiden, waardoor aan Frankrijk, onze Republiek en deszelfs verdere geallieerden gerestitueerd wierden die bezittingen welke het verraad en de desastreuse oorlog heeft doen verliezen . . . . .

542. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 15 Aug. 1800 [1]).

Gelijk zeer wel te voorzien was, beginnen eenige Fransche dagbladen op de odieuste wijze over de officieele communicatie [2]) te schrijven. Alle deze onaangenaamheden zijn het gevolg van een stap zoo onberaden als inexplicabel na uwe zoo wijselijk gedane demarche om zulks te prevenieeren. Ik twijfel geen oogenblik of de man (waarvan gij in uw laatste confidentieele [3]) schrijft dat hij door zijn gezag en crediet dat van zeker ander man ecraseert) heeft daar listig onder gespeeld en alles gedaan om het Bewind in dezen strik te doen vallen. Die man schijnt een revolutionnaire operatie bij ons in 't oog te hebben. Hij schijnt een verandering in onze politieke machine te willen brengen, en dat op een tijdstip waarop rust en kalmte zoozeer noodig zijn om de zaken dragende te houden. Laat men, wanneer het lot onzer politieke existentie door eene vrede geschikt en geconcludeerd is, ons sociaal pact wijslijk brengen op den voet zooals ons convenieert; maar zoo het op dit moment geschiedt zullen wij al spoedig het treurig overblijfsel van onze politieke digniteit bij dit en alle andere volken verliezen.

Ik verwagte dat het Bewind onze publieke papieren ten opzichte van al wat tot de solemneele communicatie aan 't Wetgevend Lichaam gebeurd is in toom zal houden, en niet zal dulden dat ik daarbij gecompromitteerd word, want dit zou mij in de noodzakelijkheid brengen van het Bewind te vergen om zich ten opzichte van mijn gedrag openlijk te expliceeren, of anders zou ik zelve voor mijne reputatie moeten zorgen.

Ik zie met u, van alle kanten, dat men bij ons listig tweedragt zaait; ik zie zulks van zeer nabij; ik zie aan 't hoofd van die intrigue een wezen,

---

vertrekken, hetwelk den Consul reeds bewust is, die mij zeide dat het hem aangenaam was dat ik tot na terugkomst van Schimmelpenninck zoude blijven" (de Winter aan Hultman, 22 Aug. 1800; plaats als voren).

1) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — Van denzelfden dag een officieele: „Behalve mijne personeele begeerte om eenige weken in het vaderland door te brengen, gevoel ik daarenboven de zeer dringende noodzakelijkheid om mondelijk aan het Bewind eenige ouvertures te doen, welke minder geschikt zijn voor eene gewone correspondentie" (R. A., Buitenl. Zaken 213). — Schimmelpenninck vertrok 25 Aug., de ambassade in handen van de Winter achterlatende. Hij was 20 Oct. op zijn post terug.

2) Der preliminairen geteekend door de St. Julien, zie Sorel VI, 60 en vgl. hiervóór bl. 168.

3) Niet aanwezig.

dat mij nooit kan aanzien zonder te blozen, indien zulks bij soortgelijke verachtelijke schepselen nog mogelijk is. Ja zeker de man waarvan gij schrijft maakt een strik voor zijn eigen hals; dit verwondert mij dat eenige schrandere menschen in 't Bewind dupes van die intrigues zijn.

De Winter ziet al dit werk van nabij en in 't regte oogpunt. Ik reikhalze met u om uit de politieke loopbaan te geraken. Mijn eer en de wijze waarop ik hier, tegen mijn wil, geplaatst ben, laten niet toe dat ik er mij uit scheure. Men moet er mij op een of andere wijze uit zetten; dit geve God dat hoe eer hoe beter gebeure, en zeg dit, als mijn vriend, bij alle gepaste gelegenheden. Voorts zal ik de burgers in persoon mijn opinie zeggen. Ik heb veel met hen te spreken: het komt mij voor dat zij zoo blind als mollen in de zaken zijn. Ik verlate mij op uwe goede diensten om mij de begeerde permissie ten spoedigste te bezorgen; de Winter is best geschikt om hier nog eenige weken te vertoeven, en ik autoriseere u te verklaren dat, wanneer de politieke zaken mijne onmiddellijke presentie hier mogten noodig maken, ik op het eerste bevel weder vertrekke.

543. DE WINTER AAN HÜLTMAN, 8 Sept. 1800 [1]).

Ik heb reden over de particuliere conversatiën met den Eersten Consul voldaan te zijn: dezelve is en blijft ten opzichte der Republiek in een goede dispositie. 't Was te wenschen dat sommige zijner ministers minder in zijn naam eischten en protestatiën deden, dewelke hem somtijds geheel vreemd zijn. Ik kan verzekeren dat hij de tranquilliteit der Bataafsche Republiek geenzins door eenige schok, welke ook, verkiest te storen, of zich met deszelfs huishouden wil bemoeien. Zijne intentie is de groote weg, dat is dat de Republiek alle vermogens aanwenden moet om den algemeenen vijand afbreuk te doen en de geallieerde groote natie in deszelfs efforts te helpen. Maar hiervan maken eenige intriganten, personeel belang hebbende slegte menschen van beiden zijden groot misbruik. Ongelukkig geven hem deze intriganten zeer incorrecte notiën van den wezentlijken staat van zaken en van ons vermogen, dat bij de Franschen generaliter met een vergrootglas beschouwd wordt. Men is nu zooverre gekomen, om den Eersten Consul te persuadeeren dat hoewel het Bataafsche gouvernement geen geld heeft, egter de particuliere capitalen enorm zijn, en die veronderstelling (hoe abusief ook) heeft niet weinig gecontribueerd aan het mecontentement dat de Consul tegen onze kooplieden en ingezetenen opgevat heeft (en nog niet uitgewischt is) over de mislukking der negotiatie van zes millioenen op de *coupe des bois*.

Ik houde mij verzekerd dat wanneer eenige andere particuliere negotiatie konde geopend en geeffectueerd worden, welke aan den Consul tien à twaalf millioen livres bezorgde, hij de conditiën waarop die negotiatie gedaan en gebaseerd zoude worden, zoo solide zoude maken en zoo voordeelig als men zelf wilde, en deze essentiëele dienst van onzen kant aan hem bewezen wordende, zoude aan de Bataafsche Republiek niet weinig gewicht bijzetten, en haar oneindig voordeelig zijn, zoo in het maken der vrede als om dezelve te bespoedigen. Het tijdstip is precieus . . . . .

1) R. A., Uitv. Bewind 482.

544. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 24 Oct. 1800 [1]).

Ziedaar dan, mijn lieve van der Goes, uwen armen vriend in deze stad terug. Goede hemel! welk een contrast tusschen het Overijsselsch buitenleven in den schoot van eene geliefde maagschap, en tusschen de kronkelpaden dezer residentie! welk een contrast tusschen Rutger Jan Schimmelpenninck, loopende in een schamel jagtbuisje, 't geweer op de schouders, met een paar getrouwe honden, door de Twentsche velden agter de hazen en patrijzen, en tusschen den Bataafschen ambassadeur, spanceerende, in 't goud gekleed, door antichambres, cabinetten en bureaux der ministers! ik weet niet hoe anderen daarover denken en voelen, maar Rutger Jan in 't jagtbuis in Overijssel is in mijn oog veel grooter heer dan dezelfde man in 't ambassadeurs-costume in deze residentie, en vier weken op het land doorgebragt staan bij mij op hooger prijs dan vier jaren in 't midden van 't walgelijk gewoel en de nog walgelijker vermaken van deze hoofdstad . . . . .

Maar al dit geneest onze kwaal niet, mijn lieve vriend. Geduld en resignatie; ziedaar twee pligten die bij ons beiden aan de orde van den dag moeten zijn. Deze weinige dagen zijn in pligtplegingen en visites d'etiquette doorgebragt, ik ben overal *teederlijk* ontvangen en teederlijk aan 't hart gedrukt; duizend politesses; duizend protestatiën; als ik nog een beetje zotter was, wierd ik vast grootsch; nu loopt het nog geen gevaar.

De tegenwoordige staat van vrede of oorlog schijnt onzeker, verward, en zoo, dat men (dit is het algemeen zeggen) niet weet waaraan men vast is; *on ne trouve ni tête ni queue.* Ik zie dit nog zoodanig verward niet in. Engeland weigert *conjunctim* met den Keizer op de gronden van de preliminaires, en onder beneficie van een wapenstilstand, tot het congres te accedeeren — welnu, dan zal de Keizer, volgens zijn engagement, op die preliminaires te Lunéville moeten voortnegotieeren. Dit kan hij niet wel weigeren; en hij zal het niet weigeren of er moet in 't Noorden een gedecideerd rapprochement tusschen hem en Paul en een onmiddellijke toetreding van dezen tot de coalitie voor den dag komen. Enfin men zal spoedig uit dit duistere raken . . . . .

545. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 27 Oct. 1800 [2]).

Ziehier wederom een letterlijk uittreksel uit eene dépêche aan den Londenschen agent in dato 4 vendémiaire van hier geschreven:

„Vous verrez par la copie de la lettre à Mylord Grenville le désir sincère du gouvernement français de mettre promptement un terme à une guerre déjà trop longue. L'alternative qu'il propose au gouvernement brittannique de participer à des négociations combinées avec l'Empereur moyennant un armistice général, ou de négocier isolément sans un armistice, offre un principe d'équité et de justice si évident, que le gouvernement anglais ne saurait s'y refuser

1) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — Het eerste gedeelte, tot: „nu loopt het nog geen gevaar", reeds bij G. Schimmelpenninck I, 227.

2) R. A., Buitenl. Zaken 213. — 4 vendémiaire is 26 Sept. Over den brief van Talleyrand aan Lord Grenville van 25 Sept. zie Sorel VI, 64.

sans manifester de la manière la moins équivoque ses intentions de perpétuer l'état de guerre. Vous ferez donc sentir que le gouvernement français, en laissant au gouvernement brittannique l'option des deux modes pour en venir à des négociations, a fait tout ce qui est juste et compatible avec les préceptes d'une politique saine mais loyale.

Voilà précisément l'état de question auquel vous vous tiendrez pour le moment; au reste il peut être utile, dans les conférences que vous pourriez avoir à cette occasion, de laisser entrevoir avec circonspection que dans le cours et les détails d'une négociation de paix, pour ce qui regardera les arrangemens par rapport aux princes de l'Empire, de la maison de Nassau, même par rapport aux interêts des Républiques alliées de la France, on est disposé de faire tout ce qui puisse concilier les vues équitables du gouvernement anglais avec la dignité et la sûreté de la République française."

546. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 31 Oct. 1800 [1]).

Uit het zeer gecircumstancieerd antwoord van den Londenschen agent op de missive van 4 vendémiaire, bij mijn voorgaande gecijferde gemeld, heb ik de volgende zoo interessante als zeer bedenkelijke periodes letterlijk geëxcerpeerd.

„Quoiqu'il puisse vous paraître que la réponse officielle de Mylord Grenville repousse péremptoirement toute espèce de probabilité d'en venir à une négociation, je ne puis pas cependant m'empêcher d'être persuadé, et j'ose même vous le garantir, que la secrète pensée du ministère n'est pas du tout éloignée d'un rapprochement, pas même d'une prompte pacification. Les conférences que j'ai eues ces jours avec différens membres du ministère m'indiquent cette physionomie. On a prêté la plus grande attention à ce que j'ai adroitement avancé, conformément à vos insinuations, par rapport aux princes de l'Empire et par rapport, surtout, aux arrangemens qu'il serait possible de prendre à l'égard des Républiques alliées. Il m'est prouvé plus que jamais que le gouvernement persiste à attacher la plus haute importance à la modification définitive de la constitution batave, et au rétablissement de la maison de Nassau d'une manière convenable; mais je ne dois pas vous cacher qu'on m'a fait sentir qu'on ne se mettrait pas en avant sur des phrases trop vagues, trop équivoques et qui ne portent pas le caractère d'une déclaration officielle; on exige une profession claire et authentique sur des points aussi majeurs, et l'on m'a fait entrevoir assez positivement qu'on ne croirait pas à la sincérité du gouvernement français qu'au moment où il prouvera à l'Europe qu'il veut circonscrire son ambition territoriale dans des bornes qui n'altèrent pas trop la balance des puissances, et surtout ses intentions d'émanciper les peuples qu'il nomme ses alliés, d'évacuer leur territoire, et de leur laisser la faculté d'adopter un pacte social convenable à leurs habitudes et leur localité, et fait à ne pas donner de l'ombrage aux potentats voisins. Ils protestent que le moment où ils verront éclore chez nous ces principes sera le moment de la paix; et remarquez toujours bien qu'ils paraissent être sûrs que la Prusse partage essen-

1) R. A., Buitenl. Zaken 213.

tiellement les mêmes principes et la même politique, quoiqu'on en puisse croire par de fausses apparences, et par un jeu de politique qui nous a trop longtems ébloui les yeux."

547. DE WINTER AAN HET UITVOEREND BEWIND, exh. 17 Nov. 1800 [1]).

. . . . . Ik heb in den loop der gesprekken met den Eersten Consul meenen te ontdekken, dat hij niet ongunstig denkt omtrent ons vaderland, en dat hij ook voor zichzelven wel gedisponeerd is om ons te soulageeren; doch ik heb tevens opgemerkt dat de menigvuldigheid van voorkomende zaken, bijzonder in oogenblikken als deze, het onmogelijk voor hem maakte om alles door zichzelven af te doen, waaruit dan proflueert dat sommige daarvan in handen van ondergeschikte personen geraken, onder welke er misschien gevonden worden die niet zelden uit differentie van begrippen, of om andere redenen, billijke aanzoeken entraveeren.

Dit is en blijft de grootste hinderpaal tegens de verbetering der administratie over de Fransche troupes bij ons te lande, en tegens het redres der ingeslopen abuizen en dilapidatiën welke daarbij plaats hebben. Ik heb echter nog hoop dat omtrent dit punt eenig genoegen zal gegeven worden; de ambassadeur Schimmelpenninck continueert bij aanhoudendheid de pogingen te dien einde aangewend.

Wat betreft eene reductie in het getal der Fransche troupes in onze soldij, en de nadere arrangementen welke ten opzigte der in dienst blijvende behoorden gemaakt te worden, hieromtrent zie ik minder mogelijkheid. Men zal, ingevalle men daartoe van de Fransche zijde besloot, zoodanige voorwaarden aan dit artikel accrocheeren welke voor onze Republiek in deze oogenblikken onaannemelijk zijn.

Even weinig zie ik mogelijkheid om door middel van vriendschappelijke aanzoeken de aanhoudende verwisseling der Fransche troupes in onze soldij voor te komen, of te zorgen dat het getal der door ons betaald wordende troupes zich steeds binnen de grenzen onzer Republiek bevinde. Het eenige wat misschien dienaangaande zoude kunnen ondernomen worden, heeft zooveel zwarigheden in, dat men huiverig is om dit middel aan te raden. Het zoude bestaan in eene rondborstige en gemotiveerde verklaring van het Bataafsche aan het Fransche gouvernement, dat hetzelve, in conformiteit van de gesloten tractaten en overeenkomsten, zoude voortgaan met het equipeeren van 25.000 man Fransche troupes, en voorts met 't betalen der soldij aan dezelve, zoolang zij zich op Bataafschen bodem bevonden, doch welke betaling zoude ophouden zoodra deze troupes het territoir onzer Republiek quitteerden, welke declaratie dan ook metterdaad zoude moeten gevolgd worden; maar hier zit hem nu de zwarigheid: hoe zou zoodanig eene resolutie en handelwijze bij het Fransch gouvernement opgenomen worden, vooral wanneer zulks, waaraan bijna niet te twijfelen is, door deszelfs agenten in een ongunstig gewaad wierd voorgesteld? De Eerste Consul heeft mij meer dan éénmaal gezegd, bij gelegenheid dat ik hem omtrent

---

1) R. A., Uitv. Bewind 485 (uit het rapport na afloop zijner missie).

deze punten klagtig viel, dat hij dikwijls in de noodzaaklijkheid was troupes uit de Bataafsche Republiek te lichten ter uitvoering van gewigtige oorlogsprojecten, doch dat zulks aan het Bewind geen ombrage moest verwekken: dat hij steeds de vereischte middelen bij de hand had om het land tegen alle vijandelijke invasie te beschermen; — en wanneer ik hem alsdan onder het oog bragt dat bij deze dispositie niet zelden de oppermagt des Bataafschen volks gekwetst wierd, antwoordde hij mij dat zulks niet moest toegeschreven worden aan een opzetlijk oogmerk, maar enkel een bloot gevolg was van tijdelijke omstandigheden; dat het Bataafsch gouvernement in deze critieke momenten iets aan den nood dier omstandigheden behoorde toe te geven, en zoo nauw niet op de formen letten; dat hetzelve konde verzekerd wezen dat niemand meer dan hij gezind was om de independentie onzer natie te respecteeren en te doen respecteeren, en dat hij daarvan bij tijd en wijle blijken zoude geven.

Wat betreft de punten van Vlissingen en het veranderen van het toltarief in het voormalig België en de nieuwe departementen aan den Rhijn, de tijdsomstandigheden schenen mij niet gunstig genoeg toe om daarop te blijven insteeren; de demarches te dien einde zullen veelal gereguleerd moeten worden naar den uitslag van de begonnen vredesonderhandelingen. Ik heb echter niet nagelaten om den Eersten Consul gunstig te prepareeren, door hem onder het oog te brengen dat het belang dier departementen zelve zoowel als dat van de Bataafsche Republiek deze verandering volstrekt vorderde.

Ik heb mede niet verzuimd om de groote belangen van ons vaderland bij de vredesnegotiatiën aan de zorg van den Eersten Consul op het sterkste te recommandeeren, en ik heb alle reden om te mogen vaststellen dat zijne onveranderlijke intentie is om het Stadhouderschap uit onze Republiek te weren, en zijn best te doen om ons de verloren coloniën terug te bezorgen.

Het zal nu de zaak zijn om den Consul in deze zijne intentie te doen volhouden, door hem bij aanhoudendheid onder het oog te brengen de voordeelen welke voor Frankrijk uit eene alliantie met de Bataafsche Republiek moeten ontstaan; de ontwijfelbare zekerheid dat de wederinvoering van het Huis van Nassau in ons land, op welk een voet ook zulks geschieden mogte, de influentie van Engeland mede herstelt; — en door hem te doen gevoelen den onuitsterflijken haat welke de Fransche natie zich door de opoffering van de patriottische partij bij alle onze landgenooten zoude op den hals halen. Het zoude misschien, behoudens beter oordeel, mede niet ondienstig zijn om insgelijks bij Pruissen en Engeland door middel van vertrouwde persoonen te insinueeren, hoe onstaatkundig het is om te blijven aandringen op eene reactie in ons vaderland: dat het veel raadzamer was het Huis van Oranje elders als in onze Republiek eene existentie te bezorgen, waartoe de Bataven op alle mogelijke wijze zouden medewerken . . . . .

548. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 24 Nov. 1800 [1]).

. . . . . De Eerste Consul gaf mij gisteren op de gewone audiëntie te kennen, dat hij met leedwezen dagelijksche informatiën ontving van den considerabelen uitvoer van granen uit de Bataafsche Republiek, welke alle

1) R. A., Buitenl. Zaken 213.

naar Engeland overgebragt werden en merkelijk strekten tot vervulling van eene behoefte bij den vijand, welke anders zeer knellende voor denzelven zoude worden en hem welligt tot het accepteeren van een redelijke vrede zoude kunnen noodzaken. Hij voegde er bij, dat hij den minister der buitenlandsche zaken gelast had om op dat, na zijn oordeel, zoo important punt zijne gevoelens aan het Bataafsch Bewind kenbaar te maken, en aan hetzelve de noodzakelijkheid te doen gevoelen om daaromtrent serieuse mesures te nemen, en inzonderheid om de Wetgevende Vergadering terug te doen komen van eene, zoo hij meende, nu laatstelijk gedecreteerde mesure, waarbij de exportatie van granen geheel vrij gesteld werd. Hij voegde er eindelijk bij, dat hij daaraan zooveel importance hechtede, dat hij, ingevalle men daarvan niet terug kwam, en mitsdien niet concurreerde om door eene tegenovergestelde mesure allen afbreuk aan den vijand te doen, niet wilde instaan om ons bij eenen vrede de door Engeland aan ons ontroofde bezittingen te doen teruggeven. Ik antwoordde in substantie, dat ik van zoodanige nu onlangs genomene mesure als hij scheen op het oog te hebben geen kennis droeg; dat ik wijders moest observeeren, dat het voor ons gouvernement veel moeilijker was dan elders op de Wetgevende Vergadering altoos zooveel te kunnen influeeren als in sommige gevallen wels eens oirbaar konde zijn; ik observeerde hem dat dit in de organisatie van onze staatsregeling te vinden was, en voegde er bij, dat die staatsregeling zeer zekerlijk in allen deele niet zoo zoude gemaakt zijn, indien de vorming daarvan geheel en al aan de vrije deliberatiën van onze natie ware overgelaten, en indien daarop niet, indertijd, van deze zijde meer dan behoorlijk op geinfluenceerd ware, om geen ander woord te gebruiken. Ik zie nu eerstdaags eene officieele klagte op dit sujet tegemoet. Sinds meer dan zes weken heb ik uit alle de Fransche papieren gemerkt, dat men het zoo wil doen voorkomen alsof ons land het voorname depôt en de smokkelplaats is waaruit Engeland voorzien wordt. Ondertusschen vat ik niet wel, hoe men uit ons land granen kan uitvoeren, ten ware die uit Frankrijk ingevoerd worden. Maar wie zijn dan die uitvoerders uit Frankrijk? Immers die uitvoer is hier verboden, en althans nimmer op eenig verzoek van ons gouvernement geaccordeerd, met uitzondering van één enkel geval, waarop eene permissie ten uitvoer van eene niet noemenswaardige kleinigheid is geaccordeerd ter consumptie van de Fransche troupes, en geaccrocheerd aan zoovele conditiën en entraves, dat het Bataafsch gouvernement destijds gemeend heeft er geen gebruik van te moeten maken. De fout moet dus altoos resideeren aan de zijde der Fransche ingezetenen. Ik heb den Consul ook deze observatie gemaakt, en inmiddels aangenomen om van zijne zoo ernstige begeerte dat de Bataafsche Republiek in de mesures, welke ter benauwing van Engeland door middel van afsnijding van allen toevoer genomen worden, met dit gouvernement *de concert* zal gaan, aan het Bewind kennis te geven, in welk geval de Consul mij expresselijk en bij herhaling beloofde ons de restitutie van onze door den vijand geroofde bezittingen bij den vrede te zullen bezorgen . . . . .

549. VAN HASSELT AAN GOGEL, 28 Nov. 1800 [1]).

Ik heb gisteren eene lange conferentie met de Winter gehad, welke

1) Archief-Gogel. — De brieven van van Hasselt zijn uit Amsterdam.

begreep dat hier eene verandering noodzakelijk was, zoowel uithoofde der staatsregeling, als der menschen welke door de keuzen waren daargesteld om dezelve in werking te brengen. Hij had hierover met Spoors en met Besier en inzonderheid met Schimmelpenninck gesproken, en juist hadden hunne idées zich gerencontreerd; het speet hem zeer dat hij u niet aangetroffen had, om er ook uw gevoelen over te hooren. Thans was hij het met mij eens, dat deze zijne gedagten moesten beschaafd worden, dog vooral dat alles zoodanig geapplaneerd moest worden, dat men maar noodig had de menschen te plaatsen daar ze wezen moesten; dat men onder weinigen dit moest gereed maken, en in volmaakte orde brengen, als bijvoorbeeld proclamatiën, de nieuwe inrigting, korte instructiën, en vervolgens oproepingen enz.; dat men dan elkander over de menschen spreken moest, welke dit werk ten tooneele zouden moeten voeren, zoowel als over het geschikte tijdstip. Hij had weinig vrees voor de woeling der factiën en meende, dat zijn idée nog al alle harten mee zoude hebben, schoon ik hem betoogde dat dit wel eens ter contrarie, alleen om er niet in begrepen te worden, konde zijn. Ook heb ik hem doen voelen dat hoezeer ik en gij wel alles willen doen om te helpen met hoofd en pen, wij niet wel zouden kunnen paraisseeren. Ik heb, om de voorname vrienden van de Winter, die met het beste oogmerk bezield is en te goed van vertrouwen is, er geen zin in: ik zie Spoors, Heintje Costerus en de heele familie, zoo ook Besier en Pompe van Meerdervoort en anderen aan als menschen welke onze vrienden, uithoofde onzer algemeene belangloosheid, niet zijn, daar zij toch alleen voornamelijk intrigueeren om in posten te blijven of te krijgen, en dus geloof ik dat, hoezeer wij ten beste verpligt zijn te raden, wij voorzigtig moeten zijn; ook vooral zijn thans uwe omstandigheden veranderd en kunt gij u zoo niet exponeeren; ik kan dit ook niet meer publiek doen, omdat men ons voor eeuwigdurende omwentelaars zoude beschouwen. Zie het een en ander eens na en geef mij uwe gedagten over 't zelve op, opdat ik met de Winter hierover zoude kunnen praten om het op zijn pooten te land te doen komen . . . . .

550. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 1 Dec. 1800 [1]).

. . . . . Dadelijk na de ontvangst van het rapport van het Uitvoerend Bewind wegens den uitvoer van levensmiddelen, heb ik met den minister Talleyrand dit onderwerp gediscuteerd. De argumenten, door het Bewind gebruikt, toonen mijns inziens overtuigend aan, dat onder een mercantiel oogpunt beschouwd een volledig verbod niet anders dan nadeelig zijn kan; hetzelve echter kan zijne justificatie vinden in het groot gewigt dat de Eerste Consul aan deze mesure hecht. Ook hier heeft men nieuwe maatregelen genomen om de bestaande wetten tegen den uitvoer executie te geven, en te zorgen dat dezelve niet geëludeerd wierden, ten welken einde men in den mond der rivieren kleine vaartuigen geplaatst heeft om op de smokkelaars te letten. De Eerste Consul schijnt zeer veel te verwagten van de uitwerkselen van een gebrek van levensmiddelen in Engeland, en het verbod van uitvoer uit de Noordsche havens schijnt veelal op zijne insinuatiën genomen te zijn . . . . .

1) R. A., Buitenl. Zaken 213. — Vgl. hiervóór, bl. 175. — Voor het rapport van het Uitv. Bewind in zake het verbod van uitvoer van granen (23 Nov.) zie *Dagverhaal* X, 613.

551. VAN HASSELT AAN GOGEL, 9 Dec. 1800 [1]).

Ik heb gewagt met schrijven of ik u ook 't vervolg op de geschiedenis zou hebben kunnen mededeelen, omdat de Winter beloofd had, mij in *de Uitkijk* nader te zullen spreken en dan eens met mij naar huis te gaan om bij ons te eten. Ik vond hem er dan ook, dan tot mijne verwondering ontweek hij niet alleen alle gesprek, maar zelfs om mij aan te zien, en engageerde zich, zoo ras ik opkwam, om te dammen, daar hij, omdat ik bleef wagten, met een gelaat niet als van gisteren en eergisteren (ten minste ik verbeeldde mij dat hij niet zeer goed gehumeurd was) het eene spel na het andere verspeelde, en eindelijk, daar ik met voordagt langer bleef, vertrok zonder mij te groeten of op de mijne te antwoorden, waaruit ik meen te moeten opmaken, dat mijne bedenkingen hem niet zeer bevallen zijn, en begin hoe langer hoe meer in het idée te komen, dat gij wat uw denkbeeld over het plan en derzelver vormers betreft, gelijk hebt; dog ook tevens kom ik in het denkbeeld, dat de Winter te Parijs door Schimmelpenninck, wiens braafheid hij thans hemelhoog verheft, verschalkt is geworden, om zijn [2]) oude principes te doen aannemen, en dat hij met de mededeeling van 't zelve aan mij alleen het oogmerk heeft gehad om onze gevoelens te vernemen, en dezelve gezonden heeft naar Spoors en Besier, en dat dezen (want dit zijn met hunne vrienden de belanglooze patriotten niet) hem dadelijk geraden hebben met ons voorzigtig te zijn; waaruit ik verder opmaak, dat dat de reden is waarom men u bij de conferentiën, deswegens zoo ik gemerkt heb gehouden, niet heeft geroepen, omdat gij dan dadelijk door het masker zoudt hebben gezien. Ik heb, gelijk gij denken kunt, van 't een noch ander iets laten blijken, want daartoe was geene gelegenheid, doch zoo dezelve mogt komen, zal ik hem voorzigtig al verder tragten te detourneeren, en daarom was 't niet kwaad dat gij, zoo gij de tijd hebt, mij met uwe meer uitgebreide aanmerkingen munieerde om hem de gevolgen, die hij niet ziet, te doen ontdekken . . . . .

552. OPSTEL VAN GOGEL, Dec. 1800 [3]).

De tegenwoordige staatsregeling is geheel ongeschikt om immer het Bataafsche volk een duurzaam geluk te verzekeren.

Vooreerst is deze orde van zaken ongeschikt om zelfs eene eenige volmaakte wet in zijn geheel voort te brengen. Deze ongeschiktheid vindt zijn oorsprong in het te groot getal van leden, in de verdeeling in twee kamers, en eindelijk in de permanentie der vergadering. Zestig leden kunnen niet allen werkzaam zijn, en onder deze allen zijn er slechts weinigen in staat om alle zaken te beoordeelen. De massa moet dus uit de oogen van anderen zien, te weten van personeele commissiën uit hun midden. Deze kennen meestal niets van de algemeene belangen, dan het gedeelte der Republiek alwaar zij gewoond hebben of eenige functiën hebben uitgeoefend. Geen een is in de gelegenheid

1) Archief-Gogel.
2) Schimmelpenninck's.
3) Archief-Gogel. — Kan ook uit het allereerste begin van 1801 zijn.

geweest het geheel in alle zijne vakken en détails te overzien; hij moet dus alles naar een hem bekend gedeelte beoordeelen, en hieruit, en uit andere lagere bronnen, ontstaan verkeerde maatregelen, nadeelige besluiten, onuitvoerlijke wetten, verwarringen in alle vakken van administratie. Provinciale en stedelijke belangen, eigenbaat, personeele betrekkingen, gunst en wat dies meer is vervangen de plaats van het algemeen belang. Dit alles leert de dagelijksche ondervinding: zie de dagverhalen van 1798 tot 1800.

Systhema is onbestaanbaar met zoodanige lichamen; immers ziet men dat van den eenen dag met den anderen veranderen, en meestal kan men zeggen: het Wetgevend Lichaam weet zelf niet wat het wil.

Afdoening van zaken, dit gaat mede zeer gebrekkig; alles hangt van den werkzamen geest of luiheid, kunde of onkunde van de eene of andere personeele commissie af. Zelfs van de geest, die bij zoodanige heerscht, om uithoofde van een of ander belang eene zaak onafgedaan te laten.

Overschrijding van macht is een der gebreken van zoodanige vergadering: dan is zij uitvoerend, dan rechter; dan dwingland, dan onrechtvaardig.

Geest van beuzelarij en vitterij is nergens meer dan bij zoodanig lichaam te zoeken, vooral wanneer het permanent is en werk zoeken moet; jaloersch van andere machten, bemoeit het zich met alles, vit op alles en bedilt zonder kennis van zaken. Men heeft hierop slechts genoegzaam alle rapporten van personeele commissiën na te zien.

Zoodanig lichaam is niet in staat iets goeds, iets groots te verrigten.

De form van gouvernement is te kostbaar voor de natie; men heeft de administratiën in het oneindige vermenigvuldigd. Immers eene vergadering van 36 leden was zelfs nog te groot voor eene natie als de Bataafsche; drie leden waren voor de uitvoering genoegzaam; de agenten konden ook minder in getal zijn; de departementale besturen en commissarissen konden genoegzaam geheel gemist worden; de helft der geregtshoven was genoegzaam, enz. Op dit alles konde jaarlijks een millioen gulden worden bespaard, en de zaken zouden beter gaan dan nu.

Welke zoude dan zoo wat de constitutie moeten zijn?

Eene vertegenwoordigende kamer bestaande uit een lid voor elke 60.000 zielen, nagenoeg 31; — een Uitvoerend Bewind van drie leden; — een Raad van ministers, waarvan egter elk afzonderlijk een bijzonder departement administreert; — acht commissiën [1]) tot de zaken van financiën, politie, oeconomie, elk van drie leden commissarissen; — vier departementale en een hooggeregtshof; — voorts van wegens den lande ongesalarieerde subalterne regtbanken en gemeentebesturen, — en eindelijk een collegie van judicature over gemeene middelen, convooien en licenten enz. En dit op één derde van het geheel [2]) gereduceerde bestuur zoude voldoende en genoegzaam zijn, om de belangen der Republiek in allen zijnen omvang te besturen.

De verkiezingen zouden genoegzaam kunnen blijven zooals die zijn.

Het Vertegenwoordigend Lichaam behoort en behoeft niet permanent te zijn; twee sessiën van drie maanden zouden genoegzaam zijn.

Het voordragen van wetten behoort uitsluitend aan het Bewind. De voor-

1) In ieder departement één.
2) Versta: van het thans bestaande.

gedragen wetten moeten binnen zekeren bepaalden tijd worden geconcludeerd.

Ingeval van verschil worden dezelve door wederzijds te benoemen sprekers bepleit en bij appel nominaal beslist.

Het Bewind kan dezelve des goed vindende terugnemen.

De wet bevat de zaak ten principale en de principes der uitvoering; de bepalingen der uitvoering en reglementen behooren aan het Bewind.

553. SCHIMMELPENNINCK AAN VERBEEK, 16 Jan. 1801 [1]).

Ik bedank u zeer, waarde vriend, voor uwen belangrijken brief van den 7 Januari ll. Ik beschouw deszelfs inhoud als een vereerend blijk van vertrouwen hetwelk gij in mij stelt, en ik zal daaraan door eene spoedige en openhartige rescriptie tragten te beantwoorden.

Vergun mij eene voorloopige aanmerking, welke ik in mijn boezem niet kan smoren. Dezelve is deze: Hoe is het mogelijk en waarvan komt het, dat men juist op een tijdstip, waarop de vooruitzichten op onze nationale existentie, op onze nationale onafhanglijkheid, zoo aanmerkelijk vroolijker worden, inwendig meer en meer uit elkander schijnt te loopen, zich meer en meer door kleine vues, door miserable passiën, door nog ellendiger personaliteiten laat vervoeren, en even daardoor de groote zaak van binnen zoo zeer verergert, als dezelve van buiten eene meer belovende wending schijnt te nemen? Alles belooft eene op handen zijnde continentale vrede. De groote en netelige quaestie over het al of niet terugbrengen van het Stadhouderschap is niet alleen bij dit gouvernement, maar ik durve zeggen bij de groote influeerende mogendheden op het vasteland, ook zelfs bij die welke nog onlangs daaromtrent andere vues hadden, beslist, en alle hoop op herstel voor het Huis van Nassau in onze Republiek komt mij voor op dit moment, èn militairement èn politiquement geheel verdwenen te zijn. Onze natie is sinds eenigen tijd alleraanmerkelijkst in de algemeene achting der ons omringende mogendheden aangewonnen, en het duidelijk doorgebroken systema bij meest alle de cabinetten in Europa toont derzelver wensch en wil aan om aan ons land een onafhangelijk nationaal bestaan te geven. Hoe jammerlijk en tevens hoe onverantwoordelijk zou het niet zijn, om in dezen staat van zaken alles door inwendige wandirectie en tweedragt te bederven; de goede opinie en achting der buitenlanders ten onzen opzichten te verminderen, en even daardoor gevaar te loopen van weder bij sommigen derzelve ontwerpen te doen geboren worden, waaraan men thans schijnt vaarwel gezegd te hebben. Laat dus, in 's hemels naam, elk kundig en eerlijk man het zijne toebrengen om de zaken in deze intermediaire staat zoo goed mogelijk bij elkanderen te houden, 's lands aanzien zooveel mogelijk helpen bewaren, en al zijn invloed gebruiken om inwendige woelingen en scheuringen te voorkomen, ten einde eens eindelijk het stuk der verbetering van ons staatsgestel, of de daarstelling van een nieuw, het werk worde van gezond en kalm-wikkend oordeel, en geenzins dat van drift, onkunde, of intrigue. Vergeef mij deze uitstap, nu ter zake.

Men moet, waarde vriend, mijn brief welke gij in de uwe schijnt te bedoelen (en welke waarschijnlijk die is welke ik onlangs *raptim* aan onzen

1) Archief-Schimmelpenninck. — Verbeek's brief van 7 Jan. 1801 heb ik niet aangetroffen.

admiraal de Winter schreef) [1]) niet wel verstaan of tegen mijn meening uitgelegd hebben. Ik heb bij die brief, als bij alle andere over deze materie, mijn gevoelen omtrent de groote trekken van eene constitutie, in de tegenwoordige staat van Europa voor ons land geschikt, zeer oppervlakkig ontwikkeld. Ik heb nimmer bedoeld dat men ons staatsgestel in allen opzichte naar het Noord-Amerikaansche model diende te regelen, maar wel dat men zooveel mogelijk de groote trekken daarvan, vooral ten opzichte van de representatie van den Staat naar buiten, en ook zooveel mogelijk ten opzichte der organisatie van het Wetgevend Lichaam, zoude kunnen adopteeren. Voor het overige ben ik er zeer verre af van te wenschen dat onze Republiek zoodanig foederatief systema van constitutie aannam als aldaar plaats heeft. Ik wilde integendeel juist deze groote grond van onderscheiding tusschen onze en de Amerikaansche constitutie leggen:

De Amerikaansche namelijk is essentieel en hoofdzakelijk foederatief, latende aan de onderscheidene gewesten een onbetwistbare souveraine zelfstandige magt en existentie, terwijl slechts door deze alzoo op zich zelve staande souverainiteiten in deze en gene objecten zoodanig exclusief gezag aan de representatie van de geheele unie geconcedeerd is, als men tot de veiligheid, kragt en digniteit van den staat noodig geoordeeld heeft. De gewesten blijven des aldaar souverain en op zich zelve staande, alleen met uitzondering van de aan de representatie der unie en aan het gouvernement van den staat overgegevene punten. Ik wilde dit juist in eene omgekeerde orde in onze republiek hebben. Ik wilde onze kleine republiek (niet te vergelijken met de Amerikaansche gewesten, onder welke er zijn, welke in uitgestrektheid het geheele Fransche territoir overtreffen) essentieel een en ondeelbaar hebben. Ik wilde [2]) *in principio* daarin geen schaduw van souveraine gewesten admitteeren; dog ik wilde dat deze eene en ondeelbare republiek bij de constitutie zelve, en alzoo op eene voor de vertegenwoordigende en uitvoerende magt verbindende wijze, aan de departementale afdeelingen demandeerde de uitsluitende magt van behandeling van zoodanige huiselijke objecten, wier definitive regeling oneindig beter binnen den kring dier departementen, dan wel op eenen grooteren afstand door menschen in die objecten natuurlijk minder kundig, zal uitgeoefend worden. In de beoordeeling van den aard en het soort van objecten, welke aan de definitive departementale regeling dienden overgelaten te worden, behoort men wederom deze grondslag te leggen: dat van den eenen kant daartoe niets gebracht worde hetwelke de groote marche van het geheel, dat is de behartiging der algemeene nationale belangen, zoude kunnen belemmeren, — en van den anderen kant, dat men er al dat toe brenge hetwelke òf in 't geheel niet, òf op verre na zoo wel niet buiten de departementale kringen kan afgedaan en behandeld worden. Ik wilde dat nu eens eindelijk het kalm gezond verstand, reeds genoegzaam door ondervinding en proefnemingen opgeklaard, over het assortiment van deze objecten besliste. Ik wilde dat men eens eenmaal liet varen het denkbeeld om tegen den wenk der ondervinding aan, louter op het geluid van eenige klanken

1) Deze brief is mij niet bekend.

2) Deze en de volgende woorden tot „niet overschrijde" op bl. 649 reeds gedrukt bij G. Schimmelpenninck I, 230.

en gebrom van eenige woorden, waarvan men den zin meestal niet begrepen heeft, met den kop tegen den muur te loopen. Ik wilde dat men eens eindelijk van de verkeerde theoretische lugtreizen afzag, onze kortziende oogen tot deze aarde bepaalde, en de menschen en menschelijke zaken nederig aannam zooals ze maar zijn, en dan ook behandelde zooals derzelver ware natuur medebrengt. Ziedaar, mijn vriend, de hoofdtrekken van mijn staatkundig geloof; beoordeel nu daarnaar, op welke wijze en in welken zin ik van de Amerikaansche constitutie als een model voor de onze geschreven en gesproken heb. Ik ben er zoo verre af van eene foederative constitutie voor ons land te wenschen, dat ik integendeel het uniteitssystema in allen deele zoo verre wil geextendeerd en geappliceerd hebben, als maar immer met de goede orde, veiligheid, en vooral met de burgerlijke en huiselijke vrijheid der ingezetenen bestaanbaar is. Maar ik vind het zinneloos en zal het steeds zoodanig vinden, om aan de sequelen van dat principe zoodanige modificatiën te weigeren, welke de bijzondere situatie van het land, zeer overwegende omstandigheden en proefondervindelijke overtuiging gebieden. Ik moet niet vergeten, mijn vriend, om u wel te doen opmerken, dat ik, behalve de reeds aangehaalde motiven, nog verscheidene in mijn oog allergewigtigste drangredenen meen te vinden, welke onze natie dienden over te halen om hare constitutie, wat de groote trekken van deszelfs uiterlijke form betreft, naar het Noord-Amerikaansch model in te richten. Ik zal kortelijk er eenige van aanhalen, latende de verdere ontwikkeling aan u zelve over.

Wanneer ik mij het stuk van eene nieuwe staatsregeling voor ons land voorstelle, begrijp ik dat het de ernstige wensch van het braafst en verstandigst gedeelte der natie zijn zal om zulk een stuk in de wereld te brengen, waarop het Bataafsche volk, lang genoeg indedaad door allerlei voortbrengsels van intrigue, zotheid of drift afgemat en teleurgesteld, eens eindelijk rustig zal kunnen voortleven, zijne waardigheid in 't oog van andere mogendheden bewaren, en zijne zaken op eene geregelde wijze inwendig bestieren. Ik acht het dus voor brave en verstandige menschen niet geoorloofd om zich aan onbeproefde theoriën weder te gaan wagen, wanneer men zich, in veel groote trekken, van een model, door eene twintigjarige proefneming goedgekeurd, kan bedienen. Ik kom er ongeveinsd voor uit dat ik *in re politica*, na al wat ik zoo in dit groote land als op ons plekje gronds sinds de laatste tien jaren heb zien gebeuren, de nederige aanwijzing der practicale resultaten oneindig prefereer boven de subliemste theoretische meditatiën. Wanneer ik nu van deze denkbeelden doordrongen, en in eene volkszaak niets roekeloos willende wagen, voor mijn oogen heb een volk, hetwelk nu omstreeks twintig jaren geleden in de situatie geraakt was van zich een staatsregeling te kunnen scheppen; wanneer ik die taak door dat volk volbragt zie op eene wijze aan eene onafhanglijke natie waardig; wanneer ik dat werk door eene twintigjarige ondervinding bekroond zie; wanneer ik gedurende die twintig jaren dat volk in populatie verdubbeld, in hunnen handel, bronnen van welvaart, rijkdom gequadrupleerd bevinde; wanneer ik aldaar inwendig de burgerlijke vrijheid en de hoogstmogelijke veiligheid beschouwe; wanneer ik dat volk bij de buitenlandsche mogendheden geacht en bemind zie; wanneer ik bevinde dat hetzelve, ook in de neteligste omstandigheden, zijne nationale onafhanglijkheid en digniteit alomme weet te bewaren, wanneer ik al dit voor mijn oogen heb, mijn vriend, zeg mij dan of het

aan een wijs volk, reeds door de nauwste banden en betrekking met zoodanige natie verbonden, onwaardig zijn zoude om van die gelukkige proefneming het meest mogelijk voordeel te trekken; het model voor zich te leggen, te onderzoeken in welken opzichte het voor ons land te verbeteren, en naar gelang der onderscheidene relative omstandigheden te veranderen zoude zijn? Stel bid ik u, u eens een oogenblik tot arbiter der belangen van uwe landgenooten; geef u eens geheel aan de leiding van uw verstand en hart over; stel u eens alleen verantwoordelijk voor de gevolgen van het welgelukken of van het mislukken van dit groote werk, en zeg mij in 's hemels naam, of gij niet zoudt denken dat gij u het best voor uwe landgenooten verantwoordelijk zoudt stellen met hun een maatschappelijk verdrag aan te bieden, in deszelfs groote trekken gelijk aan dat van eene geallieerde Republiek, hetwelke, voor zooverre het geheel betreft, op eene zoo treffende wijze door een ondervindelijk succes bekroond is geworden?

Al verder weegt bij mij zeer zwaar de volgende consideratie. Het is moeilijk, zeer moeilijk om aan eene nieuwe constitutie een goeden, deftigen en vasten gang te geven. Nieuwe inrichtingen boezemen weinig vertrouwen en nog minder eerbied in; er is een lange tijd noodig eer dezelve bij een volk het kenmerk van die eerwaardigheid krijgen, welke zoozeer noodzakelijk is. Aan dit nadeel zou merkelijk tegemoet worden gekomen door de aanneming van een stuk, hetwelk in 't groot reeds een afdoende voorbeeld in zijn voordeel had. Ons land zou, als 't ware, zich daardoor toeëigenen een groot gedeelte van het nut en van de uitwerking van een twintigjarige ondervinding van een ander volk. Onze natie zoude even daardoor merkelijk gerustgesteld worden dat ook deze nieuwe proefneming op geene pijnlijke, en altoos vernederende teleurstelling zoude uitloopen. Juist deze presumptie ten voordeele der zake zoude merkelijk tot het welgelukken der onderneming toebrengen. En deze, bij mij veel afdoende overweging klemt niet minder, wanneer men dezelve op ons nationaal crediet, op ons nationaal gezag en achting in 't oog der ons omringende mogendheden toepast. Wanneer deze zien dat onze natie, voor zooverre de groote trekken betreft, zich stelt op den voet van een agtenswaardig en bloeiend volk, hetwelk eene gelukkige maatschappelijke orde van binnen, en eene wijze en deftige representatie naar buiten vertoont, dan ook zal aanstonds de overtuiging van de goede uitkomst, vooral van de duurzaamheid der zake bij hen geboren worden, hun vertrouwen op onze nationale vastheid vergroot, onze vriendschap bij hen op meerderen prijs gesteld, en gevolglijk onze betrekkingen met hen en nauwer en nuttiger worden. Ik roere ook dit denkbeeld slegts met de vinger aan: gij gevoelt gemakkelijk voor welke groote ontwikkeling hetzelve vatbaar is.

Ziedaar nu, mijn vriend, eenige mijner drangredenen welke mij voorkomen zeer afdoende te zijn, niet om ons precies de Noord-Amerikaansche constitutie te doen navolgen, maar om ons door de aanneming van de groote trekken derzelve, vooral in de uiterlijke form van legislative representatie en uitvoerend bestuur, als 't ware van de vrugt der ondervinding aldaar, en om zoo te spreken van deszelfs bekomen crediet en eerwaardigheid, in 't oog van geheel Europa te empareeren. Gij gevoelt nu gemakkelijk hoe weinig men mij òf begrepen heeft, òf heeft willen begrijpen, wanneer men mij eene overhelling tot een foederatief stelsel in ons kleine land toeschrijft. Neen, gelijk ik een foederatief

stelsel voor het onmetelijk territoir van de Vereenigde Amerikaansche Staten onontbeerlijk houd, zoo acht ik een welbegrepen stelsel van uniteit voor ons plekje grond het beste, indien men wijs genoeg is om door de daarstelling van onafhanglijke wel georganiseerde geregtshoven, en door de constitutioneele overlating aan de departementen van de exclusieve behandeling van haar huislijke en locale aangelegenheden, alle strekking tot het ondraaglijkst despotismus af te snijden, hetwelk anders onmisbaar uit de applicatie van een verkeerd begrepene uniteit moet volgen.

Ik moet het nu aan uwe en uwer vrienden overweging overlaten, in hoeverre wij te samen in onze beginselen verschillen. Wanneer ik uwen brief aandagtig overweeg, geloof ik dat eigenlijk dit verschil meer in woorden, in benamingen, dan in de zaken zelve zoude te vinden zijn. Immers eene volstrekte eenheid van bestuur niet alleen, maar zelfs eene volstrekte eenheid van nationale representatie volgt uit mijne principes. Een volstrekte eenheid in de nationale finantiën, voor zooverre nationale algemeene eenparige impositiën uitvoerlijk zullen bevonden worden. Hoe verder deze nationale algemeene impositie uitvoerlijk te maken zij, hoe aangenamer zulks aan mijne denkwijze zijn zal, maar van den anderen kant wil ik dat men de linie van het mogelijke en van het uitvoerlijke niet overschrijde. Ik wil derhalve dat het ontbrekende aan 's lands behoefte (na opmaking der hoofdsomme welke uit de uitvoerlijk bevondene algemeene nationale inpositie zal voortkomen) bij eene billijke repartitie over de departementale afdeelingen, naar gelang van hun vermogen, door departementale mesures van finantie moge gevonden worden. Wanneer ik al wederom op dit stuk uw brief naleze, dan schijnt het mij toe dat ook gij en uwe vrienden nagenoeg deze zelfde noodzakelijkheid gevoeld hebt. Ook komen uwe gedachten met betrekking tot het Wetgevend Lichaam zeer wel met de mijne overeen.

Over de compositie der uitvoerende magt zou ik misschien met u verschillen. Al wat ik tot nog toe van soortgelijke compositie gezien heb, bevalt mij niet in zijne werking. Die agt of tien voorlichters zullen, naar mate dat zij òf door het gouvernement zelve gekozen, òf door een andere magt aan hetzelve opgedrongen worden, in het eene geval onnoodig zijn, daar ze dan toch, in essentie, niets anders dan de afhangelijke vertrouwde vrienden van het gouvernement zijn, en in het andere geval zullen ze ten hoogsten schadelijk zijn, omdat de aard van hunne daarstelling eene strekking moet hebben om òf de marche van het gouvernement te entraveeren, òf immers odieus of belachelijk te maken. Ik geloove, mijn vriend, als ik het genoegen had van eens een paar dagen met u en eenige uwer vrienden ampel over dit belangrijk onderwerp te redekavelen, dat wij in de groote zake het zeer wel eens zouden worden, en het zouden juist de beide vrienden zijn, welke gij bij uwen brief noemt, met welke ik het liefst het stuk op eene cordate en afdoende wijze zoude willen afhandelen.

Het is thans geen tijd om het hoofd te laten hangen en aan de zaken des lands te wanhopen. Zeer zeker stond dezelve sinds de omwenteling nimmer beter geschapen dan nu. Laat men derhalve dezelve inwendig niet bederven. Wanneer men, onder eenige vertrouwde, belanglooze en kundige vaderlanders het over de groote zaak eens is; wanneer men, zonder op de schreeuw van onkunde, vooroordeel of eigenbelang acht te slaan, rustig voortgaat in het

voornemen van niets aan de natie te willen voorleggen dan een stuk, hetwelk het gewrocht van bedaarde overweging, en de vrugt der ondervinding zal zijn, dan is het bij mij uitgemaakt dat al wat verstandig is, al wat belang in 't behoud van het land heeft, zal bijvallen, en dat men dan zal bevinden dat het gemor en geschreeuw daartegen nietsbeduidend is, en alleen uit die hoeken voortkomt, alwaar zeer verachtelijke driften, en nog verachterlijker inzigten van ellendige ambitie of eigenbelang de hoofdrol spelen.

Ik houde het daarvoor, dat verre het grootste gedeelte der natie werkelijk door de ondervinding der laatste zes jaren verligt, en al dat geschreeuw der onkunde en van het eigenbelang moede is; dat het verlangt tot de waarneming van zijne eigene zaken terug te keeren, onder de bescherming van eene deftige, eenvoudige, geene ostentatie makende staatsregeling, en dat het, bij de uitkomst van zaken, voor zijne ware vrienden zal houden die vaderlanders welke daartoe op eene groothartige wijze, zonder drift of eigenbelang, medewerken.

Ziedaar, mijn vriend, mijne gevoelens over deze belangrijke zake, zonder eenige reserve, aan u opengelegd. Ik behoeve u niet te doen opmerken dat ik in dezen geheelen brief van het begin tot het einde als vriend tot vriend, als burger tot burger spreke. Als zoodanig heb ik zeker het recht niet verloren om mijne gedagten over een algemeen vaderlandsch onderwerp te uiten. Het spreekt van zelve dat mijn raisonnement dus niets anders is dan eene speculative overweging van een individu, die zijne gedachten zegt voor het hypothetisch geval, dat de omstandigheden onzer natie tot eene verandering in de constitutie mochten leiden. Er is dus geen woord in dezen brief van den *minister*. Als zoodanig is het onderwerp mij geheel vreemd, en moet mij geheel vreemd blijven.

554. „COPIE D'UNE LETTRE du citoyen Schimmelpenninck à un de ses amis, membre du Corps législatif batave, le 16 janvier 1801" [1]).

. . . . . Au gouvernement général et à la représentation générale de la nation. comme peuple batave doit être abandonné tout le pouvoir nécessaire pour remplir dignement les devoirs qui leur sont imposés. Aucun obstacle, aucune entrave ne doit les contrarier dans la grande direction des intérêts généraux de la République. Ainsi donc, c'est exclusivement au gouvernement de la République qu'appartient le droit de faire la paix et la guerre; de signer des traités d'alliance et de commerce. C'est exclusivement à lui que doit être confié la formation et la direction des forces publiques, la construction et la surveillance des forteresses, la direction des colonies et celle du commerce. Au gouvernement et à la législature appartiennent la proposition et la confection des lois générales, la demande, le vote et la répartition de l'impôt général ainsi que le payement des intérêts de la dette nationale.

---

1) Archief-Schimmelpenninck. — Dit stuk is naar men ziet in geenen deele de woordelijke vertaling van het vorige, maar een omwerking bestemd voor Talleyrand, en van geruimen tijd later dan de dagteekening luidt (vgl. Schimmelpenninck's particuliere brief aan van der Goes van 10 Mei 1801 in het vervolg van dit hoofdstuk). Aanvang en slot zijn wèl woordelijk vertaald naar gedeelten van den brief aan Verbeek, en daarom hier weggelaten.

D'un autre côté, on doit exclusivement laisser aux régences de cantons ou départemens l'administration intérieure de leur arrondissement respectif, et l'arrangement définitif des objets non nationaux, mais domestiques et économiques. L'organisation même de chaque administration départementale et municipale devrait être déterminée d'après le mode que chaque canton trouverait préférable, et l'on ne devrait prescrire d'autre obligation à cet égard que l'observation des grands principes du système représentatif et l'application de ceux-ci dans les élections.

Le gouvernement général doit rester étranger à ces détails, parce qu'ils ne peuvent être uniformes et qu'ils sont susceptibles de différentes variétés qui tiennent à des circonstances particulières, à des habitudes et à des affections locales. Les départemens pourraient aussi établir, selon qu'ils le jugeraient utile, des tribunaux et des cours de justice. Ils auraient également le droit de se donner un code civil et criminel et de faire des lois réglementaires, pourvu toutefois qu'aucune de ces lois ne violât les principes républicains, ne contrariât les intérêts généraux de l'Etat et n'entravât la marche du gouvernement. D'après ces bases, les cantons et départemens pourraient lever des impositions départementales, et par conséquent adopter un système particulier de finance; mais ils ne pourraient jamais établir de contribution qui pût gêner l'assiette et le recouvrement des impositions générales votées par la République. Les divisions départementales sont autant de portions de la grande famille qui compose la nation, et qui exigent à ce titre le maniement direct et absolu de leurs affaires domestiques. Il est donc convenable que le pacte social leur garantisse positivement et littéralement l'exercice d'un droit aussi important pour elles. Croyez-moi, mon ami, notre nation tient infiniment à la direction exclusive de ce que j'appellerai les affaires *du ménage*. La nature même de notre pays le veut ainsi, elle est si délicate! Elle exige tant de soin, d'assiduité et de surveillance! Pourrait-on de bonne foi attendre ces soins de tous les jours, cette assiduité de tous les instants d'une administration éloignée et étrangère aux localités? Chez nous il faut être continuellement sur les lieux mêmes pour conserver intact l'ensemble de notre édifice artificiel. La nature ne nous a pas assez généreusement traités pour que nous puissions en espérer même le pardon d'une négligence ou d'un oubli. Pourquoi donc nous exposerions-nous aux erreurs de l'ignorance? Hâtons-nous plutôt de les prévenir ou tout est perdu pour nous. D'ailleurs vous le savez, nos compatriotes aiment à être gouvernés dans leurs cantons par des gens qu'il connaissent personellement, par des gens qu'ils ont pour ainsi dire vu naître et qu'ils ont presqu'accompagné dans toutes les circonstances de leur vie. Voilà les hommes envers qui l'obéissance leur paraît douce; mais ils verraient d'abord d'un très mauvais œil des inconnus qui voudraient s'arroger quelque droit dans l'intérieur de leur ménage, et ils finiraient certainement par leur opposer de la résistance. Par exemple, une autorité semblable à celle d'un ministre de l'intérieur embrassant la direction suprême des affaires intérieures de toute la République, peut-être ailleurs une chose utile, désirable ou nécessaire, je suis convaincu qu'en Batavie une pareille institution serait regardée comme impopulaire et peu compatible avec les notions que dès tous les temps nos compatriotes se sont formées sur ce qu'on appelle *liberté civile* qui, d'après les idées générales dans notre pays, consiste dans l'administration exclusive de ses intérêts domestiques: liberté dont notre

nation s'est toujours montrée si jalouse, et dont la violation a brisé le sceptre dans les mains de nos anciens maîtres . . . . .

555. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 13 Febr. 1801 [1]).

[Vrede van Lunéville.] Het komt mij voor dat wij wel behandeld worden bij dat tractaat. Gij ziet dat bij art. 11 het fabriceeren van onze constitutie aan ons zelve wordt overgelaten. Ik heb er ampel met Buonaparte over geraisonneerd. Bij die gelegenheid van u sprekende zei hij: *votre ministre des relations extérieures est un homme de mérite*; in zijn mond is dat veel. Gij gelooft mij nu wel dat ik dit niet zegge om u een compliment te maken, maar zeer eenvoudig omdat het waar is, en omdat ik verpligt ben u te informeeren wat hij van u denkt en zegt. Hij weet zeer wel de nauwe liaisons en eenheid van denkwijze tusschen u en mij. Ik geloove niet dat hij veel met Sémonville op heeft.

Lees eens attent mijne dépêche waarbij ik de vrede aankondig. Ik heb daarin twee denkbeelden geroerd, namelijk de noodzakelijkheid van harmonie van binnen, en onze agting bij de buitenlandsche mogendheden; ik heb gemeend dat die phrases bij ons volk, vooral ook bij de Oranje-mannen (waarvan ik wenschte dat de besten bijvielen) goed konden doen. Ik wenschte daarom publiciteit van die dépêche [2]). Ik verlange nu een goede project-constitutie. Zwitserland heeft de zijne gereed; doch in dat stuk is niet zooveel voor ons als ik wel wenschte. Het is mij niet eenvoudig genoeg. Het onze kan waarachtig niet te eenvoudig zijn. Als wij maar maken dat het ververkiezingssystema van de groote autoriteiten zoo gebaseerd is dat de keus op hupsche, brave, en eenige verstandige mannen *moet* vallen, dan is waarachtig al de rest, in comparatie, niets. Goede onafhanglijke tribunalen, vooral zonder commissaris politiek aan haar trousses! Ik ben blijde dat gij er met de vrienden die gij noemt over gesproken hebt [3]). Mollerus is bij mij een geacht man . . . . .

556. VAN DER GOES AAN HET UITVOEREND BEWIND, 18 Febr. 1801 [4]).

[Overzicht van wat er reeds te doen is geweest in zake de uitbreiding van het Bataafsch

1) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — Art. 11 van het tractaat van Lunéville (9 Febr. 1800): „Les parties contractantes se garantissent mutuellement l'indépendance des Républiques batave, helvétique, cisalpine et ligurienne, et la faculté aux peuples qui les habitent d'adopter telle forme de gouvernement qu'ils jugeront convenable".

2) „De merkwaardige inhoud van het 11de artikel moet al onze landgenooten overtuigen dat onze onafhanglijkheid niet meer een onopgelost raadsel is, en zal niet weinig toebrengen om alle overblijfsels van een nu beslechten burgertwist te verbannen, en meer en meer die groothartige eensgezindheid in ons vaderland aankweeken, welke alleen in staat is om ons nationaal geluk van binnen te bevorderen, en ons van buiten te doen rijzen in die algemeene achting der ons omringende mogendheden, welke ons, niettegenstaande de schokken van eene groote revolutie en een reeks van verliezen, steeds overgebleven is" (Schimmelpenninck aan van der Goes, 13 Febr. 1801; R. A., Buitenl. Zaken 214). — Deze dépêche is aan het Vertegenwoordigend Lichaam overgelegd: *Dagverhaal* XI, 486.

3) De brief van van der Goes is niet voorhanden.

4) R. A., Uitv. Bewind 485. — „Reeds vóórdat wij de tijding hadden van het sluiten van het vredestractaat te Lunéville, deed de burger Sémonville mij eenige ouverture omtrent

grondgebied. Men heeft gedacht over Antwerpen [1]; over uitbreiding met Kleefsland, Munsterland Oostfriesland en Oldenburg [2]. IJdelheid van zoo verstrekkende plannen.] Ik zal alleen aanmerken dat wij op geheel onzekere gronden bouwen, zoolang een dikke sluier de geheime inzigten bedekt der mogendheden, die op het systema van indemniteit den grootsten invloed zullen hebben. Wij kunnen ons wel afsloven om allerlei projecten en plans in het cabinet te ontwerpen, maar derzelver realiseering zal toch altoos afhangen van den loop der omstandigheden, en van de goede en welmeenende intentiën van onzen bondgenoot. Daarenboven durve ik mij geenzins vleien dat eene groote uitstrekking der frontieren aan den Zuid- en Noordkant door de daarbij belanghebbende partijen gemakkelijk geaccordeerd zal worden. Hoe kan men zich voorstellen dat de Fransche natie, welker levendige verbeelding de voordeelen van Antwerpen met een vergrootglas beschouwt, hare geliefkoosde denkbeelden omtrent de Schelde zoo ligt zal verlaten! Daar men volgens het voorgeven van het Fransche ministerie Pruissen nauwlijks zoude kunnen bewegen om Wezel en eenige kleine districten af te staan, hoe durft men zich dan met hoop van succes beloven de cessie van geheel Oostfriesland? Zoo wij echter deze twee punten van de geprojecteerde arrondissementen aftrekken, dan kunnen dezelve op verre na niet opwegen tegen de vrugtbare streken van Staats-Vlaanderen, waarvan het verlies door de geruïneerde ingezetenen van het voormalig gewest Zeeland dagelijks betreurd wordt. Ook moeten wij niet uit het oog verliezen dat een uitgestrekt militair frontier minder strookt met de belangens van een volk, 'twelk alle zijne kragten moet besteden om den vervallen handel en zeevaart te herstellen, en uit dien hoofde geheel buiten staat is om talrijke legerbenden te onderhouden. Wij kunnen noch moeten immer een rol te lande spelen; en wat onze ver-

---

de genegenheid van zijn gouvernement om de relatiën met deze Republiek op een meer soliden voet te brengen, om onze grieven aan te hooren en zooveel mogelijk weg te nemen. Korten tijd daarop communiceerde hij mij den last ontvangen te hebben, om met mij deswegens in onderhandeling te treden. Ik gaf het Bewind hiervan kennis, 't welk mij mondeling chargeerde om een rapport over onze belangen met de Fransche Republiek uit te brengen Weldra werd aan dezen last voldaan bij de ampele missive waarvan een afschrift hiernevens gaat [het bovenstaande stuk]. Mijne consideratiën goedgekeurd zijnde, authoriseerde het Bewind mij bij besluit van 21 Februari om dezelve tot grond te leggen voor de geprovoceerde negotiatiën. Ik redigeerde dientengevolge een *Aperçu sur les rapports respectifs des deux Républiques*, 't welk ik aan den minister Sémonville ter hand stelde, ten einde tot een leiddraad bij onze conferentiën te kunnen strekken. Daar ik echter steeds van gevoelen geweest ben dat het grootste concert tusschen de werkzaamheden hier en te Parijs moet plaats hebben, stelde ik, alvorens tot meer ernstige pourparlers met den Franschen minister te komen, aan het Bewind voor om u van het een en ander kennis te geven. Ik refereere mij te dezen opzigte tot het besluit van 11 Maart 't welk gij provisioneel als uwe instructie bij de aanstaande negotiatiën te Parijs of elders gelieft te beschouwen . . . . . Gij zult wel gelegenheid hebben om den minister Talleyrand eens te polsen, of het wezenlijk ernst is om de relatiën der beide Republieken op vaste gronden duurzaam te vestigen. Kunnen wij dit obtineeren, dan zekerlijk mogen er nog wel eenige opofferingen gedaan worden, doch op een lossen voet de minste avance te doen zoude de grootste dwaasheid zijn. Ik heb vrij duidelijk aan den burger Sémonville doen voelen dat eene plegtige teekening en garantie alleen bij ons van waarde beschouwd zal worden" (dépêche van van der Goes aan Schimmelpenninck, 14 Maart 1801; R. A., Buitenl. Zaken 123). Vgl. voor het *Aperçu* en voor de besluiten van 21 Febr. en 11 Maart het vervolg van ons hoofdstuk.

1) *Gedenkstukken* I, 662.

2) *Gedenkstukken* II, p. CXVIII.

dediging betreft, zoo vinden wij de beste barrière in de nauwe vereeniging met Frankrijk, 'twelk, door een plegtig tractaat in 't bezit der gewezen Oostenrijksche Nederlanden gesteld, bij de minste vijandige dreigementen ons kragtdadige hulp en bijstand kan bieden.

In plaats van ons af te matten met het formeeren van wisselvallige projecten over eene territoriale schadeloosstelling op de gronden van het tractaat van 1795, komt het tegenwoordig oogenblik mij geschikt voor om op eene loyale en cordate manier onze wezentlijke en permanente belangens, welke tevens die van Frankrijk zijn, aan den Eersten Consul voor te dragen. Het Bewind is aan de natie verpligt, zich de gunstige dispositiën van Bonaparte voor de onafhanglijkheid dezer Republiek zooveel mogelijk ten nutte te maken. Laten wij dan onzen bondgenoot niet ontveinzen dat het tractaat van 1795, 'twelk wij zoo duur betaald hebben, eene ijzeren keten is, die de verkeerde staatkunde van het toenmalig Fransch gouvernement tot nadeel van Frankrijk zelve gesmeed heeft. De geheel veranderde gedaante van Europa, de belangens der beide natiën vorderen thans, dat wij eene accidenteele verbintenis verbeteren door eene nadere alliantie, meer berekend op het duurzaam geluk der vereenigde gouvernementen . . . . .

Het eerste punt waarop de Fransche en Bataafsche natiën hare aandacht vestigen moeten, is het reguleeren der rechten en voordeelen van den mutueelen handel. Dat de daadlijke sluiting van het bijgaand projet van eene preliminaire conventie nopens den handel en vaart, 'twelk door een bondige memorie van den burger Lubberts geadstrueerd is [1]), tot een zeker onderpand diene van de duurzame vereeniging der beide Republieken!

Laten wij vervolgens als twee vertrouwde vrienden het tractaat van 1795 te zamen discuteeren, en zien welke modificatiën een wederkeerig belang in hetzelve vordert.

Art. 4 [2]) is ten uitersten drukkende voor de Bataafsche Republiek, die voor het herstel van haren bijna vernietigden handel een langdurige vrede noodig heeft. Ook is deze stipulatie minder gunstig voor Frankrijk, dan dezelve oppervlakkig schijnt. Waarom zouden wij onszelven en onze bondgenoote misleiden door den tegenwoordigen zwakken toestand der Republiek te verbergen? Zoo ons getuigenis verdagt moge voorkomen, dat het Fransch gouvernement de taal van zijne eigen burgers hoore: „Ces considérations", zegt de Fransche schrijver van het *Coup d'œil politique sur l'Europe à la fin du 18me siècle* [3]), nadat hij over de noodzaaklijkheid gesproken heeft om den handel geheel vrij en onafhanglijk te laten, „sont assez importantes pour convaincre le gouvernement que la République batave, qui ne peut nous être que d'un assez faible secours sous le rapport militaire, en y comprenant même le peu de vaisseaux qu'elle espère dérober ou qu'elle pourra construire après son naufrage, ne peut nous devenir utile que sous le rapport pécuniaire et commercial; que son sol ne produisant rien, ses secours pécuniaires seront toujours subordonnés à l'activité de son commerce; que son commerce a besoin d'être libre pour nous

1) Ons n°. 38; het „project" is de op bl. 54 gepubliceerde bijlage van dat stuk.

2) Of- en defensieve alliantie tegen Engeland in alle gevallen waarin een der beide Republieken met dat rijk in oorlog zal geraken.

3) Dit geschrift is mij niet nader bekend; wel eenige met min of meer afwijkenden titel, waarin evenwel de bewuste passage niet voorkomt.

fournir les objets qui nous manquent; que la Hollande dans les tems de guerre sera toujours pour nous de la plus haute utilité, si nous avons le bon esprit, en lui laissant les plus libres communications, d'assurer la neutralité de ses ports. Cette neutralité convenue même dans la présente guerre aurait pu nous offrir une foule d'avantages d'un autre ordre dans les ressources pécuniaires qu'elle nous aurait assurées par des articles et des prestations qui en auraient été la condition. C'est ainsi qu'à l'avenir, et pour réparer cette première erreur, il n'y aura que l'avantage d'une neutralité accordée qui puisse mettre la République batave à portée de nous être d'une utilité effective" . . . . .

Wij meenen dus met recht te kunnen avanceeren dat het belang van de Fransche Republiek zelve eischt om onze neutraliteit voor het toekomende plechtig te verzekeren. Ik zegge voor het toekomende, want wij zijn er verre af om ons aan den tegenwoordigen strijd tegen Engeland te willen onttrekken; wij zijn daarentegen gereed om *de concert* met Frankrijk en de Noordsche mogendheden alles op te offeren om aan de Britsche usurpatie paal en perk te stellen.

Art. 12 [1]). — Het gewezen Staats-Vlaanderen is op verre na voor Frankrijk van dat gewigt niet als hetzelve voor onze Republiek, en wel bijzonder voor Zeeland is. Wij moeten dus trachten om van de edelmoedigheid onzer bondgenoote de teruggave van die bezitting te bekomen. Indien Frankrijk daarin wilde consenteeren, zouden wij ingevolge art. 16 voor de andere gecedeerde plaatsen het arrondissement kunnen vragen waarvan de schets hiernevens gaat. Onder dat arrondissement is insgelijks de stad Venlo begrepen.

Art. 13 [2]). — Hoe kan Europa deze Republiek als een independenten staat beschouwen, hoe zullen wij vertrouwen inboezemen, zoodra deze vernederende voorwaarde door de dringendste noodzaaklijkheid van den tegenwoordigen oorlog met Engeland niet meer geëxcuseerd kan worden? Wij moeten aan het Fransch gouvernement niet ontveinzen de nadeelige impressie welke dit blijk van wantrouwen nalaat. De waardigheid der Republiek vordert dat Frankrijk dit artikel uitwissche, alsmede

Art. 14 [3]). — De gedurige twisten welke over het gemeen gebruik van de haven van Vlissingen plaats gehad hebben, en die eindelijk in eenen nationalen haat zouden ontaarden; de schade die aan 's lands inkomsten door deze communiteit wordt toegebragt, alles vereenigt zich tegen dit gemeenschappelijk gebruik, waarvan de formeele afstand verlangt wordt.

Art. 15 [4]). — De nieuwe limiten welke Frankrijk bij het tractaat van Lunéville verkregen heeft, maken dit artikel min noodzakelijk. Ik heb reeds boven betoogd dat het belang van onzen bondgenoot vordert dat wij niet ligtvaardig in oorlogen gesleept worden.

Art. 17 [5]), vergeleken met het derde der secrete artikelen, legt aan de

---

1) Afstand van Staats-Vlaanderen, Maastricht, Venlo en de landen van Overmaze. — Art. 16 belooft schadeloosstelling met ander gebied bij den algemeenen vrede.

2) Fransch garnizoen te Vlissingen.

3) Gemeenschappelijk gebruik der haven van Vlissingen.

4) In oorlogstijd Fransche bezetting in den Bosch, Grave en Bergen op Zoom.

5) Fransch leger in de Bataafsche Republiek gedurende den tegenwoordigen oorlog. — Het derde der secrete artikelen bepaalt de sterkte op 25.000 man en zegt dat dit leger na den vrede geheel of gedeeltelijk in dienst der Bataafsche Republiek zal blijven zoolang deze het verlangen mocht.

Republiek een last op dien zij volstrekt niet langer dragen kan. De droevige situatie van onze financiën is genoegzaam bekend. Hoe zullen wij in staat zijn iets toe te brengen tot het herstel der marine, indien wij zulk eene kostbare landmagt moeten blijven onderhouden, terwijl de nooddrang der omstandigheden het gouvernement tot de vermindering der nationale armée hoogstwaarschijnlijk zal verpligten? Wij moeten het daarheen zoeken te dirigeeren, dat de Republiek bij den vrede van alle Fransche troepen verlaten wordt, en dat wij van nu af aan tot de generale pacificatie alleen een corps van 6000 man, op den voet van andere hulptroepen in dienst genomen, en in de frontiersteden gelegd, behouden. Indien zoodanige schikking aangenomen wierd, zoude de agent van oorlog behooren gelast te worden om wegens de wijze van onderhoud en betaling van voorschreven corps een concept-reglement in te leveren.

Art. 19 [1]). — Om hieraan volkomen effect te geven behoort het Fransch gouvernement zorg te dragen dat het Huis van Oranje formeel afstand doe van alle possessiën in de Bataafsche en Fransche Republiek ten onzen behoeve. Ik voege er voorbedagtelijk bij in de Fransche Republiek, omdat wij altijd staande gehouden hebben dat ook die goederen onder dit artikel begrepen zijn, schoon zulks door Frankrijk wel eens gecontesteerd is. Voor het overige zal de staatkunde van het Fransch gouvernement ongetwijfeld bedagt zijn dat de schadeloosstelling, welke het Huis van Oranje in Duitschland mag bekomen, verre van onze frontieren verwijderd zij . . . . .

[Bijgevoegd:]

Pour arrondissement de la République batave:

1°. La Flandre ci-devant hollandaise avec la ville et port de Flessingue comme cela existait avant le traité de 1795.

2°. Une partie de la Gueldre et pays de Cleve, qui serait terminée par une ligne tirée de Kranendonk (appartenant à la République batave) par Ordingen jusqu'au Rhin, ou du moins par Meurs jusqu'au Rhin, et par le Rhin.

3°. Que la limite de la République batave à l'Est sera formée par l'Ems, depuis son embouchure jusqu'à Rheine, et jusqu'aux frontières actuelles de la République par le grand chemin qui va de Rheine par Gildehuis à Delden.

4°. Que le territoire de Seventer entièrement enclavé dans la République batave, revienne à celle-ci ainsi que Hussen et son territoire déjà cédé à la République batave par la transaction de janvier 1800 [2]).

---

1) De Fransche Republiek laat aan de Bataafsche Republiek over al de onroerende goederen van het huis van Oranje.

2) Bij secreet besluit van 21 Febr. 1801 werd van der Goes gemachtigd zijne ingediende memorie met de daarbij behoorende bijlagen (het commercie-tractaat en bovenstaande grensregeling) tot leiddraad te nemen bij zijne onderhandelingen met Sémonville, wordende hem daarenboven nog opgedragen te verlangen „dat alle de vorsten en stiften van het Duitsche Rijk, mitsgaders het Rijk zelve, afstand doen van alle leen- en andere heerlijke rechten van, op en over goederen binnen de Bataafsche Republiek gesitueerd, zoowel voor 't voorledene als toekomende; dat eindelijk ook getragt worde te effectueeren de afschaffing der tollen, zoo door den Koning van Pruissen en den Keurvorst van de Palts en anderen op den Rhijn geheven wordende, als voor de commercie en navigatie dezer en der Fransche Republiek hoogst nadeelig zijnde". — Bij secreet besluit van 11 Maart werd van der Goes gemachtigd aan Schimmelpenninck afschrift te zenden zijner memorie en van het besluit van 21 Febr. „om provisioneel te strekken

557. „APERÇU SUR LES RAPPORTS RESPECTIFS DES DEUX REPUBLIQUES", eind Febr. 1801 [1]).

La révolution et les victoires des armées françaises, en apportant un grand changement dans le système politique, ont fait naître de nouvelles combinaisons, de nouveaux rapports, qui en rompant tous les nœuds qui attachaient la Hollande à l'Angleterre, doivent pour jamais enchaîner la République batave aux destins de la France, et en faire une utile alliée.

Le traité de Lunéville en confirmant la réunion de la Belgique, a rendu nos intérêts entièrement honogènes avec ceux de la République française. Ces intérêts sont cimentés par le besoin de la protection d'un allié de qui seul nous pouvons désormais attendre des secours effectifs. Ces considérations préliminaires établies, examinons quels doivent être à l'avenir les rapports respectifs des deux Républiques.

Ce n'est pas sous le rapport de la puissance militaire, mais seulement sous celui de la puissance fédérative, relativement aux richesses et au commerce, que la République batave peut offrir de grands avantages à la France.

Le commerce veut être libre, le contraindre c'est l'étouffer; imposer trop fortement les produits de l'industrie c'est la détruire. Il faut donc soulager notre commerce expirant. Qu'un traité de commerce et de navigation, fondé sur nos intérêts réciproques, vienne des à présent ranimer tous les genres d'émulation, et qu'il soit pour notre ennemi le gage certain et redoutable de l'union indissoluble des deux Républiques.

On propose à cet effet le projet d'une convention préliminaire que le citoyen Lubberts a soumis au ministère français. Notre sol ne produisant rien, les secours pécuniaires de la République batave seront toujours subordonnés à l'activité de son commerce. Les libres communications de celui-ci seront plus utiles à la France dans les temps de guerre, que nos faibles secours militaires.

Les deux Républiques profitéraient donc également en modifiant pour l'avenir les stipulations offensives que des circonstances éphémères ont introduites dans le traité de la Haye, et en formant une alliance purement défensive sur les bases des traités que les Etats Généraux contractèrent en 1788 avec les Rois de Prusse et de la Grande Bretagne.

Si une saine politique indique ces modifications, elle ne conseille pas moins d'étouffer tous les germes de dissention qui peuvent dégénerer en haine nationale. Le gouvernement français n'ignore pas les plaintes et les abus nombreux auxquels ont donnné lieu les articles 13 et 14 du traité, relativement au port de Flessingue. Pour établir entre les deux peuples cette chaîne morale d'affection et de confiance réciproque, plus durable et plus utile sans

---

tot informatie en instructie bij de negociatiën die hetzij te Lunéville, hetzij te Parijs staan geopend te worden"; wordende verder van der Goes gelast om Schimmelpenninck „inzonderheid attent te maken" op het eerste artikel van de secrete conventie van 5 Aug. 1796 tusschen Frankrijk en Pruisen (waarbij het bisdom Munster aan Pruisen besproken was, met uitzondering van een gebied ten westen der Eems aan de Bataafsche Republiek).

1) Archief-van der Goes. — Van van der Goes aan Sémonville. — Dit stuk is door van der Goes buiten het officieel archief gehouden.

doute que des traités commandés et maintenus par la force, nous désirerions que l'article 13 n'aura d'exécution que pendent la présente guerre. Et quant à l'article 14, la nation batave en désire la suppression toute entière pour rassurer son indépendance alarmée. Il n'est d'ailleurs presque rien dans cet article qui ne soit accordé à la France par l'alliance elle-même, qui ne lui soit garanti par l'amitié et la loyauté du peuple batave.

Nous ne voulons pas nous dissimuler que la République ne soit en ce moment dans une situation déplorable et digne des plus grands ménagemens. Ayant à peine assez de ressources pour payer les dépenses locales, elle est hors d'état de supporter plus longtemps le fardeau d'une armée auxiliaire, dont la solde absorbe plus d'un tiers de ses revenus annuels. Le dénuement absolu de nos finances réclame une administration moins coûteuse pendant la la guerre actuelle, et la retraite entière de ces troupes à la pacification générale, pour nous mettre en état de relèver la marine et de soutenir le crédit de l'état.

Le Comité de Salut Public n'a fait qu'enchaîner la République batave; la politique plus libérale et plus éclairée du Premier Consul nous attachera par le double lien de la reconnaissance et de l'intérêt, en adoucissant par tous les moyens possibles les rigueurs de notre position actuelle.

La loyauté et la justice du gouvernement français nous sont de sûrs garans de l'accomplissement de ses promesses formelles par rapport à l'indemnité territoriale. La France est trop intéressée à diminuer la somme de nos pertes et de nos sacrifices, et à donner l'impulsion la plus active à la République batave, pour ne pas calculer dans sa restitution le produit et les ressources du territoire qu'il cédera a son allié.

N'ayant aucune communication des dédommagemens qui seront pris dans le sein de l'Empire, le gouvernement batave propose le projet ci-joint [1]), qui lui paraît présenter le plus de convenances politiques.

Il se persuade que les dédommagemens éventuels qu'obtiendra la maison d'Orange seront éloignés de nos frontières, et que pour faire sortir le plein et entier effet à l'abandon de ses biens, cette maison renoncera formellement en notre faveur à toutes ses possessions dans les deux Républiques.

La foi des traités nous dispense de rapeler au souvenir d'un allié fidèle la transaction de 1800, pour nous assurer maintenant la possession des biens cédés.

La France appuyera sans doute nos justes prétentions sur Sevenaer et ses appartenances. Elle nous procurera par sa puissante intervention la libre navigation du Rhin délivrée de tant de péages onéreux, et la renonciation de l'Empire à ses droits et à ses fiefs dans l'intérieur de la République batave.

558. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 4 Maart. 1801 [2]).

Ik heb met Augereau, na het middagmaal, eene zeer vive conversatie gehad. Ik zocht hem eerst in zeer gemesureerde termen te beduiden zijne

1) Woordelijk overeenkomende met de bijlage van ons n°. 556.

2) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — Naar aanleiding van het tot tweemaal toe ophouden van graan, voor Bataafsche rekening gekocht op den *rechter* Rijnoever, had Cambier 17 Jan. 1801 hij Augereau aangedrongen op „une conduite plus modérée et plus convenable", waarop Augereau 8 pluviôse jaar IX (28 Jan. 1801) uit Offenbach geantwoord had: „Vous connaissez assez mon caractère pour être convaincu que le ton impérieux ni les menaces

zeer verkeerde notiën over hetgeen zijne relatiën met ons gouvernement medebragten; hij konde mij maar niet begrijpen. Ik sprak van zijn ongepasten brief aan onzen minister van oorlog; hij souteneerde dat dit antwoord paste op de uitdrukkingen in den brief van Cambier. Na vele warme woorden wederzijds zeide ik hem zeer energiek dat hij, behoudens alle zijne militaire qualiteiten, nooit een uur de Bataafsche troupes commandeeren zoude. Al wat hij daarop antwoordde was: *je ne demande pas mieux.* Ik wil hiervan niets in mijne officieele schrijven, omdat ik oordeele dat men geen tafelconversatie moet overbrieven. Op zijne voormelde phrase repliceerde ik: *je vous jure que nous serions bientôt d'accord sur ce point-là.* Met dat soort van menschen is niet te praten. Zonder eenige opvoeding, zonder eenige formes, verwaand op hunne exploiten, van niets dan militair geweld wetende, hebben ze een onbegrijpelijke minachting voor alle civile autoriteiten. Dit euvel zal niet eer overgaan dan alle sequelen van den oorlog afgesloten zijn. Bonaparte wil maar dat soort van menschen niet desobligeeren; vooral behoort Augereau onder die waaraan hij werkelijk verplichting heeft. Bij de revolutie van brumaire had de Jacobijnsche partij al haar hoop op dezen krijger gevestigd, en ziet wat doet hij? Hij schrijft met alle empressement een brief aan Bonaparte waarbij hij zichzelven en zijn invloed ter dispositie van hem stelt. Augereau schreeuwt van niets als van de Bataafsche ondankbaarheid; hij heeft onze troupes eene militaire reputatie gemaakt; hij heeft door de successen van het Bataafsche leger onze Republiek geconsolideerd; en ziet tot loon wilde men hem fletrisseeren! Ziedaar de schering en inslag van zijne gesprekken, zoo bij den Consul als op alle plaatsen waar hij paraisseert. Voor het overige is hij verliefd op onze troupes; hij eindigt niet in loftuitingen over hunne conduite en bravoure. Kortom het is een wonderlijke compositie van een mensch. Ik denke dat hij, zoo hij weer naar ons land trekt, enkel zal door passeeren [1]). Ik heb er een berg onaangenaamheden mede gehad, en alles gedaan wat van mij afhing.

Ik ben blijde, dat gij vrij opgeruimd over onze constitutie-fabriek denkt; ik wete er niets over te zeggen als hetgeen ik er, tot walgens toe, reeds over geschreven heb . . . . .

559. VAN HASSELT AAN GOGEL, 4 Maart 1801 [2]).

[Voorstel van het Bewind tot vervroegde herziening der Staatsregeling]. Het is mij

n'ont aucune prise sur un général dont les armes protègent les intérêts de la République française contre toutes les manœuvres et les machinations ouvertes ou secrètes de ses ennemis. Je vous prie de ne pas l'oublier lorsque vous me ferez l'honneur de m'écrire". — Bij dépêche van 20 Febr. was aan Schimmelpenninck opgedragen over dezen uitval zijn beklag te doen bij het Fransche gouvernement.

1) „De generaal Augereau staat binnen weinge dagen naar onze Republiek te vertrekken, alwaar hij echter maar zeer kort vertoeven zal, gelast zijnde zich naar den Rhijn te begeven" (dépêche van Schimmelpenninck, 13 Maart 1801).

2) Archief-Gogel. — Uit Amsterdam, evenals de andere brieven van van Hasselt. — „Ik zal met het grootste vermaak zien dat ik mij in de bedoelingen van Schimmelpenninck en van Spoors vergis, namelijk dat de eerste niet zijn oude Amerikaansche plan wil doorzetten, en het den tweede niet om onbepaalder over penningen te beschikken, en slegts te zorgen voor zich en de zijnen, te doen is" (van Hasselt aan Gogel, 23 Febr. 1801). — „Ik ben het nog niet eens over een president; dien wilde ik gaarne vermijden, doch hierover schijnen alle anderen het eens" (van Hasselt aan Gogel, 24 Febr. 1801).

voorgekomen, dat één van drieën waar moet zijn: 1°. òf het is om ons plan bevorderlijk te zijn, en dan is het drommels zot; 2°. òf het is uit bijoogmerken: het plan van Talleyrand, Hultman en Besier, en dan is het verraderij; 3°. òf het is een stukje van vader van Swinden of van het Bewind, welke hierdoor eene revolutie hebben willen prevenieeren, en dan is het weergaasch leelijk. De Winter, dien ik zooeven gesproken heb, stelde vast dat het tweede waar was, doch dat tevens Sémonville dit ding geprovoceerd had Hij had een brief gereed om morgen Schimmelpenninck te Parijs van alles te verwittigen, en Sémonville en de kliek van Talleyrand desnoods te doen tuimelen. Ik was niet tevreden dat dit niet dadelijk per expresse geschied was, doch hij zeide mij dat dit was in de onderstelling, dat dit door Spoors geschied zoude zijn. Dan van dezen had hij ook geen brief heden ontfangen, waaruit hij het besluit opmaakte dat men het zeer druk in den Haag had, en ik dat indien men zoo beliefde te handelen er evenals van den 12 Juni niets goeds komen zoude, omdat het tijdstip daar zou komen zonder plan, en men dan evenals toen van 't toeval zoude afhangen en alles met den dag, de eene gekheid met de andere, zoude moeten goedmaken. De opiniën over het gerugt zelve zijn verdeeld, gelijk gij wel denken kunt. Sommige zijn vrij hatelijk, doch voor het grootste gedeelte vertrouw ik, dat wanneer men nu met een uitmuntend stuk voor den dag kwam en men in een geruimen tijd van geene nieuwe belastingen of heffingen sprak, en toonde dat men in de kosten van bestuur aanmerkelijk bezuinigen wilde, dit algemeene bijval vinden zoude. Intusschen is het de pijne waard, hoe de verschillende gerugten door continueele expresses op elkander volgen en elk zich streelt met de hoop, dat eens eindelijk zijn eigen opinie zal prevaleeren. De laatste expresse dezen middag alhier uit 's-Hage gearriveerd, berigtte dat de revolutie gemaakt was en de directeur van Haersolte Eerste Consul der Bataafsche Republiek was; een weinig vroeger werd ik daarmede gelukgewenscht, en men gaf mij Bicker en van Swinden tot assistenten; nog wat vroeger was het de Winter. Hiermede diverteert zich de menigte, terwijl men uit de oplettendheid waarmede verschillende leden van Doctrina het een en ander opnemen, haast zou denken of het ook geschiedt om Amsterdam te dezen opzichte eens te polsen. 't Zij dat het eerste of het derde van mijn vermoeden waar mogt zijn, dan dienen notoir alle zeilen te worden bijgezet, door te zorgen dat de commissie goed is en vervolgens op den geest der grondvergaderingen te werken; is het tweede waar en is het daarbij waar dat Schimmelpenninck een eerlijk man is, dan wordt dit, wanneer hij slegts behoorlijk wordt onderrigt, geëchoueerd en 't Bewind komt er niet alleen gek af, maar het maakt ook al weder dat er eenige Fransche invloed bij te pas komt. Ik kan hier niets doen als in de gesprekken met allerlei menschen die mij vragen, ruiterlijk mijn gevoelen zeggen wat ik hoop, wat ik vrees, want hier kan niemand met mij werken, derhalve moet dit in den Haag geschieden. Men moet zich daar rallieeren; men moet er spoed mede maken, voordat de gemeentebesturen etc. georganiseerd worden. Goldberg, dien ik thans als een gek en intriguant leer kennen; Besier, dien ik niets vertrouw; van Hall, dien ik thans als slegt beschouw, en meer anderen moet men niet gering achten, maar men moet correspondentie houden en weten wat er bij hen omgaat; hiertoe dient La Pierre wel, doch slegts door één man, in 't vertrouwen te zijn. Aan Schimmelpenninck moet, zoo het niet

geschied is, illico geschreven worden. De Winter doet dit per post morgen [1]), doch dit is niet genoeg. Intusschen maakt dit alles dat men uw zaak [2]) meer uit het oog verliest in 't vast vertrouwen dat gij eerst wat op de kneukels hebben en vervolgens vallen moet. Zoo er iets naders is schrijf ik u [3]), doch gij wordt verzogt ook dagelijks te schrijven.

560. VAN HASSELT AAN GOGEL, 6 Maart 1801 [4]).

Zooeven ontmoet ik iemand, die zeer wel onderrigt was en het ook kon zijn. Met dezen sprekende over 't voorstel van 't Bewind, zeide ik: „'t Is nu maar te hopen, dat er wat goeds van komen zal." — „Ja," antwoordde hij, „dit is zeker en is reeds gereed; verscheidenen hebben het reeds hier." — „Wel dan hebt gij 't ook, en ik ben zeer nieuwsgierig om het te kennen, dewijl ik er zeer veel belang in stel en hoop dat men tot geen uitersten zal overgaan." — „Neen, ik heb het niet, maar geef gij eens op hoe het zoude behooren te wezen.". — „Indien ik uw ontwerp had, dan zoude ik hierover mijne gedagten kunnen zeggen." — „Ik heb het niet, maar het is klaar, ik kan u wel zeggen hoe 't wezen zal, eenheid naar buiten, foederalisme naar binnen, vermindering in de representatie, afschaffing van agenten, ten minsten van de meeste, en herstel der gewapende burgermagt op den ouden voet, omdat men zeer gaarne wat agenten loozen wil en men niet gaarne zijne kinderen op de wenk van een monsieur Buonaparte of diergelijke laat uitrukken." — „Wel zoo," hernam ik, „dan komt mij dit wel een uiterste voor, en men zou daar wel weder een revolutie uit kunnen bereiden." — „Wel, hoe wou je dat dan?" — „Wel, met geweld." — „Oho, mijn vriend; alles is geapplaneerd en klaar, 't is een stuk van Dumbar [5]) en 't zal heel goed zijn".

Ik vertrouw, dat dit zoo is en dat het er nu op aankomen zal of

---

1) De brieven van de Winter aan Schimmelpenninck zijn niet bewaard.

2) Gogel, ontevreden over de niet-aanvaarding zijner belastingontwerpen, sprak in dezen tijd van ontslag (Sillem, *Gogel* 24).

3) „Heden de gezindheden polsende, zag ik dat men met name onder de slijmgasten en zoogenaamde gemeenebestgezinden dezen stap zeer toejuichte, doch tevens begreep dat dit maar een balletje was door 't Bewind opgegooid, om het plan, dat reeds gereed was, door de commissie dadelijk te doen te voorschijn komen; dat men na dat plan de grondvergaderingen zou reorganiseeren; dat het canaille ons deze constitutie [van 1798] had opgedrongen en men nu eens zoude zien wat fatsoenlijke lieden vermogten. Andere begrepen ook dat dit zoo onberaden niet was geschied, maar men zeker wel iets foederalistisch gereed had, waarmede men nu ongetwijfeld spoed zoude maken: — anderen weder dat het zoo gemakkelijk niet gaan zou; dat er toch nog wel een partij in de Wetgeving was; — anderen en inzonderheid de Roomschen waren zeer gealarmeerd" (van Hasselt aan Gogel, 5 Maart 1801).

4) Archief-Gogel.

5) Mr. Gerhard Dumbar, 1743—1802, vóór '87 secretaris van Deventer, in '95 griffier der provincie Overijsel, tegenstander der Nationale Vergadering, bedankt in '96 voor het lidmaatschap daarvan. Op zijn weigering der door Vreede c. s. van de ambtenaren geëischte verklaring werd hij in Febr. '98 ontslagen en op het slot te Honselaarsdijk in hechtenis gezet; na 12 Juni vrijgelaten. In 1801 onder de nieuwe constitutie lid van het Wetgevend Lichaam; hij overleed 6 Aug. 1802. Schrijver van den *Tegenwoordigen staat van Overijssel* en van *De Constitutie der Vereenigde Staten van Amerika uit de beste schriften ontvouwd*, Amsterdam 1796 (drie deelen). — Over de juistheid van het beweren in den tekst zie onze inleiding.

Schimmelpenninck te Parijs dit eens is. Hij [1]) vertelde mij ook dat het stuk te Parijs was. Daar dit nu ook zeker is, en Schimmelpenninck altoos voor 't plooien en modderen is, verwagt ik er niet veel goeds van, te meer omdat het eerste idée van de Winter toch van Schimmelpenninck kwam, en derhalven schrijf ik u 't een en ander spoedig, om weliswaar alles te doen wat mogelijk is om het ergste te keeren, doch tevens als er met geweld niets te winnen is en wij het opgeven moeten, alsdan voorzigtig te handelen, om na zooveel gedaan te hebben niet nog de slagtoffers te worden. 't Zal nu maar op 't antwoord van Schimmelpenninck aankomen, waaruit men ras zal zien hoe de vork in de steel steekt. Uw brief [2]) geeft nog op de unitarissen moed om het ten minsten zoo gemaklijk niet te laten slippen, doch het voorstel om de commissie tot revisie geene instructie te geven, doet mij vermoeden dat alles reeds beklonken is, want anders zoude men hen ten minsten bij instructie hebben moeten belasten, om de hoofdzaken, eenheid, amalgame etc. als een basis aan te nemen . . . . .

561. VAN HASSELT AAN GOGEL, 7 Maart 1801 [3]).

Hier is niets bijzonders, alles stil, en onder de fatsoenlijke lieden alles vol blijde verwagting op het fraaie stuk. Sommige doch zeer enkele voorstanders zien dit door, en zeggen dat ofschoon zij zich nimmer ergens mêde bemoeiden, zij thans tog zooveel doen moeten om te zeggen dat de eenheid, het eenigste stuk dat huns oordeels goed was, nu weder omver te gooien de zotste daad der wereld is. Van den kant der revolutionnairen wenschte men slegts een aanvoerder. Onze trouwe Valenciennes [4]) zeide mij, dat zij gaarne alles wilden doen zoo zij slegts wisten wat, en niets zouden doen buiten kennis. Kan het ook kwaad hun adressen te laten toekomen om bij de revisie eenheid en amalgame ten basis te houden, of kan dit ook meer kwaad als goed, door antidotaliën te veroorzaken? Antwoord mij hierop morgen, en zoo ja geef dan maar een kort ding op zooals 't wezen moet; of moet er wat anders gedaan worden? Schrijf dit slegts. Ik heb nu wel gezien, dat gij uw werk medegedeeld hebt, doch is Spoors nu ook zoo vertrouwelijk geweest van het stuk, dat gereed was, te laten zien? In mijn vorige heb ik nog vergeten, dat bij het plan ook hoorde van een president.

562. HUGO GEVERS AAN WISELIUS, 10 Maart 1801 [5]).

Reeds sedert twee dagen had ik 't voornemen om aan u te schrijven, dan ik wierd daarin verhinderd; daar ik nu egter een oogenblik tijd heb, lust 't mij u openhartig over de propositie van 't Uitvoerend Bewind te onderhouden en te vragen of gij met mij niet in een denkbeeld staat, dat de bedoe-

1) Van Hasselt's „iemand" uit den aanhef natuurlijk.
2) Niet aanwezig.
3) Archief-Gogel.
4) De *Gedenkstukken* II, 769 genoemde Pieter van den Valentijn?
5) R. A. (W.). — Uit Dordrecht. — Antwoord niet voorhanden.

ling slegt is? Te meer geloof ik dit, daar dezelve juist geschiedt op 't tijdstip dat de vrijwillige negotiatie openstaat, die, gelijk alle finantieele operaties, sterk door de onzekerheid en kwade uitstrooisels zal lijden, en wat kan men zonder geld? Welke zijn toch die doodelijke botsingen? En hoe kan men met regt over de constitutie oordeelen, daar dezelve nog maar gedeeltelijk in train is? Men doet ook ingewikkeld vreezen voor buitenlandschen invloed; wat Frankrijk betreft, zoo is 't zeker dat Bonaparte geen foederatief stelsel bemint, en wat Pruissen aangaat, daar behoort men zig niet aan te storen. Alles dus bij den anderen genomen, zeg ik ronduit dat er een vuil oogmerk is, dat gedejoueerd moet worden, maar hoe? Hieromtrent moeten wij 't eens zijn, want eenstemmigheid is noodzakelijk. Wees zoo goed mij te melden welke ulieder maatregels zijn . . . . .

563. SCHIMMELPENNINCK AAN GOGEL, 11 Maart 1801 [1]).

Ik haast mij, zeer geachte vriend, om den gewigtigen inhoud van uwe letteren van den 6 Maart ll. met alle openhartigheid te beantwoorden.

Ook ik behoor tot dat getal onder onze landgenooten, die eene herziening en verandering van onze staatsregeling volstrekt noodzakelijk achten. Mijn groote grondslag voor de nieuwe staatsregeling kwam hierop neer:

1°. Een niet permanent zittend Wetgevend Lichaam; de kiezing van hetzelve op eene wijze welke genoegzame gerustheid aan de natie konde geven, dat tot die posten zouden verkozen worden kundige en gegoede burgers, welke independent genoeg zijn om dezelve belangeloos te kunnen waarnemen.

2°. Een afwisselende Uitvoerende Magt, zeer energiek en tevens zeer populair, zonder eenige ostentatie, deftig, Bataafsch, eenvoudig. Ik kome er voor uit dat ik in geene constitutie die mij bekend is een meer populaire uitvoerende magt kenne, dan die welke bij de Noord-Amerikaansche constitutie onder den naam van president bekend is. Edoch, hoe men die magt ook noeme en hoe men dezelve componeere, zou mij hetzelfde zijn, als dezelve maar energiek, deftig zonder ostenatie en populair was. Men heeft zich, zoo in ons land als elders, al veel te lang met een soort van zoogenaamde metaphysische hersenschimmen in de luren laten leggen. Dezelve hebben hier in dit groote gemeenebest reeds geheel uitgediend, en ook in ons kleine land kunnen dezelve geen fortuin meer maken. Elk begint te begrijpen, dat men menschen en menschelijke zaken moet nemen en behandelen zooals ze zijn en zooals hunne natuur toelaat, en wanneer de ware volksvrijheid niet daar is alwaar eene deftige nationale representatie, een energiek afwisselend gouvernement en onafhankelijke regtbanken bestaan, dan, geloof mij, lieve vriend, zullen wij die vrijheid op deze aarde vergeefs zoeken.

Maar 3°. wilde ik een nationale eenheid van bestaan van de Republiek als Bataafsche natie, en van het bestuur derzelve; ik wilde te dezen opzichte precies het tegenovergestelde van de Noord-Amerikaansche staatsregeling. Edoch, om het ondragelijk despotismus van een te ver geappliceerde uniteit te prevenieeren, wilde ik zeer veel constitutioneele magt aan de departementen

1) Archief-Gogel. — De brief van Gogel aan Schimmelpenninck is niet voorhanden.

geven, en door derzelver besturen hunne dagelijksche en huiselijke zaken exclusivè doen beredderen, zonder daaromtrent, op een verderen afstand, van menschen daarin natuurlijk minder kundig, en daarbij minder géinteresseerd, af te hangen. Ik weet wel dat het punt van het finantieel systema eigenlijk de steen des aanstoots is. Ziehier wat ik daaromtrent het best zoude achten. Ik zoude oordeelen dat de departementen een departementale finantie zouden kunnen houden 'om daaruit de locale onkosten van reparatiën van wegen, dijken en menigvuldige andere locale uitgaven te vinden, waarin het mijns inziens èn onredelijk èn geheel onraadzaam is om door de generale kas te doen voorzien, alzoo het alsdan èn minder goed èn vast minder zuinig zal gedaan worden. Ik wilde voorts de algemeene, over de geheele ondeelbare Republiek gelijk en evenredig werkende lasten zooverre geëxtendeerd hebben, als maar immer mogelijk en uitvoerlijk was. Konde men door kragt van proefneming het zooverre brengen, dat men alle de behoeftens der Republiek, de provinciale of departementale interessen daaronder gerekend, door middel van eenzelvige algemeene nationale impositiën konde vinden, dan zoude ik de departementale finantiën in diezelfde evenredigheid als de algemeene subintreerden laten vervallen, en geheel doen verdwijnen, met uitzondering van dat departementaal finantie-systema hetwelk dan alleen tot goedmaking van de geheel locale uitgaven voor wegen, dijken enz., zoude dienen te blijven. Wanneer men deze gronden wilde appliceeren en dien conform eene verbeterde constitutie ontwerpen, zoude mijns inziens de verstandigen en braven van alle denkwijze (want heethoofden, eigenbelangzoekers en zotten komen niet in aanmerking) te vereenigen zijn. De unitaris zou met zijne eene en ondeelbare Republiek, met een niet geëntraveerd algemeen gouvernement, met eene wel gekozen representative wetgevende vergadering, de geheele onverdeelde natie representeerende, en niet bij departementen, maar bij hoofden in proportie der relative populatie stemmende, tevreden zijn. Hij zou, ten opzichte van het finantiëele, ja wel liever gezien hebben dat dadelijk alle departementale stelsels van finantie konden zijn afgeschaft, en alles door algemeene nationale heffingen konde gevonden worden, maar de mogelijkheid daarvan door zeer vele verstandige en redelijke menschen gecontesteerd wordende, en het tegendeel van dien niet door de practijk bewezen zijnde, zoude hij zich troosten dat het Wetgevend Lichaam de constitutioneele magt had om het algemeen nationaal systema zooveel mogelijk te extendeeren, zonder daarin door eenige dapartementale magt te kunnen geëntraveerd worden. Hij, die meer naar een gemodereerd federalismus overhelde, zou zich insgelijks met die orde van zaken vereenigen, omdat aan zijne departementen genoegzame constitutioneele magt gereserveerd wordt om de huislijke economische belangen, de dagelijksche locale aangelegenheden te kunnen beredderen, zonder daaromtrent van een vreemde en op verreu afstand werkende magt, minder met die détails bekend, af te hangen, iets hetgeen altoos het kenmerk van de ware burgerlijke en huislijke vrijheid oplevert, welke bij onzen landaard met reden op zulk een hoogen prijs gesteld wordt.

Ziedaar, waarde vriend, de professie van mijn politiek geloof op dit stuk. Op deze wijze dagt ik er over ten tijde van de discussiën over de verworpene staatsregeling. In het *Dagverhaal* van dien tijd zult gij een gedetailleerd advijs vinden door mij daarover uitgebragt, hetwelk alsnog nagenoeg mijn gevoelen

bevat [1]). Indien men op de hiervoren aangevoerde generale gronden zich gelukkiglijk kan vereenigen en dien conform eene nieuwe of verbeterde staatsregeling aan het volk voorslaat, zal, hiervan houde ik mij verzekerd, dezelve een bijkans algemeen genoegen geven, en onze Republiek zal een goede vertooning naar buiten maken; zal een kragtig, doch niet onderdrukkend gouvernement hebben, en zal van binnen gelukkig zijn. Slaat men dezen middenweg niet in, staat men van beide zijden op het uiterste, dan zal er niets goeds van worden, en ik zie alsdan voor ons land niets dan jammer en ellende van binnen, en vernedering van buiten tegemoet; iets hetwelk althans hard zoude zijn op een tijdstip waarop onze Republiek gansch geen ongunstige vertooning in 't oog der ons omringende mogendheden maakt.

Op deze wijze, mijn waarde vriend, heb ik gedurende de laatste maanden bij continuatie geschreven aan alle mijne vrienden, welke mijne denkwijze over deze materie wenschten te weten. Ik wanhope nog niet dat het gezond verstand en algemeene welmeenendheid bij ons zullen zegepralen. Dit is de vurige, aan mij dezer dagen verklaarde begeerte van den Eersten Consul. Hij zeide mij bij herhaling te wenschen, dat er een stuk geproduceerd wierd zooveel mogelijk geschikt om de republikeinen van alle denkwijze te vereenigen. Tot deze vereeniging ben ik hartelijk bereid mede te werken. Dit is ook de eenige rol welke ik in deze zaak wil, en in mijne betrekking kan hebben. Ik was geheel onkundig van den stap door het Bewind gedaan, en verwagtede dezelve niet. Edoch, ik zie niet, of daar is wel eene goede wending aan te geven. Laat de ware vaderlandsliefde, de gezonde reden alle verwarring voorkomen; laat het werk van eene verbeterde constitutie het werk van verstand, en niet van drift worden! Ik verwagte van u en uwe vrienden, dat gij daartoe groothartig zult medewerken. Dit is het eenige middel om de gemeene zaak te behouden.

564. BESIER AAN WISELIUS, 12 Maart 1801 [2]).

Ik dank u voor uwe aangename van gisteren, hoezeer mij de woelingen niet onbekend waren. Ik noem de pogingen om thans tegen te werken met dien naam, omdat het Bewind geene bepaalde bedoeling heeft om deze of gene verandering in te voeren, maar zulks over te laten aan de voorgeslagen commissie, ten ware men goedvond de zaak aan het Bewind te vertrouwen, wanneer wij er over zouden beginnen te delibereeren. Wie uwe vrienden en correspondenten in dezen zijn, gis ik niet, maar dat hunne bedoelingen uit een goed oogmerk kunnen voortvloeien, kan ik niet gelooven; daar de inwendige staat en de buitenlandsche betrekkingen dezer Republiek den stap van het Bewind gebiedend vorderden niet alleen, maar zelfs eenen meer peremptoiren stap *in foro conscientiæ* geoorloofd zouden gemaakt hebben, indien wij niet op het gezond verstand onzer natie en hare ondervinding meenden te mogen rekenen.

Dit werk moet nu zijn loop hebben; van mijne gedachten over de te maken veranderingen maak ik geen geheim. Beperking der wetgevende magt,

1) Advies van 24 April 1797 (bij G. Schimmelpenninck I, 95).
2) R. A. (W.). — De brief van Wiselius is niet voorhanden.

uitbreiding der uitvoerende, verbetering van het stemrecht, vereenvoudiging in de meeste takken van het bestier en het herstel der gewesten in de bestiering der inwendige zaken zoude ik daarstellen, indien het aan mij gelaten wierd. Het laatste punt was en blijft bij het belangrijkste; ik kan mij maar geen waar en bestendig republicanismus zonder dat verbeelden, en ik haat het despotismus even wel of het in handen is van één mensch of van een collegie of van eene combinatie van collegiën, behalven dat ons tegenwoordig unismus 's lands financiën meer en meer bederft.

Aan den anderen kant is niemand grooter vijand van onze vorige orde van zaken dan ik; daarin deugden noch de beheering der algemeene zaken, noch de constitutiën der gewesten. Men moet dus tot een middenweg komen, die mijns oordeels zich van zelfs opdoet in de Amerikaansche staatsgesteldheid, welke men slechts naar de bijzondere gesteldheid dezer Republiek, en naar hetgeen daarin is voorgevallen, behoeft te wijzigen.

Er ligt mij in mijne positie te veel gelegen dat mijne gevoelens niet in een verkeerd daglicht worden geplaatst, gelijk ik weet dat men *mala fide* poogt te doen, dan dat ik die in dit opzicht niet aan u wat breeder zoude developpeeren.

Naar mijn inzien behoort aan de algemeene regeering, welke ik ten naastenbij op denzelfden voet als nu zoude laten bestaan en verkoren worden, het maken van vrede en oorlog; het sluiten van tractaten van alliantie, subsidie, commercie etc.; het zenden en ontvangen van gezanten; het bepalen der sterkte, het onderhoud mitsgaders het bevel over, het gebruik en de plaatsing van 's lands zee- en landmacht; het aanleggen, onderhouden en slechten van fortificatiën; de geheele beheering der coloniën; de regeling van den koophandel door wetten en belastingen op de scheepvaart, invoer, doorvoer en uitvoer van allerlei waren; de beheering van de posterij en de munt; het oppertoezicht over de groote rivieren en zeegaten met betrekking tot het gebruik en de bevaarbaarheid derzelve, en eindelijk de macht om de benoodigde gelden tot al het voorschrevene, mitsgaders tot de betaling der intressen van dat gedeelte der staatsschulden welke ten laste van de algemeene kas zal gebracht worden, door directe of indirecte algemeene belastingen op de individueele ingezetenen van de Republiek te heffen.

Aan de gewestelijke regeeringen zoude ik laten het geheele oppergezag met betrekking tot het inwendig bestier, de form van regeering, de civiele wetgeving; het heffen van belastingen op vaste goederen en andere tot bestrijding van de kosten van hun bestier, justitie, politie enz. en tot betaling van dat gedeelte der nationale renten als gewestelijk zouden blijven. Met verbod echter om geenen anti-republiekeinschen regeeringsvorm of erflijke waardigheden of heerschenden godsdienst te dulden, of eenige belasting te heffen, welke de nationale belastingen benadeelde of de voortbrengselen van den grond of van de nijverheid van een ander gewest boven hun eigen bezwaarde. Eindelijk om alle klachten der voorheen bezwaarde gewesten geheel weg te nemen zoude ik op de algemeene kas overbrengen alle de schulden sedert 1 Januari 1795 gecontracteerd, en bovendien nog een zesde of indien het kon een vijfde van de schulden van elk voormalig gewest. Zooveel toch, met de kosten van het gouvernement, oorlog en zee, kan ordentelijk gevonden worden uit die algemeene belastingen, waartegen geen bezwaren van belang zijn inge-

bracht, terwijl dan inzonderheid de verponding en het land- en huisgeld gewestelijk kunnen blijven om naar elks omstandigheden ingericht te kunnen worden . . . . .

565. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 16 Maart 1801 [1]).

. . . . . Ik heb reeds herhaaldelijk geinsteerd op eenige ouvertures omtrent hetgeen men ter indemnisatie van onze Republiek mediteerde. Het antwoord op die instantie is van oudsher tot op dit moment toe altoos in hoofdzaak dit, dat onze Republiek zich nimmer zoude beklagen van op de regtvaardigheid en welwillendheid van dit gouvernement te vertrouwen; dat hetzelve heiliglijk aan de exteerende engagementen zal voldoen; dat men nog geene genoegzaam gepreciseerde idées heeft omtrent de wijze hoe en omtrent de détails daartoe behoorende; dat zulks ook niet mogelijk is alvorens eenige meer ter zake zelve neerkomende conferentiën met de gezanten van de hoofd-mogendheden daarover gehad te hebben; en eindelijk, dat het intusschen nuttig konde zijn om eenigzins bepaaldelijk den wensch en begeerte van het Bataafsch gouvernement daaromtrent te weten. Ten opzigte van het laatste gedeelte merke ik aan, dat men sinds lang, immers omtrent het bij ons begeerde systema van limiten, in detail is geinformeerd geworden. Reeds voor ruim vier jaren is er een project van limiten door een mijner predecesseuren alhier overgegeven [2]), en ik zelf heb, nu meer dan twee jaren geleden, insgelijks op last van het Bataafsch Bewind tenzelfden einde eene gedetailleerde nota ingeleverd. Met alle deze stukken toegerust is de burger Sémonville naar ons land vertrokken. De vraag is derhalven of het Bewind begeert, dat ik in de aanstaande conferentiën over dit werk bij eene note zal opgeven de punten welke het Bataafsch Bewind oordeelt aan onze Republiek te convenieeren, en welke, uit kracht der bestaande verbintenissen, zouden kunnen gevraagd worden. Het is nuttig om dit precies te weten, alzoo ik supponeere dat de burger Sémonville welligt insgelijks bij het Bewind zal gesondeerd hebben waarop de wenschen van hetzelve neerkomen; zijnde in dat geval noodzakelijk dat het antwoord daaromtrent zoo in den Haag als te Parijs van ééne teneur zij. Ik zie hierop uw antwoord en instructie tegemoet [3]).

566. „NOTE SECRÈTE ET CONFIDENTIELLE", 19 Maart 1801 [4]).

L'aperçu des rapports respectifs entre les deux Républiques ayant été

1) R. A., Buitenl. Zaken 214.

2) Ingevolge aanschrijving der commissie tot de buitenlandsche zaken uit de Nationale Vergaderiug van 9 Mei 1796 hadden Blauw en Meyer het land van den mond der Eems tot Rheine gevraagd, en dat van Rheine de grens in een rechte lijn tot Wezel zou loopen (deze stad inbegrepen), en van Wezel in een rechte lijn tot Venlo. Nota's tot herinnering waren ingeleverd 23 Aug. 1796 en 10 Nov. 1797. Hierop was gevolgd de bekende nota van Meyer van 26 Maart 1798, op welke Schimmelpenninck nog meermalen was teruggekomen in den eersten tijd zijner zending.

3) Vgl. hiervóór bl. 653 noot de dépêche van van der Goes aan Schimmelpenninck van 14 Maart 1801.

4) Archief-van der Goes. — Van Sémonville aan van der Goes, doch door dezen buiten het officieel archief gehouden.

remis par le ministre des relations [extérieures] bataves au ministre plenipotentiaire français, il paraît qu'on peut le considérer déjà comme l'expression du vœu du gouvernement, et c'est sous ce rapport qu'avant de passer à des communications officielles, on n'a point différé de s'occuper des propositions qui y sont renfermées.

Toutes ont pour but une amélioration qui par un enchaînement de circonstances heureuses se trouve en même tems être placé au rang des premiers intérêts de la France.

D'après cet ordre de choses, et avec les dispositions bien connues du Premier Consul, il est facile de prévoir que tout ce qui sera conciliable avec nos relations politiques, sera concédé par sa bienveillance à son utile alliée.

Déjà il a prévenu ses désirs. Partout les plénipotentiaires français ont ordre d'associer la Batavie à leurs négociations.

Le traité de Lunéville ne laisse aucun doute à cet égard. Sans parler de l'article important qui contient la double garantie de l'indépendance de la Batavie, cette république a paru remarquer avec satisfaction que la cession définitive des ci-devant Pays-Bas autrichiens rendait désormais indissolubles les liens commerciaux qui nous unissent à elle.

Il est juste que ces rapports soient améliorés au profit des deux Républiques. Des travaux nombreux ont été commencés. Si des circonstances en ont empêché l'exécution, il semble nous être permis de profiter pour la consommer de celles qui se présentent aujourd'hui, et l'on ne doit pas douter que le Premier Consul ne les saisisse avec empressement.

Peut-être est-il plus difficile d'anticiper sur les conventions politiques qui résulteront de la paix avec l'Angleterre pour modifier quelques articles du traité de la Haye. La confiance de la Batavie dans les sentimens du Premier Consul est trop absolue pour qu'elle pense qu'il demande jamais rien au delà de la justice, rien au delà de ce qui sera nécessaire à la stabilité de son alliance et à la prospérité des deux Républiques.

Il apprécie autant que le Directoire combien il importe aux Bataves de n'être point entraînés légèrement dans des guerres qui n'auraient point pour objet de repousser des périls imminens sur les intérêts communs; combien ils doivent mettre de prix à jouir sans trouble des avantages que leur patiente industrie a arrachés à la nature; et sur tous ces objets, à quelqu'époque que la discussion en soit portée par sa politique, la Batavie peut se reposer sur la modération que le Premier Consul a adoptée même avec ceux vaincus par nos armes.

Il en est de même des dispositions qui multiplient les embarras pécuniaires de la Batavie. Aussitôt que les événemens qui les ont commandés pour son propre intérêt perdront leur empire, on doit présumer que le Premier Consul sacrifiera avec plaisir ceux qu'elle pourrait rencontrer par la prolongation de ces mesures, au désir d'établir dans les finances bataves une administration moins coûteuse et de laisser au génie de la nation un plus libre essor vers la marine.

Les ressources qui pourront y être appliquées s'accroîtront encore de celles que présenteront à la Batavie les indemnités territoriales qu'elle attend avec raison de la loyauté de la France.

Il serait téméraire de prévenir sur ce chapitre les négociations ouvertes

avec l'Empire. On sent qu'il est encore impossible de s'arrêter avec certitude à telle partie d'un projet dont l'entière exécution dépend d'un concours de volontés.

Celle de la France n'est pas douteuse. Elle unit dans ce moment le pouvoir à l'invariable volonté de remplir ses engagemens. Il suffit que les désirs de la Batavie lui soient connus. Incessamment les parties contractantes devront être en état de poser les limites des arrondissemens réclamés par la Batavie.

Les indemnités assignées à la maison d'Orange ne seront point de nature à alarmer les sollicitudes des amis de la liberté; les considérations dont ils ont été frappés seront appréciés par le Premier Consul qui veillera pour eux dans les stipulations.

Enfin la transaction de 1800, la réunion des enclaves, la renonciation de toutes prétentions contraires accédée à l'influence de notre cabinet doivent être l'effet naturel des négociations présentes.

Mais la Batavie ne trouverait-elle pas convenable qu'en recevant à la fois ces avantages réunis, elle assurât au Premier Consul des moyens de lui en procurer bientôt de plus importans encore dans la paix avec l'Angleterre?

Déjà depuis longtems l'orgueil de cette puissance aurait élevé aux embarras intérieurs qui réclament puissamment la paix, si le Premier Consul avait voulu consentir à réclamer avec moins de chaleur les intérêts de ses alliés.

Si rien n'est susceptible à ajouter à sa persévérance, du moins elle peut être étendue dans ses résultats par l'accroissement des ressources de la France.

L'Espagne a senti cette vérité, et il n'est point de mesure à son dévouement pour la cause commune. Un sacrifice de sept à huit millions de florins ajouterait peu de chose à ceux qu'a déjà faits la Batavie, et procurerait d'immenses ressources aux expéditions de l'importante campagne qui va décider du sort de toutes les puissances maritimes, et particulièrement de la Batavie.

Pourrait-elle hésiter dans cette circonstance sur ses véritables intérêts, lorsque d'une part elle aperçoit déjà dans une perspective prochaine les restitutions de ses colonies, et que de l'autre elle recueillerait le quadruple avantage 1°. du rétablissement, et même d'un plus entier développement de ses relations commerciales; 2°. de l'éloignement de la maison dont elle doit redouter les vengeances; 3°. des indemnités continentales qu'elle désire; 4°. enfin de l'extrême réduction des dépenses auxquelles elle a été entraînée depuis 1795?

Si des compensations de cette importance paraissent au gouvernement batave, comme on a lieu de le croire, d'un intérêt assez pressant pour entrer en négociation, il ne serait point impossible de convenir d'avance des diverses stipulations éventuelles destinées à ne recevoir leur accomplissement que lors de l'exécution de celles que les plénipotentiaires de France préparent aujourd'hui avec l'Empire germanique et les premières puissances de l'Europe.

567. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 21 Maart 1801 [1]).

Daar ik ook vóór de ontvangst van uwe dépêche van 14 Maart ll.

1) R. A., Buitenl. Zaken 214. — De dépêche van van der Goes van 14 Maart 1801, waaruit hiervóór (bl. 653) het voornaamste is aangehaald, droeg het nummer n°. 39 secreet. N°. 40 secreet, van denzelfden datum, draagt Schimmelpenninck op, „onmiddellijk bij den Eersten Consul de meest gepaste representatiën te doen" tegen den terugkeer van Augereau.

(n°. 40 secreet) genoegzaam konde opmaken dat de terugkomst van den generaal Augereau in zijne vorige qualiteit ten hoogsten onaangenaam aan het Bewind zoude zijn, had ik daarvan reeds den Consul op eene stellige wijze de verzekering gegeven. Ik heb zulks, uit naam van het Bataafsch gouvernement, onmiddellijk na de ontvangst uwer geëerde orders herhaald, en hetzelve vervolgens bij eene schriftelijke note aangedrongen.

Hoezeer ik noch op mijne mondelijke noch schriftelijke representatiën vooralsnog eenig stellig antwoord ontvangen heb, meene ik echter met tamelijke zekerheid te kunnen opmaken dat, ingevalle de generaal Augereau al eenige apparitie in ons land mogte komen maken, zulks niet dan slechts voor zeer weinige dagen zal plaats hebben. De Consul schijnt hem gelast te hebben om zich naar den Rhijn te begeven, alwaar ter gelegenheid van het terugtrekken van het leger, hetwelk hij in die oorden gecommandeerd heeft, nog eenige arrangementen met sommige Duitsche vorsten schijnen te moeten worden gemaakt, waartoe de aanwezigheid van den generaal noodig geoordeeld wordt. Men geeft mij niet onduidelijk te kennen, dat vervolgens ten opzigte van de Fransche troupes in onze soldije wel arrangementen zullen genomen worden, waardoor vanzelf het commando van dezen generaal en daarmede deze geheele onaangenaamheid zal vervallen. Ik heb zoo bij vorige gelegenheden, als wederom bij deze, kunnen opmerken de groote mate van bedagtzaamheid en zelfs van toegevendheid welke de Eerste Consul steeds voor de Fransche generaals in het algemeen, en vooral voor die welke onder hem in Italiën gediend hebben, blijft in acht nemen. Hij schijnt het zich tot een systema gemaakt te hebben om dezelve aan zijn persoon te attacheeren, hen te verpligten, en gevolglijk alles te vermijden wat hen indisponeeren en van zijn persoon aliëneeren kan. Aan dit systema worden veelal zeer groote consideratiën van een anderen aard gesubordonneerd, en ook hierin is de oplossing te vinden van de onbegrijpelijke moeilijkheid, ja veelal van de onmogelijkheid om eenig voldoend redres te obtineeren van de grieven waarover de geallieerden zich maar al te dikwijls te beklagen hebben, zoodra eenige militairen van rang of importance daarin betrokken zijn . . . . .
Met het verdwijnen van den laatsten Franschen militair uit ons land, en niet eerder, zullen de tallooze hatelijkheden, ongerijmdheden en vernederingen verdwijnen, welke zoo dikwijls de facheuse bron zijn geweest van misnoegen en verkoeling tusschen de twee gouvernementen. Ik zoude een convenabel arrangement over dit groote punt, al was het ook met merkelijke sacrifices gepaard, mits het de zaak radicaal en niet gedeeltelijk afdeed, voor een der gelukkigste evenementen achten, welke ons vaderland in de tegenwoordige omstandigheden zouden kunnen te beurt vallen . . . . . [1]).

De inhoud van uwe dépêche van den 14den Maart ll. (n°. 39 secreet) met de bijlagen daartoe relatief [2]), hebben mij volkomen bekend gemaakt met de inzigten en begeertens van het Bewind ten opzichte van de aan ons toegezegde schadeloosstelling. Ik twijfel zeer of de minister Sémonville wel zoo ruim gemagtigd is, als ik uit uwe gemelde dépêche zie dat hij voorgeeft,

---

1) Het volgende bij andere dépêche van denzelfden datum.
2) Hiervóór, bl. 653 noot.

of welligt zelve gelooft. Het zou mij geenzins bevreemden, dat het bij de uitkomst bleek dat te dezen opzichte iets van de aloude diplomatieke tactiek plaats had, namelijk het systema van polsing ter opdelving van de geheime en naaste begeertens van het Bataafsch gouvernement, en welligt van het precise of ultimatum der sacrifices, welke als 't ware stuksgewijze voor ieder object zouden te bedingen zijn.

Ik zag met een waar genoegen de wijze staatkunde van het Bewind, van in dezen alleen eenig gewigt aan solemneele geteekende transactiën en garantiën te hegten. Ik heb dezer dagen den minister Talleyrand zeer ernstig en zeer in détail over het eindelijk etablisseeren der wederzijdsche politieke betrekkingen op waardige en solide gronden onderhouden. Hij protesteert ten sterksten van de welmeenende gezindheid van den Consul ten opzichte van ons gemeenebest. Ik zal van de werking van die goede dispositie wel het meeste overtuigd worden, wanneer ik dadelijke aanstalten zie maken om onze independentie *de facto* daar te stellen. En hiertoe is mijns inziens indispensabel noodig het maken van een convenabel arrangement, tengevolge van hetwelk alle Fransche troupes, tot den laatsten man toe, den grond van onze Republiek verlaten . . . . .

568. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 23 Maart 1801 [1]).

. . . . . Uwe rol, om compleet in de dissensiën, welke natuurlijk over den gang van het constitutie-werk moeten plaats hebben, neutraal te blijven, ten einde als het in 't vervolg kan te pas komen met des te meer effect op de wederzijdsche gemoederen te kunnen werken, is indedaad de verstandigste, en de eenige durve ik te zeggen welke èn u èn mij in de betrekking waarin wij beiden tot het Bewind staan, voegt. Ik wil ook volstrekt geene andere hebben. Ik zie klaar waar het heen moet. Het herstellen van de provinciale souverainiteiten houde ik èn niet nuttig, èn onmogelijk; onze bollen foederalisten mogen zich daarvan verzekerd houden. Hier zal men gaarne geschikte modificatiën der beide systhemata zien, en willen bevorderen. Ik heb dit duidelijk bespeurd. Voor het overige gaf uwe laatste van 17 Maart mij al wederom nieuwe stof tot gerustheid, dat dit werk wel een goeden loop zal nemen. Ik hope van harte dat de uitkomst zulks zal staven! . . . . .

569. SCHIMMELPENNINCK AAN HUGO GEVERS, 26 Maart 1801 [2]).

Ik zal, mijn altoos waarde en agtingswaardige vriend, zeer kort uwe hartelijke brief van den 17 beantwoorden. Ik heb over dit werk oost en west al een geheele vragt papier beschreven; ik zal dus het essentieele slegts bij eenige groote trekken herhalen.

---

1) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — De brief van van der Goes van 17 Maart is niet aanwezig.

2) Archief-Schimmelpenninck. — De brief van Hugo Gevers van 17 Maart is niet aanwezig.

Ook ik was verwonderd over den stap der meerderheid van 't Bewind. Ik meende dat men eerst tusschen eerlijke lieden van onderscheidene begrippen over de nuances van meer of minder pure uniteit, en van meer of minder gemodificeerd foederative, nadere conferentiën had behooren aan te leggen; de wederzijdsche gedagten amicaal en cordaat preciseeren en op 't papier stellen; kalm en zonder verdenking van wederzijdsche oogmerken eerlijk bepraten en bediscuteeren; de wederzijdsche idées zoo mogelijk tot een punt brengen, of zoo dit onmogelijk was, de wederzijdsche laatste ontwerpen (zoo na mogelijk gerapprocheerd) aan eenige derde neutrale, beproefde en vertrouwde vaderlanders submitteeren, die waarschijnlijk dan zeer gemakkelijk zouden gereusseerd zijn om uit die twee reeds gerapprocheerde projecten een eindelijk geheel, naar genoegen van allen, te formeeren; immers zoodanig iets hetwelk men zich, *de commun accord*, zoude hebben laten welgevallen. Dit was mijn denkbeeld. Deze weg, mijn lieve vriend, is niet ingeslagen, maar daarom veroorlove ik mij niet om de aanraders daarvan van kwade inzichten te verdenken. Al wat ik van die menschen sinds bijkans twintig jaren gezien heb; al wat ik meer van nabij sinds de laatste drie jaren van hen gezien heb, moet mij overtuigen dat het beminnaars van hun vaderland zijn, hoezeer ze over eenige nuances met ons kunnen verschillen. Ik ken die burgers van zeer nabij. Ziehier waar hunne politiek op neerkomt. Zij hebben geen de minste lust of verliefdheid meer op den zoogenaamden provincialen souverainen zetel; al wie hun deze lust supponeert, kent die vrienden in 't geheel niet en belastert hen of dwaalt geheel en al. Die provinciale zetel in een populair representatief bestuur heeft niets bekoorlijks, het zit hem daar niet; maar ziehier waar het zit: het is gelegen in het beginsel van zelfbehoud van de zijde der finantiën. Zij houden zich nu meer dan ooit overtuigd van de onmogelijkheid om door algemeene belasting het totaal van alle nationale en departementale behoeftens te kunnen vinden. Zij houden dit nu reeds voor afgedaan en bewezen, en als gij mijne opinie daarover vraagt, moet ik zeggen dat ik geloof dat ze daarin gelijk hebben. Ik geloof dat de afschaffing der provinciale of departementale belasting onfeilbaar verwarring en bankroet moet teweeg brengen. Om dit te developpeeren worden eenige vellen schrifts vereischt, en ik zeg u alleen het resultaat van mijne overweging. In deze staat van zaken zullen die menschen dus nimmer vrijwillig stemmen in de afschaffing van een departementaal finantie-systhema, omdat ze haar ruïne niet zullen of willen onderschrijven. Alles achte ik derhalven dat hierop neer komt, dat men volmaakt het werk op de harmonieuste wijze zal kunnen vinden, als men van den kant der unitarissen toegeeft:

1°. het behouden van eene departementale finantie; en bijgevolg de verdeeling der Republiek in departementen van dezelfde territoriale circonscriptie als de vorige provinciën, want dit volgt uit de conservatie van de departementale financiën;

2°. de constitutioneele bepaling van de exclusive administratie van zuiver domestieke belangen, waarbij het nationaal belang niet gepaard is, aan de departementen.

Als men van de zijde van de unitarissen gemakkelijk is in deze punten, dan moet men voor het overige alles bedingen in de constitutie, hetwelk de compleetste eenheid en ondeelbaarheid der Republiek kan doen constateeren. Er moet geen quaestie zijn van eene associatie van de departementen tot com-

positie van het Bataafsche volk; neen het Bataafsche volk moet een geheel zijn, gecomponeerd uit de massa van individueele burgers over de geheele Republiek, dan afgedeeld in departementale familiën (als 't ware), aan welke familiën de constitutie ter bewaring van de civile vrijheid eenige attributen verzekert op welke noch Gouvernement noch Wetgevend Lichaam mag empieteeren. Dit zijn ankers waaraan de ware vrijheid veilig kan liggen. Eene kwalijk begrepene uniteit is even monstrueus, als in ons kleine land de conservatie van zeven of acht souverainiteiten zoude zijn.

Ziedaar, mijn waarde vriend, den waren staat des geschils. Het belang van 't land eischt dat elk eerlijk man het zijne toebrenge om de zaak als goede, brave verstandige menschen tot een amicale uitkomst te brengen; alle gevoelens te vereenigen; niet ligt te verdenken; en ons vooral niet tot spot van andere natiën te maken. Buonaparte wil ons geluk; hij wil dat dit werk met alle mogelijke harmonie geschiede; hij haat het oude gekrijt en geschreeuw, hij zal de idées van eenige weinige onzer verstandige republikeinen, bij hem bekende vaderlanders, volgen, en hoe minder er eenige invloed van dezen kant noodzakelijk kan worden hoe aangenamer het hem, en hoe honorabeler het voor ons land zijn zal.

570. „NOTE CONFIDENTIELLEMENT TRANSMISE au ministre Talleyrand ayant pour objet l'acheminement à une négociation pour faire sortir toutes les troupes françaises de la Batavie", 31 Maart 1801 [1]).

Les Français ont enlevé la Hollande aux ennemis communs des deux puissances. La conserver était un droit, une nécessité. D'après le traité conclu entre les deux gouvernemens la France tient en station une armée en Batavie: il est pourvu par le gouvernement batave à la solde et à l'entretien de cette armée. Est-il indispensable, est-il de l'intérêt des deux Républiques que cet état de choses subsiste jusqu'au moment de la paix générale?

Lorsque la France a rendu la liberté aux Bataves, tout justifiait la présence d'une armée protectrice; le désordre de la guerre, celui des opinions, l'influence de l'étranger, les menaces des ennemis voisins, le danger de revers militaires ou politiques, l'insuffisance même des moyens de défense des Bataves. Tout a changé de face. Les deux puissances sont alliées; rien ne peut altérer leur union; le vœu des Bataves est unanime; douter de leur bonne foi sérait une injure, douter de leurs moyens serait une injustice. La France peut dédaigner ses ennemis: elle doit se fier à ses amis.

La paix du continent garantit les dispositions des gouvernemens étrangers. La Prusse et la Russie reprennent avec la République batave leurs rapports accoutumés, peut-être ne voient-elles pas sans quelque ombrage l'influence militaire de la France s'acclimater en Batavie.

Les Bataves, compagnons d'armes des Français, l'ont été de leur courage. Trente-six mille hommes bordent une côte que les Anglais n'ont connue que pour la fuir.

---

1) Archief-Schimmelpenninck. — Het opschrift is in de hand van Schimmelpenninck; de minuut der nota zelf in de hand van Lehoc, over wien nader in ons vijfde hoofdstuk.

Le gouvernement batave en demandant l'éloignement de l'armée française ne veut en être séparé que par la frontière. Il désire que la Belgique soit une espèce de dépôt d'où la France ferait partir au besoin ses secours. On veut des troupes françaises auprès de soi, on ne les voudrait pas chez soi; voilà toute la distinction à établir.

Le gouvernement français ne peut se méprendre sur aucun des motifs de cette demande. L'indépendance d'un état est compromise par la présence des troupes de la puissance même la plus amie. L'inquiétude est incompatible avec l'énergie du civisme. Toute humiliation attriste la liberté. La Batavie est libre par la France: la France lui doit la liberté toute entière. Rien ne contrarie plus ces principes qui appartiennent au gouvernement français plus qu'à tout autre. A ses motifs décisifs se joignent des considérations très importantes. Les troupes françaises et bataves sont confondues; le génie des deux nations n'est pas le même: tout caractère national a ses formes et le commandement militaire n'en a qu'une. Déjà des erreurs plus ou moins graves ont donné lieu à des difficultés plus ou moins nuisibles au bien commun, à la bonne intelligence entre les deux gouvernemens. Dans ce moment même le Directoire batave juge indispensable de séparer entre deux généraux le commandement des deux armées. Tout serait applani si les troupes françaises étaient rappelées sur leurs frontières.

Ce que le gouvernement batave demande aujourd'hui comme une faveur, comme une marque de bienveillance et d'amitié, demain la paix générale peut en faire une loi. A cette faveur s'attacherait une preuve solemnelle autant que politique d'attachement et de reconnaissance, une offrande nationale digne de l'état qui les présente et de celui qui la reçoit. Elle serait aux yeux de l'Europe le sceau de leur union et confondrait leurs ennemis.

Le gouvernement batave offre à la France huit vaisseaux qui seront construits dans les plus fortes proportious que permettent les ports et les mers de Batavie, sur le modèle donné par les ingénieurs français, montés de 80 canons de fonte et plus s'il est possible. Ils seront tenus à la disposition du gouvernement français tout armés et sous voiles, avec agrès et apparaux et prêts à mettre en mer dans l'espace le plus court possible, et ainsi qu'il sera convenu entre les deux gouvernemens.

571. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 12 April 1801 [1]).

Nadat ik bij de laatste conferentie met den Eersten Consul mijn verlangen te kennen gegeven had, om spoedig een antwoord op de missive van het Bewind aan hem geadresseerd te kunnen expedieeren, ontving ik gisteren van den

---

1) R. A., Buitenl. Zaken 214. — Den 1sten April had het Bewind aan Schimmelpenninck een brief voor den Eersten Consul doen toekomen, met betuiging van leedwezen dat niettegenstaande de herhaalde verzoeken Augereau toch naar de Bataafsche Republiek zou terugkeeren. „Nous manquerions à ce que nous devons au bien-être de ce pays, si nous ne vous mettions nous-mêmes immédiatement sous les yeux combien serait nuisible la présence de ce général célèbre il est vrai par des talens militaires, mais qui parait ne pas avoir des idées exactes de la déférence due au gouvernement d'un pays libre à la solde duquel il se trouve".

minister Talleyrand eene schriftelijke invitatie om nog dienzelfden dag met hem eene conferentie te hebben. Ik vervoegde mij daarop dadelijk bij hem, in het vaste vermoeden dat deze conferentie het stuk betreklijk den generaal Augereau ten onderwerp zoude hebben; de uitkomst justificeerde weldra mijn vermoeden. De minister communiceerde mij van den Eersten Consul order te hebben bekomen, om mij zijn antwoord aan het Bewind, vervat in den hieringesloten brief [1]), voor te lezen en vervolgens onder cachet volant ter hand te stellen, met verzoek om denzelven ten spoedigste naar den Haag te dépêcheeren. Nadat de minister dezen brief aan mij voorgelezen had, informeerde hij mij wijders dat hij almede van den Consul expresse order had, om, in naam van den Consul, door eene mondelinge bijvoeging en explicatie de ware intentie en het verlangen van den Consul meer duidelijk kenbaar te maken; iets hetgeen men wel getracht had door eenige gepaste hoezeer meer of min ingewikkelde phrases in den brief zelven reeds te doen doorstralen, maar hetgeen men niettemin voegzaam geoordeeld had door een mondelijk developpement meer duidelijk te maken. En het was dan in dezen zin dat de minister, op expressen last van den Consul, mij verzogt aan het Bataafsch Bewind te communiceeren, dat de Consul ten uitersten gedisponeerd zoude geweest zijn om dadelijk en onverwijld aan het verlangen van het Bewind in den brief uitgedrukt te voldoen, en mitsdien om den generaal Augereau niet weder naar ons land te zenden, indien niet zeer peremptoire consideratiën, gederiveerd uit de kennis van de militaire genie, van de uitwerking van soortgelijke démarches op den geest der armée in het algemeen, en van zeer marqueerende legerhoofden in het bijzonder, hem in de tegenwoordige omstandigheden vooral hadden moeten weerhouden van een stap, welke alomme als eene eclatante flétrissure aan een victorieus generaal zoude geconsidereerd worden; dat mitsdien de Consul dit vermeenende te moeten vermijden, en tevens zeer genegen zijnde om aan de eigenlijke intentie van het Bataafsch Bewind, namelijk de verwijdering van dezen generaal, te voldoen, besloten had om den generaal Augereau, nadat door eene kortstondige apparitie van denzelven in ons land de flétrissure van eene onmiddellijke verwijdering geëviteerd was, door een ander generaal ten genoegen van het Bataafsch Bewind te doen remplaceeren. De minister voegde er al wijders bij, dat de generaal Augereau niet alleen stellige order had om gedurende zijne kortstondige apparitie in ons land alle égards voor het Bataafsch Bewind te hebben, maar ook tevens wel expresselijk gelast was van zich in geenen opzigte direct of indirect met de interieure zaken van onze Republiek te bemoeien.

---

1) „Paris le 19 germinal an IX [9 April 1801]. Citoyen président du Directoire exécutif. J'ai reçu la lettre que vous m'avez écrite de la part de votre gouvernement. Faites-lui connaître, je vous prie, que dans toutes les circonstances et dans toutes les occasions je lui donnerai des preuves de la bienveillance et de l'amitié qui lient les deux pays. Vous paraissez désirer que le général Augereau ne conserve pas longtems le commandement de votre armée; vous ne pouvez pas vouloir déshonorer celui qui a commandé vos troupes avec gloire et succès, et contribué à votre indépendance. Vos ancêtres conférèrent à la maison d'Orange la première magistrature en récompense de ses services militaires. Ils ne croyaient pas que les militaires fussent de simples stipendiés. Ils savaient qu'ils leur devaient plus que de l'argent: de l'honneur, de la considération, et au moins de la justice. Citoyen président, je désire être agréable à votre gouvernement; je me flatte qu'il voudra bien s'en rapporter à moi dans cette circonstance. BONAPARTE."

Na in voege voorzegd de intentie en wensch van den Eersten Consul te hebben gedeveloppeerd, besloot de minister zijne voordragt met mij, al wederom op expressen last van den Eersten Consul, te verzoeken om deze mondelijke explicatie aan het Bataafsch Bewind gelijktijdig met de verzending van den brief zelven te willen transmitteeren, en er bij te voegen dat de Eerste Consul gaarne zoude zien, dat het Bewind zich dit soort van expedient liet welgevallen, en mitsdien gedurende het kort verblijf van den generaal in ons land de zaken liet op den tegenwoordigen voet, zonder eenig disagrement of flétrissure aan den generaal te doen.

Ik antwoordde in substantie aan den minister Talleyrand, dat ik in eene zaak, welke gelegenheid gegeven had tot eene onmiddellijke communicatie tusschen de hoogste magistraten der wederzijdsche Republieken, aan de waardigheid van mijn gouvernement zoude derogeeren door omtrent het hoofdobject der correspondentie iets te voegen bij hetgeen dat gouvernement onmiddellijk aan den Eersten Consul geschreven had; dat ik mij derhalven zoude geborneerd hebben met blootelijk des Consuls antwoord over te nemen en aan mijn gouvernement te expedieeren; edoch als hij, minister, mij officieel en stellig zijne verzekering wilde herhalen, dat de hiervorengemelde explicatie en bijvoeging niet enkel was een voordragt van hem, minister, de overgave van den brief verzellende, maar dat dezelve te considereeren was als de solemneele en stellige bijvoeging van den Eersten Consul zelven tot explicatie en developpement van zijne intentie in den brief bedoeld, dat ik, in dat geval en anders niet, de hiervoren vermelde explicatoire voordragt van hem, minister, bij de overgave van 's Consuls brief gedaan, getrouwlijk en zoo letterlijk mogelijk aan het Bewind zoude communiceeren. Ik verzogt hierop cathegorisch antwoord, met dat gevolg dat de minister mij bij herhaling verzogt en autoriseerde om deze geheele explicatie en suppletie, als onmiddellijk van den Consul zelven, gelijktijdig met de verzending van zijn antwoord aan het Bataafsch Bewind te transmitteeren, waaraan ik dan ook gemeend heb te moeten voldoen en bij dezen getrouwelijk voldaan heb.

Ziedaar den afloop van deze conferentie. Wanneer ik, na de phrases van den brief met deze explicatie te hebben geconfronteerd, dezelve analyseere, dan indedaad geeft de tekst van den brief, zeer kunstig naar mijn inzien geconcipieerd, stof voor den mondelijken commentaar van Talleyrand, die ongetwijfeld de steller van de missive is. Fixeer uw aandagt op de phrase: „Vous paraissez désirer par votre lettre que le général Augereau ne conserve pas *longtemps* le commandement de votre armée", en voeg daar, met uitlating van de tusschenperiode, onmiddellijk de slotregel bij, dan komt de eigenlijke zin van den brief hierop neer: „Vous paraissez désirer par votre lettre que le général Augereau ne conserve pas *longtemps* le commandement de votre armée; citoyen president, je désire être agréable à votre gouvernement, je me flatte qu'il voudra bien *s'en rapporter à moi* dans cette circonstance." Dit komt mij voor de eigenlijke tekst van den brief te zijn, welke de minister Talleyrand op order van den Consul gecommentarieerd heeft.

Ik zal hier niets bijvoegen. Deze geheele wijze van behandelen confirmeert volkomen hetgeen ik u voor een geruimen tijd bij mijne dépêche van 21 Maart ll. [1])

1) Ons n°. 567.

omtrent de politiek van den Eersten Consul betrekkelijk de Fransche generaals van marque gezegd heb. Zelf generaal van den eersten rang zijnde; van jongs op in 't militaire school en vervolgens in de hoogeschool van den oorlog, en nog wel van een revolutionnairen oorlog, opgevoed; door militaire exploicten ten toppunt van roem en gezag gestegen; thans aan het hoofd van een der krachtigste gouvernementen van Europa geplaatst, waarvan al de soliditeit op militaire kracht en oorlogsreputatie rust; -- is het wel wonder, dat de politiek van dezen „général Premier Consul" (zooals hij het liefst wil genoemd zijn) eene zeer doorslaande predilectie voor, en uiterst menagement van zijne militaire wapenbroeders teekent, en dat het burgerlijk gezag, hoe respectabel en heilig ook, wanneer het met het militaire in conflict is, de nadeelige uitwerking daarvan gevoelt? . . . . .

Volgens het zeggen van den minister Talleyrand zou de generaal Augereau eergisteren reeds naar ons land vertrokken zijn; dit wordt op het bureau van oorlog geconfirmeerd. Hij heeft dus bij mij geen afscheid genomen; ik schrijve dit aan den loop der conversatie toe, welke ik met hem gehad heb, en welke waarschijnlijk niet aangenaam voor den generaal geweest is . . . . . [1]).

Gij zult zien [2]), dat men zich beklaagt over den continueelen uitvoer van granen naar Engeland, en men beroept zich op een gesignaleerd geval, namelijk de gelijktijdige uitzeiling van 35 à 36 vaartuigen geladen met granen voor den vijand. Reeds daags voor het ontvangen dezer note heeft de Eerste Consul mij mondelijk over het object derzelve gesproken. Ik deed hem opmerken hoe moeilijk het voor elk gouvernement was, om alle pogingen der mercantile cupiditeit te frustreeren, en dat, zoo dit geval indedaad plaats gehad had, zulks zeker geheel tegenstrijdig was aan de mesures daaromtrent gedecreteerd. Ik voegde er bij dat ik mij meende te kunnen beroepen op ontelbare fraudes van denzelven aard, welke in deze Republiek niettegenstaande de gedecreteerde wetten plaats vonden. De Consul repliceerde, dat hij avoueerde dat somtijds de grootste vigilantie in zaken als deze tekort schoot, maar dat dit evenement te openbaar en te eclatant was, om niet de animadversie van het Bataafsche gouvernement te provoceeren. Hij herhaalde wederom bij deze gelegenheid, dat hij, gesterkt door alle informatiën uit Engeland, meer en meer geconvinceerd wierd dat het afsnijden van allen toevoer van levensmiddelen in dit moment een der kragtdadigste middelen was om den vijand met effect te benauwen, de Engelsche natie om vrede te doen roepen en het Britsch gouvernement tot rede te brengen. Hij voegde er bij, dat hij derhalven insteeren moest dat van de zijde van de Bataafsche Republiek daartoe efficacieus wierde medegewerkt, en dat hij zonder zoodanige medewerking niet instond voor de restitutie van de door Engeland aan onze Republiek ontroofde bezittingen. Deze laatste uitdrukking gaf wederom gelegenheid tot eene tamelijk vive conversatie. Ik zeide onder anderen, dat ik mij nimmer zoude persuadeeren dat het tot de historie van een groot man zoude kunnen behooren, om een land zoo belangrijk als het onze in 't oog van geheel Europa en vooral in 't oog van elk wijsgeer en menschenvriend, bedorven te hebben. De conversatie scheidde intusschen weder zeer vriendelijk,

1) Het volgende bij een andere dépêche van denzelfden dag.
2) Uit ingesloten copie eener nota van Talleyrand.

en de minister Talleyrand doet mij bijzondere protestatiën van de achting, welke de Consul hem verklaart voor mij te hebben. Ik wenschte, dat ons arm vaderland er eenig nuttig effect van ondervinden mocht.

572. G. BRANTSEN AAN D. W. A BRANTSEN, 23 April—7 Mei 1801 [1]).

(23 April). . . . . . Haersolte heeft mij over de groote zaak gesproken en herhaald dat zooras het project opgeschreven zou zijn om het in de groote commissie te brengen, hij mij de visie daarvan zoude bezorgen. Mijn voornemen was om Woensdag bij den buurman te gaan en ik had, om dit te doen weten, de gewone weg gebruikt, dan ik ontfing Maandagavond laat een billet van van der Goes, waarin hij mij schreef (waarom en door wat toeval, weet ik niet) dat ik Dingsdagmorgen gewacht wierd; dit derangeerde mij, omdat ik verlangd had vooraf met Mollerus, die Maandagavond eerst van Amsterdam moest terugkomen, te spreken; dan ik heb daaraan geremedieerd door gemelden heer te verzoeken van Dingsdagmorgen vroeg eens bij mij te komen, 't geen hij gedaan heeft, maar hij had niets van aangelegenheid medegebragt. Ik ben vervolgens bij den buurman geweest en heb mijne conversatie begonnen met hem te zeggen, dat ik aan mijne kennissen opening had gegeven van ons eerste entretien [2]), en dat zij gecharmeerd waren geweest te vernemen dat hij justitie deed aan hunne wijze van denken, gehoudene conduite en voornemen om, zoolang er niet van de renunciatie [3]) op eene behoorlijke manier consteerde, zig met de zaken niet te bemoeien; ik heb hem voorts bedankt voor de aan mij gedane communicatie van d'aankomst van de procuratie en gevraagd of hij den inhoud kende of mij eenige eclaircissementen daaromtrent konde geven: hij heeft daarop door zijn secretaris laten brengen de dépêche van den generaal Beurnonville, die schreef in deze bewoordingen: „Le comte d'Haugwitz m'a fait dire qu'il n'y avoit rien qui empêchait de commencer les négociations, attendu que M. Stamford était muni de tout pouvoir, instructions etc. du Prince Stadhouder". (Ik heb 't zelve zoo geschreven in den brief gezien). Dit geeft niet veel licht, maar men moet nu afwachten wat Hultman zal schrijven. Ik heb wijders de conversatie gebragt op het project van de constitutie, en hem met aandrang nogmaals verzogt om toch te zorgen dat men niets praecipiteerde, met verdere bijvoeging dat ik sedert mijn eerste entretien gelegenheid had gehad om nog eenige meerdere stukken en brokken daarvan te hooren, die mij voorkwamen zoo bedenkelijk te zijn uithoofde van de praedominantie die Holland daardoor zou acquireeren, en de volstrekte nulliteit waartoe de departementen of provinciën zouden gebragt worden, dat wij, zoo 't *in eventum* daartoe moest komen, er ons nooit mede zouden kunnen vereenigen, wilden wij ons land, ons zelve en onze mede-ingezetenen niet ongelukkig maken; ik heb dit in détail zoo sterk met

1) Archief-Brantsen. — Over den briefschrijver zie *Gedenkstukken* I, 147; over zijn broeder den geadresseerde *Gedenkstukken* II, 978. — Ik geef hier een aantal opeenvolgende brieven onder één hoofd. Zij zijn alle geschreven uit den Haag. — „Woensdag" is 22 April; „buurman": Sémonville; „de jonge heer": de Erfprins.

2) Brieven van ouderen datum, waaruit de inhoud van dit gesprek zou kunnen blijken, zijn niet voorhanden.

3) Van het huis van Oranje.

redenen aangedrongen, dat hij scheen verlegen te zijn om er met eenigen grond objectiën tegen te maken, en zijn antwoord borneerde zich vervolgens daartoe, dat hij zeer gaarne door zijn invloed gebruik zoude willen maken van onze observatiën, maar dat hij verlangde dat ik met Besier eens wilde spreken; dat hij zeker wist dat die niets meer zoude verlangen, en dat hij geloofde dat die in de meeste opzigten zeer in mijne denkbeelden zou vallen. Ik heb dit met eene beleefde tournure beantwoord; maar daarover nader gedagt en gesproken hebbende, heb ik geoordeeld dat 't misschien niet onnuttig zoude zijn, wijl ik mij nog altijd vast verbeelde dat wij dit gat in moeten, en ik heb vervolgens Haersolte op eene wijze, die zijn eigenliefde niet kon blesseeren, verzogt mij daartoe eene gelegenheid te procureeren, want ik heb de man nooit gezien, en die heeft 't mij toegezegd. Ondertusschen hoore ik dat 't stuk nu dezer dagen uit de subcommissie in de groote commissie zal gebragt worden; maar ik heb nog geen tijding dat het geschied is. Het is zoo mislijk dat wij aan d'eene kant altijd moeten aanhouden op temporiseeren, zonder *zelve* daartoe bekwame middelen te kunnen gebruiken, want verzoeken en insteeren doet weinig af, en dat wij aan d'andere zijde ons telkens d'oppertune tijd zien ontglippen om het kwade te doen wegnemen of iets goeds te doen. Men vertelt onder ons dat de jonge heer te Parijs zoude willen doen werken; waar 't vandaan komt, weet ik niet. Hoe 't zij, ik geloof niet dat het, *rebus sic stantibus*, van veel effect zal zijn.

(24 April.) . . . . . Ik heb nog geene occasie gehad van der Goes alleen te spreken, maar uit een los woord zoude ik haast opmaken dat hij onvergenoegd was over een betoond misnoegen van 't Fransche gouvernement, dat hij bij Rusland en Pruissen werkt om ons geheel te debarrasseeren van de Fransche troupes en over 't aan ons te cedeeren territoir. Hij wil echter doorgaan al kostte 't hem zijn post, en dit is braaf.

(25 April). Ik kreeg gisteren een half uur nadat ik mijne laatste na de post had laten brengen een visite van Haersolte om mij te zeggen dat, zoo 't mij convenieerde, Besier mij dezen avond om 6 uren 't zij aan het Bewind, 't zij aan *zijn* huis, 't geen ik gepraefereerd heb, zoude ontvangen, daarbij voegende dat de buurman ook reeds bij Besier was geweest om t'insteeren dat hij gelegenheid wilde zoeken om eens met mij te spreken . . . . .

(26 April). Ik heb gisteravond de bewuste conferentie gehad met Besier ter praesentie van Haersolte, en ik heb hem zonder omwegen over onze wijze van denken en vervolgens over 't werk van de constitutie gesproken. Ik heb een kundig en bedaard mensch in hem gevonden, en ben zeer vergenoegd geweest van zijne wederkeerige openhartigheid; dan ik heb niet veel met hem afgedaan. Hij zeide mij zelve dat het stuk niet goed was; dat hij een geheel ander plan had gehad en zich bezig had gehouden met het formeeren van een geschrift om de gemoederen te praepareeren, maar dat hem de hand was geforceerd geworden door de praecipitatie van de Franschen, en dat daardoor was veroorzaakt geworden d'ontijdige propositie van 't Bewind aan de Kamers; dat hij in de subcommissie getragt had het foederalismus, waaraan hij vast hangt, met admissie nogtans van een eenheid die noodig is om het gouvernement sterk te

maken, te doen doorgaan, maar dat hij de vleug zoo tegen zich had gekregen, dat hij in de volstrekte onmogelijkheid was geraakt om 't te kunnen door krijgen, en dat hij zich vervolgens daartoe bepaald had, om te zorgen dat een ruime weg wierd opengelaten om al wat vicieus was allengskens te veranderen. en dat hij meende dat dit bij de lecture van 't stuk wel zoude gevoeld worden. Hij offreerde mij te dien einde om mij hetzelve den volgenden ochtend voor den tijd van twee uren, terwijl hij 't mij niet langer kon laten, toe te zenden en daaraan heeft hij op mijne acceptatie, met bijvoeging van een beleefd billet, ook voldaan. Ik had Mollerus en Aylva confidentelijk verzogt om bij mij te komen ten einde de lectuur te zamen te doen, maar zij kwamen anderhalf uur nadat ik 't reeds had (de eerstgemelde, omdat hij te laat door den tweeden gewaarschuwd was), en zij hebben het vervolgens niet dan doorloopen. Ik heb 't, vermits 't zeer volumineus is, haastig gelezen en wil niet ontveinzen dat die rapide lectuur mij volkomen buiten staat heeft gesteld om er gezond over te kunnen oordeelen, te meer daar de morserijen die er in zijn om 't nog wat na de zin te krijgen, sommige periodes onverstaanbaar en zelfs contradictoir doen voorkomen. Dit echter is mij toegeschenen, dat de departementale werkingen te zeer geborneerd en in anderen opzigte te veel dependent zijn gemaakt van het bestuur en de wetgeving. Ik wil echter gaarne mijn oordeel opschorten tot eene nadere lezing, die ik aan Mollerus en Aylva mede beloofd heb mij door Haersolte te zullen procureeren.

(27 April). . . . . . Het kan wel zijn dat de jonge heer bewerkt heeft dat Stamford gevolmagtigd wierd, maar men zegt hier anders dat hij niet wel met dien man is. Hoe 't zij, die agterbakse knoeierijen en onbeduidende justificatiën deugen niet. Hij doet ondertusschen wel om te probeeren al wat hij kan; dan ik geloof niet dat de vlieger te Parijs zal opgaan. Wat zal 't Pruissisch credentiaal toch voor appui aan den zendeling geven, als de Koning zelve 't niet weet te obinteeren? Het is den man in de luren leggen, *ut fecisse videntur*. Maar waarom zendt hij niet tegelijkertijd naar Rusland? Dit was, dunkt mij, op zich zelve en alleen beter geweest. Wij moesten er ook iemand hebben, zooals ik honderdmaal en al voor een jaar gezegd heb; men doet van de kant van het gouvernement wel alles wat mogelijk is om *d'independentie* en meer andere goede zaken te bevorderen, maar op 't hoofdpunt wordt in een andere zin gewerkt.

Op 't subject van Besier heb ik vergeten er bij te voegen dat hij mij gezegd heeft dat de quaestie *an*, te weten revisie of niet, aan de stemgeregtigden zou worden gebragt, en dat zij, behoudens hunne instructie, niet anders konden doen; maar dat hij meende dat men genoegzaam zeker was van de meerderheid te zullen hebben voor *ja*, *revisie*. Dat hij mij echter moest verzoeken dat, schoon 't vast stond dat *wij* daarin niet konden paraisseeren, wij dit echter, door menschen aan te zetten en eenige gemeene zich stemgeregtigd te laten maken, wilden bevorderen, en dit is mij wèl voorgekomen, omdat het zeer wezenlijk is dat 't consteert dat men 't oude, te weten het tegenwoordige, niet wil hebben . . . . .

Het is zeker dat Augereau hier komt. Geene instantiën, zelfs directelijk bij een brief aan den Despoot gedaan, hebben iets kunnen uitwerken; men heeft mij zelfs in 't uiterste vertrouwen gezegd dat hij gerescribeerd had dat die man zich zeer verdienstelijk had gemaakt aan ons vaderland, en behoorde

geremunereerd te worden zooals onze voorvaderen dit omtrent de Princen van 't Huis van Oranje gedaan hadden ..... Het is waarachtig onverdraaglijk.

(1 Mei) ..... Ik heb gisteren om half elf het bewuste stuk voor de tweede maal ontvangen, met permissie om 't tot 's avonds om half negen te houden, en daarvan terstond advertentie hebbende gegeven aan Mollerus en Aylva, hebben wij aan 't huis van den laatstgemelde, zonder andere interruptie dan die van 't diné, ons bezig gehouden tot 't maken van excerpten, die wegens de volumineusheid van 't stuk 32 bladzijden beslaan. De geheele dag is vervolgens daarmede verloopen, en heden en morgen zoude ik met Mollerus 't eens nader overwegen, dewijl 't bij de lectuur onder 't maken van d'excerpten onmogelijk was om er over te praten. Ik moet ondertusschen in 't generaal zeggen dat met alle de latitude die hier en daar gelaten is tot verandering, de bases mij niet goed zijn voorgekomen. Daar is hier en daar, bijzonder in de bepalingen omtrent de tweede kamer, wel wat foederalistisch in, maar dit balanceert niet genoeg 't andere, en de werkzaamheden van de departementen zijn aan eene continueele goed- en afkeuring subject. Het punt van de schulden is ook niet billijk gereguleerd; de leenen en tienden worden ook weder afgeschaft onder schadeloosstelling. Ik zal zooras ik mij op de voornaamste punten gefixeerd heb, den buurman er over gaan onderhouden, en dit is de eenige en laatste ressource.

De brieven van Hultman, zoo mij confidentelijk verhaald is, brengen mede dat hij nog niet als minister, maar als secretaris-generaal van 't Bewind aan den koning zal gepraesenteerd worden, en voorts dat Haugwitz hem heeft gezegd, dat eer en alvorens met hem te handelen, de zaken van 't Huis van Oranje geschikt en d'independentie van de Republiek gereguleerd moesten zijn. Het eerste spreekt van zelfs, en het tweede is allernoodzakelijkst, want zoolang wij een enkele Fransche bajonnet in ons land hebben, is er geen Republiek, onder welke vorm dezelve ook moge bestuurd worden.

Het gouvernement vleit zich zeer met de goede genegenheid van de keizer Alexander jegens ons gemeenebest, en hoopt zelfs op 't vooruitzigt van een commercie-tractaat met hem te sluiten; men ignoreert echter niet, dat hij zich zeer wil rapprocheeren aan Engeland. De graad, tot welke hij dit rapprochement zoekt, kan ook wel weder brouilleries met Frankrijk geven, en wat is er dan al niet te voorzien! Enfin, de tijd zal veel leeren, en zoolang er geene algemeene vrede is, zijn er geene solide données om te kunnen werken.

De generaal Augereau is eergisteren omtrent 3 uren onder een sterk escorte huzaren hier gearriveerd. De buurman heeft aan Haersolte gezegd dat hij bij zijn vertrek uit Parijs de strictste orders had ontvangen om zich nergens mede te mêleeren.

(4 Mei). ..... Wij hebben 't bewuste stuk nader geëxamineerd en overwogen. D'een had meerder, d'ander minder essentieele remarques, naarmate de personen meer of minder na d'uniteit of na het foederalismus overhellen; dan in het algemeen is men daarin overeengekomen, dat eenige voorname bases vicieus zijn. Ik voor mij, schoon ik ook van begrip ben dat er zooveel eenheid moet zijn als er noodig is om kragt te geven aan het gouvernement, vinde genoegzaam alle de gronden vicieus; enfin ik ben verzogt om er den buurman

ampel over t'onderhouden, en daartoe is de tijd gefixeerd op overmorgen, en ik kan dit met te meerder gerustheid doen, wijl ik van ter zijde, maar zeker, vernomen heb dat Buonaparte geen handen wil gebonden hebben in 't formeeren van de constitutie; dat hij geene Fransche *singeries* wil, maar zoo een ontwerp dat de partijen kan vereenigen en niet geheel afwijkt van oude habitudes; maar de minister is geordonneerd zich er niet te veel mede te mêleeren.

Ik voorzie vervolgens dat alle onze bemoeiingen van weinig, misschien zelfs van geen de minste vrugt zullen zijn, en dan is 't ook maar beter van 't te laten loopen zoo als 't wil, onder voorbehoud van mede te werken tot omverstooting als maar de *quaestio an*, revisie of niet, affirmatif gedecideerd is, en dus consteert dat men revisie wil hebben. Dit laatste, te weten de *quaestio an*, zou alleen gelaten worden ter beoordeeling van de *stemgeregtigden*, het ontwerp van de consitutie *aan de natie*. Enfin het komt mij voor dat er nooit een goed of raisonnabel plan zal voor den dag komen zoolang het ontwerp daarvan niet wordt gesteld in en toevertrouwd aan eene commissie, te benoemen uit de massa van de natie en bestaande uit gesenseerde personen van alle partijen buiten de kamers, aan welker hoofd men zou kunnen zetten twee à drie leden van 't Bewind, en dat die commissie de vrijheid en de faculteit heeft om hun ontworpen plan met praeteritie en zonder inzage van de kamers aan de natie voor te dragen.

De generaal Augereau is bij 't Bewind geweest en alles is daar wel afgeloopen. Hij heeft eene beleefde apologie gemaakt van zijn vorig gedrag, en is geëindigd met eenig dedommagement te vragen voor de onkosten van de campagne, waaromtrent hij gerenvoyeerd is aan den minister van Oorlog. Ik denk dat er wel iets zal moeten gespendeerd worden, en dat hij daarmede zal verreizen. Laat dit blijven onder bekenden die wat zwijgen kunnen, zoowel als het volgende. Verscheidene revolutionnairen ten getale van 15 of 16 hebben afzonderlijk kaartjes bij Augereau gebragt; hij is met dat lijstje gegaan bij Sémonville en heeft gevraagd wie die personen waren, en zulks beantwoord zijnde „des révolutionnaires", heeft hij gezegd: „je leur rendrai à tous une carte, et s'ils reviennent je les f::::: par la fenêtre" . . . . .

In secretesse is mij ook gezegd dat Buonaparte voor Rusland égards heeft, zich meer begint te rapprocheeren aan het hof van Weenen, en Pruissen in 't geheel niet geteld wordt. Men verzekert mij ook dat hij absoluut de vrede met Engeland *wil*, en dat men die daar ook begint te verlangen.

P.S. Men heeft gedagt, wijl de zaken nog niet tot een zekere consistentie schijnen te zullen komen, dat 't beter was verscheidene personen, die anders zekerlijk behooren gesproken te worden, niet in te roepen; in Amsterdam is er genoegzaam niemand dan Maarsseveen [1]) en eenen Wolters van de Poll, dien ik niet kenne [2]).

(7 Mei) . . . . . Ik ben gisteren bij den buurman geweest en heb hem ronduit met gebruik van de daartoe meest gepaste argumenten gezegd, dat het stuk inadmissibel en zelfs zoo geschoeid was, dat er niet aan was te verbeteren, omdat de fundamenteele gronden vicieus waren en verscheiden

1) Over hem zie *Gedenkstukken* I, 405.
2) Over dezen zie *Gedenkstukken* I, 419.

essentieele punten mede aanliepen tegens d'idées die ik wist (want ik mogt zeggen dat ik 't wist) dat Buonaparte omtrent de zaak had; dat ik hem vervolgens moest aanraden om 't maar te laten loopen en in duigen te laten vallen; maar dat dit gepraecedeerd zijnde, hij, zoo hij 't land een wezentlijken dienst wilde doen, de hand daaraan moest leenen, dat (met korte woorden gezegd) het formeeren van een constitutie gedemandeerd wierd aan een commissie van gesenseerde menschen *ex massa populi.* Ik ben zeer content geweest van de dispositiën, waarin ik hem op dit subject heb gevonden. Ik heb vervolgens met hem overlegd de *modus quo*, 't geen te lang is om te melden, maar daaruit resulteert de noodzakelijkheid van een serieuse conferentie met van der Goes, en die zal ik heden of morgen trachten aan te leggen. Onze vrienden zijn zeer vergenoegd over mijne demarches. Daar is nu ook vooreerst een groot uitschot voor d'evenementen, en zoo 't *en dernière analyse* daartoe moet komen en het plan lukt, zou er ten minsten iets raisonnabels te hopen zijn, en een middel kunnen gevonden worden tot onderlinge vereeniging en bevordering van het waar geluk van ons arm vaderland . . . . .

Ik krijg dezen morgen een billet om mij t'informeeren dat het geheele stuk was gevallen, en dat de commissie niet eens rapport zoude doen; maar ik twijfel aan d'echtheid van die nouvelle, omdat ik nog gisterenavond laat personen gezien heb die 't beter moesten weten als de schrijver van 't billet, en die niets daarvan aan mij gezegd hebben. Ik zal 't straks, maar na het vertrek der post, zeker weten.

573. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 10 Mei 1801 [1]).

Ik heb het raadzaam geoordeeld om deze dépêches door een extra courier aan u te transmitteeren, omdat dezelve eenige bijzonderheden zullen inhouden, welke ik niet gaarne aan de bekende indiscretie, welke de gewone post ondergaat, wilde hebben blootgelegd.

Reeds voor eenige dagen wierd ik geinformeerd, dat alhier een geaccrediteerd zendeling van Willem V moest arriveeren. Met een ongeduldige nieuwsgierigheid zag ik dat verschijnsel tegemoet, en ziedaar den baron d'Yvoy alhier als commissaris van den gemelden Vorst van Nassau in deze residentie. Ik kende te wel de gezette staatkunde van dit gouvernement op het stuk van het stadhouderschap en op de noodzakelijkheid der verwijdering van die familie van ons territoir, om eenige bekommering over deze zending op te vatten, indien al dezelve eenige vues, daartoe strekkende, mogte gehad hebben; edoch meende ik alle moeite te moeten aanwenden om het precise van het oogmerk zijner missie te ontdekken. Ik wierd dan voor eenige dagen geinformeerd, dat deze zendeling in last had om aan den Eersten Consul zoo mogelijk in persoon te overhandigen eenen brief van den gewezen Stadhouder, waarbij hij de welwillendheid van den Consul ten beste van zijne belangens inriep. Deze informatie was veel te vague om daarbij te kunnen berusten, en ik meende niets te kunnen ontzien om van den geheelen en precisen inhoud van dien brief onderrigt te zijn. Het is mij dan ook gelukt, om dat origineel stuk onder mijn oog te hebben gehad.

1) R. A., Buitenl. Zaken 214.

De geheele houding van dien brief draagt het kenmerk van eene gedwongen beleefdheid. Wat de zaak betreft komt dezelve daarop neer, dat hij, daar toch bij de groote schikkingen welke stonden gemaakt te worden de alternative van een convenabel dedommagement ten behoeve van zijne familie, bij de secreete conventie van den 18 thermidor jaar IV [1]) gestipuleerd, scheen geadopteerd te moeten worden, hij meende recht te hebben om van de gemanifesteerde principes van den Eersten Consul te mogen verwagten de getrouwe praestatie van dat engagement van de Fransche Republiek; dat hij mitsdien verzogt dat in de eerste plaats van wegens dit gouvernement iemand mogte gequalificeerd worden, om bij de negociatiën, welke te Berlijn stonden plaats te hebben, te assisteeren, en dezelve door de efficacieuse intercessie van deze zijde tot eene billijke conclusie te helpen brengen; en om wijders gemeenschappelijk met zijne Pruissische Majesteit te willen concurreeren tot het fixeeren en beramen van eene convenabele wijze van territoriaal dedommagement. De brief was met zijne gewone teekening van G. Prince d'Orange onderteekend.

Nadat ik alzoo authentieke wetenschap bekomen had van dezen brief, welke vis à vis van dit gouvernement het ostensibel gedeelte der commissie van dezen zendeling uitmaakt, was ik bedagt om zoo mogelijk te ontdekken of in deze missie ook nog eenige andere oogmerken opgesloten waren. Ik vervoegde mij met een soort van geaffecteerd misnoegen bij den markies de Lucchesini, en gaf hem te kennen dat ik van zijne vriendschap en van de termen waarin wij met zijn meester waren, verwagt had, dat ik het allereerste door hem van de komst van dezen zendeling en van het oogmerk zijner missie zoude onderrigt zijn geworden; dat hij nu deze omissie het best konde repareeren met mij precise te informeeren wat van de zaak was, als zijnde dat het beste middel om allen schijn van wantrouwen te voorkomen op een tijd waarop alle openhartigheid noodig was om de negotiatie te Berlijn te doen reusseeren. Ik voegde er met een zeker accent bij, dat ik die informatiën in dit geval liever van hem als van elders wenschte te hebben. Hierop raakte de markies geheel los. Er waren geene de minste redenen om het oogmerk van deze zending geheim te houden. De gewezen Stadhouder had geen de minste vues meer op een herstel in zijn vorige of eenige waardigheid hoegenaamd in ons

---

1) 5 Aug. 1796; zie *Gedenkstukken* II, p. XCII, 942. — Art. 5 dier conventie luidt als volgt: „Si lors de la pacification future le rétablissement de la maison d'Orange dans ses charges et dignités en Hollande est jugé inadmissible, S. M. Prussienne et la République française s'engagent pour ce cas à interposer leurs bons offices et puissante médiation pour moyenner un arrangement convenable entre la République batave et le Prince d'Orange, dont les clauses fondamentales seront d'une part la renonciation à toutes prétentions sur la dignité de Stadhouder ainsi qu'aux biens immeubles du dit Prince situés sur la rive gauche du Rhin et dans les provinces bataves „et réciproquement que la République batave payera au Prince d'Orange une indemnité équivalente au prix de tous les biens immeubles situés dans l'étendue des Provinces-Unies, du pays dit de la Généralité et des colonies hollandaises, si mieux n'aime la dite République batave laisser les dits biens immeubles au Prince d'Orange pour en disposer dans un délai dont on conviendra; et pour effectuer le dit arrangement la République française s'engage à employer tous ses efforts pour opérer en faveur du dit Prince d'Orange et de ses héritiers mâles la sécularisation des évêchés de Wurtzbourg et de Bamberg, auxquels sera attaché la dignité électorale, et de faire stipuler la reversion des dits évêchés en faveur de la maison de Brandebourg, faute d'héritiers mâles dans la dite maison d'Orange."

land. De baron d'Yvoy had noch ostensibelen noch geheimen last om daartoe eenige demarches hoegenaamd te doen. Zijn komst was eeniglijk om dit gouvernement ten behoeve van den Prins te interesseeren met opzigt tot de aanstaande transactiën te Berlijn, en ook voornamentlijk ten opzigte van de eventueele territoriale dispositiën, waarop dit gouvernement zooveel konde influeeren. „En welke," vroeg ik, „zijn zoowat de meest bepaalde uitzigten van den Prins met relatie tot een eventueel etablissement voor zijn Huis?" — „De vues van den Prins," hervattede de markies, „zijn te dien opzigte zeer gemodereerd. Daar hij van zijne waardigheid in de Bataafsche Republiek zal moeten afzien is hij weinig belust op eenig ander etablissement. Hij heeft er geen op het oog hetwelk, naar zijne wijze van denken, hem eenigzins zoude kunnen dedommageeren. Hij prefereert dus meer, om zich door eenige pecunieele waarde, door inkomsten, of iets van dien aard te laten indemniseeren; hij wenscht eenigzins zijne Duitsche possessiën te arrondisseeren; zijne inkomsten te verbeteren, als Duitsch Vorst eene onbekrompene existentie te hebben, en voorts af te wagten of deze of geene sterfgevallen gelegenheid zouden kunnen geven om zijn Huis wederom, in tijd en wijlen, eenigermate te releveeren." Om eenigzins de waarde van deze informatie te kunnen beoordeelen, was ik nieuwsgierig wat de markies mij van den inhoud van 's Prinsen brief aan Bonaparte zoude zeggen. Ik vroeg hem derhalven wat de brief aan den Eersten Consul inhield. „Niets," antwoordde hij, „dan eenige termen van pligtpleging en eene inroeping van 's Consuls welwillendheid en medewerking tot eene spoedige conclusie van de Berlijnsche negotiatie, en van de verdere eventueele indemnisatie waartoe zich het Fransche gouvernement bij het secrete Berlijnsche tractaat geëngageerd heeft." Dit kwam indedaad met den substantieelen inhoud van den brief overeen, en ik was daarover voldaan . . . . . [1]).

574. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 10 Mei 1801 [2]).

Ik schrijve u dezen bij forme van eene confidentieele, omdat ik begrijpe dat soortgelijke dépêches niet behooren langer in wezen te zijn, dan zulks voor het moment noodig is . . . . .

Mijn man uit Londen schrijft mij in dato 5 Mei dat het eigenlijk but van zijn verblijf aldaar in den volsten zin bereikt is: dat hij mij kan verzekeren, dat het herstel van het Stadhouderschap geen deel meer uitmaakt van de Engelsche staatkunde, noch van de uitzichten van het tegenwoordig ministerie. Dat Pitt zelve daarvan geheel en al teruggekomen is. Deze leer, zegt hij, is bij alle de influeerende personen geadopteerd, en circuleert reeds allengskens door alle klassen van menschen heen.

1) „Het verblijf en de verrigtingen van d'Yvoy zijn tot op dit oogenblik nog zonder eenige uitwerking en geheel onbeteekenend" (Schimmelpenninck aan van der Goes, 29 Mei 1801; R. A., Buitenl. Zaken 214).

2) Archief-Schimmelpenninck. — Dépêche zonder ordenummer, gericht aan den „burger agent" van der Goes, maar door dezen niet in het archief van buitenlandsche zaken gedeponeerd, doch later in originiali aan Schimmelpenninck teruggegeven.

Maar hetgeen mijne attentie grootelijks gaande maakte, was eene periode in zijn gemelden brief van 5 Mei, waarbij hij mij te kennen gaf dat hij duidelijk gemerkt had, dat er bij het ministerie een zeer groote lust was om (wanneer maar het moment zulks mogelijk maakte) met de Bataafsche Republiek eene vrede op de voordeeligste conditiën te maken. Men begon dit denkbeeld telkens met veel accent op te gooien. Mijn man, die altoos het soupçon van eenigermate geëmployeerd te zijn gerepousseerd heeft, en zich alleen als reiziger en als met vele influeerende Hollanders en met het land bekend heeft kunnen indringen, heeft bij gelegenheid van soortgelijke gesprekken een zeer vague antwoord gegeven, en gezegd dat hij zich verzekerd hield dat de wensch der natie was om in vrede met elke mogendheid te leven; dat ook zeker het systhema van het Bataafsche gouvernement daarop neer kwam; dat men vooral verlangde om, met vergeting van al het gebeurde, de mercantile relatiën hersteld te zien; doch dat hij niet geloofde dat het Bataafsche gouvernement zich immer in eenig separate handeling met het Britsche zoude inlaten. Pitt had bij een dier gesprekken gezegd, dat Engeland niet noodig had om onze Republiek van hare koloniën te berooven; dat met een *schikking over de Caap*, en met de possessie van Ceylon, immers met de *militaire possessie van Trinconomale*, de *meeste* zwarigheden zouden uit den weg genomen zijn.

Wat moet ik op deze delicate periode antwoorden? Mij dunkt waarlijk dat ik er niet veel anders op kan antwoorden, dan juist hetgeen de man zelve reeds gerepliceerd heeft, namelijk dat hij moet continueeren met te zeggen dat hij te wel de scrupuleuse voorzigtigheid en trouw van onze natie en van het gouvernement kent, om te kunnen gelooven dat men zich in separate onderhandelingen zoude willen inlaten direct of indirect, maar dat men, wanneer men ons in gemeenschappelijke onderhandelingen met en benevens Frankrijk konde intrekken, zulks zeer nuttig zoude kunnen zijn. Voorts dat hij overtuigd was dat het belang van Engeland, in 't groot beschouwd, medebragt om ons bij eene vrede wel te behandelen; dat hunne immense commercie een active intermediaire noodig had, kragtig genoeg om de groote mercantile operatiën van Engeland, hun débouché, hun wisselcirculatie enz. te secondeeren. Dat er zulk een volk op 't vasteland voor hen noodig was, en dat wij daartoe het best berekend waren. Soortgelijke voorstelling streelt den hoogmoed van dat trotsche volk, en men ziet altoos daarvan eenig effect.

Ik verzoek, doch niet dan bij gelegenheid van een door u te expedieeren extra courier, eenig antwoord op deze confidentieele. Richt uw antwoord, *si placet*, ook in bij forme van eene confidentieele, want ik heb stellig beloofd, en achte het ook verre het raadzaamst, om van alles wat de Londensche zending betreft niets in de cancellarije te bewaren [1]).

575. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 10 Mei 1801 [2]).

Ik zal bij deze particuliere twee punten behandelen, welke gij bij uwe

1) Ook in Schimmelpenninck's eigen archief zijn de bewuste berichten uit Londen niet meer bewaard. Evenmin het antwoord van van der Goes op deze confidentieele dépêche.

2) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — De brief van van der Goes van 1 Mei, en de „voorgaande confidentieele" van Schimmelpenninck, heb ik niet aangetroffen.

confidentieele van 1 Mei aanroert, namelijk het articul van Augereau, en de constitutie.

Ik heb u reeds bij mijn voorgaande confidentieele de waarschijnlijke *arrière pensée* van Augereau en ook vermoedelijk van Sémonville gemeld. Ik dacht toen reeds dat het fijne van de zaak in geld bestond; hetgeen ik toen giste, is nu bij mij ontwijfelbaar. Laboyrie [1]), de *âme damnée* van Sémonville heeft mij, na het nemen van een teugje champagne, ongeveinsd dit oogmerk gezegd. „Hoe eer hoe beter," zeide hij, „sacrifices in geld aan 't adres van Augereau en Sémonville, en dan is men dadelijk Augereau kwijt." Confronteer deze données met de phrases die Sémonville *a costi* opwerpt, en dan zal u alles klaar worden. Augereau zal wonderbaarlijk complaisant zijn. Hij zal zelve zijne edelmoedige dispositie doen zien om tot eene vermindering van troupes in ons land mede te werken; hij zal zelve daarvan de raadsman zijn; hij zal zich offeren om zelve daartoe de propositie te doen etc. Welnu, zulk een devouement eischt van de andere zijde dankbaarheid, nog liever geldsacrifices. Vader Sémonville zal dat wel vriendelijk en gulhartig bedisselen. *A gouverno*. Boer, boer pas op de ganzen!

Ik ben en blijf van opinie dat sacrifices in geld alleen maar kunnen te pas komen ingeval van een totale evacuatie van onze Fransche broeders; eene partieele is van weinig belang.

Nu over het werk der constitutie. Wanneer Talleyrand aan Sémonville vertelt dat hij of de Consul mij geconsulteerd heeft over de punten der project-constitutie welke men thans bezig is te maken, en welke punten in zekere dépêche van Sémonville moeten opgegeven zijn; wanneer, zeg ik, men dit aan Sémonville schrijft, dan vertelt men hem op de onbeschaamdste wijze de apertste onwaarheden. Ik verklaar bij deze op mijn woord van eer: 1°. dat men mij nimmer heeft laten zien de punten van de project-constitutie welke Sémonville heeft overgezonden; 2°. dat men mij nimmer direct of indirect, zelfs niet *en gros*, de hoofdtrekken daarvan mondelijk noch schriftelijk heeft gecommuniceerd; 3°. dat ik ook wil zweren net zoo veel van dat project, van die punten te kennen of te weten als een eerstgeboren kind. Wel te weten buiten hetgeen gij mij bij uwe confidentieele daarvan wel eens in generale trekken aangevoerd hebt.

Ik heb wel gemerkt dat Talleyrand en de Consul ook in den waan zijn dat ik alles in detail uit den Haag ontvangen had, en ik heb nooit aan hen willen zeggen dat die suppositie erroneus was. Maar, zult gij zeggen, op wat grond durft men dan schrijven dat ik over de idées en reflexiën welke men op het project heeft gemaakt, en aan Sémonville bij forme van vriendelijke raadgevingen overgezonden heeft, geconsulteerd ben? Ziehier hoe zich dat expliceert. Lang voor dat men in den Haag aan het werk van de nieuwe constitutie begonnen was, schreef ik aan Verbeek een vrij gedetailleerde brief over de groote trekken eener ons land convenieerende staatsregeling. Die brief [2]) (welke gij gelezen hebt) maakte eenige sensatie in den Haag, en de Consul en Talleyrand zijn daarvan geinformeerd geworden. Toen nu, op de propositie van het Bewind, effectivelijk een aanvang van het werk eener nieuwe consti-

1) Mij niet nader bekend.
2) Ons n°. 553.

tutie gemaakt wierd, zei mij de Consul (en Talleyrand herhaalde zulks dagelijks), dat mijne idées omtrent de groote punten van eene staatsregeling voor ons land bij hun op groote prijs gesteld werden, en dat men die verlangde te hebben. Ik zogt dit lang te ontwijken, altoos in den waan zijnde dat, als het werk in den Haag tot een zekere rijpheid zoude komen, dan ook het beste moment daar was om mijne opinie over groote punten van verschil tusschen de compositeurs te kennen te geven. Dan men kwam dagelijks weer met dezelfde instantiën terug, en het zoude toen onraadzaam geworden zijn om niets te geven.

Om echter wel in 't oog te houden dat deze communicatie van eenige mijner idées nietwes zoude hebben van eenige ministerieele of zelfs solemneele communicatie, zeide ik eindelijk aan Talleyrand: „Eh bien! Je vais vous donner la traduction d'une lettre que j'ai écrite il y a queque temps à un membre du Corps législatif à la Haye. Vous y verrez, en gros, ma manière de voir, surtout par rapport aux nuances d'opinion sur l'unisme et le fédéralisme." Dit deed ik: ik gaf hem de vertaling van dien brief, maar hier en daar vrij wat geëxtendeerd, en letterlijk zoodanig als gij hem in de nevensgaande copie zult vinden [1]). Ik verzoeke u dit stuk te lezen, en ook aan den vriend Besier ter lezing te geven. Ik houde mij verzekerd dat gij beiden er tevreden over zult zijn.

Ik merkte weldra uit eenige daarop volgende conversatiën met Bonaparte, dat hij dit stuk gelezen had. Hij zeide mij telkens, zeer veel gewigt aan mijne wijze van zien op 't stuk van onze constitutie te hegten. Hij zeide mij, kortom, op dat sujet de flatteuste zaken. Talleyrand [2]) (die geen woord durft spreken en zich geen idée durft permitteeren dan na alvorens 's Consuls idée te weten) sprak na het stuk bekomen te hebben nergens van. Ik vroeg er hem dikwijls lachend naar, of hij de materie al bestudeerd had. Hij evadeerde altoos de vraag met te zeggen: „Cela inspire beaucoup d'intérêt; il y a des choses très bien vues; la matière est profonde; il faut lire, relire, penser, repenser avant que d'oser asseoir une opinion décidée," etc. Hier kwamen bij continuatie zijne nietsbeteekenende evasive antwoorden op neer. Ik beantwoordde al dit telkens met een glimlach, en wij eindigden dikwijls (zooals tusschen hem en mij niet zelden gebeurd) evenals de oude Romeinsche *haruspices* met hardop met elkanderen te lachen. De vriend weet dat ik hem tot op zijn binnenste gedeelte van zijn hoofd en hart ken.

Ziehier nu wat ik denk. Toen men de door Sémonville opgegeven punten betrekkelijk het plan van constitutie ontfangen heeft, zal men mijn stuk uit den hoek gehaald hebben en eenige gronden daarmede geconfronteerd hebben. Dit noemt men nu in de dépêche aan Sémonville *que l'ambassadeur Schimmelpenninck a été consulté.* Ik besluit dat nog te meer uit een gesprek dezer dagen tusschen den Consul en mij, waarbij hij mij zeide dat hij volstrekt geen de minste invloed op dat werk wilde excerceeren; alleen eenige amicale raadgevingen en niets meer zich zoude veroorloven; dat hij personeel verscheiden objectiën tegen het overgezondene project had; dat hij meende meer met mijne principes op dat stuk te convenieeren, enz. enz.

1) Zie ons n°. 554.

2) Deze woorden, tot en met: „van zijn hoofd en hart ken", zijn, in een minder voldoend verband, reeds medegedeeld door G. Schimmelpenninck I, 237.

Ziedaar, mijn vriend, den staat van zaken voor zooverre betreft de uitlegging van de periode in de officieele aanschrijving aan Sémonville, *que l'ambassadeur Schimmelpenninck a été consulté.* In hoe verre voor het overige de observatiën, welke men van hier op het werk gemaakt heeft of nog zou willen maken, met mijne denkwijze al of niet overeenkomen, zult gij en Besier nu kunnen opmaken uit de confrontatie derzelve met het hierbijgaande stuk [1]), hetwelk tusschen u beiden blijve en niet verder circuleere!

Nu basta hiervan. Ik herhaal het dat ik hartelijk blijde ben geen rol hoegenaamd in dit werk te hebben; maar ik heb gemeend te moeten zorg dragen dat men onze menschen niet in een erroneus denkbeeld brengt en hen doet gelooven dat de directie van hier op dat werk met mij gecombineerd wordt.

Ik bespeur [2]) dat men hier voor ons land en voor Zwitserland liefst zoodanige staatsregeling zal zien, welke een zwak gouvernement ten gevolge moet hebben; immers zoodanig gouvernement hetwelk in tijd en wijle het gemakkelijkst zal kunnen *getravailleerd* worden, zooals men het noemt. Dit *a gouverno* [3]).

Tot dusverre geschreven hebbende ontfang ik uwe confidentieele van 6 Mei ll. [4]).

Ik zie met een hartelijk leedwezen dat Besier en anderen (die ik voor de besten en verstandigsten houd) de project-constitutie voor een gebrekkig stuk houden, en alleen er voor zouden zijn als voor een *pis aller.* Lieve God! welk een deerlijke teleurstelling! Welk een grond van troost voor hen die hun goed geluk buiten alle medewerking in dezen gehouden heeft!

Wanneer Bonaparte het werk der constitutie wil traineeren; wanneer hij verdeeldheid wil verwekken onder de Bataven, en wanneer hij dan op dit moment reeds klaar merkt dat er een groote partij, waarschijnlijk de meerderheid, zich tegen dit project verzetten zal; wel, mijn vriend, kan hij voor dat oogmerk in die situatie van zaken wel iets fijner doen dan te zeggen: „Ik wil er mij niet mede bemoeien, ik wil mijn crediet er niet in laten zien?" Is dit niet hetzelfde als: „Haspelt onder elkanderen maar voort; fatigeert en verdeelt u door kibbelarijen; zoo houd ik u onder het provisoire en onzekere; zoo blijft gij *marchandise disponible;* zoo laat ik mijn soldaatjes bij u fraterniseeren", enz. enz.? Kortom, beste vriend, als onze menschen het onder henzelven niet eens worden, en daarmede toonen door geen *derde* te willen bedrogen worden, dan is alles verloren.

576. G. BRANTSEN AAN D. W. A. BRANTSEN, 11—18 Mei 1801 [5]).

(11 Mei) . . . . . Ik heb mij geëxcuseerd van het dejeuné dat mevrouw van der Goes op morgen geeft, om niet bij alle partijen in 't oog te loopen en bijzonder te ontwijken de reflexiën die men zou kunnen maken op eenige relatiën tot den buurman, welke de beleefdheid van d'een of andere kant toch

1) Zie de noot op de vorige bladzijde.

2) Deze woorden, tot en met „zooals men het noemt" zijn reeds gepubliceerd bij G. Schimmelpenninck I, 237.

3) Het volgende op een afzonderlijk blad.

4) Niet aanwezig.

5) Archief-Brantsen. — Verschillende brieven onder één nummer.

aan den dag zoude leggen. Ik ben Vrijdag bij van der Goes geweest, en heb over 't geen bij mijn vorige gemeld heb, een ample conversatie met hem gehad. Wij waren 't zamen terstond eens, en hij beloofde ook alles te zullen dirigeeren ter bereiking van het voorgestelde but, doch zeide tijd noodig te hebben tot praeparatie, in d'eerste plaats bij Schimmelpenninck en daarna bij 't Bewind, waartoe hij Besier in den arm zoude nemen. Den eerstgemelde vond 't stuk wel kwaad, maar knoeide nog om 't te veranderen en te verbeteren, en hing te meer aan d'afsnijding van alle vertraging, omdat hij in een vast denkbeeld was dat Buonaparte, Talleyrand en de buurman 't zogten in de war te helpen en ons bedrogen. Hij moest hem vervolgens eerst overtuigen dat er geen mogelijkheid was tot verbetering, en zagtjes daartoe brengen om welgemeend en met welwillendheid mede te werken, voordat hij de orders tot dat einde ontving. Van der Goes was ook van gedagten dat Schimmelpenninck zich bedroog in d'opinie dat Buonaparte *cum suis* hen in de lureu zogten te leggen en ik twijfel er ook aan, dan 't zij zoo; het werkt ons bij provisie in de hand: hoe meer vertraging hoe beter. Enfin ik considereer nu mijn werk, ten minsten provisioneel, *hier* als afgedaan, en mijne intentie is ook om na de kermis de terugreis over Amsterdam aan te nemen. Ik communiceerde dit gisteren aan Mollerus, maar dien behaagde dit in het geheel niet; hij zogt mij sterk t'engageeren om nog eenigen tijd te blijven, onder voorgeven dat er van dag tot dag iets kon voorkomen dat mijne presentie noodzakelijk zoude kunnen maken; dan ik heb hem geantwoord dat nu alles in een soort van stagnatie was: dat 'tgeen er nu moest gedaan worden buiten mij moest geschieden, en men dit aan de prudentie en sagaciteit van van der Goes moest vertrouwen; dat zoo er bij vervolg van tijd iets mogt exteeren dat mijn overkomst volstrekt noodzakelijk maakte, men mij kon schrijven; dat ik altijd tot dienst van mijn land en mijne vrienden zou zijn, maar dat mij in de positie waarin ik thans was niet konde gevergd worden om maanden of weken hier te liggen zonder een zeker vooruitzigt van eenig nut te kunnen zijn. Hij scheen echter nog niet te desespereeren van mij over te halen, maar ik blijf bij mijn besluit . . . . .

Men wil dat het project van constitutie nog deze week zal inkomen, en bij de kamers aangenomen zal worden. Ik hope 't, omdat het ons oogmerk bevordert.

(15 Mei) . . . . . Wanneer ik bij het slot van mijne vorige schreef dat ik vergenoegd zou zijn dat het project van constitutie aan de kamers gepresenteerd en bij dezelve aangenomen wierd, heb ik willen zeggen, dat uit die praesentatie en aanneming vanzelf voortvloeiende dat de *quaestio an*, dit is: wil men herziening of niet, aan de stemgeregtigden moet worden voorgesteld, men voor probabel kan houden dat die kwestie affirmatif zal worden beantwoord, en dus zal vast staan dat men iets anders wil hebben; en dat vervolgens zoo het nieuwe project, 'tgeen niet aan de stemgeregtigden, maar *aan de natie* moet worden gepresenteerd. ten fine van approbatie of disapprobatie, bij dezelve wordt verworpen, gelijk, dunkt mij, buiten twijfel is dat geschieden zal, men de middelen kan bij de hand nemen om het maken van een ander project aan eene commissie *ex massa populi* te doen demandeeren. Ik zal gaarne mijne gedagten nog eens laten gaan op 't subject van mijn retour, en calculeeren of 't te voorzien is dat er binnenkort iets moet voorkomen, waartoe mijne

praesentie noodig of nuttig zou kunnen zijn, en dit bevindende zal ik mij, hoe vervelend het ook is, sacrifieeren; maar wanneer zich zulke omstandigheden niet voordoen, blijf ik bij mijn besluit om in het midden van de volgende week van hier te vertrekken. Ik zal er morgen of overmorgen met Mollerus ook eens nader over spreken . . . . .

(18 Mei) . . . . . Daar ik nu geinformeerd ben, dat het stuk morgen zal worden ingebragt en Dinsdag den 26sten d'aanneming of niet-aanneming bij de kamers zal beslist worden, ben ik geresolveerd om, hoezeer 't mij ook begint te vervelen, tot na dien tijd hier te blijven, om te zien hoe de zaken loopen en of ik ergens toe nuttig kan zijn. Ik zal dit over een uur, wanneer ik Mollerus bij mij wachte, aan denzelven communiceeren, en ik denke dat hij daarmede in zijn schik zal zijn. Aylva en Steengracht zijn deze morgen naar hunne respective buitenplaatsen vertrokken. Pallandt en zijn vrouw vertrekken deze namiddag naar Utrecht en morgenochtend naar Neerijnen . . . . .

Van der Goes heeft mij gisteren gezegd, dat hij reeds aan Schimmelpenninck had geschreven in de zin als ik met hem na de conversatie met den buurman was overeengekomen, en dat hij morgen daarop antwoord wachtte . . . . .

Aylva heeft gisterenavond laat tijding ontvangen, dat den ouden heer een nota gedateerd 20 Maart aan 't Hof van Berlijn heeft gezonden, waarbij hij verklaart niet te willen afzien, etc. Daarentegen weet ik, dat Hultman heeft geschreven dat hij eindelijk zijne conversatie heeft gehad met Haugwitz; dat dezelve daarin sterk heeft geinsteerd op de herstelling van 't Huis van Oranje onder zoodanige modificatiën en restrictiën als convenabel zouden worden geoordeeld, en tevens getragt had weg te nemen alle de zwarigheden die Hultman daartegen geopperd had; doch dat dit geen ingang gevonden hebbende, Haugwitz eene tweede propositie had gedaan, tendeerende tot schadeloosstelling. en daartoe ingeroepen had het tractaat van 5 Augustus '96; dat Hultman daarop geantwoord had, dat dit tractaat was gesloten tusschen Frankrijk en Pruissen; dat geene van die mogendheden immer daarvan kennis hadde gegeven aan onze Republick, en dat dit vervolgens een zaak was, die haar niet concerneerde; dat met betrekking tot de goederen ook alles was afgedaan bij het tractaat tusschen Frankrijk en dit gouvernement gesloten, maar dat men echter niet ongenegen was om daartoe mede te coöpereeren. Het slot van de conferentie was geweest, dat men hoopte dat d'onderhandelingen, die een menigvuldigheid van affaires had doen traineeren, zich nu prompter zouden opvolgen. Hoe nu dit alles zamen te brengen, ten ware men zoude willen veronderstellen dat de oude heer voor 't tegenswoordige, terwijl d'omstandigheden toch zoo zijn, wel wil toegeven, doch voor 't toekomende niets wil uitgesloten hebben? De tijd zal alles developpeeren, en daar is ondertusschen niets dat onze gedane demarches in 't minste gedeelte kan praejudicieeren; wij zijn altijd op de door ons getraceerde linie en kunnen d'evenementen afwachten. Maar heeft Carel van Lynden nog geene brieven? Mij dunkt dat de jonge heer moest uitkomen, als het eerstgemelde zeker en door niets anders was omvergestooten of gealtereerd. Ik zal in mijne eerste conversatie met den buurman hem eens polsen . . . . .

P. S. Het spreekt vanzelf dat de verklaringen weg moeten; wij kunnen anders zeker niet stemmen.

577. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 18 Mei 1801 [1]).

Ik heb u, mijn beste vriend, met den courier Ulrich over vele zaken, en ook over het werk der constitutie, ampel onderhouden. Indien het thans op 't touw staande werk (waarvan ik heden 18 Mei net zoo onkundig ben als een eerstgeboren kind) vervalt, zooals gij schijnt te voorzien [2]), dat weet ik nauwlijks wat van de boel worden moet. De tegenwoordige constitutie heeft een geweldige knak gekregen doordat men nu openlijk geafficheerd heeft dat ze niet deugt, gelijk ook waarachtig indisputabel is. Maar hoe bekomt men een betere? Was het Wetgevend Lichaam beter gecomponeerd, dan zou het werk op honderderlei wijze vlot kunnen afloopen.

De vraag is dus, of er geen mogelijkheid is om de compositie der beide kamers beter te maken? Kan men zich niet bij de aanstaande electiën van goede keuzen zeker maken? Is de schandelijke verklaring welke nu voor de stemming vereischt wordt, en welke zooveele braven uitsluit, niet door een spoedige coup weg te nemen? Zoo men de zaak van dien kant geen betere wending kan geven, dan voorzeker zal het Bewind met of door tusschenkomst van de Wetgevende Vergadering niets goeds in dezen kunnen doen. Maar hoe dan de zaak beredderd?

Ik had mij altoos verbeeld dat men die burgers, welke ik uit uwe informatiën merke dat het meeste dwarsboomen, op eene behendige wijze wel op den goeden weg zoude hebben kunnen brengen; dat men wel *de commun accord* iets goeds zoude hebben kunnen applanneeren, en dat men dan den *modus quo* om het te introduceeren gemakkelijk zoude gevonden hebben. Zoo dit ook volstrekt onmogelijk is, dan voorzeker moet het door eene inpulsie geschieden; maar hoe groot en hoe heftig zal die dan niet moeten zijn? Want als men eenmaal dat werk door een vreemde impulsie wil introduceeren, dan spreekt het vanzelve dat men het niet halverwege kan laten steken, en alle tegenkanting, hoe groot ook, zou dan moeten overmeesterd worden. Eene enkele serieuse aanrading, eene vriendnabuurlijke pressante raadgeving zou wel eens op die eigen borsten, welke gij als eeuwig verliefd op eene suprematie met recht verdenkt, niet genoegzaam kunnen zijn; ze zouden wel eens een noodkreet aan de natie kunnen aanheffen, een groot aantal van allerlei slag van schreeuwers zou hun gewis toevallen; schelden, dreigen, denonceeren, alles op de hatelijkste wijze, zou aan de orde van den dag zijn. Het beste gedeelte van onze medeburgers, zich bedreigd ziende, zoude het oud systhema van doodstil te blijven amplecteeren. Waar zijn bij ons de menschen die in soortgelijke gevallen genoegzame energie durven deployeeren tegen die schreeuwers om ze in toom te houden? Alle deze motives doen mij zeer huiverig zijn van dien kant; anders ben ik het in de zaak volkomen met u eens. Een concept-constitutie diende opgemaakt te worden door lieden buiten de Wetgevende Vergadering, en dan direct aan 't volk ter approbatie voorgehouden.

Ik verbeelde mij dat als ik eens met de borsten konde spreken, als ik eens in den Haag was, en hun in persoon èn s'lands ware belangen, èn de begeerte

---

1) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — De koerier Ulrich was de overbrenger geweest der dépêches en brieven van 10 Mei.

2) De brief van van der Goes is niet aanwezig.

van dit gouvernement onder 't oog bragt; enfin als ik met eèn alhier bedisteld plan van werking uit den hoek kwam, en in persoon de vrienden van aangezicht tot aangezicht eens onderhield; dan zeg ik, verbeelde ik mij dat ik de bij u bedoelde marche wel aan de zaak zou kunnen geven.

Denk hier eens op, en spreek er op de vertrouwdste en geheimste wijze met eenige zeer weinigen over. De maand Juli of begin van Augustus komt al spoedig aan; gij kent, lieve vriend, mijne *behoefte* om dan Bataafsche lucht te scheppen. Ook ditmaal vertrouwe ik dat uwe vriendschappelijke directie dezen voor mij zoo onontbeerlijken uitstap faciliteeren zal; en misschien kan dezelve voor het bovenstaande but zeer geutiliseerd worden. Ik ten minste heb dat voorgevoel. Alle snaren zou men dan moeten spannen; alle praeparatoire arrangementen alhier nemen, en als alles gepraepareerd was, zou eene personeele apparitie, en mondelijke persuasiën van iemand dien men nogal als neutraal beschouwt, misschien alles afdoen. Denk hierop door; een woord rescriptie op dit punt zal mij noodig zijn.

578. G. BRANTSEN AAN D. W. A. BRANTSEN, 21—24 Mei 1801 [1]).

(21 Mei) . . . . . Ik heb sedert mijn vorige de note van 20 Maart gelezen, en het substantieele en wezentlijke daarvan komt daarop neder dat men wel voelt dat men in de tegenswoordige omstandigheden van geen nut kan zijn, maar dat men niet kan afstaan zonder toestemming van de *beide* [mogendheden], welke de regeeringsform hebben gegarandeerd, en dat men zich wil gereserveerd hebben de faculteit om zijne diensten te presteeren, ingeval men naderhand eens mogt geroepen worden. Nu kan men alles wel expliceeren, maar men moet den loop der onderhandelingen te Berlijn afwachten om met eenige zekerheid de conclusie op te maken. Ik zal op de sterke instantiën van Mollerus en Bentinck [2]), die mijn eigen raisonnementen volkomen gegrond maken, mij een entretien met den buurman menageeren, en met alle circumspectie en zooveel behendigheid als mij mogelijk is zoeken te vernemen wat hij weet, en hoe men het *aan zijn kant* evisageert; dan ik moet tot Zaterdag of Zondag wachten omdat ik tegelijkertijd moet weten *of* en *welk* antwoord van der Goes van Schimmelpenninck op 't ander punt heeft ontvangen . . . . .

(22 Mei) . . . . . Ik heb van Haersolte vernomen dat de deliberatie op 't rapport eerst den 1[sten] Juni zoude plaats hebben, maar dat men nog niet wist te calculeeren wat het resultaat zou zijn; dat men echter dagt dat d'eerste kamer 't zoude aannemen; dat een partij in dezelve zelfs van begrip was dat alles direct moest gesubmitteerd worden aan de geheele natie, dan dat hij betwijfelde of dit wel zou doorgaan; dat zelfs in 't Bewind maar twee ook daar voor en twee tegen waren, en dat de vijfde aarzelde. Men was zeker van de meerderheid van de tweede kamer voor d'aanneming. Dit alles prolongeert nu al wederom tot mijn leedwezen mijn vertrek van hier . . . . .

Het kan geen bedenking subject zijn dat den jonge heer in 't begin van

1) Archief-Brantsen. — Drie brieven onder één nummer.

2) V. R. Bentinck (*Gedenkstukken* I, 573). — Bylandt op de volgende bladzijde is Bylandt-Halt.

Mei kennis heeft gehad van de note van 20 Maart, en het is dus niet heusch dat hij daarvan zwijgt en zelfs de ware meening van dezelve niet expliceert: dat is te zeggen, dat hij ronduit aan Carel van Lynden zegt, òf men houdt vast, òf men voelt wel dat 't nu niet kan gaan, en, zoo men moet, zal men tot renunciatie komen onder reserve, etc. Ik heb nog vergeten te melden dat in de brief, welke de note accompagneerde, gezegd wierd dat daarvan ook communicatie was gegeven aan Engeland, en dat die haar sentimenten niet varieerden. Dit doet niet veel af, en kan zich al mede expliceeren .....

(24 Mei) ..... Van der Goes heeft antwoord van Schimmelpenninck. Deze is 't in de zaak met hem eens, maar vindt zwarigheid in 't emplooi van een vreemde impulsie; hij meent dat, wanneer hij hier was, hij middelen zou hebben om de leden van d'eerste kamer te engageeren om 't langs den weg te laten loopen dien men hier in wilde, en toont verlangen tot permissie om over te komen. Ik heb gezegd dat mijne gedagte was, dat men niet behoorde te hesiteeren om die permissie te verleenen, *niet* omdat ik geloof dat de man de middelen heeft die hij praesumeert, maar omdat 't goed is, hoe men 't ook neemt. Reusseert hij, dan is de zaak gevonden; reusseert hij niet, zoo wordt hij gepiqueerd en zal dan met meerder energie in Frankrijk werken.

Ik heb vervolgens gisterenmorgen een zeer lange conversatie gehad met den buurman, aan wien ik echter de naam van Schimmelpenninck niet gearticuleerd, veel min van zijn begeerte en but tot overkomst gesproken heb, omdat ik weet dat zij elkander niet verdragen. Ik vond hem eerst in een groote geneigdheid tot aanneming van het project, en hij deed mij soupçonneeren dat hij in de verbeelding was dat wij er ook zoozeer niet tegen waren, maar een gecacheerd but hadden om 't te verwerpen. Ik heb daarop ruiterlijk, franchement en zonder omwegen gesproken ('t geen zeer d'approbatie heeft gehad van Mollerus, Bentinck en Bylandt, toen ik er hun kennis van gaf), en ronduit aan hem gezegd dat wanneer wij een compleete renunciatie in onze zak hadden, ik hem op mijne eer konde verzekeren dat wij het stuk als ongeschikt zouden verwerpen .....

Den buurman zeide mij ook nog dat hij met een courier dépêches ontfangen had waarbij hem gemeld wierd, dat men te Berlijn had doen verklaren dat 't punt van dedommagement niet onze Republiek, maar Pruisen en Frankrijk raakte; dat zij daarover moesten handelen, en dat het Fransche gouvernement daarover ook reeds handelde of stond te handelen te Weenen. Enfin, den buurman verlangde, dat, wijl er hier nieuwe verkiezingen moesten gedaan worden, men onder de hand, zooveel men kon, wilde bevorderen dat er geschikte personen, immers geen Jacobijnen, benoemd wierden, ten einde meerder kragt tot werking te hebben .....

579. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 25 Mei 1801 [1]).

..... Uw extra courier bragt mij eergisteren uwe dépêches aan; ik

1) R. A., Buitenl. Zaken 214. — Bij dépêche van 20 Mei had van der Goes aan Schimmelpenninck kennis gegeven van nieuwe moeilijkheden met Augereau over de betaling van dat gedeelte van het Fransche bezettingsleger dat onder zijn bevel gevochten had aan den Rijn.

zag met een alleronaangenaamst gevoel de voortdurende verdrietige altercatiën met den generaal-en-chef. Ondertusschen lijdt het, vertrouw ik, geen twijfel of de Eerste Consul zal meer en meer inzien, dat deze man in het geheel niet voor een land als het onze geschikt is, en hij zal, denk ik, spoedig, ten gevolge van zijnen brief aan het Bewind geschreven en de uit zijn naam door den minister Talleyrand daarbij gevoegde explicatie, aan dezen officier een andere destinatie geven.

Bij uwe dépêche van 17 April ll. hebt gij mij geïnformeerd van een zeker project van demembrement, welks circulatie, gelijk gij vertrouwdet, door kwaadwilligen bewerkt wierd om mistrouwen tegen dit gouvernement bij de Bataven te doen geboren worden. Bij eene nadere van 5 Mei ll. raakt gij dezelfde snaar aan [1]). Vreemd is het dat bijkans gelijktijdig eenige Engelsche dagbladen (o. a. de *Courrier de Londres*) uitstrooien dat de komst van Augereau in ons land ten doel had om onze Republiek aan deze te reunieeren. De Eerste Consul, verontwaardigd over soortgelijke kwaadaartige doch belachelijke uitstrooisels, sprak er mij eergisteren op de publieke audentie over, met zulk eene verheffing van stem en op zulk een toon, welke de duidelijkste blijken gaven hoe nietig en ongerijmd hij die en soortgelijke uitstrooisels beschouwde.

580. G. BRANTSEN AAN D. W. A. BRANTSEN, 29 Mei—8 Juni 1801 [2]).

(29 Mei) . . . . . Ik heb eergisteren bij Haersolte gegeten. Ik was daar en famille geïnviteerd, doch vond er de Mist en de Leeuw van Utrecht, dien ik niet kende. De dames stonden even nadat het dessert op tafel was op, en ik bespeurde toen dat dit diné was aangelegd om een attaque op mij te doen. Men tragtte mij door allerlei raisonnementen te engageeren tot medewerking tot aanneming van het nieuwe project, dan ik ben daartegen ferm gebleven en heb aangedrongen op de noodzakelijkheid om 't buiten de Wetgeving door eene commissie te doen herzien. Zij spraken niet tegen dat 't goed zoude zijn, maar vonden 't moeilijk, bijna onmogelijk om het daartoe te brengen. Ik gaf middelen daartoe aan de hand, en zogt inzonderheid hen te versterken tegen de vrees die bij allen resideert voor de revolutionnairen; dan wij zijn gescheiden zonder dat er iets beslist is. Men was nog zeer onzeker, hoe 't bij de kamers zou gaan. De een calculeerde op de meerderheid voor de aanneming, de ander voor de rejectie, en dit laatste redouteerde men omdat men dan met 't oude bleef zitten, en het zeer te vreezen was dat 't nieuw derde deel, dat in moest komen, nog slegter zou gecomponeerd zijn als het tegenwoordige dat moet uitgaan. Ik heb daarop geantwoord dat het hun eigen schuld was; dat als zij

1) Bij dépêche van 17 April had van der Goes een project overgezonden, „langs een indirecten weg ter kennis gekomen van het Bewind, 'twelk mij gelast heeft u hetzelve toe te zenden als een lasterschrift van de vijanden der Fransche Republiek, die den Franschen naam zoeken te onteeren". In dit ongeteekend stuk wordt beweerd dat Frankrijk Staats-Brabant, Noord- en Zuid-Beveland en Walcheren wil annexeeren, en Antwerpen door een kanaal in verbinding wil brengen met den Rijn. — „De persoon die voorgeschreven project gecommuniceerd had", schrijft van der Goes 5 Mei, „blijft niet alleen verzekeren dat er steeds quaestie van is, maar hier zijn daarenboven verschillende informatiën die tot ondersteuning van zijn geposeerde komen. Ik kan u niet ontveinzen dat de gerugten deswegens eenige sensatie alhier maken".

2) Archief-Brantsen. — Verschillende brieven onder één nummer.

eeniglijk uit het principe van belang voor 't land hadden willen handelen, men *vooraf* aan de geheele natie de vraag had moeten voorstellen, of er herziening moest zijn, ja dan neen; maar dat men nu het nieuwe wilde opdringen door de vrees van anders 't oude te zullen behouden; dat ik mij daardoor niet zou laten afschrikken; dat ik veel liever passief wilde blijven en de evenementen afwachten, dan te coöpereeren tot aanneming van fundamenteele bases die mij een overheersching van Holland deden vooruitzien, en de onderwerping en ruïne van verreweg 't grootste gedeelte der ingezetenen van de andere provinciën. Men moet nu zien, wat in de aanstaande week gebeuren zal. Ik weet niet, of 't niet het beste was, dat 't maar bij de kamers verworpen wierd . . . . .

(2 Juni) . . . . . Gisteren is bij d'eerste kamer de nominatie gemaakt voor Directeur, en op dezelve zijn geplaatst eene van der Horst, dien niemand genoegzaam kent, en mij gezegd is een doctor te zijn van Alkmaar; Pijman gewezen agent van oorlog, en Liebeherr die in de zaken van de O. I. Compagnie geëmployeerd en befaamd genoeg is. Men denkt dat de tweede kamer Pijman zal kiezen, en van der Goes heeft mij gezegd dat hij daarmede wel in zijn schik is. De Mist heeft de nominatie gefriseerd.

Morgen komt het plan van constitutie voor. Men gist dat 't zal verworpen worden, en dan is er een project op touw om 't daarheen te dirigeeren, dat men decreteere 1°. dat er herziening zal zijn, 2°. dat 't nieuwe, zooals het ligt, verworpen wordt, en dat de natie door middel van kiezers twee gecommitteerdens uit ieder departement zal noemen om de herziening te doen, en 't geformeerd project direct aan de natie ter goed- of afkeuring te presenteeren. Daarin ligt wel eenige zwarigheid, maar alles gewikt en gewogen komt 't mij zeer wel voor, en mijne vrienden ook. Ik geloof dat Schimmelpenninck permissie heeft of krijgt; maar ik weet niet wanneer hij komt. Zoo 't project doorgaat, is er zoo een haast niet bij . . . . .

Het verwondert mij niet dat Carel van Lynden geen brieven krijgt, en zoo hij ze krijgt, verbeelde ik mij dat ze insignifiant zullen zijn. De jonge heer knoeit en wil niet voor den dag komen . . . . .

(4 Juni) . . . . . Het project 't geen ik u bij mijne vorige schreef op 't touw te zijn, is geheel vervallen. Uit de conversatiën die ik op dit subject gehad heb, is 't mij toegescheneu dat er geen middel was om 't door te krijgen, en zelfs dat men veel risqueerde om, ingeval tot rejectie besloten wierd, eenig voorstel te doen tot benoeming van eene commissie buiten de Wetgeving ter herziening door het Bewind, en ik heb daarom aangeraden om 't provisioneel maar eenvoudig daartoe te dirigeeren dat het wierd verworpen, en 't verder te laten loopen zooals 't wil, ten einde men dan zoo mogelijk, en als de menschen ferm blijven, alles met 't Bewind en den buurman kan praepareeren, en zich verzekeren van de middelen om, 't voorstel gedaan wordende op die wijze als men 't convenabelste oordeelt, hetzelve te doen adopteeren.

De deliberatiën bij de eerste kamer zijn gisteren begonnen en schijnen niet spoedig te zullen afloopen. Vier leden hebben gesproken [1]). Verbeek opineerde voor herziening van 't gebrekkige, maar verwierp het project

1) *Dagverhaal* XII, 374 vv.

zooals 't lag. Nuhout van der Veen [1]), Sonnaville en Kramer opineerden dat er in het geheel geen herziening moest plaats hebben voor den tijd bij de Staatsregeling bepaald, en daarmede wierd de vergadering geeindigd en besloten op heden te continueeren . . . . . Het Bewind doet wat 't kan, om het te doen aannemen; ik heb zelfs gegronde redenen om te denken dat Haersolte mede daartoe werkt, maar tot nu toe meent men dat d'apparentie van reüssite niet voor hen is. Komt het er toe, dan moet men 't bij de natie zien weg te smijten; maar ik had liever dat 't hier direct verviel . . . . .

(4 Juni 's namiddags). In de deliberatie van dezen morgen hebben twaalf leden geopineerd [2]), Bannier voor d'aanneming en elf daartegen, waaronder Lewe van Groningen. Morgen zal men voortgaan . . . . .

De tweede kamer heeft Pijman tot directeur benoemd [3]) . . . . .

(7 Juni). Vrijdagmorgen [4]) hebben weder zeven leden gesproken, drie voor (te weten van Leyden, Appelius en de Leeuw, die alle van de commissie van twaalven geweest zijn), en vier tegen . . . .

(8 Juni) . . . . . Het is zeker dat de rejecteerende leden hunne opinie op differente gronden bouwen, en dat het niet zou deugen, zoo een conclusie wierd genomen conform het advijs van Verbeek, maar men gelooft niet dat de meerderheid daar voor zal zijn; men meent zelfs dat men 't daartoe zal kunnen brengen dat het project verworpen wordt *zooals 't ligt*, maar daar ben ik ook nog niet van overtuigd; dan ik voor mij zie er zooveel kwaad niet in, al viel 't *pure*, als 't maar valt. Het is waar dat dan 't oude blijft werken, maar laat dat een maand of twee werken: men wint dan al wederom tijd, hetgeen men toch wil hebben, en waarop ik tot nu toe met vrij veel succes heb gewerkt, schoon er ook inconvenienten in liggen, en men kan dan alles praepareeren om eene andere wending aan de zaak te geven, als het Bewind maar cordaatheid heeft en den buurman bij zijne dispositiën blijft; maar het eerste is zwak, en ik ben verzekerd dat niet dan vrees en verlegenheid om met energie voor den dag te moeten komen, 't waar motif van Haersolte is om te coöpereeren tot d'aanneming; en de tweede is voor zichzelven goed, maar hangt van Buonaparte af, en, zoo er eens nieuwe onlusten uitborsten, zou die ons misschien liever verdeeld, dan door eene betere constitutie, waardoor een ander soort menschen aan 't hoofd der zaken kwam, gesterkt zien . . . . .

581. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 9 Juni 1801 [5]).

Ik heb bij continuatie, als een object van bijzondere oplettendheid, het oog gevestigd gehouden op den inhoud van uwe dépêche van den 17 April ll.,

1) Zijn rede: *Dagverhaal* XII, 408.
2) *Dagverhaal* XII, 398 vv.; de rede van Lewe aldaar, 422, die van Bannier aldaar, 427.
3) *Dagverhaal* XII, 429.
4) 5 Juni (*Dagverhaal* XII, 435 vv.); van Leyden, 444; de Leeuw, 447; Appelius, 450.
5) R. A., Buitenl. Zaken 214. — Over van der Goes' dépêches van 17 April en 5 Mei hiervoor, bl 695.

nader geinhaereerd bij die van 5 Mei ll., betreffende zeker project van demembrement van onze Republiek, hetwelke (gelijk sommigen met eenigen merkelijken schijn van realiteit schijnen te gelooven) bij het Fransch gouvernement onder de benaming van limietregeling zoude gemediteerd worden.

Bij mijne depêche van den 25 Mei ll. [1]) had ik de eer u met een enkel woord verslag te geven van eene conversatie welke ik gelegenheid gehad heb met den Eersten Consul over dit punt te houden, op een tijdstip waarop hij zelf begon te spreken van zekere uitstrooisels welke de Engelsche dagbladen nopens zijne gesupponeerde intentie met betrekking tot de Bataafsche Republiek lieten circuleeren, en welke zigtbaar, gelijk hij zeide, berekend waren om mistrouwen tusschen de beide gouvernementen te verwekken. Ik allegueerde toen dat project van demembrement, en zeide dat wij gerust waren dat ook dit uitstrooisel uit dezelfde valsche en kwaadaartige source voortkwam. Hij beantwoordde dit met op een zeer luiden toon ten aanhooren van het geheele corps diplomatique over dat en soortgelijke (gelijk hij zeide) Engelsche uitstrooisels te railleeren, op eene wijze waaruit men zoude moeten besluiten alsof er nimmer een denkbeeld van dien aard bij hem ware opgerezen.

Nu onlangs ben ik in het zekere geïnformeerd dat er indedaad quaestie geweest is om aan het fixeeren van eene linie van fortificatiën en defensie van de zijde van Braband en Vlaanderen te werken, en ik meene tevens zeker te zijn, dat de generaal Andreossy o. a. gelast is geworden om te dien einde een plan te ontwerpen. Ik geloove dus dat de aanleidende oorzaak van de ontdekking van zoodanig gesupponeerd demembrement in de voormelde omstandigheid te zoeken zij. Ik geloove zelfs, dat indedaad, hetzij onmiddellijk uit het hoofd van den gemelden Andreossy, of wel uit dat van eenige andere Fransche ingenieurs, is geprofiueerd het idée, dat eigenlijk de groote defensie van Belgiën in de possessie van onze groote wateren zoude gelegen zijn. Het is dus niet onwaarschijnlijk [2]) dat de een of ander, kennis bekomen hebbende van deze idées van Andreossy of van eenig ander rapporteur, daarvan dadelijk heeft gemaakt het project, even alsof hetzelve door Bonaparte alzoo was geadopteerd, en dat op deze wijze het bewuste gesupponeerde project van demembrement is beginnen te perceeren. Ik kan niet ontdekken, dat hetzelve op dit moment eenige meerdere realiteit heeft. Ik wil intusschen evenmin het Bataafsch Bewind garandeeren de onmogelijkheid dat zoodanig of soortgelijk project dit gouvernement zoude kunnen tenteeren. Ik zie schijn noch blijk, dat de staatkunde alhier die wending neemt welke genoegzame gerustheid zoude kunnen geven, dat moreele consideratiën of de getrouwe executie van tractaten, of inviolabiliteit van eigendom en van territoir, boven de consideratiën van ware of valsche conveniëntie zullen gelden en het lot der volken regelen. Ik zie integendeel, en ik heb zulks sinds lange gezien, dat het geheele systhema alhier exclusief militair is; dat men dit groote land als een dreigend militair kamp, en de geallieerde republieken als deszelfs voorposten beschouwt en houden wil. Ik heb steeds opgemerkt, dat bij den Eersten

1) Ons n°. 579.

2) Deze en de volgende woorden, tot: „zoude kunnen verlagen", reeds bij G. Schimmelpenninck I, 240 (waar de datum misdrukt is tot 7 Juni 1808). — Wat dan volgt op bl. 242 over de verwarring in de Fransche financiën is uit een andere dépêche van dezen zelfden dag.

Consul alle andere consideratiën aan dit systhema gesubordineerd zijn. Ik heb deze militaire principes nu laatstelijk weder zien appliceeren op het arme Zwitserland, hetwelk men van een aanmerklijk gedeelte van territoir en populatie (le Valais) berooft, alleen op grond van het zoogenaamde defensie-systhema. Ik heb van nabij en van zeer nabij gezien de indedaad aandoenlijke worsteling, welke van de zijde van het Zwitsersch gouvernement tegen dat plan van demembrement heeft plaats gehad. Ik heb de welsprekendste, de hartroerende en tevens manlijke remonstrantiën, welke men daartegen ingeleverd heeft, gelezen. Ik ben een en andermaal ooggetuige geweest van de conversatiën daarover tusschen de Helvetische gezanten en den Eersten Consul voorgevallen. Al dit heeft niet kunnen helpen. „Het convenieert militairement aan de Fransche Republiek," was het eenig argument, en het slot van alles was dat men het alzoo wilde en dat het alzoo zoude plaats hebben.

Het is voor mij eene treurige taak om u deze en soortgelijke waarheden mede te deelen; dan daar ik de wetenschap derzelve voor het Bewind onontbeerlijk achte om de ware positie van zaken te kunnen kennen, achte ik het mijnen pligt om dezelve getrouwelijk te volvoeren.

Ondertusschen zie ik niet, dat het politiek zoude zijn om, van onze zijde, eenige vrees voor iets van dien aard alhier te doen doorstralen. Ik geloove integendeel, onder verbetering, dat er voor het moment niets beters opzit als bij alle gepaste gelegenheden te kennen te geven, dat men zich niet permitteeren zoude om eenig het minste geloof of gewigt aan soortgelijke uitstrooisels te hechten; dat men zich verzekerd houdt dat dezelve uit een Engelsche source proflueeren om het Fransche gouvernement te belasteren en het zaad van mistrouwen te zaaien; dat Bonaparte zich door geene geweldenarijen tegen een geallieerd onafhanglijk volk zoude willen onteeren; en dat het niet dan de vijanden van de Bataafsche Republiek kunnen zijn, welke supponeeren kunnen dat immer ons gouvernement zich tot het medewerken tot iets van dien aard zoude kunnen verlagen. Ik zal intusschen een ingespannen aandagt op dit stuk blijven houden . . . . .

582. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 10 Juni 1801 [1]).

Zoodra ik uit uwe confidentieele opgemerkt had, dat de opinie van het Bewind nopens het geven van een antwoord op het delicaat punt in de bewuste missive van den Londenschen correspondent vervat, volmaakt overeenkwam met hetgeen ik de vrijheid genomen had u als mijne opinie op te geven [2]), heb ik op de voorzigtigste wijze aan den reiziger in dien zin een antwoord doen toekomen. Ik heb, dank zij de regelrechte en reguliere correspondentie van hier op Londen (waarvan ik eene zeldzame gelegenheid heb om mij te kunnen bedienen), reeds eene rescriptie op dien brief. Deze is 1 Juni van Londen afgegaan. De reiziger schrijft dat hij volmaakt beseft dat het antwoord van onze zijde niet anders konde noch behoorde te zijn. Hij heeft (zegt hij)

1) Archief-Schimmelpenninck. — Dépêche zonder ordenummer, door van der Goes niet in het officieel archief gedeponeerd. — De „confidentieele" van van der Goes is niet voorhanden.

2) Hiervóór, n°. 574.

dan ook reeds gelegenheid gehad om, daar het dienen konde, zich in dien zin te expliceeren, altijd sprekende als een particulier reiziger, met ons land en met onze belangen bekend, en als in eene vertrouwelijke correspondentie zijnde met eenige kundige en invloed op den publieken geest en zelfs op de publieke directie hebbende Hollanders.

„Men voelde" (dus drukt hij zich bijkans letterlijk uit) „al het netelige van de positie van uw land, en men was overtuigd dat hetzelve, hoezeer ook genegen om tot eene pacificatie mede te werken, nauwelijks anders dan eene passive rol konde spelen. Men was sinds lang niet alleen van het denkbeeld geweest om, bij alle ouvertures van vredesonderhandelingen, tegelijkertijd met uw land te handelen: men had dit zelfs een- en andermaal opgeworpen, doch van de Fransche zijde was dit steeds als geheel onnoodig en zelfs als voor de spoedige reussite belemmerend ter zijde gesteld, en voorgegeven dat men zich tusschen Frankrijk en uw land op dat punt volmaakt verstaat."

Voorts, schrijft hij, was men *in high spirits* over den staat der onderneming tegen Egypten. De Noordsche maritime conventie beschouwde men *as to the fact* vervallen [1]) em men wagttede den ophef van het embargo door Rusland op de Britsche schepen gelegd [2]).

583. G. BRANTSEN AAN D. W. A. BRANTSEN, 11—14 Juni 1801 [3]).

(11 Juni) . . . . . Gisteren hebben weder vier leden gesproken [4]), Steyn Parvé en Pompe van Meerdervoort *voor*, en Queysen en nog een ander *tegen*, zoodat nu na het eindigen van die deliberatie er 28 tegen en 8 voor waren. Men meende dat 't heden zou afloopen en dat bij 't appel nominaal de groote meerderheid voor de rejectie zou zijn; dan dat er dan misschien propositiën zouden worden gedaan, die wel *rumor in casa* zouden kunnen veroorzaken. Het ergste zou zijn een voorstel in de smaak van Verbeek [5]) . . . . .

(11 Juni, namiddag). De zaak is afgeloopen. Het rapport is, *zooals 't ligt*, met een groote meerderheid, 50 tegen 12, verworpen [6]). Tot nu toe heeft

1) Over de maritieme liga zie Sorel VI, 72, 87; — vernieling der Deensche vloot door Nelson, 2 April 1801; moord op Paul I, 24 Maart 1801; — Engelsch-Russische overeenkomst die de maritieme liga waardeloos maakt, 17 Juni 1801. „La ligue des neutres avait duré quatre mois, quatre mois d'hiver, pendant lesquels elle ne servit à rien" (Sorel VI, 148).

2) 6 Juli deelt Schimmelpenninck mede, dat de Londensche vriend hem onder dagteekening van 1 Juli schrijft, „dat men vanwegens den Eersten Consul nu dezer dagen op een zeer verstaanbare wijze aan de opvolgers van Pitt zoude hebben te kennen gegeven dat in gevalle men gezind was tot vrede, en op dit moment daartoe prealabele punten of gronden wilde arresteeren, men alsdan grootelijks ten opzichte van de algemeene arrangementen aan het welbehagen en billijke inzichten van Engeland zoude defereeren" (Schimmelpenninck aan van der Goes, 6 Juli 1801, particulier; archief-Schimmelpenninck).

3) Archief-Brantsen. — Drie brieven onder één nummer.

4) *Dagverhaal* XII, 502 vv. — De rede van Queysen staat niet in het *Dagverhaal*. De andere spreker tegen was Huber.

5) Verwerping van het rapport; daarna commissie uit de vergadering tot het ontwerpen eener andere herziening. — Verbeek's voorstel staat *Dagverhaal* XII, 380.

6) *Dagverhaal* XII, 547.

vervolgens alles beantwoord aan ons verlangen; maar nu zal men moeten zien, wat men verder kan en behoort te doen. Ik moet morgen op de middag daarover een conferentie hebben en overmorgen ga ik bij den buurman . . . . .

(14 Juni). Ik heb alle de personen die ik noodig had te spreken, gesproken en onze zaken in die termen gebragt dat wij daarmede volkomen vergenoegd kunnen zijn, en ik nu veilig kan heengaan . . . . .

584. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 15 Juni 1801 [1]).

. . . . . Uit eene zeer ampele conversatie welke ik dezer dagen met den zendeling van baas Willem had, kwam het mij voor dat hij in last had om mij te polsen of er dan geen mogelijkheid was om zoontje op de een of andere wijze bij ons te plaatsen. Ik toonde hem de onmogelijkheid en de onraadzaamheid van iets van dien aard aan, en als ik het wel heb, ging hij heen met de overtuiging dat het ware eventueele belang van zoontje daarin moet bestaan om voor dit moment alle zijne vrienden en aanhang te doen medewerken om onze winkel in haar geheel te houden; de directie in handen van gegoede menschen te brengen; kortom het geheel te bewaren, en dan te zien waar de groote loop der gebeurtenissen in tijd en wijle de zaak heen brengt. Ik heb hem vooral doen gevoelen, dat de kwaadaartige begeerte van sommigen der vrienden van zijn baas, om verwarring te maken of voort te doen duren, groote zotheid voor zijn belang was; want dat het resultaat daarvan de winkel nooit aan zijn baas, maar wel aan een anderen buurman zoude brengen . . . . .

585. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 24 Juli 1801 [2]).

[De Kaap en Ceylon]. Ik oordeelde na lange overweging het best om over deze teedere punten in eene personeele conferentie met den Consul te treden, en hiertoe had ik dezer dagen een goede gelegenheid. Ik begon met den Consul te zeggen, dat alle onze informatiën daarop neerkwamen dat men van de Engelsche zijde bij de eventueele onderhandelingen zoude insteeren om de Bataafsche Republiek aan het eiland Ceylon, immers aan de militaire possessie van Trinconomale, alsmede aan de exclusive possessie aan de Kaap, te doen renuntieeren; dat ik de vrijheid moest nemen om de schromelijke gevolgen, welke het inwilligen van deze vorderingen zoude na zich sleepen, af te schetsen. De Consul antwoordde in substantie, dat hij altoos de engagementen, welke ingevolge het Haagsche vredestractaat tusschen de twee Republieken plaats hadden, zoude getrouw blijven. Hij zeide volkomen aan de importance van de

1) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — De zendeling: d'Yvoy.

2) R. A., Buitenl. Zaken 214. — „De communicatiën tusschen dit en het Britsche gouvernement blijven op denzelfden regulieren voet over Calais en Dover continueeren. Addington blijft van serieuse gezindheid om vrede te maken alomme openlijke professie doen. Sommigen willen dat de onderhandelingen reeds zooverre zouden gevorderd zijn dat men tot het teekenen van preliminaires zoude zijn overgegaan, indien de Eerste Consul zich meer faciel op het stuk van Ceylon en van de Kaap had willen toonen" (Schimmelpenninck aan van der Goes, 10 Juli 1801; R. A., Buitenl. Zaken 214).

Kaap, van Ceylon en speciaal van Trinconomale overtuigd te zijn, en de gezetheid der Engelschen op het stuk bewees ook ten overvloede *que c'est de ce point là qu'ils se croyent vulnérables dans l'Indostan.* Voor het overige meende ik uit zekere bewoordingen, en uit ik weet niet welk een toon, die in deze conversatie mijn aandagt trok, te kunnen opmaken dat sinds het arrivement van den heer Merry [1]) de onderhandelingen met Engeland niet vooruitgegaan zijn. Hij sprak met buitengewone gemelijkheid, zelfs met zeer veel bitsheid over het Engelsch gouvernement en deszelfs politiek, over deszelfs *émissaires et agens agitateurs*; over deszelfs gesalarieerde alarmisten te Frankfort en in andere plaatsen van Duitschland, die het alomme deden voorkomen alsof de oorlog op het vasteland weder op het punt was van hervat te worden, daar er geen schijn noch schaduw van realiteit of waarschijnlijkheid voor zoodanigen keer van zaken aanwezig was. Hij eindigde met te zeggen, dat de belangen van de Bataafsche en Fransche Republieken onafscheidbaar waren, en dat hij nimmer de verwagting zou teleurstellen van de bondgenooten van het Fransche volk.

Ik heb uit deze conversatie een motief bekomen, om mij te overtuigen dat men zeer wel de groote importance van onze coloniale bezittingen in het algemeen, en van Ceylon en de Kaap in het bijzonder, kent. Men heeft thans meer dan ooit notiën gekregen over de doodelijke uitwerking van het Britsch commercie-despotismus, en men weet zeer wel dat de vermeerdering van hunne coloniale bezittingen hun ondragelijk monopolie meer en meer uitbreidt. Ik geloof derhalven niet dat het aan gebrek van deze overtuiging zal haperen, maar ik ben minder gerust, dat men immer den waren weg zal willen inslaan welke tot de genezing van deze kwaal kan leiden. Deze weg zoude zijn om onze Republiek, welke de ware mededingster is van alle de Britsche commercie, op alle mogelijke wijze te releveeren; deszelfs handel en communicatiën te faciliteeren; al deszelfs vermogen en krachten uitsluitend aan de marine te doen besteden; onze vaart onder neutrale vlaggen aan te moedigen, en de schadelijke spoliatiën der Fransche kaperij krachtdadig tegen te gaan; onze Republiek in het oog van onze omringende naburen alle mogelijke aanzien te geven; alle militaire influentie te doen ophouden, enz. enz. Dit zouden de ware middelen zijn om Engelands grootheid te ondermijnen. Doch deze middelen werken niet oogenbliklijk; zij doen allengskens hunne uitwerking voelen, en zouden langzaam tot het groote einde leiden. Dit nu is juist hetgeen niet in de Fransche politiek valt. Een voordeel, hetwelk zich in een eenigzins verwijderd verschiet vertoont, trekt hier nimmer ernstig de aandacht. Hiervandaan de verwaarloozing van alles wat op tijd werkt; hiervandaan de terzijdestelling van die aangename en delicate staatkunde, welke zoozeer in staat zoude zijn alle harten te winnen en welke bij de onderscheiden mogendheden van Europa een moreel effect zoude teweegbrengen, hetwelk voor Engeland doodelijk zoude zijn; hiervandaan het verzuim der rechte middelen, om het crediet van dit land te herstellen, in welk verzuim het Britsch gouvernement steeds den meesten grond voor deszelfs kwaadaartige hoop vindt om dit land af te matten of in wanorde te brengen,

1) „Merry is eergisteren hier gearriveerd. Het schijnt zeker dat zijne zending niet blootelijk het stuk der krijgsgevangenen ten doel heeft" (Schimmelpenninck aan van der Goes, 19 Juli 1801, particulier, archief-Schimmelpenninck).

zonder welke hoop wel drie vierde der motives voor het cabinet van St. James zouden wegvallen om dezen oorlog te continueeren . . . . .

586. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 24 Juli 1801 [1]).

Mijn Londensche reiziger schrijft mij in dato 19 Juli ll., dat hij duidelijk heeft kunnen bemerken dat de informatiën welke de heer Merry met zijne laatste dépêches aan zijn gouvernement moet gegeven hebben nopens de dispositiën van het Fransche gouvernement, niet zeer gunstig zijn. De heer Merry moet o. a. geschreven hebben, dat hij uit den loop der conferentie welke hij hier had gehad, zich niet konde overtuigen van de zuiverheid der intentiën van dit gouvernement om zoodanige vrede te maken welke, *indien men het al eens konde worden omtrent de stipulatiën ten opzichte der Britsche conquesten*, aan Italiën, Zwitserland, Holland en andere landen die politieke existentie konde verzekeren, welke moet plaats hebben om die staten van een overwegende en dwingende influentie van Frankrijk te bevrijden, en Engeland en andere mogendheden te dien opzichte met Frankrijk gelijk te stellen.

Hij schrijft mij verder dat deze berichten, door Merry gegeven, ook geëffectueerd hadden dat deze geene nadere instructie hoegenaamd gekregen had noch vooreerst krijgen zoude, en dat zijne missie, behalven het ostensibel gedeelte betrekkelijk de krijgsgevangenen, zich vooreerst zoude blijven bepalen om propositiën, zoo men die aan hem wilde doen, te hooren en over te nemen, en voorts om bij alle conferentiën, als iemand die de groote trekken van de politiek van het Engelsche ministerie kent en deszelfs vertrouwen heeft, het Britsch systhema *en gros* te detailleeren, met overlating aan hem om, ingevalle hij eene serieuse dispositie en moderate intentie meende te ontdekken, alsdan meer precise instructiën te kunnen vragen.

Als ik deze Londensche informatiën vergelijke met den toon, waarop sinds eenige dagen de Eerste Consul zich ten respecte van Engeland uitlaat, dan indedaad pleit dit stuk voor de juistheid der informatiën van mijn reiziger, en ook dan zou ik moeten besluiten dat het vredeswerk met Engeland niet zeer vordert [2]).

---

1) Archief-Schimmelpenninck. — Niet-gedeponeerde dépêche.

2) 26 Juli schrijft de Londensche reiziger aan Schimmelpenninck het volgende: „Van weerskanten geeft men zich alle moeite om elkanderen het fijne van de eigenlijke oogmerken te ontfutselen. Men beantwoordt vragen met wedervragen. Wanneer van de zijde van Bonaparte gevraagd wordt, of men over de punten van de Kaap, Ceylon, Suriname en Curaçao redelijk zoude willen zijn, wordt dit beantwoord met de vraag of men zich van de andere zijde stellig over de definitieve intentiën omtrent Sardinië, Rome, de Cisalpijnsche, Helvetische, Ligurische Republieken wil verklaren, en zoo loopt dit werk tot nog toe in een circul . . . . . Ik kan u echter stellig blijven verzekeren dat op het herstel van het Stadhouderschap niet geinsteerd wordt" (door Schimmelpenninck aan van der Goes medegedeeld bij niet-gedeponeerde dépêche van 31 Juli 1801; archief-Schimmelpenninck). — Door een dwaze fout is *Gedenkstukken* II bl. 821 noot Suriname genoemd onder de koloniën die niet aan de Engelschen overgegaan waren. Het was overgegaan 16 Aug 1799 (Wolbers, *Gesch. v. Suriname* 484), bij den eersten aanval die op de kolonie gedaan is.

587. BLAUW AAN WISELIUS, 27 Juli 1801 [1]).

..... Men schijnt hier om raad te hebben gevraagd, en ik zou mij bedriegen als Augereau met die commissie niet gechargeerd was. Of dat antwoord zoo zal zijn, als men bij u mogelijk schijnt te verlangen, zou ik niet durven verzekeren; intusschen schijnt Augereau wederom in den Haag te worden verwagt, en als dat zich realiseert zal er zeker wel meer ontwikkeling komen. De zaken kunnen bij u zoo niet blijven, dat komt mij onmogelijk voor; alleen hoop ik dat dwaze dolle menschen even zoo min als Oranje-aanhangers zich in de nieuwe organisatie zullen glisseeren. Het ware daaromtrent te wenschen, dat verstandige foederalisten en verstandige unitarissen zich vereenigden, en dat de basis van die vereeniging was de overeenkomst omtrent een politiek systema zoo naar binnen als naar buiten, als omtrent het coloniaal systema. Tot dusverre hebben de onderscheidene factiën niet anders gedaan, als malkander op eene godsjammerlijke wijze frondeeren, en in het midden van zulk een chaos kan geen één genie de attentie gefixeerd krijgen op een vast systema: een gouvernement met behoorlijk gezag voorzien is ons volstrekt noodig, om bij het tijdstip der vrede geene partieele, maar afdoende mesures te nemen tot conservatie van onze coloniën en tot redres van het Oranje-systema, dat dezelve weerloos liet. Gij ziet die zaak zeer wel in, doch ik vreeze dat de mannen, die in het hoog bestuur zullen komen, daar zoo niet van zullen gepenetreerd zijn, en zich met kleine partieele mesures zullen willen contenteeren, die als zoovele nieuwe sacrifices zullen moeten aangemerkt worden, en die in den grooten oceaan zullen verdwijnen. In Europa kunnen wij geen rol meer spelen; wij moeten alleen tragten voor te komen, dat wij het lot van Venetiën ondergaan, en dat kan naar mijn inzien niet anders worden geprevenieerd, als door de hoogste aandagt op de coloniën te vestigen, niet om er eene dwaze bespiegelende vrijheid in te voeren, God beware er mij voor, maar zoodanig eene vrijheid als noodzakelijk is, om den handel en de industrie in die landen te ontwikkelen. Onze commercie alleen kan ons niet redden, en de beste commercietractaten met andere mogendheden kunnen van geen het minste nut wezen, als wij geene eigen producten in ruiling kunnen aanbieden; en deze producten zijn niet dan in onze coloniën te vinden. Onze landbouw, fabrieken en trafieken zijn alle accessoir en naar mijn inzien gesubordonneerd aan dat groote systema; men moet ze encourageeren, maar men kan er geen afdoend heil of prosperiteit van verwachten ..... Het tegenwoordig tijdstip is dierhalve in mijne oogen zoo gewichtig, als er nog ooit een geweest is voor ons land .....

---

1) R. A. (W.). — Blauw, in vergetelheid te Parijs levende, had met Wiselius een briefwisseling onderhouden, die gedurende eenigen tijd van louter persoonlijk belang was geweest. Den 11den Juli had Blauw het volgende geschreven: „De slegte uitslag van de poging van het Bewind om een andere orde van zaken in te voeren, heeft mij verbaasd. Ik dagt, toen ik hunne boodschap las, dat alles daartoe geprepareerd was; ik zie nu van agteren, dat ik mij misrekend heb. De machine was te voren half lam; nu moet ze geheel lam zijn. Daaruit kan niets dan wanorde voortkomen, en daar deze niet bestaanbaar is op den duur, zoo denk ik dat er iets uit zal moeten voortkomen, dat nu nog een geheim is. Of men zich hier kragtdadig met dat werk zal willen bemoeien weet ik niet; er heerscht hier een doodelijke onverschilligheid omtrent alles, wat uw land betreft" (R. A. (W.)).

De herstelling van het huis van Oranje zal zeker alhier nimmer geobtineerd worden, maar of de aanhangers van dat huis niet slagen zullen, om hier te doen gelooven, dat zij van dat huis afzien, en dat zij dus zonder schroom tot de regeering kunnen gebruikt worden, dat is minder zeker, en daarop geloove ik werken die vrienden . . . . .

588. AANTEEKENING VAN VAN DER GOES, 5 Aug. 1801 [1]).

In het Bewind, door den mond van den president, aan den agent van buitenlandsche betrekkingen gecommuniceerd, dat de generaal Augereau van Parijs teruggekomen zijnde, aan het Bewind gerapporteerd had:

1°. dat Bonaparte verlangde dat er aan het Fransche oorlogsdepartement geene corruptiepenningen hoegenaamd zouden gegeven worden; dat alles van die natuur nutteloos zoude zijn; dat de zaken direct bij hem moesten gebragt worden;

2°. dat er in de negotiatiën te Berlijn, door den secretaris Hultman behandeld wordende, geene geldsacrifices tot indemnisatie voor het huis van Oranje moesten plaats hebben; dat hetzelve huis in Duitschland zoude gedédommageerd worden; dat Bonaparte eerder zijn hoofd zoude verliezen, als dulden dat het huis van Oranje weder in de Bataafsche Republiek kwam; even zoo min de koning van Sardiniën in Piemont;

3°. dat het Bataafsch gouvernement gerust konde wezen, dat bij eene vrede met Engeland alle de coloniën in Engelsche handen aan de Bataafsche Republiek zouden worden gerestitueerd;

en eindelijk dat Bonaparte de beste gezinningen had voor dit land.

589. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 17 Aug 1801 [2]).

Ik heb uit een ampele conferentie, welke ik met den minister Lucchesini dezer dagen gehad heb, duidelijk kunnen opmaken, dat de hoop en uitzichten van het huis van Oranje om in ons land in eenige qualiteit geëtablisseerd te worden, thans geheel en al vervallen zijn. Sinds eenige maanden wierd reeds in Londen de aloude begeerte om dat huis weder bij ons te vestigen allengskens verzwakt, en op dit oogenblik schijnt het herstel van Oranje in onze Republiek in 't geheel niet meer tot de Engelsche staatkunde te behooren.

In Berlijn, dit konde ik duidelijk bemerken, is men ook hiervan in 't geheel niet onkundig. Al wat dus te Berlijn, hetzij door de gemagtigden van den Prins, hetzij door den heer van Haugwitz, van het herstel van dat huis bij de conferentiën moge geopperd worden, komt mij voor van geen de

1) Archief-van der Goes. — 29 Aug. 1801 werd tusschen Augereau en Spoors, daartoe door het Bewind gemachtigd, eene conventie gesloten betreffende de Fransche troepen in de Bataafsche Republiek. Deze zullen worden teruggebracht tot 10.000 man infanterie en 475 man artillerie, welke in dienst zullen blijven tot den definitieven vrede met Engeland. De Bataafsche Republiek betaalt voor dit tractaat aan de Fransche vijf millioen gulden, benevens nog een zesde zoogenaamd voor aanvulling der uitrusting. Dit verdrag is 4 Sept. 1801 door Bonaparte bekrachtigd. — Zie van Dijk, *Traités conclus par la Hollande*, 43.

2) R. A., Buitenl. Zaken 214.

minste ernstige beteekenis en alleen ingerigt zijn, om het quantum der indemnisatie voor zijne verlorene goederen des te grooter te maken . . . . . [1]).

Ik heb ter voldoening aan uwe successive aanschrijvingen, nopens de facheuse zaak der gewelddadige vervoering van het schip de *Maximiliaan Frans* [2]), zoowel nu laatstelijk na de vervoering als in den beginne, onderscheiden conferentiën met den minister gehad, en hem getracht de wederregtelijkheid van deze en soortgelijke demarches, en de schadelijke gevolgen welke daaruit niet alleen bij onze landgenooten maar zelfs bij de buitenlanders voortsproten, te doen gevoelen. Het is en blijft ten dezen opzigte evenzoo met de behandeling van diergelijke zaken gelegen als ik het hier onder de successive gouvernementen, welke zich van tijd tot tijd vervangen hebben, altoos ondervonden heb; men durft de kwestie zelve niet aanroeren: men mijdt daarover alle discussie; men wijkt van het eigenlijk punt af, of namentlijk het Fransch gouvernement eenig recht van policie in de stad en haven van Vlissingen mag exerceeren, ja of neen? In plaats van dit te willen discuteeren, komt men onophoudelijk terug tot de klagten over de mercantile communicatiën met Engeland, over de directe navigatie tusschen de wederzijdsche havens, over de protectie van den invoer der Engelsche coloniale producten en fabriekgoederen: men beschouwt dus diergelijke exploicten, zooals de ophouding en vervoering van de *Maximiliaan Frans*, als een maatregel van zekerheid, als eene eigenlijke defensie tegen de Engelsche listen. Onder deze generale benamingen permitteert men zich daden die notoir tegen de duidelijkste stipulatiën strijden. Het is indedaad te bejammeren dat de minister Sémonville, toen hij in de maand Februari ll. het Bewind uitlokte om maar op te geven de objecten van grieven omtrent welke men een immediaat redres begeerde, tot nog toe zoo weinig van al die blijde uitzigten, door hem in het verschiet vertoond, heeft kunnen realiseeren. Onder de bezwaren toch, destijds bij het *Aperçu sur les rapports respectifs des deux Républiques* aan hem opgegeven, herinner ik mij zeer wel dat het stuk van Vlissingen als eene fatale bron van vexe, twist en misnoegen niet vergeten is. Het zou mij intusschen, naar den aard der politiek welke ik veelal hier meene te ontdekken, niet bevreemden, dat men juist op dit tijdstip door diergelijke exploicten als nu omtrent de *Maximiliaan Frans* heeft plaats gehad, aan onze Republiek en deszelfs gouvernement een gevoelig besef wil geven van al het onaangename en hatelijke van de positie waarin de stad en haven van Vlissingen door het daaromtrent bij het Haagsche tractaat geconvenieerde zich gebragt vindt. Het is niet onmogelijk, dat men, in dit tijdstip, niet ongaarne zoude zien dat het Bataafsch gouvernement door het levendig gevoel van die onaangenaamheden opgewekt wierd, om eenige avances tot het entameeren van de eene of andere negotiatie over Vlissingen te doen. In hoeverre deze gissing eenigen schijn van juistheid hebbe, zal het Bewind misschien òf nu reeds uit eenige combinatiën kunnen afnemen, òf misschien uit eenige aanstaande polsingen kunnen berekenen . . . . .

---

1) Het volgende bij een andere dépèche van denzelfden dag.

2) Een Papenburger smakschip van Emden naar Middelburg, in de haven van Vlissingen door de Fransche douane aangehouden en later naar Frankrijk vervoerd. Op een eerste aanschrijving van van der Goes, van 12 Juni 1801, waren verscheiden andere gevolgd.

590. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 17 Aug. 1801 [1]).

Mijn Londensche correspondent informeert mij bij zijne missive van den 12 Augustus ll. dat de doorgaande inhoud der dépêches van den heer Merry aan zijne committenten daarop neerkomt, dat hij geen de minste reden heeft om zich van eenige serieuse intentie tot het maken van eene redelijke vrede te overtuigen. Dat van de Fransche zijde steeds *purement et simplement* geïnsteerd wordt op de restiutie der gemaakte conquesten, zonder daartegen eenige positieve verzekering te geven omtrent het maken van convenable arrangementen met betrekking tot Sardiniën, Napels, Portugal, en in 't algemeen met relatie tot de onmiddellijke evacuatie der Fransche troupes op het tijdstip der vrede uit alle landen, welke bij de finale vrede niet tot het Fransche territoir zullen behooren.

Wijders hield dezelfde brief eene informatie in, welke al mijn aandagt trok en welke ik geloof de grootste oplettendheid te verdienen. Hij verzekert mij namelijk dat Merry geschreven heeft, dat het zeer remarquabel was dat in alle de uitdrukkingen, welke van de Fransche zijde gebezigd wierden tot de terugeisching der door de Engelschen gemaakte conquesten, opgesloten was het denkbeeld dat Engeland de geconquesteerde coloniën ter dispositie van de Fransche Republiek zoude stellen.

De phrase was altoos *remettre les possessions conquises à la disposition de la République française* of een soortgelijke. Merry scheen te meenen dat in die uitdrukkingen een soort van *arrière-pensée* opgesloten was, om dan vervolgens met de bondgenooten eenige arrangementen over die coloniën te maken.

Het is zeer mogelijk dat Merry niet sterk genoeg in de Fransche taal is, om precies den zin van alle phrases te vatten, vooral in de conferentiën met een minister, die zich veelal van zeer korte, ineengedrongene en wel eens van niet zeer ordinaire uitdrukkingen bedient. Immers het zou allervreemdst zijn dat Spanje en onze Republiek bij eene vrede hunne genomen possessiën door eene derde hand, en niet onmiddellijk van den vijand terug moesten krijgen. Ondertusschen schijnt dit waarschijnlijk misverstand geen gunstig effect te Londen gemaakt te hebben, en Merry moet op dat punt zeer peremptoire instructiën gekregen hebben.

Voorts meldt mijn correspondent, dat hij reden heeft om zich te overtuigen dat het Britsch gouvernement op dit oogenblik in een tamelijk pacifieke dispositie is. Hij blijft echter vreezen dat het niet gemakkelijk van Ceylon, immers van eene militaire positie te Trinconomale, zal afzien. Over de Kaap, gelooft hij, zou men heenstappen. Hij herhaalt al wederom bij gemelden brief, dat men van de Engelsche zijde volstrekt niet op het retablissement van Oranje in ons land insteert of insteeren zal. En eindelijk voegt hij er bij, dat het hem volstrekt niet zoude bevreemden dat er van de Engelsche zijde (immers ingeval de negotiatie niet spoedig een favorabeler keer neemt) een soort van manifest wierd uitgegeven, waarbij het Britsch gouvernement aan Europa den loop dezer onderhandelingen, de wederzijdsche dispositiën en de wederzijdsche vorderingen en aanbiedingen tot het treffen

1) Archief-Schimmelpenninck. — Niet-gedeponeerde dépêche.

van eene vrede zoude openleggen, ten einde te laten oordeelen aan welke partij de voortduring van dezen afmattenden oorlog te wijten zij.

591. BLAUW AAN WISELIUS, 11 Sept. 1801 [1]).

. . . . . Omtrent uwe aanstaande nieuwe organisatie wordt thans veel in de Fransche couranten gesproken. In den *Publiciste* van gisteren stond onder het artikel van den Haag, dat Irhoven van Dam de redacteur der constitutie was. Dit zou mij niet verwonderen, want hij is altoos wel met Pijman geweest [2]), en deze laatste schijnt veel te hebben gecontribueerd tot de bijval van de generaal Augereau. Zoodra deze laatste zich favorabel toont is er geene andere oppositie te wagten als van menschen, die er hunne posten aan wagen zullen; en ik weet niet, of dat getal wel zeer groot zal wezen . . . . .

Het schijnt dat Schimmelpenninck twee maanden zal uitblijven [3]), want ik geloof aan zijne terugkomst, en niet, zooals anderen schijnen te gelooven, dat hij in den Haag aan het hoofd van het nieuwe gouvernement zal komen. Hier wordt gezegd, dat de minister van der Goes een der leden van het nieuwe gouvernement zal zijn, doch ik denke, dat het dwaas is aan alle die gerugten te gelooven. Ik heb hier gezien in 1795, dat geen der auteurs van de constitutie verkozen wierd tot het hoog bewind . . . . .

592. „AANTEEKENING OVER MIJN GEHOUDEN GEDRAG", zomer 1802 of later [4]).

Ik heb op de aanteekening door de burgers Hoeth en Haersolte enz. den 8 Juni (daags voor het aftreden van den eerstgenoemden) geinsereerd, geen contra-aanteekening gemaakt, om de geesten die reeds zeer geirriteerd waren niet verder te irriteeren: en omdat ik reeds van den dag af dat de resolutie van de Eerste Kamer was ingekomen waarbij het plan van nieuwe constitutie werd verworpen, zeer wel begrepen had dat de meerderheid van het Bewind de zaak zelf zoude doordringen: daar Besier, zoodra dat besluit gelezen was, in de volle vergadering zeide: „wel, willen zij het niet doen, dan zullen wij het doen."

Dan de epuratie van die aanteekening is zeer gemakkelijk.

Er is een *error facti* in wanneer men spreekt van *verscheidene besognes*

---

1) R. A. (W.).

2) Vgl. Pijman, *Bijdragen* 103 vv.

3) Schimmelpenninck was 27 Aug. op zijn gewoon jaarlijksch uitstapje naar de Republiek vertrokken, de ambassade in handen van zijn secretaris J. M. Smits achterlatende.

4) R. A. (v. Sw.). — Door van Swinden; autograaf. — Bij aanteekening van 8 Juni ontkenden Hoeth en Haersolte het beweren van van Swinden bij een aanteekening van 25 Maart gedaan (zie beneden), „vermits gemelde Directeur in de onderscheidene besognes tusschen de leden van het Uitvoerend Bewind gehouden over het punt of en in welker voege door hetzelve eenige demarche tot eene vervroegde herziening van de constitutie zoude gedaan worden, wel degelijk van opinie is geweest dat er te dien einde door het Bewind een voordragt aan het Vertegenwoordigend Lichaam behoorde gedaan te worden." De directeur Ermerins liet vervolgens eene bevestiging dezer aanteekening is het notulenboek stellen (R. A., Uitv. Bewind 102).

over dit punt gehouden; er is maar ééne eenige gehouden, te weten op Zondag den : : Februari [1]), toen de directeur Hoeth het voorstel deed, en dan den 2 Maart toen de secretaris de concept-missive ter tafel bragt: tegen welke missive door sommigen vele reflexiën gemaakt werden, en ik gezegd heb dat ik mij moest verwonderen hoe de secretaris in eene zoo tumultueuse vergadering als die waarin de leden bijna allen te zamen met drift gesproken hadden, hetgeen door hen gezegd was zoo wel had kunnen vatten. Verder heb ik tot dien brief niet geconcurreerd, dat ook geavoueerd wordt [2]), en in de eerste vergadering heb ik wel degelijk tegen de zaak zelve geadviseerd, maar mijne redenen werden nauwlijks gehoord. De partij was gekozen: de heer Besier had zich al eens uitgelaten dat er onder deze constitutie geen vrijheid bestond maar slavernij; en ik heb in die conferentie geavoueerd, dat indien het Bewind van oordeel was (tegen mijne opinie) dat eene vervroegde revisie noodig was, het zulks wel aan de Wetgeving kon of mogt voordragen, maar niet verder dan dat het volk opgeroepen zoude worden om te beslissen of het eene vervroegde herziening begeert: en ik derhalven tegen een brief te dien einde gesteld, hoewel tegen mijn advies, niet zoude aanteekening doen, gelijk ook niet gedaan is; mij alleen vergenoegende met in de conferentie, na het inzenden van den brief aan het Wetgevend Lichaam met leden van dat lichaam gehouden, niet te assisteeren.

Het is eerst nadat het Wetgevend Lichaam op den 20 Maart eene resolutie genomen had eene conferentie te houden over het maken van eene nieuwe constitutie, die aan het volk aangeboden zoude worden, dat de zaak mijns oordeels veranderd is. Dat men, oordeelende dat het land onder de tegenwoordige constitutie nadeel bekwam en niet goed te regeeren was (dat van mijn gevoelen veel verschilt), daarvan en van de redenen daartoe aan den volke kennis gaf, en aan hetzelve eene vervroegde herziening voordroeg, was goed, wettig, en had men zich daar bij gehouden was het wel geweest: zoo het volk zulks goedgevonden had zoude ik van mijn eed ontslagen zijn geweest en ik zoude van harte naar mijn geweten medegewerkt hebben; maar nu dat men reeds aan eene nieuwe constitutie ging werken, oordeelde ik buiten mijn

1) Datum niet ingevuld; moet zijn 15 of 22 Februari. Ik vermoed 22 Februari, daar Zondag 15 Februari de zaak voor het eerst door Sémonville bij het Bewind aanhangig gemaakt is. Dien ochtend te halfelf ontving de président van Swinden van hem het volgende billet: „J'ai l'honneur de prier le citoyen van Swinden de vouloir bien m'obtenir soit du Directoire, soit de quelques-uns de ses membres, un entretien *particulier*; je désirerais leur soumettre quelques observations générales sur la situation de l'Europe et celle de la Batavie, et m'expliquer avec eux autant en ministre d'une puissance amie, qu'en individu appelé à connaître depuis quinze mois les intérêts et les vertus de la nation auprès de laquelle il a l'honneur de résider." Van Swinden zond dit billet bij zijn collega's rond. Hoeth teekende er op aan dat de president, Ermerins dat de president met één lid, Besier dat de president met eenige leden, Haersolte dat alle leden gezamenlijk Sémonville dienden te hooren (R. A., v. Sw.); zie verder hiervóór, bl. 186. — Van de overleggingen van 15 en 22 Febr. is niets aangeteekend; het eerste wat men ergens in de notulen aangeteekend vindt, is het arresteeren van den bekenden brief op 2 Maart.

2) In hunne aanteekening van 8 Juni erkennen Hoeth en Haersolte, „dat bij het arresteeren der voormelde missive de directeur van Swinden zich wel geëxpliceerd heeft daartoe niet te concurreeren, omdat hij gelijk hij zeide geen genoegzaam doorzicht in dat slag van zaken had; edoch bij die gelegenheid geene mentie heeft gemaakt van zoodanige motiven, als hij naderhand bij zijne aanteekening heeft aangevoerd."

eed te zullen gaan met er in deel te nemen, en ik moest constateeren dat ik er geen deel in genomen had. Die conferentiën werden niet gehouden door het Bewind, maar door het Bewind en eene commissie uit het Wetgevend Lichaam; het was derhalven eerst daar dat mijne weigering moest voorgedragen worden. Ik kwam derhalven op Maandag den 23 Maart des avonds in de commissie, gaf mijn gevoelen over de onwettigheid van die behandeling te kennen, zeide dat ik van mijne weigering om die conferentie bij te wonen kennis zoude geven aan het Wetgevend Lichaam, en vertoonde aan die commissie den brief dien ik deswegens had geconcipieerd. Men toonde zich bereid denzelven te hooren. Ik las denzelven voor, en na zulks gedaan te hebben vertrok ik.

Des avonds op het gewoon gezelschap bij den minister Sémonville werd ik door verscheidene leden van die commissie omringd, welke mij met zeer veel activiteit verzogten dien brief niet in te leveren; zeggende Appelius onder anderen zeer duidelijk: *als de brief inkomt kunnen wij op onze kussens niet blijven zitten.* Ik zeide dat mijne weigering om te concurreeren bekend moest zijn. Appelius beloofde dat hij dezelve in het rapport melden zoude. Dit was mij niet genoeg: mijne motiven en mijn oordeel over de onwettigheid van hetgeen men deed moesten bekend worden. Men scheidde.

's Anderen daags kreeg ik bezoek van den burger Lublink [1]), die mij zeide door velen verzogt te zijn van toch alles bij mij aan te wenden, dat ik toch dien brief niet wilde afzenden. Een ander gaf mij dezelfde raad, er bij voegende „wat zult gij eraan hebben: ik heb altoos gemerkt dat wanneer men zich verzet tegen dingen die men toch weet niet te zullen kunnen keeren, men er voor zichzelven alleen de dupe van is." Schoone raad voorwaar! Of men bij den Spaanschen minister Anduaga, met wien men wist dat ik zeer gelieerd was, ten zelfden einde heeft aangehouden, weet ik niet; maar ik weet wel dat deze mij eene conferentie gevraagd hebbende, mij over die zaak heeft onderhouden, mij het inleveren van den brief (want hij wist alle particulariteiten) afradende. Waarom eerlijke lieden bang zijn weet ik niet, maar het bleek dat men zeer bevreesd was. Van mijn kant scheuring willende vermijden, besloot ik dan dien brief niet af te zenden, maar eene aanteekening in het Bewind te doen, bevattende mijne declaratie dat ik bij de conferentiën niet zoude assisteeren, en de redenen waarom, hetwelk woordelijk uit den brief getrokken was. Ik deed die aanteekening, waarop de directeur Hoeth zeide: „dat zoo eene aanteekening geschiede mag ik lijden, liever dan de brief." Ik zeide daarop dat ik geen brief zoude afzenden, maar er op gesteld was dat mijne decharge werd aangeteekend. Dit geschiedde. Het blijkt ook uit die aanteekening [2]), dat

---

1) Jan Lublink de Jonge, 1736—1816, de bekende letterkundige en vertaler; lid voor een der districten van Amsterdam.

2) Aanteekening van van Swinden van 25 Maart: dat hij tot het besluit van 2 Maart niet heeft medegewerkt, maar tegen hetzelve zooveel in hem is heeft geadviseerd: 1°. „omdat de meeste gebreken die men aan de constitutie toeschrijft meer hieruit oorspronkelijk zijn, dat slechts eenige gedeelten der constitutie, en niet alle, in trein zijn, dan wel uit den aart der constitutie zelve"; 2°. omdat de inconstitutioneele stap noodzakelijk haat en partijschap moet verwekken, en dit wel op een in verband met de buitenlandsche omstandigheden zeer gevaarlijk oogenblik; 3°. omdat het niet mogelijk zijn zal vreemden invloed bij de herziening te weren; — dat hij bezwaar heeft de bewuste conferentiën bij te wonen, omdat zijn eed hem duidelijk verbiedt „in iets te treden dat tot daarstelling van eene zelfs eventueele verandering

dezelve meer de toen gehouden wordende conferentiën dan iets anders bedoelt. Ziedaar de zuivere waarheid. Ik heb van dit oogenblik af eene groote verwijdering der directeuren van mijn persoon bespeurd, die ik mij getroost heb.

Ik heb nimmer bij mij getwijfeld of men was intusschen werkzaam om zijn oogmerk te bereiken; doch ik ben van het ware onkundig gebleven tot Vrijdag den 28 Augustus, dat iemand mij heeft gezegd dat Augereau gedurende zijn verblijf in Parijs over eene nieuwe constitutie had gehandeld; dat dezelve papieren en brieven *van het Directoire* had mede gehad; dat hij die papieren gezien had. Ik zeide dat zulks niet zijn kon; dat er niet meer daarover in het Bewind gehandeld was; dat het Bewind geen papieren deswegens aan Augereau had gegeven of hem met iets belast, dan alleen van hetgeen de vermindering van Fransche troupes betrof; dat hij wel is waar een brief van het Directoire mede had gehad voor Bonaparte, welke ik gezien en als president geteekend had, doch die slechts over militaire zaken liep en geenzins over de constitutie. Al mijn gezegde kon niet helpen: *je les ai vu ces pièces*, *je vous dis que cela est* was het bestendig antwoord van dien Franschman, die mij dit met blijdschap zeide, daar hij dagt te weten dat men het oog op mij vestigde om mij een hooger rang dan die van directeur te doen bekleeden, dat hij onbewimpeld zeide. Het bleef daarbij, doch het maakte op mij een diepen indruk.

Dinsdag 1 September 's morgens ten acht ure liet de directeur Pijman mij vragen of hij mij alvorens in de vergadering te komen geen belet zoude doen. Hij kwam ten half tien, zeide mij dat hij zijne gedagten op eene nieuwe constitutie had laten gaan en daarover met Augereau had geconfereerd, doch dat die hem gevraagd hebbende of ik ervan wist, en hij geantwoord hebbende van neen, hem gezegd had mij daarover te gaan spreken; meermalen herhaald hebbende: *il faut en parler au directeur van Swinden: nous ne pouvons rien faire sans cet homme-là*, en dat hij derhalven mij daarvan kennisse kwam geven. Ik antwoordde verwonderd te staan dat een directeur zich veroorloofde daarover met een vreemden generaal te confereeren alvorens zijne collega's en de vergadering te kennen, en dat het mij vreemd voorkwam dat hij de order van een generaal noodig had om bij een zijner collega's te komen; dat ik mijzelven voor meineedig zoude houden, indien ik er mij mede bemoeide, en er ten sterksten tegen zoude zijn; waarop hij repliceerde: „het spijt mij, maar zulke menschen als gij kan men niet missen"; en na eenige woordenwisseling vertrok hij.

Dienzelfden morgen deed hij zijne propositie in de vergadering, waarop ik niets antwoordde dan hetgeen breeder in mijne aanteekening van 2 September is vermeld [1]).

---

der staatsregeling is strekkende, alvorens het Bataafsche volk bepaald hebbe, dat er eene herziening der staatsregeling zal plaats hebben, als wanneer hij door die bepaling oordeelen zoude *op dat stuk en in zooverre* van dien eed te zijn ontslagen" (R. A., Uitv. Bewind 97.).

1) In de vergadering van 1 Sept. bood Pijman, „doordrongen van het besef der volstrekte noodzakelijkheid om den tijd der herziening van de tegenwoordige staatsregeling te verhaasten," een plan van constitutie aan, „de hoofdbedoeling hebbende om de verschillende factiën, welke zoo ongelukkig in dit gemeenebest nog gevonden worden, zooveel mogelijk te vereenigen en geheel te doen ophouden." Den 2 Sept. liet van Swinden aanteekenen, „dat hij de propositie van den burger Pijman houdt voor geheel anti-constitutioneel, en dezelve beschouwt als geen onderwerp der beraadslagingen van deze vergadering te *mogen* uitmaken; . . . . . dat hij geen deel *mag* nemen in eenige conferentiën, raadslagen, of wat dies meer zij, welke ten

In de vergadering van den 15 September, toen ik uit de resumptie hoorde dat daags te voren het plan van constitutie, eene proclamatie aan het volk en een brief aan het Wetgevend Lichaam waren gearresteerd, vattede ik het woord op: eischte dat de proclamatie zoude gelezen worden, waar men eerst veel tegen had en dat men op verscheidene pretexten wilde eludeeren; maar eindelijk op mijn zeggen dat ik de vergadering niet verlaten zoude voor het geschied was en ik bij weigering van nulliteit zoude protesteeren, werd de gedrukte publicatie gelezen. Ik maakte er die aanmerkingen op welke in mijne aanteekening van 16 September zijn geïnsereerd, en legde de gedragingen van Pijman met den generaal Augereau, en daardoor te Parijs, aan den dag: hem ruiterlijk zeggende dat dat tegen zijn. pligt strijdig was. Op dit alles werd niets geäntwoord van belang. Ik zeide eene aanteekening te zullen doen en vertrok uit de vergadering [1]).

Zondag den 20 's avonds uit de club komende vond ik aan huis een Fransch officier, den heer Desaix, *commandant de la place*, die op mij zat te wagten en mij zeide order te bebben van den generaal Augereau om mij te verwittigen dat de generaal, gehoord hebbende dat men project had om arrestatiën te doen, mij liet weten dat hij die niet zoude dulden, en dat zoo mij iets overkwam ik maar terstond kennis moest geven, en dat ik zoude geprotegeerd worden. Desaix, die mij vele dingen in de conversatie verhaalde, zeide mij, dat men aan tafel bij Augereau over de te doene arrestatiën gesproken had, en dat de officiers die er bij waren uit éénen mond gezegd hadden: „Quoi, général, vous souffririez qu'on arrêtât le citoyen van Swinden, cet homme si estimé en France? Vous souilleriez le nom français: avez-vous donc oublié que l'Institut s'est si fort intéressé pour Delambre [2]) et douteriez-vous qu'il s'intéressât de même pour van Swinden?" — dat Augereau daarop van alle arrestatie had afgezien, en hem, Desaix, gelast had die boodschap bij mij te doen.

De overige gebeurtenissen zijn bekend, maar het schijnt dat het Fransche gouvernement al vroeg gepenetreerd heeft bedrogen geweest te zijn: immers in den winter van 1801 op 1802 (het spijt mij den datum niet genoteerd te hebben) kreeg ik een brief van den heer : : : : : [3]), welke mij denzelven door een adjudant toezond, met verzoek om mijne aanmerkingen op de nieuwe regenten te willen opgeven (met verzekering dat dezelve onder het oog van

---

doel mogten hebben de tegenwoordige staatsregeling te veranderen, tenzij het Bataafsche volk, wettig in de grondvergaderingen opgeroepen, zich eerst hebbe geuit eene vervroegde revisie der staatsregeling te *willen*" (R. A., Uitv. Bew. 482).

1) Bij missive van 15 Sept. zond van Swinden zijne aanteekening in, die in de notulen van 16 Sept. is opgenomen. Hij beklaagt zich daarin dat in deze zaak een finaal besluit is genomen in zijne afwezigheid, en zonder dat de leden daartoe expresselijk waren geconvoceerd, en herhaalt „dat het Bewind geen macht of recht heeft om over zaken te delibereeren, veel min te concludeeren, waartoe het bij de acte van staatsregeling niet is gerechtigd, en dat alle besluiten over dergelijke zaken, al waren zij bij eenparigheid genomen, uit derzelver aart zouden zijn inconstitutioneel en onwettig."

2) Lid van het Instituut; zie inleiding. — Over het verblijf van van Swinden te Parijs in 1799, en zijn rapport in het Instituut over de maten en gewichten, vgl. Vreede, *Diplomatie* III^{I}, 130.

3) Niet ingevuld.

Bonaparte getrouwlijk zouden gebragt worden), het antwoord aan den adjudant, die er op wagten zoude, mede te geven, en den brief te verbranden. Dit laatste heb ik gedaan; den volgenden dag heb ik den adjudant een brief, met mijne hand geschreven en onderteekend, medegegeven [1]).

593. BESIER AAN WISELIUS, 21 Sept. 1801 [2]).

..... Het verhaal van Ermerins en van Swinden in de *Haagsche Courant* van heden is met betrekking tot den 18 *à peu près* waar, met betrekking tot den 19 veel minder. Het is volstrekt onwaar dat wij schreeuwende tegen geweld de vergadering zijn uitgeloopen. Ermerins ontweldigde den hamer aan Haersolte, die in mijne plaats was gaan zitten. Ik meende dat hij dien weder liet vallen en wilde dien oprapen. Ermerins hield dit voor eene poging om dien te heroveren, waarin ik weinig belang stelde! Doch in dit moment zeide Haersolte, dat hij wegens de onordentelijke gedragingen de vergadering scheidde, waarop ik dezelve dadelijk verliet, ten einde den officier, die mijn adjudant was als fungeerend president van den vorigen avond, dadelijk van het veranderd presidium te onderrichten. De andere leden volgden mij. Ik zag dat ik een paar stukken op de tafel had laten liggen en keerde onmiddellijk naar de vergaderkamer terug, vond daar mijn twee collegas alleen nog zitten; van Swinden reikte mij mijn papieren toe en ik ging terug. Sedert zijn ze niet weder in de vergadering verschenen en denkelijk zullen wij twee agenten assumeeren.

Gogel heeft een brief geschreven, weigerende het bewind onder het presidie van Haersolte te erkennen [3]). Hij is dezen morgen gedemitteerd, doch weet dit nog niet, vermits het besluit morgen moet worden geresumeerd. Het voorname *cheval de bataille* blijft het financieele; zeg toch in *Doctrina* dat men wel degelijk meent allengskens algemeene belastingen in te voeren. Voor een dubbel Bewind behoeft gij niet te vreezen. Ermerins zal dit zeker niet doen .....

594. GOGEL OVER DE NIEUWE CONSTITUTIE, ± 23 Sept. 1801 [4]).

..... Vóór de gedenkwaardige revolutie van den jare 1795 wierden, behalven uit eenige afzonderlijke inkomsten, de behoeften van den algemeenen staat

---

1) Ik herrinner mij niet, dit stuk ergens in de Fransche archieven te zijn tegengekomen.

2) R. A. (W.). — Het verhaal van Ermerins en van Swinden in de *Haagsche Courant* van 21 Sept. (n°. 114) vindt men in hoofdzaak terug in *Vaderl. Hist.* XLIII, 364 vv. — Het gebeurde op 19 Sept. stellen zij als volgt voor: „De president Ermerins ontnam den hamer aan den directeur Haersolte en verdedigde zich tegen den directeur Besier, die hem dezelve wilde ontweldigen, doch daarin te kort schoot; waarop de directeurs Besier, Haersolte en Pijman, schreeuwende tegen geweld, de vergadering zijn uitgeloopen."

3) Vgl. Sillem, *Gogel* bl. 27. Het besluit tot ontslag van Gogel bleef onuitgevoerd tot 2 October. Intusschen was van Gogel's hand het volgende stuk (n°. 594) verschenen dat de breuk onherstelbaar had gemaakt.

4) Naar het schijnt afzonderlijk verschenen, en voorts overgedrukt in *De Heer Politieke Blixem* van 26 Sept. 1801. Ten onrechte geeft Sillem, *Gogel* bl. 28 op, dat dit stuk oorspronkelijk in het Fransch geschreven werd en vervolgens in het Hollandsch vertaald. Gogel schreef het stuk in

bijeengebragt door de gezamentlijke bondgenooten . . . . . Er bestonden dus destijds verscheidene afzonderlijke huishoudingen, elk in den hare bedagt, om niet alleen door middelen van belasting zoovele penningen bijeen te zamelen als derzelver behoeften vorderden, maar ook om door dezelve hare eigene medeleden boven die harer naburen te bevoordeelen, of ten minsten te beveiligen tegen alle de nadeelen, welke het verschil in de *hoeveelheid* dier belastingen tusschen de eene en andere voor derzelver eigene ingezetenen zoude kunnen doen geboren werden. Hieruit ontstond dus een systhema van ijverzucht en represailles tusschen de verschillende gewesten; . . . . . een systhema van vreemdelingschap en bedekte vijandschap, met voorbijziening en opoffering van het algemeen belang.

Het onvermijdlijk gevolg van dit alles was een aantal van wetten, waarbij de in-, door- en uitvoer van zoodanige voorwerpen, welke belast waren, verboden of bezwaard wierd . . . . . Uit deze verschillendheid van belastingen, en de afzonderlijke wijze van heffing derzelve, onstond evenzoo eene meerdere beperking der vrijheid van de ingezetenen, zoowel in de beschikking over hunne eigendommen als in het genot van die behoeften en aangenaamheden des levens, welke hunne inkomsten hun toelieten te gebruiken; — vervolgens eene menigte drukkende voorzorgen, en fiscale, veeltijds vexatoire bepalingen, welke bij velen harder en drukkender waren dan de belastingen zelve . . . . . Dit alles was destijds noodzaaklijk, en zal dit blijven zoolang men verschillende belastingen in de onderscheidene gedeelten van een en hetzelfde gemeenebest zal blijven heffen en gedoogen . . . . .

Art. 57 van het aangeboden ontwerp luidt aldus: *De tegenwoordige belastingen zullen blijven op den voet, zooals dezelve thans in ieder der voormalige gewesten plaats hebben.* Dit artikel laat niets anders over te voorzien, dan al het kwade der zoogenaamde constitutie vóór den jare 1795, zonder eenige beveiliging of eenig ander goed of voordeel tot equivalent tegen dit kwaad voor de grootste massa der ingezetenen van deze Republiek. Wat moet, bij voorbeeld, het gevolg wezen van de afzondering van een gedeelte der provinciale belastingen tot de algemeene behoeften, op de wijze als bij artt. 57, 58 en 66 is voorgeschreven? [1]). Niets anders dan ongelijkvormigheid in de opbrengst; provinciaal belang om de contraventiën der provinciale ingezetenen tegen de algemeene lasten te begunstigen, of immers niet behoorlijk tegen te gaan, alzoo hier juist het tegenovergestelde plaats heeft van de provinciale belangen in de tijden der quota's, wanneer dezelve

---

het Hollandsch, en liet het voor Sémonville in het Fransch vertalen. Hij zond 30 Sept. deze vertaling in met het volgende briefje: „Croyant trouver dans le plan de constitution offert au peuple batave par la majorité du Directoire les sources de la ruine immanquable de ce malheureux pays, ainsi que du rétablissement futur de la maison d'Orange et avec celle-ci de l'influence anglaise, j'ai cru de mon devoir de soumettre à ce même peuple mes remarques sur la partie financielle . . . . . Je les ai fait traduire en français pour les soumettre à votre jugement éclairé . . . . . Je ne puis vous cacher, citoyen ministre, qu'il me ferait plaisir de voir passer ces remarques à votre gouvernement." — Sémonville autwoordde nog denzelfden dag: „Vous n'attendez point de moi que je vous transmette mon opinion sur les remarques que vous m'avez fait l'honneur de m'adresser. En vous offrant mes remercîmens de ce témoignage de confiance, je dois garder le silence sur une discussion soumise au vœu libre de vos concitoyens. J'espère que leur sagesse accoutumée déjouera les hommes qui voudraient dans ces circonstances échauffer le peuple au lieu de l'éclairer, et détournera les résultats funestes que vous redoutez dans l'administration des finances. Je ne manquerai pas, citoyen ministre, de satisfaire votre désir, en plaçant vos observations sous les yeux de mon gouvernement" (archief-Gogel).

1) Art. 58: „De wet bepaalt, welke der invoege art. 57 plaatshebbende belastingen in de nationale kas, en welke in de departementale kassen gestort zullen worden." — Art. 66: de departementale belastingen zullen niet mogen gelegd worden op den doorvoer door, den uitvoer naar, of den invoer uit eenig ander departement.

de meest mogelijke opbrengst van elk middel vorderden, om tot geene andere de toevlucht te nemen, en welke provinciale belangen hiermede geheel zouden komen te cesseeren, tenzij men zich redde door eene verdubbeling van geëmployeerden, en met dezen, dubbele kosten van heffing, vermenigvuldigde recherches en de daaraan verknogte vexatiën en belemmeringen, en eindelijk een onmisbaar verval der middelen, en vermindering der algemeene inkomsten.

Het tekortkomende voor de algemeene behoeften wordt, volgens art. 40, of naar verkiezing volgens art. 58 [1]), door buitengewone middelen gevonden; hetzij door nieuwe permanente, anders genaamd *gewone* belastingen, of wel door heffingen, enz Dat de thans bestaande *gewone* inkomsten op verre na niet toereikend zijn voor de *gewone* uitgaven, ja zelfs dat dezelve, na aftrek van het benoodigde voor het huishoudelijke, op zijn best gelijk staan en voldoende zijn tot de betaling der intresten van de staatsschulden, is zoodanig waar en bekend, dat ik niet noodig heb dit arithmetisch te bewijzen Reeds dadelijk zal men dus tot nieuwe belastingen moeten overgaan, en waarop zal men die moeten leggen? Indien op reeds hetzij overal, of hier of daar bezwaarde artikelen, b. v op het gemaal, geslagt, dranken, bieren, wijn, zout, zeep en wat dies meer zij, dan is het onbetwistbaar dat daadlijk in die gewesten, waar zoodanige voorwerpen reeds boveumate bezwaard zijn, de belasting geheel ondraaglijk, om niet te zeggen onmooglijk wordt. Dezelve op onbezwaarde artikelen te leggen is ook maar weinig mooglijk, want er blijft in deze Republiek, behalven de lucht en het water, genoegzaam niets over hetwelk niet hier of elders belast, of onder andere benamingen van huisgeld, hoofdgeld, familiegeld en diergelijke begrepen is. Elke partieele verhooging van een of ander bijzonder middel is daarenboven, wanneer niet alle ingezetenen dezelfde gelijke belastingen dragen, niet anders dan een onrechtvaardig, ongelijk middel, waardoor alleen diegenen welke bij uitsluiting, of het meest, in zoodanige belasting dragen, worden gedrukt, en anderen gespaard. Wat blijft er derhalven over? Niets dan opeengestapelde heffingen op de bezittingen en inkomsten, of het van dag tot dag vermeerderen van 's lands schulden. Het eerste is op den duur niet mooglijk, om niet te spreken van de droevige ondervinding, welke meer en meer leert dat ook deze heffingen, niettegenstaande alle aangewende middelen, zeer ongelijkmatig worden opgebragt; en in hoeverre de voorgestelde nieuwe orde van zaken 's lands crediet zooverre opbeuren zal, dat men, wanneer men slegts wil, geld kan negotieeren, zal de tijd leeren . . . . .

Men zegge niet, dat het nieuw ontwerp niets meer is dan een schets, waarin bijna alles aan de wet, dat is met andere woorden aan den wil van de meerderheid des bestuurs, is overgelaten, en dat het dus mooglijk zij, dat alles, wanneer deze meerderheid slechts goed is, op zijn best kan nederkomen . . . . . Wat is er te wachten van voorschriften, welke alles overlaten aan menschen en menschengevoelens, welke men vooraf niet kent, en voor de toekomst niet kennen kan; van welke eersten men verwachten moet dat ook hunne raadzaal, evenals die van alle eenigzins uitgebreide collegiën, de vergaderkamer zijn zal van alle menschlijke driften en belangen, van bedekte factie en ijverzucht, haat, nijd en intrigue zonder eenig tegenwigt of bemiddelende magt, welke tusschenbeide kan komen, of om klaarder te spreken, zonder eenig punt van concentratie, bij diergelijke inrichtingen door de ondervinding van alle tijden en volken als onontbeerlijk geleeraard? Immers niet anders dan de gecontinueerde overheersching van het minder gedeelte boven

---

1) Art. 40: „Ingevalle de gewone inkomsten niet toereikende zijn tot goedmaking der gewone kosten, draagt het Staatsbewind nieuwe algemeene belastingen aan het Wetgevend Lichaam voor; doch tot goedmaking der buitengewone kosten draagt hetzelve óf buitengewone belastingen voor den tijd van één jaar, óf vrijwillige of onvrijwillige negotiatiën aan het Wetgevend Lichaam voor." — Art. 58: „De inkomsten der nationale kas niet genoegzaam zijnde tot goedmaking der gewone jaarlijksche uitgaven, legt de wet achtervolgens art. 40 nieuwe belastingen op."

het meerdere, zonder mooglijkheid tot herstel dan door revolutiën, opgewekt door moedeloosheid, partijschap, factie, haat en wraakzucht, noodzaaklijk tot zelfbehoud en tot afwering van verdere rampen en verarming, en eindelijk, wanneer alle hulpmiddelen zullen zijn uitgeput, en alle uwe krachten verspild, Bataven! de voltooiing van uwen ondergang, en de vernietiging van uw aanzijn onder de volken der aarde.

595. VREEDE AAN VALCKENAER, ± 24 Sept. 1801 [1]).

Zints 4 a 5 dagen zijn wij op Tilburg, na Duitschland voor een deel doorwandeld te hebben. Nu op het oogenblik mijner terugkomst zie ik alles in het vaderland opnieuw in vervoering. Waar moet het heen, mijn vriend! en wat bedoelt men? Het aangeboden plan van constitutie vernietigt alle burgerlijke vrijheid, alle volksrepresentatie, of ik weet niet meer wat een en ander is. De geheele omwenteling is daarbij voor ons vaderland verloren, daar wij, in het onbepaalde stemregt aan allen te verleenen, de barrière sloopen die de Oranjevrienden tot heden buiten het bewind sloot. Dit ulta-moderantisme is in effecte een tegenomwenteling, en zoo zij het niet dadelijk is, wordt ten minste de weg gebaand, waardoor zij ontwijfelbaar zal binnen komen. De Engelschen zullen een oneindig sterker voet hierdoor in het land krijgen, de partijschappen levendig blijven en de verwarringen geen einde hebben. Nieuwe geweldige schokken staan hierdoor mettertijd te wagten. Enfin afgescheiden van alle bijzondere begrippen, die ik heb, en bloot de zaak beschouwd als vaderlander die aan geen partij of bijzonder begrip verbonden is, zie ik in dit plan niet anders te gemoet dan de heillooste gevolgen. Misschien is het opbeurend voor een revolutionnairen geest, die uit de groote verwarringen, die staan geboren te worden, nog altijd iets goeds kan hopen, maar een waar vaderlander, die rust en het beste hoopt, heeft het een ander aanzien. En ik kon mij waaragtig nooit in het hoofd brengen hoe verstandige wezens zoo dwaas en zoo tegenstrijdig aan zichzelven kunnen handelen, om rust te zoeken waar niet dan onrust te vinden is, en een vastheid van zaken te willen bouwen op een grondslag, die de volkomenste wankelende losheid zelve is.

Dan, wat baat al deze philosophie? wat baten al mijne bijzondere oordeelvellingen over het plan? Dat plan heeft de bajonetten voor zich, en het zal er dus door moeten en door gaan. Ik ben intusschen benieuwd om uwe gedagten te weten over het een zoowel als over het ander. Schrijf mij dus een woordje en doet uw brief bij onze kantoorbrief insluiten, dan komt zij veilig in mijn handen. Schrijf mij ook of de republikeinsche partij iets daartegen ondernemen zal, en het met vrugt of ten minsten pligtshalven doen kan. Indien zij eens met alle man *neen* zegt, zoo zal, geloof ik, de oppositie niet gering zijn, en ik zie niet hoe men de aanneming wettig zal kunnen verklaren door het eindelooze getal zwijgers voor sprekende goedkeurders te doen doorgaan. Ik bedoel hier regt en geen magt. Men debiteert dat ik te Parijs dit plan zoude hebben helpen vervaardigen; daar circuleert ook een nominatie, waarop onder anderen gij en ik voorkomen als door het Uitvoerend Bewind te zullen benoemd worden tot leden van het Staatsbewind, doch zoo zeker als het eerste een leugen is, zoo

1) Verz.-Valckenaer (L. B.). — Uit Tilburg. — „Wij": Mevrouw Vreede en de schrijver.

zeker is het ook te gissen met welke oogmerken die uitstrooisels gedaan worden. Hoe 't zij, de beschouwing van vader Tul [1]) zal voortaan ons aller troost moeten zijn in leven en in sterven: „Het zal *eens* komen"; en wie ziet bij zulk een philosophie op een duizend jaartjes?

596. BLAUW AAN WISELIUS, 26 Sept. 1801 [2]).

. . . . . Hiernevens twee uitknipsels van Fransche couranten, die u zullen doen zien, dat het gebeurde bij u alhier bekend is. Ik dagt wel, dat dit het gevolg zou zijn, als het Wetgevend Lichaam tergiverseerde. De onderhaalde passage van een der uitknipsels heeft mij doen glimlachen: dat zeide Charles Delacroix ook. Die Staatsraad van twaalf leden ligt mij hard in de maag; ik kan ze niet digereeren, want ik ben overtuigd dat een allergeconcentreerdst gouvernement voor ons zoo noodzakelijk is als brood. Er was immers één verrader onder de twaalf apostelen! Ik twijfel, of Schimmelpenninck in dat werk direct de hand heeft; dat zou mij zeer ontschieten. Welk een *fardeau* nemen die menschen op zich om de meerderheid der Staatsraden te verkiezen! Dat agt ik het delicaatste van de geheele historie, want van die keuze hangt 's lands behoud principaal af. Enfin wij zullen zien; de zaak is er nu [3]), en een eerlijk man behoort nu tot de rust te contribueeren, want met verwarringen wint men toch hoegenaamd niets; dat heeft ondervinding genoegzaam geleerd. Hier wierd gisteren op de beurs verteld, dat het een amalgame van oude en nieuwe regeerders zou worden; dat kan ik niet gelooven, omdat het mij te dol voorkomt . . . . .

597. VALCKENAER AAN VREEDE, 27 Sept. 1801 [4]).

Ik ontving gisterennamiddag uwen brief; ik feliciteer u, en uwe lieve echtgenoote met uwe aangename reize en retour. Ik wil niet afzijn u terstond te antwoorden met drie woorden, aan uw oordeel overlatende er meer bij te denken.

Gij weet hoe ik overtuigd ben, dat onze revolutie in de eerste zes weken van 1795 verknoeid is, en wie daartoe uit kwalijk begrepen broedermin en menschlievendheid de meeste aanleiding gegeven heeft. Al het misnoegen onzer natie bestaat, of liever groeit aan door de uitputting der financiën, de geweldige heffingen; zij wijt dit aan de machine en geenzins aan de ware redenen.

1) Theodorus van Leeuwen (T. v. L.).

2) R A., (W.). — In een der uitknipsels heeft Blauw den volgenden zin onderstreept: „On a remarqué que le ministre de France et le général en chef des troupes françaises n'avaient pris aucune part aux différens qui partagent nos gouvernans" (het artikel is een zoogenaamde correspondentie uit den Haag).

3) „Gisteren op de audientie zeide mij de Eerste Consul: „Il s'est donc faite une révolution chez vous". Ik antwoordde: „J'ai reçu, général le nouveau projet de constitution que le Directoire a présenté au peuple batave". De Consul viel mij hier in met te zeggen: „Ils en ont une; qu'ils s'y tiennent", met welke woorden hij mij verliet" (J. M. Smits aan van der Goes, 25 Sept. 1801; R. A., Buitenl. Zaken 214).

4) Verz.-Valckenaer (L. B.). — Uit Warmond.

Indien men aan *alle* staats-, generaliteits-, provinciale en stedelijke ambtenaren, die na 15 September 1787 zijn aangesteld, had doen restitueeren al 'tgeen zij van hunne posten en commissiën tot 17 Januari 1795 genoten hadden; indien men de Bewindhebbers der O. I. C. had doen restitueeren aan die cas alles wat zij sedert 1748 aan de Stadhouders wederrechtelijk betaald hebben; indien men de kosten van den oorlog van 1793 en 1794 en de 100 millioenen aan de Franschen had gerepartitieerd over alle de Oranje-regenten en chefs van die partij, zou men *aan deze* de vlerken gekortwiekt hebben en de natie zou niet gedrukt zijn onder zulke enorme belastingen.

Welke dan die nieuwe constitutie zij, is mij zeer onverschillig, om twee redenen:

De eerste, dat daar de extra-heffingen hunnen gang zullen moeten gaan, de natie die nieuwe constitutie evenzoo zal haten als men de actueele haat; de tweede, dat wij altijd toch de boot zijn, drijvende achter 't Fransch linieschip, en zoodra *dat* wendt, wij ook wenden zullen. En wie weet hoe ras zulks kan gebeuren? De partij is hier nu genomen, om dit werk door te zetten *à tout prix;* welligt staat het in verband met de conventie over de evacuatie der troepen, welligt ook (ten minsten dit wil men ons beduiden) is 't een acheminement tot vrede met Engeland, en dit denkbeeld zal der natie voorzeker ingeprent worden. Reeds doet men 't circuleeren als een voorbode der restitutie van eenige onzer koloniën. Ik zie dus alle manoeuvres tot resistentie aan als zonder eenige vrucht. Naar ik echter kan merken, zijn de patriciërs en 1787'ers er meest mede in hun schik. De Oranjevrienden, zegt men, zijn woedende dat men hun stilzwijgen voor acceptatie wil tellen. Hier ten plattelande is al wat Roomsch is, er tegen geanimeerd. Dit zal in Bataafsch Brabant niet beter zijn. Met dat al kan men met het principe van *die zwijgt, consenteert*, alles doen aannemen; en wie zal ook de computatie contrarolleeren? Derhalven, ik zie de reussite der in train brenging als zeker aan.

Ik gevoel ook wel met u, dat de wijde deur voor de Oranje-regeering openstaat; maar staat ze in Frankrijk voor de Royalisten niet open? En één van beiden, òf zij zullen daar hunnen zetel herstellen, òf de vrijheid zal blijven zegepralen. In 't eerste geval: wie zal dan Oranje hier keeren? In 't tweede geval zullen wij ook weer *wenden*, zooals wij *nu* de brumarisatie niet ontgaan zullen.

Dat *gij* niet geëmployeerd zult worden en 't niet begeeren zult, is mij even zeker. Dat *ik* bij de hoofden verdacht ben, is voor mij niet duister. Dat ik in allen gevalle verkieze buiten alle bemoeiing te blijven, zult gij gemakkelijk kunnen gelooven. Ik heb een buiten onder Noordwijk gekogt, alwaar ik eens wil gaan boer worden. Intusschen verlang ik vader Tul te zien om eenige troostgronden, 't zij uit de Evangelieleer, 't zij uit de chemie, 't zij uit zijn gezond natuurlijk oordeel.

598. BESIER AAN WISELIUS, 4 Oct. 1801 [1]).

. . . . . Het kan zijn dat men de zaak der declaratoiren *a costi* beschouwt

1) R. A. (W.). — Te Amsterdam waren declaratoiren ter teekening gelegd tegen de daad van de meerderheid van het Bewind, welke naar dit feit een gerechtelijk onderzoek deed instellen.

als bij de politie te behooren, en als men alleen ophalen bedoelde wil ik dat niet tegenspreken, schoon ik erken de juiste grenzen tusschen de politie en de justitie zooals die in Amsterdam zijn afgeperkt niet te kennen; maar in mijn hoofd is het werk der politie, woelingen en misdaden voor te komen; dat der justitie, die te straffen; en het voorleggen der declaratoiren, gelijk ook de op eene bijna officieele wijze gedane annonce daarvan in eene op stads autoriteit uitgegeven courant, reken ik onder de misdaden, welke een officier behoort te reprimeeren. Hier kwam bij dat onze correspondenten op eenige vigoureuse daad van authoriteit insteerden, en dus meenden wij wel te doen, schoon het ons allen speet dat Tadama het voorwerp was; een man dien wij nog zoo onlangs alles goeds gewild hadden en waarlijk nog willen; als men er ons slechts een goeden weg toe wil aanwijzen.

Evenzeer spijt mij in het bijzonder de catastrophe van Gogel. Ik heb bijna meer gedaan dan ik mogt om hem te behouden, maar hij is onverzettelijk geweest. Gij schreeft mij te voren dat van Hasselt met oogmerken van vereeniging was herwaarts gekomen, en men heeft mij dat ook nog van elders verteld. Waarom heeft hij dan niemand van ons getracht te spreken? Ik had dit gaarne gedaan, en verbeelde mij dat ik hem even gemakkelijk reden van ons doen zoude hebben kunnen geven, en hem die doen goedkeuren, als mij zulks met anderen gelukt is, die zelfs vrij zwaarder wegen. Ondertusschen wie is daar schuld van? Dit weet ik niet, doch ik denk Goldberg, die van den beginne af aan vuil geweest is uit gekwetste hoogmoed, zoo ik gis.

Het is ondertusschen deze clique, welk alle de plaats hebbende oppositie georganiseerd heeft, die nu niet veel beteekent, omdat zij gebroken is; maar nul zoude geweest zijn zonder hen. De berichten van alle oorden zijn, dat er bijna niet wordt gestemd . . . . .

599. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, ± 5 Oct. 1801 [1]).

In een mijner laatste brieven uit den Haag ontvangen, schrijft men mij dat er serieuse quaestie zoude zijn om *mij* in 't aanstaande Staatsbewind te plaatsen.

Volstrekt het tegendeel was mij, bij mijne tegenwoordigheid in den Haag, beloofd; onder anderen door Spoors, die er mij over sprak en aan wien ik er mij op de stelligste wijze tegen expliceerde. Ik herhale dit, waardste vriend, op het plegtigste aan u, en bid u om daarvan, zoo het noodig mochte zijn, tijdig het beste gebruik te maken waar zulks behoord. Ik zou volstrekt dien post weigeren, om zeer afdoende redenen, welke ik u mondelijk zal expliceeren; zelfs zoo weigeren dat ik, als er geen ander middel was om het te ontduiken, de Republiek zoude verlaten. En voorzeker heb ik niet verdiend om in die alternative geplaatst te worden.

Indien men mij kwalijk geinformeerd heeft en er geen quaestie van is, dan spreekt het vanzelve dat het bovenstaande, als niet gezegd, onder ons blijft. Doch zoo er de minste quaestie is, dan verzoeke ik u er gebruik van te maken, en ik verstoute mij gerust op uwe vriendschap.

---

1) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — Van zijn buiten in Overijsel.

Brantsen is hier bij mij geweest; wij hebben lang met elkanderen gepraat. Hij was best gedisponeerd. Velen der eerste vrienden van Oranje zijn overtuigd dat er van het retour van dat huis niets worden kan; echter insteeren zij nog bij den Prins dat hij hun loyaal en cordaat zeggen of schrijven zal dat hij hen van alle engagement te hemwaarts ontslaat. Dit heeft hij tot nog toe niet willen doen; mogelijk determineeren hem de laatste gebeurtenissen daartoe.

600. G. BRANTSEN AAN D. W. A. BRANTSEN, 13 Oct. 1801 [1]).

Ik ben gisterenmiddag behouden hier aangekomen en vond een billet van van der Goes, om mij te inviteeren ten spoedigsten aan zijn huis te willen komen en familiair met hem en zijn vrouw te eten, 't geen ik gedaan heb. Hij ontving mij aanstonds in zijn cabinet, en herhaalde op de sterkste wijze zijne instantiën om de geoffreerde post aan te nemen, met bijvoeging dat ik 't aan mijn vaderland en aan mijne eigene provintie, waarop de tourbeurt voor den Staatsraad eerst voor de negende vacature weder zou komen te vallen, verschuldigd was, en alle andere consideratiën en zwarigheden moesten wijken, te meer daar hij mij kon verzekeren dat er ten minsten voor 't tegenwoordige geen quaestie meer was of kon zijn van 't Huis van Oranje. Hij noemde mij voorts de personen die nevens mij gedespicieerd waren, namentlijk uit Holland Hoogstraten en Spoors, uit Zeeland de Beveren, uit Utrecht de Leeuw, uit Friesland Huber, uit Overijssel Queysen, en een waarop men 't nog niet eens was uit Staats-Brabant, ik denke Verheyen [2]), die Roomsch dog een zeer goed slag, geen bigot en een zeer rijk, gezeten man gezegd wordt te zijn. Dit maken dan met mij acht. Lewe, die te Haarlem woont, wordt aan de zeven gerecommandeerd in de suppletie van de vijf [3]), ten einde er ook een uit Stad en Lande te hebben, gelijk daartoe ook gerecommandeerd worden de drie fungeerende Directeurs. Hij verzogt mij vervolgens om tusschen 6 en 7 uren aan het huis van Haersolte te willen gaan, die mij met ongeduld wagtte. Daar komende kreeg ik opnieuw van denzelven, en mede uit naam van zijne confraters, de sterkste aandrang; — en eindelijk, wijl hij mij zeide dat er *periculum in mora* was, en dat tot voorkoming van de menées van het Wetgevend Lichaam de Staatsraad vóór den 18 moest gecomponeerd zijn, ten einde de kamers te kunnen dissolveeren, heb ik een partij moeten nemen, en heb, maar ik verklaar waarachtig met repugnance, de post geaccepteerd onder conditie dat 't mij vrij zoude staan ten allen tijde, al was 't binnen twee maanden, mijne demissie te nemen, en dat men in plaats van Huber, die ons infaam tractaat met Frankrijk in '95 geteekend heeft, een ander nomineerde. Hij verzogt mij een oogenblik te willen wagten om met de

---

1) Archief-Brantsen. — Uit den Haag. — Brantsen had zich sedert medio Juni op zijn bezittingen bij Arnhem opgehouden.

2) Johannes Baptista Verheyen, 1746—1814, lid van het Vertegenwoordigend Lichaam voor den Bosch, in 1806 staatsraad in buitengewonen dienst, onder Napoleon voorzitter van den algemeenen raad van het departement der Monden van den Rijn.

3) Men herinnert zich dat voor de eerste maal de drie overgebleven Directeurs zeven leden van het Staatsbewind zouden verkiezen, en deze zeven weder de vijf andere.

heeren Hoogstraten, Pijman, Spoors, de Leeuw en de Beveren, die in een andere kamer waren, te spreken. Hij kwam binnen een klein quartier weder, en gezegd hebbende dat alle die heeren zoo veel prijs stelden op mijne acceptatie dat zij van Huber afzagen, verzogt hij mij om bij hen te komen, en na vele beleefdheden wierd mij gevraagd, wien ik in plaats van Huber wilde hebben. Ik noemde Sjuk Rengers. Dit wierd gretig en eenparig aangenomen, en ik wierd verzogt zelve hem dit voorstel te doen, met de kragtigste en flatteuste aandrang namens allen, hetgeen ik dan ook nog voor middernagt gedaan heb, hebbende Haersolte, die ik denke dat volgens mijn verzoek er een brief heeft bijgevoegd, mijn brief per courier dadelijk verzonden.

Men had Rengers tot thesaurier-generaal gedoodverfd, maar prefereert hij dat, zoo kan hij na sessie in den Staatsraad genomen te hebben zijn plaats verlaten en het krijgen. Voor de marine heeft men Kinsbergen in 't oog. Op Bylandt [1]) wordt ook gedagt, en op Mollerus voor den raad van oorlog, maar ik vreeze dat men die menschen niet zal krijgen. In de Wetgeving wil men velen van de vorige die dienst gedaan hebben in 't bevorderen van de nieuwe constitutie behouden, en men heeft een lijst van de overigen, waarvan eenigen goed zijn en ik anderen niet kenne, maar daaromtrent is niets geconstateerd; Woensdag zal men er over spreken. Men zal 't niet kunnen krijgen zooals men wil, maar wijl dit corps inderdaad niet veel te zeggen zal hebben en alle jaar een derde afgaat, kan 't mettertijd geëpureerd worden. Men despicieert de Mist tot secretaris-generaal, en ik zal dit favoriseeren om hem uit de Oost te krijgen. Enfin daar zullen velen van de *homines novi* zijn, maar 't zijn toch meest alle proprietaires en menschen die de heeren die hen voordragen prijzen. Denk eens wie bij ons in de drie quartieren geschikt zouden zijn tot de commissie om 't departement te organiseeren. Daar moet zoo wat zeemanschap in gebruikt worden: oude regenten en anderen. Ik wenschte dat de zaak van 't Huis van Oranje maar afgedaan was om u op vrije voeten te stellen. Ik heb er al op gepresseerd, maar men vraagt *22* millioenen!

Nu een woord van 't buitenlandsche. Van der Goes meent zeker te zijn dat al 't geen te Amiens gereguleerd moet worden, tusschen Frankrijk en Engeland reeds gereguleerd en geteekend is. Hij meent ook gegronde redenen te hebben om te denken dat de Schelde zal gesloten worden, en dat wij Staats-Vlaanderen terug zullen krijgen, en voorts zoo Buonaparte Piemont wil houden, waaraan hij zeer hangt, een gedeelte van Belgiën aan een ander vorst zal gegeven worden; maar hij weet het niet met zekerheid. God geve het! — Schimmelpenninck is weder te Parijs [2]). Hij is door 't Bewind benoemd tot de conferentiën te Amiens, zoo er een plenipotentiaris moet gaan. Gij begrijpt: hij had te voren ook de benoeming te Lunéville . . . . .

---

1) Frederik Sigismund graaf van Bylandt-Halt, 1749—1824, oud-zeeofficier, dezelfde die in 1795 de Prinses naar Engeland vergezelde; onder Lodewijk Napoleon voorzitter van het Wetgevend Lichaam; onder Willem I vice-admiraal.

2) Den 7[den] October was hij van zijn landgoed Nijenhuis bij Diepenheim naar den Haag geroepen waar hij 10 Oct. aankwam, om zijne instructie voor Amiens te ontvangen.

601. VALCKENAER AAN VAN LEYDEN, 14 Oct. 1801 [1]).

Vous m'avez demandé, mon cher ami, de vous écrire d'ici: je vous obéis. La ville d'Amsterdam a une autre physionomie depuis huit jours. Les figures sont plus contentées, l'activité se déploye de toutes parts. Les spéculations de commerce remplacent déjà le stérile jeu d'agiotage, ou du moins le dominent sensiblement. On prépare au Texel avec grande célérité trois ou quatre bâtimens pour aviso aux Indes orientales, et qui ramèneront les premières des productions entassées dans nos magasins à Batavia. On a déjà désigné une escadre très respectable que de Winter doit commander, et qui partira au mois de février pour la même destination. De Winter m'a paru enchanté de cette commission. Je vois le commerce penser à la navigation sous pavillon batave; il y a beaucoup de mouvement dans le port, et les *houthaalders* sont tous les jours sous voile, et se préparent au départ pour le Nord malgré la saison, et dès que cela sera faisable. L'or diminue de prix, et les ducats auraient déjà été au pair, si une grande commission d'acheter de l'or pour Vienne ne le soutenait encore. On cherche en vain la cause de ces achats, qui paraissent très étonnans dans ce moment. Les primes d'assurance sous pavillon baissent, de sorte que ceux destinés pour l'Espagne de 20 à 25 % sont tombés à 8 %. Ce délicieux réveil de notre industrie, si longtemps engourdie, se fait sentir dans les détails: on m'a cité un *kistemaker*, qui à peine employait un ou deux ouvriers, et qui en a douze depuis quatre jours. Les fonds publics se raniment, et quoique lentement, je pense que leur bonification sera de durée . . . . .

On m'a dit, mais j'ignore sur quel fondement, que plusieurs des principaux Orangistes, tels que de Smeth et autres, ont fait difficulté de se laisser employer. Je ne m'en étonne pas; ils ont le fanatisme de leur parti au plus haut degré . . . . . [2]).

602. G. BRANTSEN AAN D. W. A. BRANTSEN, 15 Oct. 1801 [3]).

. . . . . De personen voor de Wetgeving zijn nog niet bepaald. In de gesprekken die er over gevallen zijn, heeft men doen observeeren dat eenigen van de oude leden van de twee kamers, die vóór de voordragt van het Bewind geadviseerd hebben, niet behoorden vergeten te worden in de nieuwe benoeming, en dit is ook redelijk. 't Zijn meest Hollanders, maar omdat de Wetgeving op gronden van de populatie moet geconstitueerd worden, moeten er

1) Verz.-Valckenaer (L. B.) — Uit Amsterdam, nadat hij bij van Leyden te Warmond had gelogeerd. — De vredespreliminairen tusschen Frankrijk en Engeland waren 1 Oct. geteekend.

2) Aan Bosscha schrijft Valckenaer den 21 Oct. 1801 uit Amsterdam het volgende: „Men verzekert hier dat er eene groote danspartij tot verbroedering was aangelegd in uwe residentie, doch dat alle de Oranjevrienden bedankt hebben; is dat waar? . . . . . Men is hier min of meer gevoelig dat er zoo weinig Hollanders, geen man van de commercie, geen man van de groote stad, in het Staatsbewind zijn. Men wilde een rijk Roomsch koopman: van Brienen, Dreyer, Branger of soortgelijke." — Hier is bedoeld Willem Joseph van Brienen, 1760—1839, onder Napoleon maire van Amsterdam, onder Willem I lid van de Eerste Kamer, in 1825 baron. — Branger is vermeld in ons eerste hoofdstuk onder de candidaten voor het Uitvoerend Bewind, zomer 1798.

3) Archief-Brantsen.

ook vele Hollanders zijn. Men heeft ook vele oude regenten genoemd, die zekerlijk zeer goed zijn, maar ik vreeze dat zij 't niet zullen aannemen..... Hultman zal benoemd worden tot secretaris-generaal; maar hij zal bedanken, en dan wordt 't degeen dien ik u genoemd heb ..... [1]).

Het punt van de commissiën tot organisatie van de departementen is al te interessant voor onze provintie, om niet alles te doen wat in mijn vermogen is om daar in te krijgen eenige oude regenten en andere geschikte menschen, want men moet er toch een stuk of wat bedaarde van de nieuwe principes bij hebben. Het is in het polititieke een grove fout *de vouloir heurter de front. Lento passu* moet alles verbeterd en geëpureerd worden .....

Binnen de week na de optreding van het Staatsbewind (17 October) had de benoeming van leden tot het Wetgevend Lichaam plaats [2]); spoedig daarna werden de commissiën tot organisatie der departementen benoemd [3]). Onder de namen vindt men die van gewezen Oranjeklanten, aristocraten, federalisten en moderaten; uitgesloten waren alleen de revolutionnairen.

---

1) Hultman bedankte niet, en de Mist bleef in den Aziatischen Raad.
2) De namen *Vaderl. Hist.* XLIV, 132.
3) De namen *Vaderl. Hist.* XLIV, 149.

VIJFDE HOOFDSTUK.

AMIENS.

Levert voor de binnenlandsche zaken de invoering der nieuwe staatsregeling een geschikt rustpunt op, voor de buitenlandsche dient dit de vrede van Amiens te zijn.

Schimmelpenninck heeft van zijn verrichtingen op het congres een dagboek gehouden, dat wij hier nagenoeg onverkort [1]) mededeelen. Daarop volgt zijne correspondentie.

603. „JOURNAAL VAN HET CONGRES TE AMIENS", (17 Oct.) 8 Dec. 1801—18 Maart 1802 [2]).

Als benoemd minister plenipotentiaris van de Bataafsche Republiek tot het congres te Amiens door den minister Talleyrand geïnformeerd zijnde dat de Britsche en Fransche gevolmagtigden zich reeds naar de plaats van het congres begeven hadden, en dat hij in last had van den Eersten Consul om mij daarvan te informeeren, maakte ik mij daarop onmiddellijk reisvaardig en vertrok den 5 December 1801 met mijne familie en gevolg in den ochtend.

Het zal misschien niet onvoegelijk zijn om hier eenige weinige zaken, welke voor mijne afreize plaats gehad hebben, te laten voorafgaan.

Zoodra ik op last van het Bataafsch gouvernement en onmiddellijk nadat hetzelve communicatie van de preliminaires gekregen had, mij weder uit de Bataafsche Republiek naar Parijs had begeven met verderen last om vervolgens het congres te Amiens bij te wonen, gaf ik dadelijk bij mijn arrivement te Parijs [3]) eene visite aan Talleyrand.

Het gesprek kwam, zooals natuurlijk was, dadelijk op het groote punt der preliminaires.

---

1) Met weglating alleen van de uitweidingen over het misverstand betreffende zijne huishuur te Amiens, waarvoor men genoeg heeft aan de mededeeling bij G. Schimmelpenninck I, 263. De daar bedoelde Franschman was Comps.

2) Archief-Schimmelpenninck; autograaf van Schimmelpenninck.

3) 17 Oct. 1801 (zie hierachter de dépêche van 19 Oct. 1801).

De conversatie, onmiddellijk daarna door mij opgeteekend, was letterlijk als volgt:

Talleyrand. — „Vous arrivez par suite du grand événement, qui vient d'avoir lieu."

Schimmelpenninck. — „Sans doute, ministre, il paraît appartenir à mes destinées d'être brusquement renvoyé à Paris soit par les grands événemens de la guerre [1]), soit par ceux de la paix. On ne saurait être embarrassé sur le choix de cette alternative."

T. — „Tout le monde avait bien besoin de la paix; surtout votre patrie."

S. — „Je suis beaucoup trop sincère pour ne pas convenir de cette vérité. Tous nos vœux depuis longtems se sont portés vers une bonne paix."

T. — „Le premier Consul a été vivement touché que la paix était impossible sans le sacrifice de Ceylan. Vous n'aurez pas pu vous-mêmes mettre plus de ténacité qu'il n'y ait mis pour l'arracher aux Anglais dans tout le cours de la négociation."

S. — „Celà prouve qu'il a senti l'inmensité de cette perte. Vous savez ce que je vous ai dit et écrit à cet égard. Vous avez été parfaitement éclairé sur la nature et la valeur de cet objet. Vous savez que la Compagnie anglaise, peu de temps après l'expédition de votre amiral de Suffren [2]), nous a offert pour l'acquisition de Ceylan une somme de : : : : :"

T. (en m'interrompant). — „Il ne faut plus y penser. La paix va produire tant de bien, rouvrir tant de ressources pour votre pays: il faut oublier les pertes et penser : : : : :"

S. (l'interrompant à son tour). — „Non, ministre, vous avez tort pour le moment: nous ne devons pas encor oublier cette perte. Il appartiendra au premier Consul de nous la faire oublier par la suite. C'est à Amiens qu'il doit nous faire oublier cette perte: cela dépendra de lui, et sa sensibilité à ce grand sacrifice auquel il veut nous réduire, nous est un garant qu'il entre dans ses vues de l'adoucir générusement."

Talleyrand esquivant adroitement toute réponse à cette observation, voulut d'abord porter la conversation sur des objets tout à fait différens. Je m'en aperçus et crus devoir le serrer de plus près. Je lui dis:

S. — „Avant que d'abandonner le sujet intéresant dont nous parlions, permettez-moi de vous prier de dire au premier Consul qu'il a déjà été consolant pour les Bataves d'être convaincus que Bonaparte est pénétré de l'énorme perte que les préliminaires exigent de la République batave; qu'ils y voyent le plus sûr garant que le premier Consul tâchera d'adoucir cette perte par les arrangemens définitifs; d'autant plus que cela dépendra uniquement de lui."

T. (toujours tâchant à couper court à cette conversation). — „Songez à l'importance de vos autres colonies, qui vous seront toutes rendues; songez à Surinam, à Demerary: tout cela vous sera rendu, et dans un état beaucoup plus brillant que lorsqu'on vous les a pris."

1) „On doit savoir qu'à peine arrivé en Hollande in 1799 pour voir ma famille, la descente des Anglo-Russes eut lieu. Le pays était dans un état de crise et le Directoire batave m'ordonna de retourner tout de suite à mon poste à Paris, pour presser tout le secours possible en troupes auxiliaires" (noot van Schimmelpenninck).

2) In 1782 (Colenbrander, *Patriottentijd* I, 195). De bewering omtrent een Engelsch aanbod in geld voor Ceylon bij de vredesonderhandelingen van 1783 en '84 is uit de lucht gegrepen.

S. — „Je dois insister que vous direz au nom du gouvernement batave au premier Consul, que le contentement ou mécontentement de la République batave par rapport aux préliminaires dépendra de la nature des arrangemens définitifs; nous verrons cela à Amiens. Tous les moyens de nous adoucir cette perte sont en son pouvoir. Je vous répète, ministre, que je dois vous prier de lui dire que nous attendons tout de sa sagesse et de sa justice."

Le ministre Talleyrand, quoique pressé dans tous les sens, ne voulut jamais s'expliquer là-dessus. J'en conçus une opinion très peu favorable sur ses intentions, et j'attendais avec impatience le jour où je pourrais en parler avec le premier Consul lui-même.

Cette occasion se présenta le 15 novembre 1801, jour où je fus invité à dîner chez le Consul avec plusieurs membres du corps diplomatique.

Après le dîner le premier Consul m'accosta:

Bonaparte. — „On doit être content de la paix en Hollande; et tous mes renseignemens me font croire que cet événement y cause une vive joie."

Schimmelpenninck. — „Oui, général, ils sont dans la persuasion que vous leur ferez avoir une bonne paix définitive."

B. — „J'ai fait tout ce que j'ai pu, tout ce que vous auriez fait vous-même pour vous éviter la perte de Ceylan."

S. — „Nous sommes persuadés que vous étiez pénétré de l'importance de l'objet. Vos regrets mêmes présentent d'avance une espèce de consolation: nous y voyons un garant : : : : :"

B. (m'interrompant, et répétant presque entièrement le rôle de Talleyrand). — „Vous avez de nombreuses colonies; qu'est-ce que vous ne ferez pas avec votre industrie nationale et la libre navigation?"

S. — „Tout cela dépendra de l'assiette définitive que le congrès d'Amiens doit nous procurer: nous ne voyons que la fin de la chose."

B. (toujours détournant la conversation). — „J'espère que vous prendrez des mesures de mettre vos colonies en meilleur état de défense, pour qu'une autre fois on ne puisse pas vous les prendre si facilement."

S. — „Il y a eu tant de causes différentes qui ont occasionné cette perte: ce sont par exemple les corsaires français de la Guyane, qui sont essentiellement la cause primitive de la reddition de Surinam [1]). Mais je suis bien loin de toute espèce de désir de récrimination. Permettez-moi seulement de vous répéter, général, que nous attendons tout de vous. Vous avez tous les moyens de nous adoucir la cruelle perte de Ceylan: cela ne tient qu'à votre volonté; *pourrai-je assurer mon gouvernement que vous le voulez?*"

Deze onderstreepte [2]) woorden sprak ik op een vrij luiden toon uit, zoodat dezelve zeer duidelijk door eenige niet ver afstaande officieren, waaronder de generaal Brune was, gehoord wierden. De Consul op die wijze tot eenig antwoord als gedwongen zijnde, zeide met een toon welke niet zeer hartelijk scheen te zijn, *oui, vous serez contens*, en ging tegelijk weg naar een ander gedeelte van het vertrek.

1) 22 Juni 1799: brief van den gouverneur Friderici aan het W.-I. Comité met klachten over de Fransche kapers die de Amerikaansche schepen beletten, Suriname van het noodige te voorzien; 13 Aug. 1799 verschijning der Engelsche vloot (Wolbers, *Gesch. v. Suriname* 484).

2) En hier cursief gedrukte.

Ik was reeds lang vóór het teekenen van de preliminaires bedagt geweest om zoo mogelijk te obtineeren twee groote punten, de renunciatie namelijk van het Fransche gouvernement van alle recht op de stad en haven van Vlissingen, en van de bij het Haagsche tractaat geconvenieerde of- en defensive alliantie.

Daar ik menigvuldige bewijzen had dat men van de Fransche zijde geene de minste favorabele dispositie had, was ik gedurende den loop van bijkans een geheel jaar, anterieur aan het teekenen der preliminaires, bedacht geweest om te dien einde op eene allervoorzichtigste wijze bij het Engelsche ministerie te werken. Ik had een zendeling in Londen, een Noord-Amerikaansch burger van alleruitmuntendste talenten, die de algemeene commissie had, om zooveel mogelijk het Britsch ministerie den staat van zaken in de Bataafsche Republiek, en de dispositie der gemoederen, in het rechte licht te doen beschouwen. Hem was voornamelijk door mij aanbevolen om toch het ministerie van deszelfs aloude dwaling te doen terugkomen, alsof de existentie van het huis van Oranje in de Bataafsche Republiek voor Engeland onontbeerlijk was om aldaar een zeer grooten invloed te hebben; wijders om het ministerie te doen gevoelen het belang van Engeland, en den wensch der Bataafsche natie, om bij den eventueelen afloop van zaken de meest mogelijke politieke independentie te verkrijgen, vooral van Frankrijk, welks invloed door het contact van territoir na de vereeniging van Belgiën zulk een kommerlijk vooruitzicht opleverde. Ik had het genoegen van een zichtbaar effect van deze werking te Londen te bespeuren. Het Bataafsche gouvernement gaf mij dikwijls deszelfs genoegen over het resultaat dezer missie, welke ik alleen aangeraden had, en ook alleen dirigeerde, te kennen. Kortom eene nationaale opinie, immers eene gouvernementsopinie in Engeland, meer dan twee eeuwen onveranderlijk aldaar aangekleefd, dat namelijk Engeland niet dan door het huis van Oranje in Holland konde influeeren, verdween in den loop van een jaar geheel; men begon te begrijpen dat de patriotten zelve zeer wel Engelands vrienden konden worden, als men hen niet eeuwig met Oranje kwelde, en dat de mercantile betrekkingen, gelijkheid van caracter, meerdere kunde omtrent het caracter, de politiek en wijze van behandeling van het Fransche gouvernement, zeer wel het gemis van het Stadhouderschap in Holland konden vervullen.

Behalve door voornoemden zendeling te Londen, had ik nog gelegenheid gevonden om het Britsche ministerie speciaal te doen onderhouden over het artikel van Vlissingen.

De tegenwoordigheid van den heer Merry, die als Britsch commissaris tot het werk der krijgsgevangenen zich te Parijs bevond, en dien men wist met een meer algemeen politiek oogmerk tot die commissie benoemd te zijn, gaf mij daartoe gelegenheid. Daar ik uithoofde van den vijandelijken staat tusschen het Britsche en Bataafsche gouvernement den heer Merry in persoon niet konde zien zonder aan het Fransche gouvernement ombrage te geven, bereikte ik volmaakt hetzelfde oogmerk door middel van een met den heer Merry van ouds gelieerd vriend, juist te Parijs zijnde, en tot eene met Engeland in vriendschap zijnde mogendheid behoorende. Deze vriend maakte den heer Merry op het punt van Vlissingen bedacht. Merry verklaarde van het gewicht daarvan gepenetreerd te zijn, en beloofde alle die idees te rechter plaatse te zullen doen gelden.

Ik had hiermede alles bereikt hetgeen van mijne pogingen afhing: namelijk ik had uitgewerkt, dat men te Londen volkomen onderricht was omtrent de tusschen Frankrijk en de Bataafsche Republiek existeerende fatale stipulatiën, welke uit het Haagsche tractaat van 1795 resulteerden, welke reeds zooveel jammers aan het land veroorzaakt hadden, en welke bij vervolg van tijd zoo voor Engeland als voor de Bataafsche Republiek zoo zorgelijk konden worden.

Daar mij het entameeren van vredesnegotiatiën tusschen Frankrijk en Engeland volmaakt bewust was; daar ik op dat stuk bij continuatie door mijn Londenschen zendeling *au courant* gehouden wierd, en daar ik met onvermoeiden ijver steeds het articul van Vlissingen en de of- en defensive alliantie door dien zendeling en door den heer Merry als punten, waarbij Engeland zoo direct geïnteresseerd was, aan het ministerie liet onder het oog houden, was ik niet weinig verbaasd te vernemen, dat bij de preliminaire articulen geene mentie, noch van het een noch van het ander, gemaakt was.

Bij mijne aankomst te Parijs kreeg ik daaromtrent al spoedig eenig licht, en weldra was mij alles middagklaar.

In 't midden van October 1801 te Parijs gearriveerd zijnde, bevond ik mij al spoedig in gezelschap van den heer Merry, wien ik nu uithoofde der preliminairen gevoegelijk zien konde. Ik gaf hem mijn verwondering te kennen dat Engeland niets omtrent de hierbovengemelde punten bij de preliminairen gestipuleerd had. Merry antwoordde met eene zichtbare verlegenheid daarop, dat men van de Fransche zijde niets van het vasteland, noch van eenige schikkingen daaromtrent, had willen hooren; dat het zeer wel in 't midden gebragt was, maar dat men er niet van had willen hooren.

Deze conversatie met Merry deed mij reeds vermoeden dat er met relatie tot de groote punten van de zijde van Engeland weinig appui te wagten was. Bij de komst van Mylord Cornwallis te Parijs, met wien ik al spoedig eene ample conversatie had, wierd ik maar al te duidelijk in mijn vermoeden bevestigd. Mylord Cornwallis was ten uitersten openhartig. „De wending van zaken op het vasteland," zeide hij, „maakt de groote aanleiding tot de vrede van onze zijde uit; de coalitie is van alle zijden uit elkanderen; de mogendheden op het vasteland zijn onderling geheel verdeeld. De demonstratie of intentie der Franschen om eene invasie in ons land te doen heeft daartoe niets uitgewerkt; maar het continueeren van den oorlog van onze zijde zoude de situatie op het vasteland niet verbeterd hebben, en waarschijnlijk verergerd. Portugal zou geheel bedorven geweest zijn, en (voegde hij er met een accent bij) wij vreesden voor het revolutionneeren van Spanje. Hoezeer met dat rijk in oorlog, wenschten wij zulks echter voor te komen. Wij hechteden altoos een onbegrijpelijk groot gewigt in 't betwisten der Belgique aan Frankrijk; niet om dat land als land, maar om de extensie der kusten en om de inmediate invloed, welke de reunie van dat land met Frankrijk op uwe Republiek hebben moet; aan dit belang is de onderneming van invasie in 1799 toe te schrijven. Sedert de mislukking daarvan en de wending van zaken op het vasteland, sedert de vrede van Lunéville en al het verder gebeurde in Duitschland en in het Noorden, hebben wij geen kans gezien om die vereeniging te beletten. Omtrent het huis van Oranje is de politiek bij ons niet meer hetzelfde als voorheen. Ziedaar onze motiven voor eene pacificatie."

Ik vond deze geheele expositie, zoowel als de toon van openhartigheid,

zoo naïf, dat ik bij mijzelven overtuigd was dat mylord Cornwallis mij volmaakt de naakte waarheid vertelde. Na eenige algemeene woordenwisselingen vroeg ik aan mylord, of hij ook instructie had omtrent eenige objecten waarbij Engeland en de Bataafsche Republiek een gemeen belang hadden; ik noemde al wederom Vlissingen en het of- en defensif allianti-tractaat. Lord Cornwallis beantwoordde ook deze vraag met dezelfde openhartigheid. Hij zeide dat het niet mogelijk was dat de Bataafsche Republiek daarin meer belang stelde als het Engelsch gouvernement; maar dat Bonaparte nimmer van eenig punt van dien aard had willen hooren; dat, op de vermelding daarvan, men van de Fransche zijde steeds gezegd had dat er geene quaestie van moest zijn bij de onderhandelingen; en dat men dit als een *sine qua non* voor de geheele negotiatie tot basis had gelegd. Lord Cornwallis herhaalde onderscheiden malen, dat hij geen minder belang dan wij in de gemelde objecten stelde; „maar (zeide hij) ik zie niet op welk een wijze ik van mijn kant daarover te Amiens zal kunnen negotieeren."

Ik had nu de volkomen zekerheid dat de Bataafsche Republiek van de Britsche zijde ten opzichte van de objecten welke zoozeer de independentie van den Staat raakten, geen het minste efficacieus appui te wagten had. Ik had daarenboven de zekerheid van de geheele nulliteit van alle de Duitsche en Noordsche mogendheden ten opzichte van het Amiensche vredeswerk; ik zag voor mijne oogen, in de onderdanigheid, ja zelfs laagheid van de ministers van de mogendheden van den eersten rang, den ellendigen staat van hunne meesters, hunne dwaze staatkunde, en hunne onderlinge kleine jalousies, zoo dienstig voor de Fransche zucht tot dominatie; met één woord ik had het *non plus ultra* der droevige zekerheid dat mijn vaderland bij de aanstaande negotiatie geheel en alleen aan deszelfs eigen zwakke krachten, en aan het beleid van hen die aan het hoofd der zaken stonden, overgelaten was.

Ik wilde niettemin nog door eene poging beproeven of Engeland niet zoude te brengen zijn tot het adopteeren van een meer energiek systema ten opzichte van de voorgemelde objecten. Ik vervaardigde (bij forme van eene memorie) een beknopt betoog strekkende ten bewijze dat Engeland bij de negotiatiën te Amiens recht had om die punten in 't midden te brengen. De heer Merry nam dit betoog met empressement aan, copieerde het en zond het onverwijld naar Engeland, met oogmerk om te vernemen of het Britsch cabinet gezind was om nog eenige positive instructie aan Lord Cornwallis te dien opzichte te geven. Ik wagtede met ongeduld het resultaat van deze demarche af, doch had ruim agt dagen daarna het verdriet, uit eene conferentie zoo met Lord Cornwallis als met den heer Merry te ontwaren, dat het Britsch cabinet persisteerde bij deszelfs systema van geene instructie omtrent de voormelde objecten aan deszelfs plenipotentiaris te willen geven, en alleen te recommandeeren om, zonder zich daaromtrent eenige officieele demarche te veroorloven, mijne pogingen onder de hand zooveel mogelijk te secondeeren.

Ik observeerde aan den Britschen negotiateur dat een halve mesure van de Britsche zijde in dezen meer kwaad als goed moest uitwerken, alzoo zulks nergens anders toe zoude strekken dan om het belang dier objecten in 't oog van 't Fransche gouvernement te vergrooten, zonder ietwes tot het obtineeren van het voorgesteld doel af te doen.

Na het verloopen van eenige dagen na deze conferentie vertrokken Joseph

Bonaparte als plenipotentiaris van de Fransche Republiek en Mylord Cornwallis als plenipotentiaris van Zijn Groot-Brittannische Majesteit naar Amiens. Het was opmerkelijk dat noch de Consul noch Talleyrand mij eenige de minste informatie van dit vertrek gaven, noch eenige invitatie aan mij deden om mij mede derwaarts te begeven. Dit was te meer opmerkzaam, daar ruim veertien dagen te voren Talleyrand op expressen last van den Consul mij eene nota gepraesenteerd had, waarbij hij mij in pressante bewoordingen verzocht om mij ten spoedigsten eenen voldoenden lastbrief te doen geven om als plenipotentiaris der Bataafsche Republiek aan de aanstaande negotiatie te Amiens te participeeren; eene nota welke ik na zeer weinige dagen beantwoordde met de communicatie dat ik dien lastbrief ontfangen had, met bijvoeging in substantie dat ik zoude geaarzeld hebben om dien last op mij te nemen, indien ik niet overtuigd was dat het Fransche gouvernement mijn vaderland zoude recht doen wedervaren in de billijke vorderingen welke van de zijde van het Bataafsche gouvernement door mij bij 't congres zouden gedaan worden . . . . . [1]).

Den 4den December presenteerde ik den burger Smits aan den minister Talleyrand, en nam van hem afscheid. Onder eenige andere phrases zeide ik hem: „Je recommande M. Smits à votre bienveillance; quant à moi j'espère que vous ferez tout ce qui dépendra de votre crédit auprès du premier Consul pour que le congrès d'Amiens finisse de manière que mon pays ait sujet d'être content, et que je puisse revenir d'Amiens le cœur gai." De minister beantwoordde dit met te zeggen: „vous serez content."

Na nog dienzelfden dag bij de drie Consuls, de ministers en de diplomatie de gewone afscheidsvisites gedaan te hebben, vertrok ik den 6 December naar Amiens, alwaar ik den 7den 's avonds met mijne familie en gevolg arriveerde.

8 December. — Ik gaf een bezoek aan de Fransche en Engelsche plenipotentiarissen; den laatstgemelde niet vindende gaf ik aldaar eene gewone visitekaart af. Met den Franschen plenipotentiaris had ik de volgende conversatie:

S. — „Vous proposez-vous d'ouvrir bientôt le congrès?" A cette demande Bonaparte avait l'air de ne pas en comprendre le sens.

S. (l'observant). — „Commencerez-vous bientôt les conférences avec nous autres plénipotentiaires?"

B. (ne répondant pas à la question). — „Avez-vous des pouvoirs pour faire séparément un traité avec le ministre anglais, ou conjointement avec nous?"

S. (tout étonné de la question). — „Mais j'ai pensé qu'il s'agissait d'un seul traité que nous ferions ensemble."

B. — „Le ministre anglais dit qu'il doit traiter séparément avec vous et l'Espagne; et que nous devons finir préalablement avec lui."

---

1) Hier volgt de eerste mededeeling betreffende de huishuurkwestie. Schimmelpenninck, van Talleyrand meenende te begrijpen dat het Fransche gouvernement de leden van het congres geen logement verstrekte, huurde zelf een huis te Amiens. Bij zijn aankomst aldaar bleek hem dat de autoriteiten in last hadden voor de huisvesting der plenipotentiarissen te zorgen. Schimmelpenninck was zeer gevoelig aan het uitblijven van verontschuldigingen; intusschen werd de huur stilzwijgend (hij had verlangd, na het geven van opheldering) door het Fransche gouvernement voldaan.

S. — „Quoique il entre dans ma façon de penser de m'arrêter beaucoup plus aux choses qu'aux formes, je vous avoue qu'il me paraît bien étrange qu'on puisse adopter cette forme. Je dois même ajouter que je ne la trouve presque pas praticable."

B. (avec beaucoup d'accent). — „Pourquoi pas? Au contraire cela me paraît même plus simple et moins susceptible d'embrouiller les objets."

S. (qui commençait à se douter de l'intention et de l'arrière-pensée). — „Je vais vous dire avec franchise pourquoi il me paraît que cette manière-là ne saurait être adoptée. Comment voulez-vous finir avec les Anglais sans notre concurrence; comment voulez-vous leur procurer l'effet des préliminaires sans notre cession de Ceylan, et sans la cession de Trinidad par les Espagnols?"

B. (un peu embarrassé). — „Mais votre gouvernement a adopté les préliminaires; votre accession aux préliminaires nous mettra parfaitement en état d'en finir avec les Anglais. Vous ne pourrez pas refuser cet acte d'accession aux préliminaires."

S. — „Nous voilà au grand point. Mon accession aux préliminaires dépendra de l'issue finale de la négociation. J'ai des points à démêler avec vous comme plénipotentiaire français. J'en ai aussi de très essentiels à démêler avec Mylord Cornwallis. Mon accession aux préliminaires dépendra donc de la justice que j'attends qu'on me fera par rapport à ce que je crois avoir droit de demander."

B. — „Je vous prie de ne pas vous expliquer à Mylord Cornwallis de manière qu'il pourrait croire que vous n'êtes pas autorisé à accéder purement et simplement aux préliminaires: cela ferait le plus mauvais effet. Mylord Cornwallis n'est pas diplomate; il prendrait vos discours à la lettre: il écrirait tout simplement à Londres que la Hollande n'acceptait les préliminaires que conditionellement. Il est déjà un peu agité; il dit qu'on commence déjà à prendre de l'ombrage à Londres sur cette incertitude. Pendant le peu de jours que nous avons été ici sans vous, il a déjà demandé avec un air d'impatience: *mais où restent donc le ministre d'Hollande et l'Espagnol?*"

S. — „Vous devez être sûr que ni mon gouvernement ni moi nous ne voulons embrouiller les choses; nous voulons faire valoir nos droits; et quand je dis que je ne puis pas donner une adhésion pure et simple aux préliminaires, cela veut dire que je ne puis le faire que dans le même traité où les justes réclames de mon pays seraient stipulés. J'ai toujours parlé dans ce sens à votre frère et à Talleyrand. J'espère que vous êtes parfaitement instruit des principaux points auxquels nous tenons, et que vous pouvez nous les faire obtenir."

B. — „Non, je n'en sais rien. Cela n'entre pas dans mes pouvoirs."

S. — „Comment, ministre? êtes-vous sérieux?"

B. — „Très sérieux. Je n'ai des pouvoirs que pour le développement des préliminaires."

S. — „Mais venons au fait; est-ce que vous n'êtes pas instruit sur les objets qui nous intéressent et que nous considérons de nature à adoucir la cruelle perte de Ceylan? (Bonaparte continuant à faire signe qu'il n'en savait rien, j'ajoutai:) Par exemple est-ce qu'on ne vous a pas parlé de Flessingue, de limites, *et cetera?*"

B. — „Non, pas du tout. Je vous assure que je n'en sais rien."

S. (avec l'accent du plus grand étonnement). — „Comment? On ne vous a pas il y a longtems remis un petit aperçu contenant les objets que nous voudrions obtenir à la pacification générale?" [1]).

B. — „Je vous répète que je ne connais ni les objets ni l'aperçu; mais comme vous paraissez désirer que je les connaisse, dites-moi ce qui en est. Qu'est-ce que Flessingue?"

S. (ne revenant pas de son étonnement). — „C'est un ancien sujet de tracasseries entre les deux gouvernemens; cela résulte d'une stipulation faite dans le traité de la Haye qui accorde à la France la communanté d'usage du port et du bassin de Flessingue: nous désirons finir ces fatales dissentions par la renonciation de la part du gouvernement français à cette stipulation."

Na in eenige meerdere details omtrent dit en eenige andere objecten getreden te zijn, bleef deze conversatie hierbij, en bij het resumé deed ik zoo duidelijk mogelijk den Franschen plenipotentiaris gevoelen, dat het allernoodzakelijkst was dat hij zich genoegzame latitude van magt liet geven om over deze ojecten met mij te kunnen handelen. Hierbij bleef deze conferentie.

Mylord Cornwallis mijn arrivement met mijne familie vernomen hebbende, zond dadelijk een zijner secretarissen om mij en de mijnen dienzelfden dag ten middagmaal te hebben met de Fransche legatie, welke reeds eenige dagen te voren verzocht was. Ik voldeed aan dit empressement.

De receptie was zeer beleefd; na het eten nam ik de gelegenheid waar om zoowel mylord als den heer Merry eens te polsen of er reeds eenige progressen in de negotiatie met den Franschen plenipotentiaris gemaakt waren? Ik vroeg: of de gemeenschappelijke conferentiën weldra een begin zouden nemen? De antwoorden zoo van den een als van den ander waren tamelijk *vague;* zij voldeden mij niet zeer. Ik besloot er uit dat men ongetwijfeld reeds tusschen de Engelsche en Fransche legatiën seperaat *en train* van negotiatiën was [2]).

12 December. — Ik ontfing een bezoek van eenige kooplieden en fabrikeurs, daaronder de heeren Delahaye en de l'Eloye; het gesprek wierd gebracht op het stuk van de presumtive opening der Schelde. Ik bemerkte weldra dat het commercieerend gedeelte van Amiens, evenals dat van Nantes, Bordeaux en andere zuidelijke koopsteden, geweldig bekommerd over deze opening was. Ik bemerkte dat het de intentie was om mij in het harnas te jagen, en bij de conferentie op de sluiting der Schelde te doen aandringen.

Ik deed gevoelen dat eene vereenigde demarche van diverse Fransche kooplieden te dien einde noodwendig meer invloed moest hebben dan de

---

1) „On doit savoir que le ministre Sémonville avait fait croire à M. van der Goes qu'il avait remis cet aperçu à Joseph Bonaparte avec l'assurance d'une marque de reconnaissance très considérable en cas de réussite; M. van der Goes ne pouvant pas soupçonner que Sémonville n'avait rien fait de tout cela, m'avait toujours assuré que cet arrangement entre Sémonville et Joseph Bonaparte avait eu lieu; et je croyais en conséquence que je trouverais à mon arrivée à Amiens Joseph Bonaparte tout à fait initié et bien disposé" (noot van Schimmelpenninck).

2) Weggelaten 9 en 10 Dec.: onderhoud met den prefect en met den maire over de huur van het huis; 11 Dec.: bespreking met den huisheer.

vertoogen van een minister van eene andere natie. „Al wat de Bataafsche minister te dien opzichte allegeert (zeide ik), kan alleen strekken om te doen gevoelen dat de Bataafsche Republiek bij de opening vele branches van commercie zal verliezen: is dat niet juist een motief voor 't Fransche gouvernement om de sluiting te weigeren? Zal men niet eenvoudig zeggen: juist zooveel als er de Bataafsche Republiek bij verliest, moet Antwerpen er bij winnen? Maar," voegde ik er bij, „uwe argumenten hebben een geheel andere en betere conclusie; zij komen daarop neer: waarom moet de welvaart van oude Fransche handelsplaatsen opgeofferd worden aan nieuw gereunieerde landen?" Zij gevoelden de juistheid daarvan, en de afspraak was dat er zoo spoedig en zoo sterk mogelijk uit differente Fransche handelsplaatsen remonstantiën tegen de opening der Schelde zouden gedaan worden, en ik beloofde die onder de hand, en waar zulks met adresse, zelfs met sacrifices, konde geschieden, efficacieus te zullen ondersteunen.

13 December. — De Fransche plenipotentiaris, zich met mij ten huize van den prefect bevindende, zogt gelegenheid om met mij eene conversatie van belang te hebben. Zich van het gezelschap afgezonderd hebbende, greep er de volgende conversatie plaats.

B. — „On ne voit pas du tout à Paris la chose, dont vous m'avez parlé dernièrement, dans le même jour comme vous paraissez la voir."

S. — „Qu'est-ce que cela veut dire, ministre?"

B. — „On ne veut pas du tout que ces objets-là soient traités ici."

S. — „J'espère que vous ferez sentir la nécessité que cela soit."

B. — „Je ne crois pas que je réussirai; on ne veut pas me donner des pouvoirs à cet effet. On prétend qu'il ne s'agit au congrès que de faire un traité conformément aux préliminaires."

S. — „Je vous répète tout ce que je vous ai dit à cet égard."

B. — „Oui, mais on est très mécontent de votre manière d'envisager cet objet; on m'a écrit une dépêche à ce sujet, que je désire de vous faire voir. Pouvez-vous me recevoir demain chez vous?"

S. — „Avec plaisir; je désire beaucoup des explications."

14 December. — Ik wagtede den geheelen ochtend op de beloofde visite van den Franschen plenipotentiaris. Hij kwam niet, maar zond omtrent 4 uur een zijner secretarissen met de commissie om mij te zeggen, dat hij belet was geworden, maar dat hij s'anderen daags zeer zeker zoude komen, hetwelk beantwoord werd met te zeggen dat men hem met plezier ontfangen zoude.

Wel voorziende dat die conferentie zeer serieus zoude worden, was ik niet onvergenoegd dat dezelve tot s'anderen daags verschoven was, omdat ik nog dien avond uit Parijs verwagtede den heer Lehoc [1]), die met eene aller-

---

1) Gewezen Jacobijnsch avonturier, tijdens de revolutie gebruikt in de buitenlandsche zaken van Frankrijk. In een memorie van 17 germinal jaar III (6 April 1795) verhaalt hij aldus zijne geschiedenis aan het Comité de Salut Public: Hij is in 1768 opgesloten op verzoek van zijn vader, heeft vervolgens opstellen over de financiën gericht aan Turgot die er weinig notitie van nam. „En 1778 je fus appelé au département de la marine et chargé de détails politiques. J'ai organisé pendant la guerre le commerce des fraudeurs anglais nommés *smogleurs*,

delicaatste commissie door mij belast was, namelijk om de intermediair te zijn tusschen mij en den minister Talleyrand tot het negotieeren van de essensieelste punten waarbij de Bataafsche Republiek belang had; en bijzonder het stuk van Vlissingen, reguleering der limiten, renunciatie aan de offensive alliantie etc.

Ten 8 ure 's avonds arriveerde deze verwagte intermediaire negotiateur. Hij opende weldra een allerzonderlingst verslag van den staat der zaken te Parijs, hierop neerkomende:

„Hetgeen tusschen den minister Schimmelpenninck en Joseph Bonaparte bij de conferentiën gebeurd was, en waarvan Joseph Bonaparte verslag gedaan had, had den Eersten Consul woedend gemaakt; hij was razend over deze weigering van pure en simple adhaesie; hij had juist het tegendeel moeten verwagten: en dat van een gouvernement hetwelk nog nauwelijks eenige vastheid had; een gouvernement, hetwelk geen organisatie had welke aan hem behaagde; er was niet beter op dan om Augereau met 25.000 man troupes derwaarts te zenden."

Met niets minder dan dit begon de inleiding van het rapport; ik viel hem op de laatste phrase met de volgende riposte in: „Zeg aan Talleyrand, dat noch intrigues mij vergauwen, noch dreigementen mij bewegen zullen: en wat Augereau met zijn 25.000 man troupes betreft, zeg daaromtrent dat geheel Europa dit zou aanzien als een vervolg van den moord van Rastadt; het eene zou geen grooter vertrapping van het recht der volken zijn dan het andere. Ik zal mij nooit overtuigen dat zulk een schanddaad tot de levensbeschrijving van Bonaparte zal kunnen behooren."

Bespeurende dat dit een geweldige sensatie voortbragt, herhaalde ik deze woorden twee- of driemaal, en vroeg met alle mogelijk accent aan Lehoc: „Belooft gij mij dat gij te Parijs deze mijne gezegden zult overbrengen zoo letterlijk en met het accent waarmede ik u dezelve gezegd heb?" — „Dat belove ik (zeide Lehoc), en ik zal er bijvoegen dat ik in uwe plaats niets minder zoude gezegd hebben." Vervolgens continueerde hij zijn verslag, hierop neerkomende:

Talleyrand zoude bewerken (en maakte zich daartoe sterk) *de compleetste afstand van alle recht op Vlissingen.* Om daartoe te komen was noodig dat ik

---

qui a procuré un écoulement de plus de 180 millions de nos thés, eaux-de-vie et des produits de nos manufactures." Vervolgens geëmployeerd bij de ambassade te Constantinopel; in 1788 „intendant des finances" van den hertog van Orléans, maar einde 1789 als zoodanig ontslagen omdat hij te incorruptibel was en geen man voor sinistre intrigues! Sedert heeft hij de revolutie gediend; het uitgeven van assignaten aangeraden en daarover geschreven. Begin 1792 was er kwestie van, hem minister van marine te maken; hij weigerde daar hij niet zeker was van Capet's trouw aan de constitutie! Men heeft in de „armoire de fer" een stuk van hem gevonden „sur notre situation politique"; dit stuk is door de „commission des Douze" onderzocht die hem niet schuldig vond, daar hij den koning aangeraden had zich met de democratie te verbinden en de emigranten te laten loopen. Wel komt in het stuk de uitdrukking voor dat de Republiek een nationaal bankroet zal zijn, maar hierbij heeft hij gedacht aan een federatieve republiek! April 1792 werd hij tot minister te Hamburg benoemd, maar hij is vandaar verdreven wegens actieve propaganda. 5000 Pruisen (!) wachtten hem op vijf mijlen afstands van de stad op, om hem op te lichten, maar hij ontkwam naar Parijs, waar hij gearresteerd werd. „Je ne devais pas prévoir que j'échapperais à Guillaume pour être égorgé par Robespierre." Hij biedt zich nu opnieuw voor den publieken dienst aan (A. N., AF^{II}, 63). — Zijn geschiedenis tusschen 1795 en 1801 is mij niet bekend.

een nota aan Joseph Bonaparte presenteerde, waarbij ik verklaarde de preliminaires te adhaereren, met bijvoeging dat ik daarentegen hoopte dat de Eerste Consul mijn land recht zoude laten weervaren omtrent de punten welke tusschen de beide Republieken te termineeren waren.

Ik sloeg dit stellig af, en zeide dat ik nimmer de preliminaires bij een separate acte zoude homologeeren; dat ik daarin niets dan een kwade intentie zag. Deze conversatie eindigde dien avond daarmede, en wij convenieerden dat Lehoc 's anderen daags 's ochtends te 9 uur bij mij zoude komen om dezelve te vervolgen.

15 December. — Lehoc kwam op het bepaalde uur, en opende zich de volgende conversatie:

L. — „Votre affaire est faite. Vous aurez Flessingue. Je n'ai pas voulu vous dire tout hier au soir, non pas que je ne serais pas tout à fait sûr du respectable Talleyrand, mais parce qu'il m'a été ordonné de ne pas dire le secret qu'à vous seul."

S. — „Vous me rendez bien inpatient; voyons?"

L. — „Flessingue vous sera rendu dans toute la plénitude et sans réserve; mais à conditions, ou plutôt à trois conditions."

S. — „Eh bien?"

L. — „1°. Un sacrifice d'Etat à Etat, c. à d. un prêt à faire par la République batave à la République française. On a longtems persisté à vouloir vous vendre Flessingue, mais j'ai écarté toute idée de vente.

2°. Un sacrifice personnel à Talleyrand: mais un sacrifice d'importance. Je puis vous parler avec franchise à cet égard; Talleyrand m'a dit tout son secret; il m'a dit qu'il était loin d'être riche; qu'il n'avait fait, depuis l'affaire que j'ai fait avec lui et pour lui [1]), aucune espèce d'affaire un peu conséquente; que dans les deux dernières années il avait diminué sa fortune de 600.000 francs; que cette vente [de Flessingue] le porterait beaucoup à faire l'affaire en question; que cela serait sa dernière.

3°. Que l'affaire (quant à l'exécution) devait être traitée à Paris; qu'à Amiens il ne devait pas en être question. Que Joseph n'avait et n'aurait jamais aucun pouvoir à cet égard, et que lui Talleyrand voudrait avoir l'engagement écrit du ministre Schimmelpenninck de ce que la réussite lui vaudrait."

Deze zoo zakelijke ouverture gaf aanleiding tot eene zeer lange conversatie. Ik zeide dat ik voor alle dingen moest insteeren op twee punten:

1°. Dat de afstand van alle recht op Vlissingen geschiedde noch tegen een koop, noch ostensibel tegen eene geldleening, maar als een arrangement tusschen de beide gouvernementen op grond van het Haagsche tractaat en tot executie der respective verpligtingen.

2°. Dat deze afstand zijn compleet en finaal effect kreeg *anterieur aan het teekenen der vrede met Engeland*, of immers gelijktijdig, en niet posterieur.

Ik voegde er bij: „Ik insteere niet dat het een ingredient worde van het vredestractaat; ik mag lijden dat men er een separate acte van maakt; ik mag

1) Waarop Lehoc hier zinspeelt is mij niet bekend; het tractaat over de domeinen van Jan. 1800, of dat over de vermindering der Fransche troepen van Aug. 1801? — Wellicht is het ook geen Bataafsche zaak die hij bedoelt.

lijden dat wij die te Parijs passeeren; ik zal des noodig een uitloop naar Parijs doen om die te teekenen, doch het moet vóór of tegelijk met het vredestractaat in de wereld gebracht zijn."

Dit werd alzoo tot principe gelegd. Lehoc verklaarde daarvan overtuigd te zijn.

Nu kwam men op de hoegrootheid der somme welke men begeerde bij forme van leening. Lehoc zeide dat men lang geïnsteerd had op 30 millioen francs, maar men zoude met 25 tevreden zijn. Ik antwoordde dat ik mij op zulk een enorme vraag niet gewagt had; dat iets hetgeen daarnaar geleek onmogelijk was.

Hier scheen alles te zullen afspringen, en Lehoc zeide dat de nomentueele groote penurie van penningen juist de kans der réussite maakte; dat hij zeker was van zijn stuk als men tot die somma besloot; dat men alle mogelijke zekerheid van rembours zoude geven.

Ik vond mij hier in de pijnlijke alternative om òf indirect bij de negative te persisteeren, òf om een andere wending aan de zaak te geven.

S. — „Pour le seul objet de Flessingue un emprunt aussi conséquent est impossible. Si l'on voulait finir grandement et noblement tous nos objets, alors on ferait un dernier effort. Mais je vous dis: *pour obtenir tous les grands points que nous désirons.*"

L. — „Quels sont les points majeurs que vous voudrez stipuler?"

S. — „Les voici (ici je lui montrai un projet ou aperçu [1]) contenant la restitution de la ci-devant Flandre hollandaise, Flessingue etc.; j'ajoutai:) C'est comme vous voyez bien peu de chose pour la France; mais nous y attachons de l'importance pour notre pays."

L. — „Je le crois très possible de faire comprendre tous ces points dans l'arrangement; je crois en être sûr; je n'en doute pas un moment. Mais à quoi mettriez-vous dans ce cas là l'emprunt?"

S. — „A présent voici mon idée personnelle. Pour obtenir ces points-là, je ferais mon mieux de faire consentir à vous donner par moyen de l'émission de nouvelles rescriptions payables à des époques convenables, une somme de 15 à 20 millions de francs aux conditions suivantes: 1°. sur gage qui donne la plus parfaite sûreté du rembours à l'époque dont on conviendra; 2°. que cet emprunt aura le caractère d'un acte volontaire; d'un acte d'amitié, et non pas la forme d'une espèce de stipulation pour les points ci-dessus nommés, que la France doit nous faire avoir comme l'accomplissement des engagemens contenus dans les traités qui existent."

L. — „Cela entre parfaitement dans mes idées; cela pourra se faire aussi très convenablement; cela sera honorable pour les deux gouvernemens: enfin cela se fera, vous pouvez en être sûr. Mais revenons au dernier point; Talleyrand veut savoir précisément et formellement ce que l'affaire lui vaudra."

S. — „Dites-lui que j'ai à ma disposition pour lui 600.000 francs en rescriptions bataves payables à la paix qui doit se faire. Cette pacotille lui sera donnée au moment même où l'arrangement ci-dessus aura son accomplissement. Dites-lui qu'il n'aura jamais fait une affaire avec tant de sûreté et

---

1) Vgl. hiervóór n°. 557 en zie verder het vervolg van dit hoofdstuk (de dépêches).

avec tant d'agrément; que personne que lui, vous et moi n'en saura jamais rien; qu'il n'y aura pas de banquier à intervenir; que je vous donne la pacotille pour lui, et qu'il n'en reste plus de traces. Quant à vous, je vous destine 250.000 francs en mêmes rescriptions; je destine 50.000 francs en mêmes rescriptions à notre vertueux ami Comps."

L. — „Parfaitement bien, croyez-moi que pour ce qui regarde l'ami Comps, vous n'avez qu'anticipé sur ce que je vous aurais dit."

S. — „Nous voilà donc bien d'accord; résumons l'essentiel. L'affaire doit être faite avant la signature de la paix. Il m'est indifférent qu'elle soit faite à Amiens ou à Paris. Il m'est indifférent que je signe cet arrangement avec Talleyrand ou ici avec Joseph Bonaparte. Je vous prie de ne pas perdre cette circonstance de vue auprès de Talleyrand; dites-lui bien que s'il fait signer par Joseph Bonaparte, cela ne diminuera en rien les 600.000 francs; dites-lui que je ne vois dans l'affaire que lui, Talleyrand, et que naturellement pour Joseph Bonaparte il y aura un magnifique cadeau."

Daar ik duidelijk uit den loop der conversatie konde opmaken, dat de groote vrees van Talleyrand daarin gelegen was dat de zaak te Amiens door Joseph Bonaparte zoude worden afgedaan, en hij dan zijn pecunieel but zoude missen, was ik overtuigd dat Talleyrand, zoodra die verzekerd was dat de teekening door Joseph Bonaparte hem niet benadeelen konde, dan liever het stuk te Amiens dan door hemzelven te Parijs zoude willen geteekend hebben; ik was te meer in dit gevoelen omdat ik de pusillanimiteit van Talleyrand kennende, besloot dat deze, ter meerdere vermijding van alle responsabiliteit, liefst de zaak ostensibel door Joseph Bonaparte zoude wenschen te zien uitgeven.

In deze veronderstelling gaf ik bij herhaling aan Lehoc in bedenking, of het niet gevoegelijkst, gemakkelijkst en veiligst was het stuk te Parijs te negotieeren en te Amiens door Joseph Bonaparte te executeeren. Ik gaf daartoe nog in bedenking of dit niet om twee groote redenen best was; de eerste: in het bezorgen van de aangenaamheid aan den Eersten Consul om het door zijn broeder te doen uitvoeren; de tweede: eene meerdere veiligheid voor Talleyrand, die daardoor buiten alle mogelijke suspicie en verantwoording bleef, zonder een pennings waarde minder te ontvangen. Lehoc kwam volkomen in dat denkbeeld, en hij twijfelde niet of Talleyrand zou ook die wijze adopteeren; „in allen gevalle (zeide hij bij herhaling) houde ik de reussite onmisbaar."

Hiermede liep de conversatie af, en Lehoc stond reeds op om te vertrekken, doch bleef eensklaps staan en zeide:

L. — „Ma foi, j'avais presque oublié l'essentiel; c. à d. votre engagement par écrit pour Talleyrand par rapport à ce qui lui sera donné."

S. — „Il peut m'en croire sur ma parole d'honneur."

L. — „Je suis honteux d'insister, mais il me l'a recommandé expressément."

S. — „Dites-lui qu'il ne sera pas question de crédit; j'ai les effets là (montrant une commode); vous me portez la signature du traité, et moi je vous donne les effets."

Lehoc insisteerde lang om een geteekend briefje van mij te hebben. Ik vond daarin merkelijke zwarigheid; Lehoc avoueerde dat het onhebbelijk was om het te vergen, en hij vertrok zonder iets van dien aard in handen te hebben gekregen.

Eenige uren na deze conferentie kwam Joseph Bonaparte bij mij. Hij

vertoonde eene dépêche van Talleyrand welke inhield, dat de Eerste Consul met ongenoegen mijne begrippen over de pure en simple adhaesie der preliminaires vernomen had; dat de weigering van de adhaesie strijdig was met de vreugde van de Bataafsche natie over die preliminaires; met de conduite in 't accepteeren der Engelsche paspoorten [1]); met mijne apparitie op het congres, en met de aanspraak van den president van 't Staatsbewind [2]).

Ik hoorde met indignatie de lecture van deze dépêche, en beantwoordde de argumenten stuksgewijze. „Wat de volksvreugde belangt (zeide ik), deze is niet anders geweest dan de gulhartige vreugde van eene gevoelige natie over het eindigen van het storten van zooveel bloed, en het doen vloeijen van zoovele tranen. Wat de paspoorten betreft: deze zijn ons door het Fransch gouvernement als een gulhartig vriendschapblijk aangeboden, en het zou onhebbelijk geweest zijn om eene beleefdheid met eene onbeschoftheid te bejegenen. Wat de aanspraak van den president betreft, dit bewijst zijn personeel gevoelen en geeft geen diplomatiek bewijs van de denkwijze van het gouvernement. Bovendien moest en kon hij zoo spreken omdat hij de preliminaires beschouwde als ons zullende leiden tot eene goede vrede. Wat mijne apparitie betreft op dit congres, deze heeft plaats in de suppositie dat ik geroepen ben tot het conserveeren van eene vrede waarin de rechtvaardige belangen van mijn land zullen gestipuleerd worden, en door welke definitieve vrede ik dan de stipulatiën bij de preliminaire articulen van de zijde van de Bataafsche Republiek kan consacreeren. Dat dit het systhema van het Bataafsch gouvernement geweest is, blijkt uit mijne nota aan Talleyrand waarbij ik hem kennis geef van mijne benoeming tot het congres, met bijvoeging in substantie dat ik huiverig zoude geweest zijn om die missie aan te nemen, indien ik niet meende te moeten vertrouwen dat de billijkheid en edelmoedigheid van den Eersten Consul mij te Amiens recht zoude doen wedervaren op de billijke eischen welke ik voor mijn land aldaar zoude doen. Indien de Eerste Consul in 't begrip gestaan had, dat ik hier niets te doen had als de preliminaires in substantie te adhaereeren, zou die mij dan niet teruggebracht hebben van eene veronderstelling welke daartegen zoo regelrecht aanliep?" Ik voegde er bij: „Het Bataafsche gouvernement heeft gemeend geen gedeplaceerde zoogenaamde fijnigheid te moeten observeeren; het heeft altoos doen voelen, en zal zulks steeds doen, dat de tevredenheid of ontevredenheid met de preliminaires compleet van het definitief arrangement zoude afhangen."

De verdere conversatie was van weerzijden grootendeels eene herhaling van de samenspraak van 8 December. Ik meende iets verder te moeten gaan, en zeide na lang praten:

S. — „Ecoutez, citoyen Bonaparte, soyons de bonne foi et sans réserve: voici mon système. Mes instructions sont de nature que je pourrais faire un traité qui ne sera pas contraire aux préliminaires. Le désir de mon gouvernement autant que mon vœu personnel est d'en finir le plus promptement

1) Tot het openen van verkeer met de koloniën (*Vad. Hist.* XLIV, 118).

2) „Een vrede welken wij met goeden grond hopen, dat ook voor het Bataafsch gemeenebest zal voltrokken worden, op voorwaarden waarmede wij ons, bij den toestand in welken wij ons bevinden, nauwlijks hadden mogen vleien" (de president de Beveren bij de opening der zittingen van het Staatsbewind, 17 Oct. 1801; *Vad. Hist.* XLIV, 123).

possible; d'éviter tout ce qui puisse embrouiller les cartes; de ne pas vous contrarier en rien qui puisse déterminer raisonnablement le prompt succès de la négociation. Mais j'ai des points à démêler avec vous; des points qui doivent être démêlés à la pacification générale. C'est bien ici que cette pacification doit avoir lieu; votre frère l'a dit dans plusieurs actes; c'est aussi je suppose votre opinion?"

B. — „Oui. Il n'y a pas de doute. Nous sommes d'accord à cet égard."

S. — „Eh bien; j'ai des objets à mettre en avant, qui d'après nos traités doivent être terminés à la pacification générale, ici par conséquent."

B. — „Je vous assure que je n'ai pas ces pouvoirs-là; mes pouvoirs sont restreints; je ne puis que négocier les articles mentionnés dans les préliminaires; rien que cela."

S. — „Je suppose que votre frère vous donnera plus de latitude. Je vous le répète: j'ai des griefs contre l'Angleterre, qui exigent des stipulations. Ces griefs ne sont pas bien intricats; il ne faut que la stipulation des principes. Il n'y aura pas de détails au congrès: ne craignez pas que j'occasionnerais ni des délais, ni de la confusion."

Hier viel het discours op eenige dier punten zelve. Ik noemde op: het artikel van de gesequestreerde schepen en goederen welke zich ten tijde van het uitbarsten van den oorlog in de havens van Groot-Brittanje bevonden; het eskader van Story; het papieren geld aan de Kaap. Joseph Bonaparte informeerde zich zeer lang op den aard van die punten. Ik expliceerde hem dezelve zoo duidelijk mogelijk. Joseph Bonaparte, hoezeer niet zeer familiaar met die materie, bekende echter na eene zeer lange en herhaalde explicatie dat hem dezelve billijk voorkwamen.

De conversatie resumeerende, besloot ik met te zeggen: „Ik zal u binnenkort een office overgeven waarbij ik u ouvertures zal vragen omtrent hetgeen de Eerste Consul in zijne wijsheid geconcipieerd heeft tot verzagting van ons pijnlijk verlies in Ceylon. Ik zal ook al spoedig een office aan Cornwallis presenteeren, waarbij ik mijne objecten, welke ik van zijn land te vorderen heb, zal etablisseeren." Ik voegde er met accent bij: „Daar mijn gouvernement geen geheimen voor het uwe heeft, zal ik u communicatie geven van mijne vorderingen tegen Cornwallis." Dit scheen Joseph te behagen; en hiermede brak de conferentie af.

16 December. — De heer Merry een bezoek bij mij afleggende, gaf zulks gelegenheid tot de volgende conversatie.

S. — „Eh bien! Avancez-vous un peu?"

M. — „Nous commençons à travailler un peu."

S. — „Je m'en suis aperçu: et même que vous travaillez assez mal à mon avis."

M. (met zeer veel vewondering). — „Pourquoi cela s'il vous plaît?"

S. — „Je vous le dirai franchement: vous voulez traiter avec la France séparément, et non pas conjointement avec les autres puissances, l'Espagne et la Hollande; c'est très mal vu, et je vais vous dire pourquoi : : : : : ."

M. — „Hola! hola! je dois vous arrêter tout court; votre assertion est tout à fait erroneuse; c'est parfaitement le contraire."

S. (voulant profiter de cette vivacité, je croyais devoir l'animer davantage

pour qu'il s'emportât le plus possible). — „Comment erroneuse! Vous êtes la cause que les conférences combinées ne s'ouvrent pas : : : : : ."

M. (se levant brusquement de sa chaise). — „Ah les coquins! Ils prétextent cela; quelle fausseté! C'est Joseph Bonaparte qui insiste de traiter séparément, de faire un traité séparé avec nous."

S. (extrêmement surpris que Joseph Bonaparte m'en avait conté à la conférence du 8 décembre en m'assurant que l'Angleterre voulait faire un traité séparé, mais cachant ma surprise). — „Je suis bien aise d'apprendre cela; je croyais avoir entendu le contraire. Permettez-moi de vous dire qu'un mode différent ne serait pas trop faisable. Comment les Français vous céderaient-ils Ceylan et la Trinité dans un traité séparé?"

M. — „Ils nous donnent à cet égard toute espèce d'assurance. Ils se portent fort de l'assentiment de leurs alliés."

S. — „Cela ne vous donnerait pas la possession légitime de ce que vous avez stipulé dans les préliminaires; il vous faut un acte de notre part."

M. — „Ne donnerez-vous pas votre adhésion?"

S. — „Voilà le point; je puis certainement concourrir à la confection d'un traité définitif qui consacre légitimement cette cession; mais cela ne se fera qu'après que j'aurai eu occasion de faire valoir les différentes réclames que je crois avoir à la charge de l'Angleterre" (j'en nommai quelques-unes).

M. — „Certainement; il faut discuter cela; nous avons aussi des points concernant la Hollande."

S. — „Je ne puis croire que nous sommes vos débiteurs; quels sont ces points? Il faut bien que je les sache un jour plus tôt ou plus tard."

M. — „Nous avons un compte des prisonniers de guerre à solder; puis pour le Prince d'Orange."

S. — „Quant au premier point nous sommes assez solvables pour faire honneur à une dette sacrée si elle existe; cela devra être constaté. Quant au Prince je seconderai toutes démarches que vous ferez pour l'indemniser convenablement par un établissement qui lui est promis par la France et la Prusse."

M. — „Cela me fait plaisir."

S. — „Vous voyez donc bien qu'il importe à nos deux pays que la négociation devienne commune le plus tôt possible; nous n'avons pas d'intérêt opposé du moment où vous avez désisté du projet de réinstaller la maison de Nassau chez nous."

M. — „Mais M. Bonaparte nous a fait voir ses pouvoirs; ils sont si restreints qu'il n'est autorisé que de négocier avec Mylord Cornwallis, pas même avec un autre plénipotentiaire anglais."

S. — „Insistez avec énergie pour qu'il se fasse donner d'autres pouvoirs."

M. — „Nous l'avons fait en vain."

S. — „Voulez-vous savoir pourquoi ils veulent finir séparément avec vous?"

M. — „Volontiers."

S. — „C'est qu'ils calculent qu'ayant fait la paix avec l'Angleterre, ils se trouvent bien établis à Flessingue: ils domineront dans le port; ils y construiront une flotte; ils y auront, s'ils le trouvent bon, une petite armée; vous jugez du reste. Mais quand nous sommes immédiatement admis dans la négociation, ils prévoyent que pour vous céder Ceylan, nous exigerons un

retour, et que nous insisterons sur leur renonciation à toutes leurs prétentions sur Flessingue; et surtout aussi sur le dégagement de notre alliance of- et défensive contre vous autres."

M. (prenant visiblement feu). — „Ma foi, oui: cela me paraît assez plausible quand je réfléchis à tout ce qui s'est dit dans nos entretiens."

S. — „Cela vous paraît plausible; à moi cela est prouvé tout à fait."

M. — „Comment faire?"

S. — „Les déjouer adroitement."

M. — „Mais de quelle manière?"

S. — „Où en êtes-vous précisément avec Joseph Bonaparte?"

M. — „Precisément au point dont nous avons parlé: il veut un traité séparé; nous un traité combiné avec vous et l'Espagne."

S. (extrêmement embarrassé sur la mesure à proposer). — „Dites à Joseph à votre première entrevue, que vous venez de recevoir l'ordre le plus précis de procéder à la confection d'un traité combiné; faites-en au plus vite le projet; quand même cela ne serait que le canevas, ce projet conçu dans notre sens quant à la forme, devra nécessairement nous être présenté tôt ou tard; ce traité exigera notre concours et acquiescement. Cela donnera lieu à deux choses indispensables: l'une que je pourrais exiger que les réclames que j'ai à faire valoir contre l'Angleterre y soient stipuleés, l'autre qu'en traitant avec Joseph Bonaparte sur la cession de Flessingue que vous y exigerez sans doute, je pourrais faire valoir mes droits sur une indemnité de la part de la France, d'autant plus qu'elle nous a garanti la restitution de toutes nos colonies."

M. — „Je goûte très fort ce plan; nous sommes assez avancés pour faire cela. J'en parlerai à mylord Cornwallis; je crois qu'il l'adoptera volontiers."

17 December. — Na het gesprokene met den heer Merry overdagt te te hebben, was ik in de opinie versterkt dat de geproponeerde mesure indedaad geschikt was om mijn provisioneel groot oogmerk te bereiken, om namelijk tot de confectie van het definitief tractaat te concurreeren, zonder mij prealabel op de preliminaires te behoeven te expliceeren, alsmede om te prevenieeren de plotselijke sluiting van een separaat tractaat tusschen Frankrijk en Engeland.

Dit laatste bleek mij zonneklaar het groote doel van het Fransch gouvernement te zijn. Ik was overtuigd dat, als het van het Fransche gouvernement had afgehangen, het tractaat zeer plotselijk opgemaakt zoude zijn; dat het bijkans niets dan de extensie der preliminaires zoude behelsd hebben; dat men dit tractaat met Engeland alleen zoude hebben geteekend; dat Frankrijk en Engeland alleen contracteerende partijen zoude geweest zijn, en dat men dat stuk, alzoo tusschen die beide mogendheden geteekend, aan de Bataafsche en Spaansche plenipotentiarissen zoude hebben voorgehouden, om daaraan bij een separate acte of declaratoir van adhaesie te accedeeren; dat, met één woord, alle de pretensiën tegen Engeland en al de punten, welke het Bataafsch gouvernement met het Fransche wenschte te termineeren, als limiten, Vlissingen enz. met algemeene phrases en niets afdoende verzekeringen tot een onbepaalden tijd zouden verschoven zijn.

Geheel gepenetreerd van deze convictie en van de noodzakelijkheid om

dit plan zoo mogelijk te dejoueeren, oordeelde ik het noodzakelijk om Mylord Cornwallis ten spoedigste op dezelve wijze als den heer Merry over dit groote punt te onderhouden. Ik gaf hem een bezoek en vond hem alleen in zijn cabinet. Om Mylord spraakzaam te maken, bragt ik het discours op zijn verblijf in de Indiën [1]), op Tipoe Saïb, vervolgens op de ambassade van Lord Macartney bij den Chineeschen Keizer [2]). Mylord raakte zeer los; hij scheen vergenoegd en zelfs verwonderd dat ik zooveel van de Aziatische zaken en gebeurtenissen wist [3]).

Nadat de conversatie een genoegzaam ongedwongen plooi gekregen had, bragt ik Mylord op de volgende wijze tot het punt waarover ik hem onderhouden wilde. (De conversatie was, gelijk meest altoos tusschen ons plaats had, in 't Engelsch).

S. — „I believe, Mylord, you will be very glad to see approach the day of your return to England."

C. — „So I will, Sir; I suppose it is the same case with you."

S. — „My first wish is to sign the sooner the better with you a just and equitable peace, but I must confess that I don't see how we can come to it by the way that seems to be adopted on the French side."

C. — „What is your opinion, Sir?"

S. — „Why, Mylord, I always imagined that at a congress all the parties interested should have an opportunity to communicate to each other their respective objects of discussion, and that, after having agreed upon the great points, a project of a treaty should be redacted, examined, discussed, approved and signed by all the parties. Quite the opposite seems to have been and still to be the intention of the French government: they seem to want to make a separate treaty with you. But I don't know how they will be able to procure you the effect of the preliminary articles without our interference in the treaty. I shall explain myself to your lordship with all candour. I have sufficient powers to make a treaty upon the basis of the preliminary articles; but I never shall do it by a separate act or by a simple adhesion to the cessions made by the preliminary articles: I have to stipulate both from England and from France some objects wich in justice ought not to be refused. If I can obtain those objects, I can confirm the preliminaries; if not, I cannot confirm them by a separate pure and simple adhesion, or any act of that kind."

C. — „Of what nature are your claims against England, Sir?"

S. — „They are of different nature, Mylord; for instance, the object of our vessels and cargoes that were in your ports at the period of the manifest against us, or that came to shelter in your ports."

C. — „I don't believe Sir, that this point will suffer any difficulty."

---

1) Lord Cornwallis, geb. 1738, had in den zevenjarigen oorlog en den Amerikaanschen oorlog gediend en was van 1786 tot 1793 gouverneur-generaal van Britsch-Indië geweest.

2) 1793, eene reis waarvan het verhaal algemeen de aandacht getrokken had (zie b.v. Cordier in Lavisse en Rambaud, *Hist. Générale* VIII, 949).

3) „Zoodra ik vernomen had dat Mylord Cornwallis te Amiens zoude komen, had ik mij eenige der beste werken over de Oost-Indische gebeurtenissen sedert de laatste twintig jaren laten geven, ten einde met Mylord fonds van conversatie te hebben" (noot van Schimmelpenninck).

S. — „Some other claims of a similar kind: the paper money you brought into circulation at the Cape. I expect from the British magnanimity that such points will not be susceptible of much discussion."

C. — „We are certainly a great and magnanimous nation; but, Sir, we have so much to pay that very often our magnanimity is in conflict with our cash" (laughing).

S. „— Some explanatory articles about what is to be determinated with respect to the Cape will be also necessary."

C. (smiling in a satyrical manner). — „Why Sir, I am now speaking as a private person: we dit not care at all for the Cape, but the French insisted to have the faculty to harbour in that port; and it was only because they insisted upon it, that we deemed it a point of honour to stipulate the same right." (Ik vernam hier voor de eerste maal deze bijzonderheid; ik konde nauwelijks verbergen hetgeen ik gevoelde).

S. — „I only mentioned some of our claims, to prove to your lordship that it will be indispensable that we come to a combined negotiation."

C. — „I don't oppose to it, Sir; by no means. I am very glad, Sir, to have had this conversation with you."

S. — „I am very happy, mylord, to see that you do justice to my intentions. I desire to repeat to you that I will cooperate with all my heart to the speedy confection of a just treaty of peace. But permit me to say with the same candour, if the intention could be that I should have nothing to do here but to sign the cessions of the preliminary articles without obtaining stipulations for my country, that in that case I would respect too much my government and myself to act such an ignominious part at Amiens."

C. — „I would think, Sir, as you do, if I was in your situation."

Na deze introductie liep de conversatie verder op dezelfde wijze af, als daags te voren met den heer Merry, en Lord Cornwallis adopteerde zeer het idée van te persisteeren bij het punt van een gecombineerd tractaat, en het formeeren van een project van zulk een tractaat, ten einde aan de negotiatie de wending te geven dat de plenipotentiarissen van Spanje en de Bataafsche Republiek mede dadelijk in de discussiën konden deelen.

18 December. — Ik bevond mij ten huize van den Franschen plenipotentiaris; ik zocht op differente wijze in eenig gesprek over het groote onderwerp te komen. Ik vroeg: of hij ampeler volmagt ontfangen had. Het antwoord was: *neen*. Ondertusschen was de Fransche plenipotentiaris niet zeer consequent: hij zocht telkens over de punten van reclame der Bataafsche Republiek tegen Engeland, en over die welke men van Frankrijk begeerde, te spreken. Ik sprak er oppervlakkig overheen. Eindelijk zei ik: „Uwe nieuwsgierigheid om wat meer precies omtrent die objecten geinformeerd te zijn, doet mij vermoeden dat gij nog niet wanhoopt om daaromtrent voldoende instructie te krijgen. Zoodra gij die zult gekregen hebben, zal het mij een wezenlijk pleizier doen om u met alle nauwkeurigheid daarover te onderhouden."

19 December. — Ik zond den courier Du Casse af met twee dépêches: de eene in een officieele form; de andere in een confidentieele form, welke laatste niet geschikt was om door eenige derde hand te gaan. Bij de eerste

wierd een algemeen nauwkeurig verslag van den staat van zaken gegeven; bij de laatste de delicate conferentiën met Merry en Mylord Cornwallis. Van de ten uitersten delicate negotiatie tusschen Lehoc als intermediair tusschen Talleyrand en mij, oordeele ik nog geen woord te moeten schrijven, als zijnde een punt zoo geweldig teer, dat het, vóór deszelfs geheele rijpheid, geen ingrediënt van eenige correspondentie konde uitmaken [1]).

25 December. — Zeer begeerig om te vernemen, hoe het tusschen de Fransche en Britsche negotiateurs gelegen was, wilde ik aan Mylord Cornwallis, die eenigzins ongesteld was, een bezoek geven, dan Mylord in zijn rijtuig uit toeren zijnde, gaf ik aan den heer Merry (die tegenover Mylord gelogeerd was) een bezoek. Ik vond hem bezig aan het opmaken van de lijsten dienende tot het werk der krijgsgevangenen. Ik vroeg hem hoe verre hij met Joseph Bonaparte gevorderd was. „Het project-tractaat", antwoordde hij, „is reeds den 21 December ll. door Mylord met een kleine geleidende brief aan Joseph overgegeven. Deze heeft aangenomen hetzelve direct 's anderen daags naar Parijs te zenden."

„Wat houdt dat project in?" vroeg ik.

„Niets anders", was het antwoord, „dan eene extensie der preliminaires met bijvoeging der volgende punten: 1°. een dispositie over 't protectoraat van Malta, omtrent welk punt Frankrijk zich onverschillig verklaard heeft; 2°. eene stipulatie over Tabago, hetwelk men bij de conferentiën te Londen beloofd heeft aan ons te zullen cedeeren als een *à compte* van hetgeen men ons voor de krijgsgevangenen schuldig is."

„Als een *à compte*?" vroeg ik met een accent van verwondering.

„Ja, Mijnheer," was het antwoord, „als een *à compte*; want reeds te Parijs heb ik eene provisioneele rekening opgemaakt en overgegeven: die beliep ruim 30 millioen francs, doch als alles gecompleteerd zal zijn zal het wel ruim 60 millioenen beloopen." (Zijn sujet weder opvattende:) „3°. Eene stipulatie omtrent de indemnisatie van den Stadhouder, zoo wegens zijne domeinen als zijne eminente charges etc.; en zulks tegen zijne renunciatie."

„Hebt gij al antwoord," vroeg ik, „op dat project?"

„Neen," zeide de heer Merry; „Joseph heeft mij gisteren gezegd nog geen antwoord te hebben; hij belootde daarop te zullen insteeren."

De heer Merry was wederom bij deze conversatie zeer vertrouwelijk: hij verklaarde onder anderen dat hij begon te twijfelen of de Eerste Consul wel van intentie was om vrede te willen maken. Zijn vermoeden berustede op de binnenlandsche gesteldheid van 't land; op de personeele situatie van den Eersten Consul. „De generaals en andere officieren," zeide hij, „zijn ontevreden. Zij willen nog meer depredatiën; zij willen nog andere landen uitzuigen. Dit is het gevolg van een puur militair gouvernement. De Eerste Consul zal aan die importuniteit moeten toegeven."

Ik zeide aan den heer Merry, dat ik voor mij verzekerd was dat hij zich in zijne suppositie bedroog; dat ik verzekerd was dat de Eerste Consul de vrede begeerde; dat de geheele aanleg van het Amiensche werk mij daarvan

1) „20, 21, 22, 23, 24 Dec. niets wezenlijks gepasseerd" (noot van Schimmelpenninck).

overtuigde; dat ik daarenboven geloofde dat de vrede door den Eersten Consul als zeer wenschelijk voor hemzelven beschouwd werd.

„Ja maar," hernam Merry, „er is wat gaande; de toon van Joseph Bonaparte is ook zoo wonderlijk. Ik heb er den 24sten December alleen gedineerd; gij kunt u niet begrijpen welk een houding de man had: niets als vragen: *maar wil men te Londen wel hartelijk de vrede? gelooft men niet aan het een of ander evenement tegen het gouvernement? de Engelsche papieren spreken met zulk een vreemden toon over de duurte van het koorn bij ons! men weet te Londen wel dat het Fransche gouvernement een aantal vijanden heeft, de royalisten en de Jacobijnen;* telkens weder met het wonderlijkst accent vragende: *wil men te Londen wel de vrede?*"

„En wat toch hebt gij daarop geantwoord?" vroeg ik.

„Ik heb er op geantwoord," hernam de heer Merry, „dat die soupçons zeer gedeplaceerd waren; dat men te Londen zich niet met het interieure van Frankrijk bekreunde; dat men de vastigheid van het gouvernement wenschte; dat Cornwallis expresse instructiën had om zich naar die principes te regelen; met één woord dat ik uit de geheele contenance van het Britsche cabinet het tegendeel moest opmaken."

„Welnu," vroeg ik, „wat toch repliceerde Joseph daarop?"

„Wel," hernam de heer Merry, „toen ik hem dat antwoord gegeven had, vroeg hij: *wat zijn dan toch de beletselen waarom wij geen tractaat van vrede teekenen?* Welke vraag door mij beantwoord wierd met die beletselen specifice op te noemen, namelijk: 1°. omdat het Britsche gouvernement insteert om een gezamenlijk tractaat met u en uwe geallieerden te sluiten en geen separaat, en permitteer mij te zeggen dat wij daarop zullen blijven insteeren; 2°. omdat gij u op de indemnisatie van den Stadhouder moet expliceeren; 3°. omdat wij het over het onderhoud der krijgsgevangenen niet eens zijn; 4°. omdat gij u op Tabago moet verklaren, welke beide laatste punten te Londen bij de conferentie expresselijk beloofd zijn; 5°. omdat wij insteeren dat het tractaat in de beide talen zal geteekend worden, hetwelk van uw kant wordt geweigerd. Ziedaar," zeide de heer Merry, „precies onze positie; gij kent nu dezelve volmaakt zoo goed als ik ze ken."

Ik betuigde mijne erkentelijkheid voor het vertrouwen; ik zeide aan den heer Merry, dat ik van intentie was om een nota aan Joseph te presenteeren, en daarbij te zeggen dat ik, geïnformeerd zijnde dat er een project-tractaat opgemaakt was, daarvan communicatie wenschte te hebben, ten einde die punten op te kunnen geven welke van de Bataafsche zijde in discussie dienden gebragt te worden.

De heer Merry vond dit geschikt, doch wenschte vooral vermijd te hebben alle soupçons van verstandhouding tusschen de Britsche en Bataafsche plenipotentiarissen, ten einde aan de Franschen geen ombrage te geven.

26 December. — De Britsche en Fransche legatiën bij mij spijzende, was het tusschen mij en den heer Merry afgesproken, dat hij Merry, den minister Joseph Bonaparte vragen zoude of hij antwoord had uit Parijs op het overgezonden project. Het antwoord van Joseph (hetwelke de heer Merry mij dadelijk communiceerde) was eenvoudig: *nog niet.* Edoch eenige der jongelieden van de Fransche legatie in gesprek met de heer Merry tredende, zeiden:

de reis van den Eersten Consul naar Lyon zal eene stagnatie aan onze zaken alhier veroorzaken [1]).

27 December. — De courier Nijenhuis bragt mij de dépêche van den secretaris van Staat, inhoudende een zeer flatteuse en approbative resolutie van mijne gehoudene directie in de conferentiën met Joseph Bonaparte en met Lord Cornwallis . . . . . [2]).

28 December. — Bemerkende dat Joseph Bonaparte mij nog niets van het op den 21 December reeds ontfangen project-tractaat gecommuniceerd had, en tevens niets vernemende van hetgeen tusschen Lehoc en Talleyrand te Parijs genegotieerd wierd, besloot ik dat het Fransche gouvernement nog niet van zijn plan was afgegaan, om volstrekt met precipitatie een tractaat tusschen de Fransche en Britsche ministers separaat te doen teekenen, en dan, door alle middelen, de adhaesie van den Bataafschen minister te obtineeren. Ik meende eene officieele demarche niet langer te moeten uitstellen, en adresseerde, na rijp overleg, eene note aan den Franschen plenipotentiaris [3]). Ik begreep dat die demarche en de tournure dier note geschikt was, om (indien men daarvan de mogelijkheid konde veronderstellen) het Fransche gouvernement het onhebbelijke, indecente, en geheel trouwelooze van deszelfs houding in de conduite der negotiatie te doen gevoelen; voorts om hetzelve te provoceeren om met eenige ouvertures voor den dag te komen omtrent de projecten van de Fransche zijde; alsmede om gelegenheid te hebben van de reclames van mijne Republiek tegen Engeland te kunnen doen gelden. Het obtineeren van het project-tractaat was de minste mijner bedoelingen; dit interesseerde mij niets, alzoo ik van den inhoud daarvan, voor zooverre mijn land betrof, genoegzame kennis droeg.

Ik bragt in persoon deze note aan 't hôtel van den Franschen plenipotentiaris; ik deed zulks te meer omdat ik daardoor toonen wilde dat ik bij 't overgeven derzelve gaarne mondelijk den Franschen minister had willen onderhouden. Hem niet aantreffende, recommandeerde ik bij de overgeving om den Franschen minister te zeggen, dat de Bataafsche minister in persoon zich aangediend had om dat papier aan den Franschen minister over te geven.

Dezen eigen avond waren de Bataafsche en Fransche ministers met hunne familiën bij den maire Debray op een bal verzogt. Niemand van de Fransche legatie arriveerde dan (en wel niet voor elf uren) de jongelieden Pontalis en Roederer; Joseph Bonaparte noch de secretaris Dupuis kwamen. Ik soupçonneerde dat men aan het Fransch hôtel onmiddellijk over de voormelde note in beweging en occupatie geraakt was. Ik werd in dit soupçon versterkt door 't zich laten ontvallen van een der voormelde jongelieden, dat de minister en de secretaris niet konden komen, omdat zij dien nagt twee couriers te expedieeren hadden. Ik giste daaruit dat welligt een dier couriers met de copie

---

1) Over de consulta van Lyon zie Sorel VI, 178. — De Eerste Consul vertrok 8 Jan. 1802 daarheen; Talleyrand reeds veel eerder.

2) Weggelaten een gesprek met den prefect over de huishuurkwestie.

3) Bij G. Schimmelpenninck I, 344.

dier note aan den Eersten Consul en de andere aan Talleyrand stond geëxpedieerd te worden.

29 December. — Altoos bij het doen der demarche met de note van den 28sten in 't oog houdende om zooveel mogelijk de Parijsche geheime en delicate negotiatie niet te prejudiceeren, en tevens volstrekt noodig oordeelende om positief omtrent den staat dier negotiatie te worden geïnformeerd, schreef ik een zeer langen brief aan Lehoc met toezending van de copie der note; deze brief had ten hoofddoel om Lehoc van de gedane demarche *au fait* te stellen, ten einde dezelve waar het konde noodig worden te justifieeren, en verder om op prompte en afdoende ouvertures van de dispositiën en vorderingen te Parijs te insteeren, met tekennengeving dat ik positief wist dat er reeds een project-tractaat gepresenteerd was, en dat ik vreesde dat Lehoc zoowel als Talleyrand mij zogten te bedriegen. Deze brief [1]) te delicaat zijnde om met de gewone post verzonden te worden, werd in handen gesteld van een vertrouwd Hollandsch reiziger, met expresse aanbeveling om denzelven eigenhandig aan Lehoc op den 1 Januari 1802 's ogtends tusschen tien en elf ure over te geven.

Dienzelfden ochtend arriveerde de heer Ruysch [2]), wiens komst was aangekondigd door eene particuliere ven den Staatssecretaris van der Goes, en wiens missie bestond in mij over eenige punten, de West-Indische bezittingen van den Staat betreffende, te elucideeren. Bij de eerste conversatie met dezen zendeling wierd ik volmaakt bekend met het eenig doel derzelve, namelijk om te prevenieeren dat in het aanstaande tractaat de Engelschen eene stipulatie van vrije vaart en handel op die coloniën mochten obtineeren. Ik was niet weinig verbaasd zoo spoedig het noodelooze, immers ontijdige, dier zending te vernemen: immers ik had geen schijn of blijk van zoodanige intentie uit eenige conversatie met Cornwallis kunnen opmaken. Ik gaf zulks op eene decente wijze aan den zendeling te kennen, en recommandeerde hem van noch over dat sujet, noch over iets van dien aard, direct of indirect het congres rakende, met de gewone post te schrijven. Ik informeerde hem dat alle brieven geopend werden, en dat de Franschen of Engelschen, die misschien nu nog niet bedagt waren om van dat punt alhier op 't congres te spreken, welligt door 't zien van het belang der zaak konden worden wakker gemaakt. Daar de heer Ruysch in 't begin het gewigt van deze observatie niet scheen te bemerken en zelfs geen overtuiging van de opening der brieven scheen te hebben, zeide ik hem dat ik hem deze aanbeveling als vriend deed, en de observatie daarvan, bij 't belang des lands, als minister van hem eischte: dat hij over niets essentieels dan alleen per Bataafsche couriers moest schrijven.

Ik bevond mij 's avonds met den Franschen plenipotentiaris ten huize van Mylord Cornwallis, alwaar de legatiën dien dag dineerden. Aldaar arriveerende op het tijdstip dat er nog niemand in het vertrek was als de secretaris Merry, nam ik die gelegenheid waar om te polsen wat er tusschen de Britsche en Fransche legatiën was voorgevallen. Dit gaf aanleiding tot de volgende conver-

---

1) Niet bewaard.

2) G. A. W. Ruysch, lid van den Amerikaanschen Raad, die in de plaats getreden was van het W.-I. Comité.

satie, welke meestal met den heer Merry in de Fransche taal, welke deze zeer magtig was, plaats greep.

S. — „Pourquoi ne vous a-t-on pas vu au bal d'hier chez le maire?"

M. — „Nous avons été occupés toute la nuit avec les Français."

S. — „Il faut des causes graves pour une légation française pour leur faire manquer un bal. Joseph a-t-il réponse de son frère sur le projet de traité que vous lui avez présenté?"

M. — „Oui."

S. — „Eh bien? Adopte-t-il la forme?"

M. — „Point du tout. Nous nous sommes bataillés comme des enragés là-dessus, de huit heures du soir jusques à minuit. Mylord Cornwallis a été de la conférence. Il s'en est allé à minuit après une conversation assez vive déjà, sans être venu à aucun résultat. Et moi je suis resté avec Joseph Bonaparte jusqu'à trois à quatre heures du matin. Nons avons eu une conversation des plus vives."

S. — „Persistent-ils donc toujours dons leur plan de faire séparément la paix avec vous?"

M. — „Toujours. C'est sur ce point-là principalement que nous nous sommes débattus avec une vivacité et en même tems avec une tenacité égale."

S. — „Comment! Ils vous croyent assez peu forts dans la direction des affaires pour espérer vous entraîner dans un plan aussi inconvenable?"

M. — „Oh! Je commence à m'en douter; ils ne sont pas sincères; ils veulent nous tromper."

S. — „Mais comment peuvent-ils espérer de réussir? comment peuvent-ils vouloir vous entraîner à une démarche aussi fausse, même à un plan dont l'exécution est impossible? Je dois encore répéter ici ce que j'ai eu l'honneur de vous dire précédemment. L'exécution de leur projet est impossible. Résumons encore une fois l'ensemble de ce projet. Ils persistent à faire et à signer avec l'Angleterre un traité de paix définitif isolément et séparément de leurs alliés. Ils vous diront qu'après que vous aurez signé cela, ils vous feront avoir un acte d'adhésion de la République batave et de l'Espagne. Ce traité ne contiendra que le développement des articles préliminaires; il n'y aura rien de stipulé pour la République batave. Eh bien! Je vous répète que c'est impossible, parce que jamais ils ne pourront vous procurer cet acte d'adhésion. Je suis prêt à signer un traité juste et équitable; mais j'exige que mes justes réclamations soient stipulées. Nous ne nous déshonorerons jamais par une conduite opposée."

M. — „Eh bien! c'est là encore leur plan: ils ne veulent vous faire figurer que précisément pour ce rôle-là."

S. — „Je vous le répète solemnellement que je ne jouerai jamais ce rôle. Si malheureusement vous tombiez dans ce piége-là, je ne vois que trop bien la fâcheuse position de mon pays. Je vois toute la confusion qui en résulterait; je vois l'horrible abus de pouvoir que le gouvernement français pourrait se permettre, mais nous éviterons en tout cas une conduite ignomineuse et avilissante. Je vous assure de la manière la plus solemnelle que je partirais d'Amiens plutôt sans signer la paix, que déshonoré apres avoir signé un acte aussi peu analogue à ce qu'on doit à un pays qu'on a proclamé indépendant."

M. — „Vous auriez raison. Aussi l'affaire en est restée là; nous avons persisté de part et d'autre dans nos systèmes, et nous avons expédié, de part et d'autre, des courriers avec des dépêches qui rendent compte de cette conférence."

S. — „Je vous assure que si vous persistez, ils céderont. Le premier Consul veut la paix; il la désire personnellement; il est convaincu qu'il en a besoin. Vos soupçons à cet égard ne sont pas fondés, je vous l'assure. Je connais leur politique; je les ai observés depuis très longtems; je me suis trouvé depuis plusieurs années très près du grand théâtre."

M. — „Mais pourquoi donc au nom du Dieu cette contenance? Pourquoi donc ces mauvaises chicanes?"

S. — „Précisément parce qu'ils veulent brusquement faire la paix avec vous; ravoir ce que vous leur avez pris. Cela fait ils se moquent des conséquences; ils restent alors avec nous et avec l'Espagne sans avoir réglé nos intérêts. Ils feront alors toutes espèces de demandes; il exerceront toute espèce de despotisme sur ces deux pays. Ils savent bien qu'en nous comprenant dans le même traité, vous nous donnerez une espèce d'importance qui ne pourrait qu'être nuisible à leurs vues ambitieuses et peu raisonnables. Si vous tenez ferme, je ne désespère pas de nous mettre dans une assiette convenable, c. à d. de nous mettre dans un état indépendant. Je ne désespère pas, dans ce cas, de leur faire renoncer à Flessingue."

M. — „Eh bien. Nous tiendrons ferme; aussi ne sommes-nous pas plus avancés que le jour où nous sommes venus ici. *Il n'a pas même encore les pleins-pouvoirs nécessaires*" (parlant de Joseph Bonaparte).

S. — „Je vous prédis qu'on finira par les lui donner, si vous tenez ferme."

Deze conversatie continueerde nog eenige minuten in denzelfden geest. Ik observeerde steeds eene blijkbare inquietude bij den heer Merry, dat de Eerste Consul de vrede niet wilde, immers dezelve wilde retardeeren; ik meende hieruit te kunnen opmaken dat het Britsch cabinet ook aan de oprechtheid van de intentie van den Eersten Consul begon te twijfelen, en tevens meende ik te kunnen bespeuren dat deze twijfeling voor het Britsch cabinet pijnlijk was, en dat bijgevolg dat cabinet indedaad de vrede verlangde.

Al voortredeneerende hoorde men het rijtuig van Joseph Bonaparte avanceeren, en men brak de conversatie af.

Joseph met zijne familie binnengetreden zijnde, nam al aanstonds de gelegenheid waar om zich met mij van het overige gezelschap af te zonderen, hetwelk gelegenheid gaf tot de volgende conversatie.

B. — „J'ai été fort occupé hier au soir. J'ai eu une très longue conférence avec l'ambassadeur anglais."

S. — „Vous avez reçu ma note. Je vous l'ai portée moi-même; je ne vous ai pas trouvé; j'aurais désiré de l'appuyer de bouche."

B. — „C'est principalement sur le contenu de cette note que notre conversation a roulé; il m'a paru que l'ambassadeur anglais est précisément dans le système développé dans votre note" (fixant son interlocuteur).

S. — „Ma foi j'en suis bien aise, parce qu'en vérité je ne devais m'attendre qu'à de l'opposition du côté anglais. Je croyais que c'était l'Angleterre qui insistait de finir séparément avec vous, et que vous persistiez à ne pas

vouloir vous séparer de vos alliés; je croyais même que vous m'aviez dit cela le lendemain de mon arrivée à Amiens" [1]).

B. — „Point du tout. C'est moi qui ne puis que signer un traité séparé."

S. — „Mon Dieu! vous aurais-je si mal compris dans le temps. J'avais d'autant moins de raison de le prendre dans un sens différent, que manifestement l'intérêt de l'Angleterre serait de finir séparément avec la France."

B. — „Pourquoi?"

S. — „Mais c'est si clair. Vous négociez déjà avec eux sur un projet où la Batavie n'est pour rien que pour les cessions. S'ils peuvent finir de cette manière, ils auront la paix avec vous et nous aurons après à nous débattre isolément avec eux sur les réclames criantes, qu'ils ne nous refuseraient pas si la négociation fût dirigée conjointement et à la même époque avec vous. Mais ils se moqueront après la signature d'un traité séparé avec la France." M'apercevant de l'embarras de Joseph, j'ajoutai: „Vous sentez donc la valeur de mes motifs pour insister sur des conférences combinées; vous me permettrez en outre de vous demander si vous n'êtes pas déjà surpris comment j'ai pu si longtems prolonger mon silence. Peut-être avez vous taxé d'indifférence ou de négligence ce qui n'a été que discrétion jointe à une diplomatie très peu ombrageuse."

B. (toujours visiblement embarrassé). — „Mais vous paraissez croire que c'est depuis longtems que nous négocions avec les Anglais; au contraire ce n'est qu'avant-hier qu'il a été question d'un projet de traité."

S. (croyant y voir une espèce de stratagème pour lui tirer les vers du nez). — „Vous ne négociez avec lord Cornwallis que *depuis son arrivée à Paris.* Vous ne voulez pas que j'ignore ce que tout le monde sait. Mais je vous dis que je n'ai pas adopté une diplomatie méfiante et ombrageuse. Peu de ministres en Europe, avouez-le-moi, auraient osé se permettre cette longue inaction que j'ai observée ici à Amiens. Mais je connais les idées de mon gouvernement. Je connais le degré de confiance qu'il m'accorde. Je sais qu'il ne craint pas que je puisse être insouciant. Cette tranquillité est d'ailleurs confirmée par l'extrême confiance qu'il a en votre frère. Il ne se permet pas des doutes sur ses bonnes dispositions. Je l'ai souvent dit moi-même au premier Consul, que nous ne croyons pas qu'il puisse appartenir à la vie d'un grand homme d'avoir perdu un pays aussi intéressant que ma patrie, et je suis sûr que je ne travaille que dans son sens si j'insiste sur l'admission de la République batave aux discussions et à la confection d'un traité de paix à faire et à signer conjointement et non séparément."

B. (toujours embarrassé). — „Nous avons pensé qu'il valait mieux finir séparément avec les Anglais. Le projet de traité qui a été présenté de notre côté à Paris a été conçu dans ce sens; vous n'y étiez que pour autant que les préliminaires avaient fait mention de vous. Enfin cela n'était qu'une rédaction des préliminaires le plus favorablement interprêtées en notre faveur — c'était naturel. Les Anglais à leur tour ont fait la même chose: ils nous ont de leur côté présenté un projet dans lequel ils interprêtent dans leur sens les articles préliminaires."

S. (qui était assez surpris d'apprendre par cette ouverture que déjà à

1) „Zie 8 December" (noot van Schimmelpenninck).

Paris un projet de traité avait été présenté, et nommément un projet rédigé du côté de la France). — „Je vois bien pourquoi votre frère a voulu adopter le mode d'un traité séparé: voici la raison. Votre frère par suite de son caractère qui le porte à finir toujours de la manière la plus prompte, a voulu éviter les longueurs; sûrement a-t-il voulu éviter que la négociation ici ne prenne le caractère d'une besogne intricate. Il a pensé que si l'Espagne et la Batavie fussent immédiatement admises aux conférences sur un traité commun, leurs réclames pourraient bien être de nature à occasionner les longueurs, des altercations; enfin que cela pourrait embrouiller les cartes. Quant à la Batavie, il est dans l'erreur; nos objets sont extrêmement simples; ils n'ont besoin que d'être discutés avec loyauté pour les déterminer. Voilà ce que nous exigeons; voilà ce que nous avons droit d'exiger. La marche qu'on a tenue jusqu'ici est précisément de nature à amener des délais. Je ne veux pas m'en rendre responsable. Vous sentez la force de mes motifs; faites-les valoir auprès de votre frère et entamons franchement et conjointement les conférences; alors tout se finira le mieux du monde."

B. — „J'ai écrit très fortement à mon frère dans ce sens-là en lui envoyant votre note. Je n'ai rien oublié pour lui faire sentir la nécessité de cela."

S. (willende zoo mogelijk vernemen of er van de Engelsche zijde iets omtrent de vaart op onze West-Indische coloniën, vooral Demerary en Esseqüebo, bedoeld wierd). — „Les Anglais, dans leur projet, prétendent-ils faire adopter quelques conditions par rapport à nos colonies américaines, Surinam, Demerary, Essequebo?"

B. — „Non, pas du tout; ils se bornent bien fidèlement aux préliminaires, mais ils en expliquent le sens à leur avantage. Non, vos colonies vous seront rendues sans autres conditions que celles qui puissent se trouver dans les préliminaires."

S. — „De sorte qu'il n'ont pas parlé ni stipulé dans leur projet quelques avantages, soit de naviguer sur les colonies, soit pour faire commerce, et pour y importer leur marchandises, etc?"

B. — „Point du tout; pas un mot de cela."

S. — „Indépendamment de la forme du projet, que les Anglais paraissent vouloir faire conjointement entre les quatres puissances, êtes-vous d'accord sur la matière? sur les ingrédiens?"

B. — „Pas du tout; il y a quelques points de discussion très majeurs: l'objet des prisonniers de guerre. Ils nous font un compte de plusieurs millions pour les frais d'entretien et de nourriture. Il y a un article dans les préliminaires qui dit que cela sera terminé au congrès conformément au droit des gens et aux principes consacrés par l'usage. Eh bien, nous prétendons qu'il ne leur est rien dû pour cet entretien; que c'est à la puissance qui les prend à les entretenir."

S. — „De sorte que votre dispute à cet égard ne roule pas sur le *quantum*, mais sur la chose même, sur le principe."

B. (avec beaucoup de chaleur). — „Précisément; je conteste le principe. J'ai développé fort à la longue mes argumens; je les crois très victorieux."

Hier begon Joseph Bonaparte eene demonstratie, die meer dan een kwartier duurde. Ik vond niet raadzaam daarop eenige aanmerkingen te maken

welke Joseph in het denkbeeld konden brengen dat ik het omtrent dit verschil met de Britsche sustenue eens was; ook had ik geen gedecideerde opinie omtrent dat stuk. Uit den loop van het lang betoog van Joseph bemerkte ik dat diens conclusie hierop neer kwam:

„Als men het recht der volken, dat is (afgetrokken van de gebruiken) *het recht der natuur* raadpleegt, dan is de verplichting van het onderhoud der gevangenen opgelegd aan de *nemende* mogendheid, en niet aan de natie tot welke de gevangenen behooren. Als men het constant gebruik wil raadplegen, dan zijn alle de oude en latere tractaten in ons voordeel. En er is geen blijk van het tegendeel dan bij de schikking tusschen Engeland en Frankrijk bij 't eindigen van den voorgaanden oorlog. Uit zulk een voorbeeld, tegen alle algemeene gebruiken aandruischende, valt geen consequentie te trekken. Men weet hoe dat bij het toenmalig Fransche hof te werk ging; *un bon-mot décida de tout.* Quand ce malheureux de Vergennes," zei hij, „ou quelqu'autre courtisan aurait dit au Roi: *Comment Sire! Le Roi de France souffrirait-il que ses soldats mendieraient leur pain dans un pays étranger, ou qu'une puissance étrangère leur donnerait la nourriture comme l'aumône!* cela suffisait quelquefois pour gaspiller l'argent public. De pareilles légèretés ne peuvent pas être alléguées comme des exemples."

„Mais comment faire," hernam ik, „quand après avoir épuisé de part et d'autre toute votre logique, vous finirez par ne pas tomber d'accord?"

Joseph was verlegen met deze vraag en antwoordde: „Ma foi, je ne sais pas; je soutiendrai ma thèse."

Ik hernam: „Le texte des préliminaires dit que vous terminerez cette discussion d'après le droit des gens et d'après les principes consacrés par l'usage, mais en dernière analyse cela ne vous mène pas plus loin que vous n'étiez à Londres, lorsque, pour éviter des longueurs, vous adoptiez cet article, parce que vos disputes maintenant roulent sur ce que ce droit des gens prescrit, et sur la force des exemples récens qui paraissent en contradiction avec des exemples de plus ancienne date. Savez-vous ce qu'il vous reste à proposer dans le cas où vous ne pourriez pas vous accorder sur la valeur des argumens?"

B. — „Non; quel moyen?"

S. — „Vous devez stipuler dans le traité de paix que n'ayant pas pu vous entendre sur l'application et l'exécution de l'article des préliminaires relatif à l'entretien des prisionniers, les deux puissances nommeront de part et d'autre des arbitres dans les puissances neutres pour déterminer ces discussions sur la base de cet article, avec promesse de s'en rapporter à cette décision."

B. — „Cette idée n'est pas mauvaise."

S. — „Ma foi, il est difficile d'en adopter une autre, parce qu'il serait fâcheux qu'une différence d'opinion à ce sujet pourrait empêcher l'heureuse issue de notre congrès."

Joseph scheen zeer veel behagen in dat idée te nemen; en hiermede liep deze conferentie, welke wel ruim een half uur duurde, af.

30 December. — Ik had eene nadere conferentie met den burger Ruysch; ik gaf hem te kennen dat wij uit eene conferentie welke ik gelegenheid had

gehad gisteren te hebben, was gebleken, dat er tot op dit moment bij de Engelsche legatie geen blijk van intentie was om bij het aanstaande tractaat iets te stipuleeren met betrekking tot onze West-Indische coloniën. Ik deed hem op eene discrete wijze gevoelen, dat zijne reis noodeloos, en zijn verblijf geheel zonder object was. Ik voegde er o. a. bij: „Als ik in uw plaats was ging ik een uitstap naar Parijs doen. Gij hebt hier geen het minste werk en zult u vreeselijk vervelen. Als er kwestie mocht komen van het punt hetwelk uwe reis schijnt geprovoceerd te hebben, zal ik u te Parijs een courier zenden." De heer Ruysch antwoordde dat hij eerst eens wenschte bij Cornwallis gepresenteerd te worden. Ik bood mij daartoe aan.

31 December. — Ik bevond mij met de Fransche en Britsche legatiën ten huize van Joseph Bonaparte, alwaar dezen dag het circuleerend diner der plenipotentiarissen was. Wat vroeg arriveerende, zag ik gelegenheid in conferentie te treden met den gastheer, die zulks dadelijk zogt.

B. — „Je viens de recevoir réponse de mon frère sur l'objet de cette note."

S. — „Eh bien!"

B. — „Votre demande d'être admis formellement aux conférences ne souffre pas de difficulté; la raison pourquoi cela n'a pas eu lieu est que nous n'avons pas encore une preuve officielle de votre adhésion aux préliminaires; vous ne les avez pas ratifiés. Nous les avons ratifiés; la Hollande ne les a pas ratifiés; il faut une espèce de ratification de votre part. Je vous présenterai une note; je vous détaillerai notre système."

S. — „Je l'attendrai, et je vous répondrai par note. Mais je puis vous dire d'avance que nous n'abandonnerons pas notre système aussi simple que raisonnable. Je vous répondrai que je suis venu ici avec des pouvoirs assez étendus pour faire un traité definitif où tous les points stipulés par les préliminaires peuvent être consacrés; mais je ne suis pas autorisé à signer un traité, encore moins à donner un acte d'adhésion séparé, si l'on ne fait pas droit à mes demandes équitables sur les points qui doivent être finis à la pacification générale qui se fera ici à Amiens. Volià bien clairement la nuance établie."

B. — „Mais c'est juste. Une telle explication suffira; nous serons d'accord."

S. — J'en serai charmé. J'attendrai votre note."

Hier eindigde de conversatie over dit gewigtig objet. Het nuttig oordeelende om mij zoo nauw mogelijk met Joseph te lieeren, nam ik daartoe te baat het oude object der Silezische obligatie. Dit gaf aanleiding tot de volgende conversatie:

S. — „Je désire encore vous entretenir sur un objet tout à fait différent. C'est le calcul des vos rapports avec l'Autriche qui me fait croire que peut-être vous pourriez entamer cette besogne; c'est un objet de finances."

B. (met een blijkbare gretigheid). — „Volontiers. Quand vous voudrez je suis à vous, quand viendrez-vous?"

S. — „Je préparerai les pièces nécessaires pour vous mettre au fait. Il s'agit d'un ancien emprunt que l'Autriche nous doit."

B. — „Contez-moi un peu ce que c'est."

S. — „Il y a environ 40 ans que nos capitalistes ont prêté à l'Empereur

plusieurs millions; cet emprunt était hypothéqué pour les intérêts et remboursemens sur la Silésie. Vous savez que par suite de la paix que été dans le tems faite entre l'Autriche et le grand Frédéric, une partie de la Silésie a été cédée à la Prusse. Eh bien! depuis ce tems-là l'Empereur ne paye ni capital ni intérêts; il nous renvoye à la Prusse et celle-ci à l'Autriche, et voilà comme nos capitalistes se trouvent à la lettre volés de cet argent comme s'ils étaient volés sur la grande route par des brigands plus fort qu'eux."

B. — „Est-ce beaucoup qu'on doit à vos financiers par suite de cette affaire?"

S. — „Mais oui, en capital et intérêts c'est plus de 20 millions de francs."

B. — „Diable! cela vaut la peine."

S. — „Je vous l'assure, cela serait la meilleure affaire possible si l'on pourrait l'arranger. Ces effets ont presque perdu toute espèce de valeur, vous comprenez : : : : :"

B. — „Cela pourrait faire une fière spéculation."

S. — „Je vous le promets! Cela serait une affaire à enrichir celui qui pourrait la faire réussir; cela serait en même tems l'affaire la plus honnête et la plus honorable, puisque cela récompenserait largement celui qui la ferait réussir en servant en même tems la cause la plus juste, et en faisant une chose utile aux habitans de mon pays qui n'ont perdu que trop."

B. — „Je vous promets tout ce qui dépend de moi. Faites-en un aperçu et venez m'en parler au plus vite."

Deze conversatie alzoo eindigende, had de minister een delicate conferentie met den heer Merry, hierop neerkomende:

S. — „J'ai cru m'apercevoir que nous l'emporterons; ils me paraissent résolus de traiter conjointement."

M. — „Oh! J'ai trouvé les choses bien changées; nous avons eu un long entretien; ils commencent à filer plus doux."

S. — „Eh bien! Vous voyez précisément que ce que je vous ai prédit arrive. Ils veulent la paix, soyez-en sûr; nous la voulons aussi; mais nous en voulons une bonne et raisonnable. C'est votre cas aussi; il ne s'agit que de tenir ferme, et tout va bien."

M. — „J'ai à parler avec vous en détail; j'ai à parler avec vous tout à notre aise. Il y a quelque chose: Joseph a reçu depuis hier trois courriers."

S. — „Moi aussi, j'ai à vous dire des choses que peut-être vous ignorez. Nous nous verrons au premier jour."

Ik had vervolgens na het diner eene korte conversatie met lord Cornwallis. Deze liep over hetzelfde onderwerp; ik versterkte mylord op alle wijze in de opinie van nimmer van systhema te veranderen omtrent de form der negotiatie; ik betoogde hem dat alle andere wegen schadelijk en niet faisabel waren. Lord Cornwallis scheen zeer voldaan, en verzekerde vol te zullen houden.

1 Januari 1802. — Ik vernam van een der jongelieden geattacheerd aan de Britsche legatie, dat mylord de gepasseerde nagt een courier naar Londen geëxpedieerd had. Ik vermoedde dat dezelve aan 't Britsch ministerie dépêches bragt inhoudende de communicatie van de toegeving van de Fransche zijde omtrent het object van het gemeenschappelijk en niet separatelijk te sluiten tractaat. Uithoofde van het belangrijke van hetgeen op dit moment passeerde,

verlangde ik precies van den staat van zaken onderricht te zijn, vervoegde mij bij lord Cornwallis en zocht herhaalde reizen het discours op den staat der negotiatie te brengen. Edoch ik vond mylord, die min of meer onpasselijk was, *in very low spirits*, en niet gedisponeerd om zakelijk het stuk te bepraten. Ik verliet hem dus spoedig, en bezogt den secretaris Merry, wien ik in een zeer spraakzame luim vond, en bezig met het werken aan de rekening der krijgsgevangenen.

S. — „Je vous trouve encore occupé avec vos comptes des prisonniers; vous travaillez-là pour tirer cet objet au clair, mais à quoi bon tout ce travail, puisqu'on vous conteste le principe? Avant que de vous embarrasser du *quantum*, vous deviez être sûr du principe."

M. — „Ah, ah, ah! Vouz savez donc cette contestation."

S. — „Mais oui; je suis parfaitement instruit de ce qui se passe entre vous autres. Vous aurez toute une plaidoirie."

M. — „Tout cela n'a pas le sens commun. Ils contestent un point que Talleyrand a avoué par une lettre formelle; ils oublient ce qu'ils ont fait et ce qu'ils ont écrit."

Hier liep de conversatie eenigen tijd op dat stuk, hetwelk ik maar opgeworpen had om aan de praat te komen. Dit afgeloopen zijnde zeide ik:

S. — „Eh bien? Où en sommes-*nous*, nous autres?"

M. — „Mais vous serez appelé à nos conferences; Joseph nous a promis cela. Comme nous nous sommes battaillés dans les dernières conférences!"

S. — „Comment donc."

M. — „Ils ont toujours voulu vous mettre de côté, (avec accent) *ils ont voulu mettre dans le protocole que les plénipotentiaires de l'Espagne et de la Batavie étaient censés être absens.* (Moi riant aux éclats). Oui monsieur, vous êtes réputé être absent!"

S. — „Mais c'est pousser la farce trop loin. Et qu'avez-vous répondu?"

M. — „Nous avons répondu: Comment monsieur Bonaparte! Nous ferions mettre dans le protocole que le ministre batave est absent, tandis que nous savons qu'il est depuis trois ou quatre semaines au congrès?"

S. — „Que répliqua-t-il?"

M. — „Des choses vagues; par exemple, qu'aussi longtemps que les plénipotentiaires à ce congrès ne s'étaient pas expliqués sur les préliminaires, leur apparition à Amiens n'avait rien de commun avec le congrès; ce n'était que l'adoption des préliminaires qui pourrait les constituer membres du congrès."

S. — „Vous connaissez notre système par rapport aux préliminaires. Je puis déclarer que j'ai des pouvoirs suffisans pour participer à la négociation d'un traité définitif d'après la base des préliminaires."

M. — „Vous a-t-il dit qu'il avait reçu des pleins-pouvoirs pour négocier conjointement?"

S. — „Non. Il m'a dit qu'il les recevrait."

M. — „Voila donc encore un mensonge; il a voulu nous faire croire hier au soir qu'il les avait reçus."

S. — „Vos points en dispute sont-ils toujours les mêmes?"

M. — „Oui jusques à ce moment. *Ils céderont par rapport à l'article du Portugal.*" (Van dit punt had de heer Merry bij zijn vorige conversatie niet gesproken).

S. — „Et par rapport à Malte?"

M. (riant aux éclats). — „Oh! c'est trop plaisant; il y a quelques jours qu'il a voulu nous tâtonner pour accepter le Roi de Naples pour protecteur de l'Ordre! Il était plus plaisant encore, que lorsqu'il vit que nous repoussions cela comme une sottise, il disait lui-même: *Mais vos objections ne sont pas injustes. Nous serons toujours maîtres de l'Italie* (cette phrase lui échappa) *et nous pourrions toujours proposer au Roi de Napels l'alternative de nous signer un ordre de nous délivrer Malte, ou de voir son royaume envahi par nos troupes.* Vous voyez, monsieur, qu'ils ne peuvent pas même cacher leur systême de dominer tous les états qui sont autour d'eux."

S. — „Vous avez envoyé un courrier hier au soir?"

M. — „Certainement. Ce courrier était nécessaire parce que notre précédent courrier portait, je vous l'avoue, des dépêches très peu agréables. Nous y avions dit que nous ne voyions que des subterfuges, etc. Le courrier que nous venons d'envoyer les calmera un peu: nous y avons dit que Joseph Bonaparte nous avait dit qu'il recevrait incessamment des pouvoirs pour traiter conjointement avec les alliés. Mylord Cornwallis croyait qu'il avait dit qu'il les tenait déjà, et voulait que je l'écrirais dans ce sens; mais comme c'est moi que fais les dépêches je n'ai pas voulu l'écrire, parce que j'ai bien compris par ses phrases qu'il ne les avait pas encore."

Hiermede liep deze conversatie af. Tehuis komende, vond ik aldaar de note van Joseph Bonaparte ter beantwoording van de mijne [1]).

2 Januari. — Ik maakte dadelijk een project gereed ter beantwoording der note; dit project was letterlijk een herhaling van de eerste, met een bijgevoegde verklaring dat ik in dien zin gereed was om op grond der preliminaires tot de negotiatie te concurreeren.

Juist dien eigen namiddag omstreeks vier uren kwam Joseph bij mij. Hij bracht dadelijk het discours op zijne note van gisteren. Dit gaf aanleiding tot het volgend gesprek.

B. — „Me donnerez-vous cette adhésion que je demande?"

S. — „Nous paraissons être encore au point dont nous sommes partis. Je vous répondrai en répétant que j'ai des pouvoirs assez étendus pour négocier un traité définitif sur les bases des préliminaires."

B. — „Ce n'est pas ce qu'on m'a ordonné d'exiger de vous: il me faut une adhésion pure et simple."

S. — „Pour mieux nous entendre, je vais vous lire la note que je vous présenterai probablement; ce n'est encore qu'un projet, mais l'essentiel y est certainement." (Ici je fis la lecture).

---

1) „Le soussigné a adressé à son gouvernement la note du citoyen Schimmelpenninck. Il est autorisé à l'inviter à concourir au traité définitif. Le ministre batave doit sentir cependant que la notification de l'adhésion de son gouvernement à la cession de Ceylan et aux autres stipulations contenues dans le traité préliminaire doit avoir lieu préalablement. Le but du congrès étant d'expliquer, développer et rédiger d'une manière définitive et solemnelle les articles arrêtés à Londres et ratifiés par les gouvernemens français et anglais, la reconnaissance pure et simple de ces articles est une condition indispensable Le soussigné l'attend avec impatience pour inviter le citoyen Schimmelpenninck à intervenir aux conférences. Amiens, le 11 nivôse an X [1 Jan. 1802]. BONAPARTE" (archief-Schimmelpenninck).

B. — „Ce n'est pas admissible. Parlez des objets que nous avons à démêler séparément; mais cela ne regarde pas les Anglais. Donnez-nous une déclaration pure et simple d'adhésion ou d'adoption. Un de ces mots."

S. — „Je ne puis pas et ne dois pas le faire. Vous n'avez pas le droit de l'exiger: c'est contre tout usage. Tout ce que vous avez droit d'exiger, c'est de savoir si je puis participer à la négociation sur la base des préliminaires."

B. — „Ma foi, je ne prévois pas à quoi cela nous mènera; je le répète, je ne le prévois pas. Ce que je crois pouvoir vous assurer, c'est que la marche que vous prenez sera très nuisible aux vues de votre gouvernement. Le premier Consul y verra une preuve manifeste de méfiance. Cela contraste beaucoup avec la conduite de l'Angleterre: elle laisse sortir notre flotte avec 25.000 de nos meilleurs soldats. Quelle marque de confiance! Elle sait que si nous voudrions en abuser, nous prendrions avec ces forces-là toutes leurs possessions américaines. Cela a fait le meilleur effet; depuis cette marque nous ne pouvons pas soupçonner leurs loyales intentions."

S. — „La chose est bien différente par sa nature; quand l'Angleterre a permis cette sortie, n'avez-vous pas pris des arrangemens? n'avez-vous pas dit quel serait l'objet, le but, la fin? Eh bien; que le gouvernement français vous autorise à me donner les mêmes assurances quant aux vues équitables de mon gouvernement! Mais point du tout: vous ne vous engagez a rien."

B. — „La pièce que j'exige ne vous engage non plus à rien; cette adhésion des préliminaires, comme vous le pensez vous-même, ne peut avoir aucune force effective qu'autant qu'elle soit consacrée par le traité définitif. Par conséquent vous pouvez toujours faire valoir vos prétentions; je n'estimerai heureux si on veut m'autoriser de les traiter avec vous. Mais supposons le cas où l'on ne voudrait pas: eh bien, vous pourriez-vous refuser à la signature du traité définitif?"

S. — „J'ai cru qu'il valût beaucoup mieux de vous faire sentir au commencement tout notre système: cela nous ôtera toute responsabilité; cela nous justifiera un jour."

B. — „Je vous le répète que vous vous y prenez mal. Je puis vous dire davantage: on n'y verra pas seulement une méfiance offensante, mais un dessein d'entraver la marche de la négociation entre nous et les Anglais."

S. — „Cela n'est pas possible; si par suite de la note que je vous ai lue, vous notifiez au ministre anglais que le plénipotentiare batave peut négocier sur la base des préliminaires, alors celui-là ne s'opposera pas à mon admission. Il n'est pas de notre intérêt de retarder la paix. Tout ce que je puis faire sans compromettre les intérêts de mon pays, je le ferai."

B. — „Eh bien; envoyez-moi votre déclaration dans laquelle vous direz que vous acceptez la base des préliminaires; faites cela par une pièce détâchée, et écrivez-moi en même tems tout ce que vous jugerez convenable pour soutenir vos prétentions: cela me mettre à même de montrer votre déclaration au ministre anglais, qui ne doit avoir rien à faire avec nos objets que nous devons traiter entre nous."

S. — „Je ferai tout ce qui ne pourra pas compromettre les intérêts de mon pays. Je crois que je pourrais combiner les deux pièces de manière que l'une sera une pièce ostensible; mais dans la note qui expliquera le vrai sens, je m'en rapporterai de sorte que je lierai toujours les deux pièces."

B. — „Eh bien, faites cela."

Hierop vertrokken de beide plenipotentiarissen gezamenlijk in de koets van Joseph Bonaparte om bij den prefect Quinette te gaan eten. In de koets viel nog een gedeelte der conversatie op de alzoo te combineeren notes. Joseph insteerde toch dat het ten spoedigste moest geschieden. Hij wenschte nog 's anderen daags in den ochtend den courier met die stukken te kunnen dépêcheeren. Ik beloofde hem zooveel spoed als met de attentie, welke aan soortgelijke demarches behoorde gegeven te worden, overeen te brengen was.

Bij den prefect gekomen zijnde, bevonden zich daar lord Cornwallis en de secretaris Merry. Deze laatstgenoemde scheen te vermoeden wat er gaande was; hij vroeg mij hoe het kwam dat er heden geene gecombineerde conferentie had plaats gehad, er bijvoegende: „dat was de afspraak met Joseph Bonaparte." Ik antwoordde: „Hij wacht eerst nog een soort van declaratoir van mij, waarover wij ons gedebatteerd hebben."

„Ah! ah (antwoordde de heer Merry), alors on nous a encore aujourd'hui amusé avec des mensonges; M. Bonaparte nous a fait dire qu'il avait aujourd'hui tant de besogne à faire, qu'il ne pouvait pas vaquer à la conférence; mais je comprends le motif, c'est votre pièce qu'il attend." Ik informeerde den heer Merry van de substantieele inhoud en tournure van dat declaratoir, en deed hem vooral opmerken dat dat ostensibel declaratoir niet dan een gedeelte uitmaakte van, en in verband stond met een note welke hetzelve declaratoir zoude verzellen. De heer Merry was zeer tevreden met deze communicatie.

3 Januari. — Na eene zeer rijpe overweging besloot ik tot het afzenden aan Joseph van de note verzeld met de notificatie [1]). De note was dezelfde als het project, op gisteren aan Joseph voorgelezen, alleen met bijvoeging der laatste periode, beginnende met de woorden: *En se renfermant*, etc. [2]). Ik resolveerde tot deze demarche 1°. omdat ik gesommeerd wordende op de vraag of ik op de basis van de preliminaires konde participeeren. tot de negotiatie, het aveu niet zoude kunnen ontwijken, zonder finaal gerefuseerd te worden om in de conferentie te deelen; — 2°. omdat ik daardoor ontweek den verderen aandrang op eene gesepareerde acte van adhaesie aan de preliminaires; — 3°. omdat ik daardoor konde eludeeren de standvastige intentie van het Fransche gouvernement om een seperate vrede met Engeland te sluiten, en dan de Bataafsche Republiek buiten de mogelijkheid te laten om eenige harer pretensiën te doen gelden; — 4°. omdat ik vernam dat men den Britschen minister steeds deed voelen dat hij door spoedig met de Franschen separaat te sluiten, zeer veel onereuse reclames van onze zijde zoude ontwijken; — 5°. omdat de notificatie, in verband met de note welke ze verzelde en van welke zij expresselijk als een gedeelte beschouwd werd, nimmer eenig argument aan de Fransche zijde kon geven dat wij van onze sustenue ten opzichte van onze pretensiën tegen Frankrijk eenigzins cedeerden; — 6°. omdat

1) Bij G. Schimmelpenninck I, 347.

2) „En se renfermant dans les idées établies ci-dessus, le soussigné pour satisfare au désir du premier Consul a l'honneur de joindre ici comme faisant partie essentielle de cette note, la notification qui sans doute lèvera toutes les difficultés ultérieures." — Voor de notificatie zie G. Schimmelpenninck I, 348.

ik het pligtmatig oordeelde om, ten opzichte van formaliteiten welke aan de zaak geen prejudicie konden toebrengen, geen hoofdigheid noch morgue te toonen welke het vaderland zeer konden compromitteeren, ten einde omtrent het zakelijke des te meer fermeteit te kunnen deployeeren.

Bij al deze redenen kwam nog, dat ik juist op dit tijdstip ontving een billet van den heer Lehoc, beantwoordende den brief door den reiziger hem op den 1[sten] Januari overgegeven.

Ik zag uit dat billet dat de Parijsche geheime negotiatie nog niets uitgewerkt had; dat Lehoc nog niets dan algemeene phrases van Talleyrand ontvangen had, en dat diens absentie eene compleete stagnatie zoude veroorzaken. Ik oordeelde mitsdien best om te temporiseeren, en de zaak in haar geheel te houden.

4 Januari. — De Britsche en Fransche plenipotentiarissen zich dezen dag bij mij ten middagmaal bevindende, had er wederom een korte conversatie tusschen mij en Joseph plaats. Deze laatste zeide mij: „J'ai envoyé votre note et notification à mon frère; j'attends sa réponse. Ma foi, je ne sais pas si votre pièce sera trouvée suffisante." Ik antwoordde alleen: „Non seulement elle doit être considérée comme suffisante, mais je crains même que je n'aye fait plus que je n'aurais dû faire." Het verder discours liep over eenige punten welke het Bataafsche gouvernement wenschte getermineerd te hebben:

B. — J'ai lu le traité de la Haye; je ne vois pas que le traité dit que l'objet de Flessingue doit être terminé à la pacification générale."

S. — „Il est dit dans le règlement qui fait partie du traité, qu'il y aura garnison française jusques à ce qu'il sera convenu autrement entre les Républiques. Il convient que cela se fasse à présent."

B. — „Oh! Je reconnais Siéyès à cette phrase; on en peut faire ce qu'on veut."

S. — „Mais tranchons le mot; pouvez-vous prétendre le moindre droit sur Flessingue?"

B. (étrangement surpris). — „Quelle demande me faites-vous là?"

S. — „Je vais vous le dire: Vous n'y avez plus une ombre de droit. Quelle pièce vous a donné ce droit? N'est-ce pas le traité de la Haye?"

B. — „Mais oui; après?"

S. — „Ce traité de la Haye est-il obligatoire d'un côté, ou de part et d'autre pour les stipulations qu'on y a faites et promises réciproquement?"

B. — „Certainement de part et d'autre. Qu'en dérivez-vous?"

S. — „J'en conclus que puisque la France n'a pas satisfait aux plus essentielles stipulations y comprises, la Hollande n'est pas non plus engagée de son côté! Parlons plus clair encore. Pourquoi est-ce que nous vous avons donné 100 millions de florins? Pourquoi est-ce que nous vous avons promis communauté d'usage du port de Flessingue? N'est-ce pas pour l'engagement réciproque que vous avez pris de ne pas faire une paix séparée? et pour la garantie solemnelle de nos colonies? Pouvez-vous exiger le prix quand vous êtes en défaut de nous faire avoir la chose que nous nous proposions dans le traité?"

Joseph wist daarop volstrekt niets zakelijks te antwoorden. Alleen zei hij: „Oh oui! ce n'était qu'un traité de circonstance; le pays était envahi"

en eenige dergelijke woorden, welke eigenlijk niets beduidden. Zijn embarras bemerkende, begreep ik dat ik mijn oogmerk bereikt had en stapte hiervan af met te zeggen: „J'ai seulement désiré vous faire sentir que nous connaissons très bien la question du côté du droit rigoureux; mais qu'on finisse avec nous généreusement et loyalement; nous en serons également reconnaissans comme si c'était l'effet d'une pure bienveillance, et non pas d'un droit."

5 Januari. — Ik had ten huize van den prefect Quinette eene zeer korte conversatie met Merry. Deze informeerde mij dat gisteren Joseph te mijnen huize eene vrij ampele conversatie met lord Cornwallis had gehad, en dat hij in substantie aan mylord gezegd had, dat hij niet voornemens was om vooreerst eenige convocatie tot conferentiën te doen, daar er toch voor het moment niets essentieels te verhandelen was; „maar," voegde de heer Merry er bij, „wij hebben heden drie couriers gekregen, twee uit Londen en een van Jackson [1]), en deze brengen ons werk aan, waarover wij met hen moeten confereeren, zoodat wij hem tot het houden van een conferentie zullen provoceeren."

„Hoe staat gij toch met uwe punten van verschil?" vroeg ik.

„Wij verschillen nog omtrent de voornaamste," antwoordde de heer Merry, en noemde het pnnt der krijgsgevangenen en Malta op. Ik zogt meer uit den heer Merry te halen, doch daar ik hem eenigzins meer gereserveerd als naar gewoonte meende te bemerken, brak ik de conversatie af [2]).

8 Januari. — Van dag tot dag het afzenden van den courier uitgesteld hebbende op hoop van het antwoord van Joseph Bonaparte op mijne note en declaratoir te ontfangen, meende ik nu toch niet langer te moeten uitstellen om van alles verslag te doen. Ik schreef te dien einde aan den Staatssecretaris een ampele officieele missive, mitsgaders nog eene afzonderlijke confidentieele, gemerkt met een kruisje, hetwelk als het teeken bepaald was dat die missive, als zeer geheim, niet door de handen van de geattacheerden aan de Bataafsche legatie te Amiens gepasseerd was.

Ik meende al mede dat het tijd wierd om aan lord Cornwallis eene note contineerende de voorname pnnten van reclame tegen Engeland te moeten inleveren. Ik deed zulks dezen zelfden dag in persoon [3]), en had tot appui derzelve met Mylord eene zeer lange conferentie. Hij beloofde mij, de note met alle attentie te zullen examineeren.

---

1) Den Engelschen vertegenwoordiger te Parijs.

2) „6 en 7 Jan. niets voorgevallen" (noot van Schimmelpenninck).

3) Nota van 8 Jan. 1802, waarbij Schimmelpenninck verzoekt 1°. teruggave der in Januari 1795 aangehouden schepen en ladingen (of de waarde daarvan); 2°. schadevergoeding voor in de koloniën door Engeland verkochte schepen, ladingen en voorraden; 3°. teruggave der vloot van Story; 4°. vergoeding voor de eigendommen der O.-I. Compagnie op Ceylon, en vrije aftocht der ambtenaren die dit mochten wenschen; 5°. dat Engeland belast blijve met de schulden, die het tijdens zijne occuptie in onze koloniën heeft aangegaan, en bepaaldelijk het papieren geld aan de Kaap uit de circulatie neme; 6°. dat Engelend afzie van de tractaten met inlandsche vorsten gesloten die strijdig mochten zijn met de rechten en voordeelen welke bij den vrede aan de Bataafsche Republiek wederom staan te worden toegekend; 7°. dat Engelsche schepen bij het aandoen van de Kaap dezelfde rechten zullen betalen als Fransche en Bataafsche schepen (archief-Schimmelpenninck).

Op het moment, waarop ik bezig was met het expedieeren van den courier, kwam de heer Merry bij mij; dit gaf aanleiding tot de volgende zonderlinge conversatie:

M. — „Eh bien! Vous serez chez Mylord?"

S. (begrijpende dat Merry van het diner sprak, hetwelk dien dag bij Mylord was). — „Certainement, c'est trop agréable pour ne pas y venir."

M. — „Oh, cela nous à coûté bien des débats; nous nous sommes encore bien battaillés depuis que je vous ai vu; et toujours pour vous."

S. — „Comment? Est-ce qu'il vous a coûté tant d'efforts pour me faire dîner chez Mylord? Qu'est-ce que cela veut dire?"

M. — „Je ne parle pas du dîner; je parle de la conférence entre les membres du congrès qui est fixée chez Mylord à quatre heures aujourd'hui."

S. — „Moi je parlai du dîner où je me trouverai ponctuellement."

M. — „Badinage à part, s'il vous plaît; n'avez-vous pas reçu de Joseph l'invitation pour venir à cette conférence?"

S. — „Point du tout."

M. — „Il ne vous a pas fait dire qu'il viendrait vous prendre?"

S. — „Pas un mot. Je n'en sais rien."

M. (sautant trois pas en arrière). — „Ah les coquins! C'est trop fort!"

S. — „Qu'est-ce qui est arrivé?"

M. — „Après de longs et très sérieux débats nous lui avons dit que ceci devait finir; nous avons projeté une note pour lui être lancée; je me suis transporté avec cette note chez Joseph. Celui-ci m'a renvoyé à Dupuis. Dupuis a fait le scrupuleux ou le peureux; il m'a renvoyé à Joseph. Enfin je l'ai trouvé; il m'a prié, après de longs propos, de garder ma note *sur promesse solemnelle* qu'il vous emmènerait aujourd'hui à la conférence chez Mylord à quatre heures."

S. — „Je vous répète que je n'en sais rien; mais cela me paraît bien fort et bien singulier."

M. — „Je m'en vais avertir Mylord de tout ceci."

Hiermede liep dit gesprek af. Bij lord Cornwallis komende, zag ik allengskens de geattacheerden aan de Fransche legatie arriveeren, doch Joseph Bonaparte arriveerde niet; hij liet zeggen dat hij te geïndisponeerd was om uit te gaan. Alle de geattacheerden aan de Fransche legatie hadden eene geëmbarrasseerde houding, en het diner was zoo stijf dat de heer Nettemar, een der Fransche particuliere secretarissen, tot zijn buurman zeide: *Il me paraît que le congrès a la goutte* [1]).

10 Januari. — Omstreeks elf uren ontving ik het antwoord van lord Cornwallis, gedateerd 9 Januari 1802, op mijne note van den 8 derzelve maand [2]). Ik vond geene reden, na al wat tusschen mij, Cornwallis en Merry

---

1) „9 Jan. niets gepasseerd" (noot van Schimmelpenninck).

2) „Le soussigné a l'honneur d'observer à M. Schimmelpenninck que la République française ayant conclu les préliminaires de Londres au nom de ses alliés, le Roi s'attend à recevoir de sa part une notification de l'accession pure et simple de ces alliés aux conditions qui les regardent, ne pouvant pas les considérer comme susceptibles de la moindre discussion

gesproken was, om zeer vergenoegd over de houding dezer note te zijn. Het verwonderde mij vooral dat men bij die note geen enkel woord omtrent het project-tractaat antwoordde, en dat men zich niet prononceerde omtrent het motif van het uitstellen der conferentiën [1]).

Dezen dag bij Joseph Bonaparte met de Britsche legatie dineerende, had ik eene conversatie met Joseph Bonaparte, bij welke ik het geheel onhebbelijke van de behandeling welke ik ondervond, aan hem onder het oog bragt. Ik informeerde hem o. a. dat ik een courier naar den Hage gedépêcheerd had om mijn gouvernement kennis daarvan te geven, met bijvoegen: „quant à moi personnellement cela commence à m'ennuyer prodigieusement; aussi l'ai-je fait sentir que si cela devrait continuer encore quelque tems, je ne pourrais pas me résigner plus longtems à jouer un semblable rôle." Ik bespeurde dat deze houding een goed effect deed, en continueerde op dien toon.

Joseph Bonaparte zogt op alle mogelijke wijze mij te beduiden om nog eenige dagen geduld te hebben. Ik zeide dat ik verwagtte dat ik bij de eerste conferentie, welke tusschen de respective legatiën zoude plaats hebben, zoude geinviteerd worden.

Na een tamelijk lange conversatie beloofde Joseph dat hij mij den volgenden dag omstreeks vier uren zoude komen afhalen om mij op de conferentie, welke bij lord Cornwallis zoude gehouden worden, te brengen. Hij informeerde mij dat men nu eene voldoende explicatie van het Spaansche hof gekregen had omtrent deszelfs adhaesie aan de preliminaire articulen. Hij zeide dat zijn broeder de Eerste Consul hem geschreven had dat de Bataafsche Republiek gerust konde zijn op zijne goede intentie; dat zulks onder anderen daaruit gebleken was dat de Eerste Consul belet had, en steeds beletten zoude, dat de Bataafsche Republiek eenig geld voor indemnisatie aan den Prins van Oranje zoude betalen; dat hij hem in Duitschland zoude indemniseeren. „Merry," zeide hij, „wilde daaromtrent te kwader trouw iets in 't protocol gebragt hebben. Ook omtrent uwe krijgsgevangenen."

Hij sprak wijders nog, doch zeer *in vago*, over des Eersten Consuls intentie omtrent de bij ons gouvernement verlangde objecten. „Het stuk der limiten," zei hij, „zal geen zwarigheid lijden; doch ik geloove niet dat hij zal permitteeren

---

ultérieure, ou comme ayant rapport à aucune réclamation que les alliés de la République française peuvent avoir à faire, puisque ces conditions n'ont été arrêtées que pour compenser S. M. en partie pour les sacrifices qu'Elle a faits en restituant à la France les possessions que Ses armes avaient conquises dans le courant de la guerre. C'est donc sans entendre porter aucun préjudice à ce principe, que le sonssigné a accueilli la note de S. Exc. M. Schimmelpenninck, et qu'il la transmettra pour la connaissance du Roi son maître ..... Amiens, le 9 janvier 1802. CORNWALLIS" (archief-Schimmelpenninck).

1) „Le traité de paix ne pouvant être que le résultat de conférences ou d'explications préparatoires, le soussigné n'attendait que le moment et le mode qui seraient adoptés pour entamer formellement les discussions. Quelque prolongée que lui parût cette attente, le soussigné aurait encore gardé le silence, s'il n'eût été informé que la négociation entre les ministres anglais et français était déjà assez avancée pour qu'un projet fût maintenant soumis à leur examen. Comme dans une affaire aussi délicate il importe au soussigné d'écarter jusqu'au reproche des délais que pourrait entraîner de sa part un silence même involontaire, il croit donner une preuve non équivoque de son zèle et des intentions de son gouvernement en se hâtant de faire connaître à mylord Cornwallis les principaux objets qui intéressent la Republique batave" (uit de nota van Schimmelpenninck).

dat ik dat afdoen zal. Hij gaat nooit af van een plan van directie eens bij hem opgevat. Hij heeft gemeend dat ik volstrekt niets dan het eigenlijk werk van de vrede met Engeland moest behandelen; hij heeft gevreesd dat eene andere marche het werk embrouilleeren zoude. Als ik mij met u in eenig arrangement buiten de objecten van vrede met Engeland inlate, dan vreest hij dat soortgelijke tentatives ook van de Spaansche zijde zullen komen, en dat er geen einde aan 't werk zal zijn." Ik herinnerde hem hetgeen ik hem te voren op dat stuk gezegd had; namelijk dat het om 't even was of hij, Joseph, dan wel een ander met de afdoening van die objecten belast was, maar dat het essentieel was dat zulks vóór of bij de teekening van het tractaat geschiedde. Om den ijver van Joseph aan te vuren, en tevens bij hem alle motif van jalousie weg te nemen, voegde ik er bij: „que cela se fasse directement par vous ici, ou par un autre, je m'en prendrai toujours à vous; et pourvu que cela se fasse, soit ici ou à Paris, nous vous en aurons toujours la même obligation." Hierop werd Joseph meer geanimeerd. Hij zeide: „Donnez-moi confidentiellement ce que vous désirez; si cela est juste, et si les objets ne sont pas très compliqués, ni d'une très grande conséquence, je pourrais en écrire à mon frère; cela ferait toujours du bien." Hierop antwoordde ik: „nous en parlerons à notre aise; nous arrangerons cela ensemble."

Begrepen hebbende dat toch altoos vroeger of later de punten van reclame, welke in mijne note aan lord Cornwallis waren vervat, aan het Fransche gouvernement moesten bekend worden, meende ik het voorzichtigst te doen met dezelve op eene confidentieele wijze aan Joseph Bonaparte bekend te maken. Ik stelde hem te dien einde bij deze gelegenheid in handen een ongeteekende promemorie, letterlijk van den volgenden inhoud: . . . . . [1])

Joseph Bonaparte nam deze punten, zonder hoofd of slot en ongeteekend op een los papier geschreven, uit mijne handen over. Ik zeide hem omtrent alle dezelve, des begeerd, de nauwkeurigste elucidatiën te kunnen geven.

11 Januari. — Omstreeks vier uren kwam de Fransche plenipotentiaris bij mij, om mij te introduceeren bij lord Cornwallis ter gezamenlijke formeele opening der conferentiën.

De Bataafsche en Britsche plenipotentiarissen wisselden hunne respective volmachten uit. De Fransche minister zeide dat hij geen volmagt met den Bataafschen minister konde uitwisselen, alzoo zijne pleins-pouvoirs alleen inhielden *om met lord Cornwallis te negotieeren.*

Dit gaf gelegenheid tot zeer langwijlige debatten tusschen Joseph Bonaparte en Merry. De laatste insteerde dat Joseph Bonaparte zoodanige volmagt zoude vragen, en sustineerde dat zonder dat het geheele werk foutief was, en het aanstaande tractaat nul zoude zijn. Joseph Bonaparte beweerde het tegendeel. Ik appuyeerde in dezen op eene voorzigtige wijze den heer Merry. Ik zeide dat ik, hoezeer mij voorgenomen hebbende zeer attent op de zaken en minder scrupuleus omtrent de formen te zijn, echter geloofde dat Joseph Bonaparte zich niet zoude kunnen dispenseeren van zoodanige volmacht te

---

1) Volgen zes punten, overeenkomende met de punten 1—3 en 5—7 der noot op bl. 760. Van het 4de punt (goederen en ambtenaren op Ceylon) wordt thans geen melding gemaakt.

vragen, vooreerst: omdat men scheen het systhema te hebben geadopteerd van één gemeenschappelijk tractaat tusschen alle de plenipotentiarissen te teekenen; ten tweeden, omdat er ten opzichte van de applicatie van het artikel van de Kaap directelijk stipulatiën tusschen Frankrijk en de Bataafsche Republiek zouden moeten plaats hebben, waaromtrent geen negotiatie kon plaats hebben zonder eene nadere volmagt om ook met den Bataafschen minister te handelen. Dit laatste argument scheen Joseph te overtuigen, en hij verklaarde dat hem de juistheid daarvan frappeerde; maar toen Merry zeide: „Eh bien! Nous ferons mettre dans le protocole que vous demanderez de nouveaux pouvoirs," antwoordde hij: „Non, c'est inutile de mettre cela dans le protocole; j'ai l'intention de le faire mais je ne veux pas m'y obliger." Dit gaf al wederom gelegenheid tot een zeer heftige discussie tusschen Merry en Joseph Bonaparte. Intusschen bleef dit daarbij, en er werd niets van in 't protocol gebracht.

Dit afgeloopen zijnde wilde Merry voor den dag halen het protocol van den voorgaanden dag, tusschen Cornwallis en Joseph gearresteerd, bij welk protocol hij zeide dat tusschen de Fransche en Britsche plenipotentiarissen mijne admissie tot de gecombineerde formeele conferentiën geresolveerd was.

Ik weigerde dit volstrekt. Ik zeide dat ik met dat of eenig ander protocol, actens vervattende van conferentiën waarbij ik niet tegenwoordig geweest was, niets te doen had; dat al het daarin vervatte voor mij noch mijn gouvernement iets obligatoirs had. Dat ik geen decreet of resolutie van admissie van de plenipotentiarissen noodig had. Dat ik hier verschenen was op grond van het laatste artikel der preliminaires en van eene expresse invitatie, op naam van den Eersten Consul gedaan, en niet op eenige admissie of decreet der plenipotentiarissen, bij hun protocol gedaan. Hierop liet men het protocol agterwegen, en wierd op mijne instantie geresolveerd, dat bij het protocolleeren van deze dag niets hoegenaamd van eenig vorig protocol zoude gesproken worden.

Dit afgeloopen zijnde insteerde men van de Engelsche zijde op een gave en ongeclausuleerde adhaesie der preliminaire punten. Ik weigerde die, en zeide dat ik nimmer een adhaesie van de preliminaires afgezonderd van het definitief tractaat zoude geven; dat ik bereid was te verklaren hetgeen ik sinds mijne komst alhier reeds ontelbare reizen had verklaard: dat ik magts genoeg had om tot het negotieeren van een definitief tractaat met de plenipotentiarissen te concurreeren, en te dien einde de basis der preliminaires te admitteeren; doch dat ik geen stuk wilde noch konde geven hetgeen schijn had van eenige werking vóór datum van het definitive tractaat te hebben. Dit gaf wederom gelegenheid tot eene allerhevigste en alleronaangenaamste discussie. Nadat men zag dat ik, niettegenstaande alle mogelijke instantiën, volhield om geene separate acte van adhaesie of cessie van Ceylon uit te brengen, vergenoegde men zich eindelijk met in het protocol te doen noteeren *que le plénipotentiaire batave a déclaré au nom de son gouvernement, qu'il est autorisé à concourir avec les plénipotentiaires au congrès à la négociation du traité définitif, en accédant aux bases posées dans les articles préliminaires signés à Londres le 1er octobre 1801 (9 vendémiaire an X) entre S. M. Brittannique et la République française.*

Hiermede liep deze eerste conferentie af. Joseph Bonaparte en ik reden

in dezelfde koets terug. Joseph zeide dat hij sinds eenigen tijd reeds zeer ontevreden over Merry was; dat hij overtuigd was dat Merry hinderpalen tegen de vrede zogt; dat het reeds zoover op sommige conferentiën geloopen was dat hij zulks onbewimpeld aan Merry gezegd had, o. a. met deze woorden: „Monsieur Merry, je rends hommage à la loyauté et à la bonne foi de Mylord Cornwallis. Je vois qu'il désire franchement la paix; mais je vois en même tems que vous bridez sa bonne volonté et que vous rendez ses bonnes dispositions tout à fait infructueuses." Ik antwoordde daarop dat ik dit met leedwezen hoorde; dat ik ook niet zeer voldaan over Merry was, gelijk indedaad na 't bekomen der note van Cornwallis, door Merry opgesteld, en na den loop dezer conferentie het geval was. Ik zag duidelijk uit het gebeurde dat lord Cornwallis geen de minste directie in 't werk had, en dat Merry een geest van chicane developpeerde en zulk soort van hoofd had, hetwelk grootendeels aan de formen hing, en zeer dikwijls door gebrek van doorzicht groote en wezenlijke zaken met nietsbeteekenende kleinigheden verwarde [1]).

16 Januari. — Ik ontfing eene visite van Joseph. Deze klaagde mij bij continuatie over den heer Merry. Hij informeerde mij dat men op het stuk der krijgsgevangenen bleef verschillen. Dit gaf aanleiding tot de volgende conversatie:

S. — „Nous sommes dans une plus mince proportion dans le même cas à cet égard."

B. — „Oui, c'est vraisemblable. Merry m'a dit qu'il a un compte à former à la charge de votre République sur 7000 prisonniers."

S. — „Cela me paraît beaucoup; je n'en sais rien cependant. D'ailleurs aussi longtems que le principe est contesté, on ne peut pas s'expliquer sur une espèce de compte quelconque."

B. — „Vous êtes donc dans le même système avec moi à l'égard de cette querelle?"

S. (eenigzins verlegen). — „Je vous avoue que je n'ai pas assez étudié la matière pour avoir une opinion fixe; mais il ne serait pas convenable que je déclarasse à Mylord Cornwallis une opinion qui serait prejudiciable à la thèse que vous soutenez."

B. — „Mais on vous provoquera à vous expliquer; que leur répondrez-vous?"

S. — „Je leur répondrai que je m'en rapporterai à ce qui sera finalement décidé entre vous à cet égard."

B. — „C'est une bonne idée, elle est heureuse, convenable, juste."

S. — „Eh bien, cela reste convenu entre nous que je m'en expliquerai de cette manière" [2]).

19 Januari. — Ik ontfing per extraordinaris courier Ulrich dépêches van den Staatssecretaris van den 16 Januari, benevens eene resolutie van de commissie van het Staatsbewind van den 13 Januari, bij welke een en ander mijn gehouden gedrag op de meest flatteuse wijze wierd geapprobeerd.

1) „12, 13, 14, 15 Jan. niets gepasseerd" (noot van Schimmelpenninck).
2) „17, 18 Jan. niets gepasseerd" (noot van Schimmelpenninck).

Ik ontfing eene zeer vriendelijke missive van den ridder d'Azara, mij zijne benoeming voor het congres en zijn aanstaande komst aankondigende

20 Januari. — Ik had eene zeer ampele conferentie met den heer Merry. Ik begon dezelve met hem te zeggen dat ik wel wist dat er verscheidene conferentiën tusschen de Fransche en Britsche plenipotentiarissen hadden plaats gehad, doch dat ik vertrouwde dat daarbij geen enkel punt behandeld was, waarbij de Bataafsche Republiek geinteresseerd was. Merry verzekerde zulks op de plegtigste wijze, en beloofde dat zulks ook nooit zonder den Bataafschen minister zoude plaats hebben.

Ik zeide hem verder dat ik of in 't protocol zoude laten aanteekenen of bij eene note zoude vragen communicatie van de beide *projets de traité* welke tusschen de Fransche en Britsche plenipotentiarissen gewisseld waren; immers voor zooverre de daarbij geprojecteerde punten betrof bij welke de Bataafsche Republiek direct of indirect belang had. Merry beantwoordde dit met te zeggen dat dit billijk was, en van de Britsche zijde geene oppositie zoude vinden.

Ik ontdekte wijders bij deze conferentie, dat lord Cornwallis somtijds misnoegd op Merry was en over zijne wijze van discuteeren. Merry beklaagde zich daarover; wijders sprak hij over Joseph. „Deze," zeide hij, „haat mij ten eenen male; hij klaagt mij dikwijls bij mylord aan, en mylord geeft hem dikwijls gelijk. Gisteren nog zeide mij Joseph na het afloopen van eene conferentie: *vous êtes un diable;* ik antwoordde er op: *dites donc que je suis un bon diable.*"

Ik vernam verder uit dit gesprek, dat men tusschen Engeland en Frankrijk nog hoofdzakelijk verschilde over Malta; dat Frankrijk het protectoraat van Rusland declineerde; wijders dat men het geweldig oneens was over de applicatie van het articul der preliminaires behelzende den ophef der sequestratiën [1]). „Van de Fransche zijde," zeide hij, „wil men bedingen dat omtrent de executie van dat articul men zich zal regelen naar de wetten der beide landen; dat is te zeggen dat ten opzichte van de vorderingen welke de Britsche onderdanen ten laste van het Fransche gouvernement mogen hebben, dezelve gelijk zullen staan met de Fransche ingezetenen; en dat ten opzichte van de vorderingen van Fransche ingezetenen ten laste van het Britsche gouvernement, dezelve gelijk zullen staan met de Britsche onderdanen. Dit is met dezelfde woorden gezegd: *Uwe Engelschen zullen niets van hunne reclames wegens sequestratiën, confiscatiën enz. van ons gouvernement terug ontfangen, omdat wij aan onze eigene ingezetenen niets teruggeven; onze Fransche ingezetenen daarentegen zullen van het Engelsche gouvernement alles weer terugkrijgen, omdat in Engeland equitabeler wetten en equitabeler principes plaats hebben.*"

Eindelijk zeide hij nog, dat men het op het stuk der krijgsgevangenen ook niet eens was. „Op dat punt," zeide ik, „zie ik niet hoe gij het eens zult worden, want van de Fransche zijde is men geresolveerd dit vol te houden." — „Van onze zijde even sterk," antwoordde Merry, „en," voegde hij er bij, „ik kan u wel zeggen dat mylord zich vreeselijk begint te ennuyeeren; dit moet

1) Art. 12 der preliminairen: „Tous les sequestres mis de part et d'autre sur les fonds, revenus et créances de quelque espèce qu'il soient, appartenant à une des puissances contractantes ou à ses citoyens ou sujets, seront levés immédiatement après la signature du traité définitif."

niet lang duren; hij is een allerbest, allergoedaartigst man; maar hij is ook van dat caracter dat als hij het in het hoofd krijgt, hij wel eens onverwacht zoude kunnen zeggen: *messieurs cela m'a trop longtemps ennuyé; je vous salue;* en trekken onverwagt heen."

Ik zeide hierop aan Merry: „Het is nu zaak om dit te prevenieeren; weest ferm op de essentieele punten, maar gemakkelijk op minder essentieele."

Ik vroeg aan den heer Merry verder, of lord Cornwallis reeds instructiën gekregen had op den inhoud van de note door mij aan hem gepresenteerd? „Neen," zeide hij: „alleen heeft men daarvan de receptie geaccuseerd; wij wagten daarop instructiën, maar eergisteren heeft mylord een stellige instructie ontvangen om te insteeren op nieuwe pouvoirs voor Joseph om *coinjointement* met de Bataafsche Republiek en met Spanje te kunnen handelen en teekenen; en dientengevolge heeft Mylord gisteren eene formeele note aan Joseph ingeleverd, waarbij hij op expressen last van zijn gouvernement daarop insteert."

„Wat is het gevolg daarvan geweest?" vroeg ik.

„Het gevolg daarvan is geweest," antwoordde hij, „dat Joseph aan Mylord gezegd heeft dat hij zulke pouvoirs ontfangen had, en dat hij er eene copie van zoude zenden; die copie moest Mylord gisterenavond ontfangen hebben, maar ze is niet gearriveerd."

Daar ik begreep hiermede volmaakt omtrent de positie tusschen de Fransche en Britsche plenipotentiarissen geïnformeerd te zijn, brak ik de conversatie af en vertrok.

Geïnformeerd zijnde dat de Eerste Consul eerstdaags weder te Parijs zoude arriveeren, meende ik nu niet langer te moeten wagten met het doen van alle efforts om effect te zien van het arrangement tusschen mij, Lehoc en Talleyrand gemaakt. Ik resolveerde dan om den heer Comps den 21 Januari naar Parijs te doen vertrekken, ten einde dagelijks met Lehoc te confereeren, en aan te dringen op het bewerken van een spoedig goed effect van het tusschen hem en mij geconvenieerde; hem vooral recommandeerende om mij uit den staat van onzekerheid, wat men te Parijs al of niet kon doen, te redden.

Ik gaf aan den heer Comps de hierna volgende missive aan Lehoc mede, om die in persoon aan hem over te geven.

„Il m'est bien douloureux, mon respectable ami, de devoir vous dire que ce que vous avez supposé comme devant arriver, ne s'est pas du tout réalisé. Vous dites dans votre petit billet du 3 janvier dernier: *Je m'étais, il est vrai, persuadé que l'on vous ferait sentir, n'importe cemment, combien les intérêts de votre pays seraient ménagés*, etc.

Eh bien! Je vous proteste que dans tout ce que j'ai pu voir et apprendre ici, je n'ai jamais pu démêler le moindre indice d'aucune espèce de bonne volonté qui partait de Paris. Je vois beaucoup de désir *ici* de le faire, mais ce n'est qu'une bonne disposition personnelle qui se trouve tout à fait bridée par les instructions qu'on donne. Tout doit me convaincre que dans ces instructions il n'y a rien qui annonce la moindre intention de faire terminer les points qui vous sont connus. Au contraire, tout m'annonce qu'on veuille renvoyer cela, avec quelques promesses vagues et avec des phrases insignifiantes, à une époque reculée. Cependant cela ne vaut pas la peine d'en parler, si l'on ne me dit qu'on veuille les terminer pendant que je suis ici.

Tout renvoi sera à mes yeux une défaite certaine, et je commence à croire que rien de bon ne se fera. Notre fidèle ami, qui vous portera celle-ci, vous dira tout ce qui se passe ici. Il vous dira surtout combien une incertitude prolongée serait tout à fait insupportable et essentiellement nuisible aux intérêts publics. Voilà donc le grand point que j'exige: c'est à dire: d'avoir incessamment une preuve non équivoque qu'on travaille et qu'on travaille avec succès. Cette preuve ne peut consister que dans l'annonce officielle qui doit m'être faite que le premier Consul a autorisé un citoyen pour terminer avec moi les objets en question avant la paix définitive. Il m'est indifférent que ce soit Talleyrand, Joseph ou un autre; il m'est indifférent que nous signons cette convention qui en doit suivre ici ou à Paris: tout cela peut se faire comme l'on voudra, et cela ne changera en rien la ponctuelle exécution de l'arrangement que nous avons fait. Je veux *la chose;* je suis indifférent sur *la forme*, et quand je verrai arriver cette annonce de l'autorisation pour terminer (n'importe avec qui et où), je regarderai toujours que c'est de Paris que ce bien arrive. Mais je dois vous répéter avec toute la franchise que vous me connaîssez, mon respectable ami, que je dois être tiré promptement de cette incertitude, qui me lie les mains, et qui me tient dans une fausse position d'où je dois sortir. Certes les absences qui ont eu lieu nous ont été très contraires. C'est aussi la seule considération qui puisse me justifier moi-même à mes yeux d'avoir resté si longtems dans une inaction tout à fait incompréhensible pour tous ceux qui ignorent ce qui s'est passé entre vous, Talleyrand et moi; mais la contrarieté de ces absences disparaît à présent, et avec elle tout motif de délai.

Notre ami apporte encore une pièce bien propre à faire marcher la chose et à donner le branle si l'on veut s'en servir [1]). Il doit vous la montrer.

En un mot, tout est si clair, si simple, si facile, que tout délai ultérieur sera à mes yeux équivalent à un aveu qu'on ne peut que m'abandonner à mes propres forces; encore est-il toujours bon d'avoir au moins cette consolation-là, quand il est impossible d'en avoir une autre.

Mille et mille tendres amitiés de votre bien affectionné ami."

21 Januari. — Op mijne requisitie wierd er eene gecombineerde conferentie bepaald ten huize van lord Cornwallis. Dezelve was door mij verzogt om directelijk deel te nemen in de discussie der objecten welke in de projecten van een tractaat, welke reeds tusschen de Britsche en Fransche ministers gewisseld waren, voorkwamen, voor zooverre die zijn land betroffen.

Ik droeg te dien einde voor, om in het protocol te insereeren *dat ik van de beide plenipotentiarissen verzogt de respective copiën van de voormelde projecten, bij welke de Bataafsche Republiek geinteresseerd was.* Dit werd alzoo gearresteerd.

---

1) „*La pièce*, waarvan hierboven gewag gemaakt wordt, was een brief van mij aan Talleyrand, waarbij ik hem annonceerde dat het Bataafsche gouvernement had gedefereerd aan het verlangen van den Consul met opzicht tot den laatsten termijn, welke volgens de gesloten conventie over de diminuatie der Fransche troupes moest betaald worden, en bij welke brief ik zeide dat ik verwachtte dat de Eerste Consul dit nieuw blijk van devouement ziende, daarin zoude vinden een nieuw motif om op dit oogenblik de Bataafsche Republiek het effect van zijne genegenheid te laten ondervinden" (noot van Schimmelpenninck).

22 Januari. — Ten gevolge van het gearresteerde bij de plenipotentiarissen op de conferentie van den 21 Januari ontfing ik ook werkelijk van lord Cornwallis eene copie van alle de punten, de Bataafsche Republiek betreffende, welke in het Britsche project voorkwamen.

23 Januari. — Het Fransche project nog niet ontfangen hebbende, vervoegde ik mij bij den Franschen plenipotentiaris, insteerende op de executie van het geprotocolleerde daaromtrent. De Fransche plenipotentiaris beloofde dat hij het 's anderen daags zoude zenden.

24 Januari. — Ik ontfing de copie van het Fransche project.

25 Januari. — Nu in de officieele possessie zijnde dezer projecten, en alzoo compleet mij in de gecombineerde negotiatie ingedrongen en geëtablisseerd hebbende, meende ik dadelijk van dit voordeel te moeten profiteeren. Ik vervoegde mij terstond bij de Fransche en Britsche plenipotentiarissen, en verklaarde bereid te zijn om mij met hen op de punten, bij die projecten voorkomende, te expliceeren, en die met hen te discuteeren.

Ik zeide wijders aan de beide plenipotentiarissen, dat ik verwagtte dat er voortaan geene separate conferentiën zouden gehouden worden tusschen de Britsche en Fransche plenipotentiarissen, waarbij gehandeld zoude worden over een eenige dier punten welke de Bataafsche Republiek betroffen. Dit wierd plegtig beloofd.

26 Januari. — Ik vervoegde mij bij den Franschen minister zonder een bepaald oogmerk, en meestal ten einde te weten in hoeverre de punten van geschil tusschen Frankrijk en Engeland gevorderd waren. Dit gaf gelegenheid tot de volgende conversatie:

S. — „Avancez-vous un peu avec Mylord?"

B. — „Mais oui! Depuis quelques jours je suis beaucoup plus content. Je m'y suis pris tout différement qu'au commencement. En venant ici je croyais que je ferais mieux la besogne avec Merry, mais cela a fait un effet contraire: plus cet homme a vu que je m'adressais à lui et que j'attachais de l'importance à sa personne, plus il est devenu difficile. Quand j'ai acquis cette certitude, j'ai tâché de le faire tomber dans les idées de Mylord. J'ai fait sentir à Mylord que cet homme n'est qu'un vétilleur, un petit procureur, et qu'il serait peu digne de Mylord de se faire gêner par un tel individu dans de grandes choses. Cela a réussi; plusieurs fois je l'ai emporté sur lui près de Mylord; plusieurs fois Mylord a fini des points avec moi contre l'opinion de Merry."

S. — „De sorte que vous avez applani la plupart des difficultés."

B. — „Oui, cela avance beaucoup; je vois que nous pourrons finir promptement.

S. — „Qu'est-ce que vous avez répondu à Mylord sur l'article du dédommagement du Prince d'Orange en Allemagne?"

B. — „Vous avez vu que dans mon projet je passe cela sous silence; par conséquent vous devez être sûr que je ne lui en ai rien dit d'officiel. Mais je veux vous dire en confiance ce qui en est; je lui ai dit, c. à d. à Mylord

séparément, que s'il voulait finir d'une manière agréable au gouvernement français les autres points sur lesquels nous nous débattons encore, qu'alors je consentirais à mettre un article dans le traité dans lequel je ferais promettre par la France de dédommager le Prince d'Orange en Allemagne pour la perte de ses qualités en Hollande."

Deze ouverture frappeerde mij niet weinig, en was mij tevens niet onaangenaam. Ik meende nu eindelijk het ware motif te ontdekken, waarom men te Berlijn van de Fransche zijde nimmer een formeel declaratoir heeft willen geven, ter gelegenheid van de negotiatie van den Bataafschen plenipotentiaris aldaar, van den Prins wegens het verlies zijner charges te zullen dedommageeren. Ik begreep nu dat men dit tot het tijdstip dezer negotiatie had willen uitstellen, om daarvan een aangenaam punt voor Engeland te maken, en om daartegen het een of ander te kunnen bedingen. Deze conversatie wat gaande houdende, zogt ik mij meer precies te elucideeren wat dan toch de overblijvende punten van geschil tusschen Engeland en Frankrijk waren. Joseph zogt deze vragen telkens te esquiveeren, doch hij liet zich van tijd tot tijd genoeg ontvallen, waaruit ik konde opmaken dat dezelve voornamelijk bestonden in het protectoraat over Malta, het punt der krijgsgevangenen, de erkentenis van den koning van Etruriën [1]) en de explicatie van het artikel in de preliminaires betreffende de sequestratiën.

27 Januari. — Mij de conversatie gisteren met Joseph gehouden zooveel mogelijk willende ten nutte maken, gaf ik een bezoek aan lord Cornwallis, ten einde zoo mogelijk de wederzijdsche ouvertures te confronteeren. Ik bevond ook weldra uit den loop van dat discours, dat verre de meeste punten tusschen de plenipotentiarissen geschikt waren, en dat er eigenlijk niets essentieels overbleef dan het punt der krijgsgevangenen; dat de andere punten als Malta, erkentenis van Etruriën, het punt der sequestratie, nog wel niet geheel vereffend waren, edoch dat men daaromtrent reeds van weerszijden op expediënten bedagt was. Ik vertrok met de volkomenste overtuiging dat de teekening der vrede eenige dagen vroeger of later zeker was, dat eigenlijk er geen obstakel meer was hetwelk dit zou beletten, en dat de nu kort op handen zijnde komst van den Spaanschen minister hoogstwaarschijnlijk dit tijdstip zeer aanstaande zoude maken. Ik maakte van deze ontdekking gebruik om bij mylord te insteeren van ten spoedigsten te beginnen met de discussiën van de objecten, welke tusschen hem en mij te verhandelen waren. Mylord antwoordde dat dit billijk en nuttig was, en zeide: „Welnu, wij zullen met de Kaap beginnen. Dewijl Frankrijk daarbij volgens de preliminaires insgelijks is geïnteresseerd, zal ik eene gecombineerde conferentie convoceeren."

Ik ontfing een bezoek van Joseph; dit gebeurde meestal uit zware oorzaak, en ik wagtede mij dus op een of andere interessante explicatie.

B. — „Je puis vous dire que nous avons presque tout arrangé avec l'Angleterre ce qui nous concerne séparément. J'espère que vous arrangerez aussi promptement les points que vous avez à finir avec Mylord, parce que le

1) Bonaparte had van het vastelandsgebied van Toscane een „koninkrijk Etrurië" gemaakt ten behoeve van den infant van Parma, maar voor zich het eiland Elba behouden, evenals Parma en Piacenza zelf (Sorel VI, 113).

premier Consul désire que le traité soit signé peu de jours après son retour de Lyon."

S. — „Les difficultés que vous avez faites à me faire concourrir à la négociation combinée du traité ont naturellement arrêté toute la bonne volonté que je vous ai manifestée; mais je suis prêt à discuter tout ce qui nous concerne avec vous et avec Mylord."

B. — „Je vous parlerai avec franchise; le premier Consul veut vous contenter dans les objets que vous désirez, mais il a pris un parti de ne pas vouloir que cela se fasse ici: il a craint que cela n'entravât la marche et que cela n'occasionnât des retards. Mais il le fera tout de suite après la signature. Cela pourra se faire même entre l'époque de la signature et la ratification."

S. — „Je vais vous parler franchement à mon tour. J'ai tout fait ce qui a dépendu de moi pour accélérer la chose. J'y ai mis tout ce que la bonne foi a pu y mettre; je dois vous dire clairement et nettement que si les Anglais ne m'accordent pas mon grand point de réclame, c. à d. la restitution des vaisseaux et cargaisons qui se trouvèrent chez eux avant la déclaration de la guerre, je ne signerai pas le traité; et dans ce cas je réclamerai l'intervention de la France pour me faire donner droit, et je réclamerai l'effet de l'engagement de la France dans le traité de la Haye de ne faire la paix sans notre concours. Et quant aux objets que nous avons à terminer à cette époque avec le gouvernement français, je ne puis pas me départir à cet égard du système que je vous ai développé dans mes notes. Certainement nous avons toute confiance possible en votre frère, mais dans des affaires d'état il faut s'en tenir à quelque chose de plus qu'à des promesses indéterminées: il me faut un engagement formel. Je vous ferai encore une ouverture franche. Je travaille dans ce moment pour vous faire autoriser à finir ces objets avec moi; j'espère qu'on vous l'enverra cette autorisation, mais je dois vous le répéter: je suis bien éloigné de tout ce qui sont des personnalités, ou de la rancune, ou de l'humeur même; je connais très bien notre position, mais avec tout cela je ne pourrai pas signer le traité définitif à moins que la France, qui, contre le traité qui nous lie, a disposé de nos plus précieuses colonies, ne contente mon pays sur les points équitables et simples que nous désirons stipuler à cette époque."

Ik herhaalde deze gezegdens, in substantie met dezelfde woorden, onderscheidene malen, en daarmede eindigde deze conferentie.

28 Januari. — Lord Cornwallis, conform aan zijn belofte, convoceerde de Fransche en Bataafsche ministers te zijnen huize. Aldaar bij elkanderen zijnde bragt hij het punt der Kaap tot onderwerp der discussie. Dit gaf gelegenheid tot eene discussie van eenige uren. Men wilde op grond van het beding „que le Cap serait ouvert non seulement à la navigation, mais aussi *au commerce* des deux nations", eene bijkans ongelimiteerde extensie daaraan geven. Lord Cornwallis was daaromtrent vrij redelijk, maar de heer Merry geweldig gezet op de meest mogelijke extensie, zoo zelfs dat hij begreep dat de beide natiën *daar factorijen zouden kunnen hebben.* Ik opposeerde mij daartegen eerst met tallooze repetitiën van allerlei argumenten, en eindelijk met te verklaren dat ik volstrekt niets van dien aard teekenen zoude. Lord Cornwallis proponeerde als een expedient om het eenvoudig zoo te laten als het bij de preliminaires gestipuleerd was, zonder er iets bij te doen. Ik weigerde dit even

stellig, zeggende dat die woorden zoo vague waren, en na al hetgeen ik bij deze conferentie gehoord had, zoo gevaarlijk konden worden en tot zooveel twist gelegenheid geven, dat ik volstrekt eischte dat men er duidelijk en klaar de ware beteekenis van bij het definitief tractaat uitdrukte, en deze beteekenis, zei ik, moest niets anders zijn dan het recht voor de Fransche en Engelsche schepen om aan de Kaap te kunnen binnenloopen om zich approvisionnementen te koopen.

Deze discussie duurde van 3 tot $7^1/_2$ uur. De Engelsche en Fransche ministers hadden nog niet gedineerd, wierden van fatigue en honger moede en zochten een afloop. Ik prevaleerde mij van deze dispositie, deed eenige beleefde verwijtingen aan Merry dat hij chicaneerde op eene wijze welke aan de grootheid van zijn land en aan het bekend caracter van Mylord niet betaamde. En eindelijk vroeg ik stellig aan Mylord en Joseph Bonaparte af, of zij eenige klare notiën hadden omtrent de precise beteekenis van de woorden in de preliminaires ten opzichte van de Kaap gebezigd? Beiden antwoordden *neen.* „Welnu," zei ik, „de explicatie welke ik er aan geve is ten minsten klaar en precies. *Vos bâtimens pourront jouir du port, y relâcher et acheter des approvisionnemens*, et toute autre explication est incompatible." De beide plenipotentiarissen daarop niets antwoordende, nam ik de pen op, zeggende: „Je vais en faire un article que tout le monde approuvera"; ik projecteerde het artikel luidende:

„Le Cap de Bonne Espérance reste à la Republipue batave en toute souveraineté comme cela avait lieu avant la guerre; les bâtimens anglais et français de toute espèce auront le droit d'y relâcher et d'y acheter des approvisionnemens; ils y seront toujours reçus sur le même pied."

Na eenige discussie, en niettegenstaande oppositie van de zijde van den heer Merry, wierd dit artikel alzoo gearresteerd. Op het oogenblik waarop mylord de pen opvattede om te teekenen, zeide hem Merry aan het oor, doch verstaanbaar genoeg voor mij: „I must still observe to your Lordship that the article which is now before you is totally different from the project we sent over, and which is approved by His Majesty." Mylord antwoordde daarop geen woord, zat een oogenblik stil evenals of hij nog hesiteerde, dog eindigde met het artikel te onderteekenen. Joseph Bonaparte zeide tegen mij: „ik had nooit gedagt dat hij dat artikel zoude onderschreven hebben;" en deze woorden gezegd hebbende nam hij insgelijks de pen op en onderschreef het artikel. Hiermede liep deze conferentie af.

29 Januari. — Mij met den Franschen plenipotentiaris op een jachtpartij bevindende, gaf zulks gelegenheid om over het gepasseerde op de conferentie van den vorigen dag te spreken. Joseph herhaalde continueel zijne betuiging van verwonderd te zijn dat mylord iets van dien aard had geteekend; hij liet zich onder anderen deze woorden ontvallen: „Je n'ai pas été dupe. J'ai bien compris que votre article réduit la stipulation des préliminaires par rapport au Cap à rien, mais j'ai laissé débattre ce point par les Anglais. Comme ministre allié je ne devais pas m'opposer à la rédaction qui vous était la plus agréable."

Hem geen de minste merite daaromtrent willende toekennen, antwoordde ik: „J'ai fait l'article d'une manière nette et précise, qui énonce clairement

ce qu'on veut, et ce qu'on ne veut pas. Mais au reste, il n'y a pas eu surprise après quatre heures de discussion. Tout ce qui a été arrêté n'est que très juste."

30 Januari. — Een conferentie tusschen lord Cornwallis en mij bepaald zijnde, verscheen Mylord omstreeks 3½ uur te mijnen huize. Hij verzogt den secretaris Merry te willen voorlezen de instructiën welke hij ontvangen had op den inhoud der note welke hem op den 8sten Januari door mij gepresenteerd was. Hetgeen ik uit de zeer rapide lezing door Merry van den inhoud dier instructie konde onthouden kwam hierop nêer:

1°. Dat men van de Bataafsche zijde reden had om tevreden te zijn met een vrede welke haar weer terug deed krijgen *the numerous colonies taken by H. M.'s forces;*

2°. dat de cessie van Ceylon niet konde opleveren eenig argument voor de een of andere reclame, als zijnde puur en simpel bedongen;

3°. dat de reclame betrekkelijk de in de Britsche en Iersche havens gesequestreerde schepen geen nieuw punt voor het tractaat kon opleveren, maar uit kragt van het artikel in de preliminaires kon gesustineerd worden, *en dat nimmer daaronder moesten begrepen worden zoodanige schepen of eigendom, welke door eenig tribunaal geconfisqueerd waren;*

4°. dat de koning ook niet weerom konde geven de schepen in naam van den Prins van Oranje genomen; maar dat men de waarde daarvan aan den Prins van Oranje, in mindering van het pecuniair dedommagement voor zijne verlorene goederen in de Republiek, kon laten strekken.

Na deze voorlezing begon eene discussie, welke zeer lang duurde.

Ten opzichte van het groote punt, de reclame namelijk van de schepen van het land, de O. I. Compagnie, en van tallooze particulieren, bij het uitbarsten van den oorlog zich in de Engelsche havens bevindende, wilde men volstrekt niets in het tractaat gebragt hebben; men sustineerde dat dit een object van applicatie was van het artikel bij de preliminaires voorkomende.

Ik beweerde het tegendeel; ik appuyeerde sterk daarop dat de woorden *fonds, revenus et créances* gespecificeerd bij art. 12 van de preliminaires [1]) geen schijn hadden om te comprehendeeren schepen en ladingen op last van den koning in de differente havens genomen of gesequestreerd. Het argument hetwelk mylord het meest verlegen maakte was dit: „It seems as well by what your Lordship has been pleased to argue in the course of this discussion, as by the system and spirit of the instructions you have communicated to me, that your government has no different opinion with respect to the matter itself from the opinion of the Dutch government; both deem it just that all those vessels and cargoes be restituted. The only difference of opinion is that you seem to believe that the restitution must follow by the application of the 12th article of the preliminaries, and that on our side we do not find that clear enough. What can be the reasonable objection to make a thing, upon which both parties agree, as clear as possible; it may only be a superfluous precaution; but it will be agreeable to our countrymen."

Mylord hesiteerde dikwijls, scheen somtijds te concedeeren, doch Merry herinnerde hem zijn instructiën. Ik sustineerde dat die instructiën hem niet

1) Zie hiervóór bl. 766.

verboden om dit punt te concedeeren, en alleen maar strekten om het als noodeloos te doen beschouwen.

Men liet dit punt eenige oogenblikken varen en kwam op het stuk van het pecunieele dedommagement van den Prins van Oranje voor zijne domeinen. Ik zeide, dat wanneer Mylord mij omtrent het groote punt der sequestraties wilde genoegen geven, ik alsdan zoude tragten het stuk van het dedommagement van den Prins naar zijn lordschaps genoegen te arrangeeren. Dit deed veel af, en men eindigde met te convenieeren dat men aan de wederzijdsche gouvernementen zou proponeeren:

1°. Dat het groote punt van de in Engeland gesequestreerde schepen en ladingen, zooals het bij mijne voorgaande note gevraagd was, bij het definitif tractaat zoude gestipuleerd worden;

2°. dat voorts bij hetzelve tractaat zoude gestipuleerd worden dat door de Bataafsche Republiek een vol dedommagement aan den Prins van Oranje voor zijne domeinen enz. zoude gegeven worden, en dat bij eene particuliere conventie, bij forme van explicatie van dat beding, zoude gestipuleerd worden dat Zijne Britsche Majesteit, ter vermindering van dit dedommagement, aan den Prins zoude laten valideeren alle de landsschepen, of die van particulieren, welke gedurende dezen oorlog door Z. M 's troupes of forces genomen waren *au nom du Prince d'Orange*; en zulks na een loyale en redelijke evaluatie tusschen de beide gouvernementen.

Hiervan werd een protocol geformeerd en wederzijds geteekend, en men nam aan om dit alzoo tusschen de plenipotentiarissen gearrangeerde ter goedvinding der wederzijdsche gouvernementen per extra courier te verzenden.

Na den afloop van deze conferentie had ik eene lange conferentie met den ridder d'Azara, die als Spaansch plenipotentiaris daags te voren gearriveerd was; ik trachtte hem dezelve wijze van directie in den aanleg der negotiatie in te prenten welke ik zelve gevolgd had. Ik vond daartoe wel een zeer goede dispositie, maar zag met eenige ongerustheid dat de jaren en de laatste ziekte het hoofd van dezen plenipotentiaris merkelijk verzwakt hadden. D'Azara beloofde om *de concert* te werken en van alles informatie te geven.

31 Januari. — De ridder d'Azara gaf mij een bezoek en informeerde mij dat hij in last had om in de eerste plaats op de restitutie van de Trinidad te insteeren; hij informeerde mij verder dat hij ook reeds eene conferentie met lord Cornwallis gehad had; dat men van hem eene acte van cessie van Trinidad had gevergd; dat hij die geweigerd had, en integendeel bij eene note de restitutie van Trinidad gevraagd had; dat van de zijde van lord Cornwallis dezelve dadelijk beantwoord was met eene note waarbij hij zegt dat Trinidad geen punt van discussie kan opleveren, en dat zijne instructiën hem verboden om daarover te negotieeren. De ridder d'Azara zeide wijders, dat dit natuurlijk te verwagten was geweest, dog dat hij daarmede aan zijn last voldaan hebbende, alsnu dadelijk zoude handelen op denzelfden voet als ik, en zoude verklaren bereid te zijn om tot de negotiatie van een gecombineerd tractaat op de basis der preliminaires te concurreeren.

1 Februari. — Ik kreeg bericht dat Talleyrand den 31 Januari te Parijs geretourneerd was, en dat de Eerste Consul ook eerstdaags aldaar stond te

arriveeren. Ik besloot daarop om op de voortzetting der geheime negotiatie welke te Parijs tusschen Lehoc en Talleyrand moest geconduiseerd worden, aan te dringen, waartoe ik op de pressantste wijze de noodige brieven aan de heeren Comps en Lehoc schreef.

De Fransche secretaris Dupuis informeerde mij, dat de eerste conferentie tusschen lord Cornwallis, Joseph Bonaparte en d'Azara dezen dag had plaats gehad, en dat van de zijde van den Spaanschen minister in substantie dezelfde verklaring gedaan was, welke de Bataafsche bij de eerste conferentie had uitgebragt.

2 Februari. — Ik dépêcheerde den extra courier Ulrich naar den Haag met eene officieele dépêche waarbij ik den Staatssecretaris een zeer gedetailleerd verslag gaf van het voorgevallene sedert mijne laatste dépêche van den 8 Januari. Behalve de officieele missive scheef ik hem nog eene confidentieele gemerkt met een kruisje.

Met den Franschen plenipotentiaris bij lord Cornwallis dineerende, raakte ik met eerstgemelden in gesprek over het punt van de indemnisatie van den Stadhouder. Ik vroeg hem wat de intentie was van de herhaalde verklaring van den Eersten Consul dat hij niet wilde dat de Bataafsche Republiek eenig pecunieel dedommagement aan den Stadhouder geven zoude; en bepaaldelijk of zulks zoowel betrekking had op de indemnisatie voor zijne verloren goederen, als voor zijne verlorene eminente charges. Joseph Bonaparte verklaarde zulks niet zeker te weten, doch te denken dat die verklaring van den Eersten Consul alleen zag op de indemnisatie voor zijne verlorene eminente charges. Ik hervatte, dat het mijn gouvernement interesseerde om zulks op dit moment positief te weten, ten einde met kennis' van zaken zich aan lord Cornwallis op 't stuk der indemnisatie van den Stadhouder, in zijn project-tractaat voorkomende, te kunnen expliceeren. Joseph verzogt om hem daarover, bij forme van een promemoria, eenige schriftelijke consideratiën te geven. Ik voldeed daaraan eenige weinige uren daarna, en verzogt daarop spoedig antwoord te mogen bekomen, hetwelk Joseph beloofde.

3 Februari. — Ik ontfing per extra courier door den heer Comps gedepecheerd een zeer omstandige informatie van het voorgevallene te Parijs, hierop neerkomende, dat Lehoc diverse conferentiën met Talleyrand gehad had; dat hij dezen steeds in de beste dispositie gevonden had; dat Talleyrand compleet alle mijne gedane démarches approbeerde; dat er per expresse eene instructie zoude afgaan aan Joseph om door eene formeele note aan mij te declareeren uit naam van den Consul, „que tous les engagemens contractés par le traité de la Haye auraient leur entière exécution après la paix"; dat deze note alleen maar moest dienen om aanleiding tot een contra-note te geven, waarbij ik moest persisteeren met te eischen dat men de Bataafsche Republiek contenteerde *anterieur* aan de geslotene schikkingen met Engeland, van welke note men dan zoude profiteeren om de begeerde punten er door te krijgen.

Joseph Bonaparte vervoegde zich omstreeks negen uren 's avonds bij mij, gaf mij geen schriftelijke note, maar liet mij zien eene dépêche, waarin de volgende periodes gevonden werden:

„Vous êtes autorisé à dire au citoyen Schimmelpenninck 1°. qu'il est

dans les intentions du premier Consul que la République batave ne paye *rien*, absolument *rien* au Prince d'Orange: que la France s'en chargera pour ce qui regarde ses dédommagemens;

2°. que le premier Consul trouve juste que l'Espagne soit également admise au Cap comme les Français et les Anglais, mais que la France est prête d'y renoncer tout à fait dans le cas où l'Angleterre veuille y renoncer aussi;

3°. vous êtes en outre autorisé à assurer le citoyen Schimmelpenninck que le traité de la Haye aura son entière exécution aussitôt que les affaires avec l'Angleterre seront arrangées."

Dit gaf aanleiding tot een zeer ampel discours, al wederom op de oude discussie neerkomende. Ik insteerde dat Joseph aan zijn broeder zoude schrijven dat ik verwagtte dat de begeerde punten vóór het eindigen van dit congres afgedaan wierden; dat ik aan alle andere beloften geen gewigt hegtede; ik voegde er bij: „ik zal u morgen mijne idées en de wenschen van mijn gouvernement bij eene schriftelijke note doen toekomen."

4 Februari. — Ik adresseerde 's ogtends te tien uren aan Joseph de ampele note contineerende alle punten welke het Bataafsche gouvernement vóór het eindigen van het congres met het Fransche wenschte te termineeren, en waarover ik Joseph van tijd tot tijd onderhouden had.

Ik schreef te gelijk een ampele brief aan Comps en aan Lehoc, waarbij ik duidelijk te kennen gaf dat ik vreesde dat men te Parijs alles tot na de teekening der vrede wilde verschuiven, en dus eigenlijk niets doen.

Ik gaf verslag van de conversatie met Joseph van 's avonds te voren, en in specie, dat Joseph mij geen schriftelijke note had doen toekomen, gelijk ik uit den brief van Comps had moeten verwagten. Ik insteerde verder op afdoening, met bijvoeging dat ik niet langer in deze onzekerheid moest noch wilde gehouden worden.

Dezen namiddag eene conferentie met lord Cornwallis hebbende, wierd daarop behandeld de door mij gevraagde insertie van een artikel in het tractaat, waarbij Engeland zich zoude engageeren om aan het Bataafsche gouvernement of de O.-I. Compagnie alle hare roerende goederen en effecten op Ceylon en Trinconomale terug te geven.

Mylord maakte daarin zwarigheid; hij zeide dat de O.-I. Compagnie in dezen als gouvernement wierd beschouwd, en derhalve hare goederen niet wierden teruggegeven; dat men daaromtrent niets nieuws moest introduceeren; dat men alles konde bedingen ten opzichte der particuliere ingezetenen wat men wilde, maar niet ten opzichte van goederen van 't gouvernement.

Voorts wierd door mij geproponeerd om met opzicht tot de Kaap nog te maken het volgend artikel: „Le papier monnaye qui puisse avoir été fabriqué au Cap par les agens anglais, sera retiré de la circulation par le gouvernement brittannique." Mylord verklaarde daarop niet gelast te zijn, maar het te zullen verzenden aan zijn gouvernement.

Van de zijde van Mylord wierd geproponeerd om bij het artikel van de restitutie der coloniën te voegen een articul, volgens hetwelk „alle inwoners derzelve *of anderen* welke er gedurende de possessie der coloniën door de Engelschen etablissementen gemaakt hadden, *hun* eigendom gedurende den tijd

van drie jaren in Engelsche schepen *en droiture* zouden mogen brengen, werwaarts zij wilden."

Ik verklaarde daarop niet te zijn gelast, maar deed Mylord gevoelen dat zulks aan zeer vele difficulteiten onderhevig zoude zijn. Na lange discussie wierd geresolveerd om het protocol te schetsen, maar niet te teekenen, met afspraak dat ik zoude insereeren mijne consideratiën tegen de vraag van Mylord Cornwallis; dat men alsdan het protocol zoude teekenen en sluiten, en aan de respective gouvernementen overzenden.

5 Februari. — Ik informeerde den heer Ruysch van het voorgevallene op de conferentie van gisteren. De heer Ruysch nam de propositie van Mylord mede, en beloofde er zijne consideratiën beknopt tegen op het papier te zullen zetten.

6 Februari. — De heer Comps arriveerde uit Parijs, en gaf een ampel verslag van het voorgevallene aldaar omtrent de geheime negotiatie, vooral van de verwondering dat Joseph geen schriftelijke note aan mij geadresseerd had. Hij bragt verder over eene concept-missive, welke ik zoude adresseeren aan den Eersten Consul, ten einde deze missive in handen zoude komen van Talleyrand, en dezen in staat zoude stellen aan de zaak eene goede wending te geven.

Ik begreep uit het geheele verslag van den heer Comps, dat Talleyrand eigenlijk nog niets gedaan had; dat hij te bevreesd was om den Eersten Consul de zaak recht voor te stellen. Ik keurde ook het project van den brief af; ik vond denzelven op eene wijze ingericht welke mijner niet waardig was; ik vond bovendien den stap zelve geheel onbeteekenend. Ik resolveerde derhalven om het werk bij mijne ampele gepresenteerde note te laten berusten.

De heer Ruysch gaf mij eenige schriftelijke consideratiën, uit welke ik eene periode formeerde om tegen de propositie van Mylord van den 4[den] Februari in 't protocol gebragt te worden. Dit wierd met onderling goedvinden tusschen den heer Ruysch en mij gearresteerd, en aan lord Cornwallis geteekend toegezonden.

7 Februari. — Ik dépêcheerde een zeer ampele missive aan den heer Lehoc, waarbij ik hem op de sterkste wijze mijne gedagten om de weinige progressen der geheime negotiatie te Parijs communiceerde, en waarin ik hem op eene zeer sterke, doch tevens zeer voorzichtige wijze deed gevoelen dat de pusillaniteit van Talleyrand alles bedierf; dat ik daarvan niet langer dupe wilde zijn; dat die Parijsche combinatiën mij de handen bonden; dat ik wel overtuigd was dat men mij geheel aan mijn eigen krachten overliet. Ik voegde er bij, „dat ik er geheel van gedegoûteerd was, en dat ik er niets meer over schrijven zoude." Deze missive wierd omstreeks twee uren des middags gedépêcheerd.

Weinige oogenblikken daarna ontfing ik een bezoek van den secretaris Merry; deze bragt mij het door mij geteekende protocol terug, zeggende dat hij daarover met lord Cornwallis ampel gebesogneerd had; dat men vreesde dat die consideratiën een ongunstig effect zouden doen; dat Mylord liever zoude zien dat ik eenvoudig zijne propositie ter vervoering van den

Britschen eigendom met Engelsche schepen gedurende drie jaren afsloeg: dat zulks dan een blijk was dat hij het gevraagd had.

Ik beantwoordde dit met te zeggen dat mij zulks onverschillig was; dat ik alleen mijne consideratiën in 't protocol had geïnsereerd om het ministerie van de billijkheid mijner weigering te overtuigen. Men wierd het vervolgens eens dat ik eenvoudig op de propositie van Mylord in het protocol zoude doen insereeren: „M. Schimmelpenninck a insisté sur ce qu'on n'ajoutât rien à ce qui se trouve déjà inséré dans le projet de traité présenté par Mylord Cornwallis. Ce qui est déjà stipulé dans ce projet suffit pour rassurer ceux qui voudraient retirer leurs propriétés d'une manière convenable et satisfaisante. La clause que Mylord propose à ajouter ne remplirait que le but de quelques spéculateurs."

Hiervan wierd dan ook in substantie een protocol geformeerd, en wederzijds door lord Cornwallis en mij onderteekend.

Vervolgens had er het volgende gesprek tusschen Merry en mij plaats:

M. — „Eh bien, monsieur, qu'apprenez-vous de Paris?"

S. (meenende dat hij over de inwendige positie van Parijs wilde spreken). — „Je viens de parler à un ami qui en vient; tout y est tranquille; le pouvoir du premier Consul est plus grand que jamais. Au commencement on paraît avoir été étonné sur ce qui s'est passé à Lyon [1]); mais comme cela a toujours été le cas, on n'en parle plus."

M. — „Ce n'est pas ce qui m'intéresse, mais quelles sont vos notions sur leurs intentions de vouloir la paix, oui ou non?"

S. — „Toujours les mêmes que j'ai toujours eues; c. à d. que le premier Consul désire de faire promptement la paix."

M. — „Je le crois moins que jamais."

S. (tout étonné). — „De grâce, pourquoi?"

M. — „Par la contenance qu'on a commencé à prendre. Hier nous avons eu une conférence qui a été la plus désagréable que nous avons encore eue. Joseph a fait un protocole d'un ton assez cavalier, très peu amical, et très tranchant."

S. — „Cela ne prouve rien."

M. — „Oui; cela ne prouverait rien si l'on ne lui avait pas dicté ce protocole dans une dépêche qu'il nous a lue. Cette circonstance rend la chose plus conséquente."

S. — „Mais je croyais que vous étiez presque d'accord sur les grands points. Malte n'offre plus de difficultés essentielles?"

M. — „Au contraire; c'était précisement par rapport à Malte."

S. — „Quelle est donc la querelle actuelle à ce sujet?"

M. — „La voici. Nous avons tout le tems disputé sur le choix d'un protecteur de cette île: nous nous serions contentés du Roi de Naples, quoiqu'il y ait bien de réflexions à faire à son égard. Mais ils n'en veulent plus; ils veulent que tout simplement le dernier grand-maître s'y rendra, et qu'à sa présence nos troupes évacueront l'île sans y laisser des forces militaires quelconques; et cela est inpossible parce qu'il y aurait une insurrection inévitable dans l'île. Tous les chevaliers qui voudraient s'y rendre seraient massacrés par les habitans;

1) 26 Jan. 1802 had Bonaparte het presidentschap der Italiaansche (voormalige Cisalpijnsche) Republiek aanvaard, hem aangeboden door de consulta te Lyon (Sorel VI, 194).

il y a un esprit de révolte et de vengeance bien déterminé parmi ceux-ci, et on ne peut pas même disconvenir que l'Ordre n'ait donné beaucoup de motif à cela; mais il faut éviter la confusion: il faut surtout éviter les effets d'une anarchie inévitable si l'on n'y place pas des forces militaires."

S. — „Mais est-ce qu'il n'y a pas d'expédient à trouver? Placez-y des troupes neutres: des troupes subsidiaires de ces petits princes allemands comme Saxe Gotha, ou autres."

M. — „Les Suisses auraient été bons s'ils n'étaient pas subjugués par la France".

S. — „Il y a des ces régimens allemands qui sont également loyaux."

M. — „Je vous avoue que leur conduite et surtout la contenance d'hier donnera beaucoup d'ombrage chez nous."

S. — „Eh bien, monsieur, je crois devoir vous dire que toutes mes données me persuadent que le premier Consul veut la paix, et même qu'il presse le moment, et voilà peut-être la cause de ce ton qu'on paraît avoir pris hier; on tâchera de l'emporter à l'assaut."

M. — „Votre opinion qu'on veuille la paix me fait plaisir, mais je vous avoue que je ne puis la partager. Je vois tant de mauvaise foi, tant de délais, etc."

S. — „Je ne peux pas vous répondre à ces détails; mais je juge d'après un tact acquis pendant les quatre années que je les ai hantés de près, et je vous répète que tout doit me faire croire qu'ils veulent la paix."

Hier wilde de heer Merry heengaan; ik hield hem nog een moment op, en vroeg hem hoever men op het stuk der krijgsgevangenen gevorderd was? — „C'est encore en pleine contestation; nous ne nous entendons pas du tout à cet égard. Je ne vois pas comment ni quand on terminera ces deux points." — Hierop vertrok de heer Merry.

8 Februari. — Ik ontving eene visite van Joseph Bonaparte. Deze begon met mij een zeer flatteus compliment te maken over de schoonheid der acte (gelijk hij zich uitdrukte) welke hij van mij ontfangen had; „cela se fera," zeide hij verder, „mais je crois que cela se fera après la signature et avant la notification." Ik antwoordde daarop dat zulks volstrekt niet aan 't but beantwoordde; „que la même chose obtenue après la signature n'avait guères la même valeur."

Joseph sprak verder met veel uiterlijke openhartigheid over den staat der negotiatie met Engeland.

Ik wenschte hem omtrent het punt van Malta te confronteeren met Merry; dit gaf aanleiding tot het volgend discours:

S. — „Mais au nom de Dieu, comment vous arrangerez-vous par rapport à Malte?"

B. — „Ma foi, je n'en sais rien; ils ne sont point raisonnables à cet égard."

S. — „Mais à quoi la différence tient-elle?"

B. — „Nous voulons remettre Malte tout de suite à l'Ordre, y faire revenir le grand-maître, ou bien les chevaliers pour qu'ils puissent élire un grand-maître, et puis faire évacuer l'île par les Anglais. Les Anglais, de leur côté, ne veulent pas cela; ils prétendent que l'Ordre n'est pas en état de s'y maintenir sans troupes: ils parlent de massacre des chevaliers, etc.; mais tout

cela n'est que prétexte. Qui est-ce qui leur a confié le soin de ces chevaliers?"

S. — „Mais pourquoi ne pas y mettre garnison provisoire de troupes allemandes?"

B. — „Parce que nous ne voulons pas les payer; nous ne désirons pas que ces troupes y soient, par conséquent c'est à eux d'en faire les fraix."

Deze conversatie duurde nog eenigen tijd en liep steeds over dat punt; ik zag er uit dat ik door Merry wel geinformeerd was. Ik zag er ook uit dat er eigenlijk niets essentieels meer te discuteeren viel tusschen de Engelsche en Fransche negotiateurs als de punten van Malta, en van het onderhoud der krijgsgevangenen.

9 Februari. — Ik ontfing eene missive uit Parijs van den heer Lehoc, welke door mevrouw Lehoc overgebragt wierd; bij deze missive wierd ten sterksten geinsteerd dat ik aan den Consul schrijven zoude ter bekoming van de begeerde punten: dat alles van die demarche afhing; dat de reussite dan zeker was; dat op mijne ingeleverde note geen voldoend antwoord komen zoude. Na lange deliberatie beloofde ik, dezen brief te zullen schrijven.

10 Februari. — Omstreeks twaalf uren ontfing ik een bezoek van den secretaris Merry, mij communiceerende de propositie van lord Cornwallis om morgen 11 Februari eene conferentie te hebben, hetwelk door mij aangenomen wierd. Daar ik het nuttig oordeelde om reeds prealabel van het but dier geproponeerde conferentie onderricht te zijn, trachtte ik den heer Merry uit te hooren.

S. — „Avez-vous reçu des instructions de votre gouvernement par rapport aux points que nous avons transmis à nos gouvernemens par suite de notre protocole du 30 janvier?"

M. — „Oui.

S. — „Eh bien?"

M. — „La réponse n'est pas favorable par rapport à votre réclame des bâtimens et propriétés qui se trouvaient dans nos ports avant ou au moment de la déclaration de guerre."

S. — „Cela me paraît impossible; cela m'étonne beaucoup."

M. — „Mylord Hawkesbury a consulté *l'attorney-general*, celui-là a donné un avis peu favorable. Tout cela a été confisqué; puis on prétend que nos bâtimens dans la même situation ont été pris et confisqués également."

S. — „Je crois que je puis vous assurer le contraire. En tout cas cela ne serait pas un motif. Il faudra réparer ces torts de port; voilà tout ce que cela prouverait."

De heer Merry antwoordde daarop weinig. Hij zeide dat men ten opzichte van de schepen, genomen op naam van den Prins van Oranje, bij forme van een declaratoir of separaat tractaat eene schikking konde maken conform het geprotocoleerde. Ik antwoordde daarop dat het eene veel van het andere zoude afhangen. Wanneer Engeland in het eene billijk zoude zijn, zou de Bataafsche Republiek omtrent het punt van den Stadhouder gemakkelijk zijn.

Hiermede liep de conversatie op dat stuk af, doch de heer Merry, zoo 't scheen vol zijnde van het geschilpunt tusschen den Britschen en Franschen plenipotentiaris over Malta, bragt dadelijk het discours op dat punt.

M. — „Nous avons encore hier disputé sur le point de Malte; cela n'avance pas."

S. — „Je conçois que c'est un point très délicat, et je puis vous dire que ce point fixe les regards des puissances de l'Europe."

M. — „C'est un motif de plus pour que nous ne jouions pas un rôle ridicule à cet égard. Nous nous sommes prêtés à tout ce qui est raisonnable. Nous avons proposé toute sorte de conciliatoires; nous avons même adopté ce qu'ils nous ont proposé dans le commencement; nous avons cru trois fois être d'accord, et quand il s'agissait de finir, on a toujours embrouillé la chose."

S. — „Qu'est-ce qu'ils veulent en dernier lieu?"

M. — „Ah! c'est assez remarquable. Hier Joseph a dit à Mylord: „il nous est venue une heureuse idée pour nous entendre sur Malte; vos troupes y resteront aussi longtems que vous le croirez nécessaire pour y bien rétablir l'Ordre de Malte en possession, mais pas plus longtems que six mois; *à condition que pendant ce tems nous garderons nos troupes en Italie.* Que pensez-vous d'une telle proposition?"

S. — „Elle est tout à fait nouvelle. Qu'est-ce que Mylord y a répondu?"

M. — „Mylord aurait dû la repousser tout court; mais comme il est très doux de caractère, il a répondu qu'il croyait être sûr que cette proposition ne serait pas acceptée par le ministère brittannique; mais si l'on persistait à vouloir qu'il la transmit, il la transmettrait par un courrier. Et cela s'est fait, mais il n'est pas possible qu'on l'accepte. Au contraire on y démêlera une très mauvaise intention; on y verra des projets militaires, des arrière-pensées très sinistres. Enfin plus j'y pense et plus je crois voir qu'on ne pense qu'à la guerre, au moins qu'on veuille se tenir encore quelque tems dans la position de pouvoir la recommencer."

Ik vond op dat moment niet gesaisonneerd om deze ombrageuse idées te calmeeren; ik oordeelde dat deze dispositie van ongerustheid misschien eenig goed effect op den loop der gevraagde conferentie op morgen doen konde. Ik brak dus de conversatie af en de heer Merry vertrok.

Ik had nog uit den loop dezer conversatie duidelijk kunnen opmaken de ernstige begeerte van 't Engelsche ministerie om spoedig vrede te maken, onder anderen ook dat ingevalle Frankrijk wilde consenteeren om Malta nog eenigen tijd door neutraal garnizoen te doen bezetten, alsdan te consenteeren om alleen dat garnizoen te bekostigen.

11 Februari. — Lord Cornwallis verscheen op het bepaalde uur ('s ogtends ten elf uren) ten mijnen huize. Hij gaf mij de bij hem ontfangene depêche van zijn gouvernement, ter beantwoording strekkende van het aan de wederzijdsche gouvernementen geproponeerde bij 't protocol van 30 Januari. Deze depêche hield in dat het Britsche gouvernement niet konde treden in 't geproponeerde artikel betrekkelijk de in de Britsche havens genomen of aangehoudene schepen; daartoe ter appui bijzendende het advijs van den Attorney General. Ik nam lecture van dat advijs; het kwam op 't volgende neer:

a. dat volgens 't recht der volken alle eigendom hoegenaamd van een vijandelijke natie, waar ook gevonden wordende, goede prijs was;

b. dat echter het gebruik zulks verzagt en alleen bepaald had tot schepen en koopmansgoederen;

c. dat mitsdien al het aangehoudene goede prijs was;

d. te meer, daar ook verscheidene schepen en ladingen van Engelschen in Hollandsche havens waren aangehouden en geconfisqueerd.

Voorts hield dezelve dépêche in eene approbatie van het geconvenieerde omtrent de schepen in naam van den Prins van Oranje genomen, ten einde dezelve of de waarde te doen strekken in mindering der pecunieele indemnisatie van den Prins.

Deze ouverture gaf aanleiding tot eene sterke discussie. De heer Merry defendeerde het principe van den Attorney General; ik beweerde er de atrociteit en indecentie van. Ik allegueerde dat de Dey van Algiers zelve meer loyaal te dien opzichte handelde. Ik beriep mij op de gevoelens van lord Cornwallis, en vroeg hem of hij gezind was om dat systema van den Attorney General te onderschrijven als het zijne? Mylord wierd daardoor getroffen en was zeer verlegen. Ik ontkende dat er door het Bataafsche gouvernement Britsche schepen en ladingen, welke bij 't uitbarsten van den oorlog in de Bataafsche havens waren, geconfisqueerd zouden zijn geworden, en zeide dat ik dadelijk het principe van reciprociteit bereid was te etablisseeren. Dit scheen Mylord te decideeren, en hij consenteerde om weder hetzelfde geproponeerde artikel over te zenden met bijvoeging, „dat op gelijke wijze alle Engelsche schepen, ladingen en goederen welke ten tijde van 't uitbreken van den oorlog in Bataafsche havens waren, insgelijks in 't artikel betrekkelijk de sequestratie zouden begrepen zijn." Hiervan wierd weder een protocol geteekend.

Dezen zelfden dag met den courier Du Casse eene alleszins vereerende approbatoire resolutie van 't Bataafsche gouvernement ontfangen hebbende, benevens instructiën op 't stuk van de indemnisatie van den Stadhouder, deed ik in substantie in het zelfde protocol stellen „dat het Bataafsche gouvernement nimmer eenigen eigendom van den Prins van Oranje genomen, gesequestreerd of geconfisqueerd had; dat de Fransche Republiek, den oorlog aan den Prins gedeclareerd hebbende en ten opzichte van zijne goederen van het recht van conquest gebruik gemaakt hebbende, daarvan een gedeelte aan de Bataafsche Republiek had gecedeerd; dat het Bataafsche gouvernement desniettegenstaande het principe van indemnisatie voor zijne goederen en domeinen in de Bataafsche Republiek gelegen, op den voet van het protocol van 30 Januari ll., niet wilde repousseeren; maar dat het Fransche gouvernement formeel gedeclareerd hebbende van den Prins geheel en ten volle te willen dedommageeren, het Bataafsche gouvernement op dit moment geen engagement konde aangaan hetwelk met de verklaring van de zijde van het Fransche gouvernement incompatibel zoude zijn."

Dit werd alzoo in 't protocol gesteld, en door de beide plenipotentiarissen geteekend. Voorts wierd afgesproken dat lord Cornwallis hiervan aan den Franschen plenipotentiaris kennis zoude geven, en hem categorisch afvragen of het Fransche gouvernement zoodanig formeel engagement ten behoeve van den Stadhouder wilde op zich nemen.

12 Februari. — De secretaris Merry gaf mij een bezoek; hij informeerde mij van eene conversatie tusschen lord Cornwallis en Joseph Bonaparte over het object van het pecunieel dedommagement van den Prins van Oranje. Deze informatie kwam hierop nêer, dat Joseph Bonaparte op allerlei wijze had gezogt eene positive explicatie op dat stuk te ontwijken; doch dat mylord op cathegorisch antwoord geinsteerd hebbende, Joseph indedaad geantwoord had „dat de verklaring door den Bataafschen minister daaromtrent gedaan,

waar was; dat hij geautoriseerd was om te declareeren uit naam van zijn gouvernement, dat het Fransche gouvernement den Prins van Oranje een compleet dedommagement zoude bezorgen." Dat hierop van de Britsche zijde geinsteerd was om deze verklaring van Joseph in een formeel protocol te brengen; dat Joseph hieromtrent lang huiverig geweest was, doch eindelijk daarin geconsenteerd had; en dat hij, Merry, dien conform een protocol had geconcipieerd, hetwelke hij ter teekening aan Joseph had gezonden, die hem een uur gefixeerd had om hetzelve te komen halen.

De heer Merry beklaagde zich zeer in 't breede over de *menées* (zoo hij 't noemde) welke men van de Fransche zijde bezigde; hij verklaarde steeds de oprechtheid van hunne begeerte om vrede te maken in twijfel te trekken.

13 Februari. — De heer Merry gaf mij al wederom een bezoek en sprak dadelijk over hetzelfde object van de indemnisatie van den Prins van Oranje; hij informeerde mij dat hij eene lange en verdrietige conversatie met de heer Dupuis had gehad; dat deze het protocol had willen uitstellen; dat hij ook Joseph daarover onderhouden had; dat deze ook allerlei uitvlugten zogt; en zelfs alleen sprak van het interposeeren van goede offices ter bezorging van zoodanige indemnisatie. „Alle deze subterfuges," zeide Merry driftig, „moeten eindigen; wij willen deze afspraak heden geprotocolleerd hebben om nog dezen avond per courier naar Londen te depêcheeren: en zoo men het langer uitstelt heb ik reeds eene dugtige note daarover gereed."

Ik nam deze gelegenheid waar om den heer Merry te spreken over de noodzakelijkheid van liberale en billijke instructiën te verzoeken voor lord Cornwallis op 't stuk der aangehoudene schepenen en goederen in de Engelsche havens; ik zeide hem herhaalde reizen met alle mogelijk accent, *dat ik van dat punt nooit zoude glisseeren*. De heer Merry brak het discours op dat stuk bij continuatie af met generale, evasive en niet veel beteekenende antwoorden.

Omstreeks vier uren in den namiddag ontfing ik een bezoek van den Franschen plenipotentiaris. Deze informeerde mij van den aandrang van den Britschen gevolmagtigde om te hebben de verklaring omtrent de indemnisatie. Ik informeerde van mijne zijde den Franschen minister van het gebeurde daaromtrent tusschen mij en lord Cornwallis. Joseph zeide daarmede volkomen tevreden te zijn, er bij voegende, dat hij stellig aan lord Cornwallis gezegd had dat al wat de Bataafsche minister daaromtrent gezegd had waarheid was; dat hij echter geweigerd had om zoodanige stellige verklaring in 't protocol te doen brengen, en dat hij alleen had doen protocolleeren „que le gouvernement français interposerait ses bons offices pour procurer un dédommagement entier au Prince d'Orange." Hij zeide wijders: „ik heb dit protocol alzoo geteekend op de verzekering van de Britsche zijde dat alle objecten tusschen u en hen geschikt waren, anders had ik het blijven weigeren."

Ik begreep den Franschen plenipotentiaris daaromtrent volstrekt te moeten desabuseeren, en antwoordde: „Indien men u dat gezegd heeft, heeft men u niet wel geinformeerd; ziehier hoe het geschapen staat. Tusschen lord Cornwallis en mij is bijkans geen differente opinie over mijne punten van reclame, maar zijn gouvernement homologeert niet hetgeen hij daaromtrent met mij geprojecteerd heeft; en dit heeft plaats omtrent het groote punt der aangehouden schepen." — „Alors j'ai été trop vite", zeide Joseph: „on m'a

surpris; ce n'est que sur cette assurance formelle qu'ils étaient d'accord avec vous sur tous les points que j'ai signé ce protocole. Je leur dirai cela; je leur dirai qu'ils m'ont induit en erreur."

Ik maakte van deze dispositie gebruik door te zeggen: „J'insisterai inébranlablement sur l'article des bâtimens détenus dans leurs ports. Mylord Cornwallis en sent toute l'équité, mais son gouvernement adopte un autre principe qui est atroce. Si l'on persiste dans cette injustice, je vous en donnerai connaissance et je réclamerai votre appui pour faire donner justice à votre allié." Joseph scheen dit zeer te approbeeren.

Ik ontdekte nog uit eenige expressiën van Joseph, dat lord Cornwallis hem te kennen gegeven had, dat hij, ingevalle men het over Malta eens konde worden, alsdan omtrent het important geschil op 't stuk van het onderhoud der krijgsgevangenen gemakkelijk zijn zoude, en op zijn gesustineerde daaromtrent niet zoude insteeren. Deze ontdekking overtuigde mij, dat er tusschen Frankrijk en Engeland eigenlijk niets essentieels meer dan alleen het punt van Malta te vereffenen viel; en ik overtuigde mij te gelijk dat ook dit punt niet missen konde gevonden te worden.

14 Februari. — 's Ogtends ten vijf uren wierd de courier Du Casse door mij naar Parijs gedépêcheerd, met eene missive aan den Eersten Consul, ingericht om hem te determineeren om aan de Bataafsche Republiek de begeerde punten te concedeeren.

Ik scheef insgelijks een brief aan den heer Lehoc, daarbij aandringende om bij Talleyrand een onverwijld goed resultaat op deze demarche te obtineeren, met verklaring dat ik alle verder uitstel zoude beschouwen *comme le signal de la non-réussite, de l'impuissance, et de l'abandon à mes propres moyens et forces.*

Ik gaf aan den courier Du Casse mondelijke order om in persoon den brief aan den heer Lehoc of aan mevrouw Lehoc te overhandigen; voorts om twee dagen te Parijs te vertoeven, en bij den heer Lehoc te gaan om mede te nemen hetgeen hij hem voor mij mocht willen geven.

15 Februari. — Ik ontving een bezoek van den heer Moore, particulier secretaris van lord Cornwallis. Ik ontdekte uit eene vrij lange conversatie met dezen heer, dat mylord gisteren eene note aan Joseph had gepresenteerd, welke van geen zagten aard was, en dat de heer Merry bezig was met een tweede note over 't stuk van Malta te presenteeren, welke zeer sterk moest zijn: „they (zeide de heer Moore herhaaldelijk, sprekende van den Franschen negotiateur en diens gouvernement) carry on the business in the most perfidious way; but this must end, and I am sure it will end very soon" [1]).

17 Februari. — De courier Du Casse retourneerde van zijn Parijsche expeditie; hij bragt het reçu van de secretarie des Consuls mede, waaruit bleek dat hij den 14den Februari omstreeks 2 uur namiddags de dépêche aan den Consul had bezorgd. Hij bragt mede een ampele brief van den heer Lehoc, waaruit bleek dat eigenlijk nog niets geeffectueerd was; dat dezelve onzekerheid bleef voortduren; en waarbij voorgeslagen wierd dat ik overkomen zou om een personeele conferentie met den Eersten Consul te hebben. Alles overwogen

1) „16 Febr. niets gepasseerd" (noot van Schimmelpenninck).

hebbende begreep ik dat deze voorgeslagen stap van een reis naar Parijs geheel ongesaisonneerd was. Ik sprak met den heer Comps af dat deze aan Lehoc dit besluit zoude te kennen geven [1]).

19 Februari. — Geïnformeerd zijnde dat er tusschen elf en één uren een conferentie tusschen Mylord en d'Azara had plaats gehad, vervoegde ik mij bij laatstgenoemden om het verhandelde te ontdekken.

De ridder d'Azara gaf mij van het voorgevallene een openhartig verslag. „Mylord Cornwallis (zeide hij) is een cordaat man; hij heeft mij zijne ontfangene dépêche laten zien. Zijn gouvernement weigert om bij dit tractaat den koning van Etruriën te erkennen, zich reserveerende om na de vrede zich daarop te verklaren. Wat mij belangt (vervolgde hij), deze weigering is mij onverschillig; het zal mij niet weerhouden het tractaat te teekenen. Ik zal dit punt door Joseph Bonaparte laten afhandelen; laten zij dat schikken zooals ze willen."

Ik vroeg of er niets meer tusschen Spanje en Engeland te verhandelen was? „Niets (antwoordde de ridder) dat mij een uur tegen zoude houden om te teekenen. Het groote punt hetwelk ik mij voorgesteld heb, en hetwelk ik verkrijgen zal, is om bij deze vrede alle onze vorige tractaten met Engeland te doen ophouden; dit is bij de laatste vrede de onbegrijpelijke fout van onze d'Aranda geweest: bij die vrede zijn met een pennetrek alle vorige tractaten hernieuwd. Ontslagen te zijn van alle de overige tractaten met Engeland is ons meer waard dan drie Trinidads."

De ridder ging verder met mij te informeeren dat hij een lang discours met Mylord (als particulieren, en niet officieel) gehad had over het stuk van Malta. „Ik heb hem gezegd (zeide hij), dat dat stuk interminabel was; dat het gestipuleerde bij de preliminaires op dat sujet onuitvoerlijk was; dat zij, die die preliminaires genegotieerd hadden, niets van den aart van Malta wisten; dat ik, als ridder van de Orde, de zaak kende; dat mijn opinie was dat het met de Orde van Malta gedaan was; dat dezelve zich niet meer mainteneeren kon; dat alle hunne emolumenten bijkans overal vernietigd waren." — „Wat is dan uw oordeel op dat stuk?" vroeg ik. — „Ik heb Mylord geraden," antwoordde hij, „om het bij de zotte stipulatie, zooals die bij de preliminaires voorkomt [2]), te laten, met bijvoeging van de benoeming van eene neutrale en niet veel beteekenende mogendheid tot protecteur." — „En wie moet die zijn?" vroeg ik. — „Dat is om 't even," antwoordde de ridder, „als het maar niet is Frankrijk, Engeland of Rusland. Ik zal er aan Talleyrand of aan den Eersten Consul over schrijven," voegde hij er bij; „het is hoog tijd dat wij hier de vrede teekenen; als men dit stuk niet afdoet, loopt alles in de war en zie ik geen einde. Vrede is de zaak; ik beschouwe dezelve niet anders dan als een wapenstilstand, maar dat is hetzelfde: wij hebben ze noodig; uw land zoowel als het onze." — „Gij wil zeggen (hervattede ik) dat het onze beide landen convenieeren zoude om eens eenigen tijd aan een zij te kunnen staan, en de molensteen, welke van den berg rolt, veilig te kunnen zien rollen zonder bezeerd te worden?" — „Juist dat!" antwoordde d'Azara, van lachen schaterende.

---

1) „18 Febr. niets gepasseerd" (noot van Schimmelpenninck).

2) Malta terug aan de Orde, onder garantie eener derde mogendheid die zal worden aangewezen bij het definitief tractaat (art. 4 der preliminairen).

Na dit bezoek afgelegd te hebben, gaf ik een bezoek aan den secretaris Merry. Deze was in een vroolijke en praatzame luim. Ik had weinig moeite om hem aan 't vertellen te krijgen. Ik wierd door een lang verhaal geïnformeerd, dat men op 't stuk van Malta nog niet gevorderd was; dat men daarover eene lange note had gepresenteerd, welke naar Parijs gezonden was. „Ik weet niet (zeide Merry) waar al dit op uitloopen moet." — „Natuurlijk op 't teekenen der vrede," antwoordde ik. — „Ja maar," hervattede Merry al lachende, „daar is een nieuw incident gekomen; dat Turksche werk [1]) komt er lastig in." — Ik hield mij of ik *en gros* daarvan geïnformeerd was, en zeide: „Wel ja, hoe zult gij dat redden?" — „Wel," zeide Merry, „wij hebben al de authentieke stukken uit Constantinopel: de geteekende vrede tusschen Talleyrand en Ali Effendi is ongeratificeerd teruggekomen. Men houdt zich eenvoudig aan de preliminaires te Londen geteekend: men heeft aan Ali volmagt gezonden om te Amiens te komen en deel aan het definitief tractaat te nemen, en om zich in alles met ons te concerteeren. Mylord heeft een brief van Ali uit Parijs ontfangen, waarbij deze hem vraagt wat hij doen moet. Is dit niet grappig?"

Ik was zeer gefrappeerd op 't vernemen van dit incident. „God bewaar ons," zeide ik (veinzende te railleeren), „breng ons geen heidens noch Turken op 't congres." — „Ja wel," zeide Merry, voortgaande met lachen, „en uw Erfprins van Oranje ook, die thans te Parijs is; ik zal hem u presenteeren als hij hier komt." — „Wel," antwoordde ik, „hij zal niet lomp genoeg zijn om u de eerste visite te geven: hij zal die eer aan zijn landsman geven. Hij houdt te veel van zijn landslieden om zoo onbeleefd te zijn. Maar laten wij weer op uw Ottomaan komen. Hoe zult gij u daar uit draaien; die patronage is lastig voor ulieden." — „Duivels lastig," antwoordde Merry, „maar wij hebben er iets op gevonden: wij hebben van het Fransche gouvernement gevraagd dat de *Turksche plenipotentiaris* bij de definitive vrede zoude geadmitteerd worden als *partie contractante ou adhérente*. Dit kan men ons niet weigeren." — „Dat is mij nog zoo klaar niet," antwoordde ik; „dat kan een *point d'honneur* worden bij den Eersten Consul. Hij zal zeer geformaliseerd zijn, dat de te Parijs geteekende vrede niet geratificeerd is; daarenboven zal hij insteeren op de conditie van op geen minder favorabelen voet met de Porte te willen zijn, als de meest gefavoriseerde mogendheid." — „Men heeft te Constantinopel wel begrepen," hervattede Merry, „dat men hen te Parijs wilde bedriegen: ze schrijven dit met zooveel woorden. Onder andere zeggen ze dat men hun Egypte tweemaal heeft willen toemeten: eens bij de preliminaires te Londen, en eens bij het Parijsche tractaat."

Nadat ik op dit stuk alle informatie bekomen had, vroeg ik aan den secretaris of Mylord nadere instructiën op de tusschen hem en mij nog ongetermineerde punten gekregen had? Dit wierd negative beantwoord, met aanneming om dadelijk eene conferentie te hebben, wanneer zoodanige instructie zoude gekomen zijn. Ik insteerde daarop zeer, en deed den heer Merry gevoelen dat het in allen gevalle zeer essentieel en aangenaam konde zijn, om

---

1) Art. 5 der preliminairen: „L'Egypte sera restitué à la Sublime Porte, dont les territoires et possessions seront maintenus dans leur intégrité tels qu'ils étaient avant la guerre actuelle."

aan de geheele wereld te kunnen zeggen dat tusschen Engeland, Spanje en Holland alle punten gevonden waren [1]).

24 Februari. — Bij den Franschen plenipotentiaris gedineerd hebbende, had ik na het middagmaal een zeer ampel conferentie met denzelven. Ik vroeg hem of hij geen antwoord te geven had op mijne note van 4 Februari? Joseph Bonaparte antwoordde, dat hij mij niet anders konde zeggen dan dat na de teekening der vrede alles na den wensch van het Bataafsche gouvernement zoude geschikt worden. Ik insteerde dat hij mij zoodanige verklaring, als waartoe hij door zijn gouvernement gemachtigd was, schriftelijk zoude geven. Hij beloofde dit stellig.

25 Februari. — Ik had eene lange conferentie met lord Cornwallis. Ik ontdekte uit deze conversatie dat sinds twee à drie dagen de zaken tusschen hem en Joseph Bonaparte merkelijk gevorderd waren; dat men omtrent Malta tot een conciliatoir gekomen was, om namelijk er gedurende eenigen tijd neutraal garnizoen te hebben tot gemeene kosten; dat Mylord gezind was om ook omtrent het stuk der krijgsgevangenen tot een expedient te komen. „If we can save the principle we have adopted (zeide hij), we do not care at all for any stipulation of payment. We know very well that we have to do with people that have neither power nor honesty enough to pay what they owe."

Na deze conversatie te huis komende vond ik de door Joseph beloofde note [2]).

26 Februari. — De heer Lehoc arriveerde uit Parijs, en bragt mij een brief van Talleyrand ter beantwoording van mijne missive aan den Eersten Consul. Lehoc wilde mij beduiden dat deze brief van Talleyrand een compleete triumph was. Ik beweerde het tegendeel, en zeide dat er niets essentieels mede gewonnen was. Dit gaf gelegenheid tot een zeer ampel en zeer singuliere conversatie. O. a. was ik zeer gefrappeerd van uit den mond van Lehoc te vernemen dat hij expresselijk *in mandatis* had van Talleyrand, om bij provisie voor het faveur van dezen brief uit mijne handen te ontfangen 600.000 francs aan Bataafsche rescriptiën. Ik vroeg lachende of ik hem wel begrepen had? en op het zeggen van Lehoc: „Oui, oui, j'ai ordre de vous demander cela," antwoordde ik: „Eh bien! dites à M. Talleyrand que j'aimerais mieux être pendu, que de lui faire palper la moindre chose pour cette lettre."

Lehoc nam hierop aanstonds een geheel andere toon: „Vous avez bien

1) „20, 21, 22, 23 Febr. niets gepasseerd" (noot van Schimmelpenninck).

2) „Amiens le 6 ventôse an X [25 Febr. 1802]. Le citoyen Joseph Bonaparte est autorisé à assurer M. Schimmelpenninck en réponse à sa dernière note, qu'immédiatement après la signature du traité de paix le premier Consul donnera de son côté les ordres nécessaires pour que l'on s'occupe des arrangemens à faire entre la France et la Batavie, de manière à développer de plus en plus les avantages de leur alliance; que le traité de la Haye sera exécuté; que dans ce moment même le gouvernement français s'occupe d'une extension territorale de la Batavie; qu'il est sincèrement porté à faire tout ce qui sera possible pour rehausser la force et la considération d'un pays dont il apprécie l'alliance et d'une nation dont il estime le caractère. BONAPARTE" (archief-Schimmelpenninck).

raison; vous avez cent fois raison. J'ai répugné à vous le proposer, mais on l'avoit exigé: je puis dire que j'ai rempli la commission."

Na eene lange conversatie, in welke ik hem deed voelen dat er eene meer positive toezegging der begeerde punten moest plaats hebben, wierd eindelijk geresolveerd dat ik een pressante brief aan Talleyrand zoude schrijven, waarbij ik op meer stellige explicatie zoude insteeren, en onder anderen mij bereid zoude verklaren om in persoon te Parijs te komen om daar de punten, welke tusschen de Bataafsche Republiek en de Fransche te vereffenen waren, af te doen en te teekenen.

27 Februari. — Ik ontfing een bezoek van den secretaris Merry; deze beklaagde zich dat hij door de verklaring aan de zijde van Frankrijk gedaan van den Prins van Oranje te willen indemniseeren, nu die zaak niet ten einde konde brengen. Ik beantwoordde dit met te zeggen dat ik geloofde in staat te zijn, om dit stuk tot genoegen van het Britsch gouvernement te termineeren, indien men van dien kant mij recht wilde doen ervaren op mijne billijke reclame betrekkelijk de in de Engelsche havens aangehoudene schepen. Merry ontweek blijkbaar om in eenige discussie over dit punt te komen, en ik bemerkte meer en meer dat men aan de Engelsche zijde dit stuk zogt te ontwijken, en dat waarschijnlijk de instructie, welke Mylord daarop nader bekomen had, ongunstig was.

28 Februari. — Ik ontfing een bezoek van den Franschen plenipotentiaris. Deze gaf mij te kennen dat men van de Engelsche zijde dag bij dag insteerde op eene stellige verklaring van den Franschen plenipotentiaris betrekkelijk het dedommagement van den Prins van Oranje. „Ils m'assurent (zeide hij) que c'est le seul point qui les empêche de finir avec vous. Ils m'assurent formellement que tous vos objets avec eux sont réglés."

S. — „S'il vous disent cela, ils vous en content."

B. — „Comment donc?"

S. — „Voici où nous en sommes. J'ai tout réglé avec Mylord, mais rien avec son gouvernement. Nous faisons des protocoles; nous tombons d'accord sur les propositions à transmettre à nos gouvernemens; mais cela reste là: le sien désavoue les arrangemens les plus essentiels que nous avons projetés, et la chose en reste là."

B. — „Eh bien! Alors je veux refuser toute réponse ultérieure sur l'indemnisation du Stadhouder."

S. — „Vous ferez très bien."

B. — „Je puis arranger ce point-là de manière et quand vous le jugerez convenable."

1 Maart. — Ik had eene conversatie met den heer Merry ten huize van den Spaanschen plenipotentiaris. Zij begon met een kort gesprek over den Stadhouder, en het reisje van den Erfprins naar Parijs. Ik vroeg hem vervolgens hoe het werk tusschen Joseph en Mylord stond. Merry gaf een vaag antwoord. Ik maakte een houding alsof ik hem uitlachte over eene gedeplaceerde reserve; dit maakte Merry los. Hij confirmeerde mij hetgeen Mylord zelf eenige dagen te voren gezegd had; hij zeide dat er een courier op weg naar Londen

was, die de laatste propositiën overbragt, en dat hij niet twijfelde of men zou nu tot een eind komen. Ik bespeurde ook bij de Britsche legatie (welke eenige dagen te voren geheel somber geweest was) alle blijken van opgeruimdheid.

2 Maart. — De gezamenlijke plenipotentiarissen met hunne secretarissen bij mij ter maaltijd zijnde, had ik eene conversatie met Mylord over mijne punten van reclame. Ik vroeg hem of hij geen nadere instructiën op de laatste propositiën bekomen had. Mylord beantwoordde dit ontkennend, en op een toon, welke mij deed presumeeren dat hij gezind was alle verdere discussie over dat onderwerp te ontwijken. Ik trad daarop over hetzelfde onderwerp in conversatie met den heer Merry; dit gaf gelegenheid tot het volgend gesprek:

S. — „Je commence à croire que vous voulez esquiver de me répondre aux objets que nous avons encore à terminer. Je ne m'étais pas attendu à cette espèce de finesse de votre côté."

M. — „Le refus de votre part par rapport à la navigation sur vos colonies pendant trois ans pour retirer les propriétés anglaises a été très mal reçu. Cela a donné de l'humeur."

S. — „Je vous comprends; cela doit servir de prétexte pour autoriser un vol, parce que ce n'est pas autre chose."

M. — „Comment! un vol, c'est bien fort."

S. — „Non, ce n'est pas assez fort; puisque si ceux qui promettent l'hospitalité volent ceux qui s'y fient, ce n'est pas un vol ordinaire; vous devez avoir dans votre langue un nom plus fort pour une telle entreprise."

M. — „Cependant, l'usage l'autorise."

S. — „Vous êtes dans l'erreur; l'usage s'y oppose. Le Dey d'Alger ne le fait pas. Mais soyons de bon compte. Votre refus n'est-il pas l'effet de votre embarras financiel?" (Hier begon Merry te glimlachen). „Eh bien! Ne violez pas le principe le plus sacré, mais trouvons un expédient pour faciliter le payement."

De heer Merry wilde zich niet verder op dit stuk uitlaten. Toen ik dit bemerkte, zeide ik: „Eh bien! Je me vois dans la nécessité d'adresser une note à ce sujet à Mylord. J'avais espéré pouvoir m'en dispenser; mais je ne pourrai jamais lâcher ce point-là."

Merry bragt al wederom de conversatie op de indemnisatie van den Stadhouder. Ik herhaalde op dit stuk hetgeen ik hem te voren gezegd had: namelijk dat ik in staat was om op alle wijze dat object tot genoegen van het Engelsche gouvernement te schikken, indien men van de Britsche zijde billijk wilde zijn op het stuk der in Engeland aangehoudene schepen en ladingen.

3 Maart. — Ik ontfing van de zijde der Engelsche legatie twee extra-protocollen tusschen Mylord en Joseph gehouden betrekkelijk de indemnisatie van den gewezen Stadhouder.

4 Maart. — Ik besloot den courier Du Casse naar den Haag te dépêcheeren, ten einde het Bataafsche gouvernement volkomen omtrent den tegenwoordige staat der zaken van het congres *au fait* te stellen. Ik schreef te dien einde eene ampele officieele missive aan den Secretaris van Staat, met bijvoeging van onderscheidene bijlagen. Ik schreef hem bovendien nog eene confidentieele.

5 Maart. — Ik expedieerde omstreeks drie uren den courier Du Casse met de dépêches naar den Haag. Ik presenteerde dezen zelfden dag aan Mylord eene zeer sterke note over de in Engeland aangehouden schepen.

6 Maart. — Mij bij Joseph Bonaparte bevindende, wierd ik door dezen geinformeerd dat hij een nadere verklaring aan Mylord betrekkelijk de schadeloosstelling van den Prins van Oranje gegeven had, hierop neerkomende „que la République française s'engage de faire dédommager pleinement la branche de la maison de Nassau qui a été établie en Hollande, des pertes qu'elle ait faites soit en Hollande, soit ailleurs."

7 Maart. — Ik bevond mij met de overige plenipotentiarissen ten huize van lord Cornwallis. Ik was geinformeerd dat er tusschen hem en Joseph eene conferentie had plaats gehad welke zes uren geduurd had. Ik supponeerde dat daarbij voornamelijk het punt van Malta behandeld was; ik was zeer nieuwsgierig om er het precise van te weten. Dit gaf aanleiding tot de volgende conversatie tusschen mij en Joseph Bonaparte:

S. — „Vous êtes-vous un peu remis de la fatigue de votre éternelle conférence d'hier avec Mylord?"

B. — „Comment? Vous en êtes déjà informé?"

S. — „Vous seriez plus étonné si je l'ignorais. C'est donc un terrible point à arranger que celui de Malte!"

B. — „Je vous avoue que j'en suis excédé."

S. — „Et moi je crois, sauf respect, que cette dispute, au point où vous en êtes, est devenue assez peu conséquente, pour ne pas me servir d'une autre expression."

B. — „Vous avez bien raison; mais quand l'autre ne veut céder en rien, quand il veut précisément ce qu'il veut, alors on ne doit pas être de son côté trop complaisant non plus."

S. — „Mais pourquoi n'y voulez-vous pas les troupes napolitaines?"

B. — „Nous voulons bien cela. J'ai offert de terminer dans leur sens: j'ai offert de terminer tout de suite, mais à condition de signer finalement nos points. Je leur ai dit: „Dans ce moment je le prends sur moi. Je m'expose aux conséquences de ma démarche, mais je suis frère du premier Consul: il ne me désavouera pas; il ne pourra pas vouloir me déshonorer; ce n'est pas son intérêt; — mais dans quelques jours d'ici la chose peut changer: je puis recevoir des ordres précis qui me lient les mains.""

S. — „C'est juste. Qu'a-t-il répondu?"

B. — „Il n'a pas voulu signer: il m'a dit qu'il devait attendre encore un courrier."

S. — „Je croyais que c'était précisément le courrier arrivé qui avait donné lieu à cette longue conférence."

B. — „Je le crois comme vous, mais ils ne disent jamais précisément où ils en sont."

S. — „Mais au nom de Dieu, en quoi différez-vous au sujet de Malte?"

B. — „Ils veulent bien les troupes napolitaines; nous les voulons bien aussi; mais eux les veulent pour y rester *trois ans*. C'est bien longtemps: en trois ans peuvent arriver tant d'événemens! *Un an*, c'est différent. Après cette

guerre nous sommes bien sûrs d'une année de paix, mais trois ans c'est comme qui dirait toujours."

Na deze conversatie met Joseph gehad te hebben, zogt ik met Mylord op dat sujet in gesprek te komen. Dit gelukte mij, en ik had met hem de volgende conversatie:

S. — „Mylord, you have received the note I have had the honour to present you before yesterday."

C. — „Yes, Sir, I have read your note with great attention and with great satisfaction. You know my personal opinion upon the subject. I have forwarded your note to London, and I'll inform you as soon as I shall have received any instructions with respect to its contents."

S. — „I hope your Lordship will have done justice to that claim in your letter to the minister: it is of such a crying nature!"

C. — „I hope with all my heart, Sir, to receive instructions which may authorise me to content your country."

S. — „I hope your Lordship my receive them very soon, because you seem to have almost entirely settled your points with France."

C. — „Not yet, not yet."

S. — „I am informed that it depended on your Lordship to sign last night all your points."

C. — „Oh yes! if I would have signed what Jospeh Bonaparte wanted me to sign."

S. — „That is not what I mean. I am told that what he offered to be signed last night did agree perfectly with what you offered before."

C. — „No, Sir. He brought a material difference in it."

S. — „Not so material but you'll settle it. I think it is not worth wile."

C. — „Certainly not. But I can not suffer the idea that Europe should imagine that we are afraid of them—and that is the reason that an insignificant point becomes a very material one."

S. — „I daresay your Lordship will now be well convinced that the intention of the First Consul is to make peace. All what passed in your last meeting must have corroborated all I have constantly said to your Lordship on that subject."

C. — „That's very true. I am now fully persuaded that France prefers peace to war as much as we do, — and we do it sincerely. I have dispatched a messenger to London; I hope I shall soon receive final instructions, which will make an end of all this."

Na deze conversatie had ik nog een gesprek met den heer Merry over hetzelfde onderwerp; het resultaat daarvan kwam nagenoeg op hetzelfde neer.

Ik had vervolgens een ampel gesprek met den heer Moore over mijne laatst gepresenteerde note. Moore verklaarde openlijk dat zijne opinie was dat de vordering daarbij voorkomende schreeuwend billijk was, en dat hij hartelijk wenschte dat Mylord daarop favorabel instructiën mocht bekomen. Intusschen bemerkte ik uit eene phrase welke Moore ontviel, dat de note nog niet naar Londen verzonden was, gelijk Mylord gezegd had. „We will send it with the first messenger to London. We did not dispatch a messenger since we received it" (sprekende van de note).

8 Maart. — Ik ontfing een brief van Lehoc uit Parijs waarbij deze mij, in een niet zeer duidelijke stijl, deed begrijpen dat men van dat moment af aan eerst recht begon te werken; dat Sémonville [1]) bij den Eersten Consul ontboden was; dat die met kragt ter bevordering der punten welke door de Bataafsche Republiek begeerd wierden, had gesproken op zoodanige wijze *qu'on lui avait suggéré que cela avait causé de l'humeur, mais qu'on continuait à espérer; que dans quatre jours on saurait un résultat quelconque*, etc. [2]).

11 Maart. — Ik ontfing uit Parijs van den heer Lehoc een brief, waaruit mij bleek dat de Eerste Consul volhield met niets vóór de teekening der vrede met de Bataafsche Republiek te willen afdoen; dit deed mij besluiten om een ernstige conversatie met Joseph te hebben. Dezelve kwam letterlijk hierop neer:

S. — „Je viens vous parler encore sérieusement sur nos affaires. Je viens vous en parler avec accent, parce que je sais que la chose presse."

B. — „Comment *la chose presse*: qu'est-ce que cela veut dire?"

S. — „Cela veut dire que je sais que vous allez conclure avec Mylord; et que c'est un motif pour vous parler clair sur mes instructions et mes intentions."

B. — „Eh bien. De quoi s'agit-il?"

S. — „Il s'agit de savoir de vous si vous êtes autorisé à vous expliquer ultérieurement et plus positivement sur mes demandes à vous faites."

B. — „Mais je me suis expliqué, ce me semble, très positivement dans ma dernière note. Cette note est très avantageuse pour votre pays: elle dit beaucoup."

S. — „Certainement, avec une explication qu'on doit supposer pouvoir être donnée aux phrases qui y sont consignées, elle dit beaucoup; mais pourquoi laisser lieu à des suppositions et des explications quand on peut nommer la chose?"

B. — „Vous savez aussi bien que moi, pourquoi on ne veut pas ici dire davantage: c'est devenu un point d'honneur. On ne se départira pas du systême conçu dès le commencement de la négociation à cet égard."

S. — „Mais dites-moi si ce systême est équitable, et si l'on peut y acquiescer?"

B. — „Je n'entre pas dans cette discussion. Je parle seulement d'après la connaissance que je crois avoir mieux que personne de la manière de penser du premier Consul, et d'après cette connaissance, sans prononcer sur l'équité ou l'injustice d'un systême adopté, je suis sûr qui rien au monde ne pourra le faire changer d'idée."

S. — „Dans ce cas là le congrès prendra une fin assez fâcheuse. J'ai ecrit à mon gouvernement, et je lui ai communiqué l'état de la négociation. Vous savez que je ne puis pas signer sans une promesse plus formelle sur les points les plus simples, comme Flessingue, etc."

---

1) „Sémonville vertrekt a. s. Maandag naar Parijs, vol van mooie projecten om de Bataafsche Republiek van dienst te zijn. Als wij het uit dien hoek moeten verwagten is de kans in mijn oog zeer gering" (van der Goes aan Schimmelpenninck, 16 Jan. 1802, particulier; archief-van der Goes).

2) „9, 10 Maart niets gepasseerd" (noot van Schimmelpenninck).

B. — „Je puis vous répéter que vous serez après la signature parfaitement contenté à cet égard. J'en ai la certitude morale, mais cela ne se fera pas avant la paix avec l'Angleterre."

S. — „Je dois vous répéter que j'attends réponse de mon gouvernement, et que je suis sûr qu'il m'ordonnera de ne pas signer avant que j'aurai reçu une déclaration positive par rapport aux objets que j'ai demandés; du moins par rapport aux plus simples, comme Flessingue, etc."

Deze conversatie liep hiermede af [1]).

13 Maart. — Omstreeks vier uren 's namiddags vergaderden alle de plenipotentiarissen te mijnen huize.

Joseph Bonaparte, die eenige minuten vóór de overigen gekomen was, liet mij het geheele project-tractaat lezen. Ik maakte hem dadelijk de remarque dat ik mij op de redactie niet konde inlaten als onder protestatie van daardoor niet te willen geprejudicieerd worden in mijne reclames betrekkelijk de door de Bataafsche Republiek begeerde objecten.

De overige plenipotiarissen gearriveerd zijnde, opende Joseph Bonaparte de conferentie over de formaliteiten welke bij en omtrent de teekening zouden geobserveerd worden. Alvorens daarop te antwoorden, zeide ik aan lord Cornwallis dat ik hem moest herinneren dat er nog punten tusschen onze gouvernementen af te doen waren, en dat, onder reserve van de discussiën daaromtrent, ik wel tot afsnijding van eventueele ontrafelingen over de redactie en formaliteiten wilde deelnemen aan de conferentiën daarover. Mylord beantwoordde dit met te zeggen dat dit billijk was; dat hij elken dag instructiën verwagtede.

Hierop begon eene lange conversatie over dit werk der formaliteiten. Het resultaat daarvan kwam op deze afspraak neer:

1°. dat er zouden geteekend worden vier origineele exemplaren van het aanstaande tractaat; dat is voor elke mogendheid één;

2°. dat aangezien hier quaestie was van eene vrede tusschen Frankrijk en deszelfs geallieerden ter eenre, en Engeland ter andere zijde, men zich, onder eene acte van non-prejudicie, zoude tevreden houden met twee talen te gebruiken: de Fransche namelijk en de Engelsche;

3°. dat er drie ratificatiën door iedere mogendheid zouden uitgewisseld worden. — Vervolgens wierd door ieder der plenipotentiarissen opgegeven de titulature zoo van zijn gouvernement als van zichzelven, zooals hij die wilde gebezigd hebben.

Nadat dit afgeloopen was, deed de ridder d'Azara uit naam van zijn gouvernement een verzoek, dat Spanje op denzelfden voet als Engeland en Frankrijk tot de haven van de Kaap mocht geadmitteerd worden. Dit verzoek werd door Joseph Bonaparte uit naam van zijn gouvernement ten sterksten geappuyeerd, en lord Cornwallis zeide dat hij order bekomen had om daarin toe te stemmen. Ik verklaarde daarop, na zeer lange discussiën, als mijn ultimatum dat ik dit alleen toegeven konde, ingevalle men de Kaap in alles weer wilde brengen op den vorigen voet, en zulks door duidelijke expressie deed blijken; en mits betalende zoodanige rechten als het Bataafsche gouver-

1) „11, 12 Maart niets gepasseerd" (noot van Schimmelpenninck).

nement eventueel op zijn eigene schepen zoude willen imposeeren. Dit wierd eindelijk goedgevonden, en hiermede liep deze conferentie af, uit welke nu allerklaarst bleek dat alle punten, ook dat van Malta, tusschen de Fransche en Britsche plenipotentiarissen finaal gereguleerd waren, en dat alleen het punt der krijgsgevangenen nog af te doen was, waaromtrent echter ook een artikel geconcipieerd, en ter approbatie naar Londen verzonden was. De courier welke daarop antwoord moest brengen wierd eerstdaags verwagt.

14 Maart. — Omstreeks twaalf uren ontfing ik dépêches van den Staatssecretaris, mij eene instructie overbrengende om, geprovoceerd tot de teekening van het tractaat, zulks te weigeren ingevalle niet het principe van schadeloosstelling door den Britschen plenipotentiaris, en het begeerde punt omtrent Vlissingen van de Fransche zijde geconcedeerd wierd, en om ingevalle men desniettegenstaande zoude teekenen, een genoegzaam uitstel te vragen om een courier te zenden en antwoord in te wagten. Op de meest gepaste wijze aan de intentie dezer instructie wenschende te voldoen, vervoegde ik mij reeds dienzelfden dag ten twee uren bij Joseph Bonaparte, die juist bezig was om een courier te expedieeren.

Ik gaf aan Joseph Bonaparte te kennen dat ik verslag aan mijn gouvernement gedaan had van den staat der negotiatie met betrekking tot de objecten welke mijn gouvernement van Frankrijk begeerd had, en dat ik daarop dezen ochtend met een courier order gekregen had om mij niet verder in te laten, alvorens ik een favorabel antwoord op mijn brief aan Talleyrand van den 28 Februari zoude ontfangen hebben.

Joseph was over deze demarche zeer gefrappeerd; hij wenschte zich te excuseeren om dezelve naar Parijs over te schrijven. Ik insteerde daarop, en zeide dat ik zulks vorderde en deze demarche wilde geconsidereerd hebben als officieel. Joseph, steeds alle blijken van bekommering toonende, zeide dat hij, ten einde precies te kunnen melden hetgeen de Bataafsche minister goedvond hem te declareeren, verzogt daartoe te mogen hebben eene schriftelijke note.

Ik gevoelde al het delicate en de eventueele consequentiën van deze demarche; ik sloeg een middenweg in.

„Geef mij," zeide ik, „papier, pen en inkt, en ik zal u bij forme van verbale note de precise meening van mijne demarche op 't papier stellen." Joseph gaf mij oogenblikkelijk het verlangde. Deze mijne verbale note was van den volgenden inhoud:

„Le ministre batave ayant donné connaissance à son gouvernement de l'état de la négociation, et nommément de la note du plénipotentiaire de la République française du 6 ventôse, de la lettre du ministre Talleyrand à lui adressée le 5 du même mois, et de la réponse du plénipotentiaire batave au ministre Talleyrand en date du 28 février, vient de recevoir par un courrier l'ordre de la part de son gouvernement de suspendre toute démarche ultérieure jusqu'à ce qu'il aura reçu une réponse à sa susdite lettre. Il prie le plénipotentiaire Joseph Bonaparte d'en donner connaissance au citoyen Talleyrand, et de provoquer une réponse favorable."

Ik stelde met deze verbale note in handen van Joseph Bonaparte de copie van den brief van Talleyrand van 5 ventôse, en mijn antwoord aan

denzelven van 28 Februari. Joseph nam deze stukken aan en beloofde dezelve nog dien eigen dag naar Parijs te zullen expedieeren [1]).

16 Maart. — Met de overige plenipotentiarissen ten huize van Joseph Bonaparte dineerende, wierd ik geinformeerd dat Mylord de verwagte courier ontfangen had. Zeer begeerig om het resultaat daarvan te weten, informeerde ik mij bij Joseph of hij geinformeerd was wat de dépêches aanbragten. Joseph antwoordde: „Neen, ik weet het niet. Wij moesten dezen dag eene conferentie gehad hebben, doch Mylord heeft mij bij een billet verzogt om dezelve tot morgen uit te stellen."

De ridder d'Azara zeide dat hij ook niet had kunnen gewaar worden wat het was, doch dat hem de houding van Mylord deed vreezen, dat diens bekomene instructiën niet aangenaam waren. Hierop zogt ik van Mylord zelf te ontdekken wat het was, doch hij beantwoordde alle vragen met halve phrases: „Yes, I have received a messenger. We shall have to-morrow a meeting with M. Bonaparte." — Ik vroeg hem: „Mylord, have you received instructions respecting the objects that are still to be finished between us?" — Hij antwoordde: „I have not yet sufficiently examined the papers I have received; Messrs. Merry and Moore are now examining the same, and they will make everything ready to lay it before me when I shall come home."

Ik had vervolgens nog een conversatie over den apparenten inhoud dier dépêches met Joseph Bonaparte. Deze scheen ook eenigzins te vreezen dat de bekomene instructiën niet geheel naar den zin van Mylord waren. „Het is mogelijk (zeide hij) dat Mylord zich verder ingelaten heeft dan zijne instructiën permitteerden, en ik zou mij niet verwonderen dat zulks met opzicht tot het stuk der krijgsgevangenen plaats had; maar hij kan niet terug: ik heb daarvan schriftelijke belofte."

17 Maart. — Duidelijk bemerkende, dat de negotiatie tusschen Joseph Bonaparte en Mylord op het punt was een zeer fâcheuse keer te nemen, meende ik alles te moeten beproeven om, ware het mogelijk, zulks nog te prevenieeren. Ik vervoegde mij omstreeks twaalf uur bij Joseph, en zag onmiddellijk in alle de aangezichten der personen tot de Fransche legatie behoorende de duidelijke blijken van ontevredenheid, verbaasdheid en verwarring. In 't cabinet van Joseph komende, vond ik dezen in eene allerdroefgeestigste houding aan eene schrijftafel zitten. Zoo als hij mij zag binnenkomen, sprong hij op, liep mij tegemoet en zeide: „Ha, vous voilà M. Schimmelpenninck; j'en suis bien aise. (Parlant à son secrétaire:) Laissez-nous. Je défends la porte de l'hôtel et de mon cabinet; j'ai beaucoup à parler avec le ministre batave."

S. (die, hoezeer wel verwagtende dat de zaak niet wel stond, echter over zoodanige verregaande agitatie zeer verwonderd was en bij wien op dit moment reeds het idée opkwam dat Mylord welligt de negotiatie afgebroken had:) „Je vous trouve bien agité, ministre; au nom de Dieu de quoi s'agit-il? Avez-vous vu Mylord?"

B. (met het accent van radeloosheid). — „J'estime que tout est perdu.

1) „15 Maart niets gepasseerd" (noot van Schimmelpenninck).

Je croyais être au moment de la signature, et nous voilà brusquement à la rupture presqu'infaillible de toute négociation."

S. — „Mylord a-t-il fait quelque démarche officielle?"

B. — „Pas encore; mais il doit la faire d'après ses instructions, et cette démarche est à mes yeux équivalente à la rupture."

S. — „Comment connaissez-vous ses instructions?"

B. — „Il m'a envoyé Merry. Merry vient de me quitter."

S. — „Quelles sont les ouvertures que Merry vous a données sur les instructions que Mylord a reçues?"

B. — „Je vous le dirai en peu de mots. Tout ce qui a été convenu et arrêté à notre dernière conférence dans votre hôtel est à peu près désavoué. Des ordres diamétralement opposés à tout ce qui a été négocié entre nous pendant tout le cours de la négociation; les choses les plus essentielles changées: sur les prisonniers, sur Malte, sur la Turquie, aussi sur des points qui vous concernent comme le Cap, le Prince d'Orange, et, indépendamment de ces grands points, des changemens si nombreux sur des points peut-être assez indifférens, qu'on se perd dans le nombre."

S. — „Je vous avoue que cela m'étonne; mais cela me paraît encore plus ridicule qu'alarmant."

B. — „Vous ne diriez pas cela si vous aviez été présent à mon entrevue avec Merry."

S. — „Mais après tout, vous y répondrez; vous les ramènerez à la raison, à ce que a été convenu, à vos protocoles etc."

B. — „C'est inutile, leurs instructions sont précises, impérieuses; Mylord est lié."

S. — „Mais enfin, qu'est-ce qu'on lui a prescrit de Londres?"

B. — „J'ai compris par des phrases lâchées par Merry qu'il doit me faire connaître par une note que son gouvernement n'a pas agréé la rédaction que vous connaissez, et sur laquelle on était d'accord; qu'au contraire il doit me présenter une composition toute différente, mais différente dans des points très essentiels; et qu'il doit me sommer à signer tout de suite cette pièce."

S. — „Qu'est-ce que vous lui avez répondu?"

B. — „Que je prétendais ne plus négocier de nouveau sur des objets finis; que nous avions tout cédé que la décence avait permis de céder; que déjà mon frère depuis quelque tems s'était douté de leurs intentions; que ceci l'y confirmerait; que je croyais la guerre inévitable, et que ce serait eux qui auraient à se le reprocher."

S. — „Vous n'avez rien donné par écrit à Merry?"

B. — „Non, mais je veux le faire."

S. — „Nous en parlerons, s'il vous plaît, après."

B. — „Eh bien! Nous voilà : : : : :"

S. — „Oui, nous voilà, mais nous arriverons plus loin."

B. — „Oui, à la guerre" (met een toon van spijt en wanhoop).

S. — „Non, à la paix."

B. — „Je ne vois pas qu'il soit possible de prévenir une rupture presque immédiate aujourd'hui ou demain."

S. — „Et moi je ne considère tout ceci que comme un incident très alarmant il est vrai, mai non pas de nature à nous faire envisager la négo-

ciation comme désespérée. (Joseph Bonaparte antwoordde niet en bleef met de hand voor het hoofd als in vertwijfeling zitten, waarop ik vervolgde). Je considère plutôt la négociation brusquement et inopinément *embrouillée* que perdue."

B. — „Non, elle est plus qu'embrouillée. Vous n'avez pas entendu le discours de Merry, les phrases dont il s'est servi, dont il a dû se servir. Enfin la note que, d'après ce que Merry m'a dit, Mylord doit me lancer, est à mes yeux le signal de l'explosion de la guerre. Je connais mon frère : : : : :"

S. (na op alle wijze getragt te hebben om hem tot kalmte te brengen.) „Je vous estime dans ce moment plus que jamais."

B. (hierdoor zeer getroffen) — „Pourquoi, de grâce?"

S. — „Parce que je vois que vous désirez ardemment la paix; que vous êtes pénétré d'un sentiment de douleur à l'idée d'une rupture. Je vois à present que vous avez cherché la paix tout autant comme homme, qu'en qualité de négociateur."

B. — „En avez-vous jamais pu douter?"

S. — „Je ne dis pas cela, mais habituellement vous êtes si calme, si phlegmatique, un peu froid, qu'on vous croit quelque fois indifférent; et cela fait du tort. Je sais cela d'assez bonne source."

B. — „Comment? Les Anglais me croient-ils personnellement peu disposé pour la paix? me croient-ils indifférent?"

S. — „Oui. Cela a été de tems en tems le cas, et cela a produit un mauvais effet."

B. — „Cela me fâche beaucoup. Ils se sont bien trompés sur mon compte." — (Hier had een lang stilzwijgen plaats).

S. — „Eh bien! Plus j'y pense et plus j'ai la conviction que la paix peut se conclure promptement."

B. — „Que croyez-vous qu'on puisse faire?"

S. — „Il faut commencer par empêcher que Mylord ne vous lance la note dont Merry vous a parlé."

B. — „Voilà d'abord un expédient qui serait très bon, mais qui n'est pas possible."

S — „Demandez une entrevue avec Mylord, et faites-lui sentir les conséquences de cette démarche."

B. — „Impossible. Ce n'est plus le tems. Je ne puis plus composer. Je me tiens littéralement à ce qui a été unanimement convenu dans votre hôtel. Nous avons tant concédé: ils en abusent. D'ailleurs je l'ai dit à Merry. J'ai dit que je ne voulais plus négocier; que j'attendrais la note; que je croyais la guerre éclatée; que nous ne les craignions pas; — et puis je lui ai dit des choses qui le regardent personnellement. En un mot je ne suis plus en mesure de pouvoir recommencer des entrevues ni des conférences."

S. — „Et moi je ne permettrai pas que deux plénipotentiaires, hommes également respectables l'un et l'autre, désirant la paix, partent de ce congrès sans y avoir signé la paix. Je ne veux pas me familiariser avec cette horrible idée. Et tout cela pour des motifs qu'il serait difficile de part et d'autre de définir."

B. — „Je vous répète que je ne suis plus en mesure.

S. — „Eh bien! Je suis au congrès; j'y suis pour mon pays et pour mon propre compte tout autant intéressé que vous que la paix se fasse. Voulez-vous

que je tâche, comme intermédiaire, de prévenir des mauvaises démarches de la part de la légation anglaise?"

B. — „Rien ne me sera plus agréable. Ecoutez. Mon frère désire la paix; il a ses grands motifs, ses grandes vues. Il désire la paix pour les opérations civiles et intérieures qu'il médite. La paix entre dans ses calculs, par conséquent c'est bien la paix qu'il veut; mais il est si instable, si peu accoutumé à endurer, que la note de Mylord, telle que Merry me l'a annoncée, lui fera tout de suite signer l'ordre à Mylord de quitter ce pays sans autre réponse. Voilà ce que je crains."

S. — „Cela me prouve que je dois commencer par empêcher que Mylord ne lance sa note; cela se fera."

B. — „Je ne le crois pas: il est trop lié. Son gouvernement le joue; on ne veut plus la paix en Angleterre. On y arme; on cède aux clameurs de quelques brouillons agitateurs, et on sacrifie Mylord."

S. — „Je compte précisément sur cela; je ferai sentir cela à Mylord; je compte pouvoir tirer partie de la noblesse et de l'élévation de son caractère."

B. — „Eh bien! essayez. Beaucoup de succès."

S. — „Mais en attendant l'effet de mes démarches, vous ne devez pas rester tout à fait dans l'inaction."

B. — „Je ne puis rien faire dans la position où est la chose; je ne puis plus avoir des conférences."

S. — „Ce n'est pas nécessaire. Mais vous devez prendre le devant sur Mylord. Vous devez lui présenter tout de suite une note détaillée, sérieuse mais polie. Dans cette note vous devez récapituler l'état de la négociation avec lui dans tous les détails; énumérer tous les points qui ont fait l'objet de vos discussions; puis indiquer clairement de quelle manière vous les avez conclus entre vous: enfin remonter de cette manière jusqu'à la conférence péremptoire qui a eu lieu entre tous les quatre plénipotentiaires dans mon hôtel, et conclure par réclamer la réalisation de ce qui a été si solemnellement convenu. Une telle pièce doit être terrible pour Mylord, et plus encore pour Merry."

B. (van zijn stoel opspringend). — „Votre idée est parfaite. Cela sera fait tout de suite: je vais tout de suite chercher Dupuis. Nous avons tous les ingrédiens pour une telle note; nos protocoles nous les indiquent. Elle sera faite et mon frère l'aura cette nuit pour l'examiner; parce que les circonstances sont trop difficiles pour que je ne sois pas très prudent pour mon compte."

S. — „C'est très bien; mais prenez garde de ne présenter les choses à votre frère d'une manière que nous ayons à craindre que son instabilité lui fasse prendre des résolutions fâcheuses."

B. — „J'aurai soin de cela; rassurez-vous à cet égard."

Hier eindigde deze conversatie. In tegenwoordigheid van Joseph Bonaparte had ik mij geweld aangedaan om eene tamelijk opgeruimde en hoop aanduidende houding te bewaren, maar nauwlijks was ik uit het Fransche hôtel of ik zonk weg onder de zwaarmoedigste gedagten . . . . . [1]).

In mijn hôtel omstreeks twee uren 's namiddags teruggekomen zijnde en de conversatie met Joseph overdagt hebbende, meende ik onmiddellijk den Britschen plenipotentiaris te moeten gaan opzoeken.

1) Volgt eene uitboezeming over het verschrikkelijke van het voortzetten van den oorlog.

Mij met dit oogmerk naar het Engelsche hôtel begevende, ontmoetede ik op straat den heer Moore, die mij informeerde dat Mylord uitgereden was. Met Moore voortwandelende viel het gesprek al spoedig op de positie van zaken. Het essentieele dezer conversatie kwam hierop neer:

S. — „I am sorry to see matters in a very bad situation."

M. — „So they are indeed; all must finish now within two or three days."

S. — „What do you mean?"

M. — „What I mean? That we shall not be here three days longer if all is not finished according to Mylord's last instructions. He has an ultimatum to propose that must be accepted; if not : : : : :"

S. — „Permit me to say that it is impossible for Mylord to part from here without signing the peace. Matters are too far advanced. He is not in a situation to break off the negotiation without injuring his character."

M. — „But there is no means of finishing with this people. It is all procrastination, ambiguities, double dealing, want of all good faith."

S. — „Let that be as it will, but they are very sincere in the desire of making peace. I dare assure you they are so: you may depend upon it. But pray tell me confidentially: are you sincere in the desire of peace you always professed?"

M. — „We are, upon my word and honour. Mylord would be very sorry if it was to come to war again."

S. — „But your ministers, your government?"

M. — „Why, Sir, I shall be candid. Our ministers were seriously intentioned for peace, I believe they are still so; but the nation is very impatient. This state of incertainty is untolerable, it hurts our commerce, it puts us to all the expences of a war without the advantages of it."

S. — „You really believe that the number of the friends of peace in your country is diminished since the preliminaries?"

M. — „You may depend upon that. All what happened in France since that period: the Lyonese consulta, the presidence of the Italian Republic, this and a thousand other circumstances and hints show such an inmoderate ambition, that the English nation does not believe that Bonaparte wishes sincerely to live long in peace with us."

S. — „I do not pretend to prophetise; but I can assure you that Bonaparte wishes sincerely to conclude immediately a peace with you, and the question is whether you will or not."

M. — „Certainly we will still peace; but by God we cannot suffer that Europe would think that we are forced to accept peace. We'll not suffer the least humiliation either in matters or even in formalities: our people would tear the ministers to pieces if they suffered the smallest diminution of our national honour and independence."

S. — „And so would I if I were an Englishman; but I assure you there is no such intention on the French side, and I'll tell you more. You know very well that I am not the admirer of all what is done by the French government, but I cannot help to tell you, that if we do not sign the peace here, it will not be the fault of the French, but of the English government."

M. — „We shall see that to-morrow. They must now decide that question by accepting or rejecting Mylord's ultimatum."

S. — „If Mylord comes forward with an ultimatum, that will be a proof to me that Mylord will provoke war."

M. — „He cannot avoid it: his instructions are so positive."

S. — „He must avoid it in the position he is in. You know all what has passed in the general meeting at my house."

M. — „Yes, I know it. Mylord is gone further than he should have done; but now he must follow his positive instructions."

S. — „Are you a sincere friend of Mylord?"

M. — „Yes, Sir. I love him as much as I respect his worthy character."

S. — „Then let me tell you that it is your duty to withhold Mylord from presenting any ultimatum to the French plenipotentiary."

M. — „How can he be disobedient to his government?"

S. — „For a thousand reasons; for his country's sake; for his own government's sake, and for his own reputation. Tell him all this in my name. I went to call on him and would have told him all this, if I had been happy enough to find him."

M. — „But there must be an end of it all:::::"

S. — „And so there will; and a very good one I daresay, if Mylord does not make it impossible by precipitation. Tell him all this in my name."

M. — „You may depend upon it. When do you intend to have a conversation with Mylord?"

S. — „Undoubtedly to-morrow. Do you promise me to prevent any step on Mylord's side till that moment?"

M. — „I promise you my utmost endeavours; and I daresay we'll obtain that."

Hiermede liep deze conversatie af. Ik keerde naar mijn hôtel terug en bragt het overige van den dag door om alle papieren en aanteekeningen betrekkelijk de negotiatie na te lezen, vooral die welke ik wist dat wel het meest objecten van discussie tusschen de Britsche en Fransche negotiateurs hadden uitgemaakt.

Omstreeks negen uren 's avonds kwam de heer Moore in aller haast aan 't Bataafsch hôtel, zeggende dat hij maar een enkel woord aan mij te zeggen had. Ik ontfing hem met groot empressement.

„Mylord (zeide Moore, bijkans buiten adem geloopen) is just now come home. I acquainted him with the conversation we had this morning. Mylord was very sensible of the interest you take in the affair; he ordered me to call on you immediately, and to assure you that he shall be very glad to have a large conversation with you to-morrow, and that matters remain as they are till that moment." — „I am very happy indeed," antwoordde ik, „to hear that Mylord is disposed for a calm and ample conversation with me: that's a good omen. I shall be at Mylord's hôtel long before the usual meeting for dinner" (het circuleerend dîner moest den volgenden dag bij Mylord plaats hebben).

Moore nam aan om Mylord daarvan te prevenieeren, en vertrok in haast. Ik begon dadelijk hoop op te vatten, en gevoelde mij door een niet wel uit te drukken ijver, die aan een soort van inspiratie grenst, aangezet om dit werk voort te zetten.

18 Maart. — Den nagt geheel slaaploos doorgebragt hebbende, had ik

plan geformeerd om mij op eene formeele wijze van de Fransche en Britsche kant tot intermediair te doen kiezen, ten einde daardoor meer meester van de zaak te zijn en dus het meer in mijn magt te hebben om aan weerszijden overhaaste stappen te beletten. Ik begreep daartoe compleete communicatie van de wederzijdsche instructiën te moeten hebben, ten einde te kunnen opmaken waarin de groote verschilpunten bestonden en op welke wijze dezelve het best met elkanderen zouden te vereenigen zijn.

Vol van deze gedagte vervoegde ik mij reeds omstreeks tien uren voor de middag aan 't hôtel van den Franschen plenipotentiaris, dien ik, tegen deszelfs gewoonte, niet alleen reeds bij de hand, maar zelfs reeds op zijn kamer aan het werk vond. Nauwelijks was ik binnengetreden of er volgde deze conversatie:

B. — „Ha, je suis bien charmé de vous voir. J'ai réponse de Paris sur le projet de note dont vous m'avez donné l'idée hier matin. On l'approuve parfaitement; on l'a beaucoup goûtée; elle est déjà entre les mains de Mylord."

S. — „Je m'en réjouis beaucoup. C'est une pièce qui secondera beaucoup mes démarches. Mais voyons ce qu'on vous a écrit de Paris sur le projet de note."

B. — „Je vais vous montrer tout ce que j'ai reçu de Paris."

Hier stelde Joseph in mijne handen niet alleen de dépêches welke hij dien ochtend zeer vroeg uit Parijs ontfangen had, maar onderscheidene andere, ook eenige dépêches van Otto uit Londen, zoo aan Joseph als aan Talleyrand geschreven.

Uit de lecture van dit een en ander zag ik nu ten allerduidelijkste, dat in Londen sedert meer dan veertien dagen het pacifiek systema merkelijk geretrogradeerd was. Otto deed dit bij zijne onderscheidene dépêches op de sterkste wijze voelen. Hij gaf zijne grootste ongerustheid te kennen, verzekerde dat men indedaad zich weder in postuur begon te stellen om den oorlog te hervatten, en begreep dat zonder eene bijkans oogenblikkelijke finale conclusie de oorlog onvermijdelijk was.

Maar nog meer wierd ik getroffen door de houding der laatste dépêches van Talleyrand. Deze toonden geheel en al aan dat de Eerste Consul reeds vermoedde dat de oorlogzuchtige partij in Engeland meester wierd. Ik las er onder anderen deze phrases in (zoo niet geheel letterlijk, immers meestal woordelijk en zeer zeker geheel substantieel): „le premier Consul est positivement informé que l'Angleterre arme; vous ferez sentir à Mylord Cornwallis qu'on se trompe si l'on se plaît à croire qu'on puisse obtenir aucune condition plus avantageuse par tout ce qui ressent la menace"; en op een andere plaats: „faites sentir à Mylord qu'on le joue indignement, qu'on paraît vouloir le faire jouer un rôle peu digne de son ancienne gloire."

Maar hetgeen voornamelijk mij met een rilling bevong, waren onderscheidene uitdrukkingen in de laatste dépêche van Talleyrand aan Joseph voorkomende, welke voor mij, die sinds lang gelegenheid gehad had om te kunnen calculeeren welke de situatie van geest van dezen minister moest zijn om zulke uitdrukkingen te gebruiken, geen den minsten twijfel overlieten of Talleyrand beschouwde op dat moment den oorlog als zeker.

Onder zeer vele phrases, welke van dien aard waren, kwam de volgende meer dan eens voor. „S'il en faut venir à une rupture, n'oubliez rien de ce qui est propre pour mettre le tort de leur côté." Met één woord, de geheele

geest en bedoeling van de laatste instructiën waren, ja wel om nog alles te beproeven wat mogelijk was om de rupture te prevenieeren, maar voornamelijk om zich op alle wijze *en mesure* te stellen om Europa te overtuigen dat het afbreken aan Engeland en niet aan Frankrijk te wijten was.

Ik teekende uit de stukken welke ik toen las de voorname punten van geschil op, en bevond indedaad dezelve meer menigvuldig dan (voor het grootste gedeelte) van eene zoodanige importance dat daarom eene zoo ver gevorderde negotiatie moest worden afgebroken. Ik vreesde meer den *intricaten staat* van de negociatie dan het gewicht der punten.

Na alles opgeteekend te hebben zeide ik: „Le grand art sera de simplifier tous ces objets, petits et grands; on s'y perd."

B. — „N'est-ce pas? on s'y perd. C'est ce que je vous ai dit. C'est d'une confusion désespérante."

S. — „Il faut simplifier tout cela, et le réduire à peu de chose. Je m'en charge."

B. — „Comment ferez-vous?"

S. — „Je vais vous le dire. Je commence d'abord à vous faire quelques questions; j'en ferai autant à Mylord avant que de commencer la besogne."

B. — „Eh bien. Je suis prêt à répondre."

S. — „Vous Joseph Bonaparte, le négociateur; vous *personnellement* voulez-vous la paix?"

B. — „Je vous le jure."

S. — „Votre frère le premier Consul veut-il la paix? ou sa secrète pensée est-elle d'amuser les Anglais, et de revenir à la charge?"

B. — „Mon frère désire de bonne foi la paix."

S. — „Vos instructions, tant officielles de la part de Talleyrand, que les petits billets que vous écrit de temps en temps votre frère, portent-ils le caractère de ce désir bien prononcé?"

B. — „Tout à fait."

S. (den Franschen minister zoo mogelijk eenigzins verder over de plans van zijn broeder willende uithooren) — „Je vous crois parfaitement. Ce que vous me dites ne fait que confirmer mon opinion. Je crois que la paix avec l'Angleterre entre, dans ce moment, dans les grands projets de votre frère. Abstraction faite de ce qu'on pourrait nommer de la froideur ou de la bienveillance pour la nation anglaise, je crois que quelques grands projets de votre frère tiennent plus ou moins à cette paix."

B. — „Vous l'avez très bien jugé. Il conçoit toujours un certain ensemble pour l'exécution de ses plans; et certainement la paix en fait partie."

S. — „Vous m'avouerez donc qu'il ne peut jamais vouloir manquer la chose pour des bagatelles, des nullités?"

B. — „Non; mais il est d'un caractère soit fier, soit instable; et voilà ce qui : : : : : (cherchant le mot) enfin vous me comprenez."

S. — „C'est à dire qu'un emportement d'un moment lui fait faire quelquefois des choses dont il se repent deux jours après."

B. — „Précisément."

S. — „Eh bien! C'est ce que vous empêcherez dans cette circonstance: et il vous en saura bon gré après."

B. — „Mais où en êtes-vous avez Cornwallis? Je suis étonné qu'il ne

m'a pas déjà lancé sa note. D'après Merry cela aurait dû être fait à l'heure qu'il est."

S. — „Cela serait fait si je ne l'avais pas empêché."

B. — „Je m'en suis douté. (Met veel empressement). Eh bien, qu'est-ce qu'il vous a dit?"

S. — „Il est profondément affligé de l'état où est la chose. Il voudrait qu'on puisse prévenir la fatale catastrophe; il vous estime et vous aime beaucoup."

B. — „Je le lui rends de bon cœur, mais il ne me comprend pas comme je voudrais qu'il me comprit. C'est un homme si agé, si respectable, des habitudes si différentes des miennes. Je suis jeune, sans formalités; il n'entre pas dans mon âme, dans ce que je suis; enfin nous ne nous comprenons pas assez. Je ne lui inspire pas ce degré de confiance, nécessaire pour réussir, et, j'ose dire ce degré de confiance auquel j'ai droit auprès de lui."

S. — „La langue y fait beaucoup. Il ne connaît pas toujours la valeur des expressions."

B. — „C'est très vrai. Cela m'est bien contraire. M. Dupuis, que je croyais posséder parfaitement l'anglais, ne le parle pas bien non plus. Vous êtes bien heureux à cet égard; aussi Mylord vous est tout dévoué. Il le dit même tout haut qu'il a peur de vous parce qu'il vous aime trop."

S. — „Je me flatte que vous êtes bien persuadé qu'on peut m'honorer de son estime et de sa confiance sans danger" (dit laatste op eene eenigzins ernstige toon).

B. — „Je vous prouve bien que j'en suis persuadé, et je vous le prouverai davantage; je vous rends maître de la négociation. Tâchez de nous arranger, vous connaissez nos objets. Si Mylord le veut aussi, soyez notre intermédiaire."

S. — „Je l'accepte. Le devoir d'un intermédiaire est de ne pas compromettre aucune des parties qui lui donnent sa confiance. Je tâcherai de concilier vos différends; je les estime susceptibles d'être conciliés. L'amour de mon pays, joint à l'amitié que je vous ai vouée et à ma propre ambition, fera le reste. Vous sentez qu'il y va de ma gloire. Entre négociateurs on peut être franc à cet égard."

B. — „Allons, bon succès; je commence un peu mieux augurer de l'issue; mais vous aurez de la besogne. Puissiez-vous moins casser votre tête que je n'ai fait la mienne, aussi je n'en puis plus."

Hiermede liep deze conversatie af.

Het was omstreeks half één uur toen ik het Fransche hôtel uit stapte. Ik begreep dat het zeer urgent was nu met Merry eene ampele conversatie te hebben. Ik begaf mij naar deszelfs woning, alwaar men mij informeerde dat de heer Merry niet te huis was, maar dat hij waarschijnlijk op de promenade zoude zijn, alzoo hij gezegd had te willen wandelen.

Ik begaf mij oogenblikkelijk derwaarts en vond indedaad den heer Merry, verzeld door den heer Moore, in een der allées wandelen. Bij elkanderen gekomen zijnde, volgde daarop dit gesprek:

S. — „How do you do gentlemen? I am very glad to find you somewhere, Mr. Merry: I have just now called on you at your house."

M. — „I am suffering very much, Sir. I have a cruel head-ache; I could not stay at home for it, and imagined a walk would make me better."

S. — „You work too much, and the kind of work is not always equally agreeable."

M. — „That's what I have experienced lately since several days."

S. — „It's a great talent, Mr. Merry, to give a happy turn to things that appear very gloomy; that's what I expect from you." Hierop trok de heer Merry mij terzijde, waarop de heer Moore zich verwijderde.

Ik meende te bemerken dat Merry in de allerdroefgeestigste zielsgesteldheid was; ik begreep dat juist die dispositie voor mijn oogmerk gunstig was, en dat ik welligt daarvan partij kon trekken door hem te doen beseffen dat hij, Merry, in de eerste plaats en voornamelijk verantwoordelijk zoude zijn voor de gevolgen van een fatalen afloop van dit congres.

M. (na een lang stilzwijgen, en na gedurende dat stilzwijgen mij aangestaard te hebben) — „This congress, after nearly four months negotiating, must then end by going to war again!"

S. — „You will never make me believe that, Mr. Merry! That's impossible."

M. (met drift). — „Impossible. Good heavens! I think it unavoidable. We shall not be here four days."

S. — „And let me tell you, my dear Sir, that it is impossible to Mylord, and more particularly to you Mr. Merry personally, to part from Amiens without having made the peace."

M. (in groote agitatie rakende). — „Why so, Sir? What do you mean by that *personalising* accent, pray Sir : : : : :."

S. — „I shall explain it to you with all possible candour I called on you with that intention; therefore be very sure that I'll say you all I want to make you know. Now I begin with telling you that a bad issue of this congress, in the terms where it has been brought, will be a blot to the character of that worthy man, Mylord Cornwallis; and it will for ever be a disgrace to your's."

M. (geweldig getroffen door deze woorden, welke ik met alle mogelijke accent uitgesproken had). — „A blot to Mylord's character, and a disgrace to mine! I have always acted in conformity of what Mylord's instructions directed me to do. If I had been the British negotiator, the negotiation would not have been carried on the way it has been. But Mylord has been too good; too indulgent; much too indulgent for this people. I have told him so a thousand times, but he did not believe me."

S. — „I am not about making the apology of the French negotiator; I want now more particularly to make you feel the situation you are in, as matters are now; and this situation is very bad with respect to you."

M. — „Be so kind, Sir, as to explain more clearly what you mean."

S. — „You remember, Mr. Merry, the solemn meeting of all the plenipotentiaries at my house on the 13th of this month. You know that the whole treaty as it was agreed between you and the French plenipotentiary was read all over; you know that it was finally concluded, even as to the redaction of it; and that it was myself only who consented to it under a certain protestation as to some objects I had to settle with the French. But Mylord Cornwallis, and you, Mr. Merry, did completely and finally agree with Joseph Bonaparte. The point of the prisoners was only reserved to settle according to what was promised by a handwriting of Mylord to Joseph Bonaparte."

M. — „It's true, Sir. But all this was understood to have no effect than in case of approbation, wich was *supposed* that would be given by the ministers of His Majesty."

S. — „There is your capital fault, Mr. Merry. How could you go so far upon a mere supposition? And what's the part you have made at that occurrency play the Spanish and Dutch plenipotentiaries? Could we permit us the least doubt upon the treaty being finally settled? Could we prevent assuring our governments that the peace was finally made? (Hier werd de heer Merry zichtbaar verlegen). I ask you what's to be done by Azara and by me when all this takes not a happy turn? Must not our apology be the most cruel accusation of your conduct? You really have brought your government under the most complete necessity of disavowing your diplomatical behaviour. Your ministers cannot avoid confessing and promulgating to all Europe, that all Mylord has done at the solemn meeting on the 13th ad my hôtel, has been without order, and against his instructions; and what a poor figure will not you more particularly cut in all these recriminations."

M. (op eene ongelooflijke wijze aangedaan en telkens van couleur veranderende). — „I shall be able to prove to my government, that it was not my fault. Mylord is in the wrong; he promised and concluded more than he should have done."

S. — „But my dear Sir, all this makes only your situation more disagreeable. What you say now comes to this: „to make my way clean I must attack and accuse Mylord". This would be a fine piece in the eyes of your countrymen, of Europe, and above all in the eyes of the French! Would it not?"

M. — „Upon my word and honour, Sir, I have constantly been in opposite opinions with Mylord as to the direction of the negotiation. I would have kept strictly to the instructions, and not have parted a syllable from them. I told so a thousand times to Mylord, but Mylord was always too good; when he could not consent to a point the French wanted, then he promised to write upon it and to request other instructions. This has brought us into that chaos of confusion we are now in."

S. — „All this, my dear Mr. Merry, signifies nothing with respect to your real situation."

Hiermede breekt het journaal, dat klaarblijkelijk onvoltooid is gelaten, plotseling af. Wij hebben het slot van Schimmelpenninck's voorstelling dus in zijn dépêches te zoeken, tot welker mededeeling wij thans overgaan.

604. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 19 Oct. 1801 [1].

[Aankomst; gesprek met Talleyrand over het opgeven van Ceylon]. De denkwijze van het Bataafsch gouvernement op dit stuk kennende, zeide ik letterlijk aan den minister: „S'il m'est impossible de dissimuler le sentiment de douleur que la perte de Ceylan a excité dans ma patrie, j'éprouve en même temps une véritable satisfaction de vous déclarer au nom du gouvernement batave avec toute la franchise qui le caractérise, qu'il est d'avance bien consolant pour lui de voir que le premier Consul a apprécié toute l'immensité du sacrifice exigé de nous

1) R. A., Buitenl. Zaken 214.

par les articles préliminaires, puisqu'il y voit le gage le plus sûr que le gouvernement français, à la hauteur où il se trouve placé, employera tous les moyens qui sont à sa disposition pour adoucir par sa générosité et bienveillance dans les arrangemens définitifs le sentiment pénible d'une perte aussi importante." Ik verzocht hem om bij den Eersten Consul, die zich op zijn buitengoed bevindt, de expressie van deze gevoelens van het Bataafsch gouvernement wel te willen overbrengen. Ik hoop eerstdaags gelegenheid te hebben dezelve aan den Eersten Consul in persoon te herhalen . . . . .

605. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 19 Oct. 1801 [1]).

Mijn Londensche correspondent schrijft mij in zijn laatste missive, gisteren bij mij ontfangen, de volgende bijzonderheden, welke hier letterlijk vertaald volgen:

„De groote motives welke het ministerie tot het sluiten der preliminaires bewogen hebben zijn hoofdzakelijk: in de eerste en voornaamste plaats, de belachelijke en kinderachtige politiek van de voorname hoven op 't vasteland, welke zich sinds de laatste zes maanden op de beuzelachtigste gronden door het Fransch gouvernement hebben laten misleiden. Het ministerie was overtuigd dat bij geene derzelve eenige groote vues van politiek huisvesteden; dat geene derzelve wilde begrijpen de gevolgen van het blijkbaar overwigt van Frankrijk, en van het totaal derangement van de balans van magt in Europa. Men vond het dus onraadzaam om zich alleen ten beste van een aantal mogendheden uit te putten, welke te kortziende schijnen om te begrijpen in wat positie zij zich gebragt zien, en men zal afwagten wat het gevoel en de ondervinding van Frankrijks overwigt in 't vervolg bij dezelve zal uitwerken. — In de tweede plaats was er een afdoende drangreden bij den koning (die zich in de laatste veertien dagen vrij wat personeel heeft doen gelden) in de vrees van het onmisbaar verlies van Hannover. Men wist het genomen besluit van Bonaparte om Hannover te invadeeren; men wist dat daarover reeds serieuse verklaringen van de Fransche zijde bij het Pruissisch hof gedaan waren, en men voorzag dat Hannover, eens genomen, niet gemakkelijk aan de tegenwoordige dynastie zoude teruggegeven worden. — In de derde plaats was men even zeker dat ook Hamburg bij aanhoudendheid het voorwerp van de Fransche ongenade bleef, en men wist zeker dat er zeer schroomlijke projecten tegen die stad geconcipieerd waren, om, ingevalle de negotiatiën afsprongen, ter onverwijlde executie gebragt te worden — projecten welke een allergeweldigst nadeel op het handelssystema, vooral op het débouché der opeengestapelde koopwaren, en bijgevolg op den wissel in 't bijzonder, en op de circulatie van 't papier in 't algemeen zouden gemaakt hebben" . . . . .

606. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 22 Oct. 1801 [2]).

[Nota van Talleyrand, of hij zijn lastbrief reeds heeft]. Bij de overgave van deze

1) Archief-Schimmelpenninck. — Niet-gedeponeerde dépêche.
2) R. A., Buitenl. Zaken 214.

note [1]) drong de minister deszelfs inhoud nog mondelijk aan, na mij, op die gracieuse wijze welke den burger Talleyrand bijzonder eigen is, van het wezenlijk genoegen hetwelk de Consul op het vernemen van mijne benoeming tot die commissie betoond had, verzekerd te hebben. Ik beantwoordde voorloopig den inhoud dezer note mondelijk, en informeerde den minister in substantie dat het Bataafsche gouvernement, hetwelk reeds tevoren mij benoemd had om op het verondersteld congres te Lunéville namens de Bataafsche Republiek te adsisteeren, oogenblikkelijk op de ontfangst der tijding van de geslotene preliminaires met Engeland, mij had opontboden en mij gelast had om onverwijld naar Parijs te retourneeren, en om mij vervolgens als plenipotentiaris naar Amiens te begeven zoodra de negotiatiën aldaar zouden geopend worden; dat ik de expeditie van mijnen lastbrief onverwijld tegemoet zag . . . . .

Ik veronderstelle, dat het nieuwe Bataafsche gouvernement, op den voet der nu aangenomenen staatsregeling, tijdig genoeg zal zijn georganiseerd om dezen lastbrief in den nieuwen vorm welke uit die staatsregeling moet resulteeren, te kunnen doen concipieeren . . . . . [2]).

607. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 22 Oct. 1801 [3]).

Gisteren rencontreerde ik 's Prinsen gezant d'Yvoy. Ik ben altoos met hem op een beleefde voet geweest. Na eenige onverschillige gesprekken zei hij mij dat de quaestie van het retablissement van het huis van Oranje afgedaan zijnde, hij wist dat de Prins, waar hij nog door zijn invloed iets konde, ons land van nut wenschte te zijn, en dat hij, Yvoy, zich gelukkig zoude rekenen daartoe mede te werken.

Ik vroeg: „Kent de Erfprins of zijn vader Cornwallis?" — Antwoord: „Ik supponeere van ja." — Nadere vraag: „Heeft de Erfprins of zijn vader nog eenigen invloed van vriendschap als anderzins bij het Engelsche ministerie?" — Antwoord: „Ik geloove, ja." — Derde vraag: „Zou hij iets kunnen toebrengen dat in de instructiën aan Cornwallis te geven, aan hem Cornwallis gelast wierd om ons te secondeeren in alles wat de integriteit van ons territoir, renunciatie van Frankrijk aan Vlissingen etc. betreft?" — Antwoord: „Dat kan

---

1) „Citoyen Ambassadeur. J'ai l'ordre du premier Consul de vous informer de la prochaine ouverture de la négociation qui doit avoir lieu à Amiens pour accomplir l'ouvrage de la paix définitive de l'Europe. Je suis chargé en même tems de vous demander si vous avez reçu des pouvoirs suffisans pour participer à cette négociation. Dans les cas contraire, le désir qu'a le gouvernement français de mettre le plus promptement possible un terme aux discussions qui ont trop longtems troublé le repos du monde, m'engage à vous presser de demander les autorisations nécessaires à cet effet" (28 vendémiaire an X; 20 Oct. 1801).

2) Bij nota van 1 Nov. geeft Schimmelpenninck aan Talleyrand kennis dat hij den lastbrief ontvangen heeft. „Malgré le sensibilité que m'inspire l'éclatant témoignage de confiance que je reçois, j'aurais hésité à me charger des devoirs que m'impose une mission aussi délicate, s'il était permis de douter des heureux résultats qu'aura pour ma patrie le congrès d'Amiens, lorsque la généreuse fidélité de sa puissante alliée et la bienveillance particulière de son illustre chef sont à mes yeux un garant assuré du succés qu'obtiendront les demandes loyales et équitables du gouvernement batave."

3) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier).

getenteerd worden, en met tenteeren verliest men niets; ik neem aan er over aan den Erfprins te schrijven." Hij bragt mij daarop inliggende brief [1]) aan den Erfprins, met verzoek om die met de eerste dépêches van Bielfeld naar Berlijn te achemineeren . . . . .

Hoe is op dit moment Sémonville met Joseph Bonaparte? Mij dunkt als hij daaraan een zoo nauw vriend had als hij u en het Bewind wel eens wijs heeft willen maken, dan was dit een groote steun voor hem [2]). Ten opzichte van deze zijne vriendschap met Joseph, schiet mij te binnen dat pretense arrangement tot bekoming der begeerde punten. Het is nu zeer essentieel voor mij, tot regeling mijner conversatie met Joseph Bonaparte, om precies te weten of er waarachtig zulk een arrangement is, en wat? Sémonville praat wel eens veel, en jokt wel eens in soortgelijke zaken [3]). Gij begrijpt natuurlijk dat ik spijkers met koppen zal moeten slaan, en als ik dan niet precies weet of er waarachtig zulk een afspraak plaats heeft, dan zou dit aan de zaak schadelijk kunnen zijn. De begeerde punten ken ik wel, die hebt gij mij gezonden, maar het is waarachtig essentieel om op de man af te weten of er wezenlijk zulk een afspraak bestaat. Zoo ja, mij dunkt dan moet Sémonville Joseph maar aan mij renvoyeeren, althans mij door Joseph doen te kennen geven dat die zaak in order is. Zoo hij verkiest dat ik hem er van spreke is mij dit ook wel. Ik ben daartoe familiaar genoeg met Joseph . . . . .

Hartelijk geluk met de aangenomen constitutie. Hoezeer ik de compositie van het gouvernement, zooals dat daarbij georganiseerd is, geheel niet acht op den voet als zulks zoude moeten zijn om onze Republiek in difficile tijden een goede, wijze en ferme rol te doen spelen en ons daardoor buiten ongelegenheid te houden, zoo hoop ik echter dat door de te maken reglementaire schikkingen er genoegzame concentratie van magt en werking zal kunnen plaats hebben; daarvan zal veel afhangen.

De lijst der aanstaande leden van den Staatsraad beviel mij zeer. God geve dat men in den beginne dadelijk goede principes van bestier adopteere — namelijk getrouwe adhaesie aan een populair, maar niet demagogiek republikeinsch systema; genereus omtrent eerlijke menschen van allerlei denkwijze, mits men zeker zij dat ze wijs en cordaat genoeg zijn om met hart en ziel de nieuwe orde van zaken haar goede marche te geven, en niet, uit adhaesie aan vorige gewoonten, den nieuwen loop entraveeren: dit is het kenmerk in mijn oog welke menschen al of niet te employeeren zijn. Ook zal het wijs zijn om eenige der besten onder de warme broeders niet aan den dijk te jagen: ik versta dezulken wier hart goed is, doch wier hoofd wat opgewonden was. Op die wijze paralyseert men 't best alle mouvement van partijschap. De schoften moet men laten loopen: daarmede is niets goeds te bereiken . . . . .

Gij weet mijn *arrière pensée*: om namelijk nadat de zaken alhier zullen zijn afgedaan, nadat de vrede gesloten en onze limiten en mercantile betrek-

---

1) Zie ons zesde hoofdstuk.

2) Er gingen geruchten dat Sémonville als gezant bij de Bataafsche Republiek vervangen zou worden door Forfait, gewezen minister van marine.

3) „Sémonville heeft nooit aan Joseph over onze punten noch gesproken noch geschreven. Dit weet ik nu door positive confessie" (Schimmelpenninck aan van der Goes, 8 Jan. 1802, particulier; vgl. hiervóór, bl. 732.

kingen met dit land zullen zijn bepaald, alsdan *punctum* aan mijn diplomatieke carrière te stellen. Gij zult er dan tien voor één voor deze post vinden. Als gij mij dan nog eene vriendschap en eene galanterie wilt doen, zend mij dan voor een korte tijd naar Londen. Hoe ongunstig of gij die missie ook afschildert, wil ik wel eens een maand of wat met de Mylords omgaan, en dan over Helvoet naar huis trekken en in mijn schulp kruipen. Gij lacht hier om, en ik meen het allerheiligst, dit zweer ik u . . . . .

608. VAN DER GOES AAN SCHIMMELPENNINCK, 27 Oct. 1801 [1])

. . . . . Uwe confidentieele heeft mij gister aanleiding gegeven om in 't volle Bewind te doen besluiten om aan Tinne 1000 pond sterling ter hand te doen stellen voor het congé en remuneratie van den geheimen correspondent . . . . .

Indien ik op verzekeringen, bij herhaling gegeven, kan staat maken, is Sémonville altoos in goede vriendschap met Joseph en Azara. Sémonville heeft nimmer aan Joseph eene bepaalde somme beloofd voor de begeerde punten (daar ik u in alle geval bidde zeer attent op te wezen; en vooral het vierde punt [2]), dat Frankrijk weinig interesseert, doch een kind van u is, niet te vergeten) en de reden daarvan laat zig voelen; maar altoos van eene rijke belooning gesproken, schoon ik hem schriftelijk heb gegeven, dat men 5 tonnen spendeeren wilde voor de begeerde punten. Ik oordeel het beste dat gij bij de eerst mogelijke gelegenheid het *Aperçu* met de daarbij behoorende begeerde punten aan Joseph doet kennen en hem 4 à 5 tonnen gouds verzekert, bijaldien ons dezelve *glad* en *gaaf* worden toegekend. Deze punten zijn indertijd na rijp beraad gearresteerd, en men wil volstrekt zig daaraan houden, ten minsten, niet meerder nog minder vragen. Krijgen wij minder, dan zal de belooning voor Joseph geproportionneerd, ten onzen welgevalle, verminderd worden; dit zal hij ligt begrijpen. Hierop kunt gij doorgaan, mijn vriend, en dus met Joseph op dien voet met uwe gewone prudentie handelen. Het eerste der vier punten ligt ons zeer na aan 't harte en de Engelschen zullen, zoo ik vaststel, ons daarin niet tegenwerken en zelfs ons helpen . . . . .

Op uw Londensche reis ben ik reeds indagtig geweest en zal verder, dewijl gij zulks begeert, daarop indagtig blijven.

609. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 6 Nov. 1801 [3]).

. . . . . Ik heb een nadere zeer ernstige conferentie met Talleyrand gehad over het stuk der indemnisatie van Oranje en de door Pruissen begeerde verzekering van de zijde van dit gouvernement. Ik meen duidelijk te kunnen merken dat men hier niet veel deferentie voor Pruissen heeft. Men vond dat de Prins een *compte d'apothicaire* maakte. Het was schande op die wijze zaken van dien aard te behandelen. In de rekening van schade door den Prins opgemaakt waren zelfs gebragt een post *voor de naar hier vervoerde oliphanten*. Idem een postje van schade *voor eenige bloemen en arbustes uit 's Prinsen tuin*, etc. etc.

---

1) Archief-van der Goes. — (Particulier). — „Uwe confidentieele": ons n°. 605.

2) Huissen en Zevenaar (hiervóór, bl. 656).

3) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier).

Uit deze kleine sarcasmes bleek mij dat men op dit stuk niet zeer Prinsgezind en ook niet zeer Pruissisch is. Ik heb van deze ancedotes niets aan Lucchessini gezegd, noch doen blijken, omdat ik zulks voor de gemeene zaak niet dienstig oordeel, te meer omdat ik duidelijk uit Lucchessini's vertellingen aan mij kan merken dat men hem maar kort afzet, weinig troost geeft en met generale en vague phrases als met een kluitje in 't riet zendt. Talleyrand voegde er, onder anderen, in zijn conversatie met mij op dit stuk, bij herhaling bij: *nous ne voulons pas que la République batave soit opprimée, nous ne voulons pas qu'on lui extorque de grands sacrifices pour un objet qui doit avoir lieu, et qui aura lieu.* Ik herhaalde op dit punt dat deze goede intentiën zeer overeenkwamen met de wenschen van 't Bataafsch gouvernement; maar dat het niet minder de wensch was van hetzelve en van de geheele weldenkende natie, dat juist op dit tijdstip die groote zaak op eene éclatante, vriendelijke, niet equivoque wijze voor altoos afgedaan wierd; dat hiervan de onmiddellijke vereeniging van alle partijen geheel afhing, en dat het retardeeren van dien stap reeds zichtbaar nadeel gedaan had door het daaruit alleen voortgesproten bedanken van zeer geschikte menschen voor de aan hen gedefereerde posten. Hij antwoordde zulks volmaakt wel te begrijpen; hij verklaarde dat dit motief zeer woog bij den Consul, en na zeer veel en zeer lang over en weer praten beloofde hij mij stellig de zaak nader aan den Consul voor te dragen, mijne argumenten te doen gelden, en mij te zullen communiceeren de nadere orders en instructiën welke dientengevolge Beurnonville ontfangen zoude. Zou er bij dit gouvernement ook een heimelijke wensch resideeren dat de afstand van den Prins en de erkentenis door Pruissen van onze Republiek onder de nieuwe constitutie verschoven wierd tot na de teekening der definitive vrede en tot na de definitive schikkingen, welke wij met dit gouvernement betrekkelijk de limiten, Vlissingen, enz. te maken hebben? Gij gevoelt waarom . . . . .

Die Oranje-vrienden, mijn lieve van der Goes, willen ook waarachtig een beetje het onderste uit de kan hebben. Zooveel welwillendheid van eene bovendrijvende partij te ontmoeten, een zoo liberaal vereenigingssystema te zien amplecteeren, en er zoo knijperig aan te beantwoorden. gaat waarachtig een beetje ver. Het spijt mij met u geweldig dat men de menschen niet eerst gesondeerd heeft, want nu compromitteert het min of meer het gouvernement, niet in 't oog van wijze menschen, maar in dat van duizend domme en driftige burgers; vooral geeft het stof tot lachen aan de vier en vijftig duizend neenzeggers! Dat getal moet ook niet uit het oog verloren worden. Intusschen [1]) ben en blijf ik met u van gevoelen dat het vereenigingsplan van alle vereenigbare elementen het eenigste is hetwelk ons land behouden en deze nieuwe constitutie duurzaam maken kan [2]). Daarom vooral moet men niet verwerpen

---

1) Dit gedeelte van „intusschen" tot: „van 't nieuwe stuk hadden", reeds bij G. Schimmelpenninck I, 244.

2) „Gij hebt regt, mijn vriend, het is onmogelijk dat wij over de ware politique in de tegenwoordige gesteltenis van ons land zouden kunnen verschillen. Ik verlang de vereeniging om de zaak; de personen komen alleen in aanraking bij mij, wanneer zij kunde, eerlijkheid en braafheid bezitten — en dan is mijn begrip, dat eene triumpheerende partij (om dat woord nog eens te gebruiken) genereus moet *zijn* en *blijven*; en dit laatste wil nog niet in alle harten. Het Staatsbewind gaat naar mijn inzien den goeden weg" (van der Goes aan Schimmelpenninck, 27 Nov. 1801, particulier; archief-van der Goes).

noch den braven vriend van het nu afgedankt Stadhouderaat, noch den eerlijken enthusiastischen (al was hij ook wat heet) democraat, noch den wijzen aristocraat mits niet insolent. Kortom al wat eerlijk is moet men zien te amalgameeren; men moet alle vorige quaestiën als vervallen rekenen. Zijn niet in Noord-Amerika in een tijd van twintig jaar de heetste royalisten nu de kragtigste voorstanders van de tegenwoordige constitutie geworden? Zoo zullen voorzeker de Oranjevrienden, als zich onze zaken consolideeren, en als het wel met de commercie en dus wel met het land gaat, binnen twintig jaar de heftigste voorstanders van onze nieuwe constitutie worden. Maar daartoe behoort een zeer wijs systema bij het gouvernement. Vooral veel *eenheid* van systema, en zelfs veel kragt en klem om dat systema overal te doen gelden Maar hier juist resideert mijne vrees. Dat twaalftal hoofden! dat twaalftal! dat twaalftal! Lieve God hoe zal dit kunnen gaan? Hoe zal men de werking van kleine passiën, kleine jalousiën, kleine vues, kleine personaliteiten, en zelfs somtijds diversie van opiniën, te goeder trouw opgevat, beletten? Mijn drie-, vier- of vijfjarige president, mijn goede vriend, zou dat beter geklaard hebben. Ik wasch er mijn handen in. De goede hemel schikke alles ten besten.

Deze excursie blijft geheel onder ons. Het zoude niet goed zijn indien men in ons land begon te bemerken, dat menschen, op wier opinie men eenige prijs stelt, een zwaar hoofd over de werking van 't nieuwe stuk hadden .....

Wanneer toch verandert gij van titel [1])? Ik zie uwe herdooping van postdag tot postdag tegemoet. De Fransche ministers begonnen helaas! reeds somtijds te vergeten om mij den titel van *citoyen* ambassadeur te geven. De minister van Oorlog en somtijds ook Talleyrand in zijne officieele stukken noemt mij dikwijls *Monsieur* l'ambassadeur. Het is om van te schrikken. *Waar moet dat heen*, *Burgers Representanten*, *waar moet dat heen*, riep men in onze Nationale Conventie reeds. Wat zouden die borsten nu niet roepen, indien ze nog eens weer bij elkanderen kwamen .....

610. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 7 Nov. 1801 [2]).

De voorname reden welke mij bewogen heeft om deze dépêche met den extra courier aan u te expedieeren is gelegen in mijne begeerte om u een omstandig verslag te geven van eene conversatie welke ik dezer dagen gehad heb met den heer Merry, die mylord Cornwallis in zijne missie te Amiens zal verzellen, een verslag hetwelk ik van een te delicaten aart beschouwe om aan de bekende religie der gewone post te kunnen worden toevertrouwd.

In den geheelen loop dier conferentie wierd ik op de meest afdoende wijze geconfirmeerd in de overtuiging welke ik uit alle de Londensche informatiën reeds had opgevat, en welke ik u van tijd tot tijd heb getransmitteerd, dat namelijk de Engelsche politiek ten opzichte van het Stadhouderschap sins den loop der laatste agt à tien maanden eene compleete en gesignaleerde revolutie ondergaan had. Dat deze revolutie van systema op dat sujet zoo peremptoir was, dat zoo de tegenwoordige als bijkans alle de laatst afgetreden ministers niet alleen hadden gemeend, uithoofde van den drang der omstan-

1) Van „Burger Agent" in „Secretaris van Staat".
2) R. A., Buitenl. Zaken 214.

digheden, van alle uitzigt op en poging tot herstel van het Huis van Oranje in onze Republiek te moeten afzien, maar zelfs dat zij, al had deze drang van omstandigheden geen plaats, op politieke en mercantile consideratiën genoegzaam zeker meenden te kunnen zijn, dat, na al het gebeurde gedurende de laatste jaren, het herstel van die familie in ons land van geen de minste nuttigheid voor Engeland zijn konde, en dat Engeland die invloed, welke uit de mercantile betrekkingen tusschen de twee landen natuurlijk proflueeren moest, en duren zoude zoolang die mercantile positiën geen totale revolutie ondergingen, zeer wel en zelfs veel beter en veel duurzamer zoude kunnen uitoefenen door het onmiddellijk algemeen gevoel en nationale opinie, welke men voorzag dat in ons land ten faveure van Engeland zoude prevaleeren, dan wel door gekunstelde hof- en familie-intrigues met het Huis van Nassau. Hij voegde er bij, dat de Nassausche familie volkomen kennis droeg van dit geadopteerd systema, en dat men ook zijne Pruissische Majesteit daarvan niet onkundig gelaten had. Dat men zelfs, geinformeerd zijnde van de negotiatiën te Berlijn begonnen, bij elke geschikte gelegenheid had doen gevoelen, dat het allezins raadzaam voor het Huis van Oranje was om hoe eer hoe beter tot redelijke schikkingen te komen, en dat geen het minste uitzigt op herstel van dat Huis in ons vaderland daaraan eenige vertraging moest bijzetten. Ik gevoelde zeer duidelijk, dat het groote but van dit discours was, om vertrouwen te verwekken. Wanneer er toch geen quaestie van Oranje meer was, dan, wilde men doen voelen, verviel eensklaps het grootste motief der ongelukkige verwijdering tusschen de beide landen. Ik beantwoordde in substantie die introductie met te zeggen, dat ik, met alle onze staatsmannen, van oordeel was dat indedaad het systema om ons een Stadhouder te willen opdringen veel te lang bij het Engelsche gouvernement gehuisvest had; dat niets meer toegebragt had om de gemoederen van een zeer groot gedeelte van onze landgenooten van de Engelsche politiek te alieneeren dan juist die zoolang gemanifesteerde intentie; dat onze landaart alle dwangmiddelen haatede en er zich tegen verzettede, van wat zijde zulks ook beproefd wierd, en dat integendeel regtvaardige èn genereuse procédés eene onweerstaanbare kracht op het Bataafsche caracter uitoeffenden; ik voegde er bij, dat de meerdere of mindere invloed van de ons omringende mogendheden altoos geëvenredigd zoude zijn aan de meerdere of mindere billijkheid en aangenaamheid van die procédés; en eindelijk dat ik mij voor ons land alles goeds van de Britsche politiek beloofde, daar toch al het gebeurde in den loop der laatste jaren elk verstandig Engelschman had moeten overtuigen, dat Engeland niet alleen in de conservatie, integriteit en independentie van onze Republiek belang heeft, maar dat zelfs de mercantile positie van Groot Brittanje zoo colossaal en hare marine zoo preponderant is, dat eene groote mate van bloei van onze Republiek niet alleen in de tegenwoordige relative gesteldheid der beide landen geen ombrage aan Engeland kan geven, maar zelfs voor deszelfs immense mercantile operatiën en transactiën hoogst nuttig, misschien onontbeerlijk is.

Ik verbeelde mij, dat dit de toon is, welke men met den Engelschman moet houden, en welke, zonder aan onze digniteit te derogeeren, voor dat caracter het meest berekend is.

Wij geraakten, na het wisselen van weerszijden van deze algemeene denkbeelden, alras tot eenige meer bepaalde objecten. „Waarom toch," vroeg ik,

„heeft men, gelijk men had kunnen verwagten, de Bataafsche Republiek en het hof van Spanje niet gekend in de vredesonderhandelingen; immers zoodra dezelve tot een hoogen graad van maturiteit gevorderd waren?" — „Hierop," antwoordde hij, „is van onze zijde bij continuatie aangedrongen, van de Fransche zijde integendeel heeft men dit altoos ontweken, altoos ter zijde gesteld; altoos verzekerd dat men zich volkomen gequalificeerd achtte; altoos gerespondeerd voor de volkomen approbatie der geallieerden" etc. etc. — Ik vroeg hem, of hij eenige precise notiën had omtrent de objecten welke te Amiens stonden gediscussieerd te worden. Hij antwoordde, dat hij van de instructiën van lord Cornwallis nog geen volledige kennis droeg, maar dat hij natuurlijk moest gelooven, dat het groote but was om op den voet der preliminaires met Frankrijk en de geallieerden tot de gezamenlijke teekening van eene definitive vrede te geraken. Ik vroeg hem of hij mij ook zeggen konde, indien mijne vraag niet indiscreet was, of lord Cornwallis genoegzame instructiën had om te handelen over de reparatie van grieven en punten van indemnisatie welke het Britsch gouvernement wel wist, dat wij bij het definitief termineeren van de geschillen regt hadden te vragen. Hij gaf, op den klank dezer woorden, geen onduidelijke teekens van bevreemding, en antwoordde dat hij niet wel besefte wat ik bedoelde, en dat hij ook niet geloofde, dat op iets van dien aart bij het opmaken der instructie gedagt was. Ik hervattede dat het mogelijk was, dat men dat gedeelte der instructiën uitgesteld had totdat men van onze zijde die vorderingen en de gronden, waarop dezelve zouden berusten, zoude hebben geëtablisseerd; ik voegde er bij dat hij verzekerd kon zijn, dat het Bataafsch gouvernement alieen was van een geest van chicane in groote transactiën, maar dat het van een anderen kant verwagtede dat het Britsche gouvernement aan billijke en op het recht der volken steunende eischen recht zoude doen.

Op deze wijze met elkanderen voortredeneerende meende ik te moeten neerkomen tot het delicaat object hetwelk ik wel het meest bij deze conferentie op het oog had. „Gij weet," zeide ik, „dat er bij het tractaat van vrede en alliantie kort na de inrukking der Fransche troupes in ons land tusschen de Fransche en Bataafsche Republiek in Mei 1795 gesloten, eenige artikels gestipuleerd zijn, welke ik supponeer dat aan het Britsch gouvernement niet aangenaam kunnen zijn: bijvoorbeeld de bedongene gemeenschap der haven van Vlissingen; het regt om aldaar Fransch garnizoen te houden; of- en defensive alliantie tegen Engeland. Men is," voegde ik er bij, „in ons land algemeen in de vaste persuasie dat Engeland bij eenige secrete artikels voorziening tegen deze punten gestipuleerd heeft — is dit zoo?" — Ik bemerkte duidelijk dat hij met een ongemeene aandacht deze mijne vraag aanhoorde. „Ik geloove niet," antwoordde hij na een tamelijk lang stilzwijgen, „dat er bij eenige secrete artikelen mentie van die punten gemaakt is." — „Zou dan," hervattede ik, „uw gouvernement geen belang in die punten stellen?" — Hier bespeurde ik weder eene merkelijke verlegenheid. „Ik houde mij verzekerd," antwoordde hij, „dat het mijn gouvernement zeer aangenaam zal zijn om de Bataafsche Republiek in een staat van de meest mogelijke integriteit en independentie gebragt te zien." — „Zou dan," hervattede ik op een toon van verwondering, „Mylord Cornwallis niet in last hebben om op de realiseering der herhaalde verzekering van het Fransch gouvernement te insteeren, van

namelijk aan alle andere mogendheden eene wezenlijke independente existentie te vergunnen, en met te begeeren om geheel of ten deele op een ander territoir te domineeren?" — „Ik houde mij verzekerd," herhaalde hij, „dat Mylord Cornwallis gaarne, voor zooverre zulks van hem afhangt, alle uwe pogingen ter bekoming van de meest mogelijke independentie van uwe Republiek zal secondeeren. Ik vermoede dat hij dit wel òf in last zal hebben òf gemakkelijk in last zal krijgen, maar ik verklaar nog niet wel te zien, op wat wijze het Britsch gouvernement zich met gratie in de bijzondere schikkingen, tusschen uwe en de Fransche Republiek aangegaan, zal kunnen indringen." — „Ik heb mij steeds verbeeld," hervatte ik, „uit alle de discoursen van de zijde van het Britsche ministerie te kunnen opmaken, dat een van deszelfs grootste grieven tegen deze Republiek juist gelegen was in soortgelijke stipulatiën, welke ik zoo straks aangeroerd heb, en de daaruit proflueerende gevolgen." — „Ongetwijfeld," zeide hij, „maar ik beken tevens, dat ik nog geene klare notiën heb op welke wijze bij gelegenheid van eene vredesonderhandeling waarin Engeland is partij ter eenre zijde, en Frankrijk, uw land en Spanje ter andere zijde, van de zijde van den Engelschen plenipotentiaris kan bepleit worden de zaak van den eenen geallieerde tegen den anderen." — „Niet als zoodanig," zeide ik, „maar als het regtstreeks belang van uw land zelve; als een essentieel punt behoorende tot de objecten van definitive schikkingen." Hij besloot met te betuigen, dat hij al het belang van die punten gevoelde; dat hij verzekerd was, dat Mylord Cornwallis en zijne committenten dit evenzeer gevoelen zouden; dat hij niet mankeeren zoude hierop waar zulks behoorde de aandagt doen vestigen, en dat hij van de beste dispositie en den besten wil verzekerd was.

Ziedaar het bijkans letterlijk verslag van deze conferentie. Ik besluit er bij voorraad met zekerheid uit, dat bij geene geheime artikelen van de Engelsche zijde eenige stipulatiën gemaakt zijn, waardoor het Fransch gouvernement verpligt is om van eenig gedeelte van het gecontracteerde bij het Haagsche tractaat van Mei 1795 af te zien. Ik voorzie dus dat van de Fransche zijde zorgvuldig zal verschoven worden om daarover te Amiens gemeenschappelijk met den Engelschen plenipotentiaris te handelen. Men zal eerst trachten tot de finale en definitive teekening van het vredestractaat tusschen Engeland, Frankrijk, de Bataafsche Republiek en Spanje te geraken, en dan zal men, zonder concurrentie of inzage van Engeland, met ons de zaken ten opzigte der limiten, Vlissingen, tractaat van koophandel enz. willen arrangeeren. Dit, dunkt mij, is precies conform met de gewone tactiek, welke ik hier steeds heb zien volgen. Uit eenige polsingen, welke ik met voorzigtigheid hier en daar getenteerd heb, komt mij dit meer en meer waarschijnlijk voor. Intusschen protesteert men steeds van zeer gunstige en zeer loyale intentiën te onswaarts. Gisteren bij den Eersten Consul dineerende, had ik gelegenheid om eene vrij lange conferentie met hem te hebben. Hij scheen over de houding van ons land, over de marche van ons gouvernement zeer voldaan. Hij sprak zeer veel over zijn efforts, gedurende de onderhandelingen, ter bewerking van de restitutie van alle onze coloniën, en op mijne herhaalde repliek, dat het in zijne magt stond om het smartelijk verlies van Ceylon door salutaire schikkingen te verzagten, en dat geheel ons land en deszelfs gouvernement met de grootste fiducie dit van hem verwagtede, gaf hij, op een zeer vriendelijken toon, de meest geruststellende verzekeringen . . . . .

611. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 12 Nov. 1801 [1]).

Ik heb voorgenomen in dezen brief uwe confidentieele van 5 November ll. confidentieel te beantwoorden.

Ik begin met het artikel betrekkelijk de verlangde titulature van *Hoogmogend Staatsbewind*, etc. Ik heb daaromtrent op eene allervoorzigtigste wijze, waar zulks behoorde, gepolst; ik heb het zelfs doen voorkomen alsof het een idée van mij was. Het eerste antwoord was: dat het denkbeeld geheel nieuw was; dat het van vele zijden moest beschouwd worden; dat het misschien meer important was als wel oppervlakkig scheen; dat men er eens op zou doordenken en er nader over spreken. Ik was naar deze nadere explicatie nieuwsgierig en trok er 's anderen daags voort weer op af.

Ziehier wat men in substantie antwoordde. Zoo men al eens geen oppositie vond noch van de zijde van het Fransche gouvernement, noch van de zijde van eenige andere gouvernementen, zou diergelijke titulature geen stof tot merkelijke onaangenaamheden binnenslands geven? Zou men er niet de resurrectie van *Leurs Hautes Puissances* in zien, en zou die gesupponeerde resurrectie niet in 't verschiet vertoonen *leur appendice naturel, le Stadhoudérat?* Zou het nut hetwelk men er de buitenlandsche rapporten mede zoude kunnen beoogen, wel reëel zijn? Zou het in allen gevalle kunnen opwegen tegen de inconvenienten binnenslands? — Ik beantwoordde deze vragen met eenige zeer vague replieken; het altoos doende beschouwen als een los idée van mij. Ik deed echter gevoelen, dat onze landaart nogal sterk op de aloude namen gesteld was, en dat om deze titulature door onze voorvaders zoo sterk geworsteld was. Hier bleef bij provisie het discours *punctum* houden.

Ik wil niet ontveinzen, dat ook ik eenige der gemelde opgeworpen zwarigheden voorzag en ook reeds gevoeld had. Ik voeg er nog bij, dat ik niet wel overtuigd ben dat diergelijke titulature in harmonie staat met het ensemble van onze nieuwe politieke existentie. Als wij eenmaal *Hoogmogende heeren* of *Hoogmogende leden van het Staatsbewind* adopteeren, hoe kan dan al het overige gevoeglijk *burgeren*? Het meer of minder Jacobijnsche aanzien bij den buitenlander zal toch, denk ik, wel meest afhangen van de compositie van dat Staatsbewind, en niet alleen van de titulature. De zes millioen menschen, vervat in en gepresenteerd door de eenvoudige benaming van *United States of America*, maken onder die modeste titulature geen kwaad figuur. Is de modeste benaming van *Staatsbewind der Bataafsche Republiek* niet vrij analogue aan die simple mercantile existentie, aan dat gedecideerd neutraliteitssystema, aan die aversie van ons, door het willen spelen van eene influeerende rol in de cabinets-intrigues, aan allerlei zwarigheden te exponeeren, waarin de schering en inslag van onze eenvoudige staatkunde *me judice* moet bestaan? . . . . .

De Engelsche debatten van de zitting van 3 en 4 November ll. zijn curieus, vooral ook op 't sujet van Oranje [2]). Hawkesbury zegt onder anderen, dat niet alleen Frankrijk in den loop der negotiatiën zich verbonden heeft om

1) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — Van der Goes' brief van 5 Nov. is niet aanwezig.

2) Zie hierover nader in ons laatste hoofdstuk.

voor den gewezen Stadhouder te zorgen, maar dat de Prins zelve verklaard had dat de negotiatiën te Berlijn reeds verre geavanceerd waren. Ik hoop dat de secretaris van Beurnonville, die thans hier is, dat werk wat zal kunnen pousseeren . . . . .

Ik ben reeds herhaalde reizen met Cornwallis in gesprek geweest. Hij schijnt mij toe een braaf, loyaal oud-officier te zijn, geen diplomaat. Zijne gezellen zijn jonge heeren. Merry zal het werk meest moeten doen.

612. „APERÇU COMMUNIQUÉ A M. MERRY qui en a pris copie pour s'en servir, le 14 nov. 1801" [1]).

. . . . . La guerre a complètement changé les rapports qui existaient entre l'Angleterre et la République batave et entre celle-ci et la France par le traité de 1788. Les Etats Généraux étaient les alliés de l'Angleterre. Le traité du mois de mai 1795 a établi entre les Républiques française et batave une alliance offensive et défensive contre l'Angleterre. L'intérêt de l'Angleterre exige que les rapports qui naissent de ce changement de choses soient modifiés. Il importe à la Grande Bretagne de ne pas rencontrer une ennemie dans la République batave, au moment où elle se trouverait en guerre offensive ou défensive contre la France pour des motifs qui pourraient même être tout à fait étrangers à la Batavie. C'est là un des ces points qui ont un rapport direct avec l'état politique, la sûreté et l'intérêt de l'Angleterre. C'est donc par conséquent un objet à démêler dans le cours de la négociation.

La prétendue communauté du port et du bassin de Flessingue, le droit stipulé par la France de tenir dans cette place garnison exclusive, est d'un intérêt tout aussi majeur pour l'Angleterre, puisque dans la suite il pourrait compromettre la sûreté de cet empire. L'immense étendue de la côte maritime de la France est déjà assez alarmante. Une nouvelle position militiaire et une nouvelle rade à Flessingue, la faculté d'y construire, d'y maintenir une flotte et d'y établir une garnison qui sous cette denomination pourrait s'étendre jusques à une armée, ce sont là des avantages qui doivent paraître trés inquiétans pour l'Angleterre, et qui ne doivent pas lui permettre de laisser subsister un tel état de choses au jour de la paix. Ces avantages accordés à la France par le traité de la Haye ont changé les rapports dans lesquels se trouvait la République batave avant cette guerre. Ils sont donc susceptibles d'être aujourd'hui discutés par l'Angleterre.

Si l'on prétendait que ces stipulations sont l'effet de l'amitié qui lie les Républiques française et batave, que ce sont en quelque sorte des arrangemens de famille dans lesquels l'Angleterre ne peut intervenir; si l'on disait que la France ayant envahi et conquis la Hollande avait le droit de lui imposer toutes les conditions que le vainqueur peut prescrire à un peuple vaincu; on répondrait que, sans discuter la question très délicate de la conquête de la Hollande ou de l'entrée amicale des Français dans ce pays, il est évident que dans la situation politique de l'Europe, dans le systême d'équilibre qu'il est essentiel de maintenir pour assurer la tranquillité générale, deux puissances

1) Archief-Schimmelpenninck.

ne peuvent pas consentir en faveur l'une de l'autre des avantages qui attaquent visiblement la sûreté des puissances voisines.

Si la Batavie par un traité qui aurait tout l'extérieur d'un acte libre et spontané voulait se réunir à l'empire brittannique; si elle voulait accorder à l'Angleterre la jouissance commune de la rade du Texel ainsi que la faculté de construire et de maintenir dans la Meuse ou ailleurs des flottes militaires, assurément ce seraient là des arrangemens d'amitié. Mais d'après le droit des gens, d'après les principes établis aujourd'hui en Europe, les gouvernemens voisins y souscriraient-ils? La France ne s'y opposerait-elle pas? ne trouverait elle pas dans sa sûreté, dans l'état relatif de ses rapports, assez de raisons pour justifier son opposition? L'Angleterre n'a-t-elle pas les mêmes motifs et le même droit? Le négociateur anglais peut d'ailleurs faire valoir le principe de l'indépendance des nations voisines de la République française, principe hautement professé par le premier Consul; principe qui a essentiellement déterminé l'Angleterre à entrer en négociation avec la France, et sans lequel tout était incertain et arbitraire. Certes ce qui constitue éminemment l'indépendance d'uu peuple, c'est la faculté qu'il a de faire chez lui ce qu'il veut. A-t-il, peut-il avoir cette faculté lorsqu'une portion de son territoire est exclusivement occupée par une garnison étrangère, lorsqu'une nation étrangère partage avec lui l'usage d'un de ses ports? Vouloir faire cesser un pareil état de choses n'est-ce pas simplement vouloir l'application d'un principe adopté par la sagesse du premier Consul, et proclamé par sa généreuse et rassurante politique?

Il résulte de tout ce qu'on vient de dire que d'un côté S. M. Brittannique devant aujourd'hui renoncer au traité par lequel conjointement avec la Prusse elle garantissait le Stadhoudérat, de l'autre son ministre est fondé à demander que la République batave soit véritablement rendue à son état d'indépendance; que cette indépendance existe toute entière pour elle dans le fait et dans le droit; que les articles du traité de la Haye qui sont relatifs à l'alliance offensive soient révoqués, que la France et l'Angleterre soient en égalité de rapports militaires avec la République batave; que celle-ci ne soit point obligée de prendre part à des guerres dont les causes lui seraient étrangères; que ses ports et son territoire soient absolument évacués et libres, et que par conséquent la France renonce à l'usage commun du port et du bassin de Flessingue et au droit de tenir garnison dans cette place, ou sur quelqu'autre point que ce soit d'un état reconnu souverain et indépendant.

613. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 16 Nov. 1801 [1]).

In een brief van mijn reizenden correspondent van den 11 November ll. (en welke brief nu waarschijnlijk de laatste zal zijn) schrijft hij mij letterlijk het volgende:

„De gewezen Stadhouder heeft onmiddellijk Engeland verlaten na den afloop der debatten over de preliminaires. Hij heeft, door de adoptie van het dankadres aan den koning en de daarin opgesloten approbatie dier prelimi-

1) Archief-Schimmelpenninck. — Niet-gedeponeerde dépêche.

naires, zijne zaak als onherroepelijk afgedaan beschouwd, en zulks overal in de kragtigste uitdrukkingen te kennen gegeven. Hij heeft daarenboven onmiddellijk na de adoptie van het dankadres zelf geschreven en doen schrijven aan zijn oude Hollandsche vrienden, dat er van nu af aan geen de minste quaestie meer was van eenig vooruitzicht, zelfs niet van eenige tentative tot zijne of der zijnen terugkeer in Holland, en dat het uit dien hoofde voor hen die aan het Stadhouderschap en aan zijn huis geattacheerd gebleven waren, raadzaam en pligtmatig wierd om zich naar de nieuwe order van zaken te schikken en tot welslagen en behoud van hun vaderland mede te werken, met bijvoeging dat hem zulks aangenaam zoude zijn, en dat het niet noodig was om daarmede te wagten tot de époque van zijne aanstaande abdicatie, welke niet missen kon van spoedig te moeten volgen."

Ik heb gemeend u deze periode letterlijk te moeten afschrijven. Het zal mij zeer aangenaam zijn van u te vernemen of gij hetzij uit Berlijn of uit observatie van hetgeen in ons land gebeurt eenige données hebt kunnen verzamelen, waaruit gij zoudt moeten opmaken dat mijn reiziger wel geïnformeerd is geweest, en dat indedaad circulaires van dezen aard door of namens den laatsten Stadhouder zijn afgegaan?

614. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 20 Nov. 1801 [1]).

..... Ik heb reden te gelooven, dat de lang begeerde woorden ten behoeve van Oranje nu eindelijk gegeven zijn, immers eerstdaags zullen gegeven worden. Het antwoord van den Erfprins op den brief, welken ik voor eenige weken ter verdere expeditie toegezonden heb [2]), was alleszins satisfactoir. Hij zou maken dat men er in Engeland op bedagt was. Voorts was dat antwoord verzeld van een zeer melancholieke uitdrukking: het scheen alsof men hem zelve niet op zijne eigene goederen wilde laten, alsof men hem die ook nog ontnemen wilde, en, voegde hij er bij, van de zijde van Beurnonville wendde men voor dat dit alzoo de begeerte van de Bataafsche Republiek was, om hem verre van honk te krijgen; men verzogt toch dat men zoo wreed niet zoude zijn. Ik antwoordde dat ik wel wist dat in 't algemeen het verre van honk de wensch geweest was van de Bataafsche Republiek, maar dat ik niet geloofde dat als men anderzins op een convenable wijze met hem konde eindigen, daarop van onze zijde zou worden geïnsteerd .....

615. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 30 Nov. 1801 [3]).

..... Cornwallis is gisterenmorgen bij mij geweest en zeide dat zijn intentie was den 1sten of 2den December naar Amiens te vertrekken. Joseph Bonaparte gaat heden of morgen naar zijn buitengoed Morfontaine, hetwelk nagenoeg op de helft van den weg tusschen Parijs en Amiens gelegen is. Hij dacht omstreeks den 5 December te Amiens te komen. Ik zal ook tegen dien

1) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — Andere passages uit dezen brief, welke hier niet behoeven te worden herdrukt, bij G. Schimmelpenninck I, 246, 248.

2) Hiervóór, bl. 808.

3) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier).

tijd mij aldaar bevinden. Wanneer de Spanjaard zal komen weet men nog niet.

Vriend Joseph Bonaparte met wien ik gisteren een lange conversatie had, informeerde mij dat hij over de intentie van den Eersten Consul om in de bekende vues van het Bataafsche gouvernement te komen maar niet tevreden was; intusschen, zei hij, was dat geen reden om te wanhopen; hij had dit in soortgelijke gevallen wel meer gezien; met aanhouden en geduld kwam men dikwijls waar men wezen moest. Joseph heeft bitter weinig in de melk te brokken en geen het minste gezag nog directie in iets ter wereld. Hij komt alleen in aanmerking om reden van 't geld, 't welk natuurlijk daaruit voor hem moet resulteeren . . . . .

Het verwondert mij onbegrijpelijk dat de aanhangers van het nu verdwenen Stadhouderschap, gelijk gij het terecht noemt, nog even dwaas blijven als te voren. Intusschen begin ik toch te bemerken dat eenigen, vooral het aankomend geslagt, wel zin krijgen om zich te laten employeeren. Hiervan strekte mij anderdaags ten bewijze de jonge heer Dedel [1]) welke zich sinds omstreeks een jaar in deze stad bevindt. Hij is de zoon van den overleden schout-bij-nagt; een jongeling tusschen de 20 en 30 jaren, vol instructie, van een zeer aangename conversatie, bijkans alle talen met gemak sprekende. Deze jonge vriend kwam mij dezer dagen een bezoek geven (gelijk hij gedurende zijn verblijf alhier van tijd tot tijd gedaan heeft), en gaf mij ronduit te kennen dat hij van opinie was dat de zaak van twist, welke ons land te lang beroerd had, nu geheel afgedaan was; dat hij begreep dat het nu niet meer de quaestie was wat hij of anderen van zijne denkwijze liefst zouden gewenscht of zelfs het best voor ons land geoordeeld hebben; dat thans alleen de quaestie was om de nieuwe orde van zaken, door de onweerstaanbare stroom der evenementen daargesteld, de beste wending te geven; dat hij begreep dat elk eerlijk man zich tot medewerken daartoe, behoudens alle principes van braafheid, konde prêteeren; dat hij daartoe gedecideerd was; dat zulks personeel in zijn geval te natuurlijker was, daar hij nimmer personeel in de hatelijkheden der gewezen geschillen was gecomprehendeerd geweest. Hij verzocht mij deze zijne denkwijze bekend te willen maken, waar ik zulks het geschiktste oordeelde. Ik antwoordde hem in substantie, dat ik geloofde dat zijne wijze van zien wijs was; dat die volmaakt met de vues van het tegenwoordig gouvernement strookte; dat ik niet zou manqueeren om er u, wiens systema ik inzonderheid op dit sujet volmaakt kende, over te schrijven. Ik heb dit te meer gedaan, omdat juist de naam van Dedel in Holland, vooral in Amsterdam, nog al zeer aangenaam luidt en zelfs bij duizenden een zeker gezag en veneratie verwekt. Indien dus een jongeling als deze, vol van talenten, bij de een of andere gelegenheid bij 't gouvernement konde geëmployeerd en eens vooruit gezet worden, zoo zou zulks, verbeeld ik mij, nog al tot een dier middelen behooren, waardoor ons beider wensch om menschen van alle partijen allengskens in 't span te krijgen, zoude kunnen bevorderd worden. Hij zou wel in de diplomatieke carrière willen treden, en zou, geloof ik, daarvoor zeer geschikt zijn . . . . .

---

1) Salomon Dedel, 1775—1846, de latere diplomaat en aanstaande schoonzoon van Schimmelpenninck. Hij was de zoon van den gelijknamigen zeeofficier die bij Doggersbank vocht.

616. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 5 Dec. 1801 [1]).

Ik heb in den loop der laatste tien à twaalf dagen zeer goede gelegenheid gehad om den staat der zaken en de dispositiën omtrent de groote punten welke de Bataafsche Republiek voornamelijk interesseeren, te polsen, en door gepaste middelen omtrent dat een en ander een groote mate van zekere wetenschap te krijgen.

De hoofdsom komt zakelijk hierop neer: De Eerste Consul, onbeweegbaar in zijn geliefkoosd systhema om alles met een militair oog te beschouwen, blijft op Vlissingen zien als op een allerbeste militaire post, en zooals hij het noemt, als een post van eventueele attaque, in allen gevalle van eene salutaire diversie tegen Engeland bij een eventueelen oorlog. Hij houdt zich dus, tot nog toe, onbeweeglijk bij zijne determinatie om aldaar, onder den naam van gemeen gebruik der haven en exclusief garnisoen in de stad, een groote militaire voorpost te houden. Edoch ik ben en blijve van opinie dat het Staatsbewind met eene verdubbelde fermeteit op de renunciatie van de Fransche zijde aan alle recht en aanspraak op de stad en haven van Vlissingen moet blijven insteeren, en dat deszelfs instructiën aan mij op dat sujet te geven het kenmerk van deszelfs gedetermineerde intentie behooren te dragen. Ik heb daartoe reeds den toon alhier aangeslagen. In den loop van een zeer hevige conversatie op dat sujet vroeg ik: „Waar en wat is het stuk hetwelk Frankrijk eenig recht op Vlissingen geeft?" — „Wel," antwoordde men, met een accent van verwondering, „wat anders dan het gestipuleerde bij het Haagsche tractaat?" — „Dus denkt gij," hervattede ik, „dat het Haagsche tractaat heilige verpligtingen oplegt. Heeft men dan vergeten dat datzelfde tractaat ook aan Frankrijk de verpligting oplegde om aan de Bataafsche Republiek de coloniën en dus Ceylon terug te doen geven? En wanneer de eene partij goedvindt zich aan de verpligting bij hetzelfde tractaat op zich genomen te onttrekken, blijft dan de andere partij alleen gehouden?"

Ik ben van opinie dat op dit stuk alles moet gezet worden, en niettegenstaande alle *apparente* onwaarschijnlijkheid van réussite, kan ik niet van mij verkrijgen om aan den eindelijken goeden keer der zaak op dit punt te wanhopen.

Van de Britsche zijde heb ik, te dezen opzichte, te wagten alles wat welwillendheid, vurige wenschen zelfs, en dus de beste en hartelijkste dispositie kunnen teweeg brengen, maar ook niets eigenlijks meer: geen gedetermineerde wil. Het Britsche ministerie durft van dit object niet te maken een eigenlijk punt van instructie, waarop het definitivelijk zoude willen insteeren. En gij gevoelt gemakkelijk, dat dit juist noodig was om iets efficacieuselijk van dien kant te kunnen obtineeren. Ik ben zelfs van opinie dat ten halven in dezen te werken van de Britsche zijde meer kwaad dan goed zal teweeg-

---

1) Archief-Schimmelpenninck. — Confidentieele dépêche. — Nog uit Parijs. — Met 5 Dec. te beginnen (tot en met 27 Maart 1802) zijn ook de *officieele* dépêches van Schimmelpenninck aan van der Goes in Schimmelpenninck's archief te vinden; zij hebben een afzonderlijk nummer (van 1 tot 8) en zijn door van der Goes buiten het officieel archief gehouden en later in originali aan Schimmelpenninck teruggegeven. Deze dépêches met hare bijlagen zijn echter voor het Rijksarchief gecopieerd (aanwinsten 1904).

brengen: het kan dan toch niet veel anders uitwerken dan het belang van het object in de oogen van het Fransche gouvernement te vergrooten. Het is hier ten dien opzichte gelegen zooals in vele andere zaken: ten halven, deugt nog minder dan in 't geheel niet. Het Britsche gouvernement neemt, op dit moment, eene houding aan alsof het geheel en al het vasteland laat varen zooals het wil. Het schijnt daaromtrent alles vroeg of laat van een keer van zaken en van een stroom van groote evenementen af te wagten; het bepaalt al deszelfs zorge geconcentreerd tot hun Engeland. Onkundig omtrent de zaak zelve is het ministerie niet, en om hetzelve wel bedagt op eenige cardinale punten, ons land betreffende, te maken, had ik dadelijk bij de komst van Cornwallis in deze stad, gezorgd dat hij de inliggende consideratiën [1]) onder het oog kreeg. Hij gevoelde al het gewigt ervan, en al de kragt der argumentatiën. Hij heeft ze naar Londen gezonden, en het gevolg is er van geweest dat men hem geantwoord heeft al het hoog gewicht ervan te gevoelen; dat men vuriglijk de zaak wenschte; dat hij door alle middelen van persuasie, en door alle geschikte middelen tot dat einde zoude hebben te concurreeren, maar dat het treffen van eene spoedige definitive vrede het eerste punt bleef, en al het andere, hoe gewigtig ook op zich zelve, daaraan ondergeschikt moest beschouwd worden. De geest hiervan komt mij duidelijk voor zoodanig te zijn, dat ik niet kan begrijpen dat wij van die zijde eenigen wezenlijken dienst te wagten hebben. Dan ook deze teleurstelling moet ons geenzins den moed benemen om vol te houden, noch de hoop om eindelijk te reusseeren.

617. VAN DER GOES AAN SCHIMMELPENNINCK, 11 Dec. 1801 [2]).

..... Het raisonnement in uwe confidentieele, dat het werken van Britsche zijde op het artikel Vlissingen meer kwaad dan goed kan teweegbrengen indien zulks ten halve geschiedt, is zeer juist bevonden. Ik had mij altoos verbeeld dat Engeland te dien opzigte eenen gedecideerden wil zoude hebben, dewijl anders, ten minsten in mijn oog, onze independentie niet volkomen zijn zal. Engeland heeft daarenboven vele redenen voor zig zelven, die u niet geëchappeerd zijn. Bij ons zijn niet alleen de leden van het geheim besogne, maar het geheel Staatsbewind, dat over het punt van Vlissingen gesproken is, geresolveerd hetzelve ferm te blijven souteneeren.

De intentie is, om den heer Ruysch, zeer kundig in de zaken van de West-Indische koloniën, en wel gezien bij de Engelschen, als reiziger naar Amiens te zienden, ten einde met u te beramen eenige arrangementen over onze koloniën, — ook over de acquisitie van St. Martin, — item over het papieren geld door de Engelschen in Surinamen in omloop gebragt, etc. etc. Dewijl men meent te weten dat Ruysch favorabel bij u bekend staat, vertrouwt men dat die visite u niet onaangenaam zal zijn.

Bij deze gelegenheid verzoek ik u indagtig te wezen, dat ook aan de Kaap door de Engelschen eene menigte papieren geld in omloop gebragt is.

1) Ons n°. 612.

2) Archief-van der Goes. — Particulier. — Schimmelpenninck's „confidentieele" is het voorafgaande nummer.

Het geheim besogne voor de zaken van Amiens [1]), dat de handen vrij heeft, zal, ingeval van voordeeligen uitslag, de zaak in 't groot beschouwen, weest. daarop gerust; doch is die uitslag niet voordeelig, dan blijft de beurs zeer digt gesloten . . . . .

618. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 19 Dec. 1801 [2]).

Ik ben wel tevreden over de progressen welke ik mij verbeelde reeds in de opiniën der Fransche en Engelsche legatie gemaakt te hebben.

Mijne gave en ongeclausuleerde admissie tot de conferentiën (welke, ongemerkt, in realiteit reeds begonnen zijn) zal geene zwarigheid teweegbrengen. Men zal, gelijk ik reden heb om te vertrouwen, op mijne prealabele homologatie der preliminaires niet insteeren, immers niet indien de Britsche plenipotentiaris, gelijk hij plegtig verzekerd heeft, volhoudt in zijn systhema van geene separate vrede met den Franschen gemagtigde te willen, maar eene gemeenschappelijke met Frankrijk, de Bataafsche Republiek en Spanje. Het was juist het tegendeel hetwelk Joseph Bonaparte *in mandatis* had. Deze heeft zeer lang geïnsteerd dat men, ter bekorting van zaken, maar spoedig een tractaat van vrede tusschen Engeland en Frankrijk moest sluiten, en dat de plenipotentiarissen der geallieerden vervolgens bij forme van accessie daarin konden begrepen worden. Men begreep van de Fransche zijde dat deze wijze de eenvoudigste was, en vele discussiën zoude afsnijden welke men voorzag dat gemaakt zouden worden indien men tot de confectie van een gezamenlijk tractaat wilde besluiten. Joseph Bonaparte had mij ook bij herhaling daarover gesproken; en ik zag weldra hierin de groote reden gelegen waarom men van mij een soort van instrument wilde magtig worden, waarbij ik uit naam van de Bataafsche Republiek *purement, simplement et sans réserve*, de preliminaires avoueerde en homologeerde; met dit document gemunieerd zou men aan den Britschen plenipotentiaris gezegd hebben, dat van dat oogenblik af van de Fransche zijde de cessie van Ceylon gepraesteerd zijnde, er geen motief meer was om niet dadelijk finaal met Frankrijk afzonderlijk te sluiten. Het verder gevolg zou geweest zijn, dat wij dan aan weerszijden geheel aan ons zelven zouden zijn overgelaten. Onze reclames ten laste van Engeland konden eventueel geen appui van Frankrijk meer wagten, en met betrekking tot Vlissingen en andere objecten, wierden wij ook geheel als 't ware van het congres afgescheurd.

Er is dus geinsteerd dat Joseph Bonaparte geheel andere instructiën zoude vragen, en wel zoodanige waarbij hij gequalificeerd wordt om tot het negotieeren en concludeeren van een gemeenschappelijk vredestractaat tusschen Engeland en Frankrijk, Spanje en de Bataafsche Republiek te procedeeren.

Joseph Bonaparte schijnt geheel overtuigd te zijn. Hij heeft een courier naar Parijs gezonden met instantiën om zoodanige instructiën te mogen ontfangen. Ik hoope dat men hieraan zal defereeren; ik voorzie anders geweldige altercatiën en debatten. Ik heb als mijn gevoelen geproponeerd, dat men,

1) De Beveren, Queysen, Brantsen.

2) Archief-Schimmelpenninck. — Confidentieele dépêche.

om tot een spoedig einde te komen, en om alle prealabele debatten over de form als anderzins te coupeeren, beginnen moest over de ingredienten van het definitief tractaat te confereeren, en dan wanneer daarover *en gros* de idées van alle zijden gevat waren, tot het projecteeren van het definitief tractaat zelve moest overgaan. Dat dit project in handen der respective plenipotentiarissen diende gesteld te worden; dat een ieder derzelve dan zijne belangen, zoo bij de algemeene conferentiën, als bij de particuliere conferentiën tusschen de geallieerden, voor zooverre die afzonderlijk met elkander zaken te arrangeeren hadden, konde doen gelden; dat dit het middel was om tot het finaal resultaat te komen, en aan een iegelijk gelegenheid te geven om zijne belangen waar het behoorde te doen kennen en te doen apprecieeren.

De Britsche negotiateur is geheel in dit gevoelen gebragt, en zal daarop aandringen; hij heeft zelfs geoffreerd om een project van een definitief tractaat te concipieeren, om tot een inleiding van afdoende conferentiën te kunnen dienen. Dit zou ons juist op den rechten weg brengen; want aanstonds tot de generale en definitive discussiën over te gaan, zonder zich afzonderlijk op de preliminaire stipulatiën te expliceeren, moet, mijns erachtens, het groote doel van den Bataafschen negotiateur zijn.

Ik heb uit eene conferentie met Mylord Cornwallis kunnen opmaken, en wel bij gelegenheid dat ik hem oppervlakkig eenige informatie omtrent den aard onzer reclames ten laste van zijn gouvernement gaf, dat ook hij van zijne zijde met eenige punten ten laste onzer Republiek zoude voor den dag komen. Toen ik hem eenigzins pousseerde kwam het neer op het stuk onzer krijgsgevangenen in Engeland, en op het punt van indemnisatie van den gewezen Stadhouder.

Omtrent dit laatste punt geven de Engelsche debatten licht genoeg. Ik denke dat men de Berlijnsche onderhandelingen zal willen appuyeeren, en aan den Prins eenige zekerheid omtrent zijn lot zal trachten te bezorgen.

Ik zal voortgaan om over al zulke punten welke van eenen buitengewonen delicaten aard zijn, altoos bij forme van eene confidentieele te schrijven, ten einde deze brieven alleen door mijne eigene handen hebben te passeeren, zonder door iemand afgeschreven te worden.

619. VAN DER GOES AAN SCHIMMELPENNINCK, 24 Dec. 1801 [1]).

Indien het mogelijk was, dat mijne hoogachting en vriendschap voor u konde vermeerderen, zoude zulks door uw admirabel en alleszins mannelijk gedrag in dit moeilijk tijdstip voorzeker geschieden. Ik ken oprecht niemand in de geheele Republiek die naar mijn zin de zaken met meer verstand, kalmte en fermeteit zoude kunnen behandelen dan gij . . . . .

Veel denkende over onze negotiatiën te Amiens, is mij het volgende in 't hoofd gekomen:

Engeland pretendeert op Frankrijk 2 millioen ponden sterling. Deze Republiek pretendeert op Engeland omtrent 30 millioen gulden. Engeland

1) Archief-van der Goes. — (Particulier).

en Frankrijk zijn beide schaars in geld, en evenwel de zaak moet afgedaan worden. Wij hebben voorzeker geld noodig, doch ik meen dat wij nog meerder prijs moeten stellen op eene compleete independentie, op eene goede limietscheiding en op een behoorlijk commercie-tractaat.

Indien nu eens Frankrijk aan ons accordeerde *al* hetgeen wij verlangen, zoude het dan geen zaak kunnen zijn om de 2 millioen ponden sterling, die de Franschen schuldig zijn (plus minus) voor onze rekening te nemen en die somma alsdan af te schrijven op de 30 millioen, die wij van Engeland te pretendeeren hebben?

Deze idée is ruw en onbekookt, en zoodanig ook presenteer ik u dezelve [1]). Zekerlijk zouden de negotiatiën op die wijze zeer sterk kunnen bekort worden, en Bonaparte zoude in de grond voor de 2 millioen ponden niet veel meerder doen als hij ons verschuldigd is; en evenwel zoude de Bataafsche natie hem een standbeeld oprigten . . . . .

Hier is alles stil; de posten, die nog vacant waren, worden allengskens vervuld, zooals gij uit de couranten zien zult. Het Staatsbewind is overkropt van zaken die tot hetzelve gebragt worden, en dat zal duren totdat de provinciale besturen zullen georganiseerd wezen. Maar, lieve vriend, om die besturen in *alles* wel te organiseeren: daar zit den grooten *hic.* Ik voor mij stel hierop zeer veel prijs, dewijl naar mijn inzien de instandhouding of de val van de tegenwoordige orde van zaken daarvan afhangt. De generale commissie die hier gedurende drie weken ijverig werkzaam geweest is, en waarvan Luzac president was, is dezer dagen zeer tevreden van elkanderen uiteengegaan, en de leden zijn naar hunne respective departementen vertrokken, om de zaken ieder in den hunne te termineeren. Voor de meeste gewesten ben ik vrij gerust, doch mijne gerustheid is zoo groot niet voor Holland; evenwel indien men met eenige van de beste regenten spreken wil (hetgeen ik hoop heb dat zal geschieden) en een goed getal van dezelve (ten naastenbij de helft) in het Hollandsch Bestuur plaatsen wil, en naast hen zetten eerlijke en fatsoenlijke patriotten, dan vertrouw ik dat de eensgezindheid onder de brave menschen zal kunnen herleven, dewijl ik stellig weet, dat deze schikking *thans* het groote verlangen van de Oranjepartij uitmaakt, die nu eindelijk klaar uit de oogen begint te zien. De groote meerderheid van 't Staatsbewind is daartoe zeer genegen, doch veel zal in dezen afhangen van de denkenswijze van Hoogstraten en Spoors, die als Hollanders veel invloed op de benoeming van dat bestuur zullen hebben, want de eerste benoeming geschiedt door 't Staatsbewind.

Hoogstraten wil dien weg wel uit; van Spoors ben ik niet zoo zeker en zal hem eerstdaags polsen. Indien gij, lieve vriend, deze mijne opinie deelt, zoude het van heilzaam effect wezen, zoo er eenige woorden van uwentwegen op die materie tot hem kwamen . . . . .

---

1) „Uw idee om voor de stipulatie van de punten welke wij van Frankrijk begeeren, af te schrijven de circa 30 millioen welke wij van Engeland reclameeren, was best; maar, waarde vriend, Frankrijk ontkent finaal die geheele pretentie; het beweert dat *l'entretien et nourriture des prisonniers* moet blijven ten laste der mogenheid, die de krijgsgevangenen gemaakt heeft . . . . . ." (Schimmelpenninck aan van der Goes, 8 Jan. 1802, particulier; archief-Schimmelpenninck).

620. LEHOC AAN SCHIMMELPENNINCK, ontvangen 3 Jan. 1802 [1]).

Si j'ai gardé le silence, mon respectable ami, c'est d'après l'assurance tout à fait positive qui m'a été donnée que vous seriez satisfait, et la défense absolue de communiquer par écrit. Je m'étais il est vrai persuadé que l'on vous ferait sentir, n'importe comment, combien les intérêts de votre pays seraient ménagés. Ma conférence a été très rapide, et à mon retour de Beauvais on partait pour un objet tout différent, mais enfin ma conviction intime est que l'on est tout à fait décidé d'une part à l'objet dont nous avons parlé, et qu'en général on ne terminera rien qu'avec vous. Je ne puis vous répondre que du premier point. Le second est si fort dans les convenances, dans les devoirs, dans la nécessité même, qu'il me paraît impossible de se soustraire à cette marche. Votre note est parfaite: elle est juste; il était tems de la faire. Cette séparation vient si mal à propos que toute communication directe, outre le tems qu'elle consommerait, serait nécessairement imparfaite. Croiriez-vous inconvenant d'écrire à Talleyrand une lettre non officielle mais purement consultative sur la marche suivie à votre égard, et sur la difficulté de la position où l'on vous laisse? Voulez-vous que je lui écrive sous ce rapport purement politique? je profiterai d'un courrier. J'attendais, je l'avoue, de votre part quelque moyen de vous parler. J'en hasarde un qui ne devrait laisser aucune inquiétude, mais après tout pourquoi faudrait-il le plus léger mystère lorsqu'il s'agit de rendre justice à une nation aussi bonne amie, et à un ministre digne sous tous les rapports de l'estime, de la vénération des deux peuples et de l'amitié de tout homme honnête et sensible? La mienne, mon digne ami, vous appartient en toute propriété.

621. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 8 Jan. 1802 [2]).

Er ontbreekt volstrekt niets meer aan mijne overtuiging dat de groote bedoeling aan de Fransche zijde in de directie van de negotiatie alhier letterlijk op deze twee hoofdpunten neerkomt.

1°. Het sluiten van een separaat tractaat van vrede met Engeland, hetwelk in effecte niets zoude moeten zijn dan eene wat meer gedeveloppeerde repetitie of extensie der preliminaire artikelen.

2°. Om dit tractaat, *nadat* het alzoo tusschen Frankrijk en Engeland als de hoofdcontracteerende partijen separaat geteekend zoude zijn, alsdan aan de Bataafsche en Spaansche ministers voor te leggen, om door eene simple acte van adhesie daaraan deel te nemen, dat is de daarbij gedane cessiën te onderschrijven.

Hiermede zou dan het congres te Amiens verklaard worden te zijn geëindigd, en de Fransche en Britsche negotiateurs zouden dadelijk deze stad verlaten hebben.

Men had Engeland doen begrijpen dat er vele redenen waren om op deze wijze het werk af te doen. Daar er toch wezenlijke en zeer gewichtige reclames

1) Archief-Schimmelpenninck — Uit Parijs. — Vgl. hiervóór, bl. 759.

2) Archief-Schimmelpenninck. — Confidentieele dépêche. — De officieele van denzelfden dag is niet noodig na het journaal.

ten laste van Engeland van onze zijde te voorzien waren, was dit een schoon middel om door het sluiten van een separaat tractaat die reclames buiten discussie te houden en te ontwijken.

Maar er was ééne zwarigheid, namelijk het obtineeren van eene wettige cessie van Ceylon, etc. Van de Fransche zijde wierd deze knoop gemakkelijk doorgehakt: *Le gouvernement français se porte fort de procurer à l'Angleterre la cession pure et simple de Ceylan*, etc.; en om reeds aanvankelijk het Engelsch gouvernement hieromtrent volkomen gerust te stellen, moest men vooral insteeren op eene pure en simple cessie van Ceylon, enz., welke men prealabel van den Bataafschen plenipotentiaris moest zien te verkrijgen.

Dit was precies de staat van zaken bij mijne komst in deze stad.

Van de Britsche zijde heeft men op dit tijdstip dit idée geheel ter zijde gesteld; mijne herhaalde stellige verzekeringen dat die pure en simple cessie nooit zoude plaats hebben zonder wederkeerige billijke bedingen, en dat ik evenmin immer eene simple acte van adhesie van een separaat tractaat zoude teekenen, bragten al spoedig den Engelschen negotiateur in geheel andere denkbeelden. Mijn ouvertures vooral omtrent de punten welke ik met relatie tot Vlissingen, de vernietiging van de offensive alliantie enz. hoopte te zullen bedingen, *indien van de Engelsche zijde medegewerkt wierd*, bragten het beste effect te weeg. Al spoedig wierd van de zijde van Mylord Cornwallis gedeclareerd dat hij niet anders dan een *gemeenschappelijk* tractaat tusschen zijn gouvernement en Frankrijk, de Bataafsche Republiek en Spanje konde sluiten, en dat er aan het sluiten van een separaat tractaat niet gedacht konde worden.

Dit dejoueerde geweldig het Fransche project. De Fransche negotiateur toonde mij op eene niet onduidelijke wijze, dat men te Parijs zeer misnoegd was, en uit die stad kwam een reiziger, daartoe expres afgezonden, mij insinueeren dat men in het casteel der Tuileries niets anders sprak dan dat de Bataafsche minister zich in de armen van Engeland wierp; dat er van niets minder gesproken wierd dan om Augereau met 25.000 man naar Holland te zenden, om een beter systema te doen aannemen, en eindelijk, dat er tot voorkoming van zulke uiterstens niets op zat dan ten spoedigste de begeerde gave en ongeclausuleerde acte van cessie van Ceylon etc. uit te leveren. Ik antwoordde op deze insinuatie letterlijk, dat ik diergelijke vertellingen aanmerkte als voortbrengsels van de vijanden van den Eersten Consul, die belang stelden in hem te belasteren; ik voegde er bij, dat ik nooit zoude gelooven dat men van de zijde van het Fransche gouvernement aan het congres te Amiens, onder een andere form, een soort van uiteinde als aan dat van Rastadt zoude willen geven. Hiermede retourneerde deze zendeling naar Parijs.

Het verdrietige van mijne positie alhier bestaat voornamelijk daarin, dat de beide legatiën, waarmede ik hier te handelen heb, geen magt noch invloed genoeg hebben om iets op zich te nemen of iets te concludeeren. Mylord Cornwallis is een der agtingswaardigste, en ook werkelijk een der meest algemeen gevenereerde menschen van geheel Groot-Brittanje: doch hij heeft, om het zoo uit te drukken, niet veel diplomatiek gewigt, omdat men weet dat hij geen eigenlijke diplomatie verstaat. De benoeming van dezen eerwaardigen edelman tot dit congres is eigenlijk minder te beschouwen als de benoeming van een *negotiateur*, dan wel als die van den *onderteekenaar* van een der merkwaardigste vredestractaten. Men heeft hem dit gereserveerd als

de grootste publieke hulde aan de menigvudige diensten door hem aan zijn land bewezen.

Joseph Bonaparte is een goedaardig man [1]). Hij schijnt mij toe personeel geheel gedisponeerd voor de billijke belangen van onze Republiek. Ik ben overtuigd dat, zoo hij genoegzame latitude van magt had, alles ten genoegen van ons land zoude afloopen. Maar men heeft hem geen de minste magt gegeven, en geen de minste directie wordt hem gepermitteerd. Niet alleen iedere note, maar iedere conferentie doet hem een courier naar Parijs zenden, en dan brengt hij het antwoord uit hetwelk hem letterlijk voorgeschreven wordt.

In deze staat van zaken komt het mij vrij duidelijk voor, dat van de Fransche en Engelsche zijde in effecte voornamelijk te Londen genegotieerd wordt door middel van Otto, en dat deze directelijk zijne instructiën uit het casteel der Tuileries ontvangt om met Hawkesbury over de ingredienten van het tractaat te negotieeren. Ik meene duidelijk daarvan het effect of de resultaten, welke zich dan natuurlijk hier doen gevoelen, opgemerkt te hebben. Deze omstandigheid maakt, dat men, ofschoon alhier de Fransche en Britsche negotiateurs in de beste principes en dispositiën gebragt hebbende, nog bijkans niets gewonnen heeft, omdat hunne personeele denkwijze geen genoegzaam gewigt te Parijs of te Londen heeft.

De overtuiging hiervan hebbende, rekende ik het mij tot een pligt om bedagt te zijn om door de efficacieuste middelen regelrecht, zoo nabij het hoofdcomptoir te Parijs als mogelijk is, te werken. Ik ben ten opzichte van den aanleg dezer onderneming zoo goed geslaagd, dat ik mij niet kan verbeelden dat het mogelijk is om nader tot de source te komen. Ik heb alles gedaan wat den ijver der cupiditeit kan aanvuuren. Ik weete, door uwe successive confidentieele brieven, daaromtrent het systhema van ons gouvernement. Men heeft mij beloofd alles te zullen aanwenden om een goeden afloop te bewerken.

Op den afstand van Vlissingen heeft men mij allergrootste hoop doen opvatten. Indien men niet zoo dikwijls teleurgesteld was, zou het niet gepermitteerd zijn om aan die verzekeringen te twijfelen. Ik heb wel in 't oog gehouden dat van onze zijde geen schaduw van eenig sacrifice zal geschieden dan tegen *gerealiseerde* beloften, doch alsdan ook zeer luculente. Ziedaar ook van die zijde onze batterijen zoo goed aangelegd als ik mij verbeelde dat volgens menschelijke berekening mogelijk is.

Indien een ferme en deftige houding in den Haag en te Amiens, ge-

1) Vgl. de karakterschets bij Sorel VI, 182—'83. — Curiositeitshalve deel ik hier mede den volgenden brief van Joseph aan Schimmelpenninck, Madrid 15 April 1809: „Monsieur, je ne veux pas laisser venir dans votre pays un officier de ma maison que j'y envoie, sans rappeler à votre souvenir le négociateur d'Amiens, qui ne vous a pas oublié et qui vous compte parmi ses plus heureux souvenirs, comme un de ces hommes dont la vie est allouée à longues distances pour la consolation de ceux qui apprécient les hommes par ce qu'ils sont et non par ce qu'ils paraissent. Je désire que ma lettre vous trouve heureux dans votre retraite et qu'elle réveille dans vous les sentimens qui me la dictent. Vous devez être heureux, Monsieur, parce que je vous sais une bonne conscience et un esprit éclairé. Madame et vos charmans enfans se portent-ils bien? Agréez, Monsieur, ma sincère estime et ma véritable amitié. Votre affectionné, JOSEPH" (archief-Schimmelpenninck).

combineerd met zeer aanlokkelijke argumenten van een andere natuur te Parijs, ons niet tot het een of ander goed resultaat kunnen brengen, dan achte ik de zaak buiten het bereik der menschelijke vermogens, en het Bataafsch gouvernement en deszelfs plenipotentiaris zullen zich voorzeker niets te reprocheeren hebben [1]).

622. COMPS AAN SCHIMMELPENNINCK, 24 Jan. 1802 [2]).

Hier pendant trois heures j'ai été en conversation avec Lehoc. Il a parfaitement approuvé le contenu de votre lettre. Je lui ai fait ensuite l'exposé de l'état des choses, et je lui ai donné connaissance de toute les pièces. Il a donné les plus grands éloges à ce qui a été fait. Il a applaudi à tout ce qu'il a lu. Il trouve la marche tracée excellente et ne doute presque pas plus du succès que si ce succès dépendait uniquement de lui.

M. Lehoc dit positivement qu'on est décidé de renoncer à la communauté de Flessingue. J'ai fortement insisté sur la convenance et l'indispensable nécessité de tout conclure de la manière indiquée par vous. Lehoc est tout à fait de cet avis; et maintenant qu'on est tranquille, ce qui était si difficile il y a un mois paraît aujourd'hui tout naturel et tout simple. Il m'a semblé que Lehoc avait faiblement parlé des limites, mais cependant il en a parlé et Talleyrand a fait peu d'objections. Je crois que si l'on n'a rien objecté c'est que ni Lehoc ni Talleyrand n'entendaient pas trop ce dont il était question. J'ai donné à cet égard les plus grands détails, et j'ai vu avec plaisir qu'après tous ces détails et après avoir examiné deux fois très sérieusement la note et son résultat, Lehoc persistait à donner les plus belles espérances sur le tout.

Lehoc pense qu'on veut renoncer à l'alliance offensive. Il pense aujourd'hui que le Consul veut bien charger Joseph pour traiter les points en question à Amiens, et cela lui paraît les plus convenable. D'après cette même idée de convenance il pense que l'on terminera avant la signature du traité définitif de paix avec l'Angletere; il approuve fortement à cet égard votre opinion.

J'ai beaucoup recommandé d'obtenir qu'on renonce à l'emprunt de la République batave; on travaillera dans ce sens. Si l'on ne pouvait réussir, on tâcherait au moins de faire tenir compte des antecédens.

Lehoc approuve que vous exigiez des preuves liquides et péremptoires que notre affaire avance, et il n'attend pour cela que le moment favorable, et ce moment ne peut être éloigné. Il sent très bien qu'il est des positions fort délicates et qu'il faut se hâter d'en sortir. Il remettra la lettre destinée à Talleyrand. Le remise de cette lettre sera l'occasion d'un grand entretien. Lehoc croit que cette lettre donnera beaucoup de facilités.

---

1) „Uwe dépêches van den 8sten dezer hebben niet alleen de admiratie van de commissie, maar van het geheele Staatsbewind weggedragen. Ik heb van mijn kant door oude relatiën in Engeland met alle mogelijke nadruk gewerkt, om het ministerie aldaar te engageeren om niet te sluiten zonder concurrentie van de Bataafsche Republiek' (van der Goes aan Schimmelpenninck, 16 Jan. 1802, particulier; archief-van der Goes).

2) Archief-Schimmelpenninck. — Uit Parijs. — Voor Schimmelpenninck's brief aan Lehoc zie hiervóór, bl. 767.

J'ai dit que je ne repartirais qu'avec une certitude quelconque. On trouve cela fort juste.

En tout, je suis content de M. Lehoc; mais j'ai acquis la conviction que jusqu'à présent on ne s'était guères occupé qu'à déterminer le succès de l'affaire de Flessingue. On regarde le reste comme si simple, si naturel et facile et tellement indispensable. qu'on paraît garantir la réussite du tout.

623. COMPS AAN SCHIMMELPENNINCK, 26 Jan. 1802 [1]).

M. Lehoc est bien dans l'intention de tâcher d'éviter l'emprunt; il croit même pouvoir y déterminer Talleyrand, mais il craint que le premier Consul ne persiste dans cette idée; la situation des finances est telle qu'il paraît difficile de se soustraire à la proposition. Dans tous les cas on parlera des antecédens, mais ces antecédens ne diminueraient en rien l'objet principal. On gagnerait seulement à cela plus de certitude pour l'avenir. Ainsi au lieu de 20 millions de francs on dirait par exemple 24 ou 25, et l'on aurait une garantie pour le tout. Je désire avoir votre opinion sur cet objet.

624. COMPS AAN SCHIMMELPENNINCK, 30 Jan. 1802 [2]).

Je suis profondément affligé, mon respectable ami, des détails que vous m'avez transmis hier. J'ai reçu votre lettre à 3 heures et aussitôt j'ai été la communiquer à M. Lehoc. Il croit que le désir manifesté par le premier Consul ne tient qu'à l'extrême envie qu'il a de terminer très promptement. Le premier Consul craint peut-être que la discussion des points qui intéressent le gouvernement batave n'entraîne trop de tems, mais lorsqu'il connaîtra combien tout cela est facile, lorsqu'il verra que dans une heure l'objet qui lui paraît aujourd'hui un phantôme, peut être terminé à la satisfaction commune, Lehoc croit qu'il ne se refusera pas à accorder ce qu'on lui demande avec tant de justice. Lehoc ne pense pas qu'on tâche de vous tromper, mais il approuve complètement votre résolution et il dit avec raison à ce sujet qu'il est des circonstances impérieuses où l'homme public, l'homme d'état ne peut et ne doit pas se conduire comme un simple particulier. „Assurément," ajoutait-il, „je connais très bien Talleyrand, je suis intimement lié avec lui, mais si demain je devenais Schimmelpenninck je l'imiterais en tout." J'ai été extrêmement satisfait de la manière dont Lehoc se propose de discuter la chose; il sent que la ville doit être prise d'assaut, et véritablement hier il a été de la plus haute éloquence dans l'expression, de la plus grande justesse dans la pensée, et il m'a plusieurs fois répété: „si notre ami était capable de se prêter aux désirs de Joseph, je serais le premier à arrêter sa main."

Dès qu'on sera de retour Lehoc demandera une entrevue particulière, et comme vous le dites une heure d'entretien doit lever tous les doutes.

Lehoc pense qu'il n'y a aucun inconvénient à remettre la pièce en question.

---

1) Archief-Schimmelpenninck. — Uit Parijs.

2) Archief-Schimmelpenninck. — Uit Parijs. — De brief van Schimmelpenninck aan Comps is niet bewaard.

Il pense même que cela est convenable et qu'il faut le faire de suite. D'abord par là on gagnera du tems, et la transmission de la note donnera officiellement connaissance de ce qu'on veut et facilitera le succès des démarches . . . . .

625. COMPS AAN SCHIMMELPENNINCK, 1 Febr. 1802 [1]).

M. Lehoc m'a dit qu'il a eu un entretien avec Talleyrand hier et qu'il en est assez content. Comme il ne comptait pas sur l'occasion qu'il a saisie, il ne s'était point muni des pièces. Il a commencé par témoigner la surprise que devaient causer les dernières propositions de Joseph. Il a positivement et très affirmativement dit qu'on ne ferait jamais rien de semblable. Il a ensuite ajouté que je ne repartirais qu'avec une décision telle qu'on sût à quoi s'en tenir. Puis il a rapidement fait l'analyse des demandes du gouvernement batave, et a ajouté que le tout présentait une telle facilité qu'on ne pouvait raisonnablement opposer aucun prétexte de refus ou d'ajournement. Quant au renoncement à l'alliance offensive Talleyrand pense comme vous, mais il craint que cet objet ne soit fortement contesté par le premier Consul. Lehoc a beaucoup insisté pour éviter l'emprunt. D'après les nouvelles et excellentes raisons sur lesquelles il a appuyé son avis, Talleyrand a paru ébranlé, de manière que Lehoc n'est pas sans espérances. Vous devez sentir que la réalité de ces espérances ajouterait beaucoup à l'espoir personnel de Talleyrand et de Lehoc. Je ne dois pas vous cacher que c'est dans ce sens qu'on travaille.

Aujourd'hui on le verra. On remettra la lettre. On donnera connaissance du résultat de la note, et déjà on a annoncé que la note a été présentée et qu'elle ne tarderait point à arriver ici. Cette entrevue doit préparer au moins les moyens d'une décision. Lehoc est de cet avis et il est bien résolu à ne laisser aucun prétexte à l'insouciance ou au non faire.

J'observe en répondant à votre seconde lettre du 28 que dans le cas où l'on persiste à vouloir un emprunt de la République batave, il ne doit ce me semble avoir lieu qu'après la conclusion.

626. COMPS AAN LEHOC, 1 Febr. 1802 [2]).

. . . . . Je reviens à votre billet du matin. Vous avez remis la lettre et sans doute vous avez présenté le projet. Eh bien, qu'en a-t-on dit? quelles objections a-t-on faites? quelles espérances a-t-on données? quels moyens compte-t-on employer pour le succès? Vous sentez qu'il est impossible d'insister sérieusement sur la dégoûtante ânerie dont on voudrait rendre coupable un homme d'honneur et qui sait son rudiment au moins tout aussi bien que nous. Et franchement y a-t-il une seule raison, même plausible, à faire valoir contre ce que l'on demande? S'il y en a, qu'on la fasse connaître. Les objections naîtraient-elles du fond même de la chose? Eh bien, qu'on s'explique.

---

1) Archief-Schimmelpenninck. — Uit Parijs.

2) Archief-Schimmelpenninck. — Uit Parijs. — Vgl. over dezen brief den brief van Comps aan Schimmelpenninck van 3 Februari.

Le projet ne convient-il pas? Qu'on en présente un autre. Mais de grâce qu'on paraisse s'occuper et qu'on s'occupe effectivement d'une affaire aussi généralement essentielle. Tenez, mon cher, vous connaissez la suprême insouciance de votre ami. Vous savez qu'il aime passionnément le non faire, et qu'il est passablement habitué à profiter même de ce qu'il n'a ni préparé ni fait. Je crains aujourd'hui son décousu et son indifférence. Je préférerais une opposition que l'on pourrait vaincre à un silence que l'on ne peut combattre. Il faut cependant sortir, et sortir très promptement, de cet état de choses. Je suis coinvaincu qu'avec de la volonté, mais avec cette volonté qui tient à la force du caractère et à l'élévation de l'âme, on lèverait dans une heure d'application toutes les difficultés. Qu'on fasse donc sur soi-même l'insigne effort d'étudier l'affaire et de s'en pénétrer, et je réponds du succès. Vous dînez avec votre ami: pressez-le de manière à ce que cette journée ne soit pas perdue. Qu'il parle, qu'il discute, qu'il promette et agisse. Ce ne sera qu'alors qu'on pourra être réellement persuadé de son concours.

627. COMPS AAN SCHIMMELPENNINCK, 2 Febr. 1802 [1]).

L'entrevue d'hier n'a pas eu tout le succès que j'aurais désiré. Talleyrand a été très content de votre lettre, mais il ne s'est point positivement expliqué sur l'usage qu'il en ferait. Il n'a pas non plus fait connaître son opinion sur le résultat de la note. Lehoc, qui est toujours magnifique d'espoir, prétend que la chose ira et qu'elle ira fort bien. Je l'ai extrémement pressé sur les moyens de succès qu'on comptait employer. Je n'ai entendu de sa part que des généralités, des phrases vagues, et certes je ne me paye ni ne me payerai de ces raisons. Il a beau me dire qu'il répond de tout sur sa tête: c'est là un mot de société dont j'apprécie la valeur. Il assure que si la conclusion de ce qui intéresse le gouvernement batave n'aurait pas lieu avant la signature du traité définitif de paix avec l'Angleterre, au moins le gouvernement batave obtiendrait pour cette époque une promesse solemnelle qui équivaudrait à peu près à la chose même. Je lui ai répondu qu'il ne fallait pas plus d'une heure de travail pour terminer tout à fait, et que si réellement on en avait le désir je ne voyais pas pourquoi on laisserait échapper une occasion aussi belle et aussi naturelle; qu'il devait connaître le danger des ajournemens; et le pressant toujours dans ce sens je lui ai demandé quelle serait la caution de la caution. Alors des expressions chevaleresques comme si nous étions encore au tems des croisades. Je lui ai répliqué que tout cela était superbe, que ce langage pouvait éblouir mon esprit, mais que ma raison en demandait un plus substantiel et moins brillant, et qu'enfin les affaires en avaient un tout différent. „Au surplus," ai-je ajouté, „vous savez qu'il faut sortir très promptement de cet état de choses. Vous sentez que je ne peux prolonger ici mon séjour. Je suis très décidé à n'accorder que le tems rigoureusement nécessaire pour acquérir une conviction quelconque, et cette conviction se formera de vos entretiens ultérieurs."

Je crois qu'il est très convenable que vous remettiez à Joseph le résultat

1) Archief-Schimmelpenninck. — Uit Parijs. — Vgl. hiervóór, bl. 775.

de la note. Il faudrait l'adresser avec une lettre extrêmement courte qui motiverait l'envoi sur la nécessité de conclure.

P. S. Il paraît que ma conversation a produit de l'effet. On s'est revu hier au soir et voici le billet que je reçois au moment de cacheter cette lettre:

„Impossible d'annoncer plus d'estime pour notre ami. Il a raison, cent fois raison. Il faut que tout cela soit arrangé sous peu de jours. J'attends une note qui doit me revenir. J'espère éviter l'emprunt; en tout je suis aussi content qu'on peut l'être, mais je n'attends pas de réponse définitive avant 48 ou 72 heures."

628. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 2 Febr. 1802 [1]).

. . . . . Bij mijne officieele heb ik u niets gemeld van den staat der zaken ten opzichte der punten welke wij met de Fransche Republiek wenschen af te doen. Sedert 's Consul's vertrek naar Lyon heeft daaromtrent noodwendig niets afdoende kunnen plaats hebben. Alleen heb ik gemerkt dat Joseph Bonaparte eenige meerdere hoop begint te krijgen dat hij de begeerde autorisatie zal bekomen om over die punten met mij te handelen. Intusschen verklaarde hij nog, in den loop van eene lange conversatie welke ik den 29 ll. met hem had, dat hij tot op dat moment zoodanige autorisatie niet ontfangen had, „maar," zeide hij, „ik heb een niet-officieele brief van mijn broeder ontfangen, waaruit ik moet opmaken dat hij de bij uw gouvernement begeerde punten onmiddellijk, zelfs zeer weinige dagen na de teekening van het definitief tractaat, wil afdoen; ik moet zelfs opmaken," voegde hij er bij, „dat hij zulks in den tusschentijd tusschen het teekenen en het ratificeeren van het tractaat wenschte te doen; doch hij maakt thans zulk een haast met het afdoen van het groote werk met Engeland, dat ik bemerke dat hij zeer ongaarne zoude zien dat daaraan eenige de minste vertraging wierd toegebracht. Hij verklaart uw gouvernement op het groote punt van Vlissingen genoegen te zullen geven; doch hij zou zeer gevoelig zijn over het ontmoeten van een blijk van mistrouwen." Ik antwoordde aan den Franschen plenipotentiaris dat ik over deze ouverture niet tevreden was; dat het Bataafsche gouvernement zeer zeker een groot vertrouwen op den Eersten Consul had; dat zijn woord ons heilig was; doch dat het niet beleedigend konde geacht worden, dat men vergde dat de Bataafsche plenipotentiaris deze verzekering niet bij wijze van eene losse conversatie, maar bij eene officieele verklaring in naam van den Eersten Consul zelven ontfing. Ik voegde er bij, dat ik daarop zoude blijven insteeren, en dat ik mijzelven geene vrijheid toekende om zonder zoodanige officieele verklaring de cessie van Ceylon door de teekening van het definitief tractaat te consacreeren. Hij antwoordde hierop niets van eenig aanbelang, en zeide alleen dat hij van zijne zijde alles zoude doen wat van hem afhing om het Bataafsch gouvernement genoegen te geven.

Intusschen zijn de geheime negotiatiën, welke ik te Parijs aangelegd heb en dirigeer, onafgebroken voortgegaan. Doch ook te dien opzigte heeft

---

1) Archief-Schimmelpenninck. — Confidentieele dépêche. — De officieele is niet noodig na het journaal.

de absentie van den Eersten Consul en van eenige influeerende personen, welke hem verzeld hebben, eene merkelijke vertraging veroorzaakt. Zonder die absentie was ik op dit oogenblik reeds volkomen zeker wat ten slotte al dan niet te wagten zij. Men geeft mij, bij aanhoudenheid, van dien kant de beste hoop op eene reussite. Alle onzekerheid zal binnen weinige dagen op dat stuk ophouden. De Eerste Consul zal waarschijnlijk morgen te Parijs aankomen. De minister Talleyrand is daar reeds gisteren gearriveerd. Ik wagte dus ten spoedigste eene afdoende explicatie; dezelve wordt hoog noodig, daar er geen twijfel is of de negotiatie tusschen Joseph Bonaparte en Mylord Cornwallis, over de punten welke hunne respective gouvernementen separaat te behandelen hebben, is zeer verre gevorderd. Zeer vele punten van geschil zijn òf reeds geheel gevonden, òf immers reeds zoo goed als vereffend. Gij beseft hieruit dat het critiek moment al spoedig daar kan zijn. Maar men supponeere eens dat intusschen van de Fransche zijde steeds bij hetzelfde systema gepersisteerd worde, om namelijk vóór de teekening met den Bataafschen plenipotentiaris over de bij ons begeerde punten niets te willen concludeeren, maar zulks, op mondelijke beloften, tot na de teekening uit te stellen: wat moet dan de houding van den Bataafschen minister zijn? Wat moet hij in dat gesupponeerd geval aan den Britschen plenipotentiaris zeggen? Op wat grond moet hij, *vis à vis* van den Britschen negotiateur, de teekening van een tractaat uitstellen, hetwelk, met gemeen genoegen, en na ampele discussiën, onderling getroffen is? De Britsche plenipotentiaris is zeer wel *au fait* van onze bedoeling ten opzichte van Vlissingen, en heeft zelfs order om die bedoeling onder de hand, doch niet ostensibel, te secondeeren. Hij kan zich dus officieel op dat punt niet met mij inlaten. De Fransche plenipotentiaris zal in het verondersteld geval het geconvenieerde tractaat teekenen, en op de teekening van Mylord insteeren; de Spaansche gevolmagtigde zal hetzelfde doen. Zal de weigering van den Bataafschen plenipotentiaris de teekening van Mylord Cornwallis tegenhouden, ja dan neen? En in beide gevallen, wat zal er het gevolg van zijn?

Ziedaar precies den staat der quaestie in dat gesupponeerd geval. Ik stelle u thans de zaak op deze wijze voor, niet omdat ik dat gesupponeerd geval reeds zeker zoude achten; dit is zeer verre af: maar, daar het niet *onmogelijk* is, en daar sinds eenige dagen alles aanduidt dat men zoowel van de Fransche als Britsche zijde gepresseerd is om de afdoening van het groote werk te verhaasten, oordeele ik het nuttig om reeds bij voorraad in zoodanige omstandigheid een goed plan van conduite gemaakt te hebben. Ziehier eenige consideratiën welke ik aan uw doorzicht onderwerp.

1°. Vooreerst spreekt het vanzelve dat de Bataafsche minister onophoudelijk op de afdoening der begeerde punten, inzonderheid dat van Vlissingen, moet blijven insteeren, en dat deze instantiën sterker moeten worden naarmate het beslissend tijdstip der teekening van het definitief tractaat met Engeland nadert. Ik ben zelfs van gedagten, dat hij, wanneer het noodig wordt, bij eene formeele note moet declareeren dat hij het definitief tractaat niet zal teekenen alvorens van de Fransche zijde omtrent de vorderingen van zijn gouvernement voldoening te hebben gekregen.

2°. Maar wanneer ook daarop geen voldoend antwoord gegeven wordt, dan zou er niets anders overblijven dan één van deze beide mesures, namelijk:

òf te blijven weigeren om het definitief tractaat te teekenen, en de gevolgen, welke die ook zijn mogen, af te wagten; — òf om bij eene welgemotiveerde note aan het Fransche gouvernement te declareeren, dat het Bataafsche gouvernement alle efforts gedaan had om van het Fransche als een weldaad te obtineeren, hetgeen het als een strict en indisputabel recht eischen konde; dat het Bataafsche gouvernement als zoodanig het punt van Vlissingen considereerde; dat aangezien van de Fransche zijde door het separaat negotieeren van de preliminaires, en door het cedeeren van Ceylon, van de duidelijke verpligting bij het Haagsche tractaat op zich genomen was afgegaan, ook daardoor notoir alle aanspraak op Vlissingen was komen te vervallen, en dat men mitsdien van de Bataafsche zijde sustineerde dat alles daaromtrent herbragt was op den voet alsof die stipulatie niet bestond, met bijvoeging ten slotte, dat men onder beneficie van zoodanige verklaring en protestatie tot de teekening van het tractaat overging.

Ziedaar eenige consideratiën welke ik gemeend heb u tijdig te moeten voordragen . . . . .

629. COMPS AAN SCHIMMELPENNINCK, 3 Febr. 1802 [1]).

Depuis le départ de ma lettre d'hier, mon cher ambassadeur, il s'est passé bien des choses qui, ce me semble, avancent beaucoup le succès de votre affaire. Je vous dirai d'abord qu'avant-hier pendant que je vous écrivais je reçus un billet de Lehoc; que j'y répondis très succinctement, et qu'après avoir terminé avec vous je repris son billet et lui envoyai le petit poulet dont je joins ici copie [2]). Ces douceurs ont amené une explication qui eut lieu vers quatre heures de l'après-midi, et dans laquelle je lui ai dit, avec des commentaires encore plus forts, à peu près ce que je vous ai mandé hier matin. Vous connaissez ce qu'il m'a écrit au moment où j'allais cacheter ma lettre [3]). Je l'ai vu à cinq heures hier et il m'a rendu compte de l'entretien qui avait motivé son billet du matin. Dans cet entretien il avait représenté avec la plus grande énergie la justice de vos demandes, l'indécence de la position dans laquelle on vous laissait, indécence plus humiliante encore pour la France que pour la Batavie; il avait peint avec toute l'éloquence qu'un beau talent donne à la raison le ridicule des propositions de Joseph et l'éternelle infamie dont on voulait couvrir un homme beaucoup trop éclairé pour se laisser induire en erreur, beaucoup trop vertueux pour trahir son devoir. Se mettant ensuite à la place de Talleyrand, il parla avec chaleur de la gloire qu'il y avait à être juste, et de la nécessité de l'être dans un moment où l'on était si pressé de terminer avec l'Angleterre. Il fit le tableau du détestable effet que produirait en Europe le refus que vous feriez très certainement si l'on n'accorderait pas au gouvernement batave ce qu'il était en droit d'attendre. Il ajouta que si l'on trouvait trop de difficultés à conclure avec la Batavie avant la signature du traité définitif de paix avec l'Angleterre, il n'y avait aucun obstacle à ce

1) Archief-Schimmelpenninck. — Uit Parijs.
2) Hiervóór n°. 626.
3) Zie het slot van ons n°. 627.

qu'au même moment on s'engageait par un écrit solemnel, d'après les bases présentées par vous. Il entra ensuite dans le détail de tous les objets, il en prouva l'équité, la convenance, et démontra que quoique très essentiels pour la Batavie, ils étaient d'un faible intérêt pour la France. Il termina par une espèce de péroraison dans laquelle il invoqua le Consul lui-même et le représenta comme cédant avec grandeur à un allié généreux et fidèle.

Ce discours, dont je ne cite ici que les principaux traits, produisit un grand, un très grand effet. Chaque mot portait la conviction dans l'âme et l'esprit de Talleyrand. Celui-ci répondait constamment „que vous aviez raison, cent fois raison." Enfin ne pouvant plus résister à l'évidence il ajouta: „Oui, il faut que tout cela soit arrangé sous peu de jours. J'attends la note qui doit me revenir et j'aviserai ensuite aux moyens de déterminer le succès."

Dans cette conférence il a été aussi question d'éviter l'emprunt. Talleyrand y est très disposé et Lehoc y compte tout à fait. Je vais tâcher de vous dire clairement ce qui s'est passé à cet égard. Lorsque je parlai pour la première fois de. cet objet à Lehoc, il me raconta la conversation que vous aviez eue avec lui relativement au million. Il ne me laissa ignorer aucun détail et m'assura avoir promis 600.000 à Talleyrand, „mais," ajouta-t-il, „pour éviter l'emprunt je ne peux me dispenser de marcher jusqu'au complet du million." Je répondis que la course était longue. Il répliqua qu'il prendrait sur lui de la franchir, et effectivement il dit l'avoir franchie avant-hier; il prétend même avoir rencontré Durand [1]) sur son chemin et on le rappelle légèrement à votre souvenir. — Voilà ce qui s'est passé avant-hier au soir et ce que j'ai appris hier avant diner.

Hier au soir sur les dix heures Lehoc est arrivé chez Maret. On a eu là une petite conférence particulière, et on a dit à Lehoc que la note était arrivée, qu'on en était très content, et qu'aujourd'hui Talleyrand enverrait un courrier à Joseph. On chargera Joseph de vous exprimer de la part du premier Consul et par note combien on est disposé à remplir envers le gouvernement batave tout ce qui lui a été promis. On insistera pour que vous ne mettiez aucun obstacle à la signature du traité de paix, et on vous promettra de nouveau qu'après cela vous obtiendrez toute la satisfaction que vous désirez.

Vous trouverez ici un projet de note [2]). Lehoc qui en est l'auteur vous invite à l'adresser à Joseph aussitôt que vous en aurez reçu ce que je vous annonce. Il ne faudra mettre qu'une heure ou deux de distance entre la réception et la réponse, afin que le même courrier, c'est à dire celui envoyé à Joseph, rapporte ici le tout. On agira après en conséquence.

Vous avez trop de sagacité pour ne pas pénétrer le but de cette note et de ce projet de réponse. Il faut que vous soyez inébranlable. Plus on sera pressé ici de terminer (et on l'est au delà de toute expression), plus on sera obligé de vous montrer de déférence et de se rapprocher de ce que vous demandez.

Lehoc désirerait que vous voulussiez vous contenter d'une note officielle

---

1) Chef van de eerste divisie van het ministerie van buitenlandsche zaken, die van de „affaires du Nord", waar ook de aangelegenheden, de Bataafsche Republiek betreffende, behandeld werden (vgl. Sorel VI, 222).

2) Niet aanwezig; vgl. echter hiervóór, bl. 775.

dans laquelle on vous promettrait solemnellement au nom du premier Consul de conclure selon vos désirs, et dans laquelle on poserait les bases que vous avez établies. On vous représenterait qu'il est difficile de faire un traité aussi promptement, et que le grand intérêt de tous est de finir avec l'Angleterre. Pour moi qui suis convaincu que les délais ne valent rien et que ce que vous demandez aujourd'hui peut être fait demain, j'ai dit à Lehoc qu'il fallait que Talleyrand fût autorisé pour traiter; que lui, Lehoc, arrangerait la chose avec Talleyrand qu'il la préparerait; que lorsqu'elle serait convenue vous viendriez à Paris pour achever et que de suite vous retourneriez à votre poste. Lehoc m'a paru goûter cette idée, et il m'a promis de parler aujourd'hui dans ce sens. Je pense que dans une lettre que vous écrirez à Lehoc par le retour de ce courrier, vous devez fortement insister sur ce point, ou demander que Joseph soit chargé de finir sur-le-champ avec vous. C'est là à mon avis le moyen le plus sûr et le plus prompt.

On dit qu'on ne fait pas un traité aussi précipitamment. J'en conviens lorsque rien n'est préparé pour cela et lorsqu'on a des points à discuter. Mais ici quel prétexte de refus? Ne s'effraye-t-on pas plutôt d'un travail qui ne demanderait pas plus d'une heure? Eh bien, si on s'en effraye dans un moment où l'on est si pressé de finir, comment l'entreprendra-t-on après? N'aura-t-on pas mille raisons pour éloigner la chose? et alors, condamné à attendre le bon plaisir de Talleyrand, vous n'auriez par devers lui qu'une triste ressource.

L'embarras de Talleyrand était d'aborder le premier Consul. Voilà la glace rompue. Je commence donc à espérer quelque succès. Si on termine je vous préviens que le préambule du traité éprouvera quelques changemens, et que la France voudra paraître vous donner un grand témoignage d'affection. Mais les mots seront très honorables et vous devez là-dessus vous en rapporter à l'élévation de notre ami.

Lorsque ce courrier vous arrivera, vous aurez sûrement déjà envoyé le résultat de la note à Joseph. Si cela n'était point encore fait vous pourrez le faire en lui répondant qu'il est utile que cette pièce soit remise, et qu'elle vienne de là-bas.

Répondez-moi je vous prie un mot sur la course et la rencontre dont je vous parle. Il sera facile de faire les honneurs de celle-ci. En tout je crois qu'il vaudrait mieux même renoncer à deux millions que d'en engager trois.

Comme il était essentiel que vous fussiez prévenu et de ce qui s'est passé et de ce qui va arriver, je me suis décidé sur la demande de Lehoc à vous envoyer ce courrier. Vous le recevrez avant que Joseph ait reçu le sien, et c'est ce que nous désirons.

Je serai bien heureux, mon cher ambassadeur, si vous applaudissez à l'emploi de mon tems ici, et si vous regardez mes efforts comme la preuve la plus distinguée de ma très tendre et éternelle amitié. Vous savez qu'il n'est point dans ma manière de me faire valoir, mais en vérité je crois que mon zèle ne nuit pas et ne nuira point à tout ceci.

J'ai présumé que ma présence était encore utile. Peut-être serait-il convenable de la prolonger jusqu'à l'instant très prochain où la négociation sera véritablement entamée. Si elle s'entame, ainsi que tout me porte à le croire, votre cause est gagnée. Si elle ne s'entame pas, c'est que vous vous contenteriez de la lettre dont je vous ai entretenu, et dans ce cas je partirai dès que je

saurai qu'on ne vous offrira que cette promesse. Mais je ne peux trop vous engager à insister sur une conclusion absolue et simultanée.

Je vous observe que Durand ne sait absolument rien de ce qui se passe. Lehoc croit la chose convenable; au surplus, dit-il, ce n'est qu'une virgule dans votre *in folio.*

630. NOTA VAN SCHIMMELPENNINCK AAN JOSEPH BONAPARTE, 4 Febr. 1802 [1]).

Le soussigné ayant eu l'honneur d'annoncer par sa note du 28 décembre 1801 au citoyen Joseph Bonaparte que la République batave avait à fixer à l'époque de la pacification générale différens points avec la République française, a été très sensible aux assurances que le ministre plénipotentiaire de la République française vient de lui donner de vive voix sur les dispositions bienveillantes du premier Consul à cet égard . . . . .

Quoique l'époque du traité définitif de la paix ait été positivement désignée pour la détermination des objets qui intéressent la République batave, le soussigné est bien loin de demander que ces objets soient stipulés dans le traité même. Il se borne seulement à demander que ces objets soient traités simultanément, et qu'une convention particulière signée entre la France et la Batavie pendant le cours de la négociation du traité définitif avec l'Angleterre assure à la République batave tous les avantages qui lui sont promis . . . . .

L'art. 16 du traité de la Haye porte „qu'à la pacification générale la République française cédera à la République des Provinces-Unies, sur les pays conquis et restés à la France, des portions de territoire égales en surface à celles réservées par l'art. 12, lesquelles portions de territoire seront choisies dans le site le plus convenable pour la démarcation des limites réciproques."

Le désir de concilier les intérêts des deux Républiques détermine le gouvernement batave à renoncer en partie aux brillantes espérances que cet article pouvait lui faire concevoir. Il croit donc donner une éclatante preuve de sa modération en se bornant à demander: 1°. la restitution de la ci-devant Flandre hollandaise; 2°. une partie de la Gueldre et du pays de Clèves qui serait terminée par une ligne tirée de Kranendonk, appartenant à la République batave, par Ordingen jusqu'au Rhin, et par le Rhin; 3°. que la limite de la République batave à l'Est soit formée par l'Ems depuis son embouchure jusqu'à Rheine, et jusqu'aux frontières actuelles de la République par le grand chemin qui va de Rheine par Gildehuis à Delden.

Le soussigné a l'honneur de joindre à cette note copie d'une transaction passée entre les deux Républiques le 5 janvier 1800 et dont le gouvernement batave a déjà de son côté rempli toutes les obligations. Il demande maintenant qu'aux termes de l'art. 2 de cette transaction les stipulations qu'elle renferme soient remplis de la part de la France, et que par conséquent le pays de Sevenaer, vulgairement connu sous le nom du Liemers et enclavé par la République batave, revienne immédiatement à celle-ci, ainsi que la ville de

---

1) Archief-Schimmelpenninck. — Vgl. hiervóór, bl. 776.

Hussen et son territoire, y compris Malburgen, Hulhuysen et quelques villages situés dans le pays de Kuyck.

Le gouvernement français remarquera sans doute que dans ces demandes il n'en est pas une seule qui ne soit la suite nécessaire ou l'application naturelle des conventions déjà subsistantes entre les deux Etats. Il sentira sans doute aussi que des raisons de convenance fondées sur la conformité des mœurs, des usages et des coutumes des habitans de la ci-devant Flandre hollandaise et sur leur extrême attachement à leur ancienne patrie, ont bien plutôt que des considérations politiques ou commerciales motivé la réclamation de ce petit territoire, objet d'ailleurs d'un très faible intérêt pour la République française si magnifiquement dotée par la victoire.

Le gouvernement batave n'aurait point d'autres vœux à manifester, si une sage prévoyance et le sentiment de sa propre dignité ne lui imposaient rigoureusement le devoir de demander au premier Consul la suppression des articles 4, 13 et 14 du traité de la Haye. Ces articles ne sont que le résultat de circonstances extraordinaires et passagères, et ils doivent disparaître au moment où le motif qui les dicta n'existe plus. L'un de ces articles compromet évidemment la tranquillité future de la Batavie; les autres détruisent son indépendance, blessent et irritent la fierté nationale et exposent les Bataves à des altercations continuelles.

L'art. 4 s'exprime en ces termes: „L'alliance offensive et défensive entre les deux états aura toujours lieu contre l'Angleterre dans tous les cas où l'une des deux Républiques sera en guerre avec elle."

Le gouvernement batave doit s'expliquer avec franchise sur cet article..... [1]).

Les articles 13 et 14 du traité de la Haye disent: art. 13: „Il y aura dans la place et le port de Flessingue garnison française exclusivement, soit en paix, soit en guerre, jusqu'à à ce qu'il en soit stipulé autrement entre les deux nations." — Art. 14: „Le port de Flessingue sera commun aux deux nations en toute franchise. Son usage sera soumis à un règlement convenu entre les parties contractantes, lequel sera attaché comme supplément au présent traité."

Le soussigné croit inutile de rappeler ici les désagrémens nombreux, les altercations pénibles, les malheurs même, auxquels cette communauté a donné lieu depuis qu'elle existe. Ces malheurs ont été l'effet inévitable d'un état de choses qui n'est point naturel, et qui ne peut s'accorder avec les principes d'une administration sage, libre et éclairée. Les rédacteurs du traité avaient eux-mêmes prévu que cette communauté d'usage, qui dans l'exécution présentait tant d'inconvéniens et de difficultés, serait infailliblement le motif et l'occasion des contestations les plus graves, puisque par l'art. 5 du règlement ils avaient statué qu'elles seraient terminées par des arbitres. L'expérience n'a que trop confirmé leurs craintes. Le gouvernement batave, après avoir, dans des notes successives, épuisé tous les argumens que pourraient lui fournir l'équité et la

---

1) Volgt een lange herhaling van het reeds meermalen geleverde betoog. „Quelques vaisseaux bataves ajouteraient-ils beaucoup aux forces de la marine française? . . . . . La France aurait-elle éprouvé tant de privations, aurait-elle contracté des marchés aussi onéreux, si les circonstances eussent permis que dans cette guerre le pavillon de ses alliés restât libre? . . . . . L'intérêt bien entendu des deux Républiques exige donc la suppression de l'art. 4 du traité de la Haye. La soussigné est chargé de la solliciter avec les plus vives instances."

raison pour démontrer que cet ordre de choses est incompatible avec la tranquillité du peuple et avec le véritable intérêt des deux nations; après avoir vainement sollicité sur ce point la justice du gouvernement français, s'est vu réduit à provoquer lui-même l'arbitrage. Cette demande, quoique faite aux termes du traité, n'a eu aucune suite. Mais cette circonstance même a fortifié les espérances que le gouvernement batave a dû concevoir sur les intentions du premier Consul à cet égard. Il a cru démêler dans son silence le désir de se réserver pour l'époque de la paix la jouissance d'un acte généreux et magnanime qui, par le double lien de l'intérêt et de la reconnaissance, lui attachera éternellement la nation batave. Des considérations aussi majeures ne peuvent être indifférentes au premier Consul. Tout ce qui est grand, noble et élevé est dans son âme. Aussi les Bataves se flattent-ils qu'il mettra quelqu'intérêt à calmer leurs inquiétudes, et qu'en dérogeant aux articles 13 et 14 du traité de la Haye, il prouvera à la l'Europe entière que ce n'est pas en vain que la France a garanti leur liberté et leur indépendance.

Après avoir ainsi exposé avec tout l'abandon de la confiance la plus illimitée les vœux et les espérances de son pays, le soussigné aura l'honneur de finir cette note, en invitant le ministre plénipotentiaire français à vouloir bien la mettre immédiatement sous les yeux du premier Consul . . . . .

631. VAN DER GOES AAN SCHIMMELPENNINCK, 7 Febr. 1802 [1]).

Ik heb mij zooveel mogelijk gehaast om u dezen courier te zenden.

Het gestipuleerde over de Kaap is een meesterstuk, en precies zooals wij het verlangd hadden. Het stuk over de goederen van 't huis van Oranje is ook allerbest, schoon aan verscheiden consideratiën verbonden. De Franschen hebben die goederen gesequestreerd, gesaisisseerd, geconfisqueerd naar hun welgevallen, en vervolgens aan ons geabandonneerd. Wij hebben dezelve tot nu toe geadministreerd, en de geest van het Bataafsche gouvernement is, sedert dat de negotiatiën met het hof van Berlijn over die materie begonnen zijn, altijd geweest om, na aftrek der schulden, het batig slot van die goederen aan het huis van Oranje te restitueeren, schoon onze patente sustenue tot nog toe is, dat wij geene indemniteit hoegenaamd aan 't huis van Oranje verschuldigd zijn, maar gaarne willen aanhooren de voorstellen die Zijne Pruissische Majesteit daarover aan ons zoude willen doen, ten einde de erkenning van de Bataafsche Republiek des te spoediger te bevorderen. Hierop is ingekomen de enorme eisch van Pruissen ten bedrage van 22 millioenen guldens, en vervolgens is mij onderdehand in secretesse gesuppediteerd de callebasrekening, waarvan ik copie hiernevens voege [2]): deze stukken waren weinig

1) Archief-Schimelpenninck. — (Particulier). — Voor het gestipuleerde over de Kaap zie G. Schimmelpenninck I, 349; voor dat over de goederen van het huis van Oranje zie aldaar, 350.

2) In de bedoelde rekening worden van de inkomsten uit de domeinen de daarop loopende lasten afgetrokken, en de rest, gekapitaliseerd à 2½ %, gesteld op *f* 8.423 333, en worden voorts berekend de achterstallige inkomsten uit de domeinen over 7 jaar op *f* 1.306.340; de obligatiën ten laste der Republiek op *f* 3.668.195, en de rente daarvan over 7 jaar op *f* 770.329; de huizen, kasteelen en tuinen op *f* 2.000.000; de kabinetten, bibliotheken, meubelen en equipagiën op *f* 4.000.000; de lijfrenten en pillegiften (met achterstallen) op *f* 2.931.592; tezamen *f* 23.099.789.

aanlokkend om daarover officieel in pourparlers te komen, te minder daar Frankrijk ons heeft doen weten dat wij geene pecuniaire sacrifices te dien opzigte doen moesten. Indien de punten bij die callebasrekening vermeld officieel waren overgegeven geweest, had het weinig moeite gekost om derzelver overdrevenheid te betoogen: want naar mijne informatiën heeft de massa van den boedel in quaestie niet meerder waarde dan 13 a 14 millioenen guldens; en hiervan afgetrokken 12 a 13 millioenen schulden die daarop loopen, zoude men met een millioen guldens toetegeven, kunnen liquideeren, en dewijl de officieele ruwe eisch van 22 millioenen ter kennisse van het Fransche gouvernement gebragt was, heeft men zig daarover niet willen en ook gevoeglijk niet kunnen uitlaten, alvorens de meening van dat gouvernement te hebben verstaan, waarop wij zoo menigmaal bij Frankrijk vrugteloos hebben aangedrongen; en dit alles is aan 't hof van Berlijn bekend, welk hof bij aanhoudendheid op antwoord blijft insteeren, niettegenstaande het de overtuiging heeft dat wij zonder aveu van Frankrijk daartoe niet zullen komen. Kunnen wij nu de zaak beter en makkelijker vinden door het batig slot van dien boedel te betalen met schepen op naam van den Prins van Oranje gedurende den loop van den laatsten oorlog genomen, dan behoeven wij zelfs niet chicaneus te rekenen om aan de zaak een einde te maken . . . . .

Nu een woordje over Vlissingen. Dit punt, mijn lieve vriend, moeten wij tot het laatste oogenblik volhouden. Onze geheele natie is daarop gesteld, en wil Bonaparte niet haren vloek op zich laden, dan moet hij daartoe komen. Kan hij daar niets van dulden in het patent tractaat, laat hij zich dan bij een secreet artikel daartoe verbinden: want zonder zwart op wit voorzie ik zeker dat wij aan den haak zijn voor eenige millioenen, en van geld voor dat object wil men *volstrekt niet hooren*. Ik zie geen zwarigheid om Cornwallis vertrouwelijk te kennen te geven dat gij zonder dat punt niet teekenen kunt, en om, wanneer gij hem geresolveerd vondt evenwel te sluiten, hem te engageeren zooveel dagen uit te stellen, als er noodig zijn om een courier naar herwaarts te zenden om *ja* of *neen* te halen.

Dat de Eerste Consul op dit oogenblik zwarigheid vindt om ons Staats-Vlaanderen terug te geven, dewijl daardoor altijd een demembrement van de Fransche Republiek geschiedt, en dat hij ook onze frontieren nog niet kan bepalen, dewijl men het over de schadevergoedingen in het Duitsche Rijk nog niet eens is, dat kan ik begrijpen; maar dat hij niet wil afzien van de communiteit van de haven van Vlissingen, toont weinig goede dispositie om ons als eene independente mogendheid te doen bestaan, want evenzoowel als hij één bataillon troupes in Vlissingen kan leggen kan hij er 50.000 man brengen; en dus blijven wij volkomen afhankelijk, en dan kan ik mijne landgenoten niet euvel nemen dat zij een beter vaderland zoeken . . . . .

632. LEHOC AAN SCHIMMELPENNINCK, 19 pluviôse an X (8 Febr. 1802) [1]).

Avec quelque assurance, mon ami, que vous me paraissez renoncer à tout espoir, permettez-moi de vour certifier que c'est vous qui êtes complètement

---

1) Archief-Schimmelpenninck. — Uit Parijs. — Vgl. hiervóór bl. 777 en 780.

dans l'erreur. Je ne suis pas assez jeune pour être la dupe des hommes et des choses, et quoiqu'il soit facile de tromper ma confiance, encore faudrait-il ne pas me croire aveugle. Que vous ai-je promis? De disposer les esprits non pas à vous proposer ce que vous ne demandiez pas, mais à accueillir ce que vous demanderiez. Hier seulement nous avons connu par vous les objets de vos désirs, et comment les connaissons-nous? Par une déclaration faite à un homme étranger à cette discussion d'amitié, dans une forme qui annonce la volonté de confondre ce qui vous regarde personnellement avec ce qui est à terminer pour les autres. Cette marche n'était pas la bonne. J'en étais assuré. Je voulais, moi, que l'on s'adressât directement à ceux auxquels vous aviez uniquement affaire, et c'est à quoi il en faut absolument revenir. Principe: on ne peut répondre qu'à ceux qui nous écrivent; on ne peut accorder qu'à ceux qui nous demandent. Je vous dis donc plus affirmativement que jamais: demandez et vous recevrez. Nulle inquiétude, je vous en supplie. Votre pétition parvient par un tiers, on répond à ce tiers. Ecrivez, envoyez et je jure sur ma tête que tout est dit, parce que tout tient à cette forme, la seule que l'on puisse regarder comme l'expression positive, qui soit susceptible d'une réponse positive *à votre adresse.* Je sais bien que l'on pourrait faire autrement, mais convenez-en, vous ne désirez pas un tiers et on ne veut pas de ce tiers inutile, absolument untile au dénouement, parce qu'il ne faut pas, dit-on, que l'étranger se flatte d'être pour un seul grain de crédit dans cette affaire, à laquelle même il ne faut pas attacher la défiance ou la menace. Hier je le répète, votre désir est arrivé au moment où l'on partait pour la campagne. On vous répond, ou du moins on répond à celui qui l'a transmis. Si vous l'aviez adressé directement, on vous aurait directement répondu. Envoyez la lettre convenue, ajoutez-y quelques mots sur ce qu'on a fait pour d'autres amis. Adressez un duplicata avec un mot de vous, et pour la dixième fois, dussiez-vous avoir de l'humeur et de l'injustice, je vous déclare que vous serez pleinement satisfait. Voilà le résultat d'une longue conversation que je viens d'avoir avec mon ami, qui est très certainement le vôtre. J'ose vous certifier que toute autre idée, toute autre marche serait une faute. Celle-là mène à un prompt succès: il est même si certain à mes yeux que je ne puis rien voir qui vous ait permis d'en douter. Vos craintes, mon digne ami, n'ont tenu qu'à vos désirs, et votre impatience à votre position. Si j'étais trompé moi-même (ce que je crois aussi impossible qu'il ne l'est de vous tromper), alors j'aurais encore dans ma conscience tout mon attachement pour vous, tout l'honneur qui me fait désirer que vous soyez content de moi.

Enfin écrivez la lettre convenue ou toute autre dans le même sens, et sous trois jours vous en aurez le fruit.

633. SCHIMMELPENNINCK AAN DEN EERSTEN CONSUL, 14 Febr. 1802 [1]).

L'ambassadeur batave, jaloux de mériter votre bienveillance et votre estime, vient vous donner une nouvelle preuve de la confiance que la franchise sait accorder au génie.

---

1) Archief-Schimmelpenninck.

Ma position du moment ne peut être bien connue que par un esprit aussi juste et aussi profond que le vôtre, et j'ose ajouter par un cœur aussi droit qu'il est sensible. Je crains de n'avoir pas assez précisément exprimé les sentimens dont je suis pénétré, et j'ai besoin de vous les dévélopper.

Vous croirez sans peine, citoyen premier Consul, que le gouvernement batave n'a jamais eu la pensée d'apporter le moindre retard à la conclusion d'un traité définitif auquel le repos de l'Europe est attaché. Le zèle que je crois avoir montré pour hâter autant qu'il est en moi l'heureux et prompt succès de cette négociation, ne laissera j'espère aucun doute sur la pureté et la franchise de mes opinions personnelles à cet égard. Mais daignez juger ma situation et mes devoirs. Toute une nation dont vous estimez les qualités, dont vous appréciez les sacrifices, a les yeux ouverts sur son représentant. Vous avez cru devoir la déterminer à la cession de la plus utile, de la plus importante de ses colonies. Il s'agira bientôt de confirmer cette cession par le contrat le plus solennel qui existe entre les Etats. Que répondrais-je au peuple batave, à son gouvernement, à ma conscience, si je lui annonçais une perte immense, incalculable, sans lui annoncer le plus faible soulagement à son malheur? Aucune espérance ne saurait consoler d'une aussi grande calamité. Promettre l'exécution d'un traité, ce serait supposer qu'il fût possible d'en douter. Les principes du gouvernement français, la loyauté de son chef n'ont jamais permis la moindre inquiétude sur ce point. Toutes les obligations du traité de la Haye étaient onéreuses pour nous; toutes ont été remplies avec une fidélité vraiment nationale. Ce traité nous garantissait l'intégrité de notre territoire colonial. Ceylan est au pouvoir de l'Angleterre, le Cap est ouvert à ses vaisseaux. Par quelle fatalité, citoyen premier Consul, faudrait-il souscrire à tous nos maux sans recevoir de la France quelques légères preuves d'intérêt à l'instant même où nous consommons le sacrifice? Si le gouvernement batave est disposé à le supporter, s'il se refuse aux plus justes représentations sur la nature et la conséquence des pertes que la paix lui impose, au moins a-t-il le droit sacré du malheur: celui de réclamer tout ce qu'il peut attendre de la générosité de son allié, ainsi que de l'intérêt commun bien entendu.

Rien de plus simple, rien de plus facile, rien de moins susceptible de délais que la convention qui peut être arrêtée entre la France et la Batavie à l'instant même où cette dernière puissance consacrera le grand œuvre de la paix générale. Cette convention, citoyen premier Consul, s'accorde si bien avec les intérêts réels de la France, que le mérite de la bienveillance et le choix du moment sont infiniment au-dessus du bienfait, et doivent en décupler le prix à vos yeux comme aux nôtres.

La jouissance commune du port de Flessingue n'est d'aucune utilité pour la France, puisqu'Ostende y supplée dans tous ses avantages. Cette communauté ne peut donner lieu qu'à des discussions interminables entre deux nations amies, mais différentes par leurs habitudes et leur caractère. Les instances du gouvernement batave sur cet objet sont d'autant mieux fondées que ce n'est que par un abus évident que l'on a donné une fausse interprétation à l'expression littérale du traité de la Haye.

L'assurance de la neutralité est une prime pour notre commerce. Elle ajoute à son crédit, à ses moyens. C'est une espérance, illusoire peut-être, mais

la confiance est une richesse réelle, et les gouvernés n'ont pas besoin de toute la sagesse des gouvernans pour avancer vers la prospérité. D'ailleurs l'article du traité qui rend la guerre de mer commune à la République batave, est dans tous les sens contraire aux véritables intérêts de la France, parce qu'il est incontestable que le commerce neutre de son allié lui serait incomparablement plus utile que ses forces navales et militaires.

Les limites? Le traité de la Haye nous les assure, et cette démarcation n'est en effet qu'un acte de convenance et de propriété entre deux voisins de bonne foi. Nous ne voulons pas nous étendre, nous voulons connaître ce qui nous appartient pour respecter ce qui n'est pas à nous.

Veuillez, général premier Consul, jeter les yeux sur la note ci-jointe [1]). Elle vous rappellera les demandes de mon gouvernement. Elles sont simples, justes, faciles. Je ne crains pas de vous les présenter avec les plus vives instances d'y condescendre, et de donner à la République batave dans cette circonstance solennelle une preuve d'intérêt et d'amitié.

Combien je joindrais personnellement de reconnaissance et d'admiration aux sentimens que vous commandez, et auxquels il est si doux de se livrer!

634. LEHOC AAN SCHIMMELPENNINCK, 26—27 pluviôse an X (15—16 Febr. 1802) [2]).

C'est un grand malheur, mon digne ami, de vivre séparés l'un de l'autre. Nous avons l'air de ne pas nous entendre, et deux mots nous mettraient dans la plus parfaite intelligence. Vous croyez et vous dites *que l'on veut être passif.* Eh bien, vous auriez cent fois raison si vous disiez *que l'on s'obstine à le paraître.* C'est aussi tout ce que j'ai voulu dire. En tout, mon ami, c'est le succès qui est le but; de quelque manière qu'on y arrive, tous les chemins sont bons lorsqu'on ne veut qu'une chose juste par des moyens honnêtes. La conduite de notre ami qui ne pourrait pas toujours se justifier s'explique ici par la connaissance intime qu'il a du caractère supérieur, autant que par son propre penchant à laisser faire ce qu'il désire, à attendre sans provoquer, à préparer avec adresse ce qu'il veut que l'on provoque. Voyez combien tout ce que vous me dites est vrai sous ce rapport. Eh bien! ce qu'il a fait, il a voulu le faire, et maintenant il est assuré que tout ce que vous désirez, tout ce qu'il trouve comme vous juste, modéré, convenable à tous égards, est aperçu du même œil par celui qui doit et va en décider. Une seule inquiétude n'a cessé de tourmenter notre ami; et cette inquiétude n'était pas la sienne. Il l'aurait trouvée déplacée. Elle tient à l'idée de paraître céder à l'influence étrangère, et de l'immiscer dans des conventions amicales. Je n'ai cessé de combattre cette idée par tout ce que vos intérêts et votre caractère personnel fournit de positif pour repousser cette injure; il me paraît qu'on a encore de la peine

1) Inhoudende een korte opsomming der bekende eischen: 1°. Staats-Vlaanderen terug (Maastricht en Venlo blijven aan Frankrijk); uitbreiding in het Kleefsche en langs de Eems (de bewoordingen volkomen gelijk aan die in ons n°. 630); 2°. renunciatie aan de offensieve alliantie; 3°. renunciatie aan de artt. 13 en 14 van het Haagsche tractaat; 4°. handelsverdrag op den voet van meestbegunstigde mogendheid.

2) Archief-Schimmelpenninck. — Uit Parijs. — Vgl. hiervóór, bl. 784.

à réunir dans un même lien deux négociations indépendantes. Aurait-on voulu, ai-je dit, que la Batavie eût mis une condition au départ de son ministre pour Amiens? N'eût-ce pas été témoigner défiance et même humeur, et faire une levée de bouclier que l'on n'aurait pas manqué de trouver offensante? J'ai donc rejeté sur le voyage à Lyon le retard de votre note, qui dans le fait arrive un peu tardivement. Soyons justes, mon cher ami: quelques bonnes que pussent être les dispositions du grand juge et celles de notre ami, encore fallait-il avoir non seulement la matière première de la discussion, mais encore une connaissance détaillée et précise des objets qui composaient votre demande. Il fallait que cette connaissance fût officielle, parce qu'on ne peut répondre d'avance aux choses connues confidentiellement lorsqu'il faut que cette réponse ait un caractère authentique, et qu'il s'agit de lui donner toute la valeur du traité ou de la convention qui doit la suivre. Voilà ce que l'on n'a cessé de me dire, et abstraction faite du compte que l'on pouvait trouver à conformer cette marche à son propre caractère, je ne puis dissimuler qu'elle ne paraît pas déraisonnable. Je m'en suis expliqué dans ces termes, mais je n'ai pas dévoloppé avec moins de force tout ce qu'il y aurait eu de courage à avancer cette négociation. On s'est restreint à me dire: *pourvu que ce qui paraît à tous juste et facile se fasse, n'est-ce pas là qu'il fallait parvenir?* Oui, mon digne ami, c'est là que vous parviendrez. Ma tête ne sera point compromise, et je m'estimerai le plus heureux des hommes d'avoir fait parler à ma tendre amitié pour vous, à ma profonde estime pour votre nation, le langage de la raison, de la justice et de l'honneur.

Notre ami a lu votre lettre. Il l'a trouvée parfaite, précisément comme elle devait être. Il est loin de penser qu'une démarche de confiance puisse être sans dignité. Il la regarde au contraire comme un garant assuré de toute la réciprocité que vous avez droit d'attendre. „Ce moment," ai-je dit, „est impérieusement décisif. Vous affectez toujours votre orgueil en supposant que les insulaires ont quelque part à l'insistance batave. Vous vous trompez, ou plutôt vous me trompez. Rien de commun entre eux, rien absolument. Vos intérêts respectifs sont un secret profond pour tout autre que vous. Dans cet état de choses que peut-il arriver? Le ministre batave refusera sa signature, et c'est alors que vous aurez à choisir entre deux partis également impolitiques et peut-être funestes: ou il faudra lui accorder ce qu'il demande, et dans ce cas vous aurez cédé à la nécessité; vous aurez perdu le mérite d'une action noble et même rigoureusement équitable; — ou votre orgueil, alors moins injustement placé, se portera à des extrémités qui seront désavouées par toutes les nations de l'Europe, par votre propre conscience, par tout homme qui a le sentiment du juste et de l'injuste. Quelle différence si vous faites aujourd'hui de bonne grâce, avec cordialité, amitié, bienveillance, ce que vous ne pouvez refuser sans injustice et même sans honte." — Tel est, mon ami, mon dernier mot de ce matin. Ce soir j'en saurai davantage, mais j'ai le besoin de me dire encore à moi-même qu'on ne me permet pas de douter du succès. J'ajoute, mon respectable ami, que si telle était ma destinée que je fusse abusé, que j'eusse abusé de votre confiance, de cet abandon de l'amitié qui a voulu ne voir que par mes yeux, je fuirais pour jamais les hommes et la ville qu'ils habitent. Je serais honteux même devant vous du rôle que l'on m'aurait fait jouer. Croyez fermement, homme vraiment rare et peut-être unique, que si

vos sentimens pour moi sont tels que je les ambitionne, mon attachement pour vous est sans bornes comme mon respect pour votre âme et ma sensibilité pour votre cœur. A ce soir après la conférence entre nos deux arbitres.

Du 27 au soir. — Que de paroles inutiles, mon malheureux ami! Hier au soir *rien*, pas un mot du chef sur votre lettre; seulement les dispositions les plus marquées de ne rien refuser aux alliés de ce qu'on peut leur accorder. Aujourd'hui l'on n'a pas monté là haut, et je n'ai recueilli que les plus formelles déclarations du plus grand intérêt et du regret le plus vif que l'on n'ait pas été mis directement en scène, et qu'il fût impossible d'attaquer sur votre démarche. Vous voyez combien vous aviez raison de préjuger cette tactique. Je ne l'ai jamais vu différemment de vous; j'en trouvais seulement l'explication dans la différence des positions et des esprits. Je n'ose retenir une heure de plus votre courrier. On voulait que vous regardassiez votre lettre comme une espèce de protestation anticipée, et que vous en écrivissiez une autre confirmative en signant le grand acte. J'avoue mon ami que cette conduite, admissible en morale, est ridicule en politique. Je fais trop hautement profession de mon estime pour vous, je m'honore trop franchement de ma vénération pour votre patrie, pour vous donner un conseil désavoué par votre cœur et par le mien. Voici à quoi je m'arrête, et même avec toute la défiance que j'ai de ma propre persuasion. Vous réussirez: je le vois, je le sais. Il est impossible que vous ne réussissiez pas. C'est ma conviction la plus intime, c'est celle de celui qui désire du fond du cœur y coopérer. Nous disons qu'il faudrait confier *au Français* [1]) votre lettre, lui exprimer confidentiellement vos embarras, lui dire que ne recevant aucune réponse, et vu l'importance des circonstances pour votre pays, pour vous, pour la conclusion sur laquelle l'univers a les yeux, vous prenez le parti de vous rendre à Paris pour en conférer avec le ministre et le premier Consul: que vous le priez d'expédier avant vous un courrier qui l'en prévienne. Je pensais que vous auriez envoyé à Talleyrand un duplicata de votre lettre. Vous l'auriez forcé d'attaquer, et il le désirait, mais actuellement il faut agir et le tems presse. Je vous en conjure, mon digne et million de fois respectable ami: avant de rejeter cette idée, avant de vous livrer à toute l'indignation naturelle à un homme d'honneur qui ne peut supposer l'injustice et l'abus de la force, daignez vous recueillir en vous-même, envisagez tout ce qui peut résulter de calamités d'un refus si solennel, et tout ce que l'on doit encore espérer d'une démarche d'autant plus raisonnable qu'elle peut être utile. Qu'elle se présente avec une espèce de loyauté chevaleresque dont vous aurez tout le mérite si elle réussit, et dont l'insuccès couvrirait d'humiliation tous ceux qui n'auraient pas voulu vous entendre. Notre ami qui (quelque opinion que vous ayez de lui) se met tout à fait à votre place, m'a répété vingt fois que je ne devais pas balancer à vous presser de vous rendre vers nous. Pour moi je suis bourrelé, si fatigué de la fièvre, des veilles, des sensations profondes, que j'éprouve, que je crains également et de me taire et de parler. Il est possible que demain la scène soit changée. *On* m'affirme que vous allez être assuré demain de toute la bien-

1) Joseph Bonaparte.

veillance qui présidera aux transactions postérieures au grand acte: mais c'est là précisément ce que vous regardez comme *verba et voces*. Moi j'ai la bêtise de croire encore à la moralité des hommes lorsqu'ils ont intérêt à être justes, et quel autre intérêt peuvent avoir les gouvernans d'un grand peuple dans un commencement de siècle où il faut faire oublier la fin de l'autre? Talleyrand mettait sa tête avec la mienne que vous finirez par être content, quels que soient les actes qui précéderont le dénouement. Rien n'a paru exagéré dans votre note. Je crois même qu'il est échappé: *ce sont de bien bonnes gens*. Mais je ne puis assez vous dire à quel point on est éloigné de traiter sous les yeux d'un Anglais des conventions d'amitié. Appréciez ce prétexte; mais fût-il mille fois plus inconcevable, il n'en est pas moins vrai et je maintiens qu'il est le seul qui mette une muraille entre vous et ceux-ci. Enfin, mon ami, voulez-vous mon dernier mot: comme homme je livrerais ma franchise à la merci d'un parjure ou d'une iniquité, comme représentant d'un peuple grand, vertueux et méconnu, je ne souscrirais pas un pareil sacrifice, je ne verserais pas mon sang sans avoir le bandage qui peut l'arrêter et me guérir. Je vous aime trop, je m'estime trop moi-même pour vous parler tout autre langage. Nulle émotion sur la terre est comparable à la mienne en ce moment.

635. TALLEYRAND AAN SCHIMMELPENNINCK, 5 ventôse an X (24 Febr. 1802) [1].

Je réponds, citoyen ambassadeur, à la lettre que vous avez adressée au premier Consul. Vous n'ignorez pas que le traité de paix définitive entre la France, ses alliés et l'Angleterre est le seul objet de la réunion des plénipotentiaires à Amiens. Ce n'est pas sous les yeux d'un ministre anglais que l'on peut conférer sur les intérêts des alliés entre eux; intérêts qui n'exigent que les explications de la franchise, et les arrangemens propres à consolider l'alliance et l'intimité entre les gouvernemens amis. Point de doute, citoyen ambassadeur, que la République batave ne soit satisfaite des limites qui lui seront fixées. Le premier Consul s'en occupe en ce moment. Elles s'étendront du côté de Munster, et toutes les convenances que les circonstances permettront seront parfaitement déterminées.

Le premier Consul est également dans l'intention de donner à la République batave toute la consistance et la considération politique que doit désirer une nation indépendante, et dont elle est digne à tous égards; de ne point apporter d'entraves nuisibles aux efforts et à l'étendue de son commerce, d'éviter tout ce qui pourrait donner lieu à affaiblir les liaisons d'amitié entre deux nations rapprochées désormais par tant d'intérêts de tous les genres.

Vous savez, citoyen ambassadeur, combien le premier Consul a répugné à la cession de Ceylan; vous savez combien cette négociation a apporté de retard à la signature du traité préliminaire. Cette conduite est un sûr garant pour votre gouvernement de la bonne volonté et de la bienveillance qui dicteront les conventions qui seront arrêtées entre les deux gouvernemens, et qui suivront le conclusion du traité que vous allez signer.

---

1) Archief-Schimmelpenninck. — Uit Parijs.

636. SCHIMMELPENNINCK AAN TALLEYRAND, 28 Febr. 1802 [1]).

Les nouvelles assurances que le premier Consul veut bien me donner de sa bienveillance pour la République batave, et qui me sont confirmées par le ministre son frère et par vous, me pénètrent de la plus vive reconnaissance..... Je pense comme vous, citoyen ministre, que ce n'est point sous les yeux du ministre anglais que des alliés doivent discuter leurs communs intérêts; aussi ai je constamment demandé que nos gouvernemens réglassent séparément les points qui restent à fixer entre eux . . . . . Traiter de deux objets ce n'est pas les rapprocher, rédiger deux conventions en même tems ce n'est pas les confondre ensemble. Etrangère l'une à l'autre elles n'ont besoin d'aucune négociation commune, et pour terminer des arrangemens que j'oserais appeler de famille, on peut facilement et sans se distraire de l'objet principal donner aux conventions entre deux alliés le caractère propre à fixer du moins leurs principes.

Les dispositions du premier Consul paraissent entièrement favorables aux demandes de mon gouvernement. *Nous assurer des limites convenables* c'est exécuter le traité de la Haye. Les localités indiquent ces convenances, et je dois répéter ici que nous n'avons point l'ambition d'étendre nos domaines. *Nous promettre la liberté de notre commerce*, *en détruire les entraves*, *nous donner l'existence et la considération politique que nous croyons mériter*, *prévenir toute mésintelligence entre les deux peuples*, n'est-ce pas, citoyen ministre, nous assurer la restitution de Flessingue et son intégrité? n'est-ce pas pressentir tous les avantages que la France peut retirer de notre neutralité pendant la guerre?.....

Je vous prie de vouloir bien mettre ma lettre sous les yeux du premier Consul. J'offre de me rendre immédiatement à Paris pour conférer, rédiger et signer les articles qui serviront de base aux conventions que la circonstance exige et dont l'époque a été fixée au moment de la paix. Peu de jours, peu d'heures peut-être, suffiront pour ce travail. Cependant si, ce que je ne puis présumer, ce déplacement momentané paraissait présenter quelques inconvéniens, permettez-moi d'insister sur quelques objets sur lesquels un seul mot lèverait toute espèce d'incertitude: tels que la réhabilitation de Flessingue dans son ancienne existence, et la renonciation de la France à l'article 4 du traité de la Haye. Il sera facile de s'entendre immédiatement après la signature du traité définitif sur la démarcation des limites et sur l'époque d'un traité de commerce: une promesse positive et solennelle du premier Consul, transmise par vous, serait sacrée pour mon gouvernement; il la regarderait comme un traité préliminaire.

637. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 4 Maart 1802 [2]).

. . . . . Joseph Bonaparte werkt, voor zooveel van zijn pogingen afhangt,

1) Archief-Schimmelpenninck. — Alleen naar zijn zakelijken inhoud opgenomen; een vertaling van het geheel komt voor bij G. Schimmelpenninck I, 350.

2) Archief-Schimmelpenninck. — Confidentieele dépêche. — De officieele niet noodig na het journaal.

met ijver mede om geautoriseerd te worden tot eene formeele afdoening van het object van Vlissingen. Hij gebruikt daartoe in zijne officieele en particuliere correspondentie de sterkste argumenten. Doch zijn invloed blijkt meer en meer te kort te schieten om door te kunnen dringen hetgeen hij personeel zoude adopteeren. Alles hangt van het begrip van één man af: deze is de Eerste Consul, die zoo onverzettelijk zijn eigen opgevatte denkbeelden volgt, dat niets in staat is om hem van een voorgenomen plan te doen afwijken.

Van de zijde van mylord Cornwallis blijft men mijne pogingen zeer kunstig secondeeren; men hegt aan de reussite daarvan zeer veel belang, doch men begint te wanhopen dat dezelve, vóór de teekening der vrede, zal te obtineeren zijn. Mylord ontveinst aan mij niet dat zijn gouvernement zeer naar het einde van het congres en naar eene definitive vrede verlangt, niet alleen ter zake van enorme uitgaven, welke met de teekening der vrede zouden kunnen afgesneden of verminderd worden, maar zelfs ook uithoofde dat de Engelsche natie over het onverwagt traineeren dezer negotiatie, waarvan men in Engeland nauwelijks de reden kan beseffen, ongeduldig begint te worden; een ongeduld hetwelk het tegenwoordig ministerie begint te bekommeren. Mylord heeft mij dus niet onduidelijk doen gevoelen, dat hij vóór alle dingen de teekening der vrede begint te verlangen . . . . .

Ik achte het ten hoogsten waarschijnlijk dat eerstdaags alle punten tusschen Engeland en Frankrijk finaal zullen geschikt zijn. De Spaansche plenipotentiaris is ook gereed om te teekenen en presseert zelfs, zooveel hij kan, de afdoening. Zonder eenigen twijfel zal ik door mijne weigering de teekening eenigen tijd kunnen tegenhouden, doch of deze vertraging den Eersten Consul zal kunnen verzetten is geheel onzeker, zelfs geheel onwaarschijnlijk. Zeker is het dat mylord Cornwallis toch ten slotte met Frankrijk zoude moeten sluiten. Ik zie dit uit alles, en eene ampele vertrouwelijke conferentie daarover met hem gehouden beneemt daaromtrent allen twijfel. Het wordt derhalven nu de vraag: ingevalle men de zaak niet verder kan brengen dan tot de verklaringen en beloften van de Fransche zijde, in naam van den Consul gedaan, wat moet dan de Bataafsche plenipotentiaris, geprovoceerd wordende tot de teekening, doen? Moet hij blijven weigeren, en het goed of kwaad effect van die weigering met alle de gevolgen van dien afwagten? Of moet hij eene geheel opposite demarche doen, en bij een weldoorwrogte laatste note aan den Franschen plenipotentiaris declareeren: „dat het Bataafsch gouvernement in de verklaringen en beloften, uit naam van den Eersten Consul gedaan, heeft gezien het solemneel en volkomen acquiescement van den Eersten Consul in de begeerde punten van het Bataafsche gouvernement; dat het Bataafsche gouvernement, wars van alle suppositie van eenige equivoque of evasive bedoeling in die plegtige verklaring, hem plenipotentiaris expresselijk gelast heeft om bij eene formeele note aan den Franschen plenipotentiaris te declareeren, dat het alleen is op grond en op de trouwe van die plegtige beloften, dat hij geautoriseerd is om het tractaat te teekenen, en dat het Bataafsche gouvernement mitsdien onmiddellijk na de teekening de praestatie van deze solemneele verbintenis van de zijde van het Fransche gouvernement zal verwagten?"

Ik bevele dit delicaat object aan uw zoo juist wikkend oordeel, en aan de wijze beslissing van het gouvernement.

638. VAN DER GOES AAN SCHIMMELPENNINCK, 9—10 Maart 1802 [1]).

Gisterenmorgen klokke 9 uren arriveerde de courier Du Casse met uwe zeer belangrijke dépêches van den 4den. Dienzelfden avond vergaderde de secrete commissie, die na gehoorde lecture vol admiratie is gebleven over uwe kunde, beleid, wijs en voorzigtig gedrag . . . . .

In het geval dat gij in uwe pogingen niet moogt slagen, zoo ten opzigte van Engeland als Frankrijk, verlangt men de zending van een nader courier alvorens gij tot de teekening overgaat, in het vast vertrouwen dat men u de tijd daartoe zal vergunnen, en intusschen zal men zich hier bekwamen om dien courier met het finaal antwoord zonder het minste verwijl te kunnen terugzenden, en dat finaal antwoord zal alsdan zeer apparent bestaan om zig te contenteeren met de verklaring vermeld bij uwe laatste confidentieele.

Doch vriend! indien gij van de Fransche zijde kondt obtineeren een schriftelijk declaratoir dat men afzag van het 13de en 14de artikel van het tractaat van den Haag, zoudt gij kunnen doen kennen bij het afzenden van uwen courier, dat gij u *verzekerd* houdt dat gij tot het sluiten op dien voet zult worden geauthoriseerd. De secrete commissie heeft mij verzogt u dit bij eene particuliere brief te melden . . . . .

10 Maart. — Dezen middag heeft er een conferentie met het Staatsbewind over de zaken van Amiens plaats gehad.

De stukken zijn aldaar niet voorgelezen, doch het wezenlijke is gecommuniceerd. Het resultaat der deliberatiën is geweest groote lof voor u, approbatie op de resolutie van de commissie, doch de vraag of gij, gedrongen wordende om te teekenen zonder dat Engeland het principe van schavergoeding erkende en Frankrijk afstand deed van Vlissingen, daartoe zoudt kunnen worden geauthoriseerd, en of men zich alsdan met de geprojecteerde verklaring bij eene weldoorwrogte nota zoude vergenoegen, is *gehouden in advijs.* De gemoederen waren gansch niet gedisponeerd om deze punten te laten glippen, en ik hoop dat het niet tot dat uiterste zal behoeven te komen. Het Fransch gouvernement verstaat zeer slegt deszelfs interest, indien hetzelve blijft weigeren eene schriftelijke verklaring van renunciatie op Vlissingen. Het vertrouwen is hier geheel weg, dewijl men geen eenig blijk heeft ontvangen van die welmeenendheid, waarop men zoo dikmaal aanspraak heeft gemaakt. Sémonville heeft de convictie dat wanneer men bij het Bataafsche gouvernement maar volhoudt, men infaillibel reusseert; hij heeft daarvan, helaas! ook meer dan één blijk, en ik vrees dat hij den Eersten Consul van die zwakheid niet onkundig zal hebben gelaten . . . . .

Schoon ik nooit de minste argwaan gevoed heb uit de reize van den Erfprins, krijg ik van alle kanten, ja zelfs door Bielfeld, op directe last van zijn koning, verzekering dat die reize niet gemeens heeft met zaken deze Republiek betreffende. •Die reize maakt hier niettemin differente impressiën, vooral bij zijne vrienden. Die van de hooge classe zijn woedend, dat hij zich

1) Archief-Schimmelpenninck. --- (Particulier).

zoo vernedert, en die van de mindere classe concludeeren daaruit, dat hij hier terugkomt en als president van het Staatsbewind door Bonaparte zal geplaatst worden. De menschen zijn zoo, vriend . . . . .

639. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 22 Maart 1802 [1]).

[Verbale nota aan Joseph Bonaparte van 14 Maart] [2]). Joseph Bonaparte nam deze verbale nota van mij over, en zond dezelve nog dienzelfden avond met een extra courier naar Parijs. Intusschen wierd de zaak elk oogenblik pressanter en mijne positie delicater. 's Anderen daags na het overleveren van deze verbale note stelde Joseph Bonaparte mij ter hand eene tusschen hem en mylord Corwallis nader geconvenieerde redactie van het definitief tractaat. Ik wierd daardoor in de onvermijdelijke noodzakelijkheid gebragt om òf al het effect van mijne declaratie daags te voren gedaan te verliezen, òf stellig mijne gedecideerde intentie om de teekening te weigeren, te verklaren. Uwe instructiën stelden mij in staat om het laatste dezer alternativen te kiezen, en deze adopteerde ik. Ik adresseerde dien eigen dag aan Joseph Bonaparte eene schriftelijke formeele note [3]), waarbij ik hem op eene stellige, doch tevens delicate wijze, deed gevoelen dat zonder een favorabel antwoord op mijn daags te voren gedaan declaratoir, ik mij buiten staat bevond om tot de teekening te concurreeren. Deze demarches hebben dan eindelijk eene schriftelijke verzekering geprovoceerd, waarbij de Fransche plenipotentiaris uit naam van den Eersten Consul de plegtigste verklaring doet van deszelfs intentie om bepaaldelijk en uitdrukkelijk het object van Vlissingen, en de andere punten bij mijne note opgegeven, ten genoegen van het Bataafsch gouvernement te zullen termineeren [4]). Hoezeer het ongetwijfeld ware te wenschen geweest, dat dit hatelijk object van Vlissingen hangende deze negotiatie finaal had kunnen afgedaan worden, geeft toch dit schriftelijk en solemneel declaratoir een zoodanige graad van zekerheid, dat men het in den gewonen geest en toon waarop de eene mogendheid tot de andere spreekt als eene vereffende zaak zoude moeten beschouwen. En indedaad, indien men onverhoopt in 't vervolg door eene dubbelzinnige uitlegging deze verklaring zoude willen

---

1) Archief-Schimmelpenninck. — Officieele dépêche, opgenomen ter vervollediging van het journaal.

2) Hiervóór, bl. 794.

3) Amiens, le 15 mars 1802. „Le soussigné a lu avec beaucoup d'attention la rédaction du traité définitif . . . . . Personne ne désirant plus vivement que le soussigné la fin de cette négociation, il a l'honneur de presser de toutes ses instances le citoyen Joseph Bonaparte pour qu'il veuille bien obtenir immédiatement une réponse favorable au déclaratoire qu'il lui a fait le 14 du courant. Enchaîné par des ordres rigoureux, le soussigné n'attend que cette réponse si facile et si simple pour remplir le plus ardent de ses vœux" (archief-Schimmelpenninck).

4) „Amiens le 29 ventôse an X (20 mars 1802). Le soussigné a transmis à son gouvernement la note verbale que le plénipotentiaire de la République batave lui a remise le 23 ventôse an X (14 Mars 1802). Il s'empresse d'y répondre qu'il a rempli le but de son gouvernement en l'assurant de nouveau de la bienveillance de premier Consul envers la République batave, et de ses intentions de terminer l'objet de Flessingue et les autres points, contenus dans sa note, à la satisfaction de la République batave et conformément aux intérêts des deux nations. JOSEPH BONAPARTE" (archief-Schimmelpenninck).

illusoir maken, dan zou men tevens met volkomen zekerheid de treurige conclusie moeten opmaken, dat men een gedecideerd en permanent systhema van oppressie van onze Republiek wilde blijven aankleven; en als dit ongelukkig bewaarheid wierd, zoude ik het ook nagenoeg onverschillig achten in welke meer of minder sterke bewoordingen men de gevraagde verzekering gegeven had. Hoe het hiermede ook zijn moge, dit durve ik u als een ontwijfelbare zaak verzekeren, dat er omtrent dit stuk van de Fransche zijde geen stap nader vóór de teekening van het tractaat zal gedaan worden . . . . .

Van de zijde van het Britsch ministerie is niets meer te wagten. Uit lord Cornwallis bespeure ik duidelijk, dat men stellig geresolveerd is om bij het vredestractaat geen verbintenis van schadeloosstelling aan te gaan, maar dat men zich òf geheel daaraan wil onttrekken, òf dezelve na de teekening der vrede als een lokaas voorhouden om daartegen weder onze relatiën op den ouden voet te brengen, eenige mercantile stipulatiën te obtineeren, mogelijk nog een tentamen tot het verkrijgen van een vrije vaart op onze West-Indiën te doen. Alle deze denkbeelden meende ik duidelijk te kunnen ontdekken toen mylord mij zeide order te hebben om mij mondelijk te verzekeren dat het Britsch gouvernement altoos zoude toonen gehoor te geven aan alle billijke vorderingen; doch dat zulks oneindig beter na het teekenen der vrede tusschen de twee gouvernementen zoude kunnen gediscuteerd, en gelijktijdig geconvenieerd worden met verscheidene andere objecten, omtrent welke de respective gouvernementen gelegenheid zouden vinden om de beide landen wederkeerig van nut te zijn. Van dat oogenblik af wierd ik overtuigd dat op dit moment niets in staat zal zijn om het Britsch ministerie tot het beloven van een restitutie of schadeloosstelling te determineeren, welke men zich wil voorbehouden om als een middel tot het verkrijgen van wederkeerige voordeelen te gebruiken. Mylord Cornwallis ontveinsde ook niet dat hij geloofde, dat dit het groote motief der weigering was . . . . .

640. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 22 Maart 1802 [1]).

Voor eenige weinige dagen was de negotiatie alhier tusschen lord Cornwallis en Joseph Bonaparte tot zoodanigen staat van rijpheid gebragt, dat ik elk oogenblik verwagtede dat men mij zoude gesommeerd hebben om tot de teekening te concurreeren. Alle punten, geene uitgezonderd, waren tusschen hen gearresteerd; over de redactie zelve waren ze het volmaakt eens, en mylord wagtede alleen het retour van een courier om er zijn naam onder te kunnen zetten.

Deze courier arriveerde den 15 Maart ll.; en op het alleronverwagtst bracht dezelve dépêches aan, welker inhoud het mylord onmogelijk maakten om de redactie welke tusschen hem en Joseph Bonaparte geconvenieerd was, te teekenen. Op dien eigen dag was er eene conferentie tusschen hen bepaald. De Fransche plenipotentiaris was in het volle vertrouwen dat hij op die conferentie de geheele zaak finaal met mylord zoude ten einde brengen, en was niet weinig verbaasd toen mylord hem liet weten dat zijne ontvangene dépêches

1) Archief-Schimmelpenninck. — Confidentieele dépêche.

van dien aard waren, dat hij op dien dag die conferentie niet konde hebben, en vooraf zich daartoe door nauwkeurig examen van zijne ontvangene dépêches prepareeren moest.

Den volgenden dag ontdekte zich de zwarigheid. Mylord scheen vele punten, immers de wijze van uitdrukken van verscheidene punten, over zich genomen te hebben, welke bij die laatste instructiën niet geavoueerd worden.

Joseph Bonaparte, die aan het einde der zaak meende te zijn, was geweldig misnoegd. Mylord was in een groote mate verlegen. Joseph Bonaparte verklaarde zich aan de geconvenieerde redactie te houden. Mylord verklaarde die redactie niet te kunnen teekenen en wilde, conform zijne laatste instructiën, vele veranderingen. Dit maakte dat alle communicatie ophield. In Parijs was men boven alle bedenking gramstorig. Volgens de instructiën van mylord was men te Londen niet minder onvergenoegd — dit was het gevolg van het eindeloos chicaneeren en wederzijds hairkloven meestal over woorden, hetwelk gedurende de laatste drie weken had plaats gehad. Mylords instructiën waren stellig om op de onverwijlde teekening van de redactie, welke hem met die dépêches aangebracht wierden, te insteeren, en daarop een cathegorisch antwoord af te vragen. Als mylord aan die order voldaan had, dan houde ik mij verzekerd dat de negotiatiën eensklaps afgebroken zouden zijn geweest. Ik zag met een beklemd hart deze fatale keer van zaken; ik weerhield mylord van het presenteeren der note; ik bood mij aan om tusschen beiden hunne punten van verschil, geheel in uitdrukkingen bestaande, op te nemen, te confronteeren, en zoo mogelijk er een geheel uit te maken: en intusschen heeft men van weerszijden beloofd vooreerst geen stappen te zullen doen welke de zaak uit haar geheel zouden brengen.

Ik ben, in qualiteit van intermediair, deze drie dagen in een geweldige drukte en agitiatie geweest. De geesten zijn merkelijk bedaard — men heeft van weerszijden om conciliatoire instructiën geschreven, en ik heb hoop dat alles zich schikken zal; edoch ik gevoele dat het hoog tijd wordt dat alles afgedaan wordt. Ik bespeure dat men in Londen oorlogszuchtig wordt. Addington en Hawkesbury krijgen het bang; de voorstanders der vrede met Frankrijk verminderen; de Engelsche natie zelve denkt minder gunstig over de vrede; kortom ik houde het daarvoor dat het tractaat binnen weinige dagen moet geteekend zijn, of dat de negotiatiën zouden afgebroken worden.

Zend mij, bid ik, zoo spoedig mogelijk na den ontvangst dezes, een courier terug.

641. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 22 Maart 1802 [1]).

Onder ons gezegd, mijn allerwaardste en beste vriend, dagt ik voor vier dagen dat alles hier uit malkanderen zou vliegen. Gij kunt u geen denkbeeld maken van de plotselijke vreemde wending van zaken. In Londen wordt men kwaadaartig; men attaqueert den Eersten Consul in 't Parlement; men vilipendeert hem in de nieuwspapieren; het volk aldaar, sedert de Lyonsche consulta, houdt niet meer van hem; kortom de vrienden van den vrede aldaar

1) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier).

krijgen het kwaad. Ik kan beven als ik zie aan welke kleinigheden het lot van duizenden hangt. Beuzelingen, nietigheden welke geen proces van 100 guldens zouden doen continueeren, zouden bijkans weer een oorlog hebben doen uitbarsten. Ik heb in 3 à 4 dagen dag noch nagt rust gehad, maar nu ook, mijn beste vriend, geniet ik eene jouissance welke ik u niet beschrijven kan: namelijk de innerlijke convictie van stappen belet te hebben, welke ik geloof dat de dissolutie van dit congres immanquabel zouden hebben gemaakt.

Laat men, bid ik u, toch bij ons geheim zijn en niets van deze plotselijke crisis rugtbaar maken; ik vleie mij dat ze over is.

Ik hoop, mijn beste vriend, dat men met de schriftelijke belofte omtrent Vlissingen, zoo goed en kwaad als ze dan wezen moge, tevreden zal zijn. Zoo zeker als wij op dit moment leven is het niet verder te brengen, en de zaken loopen zoo dat ik geen moment gerustheid meer hebben zal tot de vrede geteekend is. Ik word bang voor de keer van denkbeelden in Londen en voor het irritabel caracter van den Eersten Consul. De eerste dreigende note van Cornwallis zou het signaal van oorlog zijn. Ik herhaal het, waarde vriend, laat men den inhoud van mijne confidentieele geheimhouden en geen noodeloos alarm verspreiden.

642. VAN DER GOES AAN SCHIMMELPENNINCK, 24 Maart 1802 [1]).

Dezen morgen tusschen acht en half negen arriveerde uw extra courier met uwe dépêches gedateerd 22 Maart.

De officieele is eenige uren daarna gaaf, en dus zonder voorgaande deliberatie van de commissie, ter tafel van het Staatsbewind gebragt. Zeer weinig woordenwisselingen zijn daarover gevallen. Men begreep nu alles gedaan te hebben wat doenlijk is; men was bij aanhouding vol admiratie voor uwe kunde, ijver en doorzigt, en men concludeerde eenparig om u tot de teekening te authoriseeren. Het besluit stelde ik staande de vergadering, en daarop viel de hamerslag.

De liefde voor Frankrijk is bij deze gelegenheid weinig aangegroeid, doch ik reken het voorzigtigste om *à mauvais jeu*, *bonne mine* te maken. De posteriteit zal kunnen zien dat niets is onbeproefd gelaten [2]).

Uwe confidentieele heb ik niet zonder aandoening gelezen. Wat een geluk niet alleen voor ons maar voor geheel Europa, dat een bedaard en verstandig man tusschenbeiden heeft kunnen komen, en wat een glorie voor u, mijn vriend, die man geweest te zijn! Niemand dan de commissie heeft de confidentieele gezien, dus kunt gij zeker zijn dat het geheim bewaard zal blijven .....

Zedert dat gij mij eens hebt doen kennen, dat gij wel genegen zoudt zijn

---

1) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier).

2) „Wij hopen en vertrouwen dat de Eerste Consul nu dadelijk eenige schikkingen ten onzen nutte maken zal. Vlissingen terug, het *offensive* uitgeschrapt, en een commercie-tractaat op *gelijke* voordeelen gebouwd, zijn en blijven de drie punten die ons het naast aan 't hart liggen. Ik vertrouw dat de Engelsche troupes de aan ons terugkeerende coloniën niet zullen verlaten voordat *onze* troupes aldaar zijn gearriveerd. Wees daarop, is 't nood, attent, mijn beste vriend, en dat om goede redenen" (van der Goes aan Schimmelpenninck, 9 April 1802, particulier; archief-van der Goes).

om na den vrede voor eenigen tijd bij de Engelsche Mylords te resideeren, heb ik die idee nimmer uit het oog verloren en bij voorkomende gelegenheden daarvan gebruik gemaakt. De tijd nadert dat men serieus om eene benoeming zal moeten denken; dus, zoo gij persisteert, zal het mij een dubbel genoegen zijn u te mogen voordragen, overtuigd dat het Staatsbewind niets meerder verlangt als u een blijk te geven van deszelfs vriendschap, vertrouwen en hoogagting; maar wien zullen wij in dat geval naar Parijs zenden met het caracter van extraordinaris envoyé en minister plenipotentiaris? Ik ben daarmede zeer verlegen; geef gij mij daaromtrent zeer vertrouwelijk uwe gedagten. U aldaar te remplaceeren is onmogelijk, doch het is in alle geval zeer noodzakelijk dat er tusschen dien persoon en mij een zeker vertrouwen heerscht, en ik ben vrij ongemakkelijk in het geven van vertrouwen . . . . . [1]).

643. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 27 Maart 1802 [2]).

Eindelijk is dan het congres van Amiens door het teekenen van de definitive vrede geëindigd . . . . .

Misschien heeft nimmer de uitkomst van een congres zoo hachelijk gestaan als zulks in deze laatste beslissende oogenblikken het geval geweest is. Levendig voor oogen gehad hebbende de schromelijke gevolgen welke het weder uitbarsten van den oorlog voor ons vaderland zoude hebben na zich gesleept, ben ik gelukkig genoeg geweest om van het vertrouwen, hetwelk men van weerszijden wel in mij wilde stellen, zoodanig gebruik te maken, waardoor de fâcheuste demarches zijn voorgekomen; en de Britsche en Fransche negotiateurs zullen het best in staat zijn om te apprecieeren, wat de tusschenspraak van den Bataafschen plenipotentiaris tot den gelukkigen afloop van dit congres heeft toegebragt.

Indien de positie van onze Republiek op het tijdstip dezer negotiatie het ondoenlijk gemaakt heeft om bij dit tractaat meer voordeelige conditiën te bedingen, is het echter zeker dat er zooveel kwaad afgewend is als in de gegeven omstandigheden mogelijk was . . . . .

Ik voege hierbij het declaratoir [3]) hetwelk ik vóór het moment der

1) „Robert Jasper van der Capellen van de Marsch brigueert de missie naar Parijs, en naar ik merken kan niet geheel zonder apparentie van reussite. Ik heb den heer van der Capellen nooit gezien en kan hem dus niet beoordeelen" (van der Goes aan Schimmelpenninck, 13 Maart 1802, particulier; archief-van der Goes). — „Capellen van de Marsch is sedert eenige dagen in den Haag; ik heb hem nog niet gezien" (30 April, als voren).

2) Archief-Schimmelpenninck. — Officieele dépêche.

3) „Amiens le 26 mars 1802. — „Le soussigné s'est empressé de transmettre à son gouvernement la note officielle que le plénipotentiaire de la République française lui a adressée le 20 de ce mois . . . . . Persuadé que cette déclaration faite au nom du premier Consul dans une circonstance aussi imposante doit être regardée comme un engagement sacré qui porte tous les caractères qu'aurait le traité le plus solennel souscrit entre deux puissances, son gouvernement y a vu l'accomplissement de ses vœux. Parfaitement convaincu qu'il ne s'agit plus aujourd'hui que de rédiger la convention qui précisera les points de Flessingue, de la neutralité et des limites à la satisfaction de la République batave et sur les bases qu'elle a établies, il ne doute nullement que l'on ne s'occupe de cette rédaction immédiatement après la signature du traité définitif de la paix. D'après cette conviction intime le gouvernement batave vient d'autoriser son plénipotentiaire à signer le traité . . . . ." (archief-Schimmelpenninck; vertaling van het geheel bij G. Schimmelpenninck, I 354).

teekening van het tractaat aan den Franschen plenipotentiaris heb ingeleverd conform aan de instructie van het Staatsbewind van den 24 Maart, mij nog tijdig door den courier Nijenhuis aangebragt.

644. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 27 Maart 1802 [1]).

. . . . . Ik ben van vermoeidheid van geest en lichaam ziek. Gij kunt u geen denkbeeld maken van de gesteldheid van zaken gedurende de laatste acht à tien dagen. Ik twijfel somtijds of het ook een droom geweest zij; eensklaps van eene nabijzijnde vrede tot eenen bijkans onvermijdelijken oorlog teruggebragt, en weder van den rand van dien oorlog tot eene geteekende vrede! . . . . . Ik hoope dat onze landgenooten genoegzaam de gesteldheid van ons land zullen beseffen, om met deze uitkomst tevreden te zijn. Het zou voor mij zeer troostelijk zijn zulks te ontwaren. Laat men, bij de publieke papieren, op eene gepaste wijze doen gevoelen de volgende voordeelen welke uit deze vrede onmiddellijk voortspruiten:

1°. de restitutie van alle onze talrijke verlorene coloniën met uitzondering van Ceylon. Laat men hen doen gevoelen dat wij Surinamen, Demerary en Essequebo terugkrijgen in zulk een allerbloeiendste staat, dat de aanwas van die bezittingen het verlies van Ceylon voor 't moederland merkelijk verzagt, temeer daar de Engelschen van hun aanzoek om op die coloniën met hunne schepen te mogen varen, hebben moeten afzien;

2°. dat de Kaap de Goede Hoop weer geheel gaaf aan ons land terugkomt, volmaakt op den ouden, zelfs op verbeterden voet;

3°. dat door art. 18 van 't tractaat, geëxpliceerd door de separate conventie [2]) (welke insgelijks aan den voet van het tractaat moet publiek gemaakt worden), de zaak van den Prins afgedaan, onze tegenwoordige constitutie door Engeland erkend, en ons land van alle last van schadeloosstelling bevrijd is;

4°. dat door het ontwijken van eenige hernieuwing van vorige tractaten met Engeland, ons land en onze commercie, vooral onze Indische relatiën, van allernadeeligste stipulatiën bevrijd zijn, en dat men dus de handen geheel vrij heeft om te geschikter tijd die mercantile relatiën op veel voordeeliger voet te brengen;

5°. dat de humaliante verpligting van het strijken der vlag voor de Engelsche schepen door dit tractaat vervallen is;

6°. dat niet gerenuncieerd zijnde aan de sustenue van schadeloosstelling wegens de in Engelsche havens aangehoudene schepen, de Bataafsche minister die na de ratificatie te Londen zal resideeren, uit kragt van het geconvenieerde bij dit tractaat omtrent de opheffing van de sequestratiën, de reclames welke te dien opzichte te doen zijn kan secondeeren en vervolgen.

Ziedaar eenige waarachtige beschouwingen welke ik u verzoek zooveel mogelijk te willen doen circuleeren bij de nieuwspapieren, en wel zoo spoedig mogelijk; de vriend Bosscha zal daartoe wel eenige moeite willen doen, en zijn excellente pen eens gebruiken . . . . .

---

1) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier).

2) Art. 18: bij G. Schimmelpenninck I, 350 (daar verkeerdelijk art. 17 genoemd); de separate conventie aldaar, 353 (de aan Oranje besproken schadeloosstelling komt niet ten laste van de Bataafsche Republiek).

645. SCHIMMELPENNINCK AAN VAN DER GOES, 29 Maart 1802 [1]).

. . . . . Men heeft te Parijs door het gebulder van het canon de vrede afgekondigd ruim 24 uren voordat dezelve alhier geteekend is, en men heeft de datum der teekening opgegeven als geschied zijnde op den 25 Maart. Niemand kan u zoo goed als ik het fijne daarvan zeggen. In den nagt tusschen 24 en 25 Maart wierd er (nadat de communicatiën tusschen de Fransche en Britsche ministers gedurende verscheidene dagen gesuspendeerd gebleven waren) door mijne tusschenkomst en in mijne tegenwoordigheid eene conferentie tusschen hen gehouden, waarvoor ik de objecten van discussie (na over en weder verscheidene separate conferentiën met ieder gehad te hebben) geprepareerd had. Deze conferentie had het gewenscht effect en was beslissend; na 5 à 6 uren gediscuteerd te hebben, wierd men het, in mijne tegenwoordigheid en door mijn tusschenspraak, finaal over alle punten eens. Om niet geëxponeerd te worden van daarvan het effect te verliezen, proponeerde ik aan de beide plenipotentiarissen, om de minute zooals die op dat moment tusschen hen gearresteerd wierd, te onderteekenen op deze wijze:

„Nous soussignés plénipotentiaires de la République française et de S. M. Brittannique déclarons avoir définitivement arrêté cette minute; promettant de signer dans le plus court délai possible les exemplaires qui seront incessamment faites conformément à la susdite minute."

Dit engagement om conform die minute het contract te teekenen wierd op dien nagt van den 25sten alleen op mijn voorstel door Joseph Bonaparte en Cornwallis geteekend. Deze minute, of wel eene copie daarvan, wierd door den Franschen minister, ten blijke dat de zaak in effecte afgedaan was, naar Parijs gezonden. Aldaar schijnt men gecalculeerd te hebben dat de exemplaren spoedig genoeg zouden kunnen gereed zijn om nog in den loop van den 25 Maart te kunnen geteekend worden, en hierin heeft men zich vergist. Dit maakt nu een singuliere houding. Niet alleen in de datum maar in de text verschillen deze stukken: b.v. art. 6 van de gepromulgeerde minute luidt *le port du Cap de Bonne Espérance*; in het rechte, 27 Maart geteekende tractaat staat, zooals het wezen moet, *le Cap de Bonne Espérance* —; in het eerstgenoemde wordt het Staatsbewind genoemd *le gouvernement batave*; in het rechte van 27 Maart *le Gouvernement d'Etat de la République batave*; enz. Ik heb gemeend u deze vreemde bijzonderheid eens accuraat te moeten expliceeren.

Nu een woord over de periode van uw laatste confidentieele welke mij raakt. Ik zal u daar, evenals altoos, cordaat en onbewimpeld mijne gedagten over zeggen.

Ik ben nog volmaakt in dezelfde opinie en in dezelfde begeerte. Ik wil daar gaarne een jaar of anderhalf of twee doorbrengen, en dan volstrekt huiswaarts gaan. Mijne huisselijke situatie, de jaren van mijn lieve meid vooral, maken het langer buitenslands zwerven geheel en al onraadzaam naar mijne begrippen; ik wil een Hollandsche vrouw van haar maken, en om dat te worden moet ze niet langer als ten hoogste een paar jaar met ons buitenslands zwerven. Gij zult mij dus verpligten te geschikter tijd het voorstel te doen,

1) Archief-Schimmelpenninck. — (Particulier). — Nog uit Amiens.

en ik zal het als een uitstekend blijk van vriendschap van de leden van het Staatsbewind aannemen als gij daarin slaagt. Ziedaar mijne oprechte meening. Op het tweede lid van diezelfde periode [1]) betuige ik met u nog niet gereed te zijn. Ik zal daarop eens doordenken, en als mij iets recht goeds voor den geest kwam, zal ik het u in het grootste vertrouwen opgeven . . . . .

646. VAN DER GOES AAN SCHIMMELPENNINCK, 30 Maart 1802 [2]).

Geluk, mijn waardste beste vriend, met het groote werk, door u zoo meesterlijk volbragt. Ik herhale het, niemand in onze geheele Republiek had in de gegeven omstandigheden grooter en beter diensten kunnen bewijzen, niet alleen aan het vaderland maar aan geheel Europa, dan gij gedaan hebt. De gedagte alleen dat zonder vrede ons land verloren was, doet mij deze vrede, hoe dezelve dan ook zijn moge, dubbel zegenen.

Uwe gedagten over de publiciteit te geven aan het goede, dat in die vrede voor ons gelegen ligt, zullen letterlijk opgevolgd worden . . . . . [3]).

Ik heb gisteren een zeer onaangename sensatie gehad van 's morgens 7 uren dat de Fransche chargé d'affaires mij per officieele note de teekening van het tractaat communiceerde, en dat ik niets van u ontfing, tot 6 uren des avonds. De geheele Haag was vol van vrede, en het gouvernement hield zich doodstil. Smissaert [4]) is wel ontfangen zooals gij begrijpen kunt. Rengers, Queysen en Brantsen hadden bij mij gespijsd; dewijl zij van de secreete commissie waren kon hij spreken, en hij sprak wel. Het Staatsbewind vergaderde nog denzelfden avond, en de ordres wierden gegeven om de goede tijding dadelijk door het lossen van 't canon ter kennisse van de ingezetenen te brengen; ook wierden er terstond couriers naar alle departementen afgevaardigd . . . . .

647. VAN DER GOES AAN SCHIMMELPENNINCK, 16 April 1802 [5]).

Ziedaar, mijn lieve vriend, het Amiensche vredeswerk, waaraan gij een zoo groot en luisterrijk deel hebt, door het Bataafsche gouvernement geratificeerd, geteekend en gezegeld. Ik verzoek u geene attentie te slaan op het ellendige francijn: onze Bataafsche fabrieken kunnen geen beter opleveren.

---

1) De keus van zijn opvolger te Parijs.

2) Archief-van der Goes. — (Particulier).

3) „Over het algemeen schijnt men over de gemaakte vrede zeer verheugd. Eenige excentrieke voorstanders van een Oranjegouvernement zijn boos zich in hunne calculs bedrogen te zien; die menschen verdienen meerdér medelijden dan eenig ander gevoel" (van der Goes aan Schimmelpenninck, 2 April 1802, particulier, archief-van der Goes). — „De loftuitingen over uw gehouden gedrag in de zaken te Amiens verhandeld, zijn in alle monden, zonder onderscheid van partij. Onze gewezen minister Nagell heeft uit Engeland aan zijn zoon alhier geschreven, dat Schimmelpenninck in dat land van de grootste reputatie jouisseert" (6 April, als voren).

4) De gezantschapsattaché die de dépêches van 27 Maart had overgebracht. Hij was de zoon van J. C. Smissaert, den secretaris van den Aziatischen Raad en vroeger van het O. I. Comité.

5) Archief-van der Goes. — (Particulier).

De wapens op de zegeldoozen zijn miserabel gegraveerd. Zulks is gedurende de laatste nagt moeten geschieden; hetgeen men mij gisteravond tehuis bragt was geheel verkeerd door de waanwijsheid van mijne medeburgers werkbazen. Nu de zaken eens geregeld zijn zal ik mijne precautiën van verre kunnen nemen, om beter stukken voor den dag te brengen bij het, zoo ik hoop, aanstaande commercie-tractaat . . . . .

Het Staatsbewind schijnt dagelijks ongeruster te worden dat de Engelsche troupes onze West-Indische coloniën te vroeg verlaten zullen, en vreest dat alsdan òf de negers baas zouden spelen, òf dat de Franschen de goedheid zouden kunnen hebben dezelve intusschen voor ons te bewaren, hetgeen men beide voor zeer gevaarlijk houdt. De ingekomen brieven uit die coloniën hebben tot voormelde vrees grootelijks aanleiding gegeven.

Ik moet u in 't oor fluisteren, dat men in geenen deele gedisponeerd is om de Fransche troepen langer als na de uitwisseling der ratificatiën in dienst te houden, en ik meen zelfs dat men liever een millioen zoude willen sacrifieeren als van dat systhema afgaan; dit *a gouverno* en onder ons. De intentie van den Raad van Oorlog is om aan den Franschen Oorlogsminister over de schikkingen van den uitmarsch te schrijven, dewijl nu het moment geboren is, dat er aan de gemaakte conventie tusschen de gouvernementen executie moet worden gegeven . . . . .

Wij zien hier, hoe ons hoofdstuk met een groot vraagteeken eindigt: of Frankrijk zijn beloften aan de Bataafsche Republiek inderdaad gestand zou doen? Onderdeel eener grootere vraag: of de vrede zelf van eenigen duur kon zijn? Men raadt reeds het antwoord, dat ons volgend deel op deze vragen geven zal.

ZESDE HOOFDSTUK.

HET ORANJEHUIS EN DE ORANJEPARTIJ VAN 1798 TOT 1801.

Het slot van het laatste hoofdstuk van ons vorig deel verhaalde van de reis, door Stamford in opdracht van den Prins en van de Engelsche regeering in Mei en Juni 1798 naar Berlijn en Weenen gedaan, ten einde aan de vestiging eener betere verstandhouding tusschen deze beide hoven bevorderlijk te zijn, en van den teleurstellenden afloop dezer poging. Uit Weenen teruggekeerd te Berlijn, gaf Stamford van daar uit den Prins kennis van zijn voornemen om, nu hij zijn taak als afgeloopen beschouwen moest, zich naar Brunswijk of elders terug te trekken [1]). Te Londen hoopte men evenwel dat hij nog eenigen tijd te Berlijn zou willen blijven. „Votre père", schrijft de Prinses den 10den Juli aan haar zoon, „m'a chargé de vous dire ce qui suit: il attend l'opinion du cabinet brittannique sur le séjour de Stamford à Berlin; ensuite il lui répondra". En een week later: „Le gouvernement brittannique espère beaucoup que Stamford reste quelque tems à Berlin" [2]). Intusschen was Stamford den 13den Juli reeds vertrokken [3]).

648. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 21 Juli 1798 [4]).

Stamford n'a pas pu être retenu ici, prétendant que sa santé exigeait une cure; je regrette doublement son départ maintenant qu'on désirait en Angleterre qu'il continuât son sejour à Berlin, mais je pense effectivement qu'il reviendra si on le désire. L'union entre la Prusse et l'Empereur est bien loin d'être établie, et je n'ose espérer sous les auspices actuels qu'elle s'établira.

1) *Gedenkstukken* II, n°. 841.
2) De Prinses aan den Erfprins, 10 en 17 Juli 1798 (H. A.).
3) *Gedenkstukken* II, bl. 1008 noot.
4) H. A. — Uit Schönhausen. — Antwoord op den brief der Prinses van 10 Juli 1798.

Cependant l'on traite encore, et les conférences ne sont point rompues entièrement comme je le marquais dernièrement [1]). Etant hier chez Haugwitz pour parler de la situation du pays de Nassau en cas de reprise d'hostilités, il me dit qu'il était question de conclure une convention entre Vienne et Berlin, et d'y stipuler qu'on tâcherait ou de faire la paix d'Empire, quand même l'Autriche ferait une nouvelle guerre, ou bien de neutraliser l'Empire en entier. Que dans ces deux cas le pays de Nassau serait à couvert, mais que si cela ne pouvait avoir lieu (et il m'avoua ne pas croire à la possibilité, puisque ce n'est que par des négociations que la Prusse coopérerait pour l'obtenir de la France, tandis que c'était clairement contre les intérêts de celle-ci), alors la Prusse se restreindrait à la neutralité du Nord de l'Allemagne compris dans la ligne de démarcation, et pour lors nous sommes exclus, et il ne voit pas moyen de rien faire pour nous dans ce cas-là. Il m'a beaucoup parlé d'indemnités, et je l'assurais que je n'en voulais point parler maintenant, et que je désirais seulement qu'en attendant celles-ci, notre possession actuelle ne fût plus détruite; mais je ne pus obtenir rien de consolant de sa part.

649. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 12 Aug. 1798 [2]).

. . . . . C'est le cœur navré que je dois vous informer que malgré tout ce qui a été fait par les deux cours impériales pour engager celle-ci à se prononcer en faveur de la bonne cause, le comte Haugwitz reste impassible à son système de neutralité, et se refuse absolument à tout concert, ne voulant dans aucun cas prendre les armes contre la France, et se borner à des négociations, réservant uniquement ses forces pour celui où une aggression directe rendrait la défense de soi-même nécessaire. Un courrier venu il y a une huitaine de Pétersbourg avait porté la nouvelle que l'Empereur fait marcher 16.000 hommes d'infanterie comme auxiliaires de l'Autriche, et que des armées plus considérables seront rassemblées sur les frontières de la Russie . . . . . Quant à moi je suis convaincu qu'une descente opérée par les Anglais ou les Russes, avec des forces convenables, joint à des mouvemens préparés d'avance dans la République, pourrait faire grand effet, et si le ministère britannique pouvait entrer dans cette idée, de notre côté nous ferions l'impossible pour faciliter la réussite, et l'on peut toujeurs disposer de moi, aucun sacrifice ne me coûtera si je puis être utile à ma patrie. L'ouverture faite par Buch à Rastadt au comte Coblenz [3]), et répétée ensuite à Metternich, est une preuve indubitable des sentimens même du parti dominant, et on peut y ajouter foi parce que ce qui a occasionné ce grand mécontentement, c'est les exactions des Français, et le projet qu'ils ont de faire un canal qui irait de la Meuse à Anvers pour attirer par là tout le commerce de l'Allemagne à Anvers et donner par là même le dernier coup à celui de la malheureuse République. De plus je dois informer que l'on assure que le général Daendels est dans les mêmes principes, et il m'est revenu de différens côtés qu'on pourrait l'engager à

1) Bij zijn brief aan den Prins van 14 Juli 1798 (*Gedenkstukken* II, 1008 noot).

2) H. A. — Uit Schönhausen. — Overgebracht door Lord Elgin.

3) Namelijk dat er verwijdering begon te ontstaan tusschen de mannen van den 12 Juni en de Fransche regeering. — Buch (een Bentheimer) was Bataafsch agent te Rastadt.

servir le bon parti. J'ai négligé jusqu'à présent de faire usage de semblable ouverture puisque je ne voyais pas le moment arrivé de le faire avec succès, mais si l'on tentait quelque chose pour délivrer la République, il y aurait peut-être moyen de tirer parti de ces informations. J'ai écrit à Stamford et l'ai informé de ce que vous m'avez mandé sur son sujet [1]; je l'ai également mis au fait que tout était rompu ici. Je ne saisi s'il reviendra malgré cela, et si on trouvera en Angleterre par continuation nécessaire qu'il revienne à Berlin . . . . .

650. RUFUS KING AAN MURRAY, 16 Aug. 1798 [2]).

It is almost certain that the war will soon be renewed, at least between Austria and France. The political timidity of Prussia will prevent the King from acting; but a war with Austria supported by Russia would favour any disposition that may exist in Holland to emancipate themselves from France. It will be difficult for England by any formal act to discard the Prince of Orange, though as I have before told you, and as the past history of England and of Holland proves, the non-existence of the Stadholderate will not impede a friendly and useful connection and treaty between the two countries; a reform would perhaps be preferable to an abolition of the Stadholderate.

W : : : : : : th has reported to me a conversation with S : : : : : that passed, I believe, in your presence, and wich may be made the commencement of at least an informal negotiation between Holland and England. No one can approve the old constitution of Holland. England desires to see and would gladly assist in any suitable manner to establish a rational, free, and efficient government in that country; she would engage to all persons perfect security against every sort of personal or other inconvenience on account of the past, and would moreover become the guaranty of the abuses which might be apprehended from the weakness of the Prince of Orange.

The portion of authority which he or his family should retain in the new system would be matter proper for discussion; and you may say that a person on the part of England will meet such person on the part of Holland, by which I mean all the provinces, as shall be sent to any convenient place that they shall name, confidentially to confer upon these important concerns.

651. STAMFORD AAN DEN PRINS, 27 Aug. 1798 [3]).

Mgr. le prince héréditaire d'Orange m'écrit dans toutes ses lettres que V. A. S. désirait que je retournasse à Berlin, afin de m'y trouver à portée de profiter des circonstances qui peuvent se présenter encore d'opérer quelque bien. Je ne cacherai pas à V. A. S. que je me sens une grande répugnance de rentrer dans le margouillis politique de cette cour, où l'ineptie, si ce n'est la fourberie

1) Bij den brief van 17 Juli.

2) *Grenville Papers* IV, 365. — Uit Londen. — King is de Amerikaansche gezant te Londen, W. V. Murray de Amerikaansche gezant in den Haag. — Zie over deze correspondentie onze inleiding.

3) F. O., Foreign various 322. — Uit Brunswijk.

du ministre principal enfonce de plus en plus un jeune roi qui ne montre point d'élévation dans les sentimens, aucune énergie, peu de lumières et nul désir d'en acquérir, en un mot où les choses marchent à la ruine d'un pas plus rapide encore qu'elles ne faisaient sous le règne précédent, parce que toute chute se fait par un mouvement accéléré. Cependant, malgré ma répugnance à rentrer dans une carrière avec la presque certitude d'y échouer encore, il n'est rien que je ne fasse dès qu'il s'agit de faire quelque chose qui peut être agréable à V. A. S.; mais pour que je me visse en état de travailler à Berlin du moins avec quelque apparence que mes peines ne seraient pas tout-à-fait perdues,. il serait indispensable que V. A. S. me chargêat d'une lettre de créance qui m'autorisant de soigner ses intérêts, me mît à même de pouvoir m'approcher de la personne du roi ou de ses ministres chaque fois que les circonstances l'exigeraient, et en second lieu que je fusse mis en état de m'établir à Berlin, pour le tems où mon séjour y serait trouvé convenable, sur un pied honnête et sans que mes affaires en fussent dérangées . . . . . Je ne cacherai point à V. A. S. que depuis la rupture des négociations de Berlin et le départ des ministres de Vienne en de Russie, je ne vois guères que le chapitre des accidens qui permette encore quelque espoir pour un heureux changement dans le système de la première de ces trois cours. Le Duc est désespéré. Il m'avait, depuis quelque tems, laissé un peu de côté, parce que je lui avais peint les choses très différentes de ce qu'on les lui avait représentées. Aujourd'hui que les faits ont justifiés mes prédictions, le voilà revenu, sans en être plus disposé d'agir comme il le pourrait. Une lettre qu'il a reçue de M. de Zastrow, aide-de-camp du roi et ami intime de M. de Haugwitz, dont il partage les principes, a opéré ce changement. Cet officier y dit des choses qui paraissent anoncer que Siéyès pourrait bien réussir enfin à entraîner la Prusse dans une alliance avec la France. Comme cela quadre parfaitement avec le soupçon que je nourris depuis longtems et dont j'ai souvent parlé au Duc, que Haugwitz cherche à amener les choses à un point où il pourra dire au roi que les circonstances nécessitent cette alliance, et que le prince Henri, qui la veut à toute force, va s'établir à Charlottenbourg pour être plus à portée d'y travailler, le Duc en a pris une telle épouvante qu'il en a perdu tout repos, sans toutefois vouloir se mettre en avant pour détourner l'horreur d'un pareil événement. Voilà où en sont ici les choses . . . . .

652. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 28 Aug. 1798 [1]).

. . . . . Je dois avoir l'honneur de vous informer qu'il est possible que j'aye l'honneur de vous faire ma cour à la fin d'octobre, mais la chose n'est point encore décidée, c'est pourquoi je désire qu'il n'en soit pas fait mention. Dès ce que j'aurai l'agrément du Roi, je vous annoncerai ma venue par la poste, mais je profite de cette occasion [2]) de vous informer de mon projet en ayant l'honneur de vous prévenir que je prends des arrangemens nécessaires pour connaître à cette époque la position exacte de la République,

---

1) H. A. — Uit Schönhausen.
2) Een graaf Frohberg die zich naar Engeland begaf.

et les facilités qu'on pourrait rencontrer en y tentant une descente soit par les Anglais soit par les Russes [1]), afin que muni de ces pièces, il me soit possible, en donnant ouverture au gouvernement brittannique, de lui montrer que la chose est faisable, et quelle assistance est à attendre de l'intérieur, et donnant ainsi une suite aux ouvertures que Lord Elgin a (je suppose) faites concernant une expédition contre la Hollande, aider à déterminer le ministère à tenter la chance . . . . . Je crois que même sans le secours des Prussiens il sera possible de tenter quelque chose, vu le grand mécontentement de la nation entière: que même parmi les chefs actuels il y en a qui peut-être faciliteraient le succès de l'entreprise . . . . .

653. MURRAY AAN RUFUS KING, 7 Sept. 1798 [2]).

I received your letter of the 16th August the 2d instant, but could not answer by the post of the 3d because of circumstances and the necessity of caution. The answer was: „that it would not do; that no plan containing any share of the Prince of Orange in government will do, and that, if England would give up the Prince of Orange, and agree to let the present constitution stand, and if Prussia (in concert with Great Britain) would cede a tract of country convenient to them (Holland) and useless to her (Prussia) on the east side of the Ems river, that then they would give a sum, or if more agreeable a fixed annual stipend, to the Prince of Orange."

I know nothing of the gentlemen with whom Mr. W : : : : : had the conversation in this affair. It is known but to four Dutch, and he is not one, though now it is probable he may be.

I can add nothing to the inducements in sound policy, which I have already, I think, with repetition stated. The object is very important, namely, to drive the French out. That alone is worth a war. The actual state of things presents the only means that ought to be used with good faith. The object once attained, the nation would be free to choose, consistently with that good faith which would be gratified by withholding all interference at such a time.

654. DE PRINS AAN LORD GRENVILLE, 15 Sept. 1798 [3]).

J'ai l'honneur de faire parvenir à V. E. une note que je la prie de vouloir bien mettre sous les yeux du Roi et de me faire parvenir ses intentions à ce sujet.

Ayant appris que le Duc de Brunswic se rendait à Potsdam vers le temps des manœuvres j'ai fait savoir au général major de Stamford que je

---

1) „Nous avons proprosé à la cour de Londres un traité de subsides tel que celui que feue l'Impératrice allait conclure en 1796. Dès qu'il sera en règle, nous ferons marcher 60.000 hommes au Rhin; il restera en Pologne une armée d'observation pour contenir le Roi de Prusse. Si on l'entraine à favoriser l'ennemi, cette armée punirait la trahison" (Panin aan Stamford, Berlijn 30 Aug. 1798; F. O., Foreign various 322). — Vgl. *Grenville Papers* IV, 283, 297.

2) *Grenville Papers* IV, 366. — Uit den Haag.

3) F. O., Holland 59. — Uit Hampton Court.

désirais qu'il se rendit à Potsdam vers ce temps-là. V. E. m'ayant écrit qu'il serait à souhaiter que M. de Stamford pût rester à Berlin, et le temps étant trop court pour demander auparavant les ordres de S. M., j'ai cru remplir ses intentions en faisant cette démarche. Si V. E. désire quelque changement dans l'instruction ou la lettre de créance, ou qu'elle préfère qu'elle ne parte pas mardi prochain [1]), je la prie de me le faire savoir. Je crois de mon devoir d'ajouter encore ici que si l'intention de S. M. Brittannique fût comme je m'en tiens assuré d'effectuer la délivrance de la République des Provinces-Unies du joug des Français, elle peut entièrement disposer de mon fils ainé ainsi que de moi pour travailler à ce but. Nous sommes prêts à tous les sacrifices qu'on pourrait exiger de nous, qui auraient pour but la délivrance de notre patrie et de lui rendre son indépendance et son gouvernement légitime. V. E. sentira certainement que mon fils se trouve dans une position très délicate et que la mienne exige aussi des ménagemens et ne nous permet pas de nous exposer sans nécessité et avant que le moment de ça soit venu. Mon fils a obtenu la permission du roi de Prusse de venir ici vers la mi-novembre et se propose de partir d'Allemagne vers le 28 ou 29 octobre.

[De bijgevoegde nota houdt aanbieding in der hier volgende ontwerp-instructie voor Stamford: [2])]

Le Prince d'Orange étant parfaitement satisfait de la manière dont le général major de Stamford s'est acquitté des commissions dont il l'avait chargé, tant à Vienne qu'à Berlin, le charge de continuer à veiller à ses intérêts et ceux de sa maison et lui donne pour cet effet la lettre de créance ci-jointe au roi de Prusse [3]), l'autorisant jusqu'à nouvel ordre de se rendre à Berlin ou Potsdam, aussi souvent qu'il jugera que sa présence pourrait y être utile.

Le général major de Stamford se concertera dans toutes les choses relatives à sa mission avec le Prince Héréditaire d'Orange. Il tâchera sur toutes choses de contreminer les mauvais desseins des Français et de leurs adhérens, et d'empêcher qu'ils n'engagent le cabinet de Berlin à s'allier plus étroitement avec eux, et s'il se peut il tâchera d'effectuer que le roi de Prusse prenne une part active à la guerre en faveur de la bonne cause si elle se rallume sur le continent, pour délivrer l'Allemagne et la République des Provinces Unies du joug des Français, et ne perdra pas de vue que le Prince d'Orange désire par dessus toutes choses la délivrance de sa patrie et de l'Allemagne, et préfère de n'avoir point de dédommagement que d'en obtenir un qui devrait lui faire perdre l'espoir de revoir sa patrie libre et heureuse.

Le Prince d'Orange s'attend que le général major de Stamford continuera à le tenir informé de ce que viendra à sa connaissance qui pourrait l'intéresser, et l'autorise dans le cas où il y eût quelque affaire importante et secrète dont il fût utile qu'il fût promptement informé, de lui envoyer un courrier s'il

1) 18 September.

2) „Votre père a adopté mes idées dans ces pièces pour la plus grande partie" (de Prinses aan den Erfprins, 17 Sept. 1798; H.A.).

3) Ook van dezen geloofsbrief is het ontwerp bijgevoegd; het stuk is in de gewone termen en levert niets bijzonders op.

ne se présente pas d'autre occasion sûre et prompte, qui pût en tenir lieu.

Si le général major de Stamford jugeait nécessaire de concert avec le Prince Héréditaire d'Orange et avec la connaissance et l'approbation de S. M. Prussienne de se rendre encore à Vienne pour le bien des affaires générales ou des intérêts du Prince d'Orange et de sa maison, le Prince d'Orange l'autorise à s'y rendre.

655. LORD GRENVILLE AAN DEN PRINS, 16 Sept. 1798 [1]).

J'ai l'honneur d'accuser la réception de la lettre dont V. A. S. a bien voulu m'honorer, ainsi que des papiers qui y étaient inclus. Je crois que si quelque chose pourrait encore disposer la cour de Berlin à prendre aux affaires de l'Europe la part que sa dignité et ses intérêts exigent, ce seraient les représentations du duc de Brunswic appuyées par celles du général Stamford faites au nom de V. A. S. et de Sa maison. La manière dont ce digne et excellent homme s'est conduit dans la dernière occasion à Berlin et à Vienne nous est un sûr garant que rien ne sera omis de sa part qui pourrait contribuer à la chose publique, et je puis répondre d'avance que les instructions que V. A. S. propose de lui donner sont parfaitement d'accord avec les sentimens du Roi, auquel je ne manquerai pas de les sonmettre selon les ordres de V. A. S.

656. DE PRINS AAN DEN ERFPRINS, 17 Sept. 1798 [2]).

[Uitlating over mogelijke aanvalsplannen op de Republiek; de Oostenrijksche gezant Starhemberg wijst hem op het belang van Walcheren]. Il me paraît que l'idée n'est pas mauvaise, mais qu'on ne doit pas se borner à la Zélande seule où l'on ne fait rien; d'ailleurs ce pays est si malsain dans l'automne que les troupes qu'on y enverrait seraient hors de combat dans les mois d'août, septembre et octobre. Je crois qu'il serait bon d'envoyer un corps pour s'emparer du Texel ou pour y faire une attaque dans le tems que l'on s'emparerait de Walcheren, mais la conquête de Walcheren sera toujours précaire tant que l'ennemi sera maître d'Anvers et de Bergen op Zoom, et il faudra toujours y tenir une escadre pour la garantir du côté de la Flandre hollandaise. Je crois que Walcheren pris ainsi que Schouwen, Zuid- et Noord-Beveland et Wolfaartsdijk, il faudrait tâcher de pénétrer en Hollande en s'emparant de Goedereede qui joint à Overflakkee vous mène jusque vis-à-vis de Willemstad par Ooltgensplaat; mais le passage plus loin et pour se rendre à l'île de Voorne et aux Beyerlanden sera difficile sans une bonne escadre de chaloupes canonnières, cutters et autres bâtimens légers avec quelques frégattes pour forcer le passage. Si la Prusse coopérait tout serait facile, et alors je me chargerais volontiers de l'entreprise, mais de prendre le commandement d'une armée étrangère, et que vous ne commandez que pour aussi longtems que les puissances qui la fournissent le trouvent bon, est une situation bien précaire. Le difficile est d'aborder dans l'île de Walcheren, car si l'on y est une fois en force, je ne crois pas qu'il soit fort difficile de faire le siège de Flessingue, à

1) F. O., Holland 59. — Uit Dropmore (het buiten van Lord Grenville bij Londen).
2) H. A. — Uit Hampton Court.

moins qu'on ne l'ait fortifié du côté de la terre depuis notre départ. Middelburg et Veere je ne les crois pas en état de soutenir un siège. Je suis en un mot prêt à tout faire, hormis une expédition de Quiberon ou le rôle du prétendant en Ecosse, et je ne m'engagerai à rien sans savoir ce qui est véritablement l'intention du gouvernement d'ici. On ne m'a rien promis de pareil et je crois que je dois attendre qu'on me le propose avant de m'offrir ou de proposer pareille expédition qui est toujours fort hasardeuse, surtout sans l'appui et la concurrence de la Prusse, mais si la Prusse voulait coopérer, rien ne serait plus facile selon moi. Les Prussiens devraient venir par l'Oost-Frise et le pays de Clèves, pénétrer par l'Overyssel, détâcher un corps pour s'emparer de la Frise et de la Groningue et faire le siège de Coevorden, et le grand corps devrait passer l'Yssel et marcher droit sur la ligne du Grebbe, tandis qu'une autre colonne tâcherait de tourner la ligne en marchant par la Betuwe sur Gorcum. Je sais bien que tout cela n'irait pas si facilement qu'en 1787; qu'il faudrait plus de monde et de tems, mais la diversion qui se ferait du côté de la Zélande et du Texel diviserait les forces de l'ennemi et ferait qu'on en aurait meilleur marché que sans cela. Il ne faudrait pas s'arrêter quand les sept provinces seraient délivrées, mais il faudrait tâcher de conquérir les Pays-Bas, afin de prévenir que le pays de France ne soit limitrophe de la République des Provinces-Unies, et peut-être que l'on pourrait faire des arrangemens qui pourraient être avantageux à la Prusse, à l'Angleterre et à la République des Provinces-Unies, en laissant l'Empereur s'agrandir en Italie, moyennant qu'il cède les Pays-Bas. Vous voyez que je suis un peu dans les espaces imaginaires, mais c'est le défaut des vieillards . . . . .

657. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 24 Sept. 1798 [1]).

La politique du cabinet de Berlin paraît être entièrement changée, et je puis vous informer que l'armée de démarcation va être rendue mobile, et que le reste recevra des ordres de se préparer à marcher pour pouvoir soutenir la guerre si les Français ne veulent point faire ce qu'on demande d'eux. Ceci pourrait faire du changement à mes projets de voyage, et je pense que d'ici à quinze jours la chose sera décidée [2]). Le Duc est on ne peut pas plus content [3]). Les dispositions en général paraissent parfaites, en particulier dans l'armée, et si la guerre a lieu, tout ce qui ne sera pas absolument nécessaire pour maintenir la police dans les provinces marchera, et le Roi

1) H. A. — Uit Schönhausen. — De Erfprins bezocht begin Oct. zijne bezittingen in Zuid-Pruisen, was 16 Oct. te Postdam terug, vertrok vandaar 19 Oct. en scheepte zich, na een bezoek aan den hertog van Brunswijk, 25 Oct. te Cuxhaven in naar Engeland.

2) „Quelle que soit la situation, si vous pouvez, venez: c'est le seul moyen d'avoir des instructions et des autorisations. Il y a beaucoup d'espérance de pouvoir dire bientôt que cela va bien, et vers la délivrance de la République, mais tout plan de négociation doit aller de concert avec vous. Votre père pense aussi comme cela; ses dispositions sont favorables. Ici on est tout zélé pour nous" (de Prinses aan den Erfprins, 9 Oct. 1798; H. A.).

3) „C'est à bien juste titre, mon cher général, que vous avez mis toute votre confiance dans le succès des efforts de Mgr. le Duc de Brunswick pour raffermir M. de Haugwitz. Il est tout autre depuis son entrevue avec ce prince, et il s'est fort bien conduit dans nos conférences" (Panin aan Stamford, 2 Oct. 1798; F. O. Foreign various 322).

commandera une armée et le Duc une autre. Au cas que la guerre ait lieu la Hollande sera naturellement un des objets dont on s'occupera, et je prierai que mon père veuille me donner des instructions et des autorisations par rapport à la manière de me conduire si nous y rentrons. Le comte Panin a reçu des instructions très amples pour traiter et même des autorisations pour conclure, et on est assuré que l'Empereur de Russie fera marcher plus de troupes qu'on ne l'avait supposé jusqu'à présent.

658. GARLIKE AAN LORD GRENVILLE, 3 Oct. 1798 [1]).

What I have now the honour of communicating to your Lordship was confided to me in a private conversation with Count Panin. In the opportunity which he had of talking with the Duke of Brunswick at the Potsdam review, H. S. H. asked him whether, in the possible case of the renewal of hostilities on the part of the German powers, it had occurred to them to fix the boundaries of the respective countries which might become practicable at the peace. Count Panin answered that he did not believe that anything respecting it had been suggested by either of them; that he was much struck by the penetration and foresight of H. S. H. on the subject, and that with the Duke's permission he would mention it to the Emperor. Count Panin accordingly wrote to H. I. M., and with so much secrecy that the letter was directed to be delivered *en mains propres.*

The light in which Count Panin considers the Duke of Brunswick's question is that the object of it had previously furnished matter of conversation with the King of Prussia, and that it was made for the purpose of discovering how far the Emperor might be disposed to consent to a considerable acquisition of territory to Prussia on the side of the Low Countries, if, in the course of events, it should become necessary or practicable. He told me that he did not believe Russia would object to such an aggrandizement, and that a new Prussian frontier on that side might become desirable for the future tranquillity of Europe.

At the same time, it was evident from the manner in which Count Panin spoke and dwelt on this point, that he thought it neither unlikely nor unreasonable for Russia, in such a possibility, to look for some cession (he did not say, nor express the idea of an equivalent) from this country. Some allusion was made to the port of Memel.

Although this letter may be a premature reference to the discussion of such important questions, I have nevertheless thought it best on the whole to submit it to your Lordship. I am certain that Count Panin had no view in speaking of it to me; and I take the liberty humbly and earnestly to suggest that it be not mentioned to Count Woronzow . . . . .

659. MURRAY AAN RUFUS KING, 6 Oct. 1798 [2]).

I have again been asked about the subject of my last by the same person.

1) *Grenville Papers* IV, 333. — Uit Berlijn (private). — Garlike is de Engelsche legatie-secretaris te Berlijn, thans zaakgelastigde na het vertrek van Lord Elgin; Woronzow is de Russische gezant te Londen.

2) *Grenville Papers* IV, 366. — Uit den Haag.

This proceeds both from the hopes entertained, and in the gravest manner, of success, and from the prospect of war, because in case of war all things ought to be previously understood and arranged. I was asked on this subject, solicitously, yesterday.

What you say to me will be delicately used. You would wish to know the state of parties here. Without adding anything to what I have mentioned often, I will say only what I think will follow the commencement of a war on the Rhine. I think that the party spirit will be high if France withdraws her troops, but that this fervour will be without effect, as long as England withholds the pledge which I have often mentioned as essential to the expulsion of the French.

660. DE PRINSES AAN HENDRIK FAGEL, 8 Oct. 1798 [1]).

Voici, monsieur, la pièce dont je vous parlais. M. Tollius la dressa en en 1795, seulement comme un canevas sur lequel on pouvait travailler pour atteindre le but principal, celui de procurer à la République une existence aussi heureuse, et aussi solide, que des institutions humaines peuvent la donner. De depuis il a beaucoup retouché sa pièce. L'original est entre les mains du Prince, et j'ai ajouté à ma copie les changemens qu'il y a faites: c'est tout ce que vous trouverez écrit de ma main dans la pièce même.

L'idée de Tollius de prendre l'union d'Utrecht pour base de tout arrangement, et de ne présenter les changemens que comme des amplifications ou explications de celle-ci, me semble très sage, mais j'avoue que je n'oserais pas décider de même que tout ce qu'il propose mènerait au but; sûr est-il que cela demande un examen bien mûr de ceux qui sont à même d'en juger, et qui veulent le faire avec impartialité. Vous pouvez garder cette pièce autant que vous le trouverez bon, mais j'ose vous prier de ne pas la communiquer plus loin, avant que le Prince s'en soit expliqué, ce qu'il n'a pas pu faire jusqu'ici avec une entière connaissance de cause, s'étant borné à la parcourir, et remettant l'examen jusqu'au moment où il s'agira d'en faire l'application.

---

1) Archief-Fagel. — Vgl. *Gedenkstukken* II, p. CXXX, 983 noot. — Den brief, waarbij Tollius de eerste redactie in 1795 moet hebben ingezonden, heb ik niet aangetroffen; wel een brief aan de Prinses van 3 Febr. 1796, waarbij hij „eenige veranderingen" op het vroeger overgezonden ontwerp inzendt, met verzoek „dezelve te doen inlasschen in het stuk zelve, ten einde tegelijk met hetzelve te kunnen worden beoordeeld en afgekeurd of aangenomen." Met de Prinses zal het stuk nader besproken zijn gedurende Tollius' aanwezigheid in Engeland in het najaar van 1797; de redactie die hierbij aan Fagel ter kennisneming wordt gezonden, dagteekent dunkt mij uit dien tijd. — Fagel zond het stuk spoedig terug zonder in uitvoerige beschouwingen te treden. Hij had er eene copie van genomen, die onder zijne papieren voorkomt, doch door ons niet voor den druk gebruikt wordt, als minder volledig dan het exemplaar waarnaar hij copieerde en dat hij terugzond; het ligt, met zijn (Fagel's) briefje er bij, in H. A., catal. 18 n°. 402 T^{III}, onder de brieven van Tollius aan de Prinses. Het is een afschrift in een klerkenhand van 's Prinsen secretarie, met bijgeschreven veranderingen in de hand der Prinses (zie boven). Het origineel dat zij zegt onder den Prins te berusten, is door mij niet teruggevonden. Al wat in de hand der Prinses is, wordt door mij cursief gedrukt, terwijl de oorspronkelijke redactie, welke door deze wijzigingen wordt vervangen, in noten door mij wordt medegedeeld.

Si vous voulez en garder une copie, cela dépend de vous, mais vous m'obligeriez beaucoup en prenant la peine de mettre sur le papier vos idées et vos remarques sur le tout. Vous comprendrez qu'en vous communiquant la pièce je n'ai nullement en vue qu'il faille s'y retenir, la chose peut et doit être envisagée de tous les côtés, et c'est un ouvrage bien digne de vous, monsieur, de toutes les façons . . . . .

[Bijgevoegd [1]):]

„POINTEN VAN OVEREENKOMST EN VERDRAG ter nadere confirmatie en ampliatie der Utrechtsche Unie aangegaan en gesloten tusschen Z. D. H. mijnen Heere den Prince van Orange en Nassau, Erfstadhouder van elk der ondergemelde provinciën, en van de Generaliteit, en tusschen de provinciën en leden van voorsz. Unie, door de ondergeschreven gedeputeerden derzelve, daartoe behoorlijk en speciaal gemachtigd zijnde" [2]).

Alzoo men, sedert dat de Unie van Utrecht aangegaan en de Republiek bij de gronden en verbintenissen daarin begrepen bestuurd geworden is, aan de eene zijde wel de uitnemendste voordeelen daarvan genoten, maar aan den anderen kant echter ook te meermalen, en bovenal in deze laatste tijden ongelukkigst ondervonden heeft, dat daar dezelve in vele opzichten alleenlijk is ingesteld geweest voor een tijdelijk verbond van onderlinge verdediging tegen den algemeenen vijand, en zulks tusschen provinciën alstoen nog zijnde en blijvende leden van den Heiligen Roomschen Rijke, nog door geene afzweering ontslagen uit den eed van hunnen wettigen Heer, en hebbende onderscheiden Stadhouders en capiteins-generaal van zijnentwegen over hun gesteld, uit alle deze hoofden ook verscheiden pointen, òf onaangeroerd gelaten, òf niet klaar en zeker genoeg zijn vastgesteld, welker stellige en duidelijke bepaling een langdurige ondervinding genoegzaam bewezen heeft niet te kunnen gemist worden, zoo min tot vaardig en gelukkig bestuur der gemeene zaak van een gevestigde en vrije Republiek, met eenen en denzelfden algemeenen Erfstad-

1) De bijlage naar H. A. (zie vorige noot).

2) Aan het stuk gaat de volgende inleiding vooraf (in de hand der Prinses, en dus niet tot de eerste redactie behoorende): „Alle andere ontwerpen, welke tot hiertoe zijn voorgedragen, schijnen gegrond op het denkbeeld, dat alle schikkingen meest of alleen zullen afhangen van de toegevendheid en gunst der Franschen, en hebben in dat gezichtpunt beschouwd, elk zijn verdiensten. De opsteller der volgende punten heeft de streelende hoop gevoed, dat men door eigen invloed zoude kunnen medewerken ten algemeenen beste, in welk geval het bewaren van Unie en Constitutie, welke door den ouderdom zelfs kragt en gezag hebben, verre verkieslijker is dan het involgen van den tuimelgeest der tijden in het hervormen van Staten op gevaarlijke grondbeginsels, en bij het invoeren van nieuwigheden, die nog nimmer zijn beproefd geworden. Van de keuze en bestelling hieromtrent zal, bij een gewenscht herstel van zaken, de duurzaamheid van de welvaart afhangen op welke de Republiek en het Erfstadhouderlijk Huis zal kunnen hopen. De opsteller van dit ontwerp verlangt en bidt uit dien hoofde te ernstiger, dat zijne gedachten nauwkeurig getoetst, en door lieden van kunde en ondervinding in Staatsbestuur van alle zijden, zoo ze des verdienen, overwogen worden, eer men hetzelve òf geheel òf ten deele 't zij goedkeure, 't zij verwerpe." — Deze woorden zullen van Febr. 1796 zijn; in den aanhef wordt blijkbaar op de plannen van Lampsins en d'Yvoy uit het najaar van 1795 gedoeld, welke door ons zijn medegedeeld in *Gedenkstukken* II.

houder, Erfcapitein en Admiraal generaal bij vrije verkiezing aan het hoofd van elke provincie en van de gezamelijke Unie geplaatst, als ter verhoeding van verderfelijke geschillen en verdeeldheden in dezelve. Zoo is het dat Z. D. H. etc. etc. etc. benevens die van den Furstendomme van Gelre etc. etc. etc. geraadzaam gevonden hebben niet alleen ter confirmatie van de voorsz. Unie van Utrecht met de bedingen en voordeelen daaruit spruitende, maar teffens ter nadere ampliatie van dezelve, ingevolge de faculteit, die daaromtrent door de bondgenooten bij het 22ste art. [1]) is voorbehouden geworden, te arresteeren en te sluiten de pointen hiernavolgende, wordende voor het overige en in allen gevallen in welken hier geene nadere en andere verbindtenissen zijn aangegaan, de voorsz. Unie van Utrecht van gelijke kracht en authoriteit gehouden als dezelve tot hiertoe is erkend geweest, en dus voor vervallen en van geenerlei kracht gehouden alle zoodanige artikelen als bij de bondgenooten nimmer in constant gebruik gebracht en hier niet weder herhaald zijn geworden, gelijk het 5de en 6de, 14de en 15de etc. [2]), blijvende echter in volle kracht en waarde alle voorzieningen en bestellingen, welke sedert het oprichten der voorsz. Unie van Utrecht door de gezamenlijke bondgenooten zoo in andere verschillende tijden als bijzonder in den jare 1651 en 1716 op het bestuur der algemeene zaken zijn gearresteerd geworden, zooverre dezelve niet reeds voorheen hetzij in kennelijk onbruik geraakt, hetzij door nadere bestellingen, of bij deze nieuwe pointen van verdrag en overeenkomst, zijn afgeschaft of veranderd geworden.

Art. 1. — De gezamentlijke bondgenooten belooven en verspreken zig onderling, dat zij de een den ander altijd en desnoods met gemeene macht zullen helpen maintineeren en beschermen, een ieder bij zijne souverainiteit, rechten, vrijheden, en praeeminentiën, met het Erfstadhouderschap, Erfcapitein-generaalschap, en Erfadmiraalgeneraalschap in het Huis van Orange, en dus bij de wettige constitutie van Regeeringe, zooals dezelve door hun onderling is gegarandeert geworden bij de acte daarvan gemaakt en bevestigd den 27 Juni 1788 welke hierbij gehouden word op het plechtigste vernieuwd en geconfirmeerd te zijn; ten welken einde ook alle misdaden, welke tegen de Unie of tegen de constitutie der bijzondere provinciën mogten begaan zijn, wel bij de gewone en in dergelijke delicten competente rechters der deliquanten berecht, maar derzelver sententiën in cas van bannissement of landontzegginge zullen gaan en gerespecteerd worden over alle de gezamentlijke provinciën, en geheele Generaliteit.

Art. 2. — Het verleggen van het krijgsvolk van den Staat en het geven van patenten aan hetzelve, zal van nu voortaan altijd en onherroepelijk verbleven zijn aan den Capitein generaal der zeven geunieerde provinciën, *zonder dat die patenten door eenige attaches van de Staten der bijzondere provinciën zullen behoeven bekrachtigd te zijn; en zonder dat ook het krijgsvolk, bij het in-of doortrekken van eenige stad of provincie, gehouden zal zijn tot het afleggen van eenigen eed van getrouwheid aan dezelve; doch zullen daarentegen alle officieren,*

1) De Unie te vermeerderen of te veranderen „by gemeen advys ende consent van de bontgenoten, ende anders nyet ".

2) Art. 5 en 6: gemeene middelen; 14 en 15: alimentatie kloosterlingen.

bij den eed op hunne aanstelling te doen, teffens trouwe en gehoorzaamheid moeten zweeren aan de Staten van elke bijzondere provincie, in welke zij zich in tijden en wijlen bevinden mochten, behoudens hooger goedvinden en order van den Capitein generaal, en zal bovendien door den Capitein generaal alle mogelijke toeverzicht gehouden worden tot het doen houden en bewaren eener goede discipline [1]), en zal hij in de tweede plaats niet alleen van alle verlegginge van krijgsvolk en uitgevaardigde patenten terstond doen kennis geven aan den Raad van State, maar teffens zorge dragen dat de commandeerende officieren van alle zoodanige troupes als patent zullen krijgen om naar eenige stad ofte provincie te marcheeren, strictelijk daartoe gehouden worden, dat zij niet slegts bij hunne aankomste, op behoorlijk vertoon van hunue patenten, den vereischten eed doen aan zoodanige stad of provincie, maar zij ook vooraf aan de heeren Staten dier provincie en magistraten dier steden tijdige advertentie van hunne aanstaande komste doen overbrengen *en hunne patenten doen vertoonen* met opgave van de manschappen en paarden voor welke zij logies bekomen, ten einde hieromtrent op alles zoo voorzien te worden, als tot het meeste gerief van het militaire en tot het minste bezwaar van burgers en inwoonders zal bevonden worden te behooren, *zullende voorts het gemelde krijgsvolk alle excijnsen en imposten betalen, nevens de burgers en inwoners van de plaatsen waar ze gelegd zijn; maar echter op hunne marschen en tochten, teffens met alles, wat bij deze en andere gelegenheden ten koste van den lande vervoerd word, vrij zijn van alle tol-, weg- en bruggelden en dergelijke bezwaren, uitgenomen gierbruggen, ponten, en andere vaartuigen.*

Art. 3. — Opdat verder het gemelde krijgsvolk ingevolge voorsz. 7de art. als krijgsvolk van de Unie onder geen prætext door eenige bijzondere provincie aan den dienst of orders der Generaliteit onttrokken, en bovendien op eenen vasten en gelijken voet betaald worde van zijne soldije, zullen voortaan de repartitiën der militie op bijzondere provinciën, gelijk ook de eeden, welke aan dezelve uit dien hoofde gedaan wierden, eens voor al zijn afgeschaft, en zullen integendeel de provinciën die penningen, welke zij ter voldoening *hunner quotes verschuldigd zijn, eenvoudig doen overbrengen in eene algemeene krijgscasse der Unie, ten einde* daaruit [2]) de betalingen aan de militie behoorlijk, en op vaste termijnen *zonder korting* zullen kunnen geschieden.

Art. 4. — Ten einde ook het bewaren der goede discipline bij voorsz. 7de art. der Unie en bij het 2de der tegenwoordige pointen vermeld, door geene ontijdige geschillen tusschen militaire en civile rechters gestremd of in 't geheel verhindert werde, zullen van nu af in alle steden en plaatsen zonder onderscheid alle gemeene of communia delicta, door militairen niet onderling

---

1) Oorspronkelijke redactie: „doch zal bij in de eerste plaats gehouden wezen te doen observeeren alle die voorwaarden en bedingen, aan welke het goedvinden dier provinciën bij het 7de art. der Unie is onderworpen, bijzonder ten opzichte van den particulieren eed door het krijgsvolk aan steden of provinciën te doen, en ten opzichte van het doen houden en bewaren eener goede discipline," enz.

2) Oorspronkelijk: „welke zij ter voldoening der armee van den Staat zullen overgenomen hebben te dragen, bij vervolg zoo tijdig doen overbrengen aan eene algemeene generaliteits krijgscasse, dat daaruit" (enz.).

tegen elkander, nogte ook op hunne posten, wachten, en tochten, of wel hetzij te velde, hetzij in hun garnisoen of in cantonnementen, hetzij anderszins agter hunne vaandels zijnde, bedreven, altijd achtervolgd en gestraft worden [1]) *zoo zij in een garnisoensplaatse bedreven zijn, bij eene vierschaar van zeven rechters, drie benevens eenen president uit de burgelijke overheid van die garnisoensplaatse, en drie door den commandant van het garnisoen te committeeren, welke vergadering, evenals de gewoone krijgsraden, door den garnisoens auditeur zal worden geadsisteerd; dan, zoo het delict ten platte lande, ofte anderszins buiten eenige garnisoensplaatse mogt gezegd worden begaan te zijn, zal de zaak in de naaste garnisoensplaatse op voorsz. wijze behandeld, en zullen de vonnissen in 't een zoowel als ander geval overgebragt worden aan den Capitein generaal, zoo wanneer dezelve vallen mochten in de termen nader bij dit art. bepaald*, maar zullen integendeel weder in alle steden en plaatsen zonder onderscheid alle militaire misdaden, bij wien ook begaan, gelijk ook alle commune of gemeene misdaden, door militairen onderling bij den een tegen den anderen, of wel hetzij op posten, wachten en tochten, hetzij te velde, in garnisoenen of in cantonnementen, hetzij anderszins agter hunne vaandels zijnde bedreven, eeniglijk en alleen staan ter cognitie van den militairen rechter, ende met naame van den *regiments of* garnisoens krijgsraad, of van den krijgsraad te velde, welker sententiën, bijaldien in dezelve de eer of het leven van den beschuldigden mogten geconcerneert zijn, alvorens ter executie gelegd te worden, teffens met de informatiën en verdere stukken van den processe, ter examinatie zullen moeten worden overgezonden aan den heer Capitein generaal, die de voorsz. vonnissen zal doen onderzoeken door een raad van krijgstucht daartoe in te stellen, en vervolgens de voorsz. vonnissen zal kunnen mitigeeren, altereeren, vernietigen, of zoodanig verder disponeeren, als hij bij advies van den voornoemden raad van krijgstucht, na recht en billijkheid ten meesten oirbaar van den lande zal oordeelen te behooren.

Art. 5. — De Capitein generaal namentlijk zal zig ter zijner hulp en voorlichting in dezen eenen zoodanigen raad van krijgstucht formeeren en daartoe op een billijke en nader te bepalen jaarwedde benoemen vier (drie) stafofficieren en drie (twee) aan een der universiteiten in de Republiek gegradueerde rechtsdoctoren, bij welken raad de overgezonden vonnissen en daarbijgevoegde documenten, na door den Capitein generaal in hunne handen gesteld te zijn om te dienen van bericht en advies, onderzocht, desnoods nadere informatiën ingewonnen, en daartoe niet alleen militaire maar ook politieke personen, dog de laatsten bij overdaging door hunnen ordinaris rechter, voor hun raden van krijgstucht zullen kunnen gedagvaard worden om als getuigen gehoord, gerecolleert *of geconfronteert* te worden, zooals de zaken het zullen mogen vereischen, zonder dat zig geciteerden des zullen mogen onttrekken, mits voor reis- en teerkosten, mitsgaders geledene verzuimen, in redelijkheid wordende gededommageert, terwijl ondertusschen de voorsz. raad altijd zal gehouden zijn om zoodra mogelijk, uiterlijk althans binnen twee maanden na het eerste ontfangen der vonnissen, deswegens een behoorlijk rapport en advies, door eene der drie (twee) rechtsdoctoren met duidelijke opgave van redenen en

---

1) Oorspronkelijk: „gestraft worden bij den civilen of politieken rechter, maar zullen" (enz.)

motiven ingesteld en door de gezamentlijke leden van den raad geteekend, aan den Capitein generaal te presenteeren, bij wien echter het recht en de faculteit zal blijven om gratie te prefereeren voor rigueur van justitie, gelijk ook de vrijheid tot het beroepen van eenen vollen en grooten krijgsraad, ingevalle hij eenige zaak zwaarder mogte inzien dan ze bij het rapport zal zijn voorgedragen, zullende in dergelijk geval bij voorsz. grooten krijgsraad gewezen worden bij arrest, en dus geene verdere provocatie, nog revisie vallen van deszelfs sententiën.

Art. 6. — Hoezeer het 8ste art. der Unie tot hiertoe nog niet in gebruik heeft kunnen gebragt worden, zullen evenwel door de gezamentlijke bondgenooten zoo spoedig mogelijk deliberatiën worden ingesteld, om den geschikten voet te vinden en te beramen, op welken, ter handhaving vooral der inwendige rust, en ter verdediging desnoods van den lande, eene geregelde nationale militie zoude kunnen opgericht en onderhouden worden.

Art. 7. — Geene tractaten, hetzij van vrede, hetzij van eenen anderen aart, gelijk ook geene aanvaarding van oorlog, nog dragen van consenten of instellingen van lasten, tollen of licenten uit naam der Generaliteit hetzij binnen de provinciën, hetzij buiten dezelve geheven wordende, nog ook eenige opneming van naburige landen ofte steden in de Unie zullen mogen worden besloten en vastgesteld, dan bij de geunieerde provinciën gezamentlijk, zonder dat echter daartoe in het vervolg gemeen advis en consent zal vereischt worden gelijk bij het 9de en 11de art. der Unie alleenlijk bij provisie en tot anders zou worden geordonneert, is bepaald geworden, maar zullen integendeel, om alle inconveniënten dewelke dikwerf uithoofde van dit artikel geboren zijn, volkomen af te helpen, de gezamentlijke provinciën voortaan over alle zaken besluiten bij eene meerderheid van vijf, ofte ook, zoo onverhooptelijk eene of twee derzelven niet ter vergadering mogten kunnen verschijnen, van vier of drie stemmen tegen twee, mits onder die vijf of drie respectivelijk zig zullen moeten bevinden twee der drie volgende: Holland, Zeeland, Vriesland [1]). Voorts zal in alle andere zaken besloten worden bij eene eenvoudige meerderheid, en zoo in het eene als andere geval de minderheid gehouden zijn zig aan de besluiten dier meerderheid te gedragen en de uitvoering van dien, zoo veel van haar zal afhangen, te helpen bevorderen, op poene dat zoodanige provincie, welke zich daaraan zoude willen onttrekken, ofte welke speciaal met *het aanwijzen en afstaan der lasten ter afdraging* [2]) harer quote mogt achterlijk zijn, tot twee volle maanden *na den dag van 't genomen besluit* [3]) eerstelijk door den Raad van State zal beschreven en aangemaand, en, bij voortdurende nalatigheid, na verloop van zes weken, van wegens *den Raad der Unie* [4]) met eene commissie *bestaande uit leden der generaliteits-collegiën* ten kosten dier provincie *zelve* zal bezonden worden [5]) *ten einde hare finantiën onderzocht en genoegzame*

1) Als noot hierbij, in de oorspronkelijke redactie en niet geschrapt: „Gelderland? Twee van de drie meestbetalende?"

2) Oorspronkelijk: „met het opbrengen harer quote".

3) Oorspronkelijk: „na den bepaalden dag der betaling".

4) Oorspronkelijk: „van wegens de Generaliteit".

5) Oorspronkelijk: „zal bezonden worden, en wanneer zij daarna binnen nog twee maanden na het aankomen der voorsz. commissie op haar territoir niet zal voldaan hebben aan hare verplichting, geheel verstoken zijn van" (enz.).

lasten voor haar geweigert consent aan de Generaliteit geadsigneert worden, tot welke assignatie van lasten, gelijk ook tot betaling van gedragen maar niet gepresteerde consenten, na verloop van zes maanden sedert den dag dat dezelve hadden moeten geschied zijn, parate executie van wegen den Raad der Unie op alle bezittingen en inkomsten dier provincie zal kunnen worden gedirigeert, waartoe de Capitein generaal der Unie zal gehouden zijn, desnoods, de noodige adsistentie van militairen te verleenen, terwijl inmiddels van den tijd af dat tot de commissie van wegens de Generaliteit te zenden, zal besloten zijn, de gezegde provincie geheel verstoken zal zijn van zitting en stem in alle Generaliteitsvergaderingen, tot zoo lange, dat zig van haren plicht ten vollen zal hebben gekweten [1]) *en het voorts aan den Raad der Unie zal vrijstaan de verschuldigde penningen intusschen tegens behoorlijke interessen, ten laste der onwillige provincie, te mogen negocieeren, verklarende elke provincie nu voor alsdan, alle hare inkomsten en bezittingen op het krachtigste te verbinden voor alle dergelijke negociatiën, daarop aan de bondgenooten te cedeeren recht van parate executie.*

Art. 8 [2]). — *Ten einde namentlijk de kosten te vinden, welke voor den dienst der Unie zullen gevorderd worden, is men overeengekomen den voet der quote te blijven houden, zooals dezelve laatstelijk is bepaald geworden bij convenant en resolutie van 7 September 1792. Dan, ten einde ook de Generaliteit vastelijk verzekerd zij wegens de tijdige afdoening der gemelde quote, zal elke provincie aan dezelve jaarlijks moeten aanwijzen en afstaan zoodanige lasten in den haaren, als waaruit die quote genoegzaam kan gevonden worden, en zullen alsdan de ontfanger, of ontfangers dier middelen zich bij eede in handen van den Erfstadhouder, of van iemand van zijnentwegen te presteeren, verbinden, van geene penningen tot hunne administratie behoorende tot eenige andere orders hoegenaamd te zullen uitgeven en demandeeren dan allen ter casse van de Generaliteit en tegen behoorlijke quitantie daarvan, zoolange hem of hun van wegens den Raad van State niet anders zal zijn aangeschreven geworden; zullende gemelde Raad verplicht zijn nadat door de provincie hare quote volkomen zal wezen voldaan, den voorsz. ontfanger of ontfangers bij aanschrijving te herstellen in de vrijheid, om van de penningen hunner comptoiren zoodanig ander gebruik te maken, als hun bij de Staten hunner provincie zal worden geordonneert, en teffens aan de laatstgemelde Staten kennisse te geven van deze hunne aanschrijving, terwijl eindelijk, bijaldien de aangewezene en afgestaane belastingen niet toereikend mogten zijn ter afdraging der quotes, het daaraan ontbrekende door de provincie zal moeten worden gesuppleert uiterlijk binnen zes weken na den dag waarop het had moeten betaald worden, zullende bij ontstentenisse van dien gehandeld worden, zooals bij het vorige art. is vastgesteld geworden.*

Art. 9. — Om bij vervolg, zooveel mogelijk, alle afwijkingen af te

1) Oorspronkelijk volgde hier: „alles echter met dien verstande dat zoodanige provincie ingeval onvoorziene en buitengewone onheilen oorzaak mogten zijn van haar agterwezen, dezelve tijdig zal kunnen vertoonen aan de bondgenooten, en deze alsdan bij advis van den heere Erfstadhouder met alle zoodanige schikkingen zullen genoegen nemen als de bijzondere omstandigheden van zoodanige provincie naar rede en billijkheid zullen geoordeeld worden te vereischen."

2) Geheel nieuw; oorspronkelijk volgde op art. 7 het latere art. 9, dat eerst 8 geheeten heeft; enz.

snijden welke tegen het 12de art. der Unie in het stuk der munte mogten zijn ingeslopen, zullen, zoo spoedig doenlijk, bij de geunieerde provinciën deliberatiën worden aangevangen, om zich in dit stuk met den anderen te conformeeren, op zoodanigen voet als meest gepast zal gevonden worden, op den tegenwoordigen prijs van het muntmateriaal.

Art. 10. — Alzoo op het point der religie bij de gezamentlijke bondgenooten in den jaare 1651 nadere en andere verklaringen zijn gedaan dan bij het 12de art. der Unie hebben kunnen vervat worden, zal men zig bij vervolg blijven houden aan gemelde verklaringen, en aan hetgene sedert, tot hiertoe, onder het wettig bestuur der respective provinciën en der Republiek is gebruikelijk geweest.

Art. 11. — Alhoewel het 18de art. niet in alle zijne kracht en deelen heeft kunnen achtervolgd worden, zullen evenwel de provinciën bij vervolg omtrent elkander, zoo in het stuk van belastingen, als bovenal van convoygelden, alle zoodanige faciliteit en inschikkelijkheid gebruiken, als meest geschikt is om tusschen leden van een en hetzelfde bondgenootschap, door het begunstigen van elkanders bijzonder voordeel, onderling vertrouwen en goedwilligheid met de algemeene welvaart der geheele Republiek op het gelukkigst te bevorderen.

Art 12. — Ten opzigte van de vergaderingen der bondgenooten, en van het algemeen beleid van alle zaken de generaliteit der Unie betreffende, zal, bij ampliatie van het 19de art. der Unie, voortaan de volgende voet gehouden worden:

1°. Alle gedeputeerden der respective provinciën *tot eenige vergaderinge of collegie der Generaliteit* [1]) verschijnende, zullen [2]) *moeten zijn buiten eenigen militairen dienst, en gekozen worden bij den Erfstadhouder der Unie, uit eene nominatie van drie personen aan hem door de Staten der provincie te presenteeren. Wijders zullen deze gedeputeerden, alvorens in eenige dergelijke vergadering of collegie voor de eerste reize sessie te nemen, eens voor al in handen van den Erfstadhouder der Unie, oftewel bij deszelfs afwezigheid of ander beletsel in handen van den tijdelijken vice-president van den Raad der Unie, behoorlijken eed van trouwe afleggen aan de generaliteit derzelve Unie*, en daarbij beloven en zweren, dat zij in het openen hunner gevoelens en advisen, bij alle deliberatiën, zoo in de volle vergadering als daarbuiten, alleen zullen acht nemen op het algemeen belang van dezelve generaliteit der Unie, zonder zig daarvan te laten aftrekken, veelmin hetzelve tegen te werken, direct of indirect, door eenig bijzonder inzicht op de belangen hunner provinciën respectievelijk; aan welken eed zij ook naderhand voor alle dergelijke gelegenheden zullen verbonden blijven, zonder dat dezelve telkens zal behoeven herhaald te worden; zullende het genoeg zijn, dat diegenen welken denzelven eens hebben afge-

1) Oorspronkelijk: „ter vergadering van H. H. M. of in eenig ander generaliteitscollegie".

2) Oorspronkelijk: „zullen alvorens in dezelve voor de eerste reize sessie te nemen, eens voor al in handen van den tijdelijken president behoorlijken eed van trouwe afleggen aan de generaliteit der Unie, en daarbij" (enz.).

legd, daaraan behoorlijk herinnerd werden, zoo dikwerf zij, al was het ook na lange tusschenpoozing, zig opnieuw gedeputeerd zullen vinden tot vergaderingen of deliberatiën van het Bondgenootschap over eenige algemeene belangen van hetzelve, *welke herinnering alsdan aan hun zal moeten gedaan worden door den president, of het voorzittend lid van zoodanige vergaderinge of deliberatiën, als waarbij zij zullen verschijnen.*

2°. De vergaderingen van H. H. M. zullen altijd in 's Hage gehouden worden, en voortaan [1]) *met behoud van de titulature van Haar Hoog Mogende en van algemeene Staten of Staten Generaal der Vereenigde Nederlanden, onderscheiden zijn in een Raad der Unie en eene groote Vergadering der Bondgenooten: zullende die groote Vergadering de titulature voeren van Erfstadhouder en Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, gerepresenteerd bij gedeputeerden der geunieerde Provinciën (Bondgenooten), en bestaan uit zoodanig aantal van gedeputeerden, als elk der Bondgenooten zal goedvinden daartoe te committeeren*, en in dezelve verhandeld worden alle zoodanige zaken, als waartoe de gedeputeerden tot hiertoe met bijzonderen last van hunne principalen behoorden te wezen voorzien, gelijk oorlog, vrede, tractaten, petitiën van penningen, geldlichtingen, verschillen in eenige provincie, of van provinciën onderling, en dergelijke: terwijl de vergadering van H. H. M. *onder de titulature van Erfstadhouder en Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden in den Raad der Unie slechts uit weinige leden wegens elke provincie zal bestaan, niet zijnde in eenig ander dadelijk bewind of commissie van die provincie, of althans daarvan afziende voor den tijd dat zij zitting hebben in dezen Raade, aan welken alleen zal worden toegevoegd de Raadpensionaris van Holland, terwijl bij deze vergadering met communicatie en overleg desnoods* van den Raad van State en *steeds* bij advis van den heere Erfstadhouder, alle overige zaken zullen worden verhandeld en afgedaan, die *de buitenlandsche betrekkingen en belangen van* het Bondgenootschap en deszelfs souveraine beheering van de Generaliteitslanden, van de Coloniën van den Staat, en van de Oost-Indische Maatschappij betreffen.

3°. Bij deze vergadering *van den Raad der Unie* [3]) zal ook, zelfs wanneer de groote vergadering zal bij den anderen zijn, het representatif verblijven van de souverainiteit der Republiek, niet alleen ten opzichte van andere mogendheden en hunne ambassadeurs of ministers, maar ook ten opzichte van alles wat het gemeene bondgenootschap aangaat: weshalven ook alle prospositiën, verzoeken en adressen daartoe behoorende [4]), *hetzij aan den Erfstadhouder der Unie als president, ofte bij deszelfs afwezendheid of ander beletzel, aan den vice-president van deze vergadering persoonlijk ter hand gesteld, 't zij ingegeven moeten worden ter griffie van H. Ho. Mog. om door hun een van beiden gezien, en ter deliberatie van den Raad gebracht te worden.*

---

1) Oorspronkelijk: „voortaan onderscheiden zijn van een groote vergadering der algemeene Staten, zullende die groote vergadering bestaan uit zoodanig aantal van gedeputeerdens, als elk der Bondgenooten zal goedvinden daartoe te committeeren, en in dezelve" (enz.).

2) Oorspronkelijk: „slechts uit weinige leden wegens elke provincie, benevens den Raadpensionaris van Holland, zal bestaan, en bij dezelve met communicatie en overleg van den Raad van State" (enz.).

3) Oorspronkelijk: „van H. H. M."

4) Oorspronkelijk: „aan deze vergadering zullen moeten worden ingegeven".

4°. In alle voorkomende zaken, tot het bewind dezer vergadering behoorende, zal bij dezelve *met afschaffing van alle overneming* kunnen besloten worden bij de meerderheid; maar wat zij als te gewigtig daartoe mogt inzien ofte wat anderszins buiten den kring der gewone zaken zijn mogt, daarvan zal door haar gemaakt worden een punt van beschrijving voor eene groote vergadering, hetzij tegen den gewonen, hetzij tegen eenen buitengewonen tijd te beschrijven, na vereisch der omstandigheden.

5°. De groote vergadering der bondgenooten zal gewoonlijk eenmaal 's jaars te 's-Hage gehouden worden en zulks tegen den tweeden Woensdag in Februari, om te delibereeren over zoodanige door den Raad van State bij overleg van den Heere Erfstadhouder, Erfcapitein- en Erfadmiraal-generaal aan *den Raad der Unie* [1]) overgebrachte petitie van gelden voor het alsdan begonnen jaar, en over zoodanige andere pointen, als waarop de provinciën door *den Raad der Unie* [2]) met advis van den Heere Erfstadhouder ten minsten zes weken te voren zullen zijn beschreven geworden, terwijl voorts door *gemelden Raad der Unie* [3]) nog aan eene der provinciën, nog aan den Heer Erfstadhouder, nog aan den Raad van State zal kunnen worden geweigerd, hetzij eenig point of pointen, bij een derzelve daartoe opgegeven, in den gewonen brief van beschrijving in te voegen, hetzij ook eene buitengewone vergadering met advis als boven te beschrijven op zoodanige tijden en pointen van deliberatie, als door dezelve zal verlangd worden.

6°. De provinciën zullen daarop hunne gedeputeerden ten bestemden dage ter vergadering doen compareeren, behoorlijk onderricht van den toestand en het belang hunner provinciën ten opzichte der uitgeschreven pointen van deliberatie, met onbepaalden last om daarop ten meesten oirbaar der Unie te helpen besluiten, zonder echter hunne provincie in 't bijzonder aan meerder bezwaar te onderwerpen, dan door den band der Unie en door den aart der omstandigheden zal gevorderd worden.

7°. De gedeputeerden der provinciën zullen bij hunne aankomst te 's-Hage elk zijne commissie vertoonen en doen erkennen [4]) *bij den Erfstadhouder ofte den vice-president van den Raad der Unie, ende door eenen derzelve* of voor 't eerst in eed genomen of aan den reeds gepraesteerden eed herinnerd worden; voorts zullen zij allen, ten bestemden dage in de vergadering verschenen en aldaar [5]) *plaats genomen hebbende aan 't lager einde der tafel*, door de gewone vergadering van *den Raad der Unie* [6]) bij monde van den tijdelijken president *of vice-president* verwelkomt, en bij een kort voorstel van zaken onderricht worden van 'tgeen sedert hunne laatste vergadering bij *den Raad der Unie* [1]) aanmerkelijks zal voorgekomen, besloten en verricht wezen, ten einde de vergadering der bondgenooten, zoo op den inwendigen als op den uitwendigen staat der algemeene zaken behoorlijk zijnde voorgelicht, op des te zekerder

1) Oorspronkelijk: „H. H. M."

2) Oorspronkelijk: „de gewone vergadering van H. H. M."

3) Oorspronkelijk: „door gemelde gewone vergadering."

4) Oorspronkelijk: „doen erkennen ter vergadering van H. H. M., ende aldaar of voor 't eerst" (enz.).

5) Oorspronkelijk: „aldaar gezeten zijnde, door" (enz.).

6) Oorspronkelijk: „van H. H. M., plaats nemende aan het lager einde der tafel, bij monde" (enz.).

gronden moge voortgaan in hare deliberatiën, waartoe ook aan dezelve, zoo door *den Raad der Unie* [1]) en den Raad van State als door andere collegiën der Generaliteit, alle zoodanige openingen toegestaan en op alle zoodanige zaken advisen zullen gegeven worden, als zij zullen oordeelen van dezelve te moeten verlangen.

8°. De vergadering van *den Raad der Unie* [1]) zich vervolgens ter hervatting van hare gewone bezigheden geretireerd hebbende, zullen de bondgenooten [2]) *onder voorzitting van den Erfstadhouder of het eerste der tegenwoordig zijnde leden van elke provincie bij beurten, en geadsisteerd door den griffier van H. H. M. (zullende den oudste commis ter griffie bij den Raad der Unie vaceeren) niet alleen delibereeren, en na ingewonnen advis van den Erfstadhouder besluiten, zonder eenige overneming op de pointen hunner beschrijving, maar ook alles wat aan hun buiten die pointen door den Erfstadhouder der Unie zal worden voorgedragen, mogen in deliberatie nemen en des raadzaam vindende concludeeren, blijvende echter hierin aan elk der provinciën de vrijheid van overnemen, ten einde met bepaalden last voorzien te zijn binnen den tijd van vier weken, en bij achterblijven daarvan gehouden te worden in de te nemen resolutie te hebben geconsenteerd, zullende in deze vergadering vervolgens besloten worden* met zoodanige meerderheid van provinciën als gedeeltelijk in verscheiden zaken tot hiertoe gebruikelijk is geweest, gedeeltelijk omtrent sommige stukken van het gewichtigst belang bij het 7de der tegenwoordige punten is bepaald geworden, behoudens nogthans dat in geene artikelen van de Unie of van dit verdrag, gelijk ook in geen eenig deel der constitutie van den lande ofte van de bijzondere provinciën, eenige verandering zal kunnen worden geïntroduceert dan bij eenstemmigheid der leden en met advis van den Heere Erfstadhouder.

9°. Na het afhandelen van alles wat ter deliberatie zal genomen zijn, zullen zig de gedeputeerden der bondgenooten uit elkander scheiden, totdat ze op nieuws door de gewone vergadering van *den Raad der Unie* [3]), hetzij ter gewone tijd, hetzij buitengewoon, zullen beschreven worden ingevolge hetgeen daaromtrent bij dit artikel bepaald is onder n°. 5.

10°. In beide de vergaderingen van H. H. M. zal den Erfstadhouder der Unie eene adviseerende stemme hebben en aanhoudend presideeren: zoo echter, dat bij zijne afwezenheid of ander beletsel, het presidie zal waargenomen worden bij eenen vice-president, te weten den eersten der tegenwoordig zijnde gemachtigden van elke provincie bij beurten.

11°. Alle besluiten, placaten en publicatiën zullen derhalven gesteld worden ten name van den Erfstadhouder en de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden.

12°. Ook zullen de ambassadeurs, ministers en agenten van den Staat bij andere mogendheden, door den Raad der Unie op voordragt van den Erfstadhouder aan te stellen, hunnen last mede ontvangen, en dus gezonden worden uit naam van den Erfstadhouder en de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden.

---

1) Oorspronkelijk: „H. H. M."

2) Oorspronkelijk: „zullen de bondgenooten niet alleen over de pointen hunner beschrijving, maar ook over alles kunnen delibereeren wat aan hun zal voorkomen voor de welvaart van de Unie vereischt te worden, en zoo op het een als het ander van welken aart het ook zoude mogen wezen, na alvorens het advis te hebben van den Heere Erfstadhouder, vervolgens besluiten met zoodanige" (enz.).

3) Oorspronkelijk: „H. H. M."

13°. Eindelijk zullen insgelijks alle andere mogendheden verzocht worden de lastbrieven voor hunne ambassadeurs, ministers of agenten bij den Staat te willen doen luiden aan den Erfstadhouder en Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden, zullende gemelde buitenlandsche ministers ook alleen bij den Erfstadhouder of wel bij deszelfs afwezigheid of ander beletsel bij den meergemelden vice-president van den Raad der Unie hunne brieven overgeven, om daarop gedelibereert en geconcludeert te worden zooals men zal bevinden te behooren: blijvende aan alle bijzondere provinciën, steden en leden van dien ontzegd en verboden zich buiten weten en goedvinden der Unie 't zij openlijk 't zij bedektelijk in eenige verstandhouding met andere mogendheden in te laten, en zulks op zoodanige straffen als reeds bij het algemeene recht als bij 's lands wetten zijn bepaald geworden.

Art. 13. — De bestellinge en uitvoering van hetgeen bij de groote vergaderinge der bondgenooten zal zijn besloten en vastgesteld, zal gedemandeert worden aan de gewone vergadering van H. M. M., aan welke die besluiten terstond zullen worden overgezonden ten einde de executie daarvan langs zoodanige wegen en middelen te bevorderen, als zij na den aart van elk dier besluiten en de gewone order van zaken zullen bevinden te behooren.

Art. 14. — Naast de vergaderingen van H. H. M. zal de Raad van State blijven in alle bestuur en gezag, hetwelk bij denzelven tot hier toe onder het wettig bestuur der Republiek is gebruikt geweest, uitgezonderd alleenlijk de [1]) *judicieele zaken, waaromtrent hierbij anders is gedisponeert (artt. 4 en 22)*, alsmede de bezorging en het beheer van 's lands fortificatiën en magazijnen etc.: omtrent welke hierna nog (art. 15 en volgende) andere schikkingen zullen worden beraamd, maar zal daarentegen aan denzelven Rade worden toegevoegd en opgedragen het bestuur der finantiën van de admiraliteit ofte van de middelen te water, als makende een deel der algemeene inkomsten van de Unie; zoo echter, dat de casse en de fondsen der voorsz. admiraliteit altijd afgezonderd blijven van die der generaliteit; alles op zoodanigen voet, als bij eene nadere instructie door de provinciën te formeeren zal worden bepaald.

Art. 15. — De directie van het gewone onderhoud der fortificatiën en magazijnen *en andere 's lands werken* zoo in als buiten de provinciën, gelijk mede de formatie en organisatie der bij de groote vergaderinge van de bondgenooten geaccordeerde en bepaalde krijgsmacht van den Staat *met de aanstelling en bevordering van alle officieren bij dezelve* zal van nu voortaan privatelijk gedemandeert zijn en blijven aan den Capitein generaal, omme daaromtrent zoodanige bestellingen te maken, als hij na den aart der zaken en de gerecipieerde wijze van oorloge en van tactiek zal oordeelen best te convenieeren, mits de kosten niet excedeeren de sommen tot het een en ander bij de Generaliteit geaccordeert, en mits het getal der troupes niet minder zij dan bij dezelve zal zijn bepaald geworden.

Art. 16. — De Capitein generaal zal zig ter vaardiger en geregelder

---

1) Oorspronkelijk: „alleenlijk de militaire jurisdictie in crimineele zaken, waaromtrent hierboven anders is gedisponeert (art. 4), alsmede" (enz).

executie hiervan doen adsisteeren bij eenen Raad van Oorlog door hem te formeeren uit *eenige* [1]) generaals of hoofd-officieren van de armee met eenen secretaris, allen, benevens de geëmployeerden bij dit departement, bij den lande in redelijkheid te betalen, en zal voorts van alle orders door den Capitein generaal ten opzichte van hetgeen in voorgaand artikel is vermeld geworden uitgevaardigd, gelijk *ook* van alle gedane aanbestedingen, met de bestekken en teekeningen daartoe relatif, terstond copie worden overgezonden aan den Raad van State om te dienen voor communicatie, en ten einde vooral de noodige toeverzicht gehouden werde dat de aannemers ter behoorlijker tijd, ingevolge de bedingen der aanbestedingen, mogen betaald worden, bij welke bedingen zij altijd zullen moeten verbonden worden om hun werk behoorlijk van wegens den Raad van Oorloge te laten opnemen en goedkeuren, mitsgaders geene ordonnantie ter betalinge bij den Raad van State te verlangen dan bij overlegging van eene verklaringe dier goedkeuring, geteekend door dengeen of door diegenen, welke daartoe door den Capitein generaal zullen zijn gecommitteert geweest, en bovendien van zijnentwegen gevidimeerd bij den Raad van Oorlog.

Art. 17. — Ingeval eenige nieuwe werken of buitengewone reparatiën mogten noodig geoordeeld worden, zullen de bestekken, teekeningen en ramingen van kosten daartoe betrekkelijk door den Capitein generaal worden medegedeeld aan den Raad van State, welke, ingeval de kosten daarvan niet zouden kunnen bestreden worden uit de gewone fondsen ten dien einde geschikt, daarvan uiterlijk binnen veertien dagen zal opening geven aan den Capitein generaal, welke bij ontstentenisse van dergelijke waarschouwing, na verloop van dien tijd, met de opgegeven werken zal kunnen doen voortgaan, maar integendeel daarmede, ingeval van dergelijk voorstel van den Raad van State, zal supersedeeren tot aan beteren staat der casse, of totdat bij de bondgenooten in eene bijzondere petitie ter uitvoering van voorsz. werken zal wezen geconsenteert.

Art. 18. — De generale directie der zaken van de zee ofte van de admiraliteit *mitsgaders de aanstelling van alle officieren bij dezelve* zal voortaan zijn en blijven gedemandeert aan den Admiraal generaal der Vereenigde Nederlanden, welke in deze besturing zal worden geadsisteerd door eenen Raad van Marine door hem te formeeren uit *eenige militaire en civiele personen* [2]) benevens eenen secretaris, allen, gelijk mede de geëmployeerdens bij dit departement, van 's lands wegen behoorlijk te bezoldigen: bij advies van welken Raad de Admiraal generaal alles voorzien en bestellen zal, wat tot hiertoe door de bijzondere collegiën ter admiraliteit, die hiermede gerekend worden gemortificeert te zijn, is voorzien en besteld geworden, zullende echter de middelen te water onder de beheeringe gesteld worden van den Raad van State volgens hetgeen hierboven (art. 14) is bepaald geworden, en voorts *de judicature over wettigheid of onwettigheid van gemaakte prijzen, over fraudes en contraventiën, alsmede over ambtenaren en geëmployeerdens der admiraliteit in zaken hun post betreffende, gedemandeert worden aan het oppergerichtshof der Unie, en de cognitie over misdaden van officieren en scheepsvolk zoo aan boord als anderszins in dienst begaan, gelaten worden aan zoodanige scheeps- of andere buitengewone krijgsraden, als den*

1) Oorspronkelijk: „uit acht generaals".
2) Oorspronkelijk: „uit drie vlagofficieren en vier politieken".

Admiraal generaal zal goedvinden te bepalen en in te stellen. Terwijl eindelijk op het stuk van equipage, werven, magazijnen, en wat verder het werk en belang der admiraliteit specteert, vanwegen den Admiraal generaal, door commissarissen, directeuren en andere beambten van zijnentwegen, behoorlijke order gesteld en gehouden *zal* worden.

Art. 19. — Van alle orders door den Admiraal generaal uitgevaardigd, zal terstond kennisse gegeven worden aan den Raad van State, gelijk ook van alle aanbestedingen, met overzending van copiën der bestekken of teekeningen daartoe relatif, ten einde als hierboven bij het 16de art. omtrent den Raad van Oorlog in het breede is vastgesteld geworden.

Art. 20. — Ingeval van nieuwe of buitengewone onkosten, welke bij den Admiraal generaal mogten noodig geoordeeld worden, zullen de voorstellen en beramingen van kosten daartoe betrekkelijk door den Admiraal generaal voor of aan den Raad van State worden medegedeeld tot alle zoodanige eindens en gevolgen, als omtrent dergelijke voorstellen van den Capitein generaal hierboven bepaald is bij het 17de art. dezer overeenkomst.

Art. 21. — Ten einde laatstelijk, ingevolge de betoonde intentie der bondgenooten bij het 1ste, 9de, 16de en 21ste artikel der Unie van Utrecht eene zekere voorziening werde vastgesteld, om alle opkomende geschillen bij geregelde middelen getermineert en alle hevigheid van eigenrechting of geweld verhoed te zien, zoo zullen voortaan alle geschillen niet loopende over het verstand van eenige uitdrukkingen der Unie ofte dezer overeenkomst, welke hetzij tusschen leden van een en dezelfde provincie in welke hierop bij geene provinciale reglementen mogt voorzien zijn, hetzij tusschen twee of meer provinciën *wegens eigendommen of rechten* mogten gerezen zijn, wanneer zij zich over dezelve in der minne niet zullen kunnen verstaan, eerst en vooral ter kennisse gebracht worden van den Heere Erfstadhouder, welke zal trachten partijen te vergelijken bij vriendelijk accord, en bij ontstentenisse van dien hun zal vrijlaten de zaak [1]) *te brengen bij het oppergerichtshof der Unie, hetwelk alsdan zal kennise nemen van de gerezene geschillen ende daarover uitspraak doen, zullende de partijen gehouden zijn zich aan alle zulke decisie te gedragen*, maar zullen alle geschillen spruitende uit eenige donkerheid of twijfelachtigheid van uitdrukking in de voorsz. Unie ofte in deze overeenkomst, blijven staan ter beslissing van de gewone meerderheid der respective provinciën, geconfirmeert door het advis van den Heere Erfstadhouder; ofte bijaldien deze meerderheid en confirmate niet mogt kunnen gevonden worden, zal de uitspraak in maniere als boven gelaten worden *aan het oppergerichtshof der Unie* [2]).

---

1) Oorspronkelijk: „de zaak te compromitteeren aan vijf arbiters, leden of ministers van regeering ofte van hooge gerechtshoven zijnde in andere provinciën bij den Heere Erfstadhouder voor te stellen (of: bij de gezamenlijke partijen te kiezen en aan den Heere Erfstadhouder voor te stellen, om bij denzelven te worden verklaard voor aangenaam), hetwelk geschied zijnde, zullen de voorsz. arbiters, na behoorlijke aflegging van den eed van onpartijdigheid, kennis nemen van de gerezen geschillen, daarover uitspraak doen, en de partijen" (enz.).

2) Oorspronkelijk: „aan vijf arbiters, leden of ministers zijnde van hooge Generaliteits collegiën ofte van de Souverainen Rade van Braband, bij partijen gekozen en aangenaam verklaard bij den Heere Erfstadhouder".

Art. 22. — Tot afhelping namelijk en beslissing van alle mogelijke geschillen tusschen de provinciën of leden van dien, en tot de judicature over alle vonnissen, van welke uit de coloniën van den Staat wordt geappelleerd; gelijk ook over alle fraudes en contraventiën omtrent de middelen der Generaliteit, zoo te water als te lande, alsmede over alle civile amptenaren der Generaliteit in zaken hun ampt en post betreffende, en eindelijk over de wettigheid en verdeelingen van buiten en prijzen, zal bij de bondgenooten worden ingesteld een Oppergerichtshof der Unie, bestaande uit negen leden, een uit ieder der provinciën en een van wegens H. H. M., allen uit eene nominatie van drie personen door den Erfstadhouder te kiezen, en eenen bij hem zelfs aan te stellen: zullende het praesidium van dit gerichtshof zijn bij den oudsten in jaren der tegenwoordig zijnde leden, en alle vonnissen bij hetzelve gewezen worden bij arrest, zonder onderhevig te zijn aan appel of revisie.

Art. 23. — Alle deze voorsz. pointen en artikelen zullen voortaan gehouden worden als in de Unie zelfs geinsereert, en van gelijke kracht en waarde met dezelve, wordende hierbij ook geannuleert en tenietgedaan alles wat in onderscheiden reglementen, ordonnantiën of instructiën, zoo in de bijzondere provinciën als bij de Unie dezen contrarie mogt zijn gestatueert, voor zooverre zulks bij een dezer artikelen niet uitdrukkelijk mogt zijn geexcipieert en gereserveert geworden; *zullende tot meerdere vastigheid derzelve den Erfstadhouder en alle leden van Regeering, zoo in 't civile als justicieele, nu, en in der tijd, gehouden zijn bij eede te beloven de vorenstaande artikelen en den gantschen inhoud van dien te zullen achtervolgen en naleven, zonder tegen dezelve iets te ondernemen, directelijk of indirectelijk.*

Aldus deze pointen en artikelen gesloten en gearresteert *ende daarvan gemaakt negen brieven in behoorlijke forma geteekend en gezegeld* bij Zijne Doorl. Hoogheid mijnen Heere den Prince van Orange en Nassau, Erfstadhouder van elk der Provinciën en van de *Unie, alsmede* [1]) bij de gedeputeerden daartoe uitdrukkelijk gelast wegens het Hertogdom Gelre en het Graafschap Zutphen, wegens Holland, Zeeland, Utrecht, Vriesland, Overijssel, Stad en Ommelanden, *van welke negen brieven uitgeleverd zijn, één aan den heer Erfstadhouder; één om te verblijven ter griffie van H. H. M., en één aan ieder der Provinciën, in alle dewelke deze artikelen den ingezetenen bij publicatie zullen worden bekend gemaakt, en den eed op de onderhouding derzelve afgenomen zal worden van alle zulke personen als bij het 23ste art. zijn aangewezen.*

N. B. Indien men de Generaliteitslanden en het landschap Drenthe in de Unie zoude willen opnemen, is daartoe de vrijheid onbelemmerd volgens art. 7 dezer overeenkomst.

Provinciale voorzieningen [2]). Bij Staatsresolutie in elke provincie te bepalen en vast te stellen:

1. Dat zoo ter Staatsvergaderinge als bij alle andere collegiën van regeering

1) Oorspronkelijk: „en van de Generaliteit, ende bij" (enz.).
2) Ten vervolge op het eigenlijke stuk, maar daarmede één geheel uitmakende.

en bestuur binnen de voorsz. provincie in alle gevallen waarin voorheen eenparigheid van stemmen gevorderd wierd, voortaan zal kunnen en moeten besloten worden bij twee derde deelen der stemmen, blijvende in alle andere zaken de gewone en tot hiertoe gebruikelijke wijze van overstemming in haar geheel [1]).

2. Dat ter Staatsvergaderinge geen overneming om naderen last van principalen te vragen zal worden toegelaten in zaken, welke bij de pointen van beschrijving zullen zijn uitgedrukt, maar dat omtrent dezelve zal besloten worden bij die leden welke zig gelast en gereed zullen vinden; aan welker besluiten, hetzij bij eenparigheid, hetzij bij meerderheid genomen, de ongelaste en ongereede leden zig zullen moeten onderwerpen, zonder dat hunne stemmen aan de eene of aan de andere zijde zullen kunnen medegerekend worden.

3. Dat nieuwlings opkomende zaken, niet begrepen geweest zijnde in de punten van beschrijving, wel zullen kunnen worden overgenomen, maar dat teffens bij de meerderheid der vergadering de tijd bepaald zal worden op welken de deliberatiën daarover voortgaan zullen, en op welken ieder der leden daartoe met genoegzamen last zal behooren gereed te zijn, ten gelijken gevolge voor de ongereeden, als hiervoren is vastgesteld ten opzichte van zoodanige zaken, die bij de brieven van beschrijving waren uitgedrukt geweest.

4. — Aan den Erfstadhouder op te dragen de verkiezing van alle gedeputeerden tot eenige Generaliteitscommissie of collegie uit eene nominatie van drieën, door de Staten aan te bieden.

5. — Aan den Erfstadhouder op te dragen de verkiezing van gedeputeerden tot provinciale commissiën of colleges, uit eene nominatie van diegenen, die dezelven zenden.

6. — Aan den Erfstadhouder op te dragen de verkiezing van alle stedelijke regenten, uit eene nominatie van de stemgerechtigde burgers, gemeenslieden, boonheeren, etc. etc.

7. — Staatsbestuur af te nemen van alle collegiën van justitie.

8. — Het judicieele te ontnemen aan alle collegiën van bewind, als Gecommitteerde Raden, Gedeputeerde Staten, etc. etc.

9. — Bailliuwen aan te stellen door den Erfstadhouder, ten minsten met deszelfs voorkennisse en goedvinden.

10. — Formulier van last voor alle gedeputeerden ter Generatiteit, om het belang der provincie niet te beoogen tegen dat der Generaliteit.

11. — Militairen niet in stedelijke regeeringen, noch in de Generaliteitscollegiën.

N. B. Meer of minder invloed van de burgerijen op de keuze der regenten, ten einde de goedwilligheid des volks te winnen, en de overwegende macht der aristocratie te verminderen. Zie art. 6. Hiertoe konde ook dienen verheffing en aanneming van burgers in het lichaam der Ridderschappen.

---

1) Doorgehaald de volgende marginale noot: „N. B. Hier te letten op eenig aantal der voornaamste leden welke in elke provincie zig in die twee derde deelen zouden moeten vinden, bij voorbeeld, in Holland vijf van de negen eerste stemmen ".

661. PANIN AAN WORONZOW, 18 Oct. 1798 [1]).

Dans plusieurs entretiens confidentiels que j'ai eu en dernier lieu avec M. le comte de Haugwitz, il m'a fait des ouvertures d'un tel intérêt pour le gouvernement brittannique que je crois devoir en faire part à V. E., pour que mylord Grenville puisse prendre des mesures préalables au cas où les idées du ministre prussien s'accorderaient avec les siennes. Le papier ci-joint expose l'état de la question, et les points sur lesquels je pense qu'il serait utile de donner des ordres à la mission de Berlin . . . . . V. E. voudra bien observer que c'est Haugwitz et non le ministre du Roi qui a fait ces ouvertures, d'où il résulte qu'on peut également y donner suite, ou les ensevelir dans l'oubli. Je puis me tromper, mais je pense qu'il était de bonne foi en parlant de ce projet. Malgré cela, il n'y a guères d'apparence qu'il se décide de le négocier formellement avant que l'Empereur des Romains n'ait tiré l'épée, et qu'on ne voie des forces imposantes en Allemagne . . . . .

Mgr. le Prince héréditaire d'Orange a bien voulu se charger de ce paquet.

[Bijgevoegd:]

„EXPOSÉ DES QUESTIONS QU'IL FAUDRAIT SOUMETTRE A MYLORD GRENVILLE."

Depuis l'époque où on remarque un changement dans les opinions de M. le comte de Haugwitz, ce ministre a parlé dans plus d'une occasion avec chaleur du danger qu'il y aurait de laisser la Hollande sous le joug des Français. Il a dit même en propres termes: „Il n'y aura point de paix stable, ni de sûreté pour les puissances, tant que la Hollande et la Suisse seront dans leur état actuel". Il est à observer que M. de Haugwitz traitait cette question de son propre mouvement sans provocation quelconque, mais aussi toujours confidentiellement comme une opinion personnelle. Il est allé plus loin, et en parlant de la possibilité d'une coopération active de la Prusse dans la guerre actuelle, il a dit que le but principal de cette coopération serait la délivrance de la Hollande; et en cherchant à prouver les grands avantages qui en résulteraient pour la cause commune et pour chacune des puissances en particulier, il finissait toujours par dire: „Reste à savoir le prix que l'Angleterre attache à cette opération, et ce qu'elle donnerait pour en faciliter les moyens". Il paraissait regretter que S. M. Brittannique ne s'était pas jusqu'ici expliquée à ce sujet . . . . .

Comme il est assez vraisemblable que M. de Haugwitz n'en restera pas à ces insinuations, et qu'il cherche à pénétrer d'avance jusqu'à quel point la cour de Londres serait disposée à soutenir l'opération dont il s'agit, il serait peut-être utile d'avoir en réserve quelques instructions sur les questions suivantes:

---

1) *Grenville Papers* IV, 346. — Uit Berlijn. — „I do not understand that, on this occasion, Count Haugwitz made an allusion to the idea of territorial acquisition suggested in a private conversation bij the Duke of Brunswick to Count Panin; but I believe that the latter was not inattentive to the two questions relative to pecuniary and territorial compensation for the eventual cooperation of this country, coming, though at different times, from H. S. H. and from the Prussian minister" (Garlike aan Lord Grenville, 19 Oct. 1798; *Grenville Papers* IV, 349).

1°. Les dernières dispositions de la cour de Londres en faveur d'un subside, telles qu'on les a annoncées à mylord Elgin [1]), sont-elles applicables à ces cas, et peut-on en faire usage si M de Haugwitz entre en explication directe avec celui qui est chargé des affaires de Roi?

2°. Si le ministre se borne à en parler dans le ton amical et confidentiel au comte de Panin, comme il a fait en dernier lieu, trouvera-t-on nécessaire que l'envoyé de Russie lui réponde d'une manière encourageante, et en quels termes?

662. MEMORIE VAN DEN HERTOG VAN BRUNSWIJK, 22 Oct. 1798 [2]).

Il est en vain de prétendre que la Prusse abandonne le système de neutralité une fois adopté, aussi longtems que la guerre ne se déclare entre l'Autriche, unie à la Russie et à Naples, contre la France; même alors la Prusse ne pourrait convenablement rentrer en lice qu'en déployant ses forces pour le rétablissement d'une paix générale dont les bases seraient stipulées d'avance entre l'Angleterre, l'Autriche, la Russie, et la Prusse. Comme il est nécessaire de séparer dans cette guerre les intérêts de la nation française d'avec ceux du Directoire, il serait de la plus grande importance de déclarer qu'on n'en veut aucunement à la France, point à ses anciennes possessions ni à la forme de gouvernement qu'elle s'est donnée, mais qu'on veut concourir au rétablissement d'une paix générale; que tous les sacrifices que l'on a faits doivent prouver qu'ils n'ont servi qu'à augmenter la dureté des conditions imposées par le Directoire, et que la liberté rendue à la Suisse et à la Hollande doit servir de base à la paix générale, et donner les moyens à l'Angleterre de s'expliquer sur les restitutions à faire à la Hollande, redevenue un état libre et consistant par lui-même. La guerre en Italie, sur les frontières de la Suisse, dans le sud de l'Allemagne, et une coopération des armées navales anglaises, russes et turques dans la Méditerranée, pourraient alors faciliter des démarches vigoureuses de la part de la Prusse sur le Bas-Rhin, combinées avec une entreprise sur la Hollande.

Toute entreprise sur la Hollande doit rouler sur les bases suivantes:

1°. s'accorder parfaitement d'avance sur quels principes on veut rétablir l'ancienne forme de gouvernement en tout ou en partie;

2°. se former sur ces principes le parti le plus considérable dans les Provinces-Unies que possible, et convenir avec lui de livrer soit Coevorden, Groningue, ou telle autre place au parti d'Orange;

3°. rassembler sous le Prince héréditaire d'Orange l'ancienne armée hollandaise dans ce poste;

4°. faire avancer une des armées prussiennes sur les frontières de l'Overyssel pour couvrir et favoriser ces opérations, tandis qu'une autre armée prussienne occuperait les armées françaises entre le Rhin et la Meuse;

---

1) Bij de onderhandelingen in het voorjaar van 1798.

2) *Grenville Papers* IV, 350. -- Aan den Erfprins medegegeven, en door dezen aan Lord Grenville overgelegd.

5°. avoir par l'Angleterre des vaisseaux plats dans le Zuyder Zée, avec quelques canons, pour transporter de Stavoren 10 à 12.000 hommes dans la Nord-Hollande;

6°. cette opération devrait être favorisée par une armée prussienne ou alliée qui passerait l'Issel, se portant sur le Greb; et par des démonstrations des flottes anglaises, soit sur la flotte hollandaise dans le Texel, soit sur les côtes de la Zélande;

7°. les troupes hollandaises transportées en Nord-Hollande se porteraient avec le gros sur Beverwijk, et une autre partie sur Buiksloot vis à vis d'Amsterdam, où les menaces et la préparation des esprits par le parti d'Orange devraient faire recevoir les troupes hollandaises, à la tête desquelles le Prince héréditaire se trouverait en personne, avec des pleins-pouvoirs du Prince Stadhouder pour le rétablissement de l'ordre des choses.

663. LORD GRENVILLE AAN WORONZOW, 2 Nov. 1798 [1]).

Mille grâces pour la communication de la lettre intéressante du comte Panin. Dans la dépêche que Garlike m'a écrite par le Prince [héréditaire] d'Orange, il m'a parlé de ces idées, mais avec moins d'étendue; et le Prince m'a parlé fort au long, et avec beaucoup d'emphase, du changement de dispositions qu'il croit avoir aperçu depuis quelque temps à Berlin.

Avec tout cela, je ne me livre point aux idées flatteuses d'une coopération générale. Il me semble surtout qu'à l'égard de notre assistance on nous met toujours dans un cercle vicieux. La Prusse ne veut agir qu'avec nos secours, et après avoir vu l'Autriche se mettre en avant; la Russie de même, et l'Autriche attend pour se mettre en avant de s'assurer de nos secours pécuniaires et de la coopération de la Russie, ainsi que de la neutralité de la Prusse. Nous ne pourons suffire à mettre en mouvement les armées des trois grandes puissances continentales.

La somme de deux millions que nous avions cru pouvoir destiner à des objets continentaux est en elle-même extrêmement forte, vu l'urgence de nos propres besoins, et les moyens auxquels nous sommes obligés d'avoir recours. De l'augmenter il n'y a aucune apparence. Il ne peut donc s'agir que de la meilleure manière de l'employer pour la chose publique. Je pense que cela ne peut se faire que par l'établissement d'un concert général et quadruple alliance, comme nous l'avions proposé au commencement de cette année. Il n'est pas facile (je le sens) de concilier tant d'intérêts, surtout entre des gouvernemens tels que ceux de Vienne et Berlin; mais sans cela je ne vois guère d'espoir de faire rien qui vaille . . . . .

664. LORD GRENVILLE AAN RUFUS KING, 6 Nov. 1798 [2]).

I return you the letters [3]) which you had the goodness to leave with me. I think I collect from them that the persons with whom Mr. Murray has

1) *Grenville Papers* IV, 358. — Uit Dropmore.
2) *Grenville Papers* IV, 365. — Uit Dropmore.
3) Onze nos 650, 653 en 659.

conversed will not treat with us about the means of delivering their country from the yoke of France, unless we first agree that the Prince of Orange and the Stadholderate shall be set aside. This condition we consider as wholly inadmissible as a preliminary to such a discussion; nor can we give the least expectation that it would ever be the result of it. We hold it to be impossible to restore, and still more to maintain, the tranquillily of that country by the exclusion of the most numerous party in it.

The object for England is what you stated to Mr. Murray and what it has been for above a century: to see in that country a rational, free, and efficient government, capable of providing for its domestic happiness, and of maintaining a real independence with respect to *all* its neighbours. The persecution of one party for the past, or its exclusion, or that of the other party for the future, are equally incompatible with these objects. Those persons, whoever they may be, who concur in this wish, would find in England a willing and powerful assistant; but there is nothing in the present relative state of Great Britain and Holland which could tempt us to embark in any more limited plan, at the risk of increasing, instead of destroying, the internal divisions of that country, and thereby exposing it to become avowedly and permanently what it is now in substance, but for a time only: a conquered country, annexed to the present government of France.

I need hardly repeat that if, on the grounds stated in this letter and in yours of the 16th August, there is any disposition to open a discussion with us, our disposition remains the same, and it would be for them to name the place and person where and through whom they would communicate. We would immediately give the necessary instructions to a fit person on our part.

665. MEMORIE VAN DEN ERFPRINS AAN LORD GRENVILLE, 7 Nov. 1798 [1]).

. . . . . On peut avancer que le premier objet recommandé par le Duc: de s'accorder parfaitement d'avance sur quels principes ont veut rétablir l'ancienne forme de gouvernement en tout ou en partie, aura lieu dès à présent, et que l'on s'occupera du plan général de constitution qu'il paraîtrait nécessaire de donner à la République des Provinces-Unies, en conservant pour base l'ancienne forme et ne faisant de changement que pour remédier à quelques inconvéniens dont l'expérience a prouvé la nécessité, ainsi qu'à l'égard de quelques objets que le bouleversement total qui a eu lieu depuis 1795 ne permet plus de rétablir entièrement sur l'ancien pied.

Il est également possible d'affirmer que l'on s'occupe à former dans la République le parti le plus considérable possible, et que tous les arrangemens se prennent en silence afin que si le moment arrive où il soit possible de faire une opération vers la République des Provinces-Unies, le parti d'Orange livre une des places les plus convenables et se déclare dans les endroits respectifs au moment où soutenu par une armée étrangère il pourra le faire sans danger, et faciliter par là même les progrès des armées.

---

1) F. O., Holland 59. — Ingezonden bij brief van 8 Nov. uit Londen, waarin de Erfprins tevens om een nieuw onderhoud verzoekt.

Le rassemblement de l'ancienne armée hollandaise dans ce poste sous le Prince héréditaire d'Orange est en lui-même un objet subséquent, mais exige des arangemens préalables, qui entraînent à des dépenses pour lesquels il n'existe de fonds que pour autant que le gouvernement brittannique veuille en accorder. Il faut donc se réserver de toucher ensuite de nouveau cet article. Quant à l'opération que le Duc propose de transporter avec des bateaux plats un corps de troupes de 10 à 12.000 hommes, principalement formées de celles rassemblées sous le Prince héréditaire d'Orange, de Frise en Nord-Hollande et de menacer ensuite Amsterdam, il n'est pas possible d'y faire la moindre objection du moment que les moyens qui doivent en assurer le succès sont fournis de la manière indiquée, et l'on peut même assurer que des informations préalables ont donné le résultat qu'une semblable opération pourrait être exécutée avec facilité.

L'activité du Prince d'Orange et celle de ceux qui lui sont attachés se borne à ces articles, et ce ne peut être que dans le plus profond secret que tout soit preparé et mûri pour une révolution, afin qu'un éclat imprudent ou même seulement des indiscrétions ne gâtent pas les affaires. L'on peut assurer que rien ne sera négligé à cet égard; le reste dépend des puissances intéressées au salut des Provinces-Unies, et en passant ici sous silence les objets concernant les opérations d'une armée prussienne et alliée (hanovrienne, saxonne, hessoise etc.), il sera suffisant de se borner à ceux qui dépendent uniquement du gouvernement brittannique. Ils paraissent consister en ces trois points principaux:

1°. D'avoir des vaisseaux plats dans le Zuyder-Zee avec quelques canons pour transporter de Staveren ou de quelque autre port de la Frise 10 à 12.000 hommes dans la Nord-Hollande. Ces batimens pourraient sous différens prétextes être réunis à tems dans l'Elbe et le Weser, et quand le tems viendrait d'en faire usage, ils pourraient gagner un port frison en longeant les côtes par les Wadden et y prendre les troupes de débarquement. Cette navigation, inconnue aux marins des grandes mers, pourra être facilitée en s'assurant de quelques bons pilotes et faisant usage de quelques officiers de la marine hollandaise qui connaissent ces eaux et le Zuider-Zee, à quel egard toutes les informations et facilités possibles seront procurées à ceux des marins anglais qui seraient chargés de diriger cette opération.

2°. De favoriser cette opération par des démonstrations de la part des flottes anglaises soit sur la flotte hollandaise dans le Texel, soit sur les côtes de la Zélande.

3°. De mettre le Prince d'Orange en état de faire rassembler les débris de l'ancienne armée hollandaise sous le Prince héréditaire d'Orange, et d'en former une nouvelle. La générosité du gouvernement brittannique fournissant déjà l'entretien à un grand nombre d'officiers hollandais, l'augmentation de dépenses pour les mettre en état d'être employés, et d'entretenir, d'habiller et d'armer les soldats qui pourraient être rassemblés, serait par là même moins considérable. Mais il serait à désirer d'avoir l'assurance que du moment que la Prusse pourrait permettre que le Prince héréditaire d'Orange forme en cadre les officiers hollandais derrière l'armée de démarcation et y joigne les déserteurs de l'armée batave et les anciens soldats hollandais, les fonds nécessaires à cette formation puissent être touchés, et que par continuation il soit possible de recevoir les sommes requises pour la formation et l'entretien d'une armée

hollandaise jusqu'au moment où l'occupation de la République et les arrangemens à prendre pour les finances dans son intérieur mettent à même de pouvoir y fournir des moyens de l'Etat.

Des assurances générales de la part du gouvernement brittannique de vouloir se charger de ces trois objets pour contribuer à la délivrance de la République des Provinces-Unies quand les circonstances permettront à la Prusse d'agir dans le même sens, seraient d'un avantage majeur et donneraient les moyens de les traiter ensuite avec plus de détail . . . . .

666. LORD GRENVILLE AAN SIR CHARLES WHITWORTH, 16 Nov. 1798 [1]).

The present state of affairs appears to afford a greater degree of probability than has yet appeared of a renewal of the war between Austria and France. And there is also much reason to hope that the dispositions are more favourable than they have hitherto been at Berlin to the idea of cooperating with the other powers engaged in this important contest . . . . .

[Noodzakelijkheid, Pruisen en Oostenrijk te vereenigen door bemiddeling van Rusland; vervolgens sluiting van een viervoudig verbond. Basis daarvan: Frankrijk binnen de oude grenzen terug]

The views of Austria appear now to be principally directed towards Italy, where her success would certainly afford least ground of jealousy to Prussia. No objection could reasonably be made at Berlin to the effect of any measures which should lead to the recovery of all the former dominions of Austria in Lombardy; provided it were distinctly understood that no further encroachment should be made on the possessions of the other powers of Italy. And the reconquest of the Milanese, added to the acquisitions already made by Austria in Italy would, it is conceived, furnish a sufficient indemnity to that power for those exertions which indeed her own safety indispensably requires her to make both on the side of Italy and Switzerland. It might therefore on this ground, and in conformity to the principles of the negotiation already established between Austria and Prussia [2]), be expressly stipulated that no indemnity should be sought by Austria in Germany

The disposition of the King of Prussia to act eventually on the side of Holland for the restoration of the House of Orange, and for the reestablishment of a solid and efficient government in that country, have been intimated to H. M., and nothing could more effectually tend to consolidate the tranquillity of Europe than the success of measures to be taken for this purpose, in which H. M. would willingly cooperate in so far as could in any manner depend on him. It is uncertain whether the court of Berlin has in view any, and what, objects of separate advantage in addition to that general benefit which would result from the restoration of the tranquillity and security of Europe. It seems therefore very important that the King of Prussia should, on the present occasion, be invited to explain himself confidentially and fully on this head, and to define and limit by precise stipulation the nature and extent of any such advantages, if any such are in his contemplation . . . . .

---

1) *Grenville Papers* IV, 377. — Uit Londen (Downing Street). — Sir Charles Whitworth is de Britsche gezant te St. Petersburg.

2) *Gedenkstukken* II, 1002.

From the etablishment of the generaal basis of treaty already laid down, the independence of Switzerland and Holland will necessarily follow; as well as the restoring to the German Empire those parts which were to be ceded to France by the negotiation of Rastadt, and the compelling the French to renounce the possession of Savoy and the Netherlands. But as these last provinces cannot probably under all the circumstances which have occurred be replaced under the dominion of Austria, and as it may well be doubted whether these acquisitions would be an object of ambition to either of the two great German powers, it will remain to be considered what plan will be most effecutal to provide for the defence of this highly important barrier against the future encroachment of France. None has here occurred which is thought equally effectual and practicable as the uniting those provinces to the Dutch Republic under the administration of a Stadholder, and with such provisions as may be best adapted to the maintenance of their respective civil and religious constitutions. But on this head H. M. would willingly receive the suggestions of his ally, directed as he is confident they would be to the same object to which H. M. looks, that of securing those provinces as far as possible from falling again a prey to the restless ambition of France; a point the accomplishment of which must always be regarded by H. M. as being at least equally important with any other objet in the whole range of the extensive interests which would be to be adjusted in such a negotiation . . . . .

In the hope of your succeeding, it is H. M.'s intention to send a minister to the continent (and in the first instance to Berlin), amply instructed and empowered to treat and conclude on every point that may have reference to this important and extensive negotiation. This appointment will be announced to you as soon as it is regularly made . . . . .

667. „PRECIS D'UNE CONFÉRENCE entre S. A. S. le Prince héréditaire d'Orange et Lord Grenville," 27 Nov. 1798 [1]).

Le mémoire de Mgr. le Duc de Brunswick fut le premier sujet de cet entretien. Lord Grenville commença par applaudir à la justesse et à la sagesse de la remarque faite par ce Prince, qu'il était necessaire, avant de se déterminer à aucun plan, d'assurer d'un concert parfait de vues et de mesures entre les cours de Vienne et de Berlin. Passant ensuite à la partie militaire de ce mémoire, et au plan d'opérations combinées ayant la Hollande pour objet, Lord Grenville mit en avant une difficulté tirée de la position des vaisseaux de guerre hollandais au Texel. Il craignait que cette flotte n'opposât un trop grand obstacle aux opérations des navires de moindre grandeur que l'Angleterre pourrait fournir pour seconder les mesures à prendre du côté de la Frise. Le Prince héréditaire répondit que les vaisseaux de guerre stationnés au Texel prenaient trop d'eau pour pouvoir manœuvrer facilement sur le Zuyder Zee, et s'y transporter avec la promptitude nécessaire d'un endroit à l'autre. Il fut convenu qu'on prendrait sur cet objet des renseignemens plus précis,

1) F. O., Holland 59; in de hand van Fagel, die de conferentie bijwoonde. De minuut van dit précis komt bij Fagel voor.

qui seraient communiqués à Lord Grenville, afin d'être par lui soumis au jugement d'un officier supérieur de la marine anglaise.

Lord Grenville revint ensuite à la partie politique du mémoire en question, et déclara que de tous les objets relatifs a la situation actuelle du continent, il n'en etait aucun qui interessât l'Angleterre plus près que la Hollande, et qu'il n'y avait pas de but qu'elle travaillerait avec plus de plaisir à atteindre que le rétablissement de la maison d'Orange. Il sentait vivement combien il serait à désirer qu'on pût profiter pour cela sans délai du mécontentement toujours croissant en Hollande, et en particulier de l'insurrection actuelle dans la Belgique: mais il déplora en même tems l'imposibilité où l'on se trouvait de prendre aucun parti décisif à cet égard tant que l'on restait dans la même incertitude où l'on était depuis trop longtems sur les dispositions et les vues der cours de Vienne et de Berlin. La dernière paraissait dans ce moment disposée à agir de concert avec la première; mais les lenteurs et l'indécision de celle-ci continuaient toujours, et la nature des relations réciproques de ces deux puissances et de leur mutuelle défiance était malheureusement telle, qu'il serait évidemment illusoire et même nuisible de conclure aucun arrangement séparé avec l'une d'elles à l'exclusion de l'autre. On s'était donc convaincu de la nécessité de rapprocher avant tout ces deux cours, et de dissiper les préventions qui s'opposent encore à l'entière réunion de leurs vues, ou, si cela n'était pas possible, de mettre au moins un terme à l'incertitude où l'on était toujours sur la possibilité de les mettre d'accord, en obtenant sur leurs intentions respectives des éclaircissemens positifs tels que la situation, les intérêts, et la dignité de l'Angleterre la mettaient en droit et lui imposaient le devoir de les demander.

En conséquence et pour parvenir à ce but le Roi venait de se déterminer à envoyer sur le continent M. Grenville (frère de Lord Grenville) pour se rendre d'abord à Brunswick, ensuite à Berlin, et de là à Vienne, et après s'être concerté avec le Duc de Brunswick et le comte de Panin, et avoir obtenu à Berlin des explications satisfaisantes, se mettre en état d'éclairer complètement le cour de Vienne, de manière à ne plus lui laisser le moindre doute sur la coopération franche et sincère de celle de Berlin.

Quant aux secours pécuniaires à fournir à ces puissances (dans le cas où elles se décidassent à des opérations actives, et à les entreprendre de concert), Lord Grenville communiqua à S. A. S. qu'en dressant l'état des sommes dont on aurait besoin pour le service de cette année, le gouvernement en avait désigné une proportionnée aux moyens et aux ressources actuelles de l'Angleterre, laquelle somme était destinée aux frais des opérations continentales auxquelles ce pays pourrait concourir: mais que comme il était notoire qu'en assignant cette somme en tout ou en partie à l'usage exclusif d'une des deux puissances en question, on s'exposait à donner de l'ombrage à l'autre au point de se priver de sa coopération, et qu'un traité de ce genre conclu avec la Prusse, par exemple, suffirait pour empêcher l'Autriche d'agir, on s'était décidé à suivre une autre marche, et à déclarer aux cours que la somme destinée aux dites opérations continentales serait affectée à cet usage du moment où l'on serait convenu avec elles du système et du plan d'opération à suivre; l'Angleterre souhaitant que le concert à établir ne se bornât pas aux *mesures* à prendre, mais s'étendît aussi aux *moyens* à employer.

Le Prince saisit cette occasion pour rappeler la demande qu'il avait faite précédemment par rapport aux fonds qui seraient particulièrement nécessaires pour l'armée hollandaise lors qu'on serait dans le cas de pouvoir travailler à effectuer de nouveau son rassemblement. Lord Grenville témoigna qu'il souhaiterait pouvoir donner à cette demande une réponse positive et non dilatoire, mais que la nature des circonstances actuelles le mettait encore à cet égard dans la nécessité d'attendre le résultat des démarches déjà faites, et qui restent à faire pour établir un concert de mesures entre la Prusse et l'Autriche. On faisait actuellement pour la Suisse (où le mécontentement n'était ni moins prononcé, ni moins prêt à éclater qu'en Hollande, et où une nombreuse jeunesse n'attendait que le moment favorable pour s'organiser et prendre les armes) des demandes exactement pareilles à celles dont il venait d'être question. Au cas que la cour de Vienne se déclarât comme on le désirait, une partie des fonds destinés comme il est dit ci-dessus aux opérations continentales aurait la Suisse pour objet. Dans ce cas-là, la Prusse agissant aussi, les fonds demandés pour l'armée hollandaise devraient faire partie de ceux destinés à faciliter les opérations de cette dernière puissance, ayant la délivrance de la Hollande pour objet. Mais Lord Grenville ajouta qu'il y avait encore un autre cas possible; que si la cour de Vienne persistait à ne pas vouloir rompre avec la France, la Russie, déterminant alors la cour impériale à rester du moins strictement passive, pourrait engager la Prusse à se prononcer et à faire avancer ses troupes avec l'armée russe; que dans ce cas cette opération combinée serait principalement et en premier lieu dirigée pour délivrer la Hollande, et que l'Angleterre destinerait alors à cet objet cette même somme dès à présent éventuellement désignée pour les opérations continentales, proportionnée comme il a été dit plus haut aux ressources actuelles de l'Angleterre, mais suffisante pour mettre la Prusse en état de faire agir une armée amplement proportionnée à l'entreprise, et pour fournir en même tems aux premiers besoins de l'armée hollandaise. Lord Grenville exprima à cette occasion le désir de connaître à quoi pourraient se monter les premiers fraix que l'organisation préliminaire de cette armée exigerait, et S. A. prit sur elle de lui fournir les renseignemens nécessaires à cet effet. Il fut aussi question, à la fin de la conversation, du local où le rassemblement de cette armée pourrait s'effectuer. Le Duc de Brunswick proposait que cela eût lieu en arrière de la ligne de démarcation. Lord Grenville fit sentir au Prince, qui en tomba d'accord, que S. M. Brittannique, dans sa qualité d'Electeur, ne pourrait consentir que ce rassemblement eût lieu, en tout ou en partie, dans l'Electorat d'Hanovre, que pour autant qu'Elle pourrait compter pleinement sur l'appui le plus décidé de la part de la Prusse.

668. STAMFORD AAN DEN PRINS, 4 Dec. 1798 [1]).

[Samenvatting van berichten uit en over de Bataafsche Republiek, te Brunswijk opgemaakt en hem door den Hertog toegezonden]. On sait que d'après le nouveau système

1) F. O., Holland 59; afschrift door den Prins toegezonden aan Lord Grenville. — Uit Berlijn, waar Stamford zich sedert October ophield. Zijn zeer volumineuse correspondentie werd

la souveraineté devrait appartenir au peuple, mais il n'en est pas moins vrai que les deux chambres conjointement avec le Directoire exécutif, et principalement le dernier, s'en sont entièrement emparés et que c'est le général Daendels qui par son influence sur ce collège dirige la machine, de sorte que pour le moment on peut le considérer comme le dictateur de la République. On dit que pour le moment, son existence politique est tellement précaire que déjà il l'aurait entièrement perdue, si le ministre de France actuellement à la Haye, quoique archi-jacobin, n'avait paré le coup en s'opposant à toute révolution dans le gouvernement. Cependant il n'insiste pas moins sur un fournissement d'argent considérable et beaucoup au delà des facultés des moyens de la République, par conséquent inexécutable, à moins qu'on n'ait recours à la guillotine et d'autres moyens de ce genre. Il paraît que Daendels, disposé à se refuser de se prêter à ces excès, mais prévoyant que pour cette raison il ne pourra pas se soutenir à la longue, est résolu, comme le sont aussi les principaux Directeurs de son parti, de se débarrasser à tout prix du joug des Français, et qu'ainsi il sera aisé d'effectuer avec leur concurrence une révolution dont la base serait le rétablissement du Stadhoudérat. On ne croit pas avoir besoin d'observer combien il serait intéressant pour les puissances voisines et alliées qu'elles tirassent avantage de ces circonstances en cas qu'elles voulussent sauver la malheureuse République d'Hollande, mais il faudrait qu'elles s'y déterminassent promptement, parce qu'il est à craindre que le parti opposé, c'est à dire le terrorisme, ne prenne le dessus.

Il faut considérer au reste qu'on peut en gros compter très positivement sur l'armée batave et qu'elle fera ce qu'on exigera, pourvu qu'on la paye. Il est difficile d'en fixer au juste la force, mais toujours peut-on l'évaluer a 20 jusqu'à 25.000 hommes. Ce qu'on vient d'affirmer au sujet de la bonne dispositon de ces troupes doit s'entendre uniquement des simples soldats, vu que celle des officiers n'est généralement pas telle, quoiqu'il y en ait beaucoup et même des principaux qui soyent parfaitement bien intentionnés.

Enfin il faut observer que le petit nombre de Français qui se trouve actuellement dans la République, n'est nullement en état d'empêcher une contre-révolution sur le pied dont on vient de la tracer, et qu'une fois effectuée et les Français chassés du pays, toutes les forces qu'ils pourraient employer pour chercher à y rentrer leur seraient inutiles, pourvu que la République pût être soutenue par une armée de 20 à 25.000 hommes de troupes alliées.....

[Van een berichtgever te Emmerik ontvangt Stamford onder dagteekening van 15 November het volgende schrijven]: „Il n'est pas aisé de vous donner des détails bien circonstanciés et exacts de tout ce qui se passe dans le Brabant; les relations fran çaises sont presque toutes fausses et exagérées. Leurs chefs imitent le style amplificateur que leur gouvernement a adopté, et un avantage remporté sur cinquante paysans est décrit avec autant d'emphase qu'une victoire complète. Voici les faits les plus vrais que j'ai pu rassembler. Les républicains ne sont point

---

bijna geheel door den Prins aan Lord Grenville overgelegd. Wij gaan deze stukken voorbij. Het is het oude lied: te Berlijn openen zich den eenen dag vooruitzichten, die den volgenden moeten worden opgegeven; nu eens heeft de Franschman en zijn partij er de overhand, dan weer de Rus. — Deze brief vormt een uitzondering daar hij niet over de Berlijnsche intrigues, maar over de Republiek en België handelt.

encore parvenus à soumettre la partie maritime, mais il est vraisemblable qu'ils en viendront à bout, parce qu'ils y portent toutes leurs forces, pour empêcher que l'escadre anglaise et russe fournisse des secours aux insurgés. Ils doivent avoir un grand avantage dans un pays ouvert, où en marchant devant eux, ils acculeront à la mer des gens sans expérience et sans chefs apparens, quoiqu'on débite qu'il leur en est arrivé . . . . . L'insurrection a un caractère plus grave dans les Ardennes, le Limbourg et même dans le pays de Trêves: ce sont des pays de chicanes où les habitans ont un grand avantage. On les dit bien armés et approvisionnés, et on juge par leur manière de se retrancher qu'ils ont parmi eux des chefs aguerris et expérimentés . . . . . Les précautions que les Français et même le gouvernement hollandais prennent pour qu'on ne soit pas instruit de ce qui se passe, prouvent que leurs affaires vont mal. Depuis quinze jours le cardinal de Malines qui est ici, et qui a des relations intimes dans la Belgique, n'a pas reçu une seule lettre: n'accusez donc pas ma bonne volonté si je ne vous instruis pas mieux."

669. PANIN AAN PAUL I, 19 Dec. 1798 [1]).

Depuis l'époque où l'on remarque un changement favorable dans les opinions de M. comte de Haugwitz, ce ministre a parlé plus d'une fois avec chaleur du danger qu'il y aurait de laisser la Hollande sous le joug des Français . . . . . Quoique le ministre traitât cette question de son propre mouvement, sans aucune provocation, je dois observer, Sire, qu'il ajoutait toujours: „telle est mon opinion personnelle", paraissant mettre en doute qu'elle fût agréée par son maître, ou plutôt se réservant une excuse pour le cas où quelque circonstance nouvelle changerait son système. C'est pourquoi je ne me suis pas étendu sur cet objet dans mes rapports à V. M. I., mais j'en donnais connaissance au chargé d'affaires de la cour de Londres, et j'en écrivis à M. le comte de Woronzow sous la date du 18 octobre [2]) . . . . . M. le comte de Woronzow ayant fait part en confidence à mylord Grenville des communications que je lui avais faites, ce secrétaire d'état fit passer de nouvelles instructions au chargé d'affaires de S. M. Brittannique près la cour de Berlin. V. M. I. jugera du contenu de ces instructions par l'usage qu'en a fait M. Garlike; mais avant de rapporter ses conférences avec M. le comte de Haugwitz, je dois exposer quelques circonstances qui les précédèrent.

L'insurrection de la Belgique et l'état des affaires en Hollande attiraient toute l'attention du cabinet prussien. Le Duc de Brunswic de négligeait rien dans sa correspondance pour faire sentir les avantages qu'on en pourrait tirer. Le Roi lui-même malgré son impassibilité naturelle semblait quelquefois s'en occuper. Il y a environ une quinzaine de jours que ce prince, ayant rencontré le général Stamford chez la Reine, lui demanda s'il croyait vraiment les Hollandais en état de faire une contre-révolution dans leur pays, et s'ils n'exagéraient pas leurs forces et leurs moyens de l'effectuer. On répondit à S. M. que tous

---

1) Uit A. Brückner, *Matériaux pour servir à l'histoire de la vie et du temps du comte N. P. Panin* (St. Pétersbourg 1890), III, 502.

2) Hiervóór, n°. 661.

les avis qu'on recevait de la Hollande et la fermentation qui y règne depuis longtems, ne pouvaient laisser aucun doute sur le désir de ses habitans de s'affranchir du joug qui les opprime, et que quant aux moyens qu'ils avaient d'opérer ce changement, personne ne pouvait être mieux à même que le Duc de Brunswic de se procurer et de donner des renseignemens certains sur cet article. Le Roi ayant avoué ensuite qu'il était pas bien instruit de la situation actuelle de la Hollande, et manifestant le désir de la connaître, M. de Stamford lui dit que le dernier mouvement révolutionnaire qui avait eu lieu dans ce pays était tout l'opposé du 18 fructidor des Français, puisque chez les derniers il a renversé le modérantisme, tandis que chez les Hollandais il a fait triompher ce système contre les terroristes; qu'un certain général Daendels avait été à la tête du parti victorieux dont il pouvait être considéré aujourd'hui comme le chef; que les Français font au gouvernement batave des demandes si exagérées (surtout en argent) qu'il se trouve dans l'impossibilité de les accorder à moins que de violer les propriétés particulières par les exactions les plus cruelles et les plus révoltantes; que les Jacobins, espérant tirer parti de cette circonstance pour triompher à leur tour, font entendre aux Français que s'ils reprenaient le dessus, ils trouveraient bien le moyen de satisfaire à leurs demandes; qu'enfin le gouvernement batave, ainsi placé entre la crainte des Jacobins et celle des Français, ne voit d'autre moyen de salut que l'expulsion des derniers.

Cet entretien fut rapporté au comte de Haugwitz, qui, en applaudissant aux réponses du général, lui dit avec pleine confiance et me réitéra ensuite que sa manière de voir et de juger était entièrement conforme à celle du Duc de Brunswic . . . . . Enfin il me confia qu'il voulait envoyer à Londres un certain de Luc (lecteur de la reine d'Angleterre) pour s'aboucher en secret avec lord Grenville. Cet homme ne manque pas d'esprit et de connaissances, mais c'est un pauvre métaphysicien qui n'entend rien aux affaires et dans lequel on n'a pas grande confiance à Londres. Je ne négligeai rien pour dissuader M. de Haugwitz de ce projet, en lui disant qu'il n'obtiendrait aucune réponse satisfaisante du cabinet de St. James s'il s'obstinait à vouloir faire usage d'une voie détournée pour négocier les subsides; — il m'était permis de l'affermir avec certitude après avoir vu les dernières dépêches de mylord Grenville. Je fis comprendre que le chargé d'affaires brittannique était en état de fournir les éclaircissemens qu'on pouvait désirer, mais qu'il n'était pas autorisé à mettre la question sur le tapis. A force de représentations je déterminai enfin M. de Haugwitz à faire le premier pas, et bientôt après l'affaire fut mise en train.

Le comte de Haugwitz dit au sieur Garlike qu'il avait toujours considéré l'indépendance des Provinces-Unies comme inséparable de l'intérêt de l'Angleterre aussi bien que de ceux de la Prusse, et comme la base d'un systême d'union entre les deux cours; — que le rétablissement de cette indépendance devait être le but principal des mesures qu'elles concerteraient entre elles. Il ajouta qu'il sentait en même tems toute l'importance de la réinstallation du Stadhoudérat, auquel le Roi ne pouvait refuser le plus vif intérêt. „Mais quelque puissante que soit cette consedération," reprit-il, „je la regarde comme secondaire, et je pense qu'elle ne doit pas entraver les mesures dont le résultat serait de soustraire le pays au joug oppressif des Français" . . . . . Le ministre aborda alors la question principale. En rappelant ce que mylord Elgin lui

avait fait connaître le printems dernier relativement aux secours pécuniaires que le cabinet de Londres pourrait fournir pour le cas d'une attaque contre le Nord de l'Allemagne, il exprima le désir de savoir si le chargé d'affaires était muni de quelques instructions pour le cas où une armée prussienne devrait agir en Hollande.

On répliqua au ministre que le concert à établir entre les différentes puissances mènerait sans doute à la discussion de ce dernier point, et qu'il ne paraissait pas possible de dire quelque chose de positif à ce sujet avant d'avoir posé les bases . . . . . „J'entre parfaitement dans vos idées," dit le comte de Haugwitz, „et je suis loin de vouloir que la Prusse s'engage dans des démarches isolées. Il est cependant difficile d'amener l'Autriche à une coopération. Elle nous cache tout ce qu'elle fait. Elle a sacrafié à ses vues particulières sur l'Italie tous les intérêts de l'Allemagne, et la forteresse la plus importante de cet empire. On a tout lieu de croire qu'elle négocie actuellement avec la France. Je suis loin de porter un jugement trop rigoureux sur sa conduite: je sais par ma propre expérience combien il est difficile d'éviter tous les pièges que ce gouvernement perfide met en usage dans ses négociations. On a tenté ici les mêmes moyens avant le départ de Caillard . . . . . Cependant j'ose me flatter encore que le concert pourra s'établir. Nous sommes dans une heureuse intimité avec la Russie. Rien ne peut altérer notre union avec l'Angleterre; elle doit au contraire se consolider de plus en plus. Si j'avais à tracer le plan de campagne, la Prusse se chargerait de l'affranchissement de la Hollande, l'Autriche ferait agir ses troupes en Italie, et la Russie sur les bords du Rhin. Je crois que c'est le seul plan qui puisse nous conduire à des succès . . . . . Mais si l'Empereur des Romains restait simple spectateur, le Roi se verrait obligé de laisser une partie de son armée en Silésie comme mesure de précaution."

Dans une seconde conférence, M. Garlike fit lecture de la partie de ses instructions qui avait rapport aux discussions que je viens de rapporter. Le ministre éluda sa demande de donner une réponse par écrit en forme d'explication verbale et confidentielle . . . . . Cette négociation ne pourra pas, je pense, faire des progrès ultérieurs avant que Mgr. le Duc de Brunswic vienne à Berlin. C'est lui seul qui de concert avec M. de Haugwitz peut parvenir à déterminer le Roi de se concerter avec V. M. I. et ses alliés; et sans cette combinaison de mesures réciproques qui sera un gage de confiance pour le cabinet de St. James, on se flatterait en vain qu'il se prête aux vues de M. de Haugwitz en faveur de la Hollande. Cependant je mettrai tous mes soins à entretenir ses bonnes dispositions à cet égard.

670. SUBSIDIE-TRACTAAT tusschen Engeland en Rusland, gesloten te St. Petersburg 29 Dec. 1798 [1]).

Art. 1. — Les deux puissances contractantes, dans l'intention d'engager

1) Martens, *Recueil* VII, 318. — Vgl. den brief van Paul I aan Woronzow van 30 Dec. 1798 in *Grenville Papers* IV, 427: „Nous envisageons comme une acquisition grande et utile pour toutes les puissances bien-intentionnées, si les ci-devant Pays-Bas autrichiens puissent être arrachés à la France et joints à la Hollande. Touchant cet article, de même que des acquisitions que le Roi de Prusse pourra faire en sa faveur aux dépens de notre ennemi, nous avons des assurances de la part de la cour de Vienne, qu'elle ne s'y opposera en aucune manière."

le Roi de Prusse à prendre une part active dans la guerre contre l'ennemi commun, se proposent d'employer tous leurs efforts pour parvenir à ce but. Dès que S. M. Prussienne aura consenti à cette mesure, S. M. l'Empereur de toutes les Russies sera prêt à lui fournir un secours de troupes, et il destine à cet effet 45.000 hommes d'infanterie et de cavalerie, avec l'artillerie nécessaire.

Art. 2. — Ce corps de troupes sera mis en mouvement aussitôt que les hautes parties contractantes se seront assurées que la détermination de S. M. le Roi de Prusse est conforme à ce qui a été statué ci-dessus. Quant aux mouvemens ultérieurs de ce corps et à ses opérations combinées avec les troupes prussiennes, S. M. l'Empereur de toutes les Russies les arrangera avec S. M. le Roi de Prusse, et ils seront communiqués à S. M. Brittannique, afin que par un tel concert entre les hauts alliés les opérations militaires contre l'ennemi puissent se faire avec un plus grand succès, et que le but proposé soit plus facilement atteint [1]).

Art. 9. — Ce traité sera considéré comme provisoire; et son exécution, ainsi qu'il a été statué plus haut, n'aura point lieu que S M. le Roi de Prusse ne soit déterminé à tourner ses forces contre l'ennemi commun. Mais dans le cas où il ne le ferait point, les deux hautes parties contractantes se réservent le droit et le pouvoir de prendre pour le bien de leurs affaires et le succès du but salutaire qu'elles ont en vue d'autres mesures analogues aux tems et aux circonstances, et de convenir alors de celles qu'en pareil cas elles jugeraient les plus nécessaires, adoptant toujours pour base (autant qu'il sera possible) les stipulations du présent traité. Cependant S. M. l'Empereur des toutes les Russies, afin de donner une preuve encore plus frappante de ses dispositions sincères et de son désir d'être aussi utile à ses alliés qu'il le pourra, promet de mettre, pendant le cours des négociations avec S. M. Prussienne et avant qu'elles se terminent, le susdit corps de 45.000 hommes sur un pied tel qu'il puisse immédiatement être employé partout où, d'après un concert commun entre les alliés, l'utilité de la cause commune pourra l'exiger.

671. PANIN AAN FINCKENSTEIN, 20 Jan. 1799 [2]).

V. E. a désiré que je lui retrace pour le soulagement de sa mémoire les points principaux de notre dernière conférence.

S. M. I. pense qu'en prenant en considération les intérêts les plus essentiels de la monarchie prussienne, le Roi se déterminera d'unir sa cause à celle des alliés; que le moment actuel offre de grandes facilités pour une reprise d'armes dans le Nord de l'Allemagne, et qu'il en résulterait des avantages réels pour la Prusse.

J'ai eu l'honneur de les détailler à V. E. en lui exposant l'état de la Hollande et de la Belgique qui implorent un libérateur, et en lui faisant envisager l'utilité d'une réunion des Pays-Bas ci-devant autrichiens avec les provinces qui forment aujourd'hui la République batave, pour donner à cet état plus de force et de puissance et en faire un boulevard contre l'ambition des démagogues français.

1) Artt. 3—8 bevatten de financieele regeling.

2) Bij Brückner IV, 24; het jaartal luidt daar verkeerdelijk 1798.

J'ai fait connaître à V. E. que j'étais autorisé d'offrir au Roi un secours de 45.000 hommes pour le cas où S. M. se déciderait de porter ses armes en Hollande, dans le Brabant et les contrées limitrophes de l'Allemagne envahies par les troupes françaises.

En terminant mon office, j'ai communiqué confidentiellement à V. E. que les instructions de M. Thomas Grenville [1]) seraient parfaitement conformes aux miennes; que j'avais l'ordre de me concerter avec ce ministre, et de mettre dans toutes mes relations avec lui ce caractère de franchise et de cordialité qui doit être l'heureux résultat de l'union intime de nos cours respectives.

672. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 2 Febr. 1799 [2]).

Il s'en faut beaucoup que j'aye trouvé les affaires aussi avancées ici qu'on paraissait le croire à Londres lors de mon départ d'Angleterre . . . . . Stamford est fort mécontent du Duc de Brunswic [3]) et prétend que celui-ci, bien loin

---

1) „Je connais M. Thomas Grenville plusieurs années avant d'avoir connu son frère; je l'ai toujours trouvé un homme de beaucoup d'esprit, rempli de connaissances, d'un caractère honnête et d'une grande douceur et modestie. Ces deux dernières qualités le rendent timide et, à qui ne le connait pas, le font paraître méfiant; mais il ne l'est pas, et c'est en un mot, un homme respectable sous tous les points sous lesquels on veut l'envisager attentivement. Je suis persuadé que plus vous le connaîtrez, plus vous l'aimerez et l'estimerez. Il est bien fâcheux pour ce pays-ci qu'un homme de ses talens et de son caractère refuse de s'engager dans la carrière politique. Il a refusé la place d'envoyé extraordinaire et ministre plénipotentiaire à Berlin, et ce n'est qu'avec beaucoup de difficultés et de peines que mylord Grenville a pu le persuader d'accepter au moins cette commission particulière et passagère" (Woronzow aan Panin, 14 Dec. 1798; bij Brückner, III, 642). — Thomas Grenville, uit Londen vertrokken nog vóór den Erfprins, die 19 Dec. vertrok, kon aanvankelijk om het ruwe weer niet uitzeilen en keerde naar Londen terug; 24 Jan. 1799 ging hij opnieuw op reis, maar leed schipbreuk in het ijs bij de Duitsche kust, en was eerst 17 Febr. te Berlijn.

2) H. A. — Uit Berlijn. — De Erfprins was 19 Dec. 1798 van Londen naar Harwich vertrokken in gezelschap van Robert Fagel en van Kinckel; hij had eene som van £ 1000 mede van Lord Grenville. Door tegenwind en slecht weer moest hij tot 13 Jan. te Harwich vertoeven, kwam 19 Jan. op het vasteland, vernam te Bremen den dood van Prins Frederik, bezocht daarna Brunswijk en was 29 Jan. 1799 te Berlijn. Kinckel was om ongesteldheid achtergebleven en kwam eerst veel later te Berlijn. — Op den dag van het vertrek uit Londen, 19 Dec., had de Prins twee volmachten aan den Erfprins verleend, 1°. „om zich te begeven naar de Republiek der Vereenigde Nederlanden ten einde aldaar, met assistentie van zoodanige leden van 's lands regeering als hij zal goedvinden te dien einde tot zich te assumeeren, onder onze approbatie zoodanige provisioneele arrangementen te maken als hij zal oordeelen te behooren;" 2°. om in Duitschland een corps troepen aan te werven, „daartoe bij voorkeur gebruikende officieren die in dienst van de Republiek der Vereenigde Nederlanden zijn geweest en geen eed gedaan hebben aan de onwettige regeering."

3) „Il y a de la différence entre s'entendre et se concerter avec les cours de Petersbourg et de Londres pour s'entresecourir, ou bien de se déclarer à des opérations offensives, sans être certain si on aura toutes les forces de la France contre soi, ou si elles se trouveront partagées. On accuse encore aujourd'hui ceux qui ont conseillé au feu Roi d'entreprendre son expédition de 1792" (de hertog van Brunswijk aan Stamford, 22 Jan. 1799; F. O., Foreign various 322). — Deze brief werd geschreven tijdens een bezoek van den hertog te Berlijn. De hertog zocht Stamford, die door ziekte aan zijn kamer gekluisterd was, zelfs niet op. „Je ne m'attendais pas, Monseigneur, que V. A. S., après m'avoir fait dire à différentes reprises qu'Elle m'honorerait de sa visite, finirait par me faire savoir qu'il lui était impossible de me voir, parce

de stimuler Haugwitz, ne le soutient même pas. Haugwitz par contre continue à se prononcer pour la guerre, mais Köckritz, influencé vraisemblablement par d'autres, veut temporiser; et le peu de confiance que la conduite actuelle de la cour de Vienne peut inspirer, la manière dont elle abandonne les rois de Naples et de Sardaigne, la manière de s'exprimer de Thugut qui doit avoir dit que rien hormis les intérêts particuliers de la maison d'Autriche ne le décideront à la paix ou à la guerre, sont des motifs dont ceux qui sont de cette opinion se servent avec avantage pour la soutenir. Jusqu'à present le comte Panin n'a pas encore reçu de réponse positive aux offres de secours et d'alliance offensive qu'il a faits, mais dans ce moment il vaut mieux que celle-ci ne vienne point, puisqu'elle ne serait apparamment pas satisfaisante . . . . .

J'ai la certitude que van der Haer est employé par le gouvernement brittannique puisqu'il me l'a dit lui même, et même je crois qu'il dispose de beaucoup d'argent. Il prétend qu'avec 4000 florins il a procuré l'amnestie et la délivrance de van de Spiegel et Rhoon . . . . .

Outre cela je puis informer que je sais assez positivement que le directeur van Haersolte et le secrétaire Hultman sont très disposés à faciliter ce qui pourrait ramener l'ancien ordre des choses, et qu'il y a même moyen de se mettre en correspondence avec eux, ce qui pourra être de grande utilité si l'on agissait.

Charles de Lynden est ici. Ce n'a été que sur la demande réitérée du Duc de Brunswic qu'il est sorti du pays [1]). Le but de sa venue à Berlin n'est proprement que pour avoir quelqu'un ici qui puisse donner des informations de l'intérieur et qui intercède en faveur de la République . . . . .

673. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 12 Febr. 1799 [2]).

Ayant parlé au comte Haugwitz je puis rapporter qu'il commença par m'entretenir du projet que la Russie avait mis en avant de travailler en particulier à la délivrance de la République et ensuite de fortifier cet état en y joignant la Belgique, ce qui revenait à ce que mylord Grenville et le comte Woronzow m'avaient dit à Londres. Haugwitz entrait entièrement dans ces idées, les approuvant expressément et assurant qu'aucune puissance était plus intéressée à semblable arrangement que la Prusse, mais il me donna en même tems à connaître que le moment où semblable projet pourrait être mis en exécution n'était pas encore décidé, et que beaucoup dépendrait de la manière dont les cours de Londres et de Vienne se prononceraient et agiraient. Il me dit aussi que quoique dans toutes occasions il n'était question que de la délivrance

---

qu'Elle était trop observée" (Stamford aan den hertog, 25 Jan. 1799; plaats als voren). — „Le Duc est parti malgré tout ce qu'on a pu lui dire pour l'engager à rester . . . . . En général je suis fâché de devoir dire qu'il me parait qu'il commence à baisser et que ses facultés intellectuelles ainsi que son physique diminuent" (de Erfprins aan de Prinses, Berlijn 16 Febr. 1799; H. A.).

1) Vgl. Koolemans Beynen in *Meded. Mij. Ned. Letterk. 1899—1900* bl. 165. — 25 Nov. 1798 had Tollius op verzoek van den hertog van Brunswijk aan Suyderas geschreven om iemand vanwege de Oranjepartij naar Berlijn te zenden.

2) H. A. — Uit Berlijn.

de la Hollande sans être question nommément du rétablissement de la maison d'Orange [1]), nous ne méconnaîtrions point les intentions du Roi, et qu'une délivrance pareille par la Prusse et l'Angléterre ne pouvait se supposer qu'avec la réinstallation de notre maisou, à quel égard je l'assurais que nous étions du même avis.

Passant ensuite à la venne de Lynden ici, je lui dis que c'était une personne qui venait implorer l'assistance du Roi et qui était à même de pouvoir donner des renseignemens sur l'intérieur de la République tant par rapport à l'état de défense qu'à celui des dispositions. Haugwitz me témoigna la difficulté qu'il y avait de lui donner de réponses positives, puisque d'un côté les choses n'étaient pas assez avancées pour lui en donner une satisfaisante, tandis qu'une déclinatoire ôtant l'espérance pour toujours au bon parti, ôterait en même tems la possibilité de faire usage de celui-ci quand le moment en serait arrivé. Je saisis cette occasion pour faire remarquer à S. E. que si d'ici au printems il fut possible de commencer à agir pour ce but, on sauverait 40 à 50 millions qui devront être payés par les habitans, avec lesquels on pourrait payer bien des fraix, tandis que ceux-ci une fois payés au gouvernement actuel, ils seraient perdus pour toujours et une impossibilité de les rassembler une seconde fois, les caisses étant alors absorbées. Tout en m'avouant le fâcheux de ceci, il me fit sentir que cette considération seule ne déterminerait pas le Roi à recommencer la guerre . . . . . [2]).

674. DAGBOEK VAN KINCKEL, 2 Maart—22 Juli 1799 [3]).

. . . . . Au mois de septembre 1798 j'obtins la permission de faire un tour en Angleterre. Le Prince héréditaire d'Orange y arriva au mois d'octobre. Toutes les lettres de Berlin ne tarissaient par sur les bonnes dispositions qui se manifestaient à cette cour. Le Duc de Brunswic avait exprimé lui-même les sentimens sur cet objet. La nécessité de sauver Ehrenbreitstein allait devenir le premier objet d'une levée de bouclier. L'intérêt de la monarchie,

---

1) „When we speak of Holland, if we get on to that detail, which we shall do if Austria does not make peace, Haugwitz will recommend much caution in the naming the restoration of the Stadholder, and will urge the advantage of declaring at first only for the deliverance of Holland, a distinction which it is probable enough the situation of parties in that country may in the first moments render necessary" (Thomas Grenville aan Lord Grenville, 28 Febr. 1799; *Grenville Papers* IV, 482).

2) „I have seen since my arrival here the Baron Lynden who came from Holland, as you know, to solicit assistance from the Court of Berlin. I have found him extremely dissatisfied at the distance at which he has been kept here, and impatient of the various excuses under which Haugwitz has hitherto avoided seeing or communicating with him. I have thought it right to do what I could to shew him the necessity of waiting for a fit and well-concerted opportunity of resistanee in Holland . . . . . He laments the disadvantage of letting go by the opportunity which arises from the present detestation of the French in the United Provinces, where the pecuniary requisition can hardly be collected, and the requisition of men has not been ventured since the passing of the decree" (Thomas Grenville aan Lord Grenville, 4 Maart 1799; *Grenville Papers* IV, 486).

3) R. A., verz.-Kinckel. — Het begin van de inleiding tot dit dagboek is uitgegeven in *Gedenkstukken* II, n°. 842. — Over Kinckel's dienst op het vasteland vóór 1798 aldaar, bl. 856, 947, 1010.

et l'honneur du Roi qui avait declaré à Rastadt qu'il ne permettrait pas qu'on enlevât cette forteresse, appelleraient impérieusement le Roi à la sauver. Ces rapports et l'état équivoque où se trouvait la cour de Vienne entre la paix et la guerre, tandis qu'elle laissait enlever à la France des royaumes et des républiques l'un après l'autre, déterminaient le cabinet de Londres à envoyer une mission extraordinaire sur le continent.

Rien ne pouvait être dans les circonstances plus utile que cette mesure. Rien ne pouvait être plus heureux que le choix: M. Grenville possède beaucoup de lumières, une intégrité reconnue, beaucoup de modération et de candeur, des formes douces et extrêmement conciliantes. A tous ces avantages il réunit le grand avantage d'être le frère du ministre des affaires étrangères; circonstance accessoire qui commande infiniment plus de confiance que tout autre ministre ne peut en inspirer.

J'ai proposé à M. Grenville de l'accompagner et de m'employer sous lui dans quelque forme et pour quelque service qu'il pourrait désirer. Mes sentimens pour lui ainsi que mon désir de me rendre utile me portèrent à cette proposition. Il se présenta des difficultés qui empêchèrent qu'elle ne fut acceptée.

Je partis en décembre avec le Prince héréditaire d'Orange. La contrariété des vents et l'inclémence de la saison nous retinrent quatre semaines à Harwich. J'ai profité de ce tems pour convertir le prince de ses méfiances [1]). Cet ouvrage était déjà commencé et je n'y ai rien gâté. Il partit en janvier lorsqu'un accident qui m'était parvenu m'empêcha de l'accompagner. J'écrivis à M. Grenville pour le prier de m'accorder un passage à bord de la frégate, ce qu'il eut la bonté de faire, et nous partîmes au commencement de février. A bord il me proposa fort obligeamment de venir avec lui. Son intention était de me satisfaire parce que je l'avois désiré, et son but de m'employer pour les affaires de Hollande si l'occasion s'en présentait. Il courut tous les dangers pour arriver, son voyage ayant déjà souffert tant de retards. Je suis resté malade en route et je ne fus rendu à Berlin que quatre semaines après lui.

Samedi le 2 de mars, vers les 4 heures de l'après-midi, je suis arrivé à Brunswic, très fatigué et très malade. J'écrivis au Duc et à la Princesse héréditaire. Le Duc me répondit qu'il passerait le lendemain chez moi. La Princesse m'envoya un gentilhomme pour me prier de passer chez elle entre midi et deux heures.

Dimanche 3 le matin. Le général Constant, M. Lampsins vinrent chez moi. Ce midi je passai chez la Princesse. Cette entrevue lui fut aussi pénible qu'à moi. Elle se passa à pleurer l'immortel Prince Frédéric [2]) et à semer des fleurs sur sa tombe. Elle me promit un diné pour le lendemain en petit cercle. De chez elle je me rendis chez le Duc. Ce prince contre son ordinaire, qui est d'écouter et de laisser jaser, prit les dés. Il fit dans une *excusatio non petita* son *accusatio spontanea*, en voulant me persuader qu'il déplorait d'avoir manqué M. Grenville à Brunswic et aussi à Berlin. Il me persuada qu'il avait manœuvré tout exprès pour le manquer. Il couronna cette conviction en disant avec un air de finesse et de triomphe: „Peut être n'est-ce que mieux, car on peut souvent faire plus de bien en restant vierge".

Je ne pus m'empêcher de rappeler à S. A. une conversation que j'avais eue avec elle, lorsqu'elle quitta l'armée en 1792. Dans cette conversation ce

1) Ten opzichte van Engeland.

2) Overleden te Padua 6 Jan. 1799.

prince m'avait fait l'apologie de sa conduite pendant son commandement, qui comprimée en peu de mots revenait à ce que à travers la bourbe qui entourait le feu Roi, et l'extrême faiblesse de son caractère, on ne pouvait rien faire de bon. Je lui avais répondu la seule objection qu'avec ses talens, l'avantage de sa naissance et un héritage de réputation dévolue sur lui depuis le règne du grand Roi, il aurait aisément pu écarter cette bourbe, et substituer son énergie à la faiblesse du maître en s'emparant de tout. „Oui," avait-il dit alors, „mais mon rôle était d'être général, et la cabale restait toujours auprès du maître, et mes résultats auraient été aussitôt détruits que convenus." Mon intention en rappelant cette vieille histoire était de lui faire entendre que les mêmes difficultés n'existant pas sous le nouveau règne, il ne tenait qu'à lui d'être à la tête des affaires. Il parut frappé et fâché. Sans répondre à ceci, il se hâta de m'endoctriner sur le tableau de Berlin. Il me dit que je trouverais M. de Haugwitz bien changé, qu'il était entièrement dans les bons principes, mais que malheureusement il n'y avait aucun parti à tirer de ses bonnes dispositions puisqu'il n'était que l'homme d'affaires du Roi et pas son ministre; que M. de Köckritz avait toute la confiance du Roi, et M. de Zastrow après lui, mais que l'un et l'autre étaient prononcés contre la guerre. Il ne se lassa pas de répéter tous les lieux communs d'inimitié contre la cour de Vienne, et en résumant sa conversation, l'on pouvait tout au plus lui faire l'honneur de lui appliquer le *video meliora proboque, deteriora sequor*. Il avait comme toujours peur de son ombre, se créant des monstres pour les combattre. Tout à coup après une longue conversation il dit: „Je veux vous ramener à Berlin", et il se mit avec autant d'affectation que peu de sincérité à faire l'éloge du jeune Roi. Je vis clairement qu'il voulait effacer l'impression que son silence pourrait m'avoir donné, lorsque nous parlions du feu Roi, comme s'il croyait que l'état des choses n'avait guères amendé. Il demanda des nouvelles du Prince et de la Princesse d'Orange. Je louais fort la Princesse, ce qu'il écouta avec un palpable déplaisir et avec la jalousie des gens qui trouvent toujours dans l'approbation des autres, les reproches mérités de leur propre conduite. Nous nous quittâmes réciproquement mal satisfaits l'un de l'autre, et moi très convaincu qu'il était et serait toujours ce que je l'avais connu depuis l'expédition de Hollande en 1787, et que la nature lui avait prodigué ses talens à pure perte en le privant de toute énergie. Je crus aussi observer qu'il avait faibli. Il parlait beaucoup plus qu'il n'avait coutume de faire, et d'une manière plus vide et frivole. Il me dit qu'il passerait le lendemain chez moi pour *causer*, ce qu'il ne fit pas à notre convenance réciproque.

Lundi le 4. J'ai diné chez la Princesse et le soir j'ai passé à une fête du grand échanson Münchhausen, où je vis la Duchesse, qui à son ordinaire me fit beaucoup de questions extraordinares, sur sa fille la Princesse de Galles. Elle dit entre autre: „Je suis bien aise que son enfant ressemble au Prince; on aurait dit que ce n'est pas de lui."

En quittant le Duc le hasard me fait tomber entre les mains le *Spectateur du Nord* [1]) où se trouve l'article qui regarde ce prince; il est tracé d'une touche si délicate et vraie qu'il mérite bien d'être retracé.

---

1) Het bekende emigrantenblad, te Hamburg verschijnende, en geredigeerd door den abbé de Prades.

„L'histoire peindra le Roi de Prusse placé dès son avénement au trône entre deux Princes, qu'une grande réputation indiquait à sa confiance et dont aucun ne l'aura aidé à supporter le poids de la couronne. L'un [1]) compagnon des exploits du grand Frédéric, consacrant sa vieillesse à solliciter une alliance de la Prusse avec la puissance révolutionnaire, et recherchant sous les dehors d'un repos philosophique une activité et un crédit qu'il ne peut obtenir; l'autre recommandable par des talens militaires, et la bonne administration d'un pays peu étendu, craignant l'influence que lui offrent sa naissaince et ses moyens, se montrant plus sage que résolu, ne pouvant approprier son caractère aux événemens, et inclinant toujours pour les préventions nationales, pour les idées vieillies dans le cabinet, pour les partis moyens, pour tout ce qui fait la sagesse des tems ordinaires, périlleuse ressource dans une situation inouie."

Mardi le 5 je partis de Brunswic. Vendredi le 8 je suis arrivé à Berlin. Je me rendis encore le soir chez M. Grenville.

Samedi le 9 je fis ma cour au Prince héréditaire d'Orange qui m'invita à diner. Il me communiqua tout le mal qu'avait fait le Duc. Je n'ai pas trouvé l'après-midi M. de Hardenberg. Je fus voir mon ancien ami le général Stamford, qui me remit au courant des affaires de Berlin depuis que j'en avois perdu le fil. Le résumé revenait toujours à ce qu'il n'y avait rien à espérer de cette cour. Le ministre des affaires étrangères était à la verité changé, mais son crédit auprès du maître ne suffisait pas pour faire adopter les mesures vigoureuses contre l'avis des deux adjudans qui se prononçaient contre la guerre. Je vis la correspondence du Duc avec le général, qui servit de preuve que ce prince empêchait plus que personne l'adoption des mesures nécessaires . . . . .

Dimanche le 10. Je vis M. de Hardenberg. Il n'était plus mêlé aux affaires étrangères depuis le règne du nouveau Roi. Il croyait pourtant que les choses iraient encore. M. de Haugwitz avait les meillieurs intentions. Lamentations sur l'Autriche. Le ministre se plaignait aussi à lui de ce que l'Angleterre ne venait pas en avant avec des propositions déterminées. C'était purement de commencer la guerre, d'agir sur la Hollande et les Pays-Bas, et que l'Angleterre viendrait à l'appui avec les moyens que lui offraient sa marine et ses finances. Le ministre Haugwitz était porté à une alliance défensive et à déterminer un *casus foederis* pour l'offensive. C'était à peu près vouloir se laisser payer pour la neutralité, avec la certitude de l'être encore lorsque leurs propers nécessités les appelleraient à la guerre . . . . .

Lundi le 11. J'ai diné chez M. Grenville. J'ai passé la soirée chez M. Stamford. Son désespoir qu'il n'y aurait jamais rien à faire ici, fit naître la discussion sur ce que l'on pourrait faire sans la Prusse [2]). Il fit de sa plume

1) Prins Hendrik.

2) „I am occupied in pursuing with general Stamford a project proposing to Petersburg the immediate march of a large Russian force towards Germany. May not this be well assisted by a naval enterprise at the same time from the Baltic, to carry troops from Russia and Denmark to Holland?" (Thomas Grenville aan Lord Grenville, 12 Maart 1799; F. O, Prussia 53; vgl. den particulieren brief van denzelfden aan denzelfden van 10 Maart in *Grenville Papers* IV, 495). — „After the most deliberate considerations H. M.'s servants are of opinion that the

victorieuse un mémoire en forme de lettre à M. Grenville, dans lequel il développait les possibilités militaires de rassembler une armée de 100.000 hommes, Russes, avec la Saxe, l'Hanovre et le Nord pour agir sur le revers de la Hollande. Cette lettre passa en Angleterre et à St. Pétersbourg. Je n'ai pas pu partager les espérances de former faciliment ce faisceau à l'exclusion de la Prusse, du moins d'y attacher la Saxe.

Mardi le 12. J'ai diné chez M. de Hardenberg. Le soir à l'assemblée de M. de Schulenburg où se trouvait le Roi. Le monarque, qui déteste l'étiquette, passa sur le terme de présentation et me dit, ainsi que la Reine, qu'ils étaient bien aises de renouveler une ancienne connaissance.

Mercredi le 13. Je fus voir le Prince George de Hesse, qui me parla avec grande franchise des causes qui empêchaient le Roi de se déclarer. Tout en rendant justice à ses sentimens et à ses principes, il crut que la médiocrité de ce prince l'effrayait. Cette cause était aussi le soutien des personnes qui environnaient sa personne. Il redoutait infiniment les gens d'une certaine capacité et esprit. Son hostilité était employée à éviter toute espèce de discussion. Il sentait qu'il ne pouvait la soutenir et qu'un Roi qui est le maître ne peut pas impunément se laisser convaincre sur le parti qu'il doit prendre. M. de Zastrow, M. de Köckritz, un certain M. Menke, secrétaire en sous-ordre, sont les personnes qui ont de l'influence sur l'esprit du monarque. Le premier ne manque pas d'esprit, mais uniquement occupé de créer une grande fortune, il plie ses opinions à celles qui sont le plus favorisées. M. de Köckritz est extrêmement borné. Il oppose la guerre par une espèce de philanthropie qui tient à la religion, dont les conjurés contre les gouvernemens établis se sont si souvent servis dans cette cour pour réaliser leurs projets, dont les sectaires sont divisés en dupes et fripons. M. de Köckritz est certainement de la première classe. Les enragés pour la guerre prétendent que Menke est acquis à la France. S'il ne l'est pas par corruption, il l'est par persuasion. Que faut-il augurer d'une monarchie où le prince sent son insuffisance à la conduire dans l'orage, et où il éloigne et redoute ceux qui en seraient capables en son nom? C'est ici le cas de rappeler que la Prusse a eu son Louis XIV et son Louis XV. Il est à désirer qu'elle n'ait son Louis XVI. Cela serait d'autant plus déplorable que ce monarque a beaucoup de vertus morales et domestiques.

Il est étonnant que les Princes d'Orange et de Hesse, l'un beau-frère, l'autre oncle du Roi, dans un commerce familier et journalier n'ont jamais trouvé le moyen de lui parler d'aucune affaire. Il fait esquiver toutes les occasions que l'on pourrait vouloir saisir pour cela.

Cependant dans l'intérieur le langage du Roi est prononcé sur sa haine contre les révolutionnaires français. A l'occasion de la defaite des Autrichiens

---

circumstances of disadvantage under which Austria has recommenced the war would make it too hasardous an enterprise to persue as had been in contemplation the attack of the maritime provinces of Holland by a Russian force landed on their coasts, and acting without the support of Prussia" (Lord Grenville aan Thomas Grenville, 27 Maart 1799; plaats als voren). — De overwinningen van aartshertog Karel bij Ostrach en Stockach (21 en 25 Maart) waren toen te Londen nog niet bekend. Deze dépêche van 27 Maart kwam Thomas Grenville door tegenwind eerst 14 April in handen.

en Suisse la Reine a dit, „après eux, notre tour viendra." Siéyès est traité avec la froideur la plus prononcée. La bonne chose en politique ici c'est que l'on peut être convaincu que les partisans de l'alliance française ne réussiront jamais.

Dans le ministère ces partisans sont MM. d'Alvensleben et de Struensee, l'un ayant une place dans le département des affaires étrangères, l'autre ministre des finances . . . . .

Jeudi le 14. Le Roi n'aime pas le faste. Il continue d'habiter le palais qu'il avait comme Prince Royal. Il y vit pour ainsi dire bourgeoisement. Tout cela est infiniment contraire aux exigences de l'époque actuelle. On voudrait imiter Frédéric le Grand. On l'imite dans quelques choses. On ne l'imite pas dans d'autres, et dans les choses les plus essentielles on le trouve inimitable. D'ailleurs ce monarque avait grand soin des formes royales dans les circonstances; il ne paraissait jamais dans sa capitale qu'environné de l'éclat. Cette manière de l'imiter a déjà produit bien des malheurs à plus d'un prince. Elle fut la cause des désastres de Joseph. Elle pourra le devenir dans d'autres occasions.

Algarotti a dit que l'on n'était jamais grand homme aux yeux de son valet de chambre. Cette parole d'or devrait prouver aux grands que pour conserver leur dignité, le respect et l'obéissance de leurs peuples, ils ne doivent pas s'en laisser voir de trop près, ni se dépouiller des attributs qui en imposent à la multitude.

Vendredi le 15. Je vis M. de Lucchesini. Il me chanta les palinodies de tous les sentimens que je lui avais connus autrefois. C'est que depuis, les révolutions lui avaient mangé son bien en Italie. Il répéta ce que je savais déjà sur les inclinations du Roi, sur les entours du monarque, sur l'impossibilité de le porter à de grandes mesures. Il soutint que si même on parvenait à le convaincre et à le persuader, on n'aurait rien fait à moins de persuader ou d'éloigner ceux qui avaient l'ascendant sur son esprit. Ils sont tous attachés à leurs opinions et trop établis dans la faveur pour que l'on puisse l'espérer. Il disait que la conversion de M. de Haugwitz n'était pas dans le principe, mais dans le ressentiment et dans l'humeur que Siéyès lui avait donné. „C'est une conversion *a posteriori* et pas *a priori*," disait-il, „ que l'on fasse disparaître la cause et l'effet suivra."

Samedi le 16, diné chez M. Grenville. Je revis au souper M. de Stein le président des Etats de Clèves, une des personnes les plus éclairées et dont les principes et sentimens sont très décidés. Il est du nombre de ceux que le parti pacifique nomme les enragés. Le chambellan baron de Beck, le général Schmettau sont ceux que l'on lui associe . . . . .

Lundi le 18. Grande conférence des ministres de Russie et d'Angleterre avec ceux de Prusse. C'est toujours la même proposition: des arrangemens défensifs sur la ligne de neutralité, et pour *casus fœderis* offensif les provocations de la France; — pour se renfermer dans cette ligne d'inactivité des subsides de l'Angleterre. C'est à dire que l'on exige de ces puissances de consolider, d'avouer, d'approuver, et de payer un système que toutes leurs négociations tendent à faire changer. L'on serait sous main aussi bien avec le France que jamais. Elle se garderait bien de donner les provocations qui feraient naître le *casus fœderis*, tandis qu'elle serait enchantée que l'Angleterre prodiguât ses

moyens pécuniaires à pure perte, et que cet arrangement fit naître entre elle et la cour de Vienne des froideurs irréparables avec toutes les conséquences qui pourraient en résulter à l'avantage de la puissance révolutionnaire.

Mardi le 19. Grand diné chez M. de Lucchesini. Le comte de Dietrichstein arrivé de Vienne avec une mission [1]).

Mercredi le 20. Grand diné chez le ministre Schulenburg..... Après le diné une visite chez le comte de Dietrichstein. Il était palpable par les expressions de ce ministre qu'il n'avait pas les instructions pour concilier et pour persuader, [mais pour] mettre le couteau sur la gorge: „voulez-vous, ou ne voulez-vous pas; tirez-nous de notre incertitude, nous vous avons tiré de la vôtre en commençant la guerre." Il faut avouer que ce style n'est guère calculé pour inspirer de la confiance ..... La cour de Vienne ne voit pas la révolution, mais la Prusse, tout comme la Prusse par contre-argument oublie la révolution pour ne voir que l'Autriche. N'est-il pas plus que possible que cette dernière, effrayée du rôle que pourrait jouer la Prusse en unissant le Nord de l'Allemagne, et en liant ce faisceau de force à une alliance avec la Russie et l'Angleterre, désire que la Prusse ne fasse rien, pour échapper au danger de sa prépondérance? Quel stimulant pour la cour de Berlin mais on ne saurait en faire usage! sans risquer que cela serait aussitôt trahi à Vienne, pour semer la zizanie entre cette cour et les deux cabinets de Londres et de Pétersbourg.

Jeudi le 21. Diné chez M. Grenville. J'ai vu M. de Hardenberg, qui revenait toujours à sa thèse qu'il fallait prendre les choses comme elles étaient et entraîner le Roi par le mode d'une alliance défensive, qui deviendrait offensive au moindre revirement: c'était l'expression dont M. de Haugwitz s'était servi. Il me dit qu'un des argumens dont on berçait le plus le Roi était l'expédience d'une politique isolée, à l'instar de Frédéric le Grand, qui sans alliances avait toujours eu la faculté de se jeter dans les grandes occasions du côté le plus propice à ses intérêts .....

Lundi le 25. J'ai passé la soirée chez le général Stamford. Je lui ai beaucoup conseillé d'écrire au Duc pour ne pas rompre sa correspondance, où le bel esprit, les parodies, les épigrammes qui se mêlaient souvent au bon esprit et aux vues profondes, pouvaient avoir excité sa sensibilité .....

Mercredi le 27. Diné chez M. Grenville. Toutes les voix continuaient à résonner des bonnes intentions de M. de Haugwitz. Cette affection de publier ainsi des sentimens et un système que son maître n'adopte pas, est bien faite pour inspirer des soupçons. Veut-il avouer qu'il n'a point de crédit dans les affaires? cele n'est pas probable. Les Français n'ont jamais été plus tranquilles sur la conduite de la Prusse que depuis que le premier ministre crie à la guerre. C'est depuis qu'ils ont enlevé Ehrenbreitstein; c'est encore depuis qu'ils retirent toutes les troupes de la Hollande et des Pays-Bas pour renforcer les armées contre l'Autriche. Dieu me pardonne, je crois qu'ils s'entendent comme larrons en foire, et que M. de Haugwitz s'occupe à jeter de la poussière aux yeux .....

---

1) De Oostenrijksche gezant te Berlijn, prins Reuss, was 12 Febr. plotseling overleden. De instructiën van generaal Dietrichstein, die in zijn plaats kwam, lieten zoo weinig ruimte dat men hem nauwelijks aan de conferentiën deel kon laten nemen. Hij vertrok 22 April.

Jeudi le 28. Diné chez M. Grenville. Tout Berlin est choqué des formes du comte de Dietrichstein: elles sont froides, laconiques, quelquefois brusques. On se demande s'il est venu pour brouiller les cours . . . . .

Mercredi le 3 d'avril. J'ai diné chez le Prince d'Orange. Il entra dans les détails politiques. Il soutenait aussi qu'il faudrait saisir des deux mains la seule chance d'entraîner le Roi à la guerre. Son argument était que lorsqu'on a dit A, on dit plus facilement B, et puis il comptait sur ce qu'un arrangement quelconque avec l'Angleterre brouillerait la Prusse avec la France, et romprait toutes les mesures entre les deux. Je n'avais que mon opinion à opposer: c'était que la France serait plus que jamais attentive à ne pas provoquer le Roi à dire B, et pour une brouillerie les Français très certainement ne l'amèneraient pas . . . . . Le Prince n'est pas aisé à convaincre. Il est attaché aux bons principes, mais dans le fond beaucoup prussien et peu anglais, et surtout auprès des jeunes gens les préjugés corrompent le jugement . . . . .

Vendredi le 5. Le Prince de Hesse vint chez moi. Il parut tout effaré et surpris, en faisant des questions sur l'état des négociations. Je lui répondis que sans être dans le secret, je croyais pouvoir l'assurer qu'il n'y avait rien de changé; il affecta encore plus de surprise et me dit qu'il avait vu la veille deux personnes plus que suspectes de sentimens français qui l'une et l'autre étaient fort alarmées; que le parti français en général l'était; qu'il n'avait jamais été complaisant au point qu'il l'était; que depuis peu un nouveau projet d'alliance avait été suggéré, mais repousé avec indignation. — Q'est-ce que tout cela? quand les actions ne répondent pas aux paroles on cesse d'avoir confiance en ces dernières, et s'il y avait de l'affectation dans les démonstrations anti-françaises du ministre, pourquoi les Français n'y correspondraient-ils pas en simulant la peur? . . . . .

Lundi le 8. Diné chez M. Grenville avec le comte de Panin et Stamford. La Russie vient de proposer à la cour de Berlin qu'elle fera avancer des troupes vers le Nord de l'Allemagne pour assurer surtout le sort de la ville de Hambourg. Cette mesure pourrait établir un noyau de puissance militaire dans ces contrées, et devrait seule suffire pour engager la Prusse à prendre le rôle qui lui appartient . . . . .

Mercredi le 10. Diné en petit comité chez M. de Hardenberg. Il était surtout question des habitudes domestiques du Roi. M. de Münchhausen nous dit qu'il passait les matinées à jouer un jeu militaire. Ce sont des soldats d'échec que l'on dispose d'après des problèmes de tactique et d'évolution. Il va et vient entre la Reine et les enfans; il ne lit jamais. Au reste l'émanation de toutes les affaires du gouvernement procède de son cabinet. Tous les ordres sont signés par lui, et il paraît que le gouvernement va avec la plus grande exacitude et même d'après la marche établie avec beaucoup de sagesse. M. de Zastrow est son réferendaire militaire, lui présente tous les rapports et fait les expéditions que le Roi signe. Un certain M. Beyme a cet office pour tous les départemens du gouvernement intérieur, et M. de Haugwitz pour les affaires étrangères. Malgré toute cette régularité il n'échappe à personne que la monarchie prussienne a besoin d'un grand mouvement. Le défaut d'exercice nuit à sa santé. Le respect pour le trône est affaibli dans l'armée et parmi le peuple. La démocratie a aussi jeté de profondes racines. C'est un corps qu'il faut remuer et exercer pour lui rendre la santé. L'extrême économie du

Roi qui fait du bien aux finances fait tort au monarque. Les habitans en passant près de son palais n'y voient jamais la clarté de la bougie. „Nous les lui donnons, pourquoi ne les brûle-t-il pas?" disent-ils.

Jeudi le 11. Diné chez M. de Schulenburg. Longue conversation après diné avec le ministre. Il me dit que leur parti était pris: qu'en prenant part à la guerre le premier canon engagerait la France à acheter la paix de l'Autriche de la manière la plus favorable pour celle-là et la plus désastreuse pour la Prusse. Il fallait rester vierge. Les ajustemens définitifs ne pourraient se faire sans cela. Eux deviendraient les médiateurs, et leur puissance et impartialité serviraient à assigner à chacun les bornes de ses prétentions. Ils désiraient faire usage de cette médiation à ce que les Français rentrassent dans leurs frontières, mais aussi à ce que les Autrichiens n'eussent rien que tout au plus en Italie. J'ai tâché de lui prouver ce que cette politique avait de dangereux pour la Prusse et de creux dans le principe, mais il en revenait toujours à cette grande puissance qui dans une telle circonstance se déployerait nationalement, tandis que la guerre à présent serait impopulaire et par là même impossible . . . . .

Samedi le 13. J'ai diné chez M. de Hardenberg. M. de Dietrichstein demande à partir. L'on serait tenté de croire qu'il n'a été envoyé ici que pour espionner ce que faisait M. Grenville pour empêcher ses succès, et s'il était possible prévenir que la Prusse ne prit part à la guerre plutôt que de l'y engager . . . . .

Lundi le 15. Chez M. Grenville. On n'a plus le courage de ne pas se réjouir des succès de l'Autriche. La peur est ici le mot de guet. Peur de la France comme puissance; peur de la France comme puissance révolutionnaire; peur de l'Autriche; peur de la Russie; peur de déplaire au peuple; peur d'indisposer l'armée. C'est assez dans le genre du caractère du Duc. Si l'âne est mort de faim entre les deux bottes de foin, ne sachant de laquelle manger, on pourra ici, dans l'irrésolution lequel des monstres il convient de combattre, n'en attaquer aucun, et finir par être dévoré de tous . . . . .

Jeudi le 18. Diné chez le marquis de Lucchesini. L'ex-ministre Arnim y était, et parla un language qui me surprit extrêmement. Il passa en revue tous les argumens connus et fondés sur la politique en général, sur le danger dont l'esprit révolutionnaire menaçait la Prusse; il ajouta qui si tous ces motifs n'existaient pas, il y en avait un d'une force impérative: c'était la nécessité de ne pas dégrader la dignité de la monarchie par une inactivité pusillanime tandis que toutes les puissances de l'Europe étaient en mouvement. Je ne ferai pas le commentaire de ce propos, mais si un raisonnement de ce genre est publiquement prononcé, cela paraît indiquer que le gouvernement n'est pas beaucoup craint. Il est vrai que le Grand Frédéric avait coutume de répétér souvent „laissez les dire pourvu qu'ils me laissent faire". Mais cette maxime devient dangereuse pour tous ceux qui tiennent les rênes d'une main moins assurée que ce monarque. Depuis longues années nous avons entendu la noblesse même de la cour de France vilipender le gouvernement sur l'apathie passive avec laquelle il avait souffert les différens partages de la Pologne; sur celle encore plus inconcevable avec laquelle il avait sacrifié en 1787 tous ses pensionnaires en Hollande à 18.000 hommes qui vinrent sous le Duc de Brunswic lui arracher le fruit de quinze années d'intrigues et de prodigalité, et à une

pure déclaration du ministère brittannique qui fut suivie d'une rétractation déshonorante. Les frondeurs de cette conduite prouvèrent à tous les partis en France même, que contre un pareil gouvernement l'on pouvait tout oser. Nous avons vu en France un prince du sang et ceux de la noblesse même prendre l'initiative de la révolution. L'on trouve en vérité ici d'un bout à l'autre toute étoffe possible pour fournir les mêmes causes et faire redouter les mêmes effets . . . . .

Dimanche le 21. M. Grenville me dit de réflechir un peu, s'il n'y avait pas moyen de disposer du landgrave de Hesse qui n'était pas lié par aucun engagement à la Prusse; il ajouta que le Prince [héréditaire] d'Orange était dans l'idée que le moment était venu de provoquer un revirement en Hollande, si l'on avait quelques forces militaires; que celles du landgrave paraissaient suffisantes si on pouvait l'engager à les employer séparément de la Prusse, et surtout pour la délivrance de la Hollande. Je dis d'abord à M. Grenville ce qu'il fallait lui faire connaître du Prince d'Orange pour le mettre en état d'apprécier les projets que celui-ci pourrait présenter. Le Prince a beaucoup de capacité, de l'énergie, un amour rare du travail dans lequel il met la plus grande exactitude. Le jugement en général bon; je ne parle pas de son courage, il est prouvé, ni de ses talens militaires dont je ne puis pas juger. S'il y a dans ces qualités de quoi former parmi les princes un homme extraordinaire, il faut avouer aussi qu'il est fougueux, impératif, présomptueux; il est trop confiant de ses moyens et de ce qu'il appelle sa fortune, et cette confiance influe dangereusement sur ses projets. Dans les sentimens politiques où l'Angleterre et la Prusse se sont trouvées depuis tant d'années si souvent en opposition, il a toujours été du parti de la dernière. Il a toujours exprimé de l'impatience de ce que la République avait été sous le gouvernement de son père une province d'Angleterre. Depuis que sa famille a été accueillie en Angleterre avec un intérêt si généreux, il n'a pas discontinué de justifier la Prusse qui l'avait si indignement sacrifiée au mépris des traités, sans compter les liens du sang. Ces sentimens ont souvent produit dans l'intérieur de la maison des altercations désagréables. Il a quitté l'Angleterre pour aller à Berlin contre le gré de ses parens.

La plupart de ces considérations n'avaient pas échappé à la pénétration de M. Grenville, mais il croyait que les circonstances avaient peut-être changé ses sentimens. J'ai été dans le cas moi-même de faire en dernier lieu cette observation, puisque le Prince m'avait dit que si le Roi voulait lui confier 25.000 hommes il entrerait victorieux dans la République; qu'il était impardonnable qu'on laissât passer ces occasions, et choses pareilles toutes nouvelles dans sa bouche. Il n'est pas douteux que l'humiliation et l'inquiétude de sa position, réveillées par les espérances qu'offrent les succès de la guerre, ont produit une révolution dans ses idées, mais ne reste-il pas quelque doute sur la sagesse et la prudence de ses projets, formé à la hâtes, adoptés sous l'influence des passions, et appuyés peut-être d'une trop grande confiance? J'ai été souvent consulté sur des expéditions sur les côtes, et mon avis a toujours été contre. Si l'on arrive ce sont des affaires de Quiberon, si l'on n'arrive pas cela finit comme le rassemblement mal combiné dans le Nord de l'Allemagne qui a coûté des sommes immenses à l'Angleterre, ruiné beaucoup d'individus, et exilé de la République un grand nombre de braves gens, dont les sentimens et les

efforts auraient pu devenir utiles dans un moment de véritable crise. Je pensais qu'il fallait absolument avant que de rien tenter en Hollande être sûr que les succès de l'Autriche les rapprochassent de la République du côté des Pays-Bas, ou que la Prusse ou la Russie se mit en mesure d'agir sur le revers de la Hollande. Je regarde les idées creuses d'une révolution à l'intérieur comme peu digérées. Celles qui ont été suggérées par les émigrés pour la France n'ont jamais produit que des désastres accompagnés de dépenses énormes. Il en serait de même en Hollande. Il est vrai que tous les partis y sont mécontens, apathiques, passifs, et si même on l'amenait à quelque explosion partielle, comment saisir les forteresses? à coup sûr ces entreprises n'aboutiraient qu'à dévouer un grand nombre de victimes, et à augmenter la terreur par laquelle la puissance révolutionnaire règne déjà si despotiquement. — „Convenu. Mais ne serait-il pas extrêmement utile d'avoir à disposer de la Hesse pour les contingences futures qui sont probables ou du moins possibles?" — A cela je réponds que le landgrave a suffisamment prouvé qu'il appartient à la classe des *condottieri* modernes qui appartiennent à tous ceux qui leur offrent l'attrait d'un gros subside . . . . .

Lundi le 22. Chez le Prince d'Orange. Il me montra les lettres qui lui avaient monté la tête. Les informations et suggestions principales venaient de M. de Heeckeren de Suyderas, la tête la plus chaudement aventureuse dont nous ayons eu à nous vanter depuis le commencement de nos toubles en Hollande, un vrai partisan à sac et à corde. Le Prince sait cela à merveille, mais il dit: „Les faits sont toujours les faits. Il n'y a point de troupes dans le pays, point de garnison dans les forteresses, le peuple mécontent, les partis divisés. Si je pouvais être sûr de 30.000. Prussiens ou autres, je n'hésiterais pas d'y aller avec un seul officier. Le diable ne m'en chasserait plus." — „Mais comment vous assurer de ces 30.000 hommes?" — „Il n'y qu'un moyen, et avec l'habit prussien sur le corps, ce n'est pas à moi de le suggérer, et moins qu'à personne à un ministre étranger. C'est la corruption. Oui; ceux qui sont corruptibles pour l'un le sont aussi pour l'autre lorsqu'il les corrompt *à plus forte raison.*" — „Vous ne seriez donc plus d'avis que l'on pourrait se fier à la bonne foi du ministère sur l'offensive prochaine, dans le cas où l'on entrerait dans leurs vues de défensive provisionnelle?" — „Non, à moins d'employer ce moyen." — „Voilà du changement qui me prouve que V. A. n'a plus cet abandon de confiance, et j'en suis fort aise." — „Non, aucun changement, mais je n'ai pas voulu parler auparavant de ce moyen." Il dit une quantité de choses pour prouver que le moment actuel serait infiniment favorable pour opérer en Hollande; entre autre l'éloignement du théâtre de la guerre en Italie et en Suisse l'avait surtout frappé. Tout cela portait l'empreinte de beaucoup de zèle et d'ardeur, mais ce n'était pas digéré.

Le Prince était fort ouvert dans le jugement qu'il portait sur les affaires ici. Il prétendait que tous les sous ordres étaient atteins de mauvais principes, que c'étaient eux qui gouvernaient la monarchie, que le trône était tombé dans le mépris. Il dit du Duc des choses très injurieuses, et qu'il n'aurait plus rien à lui dire. Je lui répondis que s'il était essentiel dans les négociations avec la Prusse de ne pas casser les vitres et de conserver les portes ouvertes pour les circonstances favorables qui pourraient arriver, il ne l'était pas moins dans le traitement des affaires mêmes à Berlin de ne pas rompre avec le Duc.

Que ce prince était si amalgamé, si impossible à mettre de côté, que je regardais une entière brouillerie avec lui comme la fin de toutes les ésperances. Que j'étais ravi d'entrevoir dans la marche de M. Grenville que sa pénétration et sa modération le portaient de ce côté.

Le jugement et l'appréciation des personnes même étant toujours la base la plus sûre pour juger de leurs couseils, je rappellerai ici un échantillon de M. de Suyderas, la personne qui venait de monter la tête au Prince. Il écrivit l'année passée à Lord Malmesbury qu'il offrait de brûler la flotte hollandaise dans la rade de Texel, et que cette opération ne coûterait que quelques centaines de louis. Les ministres autorisèrent Lord Malmesbury de me charger à aller trouver à Emmerich M. de Suyderas pour examiner de plus près ce projet, avec autorisation de le rejeter ou de l'adopter d'après cette recherche. Heureusement pour moi le chevalier Crawfurd à Hambourg oublia de me donner la lettre, et quand je vins en Angleterre ou l'on me montra toute la correspondance sur cet objet, il ne fut pas difficile de se convaincre qu'il s'agissait de l'argent. L'individu est si perdu de réputation d'ailleurs que l'on ne peut absolument en tirer aucun parti que quand on aura besoin de quelqu'un pour mettre le feu aux quatre coins de la République.

Mardi le 23. Diné chez M. de Hardenberg. Le ministre comte de Haugwitz y était. Je les ai trouvés dans de vives agitations sur la Russie. L'Empereur venait de mettre un embargo sur le commerce de Hambourg. Il faisait croiser sa flotte sur la côte de la Poméranie et de la Pologne prussienne; il en avait établi le rendez-vous sur la rade de Dantzig. Les généraux prussiens sur les frontières mandaient que ceux de Russie ne parlaient que de guerre. L'on avait aussi trouvé dans le *Moniteur* un article qui annonçait que les cartes entre la Russie et la Prusse allaient se brouiller. L'on ajoutait à tout cela la proposition de l'Empereur de faire marcher un corps pour la protection de Hambourg, et le refus de la Prusse d'accéder à cette mesure. La conclusion était que l'Empereur étant privé de ministre par la maladie du prince de Besborodko, se porterait à toutes sortes de violence. L'on affectait de croire que l'Angleterre pourrait peut-être approuver l'idée que la Prusse fût amenée aux mesures désirées par les menaces et la crainte. Ceci était la méthode la plus désastreuse. Elle donnerait tout l'avantage au parti français contre le ministre. Elle jetterait la Prusse entre les bras des Français. Le Roi, peut-être sourd à la conviction, à la persuasion, était susceptible de colère. La fierté serait mise en jeu. Je dis que sans posséder le secret de l'Etat, je croyais être bien sûr que l'Angleterre ne partagerait pas cette méthode comme un moyen de négiciation. Je ne pus m'empêcher de leur rappeler qu'ils ne cessaient de mettre en avant l'impossibilité de faire marcher un homme sans être subsidiés; qu'à présent ils parlaient de faire la guerre avec la France, qui assurément n'aurait pas un sol à leur offrir. Ils dirent: „Vous connaissez donc le système du Prince Henri, tomber sur la Hanovre, sur les villes anséatiques; ce serait assez servir la France; nourrir la guerre par la guerre à l'instar du grand Frédéric. Ce qui la rendait dispendieuse pour la Prusse était l'éloignement." — Il n'était pas difficile d'entrevoir que la peur l'emportait sur la fierté, et dans ce moment je croyais presque que cela pouvait avoir un bon effet, quoique la sagesse peut-être n'eût pas indiqué l'expédient.

Mercredi le 24. M. Grenville avait dit à M. de Haugwitz que dans

l'impossibilité de trouver un moyen d'engager la Prusse à prendre des arrangemens avec les puissances coalisées sur le chemin que avait été suivi, il avait pensé que peut-être ce moyen se trouverait dans les arrangemens définitifs que l'on pourrait régler d'avance par la fixation éventuelle de frontières, d'acquisitions pour la Prusse elle-même, ou en déterminant celles qu'elle pourrait désirer à donner aux autres; qu'il avait craint lui-même que cette proposition paraîtrait indiquer des vues de pacification, et ouvrirait un vaste champ soit à la jalousie de la Prusse contre l'Autriche, soit à ses propres vues d'agrandissement et d'arrondissement, mais que cette ouverture, à son grand étonnement, était demeurée sans le moindre accueil. Je m'explique cela fort aisément. Les ennemis de la guerre ont mis deux idées dans la tête du Roi, que rien ne peut en arracher. L'une c'est que pour empêcher les autres de prendre il faut persister à ne rien vouloir. L'autre c'est qu'à la fin de la guerre dont toutes les puissances sortiront épuisées et fatiguées, il aura une puissance intacte et entière, qui lui assurera l'arbitrage despotique de tous les ajustemens définitifs. Ces deux axiomes tout au plus plausibles sont si favorables à la France, que l'on n'a que faire d'être fort soupçonneux pour croire qu'elle les à suggérées elle-même, par les moyens qui ont assuré si souvent son influence dans les cabinets. Ce que je ne puis m'expliquer si facilement c'est que Berlin ressemble à un bureau politique, ou le secret de l'état est discuté et connu dans toutes les sociétés. Il y a plus de six semaines que j'ai entendu discuter dans les cercles des bons vivans et des femmes la proposition de la Prusse et les raisons des puissances pour ne pas y accéder, que chacun approuvait ou condamnait selon sa manière. Est-ce trahison, corruption, imprudence ou légèreté? . . . . .

Lundi le 29. L'inquiétude sur la Russie commence à se dissiper. Ce sont assurément des manœuvres de la France qui voudrait attirer l'attention de la Prusse vers le Nord et la détourner du Midi. On trouve ces gens derrière les coulisses sur tous les points . . . . .

Mercredi le 1er de mai. J'ai dit à M. Grenville que j'avais eu occasion d'approfondir avec le Prince d'Orange les informations et combinaisons qui en dernier lieu ont monté sa tête au point de lui faire croire que l'on pourrait prendre des mesures à l'intérieur pour opérer une contre-révolution; que j'avais trouvé comme je l'avais présumé les informations peu sûres et les combinaisons peu digérées. Le dénuement des troupes françaises dans le pays, la faiblesse des garnisons dans les forteresses, enfin le mécontentement général qu'excitait le despotisme français parmi le peuple, c'étaient les bases sur lesquelles M. de Heeckeren de Suyderas posait la probabilité de succès d'une contre-révolution. Le Prince avait saisi ces suggestions par le côté qui flattait les passions; il ne les avait pas suffisamment scrutées. Je lui ai rappelé que pour venir à bout d'une force militaire, quelque petite qu'elle fût, il en fallait du moins une également considérable; que pour obliger des garnisons à ouvrir les portes des forteresses, il fallait des moyens de bombardement ou de contrainte quelconque; que pour le mécontentement du peuple il savait aussi bien que c'était un désespoir apathique: que personne ne se prononcerait que dans le cas où il y aurait une armée sur les frontières; que toutes les tentatives de ce genre, comme celles en France, n'aboutiraient qu'à livrer des victimes à l'ennemi, et à priver la bonne cause d'une quantité d'individus

dont le zèle pourrait être utile dans un moment vraiment propice. Il fut contraint de demeurer d'accord avec mes objections. Il se répandit plus qu'il n'avait jamais fait en invectives contre la pusillanimité du gouvernement prussien. Il répéta plusieurs fois que des armées françaises, même battues, sur le Bas-Rhin seraient plus dangereuses pour les affaires d'Hollande et des Pays-Bas que des armées victorieuses ailleurs. Il répéta aussi ses espérances sur les moyens de corruption. — M. Grenville parla avec un grand sens des affaires de Hollande. Il les envisageait comme l'intérêt majeur de la Grande Bretagne sur le continent; il dit qu'il ne faisait aucune demarche, ni écrivait aucune lettre qui n'eût trait à cet objet, mais que l'on ne pouvait se dispenser de sentir quelque mortification de ce que la famille du Prince, si intéressée à la libération de la République, ne paraissait avoir fait aucune préparation pour le cas où les chances de la guerre ou le succès des négociations commanderaient des démarches actives. Y avait-il une proclamation calquée pour concilier l'opinion de la nation, et pour l'engager à concourir à l'intérieur? Avait-on des esquisses sur les correctifs indispensables dans la constitution, et qui devaient être présentées dans le premier moment d'une contre-révolution pour être adoptées? Le prince en Angleterre, le prince ici étaient-ils d'accord sur les mesures qu'ils avaient à prendre eux-mêmes, sur le parti qu'ils pouvaient tirer de leurs amis qui avaient quitté la République? M. Grenville exprima aussi ses regrets de ce que le Prince héréditaire ne poussait pas le Roi. Je lui dis là-dessus ce que je savais de la crainte et de la timidité du Prince, et de l'extrême application du Roi à repousser toute espèce de discussion.

Jeudi le 2 de mai. Chez le Prince d'Orange. Je lui rendis compte de la conversation de M. Grenville. Je le conjurais de travailler incessament à ce que M. Tollius ici, et M. Fagel en Angleterre fussent employés à préparer les proclamations et les minutes pour amender la constitution, enfin à travailler lui-même pour préparer les mesures qu'il aurait à prendre, si les chances de la guerre actuelle, ou celles d'une coopération prussienne, amèneraient des circonstances favorables à la libération de la République, et surtout j'insistais sur la necessité que tout fût préalablement approuvé par le Prince et la Princesse, et arrêté entre eux trois, pour que les vues différentes, les petites jalousies, et la guerre civile d'opinions entre eux-mêmes, qui avait jusqu'ici entravé et paralysé toutes les mesures, ne puisse pas nuire encore.

Il m'écouta avec grande attention. Il dit que pour se décider sur ces objets il était nécessaire de savoir préalablement ce que voulaient les puissances: s'il s'agissait de réunir les 17 provinces ou de rétablir la République des sept provinces. Il appuya si fort sur la première idée, qu'il était palpable qu'elle s'était emparée de sa tête. J'ai employé toute mon éloquence pour lui prouver qu'il faillait avant tout se borner au projet de reconquérir la République, et des moyens de s'y maintenir en réprimant les abus qui avaient existé, en réparant les fautes faites, en se gardant d'y retomber — que cela était d'autant plus nécessaire, que les titres qui autorisaient l'Angleterre et la Prusse à s'intéresser hautement au rétablissement de ce pays ne se rapportaient qu'à cette République, et que ceux qui donnaient le droit à réclamer les engagemens de la Prusse n'allaient pas à des ajustemens plus étendus, qui peut-être lui fourniraient même un prétexte plausible de se soustraire à remplir sa part; que l'idée des 17 provinces était un accessoire éventuel, pour

lequel il serait bien facile de trouver les mesures applicables lorsque les circonstances promettaient la réussite, après avoir réussi à fixer les idées sur cet objet. Il dit qu'il avait beaucoup de papiers déjà préparés pour tous ces objets; qu'il les rédigerait. Il me communiqua alors ses idées, qui revenaient à la nécessité de conserver l'ancienne forme fédérative, et de se borner à donner au pouvoir exécutif une plus grande étendue de pouvoir. Il ajouta bien des choses fort sensées qui ont déjà souvent été discutées. Je le priai d'en faire des mémoires, de les donner à M. Grenville, qui les ferait passer avec grande faveur au gouvernement en Angleterre; que cela redoublerait le zèle pour la cause, et la confiance pour sa personne. „Oui," dit-il, „je sais bien qu'ils se méfient de moi en Angleterre et qu'ils ne m'aiment pas. J'ai le malheur d'être un Prussien à Londres et un Anglais à Berlin." Je lui a rappelé que son application à justifier la Prusse dans le tems où sa famille et l'Angleterre avaient le plus à s'en plaindre, et où son père et même la Princesse Royale tenaient un tout autre langage, pouvaient avoir donné à penser que sa façon de quitter l'Angleterre pour venir à Berlin avait peut-être fortifié quelques soupçons, mais que depuis son dernier voyage et depuis, la méfiance avait été infiniment diminuée, et qu'il ne tenait qu'à lui de la dissiper entièrement. Il devint ensuite très franc sur la conduite de la Prusse. Il lâcha quelques propos sur le trop grand dévouement de son père à l'Angleterre: qu'il avait fait de la République une province anglaise, et comme cela arrivait quelquefois, le désir de modérer cet abandon l'avait jeté un peu trop dans l'autre. Je lui ai rappelé que ce n'était pas entre l'Angleterre et la Prusse qu'un Prince d'Orange avait à opter, mais entre l'Angleterre et la France, et que depuis la mort du Roi Guillaume l'état des choses était devenu tel en Europe et en Hollande, que la dépendance de l'une ou de l'autre était un mal inévitable. Il me dit sous le plus grand sceau du secret, que les jalousies de son père et toutes les contre-actions qui en étaient résultées, aussi bien que vis-à-vis de sa mère, n'existaient plus; qu'il avait des pleins-pouvoirs illimités sur toutes les affaires de Hollande. Il me dit aussi que son grade au service de Prusse ne le gênait pas non plus vis-à-vis du Roi; que S. M. en le lui conférant lui avait laissé pleine liberté pour tout ce qui aurait rapport à sa patrie; qu'à son dernier départ pour l'Angleterre lorsqu'il s'agissait d'une expédition russe maritime sur la Hollande, il avait parlé de cela au Roi, qui l'avait laissé entièrement le maître. J'ai saisi cette occasion pour lui représenter qu'il était d'autant plus facile qu'il combinât ses mesures avec le gouvernement anglais jusqu'à l'heureuse époque où la Prusse en se rappelant ses vrais intérêts et ses engagemens entrerait dans des mesures communes. Notre conversation se termina par la promesse du Prince qu'il travaillerait incessamment aux objets auxquels je l'avais invité de mettre la main.

Vendredi le 3 mai chez M. Grenville. Je lui rendis compte de l'assentiment du Prince. Le général Stamford y était. Il y eut une longue conversation sur les affaires et les personnes relativement à la Hollande. M. Grenville y déploya ses excellentes vues et la justesse de son esprit . . . . .

Lundi le 6 chez M. Grenville. Il était arrivé une nouvelle que la mission française en sortant de Rastadt avait été massacrée. Cet événement fit une grande sensation ici.

Mardi le 7 chez Hardenberg. Il avait reçu les nouvelles officielles de

cet attentat. Il n'y eut qu'une voix pour attribuer cette affaire à l'odieux plan du gouvernement autrichien de s'emparer des archives de la légation française . . . . .

Vendredi le 10. Le Prince d'Orange me donna le mémoire qu'il avait fait sur les objets dont il avait été question. Il me demanda des remarques. Je fus fort aise de la disposition où il était enfin de se livrer confidemment avec les Anglais. C'était la première fois de sa vie . . . . .

Vendredi le 17. Diné chez le Prince d'Orange. Stamford va en Russie . . . . .

Dimanche le 19. Diné avec le comte de Rhoon chez M. Grenville. Stamford vint y prendre congé . . . . .

Vendredi le 24. Le Roi envoya le colonel de Köckritz au comte de Haugwitz pour lui dire que S. M. désirait qu'il vînt à Minden où il verrait le Duc et où il serait probablement question d'affaires qui avaient trait à son département. C'était clair que le Roi et ses conseillers hésitaient au moins, et ce prince ne ferait pas venir son ministre pour éviter les discussions. Haugwitz conçut les plus grandes espérances. Nous l'avons chargé comme un canon d'énergie, d'argumens, et il paraissait sentir lui-même qu'il ne pourrait plus conserver sa place s'il échouait dans ce dernier effort. Il envoya une estafette pour préparer et avertir le Duc.

Samedi le 25 chez M. Grenville. Je vis le Prince d'Orange à qui je conseillais beaucoup de remettre son voyage de Pologne jusqu'à la decision qui suivrait cette conférence.

Dimanche le 26. J'ai diné chez le Prince. Il paraissait aussi augurer favorablement de cette conférence.

Lundi le 27 chez Hardenberg. Il partit après le diné avec M. de Haugwitz: cela offrait pendant deux ou trois stations le moyen de le travailler à se montrer comme un homme. Ses dispositions sont bonnes, mais la pusillanimité est extrême. Le Prince de Hesse me dit que le Roi était pour la guerre, et que dès que le Duc verrait qu'il ne serait plus le seul responsable il tomberait d'accord. Que la chose irait.

Siéyès venait de partir. Il a souflé a l'oreille de son parti qu'il travaillerait à faire offrir par la France le *status quo ante bellum.* C'est ce que l'on désirerait le plus. La prompte paix, et que l'Autriche soit arrêtée dans ses progrès.

Mardi le 29. Le ministre Schulenburg me déclara qu'il croyait la guerre certaine. Que le Duc, qui avait toujours été arrêté par sa faiblesse à se déclarer ponr la guerre, serait par la même cause contraint de la conseiller. Il savait que les alentours du Roi n'osaient plus se charger de la responsabilité de leur négative; que le Roi était porté, que le maréchal et toutes les personnes marquantes n'avaient qu'une opinion; que le ministère des affaires étrangères était à prèsent uni. M. de Schulenburg fut d'accord avec moi qu'il ne fallait pas faire la chose à moitié; qu'il fallait se placer sur la Meuse. Le commencement devait être une déclaration immédiate que l'on voulait avoir l'indépendance de la Hollande, et la restitution du pays de Clèves, objets sur lesquels le Roi n'était pas lié par aucun traité depuis celui de Bâle. Il était plus que naturel de croire que la France ne consentirait point à des réclamations faites dans ce sens et que la réponse fournirait le prétexte que l'on souhaiterait. Nous calculions quand M. de Haugwitz pourrait être de retour pour nous annoncer sa défaite ou sa victoire. Il y avait pour commencer 24.000 hommes dans la ligne

de neutralité, puis 18.000 Hessois disponibles, puis les Hanovriens: c'était plus qu'il ne fallait contre un ennemi qui depuis Delfzyl jus'qu'à Coblence ne comptait que 14.000 hommes.

Mercredi le 29. Grand diné chez M. de Schulenburg. M. le maréchal de Knobelsdorff me dit que le tableau pour la guerre était tout preparé; que tous les régimens étaient nommés et repartis, mais que le Roi avait gardé *in petto* la nomination de chefs de corps pour empêcher les jalousies et les cabales. La voix de tout le monde devient plus haute chaque jour à la guerre. Comment cette révolution s'est-elle opérée si promptement? C'est qu'en travaillant les opinions on a enfin renoncé à harper sur cette corde si inutilement touchée: entendez-vous avec l'Autrichien. On a indiqué d'autres objets. Il s'agit d'abattre le monstre révolutionnaire; c'est un intérêt commun, mais l'on peut y travailler séparément, et tout en y contribuant l'on se met en mesure de veiller à ce que l'Autriche ne profite pas des événemens de la guerre pour son agrandissement. La dignité de la monarchie qui ne saurait regarder comme simple spectatrice les grands ajustemens se consommer sans avoir seulement voix au chapitre; — l'Angleterre qui se rapprochera de l'Autriche; — la probabilité d'un système solide et permanent dans le Nord avec l'Angleterre, si on l'aide à tems à remplir son objet principal, la libération de la Hollande; — chaque victoire de l'Autriche renforce ces argumens et rend la crise pressante.

Jeudi le 30. Le Prince [héréditaire d'Orange] a des nouvelles intéressantes de la Hollande. Le mécontentement y est au point que si les puissances étrangères n'arrivent pas, la révolution y pourrait éclater à l'intérieur. Il est bien à désirer que M. Grenville accompagne l'armée si elle marche; qu'après avoir déterminé cette grande mesure il établisse le Stadhoudérat soit sur les anciennes bases, soit que pour la réunion des 17 provinces l'on trouve nécessaire d'autres établissemens d'autorité; — en un mot qu'il achève un ouvrage si habilement et si heureusement commencé.

Vendredi le 31. Diné chez le Prince. Il a remis son mémoire à M. Grenville. La confiance augmente chaque jour. Sa religion devient plus orthodoxe.

Samedi le 1er de juin. Diné chez le comte Golowkin avec le Prince et la Princesse.

Dimanche le 2 à Schönhausen, chez Leurs Altesses. Le Prince paraît renoncer à son voyage en Pologne . . . . .

Mercredi le 5. Grand diné chez le maréchal à la campagne. Point de nouvelles de M. de Haugwitz. On soupçonne que le Roi l'aura amené avec le Duc à Wesel, pour y réunir le landgrave de Cassel à ce grand comité. Si cela est, la chose est plus certaine.

Jeudi le 6. Le Prince d'Orange désire de faire son voyage en Pologne. M. Grenville y consent. L'on peut toujours le faire venir à tems, d'autant plus que rien ne peut avoir lieu avant l'arivée de Haugwitz qui sera le 6, à moins que l'irrésolution n'engage le Roi à le traîner avec soi jusqu'à son retour. Nous apprenons que le Duc n'est pas allé avec, ni à Wesel ni à Cassel. C'est un mauvais signe.

Vendredi le 7. Je vis le Prince d'Orange qui me pria de l'informer aussitôt si sa présence était nécessaire. Il partit dans l'après-midi.

Samedi le 8. M. Grenville me dit que le Prince ne lui avait remis aucune des pièces dont la préparation était indiquée par son mémoire. Je me suis

déterminé à écrire là-dessus au Prince [1]). Peut-être a-t-il attendu qu'il se trouvât avec Tollius qui est dans ses terres . . . . .

Lundi le 10. Le général Bentinck vint chez moi. Il me dit qu'il avait vu une lettre de Minden dans laquelle l'auteur prétendait avoir entendu du Duc lui-même que le Roi resterait imperturbable dans sa résolution de demeurer neutre. Qu'il avait vu une autre personne qui ayant toujours eu quelques liaisons avec Siéyès, avait été assuré par ce ministre avant son départ, qu'à son audience de congé le Roi lui avait donné les assurances les plus solemnelles de son adhésion au système de la neutralité. A tout cela vient se joindre la nouvelle que le cordon prend une position en arrière de Minden. Tout cela porte une mauvaise physionomie . . . . .

La Prince héréditaire me répond qu'il travaille à force et qu'il rapportera les pièces toutes rédigées de Pologne.

Le 15 de juin. M. Grenville paraît un peu inquiet de ce que le Prince reste absent. Je lui ai écrit de venir, il prend sa résolution de retourner et arrive le 24 . . . . .

Le 5 de juillet. M. de Haugwitz revient. On est loin plus que jamais de l'objet désiré.

Le 7 j'ai diné chez lui. Il a l'air d'être content du Roi, du landgrave de Cassel, du Duc même. Mais peu de l'Angleterre, qui est trop exigeante. Il dit que l'on se flatte qu'on pourra faire sans la Prusse; que l'on se trompe . . . . . Le Roi est revenu . . . . .

Le 10. M. Grenville presse beaucoup en Angleterre les mesures politiques et militaires qui ont rapport à la Hollande. On écrit que le Prince, la Princesse, et le Greffier auront une conférence: que le frère du Greffier, Jacques, en apportera le résultat à M. Grenville. Pourvu que rien ne contraste avec le travail de M. Grenville et du Prince héréditaire.

M. Grenville négocie en attendant l'arivée du comte Panin avec M. de Haugwitz. L'on prépare la base d'une négociation [2]). Le fait est que l'on n'a pas grande envie de faire la guerre; on voudrait conserver toutes les portes ouvertes. M. Grenville leur donne les pièces en main: la somme qu'ils peuvent avoir, les troupes qu'il faut pour cela, et que cela sera payé par mois. A ces conditions, s'ils se pressent, ils peuvent encore entrer.

Le 19. Lord Minto arrive [3]). Fagel arrive; son frère ne veut pas venir. La vérité c'est que la vieille cour ne veut pas s'isoler et trop laisser faire ici. Cependant Fagel confirme les pleins-pouvoirs illimités du Prince

---

1) „Après la gracieuse déférence que V. A. S. a eue à ma sollicitation en préparant un travail dont l'application va être indispensable, je puis, sans crainte d'être trop téméraire, revenir à la charge, en la suppliant de m'envoyer les pièces pour les communiquer à M. Grenville" (Kinckel aan den Erfprins, 8 Juni 1799). — „M. Grenville m'a parlé du mémoire de V. A. dans des termes dont j'épargne la répétition à sa modestie, en ajoutant toutefois qu'il n'avait pas vu encore les pièces dont la composition est indiquée par ce travail. V. A. se rappellera qu'il était surtout question d'une proclamation, et d'une note qui contiendrait les réformes nécessaires à apporter dans la forme du gouvernement" (Kinckel aan den Erfprins, 15 Juni 1799). — (R. A., verz. Kinckel).

2) Zie hierachter de artikelen van Haugwitz van 10 Juli.

3) Nieuwe Britsche gezant naar Weenen ter vervanging van Sir Morton Eden.

héréditaire. Celui-ci reçoit des nouvelles de Hollande que les choses y mûrissent [1]). Il voudrait se rapprocher des frontières. Le Grand Pensionnaire veut sortir du pays. Le Duc écrit qu'il ne peut rien, qu'il n'a aucune influence. Il fait écrire en même tems par Galatin qu'il a écrit à M. de Zastrow pour l'engager à pousser aux roues. Toujours des manœuvres pour tirer ses épingles du jeu.

M. Grenville n'approuve pas que le Prince aille déjà sur les frontières. C'est séparer les forces politiques. C'est une déclaration prématurée. Le Roi ne peut pas prendre ombrage de ce qui se fait ici. Il en prendrait plutôt de ce départ.

Le 20 le comte Panin arrive. M. de Haugwitz est tour à tour haut et bas . . . . .

Le 21 grande conférence entre les ministres russes, anglais et prussiens.

Le 22 Lord Minto part.

675. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 9 Maart 1799 [2]).

Jusqu'à présent je ne crois pas que les affaires soyent avancées au point de pouvoir dire quel en sera le résultat, mais cependant il paraît que l'on suppose qu'il ne sera pas de nature à engager le Roi à se déclarer directement pour l'offensive, et il semble qu'en prenant des mesures défensives et les faisant consister dans le rassemblement d'une armée de 150.000 hommes dans le Nord de l'Allemagne, il sera plus aisé d'y engager le Roi . . . . . Déjà le Roi a déclaré qu'au premier revirement il était prêt à reprendre l'offensive et à ne pas souffrir la moindre impertinence française, et d'ailleurs il admet tous les principes et toutes les conséquences mises en avant par les deux cours, et reconnaît que c'est l'avantage de la Prusse même, sans considération de famille, de délivrer la Hollande et la Belgique, et de réunir ces deux en un état. D'après ce que je suis informé, le Roi est prêt à signer une convention défensive et à prendre des engagemens pour l'offensive dans le cas ci-dessus. Il serait à mon avis très important que les puissances se contentassent pour le moment de ce que le Roi veut faire, puisqu'il serait impossible à l'heure qu'il est d'en obtenir davantage . . . . .

676. DE ERFPRINS AAN D'YVOY, 16 Maart 1799 [3]).

En conséquence de ce que je vous promis, je m'empresse de vous informer

---

1) „The Hereditary Prince of Orange walks now indeed in concert with us, having made a kind of abjuration of his former political tincts, which considering his good sense and eminent capacity, and that he is our great stake for the recovery of Holland, gives me much satisfaction, the more as I may claim some credit to myself in conveying this" (Kinckel aan den hertog van Portland, 20 Juli 1799; R. A., verz.-Kinckel).

2) F. O., Holland 59. — Uit Berlijn. — Medegedeeld aan Lord Grenville. — Minder optimistisch Stamford: „Il ne s'est rien passé ici qui me prouve à moi quelque changement favorable dans les dispositions du Roi et de son cabinet" (Stamford aan den Prins, 18 Maart 7999; F. O., Foreign various 322).

3) H. A. — Uit Berlijn. — De Erfprins had d'Yvoy uit Engeland medegenomen (over diens verblijf aldaar sedert Jan. 1796 zie (*Gedenkstukken* II, 898, 905—'06), maar hem voorloopig te Bremen gelaten waar hij zich nu nog bevond.

immédiatement qu'il y a une occasion de vous tirer de votre inactivité actuelle et de rendre des services véritables à la bonne cause. Quoique le moment d'agir est encore incertain et peut-être éloigné, il est cependant d'une importance majeure de connaître la force, les moyens pécuniaires et de résistance, la nature et les chefs reconnus ou secrets des insurrections de la Belgique, afin d'être instruit des espérances que l'on peut former sur la suite de celles-ci, des projets qu'ils peuvent avoir, et de combiner la manière dont il serait possible de les soutenir, et celle dont ils pourraient aider à cet effet. J'ai cru que personne ne serait plus à même que vous de pouvoir procurer des renseignemens par rapport à ces objets, et que les relations que vous eûtes autrefois dans ce pays vous pourraient faciliter les moyens d'en être instruit. C'est pourquoi je vous propose ette commission, et au cas que vous voulussiez bien vous en charger, je vous prierais de vouloir vous rendre sur la frontière là où vous le jugerez le plus convenable, et de tâcher de parvenir à pouvoir juger par vous-même des objets, et de vous aboucher avec quelques personnes principales. Vous jugerez vous-même l'importance de l'objet et de la nécessité absolue de devoir garder le plus profond mystère afin de prévenir tout éclat. Cette affaire quoique tout à fait indépendante de ce qui a rapport à la Hollande, se trouve cependant extrêmement liée avec elle, et il serait d'une importance majeure de pouvoir déterminer la manière dont une insurrection dans la République pourrait être combinée avec celle de Belgique quand le moment que celle-ci éclatât fût arrivé, ce qui n'est point encore, car au contraire nous continuons de recommander la plus grande tranquillité en Hollande. Il m'est impossible de pouvoir entrer dans plus de détails, ne connaissant pas assez la position des Belges et beaucoup dépendant des localités; c'est pourquoi je dois remettre entièrement à votre zèle et votre sagacité la manière de vous acquitter de cette commission . . . . . C'est avec la connaissance de Grenville et même à sa demande que je vous écris sur cette matière; ainsi si vous parvenez à vous aboucher avec les chefs, vous pourrez leur assurer que l'Angleterre n'est pas éloignée à les aider, mais qu'auparavant il faut exactement connaître leur position. Il serait aussi d'une importance majeure de tâcher de savoir l'opinion dans la Belgique, et en particulier des insurgés, au sujet de la Hollande et en particulier de notre maison, et de s'assurer si des mesures combinées, et qui pourraient mener à une réunion, seraient de leur goût. Ceci est également aussi important à savoir qu'à tenir très secret.

677. THOMAS GRENVILLE AAN LORD GRENVILLE, 18 Maart 1799 [1]).

. . . . . I scarce know how to flatter myself that even if our new device, of secret convention accompanying defensive concert, should succeed, it can be arranged in a pecuniary light so as to tally with the disposition which is made for continental charges. Panin has a notion that we might lend a sum to the King of Prussia for the enabling him to collect and put in motion a large body of troops, this loan to be repaid by him in instalments if the defensive concert alone should continue, but to be considered as discharged

1) *Grenville Papers* IV, 501. — Uit Berlijn.

by him whenever his army marches into Amsterdam; if, however, their present fears of France continue, they will continue from the same wretched motive to think that, while they are marching into Amsterdam, general Jourdan will march into Berlin; and if they do not discharge their debt in the shape of Dutch conquest, I have not much more confidence in their punctuality here than we have found in our friends at Vienna . . . . . Upon the whole my favourite project is still that about which I have employed general Stamford, who is grown quite as partial to it as myself; and if I was to follow my own inclinations only, I should press vigorously at Petersburg for their directing 50.000 men immediately to march *à la Stamford*, and, electrifying the German electors as they pass, to frighten or encourage them into active cooperation. Still too, in further assistance, I think a naval disembarkation of 20 or 30.000 Russians and Danes would so distract the rulers of the great nation, that they would find it easier to give up their Batavian Republic than to defend it under such a pressure, even with Prussia only looking on . . . . . I have seen the Prince of Orange and Baron Lynden, and have conversed with them much upon the necessity of better intelligence than they now have respecting Flanders and those, whoever they are, who still lead in creating very powerful risings in that country. In Holland I have still recommended patience in waiting for the favourable moment; but whenever that moment comes, I think you will agree that in every point of view, both as to present hope and future arrangement, a correspondence and common interest should be established and ready for action, whereas in point of fact I find there is no man in Breda or Boisleduc who has the least notion of what is passing at Ghent or Antwerp. I hope, however, that this will now soon be mended, as one or two discreet persons are going to be sent there . . . . .

678. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 9 April 1799 [1]).

. . . . . On travaille maintenant à un plan pour opérer la révolution chez nous sans la Prusse, s'il n'y a pas moyen de faire décider celle-ci à la guerre, et je fais rassembler des matériaux pour cet objet, afin de pouvoir donner toutes les informations possibles quand le moment sera venu. L'objet de la Belgique ne tient pas moins à cœur à Grenville que celui de la Hollande, et il m'a prié de lui procurer à cet égard tous les renseignemens possibles. Il paraît que par continuation ces deux objets doivent en dernière analyse ne faire qu'un, et l'Angleterre et la Russie sont toujours dans l'intention de la réunion des dix-sept provinces, pour laquelle la Prusse s'est également expliquée. Je crois pouvoir présumer que le propos de Haugwitz, savoir qu'il ne fallait parler que de la délivrance de la Hollande sans nommer la maison d'Orange, a rapport aux déclarations à faire sur cette matière vis à vis des Français, savoir dans le tems où avant que de leur déclarer la guerre, on leur dicterait les conditions de la paix. Jusqu'à présent je ne crois pas que les Bataves ayent fait des démarches directes pour êtres reconnus, et les liaisons avec la France étant rompues ce ne peut non plus être par cette mission.

1) H. A. — Uit Berlijn.

Je parlerai au premier jour sur cette matière avec Haugwitz, qui au reste n'a de longtems plus le crédit qu'il a eu, et il paraît que Köckritz, Beyme et Mencke sont de plus en plus tout puissans. Tous trois sont pour le système pacifique, mais on assure cependant qu'il y aurait moyen de gagner quelque influence sur eux, du moins sur celui qui a le plus d'influence, savoir Beyme . . . . .

679. D. J. VAN TUYLL AAN DEN ERFPRINS, 11 April 1799 [1]).

. . . . . J'ai l'honneur d'envoyer à V. A. la copie de deux lettres écrites au capitaine de Westerholt, qui a été à Curaçao. C'est avec lui et le capitaine de Normann que j'agis de concert, sans cependant nous avancer trop, ni nous compromettre. Ce dernier revient depuis peu d'un voyage dans la Belgique, fait dans l'intention d'examiner les choses par ses yeux, et de faire des connaissances utiles et nécessaires dans le cas d'une organisation de l'insurrection du Brabant. Je supplie V. A. que mon indiscrétion, si c'en est une, ne nuise pas à un camarade que j'estime. Les lettres que j'envoye à V. A. S. sont d'une personne [2]) très marquante des Pays-Bas, fort réservée, mais qui serait de la plus grande utilité si tout ceci pouvait avoir lieu; et que je sais d'ailleurs être très attachée à la Maison d'Orange. Vous voyez, Monseigneur, combien il serait nécessaire de lui donner quelque espoir fondé d'autorisation, et que sans cela il se décourage. Le tout dans la supposition que l'on ne rejette pas le projet en question.

[Bijgevoegd de copieën der brieven van d'Arberg aan Westerholt, zonder datum:]

Conformément à la promesse que j'ai eu l'honneur de vous faire, je m'empresse à vous informer que la personne de connaissance à qui je me suis adressé pour découvrir dans la Belgique des personnes attachées à la bonne cause auxquelles vous pourriez vous adresser pour effectuer le projet que vous m'avez communiqué, me répond que depuis longtems n'ayant plus de rapport avec les personnes de ce malheureux pays, à cause de la grande difficulté et des risques qu'il y a d'en avoir, il ne peut me donner en ce moment aucune réponse satisfaisante. Cependant désirant de tout mon cœur de correspondre à la confiance que vous avez bien voulu me montrer et aux bonnes intentions que vous développez pour la bonne cause, tout ce à quoi je puis me prêter pour vous procurer les informations que vous désirez, serait de communiquer à une autre personne de ma plus intime connaisance qui connaît les Pays-Bas parfaitement, et qui depuis longtems les observe

1) H. A. — Uit Munster. — Over den schrijver hiervóór, bl. 426. — Bij brieven van 12 Maart, eveneens uit Munster, had hij aan den Prins en aan den Erfprins kennis gegeven van zijn voornemen, zich met eenige uitgeweken officieren bij de Brabantsche insurgenten te voegen. Over Westerholt zie Koolemans Beynen in *Meded. Mij. Ned. Letterk 1903—1904*, bl. 8; over Normann hiervóór, bl. 426.

2) Mgr. d'Arberg, gewezen bisschop van Ieperen, die zich in de buurt van Munster ophield.

politiquement, un mémoire signé de votre main qui contiendrait 1°. le développement du plan que vous m'avez confié; 2°. des preuves non équivoques que vous agissez avec la permission de l'Angleterre.

Je vous garantis, monsieur le baron, sur ma parole d'honneur que ce mémoire restera secret et que jamais il n'en sera fait usage qui puisse vous compromettre vis à vis de qui que ce puisse être. Je me ferai un plaisir de vous communiquer les informations qu'y donnera sûrement et qu'y est à même de donner la personne sage et prudente à qui je le communiquerai à cet effet: mon état, comme vous le savez, ne me permettant pas de me mêler de ces sortes de choses autrement.

[Volgt de tweede brief:]

Je suis d'autant plus charmé d'avoir reçu un mot de votre part, que je craignais que vous n'eussiez peut-être perdu de vue le projet que vous avez, auquel je suis également attaché que vous pourriez l'être, par le désir que ma patrie soit un jour délivrée du joug affreux sous lequel elle est asservie. Tout ce que vous voudrez bien m'apprendre de positif sur vos projets, sur vos moyens et sur les ressources en hommes que vous espérez, me mettra à même de vous donner vraisemblablement d'autres facilités, que je ne connais pas moi-même, mais que l'on me fera connaître, malgré que je ne me prêterais pas à une négociation semblable, à laquelle mon état s'oppose, si je n'avais pus un vrai désir de voir mes compatriotes délivrés et un grand empressement de revoir un jour mes foyers. Tout ce que je sais de positif se borne à ce que l'insurrection n'y est pas éteinte, que jusqu'à présent elle n'est que partielle, mais elle deviendra plus concentrée et plus générale depuis la descente des Anglais, que l'on assure bien positive. Les maux des Belges sont tels, qu'il n'y a plus à douter que cette insurrection ne vienne à être générale, surtout dans ce moment où la guerre entre l'Autriche et la France est recommencée, dès qu'ils seront assurés d'une assistance capable de conduire leur insurrection à un succès durable. Les personnes de ma connaissance au reste, monsieur, qui ont quelques relations avec la Belgique et qui peuvent y influer, désirent le mémoire et les éclaircissemens dont j'ai eu l'honneur de vous parler. Puisque vous êtes dans cette affaire absolument inconnu, vous ne pouvez qu'applaudir aux termes réservés dont on se sert à votre égard, et vous devez être bien persuadé, monsieur, de voir disparaître toute défiance aussitôt que vous voudrez bien vous légitimer comme chargé de permissions et d'autorisations pour procurer du secours aux Belges.

680. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 16 April 1799 [1]).

Lynden est reparti, sa présence ici étant superflue. Avant de partir il a parlé à Haugwitz. Celui-ci lui a donné des assurances générales de bonnes dispositions pour la République, mais soumettant la conduite de sa cour à cet égard aux combinaisons générales. Dans la conversation Lynden lui demanda si l'on pouvait se flatter qu'au cas que les événemens permissent de rétablir

1) H. A. — Uit Berlijn.

les choses en Hollande, ou qu'un désespoir général provoquât une révolution, il fût possible de compter sur l'assistance du Roi pour empêcher que les Français ne s'emparent de nouveau du pays. La réponse fut affirmative dans le cas où une révolution fût faite, mais Haugwitz recommanda en même tems la plus grande prudence, pour ne pas exposer tant de fortunes et de vies. Je crois au reste que si les succès de l'Archiduc [1]) se continuent, il sera probable que nous nous aidions nous-même, et d'ailleurs l'on s'occupe d'un projet pour parvenir à délivrer la République quand même le Roi resterait neutre . . . . .

681. D'YVOY AAN DEN ERFPRINS, 16 April 1799 [2]).

Par les notions que je reçus à Munster par le colonel Schwartz j'ai cru m'apercevoir qu'il avait des relations avec quelques émigrés brabançons qui pourraient m'être utiles, sur quoi je l'ai engagé de faire une course avec moi vers ces quartiers, ce qui m'a été d'un grand secours pour obtenir des éclaircissemens sur la nature de l'insurrection belgique, laquelle à proprement parler est jusqu'ici absolument rien, et se réduit uniquement à une disposition non équivoque de cette nation à coopérer aux plus grandes entreprises si elle est bien conduite. Jusqu'ici la nature de cette insurrection n'a été que le désespoir auquel ont été poussés quelques individus pour se soustraire à la conscription. Des gens qui dans la première révolution ont été dans les troupes levées alors, et par conséquent point militaires, ont su rassembler quelques hommes déterminés de leur canton, et ont voulu se soustraire à la réquisition en soulevant le pays contre les Français, le tout sans plan et sans ressources. Une bande de ces gens s'est emparé de Malines, mais au lieu de s'y saisir du magasin pour s'armer et se pourvoir d'ammunitions qu'ils n'avaient point, ils se sont contentés de brûler les registres matrimoniaux et baptistaires, ce qui ayant indisposé les habitans, ne leur a fait avoir aucun secours; ainsi à la venue des Français ils ont été obligés d'abandonner la ville et de se disperser. Une autre bande en a fait autant sur Hasselt . . . . .

Il ne me paraît point que des personnes principales soit au dedans soit émgrés ont pris quelque part directe ou qu'ils entretiennent une correspondance réelle, pour autant du moins que j'ai pu apprendre dans une première entrevue que j'eus hier à Boekholt avec M. de Jonghe, l'ancien pensionnaire des Etats de Brabant, et par le propos du secrétaire de l'évêque de Ruremonde qui est venu avant-hier me voir ici; mais quant à ce qui resterait à faire cela me paraît plus conséquent, puisqu'on m'a assuré que depuis que dans le pays même on a vu l'insuffisance d'une insurrection mal concertée, il s'est formé une union entre les gens bien intentionnés pour prendre les armes et se rassembler du moment qu'il y aurait quelque chose à entreprendre avec succès et qu'on serait sûr d'être soutenu au dehors . . . . . Quand on ajoute à ceci que le nombre d'émigrés à cause de la conscription est grand, que la meilleure

1) Veldtocht van Aartshertog Karel tegen Jourdan, die over de Rijn werd teruggeworpen (Maart—April 1799).

2) H. A. — Uit Rees. — Schwartz is een der vele gewezen officieren uit het leger der Republiek, die zich in het Munstersche en daaromtrent ophielden.

partie de ceux-ci ne se refusera point à s'exposer aux dangers s'il y a le moindre espoir de pouvoir servir leur patrie; qu'on est d'accord qu'il ne faut qu'un aperçu d'un plan bien concerté pour soulever la nation en masse, dont l'esprit ne peut pas être mieux composé, il sera facile de conclure que si l'on veut faire usage de ces dispositions et fournir les moyens de les mettre en train, on ne perdrait certainement rien à en faire l'essai, ce qui exige cependant que la machine soit entièrement refondue pour ne point risquer à faire inutilement des victimes. J'ai cru que l'opinion du pensionnaire était qu'on devrait s'emparer d'un des ports de mer en Flandre, et être sûr alors que les Anglais y seraient en même tems pour soutenir dans le premier moment ceux qui se joindraient à eux . . . . .

Je puis informer que quant au clergé, presque tout émigré, il n'y a qu'un désir de ne plus retourner sous l'Autriche et qu'il n'a qu'un vœu: celui de s'unir aux Provinces-Unies; qu'excepté peut-être la seule maison d'Aremberg la noblesse ne pense pas autrement, et qu'on est sûr des Etats; et on semble fort bien sentir que cette réunion ne pourrait point avoir lieu sans égard à la maison d'Orange, et certainement le clergé ne lui est pas contraire. La renonciation faite par le traité de Campo Formio, et la réduction des fonds, a beaucoup éloigné sinon détruit l'affection bien faible déjà pour l'Autriche. Je me flatte de pouvoir parler avec plus de certitude sur ce sujet dans quelques jours, l'émigration n'ayant rien changé à la prudence et la circonspection singulières des Brabançons. Je compte partir demain pour Emmeric, désirant beaucoup de voir l'archévêque de Malines et l'évêque de Ruremonde [1]).

682. CAREL VAN LYNDEN AAN DEN ERFPRINS, 22 April 1799 [2]).

Ik ben zeer verwondert geweest dat men hier vrij publiek heeft, dat Rusland eene expeditie op Holland zal tenteeren.

De graaf van Merode zal mogelijk reeds te Berlijn zijn; met hem in 't generaal over de situatie van zaken sprekende scheen hij sterk voor het plan van reunie van Belgiën met de Republiek te zijn met een Stadhouder aan het hoofd. Ik liet mij niet in daaromtrent, maar zeide hem dat het mij voorkwam dat men eerst moest denken om zig van het Fransche juk te ontslaan; dat mij zulks niet onmogelijk voorkwam, indien men eensgezind te werk ging en bij de eene of andere mogendheid eenig soutien zogt; dat alvorens men daaromtrent eenige demarche doen kon, men het met elkanderen diende eens

1) „Je n'ai pu voir l'archevêque de Malines qu'avant-hier; c'était une visite absolument de cérémonie" (d'Yvoy aan den Erfprins, 1 Mei 1799; uit Emmerik). — „Je n'ai pu voir qu'aujourd'hui le cardinal en particulier; mais il est d'une prudence rare et m'a dit ne connaître absolument aucun des chefs, ni avoir des notions sur l'état actuel des choses en Brabant. J'ai remarqué qu'il ne varie point avec les sentimens du pensionnaire de Jonghe, quoiqu'on n'a nommé personne dans cette conversation. Comme son secrétaire n'est point lié par les mêmes liens sacrés et qu'il me paraît un homme d'esprit, j'espère en avoir plus d'utilité, quoiqu'il me paraît en général que les membres du clergé sont moins réellement instruits que le pensionnaire de Jonghe, et qu'on ne tirera d'eux aucune utilité que dans le moment qu'on agira" (d'Yvoy aan den Erfprins, 4 Mei 1799, uit Emmerik).

2) H. A. — Uit Brunswijk.

te zijn. Ik vroeg hem of hij niet eenige berigten konde geven omtrent de hoofden der oppositie, hun plan, etc. Hij antwoordde mij, dat hij geloofde dat er eigenlijk gezegd geen plan existeerde, doch dat de requisitie het vuur dat sinds lange smeulde had doen ontvlammen. Dat hij geloofde dat de abt van Tongerloo mogelijk best in staat zoude zijn mij eenige informatiën te geven; dat wanneer er gelegenheid was om iets met succes te doen, hij dan gaarne van zijn kant mede zou werken, dog dat zijne omstandigheden hem thans niet permitteerden, onkosten te doen tot bekoming van egte narigten als anderzins; dat men manschappen genoeg in Brabant had, dog dat het hun mangelde aan een bekwaam opperhoofd en goede officieren, en cavalerie, en kundige artilleristen; dat in Brabant drie partijen existeeren: de constitutioneele of die der Staten, welke de sterkste was, die der Royalisten en die der Democraten. Dat de laatste zig thans geheel liet employeeren, de tweede gedeeltelijk, dog dat van de eerste er geene waren, die zich bij de Franschen gevoegd hadden. Ik antwoordde hierop dat men thans alleen maar denken moest om het vaderland te redden; dat dit het eenig but diende te zijn waarvoor alle andere opiniën moesten wijken. Ik had geen tijd langer met hem te spreken; mogelijk ziet Uwe D. H. hem wel . . . . .

683. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 23 April 1799 [1]).

Il paraît par continuation que la Prusse et l'Angleterre restent à leurs idées et par conséquent il est difficile à prévoir qu'ils s'entendront pour agir de concert. L'Autriche ne fait rien pour engager la Prusse à se mêler des affaires et paraît désirer au contraire avoir seule à sa disposition les millions de l'Angleterre et les armées russes, et le comte de Dietrichstein est parti hier au soir et a été ici entièrement muet. Tout ceci fait craindre que l'objet de la Hollande, quelque intéressant qu'il soit à l'Angleterre, ne sera pas traité de sitôt par les autres puissances, quoique on s'occupe des moyens de mettre des troupes russes à portée d'agir en faveur des Pays-Bas, mais ceci est une affaire qui peut être encore fort éloignée, tandis qu'il serait bien fâcheux de devoir laisser passer l'occasion favorable où les Français ont presqu'entièrement évacué ces pays. J'ai aussi entretenu Grenville sur ce qu'il y aurait à faire pour opérer une révolution chez nous, lui soumettant le projet qui consisterait à s'assurer de l'armée et la flotte et de se procurer des intelligences avec l'un ou l'autre du gouvernement à la Haye pour qu'il favorise la chose, et préparer dans les provinces les esprits afin que soit qu'une armée étrangère se présente soit que l'on crût le moment arrivé de se prononcer, toute la nation pût être levée en masse au premier moment favorable, se concertant de plus avec les Brabançons afin d'agir sur les mêmes principes. La pièce est trop longue pour que je puisse vous l'envoyer, mais j'en ai tracé le contenu. Grenville a pris la chose en considération et je lui en rappellerai pour régler ma conduite en conséquence. Je viens de recevoir une proposition de quelques officiers de notre armée d'autrefois qui sont en Hollande, pour faire la révolution à la Haye et désarmer la bourgoisie mal intentionnée d'Amsterdam et y donner les armes aux bien intentionnés; ils

1) H. A. — Uit Berlijn.

offrent de prendre la résponsabilité sur eux si la chose réussit mal, moyennant que la conduite soit approuvée en cas de réussite, et demandent la liberté du culte les Catholiques Romains. Je répondrai dilatoirement et ne m'engagerai à rien en particulier à l'égard du dernier point à moins que mon père n'y consente, mais je tâcherai de connaître leurs moyens. De Yvoy j'ai des nouvelles ..... [1]), je les communique à M. Grenville ainsi qu'une autre parvenue par un canal différent et portant que depuis trois semaines les insurgés belges se tiennent fort tranquilles, n'ayant sur pied que 5 à 600 hommes dans la Campine liégeoise, et près des côtés flamandes un corps de 1000 hommes qui évitent des engagemens vu que des milliers sont retournés dans leurs foyers, mais lesquels les rejoindraient en cas de besoin. Les commandans des corps mobiles se nomment van Gau, Brabançon ci-devant employé dans le révolution belgique, et Walles, ancien officier autrichien. De plus la haine contre les Français est si grande, que si leurs troupes se retiraient tout ce qui tomberait sous la main des habitans serait massacré. A Mastricht il y a nombre d'anciens soldats hollandais qui seraient prêts à tout entreprendre et à servir la République des Province-Unies si le Prince d'Orange y rentre. Les commandans des corps mobiles belges ont affiché une proclamation où ils disent que dans trois mois les dix-sept provinces seront réunies sous la direction du Prince d'Orange.

684. THOMAS GRENVILLE AAN LORD GRENVILLE, 24 April 1799 [2]).

I have the honour to transmit to your Lordship a memoir written by the Hereditary Prince of Orange inviting the consideration of a possible enterprise for the deliverance of Holland without the previous assistance of a foreign army.

H. M.'s instructions having precluded me from entertaining in any degree whatever that idea, and H. S. H. having readily acquiesced in the objections offered by me to that plan, I have no other object in transmitting it than in testimony of my respect to the zeal and activity which H. S. H. has manisfested by it upon this important subject.

Every consideration however seeming in the circumstances of the time to demand better information than is at present had as to the situation of Holland and Flanders, I have thought it my duty to comply with H. S. H.'s desire of receiving a sum of money to assist him in establishing better communications of correspondences. I have accordingly drawn upon your Lordship for £ 1000 payable to the Hereditary Prince of Orange, and I enclose a receipt in the form prescribed to me by my instructions.

The last correspondence which I have seen from Holland, and which I believe may be safely relied upon, offers upon the whole a picture which if not inviting expectation enough of success to justify an unsupported insurrection in that country, will make nevertheless the eternal reproach of this government to have let go by such an opportunity of rescuing the United Provinces from the tyranny to which thy are subjected.

---

1) Volgt de inhoud van ons nº. 681.

2) F. O., Prussia 53. — Uit Berlijn. — Voor de bijlage zie de noot bij den brief van den Erfprins aan de Prinses van 24 Mei 1799, hierachter.

It is however difficult not to entertain the sanguine hope that the increasing success of the Austrian army in the South must offer some favourable opportunity for giving effect to the universal execration in which the French are held throughout the whole of the United Provinces and the Low Countries.

685. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 25 April 1799 [1]).

[Tweede gesprek met Grenville over zijn plan om een opstand in de Republiek te bewerken].

M. Grenville a approuvé que j'agisse dans ce sens, mais m'a témoigné le désir très prononcé que l'on évite tout ce qui pourrait occasionner une explosion trop prompte et hors de saison, et qui ferait nombre de victimes, ôtant de plus les moyens de pouvoir agir en suite à point nommé. Ceci est trop juste et trop bien pensé pour que je ne m'y conforme entièrement, aussi dans toutes les mesures à prendre je recommanderai la plus grande discrétion et prudence. Voici en conséquence le résumé de ce à quoi je vais maintenant m'appliquer:

1°. D'avoir par Yvoy des notions exactes de la Belgique, pour connaître l'état véritable de l'intérieur, des dispositions, moyens, besoins et désirs des habitans, et ensuite de concerter, tant avec les Belges qu'ici avec M. Grenville, sur ces données le parti à tirer des circonstances, la manière de tout préparer dans d'étendue de ce pays pour la levée en masse, et les secours présens et futurs. Tout en traitant seulement l'objet de la délivrance future de ces provinces, Yvoy tâchera de connaître exactement les opinions par rapport à la réunion des 17, et de la leur rendre désirable. Pour avoir plus d'une corde à mon arc, et en recevant différens rapports pouvoir les comparer, j'ai envoyé Lynden [2]) à Munster pour s'y aboucher avec l'évêque d'Ypres le comte d'Arberg, et tâcher d'avoir de lui les mêmes renseignemens qu'Yvoy cherche à Emmeric. De plus je me flatte recevoir des nouvelles par Michiels, à Ruremonde [3])…..

2°. D'organiser un mouvement ou révolution dans les provinces de Gueldre et d'Overyssel, tout comme il est préparé depuis plusieurs années en Frise et Groningue, et à cet effet de charger le colonel Bentinck [4]) de s'occuper de cet objet, tandis que par Lynden ou Enghuisen il serait travaillé dans le même but en Gueldre.

3°. De s'assurer des commandans dans les places importantes, et de ceux des régimens de Waldeck, ou bien d'avoir des personnes qui puissent sur-le-champ remplacer les premiers et qui se mettraient au moment désiré à la tête, se préparant dès à présent des intelligences à cette fin.

4°. De tâcher de s'assurer des sentimens des officiers qui servent sur

1) H. A. — Uit Berlijn.

2) Bij brief van 19 April, met bijgevoegden ostensibelen brief, inhoudende dat Engeland de Belgische opstandelingen gaarne helpen zal, maar dat men moet weten over welke middelen zij beschikken.

3) „Ancien receveur de mon père du pays de Montfort; il demeure à Ruremonde, a beaucoup de connexions dans le pays et était, du moins encore il y a peu de mois passés, dans les meilleures dispositions" (de Erfprins aan d'Yvoy, 6 Mei 1799; uit Postdam). — Vgl. hiervóór, bl. 431, waar men voor Maastricht leze: Roermond.

4) Berend Hendrik Bentinck van Buckhorst, 1753—1830, na den opstand van 1813 commissaris-generaal van oorlog en vervolgens gouverneur van Overijsel.

la flotte, et que l'on sait n'y être que par pauvreté, comme van Braam, Capellen, etc., et si leurs dispositions sont toujours bonnes, concerter avec eux les moyens de paralyser la flotte ou de nous la rendre favorable.

5°. Former une intelligence dans Amsterdam même; à quel égard je crois que M. Wolters van de Poll peut être extremement utile, et comme ceux qui ont offert d'après mon précédent chiffre [1]) de travailler à une révolution croyent être sûrs de la garnison d'Amsterdam, cela faciliterait beaucoup l'opération.

6°. De profiter des moyens existans par les Gueldrois, pour connaître les opinions de Daendels, de Haersolte, Ermerins et Hultman, et de voir si eux-mêmes, ou l'un ou l'autre d'entre eux, pourrait préparer la révolution à l a Haye, et à quelles conditions ils s'en chargeraient, ayant lieu de supposer qu'ils sont las du rôle qu'ils jouent.

Ce sont beaucoup d'objets à la fois dont il faut s'occuper, et assurément le plus difficile est de trouver les personnes à employer, cependant il faut faire ce que l'on peut et approcher de la vérité si l'on ne peut entièrement la connaître, et je me flatte que mon père approuvera ma conduite et mes projets ou occupations futures, pouvant ajouter que je me tiendrai en garde de rien promettre qui puisse lui être désagréable, et que j'agirai toujours de concert avec M. Grenville à qui je communique toutes les nouvelles que je reçois..... [2]).

686. D'YVOY AAN DEN ERFPRINS, 27 April 1799 [3]).

[Onderhoud met de Jonghe over de wenschelijkheid om aan de insurgenten vreemde officieren te bezorgen]. L'article des officiers nous conduisit à nous accorder qu'il serait désirable que les deux pays n'eurent qu'une et la même cause. Bien loin de rejeter l'idée d'une réunion qui en profluait, il me dit qu'il la croyait le seul moyen d'assurer pour l'avenir le repos et le bonheur des deux pays. J'en convins avec lui, mais lui opposai la difficulté que notre Union avec un Stadhouder apporterait peut-être à celle avec des provinces qui n'en avaient point. Il me dit qu'eux, satisfaits d'un souverain qui s'en tenait aux articles de la joyeuse entrée, n'aimeraient point être sans un souverain, et qu'il ne voyait pas pourquoi, si nos provinces n'étaient pas de cet avis, le Prince d'Orange ne pourrait pas être souverain des unes et Stadhouder des autres; mais que s'il était bien informé de notre constitution, le Stadhouder n'avait jamais eu une autorité assez étendue, et que nos provinces ne seraient pas moins heureuses d'avoir un souverain sur le pied que le leur avait dû l'être d'après l'acte d'inauguration. La maison d'Orange une fois mise en avant par lui-même, je n'ai cessé de faire des objections: j'ai d'abord dit que si jamais cela pouvait être, je craindrais 1°. la jalousie de la haute noblesse; 2°. l'article de la

1) Hiervóór, n°. 683.

2) Antwoord der Prinses, Londen 7 Mei 1799: „Votre chiffre du 23 et votre lettre du 25 sont infiniment intéressans, mais il m'est impossible d'entrer dans les détails. Je travaille à empêcher que les différens ressorts ne se heurtent..... Lord Grenville approuve fort l'envoi de Yvoy; Fagel est autorisé à lui faire passer les remises nécessaires. Nous avons demandé s'il voulait y adjoindre un Anglais, mais il ne le trouve pas nécessaire, et d'après ce qu'il a dit ce matin à Fagel il n'est pas douteux que les troupes que l'on rassemblerait pour le Brabant seraient un noyau pour une armée plus considérable et d'un intérêt plus majeur".

3) H. A. — Uit Emmerik.

religion. Quant au premier il me dit qu'il n'y avait qu'une seule famille, mais qui d'un autre côté ne pouvait plus rivaliser avec une maison laquelle par ses alliances avait l'appui des deux puissances qui seraient être les alliés naturels des Pays-Bas, tandis que de l'autre toute maison qui obtiendrait la souveraineté des dix-sept provinces serait par là même assez puissante pour n'avoir point à redouter la jalousie d'une maison qu'on ne peut considérer différer de la noblesse du pays que par ses grandes possessions, et que le noblesse qui dans les Pays-Bas ne jouit point de privilèges exclusifs sinon de l'admission à quelques chapitres nobles, gagnerait certainement d'avoir un souverain qui fût parmi elle, puisqu'alors elle ne verrait pas comme autrefois ses prébendes et ses ressources presque totalement en mains étrangères. Quant au second article: que certainement la religion serait de plus de considération si les tems n'avaient changé, et que le clergé avait éprouvé que ce n'était pas toujours un souverain de sa religion qui la soutînt le mieux; qu'il valait mieux avoir un souverain protestant qui respectait la religion romaine et la soutint d'après ses engagemens, qu'un souverain catholique qui n'en avait point; qu'au reste on voyait de nos jours plusieurs souverains de religion différente de celle de leur pays, sans que le repos en fût troublé ou le peuple moins heureux; que du reste il y aurait des arrangemens à prendre à cet égard, et qu'il ne croyait pas cette difficulté insurmontable; mais il m'observait ensuite qu'on ne pouvait pas bien se livrer à former l'idée d'un plan comment une pareille union pourrait se faire, avant de savoir comment l'Angleterre pensait à cet égard; qu'en 1715 un pareil projet avait existé, mais qu'alors l'Angleterre l'avait fait échouer et avait redonné la Belgique à l'Autriche; qu'en 1790 on avait encore prévenu la séparation d'avec l'Autriche; et comme dans le cas prescrit le sort de la Belgique dépendra apparemment de l'Angleterre, il était de nécessité absolue de savoir quelle était son opinion; que si elle y inclinait de bonne foi, il ne pensait pas qu'elle trouverait de l'obstacle du côté de la Belgique, la nation étant entièrement guérie de la France, et pas excessivement amoureuse de l'Autriche . . . . . [1]).

687. LORD GRENVILLE AAN THOMAS GRENVILLE, 3 Mei 1799 [2]).

The object to which your dispatch n°. 22 [3]) relates is one which has engaged the most serious attention of H. M.'s servants. Whatever may be the success of the Austrian arms in Switzerland or Italy, the deliverance of Europe must be incomplete, and the peculiar interests of this country be very inade-

---

1) „J'ai entretenu longtems M. Grenville par rapport à votre désir d'avoir quelque chose d'officiel dont vous puissiez faire usage à l'égard du sort futur de la Belgique, mais celui-ci m'a dit que le moment n'était pas encore arrivé où l'Angleterre peut se déclarer sur une matière d'une importance aussi majeure; qu'au reste il n'y avait qu'à considérer les intérêts de l'Angleterre et ses anciennes relations avec ces deux pays pour se convaincre qu'elle ne pouvait que désirer leur réunion, et donner par là à tous les deux une force qui en fît un Etat qui pût subsister par lui-même. Vous pouvez faire usage de ceci vis-à-vis du pensionnaire de Jonghe" (de Erfprins aan d'Yvoy 6 Mei 1799).

2) F. O., Prussia 54. — Uit Londen (Downing Street).

3) Ons n°. 684.

quately provided for, while Holland and the Low Countries remain under the dominion of France. The hope which had been entertained of the efforts of Prussia, which if directed to that quarter must have been attended with almost certain success, must be relinquished, at least for the present. The plan suggested by the Hereditary Prince of Orange for effecting a counter revolution in the Dutch Provinces by internal insurrection unsupported by foreign armies affords little prospect of any solid and permanent success; and the plan of marching a Russian army to the Lower Rhine is liable to all those objections which have been stated in my late correspondence with you and with Sir Charles Whitworth. It remained then only to turn our attention to the possible means of bringing a Russian force by sea to act for the deliverance of Holland. On the best consideration that could be given to this plan, its execution, though unquestionably attended both with difficulty and expence, has not however appeared impracticable, and its success would be so decisive of the final issue of the war, that it is judged clearly adviseable to make the attempt. The inclosed dispatch [1]) to Sir Charles Whitworth conveys to him H. M.'s commands to make this proposal at Petersburgh . . . . . You will perceive that Sir Charles Whitworth is referred to the hope which H. M. entertains of your being able to induce general Stamford to visit Petersburgh and there to recommend and support this plan . . . . . The points in which his assistance will be found of peculiar utility will be in discussing the details of such a plan with all the local information which he possesses, and in removing the various objections which prejudice and even a just sense of real difficulties must be expected to suggest . . . . .

It is on the question of the particular and local destination of the attack that general Stamford's talents and knowledge will be particularly useful. With an entire command of the sea, and with so large a body of land force, it is conceived here that there is scarcely any point of the whole sea-coast from Delfzyl to Zealand that might not be successfully attacked, and it is hardly necessary to point out the great advantage which would in that case arise from the actual possession of the country, and taking in reverse the whole line of its natural defences; a point which you will remember to have been particularly insisted upon in the military memoir of the Duke of Brunswick which was delivered here by the Hereditary Prince of Orange when he was last in England.

Whether with this view it may be most advantageous that the attack should be separately made on the coasts of Friesland or Groningen only, or on those of Holland or Zealand, or whether, under circumstances of so much advantage as the Austrian successes appear to promise, all or any of those operations might be combined with each other (supposing the whole force British and Russian to be employed to be not less than 50 or 60.000 men), is a question which it seems hardly possible to decide at so great a distance of time as must still elapse before the execution of these plans. Possibly the most advantageous plan might be found to be the disembarkation of the Russians in North Holland, while an internal insurrection, previously concerted, might take place in Friesland, Groningen and Overyssel, and the islands of

1) Zie het volgende nummer.

Zealand be in the same moment attacked and occupied by the British force which it may be hoped might by that time be brought to 12 or 15.000 men, a number more than sufficient for the occupation of those islands, unless defended in great force and by a French army.

The cooperation of the Belgic insurgents is naturally looked to as a material part of this plan. H. M. has therefore seen with full approbation the endeavours which you have made to open a communication with those people, and the Prince of Orange having intimated to H. M.'s government that it was the wish of many of the officiers of the Dutch *rassemblement* (as it was called) to join the insurgents, H. S. H. has been authorized to acquaint them that such a measure would be perfectly agreeable to H. M., and that H. M. was even disposed to afford them succours for that purpose, provided any proper channel of communication could be established with that view. H. S. H. has proposed that M. Yvoy should be charged with the distribution of the succours, and immediate attention will be given to settle some plan to this effect.

I am ignorant whether when this dispatch shall arrive at Berlin, the Hereditary Prince of Orange will still be there. If that should be the case, you will use your own discretion as to the communication of its contents. In the present state of the business it has not been judged necessary to enter into any explanation of it with the Prince of Orange, as it appeared so desireable to avoid all unnecessary extension of the number of persons entrusted with such a secret . . . . . I conceive that its becoming known at Berlin could not but be disadvantageous. The journey of general Stamford must however become a point of general attention, but so much advantage is expected from it in other respects as fully to counterbalance that disadvantage. Possibly a pretext might be found of his being charged with some message of compliment from the Prince of Orange to the Emperor of Russia.

688. LORD GRENVILLE AAN SIR CHARLES WHITWORTH, 3 Mei 1799 [1]).

The rapid successes of the Austrian armies having induced the French Directory to withdraw both from Holland and the Low Countries a great portion of the force which was stationed there, H. M., anxious to avail himself of every opening for the successful prosecution of the present contest, and relying with confidence on a continuance of the same zeal which the Emperor of Russia has so eminently displayed in the common cause, has been pleased to direct that you should make to H. I. M. a proposal for an extension of the engagements now subsisting beween the two countries.

H. M. trusts that the 45.000 men stipulated for by the provisional treaty will before this time be on their march towards Swabia, and it is by no means His desire that any alteration should be made in this arrangement, which H. M. continues to regard as of the utmost inportance for the deliverance of Europe.

The distance and length of march necessary for the arrival of any

1) F. O., Russia 42. — Uit Londen (Downing Street).

further reinforcements of Russian troops on the scene of operations was as I have already stated to you the principal reason which induced H. M. to forbear making any proposal to that effect. These difficulties might however be in a very great degree obviated if it were found practicable (as it is not doubted here) to transport a body of Russian troops by sea in sufficient numbers to act with effect for the deliverance of Holland. This is therefore the proposal which H. M. now charges you to make. H. M. is pleased to authorize you to agree to the same terms of subsidy as are contained in the present treaty, and apply them to any corps of not less than 20.000 nor more than 45.000 men whom the Emperor may be willing to employ in the manner above described. Such arrangements will be made here as will sufficiently provide for the means of transporting these troops in divisions from 10 to 20.000 men, from the Russian ports in the Baltic to such point of the English coast, or of the coast of Holstein, as may be agreed upon for this purpose, and it is probable that before the necessary arrangements can be made at Petersburgh for assembling this body and putting them in motion, a proper person will arrive there, charged with the various details necessary for the arrangement of everything connected with the transport of these troops. Reval must be the point from whence the transports must take their departure.

Supposing that the Emperor of Russia shall consent to furnish such a body of men on the terms above mentioned, the next object of attention will be that of the arrangement of the plan for their operations with the view of delivering the United Provinces. The necessity of entering into the details of this part of the subject, as it respects both the practability of the proposed operations considered in a military point of view, and the degree of facility which may be expected to be supplied towards its execution by the internal state of the Dutch and Belgic provinces, will I trust be wholly superseded by general Stamford's compliance with the request which I have been directed to make to him in H. M.'s name. If according to H. M.'s desire that officer proceeds to St. Petersburgh, his conversation will supply both to you and to such persons as the Emperor of Russia may appoint to confer with him on the subject, all the various details which can be necessary for a decision upon it, and I earnestly hope that the importance of the subject will insure to it an attentive consideration and a favourable reception at Petersburgh.

I cannot too strongly impress on your mind the great anxiety which H. M. feels for the success of this proposal. H. M.'s servants having after the fullest consideration satisfied themselves of the practicability and great advantages of this measure, which in its full success would be decisive of the final issue of the war, it only remains for me to desire that you will exert your utmost activity and influence to promote its success . . . . .

It would be very important that no communication of it should be made to the Austrian ministers, as their constant jealousy of everything that can indirectly tend to increase the Prussian influence in the North of Europe would too probably lead them if not to throw obstacles in the way of this project, at least to divulge it in such manner as that France might take the alarm and by strenghthening herself in that quarter weaken the force which she might otherwise oppose to the Austrian operations on the side of Switzerland or Italy . . . . .

689. LORD GRENVILLE AAN SIR CHARLES WHITWORTH, 7 Mei 1799 [1]).

. . . . . A very material change has occurred in the situation of affairs by the increased prospect of Prussian cooperation, which has been afforded in the proposal made to Mr. Grenville by count Haugwitz. If the assistance of an army of 60.000 Prussians to act for the delivery of Holland can be had, and that at so early a period as the month of July next, it is evident that the cooperation of 20.000 Russians will be sufficient for every purpose of naval attack on the Dutch coasts, and that the diversion thus created would most essentially promote the success of the allies in the South of Europe. H. M.'s engagements with the Emperor of Russia may therefore under those circumstances properly be confined to the providing for the employment of 45.000 men to act on the side of Switzerland, and of 20.000 men to act in a naval expedition for the deliverance of Holland.

Captain Popham of H. M.'s Royal Navy will immediately proceed to St. Petersburgh, and he will be charged to concert with you and with the Russian government on all the details of this most important enterprize. A plan has been suggested by him (a copy of which I hereby inclose to you) according to which these troops, instead of being brought to England in large vessels, might be embarked on board of Russian galleys, and pass through the canal of Holstein and thence by the passages of the Wadden to Groningen and Friesland or to the interior coasts of North Holland, as might be judged most convenient. If this should on examination be judged practicable, much time and difficulties of various sorts would be avoided by it . . . . .

According to the best calculations which I have seen, this expedition ought by no means to exceed £ 200.000, but would on any fair estimate probably fall considerably below that amount [2]).

690. DE BISSCHOP VAN IEPEREN AAN CAREL VAN LYNDEN, 9 Mei 1799 [3]).

. . . . Désirant de connaître le véritable état de l'insurrection, l'on a

1) F. O., Russia 42. — Uit Londen (Downing Street).

2) Bijgevoegd: „Extract of a letter from Captain Popham to Mr. Huskisson. — The Russians are famous for the construction of their galleys, in which they so ably distinguished themselves in the late war with Sweden, and if the Court of Petersburgh will only accede to the measure of a combined attack on Holland, there can be no doubt of the success, provided the equipments are carried on with energy and dispatch." Hij vertelt dan het een en ander van den weg dien deze vaartuigen (die in zijn voorstel slechts een deel der Russische troepen aan boord zullen hebben) kunnen nemen om bij den mond van de Eider vereenigd te worden met eenige Engelsche „gunboats, — and proceed across the Elbe and Weser into the Wadt, continuing the route to Muyden in the Zuyder Zee where they certainly may land and take possession of that part of Holland comprehended between the Issel and Lek. A diversion should be made at the same moment on Zealand from this country, and if the division of Russian troops on board large ships could be met in the Skaw by part of the North Sea fleet, land on the Texel island and on the back of the Helder, Holland must be completely in the possession of the Russian troops, and the Dutch fleet will be obliged to surrender at discretion." — Huskisson is de onder-staatssecretaris van oorlog.

3) H. A. — Uit Krechting. — Van Lynden had den prelaat niet te Munster aangetroffen:

envoyé dans la Belgique un explorateur adroit et sur la véracité duquel on pourrait se reposer. L'on trouve d'autant moins de difficultés à présenter ici une copie de son rapport, qu'il peut servir de base aux réponses à faire sur les quatre premières questions [1]).

L'on a en outre certains autres renseignemens généraux et particuliers ainsi que plusieurs remarques sur le cours de cette insurrection; il serait trop long, peut être inutile de les donner ici. L'on tient donc que l'insurrection de la Belgique ne peut être regardée que comme une insurrection villageoise: l'on a des raisons de croire qu'un comité se tenant dans les environs de Bergen op Zoom composé de Hollandais et de Belges, parmi lesquels il se trouve vraisemblablement quelques suppôts de certains anciens Etats de la Belgique, a voulu donner de la consistance et une organisation à la chose, mais leur médiocrité et leur tendance persévérante à des buts particuliers en perdant de vue celui que l'intérêt général indique out rendu leurs efforts sans effets conséquens.

L'on voit ça et là dans les bois en Flandres et dans les campines brabançonnes et liégeoises ainsi que dans les Ardennes des bandes éparses d'insurgés, tout pleins d'audace de courage et de valeur, mais elles sont sans chefs de rang et de talens, sans plans, sans liaison entre elles, sans tenue ou discipline militaire, très mal armées, manquant de munitions, de points de ralliement et de retraite, n'ayant absolument d'autre but que de se soustraire aux loix françaises et de se défendre contre la force que de tems à autre les républicains font marcher contre les repaires des insurgés pour les contraindre à la soumission.

Le nombre d'hommes qui composent toutes ces bandes ne peut guères être exactement déterminé; l'on ne croit pas qu'il surpasse le taux de quatre à cinq mille. Il fut plus considérable, mais l'inutilité des efforts faits par les insurgés dans les premiers mois de leur soulèvement, l'abandon où les puissances en guerre les ont laissés, les moyens terribles employés par les Français pour comprimer l'insurrection, enfin l'amnistie secrète accordée aux insurgés désertans la cause de l'insurrection, rentrant et restant tranquillement dans leurs foyers, ont concouru à en diminuer le nombre; mais il ne serait pas surprenant que

---

deze verbleef te Krechting bij Ghemen. — „Zoodra ik alhier den 27 April des avonds gearriveerd was, zond ik terstond een expresse naar den prelaat. Hij liet mij antwoorden dat vóór Dinsdag [29 April] het hem onmogelijk was mij te zien. Toen ik kwam liet ik hem den brief zien [vgl. hiervóór bl. 927 noot]; hij zeide mij in geene directe relatie te staan met de Brabanders. Ik heb hem verscheiden vragen gedaan, die hij heeft aangenomen te beantwoorden; hij zeide mij dat zulks nogthans wel eenigen tijd zoude aanloopen" (van Lynden aan den Erfprins, Ghemen bij Borken 7 Mei 1799).

1) De vragen waren de volgende: „De quelle nature est l'insurrection en Brabant; est-elle générale ou partielle? — Quelle est la force qui se trouve maintenant en opposition avec les Français; sont-ils armés? quels sont leurs chefs? quels leurs moyens? quel est leur plan? ont-ils de la cavalerie? de l'artillerie? — De quelle nature seraient les objets qu'il leur faudrait pour les soutenir et les aider, et de quelle manière? — Quelle serait la force de la masse qu'on pourrait mettre en mouvement? cette masse pourrait-elle de suite être organisée et tenir tête aux Français? — Y aurait-il moyen de s'emparer de Luxembourg par des relations avec les habitans? comment ceux-là sont-ils pensans? quelle est la moralité du commandant et quelles sont les forces qui s'y trouvent? la forteresse est-elle approvisionnée et pour combien de tems? ou bien pourrait-on s'emparer de quelqu'endroit marquant sur les côtes? — Quelle est la force militaire française qui se trouve maintenant en Brabant et dans les départemens voisins de la France?"

la nouvelle loi sur la conscription l'augmentât subitement et de beaucoup: il y en a même de l'apparence d'après les derniers avis parvenus de la Belgique.

Douter néammoins que l'universalité de la nation belgique ne soit pas fortement disposée à secouer le joug insupportable des Français, ce serait méconnaître l'ancien et constant caractère des Belges, ce serait leur prêter une insensibilité et une apathie dont ils sont certainement incapables.

Si les villes paraissent tranquilles, elles ne sont pas moins animées que les campagnes contre leurs tyrans communs. L'inaction de la masse de la nation belgique est aussi le résultat d'une conviction de l'impossibilité où elle est de changer de destinées par elle-même. Elle est aussi froide dans la réflexion qu'impétueuse dans les combats. Si elle ne voyait se déployer que de demi-moyens pour l'entreprise de sa délivrance, elle ne la seconderait pas ouvertement par de grands efforts. L'expérience lui a prouvé l'inutilité de l'emploi de demi-mesures contre les Français, mais elle ferait beaucoup d'efforts si les moyens qu'on développerait pour l'objet, inspireraient par eux-mêmes l'espoir du succès et assuraient à tout événement des moyens de retraite et de salut à ceux des Belges qui se seraient montrés.

Cette nation, une dans son but et ses désirs contre les Français, est cependant très divisée par une suite de la révolution qui l'agita en 1790. Il faudrait beaucoup de prudence et de sagesse pour faire agir tous les partis de concert dans la ligne tracée par leurs intérêts et leurs souhaits communs.

M. de Lynden parut dans la conférence très au fait de l'existence de ces partis, lorsqu'il dit qu'il n'avait fait et ne ferait aucune communication sur l'objet aux membres de certains Etats dispersés en Allemagne. Il est vrai que s'il leur en faisait, il trouverait de l'écoute; on chercherait à l'éblouir par des promesses merveilleuses, mais à coup sûr impossibles dans l'exécution.

Qu'on ne se dissimule pas: la très grande majorité de la nation belgique attribue à ses anciens Etats tous les malheurs qui pèsent sur elle. La nation était disposée en 1794 à se lever en masse pour seconder son légitime souverain; si elle l'eût fait, il eût été amplement suppléé au dérangement survenu dans le plan de la coalition par certaine défection. Les intrigues égoistes et personnelles qui paralysèrent d'aussi bonnes dispositions ne seront point un mystère pour ceux qui dans le tems ont observé la marche politique des choses aux Pays-Bas. Ce serait s'aventurer que de compter de pouvoir faire agir certains anciens Etats autrement qu'en prenant avec eux des engagemens qui lieraient tellement la puissance qui pour délivrer la Belgique songerait à employer l'insurrection suscitée par l'action de ces Etats comme moyen principal, qu'à chaque instant cette puissance se trouverait entravée dans ses opérations et devrait même souvent pour satisfaire à certaines petites vues, s'exposer à manquer le grand but.

Les fastes de l'histoire de la maison d'Orange retracent combien ces princes ont eu à lutter contre les embarras sans cesse renaissans que lui suscitèrent les Etats des Provinces-Unies dans le cours des entreprises faites pour les soustraire à la domination de l'Espagne.

L'on est bien éloigné d'insinuer par là qu'il conviendrait de ne point rétablir l'ancien ordre des choses aux Pays-Bas: l'on veut seulement signifier que si dans la crise actuelle une puissance quelconque entreprenait l'œuvre de la délivrance de la Belgique, son général et la commission politique qui

lui serait adjointe, devraient être provisoirement investis de pouvoirs dictatoriaux jusques au moment où la tournure des affaires leur permît de s'en dessaisir, pour rendre à la constitution et aux loix anciennes toute leur action, que l'expérience a démontré n'être utile que dans des tems ordinaires et paisibles . . . . .

Les armées autrichiennes et russes auraient fait sûrement beaucoup, si à la fin de la campagne elles étaient parvenues à délivrer la Suisse et l'Italie. M. de Lynden s'est expliqué dans la conférence d'un manière positive sur les intentions persévérantes de la Prusse à maintenir la plus stricte neutralité. Ces deux circonstances démontrent à l'évidence que toute entreprise pour secourir efficacement la Belgique du côté du continent est au moins impraticable dans le moment actuel. Aucun rassemblement armé ne pourrait s'y faire avec assez de secret pour rester inconnu et aux Français et aux Prussiens; il ne pourrait avoir lieu qu'en Westphalie; il aurait le sort de celui d'Osnabrück.

Pour compléter les renseignemens demandés, on dira encore que la force militaire des Français aux Pays-Bas varie presque chaque jour ainsi que sa dislocation. Elle est dans ce moment de 22.000 hommes, dont au moins 12.000 sont en Flandre. Ce ne serait que dans un intervalle de six semaines que le Directoire en cas de besoin pourrait la porter au double, du moins à en juger par les renseignemens que l'on a sur la dislocation générale de ses armées . . . . .

La majorité des habitans des provinces belgiques, surtout dans le Limbourg et Luxembourg, persévère dans son attachement à la maison d'Autriche. L'on a des raisons de croire qu'avec de l'or il ne serait pas impossible de se ménager, non dans la ville mais dans la province de Luxembourg, des relations capables d'y faire faire avec espoir de succès une tentative sur la forteresse, approvisionnée pour un an, contenant une garnison de deux bataillons, aux ordres d'un général de division entièrement dévoué aux intérêts du Directoire français. Sans une armée de 45.000 hommes de bonnes troupes, bien pourvue de ce qui est nécessaire pour agir, il serait ridicule d'oser espérer d'obtenir dans la Belgique quelques succès solides et de durée. Si une pareille force pénétrait dans la Belgique, et il est aisé de l'y jeter sur certains points des côtes, il est probable qu'en moins de six semaines elle pourrait y recruter 15 à 20.000 Belges, qu'il s'agirait d'organiser en corps séparés, sous des officiers nationaux tant que faire se pourrait. L'état de la population de la Belgique est sensiblement diminué depuis quatre ans, et l'on se rappelle que lors de l'insurrection belgique en 1790 jamais l'armée des Etats, malgré tous leurs efforts soutenus par une autorité sans bornes et usurpée, n'a surpassé le nombre de 22.000 hommes effectifs. Les levées en masse ne sont jamais que des moyens secondaires et n'offrent que des ressources locales et momentanées, sur lesquelles dans la combinaison d'une grande opération militaire il ne faut jamais établir un calcul principal.

Il existe des plans presque infaillibles d'attaque de la Belgique par les côtes de l'Escaut et dont le premier résultat heureux mettrait l'armée qui l'entreprendrait en possession de Bruges et d'Ostende, mais les personnes versées dans l'art militaire qui connaissent ce plan sont éloignées d'ici; on leur a écrit . . . . .

On désignera aussi un point du territoire hollandais qui par sa situation

au centre des communications entre la Hollande et la Belgique serait infiniment essentiel à occuper: il est presque imprenable du côté du continent, il est au contraire dans ce moment-ci très susceptible de surprise et d'enlèvement par un corps de bonnes troupes de cinq mille hommes du coté du fleuve: c'est Bergen-op-Zoom . . . . .

[Bijgevoegd het volgende rapport:]

Bei meiner Reise durch Braband habe ich wenig von den Insurgenten gehöret, und sind sie nicht in der Stärke wie sie allgemein gemacht werden. Nachdem sie einigemahl von den Franzosen auf offenem Felde geschlagen, trauen sie sich nicht mehr ihnen die Spitze zu bieten. Es sind nie anders als Zusammenrottirungen von Bauern die sich zu Hunderten und vielleicht noch grösseren Anzahlen zusammen gegeben, im Anfange die Franzosen angegriffen und vielen Muth bewiesen; nachdem sie aber von der Cavallerie in denen Gefechten bei Hasselt und mehr, sehr zusammengehauen, fürchten sie sich sehr für die Gefechte mit den Franzosen. 40–50 Franzosen sind jetzt im Stande, durch ihre blosse Erscheinung 200 Insurgenten aus einander zu treiben. Allen Nachforschungen so ich angestellt ohngeachtet, habe ich nicht erfahren können dass sie einen Chef, der ihre ganze Sache leitete, hätten. Mehrere Dörfer haben sich zusammengegeben, die unter sich ihre Anführer gemacht, die entweder selbst Bauern, oder auch mitunter ein alter Oesterreichischer Soldat gewesen. Wo sie hingekommen haben geplündert, und vorzüglich was französische Anhänger gewesen schrecklich behandelt, meistentheils diejenige Franzosen so sie gefangen genommen oder selbst betroffen, getödtet. Nie sind sie in ganzen Corps oder Battaillons abgetheilt gewesen, nur mit Jagdgewehren, Pistolen, Mistgabeln, Stöcken mit Eisen beschlagen, und mit dergleichen tödtenden Instrumenten bewaffnet gewesen. Die meiste Zeit haben sie, die im Lande, leinene Kittel angehabt. An Munition, Pulver und Bley soll es ihnen die meiste Zeit gefehlet haben. Kanonen haben sie bei denen Angriffen in Mecheln zwar mitgenommen gehabt, auch den Franzosen in einigen anfänglichen Gefechten einige abgenommen, sie sind aber von denen Franzosen wieder zurück erobert, und habe ich nicht erfahren können, dass sie jetzt wieder Kanonen hätten. In den Gegenden wo ich gewesen, war die Erbitterung der Einwohner gegen die Franzosen zwar noch gross, doch könnten sie sich nicht mehr stark zusammenrottiren, da sie, wie es bekannt wird, durch mehrere französische Detachements sogleich aus einander getrieben werden. Wussten sie aber wo keine französische Truppen lagen die sie zwingen könnten, dann überfielen sie sie und brachten sie um. Bei dem Anrücken der Franzosen laufen sie gemeiniglich aus einander nach ihren Höfen zurück, wo es schwer zu untersuchen war, wer die Waffen getragen hat; auch verstreuen sie sich ofte in den Hölzern, betragen sich überall so, dasz jeder redliche Mann für sie fliehet.

Auf meinem ganzen Wege zwischen hier und Brüssel über Nimwegen, Breda, Antwerpen, Mecheln, habe ich nichts von denen Insurgenten gesehen. In denen Städten war alles ruhig, und wenn sie auch auf die Franzosen schimpften, scheinen sie keinen Antheil nehmen zu wollen. Ich habe auch wenig von denen Insurgenten sprechen hören. Nach allem was ich gesehen, war es in denen Gegenden wo ich gewesen zwar in Gährung, doch eine grosse Vereinigung der Insurgenten nicht zu vermuthen. Im Lüttichischen und denen Ardennen

sollen die Insurgenten sich wieder sehr stark zeigen. Da mein Pass nicht Örter in jener Gegend nannte, habe ich mich nicht näher daran unterrichten können.

Beinahe alle Dörfer durch die ich gekommen, habe ich mit Franzosen belegt gefunden, doch nicht mit starken Detachements. Die Wahrheit dieser Aussage kann ich nach Verlangen bekräftigen, und mich dafür verbürgen.

691. D'YVOY AAN DEN ERFPRINS, 11 Mei 1799 [1]).

. . . . . Je m'aperçois de plus en plus que les émigrés belges sont presque tous du sentiment qu'il faut une union des 17 provinces, et que pourvu seulement qu'on pourrait faire avec quelque solidité un plan pour organiser un corps de 6000 Belges et soudoyer un autre d'insurgés, ou bien se borner seulement à ce dernier, moyennant que les deux pays agissaient ensemble et pour la même cause, le nom d'Orange ne retentirait pas moins en Brabant que dans les Provinces-Unies. Ce n'est pas par flatterie, ce n'est point pour tâcher de faire goûter un plan qui par la religion m'a fait craindre que pourrait être souvent dans la suite nuisible à la maison de V. A., si on la mit à la tête des 17 provinces, que je dis maintenant que la disposition de ceux qui par la religion ont le plus d'influence est tellement en faveur de la réunion et de la maison d'Orange, que je ne crois pas qu'elle puisse être meilleure, du moins plus sincère, dans notre pays . . . . . En effectuant une pareille réunion, la perte de quelques colonies [2]) qui resteraient aux Anglais serait moins sensible que si le pays reste à part.

692. THOMAS GRENVILLE AAN LORD GRENVILLE, 21 Mei 1799 [3]).

General Stamford began his journey yesterday to Petersburgh. His intention was to endeavour to direct the course of the proposed expedition from Reval to the neighbourbood of Delfzyl, and to land there 15.000 men, having previously established a *corps de réserve* of 5.000 men in the Russian principality of Yevern. He prefers this line of attack to any other for many important

---

1) H. A. — Uit Emmerik.

2) Lord Grenville aan Henry Dundas, over de wenschelijkheid van een aanval op Batavia en Suriname, 13 Mei 1799: „If the Stadtholder is restored, one of the greatest difficulties we should have to encounter will be the demand for the restoration of Ceylon and the Cape, which, from what I have already seen, will, I am certain, be pressed upon us by Prussia as well as by the Dutch. It would be a great means of putting this by, if we had Batavia and Surinam to restore to them" (*Grenville Papers* V, 52). — „I presume that you will have instructed lord Minto respecting the Austrian cession of Austrian Flanders. Till some measure is taken upon this point it will be found full of difficulties; the desirable thing seems to me to be to obtain from Austria some declaration respecting their abandonment of the Low Countries, such as they have already on former occasions made at Berlin; but it will be very necessary to keep them at Vienna to their original measure of compensation in the Venetian territory, as you are doubtless informed that they are openly looking to a great part of Piemont as necessary to complete their compensation, and I find their greediness increases with their success" (Thomas Grenville aan Lord Grenville, 6 Juli 1799; *Grenville Papers* V, 122).

3) *Grenville Papers* V, 60. — Uit Berlijn.

reasons; in the first place in pursuing captain Popham's idea of passing along the Eyder, the Russian troops may go from the mouth of the Eyder to the coast of Delfzyl in so short a time as to keep the troops fresh for service, to require no intermediate place of *rendez-vous*, and create none of those apprehensions which might be entertained about them in a longer passage. In the next place, the troops being so landed, will be easily masters of Bourtang and Coevorden, and thus have complete possession of the provinces of Groningen and Friesland, where they could long maintain themselves against any force which a change of circumstances in the campaign might enable the French to send there; a consideration which may become very important if at Petersburgh they are inclined to represent the enterprise as being unreasonably hazardous, in case of unexpected reserves on the Rhine. The landing in North Holland he describes as being much more precarious in practice, and much more doubtful in success from the means of attack which the enemy might find in the ships of Amsterdam and the fleet of Texel. He considers, however, an attack to be made at the same time upon Zealand as an essential part of his plan, and regards that expedition as naturally taking place from the British coast, in co-operation with the landing in Friesland; and he is pursuaded that by means of these two attacks in Zealand and Friesland, with the circumstance of the English fleet to check the enemy at the Texel, and the favourable disposition of the people of the country, the command and possession of the United Provinces would immediately fall into our hands. He regards the principality of Yevern as a very great object in affording an useful point for the collecting of magazines and for the establishing a *corps de réserve*; and he considers 20.000 men as being a force so amply sufficient to the whole object, that in his last conversation with me, he frankly declared that he thought a larger number would be more embarrassing to the country than useful to the expedition, and repeated that he desired not a man more than 15.000 to land in Friesland, and 5.000 to remain as a *corps de réserve* in Yevern.

If his military experience seems to authorise this more limited number, many considerations appear to me to concur forcibly in recommending it. Although there may be no actual ground of jealousy for us in seeing a large Russian army in Holland, yet common prudence would seem to suggest many motives for not putting that country more than is necessary into the hands of any foreign power, and if this consideration applies in some degree to English views, the prejudices of the Dutch too upon this subject should perhaps not be neglected; and I have frequently observed among some of our friends of that country considerable traces of uneasiness at the idea of a large Russian army taking possession of Holland.

693. LORD GRENVILLE AAN SIR CHARLES WHITWORTH, 23 Mei 1799 [1]).

The resolutions of the Court of Berlin continue to be so wavering and indecise, that I lose no time in transmitting to you the instruction H. M. is

1) F. O., Russia 42. — Uit Londen (Downing Street).

pleased to give for your regulating your conduct in your present negotiation without any reference to decisions of that Court.

When the number of troops which you were to apply for was limited 20.000 men, that limitation was intended to apply solely to the circumstance of the expected Prussian cooperation for the deliverance of Holland. That cooperation is however hopeless, should the King of Prussia adhere to his last determination; and in any case the weakness and irresolution so apparent in the late conduct of the Court of Berlin must greatly diminish the confidence which could be placed is its assistance, even supposing it to be obtained. Under this impression H. M. has directed me to signify to you His pleasure that you should use your utmost exertions to obtain, if possible, a body of 40 or 45.000 Russian troops, to be employed for the projected expedition to Holland; and you are to consider yourself as authorized to conclude, if possible, your negotiation on this principle, without any reference to any turn which may take place in that with which Mr. Grenville is charged at Berlin . . . . .

694. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 24 Mei 1799 [1]).

. . . . . C'est au fond la crainte qu'on peut considérer comme le principal mobile de la conduite de la cour de Berlin. Il y a quelque tems que la conduite de la Russie donnait beaucoup d'ombrage: l'embargo mis sur les vaisseaux de Hambourg, la flotte russe s'assemblant en cas de séparation à la rade de Dantzig, et la formation d'une armée sur les frontières prussiennes allarmèrent beaucoup. Des explications postérieures ont ramené la confiance, et Paul a assuré le Roi qu'il n'avait pas des intentions hostiles à son égard, mais il désire que la neutralité prussienne soit si stricte qu'elle n'empêche pas les opérations des armées, et que si le Roi de Prusse ne veut rien faire il ne soit pas un obstacle à ce que les autres fassent, et en particulier au sujet d'une expédition pour la délivrance de la Hollande. Cette communication embarrasse beaucoup, et peut-être que la crainte que les Russes ne fassent la chose engageront la Prusse à s'en changer. Voilà du moins l'opinion assez bien établie, et depuis quelque jours la guerre, même aux fraix du Roi et sans subsides, devient plus populaire, différens partis se réunissant pour cet objet: les anti-français pour favoriser le bouleversement de ce système désorganisateur, et ceux qui sont français par l'espoir que la France cédant ses conquêtes et offrant le *status quo ante bellum* plutôt que d'avoir un ennemi de plus dans la Prusse, il pourrait naître de là une médiation armée, qui se terminerait par une alliance avec la France, les cours impériales n'ayant peut-être pas le projet de se contenter de ceci, mais voulant avoir la Royauté rétablie en France, et même de faire des conquêtes sur celle-ci . . . . .

Le départ du général de Stamford pour Pétersbourg a fait grande sensation ici . . . . . Je lui ai fourni des cartes marines du Zuider Zee et des Wadden qu'il a pris avec lui pour pouvoir consulter sur cette matière Vaillant [2]) et concerter les moyens d'une descente dans les provinces de Groningue et de Frise si la chose entrait dans les plans des cours respectives. Je ne puis que

1) H. A. — Uit Berlijn.

2) J. O. Vaillant, gewezen officier der marine van de Republiek, sedert 1795 in Russischen dienst.

me louer par continuation de la conduite de M. Grenville à mon égard, et je lui communique tous les renseignemens et informations que je reçois tant par rapport à la Belgique qu'aux Provinces-Unies. La confiance que Lord Grenville veut bien mettre en moi d'après ce que vous me marquez, ainsi que l'assentiment qu'il donne aux mesures prises et proposées, me flatte beaucoup, et puisque mon père y donne également son approbation, je continuerai à agir dans les mêmes vues et les mêmes principes. Ci-joint vous trouverez le plan général que je soumis le 18 avril à M. Grenville [1]) comme une base sur laquelle il serait possible de travailler si les idées qu'il contenait étaient agréées. Il y entra entièrement, et c'est par conséquent sur ces idées que j'ai travaillé de depuis pour préparer de plus en plus tout à une révolution. Mon premier soin a été d'envoyer une personne sûre dans l'intérieur pour pouvoir s'y aboucher avec quelques personnes et leur communiquer ce que l'on désirerait d'eux, et ayant à cet effet des notices écrites. Ce fut Robert Fagel qui se chargea de cette mission, qu'il accepta de la manière la plus galante et la plus amicale pour moi. Il s'est d'abord rendu auprès de M. d'Enghuisen, qui a des relations avec les Directeurs actuels ainsi que des moyens de parvenir à Daendels, et auquel j'ai écrit pour le prier de tâcher de s'assurer de ce qu'il y aurait à faire avec ces gens-là [2]); ensuite je lui ai donné une note pour M. J. Wolters van de Poll pour avoir des renseigemens et préparer les esprits d'Amsterdam [3]), ayant cru que personne ne pourrait être plus utile à cet égard que ce M. van der Poll, celui-ci ayant toujours été bien intentionné, ayant de l'énergie et étant fort considéré et aimé à Amsterdam, et de plus une note, concernant la flotte du Texel où il y a plusieurs capitaines qui ne servent que par misère et qui ont encore des relations d'amitié avec des anciens camarades comme p. e. Job May, et François Fagel, par lesquels il est possible de les faire sonder [4]). J'attends en peu de jours Robert Fagel de

1) Gedrukt bij de Bas, *Prins Frederik* II, 689, waar evenwel ten onrechte gezegd wordt dat het stuk 18 April 1799 is aangeboden aan Lord Grenville, lees: aan Thomas Grenville.

2) Brief van 6 Mei 1799 met verzoek, Daendels en Hultman over een afval te doen polsen; welke hunne voorwaarden zouden zijn? — Den 22 Mei antwoordt van Heeckeren van Enghuizen, dat de eenige persoon die deze twee polsen kan: de oud-raadsheer Brantsen te Arnhem, bij hem is geweest en het ondernemen zal. „Gaarne had ik hem dadelijk op reis gehad, maar dit heb ik niet gedaan kunnen krijgen." — Den 14 Juni schrijft van Heeckeren, dat Brantsen naar den Haag vertrekt. — Voor het vervolg zie verderop in ons hoofdstuk den brief van van Heeckeren van 30 Juni.

3) Nota van 7 Mei; de inhoud is voldoende in het bovenstaande geresumeerd. Den 29 Mei bericht Robert Fagel (ergens uit de Republiek), dat hij Wolters van de Poll heeft opgezocht op zijn buiten bij Utrecht, doch dat deze hem niet ontvangen kon daar hij aan een zware besmettelijke ziekte lag. Fagel liet het bovenvermelde stuk achter en ging naar Amsterdam; na een tiental dagen „ging ik weder naar den heer van de Poll zien, en vond hem opzittende, doch zeer zwak. Niet gering was mijne verwondering toen ik vernam dat uit groote bezorgdheid gemelde heer niets dergelijks van hetgeen de brief behelsde wilde of zoude op zich durven nemen, daartoe hoegenaamd geene mogelijkheid ziende; wat de communicatie en correspondentie met de andere heeren aanging, was dezelve met al te veel gevaren gepaard als dat hij aan zulks zoude kunnen denken." — „Je suis vraiment fâché," schrijft Robert Fagel 5 Juni uit Emmerik, „de n'avoir pas trop à m'applaudir de ma course en Hollande."

4) Nota van 7 Mei, of het mogelijk is de geheele vloot een Engelsche haven te doen binnenloopen, om daar „tot voortzetting der goede zaak" onder directie van den Admiraal-Generaal gebruikt te worden? Zoo niet, of het ten minste niet mogelijk is de equipages te bewerken

retour ou du moins des nouvelles de sa part, et espère par les correspondances établies à la suite de cette tournée pouvoir remplir plusieurs des points à exécuter d'après l'idée générale . . . . .

Il y a quelque tems que Grenville me demanda de mettre par écrit quelques idées sur les changemens à faire dans la constitution ainsi que sur la conduite à tenir et les idées à mettre en avant. Ce fut dans un moment où il croyait devoir faire promptement usage de pièce semblable dans le cas où la Prusse se décidât à agir, et par conséquent je n'avais pas le tems de prendre les ordres préalables de mon père, et dus sur mes propres données mettre quelques idées contenues dans le mémoire ci-joint [1]) que je lui ai communiqué; j'avais pris pour base les propositions faites autrefois par Tollius sur les changemens à faire dans l'union d'Utrecht, et ai présenté les différens objets d'après que j'ai cru qu'ils rencontreraient les opinions de mon père, me réservant cependant en remettant cette pièce d'y faire les changemens que mon père pourrait juger nécessaires. M. Grenville a beaucoup approuvé son contenu, ne faisant qu'une remarque, savoir qu'il voudrait avoir une amnistie générale pour le passé, et la rigueur des loix uniquement pour ceux qui ne se soumettraient pas, et il m'a chargé de faire dresser en conséquence un manifeste et une proclamation, deux objets dont je m'occuperai, toujours dans l'espoir que mon père approuve ma conduite, et prêt à me soumettre aveuglément aux corrections qu'il jugera nécessaire de faire. Je n'ai touché que d'un mot la constitution à donner aux 17 provinces [2]) puisque l'objet dans le moment ne pouvait se traiter avec détail, mais il semble que ce serait d'un grand avantage de remonter à l'histoire des siècles passés pour fixer la forme d'un gouvernement plutôt que de faire

---

ten einde aan de Engelschen, indien deze komen, geen weerstand te bieden? — Robert Fagel gaf dit stuk te Amsterdam in handen van Job May, die het uitloopen naar een Engelsche haven onmogelijk achtte, „dewijl zulks niet kon geschieden zonder dat diegene die hetzelve op zich zoude nemen beschuldigd zoude worden van zijne eigene partij een grooten ondienst gedaan te hebben, en zonder dat de Prins daardoor engagementen zoude dienen te nemen, waar Z. H. na 't retour in 't vaderland moeilijkheden over zou kunnen hebben." Het andere plan achtte May zeer mogelijk: „Hij vermeende dat niets gemakkelijker zoude zijn dan aan boord van de schepen door de oude officieren het volk tot eene revolutie te prepareeren die op den bepaalden tijd uitbarsten zoude" (Robert Fagel aan den Erfprins, 29 Mei 1799).

1) Gedrukt bij de Bas, *Prins Frederik* II, 691; doch daar ten onrechte gedateerd 24 Mei. Dit is de datum van bovenstaanden brief, uit welks bewoordingen echter duidelijk blijkt dat de bijlage ouder is. Het stuk draagt geen datum. — „En général votre père approuve beaucoup votre projet de constitution" (de Prinses aan den Erfprins, 18 Juni 1799). — „En gros je me conforme avec les idées contenues dans le projet, mais je crois qu'il y a quelques points qui devraient être retouchés et élucidés, tels que l'article de la présidence tant dans les Etats-Généraux que dans les différens collèges que l'on voudrait y donner au Stadhouder, et que je doute qu'il puisse prendre sur lui; les occupations attachées aux devoirs de son poste ne lui laissant pas le loisir d'assister journellement aux différentes assemblées" (de Prins aan Hendrik Fagel, 19 Juni 1799; H. A.).

2) „Si les circonstances amenaient que la réunion de toutes les provinces des Pays-Bas devînt possible, il serait nécessaire de s'occuper d'un autre plan de constitution . . . . . Dans l'histoire des provinces des Pays-Bas il est possible de trouver un exemple qui pourrait servir de base aux arrangemens à prendre, savoir *la Pacification de Gand* qui regardait aussi bien les provinces catholiques que les protestantes . . . . . Il ne s'agirait que d'en former une amplification qui fût calculée sur les arrangemens que les changemens des circonstances rendraient nécessaires" (de Bas II, 693).

beaucoup de nouvelles institutions, surtout avec les Belges qui plus que toute autre nation sont attachés à leurs anciens usages et privilèges. Il paraît au reste que les Belges désirent la réunion, et de ce côté-là il y aurait peut-être moins d'obstacles que de celui de nos provinces, mais les puissances le voulant, toute difficulté tomberait bien vite . . . . . Dans tous les cas il me paraît qu'il sera difficile de ne pas accorder aux catholiques beaucoup plus de liberté qu'ils n'en avaient, et surtout si la réunion de la Belgique avait lieu; le plus avantageux serait de fixer dans les 17 provinces des droits égaux pour les deux religions . . . . .

695. D'YVOY AAN DEN ERFPRINS, 30 Mei 1799 [1]).

. . . . . Dans l'entrevue que j'eus avec le pensionnaire de Jonghe le 20 de ce mois, il m'a dit qu'il n'était guères possible de tracer un plan de réunion avant qu'on soit informé quelle forme les puissances inclineraient qu'elle adoptât. „Notre affaire" me disait-il, „est bientôt arrangée: qu'on nous laisse notre constitution (c'était du Brabant qu'il parlait) telle qu'elle est d'après le joyeuse entrée; les ordres de l'Etat seront contens ainsi que le peuple, et le souverain n'en peut désirer une meilleure pour la sûreté et l'étendue de son autorité . . . . . Que quiconque devient notre souverain," ajoutait-il, „ne change rien à cela, les Brabançons n'ont jamais voulu qu'on y portait atteinte . . . . . Nous ne connaissons chez nous, chacun dans sa province, que le souverain pour les affaires générales et les Etats pour les particulières; nous n'avons point d'union entre les provinces que celle qui les réunit dans le même souverain de toutes, c'est qu'il n'ose les aliéner ou démembrer, et surtout n'avons-nous point des Etats-Généraux. Que le souverain qui nous aura se garde bien de former ou faire former des unions entre les différentes provinces: c'est beau dans le principe mais dangereux pour les conséquences . . . . . Pourvu que nous ayons un souverain," continuait-il, „quel mal pour nous s'il fût à la fois Stadhouder des Provinces-Unies? du moins seraient-elles nos alliés et auraient les mêmes intérêts sinon de commerce, au moins de conservation"; — et il conclut par dire qu'avant de connaître les intentions des puissances sur la forme à adopter, et la disposition des Provinces-Unies, il n'y avait aucun plan à former.

Le pensionnaire m'a assuré qu'il n'y avait dans la Belgique personne qu'on pouvait envisager y influer, du moins qu'il n'en savait nommer un seul; qu'il était persuadé qu'on s'en convaincrait au dénouement, et qu'on verrait si seulement les puissances étaient d'accord, ce serait le peuple même qui influerait le plus; que donner un chef à la Belgique sur le pied qu'elle l'a eu, à même de la protéger par les ressources qu'elle lui fournit, est le vœu unanime et surtout celui du clergé, et qu'en connaissant l'esprit de la nation on se persuade facile-

---

1) H. A. — Uit Emmerik. — „De Jonghe m'a observé qu'avant qu'on pouvait former un plan de réunion, on devait connaître au moins sous quelle forme de gouvernement les puissances désireraient que cela se fît. Il m'a beaucoup questionné sur M. van de Spiegel qu'il paraissait connaître, et dont il parle avec beaucoup d'intérêt; il paraissait surtout curieux de savoir ses idées sur une réunion, et si on les connaissait, sur quoi je n'ai pu lui satisfaire, l'ignorant absolument" (d'Yvoy aan den Erfprins, Emmerik 25 Mei 1799). — „Les idées de M. van de Spiegel sur une réunion me sont personnellement inconnues" (de Erfprins aan d'Yvoy, 1 Juni 1799).

ment que rien ne sera plus aisé que de faire demander par le peuple ce qu'on jugera le plus convenable pour son bonheur. Il croit que pour autant qu'on n'a pas de secours ou de soutien étranger à attendre, il ne reste aux Belges que de continuer l'espèce de petite guerre qu'ils font aux Français, et tâcher par là de les tenir toujours en inquiétude . . . . .

J'ai eu l'honneur de parler à V. A. des questions que le pensionnaire m'a faites à l'égard M. van de Spiegel. J'ignore parfaitement comment on est avec lui, et ses idées sur ce point; je sais bien qu'en 1790 il n'était point éloigné d'un pareil plan, mais voilà tout; je désirerais donc bien avoir quelques données à ce sujet. Je dois maintenant ajouter à ceci mes observations particulières. J'envisage la réunion des 17 provinces sous un même chef (depuis qu'on m'a rassuré sur l'article de la religion) comme un sûr moyen de redresser non seulement les affaires des sept, y étouffer tout esprit de parti, mais comme un garant assuré pour l'Angleterre et pour la Prusse d'avoir un allié utile et conséquent dans tous les différens qui par la suite pouvaient survenir avec la France. Cependant faudrait-il ne point perdre de vue que dans une réunion pareille, notre état actuel de la Généralité ne pourrait rester, parce qu'il ne conviendrait point que les 17 provinces se réunissant sous un même chef, il restait des parcelles enlevées par conquête de l'une ou autre province et n'appartenant à aucune. D'un autre côté il faudrait tâcher de ramener aux dites provinces ce que la France en a conquis: sans cela la Belgique sera toujours de ce côté-là un pays bien faible et toujours exposé. Aussi me paraît-il qu'il ne faudrait plus d'Etats-Généraux, et veiller par conséquent que quels que pourraient être les changemens chez nous, qu'il est de nécessité absolue qu'on commence par établir seulement un régime provisionnel dans chaque province. Je vois et entends trop du désir de se revoir chacun à sa place et dans ses emplois, pour ne craindre que si malheureusement (car je l'envisagerais comme un vrai malheur) une révolution inattendue se fît, un chacun se replacerait. M. d'Enghuisen qui est absolument de mon avis, m'en a parlé et m'a assuré que c'est bien là le but du grand nombre . . . . .

J'ai eu une conversation sur la réunion avec M. d'Enghuisen, l'y ayant amené en causant sur *l'Antidote du congrès de Rastadt* et lui demandant ce qu'il en pensait. Il est parfaitement du sentiment que ce serait le plus heureux qui pourrait arriver, mais il m'a dit en même tems que dans le pays tout le monde n'était point de cet avis; que depuis l'apparition de cette brochure, ce point faisait souvent le sujet des conversations; mais il pensait que chez beaucoup cela provenait de ne point trop comprendre la matière; qu'il serait par conséquent nécessaire, si jamais on pensait sérieusement à effectuer ce plan, qu'on y préparât les esprit et qu'une plume bien taillée s'occupât, en prenant la même brochure pour base, à expliquer les avantages qui en résulteraient pour le bien-être général; qu'en pesant surtout sur le frein que cela donnerait à l'aristocratie et la démocratie, on gagnerait beaucoup sur l'esprit du peuple, qui parle déjà qu'il n'y à qu'un moyen pour redresser les affaires et d'établir une fois pour toutes un bon régime, c'est de faire le Prince d'Orange souverain; qu'il est plus qu'apparent aussi que tout le parti démocrate, voyant qu'il ne peut se soutenir, préférera ce changement au retour de l'ancien ordre, ne redoutant rien autant que de revoir les aristocrates remis en autorité, dont ils craignent la vengeance et le ressentiment. On peut encore

se flatter que tout ce qui est catholique le préférera à l'ancien régime: ils ne peuvent espérer que plus de tolérance dès qu'ils seront sous un chef qui aura à ménager et protéger les deux religions. C'est surtout de ce côté-là qu'on devrait leur faire envisager cette chose, tandis qu'on fait voir aux protestans l'avantage qui'en résulterait pour la religion, par la tolérance dont elle jouirait dans les provinces catholiques . . . . .

Quelqu'un m'a demandé dans la conversation (c'est le lieutenant-colonel Schutter, grand major de Deventer, dont l'épouse est cousine germaine de Daendels) si je savais ou croyais bien que Daendels était corruptible; je lui ai dit ne le point connaître du tout et ne pouvoir par conséquent en juger, mais que je voyais pas à quoi cela pourrait mener, puisque du moment qu'il y eût une révolution, son rôle serait joué, et qu'autant qu'une révolution avec quelque certitude de réussite ne pouvait s'effectuer, les services qu'il pouvait rendre ne me parurent pas conséquentes. J'ai cru cependant devoir informer V. A. de ceci. Je ne me suis pas donné plus loin là dedans, quoiqu'il m'a donné à connaître qu'il était sûr, s'il en était chargé, de réussir, parce que Daendels était non seulement dérangé dans ses finances, mais qu'il avait assez de prévoyance pour avoir calculé déjà qu'à une révolution il serait perdu sans ressource . . . . . V. A. jugera le mieux quel parti qu'il y aurait à en tirer, et si cela conviendrait, mais il paraît que si d'un côté on pouvait avoir dans ses intérêts Daendels et Dumonceau [1]) et de l'autre Pijman, on pourrait presque être sûr de l'armée . . . . .

696. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 4 Juni 1799 [2]).

Il y a maintenant grand espoir que le Roi se décidera à agir. Si le Duc de Brunswic soutient seulement Haugwitz la chose est décidée. Tout ce qui peut être considéré ici être de quelque poids ou crédit, est pour la guerre, pour repousser les Français dans leurs anciennes limites, et l'idée de la réunion des 17 provinces gagne et est considérée comme l'équivalent pour la Prusse des agrandissemens de l'Autriche en Italie. J'attens d'un moment à l'autre une estafette de Minden avec le résultat des conférences qui s'y tiennent et dont la réoccupation du Rhin et la délivrance de la Hollande sont les objets princi-

1) De Jonghe, die als Brusselaar Dumonceau kende, had aan d'Yvoy medegedeeld dat deze generaal geen Jacobijn was, niets liever wenschte dan zijn vaderland [Brabant] van het Fransche juk te verlossen; niet naar groote eer zou haken als hij het verlost had, maar tevreden zou zijn met een redelijk bestaan; dat hij alleen in Bataafschen dienst was gegaan om de Franschen niet in zijn eigen land te dienen (d'Yvoy 25 Mei). — De Erfprins antwoordt 1 Juni, dat het goed zou zijn, Dumonceau te polsen. — Verder verneemt men van deze zaak niet.

2) H. A. — Uit Schönhausen. — Over het vertrek van den Erfprins naar Polen hiervóór, bl 916. Den 15den Juni beantwoordde hij daar (Racoten) een ten vorigen dage ontvangen brief van den Prins van 31 Mei, met verzoek naar Engeland te komen met zijn gezin, tot een bezoek aan zijn ouders: „Pour cette année je n'en entrevois pas la possibilité . . . . . Si le Ciel bénit par continuation les armées impériales, et que les Russes viennent au Rhin, il peut arriver d'ici à une couple de mois des événemens qui ne me permissent pas de quitter le continent, et m'obligeraient au contraire à suivre les événemens qui pourraient être si intimement liés avec les intérêts de ma patrie, et si ceux-ci étaient heureux nous aurons peut-être encore le bonheur de nous réunir auprès de nos penates."

paux. Dès que j'aurai quelque chose de positif je vous le marquerai, et mon voyage en Pologne dépend uniquement des nouvelles qui entreront. Galatin est parti hier au soir pour porter au Duc une lettre de l'Empereur de Russie pour l'inviter à faire usage de son crédit pour faire agir cette cour-ci, l'informant qu'il est encore prêt à donner des secours de troupes qu'il a offerts précédamment; l'Empereur y dit, entre autre, que de nouveau un roi de Prusse aurait l'occasion de conquérir la Hollande en peu de jours. Le jeune Tuyll est parti pour la Flandre, pour y prendre langue . . . . .

697. AANTEEKENING VAN ROBERT FAGEL, 6 Juni 1799 [1]).

Volgens de promemoria mij mede gegeven, had ik order om aan de heeren van Aylva en van Enghuyzen de memorie naar Amsterdam gedestineerd te communiceeren: dit heeft aanleiding gegeven dat de heer van Enghuyzen mij om eene copie van gemelde memorie vroeg, ten einde dezelve aan een oud officier der marine, en voor wiens sentimenten hij repondeerde, te laten zien. Wetende, dat laatstgemelde de heer Verhuell [2]) en een goed vriend van den heer Job May was, dagt ik zulks niet te kunnen weigeren, op hoop dat het mij niet kwalijk zoude genomen worden. Geen voldoend antwoord van den heer Job May medenemende, was ik ontevreden uit het land vertrokken, toen mij op de grenzen een brief van den heer van Enghuyzen aan den heer Yvoy, mijne reize tot op Donderdag den 6 Juni deed uitstellen. Op dien dag kwamen de heeren van Enghuyzen, Verhuell en Yvoy te A[nholt] bijeen en deed de heer Verhuell het volgend rapport.

De heer Verhuell had reeds bij de eerste communicatie van de memorie van den Heer Erfprins dezelve zwarigheden daarin gezien, die de heer Job May daarbij gevonden had, aangaande het doen der propositie door een der officieren der oude marine; en prefereerde veel eerder eene revolutie aan boord van de schepen te bewerken, zonder dat men dezelve aan de thans dienende officieren verschuldigd zoude zijn, en om alle engagement van den Erfprins of zijne zijde met gemelde officieren voor te komen.

Vol ijver voor de goede zaak was de heer Verhuell korte dagen na de communicatie hem door den heer van Enghuyzen gedaan, naar Holland gereisd ten einde zig met den heer van Braam te aboucheeren. Dit gelukte hem ten heelen.

Nadat die heeren eenigen tijd met elkander over de tegenwoordige orde van zaken in de Republiek gesproken hadden, en dat daardoor de heer van Braam ten duidelijksten te kennen had gegeven hoe zwaar hem zijne positie viel, en hoe gaarne hij mede zoude werken tot eene verandering van zaken, zeide eindelijk de heer Verhuell dat er maar éëne deur voor hem open stond, indien hij zijn eigen wilde redden, en de vlek die op hem lag, sedert dat hij dienst bij de Bataafsche Republiek genomen had, wilde uitwisschen. De heer Verhuell den heer van Braam van de goede intenties, die men jegens hem en den heer van Capellen had, verzekerende en hem tegelijkertijd onder het

1) Archief-Fagel. — Geschreven te Coesfeld in Westfalen.
2) Vgl. *Leven van Verhuell* I, 116.

oog brengende, van welken grooten dienst zij aan hun ongelukkig Vaderland zouden kunnen zijn, proponeerde het volgende, als het eenigste wat die heeren overblijft, namentlijk, om eene revolutie aan boord van de schepen te bewerken, en dat op de volgende wijze. Na alvorens zeer wel met zijne mede-officieren ommegegaan te hebben, zoude de heer van Braam dezelve op eenen dag aan boord van zijn schip ten eten vragen, en na een vroolijken maaltijd doorgebracht te hebben, zoude hij opstaan, en eensklaps met een paar pistolen in de hand weder binnentreden, en hun plotslijk en ernstig order geven van hem aan te hooren zonder eenig teeken van misvergenoeging te geven. Hierop zoude hij verklaren dat het oogenblik gekomen was, om zich te gelijk met het geheele land weder aan den wettigen souverain te onderwerpen, en aan de orders, die hij uit zijn naam zoude geven, weder te gehoorzamen. De eerste, die zich hier niet aan zoude willen verbinden, zoude oogenblikkelijk in verzekering moeten genomen worden, of wel desnoods voor de kop geschoten. Ondertusschen dat dit bovendeks plaats had, zoude tegelijkertijd door de onderofficiers (die alle meest goed zijn) onder het reeds geprepareerde volk hetzelfde geschieden, de noodige manschappen bij het geschut in gereedheid geplaatst, de maagd uit de vlag gesneden, en Oranje boven geroepen worden. De heer van Braam aarzelde geen oogenblik, zijn woord van eer te geven, dat hij dit ondernemen zoude, te meer daar hij geen twijfel had, dat de zaak een goede uitkomst zoude hebben: verders zeide Z. Ed. dat de meeste officieren, zijn eerste officier uitgezonderd, gaarne eene verandering van zaken in de Republiek te gemoetzagen; de admiraal Story, wiens vlagofficier de capitein van Capellen is, zoude hierin geen grooten tegenstand veroorzaken, daar hij als een man van weinig caracter bij het volk aangezien wordt. Verders heeft ook de heer van Braam verklaard, dat het geenzins raadzaam was eene revolutie op de vloot te bewerkstelligen zoolang dezelve op de reede bleef, dewijl de drie batterijen gloeiende kogels, die aan de Helder gemaakt zijn, het uitzeilen ten allen tijde konden beletten. Zoolang het van hem zal kunnen afhangen, zal hij bij het gouvernement het uitloopen der vloot voorkomen, maar bijaldien de vloot order ontving om in zee te steken, belooft hij op zijn woord van eer het plan ten uitvoer te brengen en naar de Engelschen te zeilen. Hij zal alsdan eenen loods met een officier naar den Engelschen commandant zenden, doch onder expresse conditie, dat zij, als geallieerden, op eene vriendelijke wijze onthaald zullen worden, en tot geene avanies als strijken van vlag, dreigementen of anderzins genoodzaakt zullen worden, want dat hij alsdan zig liever in de grond zoude laten schieten, dan dezelve te verdragen.

Ook heeft hij willen hebben, dat de heer Verhuell hiervan kennis zoude geven aan den admiraal van Kinsbergen, ten einde er terstond iemand zij om in het vervolg orders te geven, zoowel tot benoeming van officieren als anderzins, en om alle desorders voor te komen, die licht plaats zouden kunnen hebben bij een bandeloos volk gelijk scheepsvolk is, dat altijd na wat nieuws verlangt en moeielijk bij zoo eene gelegenheid te bedaren is, wanneer er geen immediaat opperhoofd is, aan wien het gehoorzaamheid gewoon is en die deszelfs vertrouwen heeft. Dit is beloofd en geschied buiten mijn weten, waarop ik mijne ontevredenheid te kennen heb gegeven, dewijl ik geene order daartoe had. De heer Verhuell zeide, dat hij zulks uit grooten ijver gedaan had, en hoopt uit dien hoofde dat de Heer Erfprins hem dit niet ten kwade zal toe-

schrijven, zoo min als de geheele propositie door hem aan den heer van Braam gedaan. Hij vermeende hiermede den Erfprins met niemand dan de heeren van Braam en van Capellen, voor wie hij zoowel door mijzelf als door de memorie Zijne Hoogheids goede intenties vernam, geëngageerd te hebben.

Na raadneming heeft de heer Yvoy terstond hierover naar Engeland geschreven, om eene secrete order van de admiraliteit aan den Engelschen commandant dienaangaande te verkrijgen.

698. ROBERT FAGEL AAN HENDRIK FAGEL, 13 Juni 1799 [1]).

Je ne fais, mon cher Henri, que de revenir de la Hollande, où j'ai passé *par ordre* quelques jours. Vous savez par François [2]) le but du voyage. Par sa lettre [3]) vous l'aurez cru manqué; voici ce que m'est arrivé depuis. Je reçus à la frontière une estafette pour différer mon départ pour ici de deux jours.

J'avais eu du Prince héréditaire une manière de mémoire par lequel il promettait à *ces* officiers de la marine batave qui n'ont pris service que par une nécessité absolue, notamment van Braam et Capellen, de les continuer dans leurs emplois, d'oublier le passé, au cas qu'ils voulussent se prêter à créer une révolution sur leurs vaisseaux, au moyen de quoi ils favoriseraient celle qui d'ailleurs s'apprêterait dans le pays même. Job May à qui je fus chargé de proposer la communication de ce mémoire aux deux officiers susdits, s'y refusa, alléguant que dans la suite les anciens camarades restés fidèles à l'ancien gouvernement le blâmeraient de sa conduite, comme ayant trahi leur cause et la sienne en favorisant des gens pour lesquels ils devraient avoir le plus profond mépris, et que d'ailleurs c'était mettre le Prince dans le cas de promettre plus qu'il ne pourrait tenir dans la suite sans se compromettre infiniment. Il y ajouta que rien ne lui paraissait plus facile que de ménager par les bas-officiers un mouvement qu'on ferait éclater au moment désiré et par lequel tous les officiers d'aujourd'hui seraient arrêtés. Voilà la réponse avec laquelle je partis d'avec lui.

Une des personnes à qui je devais communiquer toute cette affaire, se chargea d'en parler à un officier de l'ancienne marine. Celui-ci sans différer tout à fait d'opinion avec May, conçut le projet suivant et l'exécuta. Il donna à van Braam rendez-vous chez lui; qui y vint. Après avoir récapitulé les malheurs du pays, et après que van Braam lui eût donné pleinement à connaître ce qu'il souffrait de la nécessité où il se trouvait et du désir qu'il avait de pouvoir aider à un changement dans l'ordre des choses, cet officier lui dit qu'il n'y avait qu'un moyen pour lui de profiter de la chance qui pourrait s'offrir à lui de se tirer avec honneur de sa situation et de se laver de la flétrissure d'avoir servi le gouvernement batave. Il lui donna à connaître peu à peu, que des personnes de marque, aisées à deviner pour lui, compatissaient à son sort et lui voulaient encore du bien. Le voyant au point où il le voulait, cet officier lui déclara que le seul parti à prendre pour lui était, à sa sortie en mer (ou même en rade, *à un moment convenable*) de faire venir tous les officiers à son bord, de leur déclarer qu'ayant des preuves certaines que l'ancien gouvernement serait

1) Archief-Fagel. — Uit Berlijn.
2) François Fagel was in de Republiek en door Robert daar bezocht.
3) Niet aangetroffen.

rétabli, le moment était venu de se soumettre à lui d'avance, et qu'il leur en donnait l'ordre; qu'au cas de refus ou de doute de la part de certains officiers, il fallait les faire arrêter, ou même les mettre de côté d'abord. Van Braam n'hésita pas un moment et donna sa parole d'honneur qu'il exécuterait la chose; il objecta qu'en rade elle était difficile pour ne pas dire impossible, vu les batteries à boulets rouges établies au Texel et garnies de troupes dévouées au gouvernement d'aujourd'hui; il promit de plus que dès qu'il aurait ordre de faire voile, il enverrait un officier avec un pilote à bord de la flotte anglaise, à laquelle il se joindrait à condition que l'amiral anglais prévenu, ne leur fît souffrir aucune avanie et les traitât d'alliés. N'ayant pas trouvé le Prince parti pour la Pologne, où je vais le joindre dans une heure, j'ai fait part de ceci à M. Grenville, chez qui, à sa prière, je vous écris. Il vous prie de parler soit à son frère, soit à lord Spencer, et de bien recommander que l'ordre qu'on donnera au commandant de la flotte anglaise soit d'abord des plus *secrets* et conforme à ce que désire van Braam, c. à d. précis quant à la manière douce de le recevoir. J'espère que la hâte où je suis, le courrier n'attendant que ma lettre pour partir, m'aura rendu passablement clair. Van Braam entr'autres détails n'a qu'*un seul* officier dont il doute; Story, qui commande, étant nul et sans vigueur.

P.S. Que l'amiral anglais soit prévenu du pilote et de l'officier que van Braam lui enverra: cela peut arriver d'un moment à l'autre.

699. THOMAS GRENVILLE AAN LORD GRENVILLE, 14 Juni 1799 [1]).

You will easily see that the chief object of my sending to-day to Cuxhaven is to give you immediate information of the ready disposition which van Braam has shewn to manage the junction of the Dutch fleet of the Texel with that of Lord Duncan, whenever he shall be assured of foreign troops being ready to assist the restoration of the Stadholder. I flatter myself that moment is now so near that instant measures ought be taken for assuring the means of this co-operation, the only conditions which I understand him to insist upon are that he shall receive an order from the Stadholder to take this step, and that he shall be fully satisfied upon the point of the Dutch ships being treated by us as allies, and being not required to strike their flag or do any act of submission; he undertakes to control Story, he assures the consent of the generality of the fleet, and he answers for every officer on board of his own ship except one; he further requires that some officers of the old establishment shall be ready to join the ships under his command, which do not at present exeed the nummer of five of the line and eight or ten frigates, the others not being yet manned. The reason of his waiting for some order or opportunity to go out is that some new batteries have been erected upon the Texel and the Helder, and he believes those batteries, which have been erected te control the fleet, would completely destroy it if it declared itself in port.

I have thought the secrecy of this communication so necessary to its success, that I have abstained from mentioning the particulars in my despatch,

1) *Grenville Papers* V, 92. — Particuliere brief. — Uit Berlijn.

but have thought it best to refer you entirely to the letter written upon this subject by Robert Fagel to his brother, because that enclosure will give you all the information which I have, and it may be as little communicated as you please. I learn besides from Fagel that general Daendels is now very actively employing himself in fortifying the line of the Greb, upon which 5 or 600 men are incessantly employed, but by this account the French force in the country appears to be still less than our other informations have described, and he is persuaded that all the new levies which they are endeavouring to make there, will join the Stadholder's army whenever it shall appear. Fagel however does not believe in Daendels being accessible to any offers from the Orange party, but he considers him as a most determined and active enemy, and one who is much esteemed by the common soldiers in Holland; what strikes me most in his report upon the general state of things is the reluctance and terror which he finds still to prevail so as to make every man, however anxious for a change, tremble at the idea of committing himself by any decided act; and it is evidently his opinion that some leading men must be immediately sought and found to give the proper tone in the business. I have done what I can to occupy the Prince here with these details, and he very readily engages in them, but nevertheless I trust that the Greffier and you are likewise working and making the Princess work upon this very interesting scene. I do not find any other person to be very much consulted or very confidentially employed by the Prince except M. d'Yvoy and M. de Tuyll, but I presume that it is known to the Greffier and to the Stadholder who are the persons to be brought forward in the different parts of the United Provinces; as however I never think anything is clearly understood till it can be clearly stated, I have recommended to the Prince to endeavour to state upon paper the exact position and duty of some leading individuals in every part of the United Provinces, and perhaps you will agree in thinking that the Greffier would very usefully assist such a general plan of arrangements. There certainly appears to be a want of a few men with talents leading enough in the country to become the points round which the loose and unsettled disposition of the people may collect and form itself. I have no doubt that this is to be found, and hitherto my fear has been that it would shew itself too soon; but approaching as near as we now do, I cannot help thinking that every possible arrangement should now become complete, in order that, in the moment of action, there may be nothing left to do but te execute what had been preconcerted. My wish therefore certainly would be to have drawn out upon paper such a plan of arrangements throughout the whole country as might immediately be executed whenever the military measures can begin; and as I do not see sufficient means for that arrangement in anybody here, I cannot help earnestly recommanding the consideration of it to those who have a competent knowledge both of the country and of the influencing persons in it . . . . .

700. MEDEDEELINGEN VAN LORD GRENVILLE AAN HENDRIK FAGEL, 22 Juni 1799 [1]).

Lord Grenville me dit que le gouvernement de ce pays était dans ce

1) Archief-Fagel. — Aanteekening in Hendrik Fagel's hand.

moment en négociation avec la cour de Berlin pour engager celle-ci à faire une déclaration en vertu de laquelle le Roi de Prusse exigerait du Directoire qu'il retirât ses troupes de la Hollande, et qu'il laissât les habitans de ce pays-là maîtres de choisir telle forme de gouvernement qu'ils voudraient; que le comte Haugwitz à son départ de Berlin [1]) s'était engagé à recommander cette mesure au Roi; qu'afin de ménager ceux des alentours de S. M. qui avaient le plus d'influence sur son esprit, et qui pourraient objecter qu'une pareille déclaration équivalant dans le fait à une déclaration de guerre contre la France, exposerait la Prusse à être prise au dépourvu, on avait adopté une autre alternative et que M. Grenville était autorisé et tout prêt à signer un traité par lequel l'Angleterre s'engagerait à fournir à la Prusse un subside déterminé à condition qu'un mois après la signature de ce traité le Roi de Prusse fit au Directoire la déclaration ci-dessus, que dans le cas où ni l'une ni l'autre des deux alternatives ne fût adoptée, le cabinet avait arrêté un autre plan pour opérer la délivrance de la Hollande: que ce plan était le sujet du voyage du général Stamford à Pétersbourg; que l'extrême délicatesse de l'objet, et la nécessité de mettre aussi peu de personnes que possible dans le secret, avait été cause que jusqu'à présent, ce plan n'avait pas été communiqué à ceux-même dans lesquels on avait d'ailleurs une entière confiance: que pour des raisons faciles à concevoir on n'avait pas même pu confier ce secrèt aù Prince héréditaire, mais que le temps était venu où lord Grenville avait jugé nécessaire de me faire part, dans la plus intime confiance, du projet et question. Voici pour autant que je puis me rappeler ce qui m'a été dit ce matin en quoi ce projet consiste.

Un corps de 45.000 hommes de troupes russes va passer à la solde de l'Angleterre, en vertu du traité dernièrement conclu avec l'Empereur de Russie. Ce corps est désigné par l'opinion publique pour agir contre la Hollande; mais il est en effet destiné à se rendre sur le Rhin et à se joindre à l'armée impériale en Suisse. La première idée suggérée par lord Grenville et adoptée par le cabinet avait été de demander en outre un corps de 40.000 Russes pour effectuer la délivrance de là Hollande, au cas que la Prusse persiste à ne pas vouloir s'y employer. Le général de Stamford a jugé que la moitié tout au plus suffirait pour atteindre l'objet en question. En conséquence M. Whitworth est chargé de demander les 40.000 hommes, et au cas que la Russie les accorde, la moitié ou les 20.000 hommes qui ne seront pas jugés nécessaires pour les opérations en Hollande, sont destinés à renforcer le corps qui doit agir sur le Rhin ou en Suisse. Les autres 20.000 hommes seront embarqués sur la flotille russe, se rendront immédiatement à l'embouchure du canal du Holstein dans la Baltique, en obtiendront de bon gré ou de force le passage, et se rendront en droiture à Jevern, où ces troupes seront débarquées et attendront pour agir des renseignemens ultérieurs sur l'état des choses en Hollande tel qu'il se trouvera être au moment de leur débarquement. Si la cour de Danemarc opposait au passage de la flotille par le canal du Holstein des obstacles qu'il fût trouvé impossible ou trop difficile de surmonter, même en envoyant quelques forces navales anglaises dans la Baltique, les troupes en question devraient

1) Hiervóór, bl. 915.

se rendre à leur destination par le Sund. De Jevern le projet serait de les envoyer à Delfzyl pour entrer dans les Provinces-Unies de ce côté, et commencer leurs opérations par l'attaque des forteresses qui couvrent la frontière orientale de l'Etat. Dans le même temps un corps de troupes anglaises d'à peu près 10.000 hommes (nombre jugé suffisant pour une pareille expédition) seconderait les opérations de l'armée russe, en effectuant une descente soit en Zélande, soit (ce qui serait peut-être préférable) dans les îles situées à l'embouchure de la Meuse. On donnerait la préférence à la dernière de ces deux alternatives, parce qu'une attaque dirigée sur ce point se portant davantage vers le centre de la République, attirerait aussi davantage l'attention de son gouvernement, et opérerait une plus forte diversion en faveur des Russes que si la descente s'effectuait en Zélande, où l'ennemi pourrait prévoir non sans raison que les Anglais par eux-mêmes ne seraient guères en état de se maintenir, en sorte qu'il se porterait d'abord avec toutes ses forces contre l'armée russe.

Après m'avoir ainsi exposé ce plan, fruit des idées de lord Grenville communiquées par lui à son frère, et des réflexions et observations de M. de Stamford, lord Grenville me fit sentir qu'il n'était point en contradiction avec les négociations entamées avec la Prusse. Effectivement outre la jalousie et l'inquiétude perpétuelles occasionnées à la France et au gouvernement batave par le voisinage d'une armée prussienne et l'incertude sur ses opérations, cette armée se trouvant rapprochée des frontières de la République à un point plus méridional que celui où l'attaque de l'armée russe aurait lieu, servirait à distraire l'attention de l'ennemi et à lui faire diriger ses mesures de défense vers un point différent de celui de la véritable attaque. Il était d'ailleurs assez probable que lorsque les troupes russes seraient arrivées à Jevern, et que la cour de Berlin serait informée du but de leur débarquement, elle se hâterait de les prévenir et de se charger elle-même de la besogne, afin d'empêcher que celle-ci ne tombât en des mains étrangeres, et que l'Angleterre et la Russie n'acquissent par là une influence exclusive sur les destinées de la Hollande.

Cependant la possibilité (pour ne rien dire de plus) des désagrémens et des embarras que cette mesure pourra occasionner avec la cour de Berlin a suffi pour déterminer lord Grenville et son frère à ne point s'ouvrir jusqu'à present sur cet objet au Prince héréditaire, afin de ne le compromettre en aucun cas. Dans le public on est persuadé que les 45.000 Russes que l'Angleterre prend à sa solde sont destinés aux opérations ayant la Hollande pour objet, et l'on n'est point fâché que cette idée prenne.

Afin de se concerter à temps sur les mesures navales à prendre pour faciliter le tranport du susdit corps de troupes russes, le capitaine Popham est parti pour Pétersbourg muni d'amples pouvoirs à cet effet.

701. SIR CHARLES WHITWORTH AAN LORD GRENVILLE, 23 Juni 1799 [1]).

[Het verdrag is heden geteekend en het getal troepen bepaald op 17.593 man]. More

1) F. O., Russia 43. — Uit St. Petersburg. — Whitworth 3 Juni: hij heeft aan den Keizer het voorstel gedaan; de Keizer is er zeer genegen toe en wacht de aankomst van Stamford en

would not upon any terms be spared without weakening other points, particularly that of the Russian frontiers, to which H. I. M. attributes the utmost importance . . . . . Your Lordship will perceive that it is stipulated in the first article (and I confess that is the point which has given me the greatest uneasiness), that H. M. shall furnish a ceratin body of troops to cooperate with those of H. I. M. This however was insisted upon, the Emperor declaring repeatedly that he would contribute to the expedition as an auxiliary only, and that he would not risk the safety or the reputation of his forces, unless supported by a sufficient number of British troops . . . . . [De plannen van Stamford en die van Popham verschillen in sommige opzichten [1]): Popham wil bezit nemen van Ameland, Texel en Goeree; Stamford wil de Eems op varen (op gevaar af van de Pruisische onzijdigheid te zullen schenden) en Delfzijl en Koevorden bezetten.] In captain Popham's plan great stress is laid on the necessity of gaining such a footing in the Texel as to give an opportunity of taking possession of the Dutch fleet, and that of striking at the very heart of the future maritime importance of the United Provinces. In that of general Stamford (and it is natural that his great objet should be to reinstate things with as little loss as possible to the government which is to be reestablished), this point is not only omitted, but scrupulously avoided. The general's project is to gain a footing in the provinces of Friesland and Groningen, and from them to treat with the rest, while that of captain Popham appears to be to derive every possible advantage, with a view to the present and future, from the force which is now about to be employed. [De Keizer helt meer tot Popham's plan over, vooral omdat men dan geen gevaar loopt de Pruisische neutraliteit te schenden. Popham is bij den Keizer in groote achting, en de gezant schrijft hem nogmaals een groot deel van het succes toe] [2]).

Popham. — Whitworth 13 Juni: Popham heeft aan den Keizer zijne plannen op de kaart uitgelegd; de Keizer heeft zijn ministers opgedragen een project op te maken met toevoeging van twee artikels, waartegen wel geen bezwaar zal bestaan: 1°. Engeland moet alle provisie aan de troepen verschaffen; 2°. mocht de expeditie mislukken dan moet Engeland de Russische troepen veroorloven in Engeland te blijven tot het seizoen veroorlooft ze terug te brengen. Aan Popham is het voorloopig succes meest te danken; hij is de rechte man op de rechte plaats. Meer dan 20.000 man zal de Keizer in geen geval willen zenden.

1) „Je me suis trouvé vouloir attaquer le taureau par le flanc, lui par les cornes" (Stamford aan Thomas Grenville, 18 Juni 1799; *Grenville Papers* V, 96).

2) Bijgevoegd de memorie van Popham aan den Keizer. Als Pruisen neutraal blijft wil hij niet op de kusten van de Zuiderzee landen zooals hij eerst had voorgesteld: hij wil nu liever het plan uitvoeren zooals hij het verleden jaar indiende bij de ministers in Engeland, nl. 1°. bezit te nemen van Ameland „as commanding the navigation of the Wadt, and lying so contiguous to the provinces of Friesland and Groningen, which are in a state of revolt, that arms and assistance may be given to the inhabitants with great facility, and from this point the troops may be landed in any part of the Zuiderzee, or on the Texel island, wherever it is necessary to support the insurrection in the provinces of Groningen, Friesland and Overyssel, to act in conjunction with the North Sea fleet for the purpose of attacking the Dutch fleet at anchor; — 2d. to land in the island of Gorée and advance in Overflakkée; these islands command the Meuse, are nearly in the centre of Holland, and promise an excellent position to support the insurgents of the contiguous provinces. Gorée has no defence, and when in our possession, Helvoetsluys may be kept in state of continual bombardment, and the fleet there must very soon surrender to the arms of H. I. M.; — 3d. to attack the island of Walcheren: it is a good marine yard, has excellent magazines, is a port from which the enemy equips many privateers, and when in our possession will enable us not only to assist all the Orange party, but to furnish any quantity of arms that may

702. HENDRIK FAGEL AAN DE PRINSES, 25 Juni 1799) [1]).

. . . . . Samedi passé j'allai chez mylord Grenville pour lui communiquer de la part du Prince le projet d'ordre à van Braam [2]). Après avoir réglé ce point, lord Grenville me fit l'ouverture dont V. A. R. trouvera la substance dans la minute ci-jointe [3]). A la suite de cette même ouverture j'avais prié lord Grenville de vouloir me remettre par écrit la substance de ce qu'il venait de me dire, ce qu'il me promit de faire dans deux au trois jours. Il me pria d'abord de garder cette communication absolument pour moi seul; il me laissa le maître d'en faire part sous le sceaù du plus profond secret V. A. R. *seule*,

---

be required to the revoltees in Brabant and Flanders, and from this place we shall be able to proceed up the Scheldt, and watch a favourable opportunity to take possession of Antwerp when the British cåvalry can land and every requisite store be sent from England." — Men zal 30.000 man noodig hebben (10.000 voor elk van de drie expedities); als Rusland 25.000 man levert zal Engeland voor de rest zorgen; met name zal Engeland wel troepen beschikbaar willen stellen voor de onderneming op Walcheren. Alle Hollandsche officieren te Bremen moeten gereed zijn zijn om te worden gebruikt en daarheen gezonden waar zij 't best bekend zijn. Ameland moet in bezit worden genomen „in passing by", men kan daarover nog concerteeren met Engeland dat instructies kan zenden aan zijne Noordzeevloot. De divisie voor Goeree moet gedirigeerd worden naar Yarmouth, die voor Zeeland moet zich met de Engelsche troepen vereenigen te Margate of Harwich. De aanval op Goeree moet minstens 12 uur voor dien op Walcheren geschieden. — Stamford's plan komt niet als afzonderlijk stuk bij de dépêche voor; zie echter den boven aangehaalden brief van hem aan Thomas Grenville.

1) Archief-Fagel. — Uit Londen. — „Samedi passé" is 22 Juni.

2) „Vous saurez de Robert que ne vous trouvant pas à son retour, il a été chez M. Grenville et a écrit chez lui une lettre ostensible à son frère Henri sur ce point qui ne permettait pas de délai, laquelle lettre a éte remise ouverte au Greffier par lord Grenville en présence de M. Pitt et de lord Spencer tous rassemblés chez le premier pour ce but, et les intentions ont été remplies sur-le-champ. J'espère que vous approuverez que l'original des ordres parte directement pour sa destination et point par Berlin, ce qui arrêterait beaucoup. Si la chose réussit ce sera sera un grand coup" (De Prinses aan den Erfprins, 24 Juni 1799, H. A.). — Bij nota van 25 Juni 1799 aan den Prins legde Lord Grenville de verklaring af „que tous les vaisseaux de guerre hollandais qui pourront se joindre sur un signal convenu à la flotte de S. M. sous les ordres de Lord Duncan, n'éprouveront aucune démarche hostile ni ne seront requis de baisser leurs pavillons hollandais, mais qu'au contraire ils seront traités comme des vaisseaux alliés appartement au gouvernement légitime de la République des Provinces-Unies. Quand ces vaisseaux entreront dans un port du Roi, S. M. pourvoira à leur entretien et à celui de leurs équipages; ils resteront sous les ordres de S. A. S. Mgr. le Prince d'Orange comme amiral général de l'Union, et il leur sera permis de retourner dans les ports hollandais à l'époque de la paix, les Provinces-Unies étant alors délivrées du joug des Français et rendues à leur gouvernement légitime" (archief-Fagel). — „It is probable that by means of a fishing boat, or through some other channel, captain van Braam will open a secret communication with Lord Duncan, and will settle with him the signals to be made . . . . . It is H. M.'s pleasure that, in the execution of this plan, H. M.'s officers should not only abstain from any hostile proceeding against the Dutch ships of war which shall come out in order to join H. M.'s fleet, but should treat the officers and crews with the kindness and attention due to the officers and crews of ship of war belonging to a power in alliance with H. M. It is likewise H. M.'s pleasure that, afther the junction has been formed, H. M.'s fleet, or such portion thereof as may be judged sufficient, should, together with te Dutch ships, immediately proceed to Yarmouth" (Lord Grenville aan de Lords van de Admiraliteit, 25 Juni 1799; *Grenville Papers* V, 101).

3) Ons n°. 700.

mais je convins avec lui que j'attendrais pour cela que j'eusse eu encore un entretien avec lui sur cet objet. J'y suis retourné ce matin, et il m'annonça d'abord avec beaucoup d'empressement et de satisfaction la nouvelle que la poste était arrivée, que l'Empereur de Russie avait consenti en plein à ce que le gouvernement brittannique lui avait proposé pour effectuer la délivrance de la Hollande. Il me lut ensuite le dépêche de M. Whitworth, dont V. A. R. trouvera la substance dans la note confidentielle ci-jointe, écrite de la main de lord Grenville . . . . . [1]).

L'affaire étant actuellement aussi avancée, devra être communiquée au Prince et je suis convenu avec lord Grenville que je me concerterais avec V. A. R. sur la meilleure manière d'en faire part à S. A. S. Je serai bien chaamé d'avoir Ses idées là-dessus, et si Elle pouvait m'écrire un mot demain en me renvoyant les deux papiers ci-joints, je serais d'autant mieux préparé à discuter finalement cette matière quand j'aurai l'honneur de voir V. A. R. jeudi matin [2]).

Lord Grenville m'a expressivement prié de faire observer à V. A. R. que cette affaire est traitée ici avec un tel secret que quoique les ministres du cabinet aient connaissance du plan général, ils ne sont pas tous instruits des détails . . . . .

Le point le plus difficile sur lequel M. Grenville insiste le plus fortement dans une longue lettre particulière [3]) que son frère m'a communiquée et sur lequel je désire spécialement de savoir l'opinion de V. A. R., est celui qui regarde le plan d'insurrection à former dans les provinces et les personnes à choisir pour la diriger. M. Grenville aurait désiré que j'eusse pu dans les circonstances présentes passer sur le continent, mais lord Grenville est décidément d'opinion que je puis être plus utile ici; et je le croirais aussi. En attendant il m'a parlé de la nécessité d'envoyer quelqu'un sur le continent pour correspondre avec l'intérieur, avec Berlin et avec Londres, et il m'a demandé de son propre chef si mon frère Jacques ne serait pas propre à être chargé d'une telle commission. Il me paraît qu'oui, mais je souhaite aussi d'avoir là-dessus l'opinion de V. A. R. . . . . .

---

1) „Aujourd'hui les lettres de Pétersbourg annoncent que l'Empereur a donné son consentement au plan en général, et que le général de Stamford et le capitaine Popham y étaient attendus de jour en jour pour en régler les détails. L'Empereur fournira 20.000 hommes, nombre que l'on présume être plus que suffisant pour l'exécution de la chose, surtout appuyé par une diversion du côté des iles de la Meuse, ou de celles de Zélande, objet pour lequel on fait déjà des préparatifs en Angleterre. Le succès serait encore bien plus certain si la cour de Berlin se déterminait enfin à nous soutenir par des démarches vigoureuses ou même par des démonstrations menaçantes. M. Grenville a déjà écrit à S. A. S. le Prince héréditaire d'Orange pour le prier de retourner à Berlin afin qu'il puisse lui communiquer ce projet dans tout son détail..... Il paraît qu'il est de la dernière importance de ne pas perdre un instant à se préparer pour avoir dans les provinces un plan tout formé d'insurrection . . . . . C'est sur ce point que l'on prend la liberté de demander avec instance tous les renseignemens qui pourront être utiles, aussi bien que sur tout ce qui à rapport aux opérations militaires sur les deux points d'attaque ci-dessus indiqués."

2) „Jeudi matin" is 27 Juni.

3) Ons n°. 699.

703. DE PRINSES AAN HENDRIK FAGEL, 25 Juni 1799 „à minuit" [1]).

. . . . . Ce que je ne comprends pas bien c'est pourquoi une partie des premiers 45.000 hommes ne pouvait pas servir au but indiqué; cela aurait au moins gagné du temps, et plus il vient de ces troupes moins elles seront policées et humanisées.

. . . . . Quant à la communication à faire au Prince de toute cette négociation en Russie, il me semble que le mieux serait que vous lui portiez jeudi la *note confidentielle* de lord Grenville; alors il ne sera pas nécessaire de faire usage (autrement que de bouche) du contenu de la pièce que vous avez minutée, qui n'est pas sortie de mes mains . . . . . [2]).

Le point le plus difficile est sans doute le choix des personnes pour diriger le plan d'insurrection dans l'intérieur, mais il me semble que pour le moment nous ne pouvons nommer personne, et qu'il faut attendre le résultat des informations que Guillaume a fait prendre. Je crois au reste que c'est à mon fils qu'il faut s'en rapporter sur toute l'organisation de cette machine, puisqu'une fois il l'a entreprise et qu'on la lui a remise. Si nous allions nous en mêler à présent cela ne ferait que de la confusion; d'ailleurs il ne fait rien sans nous consulter, et sans le bon plaisir du Prince son père . . . . .

Peut-être pourriez-vous dresser une courte note des points dont vous croirez nécessaire de donner communication au Prince comme une suite de vos conversations avec lord Grenville; ce serait un extrait du mémoire minuté en éloignant ce qui doit l'être, mais je laisse ce point entièrement à votre choix . . . . .

704. HENDRIK FAGEL AAN DE PRINSES, 26 Juni 1799 [3]).

. . . . . Je reviens dans ce moment de chez lord Grenville avec qui j'ai réglé les points que je pourrai soumettre demain au jugement et à la décision du Prince.

. . . . . V. A. R. demande pourquoi une partie de ce corps de 45.000 Russes ne pouvait pas servir au but indiqué. J'ai compris dans les différêns entretiens que j'ai eus avec lord Grenville sur la matière, et en particulier dans celui de ce matin, que ces 45.000 hommes sont uniquement destinés à être employés en Suisse, où l'on désire que la besogne ne soit pas laissée exclusivement entre les mains des Autrichiens. Je faisais encore ce matin une question à lord Grenville sur ces 45.000 hommes que je croyais destinés en partie à des opérations sur le Bas-Rhin. Il me répondit qu'ils seraient tous

1) Archief-Fagel. — Uit Hampton Court.

2) „You talk of other people being asleep and ask what the Stadtholder is doing. Why, he is fast asleep, snoring, and not even dreaming of doing anything. Nor has he (in my conscience, I believe it) the least desire to return to Holland . . . . . Instructions are sent to Lord Duncan to endeavour to settle with van Braam the execution of his plan. May one not however doubt whether there is any real disposition to come out, and whether the whole is not rather a plan for managing a loop-hole in case of a new revolution?" (Lord Grenville aan Thomas Grenville, 26 Juni 1799; *Grenville Papers* V, 105).

3) Archief-Fagel. — Uit Londen.

employés en Suisse, et que si les détails dans lesquels il serait nécessaire d'entrer ne prenaient pas trop de temps, il pourrait aisément me convaincre qu'on avait plusieurs et de fortes raisons pour cela. Je crois que cela tient à tout l'ensemble du plan d'opérations contre la France. Il est absolument d'avis que 15.000 hommes de troupes russes sont plus que suffisans pour l'expédition de Hollande, et que si on en employait davantage cela ne ferait qu'embarrasser. Si donc le corps que l'Empereur de Russie a accordé pour cet objet se monte à 20.000 hommes, il y en aura 5000 qui formeront un corps de réserve et qui resteront à Jevern pendant que les autres marcheront en avant . . . . .

Lord Grenville m'a demandé où mon frère pourrait établir le centre de sa correspondance. J'avais pensé à Munster, peut-être aussi que Brême aurait des avantages. Emmerick est trop près et sujet à d'autres inconveniens essentiels. Quant à l'opinion de V. A. R. que le Prince héréditaire ayant une fois entrepris l'organisation de ce qui a rapport à l'interieur, il faut s'en rapporter à lui, cela me parait parfaitement juste, et je crois que l'idee de lord Grenville s'accorde très bien à cet égard avec la sienne, et qu'il a simplement en vue de combiner de plus en plus les lumières de V. A. R. et du Prince avec celles du Prince leur fils, afin de fortifier pour ainsi dire les unes par les autres.

J'avais déja pensé à remettre au Prince une espèce de note des points qui ont été touchés dans les conversations que j'ai eues avec lord Grenville, et je vois avec plaisir que V. A. R. a la même idée. Je tâcherai de mettre ces points sur le papier dans le courant la journée afin d'avoir ce papier tout prêt demain [1]).

Sir Ralph Abercromby commandera l'expédition qui sera envoyée d'ici pour coopérer avec l'attaque du côté de la Groningue. Quand lord Grenville lui aura parlé, on sera peut-être dans le cas ici de demander quelques renseignemens militaires sur les îles de Voorn et d'Overflakkée. C'est à cela que je rapporte le passage qui termine la note confidentielle.

---

1) 27 Juni legde Fagel den Prins de *note confidentielle* van Lord Grenville over, met een stuk van zijn eigen hand waarin hij als resultaat der besprekingen met den minister den Prins de volgende verzoeken overbrengt:

„1°. Afin de compléter les arrangemens préliminaires déjà pris par Mgr. le Prince Héréditaire et d'y mettre pour ainsi dire la dernière main, on souhaiterait que Mgr. le Prince d'Orange voulût indiquer et choisir dès à présent un certain nombre de personnes ayant sa confiance et les talens requis pour se mettre en avant dans l'intérieur au moment où l'attaque du dehors aura lieu . . . . . Il faudrait que chacun de ces individus eût son poste marqué, et qu'il sût exactement ce qu'il aurait à faire. Il importerait essentiellement qu'un plan de ce genre fût arrêté et réglé d'avance afin qu'au moment où la coopération du dehors aura lieu on ne soit point pris au dépourvu . . . . .

2°. On prend la liberté de recommander le prompt envoi sur le continent d'une personne de confiance, qui munie d'instructions de S. A. S. relativement à l'objet ci dessus, commençât par s'aboucher de Sa part avec le Prince Héréditaire, se concertât définitivement avec ce Prince sur les correspondances à établir dans l'intérieur, sur le plan détaillé d'insurrection à former, et les personnes à employer pour son exécution, et qui se rendit ensuite dans quelqu'endroit sur la frontière pour y établir le centre et y former le lien d'une correspondance générale avec l'intérieur, Berlin et Londres.

3°. „On prie de continuer à observer sur cette matière le plus grand secret". (Archief-Fagel).

705. D'YVOY AAN HENDRIK FAGEL, 26 Juni 1799 [1]).

On semble craindre à la Haye qu'on ne s'y ressente de la secousse qui a eu lieu dernièrement à Paris, et que le parti de Barras, qui est le même que celui de Delacroix, ne ramène sur le théâtre Vreede et Fynje *cum suis*, et n'en chasse le Directoire d'aujourd'hui.

Le message de S. M. Brittannique [2]) ainsi que les discours tenus dans le parlement au sujet des subsides et de l'augmentation de l'armée ont fait la plus vive sensation en Hollande. On s'attend à une attaque et au dessein de tenter une descente qu'on ne se déguise pas être hors d'état de repousser.....

Depuis six jours on s'occupe de l'enregistrement des jeunes gens qui doivent prendre les armes d'apres le décret de réquisition que ni le Directoire ni les Conseils n'ont envie d'exécuter [3]).

Comme j'ai été dans le cas de voir nombre de Brabançons de toute classe et principalement du clergé, je ne puis dire assez combien tous sont portés pour la maison d'Orange, et dois rendre en même temps justice à tous ceux qui sont habitans des pays que le Prince a dans ces quartiers, surtout dans le pays de Montfort, de l'attachement qu'ils ont pour S. A. et Sa maison.

Par des renseignemens que j'ai du pays [4]) tout ce qui tient à la classe des bons bourgeois n'est pas porté pour le retour de l'ancien ordre de choses, surtout point pour celui de l'ancienne régence des villes indistinctement. „Il faut," disent-ils, „que le Prince soit le maître de donner à notre pays une constitution qui puisse le soutenir." Je ne puis douter qu'on ne donne des avis contraires à cet égard, mais je crois pouvoir être sûr de ce que j'avance. J'apprends à connaître plusieurs personnes qui n'entendent sous le mot de contre-révolution que de se revoir placés à leur ancienne place, et n'ont que leurs emplois en vue.

Les patriotes désirent en général eux-mêmes de voir finir le régime actuel. Ils craignent moins la révolution, qu'ils prévoyent être immanquable, que l'incertitude du premier choc. Plusieurs se préparent déjà à la rétraite, mais n'en voyent aucune sûre pour eux, et j'oserais assurer qu'à l'approche d'une force suffisante pour maintenir l'ordre et précédée d'un manifeste bien rédigé, la contre-révolution se fera très facilement et même sans beaucoup de combustion. Il est à espérer seulement qu'avant cette époque il n'arrive point de changement dans les autorités constituées.

706. DE PRINSES AAN DEN ERFPRINS, 28 Juni 1799 [5]).

Je crois, mon cher ami, que vous serez très content de la note que lord Grenville a remise à votre père par rapport aux ordres pour la flotte; il me

1) F. O., Frontiers of Holland 4. — Uit Emmerik. — Door Fagel overgelegd.
2) 6 Juni had de koning kennis gegeven van het bestaan eener overeenkomst met Rusland „for employing 45.000 men against the common enemy" (Hansard XXXIV, 1042).
3) Het volgende uit het cijfer.
4) De Republiek wel te verstaan; hier is geen sprake meer van België.
5) H. A. — Uit Hampton Court.

semble qu'elle est parfaite. Quant à la dernière note confidentielle de ce ministre dont vous recevrez aussi copie, elle contient le développement du plan auquel Stamford est dans ce moment employé, et ce n'est que par là que nous avons appris enfin le vrai but de son voyage en Russie. Il ne nous a pas écrit depuis que ce voyage a été décidé..... Je me flatte que vous êtes de retour à Berlin. Votre éloignement dans ces momens serait très malheureux, non point que je croye l'époque si prochaine de la contre-révolution en Hollande, mais parce que c'est le tems de la préparer, et que vous devez être l'âme de tout cela; sans cela il me paraît impossible de faire une bonne besogne, mais cela exige un immense travail, un profond secret, et une grande persévérance. Je ne doute point que votre père ne vous envoie aussi copie du précis des principaux points que lord Grenville a traité avec le Greffier que ce dernier a mis sur le papier, dans lequel vous verrez, ainsi que dans la pièce même de lord Grenville, combien celui-ci insiste pour que l'on travaille à *organiser* la contre-révolution (si je puis n'exprimer ainsi), afin que chacun soit à son poste et prêt d'agir quand il en sera tems, insistant en particulier sur le choix de quelques personnes propres à diriger les opérations; ce plan est proprement le même que vous avez conçu et proposé, mais je soupçonne que l'on voudrait y voir nommer des personnes de plus de poids, et capables pour cette besogne, et que le rapport du bon Robert à son retour à M. Grenville n'a pas inspiré grande confiance sur les talens des individus dans l'intérieur, ni surtout sur leur courage; au reste ceci n'est qu'un simple soupçon, fondé cependant sur plusieurs données qui me le font conjecturer; c'est qu'on ne sait pas ici l'extrême disette où nous sommes de sujets à employer, qui le veulent et qui en ayent la capacité. Je doute que votre père puisse en nommer beaucoup plus que vous, et vous connaissez à peu près tous ceux qui peuvent entrer en considération. Vous saurez comme moi par une lettre d'Yvoy qui me parle aussi au long de l'affaire de la flotte, qu'il est positif que Kinsbergen et Bylandt travaillent beaucoup dans le bon sens, et que surtout le dernier a déjà rendu des services, malgré tout ce qui s'est débité à son sujet; peut-être pourriez-vous vous mettre en relation avec lui, la tête et le courage personnel ne lui manquent pas. N'y aurait-il pas moyen aussi d'employer Royer dans cette machine, et si le Pensionnaire pouvait sortir du pays ses lumières pourraient être utiles, du moins est-il fort considéré ici et sûrement c'est une de nos meilleures têtes, et un homme respectable; mais tant qu'il est dans le pays il ne faut pas l'exposer. N'avez vous aucune nouvelle de Hogendorp? Il a montré dans l'occasion qu'une telle besogne était de son ressort; il a bien manœuvré en 87 et aussi en 94, je ne puis croire que ses sentimens ayent changé, je sais qu'il est brouillé avec Kinsbergen et par contre-coup Bylandt peut-être s'en méfiera, mais il faut passer sur ces petitesses dans les grandes occasions, et tel que j'ai connu Hogendorp je croirais qu'on pourrait l'engager à se rapprocher des ces messieurs et à faire les premiers pas vis-à-vis de Kinsbergen s'il était nécessaire qu'ils travaillassent ensemble; et quant au fiscal van der Hoop, j'oserais répondre aussi qu'il concourrerait avec zèle, si sa position le permet, à la délivrance du pays et à notre réintégration. Je croirais assez qu'il pourrait très bien travailler avec J. Wolters van de Poll, ainsi que Hogendorp. Van de Spiegel fait cas aussi de ce dernier, et en voilà assez il me semble pour la Hollande. Je pense qu'en Gueldre tous les Lynden seraient bon, et plusieurs très employables; je

recommande aussi Schimmelpenninck [1]) comme un des plus capables de cette province s'il veut se laisser employer. George Randwijck, les conseillers Brantsen et Vatebender [2]) et les Spaen ont tous leur mérite, si on peut les faire travailler ensemble, sans compter Enghuisen auquel vous vous êtes déjà adressé, je m'imagine d'ailleurs que cette province là ira le plus facilement. En Zélande je ne puis nommer que Blitterswijk et Steengracht, mais qui sont comme chien et chat ensemble; peut-être le dernier pourrait-il s'associer avec le pensionnaire van Citters qui est honnête homme, mais pas grand homme, cependant par ses frères et ses relations il pourrait rendre des services. M. van de Spiegel pourrait le mieux juger de ceux à employer dans son ancienne province. Sur Utrecht Yvoy pourrait donner des renseignemens, et le Greffier croit que son oncle Zuylen voudrait concourir à ce grand ouvrage. Il connaît ses défauts comme ses bonnes qualités; le Pensionnaire le considérait comme un de nos régens où il y avait le plus d'étoffe. Je ne dis rien des autres provinces, parce que vous en paraissez déjà sûr, c. à d. que tout y est mûr déjà pour l'explosion au moindre signal. Je connais peu Mollerus, mais on a tant fait les éloges de sa conduite dans la révolution, que je vous le nomme aussi; au reste tout ceci ne sort que de ma caboche, le Greffier m'a prié d'y penser, et je vous nomme les personnes qui me sont tombées à l'esprit. C'est à vous à apprécier leur mérite, peut-être en trouverez-vous d'autres encore qui conviendraient. Je vous ai déjà dit que l'on attache ici une très grande importance à faire un choix et à étendre la correspondance. Lord Grenville avait pensé d'abord à envoyer le Greffier au continent pour s'aboucher avec vous et se fixer ensuite à la frontière et devenir en quelque sorte le lien entre les amis de l'intérieur avec Londres et Berlin; ensuite lord Grenville a trouvé lui-même que le Greffier était trop utile ici, et de son propre mouvement il a proposé à sa place d'y envoyer son frère. Les deux Fagel ont fort bien pris la chose sans trop ni trop peu d'empressement. Jacques partira dans 8 jours.....

Le Greffier m'a dit que lord Grenville approuvait beaucoup le projet de constitution, mais insistait sur une amnistie *générale*, je crois qu'il a raison, et qu'apres un bouleversement aussi total, il faut passer l'éponge sur le passé, mais alors il faut *un gouvernement ferme* et *juste* en même tems, avec une force armée suffisante pour en imposer à ceux qui projetteraient de profiter de leur impunité pour recommencer leurs cabales à nouveaux fraix; sans un tel gouvernement cette mesure pourrait devenir bien dangereuse. L'activité est maintenant extrême entre Downing Street en Hampton Court et tout va par le Greffier, qui travaille nuit et jour, et je ne puis dire combien il se donne de peine et me témoigne de confiance. Votre père en est aussi très satisfait, mais quelquefois il y a tant ds choses que la tête en tourne ..... L'on s'attend que vous payerez Yvoy, puisque toute cette affaire sur la Belgique vous a été remise. Dans le premier moment cela devait se faire d'ici, mais ensuite on a préféré de s'en remettre à vous sur l'arrangement que vous voudriez faire à cet égard. Au reste je m'imagine que l'on est un peu refroidi sur ce qui regarde la Belgique, mais

1) Willem Anne baron Schimmelpenninck van der Oye tot Nijenbeek, lid van de ridderschap van de Veluwe, richter van Arnhem en in Veluwen zoom.

2) Mr. Abraham Otto Florentijn Bomblé Vatebender, van 1781 tot 1795 raadsheer in het hof van Gelderland.

je puis me tromper: c'est une simple conjecture, et le poids immense qui repose sur lord Grenville ne lui permet pas toujours de s'occuper de tout également. Je considère notre situation comme étant dans un état de crise, qui peut bien finir, mais qui peut aussi n'avoir pas le succès désiré, surtout si la Prusse ne veut entendre à rien; cet autre plan me semble si compliqué et si long pour l'exécution, que bien des incidens peuvent le faire manquer . . . . .

707. DE PRINS AAN DEN ERFPRINS, 29 Juni 1799 [1]).

Je profite du départ de mylord Minto pour vous faire parvenir des pièces que je ne puis confier à la poste. D'abord je vous envoye copie de la note que j'ai reçue de mylord Grenville de la part du Roi au sujet des vaisseaux que le capitaine van Braam pourrait réussir à fair sortir du Texel et amener dans les ports de la Grande Bretagne. Il me paraît que cette pièce est aussi satisfaisante que possible et que l'on ne pourrait demander ni même espérer rien de plus positif. Quant à la sortie des vaissaux du Texel il me paraît qu'elle ne pent avoir lieu que dans le cas où la France trouve son intérêt à vouloir employer la flotte batave, car sans cela il ne dépendra pas du capitaine van Braam, quelques bonnes intentions qu'il n'ait, de faire sortir la flotte sans le consentement de Story qui commande. Une fois en mer s'il est sûr des officiers à bord de Story il peut réussir peut-être à le faire arrêter et à prendre le commandement, mais le tout dépend dans cette affaire à ce qu'il me paraît du secret, car le moindre vent qu'en auraient les meneurs, l'affaire est complètement manquée . . . . . Je suis bien convaincu que les habitans de la République sont las de leur joug actuel et de payer autant que l'on leur fait payer, mais je ne suis pas convaincu que le pays veuille l'ancien régime; il paraît que c'est là ce que l'on désire ici. Je n'y suis pas contraire: je connais tous les défauts de l'ancien régime, mais je ne connais d'un autre côté point de constitution que je crois convenir mieux à l'esprit de la nation. Je crois qu'il faut prendre pour base la souveraineté des Etats, et le rétablissement du Stadhoudérat dans chaque province, en tâchant de rendre la Généralité plus souveraine (et les Etats Provinciaux moins qu'auparavant) pour ce qui concerne les relations avec les puissances étrangères, l'armée, la flotte, les fortifications et tout ce qui concerne la défense du pays, leur laissant la souveraineté pour ce qui concerne l'intérieur de leurs provinces. Si la réunion avec les Pays-Bas autrichiens n'a pas lieu, l'ancienne constitution pourra facilement être rétablie, mais je vois le plus de difficulté à ce qui regarde le Brabant hollandais et le pays de Drenthe, car après la révolution de 1795 je doute qu'il soit possible de rendre le Brabant aussi dépendant que ci-devant, et d'y abolir l'exercice libre de la religion catholique. Si les 17 provinces doivent être réunies il sera sûrement très difficile d'établir une constitution qui convienne à toutes. Tout ce que j'exige est qu'il ne soit pas question de me donner le nom de souverain, je connais les Hollandais, ils laisseront plutôt gouverner un Stadhouder despotiquement par influence que de lui donner des droits comme souverain, et ils seront beaucoup plus jaloux de leur souverain que du Stadhouder et veilleront beaucoup plus

1) H. A. — Uit Hampton Court.

à diminuer son pouvoir de crainte qu'il n'empiète. Le Roi Guillaume en 1674 ne voulut pas être Duc de Gueldres, mais il porta l'autorité stadhoudérienne dans cette province à un plus haut point que celle de Duc n'aurait été. Voilà ce que je désire: l'autorité nécessaire pour faire le bien et faire marcher la constitution, et non un vain titre sans pouvoir. Ce que je ne veux pas être c'est doge de Hollande . . . . .

Ce qui est certain, c'est que si les 17 provinces viennent ensemble, il faut un moyen plus efficace de faire marcher la machine que si nous restons ce que nous étions avec une puissance intermédiaire entre nous et la France, car le voisinage de la France soit royaume soit république est une chose dangereuse pour un état aussi inférieur que sera la République fût-elle des 17 provinces, si on n'a pas une bonne et nombreuse armée prête à se porter où le besoin peut l'exiger, et une chaine de fortifications et de postes qui rende l'approche du pays difficile, et une constitution qui puisse faire agir sans délai quand le besoin de l'état l'exige. La constitution de ce pays est très bonne pour ce pays-ci, mais ne vandrait rien pour un état inférieur limitrophe de la France. Une puissance fédérée, mais qui n'aurait de lien de fédération que d'avoir le même souverain nominal, tandis que par le moyen des privilèges les Etats de chaque province seraient à même de mettre des entraves à son pouvoir et aux moyens de défense qu'il désirerait employer, me semble pour le moins aussi pernicieuse, — mais une assemblée d'Etats Généraux munis de pleins pouvoirs de leurs commettants pour pouvoir agir d'après l'exigence des cas avec l'avis du gouverneur général, qui devrait être en même temps gouverneur particulier ou stadhouder de chacune des provinces, suppléerait peut-être à tout, et remédierait aux grands inconvéniens.

Quant aux personnes à employer pour former un noyau, je ne les connais pas assez pour les suppéditer, les choses ayant tellement changé depuis mon départ que je ne puis dire rien de positif là-dessus. Vous les connaîtrez peut-être mieux qui moi. Je vous prie de m'en donner votre opinion; voici quelques personnes que je pense qui pourraient peut-être entrer en considération: le Bourgrave de Lynden s'il est en état, George de Randwijk, Charles de Lynden, Enghuizen, Pallandt de Keppel, Schimmelpenninck le *Richter*, Spaen de Biljoen; — je ne parle pas de Suyderas, il devrait bien avoir quelque chose, mais ne peut être l'homme de confiance. Voilà pour le Gueldre avec quelques-uns des villes qu'il faudrait y joindre. De Hollande je ne crois pas que l'on pourra passer entièrement M. de Rhoon, mais il ne faut pas lui donner de direction totale. M. de Kyfhoek ne m'a pas plu depuis qu'il était au Conseil d'Etat, et c'était un des grands crieurs pour la paix. M. de Noordwijk peut-il être employé? Qui sont ceux des villes que l'on pourrait employer? A Dort les Repelaer, van de Wall; à Amsterdam les van de Poll, peut-être Maersseveen? A Rotterdam est-ce que van Teylingen est bien? on d'Escury, mais je crois que la conduite de celui-là a été un peu équivoque. En Nord-Hollande comment s'est conduit van Stralen? Le pensionnaire van de Spiegel et le secrétaire Royer pourraient-ils être consultés sur le choix des personnes ou non? En Zéelande M. de Blitterswijk s'est fort bien conduit dans les derniers temps et le pensionnaire van Citters, comme aussi le fiscal Steengracht, mais peut-on les faire travailler ensemble? Qui peut-on employer à Utrecht? Je connais tous les défauts de Lynden de Lunenburg, mais

cependant c'est un homme capable; M. de Zuylen est je crois bien intentionné, mais peut-on se fier à sa tête et est il en état de mener la barque? En Frise il y a Humalda qui est fort bien: je crois Bigot aussi dans de bons sentimens; van der Haer aussi mais un peu semblable à Suyderas; je ne me fie pas à Rengers de Wymbritseradeel, cependant peut-être faudra-t-il l'employer; le grietman Lynden et M. d'Aylva sont très bien intentionnés. En Overyssel je crois les trois anciens *drossarts* fort employables, c'étaient MM. Bentinck de Diepenheim, Raesfeld et Dedem de Rollecate. A Groningue je crois que M. H. L. Wichers dans la ville et MM. d'Alberda de Byma et d'Ekenstein pourraient être employés. Au pays de Drenthe je crois que M. de Heyden, beau-père de M. de Stamford et beau-frère de M. de Reede, oncle de M. de Rhoon, pourrait l'être, je n'y connais personne d'autre; et dans le Brabant je ne connais personne . . . . . Si la Prusse persistait dans sa neutralité et empêchait le passage des Russes, je crois que vous seriez mieux ici qu'à Berlin avec votre famille, et je désirerais que vous vinssiez ici.

708. VAN HEECKEREN VAN ENGHUIZEN AAN DEN ERFPRINS, 30 Juni 1799 [1]).

. . . . . Niets heeft mijn vriend verzuimd, om den minister, zoowel als een der leden, onder het oog te brengen de onmogelijkheid van het bestaan der tegenwoordige form van zaken niet alleen, maar ook het ridicule van zig te willen defendeeren, ingeval de vreemde mogendheden het besluit genomen hebben om hier in het land te komen. Hiervan schenen zij volkomen overtuigd te zijn, zooveel als zij het met goed schik konden toestaan. Beiden antwoordden zij hem, dat het Directoire zig verpligt rekende om evenwel alles in het werk te stellen wat in hun vermogen was, om niet door de natie geaccuseerd te worden van verzuim. De Directeur voegde hem toe, dat men er nu niets meer aan doen kon, wijl de tijd voorbij was, maar een à twee maanden geleden had het van de Koning van Pruissen afgehangen om de zaken te kunnen arrangeeren zooals het Z. M. had goedgevonden, maar dat het toen scheen dat het cabinet van Berlijn tot geene decisie had willen of kunnen overgaan. Nu zinnen zij na alle apparentie op eene goede capitulatie of zoodanig voorschrift als haar voor zal gehouden worden, om zagtjes, als zij kunnen, zig op genade over te geven. De regeering is en wordt dagelijks zwakker, de gemoederen van het volk daarentegen warmer; ja duurt het lang, zoo moet men vreezen dat er hier of daar iets gebeurt . . . . .

709. DE PRINSES AAN DEN ERFPRINS, 4 Juli 1799 [2]).

. . . . . Yvoy m'a écrit sur la déclaration que les catholiques désirent de votre père et de vous. Le Prince trouve la chose délicate; cependant il n'est pas précisément contre, et je pense qu'il la donnera s'il peut trouver une

1) H. A. — Plaats niet aangegeven. — „Mijn vriend"; de raadsheer Brantsen; „de minister": Hultman; „een der leden": Haersolte. — Zie hiervóór, bl. 941 noot.
2) H. A. — Uit Londen.

tournure qui ne le compromette pas . . . . . Yvoy paraît désirer qu'on soit autorisé de faire goûter dans l'intérieur l'espèce de constitution qu'on désire, sans que cela ait l'air de venir d'ici. Il est fort pour une autorité beaucoup plus grande dans le Stadhoudérat, et s'exprime même assez clairement sur la *souveraineté*; c'est aller un peu vite. En réponse je suis convenue de la nécessité de corriger les abus et défauts de l'ancienne constitution, mais en même tems de la difficulté pour le Prince et de ses scrupules, le renvoyant à vous comme le mieux informé sur ce que votre père préférerait . . . . .

A la liste des personnes à employer dans l'intérieur que je vous nommais l'autre fois on peut bien encore ajouter Ulbo Rengers comme un des régens les mieux intentionnés et qui je crois ne se refuserait ni au travail de la plume, ni aux discussions, et il ne manque pas d'une certaine capacité. Je n'en dis sûrement rien de trop car je sais qu'on peut en tirer parti; il a beaucoup travaillé en 86 et 87, et en 94 et 95 il a montré son attachement, sans se laisser induire en erreur par les sophismes de son long cousin Burmania Rengers des talens duquel il avait sans cela haute idée, non sans quelque raison, car il n'en manque pas. Ce que je crains c'est que peu de régens oseront ou pourront sortir à tems du pays, de ceux au moins que l'on voudrait voir, et qu'on sera persécuté par les autres, des Suyderas et pareils . . . . .

710. DE PRINS AAN DEN ERFPRINS, 5 Juli 1799 [1]).

Je profite du départ de M. Jacques Fagel qui se rend auprès de vous pour vous écrire sur différens points que je ne puis vous écrire par la poste ordinaire . . . . . D'abord je puis vous dire que le corps commandé par le général Abercromby sera de 9 à 10.000 hommes. Il doit y avoir un corps de 17.000 Russes et un de 8000 Suédois, qui doivent aussi marcher vers la République. On ne désespère point de persuader la Prusse à se joindre à la coalition, mais vous saurez mieux que moi ce qui en est. Quant à la réunion de la Belgique avec les Provinces-Unies mon opinion est qu'ici on n'incline plus à cela, du moins que si l'Autriche s'y oppose on ne poussera pas la chose, je ne puis pas dire que l'on soit expliqué contre, mais aussi aux communications faites à cet égard on ne m'a rien répondu, peut-être ne veut on pas s'engager sans savoir si l'Autriche veut y renoncer. J'ai dans l'idée que si l'Autriche s'agrandit en Italie, elle voudra peut-être former des Pays-Bas un établissement pour l'Archiduc Charles sur le pied qu'ils ont été possédés par l'Archiduc Albert et l'Infante Isabelle, et peut-être que cet Etat serait fait reversible en cas de mort de l'Archiduc Charles sans enfans mâles, sur l'Archiduc Joseph et ses descendans par la fille de l'Empereur de Russie. Je n'ai point de données pour pouvoir affirmer que ceci existe, mais ce sont des conjectures qui ne sont peut-être pas entièrement dénuées de fondement [2]). Sûr est-il que nous ne déciderons

1) H. A. — Uit Londen.

2) „J'ai lu la lettre de votre père. Le Greffier et moi nous ne nous conformons pas avec ce qu'il pense par rapport à l'opinion de cette cour sur la réunion des dix-sept provinces. Le Greffier dit positivement que Lord Grenville n'a pas changé d'idée là-dessus, mais vu le cours des événemens il ne s'est pas expliqué sur la déclaration demandée par les Belges: là-dessus il n'a dit ni *oui*, ni *non*. J'ai cru très nécessaire de vous expliquer cet article" (de Prinses aan den Erfprins, 5 Juli 1799).

pas la question, mais les puissances qui conquéreront le pays, et qui si elles s'entendent pourront prescrire ce qu'elles jugeront à propos. M. Yvoy a écrit à votre mère une demande qui a été faite par le vicaire général en faveur des catholiques si nous revenions, promettant que si on lui promettait ce qu'ils désiraient, ils se déclareraient pour nous. Vous m'avez aussi écrit il y a quelque temps que plusieurs officiers voulaient s'employer à faire une révolution en notre faveur supposé que l'on accordât plus de liberté que ci-devant aux catholiques. Je crois qu'il ne faut pas faire des promesses qu'on ne serait peut-être pas dans le cas de pouvoir tenir. Personne n'est plus que moi pour la tolérance civile de toutes les religions dont l'exercice ne nuit pas à la tranquillité du pays. Je ne verrais pas de difficultés à ce que la religion catholique fut tolérée comme les autres religions chrétiennes différentes de la religion réformée qui devrait rester la religion dominante. Je voudrais si cela dépendait de moi faire cesser les distinctions odieuses qui ont eu lieu touchant les catholiques. On ne considérait cette religion que comme une religion connivée. Tels sont par exemple les récognitions aux baillifs pour la permission de célébrer le culte divin, l'exclusion des droits de bourgeoisie dans plusieurs villes, l'exclusion de voter pour les *volmachten* en Frise. Je voudrais les assimiler aux anabaptistes à cet égard qui peuvent voter pour le *Landsdag*, mais ne peuvent être nommés pour *volmachten* au *Landsdag*. Il y a encore un point qui m'a toujours paru bien absurde: c'est de ne pas vouloir permettre aux catholiques d'être confirmés par un évêque, et puis de vouloir que dans le pays de la Généralité et je crois dans l'Overyssel ils célèbrent leur culte dans des étables ou des granges couvertes de chaume et non dans des maisons couvertes de tuiles. Sur ces points je serais très porté à les satisfaire pour autant que cela dépendra de moi et qu'il n'y aura pas d'obstacles insurmontables dans certaines villes, mais je dois aussi être sûr que l'appétit ne viendra pas en mangeant comme aux catholiques d'Irlande, et que quand ils auront ceci, ils ne voudront pas être en tout semblables à ceux de la religion dominante et être admissibles à la régence et aux magistratures. A cela je ne pourrais consentir, puisque j'ai juré de maintenir la religion réformée et que je crois que l'intérêt de l'état exige qu'il n'y ait qu'une religion dominante. Je sens bien que si les 17 provinces venaient ensemble il faudrait peut-être un arrangement plus avantageux pour les catholiques, assurant la réciprocité aux réformés dans les provinces wallonnes, ou que ce règlement touchant la religion reste à la disposition de chacune des provinces comme en Suisse . . . . .

711. DE ERFPRINS AAN D'YVOY, 5 Juli 1799 [1]).

. . . . . Votre conversation avec le pensionnaire de Jonghe m'a paru très intéressante, et son opinion au sujet de la constitution mérite grande attention . . . . Je suis charmé du cas que M. de Jonghe fait du conseiller pensionnaire van de Spiegel, étant un homme pour lequel j'ai infiniment de considération et dont je reconnais entièrement les mérites. Je ne suis point en relation avec lui, mais viens d'écrire à Aylva pour le prier de se concerter avec lui sur ce

1) H. A. — Uit Schönhausen.

qu'il y aurait à faire en Hollande, et je serais charmé, si vous avez moyen de vous mettre en correspondance, que vous lui fassiez connaître que mes sentimens à son égard ne sont nullement changés et que le cas que je fais de sa personne me fait désirer infiniment de pouvoir faire usage de ses bons conseils et de ses opinions, en particulier au sujet de la Belgique, de la manière dont par la suite ce pays pourrait être réuni avec nous, les puissances le voulant avoir; ainsi que de ce qu'il serait d'opinion qu'il y aurait à faire en ce moment présent tant pour nous que pour les Belges, ainsi que la manière, ne lui écrivant pas moi-même ignorant comment parvenir à lui, mais étant charmé de pouvoir le faire par la suite, moyennant que je sache comment lui faire parvenir ma lettre et s'il veut bien les recevoir, ou qu'il préfère que je communique avec lui par vous et par Aylva.

J'ai eu une longue discussion avec M. Grenville au sujet du but à proposer aux Belges en travaillant avec eux pour les libérer des Français, et comme les relations des puissances ne permettent pas encore à l'Angleterre de dire haut à la main ses idées en faveur de la réunion pour ne point donner le prétexte de mécontentement à l'Autriche, qui a bien remis le sort de la Belgique entre les mains de la Prusse, mais non de l'Angleterre, nous sommes convenus que je vous communiquerai le résultat de nos réflexions, ce que je me réserve de faire plus tard quand je serai arrivé à votre conversation avec Michiels, devant remarquer ici que la Prusse a donné son assentiment à la réunion, mais il faut qu'elle agisse pour l'opérer pour pouvoir faire usage de la cession l'Autriche, ce qui est encore incertain. Il serait aussi fort bon si les nations pouvaient être préparées aux arrangemens qui pourraient être pris à ces égards, et s'il fût possible, de les leur rendre agréables.

Quant à la proposition du lieutenant colonel Schutter de s'assurer de Daendels en lui faisant quelques offres, je ne puis que m'en remettre à votre perspicacité et vous prier d'en entretenir M. d'Enghuisen qui a déjà cru avoir moyen de travailler sur son esprit et qui mérite à tous égards une entière confiance . . . . .

Je suis persuadé que le moment presse de travailler à la délivrance des 17 provinces, et que plus tôt on peut s'en occuper mieux cela vaut, mais il est impossible de mettre plus de hâte qu'on ne le fait, et la nécessité de secours étrangers oblige d'attendre leur arrivée . . . . .

Vous avez parfaitement préjugé en étant d'opinion que les sentimens de mon père et les miens sont bien éloignés d'être opposés aux catholiques romains, et ayant dans une autre occasion consulté mon père sur les arrangemens à faire pour la religion catholique en cas de rétablissement, il s'est expliqué vis à vis de moi d'une manière qui m'autorise de vous écrire dans le sens que vous le désirez; en conséquence j'ajouterai un billet ostensible que vous pouvez communiquer à Michiels ou au vicaire général du Brabant et qui à ce que j'espère remplira vos intentions. M. Grenville et moi nous considérons cet objet d'une importance si majeure que nous y attachons grand prix, et je me crois assuré de n'être pas désappointé par mon père. L'objet des catholiques gagne surtout de l'importance dans le cas de la réunion, ces provinces étant tout à fait de cette religion et y attachant heureusement encore beaucoup de prix . . . . .

J'ai débattu avec M. Grenville la matière de la Belgique, et la position

de l'Europe ne permettant pas *en ce moment encore* de mettre en avant la réunion de la Belgique aux sept provinces, et reconnaissant cependant qu'on ne pouvait plus remettre la décision du parti auquel on voudrait s'attacher pour opérér la révolution, et qu'il fallait fixer un but pour lequel les Belges seraient invités de coopérer, nous sommes convenus que je vous marquerais que l'Angleterre, fidèle aux engagemens qu'elle a eu autrefois avec ces contrées, et si intimement intéressée à leur bonheur et à leur conservation, désirait les délivrer du jong de la France, et que quoique la manière d'opérer cette délivrance fût incertaine, on pouvait compter que des efforts seraient faits encore cette année à cet effet, mais que les grands intérêts de l'Europe ne permettaient point encore de fixer quel serait ensuite le sort des provinces belges, plusieurs puissances devant y coopérer; que par conséquent tout ce que l'on pouvait fixer en ce moment était que ces provinces reviendraient à la maison d'Autriche, ou bien que mises sous la maison d'Orange elles seraient réunies aux sept provinces, mais que dans ces deux cas l'Angleterre conformément à ses anciens engagemens leur assurerait leur ancienne constitution à laquelle ils sont si attachés; que par conséquence c'était pour avoir celle-là de retour qu'on les invite à se concerter avec nous pour secouer le joug français.....

[Bijgevoegd de ostensibele brief [1]) van den volgenden inhoud:]

Je crois avoir remarqué par le contenu d'une de vos précédentes que les catholiques romains dans la Républiques des Provinces-Unies sont dans l'opinion que mon père leur est contraire et que s'ils ont essuyé des désagrémens en particulier dans quelques provinces, il y a contribué; que cela occasionne encore maintenant une espèce d'éloignement pour le rétablissement de la maison d'Orange et de la constitution dans la République, par la crainte qu'ils auraient de nouveau des entraves que le gouvernement actuel ne leur oppose point. Je ne comprends point comment cette opinion a pu prendre si fort racine, et qu'il est possible qu'il y ait des doutes sur l'esprit de tolérance qui anime mon père et que je partage bien sincèrement, qui ne lui fait point faire différence entre les habitans des Provinces-Unies qu'ils soient réformés, catholiques, ou de quelqu'autre religion, moyennant qu'ils soient paisibles et se soumettent aux loix. Il n'a point dépendu de mon père de changer ce qui était établi dans les provinces ou villes respectives à l'égard de nos réformés, mais il a toujours été contraire à toute mesure d'oppression pour cause de religion, et a envisagé que la liberté de conscience était inséparable de la liberté politique. Je puis vous garantir, Monsieur, qu'en rétablissant l'ancien ordre de choses mon père ne fera pas de difficultés de donner des preuves de ce que je viens d'avancer sur son opinion lorsque l'occasion s'en présentera, et je me crois assez assuré des ses sentimens pour pouvoir affirmer que bien loin de tâcher de persécuter les bons habitans des Provinces-Unies pour cause de religion, il sera au contraire très porté de faire accorder aux catholiques romains dans toutes les provinces les même libertés qu'ils avaient là où ils étaient le plus avantagés avant la révolution de 1795. Vous jugerez par ceci que les catholiques romains auraient bien grand tort d'être portés contre la maison d'Orange, et s'il vous arrivait encore que vous eussiez

1) Deze is gedagteekend 6 Juli.

des preuves que la crainte pour la religion les empêchât de désirer le rétablissement de celle-ci, il dépend de vous de faire usage de ce que je vous marque par ces lignes.

712. „POINTS ARRÊTÉS", 6 Juli 1799 [1]).

S'attacher principalement au parti des Etats pour la réunion, mais en ne compromettant rien et surtout pas le Prince héréditaire.

Dire aux Brabançons qu'on s'occupe de leur affaire et qu'ils peuvent être assurés qu'on les aidera du dehors soit par mer ou par terre, et que l'Angleterre s'y intéresse beaucoup et y met une grande importance.

Leur dire que le but des puissances est de leur rendre leur ancienne constitution en général, mais que ces puissances n'ont pas arrêté définitivement à qui ils appartiendront.

Tâcher de découvrir quelle est sur la réunion l'opinion du plus grand nombre, et savoir qui sont ceux qui aideraient le plus ou qui seraient le plus portés à une réunion.

Leur insinuer qu'il est très possible que le Prince d'Orange soit établi gouverneur provisoire des 10 provinces jusqu'à ce qu'il soit statué définitivement sur leur sort.

Leur dire que l'Angleterre ne peut pas désigner le genre de secours qu'elle leur accordera, avant d'être parfaitement instruite de leur moyens, des facilités qu'offre leur pays tant au physique qu'au moral.

En conséquence de ceci, s'informer avec soin des articles suivans:

Endroits de la côte les plus favorables à une descente, avec la profondeur de la mer jusqu'où les vaisseaux de ligne et les frégates peuvent s'approcher. Des détails circonstanciés et s'il se peut des mémoires militaires (qu'on ferait parvenir par la voye de Michiels, par un chiffre convenu avec M. d'Yvoy) sur ces objets, sur Ostende, Nieuport et l'Ecluse dans son état actuel, les bâtimens de toute espèce qu'on y trouve, etc. En général, tâcher d'être parfaitement instruit de tout ce qui peut être intéressant pour l'insurrection, de l'état des villes, de l'artillerie, de la poudre qu'on y trouve.

Sur le nombre et la qualité des troupes françaises dans les forteresses, les départemens voisins, sur les côtes, le camp qu'on veut établir, l'esprit de ces départemens; le caractère des généraux qui commandent, les vaisseaux de ligne et frégates que se trouvent dans les ports français. Voir si par la suite de l'insurrection il y aurait quelque chose à faire sur une des places importantes de la Flandre française.

Sur les chefs des insurgés, particulièrement dans la Flandre; le nombre approximatif de ces insurgés. Leurs armes, leurs ressources pécuniaires, leurs munitions. Quel est le canton où ils sont le plus nombreux, quel serait le point où dans le plus court espace de tems on pourrait en rassembler davantage. Quels sont en général leur but, leurs vœux; quel serait le genre

---

1) H. A. — Punten door van Tuyll uit den mond van den Erfprins opgeteekend. „Je regrette beaucoup de n'avoir pas le loisir de pouvoir écrire aujourd'hui, mais j'ai Tuyll à expédier" (de Erfprins aan de Prinses, 6 Juli 1799).

de service anquel ils seraient le plus propres; quels sont les objets dont ils ont le plus besoin.

Correspondance à établir avac le tems entre ceux de la Flandre et de la Campine; route que ces derniers devraient prendre si on jugeait nécessaire de les réunir à ceux de Flandre. Me mettre en rapport avec eux moyennant MM. Michiels et Ruys [1]).

S'informer de l'état des vivres et fourages, du bétail etc.

Leur faire porter la cocarde noire (en cas qu'ils voulussent l'orange que faire?)

Quand j'aurai rassemblé tous les matériaux qu'il me faudra, et fait mes observations, venir à Berlin les apporter au Prince.

S'informer qui seraient les gens de l'ancien gouvernement de la Belgique le plus propres à former un gouvernement provisoire de peu de membres.

Aller à Bruxelles chez M. van der Duyn, et lui parler avec confiance.

Faire écrire par MM. Ruys ou Michiels que je viens, etc.

713. „ESQUISSE D'UN PROJET D'ARTICLES DE M. DE HAUGWITZ, le 10 juillet 1799" [2]).

Art. 1. Le Roi s'engage à coopérer avec la Russie et l'Angleterre à la délivrance de la Hollande et des pays limitrophes.

Art. 2. S. M. accepte pour cet effet l'offre amicale que lui a faite S. M. l'Empereur de Russie de concourir à cette expédition en y employant un corps de 45.000 hommes.

Art. 3. A mesure que les troupes russes avanceront vers les frontières de l'Empire germanique, le Roi de Prusse préparera et rassemblera de son côté les moyens nécessaires dont il aura besoin pour l'entreprise qui fait l'objet de sa coopération. (N.B. Ici l'on exprimera la force de l'armée prussienne qui doit agir proportionnément aux arrangemens pécuniaires dont on sera convenu).

Du moment que les troupes russes auront dépassé les frontières de la Franconie et seront arrivées dans la partie de l'Empire qui est située entre le Mein et le Rhin, le Roi s'engage d'adresser à la République française une déclaration péremptoire pour la sommer d'évacuer, dans un délai donné, le territoire des Provinces-Unies et des pays limitrophes. Si cette sommation n'est pas suivie d'une réponse complètement satisfaisante et du prompt effet qui doit en résulter, le Roi combinera dès lors ses opérations militaires avec celles des troupes de S. M. l'Empereur de Russie, et poursuivra, dans un concert ultérieur, l'expédition projetée contre la Hollande et les pays limitrophes qui fait le but de la présente convention. Mais avant d'en venir à l'exécution même de cette entreprise, le Roi présuppose que les troupes russes seront déjà parvenues à former le blocus des forteresses de Mayence et d'Ehrenbreitstein, pour couvrir le flanc gauche de l'armée prussienne.

---

1) Edmond Ruys, oud-ontvanger der domeinen van den Prins in Opper-Gelder.

2) F. O., Foreign Various 314. — Vgl. hiervóór, bl. 917, en den brief van Thomas Grenville aan zijn broeder van 12 Juli 1799 (*Grenville Papers* V, 135).

Art. 4. l'Angleterre s'engage à fournir à la Prusse les secours pécuniaires dont elle aura besoin pour sa coopération et à les continuer jusqu'au terme où elle finira, sur le taux et d'après les répartitions qui seront réglées dans une convention particulière à conclure entre les deux cours.

Art. 5. Dès qu'on sera parvenu à délivrer la Hollande et les pays limitrophes de la dépendance dans laquelle le gouvernement français les retient présentement, et qu'on aura procuré à ces pays une frontière solide qui les mette à l'abri des entreprises futures de la République française, la Prusse se bornera dès lors à des mesures purement défensives et telles que l'état des choses les exigera, sans être censée liée par la présente convention à s'immiscer ultérieurement dans les affaires intérieures de la France.

Art. 6. Dans le cours de la guerre et surtout vers l'époque de la paix générale, les trois cours se concerteront entr'elles sur les affaires qui regardent l'Italie et la Suisse, mais particulièrement sur l'ordre des choses à rétablir dans la République des Provinces-Unies, et sur les affaires qui se rapportent à l'Empire germanique. Et à l'égard de ce dernier, elles se chargeront d'une garantie mutuelle, tendant à maintenir intactes les principautés ou possessions héréditaires en Allemagne.

714. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 12 Juli 1799 [1]).

. . . . . Celle-ci vous parviendra par M. de Luc, qui va faire une course en Angleterre et veut bien se charger de mes paquets, et comme c'est une occasion sûre, j'en profite pour vous adresser ci-joint ma lettre ostensible à Yvoy au sujet des Catholiques romains, dressée d'après la manière dout vous vous êtes énoncé sur leur sujet [2]), en quoi j'ose espérer que vous voudrez bien m'approuver. Dans cette occasion ainsi que dans toutes j'ai agi de concert avec M. Grenville, qui attachait un grand prix à ce que nous nous assurions de cette manière d'une partie aussi considérable de la nation, d'autant plus que l'influence de semblable déclaration sur les dispositions des Belges peut être très considérable. Je ne puis assez faire les éloges de M. Grenville; il est d'un zèle infini pour les affaires et travaille sans relâche, et certainement il a fait l'impossible pour parvenir à déterminer la cour de Berlin; aussi si nous voyons que ces travaux ont été couronnés d'un heureux succès, c'est assurément à sa douceur et à sa persévérance que nous le devons. Ces jours-ci sont décisifs à cet égard, mais il y a grande espérance que la Prusse se rendra à nos désirs, puisque le comte Haugwitz et M. Grenville sont convenus d'un projet de convention entre les cours de Pétersbourg, Londres et Berlin, d'après lequel le Roi entre dans la coalition, et stipule comme le *casus foederis* l'arrivée des Russes en Allemagne à la hauteur où les opérations peuvent

---

1) H. A. — Uit Schönhausen. — „I am going to give the Hereditary Prince of Orange another sum of £ 1000; if he has as much discretion and economy in public finances as in his own, there will be no ground of complaint, for I do assure you that among the princes of the day he is one of the very best that I have seen" (Thomas Grenville aan Lord Grenville, 12 Juli 1799; *Grenville Papers* V, 138).

2) Niet bij den brief van 5 Juli (n°. 710), die op dit oogenblik nog niet in handen van den Erfprins was.

être concertées d'après un concert militaire à établir à cette fin. Le comte Haugwitz devait soumettre ce projet au Roi; si S. M. s'y décide le comte Panin revient sur-le-champ pour conclure et la chose est arrêtée. Par rapport aux subsides il y a aussi encore quelques difficultés, mais auxquelles Grenville n'attache pas de prix, de sorte que dans deux ou trois jours nous saurons à quoi nous en tenir. Grenville a ensuite aussi proposé à Haugwitz de considérer une opération faite du côté de la mer, savoir la descente d'un corps de troupes de quelque considération sur les côtes des Provinces-Unies, comme le *casus foederis*, puisqu'il revenait au même à la Prusse si c'est sa droite ou sa gauche qui est couverte, le but étant de réoccuper tout ce dont les Français se sont emparés en Allemagne et aux Pays-Bas; et Haugwitz adoptant cette idée s'est chargé de la soumettre à S. M. et paraissait croire qu'elle ne serait pas rejetée, de sorte que tout ceci venant à être conclu je pourrai peut-être bientôt vous féliciter d'avoir l'assurance que cette année encore les Français seront aussi renvoyés dans leurs frontières dans le Nord comme cela s'est déjà presque effectué dans le Midi . . . . .

L'incertitude dans laquelle nous sommes encore de la manière dont notre révolution aura lieu ne me permet pas encore de fixer vers quel côté je devrai porter mes pas, mais je tâche de me procurer de différens côtés des intelligences pour pouvoir être assuré d'être reçu partout où je croirais devoir me présenter . . . . .

P. S. L'on m'a dit que le comte Panin a été prié de revenir ici, de sorte que le Roi doit avoir accepté le projet de convention, et que nous pouvons nous attendre que bientôt nous verrons les effets des résolutions de S. M., puisque Panin ne peut avoir été appelé que pour signer la convention. Raison de plus pour espérer que cela ne durera plus longtems que nous ayons le bonheur de nous rencontrer dans notre patrie.

715. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 12—13 Juli 1799 [1]).

. . . . . M. Grenville, en négociateur habile, a proposé un double *casus fœderis*: savoir celui d'admettre également une descente de troupes anglaises en Hollande et l'arrivée de 40.000 Russes, profitant de l'espèce de jalousie qui existe contre les Russes que le cabinet de Berlin n'admet que par nécessité, tandis qu'il désire s'expliquer et agir de concert avec l'Angleterre dans tout ce qui a rapport à nos affaires; — proposition qui a paru être agréée avec plaisir par le comte Haugwitz, qui semblait être persuadé qu'elle ne souffrirait aucune difficulté de la part du Roi, ou des militaires que S. M. voudrait consulter, et dont l'acceptation hâterait infiniment nos opérations, une descente pouvant avoir lieu dans le courant du mois d'août, ce qui serait d'un bien grand avantage et assurerait notre délivrance avant l'hiver. C'est beaucoup aux conversations que de Luc à eues avec le comte Haugwitz que nous devons sa conversion, et il serait heureux si on avait trouvé quelqu'un qui eût pu stimuler le Duc de Brunswic et lui inspirer le courage nécessaire pour parler d'une manière franche et positive au Roi, car certainement s'il avait soutenu Haugwitz à Minden, tout y eût

1) H. A. — Uit Schönhausen.

été conclu, mais la crainte de compromettre sa réputation militaire lui a fait insister sur les 40.000 Russes, comme si les Français avaient des forces et des moyens suffisans pour s'opposer avec effet aux forces que la Prusse peut seule déployer, avec le secours des princes de la Basse Allemagne . . . . . [1]).

J'attends Tollius la semaine prochaine de retour de la Prusse méridionale et le garderai avec moi pour l'employer dans les affaires de Hollande, en particulier pour projeter et dresser les projets de constitution ou de nouvelle Union, au sujet de quoi je tâche de rassembler les opinions, qui toutes du plus au moins se réunissent pour donner plus de force au gouvernement. C'est également Tollius que je chargerai de dresser un manifeste dit une proclamation hollandaise, fondée sur celle de l'archiduc Charles qui me paraît pouvoir servir de base, et en gardant en même tems en vue les objets que nos anciens usages, et ce qu'on voudrait y changer, pourraient nécessiter . . . . .

Du 13. — Il me paraît d'après différentes données qu'Aylva et plusieurs autres chez nous ne sont pas pour la réunion des 17 provinces, et préféreraient que l'Etat fût borné à ses anciennes limites; cependant d'autres sentent la nécessité d'une augmentation territoriale. Je crois qu'en partie la nécessité d'augmenter considérablement l'autorité du gouvernement, et la possibilité de voir pour lors une autre forme, y contribue. Chez Aylva c'est certainement par très grande honnêteté, son attachement ne pouvant être douteux; mais lui et les autres seront aisés à persuader si une fois les puissances sont décidées . . . . . [2]).

716. LORD GRENVILLE AAN THOMAS GRENVILLE, 16 Juli 1799 [3]).

. . . . . The thing that perplexes me most is the conduct of Thugut. If he were paid to thwart all our measures, and to favour those of France, he could not do it more effectually . . . . .

I construe the whole thus. Thugut now thinking the Italian acquisitions secure, and the Milanese reconquered, and the Novarese in his hands, looks back to the Low Countries as the next object of scramble. For the success of our forward move into France, and for the effects which that is to produce on the internal gouvernement of that country, the real root and oringin of all its wickedness, he is not in the least degree anxious; and considers it only as a diversion which will put Mayence, the Netherlands and the left bank of the Rhine into the hands of Austria to cut and carve as she thinks proper.

1) „Par rapport à la négociation pour la coopération de la Prusse, il n'y a rien de nouveau. Grenville a cependant un espoir fondé que la Prusse acceptera une descente en Hollande comme *casus fœderis*: Haugwitz paraît n'y pas trouver de difficulté" (de Erfprins aan de Prinses, 16 Juli 1799).

2) „Differente leden hebbe ik gesproken over de reunie; meerder zijn er vóór dan tegen. Enkele *eersten* die bang zijn haar aanzien te verliezen, komen hier in aanmerking: Amsterdam zal er natuurlijk tegen zijn; maar Amsterdam mag wel wat gestraft worden: hier is een ieder vóór, en ik twijfel niet, of Stadhouder, Prinses-Moeder en Erfprins zullen dit stilzwijgende goedkeuren. Maar in geval van reunie is er vooral eenheid noodig, om kragt bij het werk te brengen; de Stadhouder diende verheven te worden, in den smaak van de twee kamers te Londen" (van Heeckeren van Enghuizen aan den Erfprins, 19 Juli 1799; de namen der vorstelijke personen uit het cijfer).

3) *Grenville Papers* V, 147. — Particuliere brief. — Uit Dropmore.

With regard to the Netherlands we may perhaps be beforehand with him, as far as relates to driving the French out of the open country, and organizing a government of the Brabançons and Flemings themselves; because, even if he executes his plan, the siege of Mayence will occupy him till winter; and if we execute ours, there is little reason to believe that any of the towns of the Dutch frontier will hold out as long as that, unless perhaps Maestricht.

But the real difficulty of the whole is this, that unless we can get the Archduke's army to cooperate *directly* (not by diversion) with the Russians, the force of the latter cannot be sufficient to to produce real impression on France . . . . . We must therefore, if we are persuaded, as I am, that nothing will terminate this war but such success in France as may enable us to restore the monarchy, take some measures to dissuade the Court of Vienna from this ruinous or insidious project. How to do this is the difficulty. When they have once set their hearts upon the recovery of the Netherlands, and have the means pretty much within their own power, will anything make them abandon this object except the assurance that we will take care of it for them? Can we give them that assurance? Could we do the thing, and, if we could, what will Prussia say to it? The only thing that seems at all distinctly stated in Haugwitz's riddles in the idea of giving a better frontier to the United Provinces, which means, in other words, giving them a part or the whole of the Netherlands.

I had formed a project within these few days of proposing both to Berlin and Vienna some compromise on this subject, by which Austria should enjoy, perhaps a nominal sovereignty, but certainly an annual payment equal tot the greatest surplus revenue that the Vienna treasury ever drew from Brussels; while, as to real government, those Provinces should be placed under the direction of Holland, and should unite in some federal compact with that country. Complicated as this seems, it is not much more so than the present state of the sovereignty of Neufchâtel as with respect to Prussia and Switzerland, nor would it be difficult to find a mode of executing it, partly on the principle of the barrier treaty, and partly by applying that of mortgage for the Imperial loans here, and acting on that principle according to the practise recognised in the Empire. But the solid objection is found not to the mode of executing it so much as, *in limine*, to the thing itself. It does not, I fear, hold out inducement enough to the Austrians to acquiesce in it for the present, and it would undeniably be a state of things that must be the seed of future wars, in which this country, both from her engagements, and her interests in the subject, would be compelled to bear her part. We have therefore resolved to suspend our decision till your next letter arrives, because that will give us a little more insight into the views of Prussia. If the result is (as I rather expect) unfavorable, or at least not sufficiently decisive to induce us to close with it, the present tendency of my opinion would be to take Austria at her word, and to offer to her that, if she will abandon this project of Mayence and the Netherlands, and suffer the Archduke to act towards Basle, Belfort and Besançon, we will send our Russians to Lyons, and having re-established royalty in those provinces during the winter, proceed in the spring as far as our success will carry us, giving

to the court of Vienna the guaranty of Great Britain and of Russia that no peace shall be made which does not restore the Netherlands to them.

This you see is a large project, and requires being deliberately and maturely considered. And the quarter in which it presents most difficulty is on the side of Prussia. It can hardly be hoped that Berlin could be a tranquil spectator of such a result, and if they were, without acting, merely to draw together an army in Silesia, the whole plan might be deranged . . . . .

717. THOMAS GRENVILLE AAN LORD GRENVILLE, 21 Juli 1799 [1]).

. . . . . The same reluctance continues on the part of the King, but I believe it could be surmounted without difficulty, if there was not likewise in the minister and in the Duke of Brunswick a little paltry intriguing desire of not committing themselves ultimately till they have learnt more distinctly what is the course of our projected expedition; but I shall leave to captain Popham and to general Herrman to tell them that secret in Holland, and certainly shall give them no more precise knowledge of it at Berlin. They are meanwhile pressing through the Duke of Brunswick upon the Hereditary Prince of Orange for a more complete information of all that is intended with respect to the interior of the country, the proposed declaration, the intended alteration in the constitution there; but I have strongly recommended to him to be very sparing and cautious in all his communications both at Brunswick and at Charlottenburg, and to keep in his remembrance that at neither of those places is it fit that they should be confidentially trusted, until the King of Prussia will openly and manfully take the part which belongs to him. I am very glad to have to add that I think I can rely upon the discretion of the Prince in this respect. I know that he has been considered as entertaining originally some jealousy of English politics in Holland, and some attachment of preference to Prussia; but if this is not extremely changed, he is a much greater hypocrite than I take him to be, for his constant and uniform language to me is as strong and vehement a reprobation of Prussia as I could myself express. and as cordial professions of acknowledgment to England as I could desire or expect to hear from him. What is, besides this, perhaps a more decisive proof, is the new marks which he has given of confidence in the Grand Pensionary, to whom as well as to the Greffier, he is much better inclined than I believe in England he is thought to be. I had yesterday a long conversation with him and with Mr. James Fagel upon the course which it would be the most proper for the Prince to take. I thought there would be too great a danger of sudden explosion in Holland if the Prince shewed himself on the frontiers before we can shew ourselves upon the coast; and yet it seemed very desirable to collect a few influencing persons nearer than Berlin to the frontiers, in order to be more immediately present, and to furnish more promptly to the arrangements which will be wanted; the Grand Pensionary, I thought, might join them to keep them a little in order, and the Prince might go and converse with them there without remaining long enough to produce too early and active

1) *Grenville Papers* V, 167. — Uit Berlijn. — Particuliere brief.

irritation in the country. This measure has been adopted. M. van de Spiegel is desired to come to Varel in the Duchy of Oldenburg, where he may probably be about a fortnight; and the Prince may there confer with him and a few other leading persons, and may then hold himself in readiness to go wherever the ultimate course of the expedition shall make his presence the most useful . . . . .

718. DE PRINSES AAN DEN ERFPRINS, 22 Juli 1799 [1]).

. . . . . J'ai vu la proclamation d'Abercromby qui nous paraît très bonne. Le ministère souhaite que votre père fasse en même tems quelque chose de semblable; le Greffier y va travailler. Le 7 d'août Abercromby s'embarque avec 10.000 hommes dont le plan est de prendre la Brielle et Helvoet, où ils veulent se maintenir et attendre l'arrivée des autres troupes de l'Angleterre et de la Russie, et on dit que le Duc d' York sera avec la grande armée, et Rhoon ira je crois d'abord aussi dans la République. Vous verrez par tout ceci que le plan est changé. J'avoue que je crains sur cela bien des inconvéniens, qui ne vous échapperont pas, mais dans ce monde il faut faire comme on peut. Ce qui me réjouit fort c'est la convention qui on dit va se conclure à Berlin et dont vous saurez les détails mieux que moi, et vous jugerez aussi du moment où vous devrez vous rapprocher des frontières . . . . .

719. HENDRIK FAGEL AAN JACOB FAGEL, 23 Juli 1799 [2]).

En conséquence des conférences que j'ai eues ce matin à Dropmore et à Hampton Court, il a été convenu que je vous écrirais ce qui suit de la part du Prince et de lord Grenville.

1°. Le départ de l'armement qui se prépare ici aura lieu dans une quinzaine de jours. Sa destination, qui vous est connue, n'a point changé. Il est à prévoir que le débarquement, quand il aura lieu, causera dans tout le pays une grande sensation, et peut-être des explosions partielles et prématurées qu'on souhaiterait de prévenir. Ou désire particulièrement que tout mouvement de ce genre soit prévenu dans les provinces de Frise et de Groningue jusqu'au moment où les forces destinées à seconder les bien-intentionnés de ce côté-là auront effectué leur débarquement dans l'île d'Ameland. On compte que cela pourra être à la fin d'août au plus tard. Jusqu'alors on désire que tout le monde se tienne tranquille, mais que les amis soient prêts à agir lorsque le dit corps se montrera. Vous devrez, comme de raison, arranger ce point de concert avec et par l'entremise de Charles Bentinck.

2°. Vous aurez probablement à l'heure qu'il est le rapport détaillé de Robert [3]) relativement à van Braam. Le résultat de ce rapport n'est pas aussi satisfaisant que la première lettre que j'ai reçue de lui pendant que vous étiez encore ici. On ne voit pas trop ce que van Braam prétend faire. Il ne

1) H. A. — Uit Park Place, het buiten van Lord Malmesbury bij Londen.
2) Archief-Fagel. — Uit Westminster.
3) Ons n°. 697.

[illegible]

[illegible]

[illegible] Paul déclara que l'Empereur de [illegible] avec la France, ne pouvant considérer une puissance [illegible] comme son allié; qu'il repartait sur-le-champ [illegible] demandant une audience du Roi afin de pouvoir prendre [illegible] ne reviendrait plus à Berlin. Grenville ne déclara [illegible] surprise de semblable décision, interpellant Haugwitz [illegible] Finck avait déclaré positivement [illegible] et qu'encore huit jours passés lui-même Haugwitz [illegible] qu'il n'existait aucune négociation avec la France et qu'il [illegible] depuis bien du tems que du moment de la coopération [illegible]

[illegible] Schönhausen. — „Count Haugwitz informed Count Panin [illegible] interview yesterday, that it was his duty to apprise us that the [illegible] which led Him to believe that He could obtain the deliverance [illegible] with France, without the beginning of actual hostilities, and that [illegible] commands to communicate this [illegible] that if this negotiation failed, His [illegible] would [illegible] with the allied Courts in the manner [illegible] from the allied Courts [illegible] Thomas Grenville [illegible]

Prusse, sans admettre du tout la possibilité d'une négociation préalable. Haugwitz reconnut l'un et l'autre et assura qu'il n'existait non plus aucune négociation, mais que le Roi avait des avis que les Français désirent en entamer. Grenville répliqua ne pouvoir en juger, n'ayant pas de semblables avis, mais qu'il croyait devoir demander si c'était pour reconnaître le gouvernement batave ou pour le rétablissement de la maison d'Orange, à quoi Haugwitz répondit qu'il croyait que les déclarations précédentes du Roi ne laissaient aucun doute sur cette matière, mais que le changement arrivé à Paris donnait plus d'espoir de pouvoir traiter avec ce gouvernement, ce qui comme de raison ne lui fut pas accordé.

Après m'avoir fait ce récit Grenville y ajouta, qu'il sentait parfaitement l'embarras dans lequel je pouvais me trouver si Haugwitz m'eût donné quelque communication de son projet de négociation; qu'informé par lui Grenville de ce qui se faisait par les puissances pour délivrer la Hollande et qui était déjà en train, puisqu'aujourd'hui 23 juillet la première division serait à Reval et qu'elle mettrait demain à la voile, il considérait que je serais charmé d'avoir d'avance les moyens de songer à la réponse que je serais dans le cas de faire, ma position me permettant d'être censé ignorer ce dont il s'agit jusqu'au moment où la Prusse m'en informera. Je n'hésitais pas de répondre à Grenville que dans le cas où semblable ouverture me serait faite par Haugwitz, je représenterais à celui-ci que c'était un objet sur lequel je n'étais instruit par mon père, et qui était de trop grande importance pour que je puisse y répondre sans sa connaissance préalable; que je demanderais en conséquence la permission de prendre la chose *ad referendum* jusqu'à ce que je serais instruit des intentions du Prince d'Orange, saisissant cette occasion pour m'absenter de Berlin sous prétexte de m'aboucher avec celui-ci, et en donnant une réponse dilatoire pour gagner le tems que le Roi d'Angleterre et ses alliés puissent commencer, et prévenir qu'ils ne trouvent le pays occupé, ce qui pourrait avoir lieu sans cela et serait très fâcheux. Grenville est informé que c'est par Sandoz-Rollin que les Français ont fait une ouverture de négociation, et quand cela est combiné avec la retraite de leurs troupes de la République et la menace de Brune de traiter le pays en pays conquis et par conséquent disponible, joint à l'activité inconcevable du Duc de Brunswic pour avoir toutes les informations politiques et militaires, on est tenté de croire que l'accord existé déjà, et que les Français évacuant toute la République la Prusse y pourrait entrer sans que le Duc exposât sa réputation, tandis qu'il jouerait un rôle de dictateur politique où il penserait courir moins de risque de se couvrir de boue (c'est son expréssion favorite); mais j'espère que ceci sera prévenu par les mesures vigoureuses de l'Angleterre et de la Russie . . . . .

721. DE PRINSES AAN DEN ERFPRINS, 26 Juli 1799 [1]).

. . . . . Je ne suis informée qu'imparfaitement, mais je vois que tout va bien, et ce qui me fait surtout plaisir c'est que l'expédition du 7 août sur Helvoet et la Brille est concertée avec Berlin plus ou moins [2]), et même

1) H. A. — Uit Hampton Court.
2) Terugslag op de brieven van den Erfprins van 12 Juli.

veut et ne peut point effectuer un changement à bord de la flotte tant qu'elle est dans le port à cause des batteries du Helder. Cela se conçoit, mais il ne veut pas non plus contribuer à faire sortir la flotte; au contraire il fera tout ce qu'il pourra pour l'empêcher. Cela est contradictoire. On désire donc que vous lui fassiez savoir (ce dont vous aurez apparemment les moyens quand celle-ci vous parviendra) *que l'intention du Prince est absolument qu'il tâche de sortir le plus tôt possible et de joindre l'amiral Duncan conformément à l'ordre qu'il a reçu du Prince.* Il s'entend de soi-même que tout ceci doit être concerté avec le Prince héréditaire.

720. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 23 Juli 1799 [1]).

M. Grenville me fit prier hier de me parler et m'étant rendu chez lui il me prévint que la veille au soir le comte Panin et lui avaient été chez Haugwitz pour reprendre les conférences, et que lui ayant proposé de prendre pour sujet de discussion le projet de convention qui lui avait été communiqué, dressé par Haugwitz et approuvé par le Roi, Haugwitz s'y était refusé et lui avait dit qu'il y avait trois sujets de discussion sur lesquels il fallait négocier. Surpris de ceci, les ministres représentèrent qu'il n'avait été question jusqu'à présent que de deux points, savoir l'arrivée des Russes en Allemagne à une hauteur dont il fallait convenir, et l'objet pécunier. Haugwitz répliqua qu'il y avait trois points de discussion, et après avoir répété les deux précédens il y ajouta très embarrassé de sa figure qu'il s'agissait aussi d'obtenir l'évacuation de la Hollande par la voye de négociation, le Roi étant prêt si celle-ci vint à manquer d'avoir recours aux armes, espérant de trouver alors les mêmes secours en argent et hommes qui lui étaient offerts en ce moment. Les ministres demandèrent là-dessus si ce troisième point était un objet de discussion ou bien une chose arrêtée par le Roi, et sur la réponse que c'était une résolution prise, le comte Panin déclara que l'Empereur de Russie étant en guerre avec la France, ne pouvait considérer une puissance en négociation avec ce pays comme sou alliée: qu'il repartait sur-le-champ pour Carlsbad mais qu'il demandait une audience du Roi afin de pouvoir prendre congé pour le cas où il ne reviendrait plus à Berlin. Grenville ne déclara pas son départ, mais témoigna sa surprise de semblable décision, interpellant Haugwitz de ce que trois semaines passées Finck avait déclaré positivement aux ministres des deux cours, et qu'encore huit jours passés lui-même Haugwitz avait répété à Grenville, qu'il n'existait aucune négociation avec la France et qu'il n'avait été question depuis bien du tems que du moment de la coopération de la

---

1) H. A. — Uit Schönhausen. — „Count Haugwitz informed Count Panin and myself at our first joint interview yesterday, that it was his duty to apprize us that the King his master had received *des avis* which led Him to believe that He could obtain the deliverance of Holland by negotiation with France, without the beginning of actual hostilities, and that he had received the King his Master's commands to communicate this without loss of time to the ministers of the allied Courts; that if this negotiation failed, His Prussian Majesty would still be ready to cooperate with the allied Courts in the manner which had been lately proposed, and should then depend upon finding from the allied Courts the same assistance which had been just now in question" (Dépêche van Thomas Grenville aan Lord Grenville, 22 Juli 1799; copie bij Fagel).

Prusse, sans admettre du tout la possibilité d'une négociation préalable. Haugwitz reconnut l'un et l'autre et assura qu'il n'existait non plus aucune négociation, mais que le Roi avait des avis que les Français désirent en entamer. Grenville répliqua ne pouvoir en juger, n'ayant pas de semblables avis, mais qu'il croyait devoir demander si c'était pour reconnaître le gouvernement batave ou pour le rétablissement de la maison d'Orange, à quoi Haugwitz répondit qu'il croyait que les déclarations précédentes du Roi ne laissaient aucun doute sur cette matière, mais que le changement arrivé à Paris donnait plus d'espoir de pouvoir traiter avec ce gouvernement, ce qui comme de raison ne lui fut pas accordé.

Après m'avoir fait ce récit Grenville y ajouta, qu'il sentait parfaitement l'embarras dans lequel je pouvais me trouver si Haugwitz m'eût donné quelque communication de son projet de négociation; qu'informé par lui Grenville de ce qui se faisait par les puissances pour délivrer la Hollande et qui était déjà en train, puisqu'aujourd'hui 23 juillet la première division serait à Reval et qu'elle mettrait demain à la voile, il considérait que je serais charmé d'avoir d'avance les moyens de songer à la réponse que je serais dans le cas de faire, ma position me permettant d'être censé ignorer ce dont il s'agit jusqu'au moment où la Prusse m'en informera. Je n'hésitais pas de répondre à Grenville que dans le cas où semblable ouverture me serait faite par Haugwitz, je représenterais à celui-ci que c'était un objet sur lequel je n'étais instruit par mon père, et qui était de trop grande importance pour que je puisse y répondre sans sa connaissance préalable; que je demanderais en conséquence la permission de prendre la chose *ad referendum* jusqu'à ce que je serais instruit des intentions du Prince d'Orange, saisissant cette occasion pour m'absenter de Berlin sous prétexte de m'aboucher avec celui-ci, et en donnant une réponse dilatoire pour gagner le tems que le Roi d'Angleterre et ses alliés puissent commencer, et prévenir qu'ils ne trouvent le pays occupé, ce qui pourrait avoir lieu sans cela et serait très fâcheux. Grenville est informé que c'est par Sandoz-Rollin que les Français ont fait une ouverture de négociation, et quand cela est combiné avec la retraite de leurs troupes de la République et la menace de Brune de traiter le pays en pays conquis et par conséquent disponible, joint à l'activité inconcevable du Duc de Brunswic pour avoir toutes les informations politiques et militaires, on est tenté de croire que l'accord existé déjà, et que les Français évacuant toute la République la Prusse y pourrait entrer sans que le Duc exposât sa réputation, tandis qu'il jouerait un rôle de dictateur politique où il penserait courir moins de risque de se couvrir de boue (c'est son expréssion favorite); mais j'espère que ceci sera prévenu par les mesures vigoureuses de l'Angleterre et de la Russie . . . . .

721. DE PRINSES AAN DEN ERFPRINS, 26 Juli 1799 [1]).

. . . . . Je ne suis informée qu'imparfaitement, mais je vois que tout va bien, et ce qui me fait surtout plaisir c'est que l'expédition du 7 août sur Helvoet et la Brille est concertée avec Berlin plus ou moins [2]), et même

1) H. A. — Uit Hampton Court.

2) Terugslag op de brieven van den Erfprins van 12 Juli.

conforme aux conseils du Duc de Brunswic [1]). Je ne vois pas la possibilité que nous nous passions du Greffier: il est seul employé et le seul qui réunisse toutes les confiances. Lord Grenville traite cette affaire si mystérieusement que même tous ses collègues, ni les subalternes de bureaux ne savent le tout; il est déjà arrivé que le Roi a refusé de voir les pièces *in extenso*, pour l'autoriser par là de refuser la lecture à ses collègues. C'est Boejenk que j'envoye à Brighton cette nuit avec les paquets; il doit également y porter des lettres du Greffiier avec la proclamation d'Abercromby, la traduction hollandaise qu'il [2]) en a faite, et le projet de déclaration du Prince que l'on désire que soit remise en même tems. Cela est bien délicat et difficile dans l'exécution; en général les idées en sont bonnes, mais Lord Grenville a désiré qu'on y parle de vous et de votre père comme prêts d'y retourner. Il m'a paru qu'il suffisait de montrer vos bonnes dispositions à tous deux pour y revenir, mais que de vous annoncer dans ce moment était de trop, surtout votre père; mais je suis confirmé par ceci dans l'idée que vous devez au plus tôt vous rapprocher de la frontière. Je vous avoue que je crains beaucoup que votre père ne précipite sa rentrée, et si vous n'y êtes pas d'abord lorsque vous le pourrez sans vous exposer en Don Quichotte, nous pourrions y être avant vous, ce que je considérerais comme très malheureux, car nous ne sommes pas changés. D'ailleurs vous pouvez aller et venir selon les circonstances, et ceci n'est pas notre cas. Une fois là, il serait mille fois pis que votre père dût en repartir . . . . .

Je crois vous avoir dit déjà que le Duc d'York ira à la tête du grand corps d'armée destiné à suivre celui-ci, mais c'est encore un secret. Sur cela vous penserez comme moi; mais tirons-en le parti que nous pourrons. Rhoon écrit au Prince et lui demande une autorisation comme en 1794 pour lever des *Landzaten*; je ne sais ce que le Prince en dira, mais nous sommes menacés de la visite prochaine de Rhoon. Son frère Jean vient aussi d'arriver.

722. THOMAS GRENVILLE AAN LORD GRENVILLE, 27 Juli 1799 [3]).

. . . . . I agree entirely in your interpretation of Thugut's views respecting the Netherlands. I share with you likewise in your judgment of the embarrassment which arises from them. If there could have been any doubt respecting the intention at Vienna of resuming the sovereignty of the Low Countries, General Staray's proclamation of the 1st July puts it out of all

1) Bij zijn brief van 12 Juli aan de Prinses had de Erfprins copie gevoegd van een schrijven van den hertog van Brunswijk aan hem van 6 Juli, waarin het volgende voorkomt: „Je regarde la concurrence d'une escadre anglaise comme un objet de première nécessité pour réussir en Hollande: et si les préparatifs nouvellement faits en Groningue et en Frise rendaient tout projet sur le Zuiderzée inexécutable ou trop précaire, il faudrait diriger l'expédition maritime sur un autre point. Pichegru, avec lequel j'ai causé quelquefois sur ces matières, considère Scheveling comme un point propre pour débarquer au moyen de bâteaux plats; j'avoue que je préférerais Helvoetsluys ou la Brille, par la facilité de porter de là des troupes sur Dordrecht ou Rotterdam qui tendraient la main aux Prussiens qui s'avanceraient vers un de ces points."

2) „Le Greffier" nl.

3) *Grenville Papers* V, 194. — Uit Berlijn. — Particuliere brief.

doubt: and yet I am persuaded they renew their claim at Vienna more for the sake of bringing it to market, than from any real desire or intention of retaking it or of defending it when retaken. My objection to your project of nominal sovereignty is, that it will not secure to the Netherlands the certainty of Austrian protection; if the real sovereignty is not enough valued at Vienna to make this possession eligible to them, I do not see how a nominal sovereignty, with a rent-charge upon the country, could better engage their activity and interest in the defence of the country; besides which it seems to me very doubtful whether, with the nominal sovereignty vested in Austria, the authority of Holland or any other country could effectually be maintained there. I still incline to think that every reasonable plan should be pursued first to engage Austria to feel interested in heartily setting to work for the restoration of the Netherlands to the sovereignty of Austria, and that not by abandoning the attack on France to retake Mayence, but by agreeing with Great Britain for complete military co-operation in the war, and accepting the guaranty of Great Britain for the Netherlands, as you have proposed. I own I have more difficulty in believing that Austria will do this thoroughly, than I have apprehension from Prussia if it were done; Prussia no doubt would like the scramble for the Netherlands better than their return to Austria, but still I do not teach myself to believe that they would even make a military demonstration upon that subject, still less do I. think that they would step out of their neutrality for it. If however (as I much apprehend) Austria will give us no solid security for the protection of the Netherlands, but means to buy by their surrender a supposed right to strip the King of Sardinia or the Elector of Bavaria, or both, then I think you must resist that by endeavouring to hold back from Austria until she shall consent to consolidate the Low Countries with Holland, an arrangement to which I have no doubt that you may obtain the guaranty of Prussia. As to the immediate object of Vienna to resume the siege of Mayence, I do heartily hope that you will stoutly refuse it; and I cannot help considering that measure as being completely within your reach, by keeping them (from the fear of losing their Russian co-operation in Switzerland) to the execution of the plan which they had accepted . . . . .

723. THOMAS GRENVILLE AAN LORD GRENVILLE, 29 Juli 1799 [1]).

. . . . . Since I last wrote to you, I have found that the two Fagels are not as well satisfied as I have been of the Hereditary Prince being entirely cured of his *Prussomanie*; they have certainly more opportunities than I have of judging the Prince's real inclinations, and their opinion naturally leads me in some respect to distrust my own, but still I cannot help repeating that, although I see in him a very laudable ambition of working out the independence as well as the deliverance of his country, I do not see any traces of his wishing for Prussian connection in preference to English, and I cannot blame him for entertaning the desire, however impracticable, of not depending absolu-

1) *Grenville Papers* V, 203. — Uit Berlijn. — Particuliere brief.

tely on either country. Meantime, I cannot suspect him of any shabby management with them here, because he not only enters heartily into all English discussions with me, but the really seeks to direct his conduct by my opinion, and is anxious that I should advise him, even in this moment, to join in person the Goree expedition; a measure which he would not press so much upon me if he really wished to trust rather to Prussian than to British assistance for the re-establishment of his country and his family. I have, however, determined him to take an intermediate course; he sets out to-night and stops one evening at Brunswick in his way to Lingen, where he expects to arrive on the 3d of August. If his presence there should only increase the fermentation in the provinces of Groningen and Friesland without an actual explosion, that will embarrass the Batavian government, and in some respect divert their efforts and their attention; and he has promised the most extreme caution to prevent any real and declared rising until the English armament shall have landed. At that moment, if the disposition of the country and the new circumstances of the interior should be as favourable as they promise, it is thought that the Prince may, in that case, almost immediately obtain possession either of Deventer, Zutphen or Campen, from which latter place he may immediately have the benefit of the good disposition and assistance of the Texel fleet, if at that time they should declare in his favour. There is likewise a project stirring for Coevorden, which as you will see, is at no great distance from Lingen on the Ems. These are the speculations in the most favourable cases, and these the chances of the Prince being able to penetrate into the country from the German frontier. If, on the contrary, the first effect of the British possession of Helvoetsluys and the Brill has not the general influence which we are taught to expect, if the country does not in the first moment rise, and if the original plan of the arrival of the Russians be still found necessary and expedient, in that case, as three intermediate weeks will intervene, the Prince then wishes to embark at Norderney in an English sloop or frigate and go round immediately to Brill, from whence he thinks he can then more usefully communicate with the country . . . . .

I shall this morning make a large advance to the Prince out of the £ 13.000 which remains of the £ 15.000 originally destined to him, for this is precisely the moment and situation in which £ 5 or 10.000 may be of the most important service to him and to the success of his exertions. I will blame him when I see him act shabbily or negligently, but in all that I have yet seen, he has conducted himself with great good sense, good temper, activity and intelligence . . . . .

724. DE PRINSES AAN DEN ERFPRINS, 29 Juli 1799 [1]).

. . . . . Je crois que vous serez satisfait des proclamations que l'on vous envoie; elles me paraissent comme elles doivent l'être dans ces circonstances. Vous sentez que celle de votre père a été arrangée d'après le contenu de l'autre. Tout ce que je désire c'est que la coopération des Prussiens ne tardera pas une

---

1) H. A. — Uit Hampton Court.

minute après l'embarquement du général Abercromby, car si le corps sous ses ordres se trouvait seul au continent sans soutien de l'autre côté, je craindrais infiniment que cela ne cause bien des malheureux dans notre pays. Il sera imposible d'empêcher l'explosion partout si effectivement les choses sont déjà aussi mûres qu'on nous l'assure, d'ailleurs ces proclamations y invitent les habitans, mais ce premier corps anglais ne peut certainement pas les protéger partout, et il n'est aussi destiné que pour s'assurer de la Brille et d'Helvoet; j'entends cependant qu'il se prépare aussi une expédition pour l'île d'Ameland propre à faire une diversion de ce côté et s'assurer des Frisons et de Groninguois, cela me paraît une mesure fort sage, mais en même tems il faut toujours la coopération d'une armée continentale, et c'est le moment qui s'écoulera avant que celle-ci puisse agir, quelle que soit cette armée, prussienne, russe ou suédoise, que je crains pour notre pays. J'avoue que je le crains aussi pour vous, si vous pensiez à vous avancer plus loin que la frontière, à moins de trouver une force armée sous vos ordres, et des dispositions entièrement favorables. Il est impossible de vous donner là-dessus d'ici quelque direction, mais vous me pardonnerez si je vous recommande la prudence . . . . . [1]).

Le tout aîné des Hogendorp est retourné des Indes depuis peu, il est ici et il est d'abord venu chez nous; il a même demandé à nous voir encore avant d'aller au continent. Je crois qu'il faut se défier de lui, quoiqu'il fasse fort le zélé. Il a toujours eu de l'esprit, mais jamais de conduite. Je crois qu'il a servi le gouvernement batave à Batavia, et maintenant il va se justifier parce qu'on l'accuse de malversations . . . . .

725. DE PRINS AAN DEN ERFPRINS, 29 Juli 1799 [2]).

. . . . . Votre projet de constitution mérite un mûr examen. Avant d'y répondre, je vous dirai provisionnellement que je crois qu'il faut se tenir à l'ancienne autant que possible; laissant subsister les 7 provinces et le pays de Drenthe, mais donnant plus de poids à la Généralité et surtout conservant le titre de Stadhouder, gouverneur, capitaine général et amiral de chaque province, et tout ce qui pourrait peut-être se faire serait d'ajouter au titre de capitaine général et amiral de l'Union, celui de gouverneur général, mais jamais de titre plus haut; ou peut-être celui de Directeur de l'Union qui était celui qu'a porté notre aïeul Jean de Nassau. Celui de gouverneur général n'a depuis l'abjuration du Roi d'Espagne jamais été donné je crois qu'au comte de Leicester, ainsi peut-être ce titre pourrait choquer quelques personnes. Quant à la présidence des Etats généraux je crois que si le capitaine général de l'Union était gouverneur général ou Stadhouder comme on voudra l'appeler de la République des Provinces-Unies ainsi que de chaque province, on pourrait lui déférer que venant à l'Assemblée il pourrait prendre le préside, mais que dans son absence le président de semaine présiderait à l'assemblée. La même chose devait avoir lieu dans les besognes secrètes sur les affaires étrangères, celles sur les affaires militaires et celles sur les affaires de la marine,

1) Het volgende uit een naschriftje van 30 Juli, geschreven te Windsor. — Dirk van Hogendorp verzwijgt dit bezoek in zijn *Mémoires*.

2) H. A. — Uit Hampton Court.

ainsi que dans le Conseil d'Etat où le préside roulerait à l'ordinaire, car je crois qu'il est absolument nécessaire que le Stadhouder puisse s'absenter de la Haye quand il le jugera nécessaire et qu'il puisse aller dans la République partout où il voudra et hors du pays en en donnant connaissance, puisque dans son absence il faudrait quelque arrangement pour suppléer à son absence. Je crois que les Stadhouders auront assez à faire chez eux pour ne pas aller dehors, cependant je crois qu'ils doivent pouvoir aller dans les pays étrangers sans avoir besoin de permission des Etats, pourvu que l'absence ne surpasse pas trois mois dans le courant d'une année. Je crois par exemple qu'après les bontés qu'on a eu pour moi dans ce pays, il est nécessaire que j'y retourne au moins une fois pour remercier le Roi de ses bontés, et peut-être faudra-t-il faire pareilles visites aux souverains qui nous assisteront, mais si les Pays-Bas sont réunis à la République ou que j'en soye gouverneur général, il faut bien que je puisse être dans ces pays comme à la Haye sans que cela soit considéré comme une absence hors du pays, et puis en temps de guerre le Stadhouder doit dans ce temps-là pouvoir aller avec l'armée hors du pays s'il le croit nécessaire, tout ainsi bien que rester à la Haye à se morfondre à donner des audiences ou assister à d'ennuyeuses délibérations. Je crains beaucoup que de ne l'avoir pas fait me fera toujours passer dans l'histoire pour un pleutre. Dieu veuille que je puisse avoir l'occasion de montrer que je ne le suis pas . . . . .

Votre lettre à M. d'Yvoy touchant les catholiques me semble extrêmement bonne. Il faut se les attacher sans faire des démarches qui soient nuisibles aux protestans. Chez nous la religion protestante doit être dominante et la catholique tolérée, et la même chose doit avoir lieu pour les Pays-Bas ou la catholique doit être dominante et la protestante tolérée. Le gouverneur général doit rester protestant et avoir le droit d'avoir sa cour protestante et une chapelle protestante, mais du reste ne doit rien faire contre la publicité du culte catholique, et les Etats doivent rester catholiques, mais je souhaite souvent que l'Autriche ait les Pays-Bas de retour, ne voyant pas comment les choses pourront aller d'être Stadhouder des sept provinces et gouverneur général avec les droits de la souveraineté des dix provinces. Les pays de la Généralité devront-ils être réunis aux dix provinces ou aux sept? Le port d'Anvers restera-t-il ouvert, ou l'Escaut sera-t-il fermé de nouveau? Il faudra une forte armée et des places frontières du côté de la France pour n'en pas être entièrement dépendant, qu'elle soit royaume ou république . . . . .

726. BENTINCK-RHOON AAN DEN ERFPRINS, 29 Juli 1799 [1]).

. . . . . Il m'est d'autant plus agréable de répondre sur l'objet de la réunion, que c'est et que cela a toujours depuis dix ans été le sujet le plus agréable de mes rêveries politiques, et que je serais aux nues, si cela pouvait s'effectuer. J'ai lieu de croire qu'on s'en occupe sérieusement, et je ne vois rien de plus facile, ni de plus aisé et de plus simple dans le *modus quo*, à ce qu'à

1) H A. — Uit Varel. — De Erfprins had hem naar zijn meening over de reunie gevraagd bij brief van 9 Juli.

mon avis le Prince d'Orange doit être *souverain* de ces provinces sur le même pied que la maison d'Autriche les a possédées, en garantissant aux habitans la joyeuse entrée, et tous les privilèges qu'ils ont eus, et auxquels ils sont très attachés. En donnant alors à la maison d'Orange un plus grand pouvoir constitutionnel dans les sept Provinces-Unies, mes vœux seraient accomplis, de voir l'Illustre Maison de V. A. S. à un tel degré de pouvoir et de splendeur, et par là la possibilité que notre pays par cet accroît de grandeur géographique, pût reprendre l'influence politique dont il a joui jadis, et qu'il a perdu non par ses fautes seules, mais surtout par l'accroissement gigantesque de ses voisins.

Je crois que cette voie est la plus simple parce qu'on ne détruit pas les vieilles bases, ni de l'un ni de l'autre des pays; que les gouvernements des deux pays restent par là distincts, quoique réunis à un même grand but politique par un souverain, et un chef commun. Quant à moi, je préférerais de beaucoup une union et amalgame des 17 provinces, avec un souverain, et une assemblée d'Etats-Généraux générale, divisée en deux chambres, la chambre haute et basse dans le genre anglais. Mais ceci est un de ces *pia desideria*, dont l'accomplissement restera toujours une chimère, quoique toujours désirable à mon avis.

Avant que de finir je dois vous avertir, Monseigneur, de n'être pas étonné, et de ne pas vous laisser induire en erreur si par hazard il revenait à V. A. S. que je fusse froid et indifférent au sujet de cette réunion, ni de croire qu'il y a de la duplicité dans ma conduite et dans mes discours vis-à-vis de V. A. S., mais je crois que pour faire réussir cette affaire, *men niet moet schijnen te happig daarop te zijn!* et qu'on doit paraître n'y vouloir donner les mains qu'autant que les grandes puissances désirent que cela se fasse ainsi, puisque j'ai lieu de soupçonner que cela ne plaira pas également à tout le monde, et qu'on ne doit pas laisser trop entrevoir les avantages immenses qui en peuvent résulter.....

727. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 29 Juli 1799 [1]).

J'ai un rapport à vous faire, mon très cher père, que je tâcherai de faire aussi court que possible, étant sur mon départ qui est fixé à ce soir. J'eus déjà l'honneur de vous prévenir que les négociations étaient términées ici; de depuis les ministres anglais et russes ont eu une conférence finale et officielle avec le cabinet du Roi dans laquelle le ministère a répété ce qu'il avait déjà dit par l'organe du comte Haugwitz, et en conséquence de quoi le Roi déclarait vouloir entamer d'abord une négociation avec la France pour l'objet de la délivrance de la Hollande, ce qui ayant de nouveau été refusé par les ministres des cours, la négociation d'ici avec elles est entièrement rompue et le comte Panin est aussi déjà parti, ayant pris congé du Roi. A la suite de ceci j'eus un entretien avec MM. Grenville et Stamford, dans lequel nous convînmes que n'ayant plus rien à attendre de la part de la Prusse, et les projets d'expédition étant déjà très avancés par les mesures prises par l'Angleterre, l'intention étant d'opérer le premier débarquement les premiers jours d'août,

1) H. A. — Uit Schönhausen.

le moment était venu de tout organiser dans la République pour une révolution en annonçant le moment comme très prochain, et de me rapprocher des frontières, prenant pour prétexte de mon départ que vous m'aviez requis, et que je devais auparavant m'aboucher avec quelques personnes sur la frontière de la République. Ce fut de cette manière que je demandais un congé au Roi, qui me l'accorda d'une manière très grâcieuse, et je pris sur-le-champ mes arrangemens en conséquence. Par le pro-mémoire ci-joint *sub A* [1]) vous verrez ce dont je suis convenu avec M. Grenville de faire en ces momens, et c'est après lui avoir soumis le projet de proclamation ci-joint *sub B* [2]) que je l'ai arrêté. J'espère qu'il aura votre approbation, dans le cas contraire veuillez me faire connaître vos intentions au plus vite. Je me propose d'ailleurs de le soumettre au pensionnaire van de Spiegel si celui-ci vient me parler ainsi que je l'en ai prié. Les personnes auxquelles j'ai écrit ou fait parler sont presque toutes celles que vous m'avez indiquées. Quant au militaire je vous envoye *sub C* [3]) un rapport des personnes employées et des ordres donnés, et *sub D* [4]) un projet de pardon général pour les déserteurs pour avoir promptement beaucoup de soldats. Dès ce que je serai à Lingen je m'occuperai des lettres à écrire à tous les directeurs des provinces pour se charger de l'administration provinciale, et je m'occuperai également de celles pour former l'administration générale, ce qui peut avoir lieu avant mon départ d'ici. J'ai tâché d'engager Mollerus à venir vers moi pour concerter plusieurs objets concernant la Généralité. Des frontières je pourrai vous rendre un compte exact de notre position et je me flatte qu'elle sera favorable, du moins tout porte à croire que les esprits sont mûrs et les différentes personnes, Lynden, Brantsen, Spaen, Enghuizen, van der Haer et Humalda répondent des provinces de Gueldres, Overyssel, Frise et Groningue. M. Charles de Lynden m'a apporté un mémoire dressé sur les considérations de plusieurs notables et servant de réponse aux questions qui leur ont été proposées; je vous l'envoye *sub E* en y joignant une réponse *sub F* [5]).

..... Au sujet des changemens à faire dans la constitution et de plus de liberté à accorder aux catholiques, les avis semblent assez s'accorder. La lettre au sujet des catholiques a fait un bon effet; déjà les ordres sont donnés à tous les croyans d'être pour le rétablissement des affaires, et ne point acheter nos églises. Vous aurez vu que je leur ai moins fait espérer que vous seriez disposé à leur accorder, et je me flatte par conséquent que vous approuverez ma conduite. Au reste une lettre de votre part serait d'une utilité majeure, puisque cela les convaincrait encore plus de votre façon de penser à leur égard.

Je me trouve déjà en relation avec presque toutes les personnes que vous m'avez indiquées, et le serai ultérieurement avec les autres à proportion que je le pourrai.

---

1) Zie hierachter.

2) Over het verschil tussshen dit ontwerp en de proclamatie gelijk zij later is uitgevaardigd zie Koolemans Beynen in *B.V.G.O.* 4e reeks 6e deel, 177. Uitgezonderd van de amnestie werden Irhoven van Dam, Blauw, en de vier onderteekenaars van het tractaat van den Haag, welke echter verkeerdelijk worden opgegeven te zijn Hahn, Lestevenon, Huber en van Sonsbeeck (men leze: Paulus, Lestevenon, Pous en Huber).

3) Zie hierachter.

4) Dit stuk hier weggelaten.

5) Deze twee bijlagen zie hierachter.

[Bijlagen:]

Litt. A. — Schönhausen, ce 29 juillet 1799. Le moment où les projets des puissances alliées pourront être secondés par les bonnes dispositions que les habitans de la République manifestent de tout côté étant arrivé, il a été convenu entre Mgr. le Prince Héréditaire et M. Grenville que S. A. se rendrait préalablement à Lingen et de là sur la lisière des frontières, afin de s'aboucher avec quelques-uns des membres de l'ancien gouvernement dans les différentes provinces, et y diriger les mouvemens qui éclateront probablement à l'instant où les différentes expéditions projetées s'effectueront. — C'est dans le même but que M. Charles de Lynden est parti hier pour se rendre sur les confins de la Gueldre et pénétrer dans la province même, selon que les circonstances l'exigeront, afin d'y donner connaissance des intentions des puissances et préparer et concerter conjointement avec les personnes de confiance désignées à cet effet les différentes mesures à prendre. Un projet de proclamation qui a été goûté par M. Grenville vient d'etre conçu dans lequel les membres de l'ancien gouvernement sont invités et appelés à se charger de l'administration provisoire des provinces respectives, tant relativement aux finances, que pour ce qui concerne la police intérieure et l'administration de la justice, avec exception toutefois de ceux qui de l'une ou l'autre manière ont contribué à consolider le gouvernement actuel. Cette proclamation sera distribuée et affichée dans la République lorsque le moment sera jugé convenable. Si le temps le permet, elle sera soumise au jugement de quelques personnes de poids, avec lesquelles on se flatte de pouvoir se concerter sur les frontières.

Les membres d'une administration provisoire pour ce qui regarde la confédération des 7 provinces seront convoqués par lettres.

S. A. se décidera selon le degré de réussite qu'aura le premier débarquement des troupes anglaises et l'effet qu'il produira dans la République, à quitter les frontières pour se rendre à la Haye soit directement, ou bien en faisant par mer pour arriver à la Brille. Les personnes chargées dans les différentes provinces d'y organiser et préparer les changemens à faire, sont prévenues que des officiers ont été nommés pour prendre sur-le-champ le commandement des troupes, et sont informées de quels individus on a fait choix à cet effet.

Litt. C. — Aan de Generaal-Majoors van de Cavallerie A. Grave van Rechteren en L. van Oyen; aan de Collonels O. Grave van Stirum, van Plettenberg, Bentinck, Mackay, S. Grave van Stirum, Crause de Frens en van Dopff; en aan den Luitenant-Collenel van Schwartz. — Schönhausen 28 Juli 1799.

Het gedrag door UHWG. bij de ongelukkige staatsomwenteling van de Republiek in 1795 en naderhand gehouden, de bewezene aankleving aan den wettigen Souverein van den Lande en het vertrouwen dat ik in UHWG. kunde, dapperheid en moed stelle, zijn de redenen die mij bewegen om aan UHWG. het commando der troepen van den Staat en der gewapende ingezetenen dewelke zig te : : : : [1])

1) Bijgevoegd is de volgende „Lijste der officieren welke het commando zullen hebben in de differente provinciën en districten: 's-Hage en Zuid-Holland: generaal-majoor A. Grave

bevinden op te dragen, zoodra de proclamatie aan 's lands ingezetenen, hetzij bij een landing 't zij bij een aanmarsch van buitenlandsche troepen, ter kennisse van UHWG. zal gekomen zijn, niet twijfelende of dezelve zal alles wat in deszelfs vermogen is aanwenden om de vorige wettige regeering en de leden van dien, mits dat dezelve niet bij het tegenwoordige bestuur geemployeert geweest hebben, te herstellen, vooral wanneer dezelve zal vernemen dat zulks reeds in andere plaatsen van de Republiek geeffectueerd is . . . . . [1]).

Litt. E [2]). — 1°. *Point. — Zoodra de Russen aan den Rhijn gekomen zijn, diende men eene memorie aan Zijne Pruissische Majesteit te presenteeren waarin hem de situatie van zaken in de Republiek aangetoond wierd en opnieuw geinsteert tot volbrenging der garantie.*

Men meende, dat zulks best door den Heere Erfstadhouder of Erfprins van Orange zoude kunnen geschieden, medė uit naam van de leden het wettig gouvernement uitgemaakt hebbende, en ben dienvolgens verzocht zulks aan Z. D. H. voor te dragen.

2°. *Op te geven de namen der commandanten, sterkte der garnisoenen, dispositie der ingezetenen, staat der magazijnen etc.*

Het is niet mogelijk iedere reis op te geven de staat der magazijnen: men heeft dezelve in het voorjaar opgegeven, en is vooralsnog niet veel verandering daarin gemaakt; evenmin kan men wegens de eeuwigdurende verandering der garnisoenen en de continueele beweging der troepen juist opgeven het getal hetwelk in iedere plaats ligt, zijnde somwijlen de plaatsen heden geheel onbezet en morgen wederom met garnisoen. Daar er ook geene

---

van Rechteren; Amsterdam en omstreken: generaal-majoor L. van Oyen; Stad en Lande: collonel O. Grave van Stirum; Vriesland: collonel van Plettenberg (van de landzijde zig derwaarts te begeven) en luitenant-collonel van Schwartz indien het eerste daar is; Overijssel: collonel B. Bentinck voor het eerste oogenblik; graafschap Zutphen: collonel Mackay; Veluwe: collonel S. Grave van Stirum; Nijmegen en quartier: collonel Crause de Frens; Utrecht: collonel van Dopff; Zeeland: gedestineerd collonel van Rechteren Limpurg, majoor Detmers, ritmeester de Jonge."

1) „Aan den collonel van Dongen, de luitenant-collonels van Wevelinckhoven, van Heemskerck, van Burmania, Spengler, van Schinne, en den majoor van de Graaff, is de volgende order van Schönhausen den 28 Juli 1799 geëxpedieerd:

„Daar in kort de noodzakelijkheid zoude kunnen existeeren dat men de officieren van het rassemblement zoude van nooden hebben, zoo wordt UE. mits deze gelast, om zig met de uiterste spoed te begeeven naar : : : : :, zullende UE. wel doen van de officieren die zig in den omstreek van : : : : : bevinden in het geheim te verwittigen dat zij zich met de uiterste spoed en zonder dat zij hiervan iets mogen laten blijken ook derwaarts of in den omstreek begeven, opdat UE. hun hare nadere destinatieplaats aanwijzende, zij zig ten eersten op dezelve zouden invinden; — en zal UE. gehouden zijn om zoodra te : : : : : aangekomen is, aan ons te Lingen, waar wij bij provisie ons verblijf zullen houden, kennis te geven welke en hoeveele officieren UE. van deze onze ordre kennis gegeven heeft." — De destinatie van de vorenstaande hoofdofficieren is gefixeerd geworden: voor Vriesland: collonel Plettenberg, te Bentheim; luitenant-collonel van Burmania, te Meppen; — voor Overijssel: collonel van Dongen, te Bentheim; luitenant-collonel van Wevelickhoven, te Noordhoorn; — voor Gelderland: van Heemskerck, te Boekholt; van Schinne, te Wehl; Spengler, te Ysselburg; — voor Groningen: majoor van de Graaff, te Leer" (noot van den Erfprins).

2) Cursief de vragen waarop advies verzocht was; in staande letter de door van Lynden medegebrachte antwoorden.

vaste commandanten zijn, maar die even zoo dikwerf veranderen als de garnisoenen, kan men daaromtrent ook geene berigten geven. De dispositie der ingezetenen is zeer goed, op sommige plaatsen heeft men ook wederom de Orange cocarde willen arboreeren, ware het niet door de raad en den invloed der oude regenten belet geworden; — en men kan gerust verzekeren, dat zoo er een corps troepen nadert en den voet op het territoir van den Staat gezet heeft, de ingezetenen door alle mogelijke middelen derzelver pogingen zullen trachten te ondersteunen.

3°. *Of men verzekeren konde, dat men de steden Arnhem, Nijmegen en Zutphen zoude kunnen leveren.*

Dit vooraf te beloven is niet mogelijk, dependeerende zulks grootendeels van het getal en den aart der troepen, die in die plaatsen in garnisoen liggen. Dezen winter was men zeker van Doesburg en er is een oogenblik geweest, dat men die vesting had kunnen leveren, doch nu wederom ander garnisoen in dezelve liggende kan men er thans niet meer voor instaan, egter is dit zeker dat het grootste gedeelte van de armée gehegt is en blijft aan deszelfs capitein generaal en aan de oude regeering, dat de onderofficieren meest alle goed zijn en men van dezelve met het beste gevolg gebruik zal kunnen maken, doch dat men op hen niet tot deze of gene daad bepaaldelijk werken kan voor en aleer het oogenblik daar is dat een corps troepen werkelijk in beweging is ter onzer hulpe en op het territoir van den Staat gerukt zal zijn.

4°. *Hoedanig zoude men best handelen om bij een eventueelen inmarsch van Pruissische troupes terstond een regeering daar te stellen, en welke veranderingen en verbeteringen zoude men in de constitutie kunnen maken indien de Republiek hersteld wierd als zeven Provinciën? en hoedanig zoude het kunnen zijn indien Brabant aan dezelve toegevoegd wierd?*

Ter beantwoording van deze vraag dient vooraf geobserveerd te worden, dat daar het uithoofde van de tegenwoordige omstandigheden van de Republiek, waarin de demarches van de oude Regenten nauw geobserveerd worden, en men niet genoeg op zijne hoede kan zijn om zig te beveiligen tegen alle ontdekkingen, die de minste aanleiding zouden kunnen geven tot eene accusatie van tegen de thans ingevoerde orde van zaken te hebben willen conspireeren, en tegen de gevolgen, die daaruit zoude kunnen resulteeren; niet mogelijk is om de oude Regenten van alle de bijzondere provinciën, die wijd en zijd verspreid zijn, veel min een groot aantal van dezelve bijeenverzameld te krijgen ten einde om met dezelve in eene onderlinge bijeenkomst ruggespraak te houden en gezamenlijk te overleggen, wat er *casu quo* ten aanzien van de bovenstaande vraag zoude behooren gedaan te worden, hetwelk doch een zaak is, die zig niet gevoeglijk bij eene schriftelijke correspondentie, welke daarenboven allergevaarlijkst zoude zijn, laat behandelen, men zig dus thans bij provisie moet bepalen tot de gedagten van eenige der notabelste leden van verscheide en wel het meerdere gedeelte van vijf provinciën, die gelegenheid hebben gevonden om elkanderen te spreken en dit punt in rijpe overweging te nemen, en dewelke zig reserveeren om bij bequame gelegenheid ook de sentimenten van andere medeleden daarover in te nemen, en ondertusschen de hunne gaarne aan het beter oordeel van andere en in het bijzonder ook van den Heere Erfstadhouder en van den Heere Erfprins van Orange willen submitteeren.

De *eenparige* gedachten dan van voorzegde leden komen hierop uit dat bij

de herstelling van het oude gouvernement dadelijk zal moeten gezorgd worden voor twee zeer voorname punten als:

1°. dat er tot voorkoming van alle anarchie op het oogenblik eene wel geregelde regeering in behoorlijke activiteit werd gebracht, die onder protectie van de militaire macht, welke in het land zal komen, met nadruk kan en behoort werkzaam te zijn om de rust en goede orde met alles wat daaraan kleeft te bewaren en kragtdadig te maintineeren en al dat gene te verrichten, 'twelk het belang van het land zoude mogen vorderen, en

2°. dat daar een ieder die het welzijn van het land ter harte gaat, en die door ondervinding zig van de gebreken in de oude constitutie ingeslopen heeft moeten overtuigen, zal moeten convenieeren van de hooge noodzakelijkheid om eenige notabele veranderingen in de oude constitutie te maken, niet alleen om de oude gebruiken te verbeteren, maar ook om aan de Regeering zoodanige kragt en klem te geven, als er noodig zal zijn om het land uit de deplorabele staat waarin het gebragt is te redden en te herstellen, terwijl de langdurige burgertwisten en partijschappen reeds voor de Fransche overheersching de waardigheid en het aanzien van de hooge Regeering te veel verkleind en deszelfs macht te veel verzwakt hadden, dan dat zij zonder nieuwe veerkracht te bekomen in staat zoude zijn het gemeenebest weder op te rigten, nu alle fundamenten omverre geworpen, alle regten en wetten ten onderste boven gekeerd, de oude gewoontens verloren en de zeden meer en meer bedorven zijn, en om vervolgens ook langs dien weg het zoo hoog noodige vertrouwen tusschen den Heer Erfstadhouder, regenten en ingezetenen op vaste en solide gronden te vestigen, derhalven een der eerste plichten en werkzaamheden zal moeten zijn het daarstellen van zoodanige middelen, als tot bereiking van dit oogmerk meest geschikt zullen worden bevonden.

Dat aan de eene zijde dit laatste point op zigzelf een werk is van niet weinig moeite en omslag, waartoe vooral wijsheid, kunde, bedaardheid en belangloosheid vereischt wordt, ten einde om de ware gebreken der oude constitutie na te gaan en te onderscheiden van de harsenschimmen der moderne staatsmannen, de regte verbeteringen aan de hand te geven, en een geheel nieuw staatsgebouw gegrond op de Unie van Utrecht op te rigten.

En dat aan den anderen kant het uithoofde dat door zulk een lang verloop van tijd sedert de Fransche overheersching, waardoor alles verloopen en uit malkanderen geraakt is en zoovele notabele veranderingen van allerlei aart voorgevallen zijn, bijna ondoenlijk, ten minsten aan de grootste inconvenienten tot nadeel van het algemeen belang onderhevig zoude zijn, indien de leden der vorige regeering, voor zooverre zij nog subsisteeren, overal en op dezelfde voet en wijze als te voren, de regeering des lands terstond weder in handen zouden willen nemen.

Dat om alle deze redenen die desnoods nader zouden kunnen gemotiveerd worden, het noodig zal zijn dat er vooraf provisioneele beschikkingen gemaakt en een provisioneel gouvernement daargesteld worde om het land voor eene algemeene anarchie en wanorde te behoeden en eene goede en vaste grond te leggen voor zoodanige orde van zaken, als men vervolgens na rijpen rade zal willen invoeren en vaststellen.

Dat tot dat einde wederom twee bijzondere voorwerpen zullen dienen in 't oog gehouden te worden, namenlijk, het provisioneel bestuur van zaken in

alle de bijzondere provinciën en landschap Drenthe, en het provisioneel algemeen bestuur omtrent hetgeen het algemeene bondgenootschap aangaat.

Dat men derhalven om tot een besluit te komen van gedagten zoude zijn dat het navolgende plan zoude kunnen geadopteerd worden:

Dat door de commandeerende generaal en chef van het leger 'twelk tot herstelling der oude constitutie in de Republiek zal inkomen, zoo ras zijne troepen tot op de naaste grenzen van de Republiek zullen zijn genaderd, eene gemotiveerde proclamatie zoude behooren te worden uitgevaardigd en op de bekwaamste wijze overal verspreid en publiek gemaakt, waarbij met verklaring dat alle magten authoriteiten en officianten zonder onderscheid het tegenwoordig onwettig betuur uitmakende moeten gehouden worden vanzelf van hunne bedieningen vervallen te zijn en verplicht te zijn dezelve voor zooverre zij niet speciaal nog voor eenigen tijd zouden mogen worden gecontinueerd, op de tijd dat het bestuur wederom in handen van de wettige bestuurders mogt komen, dadelijk te verlaten, in de eerste plaats alle de leden van de respective hoven van politie en justitie en voor zooveel aangaat die provinciën, alwaar zich geene hoven van politie en justitie hebben bevonden, van die collegiën, welke aldaar in het hoogste ressort de politie en justitie geadministeerd hebben, zooals die alle op den 1sten Januari 1795 in alle de bijzondere provinciën en landschap Drenthe geconstitueerd zijn geweest (met provisioneele uitzondering nogthans in het algemeen van alle zulke leden, ministers en officianten welke eenig het minste actief deel aan het bestuur gedurende de overheersching in de eene of andere betrekking genomen hebben, of ook door daden getoond hebben de sedert den 1sten Januari voorsz. onwettig ingevoerde orde van zaken toegedaan te zijn geweest of dezelve direct of indirect bevordelijk te zijn geweest) zouden behooren te worden ingeroepen en geïnviteerd, en zoo veel noodig gelast, om dadelijk hunne functiën te hervatten, en provisioneel en tot daaromtrent door eene algemeene herstelling der wettige politieke authoriteiten nader zal zijn voorzien, het provinciaal bestuur van de regeering op zig te nemen, daartoe ook de vorige officieren en officianten in de respective districten en plaatsen, voor zoo veel noodig zal zijn met uitzondering nogthans als voren, weder in te roepen en in functie te stellen [1]), met personeele suppletie van de vacante of manqueerende voor de bewaringe van de publieke rust en veiligheid zoo veel in hun vermogen zal zijn te zorgen en te doen zorgen, alle mogelijke attentie nemen, en voorzieninge te doen omtrent alle publieke comptoiren, en speciaal te zorgen dat dezelve onaangeroerd blijven en niet vervoerd noch gespolieerd worden, en dus vooral diegenen welke in eenige posten van ontvangsten mogen zijn verantwoordelijk te stellen; de oude schutterijen, daar zulks noodig of nuttig mogte zijn, met uitzondering nogthans, te herstellen en in 't generaal alles te doen en te verrigten of laten verrigten, hetgeen het belang of den nooddruft van den lande zoude mogen vereischen.

Dat al verder bij die proclamatie mede zouden moeten worden ingeroepen en geinviteerd en zoo veel noodig gelast, de leden en ministers van de respective collegiën en commissiën van financiën in alle de bijzondere provintiën en

---

1) „Hier zoude kunnen bijgevoegd worden dat dezelve op hunne personeele verantwoording gelast worden alle daden van partijschappen te beletten" (noot van van Lynden).

landschap Drenthe alsmede de leden en ministers van alle de bijzondere stedelijke regeeringen in dezelve, zooals die alle insgelijks voor de Fransche invasie geconstitueerd zijn geweest, met uitzondering nogthans insgelijks van alle de zoodanigen, als hiervoren ten opzigte van de Hoven van Politie en Justitie reeds is gemeld en uitgedrukt, om hunne vorige functiën dadelijk weder te hervatten, met de speciale magt en faculteit om daar het gewicht der bezigheden of andere omstandigheden het noodzakelijk of nuttig zouden mogen maken, meerdere of andere leden of officianten tot hunne adsistentie provisioneel te kunnen of mogen assumeeren.

Dat wijders bij diezelfde proclamatie zoude behooren te worden benoemd eene commissie bestaande in een zeker aantal staatsleden of ministers, hetzij uit de vorige hooge vergaderingen van de Staten-Generaal en Raad van State, zooals die respectivelijk ook op den 1sten Januari 1795 zijn geconstitueerd geweest, hetzij uit de bijzondere provinciën, waartoe de personen door Z. H. den Heere Erfstadhouder of Erfprins vooraf zouden dienen te worden benoemd en opgegeven, ten einde om die bij name in de proclamatie te insereeren [1]).

Dat die commissie insgelijks zoude behooren te worden ingeroepen en geïnviteerd, en zooveel noodig gelast, om dadelijk het algemeen bestuur der Regeering omtrent al hetgeene het algemeene bondgenootschap zoo in deszelfs binnenlandsche als buitenlandsche betrekkingen en de directie te water en te land met al den aankleven van dien aangaat, *provisioneel* en totdat omtrent eene algemeene behoorlijke en wettige orde van zaken nader op een geregelde wijze zal zijn voorzien op zich te nemen, voorts om zoodra zulks gevoeglijk geschieden kan den Heere Erfstadhouder te verzoeken om zich weder in de Republiek te begeven en aldaar alle deszelfs hooge waardigheden en functiën weder te hervatten, en alsdan met Z. H. over eene algemeene herstelling der constitutie te raadplegen, tot dat einde het verbond der Unie van Utrecht na de letter en geest van dezelve te herzien, voorts een plan te concipieeren

---

1) „Verscheidene leden waren van begrip dat het beter en natuurlijker was, Z. M. de Koning van Pruissen de constitutie gegarandeerd hebbende, dat den commandeerende generaal die met een leger in Holland drong, dadelijk bij proclamatie de oude en wettige regeering, zoo en in dier voegen dezelve gecomponeerd was bij den intogt der Franschen (met uitzondering diergene, die eenig 't minste actief deel aan het bestuur gedurende de overheersching genomen, of getoond hebben de sedert Januari 1795 onwettig ingevoerde orde van zaken toegedaan te zijn geweest) noodigde hunne vorige posten te hervatten, welke alsdan immediaat ieder in den haare zouden kunnen benoemen eenige weinige leden, die met den Heere Erfstadhouder zouden kunnen handelen, en een plan ter herziening der Unie en verbetering der Staatsregeling concipieeren. Hetzelve diende binnen den kortst mogelijken tijd daargesteld te zijn en alsdan ter sanctie aan de Staten der respective provinciën overgegeven" (noot van van Lynden). — In een bijgevoegde lijst geeft van Lynden de personen op die zich geheel met het plan gelijk het in den tekst voorkomt, geconformeerd hebben; het zijn van Heeckeren van Enghuizen, Aylva, Ulbo Rengers, Dedel, van Stralen, Mollerus, de oud-griffier van het Hof van Holland Bodt, de raadsheer Brantsen, van Lynden van Blitterswijk, Schimmelpenninck van der Oye. — Voor het plan zooals het in deze noot is aangegeven hadden zich verklaard de burggraaf van Lynden, van Spaen van Biljoen, van Spaen van Voorstonden, van Lynden van Lunenburg. — Bentinck van Diepenheim, George van Randwijck, van Heiden van Reinestein, die gesproken waren, hadden hun antwoord nog niet aan van Lynden ingezonden. — Nog zouden gesproken worden Sjuk Rengers, van Hambroick, van Haersma, Huydecoper van Maersseveen, Jan Wolters van de Poll, en de oud-burgemeester van de Poll.

om hetzelve te verbeteren en te veranderen, zoo en in dier voegen, als tot herstelling van ingeslopene gebreken, en het vaststellen van eene wel geregelde constitutie met het ware belang en welvaren van den lande zal worden bevonden meest overeen te komen, met dat werk zoo spoedig doenlijk en met allen ijver voort te varen, en te trachten hetzelve door eene zooveel mogelijke algemeene goedkeuring van alle de leden van het Bondgenootschap op de meest wettige en solide wijze te doen approbeeren en tot consistentie te brengen.

Dat ondertusschen bij die proclamatie alle de machten, authoriteiten en officianten het tegenwoordig onwettig bestuur uitmakende zouden behooren te worden gelast om in hunne functie ieder in het bijzonder op hunne verantwoordelijkheid te blijven continueeren tot zoolang het bestuur door de herstelde wettige regeering of officianten respectievelijk uit hunne handen zal zijn overgenomen, met ernstige waarschuwing om inmiddels niets hetzij van penningen, chartres of papieren, of van wat natuur het ook zoude mogen zijn, te verdonkeren, weg te maken of achter te houden; dat bij dezelve proclamatie speciaal alle ontvangers verboden worden eenige de minste betaling hoe ook genaamd en aan wie het ook zoude mogen wezen bij provisie en tot nadere orde te mogen doen, hetzij uit krachte van vorige orders of wel op ordonnantie hetzij in vroeger tijd of nu af te geven door het sinds 1795 plaats gehad hebbend bestuur, waarvoor hunne personen, familiën en goederen verantwoordelijk zouden moeten worden gesteld.

En dat eindelijk nog bij dezelve proclamatie niet alleen in 't generaal alle in- en opgezetenen van de Republiek zouden behooren te worden geïnviteerd en ernstig vermaand om zich direct weder onder de gehoorzaamheid en protectie van hunnen vorige wettigen souverein en regeerders te begeven en derzelver wetten en bevelen met behoorlijke onderwerping te eerbiedigen, maar ook in 't bijzonder de troupes van den Staat zoo te water als te Lande zouden behooren te worden vermaand om zich dadelijk wederom onder de magt van hunnen wettigen souverein en van den heere capitein en admiraal-generaal en onder het opzicht en de orders van hunne wettige officieren te stellen [1]) en zich van alle exessen hoegenaamd, strijdig met de conservatie van de rust en goede discipline, zorgvuldig te onthouden; en alle de tegenswoordig in functie zijnde 's Lands officieren zoo te water als te lande mede zouden behooren te worden gelast om van het oogenblik dat zich de herstelde wettige officieren bij hunne respective corpsen mogten vervoegen hunne functiën te verlaten en dezelve in handen van die officieren weder over te geven, ten welken einde Z. H. den Heere Erfprince van Orange en Nassau in tijds de noodige schikkingen zoude dienen te maken om zulks op de meest bekwame wijze werkstelling te maken.

En hiermede meent men het tweede gedeelte der vrage mede beantwoord te hebben, kunnende men zig omtrent het laatste niet expliceeren, vermits zulks eene gansche verandering daar zoude stellen, en òf *de concert* met de

---

1) „Het kwam het geschikste voor dat den Heer Erfstadhouder of Erfprince in iedere provincie iemand benoemde onder wiens orders zij zich zouden kunnen stellen" (noot van van Lynden).

Belgische regeering zoude moeten getracteerd worden òf waarschijnlijk wel van de mogendheden geschikt zoude worden.

LITT. F. — Op het eerste, tweede en derde punt vallen geene remarques. — Op het vierde punt: De proclamatie welke bij den inmarsch der vreemde troepen behoorde gepubliceerd te worden, zoude niet door den commandeerende generaal, maar in naam en van wegen Zijne Hoogheid dienen uitgegeven te worden en wel op het oogenblik dat men op het territoir van den Staat treden zal. Ten einde voor het financieele, juditieele en de innerlijke politie te zorgen, zouden kunnen opgeroepen worden om eene provisioneele administratie op zich te nemen, diegene die met den 1sten Januari 1795 in alle provinciën en het landschap Drenthe wettig geconstitueerd zijn geweest, met uitzondering van alle degene welke leden van de onwettige Regeering geweest, of onder dezelve eenige verklaringe gegeven hebben, dienende tot bevestiging van het onwettig bestuur en afzwering van het vorige. De tegenwoordige regeering zoude oogenblikkelijk ontslagen kunnen worden, doch personeel verantwoordelijk blijven voor het gepasseerde, in het bijzonder wat de financiën aangaat, en zoude dus gehouden zijn zich niet te absenteeren en deszelfs functiën te blijven waarnemen tot tijd en wijle de leden van het nieuwe bestuur de vorige in hunne plaatsen vervangen zullen hebben.

De comptabelen zouden op hunne posten moeten verblijven totdat hun de rekening afgevraagd is en zij dezelve afgelegd hebben.

Het provisioneel bestuur zoude moeten zorg dragen dat een wakend oog op de comptoiren gehouden wordt, en wanneer zulks vereischt wordt tot dien einde bekwame personen aanstellen.

De leden van het provisioneele bestuur omtrent hetgeen het algemeene bondgenootschap aangaat, zouden niet bij proclamatie maar middels brieven van voorschrijving bijeengeroepen en genoodigd worden zich terstond te begeven alwaar de omstandigheden zulks zullen vereischen, 'tzij binnen 's lands of wel op de grenzen.

Wat het punt der veranderingen of verbeteringen in de constitutie aangaat, diende de Unie tot basis aangenomen te worden, en zoude omtrent het zelve den Heer Erfprins (welke daartoe door zijn Heer Vader geauthoriseerd is) met de leden van het provisioneele generaal bestuur in onderhandeling treden.

728. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 29 Juli 1799 [1]).

..... J'ai l'espoir de voir le pensionnaire van de Spiegel sur la frontière, l'ayant fait inviter de venir m'y trouver, et en ce cas je tâcherai de l'avoir pour conseiller et de lui soumettre ma proclamation .....

Voici le rapport de Verhuell au sujet de sa conversation avec van Braam; de depuis je suis informé que François Fagel lui a fait parvenir l'ordre de mon père et qu'ils s'aboucheront ensemble à Amsterdam dans une huitaine. Pour lors van Braam répondra à mon père; il n'a pas voulu le faire plus tôt, Capellen étant absent .....

1) H. A. — Uit Schönhausen. — Vgl. *Leven van Verhuell* I, 116.

La défiance a peut-être un peu embarrassé ces derniers tems M. Grenville vis-à-vis de moi, ayant craint que je puisse me joindre à la Prusse pour faire notre affaire sans l'Angleterre. Remarquant ceci j'ai tâché de le mettre à son aise. Vis-à-vis du Roi et de Haugwitz j'ai dit que je me rendais d'abord aux frontières avant de vous joindre, et Haugwitz m'a assuré que tous nos émigrés pouvaient aller et venir partout sans inconvéniens . . . . . Je pense que mon séjour sur la frontière ne sera pas long, et que dans deux à trois semaines nous serons plus avancés . . . . .

L'affaire de la Belgique n'est pas ajournée, mais le pire est que M. Grenville ne veut pas donner les fonds nécessaires, et sans ceux-ci il est impossible de faire de grands efforts. Grenville reste provisoirement ici, Stamford également; ensuite j'espère qu'eux et le comte Panin viendront à la Haye.

[Bijgevoegd het rapport van Verhuell, zonder datum, gericht aan van Heeckeren van Enghuizen.]

Dewijl UHWG. het noodig oordeelt om het gesprek met den officier die u bekend is, hetwelk ik d'eer gehad hebbe u mondeling mede te deelen, op het papier te hebben, zoo zal ik trachten met exactitude daaraan te beantwoorden.

Mijn bezoek aan hem op zoo een ongelegene plaats baarde hem verwondering en deed ons discours dadelijk daarheen wenden daar ik het hebben wilde, met hem te antwoorden dat de vriendschap welke er sedert zooveel jaren tusschen ons plaats had en de diep vernederde toestand van ons vaderland daar de drijfveer van was. Zijn goed hart deelde hierin en deed ons voor een moment tot onverschillige dingen overgaan. Dan weldra keerde zig ons gesprek weder tot datgeen dat ons beide het meest ter harte ging, met ons onderling te avanceeren dat ons vaderland tot eene laagheid gezonken was, welke niet toeliet zonder ontroering op vorige tijden terug te zien. Dit, beleed hij mij, werkte met een onbegrijpelijk vermogen op hem, terwijl hij een partij moest volgen, die geheel tegen zijn manier van denken streed; ik stemde hem toe dat zulks voor een man van eer bitter moest zijn, te meer daar dezelve partij, die hij genoodzaakt was te volgen, welligt binnen weinig tijds zig in zeer critique omstandigheden zoude kunnen bevinden, en alsdan zijn positie nog onaangenamer kon worden, nadien men hem tot dingen zoude kunnen verpligten, die ik overtuigd was dat hij verafschuwde.

Deze gedachten bekende hij mij dat ook verschillende malen pijnigende bij hem opgekomen waren. Dewijl hij dagelijks al de nieuwspapieren las, zoo was hij niet onbewust van hetgeen er buiten 's lands omging. Dat hij over 't zelfde onderwerp meermalen met eenige van zijne confraters gesproken had, en men zig onderling vroeg: wat zal er van ons worden zoo de boel nog meer in de war gestuurd wordt, als hij tegenwoordig is? en ligtlijk in dien nood ordre konden ontvangen om met de schepen naar Frankrijk te zeilen; dat zij daarop reeds de resolutie genomen hadden, om daar nimmer toe te komen. Dit gezegde gaf mij aanleiding, om te vragen hoe d'officieren en equipagiën gezind waren? die hij mij antwoordde (een zeer klein getal uitgezonderd) alle een zeer levendig attachement voor het oude gouvernement bleven behouden, en van tijd tot tijd niet nalieten om heimelijk hun wenschen te kennen te geven, dat dit eens weder aan de regeering mogt komen, en zelfs velen van

hen neffens hem verwagtten dat dit vroeg of laat moet gebeuren. Ik zeide hem hierop, dat men vrij algemeen van dezelfde opinie was, en het deel dat ik in zijn sort nam, mij deed vragen wat er dan in 's Hemels naam van hem stond te worden, wanneer hij bezield met die warme gevoelens van affectie voor het huis van Orange en de oude constitutie, dit gewenschte tijdstip lijdelijk afwagtte! Hierover ongeduldig wordende, zeide hij: „Men beleedigt mij, wanneer men in twijfel trekt, dat ik niet alles zoude doen wat ik behoudens het caracter van een eerlijk man zoude kunnen verrigten om mijn vaderland uit den abjecten staat, daar het in gezonken is, wederom op te helpen beuren: maar wat kan ik doen in den toestand daar ik mij in bevinde?" — „Wat gij zoudt kunnen doen!" antwoordde ik hem levendig hierop, „er is alles voor u te doen! dit dependeert alleen van uwen goeden wil, en zijt in staat, om door eene manlijke daad voor altijd den blaam uit te wisschen, welke gij voor lieden die u minder als ik kennen, door te dienen op u gelegd hebt. Gij kunt uw vaderland en het Huis van Orange den gewigtigsten dienst bewijzen, die men van een individu vorderen kan." Dit voorstel bragt zijnen wakkeren aart geheel in oproer, en hij vroeg mij met enthousiasme: „Wat moet ik doen! ik begin te begrijpen dat uwe redenen meer in zich bevatten dan gij mij tot hiertoe gezegd hebt." — „Verleen mij een oogenblik gehoor," zeide ik hem, „en ik zal u zoo kort mogelijk mijne gedachten hieromtrent mededeelen. Het tegenwoordig gouvernement, zoo zulks dien naam verdient, hebt gij mij meermalen geavoueerd dat al hun gezag bij openbare usurpatie verkregen heeft, en de heiligste banden van ons vaderland met voeten treedt, dus is het de plicht van ieder man, wiens hart wel geplaatst is, deze vernederingen, die ons hierdoor aangedaan worden, op te doen houden; alle verbintenissen, die men hiermede strijdig aangegaan heeft, zijn daardoor nul en kunnen niet in aanmerking komen. God zegent de wapens der vorsten die moed genoeg hebben, om den algemeenen vijand nogmaals het hoofd te bieden. De nieuwstijdingen zeggen u, dat zij overal met een arm der wraak teruggeslagen worden: dit kan niet missen of moet invloed op ons land hebben; zullen wij dan als oude wijven den tijd afwagten totdat die genereuse volkeren, die mede voor ons vegten, ons het hatelijk juk afrukken, 'tgeen wij zelf afwerpen kunnen? Wat zoude u dan beletten, wanneer de zaken van binnen meer tot rijpheid komen, om al de chefs bij u te vragen, en na hun militairement onthaald te hebben, bij het dessert op te staan, zonder een woord te spreken een paar pistolen te halen, die voor u neder te leggen en met fermiteit aan uwe gasten te zeggen, dat gij onderricht waart, dat het gelukkig moment geboren was dat men binnen in het land wederom zijn wettigen souverain terug had, dat zij als brave zeelui de laatsten niet moesten zijn, om het schandelijk juk, dat zij sedert lang veracht hadden, af te werpen en daarom bij hun de vorige ordre van zaken ook wederom moesten invoeren, Prins Willem de Vijfde als hun admiraal-generaal aannemen, en alles op den ouden voet terugbrengen. Dat gij hem, die hier in oppositie tegen treedt, zult aanmerken als uw vijand (dewijl alles van het moment afhangt, moet dit ook werkelijk zoo zijn, en hem op de kop schieten, die zulks zogt te beletten). De voorzigtigheid vordert om de commandant die zeker ter neder geslagen zal zijn te zeggen, dat tot voorkomen van alle desordres gij het noodig oordeelt om u zoolang van zijn persoon verzekerd te houden en totdat er een hooger ordre komt, een ander het commandement opnemen zal;

dat gij echter met uw leven instaat, dat hem niets te leeden zal gedaan worden. Vraagt aan uw cameraads of iemand iets tegen uw voorstel heeft, dat zeker na hetgeen gij mij van hen gezegd hebt, geen plaats zal hebben; beraadslaagt onderling dat een ieder in allerijl naar boord van zijn schip gaat, daar 't zelfde dan aan hun equipagiën mededeelt; vlieg gij naar boven, om zulks aan uw volk te doen. Laat de vlag neerhalen, het vrouwmensch er uitscheuren en gezuiverd onder het geroep van hoezee! weder ophijschen! Dit geheele werk zal in den tijd van tien minuten gedaan zijn en gij hebt de groote satisfactie van de geheele vloot gesauveerd te hebben."

Mijn vriend, die mij gedurende dit gesprek reeds verscheidene malen zijne goedkeuring te kennen gegeven had, vloog nu op en antwoordde mij: „Dit plan is volkomen zoo uit te voeren! Het behaagt mij, ik geloof wanneer het goed gedaan wordt, dat het niet missen kan; mogt het moment maar nabij zijn!" Ziende dat hij volkomen in mijne denkbeelden trad, zeide ik hem: „Nu, mijn vriend, wijl ik zie dat het geheel uw goedkeuring heeft, zal ik u dan zeggen, dat mijne propositie niet alleen uit mij voorkomt: de Prinsen van Orange laten u zulks doen; zij weten dat de manier van denken van het zeevolk en principaal van u niet verbasterd is. Zij doen u verzekeren, zoo gij in dit uw genereus werk hulp noodig hebt, dat u dezelve van 't Engelsch esquader voor Texel kruisende zal gegeven worden, en ik sta u borg, dat zij u als hunne geallieerden zullen behandelen, en men uwe diensten niet zal vergeten."

Hierna vervielen wij in détail over 't bovengemelde ontwerp, en stemde hij nogmaals toe, dat hij het volkomen uitvoerlijk beschouwde en zig met d'executie van dien wel wilde chargeeren, doch dat hij het noodzakelijk agtte, dat er dadelijk een oud-officier bij de hand was, die het commandement en chef op zig nam, waardoor de schepen in andere zee en havens liggende, van zelven zouden volgen. Vervolgens vroeg hij mij wat mijn missie te dien opzigte in zig bevatte, 't welk ik hem geheel mededeelde, en gaf hem te kennen, dat het voor 't moment alleen preparatoir was, dewijl men niets risqueeren wilde, zonder van de reussite zeker te zijn, en daarom het best zoude zijn om vooralsnog geen ander hiervan confidentie te maken; zoo hij echter nodig oordeelde om nog iemand, die hij zoowel als ik volkomen vertrouwde, daar mede in te betrekken, zulks goed zoude zijn om de uitwerking te faciliteeren; overigens begreep hij dat alles van 't moment afhing en er vooruit niets gedaan konde worden. Inmiddels, dagt hij, indien het gevaar voor de Republiek meer naderde, men het razend besluit zoude kunnen nemen om de vloot naar Frankrijk te doen zeilen; dat zij hier wel aan niet obedieeren zouden, maar dat alle oppositie binnen de havens moeilijk zoude zijn, zoolang zij meester van de batterijen bleven. Ik sloeg hem hierop voor, wanneer zulks mogt gebeuren, gezamentlijk naar zee te zeilen, en zig met de Engelschen te conjungeeren. „Goed," zeide hij, „maar ik beef als ik denk dat men ons in een verkeerd daglicht zal beschouwen en ons laagheden aan zal doen die ik u zweere dat ik nimmer onder de Hollandsche vlag zal dulden, en mij eer zal laten vernielen dan die te ondergaan. Als hunne geallieerde zullen wij, gedwongen om ons vaderland te verlaten, ons gaarne bij hen voegen; maar als geconquesteerde, begeer ik liever met mijn schip te zinken; onze equipagiën zijn goed gesteld, en zullen vechten tegen wien ook het is, wanneer zij goed aangevoerd worden. Dit liever, dan dat men ons als ellendige bannelingen beschouwe."

Ik verzekerde hem, dat ik volkomen overtuiging ontfangen had dat hij daarvoor niet behoefde te vreezen, dat ik het idée zelve te veel verachtte om hem iets te kunnen raden, dat hem, of de Hollandsche vlag oneer aan zoude kunnen doen, maar dat men hem ten vollen konde assureeren, wanneer de Engelsche verwittigd wierden dat zij met geen vijandelijke oogmerken buiten kwamen, en met Hollanders en geen Bataven te doen te hebben, hun geen avanies hoegenaamd zouden aangedaan worden; dat den Admiraal-Generaal zelf begeerde dat zij bij hunne komst in Engeland zig terstond onder zijne orders zouden stellen. „Hier stem ik geredelijk in toe," zeide hij, „en begeer niets anders."

Hierop beraadslaagden wij, wat het beste middel zoude zijn, wanneer 't moment voor het een of ander daar mogt zijn, om den commandant van het Engelsch esquader daarvan kennis te geven, dat hij dagt het best en onmisbaar kon geschieden door een vertrouwd persoon daarheen met een klein vaartuig te zenden. Zoodat onze laatste bepaling wierd, daar ik verslag van zoude doen: dat men ingevalle van eene omwending op de vloot, en adsistentie noodig hebbende, of genoodzaakt wordende om uit te zeilen, daarvan op de bovengemelde wijze aan den commandant van 't Engelsche esquader kennis zoude geven, alles in de veronderstelling van in den volkomensten zin als geallieerden met hun te handelen, en dat de gesteldheid der Republiek toeliet om iets diergelijks met vrugt te kunnen doen.

729. LORD GRENVILLE AAN THOMAS GRENVILLE, 30 Juli 1799 [1]).

..... We are now looking to a counter-revolution in Holland; we have in that case the same difficulties to overcome which we did not overcome but yielded to in 1787 and 1788. Lord Malmesbury was then much more occupied with his own honours, than with the permanence of the system he had re-established. You know in what hands the direction of foreign affairs here was then placed. Everything was left to take its course, and a worse course things could not have taken. So far from improving the advantages which that revolution had afforded him, the Prince of Orange was found in every respect weaker and more unprovided in 1794 than he had been in 1786.

This we must now prevent, for you will not think so ill of me as to believe that I should like to leave it to my successor to say of me what I have just said of the Duke of Leeds. I had for this purpose long cherished the hope that you would indeed, as you propose, return from Berlin through Helvoetsluys, but not without making a longer stay in Holland than you reckoned upon. The functions of British Ambassador there at such a period would not be unworthy even of your talents, nor could your desire of doing real and permanent service easily find more ample gratification elsewhere.

Latterly, however, seeing the good your are doing at Berlin, and influenced by one consideration only, that of a superior personal knowledge of the individuals which Lord Malmesbury has, and which you have never been in the way of acquiring, I had, notwithstanding my objections to his

1) *Grenville Papers* V, 212. — Particuliere brief. — Uit Dropmore.

conduct afther the last revolution, looked to sending him there pretty soon after Abercomby's sailing, trusting that though he had done nothing or next to nothing of himself, yet he would well and actively execute the instructions he might receive. He is, however, now so ill as to put this wholly out of the question, for, even if he should so far recover as to be able to bear the voyage, we want there the energy of such a mind as yours, not the languour of a valetudinarian.

I come back therefore to my original idea, and I come back to it with much more satisfaction than the other project ever afforded me. You must prepare yourself therefore to receive a proposal in form that, as soon as any appearance of Stadtholderian government shall have been re-established at the Hague or elsewhere, you should proceed there to take upon you the character and functions of Ambassador Extraordinary, charged with the whole political direction of that shapeless mass which we must, now or never, reduce into a form of efficient and permanent utility to ourselves, instead of leaving it, as it has been for a century, a dead weight on our exertions whenever it has not been turned against us.

I have attentively considered, as it is my duty, the means of doing this. It would be too long to detail them now, and I shall have occasions enough of explaining them, as I trust, to H. M.'s Ambassador at the Hague, because I am confident the proposal is one that you *cànnot* decline, and I hope it is one you would not wish to decline . . . . .

730. P. U. RENGERS AAN DEN ERFPRINS, 31 Juli 1799 [1]).

Il y a longtems que je n'ai eu l'honneur d'écrire à V. A. S. J'ai cru qu'il y avait de l'indiscrétion de ne l'entretenir que de nos malheurs. Elle n'en a eu que trop sa part. Présentement, que le bon Dieu fait reluire l'espoir à nos yeux, permettez, Monseigneur, que je vous témoigne notre vive impatience (de mon épouse, ainsi que de moi) de revoir Vos Altesses. Accoutumés aux chagrins depuis si longtems, nous avons de la peine encore de nous représenter distinctement un bonheur tel que celui de voir Vos Altesses au milieu de nous. Il semble néamoins qu'il est permis de s'en flatter. Cela m'a encouragé de mettre sur le papier quelques réflexions. Elles sont informes; je les ai rédigées dans ma retraite, dénué de tous les secours dont on aurait besoin pour une tâche pareille, mais quand elles ne serviraient qu'à aider Vos Altesses à fixer leur attention et leurs idées sur les différents points qui demanderont leurs soins lors de la restauration, j'ai cru que mon zèle ne serait pas tout à fait perdu . . . . .

[Bijgevoegd de volgende memorie:]

. . . . . Il est hors de doute que l'incertitude du sort des Pays-Bas catholiques rend toute détermination finale sur le meilleur gouvernement futur de notre patrie impossible. Ce serait matière à une discussion aussi intéressante que difficile que d'examiner sous tous les points de vue, si la réunion des 17

1) H. A. — Plaats niet aangegeven.

provinces nous serait avantageuse, mais comme les intérêts actuels des grandes puissances de l'Europe régleront le sort des dits pays, il semble qu'une telle discussion est pour le moment moins nécessaire. Peut-être que les changemens que l'Europe politique a subis depuis un siècle et demi, et des intérêts nouveaux que le temps a fait naître, rendraient aussi pour notre patrie salutaire une chose que l'on regardait jadis comme nuisible; peut-être que la prévention que l'on a eue contre cette réunion était plus fondée sur la haine de religion, la jalousie de commerce et la crainte de l'agrandissement de la maison d'Orange, que sur l'esprit et les premiers principes de notre constitution. Quoi qu'il en soit, il est certain que si elle s'effectuait, il faudrait adopter le gouvernement monarchique, ou bien, si on voulait conserver la constitution républicaine, la forme fédérative serait plus nécessaire qu'elle ne l'a jamais été, parce que plus un état s'agrandit et plus l'unité devient incompatible avec les principes républicains. Il est impossible d'approfondir une matière aussi vaste sans devenir prolixe; mais en la traitant, il ne faudrait pas perdre de vue que jamais les 17 provinces n'ont fait un même Etat, encore qu'elles aient été sous la domination d'un même Prince, et que ce sont la nature des choses, la constitution la plus ancienne de nos provinces, aussi bien que les événemens, qui les ont divisées. Cette réflexion n'est pas moins nécessaire en examinant les changemens qu'on sera obligé de faire dans notre constitution, au cas que la République ne reçoive aucun agrandissement, mais garde à peu près ses anciennes bornes. Dégoûtés par nos malheurs et se rappelant avec amertume tant de divisions et de troubles qui les ont précédés, presque tout le monde désire un autre gouvernement, et beaucoup de personnes voulant couper ce nœud gordien, languissent (pour le moment) après une monarchie limitée, en imitation d'autres Etats, qui y ont trouvé leur sûreté et leur bonheur. On devrait examiner d'abord, si on trouverait dans ce pays-ci les élémens d'une bonne monarchie; faute de quoi on se mettrait peut-être dans le cas d'avoir établi un gouvernement qui serait en contradiction avec toutes les relations physiques, morales et politiques de la nation, et d'avoir exposé imprudemment la maison d'Orange à l'envie, la haine et une foule de désagrémens qui s'en suivraient. Qu'il est bien plus sensé de demander une constitution qui soit du goût de la nation, et qui se rapproche autant que possible de l'ancienne!

Il n'y a point en Europe de gouvernement qui soit l'ouvrage d'un législateur. Tous ont été le produit des circonstances les plus impérieuses, et c'est se méprendre singulièrement que de tirer de là même une raison de les condamner. Comment en effet l'homme du génie le plus étendu, l'homme le plus judicieux pourrait-il trouver une constitution meilleure pour notre patrie que celle qu'une nécessité de se défendre pendant l'espace ds 80 années contre la puissance la plus formidable de l'Europe, a donné à nos ancêtres? Et qui oserait se vanter d'en savoir plus qu'un Guillaume Ier et ses frères à cet égard? Remontons donc à leurs principes, et entrons s'il se peut, dans leur sens, pour juger des défauts de notre gouvernement, et pour trouver les remèdes.

L'esprit de l'Union d'Utrecht et de notre première constitution a été, sans contredit, l'indépendance des provinces pour leurs administrations particulières, et l'unité pour les affaires générales. Mais en envisageant le pacte fédératif sous ce point de vue, on ne doit jamais oublier que l'influence des Stadhouders

était le premier ressort de tout l'ouvrage, et devait être pour la suite l'âme de notre constitution, quoiqu'il fût impossible par la nature de la chose même d'en faire mention alors. Cette influence, contre laquelle on a taut crié, était cependant le pivot de l'Etat, la pierre augulaire sur laquelle tout l'édifice reposait; bien loin d'être injuste, elle était absolument nécessaire, — bien loin de pouvoir être bornée par des instructions, elle ne pouvait devenir dangereuse que quand on lui aurait prescrit des limites. Elle devait aller en augmentant avec les besoins de l'Etat. Aussi telle a été la marche des événemens, et malgré tant de révolutions, malgré tant de tentatives et de moyens employés pour détourner le courant naturel des choses, la corruption des principes républicains a été en croissant, et le dernier Stadhouder a toujours été plus grand en autorité que le précédent. Plût au ciel que cette influence ne se fût pas perdue dans les tems qui ont devancé nos malheurs!

Ces principes généraux ne sont pas ici de simple spéculation; ils doivent nous aider à trouver le remède à nos maux. Nos mœurs nationales, nos divisions, la conquête, le déclin de la dignité d'un gouvernement jadis respectable et respecté, les principes destructifs enfin d'égalité et d'insubordination, qui ont gagné plus ou moins tous les ordres des citoyens, rendent l'unité du pouvoir et l'influence du Stadhoudérat plus nécessaires que jamais. Cette unité comme il a été dit, a été de tout tems de l'esprit de la constitution; la mort prématurée de Guillaume Ier, les divisions qui ont eu lieu sous Maurice, la politique intéressée et ambitieuse de Jean de Witt surtout, et le partage du Stadhoudérat entre deux branches de la maison de Nassau, ont fait perdre cet esprit, ont substitué à cette unité des prétentions sans bornes des provinces, et ont établi une diversité d'intérêts et des jalousies sans fin entre le Stadhouder de l'union et les régens. Il paraît donc qu'en conservant la forme, autant que possible, à laquelle la nation est accoutumée depuis deux siècles, et surtout les noms des choses, auxquels on s'attache souvent plus qu'aux choses mêmes, on doit tâcher de rétablir les anciens et premiers principes. Ne pourrait-on pas rétablir le Conseil d'Etat des premiers tems sous le nom d'Etats-Généraux et de Hauts et Puissans Seigneurs, en combinant les deux collèges qui ont existé jusqu'ici? On bien si on voulait les conserver tous les deux, ne pourrait-on pas unir davantage leur activité, en les rendant semblables par la nomination des membres des Etats-Généraux qui agiraient comme ceux du Conseil d'Etat, abstraction faite de leurs provinces, et sans recevoir d'elles aucune instruction? Toute communication entre *ce* ou *ces* conseils de l'union et les provinces se ferait par lettres, et on retrancherait ainsi tout d'abord une grande partie des anciens sujets de dispute et de division entre elles; les députés ne seraient plus de simples commis d'expédition, et le secret, là où il est nécessaire, serait bien mieux observé. Car soit dit en passant, le secret est un moyen indispensable d'administration. Rien n'en importe tant aux peuples, ni rend un gouvernement si respecté; rien ne l'avilit par contre autant que la publicité.

Il paraît raisonnable de donner alors aux provinces un nombre plus grand de députés aux Etats-Généraux à proportion plus ou moins de leurs richesses et de leur population, à peu près comme cela a eu lieu jusqu'ici au Conseil d'Etat; puisque les Etats-Généraux ainsi composés formeraient une espèce de représentation générale de la nation, juste et nécessaire dans tout Etat modéré et bien réglé. Ce nombre une fois fixé les membres inutiles seraient exclus de

cette assemblée, qui n'aurait plus comme ci-devant l'air d'un club politique. La forme des délibérations de l'assemblée, la nomination des députés, le tems de leur séance, leur comptabilité après leurs commissions finies à leur commettans, leur comptabilité durant celles-ci, ou le *forum* devant lequel ils seraient justiciables, aussi bien que les ministres, sont des points qui ne seraient pas assurément indifférens, mais on croit ne pas devoir entrer ici dans ces détails, et d'autant moins qu'on n'a pas la prétention de donner ces idées comme une règle à suivre, mais comme des considérations qui pourrait aider peut-être à résoudre le grand problême. En conservant les ministres que l'on avait ci-devant, et sous les mêmes noms, et en faisant avec précision les objets de leurs travaux, on en aurait un pour les affaires étrangères, un pour les finances et les affaires de la guerre, un pour la police et la justice de la Généralité, auxquels ou pourrait en ajouter un quatrième, affecté plus particulièremenl aux délibérations de l'assemblée, et tous ensemble pourraient servir de conseil préparatoire au Stadhouder. Peut-être pourrait-on les rendre responsables des avis qu'ils auraient donnés et de ce ceux qu'ils n'auraient pas donnés, puisqu'un des vices de notre gouvernement a été que les ministres de toutes les assemblées, tant de la Généralité que des provinces et villes, avaient plus d'influence que les autres membres du gouvernement, et moins de responsabilité, parce qu'ils n'avaient pas de voix concluante. Une assemblée qu'il faudrait surtout conserver, est la chambre des comptes; elle était et devra être encore la source de la confiance de la nation, et de la tranquillité des provinces sur l'administration des finances. Il serait même expédient de l'agrandir pour le nombre des députés, et d'étendre ses droits dans la liquidation des comptes, et les considérations ou oppositions qu'elle trouverait convenables.

On demandera sans doute, que deviendra après tout cela la souveraineté des provinces pour les affaires générales? A peu près ce que l'Union d'Utrecht en a ordonné. On croit que ce pacte fédératif ne rencontrerait dans un tel nouvel orde de choses que très peu de difficultés, et que la plupart des défauts que quelques personnes ont osé trop inconsidérément lui reprocher, disparaîtraient. Il y en a cependant, on est obligé d'en convenir. Ils résultaient des circonstances du moment, et des intérêts du Prince Guillaume Ier ainsi que des provinces de Hollande et de Zélande, qui n'avaient pas alors encore une entière confiance dans l'attachement des autres provinces à leurs principes. Le premier et le plus grand de tous (le seul peut-être) est l'article qui demande l'unamimité pour quelques objets majeurs des délibérations communes. Et celui-là même n'aurait eu que peu d'inconvéniens, si on s'était tenu à la lettre de l'Union, et si par un abus étrange on n'eût pas étendu à l'infini les prétentions des provinces à cet égard. Une telle règle et de tels abus sont contre la nature d'une bonne confédération, et suffisent seuls pour l'énerver et la rendre nulle dans le fait. Quelque changement que l'on adopte dans le gouvernement, et quand même on adopterait tout simplement l'ancien, on sera obligé de retrancher et de réformer ces défauts dans la constitution. Tout sans distinction devra être conclusible par la pluralité, tant dans les affaires ordinaires (cela s'entend de soi-même) que dans celles où la voix des provinces sera nécessaire. Et la même réforme devra bien avoir lieu dans les assemblées provinciales. Le *liberum veto* paraît au premier aspect être favorable à la liberté, mais il est en contradition palpable avec l'essence même de toute association. Cependant

(dira-t-on) il se peut rencontrer des cas où il n'est guères possible d'accorder à plusieurs membres de l'Union le droit de disposer de la voix des autres. Par exemple, lorsqu'il s'agira des *consenten*, et qu'une des provinces se trouvera ou bien se prétendra hors d'état de contribuer comme quelques autres le pourront? On répond, un tel refus partira d'une mauvaise volonté, ou bien d'une impuissance réelle. Dans le premier cas il ne sera guères possible d'y employer d'autres remèdes que ceux qui ont été fixés par la commission des *quotes* (adoptés au nouvel ordre des choses qu'on établira). Et dans le second l'intérêt des provinces qui se trouveront en meilleure situation, les obligera de contribuer pour celles qui seront impuissantes. Au fond les susdits moyens sont déjà assez rigoureux, surtout si on ôtait aux provinces la part qu'elles avaient usurpée ci-devant dans la direction des affaires générales de l'Union. On risquerait de rendre le gouvernement oppressif en resserrant leurs droits pour les finances dans des bornes trop étroites, et elles sont avec le libre cours de la justice les deux seules parties de l'administration auxquelles le pouvoir exécutif ne doit toucher qu'avec les plus grands ménagemens. Les difficultés qui en résultent sont de la nature des choses mêmes. Toute institution humaine est marquée du sceau de l'imperfection. Mais c'est ici surtout que sera d'application ce que nous avons dit de *l'influence* du Stadhoudérat. Sans doute les fondateurs de la République se sont fiés à cet égard dès lors à l'influence des Stadhouders. Elle doit être bien plus efficace depuis que toutes ces charges sont réunies dans une seule personne; et si elle ne s'était malheureusement perdue dans les 15 dernières années avant la conquête, vraisemblablement on ne se serait pas représenté cet objet comme si dangereux et si difficile, et on ne se serait pas donné tant de peines inutiles pour y trouver des remèdes. En général, et c'est ici la place de l'observer, quand on a dit si souvent et non sans raison, quand tous les gens sensés l'ont dit et l'ont répété, que le Stadhoudérat était un ingrédient absolument nécessaire de notre constitution, qu'a-t-on dit autre chose sinon que la forme républicaine fédérative, la seule qui puisse réunir la liberté à la puissance, est sujette par sa nature à des inconvéniens qui n'admettent pas d'autre remède que l'influence d'un chef? Sous ce point de vue la plupart des vices de notre constitution, qui étaient tels dans un sens absolu, disparaissent et le sont plus dans ce sens relatif. Sans doute il eût été à souhaiter que la levée des impôts égaux dans toutes les provinces pour les besoins de la Généralité, telle qu'elle avait été stipulée dans l'Union d'Utrecht, se fût trouvée praticable, mais elle ne l'a pas été et ne le sera vraisemblablement pas, parce ces provinces n'ont jamais fait un même Etat, parce que leurs moyens et leurs richesses diffèrent infiniment, parce qu'il n'existe donc point d'impôt qui pèserait d'un poids égal sur toutes, et parce qu'une seule administration de finances indivisible ne pourrait jamais employer la même économie, ni tirer de chacune les mêmes ressources. Cela n'empêche point que l'on ne puisse et ne doive établir une caisse générale, où tout le produit des *consenten* tant ordinaires qu'extraordinaires devra être versé. Les répartitions, les *ordonnantiën* sur les provinces et tout ce qui s'en suivait, étaient non des défauts de la constitution, mais des abus énormes et subversifs de tout ordre. Il ne peut plus en être question.

Il faut dire après cela un mot encore de ce qu'on nommait *middelen van contrainte* pour l'exécution de ce qui aura été résolu et consenti. Mais pourquoi ne pourrait-on pas accorder à l'assemblée ou aux assemblées de l'union

le droit le plus étendu pour les décréter, et au Stadhouder celui d'exécuter ces décrets? La liberté de la nation anglaise court-elle donc si grand danger parce que le Roi fait exécuter les résolutions des deux chambres, qu'il a sanctionnées? Le *liberum veto* a-t-il lieu en Angleterre, ou le Roi a-t-il moins d'influence dans les élections et dans le parlement que le Stadhouder n'en aura dans les provinces et dans les assemblées de la Généralité? Il faut bien choisir enfin entre l'ordre avec sûreté et le désordre avec une trop craintive liberté.

Les répartitions étant abolies, il s'en suivra naturellement 1°. que les provinces n'auront pas le droit de licencier des troupes. La Hollande et la Frise surtout ont quelquefois soutenu ce droit, mais jamais il n'a été reconnu. Il est contraire à l'esprit de l'union. Le droit d'en lever ne l'est pas moins peut-être, et puisqu'une telle prétention a donné lieu à des troubles, il faut la prescrire expressément. Au fond d'ailleurs elle est incompatible avec le commandement suprême du capitaine général, auquel à cet égard on ne peut mettre des bornes sans établir deux forces armées dans l'état, ce qui est absurde. 2°. il s'en suivra, que les officiers ne prêteront plus serment aux provinces, mais à la Généralité seule, dans quel serment on pourra insérer ou ajouter telles clauses en faveur des droits et souveraineté des provinces que l'on jugera nécessaires.

Ces dernières réflexions nous conduisent à parler de quelques abus qui avaient lieu par rapport aux affaires militaires. Les prétentions outrées de souveraineté dans les provinces, et les intérêts des différens gouverneurs ou stadhouders au commencement de la République, avaient mis des entraves trop fortes à la Généralité, et dans la suite au capitaine général de l'Union par rapport au commandement des troupes, et il existait en effet deux pouvoirs dans l'Etat, ce qui est un grand inconvénient. De là étaient nées une méfiance odieuse des régens contre le capitaine général, une jalousie pernicieuse de celui-ci contre le gouvernement et une certaine séparation et dissidence entre l'état civil et militaire. On aurait dû faire réflexion, que si effectivement le capitaine général avait l'intention d'abuser de son autorité sur les troupes, toutes ces précautions seraient des moyens trop faibles pour l'arrêter. Il semble donc qu'au lieu de faire des objets de délibération des ordres donnés par lui, et au lieu de multiplier à l'infini les sermens des officiers commandans, on ferait mieux de s'en fier aux devoirs du capitaine général.

Tout commandement quelconque, nommément celui des places fortes et les gouvernemens, doivent dépendre de lui seul. Nous en avons vu l'importance lors de nos derniers désastres. Jusqu'ici le corps du génie en particulier n'était pas soumis assez privativement à ses ordres, et cela devait produire l'effet que ce service si important pour notre pays, n'était pas assez considéré et que ce corps s'est si peu honorablement distingué au moment de la conquête, faute d'attachement à l'ancienne constitution. La direction aussi du travail de ce corps, c. à. d. le département des fortifications et tout ce qui en dépend, est du ressort du commandement général, et ne devrait dépendre d'un collège politique que pour ce qui regarde les finances, et le bon emploi des sommes consenties à cette fin. Rien ne sera plus aisé aussi que de mettre fin à un ancien sujet de jalousie et de dissidence, c. à d. la jurisdiction militaire, si on laisse là les prétentions réciproques à cet égard, et que l'on ne se propose

que la liberté civile et le bien du service. Cela ne vaut pas la peine d'en parler.

On croit pouvoir éviter d'entrer ici dans des détails ultérieurs. Ils découleront d'eux-mêmes de la règle générale de ramener la constitution à ses principes primitifs, de rendre à la Généralité la *direction* des affaires, en ne conservant aux provinces que les droits de souveraineté absolus, non seulement chez elles mais encore pour les affaires générales qui sont exclusivement de son ressort, par exemple celui de guerre et de paix, des alliances, des traités, des impôts, des monnaies etc. etc. Peut-être trouvera-t-on, que l'on atteindrait ce but sans faire dans l'assemblée des Etats-Généraux la réforme proposée, en admettant seulement les autres changemens dont on vient de parler. Il est certain que la conclusion par pluralité, la réforme des répartitions de l'état de guerre feraient déjà beaucoup pour le rétablissement de l'ordre et d'un meilleur gouvernement; mais si les députés restent les simples agens de leurs provinces et toujours dans une entière dépendance d'elles, cet ordre non seulement sera infiniment difficile à conserver, et les provinces sauront rentrer peu à peu dans la direction des affaires générales, mais encore les divisions, les cabales renaîtront, et il sera toujours très difficile sinon impossible d'exécuter les *middelen van contrainte.* Oui plus on y réfléchira, et plus on trouvera que presque toute réforme devient inexécutable, si les Etats-Généraux restent ce qu'ils ont été, et on aura toujours non sept souverains confédérés pour un seul intérêt, mais sept souverains se proposant ordinairement des intérêts tout à fait différens. Ainsi au cas que l'on trouvât que la communication par lettres avec les conseils de l'union ne suffirait pas absolument pour la dignité de la souveraineté des provinces, on pourrait établir la convocation d'une *grande assemblée* (à laquelle on pourrait attacher un grand appareil et un éclat plus qu'ordinaire) pour les affaires majeures et qui ne demanderaient pas beaucoup de célérité. Ceci serait conforme à l'article 19 de l'Union d'Utrecht, et la seule différence serait, que le conseil ordinaire de l'union conserverait, dans le projet ici proposé, le nom d'Etats-Généraux parce qu'on y est accoutumé depuis 230 ans tant dans le pays que chez l'étranger.

Il y a un abus pernicieux, dont nous n'avons pas parlé encore, abus qui a produit plus de troubles, qui a affoibli l'Etat plus que tous les autres ensemble, et qui seul doit causer tôt ou tard la ruine de toute confédération, où il a lieu. Cet abus, qui serait très difficile à extirper si l'assemblée des Etats-Généraux restait ce qu'elle a été, est la prétention des provinces de se mêler des affaires étrangères. Cela est contraire à la lettre et à l'esprit de l'Union, et on devrait par la suite établir comme loi fondamentale, que quiconque hors le Stadhouder, les députés à l'assemblée de l'Union et leurs ministres, traiterait avec les ministres étrangers sur quelque objet que ce fût, serait coupable de haute trahison, et que les dits députés et ministres ne pourraient même le faire pour des intérêts de l'Union en général, du moins pas sans communication et permission du Stadhouder ou de l'assemblée, et sans leur faire part de ce qu'ils auraient traité. Mais un moyen plus sûr encore de déraciner entièrement ce vice du gouvernement, ce serait de confier au Stadhouder seul la direction des affaires étrangères, de lui donner la nomination absolue de nos ministres dans les autres cours, et de faire traiter toutes ces affaires en son nom, à peu près comme cela a lieu aux Etats Unis de l'Améri-

que, sauf la souveraineté des Etats-Généraux pour les conclusions, c. à d. les alliances, traités, etc. Cela pourrait avoir les effets les plus salutaires, et surtout s'il y avait moyen de donner en même tems au Stadhouder l'occasion et le pouvoir d'accorder des avantages ou des distinctions à ceux qui auraient rendu des services signalés à la patrie, ce qui serait bien désirable aussi pour d'autres parties de l'administration politique et militaire. Plus le véritable patriotisme de nos pères se perd parmi nous, plus nous aurions besoin de tels encouragemens, qui en tinssent la place.

Il ne sera pas nécessaire d'entrer dans beaucoup de détails par rapport à la marine, objet d'ailleurs si important, parce qu'on aura des renseignemens suffisans dans tout ce qui a été discuté et arrêté à cet égard par la commission du *defensiewezen*, par quoi il sera aisé de se déterminer sur les réformes qu'on jugera nécessaires. Un département encore qui demande une nouvelle existence et dont la réforme exigera un examen réfléchi et des vues étendues, ce sont les colonies des Indes Orientales, mais ceci tient moins à la constitution de l'Etat qu'à l'administration, et devra être une suite du reste.

Voilà donc les points principaux qui paraissent devoir entrer en considération lors de la restauration, quant au rétablissement du gouvernement général. Celui des provinces en particulier n'aura pas moins besoin d'être revu et refondu. Le détail mènerait trop loin et d'ailleurs il n'y a personne qui connaisse la constitution de chaque province comme le Prince. Personne ne sait mieux quels vices d'organisation forment les principaux obstacles à l'administration. Tels sont peut-être l'unanimité des voix requises dans certains cas, l'aggrégation dans les *vroedschappen* des villes par les *vroedschappen* eux-mêmes sans l'intervention du peuple ou du Stadhouder, les sousdivisions en quartiers dans l'assemblée des Etats de Gueldre où chaque quartier a ses finances particulières et formait une république séparée, l'affectation de souveraineté de chaque ville de la Hollande, qui allait si loin, que plus d'une résolution des Etats restait sans exécution, — le *stemrecht* en Frise, sujet à bien des abus ruineux, qui seraient faciles à corriger dans ce moment, — les privilèges onéreux de la ville de Groningue etc. etc. etc.

Puisque ce mémoire parle tant de l'influence du Stadhoudérat, on serait en droit de demander une mention plus étendue de sa nature et des moyens de la mettre en activité et de la conserver dans un nouvel ordre de choses. On n'ose se hasarder d'entrer dans un sujet aussi difficile et aussi compliqué. Il tient tout à l'administration et à la connaissance des hommes, connaissance encore que S. A. S. possède plus que tout autre. Des règles générales ne suffiraient pas ici, c'est une science toute d'application. On n'ajoutera qu'une seule remarque: c'est que le Stadhouder ne peut guères trop avoir la feuille des bénéfices pour tous les emplois de quelque considération qui tiennent au gouvernement. Seulement les récettes des corps ou administrations plus particulières on pourrait les laisser sur l'ancien pied à cause de la comptabilité.

Reste à traiter une question importante, et qui de quelques côté qu'on se tourne, présente bien des difficultés. Comment s'y prendre pour introduire la réforme de la constitution? Qui sera-ce qui la demandera? Qui la proposera? Qui lui donnera force de loi fondamentale? Faut-il, comme quelques-uns le désirent, admettre le peuple à la première impulsion, et faire naître par lui la première occasion d'une réforme?

Ce moyen est dangereux sous différens points de vue et sujet à plusieurs inconvéniens. Peut-on relever l'ancien édifice sur les bases écrouées posées par la prétendue philosophie moderne? Cependant en rejetant des principes dont les conséquences ont causé tant de maux à l'humanité, n'oublions pas qu'il y a un droit des gens, un droit des nations et de ceux qui les gouvernent. Après une profanation si affreuse des noms et des choses les plus sacrées parmi les hommes, on serait tenté de douter de tout, et de n'admettre d'autre principe de droit que la force. Mais non, il y en a d'autres assurément puisque la vertu et le crime, la vérité et l'erreur ne sont pas la même chose. En condamnant donc une décision de la nation en masse, d'autres personnes ont cru que le gouvernement provisoire que le Prince pourrait nommer lors de la révolution, pourrait autoriser S. A. S. à réformer la constitution. Mais au fond toute représentation du peuple manquerait ici, et cependant il en faudrait une; d'autant plus que notre gouvernement a toujours été représentatif. Il ne reste donc que deux partis à prendre: ou bien de considérer l'ancien gouvernement comme tout à fait aboli par la conquête, de remonter aux premiers principes de tout droit public, de faire recueillir les voix de tous les propriétaires et contribuans dans les charges publiques pour une certaine somme des sept provinces par le gouvernement provisoire, ou, ce qui paraît plus aisé et plus expédient, par les cours de justice [1]) sur la question *oui* ou *non*; si la nation veut autoriser le Stadhouder à rétablir et réformer l'ancien gouvernement sur les fondemens posés par l'union d'Utrecht? ou bien de commencer par faire rétablir l'ancienne répresentation pour décider cette question-là, et rien de plus. Ce dernier moyen n'est praticable que dans les deux premiers mois peut-être.

731. NOTA VAN HENDRIK FAGEL AAN DEN PRINS, 31 Juli 1799 [2]).

M. de Haugwitz ayant communiqué de la manière la plus inattendue au comte de Panin et à M. Grenville que S. M. Prussienne en conséquence *d'avis reçus*, s'était determinée à entrer en négociation avec le gouvernement français pour obtenir l'évacuation de la Hollande par les troupes françaises, les deux ministres témoignèrent au comte de Haugwitz, dans les termes les plus énergiques, leur extrême surprise de cette communication, et lui déclarèrent en même temps qu'elle mettait un terme à leurs négociations avec le cabinet de Berlin, et obligeait leurs cours respectives de poursuivre de concert et à

---

1) „L'auteur de ce mémoire propose ici les cours de justice pour les mêmes raisons pour lesquelles il croit que pour toutes les opérations qui devront avoir lieu au moment de la restauration, elles sont préférables, c. à d. parce que rien ne rendra la conduite du Prince plus respectable aux yeux de la nation que d'employer les collèges dont la tâche unique est de maintenir la justice, qui sont regardés plus particulièrement comme appartenant à la nation, tandis qu'on ferait envisager les membres d'un gouvernement provisoire comme des agens du Prince. En cas d'une restauration par la force des armes, il ne peut être question d'une autorité politique dans les premiers moments, mais uniquement de la justice et de la police; ajoutez à cela que par là on se metrait beaucoup moins d'entraves que par un gouvernement provisoire quelconque pour les réformes à faire" (noot van Rengers).

2) Archief-Fagel.

l'exclusion de la Prusse les mesures précédemment arrêtées entre elles relativement à la Hollande.

Dans cette conjoncture je suis chargé de la part de mylord Grenville de déclarer à S. A. S. Mgr. le Prince d'Orange: Que le gouvernement de ce pays, n'entendant point préjuger de la décision qu'il conviendra à S. A. S. de prendre sur cet important objet, souhaiterait cependant de savoir si Mgr. le Prince d'Orange serait disposé à accéder à la négociation que le cabinet de Berlin a entamée avec le Directoire, et si S. A. S. consentirait au rétablissement de sa maison tel qu'il pourra lui être proposé à la suite de cette négociation.

Dans le cas où S. A. S. (ne jugeant point de son intérêt de s'en remettre à la négociation susdite) préférât de seconder les mesures que S. M. Brittannique de concert avec ses alliés, est occupée à prendre pour effectuer son rétablissement et celui de son illustre maison, il est deux points sur lesquels mylord Grenville m'a prié d'inviter S. A. S. à prendre une détermination.

1°. Il paraît indispensable que l'expédition projetée dans ce pays, et qui va faire voile dans peu de jours, soit accompagnée d'une personne de marque, nommée par S. A. S., ayant sa confiance et munie d'une autorisation de sa part qui puisse attester aux habitans des Provinces-Unies que l'expédition en question se fait du su et avec l'agrément et l'assentiment de Mgr. le Prince d'Orange, et qui puisse être témoin d'après cela de la manière dont les troupes britanniques en agiront vis-à-vis des habitans des Provinces-Unies.

2°. On souhaite que S. A. S. veuille bien donner une déclaration formelle qu'au cas où elle sera rétablie dans ses hautes dignités moyennant la puissante intervention de S. M. Brittannique et de ses alliés, S. A. employera toute son influence pour que la République des Provinces-Unies ainsi rétablie prenne part en commun avec la Grande Bretagne (conformément au traité d'alliance qui unissait les deux Etats avant la révolution de 1795) à la guerre contre la France, vu que S. M. Brittannique, après les efforts qu'elle aura faits pour le rétablissement de la République, ne saurait en aucune manière consentir qu'à la suite de ce rétablissement la République rentre à l'égard de la France dans un état de neutralité, dont les suites pour la Grande Bretagne et ses alliés seraient pires que celles de l'état de guerre actuel entre ce pays-ci et la Hollande.

732. HENDRIK FAGEL AAN LORD GRENVILLE, Juli 1799 [1]).

[Over de hervorming van den Nederlandschen Staat]. Dans les derniers tems qui ont précédé l'invasion des Français en 1795, le manque d'union entre les confédérés, et surtout d'énergie dans le gouvernement, avait tellement pris le dessus que ce qu'il y a eu de suprenant n'a pas été le renversement de l'édifice, mais de l'avoir vu résister aussi longtems à la destruction qui le menaçait. Le sentiment des imperfections et de la faiblesse du gouvernement tel qu'il existait avant cette époque a produit et devait nécessairement produire le désir d'un changement quelconque. Ce désir est devenu fort général, et a donné naissance à plusieurs projets, surtout depuis que la destruction totale

1) *Grenville Papers*, V, 522.

de l'ancien gouvernement à la suite de la révolution de 1795 semble avoir laissé le champ libre aux amateurs de ces sortes de spéculations. Aujourd'hui que l'apparence d'un changement favorable dans l'état politique de la Hollande augmente de jour en jour, on doit s'attendre de plus en plus à de nouveaux plans de cette espèce. Il y aura autant de projets que d'individus qui se croiront appelés à en faire. Il est facile aussi de prévoir que des vues personnelles influeront sur ces plans, de même que sur l'opposition qu'ils pourront rencontrer. Malheureusement l'intérêt particulier a toujours prévalu dans les Provinces-Unies sur le bien public . . . . .

Dans tout pays une bonne constitution doit être avant tout conforme aux usages, aux mœurs, aux loix, et au caractère des habitans: elle doit leur avoir été, pour ainsi dire, transmise de père en fils, formée, réparée et perfectionnée par les mêmes mains . . . . . D'après ces principes on est fondé à croire qu'il faudrait dans les Provinces-Unies tirer de leur ancienne constitution même les remèdes à ses défauts. Il n'est pas inutile de remarquer à ce sujet qu'un des caractères distinctifs de la nation hollandaise est son attachement à ses anciennes loix, à ses usages, et jusqu'aux préjugés que ses ancêtres lui ont transmis. En modifiant les institutions auxquelles elle a été jusqu'à présent accoutumée, il faudrait éviter autant que possible d'en altérer les formes ou les dénominations. Ce sont des mots, mais des mots auxquels la nation attache d'anciennes idées de bonheur et de prospérité. Si on les changeait, il est à craindre que la masse du peuple, surtout après ce qu'il vient d'éprouver en fait d'innovations, ne se prévînt dès l'origine contre des établissemens utiles en eux-mêmes, et que cette prévention ne rendît illusoires les avantages que de pareils changemens pourraient d'ailleurs produire . . . . .

Les défauts de l'ancien gouvernement se faisaient surtout sentir dans les affaires générales de la République, et dans ses relations extérieures. On peut dire avec vérité que dans aucun pays du monde les individus ne jouissaient de plus de liberté, ne goûtaient plus en paix et avec plus d'aisance et de douceur les fruits de leur industrie; que nulle part l'action du gouvernement sur les gouvernés ne se faisait moins sentir; mais que nulle part aussi le gouvernement, considéré dans son ensemble, et dans ses rapports avec d'autres puissances, n'était plus destitué de force, de considération, et de moyens de s'en procurer.

Les vices de la constitution fédérative des Provinces-Unies sautaient tellement aux yeux qu'on a souvent proposé des remèdes, surtout dans les intervalles où la République a été sans Stadhouder. Mais ces remèdes n'ont jamais été adoptés qu'en partie, l'intérêt personnel ayant toujours fait rejeter tout ce qui pouvait tendre à couper la racine du mal. A dire vrai, les expédiens qui ont été proposés en divers tems, même par les hommes les plus éclairés, et qui ont le mieux connu l'origine du gouvernement, son histoire, et ses imperfections, n'ont été que des palliatifs. Le Stadhoudérat a été considéré de tout tems comme le seul véritable remède. L'expérience a prouvé que dans les époques où la République a eu un Stadhouder à sa tête, les défauts de sa constitution se sont fait beaucoup moins sentir; et il n'est pas douteux qu'en supposant que les charges éminentes dont les derniers princes de la maison d'Orange ont été revêtus soient remplies avec toute l'activité et l'énergie nécessaires, l'influence qui en accompagne l'exercice suffirait seule pour obvier en grande partie aux inconvéniens indiqués ci-dessus. D'un autre côté il est certain que cette influence

ne remédie pas à l'origine du mal; elle sert plutôt à en prévenir les effets, et si l'on pouvait profiter d'un moment comme celui-ci pour tarir quelques-uns de ses sources, il est très sûr qu'on rendrait un service signalé à l'état.

Plus on réfléchit, plus on est porté à croire que le seul moyen efficace d'atteindre ce but, en touchant aussi peu que possible à l'ancienne constitution des provinces et de leurs Etats, ainsi qu'aux privilèges des différens membres qui les composent, serait de restreindre autant que possible l'autorité des Etats des provinces, en la bornant aux fonctions administratives, et d'augmenter dans la même proportion celle des Etats-Généraux. Il serait trop long de développer entièrement cette idée, et il faut sans doute s'attendre à des difficultés de détail dans l'exécution. Mais quel est le plan qui n'en présente point? et l'on croit pouvoir affirmer que celui-ci n'en renferme pas d'insurmontables.

Il faudrait, à ce qu'il semble, établir pour base que les provinces renonçassent expressément au droit de délibérer sur les affaires qui intéressent la généralité de l'Union; qu'elles se soumissent sans réserve, et sans restriction quelconque, à la décision de la majorité de leurs députés aux Etats-Généraux; et qu'à cet effet elles munissent ceux-ci de pouvoirs illimités pour tous les objets relatifs à l'ensemble de la République. Dès lors la nécessité de prendre toutes les affaires majeures *ad referendum* n'existerait plus; et les délibérations des Etats-Généraux ne seraient plus entravées comme elles l'étaient autrefois.

Il est sûr qu'au premier abord il paraîtrait préférable d'abolir entièrement la distinction des provinces, et de former d'un certain nombre de députés choisis dans tout le pays une Assemblée Générale. Mais cette mesure aurait l'inconvénient essentiel de changer entièrement la face des choses, et les privilèges de différens corps qui composent les Etats, des villes, des corps des nobles, seraient annullés, ce qui donnerait lieu à beaucoup de plaintes. En conservant les Etats des provinces, leur composition pourrait aussi rester à peu près telle qu'elle est. L'administration intérieure de chaque province, la fixation des charges nécessaires pour le fournissement des sommes consenties par les Etats-Généraux pour le service de l'Union, occuperaient utilement toute leur attention, et ces objets seraient même mieux réglés dans des assemblées provinciales que dans toute autre. Les privilèges des individus et des corporations seraient maintenus, et l'objet principal se trouverait rempli. L'Union d'Utrecht continuerait à faire la base de la constitution: il serait même à désirer qu'en adoptant les changemens proposés, les provinces renouvelassent ce pacte solemnel.

La plus forte objection qu'on puisse faire à ce plan serait, qu'en l'adoptant, les provinces les moins riches et les moins puissantes seraient en état, en obtenant la majorité, de faire prévaloir leurs avis contre celui des membres les plus considérables de l'Union. Mais il y aurait plus d'un moyen de lever cette difficulté. Peut-être pourrait-on établir que chaque province enverrait aux Etats-Généraux un nombre de députés proportionné à ses richesses et à ses facultés, en prenant pour base la quote-part de cette province telle qu'elle avait été fixée en dernier lieu; et qu'alors les députés aux Etats-Généraux voteraient par tête. Peut-être aussi pourrait-on laisser subsister l'ancienne manière de voter, en assignant à chaque province un nombre de votes dans la même proportion. Afin de rendre encore plus efficace l'obligation des provinces de se soumettre en matières de finances au vœu de la majorité, on pourrait

statuer, comme c'était clairement l'intention des auteurs de l'Union d'Utrecht, que les mêmes impôts seraient levés dans toutes les provinces, et que chaque province serait tenue de fournir au trésor général de l'Union la somme à laquelle elle aurait été imposée par les Etats-Généraux, avant de faire aucun autre payement. En tout cas il faudrait établir comme un principe invariable, que les provinces fourniraient au trésor, ou à la caisse générale de l'Union, les sommes requises pour les dépenses de l'Union: qu'en conséquence cette caisse serait chargée de tous les payemens qui regardent la généralité de l'Union, et que ceci serait en particulier applicable au payement de l'armée, moyennant quoi tous les payemens des provinces aux régimens ou corps qui se trouvaient (comme on avait coutume de dire) sur leur répartition, cesseraient, avec toutes les conséquences nuisibles qui cet arrangement entraînait.

Le serment particulier que les troupes prêtaient aux Etats des provinces devrait aussi cesser. L'armée ne devrait en prêter qu'aux Etats-Généraux. Elle devrait d'ailleurs être absolument aux ordres du capitaine-général; et le droit connu sous le nom de droit des patentes devrait être laissé au capitaine-général dans toute son étendue, et sans restriction quelconque.

En général l'autorité du Stadhouder devrait être augmentée et fortifiée par tous les moyens possibles, et le pouvoir exécutif, trop confondu dans l'ancien ordre de choses avec l'autorité législative, devrait être concentré dans ses mains. Le Stadhouder dans cette qualité a toujours été regardé comme le chef éminent de la République. C'était le nom que la constitution lui donnait. Le bien de l'état exige absolument qu'il le soit en réalité, et non pas seulement en apparence. C'est à lui à diriger la marche du gouvernement, à donner l'impulsion et non à la recevoir, et à proposer et à indiquer les mesures du gouvernement. En un mot le Stadhouder doit être l'âme de ce corps politique. Plus il contribuera à lui donner de la vie et du mouvement, plus le but auquel cette haute dignité est destinée sera près d'être rempli.

Par une suite de qu'on vient de dire, la direction et le maniement des affaires étrangères devraient être exclusivement confiés au Stadhouder. C'est un des points de vue sous lesquels l'utilité du régime stadhoudérien se fait le plus sentir, et c'était aussi sous l'ancien gouvernement un des objets qui avait le plus indispensablement besoin de réforme. Avant la dernière révolution de 1795, le désordre à cet égard en était venu au point que tout ce qui avait part de près ou de loin au gouvernement prétendait être en droit de prendre connaissance des affaires les plus secrètes. On était obligé de communiquer les papiers les plus importans aux membres mêmes les moins prépondérans des assemblées provinciales. Ceci devrait de toute nécessité être changé. Le ministre particulièrement chargé de ce département devrait être sous ce rapport en relation directe avec le Stadhouder seul. Il est indispensable d'abolir ces comités soi-disants secrets, où toutes les lettres des ministres de la République aux cours étrangères étaient lues, et au moyen desquels les affaires dont le secret importait le plus à l'Etat, étaient divulguées au bout de peu de jours. Si l'assemblée des Etats-généraux était constituée comme il a été proposé plus haut, il pourrait y avoir un comité permanent pour les affaires étrangères, ayant à peu près les mêmes attributions que l'ancienne besogne secrète, à laquelle les dépêches qu'on jugerait devoir être communiquées, pourraient l'être de l'aveu du Stadhouder; et lequel comité, ayant à sa tête

le Prince d'Orange dans cette qualité, pourrait prendre, en cas de besoin, les résolutions urgentes, sauf à en faire rapport aux Etats-généraux lorsqu'on le jugerait nécessaire.

La direction de la marine ne saurait pas non plus être laissée sur le pied où elle était avant 1795. La nécessité de l'abolition des cinq Amirautés, telles qu'elles existaient encore alors, et de l'établissement d'un seul conseil de marine séant à la Haye, sous les yeux de l'Amiral-général, est aujourd'hui tellement démontrée que, malgré l'intérêt personel des régens, il est peu probable qu'il s'élève une seule voix en faveur de l'ancien établissement. Le projet de confier ou Conseil d'Etat la direction des finances de l'Amirauté paraît très bon.

Oûtre les grands changemens qui viennent d'être indiqués, il y en est certainement plusieurs autres qui, quoique moins importans, seraient cependant d'une grande utilité. Tels seraient: la séparation des autorités judiciaire et administrative dans tous les collèges, soit provinciaux soit de la généralité, où ces deux pouvoirs étaient ci-devant combinés; l'établissement d'une cour de justice suprême pour l'Union; l'introduction d'un serment par lequel les députés aux Etats-généraux, et aux autres collèges de la généralité, s'engageraient, en entrant en fonction, de ne consulter que l'intérêt général, abstraction faite de celui de la province ou de la ville à laquelle ils appartiendraient. Les changemens introduits dans l'assemblée des Etats-généraux en rendraient peut-être quelques-uns nécessaire dans celles des Etats provinciaux. Mais ces objets seraient bien aisés à régler, si une fois on était convenu des grandes réformes, et il est inutile de prolonger ce mémoire en entrant dans ces détails.

Il se présente enfin une grande question, c'est de déterminer le mode et la forme qu'on employera pour proposer et faire agréer les changemens qu'on jugera nécessaires. Cela demande certainement un mûr examen. On se contentera ici d'une seule remarque: c'est qu'il est infiniment à désirer qu'on fasse adopter dans le plus court délai possible les changemens qu'on proposera. Il est à prévoir qu'il pourra être question à cet effet d'une assemblée extraordinaire de députés de toutes les provinces. Cette voye sera peut-être jugée la plus convenable. Mais si, dans ce cas-là, on ne fixe pas un terme aux délibérations d'une telle assemblée, il est fort à craindre qu'après avoir traîné en longueur, elles ne se terminent sans fruit. l'Histoire de la République offre plusieurs exemples qui justifient cette crainte, et rien ne serait plus fâcheux, parce que la première ferveur qui suivra une révolution étant passée les anciens préjugés, les anciens intérêts, et les anciennes passions reprendraient le dessus, et le moment favorable serait passé sans retour.

733. VAN HEECKEREN VAN ENGHUIZEN AAN DEN ERFPRINS, 3 Aug. 1799 [1].

Na mijn eerste schrijven omtrent de reunie heb ik vele leden aangetroffen die er tegen waren en het liever op den ouden voet wilden houden; religie, gewoontens etc. kunnen veel verschil geven, en natuurlijk weinigen hebben

1) H. A. — Plaats niet aangegeven. — Vgl. hiervóór, bl. 972 noot.

hier veel doorzigt in, en het is niet mogelijk te bepalen, hoe dit zal uitvallen. Wat hiervan gebrouwen zal worden, ben ik zeer nieuwsgierig na. Zooals het bij Engeland, de Keizer etc. goedgevonden wordt zal het geschieden, en de machine moet werken zoo goed als het kan. Ik blijf bij mijne gevoelens: niet dat ik niet gevoele de zeer groote zwarigheden, te veel om te schrijven, maar indien België ééne lijn met ons moet trekken en dat dit wel gedirigeerd wordt, zoo kunnen wij van de zijde van de zee van ons afspreken, en België strekt ons tot een voormuur, en eerst wanneer die bezweken is, komen onze eigen troepen en andere die alsdan daarbij komen aan de beurt in Grave, Maastricht, Venlo, Breda etc.; dit maakt een groote zekerheid. Komt België aan den Keizer, Pruissen of aan een ander van dat caliber, zoo zal het geplukt worden in tijden van rust, en gesacrifieerd in tijden van onrust, zooals de ondervinding ten allen tijde geleerd heeft dat geschiedt met stukken die zoo veraf gelegen zijn. Kleinere en min- of onmagtige vorsten, daar hebben wij niets aan, want die zijn genoodzaakt dadelijk als het er op aankomt alles over te geven aan de Franschen. Een stuk op zigzelve, zooals wij zijn, was mogelijk goed, maar of deze twee buren zig wel zouden accordeeren moet de tijd leeren, en wie zoude daar de rol van Stadhouder op zich nemen?

734. NOTA VAN LORD GRENVILLE AAN DEN PRINS, 5 Aug. 1799 [1]).

Le soussigné a l'honneur de transmettre à S. A. S. Mgr. le Prince d'Orange, par ordre de S. M., l'extrait ci-joint de la dépêche de M. Grenville en date du 22 du mois passé [2]).

S. A. S. y verra la résolution aussi étrange qu'inattendue que le comte de Haugwitz a été chargé d'annoncer à M. Grenville et au comte de Panin. Le soussigné s'abstient de relever tout ce que l'exécution d'un pareil accord entre le Roi de Prusse et le Directoire français aurait de dangereux pour les intérêts du Prince d'Orange et pour ceux de la République des Provinces-Unies.

Le soussigné a déjà eu la satisfaction d'apprendre combien les sentimens de S. A. S. là-dessus sont conformes à ceux du Roi, et il ne peut rien ajouter à tout ce que S. A. S. a bien voulu lui dire à cet égard.

La première division de l'expédition destinée par S. M. pour la délivrance de la Hollande, et pour le rétablissement de S. A. S. dans ses droits et charges légitimes, est actuellement sur le point de mettre à la voile.

Le soussigné est chargé d'en faire à S. A. S. la communication officielle, et de lui transmettre de même la copie de la proclamation que le général Abercromby doit publier dès son débarquement. Il le croit de son devoir d'observer à S. A. S. que ce n'est que pour le rétablissement de l'ancien système d'alliance active et efficace entre les pays, que S. M. fait de si grands efforts, et que s'il se trouverait encore en Hollande des personnes quelconques qui malgré toute l'expérience du passé pourraient se flatter de garantir leur patrie par une neutralité illusoire contre le danger toujours renaissant des principes révolutionnaires et des entreprises de l'ennemi commun, un pareil système serait aussi contraire aux intentions et aux justes droits de S. M.,

1) F. O., Holland 59. — Uit Downingstreet.
2) Dit extract is afgedrukt op bl. 975 noot.

qu'il le serait à la bonne foi et aux intérêts de la République des Provinces-Unies.

S. M. n'a pas le moindre doute des principes de S. A. S. à cet égard, mais la circonstance de la communication faite à M. Grenville paraît exiger que S. M. fît à S. A. S. une déclaration expresse de ses sentimens. Nul doute que S. A. S. ne doive regarder les traités conclus depuis 1794 avec le Directoire français comme non avenus, et qu'elle n'employe par conséquent tous ses efforts pour poursuivre avec l'énergie que les circonstances pourront permettre la guerre dans laquelle la République des Provinces-Unies se trouvait à la susdite époque engagée contre l'ennemi commun.

Le soussigné se trouve aussi chargé d'inviter S. A. S. de seconder la proclamation du général Abercromby par une déclaration analogue aux habitans des Provinces-Unies, et de nommer de sa part une personne qui puisse accompagner l'armée anglaise, et faire au nom de S. A. S. toutes les démarches préliminaires et provisoires que les circonstances pourraient exiger [1]).

735. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 5 Aug. 1799 [2]).

Conformément à ce que je vous ai marqué dans ma dernière, je suis parti de Berlin le 29 du mois passé pour me rendre à Lingen, où je suis arrivé avant-hier au soir. A mon passage à Brunswic, où j'ai passé quelques momens avec le Duc, j'ai eu occasion de me convaincre que la tournure que les négociations avec les cours de Pétersbourg et de Londres avaient prise, l'avait profondément affligé . . . . .

Les informations qu'on m'a données à mon arrivée ici relativement à l'intérieur de la République, continuent à dépeindre les dispositions des habitans comme très bonnes, et n'indiquent pas que le gouvernement fasse de grands efforts pour opposer de la résistance aux troubles qui pourront éclater à l'approche d'une force ennemie. Il y a eu dans la nuit du premier au second de ce mois quelques mouvemens dans la province de Groningue, mais de peu de conséquence et qui n'ont point eu de suite. Je n'ai point encore reçu de nouvelles de M. van de Spiegel, mais à mon arrivée ici, l'on m'a assuré qu'il avait été atteint il y a trois ou quatre semaines d'une attaque d'apoplexie; j'ai tout lieu de croire cependant que c'est un faux bruit, personne n'ayant rien appris d'ultérieur à son sujet.

J'ai trouvé ici M. de Suyderas. M. de Rhoon et son frère M. Charles

---

1) Bij nota van 7 Aug zond de Prins zijn proclamatie in en deelde mede dat hij Heerdt aanwees om met Abercromby mede te gaan. — „Heerdt est allé de bien bonne grâce. Le ministère envoye un officier [Malcolm] en Brabant. Mylord Grenville a demandé pour lui une lettre à Yvoy; cela s'est fait, mais les dispositions de la cour de Berlin peuvent renverser tout le plan sur le Brabant" (de Prinses aan den Erfprins, Windsor 5 Aug. 1799; H. A.). — De instructie van van Heerdt, van 3 Aug., draagt hem o. a. op, aan de goede ingezetenen te doen weten „dat het Z. H.'s ware en serieuse intentie is om niet door een accoord met de Franschen en derzelver creaturen in het Vaderland weder te komen, maar alleen in gevalle de goede ingezetenen ten eenen male verlost zullen kunnen worden van het juk."

2) H. A. — Uit Lingen.

Bentinck y sont arrivés hier; ces messieurs repartent probablement demain pour Varel . . . . . [1]).

M. de Suyderas est venu ici pour avoir une entrevue avec M. de Rhoon, sur les intentions duquel il s'était répandu des bruits, comme s'il cherchait à se procurer une espèce de dictature générale dans tout le pays au moment où la révolution aura lieu. Ces bruits se sont tellement accrédités parmi plusieurs régens dans les différentes provinces, qu'ils paraissaient refuser d'agir de concert avec lui. Rhoon sur sela s'est décidé à venir ici pour déclarer ses véritables intentions, et qu'elles ne tendaient à rien de pareil.

Relativement à la Gueldre Suyderas répond du quartier de Zutphen, et assure que Schimmelpenninck est sûr de celui de Veluwe. Il paraît approuver en général le projet de proclamation, à l'exception toutefois de l'article de l'amnistie qu'il désirerait ne pas rendre aussi générale. Rhoon par contre n'est pas porté pour les exceptions qui y sont faites, et voudrait qu'on se bornât à promettre que l'amnistie sera aussi générale que possible, sauf ensuite à faire des exceptions en chaque province. Je m'étais attendu à apprendre des détails sur ce que ce dernier aurait pu faire dans la province de Hollande pour y organiser et préparer les choses, mais à ma grande surprise je vois que son activité s'est bornée jusques ici à travailler avec son frère, van der Haer et Humalda, dans les provinces de Frise et de Groningue. D'ailleurs ses idées quant au choix des personnes à employer dans les villes de Hollande s'accordent avec les miennes, et je vois jour en général à m'arranger avec lui et à tirer parti de ses bonnes intentions.

Le lieutenant-colonel Schwartz parti de Berlin le jour avant mon départ a eu une conférence à Varel avec van der Haer et Humalda à laquelle Rhoon et son frère Charles ont assisté, dans laquelle ces messieurs lui ont donné les assurances les plus positives que tout était préparé dans les provinces de Frise et de Groningue, au point de ne laisser aucun doute qu'une explosion qui y éclaterait n'eût un succès complet. Leur intention est de réprimer si la chose est faisable les mouvemens ultérieurs qui pourraient résulter de ceux qui viennent d'éclater dans la province de Groningue, mais si les premières explosions s'étendent au point de ne pas pouvoir les arrêter, leur idée est d'en tirer parti et de tâcher de se rendre maître de Delfzijl et de s'y soutenir si la chose est possible.

J'avais compté me rendre moi-même à Leer pour y voir van der Haer et Humalda, mais ils ont fait savoir qu'il craignaient que ma présence dans ce dernier endroit n'occasionne un mouvement prématuré dans ces deux provinces, qu'ils ne garantissaient pas de pouvoir réprimer, et qui pourrait nuire essentiellement. Je me suis décidé en conséquence à leur donner rendez-vous entre ici et Leer, et je compte que cette entrevue aura lieu demain. La nomination que j'ai faite du lieutenant-colonel Schwartz pour prendre le commandement des troupes dans la province de Frise y est goûtée; on paraît moins porté pour le colonel Plettenberg; je verrai en conséquence ce qu'il y aura à faire pour l'employer avec utilité d'une autre manière. Le général Don que le ministère brittannique a envoyé à Bremen pour y prendre des informations détaillées sur les moyens de défense et les dispositions tant dans les provinces de Frise et

1) Het volgende uit het cijfer.

de Groningue qu'en général dans la République, a passé quatre jours à Varel où van der Haer, Humalda, Rhoon et Charles Bentinck lui ont donné tous les renseignemens possibles. Charles Bentinck a fait difficulté de donner les mêmes informations au lieutenant-collonel Schwartz, quoiqu'il fût muni d'une lettre de ma part qui mettait ces messieurs au fait du but de son voyage, alléguant pour raison qu'il ne se croyait pas autorisé à donner des avis aussi importans. Malgré cela il ne m'a pas paru qu'on lui ait beaucoup caché.

Relativement à la Belgique je n'ai pas reçu en dernier lieu des avis de quelque importance. D'après une lettre écrite par le chef des insurgés de la Campine dont l'influence est assez grande, il paraît qu'ils continuent à s'organiser. Ce sont surtout les fonds qui leur manquent; même Grenville m'a autorisé à cet égard de leur faire des avances modiques afin de les encourager jusqu'à ce qu'il eût reçu des instructions plus amples sur cet objet, qui devient chaque fois plus important. Le colonel Bentinck de Boekhorst est venu me joindre hier et est reparti ce matin pour Nordhorn où il comptait avoir une entrevue avec son frère le drossart; peut-être celui-ci viendra-t-il me voir demain.

736. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 8 Aug. 1799 [1]).

. . . . . Mon arrivée dans ces quartiers n'a jusqu'ici donné lieu à aucun désordre dans l'intérieur. Dans la nuit du premier au second de ce mois il y a eu des mouvemens dans l'Oldampt dans la province de Groningue occasionnés par les réquisitions. Les paysans se sont armés et se sont avancés contre les troupes envoyées de la ville de Groningue pour les soumettre. Il y a eu à cette occasion quelques hussards de tués et de pris, mais la chose n'a point eu de suite et à fort heureusement été apaisée à temps, de sorte que la tranquillité est parfaitement rétablie.

François Fagel est venu à Emmerick voir Yvoy. Il a fait parvenir la lettre à van Braam par le beau-frère de celui-ci, n'ayant pas voulu la lui remettre en personne de crainte de le compromettre. Il a été rapporté à Fagel, que van Braam ne faisant rien sans Capelle, qui était absent, il ne pouvait prendre aucune détermination définitive; que la sortie du Texel était sujette à des difficultés, mais que d'ailleurs les batteries situées au Helder ne gêneraient guères, et cela en partie parce qu'il suppose que si de terre on voit appareiller les vaisseaux, personne ne doutera que ce ne soit en conséquence d'un ordre du gouvernement. Van Braam n'est pas sûr, si tous les officiers de sa flotte se prêteront à exécuter son projet. Waldeck [2]) est le seul capitaine auquel il comptait en parler, du moment où Capelle serait de retour. Celui-ci répond entièrement de son vaisseau. Van Braam lui-même n'est pas aimé de son équipage, ce qu'il attribue à son premier officier qui est mauvais. Le billet ci-joint [3]) écrit de sa propre main, prouve qu'il désire que l'on ne mette

1) H. A. — Uit Lingen.

2) J. H. Waldeck, bevelvoerder op de *Gelderland*.

3) „Ik ben thans alleen; kan nog met niemand er over spreken. Over veertien dagen zal ik zelve zien te komen, en mij daar nader over uit laten. Men moet (*hier* ten minsten) niet anticipeeren, want dat zou *nog niet* gaan, integendeel den boel en de menschen bederven, welke laätste op een eminente wijze geëxponeerd zijn. Laat men zig door geen ongeduld en overhaasting vervoeren laten." — Een datum draagt dit billet niet.

point de précipitation dans la chose et qu'on le laisse maître de choisir le moment favorable. Comme il est question de 15 jours dans ce billet et qu'il est d'une date assez vieille, il est probable qu'on ne tardera pas à apprendre que le projet a été exécuté.

Yvoy et Tuyll sont venus ici avant-hier. D'après les informations qu'ils donnent il paraît que l'émigration dans la Belgique augmente journellement, et que les Français mettent tout en œuvre pour l'arrêter. Ils prennent à cet effet toutes les précautions imaginables, en mettant des entraves au passages du Rhin et de la Meuse. Des lettres particulières de Vienne écrites par des personnes de marque et adressées à des individus dans le Brabant, annoncent positivement que l'Empereur renonce à la Belgique; une seule dit que cette renonciation s'est faite en faveur de l'Archiduc Joseph qui épouse une princesse russe. Les principaux membres des Etats de Brabant sont fort portés pour une réunion; on s'occupe dans ce moment à sonder quelques individus prépondérans en Flandre et dans le Limbourg, mais en général on peut assurer que la majorité dans toutes les classes la désire. Le chef des Belges compte sur l'assistance de 20.000 hommes qui pourront se lever en masse dans la Campine; on a eu soin de lui faire dire de ne rien presser et de ne pas trop s'avancer. En attendant il désire vivement que l'état d'incertitude dans lequel on se trouve relativement aux moyens qu'on aurait de les soutenir, puisse bientôt cesser; effectivement une diversion bien dirigée dans les Pays-Bas produirait dans ce moment le plus grand effet, et je désire vivement que l'on se décide bientôt à ce sujet en Angleterre, parce qu'à la longue il sera impossible de les contenter avec de simples promesses de secours. Dans l'intervalle j'ai autorisé Yvoy avec le consentement de M. Grenville d'accorder des sommes partielles et modiques pour l'achat de fusils et d'autre armes. Je vous envoye ci-jointe la copie du mémoire de Tuyll auquel je me réfère. Il est retourné à Emmerick avec Yvoy, où ils doivent avoir dans quelques jours d'ici une nouvelle conférence avec le chef en question, du résultat de laquelle j'attends un rapport, qui sera envoyé sur-le-champ en Angleterre, et qui donnera, j'espère, des renseignemens tout à fait circonstanciés.

M. de Rhoon, son frère Charles, et MM. van der Haer et Humalda sont venus ici hier pour faire un rapport de ce qui avait été fait dans les provinces de Groningue et de Frise. Ils garantissent un succès complet au moment de l'explosion. Ces messieurs ont commencé par faire des difficultés sur l'article de la proclamation relatif à l'amnistie et surtout à l'exception qu'on désirait y faire d'Irhoven van Dam, Blauw, et des quatre personnes qui ont signé le traité d'alliance avec la République française, alléguant que pour n'en rester qu'à la province de Frise seule, il y avait d'autres individus tout aussi coupables qui échapperaient de cette manière; que ce serait un moyen infaillible d'exciter des vengeances personnelles, et que les exceptions étant bornées aux personnes susdites, cela pourrait occasionner un mécontentement général [1]). Après de

1) „It is judged to be much better to rest the offer of amnesty on the condition of present cooperation or at least of acquiescence in an immediate counter-revolution, than to make it in itself unconditional, but limited by exceptions either of description or of name. I trust there may still be time enough for you to convey this remark to the Hereditary Prince" (Lord Grenville aan Thomas Grenville, 9 Aug. 1799; copie bij Fagel).

longues discussions je suis enfin convenu avec eux (et je crois effectivement que c'est la meilleure manière de réunir toutes opinions sur cet objet, qui est d'une nature fort délicate) que la proclamation se bornerait à déclarer que je tâcherais d'obtenir une amnistie générale, en excluant toutefois ceux qui ne coopéreraient point et mettaient des entraves au rétablissement du gouvernement légitime. Cette tournure, que Humalda avait proposée, ayant été goûtée par van der Haer et ces autres messieurs, je m'y suis tenu. Il paraît que Rhoon n'a jusqu'ici presque rien fait relativement à l'organisation de la province de Hollande, et que ses correspondances dans la plupart des villes y sont fort bornées. Il m'a entretenu fort au long de son projet d'être placé à la tête des Bourgeoisies et de ceux des habitans qui seraient enclins à prendre les armes, et de son désir d'avoir une direction générale: il voudrait à cet effet obtenir une autorisation de ma part, que je n'ai pas jugé devoir lui donner telle qu'il la souhaitait. Van der Haer désirait une direction semblable dans les provinces de Groningue et de Frise, en se réservant la faculté de se substituer dans la première de ces provinces le drossard Guichart. J'ai répondu que provisionnellement je ne pouvais rien fixer, mais que je ne m'opposerais point à un tel plan pour autant que ceux qui auraient une pareille direction agissent de concert et sous les ordres des officiers commandans, et que je voulais me réserver la faculté de nommer d'autres personnes dans le même bût.

Yvoy a eu une entrevue avec van Stralen de Nordhollande. Celui-ci lui a communiqué ses idées au sujet des premiers changemens à faire au moment de la révolution. Son plan tend à ce que le gouvernement auquel on confierait l'administration générale fût composé d'un conseil de pas moins de 15, et pas au delà de 21 personnes, choisies d'entre elles qui jouissaient de la confiance et de la considération publiques; que ce conseil tiré des personnes les plus accréditées des différentes provinces devrait être nommé sous le titre de *Landraad*, et qu'on placerait à la tête de cette assemblée le Prince Stadhouder ou le Prince Héréditaire en son nom. Qu'il serait nécessaire que les puissances donnent sous leur nom une proclamation en langue hollandaise, dans laquelle il est ordonné à toutes les autorités de rester en place jusqu'à nouvelle disposition d'un *Landraad*, auquel provisoirement sera déférée l'autorité souveraine, et cela jusqu'au moment où la tranquillité sera rétablie, et la constitution affermie sur la base de l'Union et purgée des abus que le temps et les circonstances y avaient amenés; que ce conseil invitât le Prince Héréditaire à se placer à sa tête, et qu'on donnerait ensuite une proclamation plus détaillée. Les personnes désignées par van Stralen dans la province de Hollande pour siéger dans cette assemblée, sont entre autres Boetzelaer de Kyfhoek, Maarsseveen, Calkoen, Royer, van Staveren. On voudrait en exclure Rhoon, van de Spiegel et Repelaer, pour éviter le soupçon que ceux-ci ne soient animés par des vengeances personnelles. J'ai fait proposer une entrevue à van Stralen de même qu'au conseiller Brantsen, et je me flatte qu'elle pourra avoir lieu dans quelques jours. J'espère également pouvoir m'aboucher dans peu avec Mollerus; je lui en ai fait faire l'invitation et j'attends sa réponse d'un jour à l'autre.

Comme il est très probable qu'au moment où on entrera dans le pays toutes les caisses publiques seront vides, il est essentiel qui je suis informé jusqu'à quel point le gouvernement brittannique sera porté à faire les avances qui seront absolument nécessaires pour remettre la machine en train et surtout

pour organiser l'armée, dont on aura dans les premiers momens un besoin urgent . . . . .

[Bijgevoegd het stuk van van Tuyll:]

„MÉMOIRE SUR L'INSURRECTION DU BRABANT".

On a pour la Campine un chef établi à Lommel, dans la mairie de Bois-le-Duc, appelé Klerckx, qui dit pouvoir disposer de 4000 hommes et avec le tems de beaucoup davantage. Il y a l'espoir assuré de sa part d'avoir 7000 fusils à raison de 6 florins de Hollande par pièce, autant de poudre qu'il voudra à raison de 30 sols de Hollande la livre, une imprimerie à raison de 1000 florins.

On demande pour chaque recrue 1 couronne de Brabant; pour paye du fantassin 1 escalin de Brabant, pour le cavalier $1^1/_2$ escalin de Brabant par jour; les bas-officiers payés comme en Hollande.

M. Mertens s'engage d'insurger le Brabant.

Les Brabançons, Flamands etc. ne se lèveront en masse que quand ils se verront soutenus par des troupes étrangères dont le nombre soit respectable et qui aportent du canon, des obus, des munitions, 40.000 fusils, etc.

On a près de Bruges un camp de 6000 Français, sur la côte de Flandre y compris ce camp 8 à 9000 hommes, pour la plupart conscrits; à Lille 700 hommes; à Bergen-op-Zoom 150; d'après les renseignemens on donnera un plan pour surprendre cette ville, dès qu'on aura des détails plus circonstanciés et avérés.

On a établi une eorrespondance avec ceux de Flandre, au moyen de quoi on sera instruit exactement de l'état de choses dans cette partie-là, et des forces françaises sur la côte.

On s'est dit assuré des villes de Louvain, Malines et Bruxelles; dans Malines il n'y a que 6 ou 7 pièces de canon.

On a envoyé le long de la côte de Flandre, depuis Bruges jusques dans Lille, un arpenteur ancien militaire, qui a travaillé aux cartes de Ferrari et qui donnera un rapport détaillé de tout ce qu'il y aura d'intéressant.

On manque de foin dans la Belgique, mais on pourra en achter dans le Lang-straat.

On ne doit pas se fier à la ville de Gand.

Le gouvernement provisoire de ce pays, durant l'insurrection, devrait consister dans le magistrat des villes, sous le commandant militaire; mais tout ce qu'on fera, provisionellement.

Le point de Blankenberg est le plus favorable à une descente pour les Anglais. On a en Angleterre un pilote côtier très habile. On se fait fort d'en fournîr un autre, si la flotte anglaise de débarquement en avait besoin.

On ne peut pas se flatter d'obtenir des succès dans l'entreprise d'insurger ce pays efficacement sans une somme d'argent proportionée aux besoins. On croit qu'il faudrait pour commencer 400.000 à 500.000 florins pour la Campine et le Brabant. On demande dans ce cas un homme chargé du poste de commissaire ordonnateur, ceux qui se chargeront de la partie militaire ne pouvant pas prendre cette comptabilité sur eux.

Il sera très nécessaire de donner aux troupes qui doivent soutenir l'insurrection du Brabant les ordres les plus rigoureux pour observer une bonne discipline, et respecter les propriétés.

Il sera nécessaire pour contenir la populace d'Anvers, d'y envoyer un régiment d'infanterie et un détachement de cavalerie, capables d'y maintenir la tranquillité, objet qui ne peut être rempli que par un commandant sage et ferme, et qui agisse de concert avec les membres les plus marquans de l'ancien magistrat. On devra s'emparer tout de suite de la citadelle.

Il faudra commencer par y rétablir le culte public dans toute sa splendeur, comme dans toute la Belgique, en observant la précaution de faire consacrer le local et la cérémonie, et sans rien négliger sur ce point très important.

Il faut pour l'insurrection un chef militaire, pleinement autorisé, sans quoi les chefs partiels pourraient ne pas agir de concert.

NB. On sent la nécessité absolue de garder un secret religieux sur le nom des personnes ci-dessus nommées, qui seraient perdues si on les soupçonnait seulement.

On est convenu depuis quelques semaines avec les chefs des insurgés, qu'ils ne donneront aucune ouverture de leurs affaires qu'à ceux qui seront munis de la marque convenue avec M. d'Yvoy.

Les Français envoyent vers la Flandre tous les prisonniers faits en Italie et relâchés sur la parole de ne plus servir.

737. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 8 Aug. 1799 [1]).

. . . . . Je vous fais parvenir le mémoire ci-joint au sujet de la réunion des 7 aux 10 provinces, lequel je viens de recevoir du pensionnaire van de Spiegel qui a désiré qu'une copie vous en fût communiquée, ainsi qu'un autre mémoire de P. U. Rengers lequel m'a également chargé de vous assurer de ses respects et de son dévouement anisi que mon père, et a désiré que vous ayiez connaissance de cette pièce. Je ne puis que me rapporter à leur contenu, mais je vous avoue que dans celle du Pensionnaire il me paraît qu'il manque le nœud nécessaire pour unir les deux pays [2]), me promettant fort peu d'avantage d'une réunion qui laisserait deux armées et presqu'en toute chose des intérêts différens, tandis que le seul contrepoids à ces inconvéniens serait une assemblée annuelle de députés, ce qui me paraît être un très faible moyen. Il ne m'appartient nullement de préjuger ce que les puissances décideront à ce sujet, et tout en étant prêt de continuer à faire travailler dans la Belgique, que ce soit dans le but de la réunir à nous ou de la rendre à l'Empereur, je crois devoir seulement représenter la nécessité de penser à donner une frontière stable à notre pays. L'intention de l'Angleterre est que nous lui restions attachés, mais ceci ne peut avoir lieu que pour autant que nous puissions opposer quelque résistance à la France, puisque sans cela la crainte d'être conquis par cette puissance nous oblige à nous conformer à ses désirs. Il

---

1) H. A. — Uit Lingen. — Het stuk van van de Spiegel is een woordelijke copie van zijne memorie uit het jaar 1790, gedrukt *Gedenkstukken* I, 143 (de copie begint met: „Een nieuwe Republicainsche Staat" op bl. 144). — Het stuk van Rengers hiervóór, n°. 730.

2) „Je suis parfaitement d'accord avec ce que vous remarquez sur le plan d'union des Pays-Bas de van de Spiegel: de cette façon la chose paraît impossible; mais nous goûtons beaucoup le mémoire de P. U. Rengers: cela se rapproche de nos idées et nous a paru en général un canevas dont il y a parti à tirer" (de Prinses aan den Erfprins, 20 Aug. 1799).

paraît douc positif que nous devons trouver dans la Belgique notre sûreté, mais elle ne l'était plus depuis l'abolition des forteresses, et il est à prévoir que la maison d'Autriche de nouveau en possession de ces provinces ne les considérera que comme une ferme dont on tire des revenus pendant la paix et qu'on abandonne en cas de guerre, ce qui aurait pour nous le désavantage de pouvoir avoir à chaque instant l'ennemi à nos portes, sans compter la possibilité d'une alliance entre l'Autriche et la France. La seule manière de prévenir ces inconvéniens très réels pour l'Angleterre même, serait de faire rétablir le traité de Barrière dans toute sa force avec les subsides dont nous aurions besoin et qui étaient accordés par celui-ci, afin que nous ayons cette première ligne de forteresses, à moins que par la réunion ou un arrangement différent nous puissions disposer entièrement des moyens de ces provinces. L'évidence de ceci me paraît si positive que je crois devoir vous communiquer ces réflections.

Les occupations que j'ai en ce moment ici sont si multipliées et il y a tant de personnes à parler que je ne sais quelquefois où donner de la tête, ce qui j'espère ne sera plus fort long; d'ailleurs la diversité d'opinions rend ma position plus délicate et je désirerais beaucoup d'avoir le Pensionnaire ou M. Mollerus auprès de moi. Je suis encore incertain s'ils se seront rendus à mes désirs et regrette de manquer une lettre du Pensionnaire qui est allé me chercher à Berlin. On dit que le Pensionnaire souffre de la tête et pleure comme un enfant quand il parle d'affaires, et l'on prétend que cette faiblesse vient d'une très légère attaque d'apoplexie. Je serais bien fâché si cela était le cas, puisque ce ne serait qu'avec bien des regrets que je pourrais me passer de l'espoir de faire usage de ses lumières. Dans peu de jours je pense que je verrai le long van Stralen dont vous verrez les idées par le rapport à mon père . . . . .

La possibilité que le Duc d'York commandera la grande expédition m'a beaucoup surpris; j'espère seulement que tout ira bien, et sans confusion . . . . .

738. DE ERFPRINS AAN HENDRIK FAGEL, 8 Aug. 1799 [1]).

Je pourrais me passer de vous adresser celle ci, étant assuré qus vous recevrez immédiatement connaissance des rapports adressés à mon père, et que vous aurez par là toutes les informations que je serais dans le cas de pouvoir vous communiquer, si ce n'était que je croyais devoir recommander à votre attention particulière quelques objets qui me semblent exiger de mûres réflexions et sur lesquels il sera peut-être nécessaire d'attirer l'attention particulière du gouvernement brittannique.

D'après les informations reçues il paraît que l'intention est de ne faire qu'une expédition partielle, du côté de la Hollande, et de remettre de quelques semaines celle du côté des provinces de Frise et de Groningue, ce qui semble avoir d'assez grands inconvéniens, puisque dès que les troupes anglaises seront débarquées, il est à prévoir qu'il éclatera un mouvement soudain dans toute la République et qu'il n'y aura nulle part quelques troupes, qui pourront maintenir

1) Archief-Fagel. — Uit Lingen.

l'ordre et se presser d'occuper les positions militaires dont il sera possible de se rendre maître, mais presqu'impossible de soutenir par des habitans non enrégimentés du moment que les Français auraient le tems de former un corps de troupes dans la Belgique ou sur la rive gauche du Rhin, tandis que si un débarquement de quelques milliers d'hommes avait lieu sur-le-champ en Frise, les troupes qui le composeraient ne trouvant nulle part de la résistance n'auraient qu'à traverser les provinces insurgées de Frise, Groningue, Overyssel et Gueldre et se poster sur le Whaal et s'il est possible occuper Nimègue, par quoi ils empêcheraient que les Français ne pussent rentrer dans la République, tandis qu'il serait plus avantageux et plus facile de joindre à ce corps de troupes, quelque petit qu'il sera, la partie disponible de l'armée batave ainsi que des habitans armés, qui seraient épaulés de cette manière.

Une seconde considération bien majeure est également la nécessité d'être assuré qu'outre les armes et munitions que les troupes de débarquement devraient avoir avec elles pour armer les habitans, il serait possible de disposer des fonds nécessaires pour payer l'armée, et l'organiser de nouveau dans les premiers momens et jusqu'à ce que nous soyons maîtres des caisses, ou que celles-ci se trouvant vides elles aient le tems d'avoir des rentrées, puisque nous pouvons avoir sans cela les plus grands embarras, ayant un grand nombre de personnes sous les armes sans avoir les moyens de les payer, dont la suite ne peut être qu'une dissolution totale, jointe à des désordres et des pillages dont l'étendue n'est pas à prévoir.

J'ose également vous prier, monsieur, de représenter par occasion au gouvernement et en particulier à Mylord Grenville le désir ardent des Belges de connaître au juste les intentions de l'Angleterre au sujet de leur insurrection [1]), et l'étendue des moyens que cette puissance voudra laisser employer pour les mettre en état de la faire éclater. L'utilité infinie de la faire éclater en même tems que dans la République des Provinces-Unies est trop reconnue pour qu'il soit requis d'appuyer sur ce point, mais je dois vous prier de faire remarquer que nous pouvons maintenant affirmer après le retour de M. de Tuyll, que les affaires sont si avancées qu'il ne manque plus que les fonds nécessaires pour former l'insurrection, et faire lever en masse autant d'habitans qu'on pourra requérir. La chose presse et les chefs des Belges désirent également seulement les avances nécessaires pour acheter les armes et munitions et payer l'engagement ainsi que quelques semaines de solde aux insurgés, jusqu'au moment ou maître du pays et des caisses ils pourront trouver dans celles-ci même les moyens de payer ultérieurement leurs troupes. D'après le calcul approximatif £ 40 à 50.000 seraient requis pour cet objet, une somme très forte à la vérité mais pas en considération de l'importance de l'opération.

Permettez-moi encore de vous arrêter un instant pour fixer votre attention sur le sort futur des provinces. L'objet de leur réunion avec nous est une matière à décider par les puissances et qui assurément aurait l'avantage de former un

---

1) „Il y a eu ici un agent des Belges adressé à M. de Starhemberg, à ce qu'on dit pour offrir de seconder les opérations des Anglais aux Pays-Bas. Je ne l'ai appris que très par hasard, mais le fait est vrai. De la part du gouvernement on ne nous en a rien dit, et j'ignore de quel parti en Belgique il était et s'il a dit quelque chose de plus" (de Prinses aan den Erfprins, 15 Aug. 1799, H. A.).

Etat qui fût à même de prendre quelque consistence et de résister au moins pendant quelque tems aux efforts que la France pourrait faire contre lui, mais je ne puis qu'attendre les décisions que les grands intérêts de l'Europe occasionneront à cet égard, sans les prévoir, croyant seulement devoir représenter que que si celle-ci n'a pas lieu, il serait d'une utilité majeure, et j'ose presque dire d'une nécessité absolue, de rétablir le traité de barrière avec les subsides qui y étaient attachés, si l'on veut prévenir que vu notre faiblesse, nous ne soyons en peu de tems sous l'influence française, par crainte, vu que les Pays-Bas étant un pays ouvert et que la maison d'Autriche ne considérera que comme une ferme qu'elle fait valoir en tems de paix, sans pouvoir le défendre en tems de guerre, les frais pour cette monarchie surpassant l'intérêt qu'elle peut prendre à ces contrées, nous sommes toujours exposés d'avoir en moins de rien les armées françaises sur nos frontières, manquant du tems et des moyens nécessaires pour leur opposer de la résistance, sans faire mention de la possibilité que la France et l'Autriche se réunissant de vues et d'intérêts, feraient des Pays-Bas une frontière non plus assurée que si ces provinces restaient à la France.

Quoique je n'y aye pas de réponse du Grand Pensionnaire, je crains cependant que sa santé ne lui permettra pas de sortir du pays à mon invitation, mais par contre je me flatte pouvoir m'aboucher en quelques jours avec MM. Mollerus et van Stralen et désire particulièrement que le premier reste auprès de moi. Vous aurez sûrement connaissance de tous les projets de rétablissement et d'amélioration que j'ai envoyés à mon père; en général les idées me semblent coincider assez, mais il sera nécessaire de profiter des premiers momens pour poser les bases fondamentales.

739. VAN HEERDT AAN HENDRIK FAGEL, 9 Aug. 1799 [1]).

. . . . . Permettez-moi, monsieur, de vous donner mes idées sur cette expédition. Je suis persuadé que la marine, aussi bien que les troupes, y déployeront tout le zèle et toute la valeur imaginables, mais je suis persuadé aussi qu'ils en auront besoin, et que l'exécution ne sera pas aisée, vu qu'on s'attache à vouloir s'emparer de quelque port ou place forte, qui sont toutes dans un état de défense tres respectable; qu'on paraît avoir nulle part des intelligences, et qu'on a manqué de pilotes. Mon rôle est celui de pacificateur, et non de guerrier, sans quoi si j'avais quelque conseil à donner, mon avis serait de mettre 2 ou 3000 hommes de plus à la première division, d'aller droit sur la côte de Schéveningue, de débarquer sur trois points, et de marcher droit à la Haye. Par ce coup d'éclat vous mettez la confusion dans l'administration, et les empêcherez de combiner à loisir et mettre en exécution leurs moyens de défense. Vous donnez l'occasion au bon parti de vous joindre, et trouvez des gens sûrs et capables pour mettre à leur tête et les diriger. Si les troupes sont bien disposées ils passeront à vous sans la moindre difficulté, tandis que derrière un rempart ou une batterie ils seront forcés par leurs officiers et les Français à faire leur devoir. L'exécution de ce plan me paraît

1) Archief-Fagel. — Uit Deal.

d'autant plus facile que la descente sur cette côte peut se faire, et être protégee par le canon de la flotte. En cas de malheur la retraite certainement est difficile, mais je me tiens si persuadé du succès en pareil cas, que je ne craindrais pas de mettre un des premiers pied à terre, quoique vous m'avouerez que je n'aurais pas le moins à risquer .....

740. CAREL VAN LYNDEN AAN DEN ERFPRINS, 10 Aug. 1799 [1]).

..... De heer van Aylva verzoekt mij instantelijk, Uwe D. H. onder het oog te brengen dat indien de zaken in Friesland door den heer van der Haer gedirigeerd worden, men zeker in die provintie niet reusseeren zal. Alle de voornaamste en rijkste grietslui willen met iemand, aan wiens comptoir over de ƒ 100.000 te kort kwamen, niet te doen hebben voor en aleer hij zig hiervan gezuiverd heeft. Daarbij is het zeer zeker, dat wanneer Sjoek Rengers daar buiten gehouden wordt, men zijne grietenij niet alleen mist, maar een groot deel ingezetenen van dat quartier, die een blind vertrouwen hebben in Rengers. Men indisponeert alle de eerste en rijkste familiën in Friesland door Rengers er buiten te houden. Het is mogelijk dat hij in 't begin der revolutie niet gehandeld heeft zooals een ander zoude gehandeld hebben, dog het is zeker dat hij naderhand aanbiedingen, die aan hem gedaan zijn, ronduit heeft afgeslagen; dat hij zeer veel influentie in Friesland heeft, vele menschen aan zijn snoer en dat men van hem niet zeggen kan, 's lands penningen gebruikt te hebben. De geheime agenten, die de heeren Humalda en van der Haer gebruiken, zijn vrij goed, dog hebben in specialen last om niemand der oude regenten te spreken als de heeren van Lynden en Eysinga, beiden zwagers van den heer Humalda. De heer van Lynden is boven alle verdenking, en heeft ten allen tijde en in alle omstandigheden getoond geattacheerd te zijn aan het Huis van Oranje; de heer van Eysinga is in vroegere dagen lid der oppositie geweest zoozeer als iemand. Zoo ik geinformeerd ben zoude de advocaat Munniks, die de reputatie heeft van alles te zijn behalve een eerlijk man, almede onder de hoofden van het Friesche werk zijn; nu laat ik Uwe D. H. zelve oordeelen: zijn dat lieden, geschikt (Humalda, die door ieder als een braaf man beschouwd wordt waarin men confiance stelt, doch die ongelukkig door zijne emigratie te heet geworden, zig met van der Haer gelieerd heeft, uitgezonderd) om de hoofden van de partij van Uwe Hoogheid in Friesland te zijn? Er zit mijns bedunkens niets anders op, dan dat Uwe D. H. den heer van der Haer laat wroeten en wurmen, en teffens met die heeren die den meesten invloed in Friesland hebben laat spreken. Indien het comité van Varel niet luisteren wil, dient Uwe D. H. door deszelfs fermeteit alle onheil af te wenden. Die heeren mogen veel invoed op het volk hebben, dog het volk is en blijft alleen aan het Huis van Oranje geattacheerd, en indien hetzelve alsdan de meerderheid der regenten voor zich heeft, zie ik niet, dat zij zooveel nadeel doen kunnen. Ik hoor met verwondering dat die heeren allen voor een generale amnestie zijn. De heer C. Bentinck kan daaromtrent de intenties van het Engelsche gouvernement geuit hebben, dog ik meende

1) H. A. — Uit Elten.

zulks reeds met den heer Grenville afgedaan was. *Generaal* wil men het in 't land niet hebben: Irhoven van Dam en Blauw moeten *per se* uitgesloten worden; velen zijn er ook voor om *die* comités revolutionnair, die zig eigendunkelijk opgeworpen hebben (niet die naderhand eene aanstelling, hoe onwettig ook, bekomen hebben) uit te sluiten; en dan dunkt mij dat diegenen, die het tractaat geteekend hebben, ook hetzelfde lot dienden te ondergaan. Van der Haer kan men klaar begrijpen dat voor allerlei amnestiën is; en zonde de heer van Rhoon uithoofde van personeele omstandigheden, waarin hij zig bevonden heeft, en daarop gevolgde loslating, hieromtrent ook zoozeer ijveren?

De heer van Suyderas, na van Lingen geretourneerd te zijn, heeft aan den heer van Enghuizen het volgende geschreven: „sachez qui je suis autorisé et que je vais commencer incessamment mes opérations." ZHWG. zal Uwe D. H. over dat briefje nog nader onderhouden; intusschen aan die autorisatie geen geloof slaande zal men tragten alle voorbarige explosie te beletten en den heer van Suyderas zoeken neder te zetten. Intusschen staan de zaken thans zoo in de Republiek, dat alle uitstel der expeditie doodelijk wordt. Alle de snaren zijn zoo sterk gespannen, dat indien er binnen 14 dagen niets getenteerd wordt door Engeland, alles risqueert van ontdekt te worden. De relaties die men met de vloot onderhoudt zijn door te veel lieden bekend. Men weet met naam en toenaam de menschen daarin geëmployeerd; lekt dit uit, zoo verliest men dat alles, en dan is alle expeditie aan dien kant *onmogelijk.* Laat men dus in 's hemels naam niet langer wachten, maar het werk beginnen . . . . .

741. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 12 Aug. 1799 [1]).

Sur une lettre que j'ai reçue hier de M. Grenville en date du 6 de ce mois, dans laquelle il me donne connaissance de l'autorisation qu'il vient de recevoir de sa cour de me fournir les fonds nécessaires à la formation de trois régimens, qui pourront servir à faire un noyau d'armée à l'époque du rétablissement des choses, je me suis décidé à faire un choix d'officiers qui pourront former les deux tiers de deux régimens de 1800 hommes chacun à raison de 600 hommes par bataillon et de 3 bataillons par régiment, et de les envoyer aussitôt que possible en Angleterre, pour y accompagner ou suivre l'expédition du général Abercromby. J'ai mis à leur tête le général-major Bentinck, qui a dirigé jusqu'ici le rassemblement et est à même par là de connaître tous les individus et d'apprécier leur mérite. Je compte garder le reste des officiers qui forment le rassemblement et qui se trouvent dans ces environs-ci, jusqu'à ce que je puisse former le troisième régiment et les employer avec utilité de ces côtés-ci.

Comme il est essentiel de connaître ceux des anciens régens qui seront les plus propres à former l'administration provisoire dans les différentes provinces, j'ai écrit hier à quelques-uns d'eux pour savoir quels étaient à l'époque de la révolution les membres des députés et autres collèges et cours de justice, et comment ils s'étaient conduits depuis lors, c. à d. s'ils se sont

1) H. A. — Uit Lingen.

laissés employer par le gouvernement actuel, ou s'ils ont donné ou signé quelque déclaration par laquelle ils reconnaissaient le régime actuel, et abjuraient l'ancienne constitution. J'ai prié en même tems qu' on m'informât des personnes qui seraient les plus calculées à remplacer ceux qui depuis lors sont décédés ou ont occasionné des vacatures en se faisaint employer par le gouvernement d'aujourd'hui. Pour le quartier de Nimègue je me suis adressé à cet effet à Charles de Lynden en lui recommandant de se concerter avec le Bourgrave et avec George de Randwijck; pour le quartier de Zutphen j'ai écrit à Enghuyzen et à Suyderas, et au Richter Schimmelpenninck pour celui de Veluwe. Quant à la province d'Utrecht j'ai demandé des informations à van den Heuvel [1]), comme le plus à même de me donner de bons renseignemens. Bentinck de Diepenheim auquel j'ai écrit dans le même sens pour la province d'Overyssel, recommande Voorst van den Borgel en van Suchtelen bourgemaître de Deventer, comme propres à entrer dans l'administration provisoire. Je n'ai point encore fait de démarches auprès d' Engelhard et Wichers, que je voulais consulter relativement à la Groningue. J'ai également écrit à Humalda pour la province de Frise et à Heiden pour le pays de Drenthe. J'ai envoyé il y a une couple de jours une lettre au Grand Pensionnaire pour le consulter et connaître son avis sur le choix des personnes à employer dans les provinces de Hollande et de Zeelande et dans l'amirauté. Quant à ce dernier département je suis charmé de voir que vous goûtez l'idée que Rhoon pourrait y être employé d'une manière qui satisfera son goût en lui donnant une espèce de présidence représentative. J'ai reçu hier une lettre de sa part, dans laquelle il me marque qu' à la réquisition du gouvernement brittannique il comptait se rendre sur-le-champ en Angleterre. Il n'y ajoute pas dans quel but. Je pense qu'il serait fort imprudent de lui donner l'autorisation qu'il demande pour être placé à la tête des bourgeoisies . . . . .

742. D'YVOY AAN DEN ERFPRINS, 14 Aug. 1799 [2]).

. . . . . Le vicaire général n'a pas jugé sa présence nécessaire ni en Frise ni en Groningue, mais il est revenu de la Hollande très content de la disposition où il a laissé les esprits, seulement m'a-t-il fait prévenir qu'au cas qu'il se fit une proclamation avant ou à l'approche des troupes, et qu'on pût y insérer, en parlant du rétablissement de la religion, un article concernant les autres à peu près dans ce goût: „Ook de herstelling van de vrijheid die alle andere gezindheden toekomt in de uitoefening van hunne godsdienst, en welke wij ons zullen beijveren zooveel mogelijk, daar waar dezelve voor dezen zoo algemeen als elders niet was, in hetzelve genot te stellen," il répond que cette assurance contribuerait infailliblement à procurer l'assistance et la coopération efficace de tout ce qui est catholique [3]).

---

1) Mr. Jacob Adriaan van den Heuvel, gewezen geëligeerde en deken van St. Marie.

2) H. A. — Uit Elten.

3) „Je vois avec plaisir que le vicaire général est content de la tournée qu'il a faite et des dispositions qu'il a rencontrées. L'article qu'il désirerait que fût inséré dans la proclamation ne pourra pas être placé, parce qu'en premier lieu il a été jugé convenable de ne faire aucune mention de ce qui concerne la religion, et qu'une phrase telle qu'il la propose pourrait indisposer ceux de la religion dominante" (de Erfprins aan d'Yvoy, Lingen 20 Aug. 1799).

743. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 15 Aug. 1799 [1]).

M. van der Haer ayant désiré être muni d'une autorisation qui le mît en état de se mettre à la tête des bourgeoisies et des habitans armés tant dans la provincie de Frise que dans celle de Groningue, je me suis décidé à lui envoyer une qualification limitée. Je l'ai informé en même tems que j'en donnais une semblable à Humalda pour la Frise, et à Guichart pour la Groningue. J'y ai ajouté que j'avais appris que M. de Rhoon désirait avoir une autorisation générale pour être placé à la tête des bourgeoisies dans toute la République; que je ne croyais pas pouvoir la lui donner, mais que comme il était parti pour l'Angleterre, je ne doutais pas qu'il ne s'adressât ultérieurement à vous dans ce même but, et qu'ainsi je ne me trouvais pas dans le cas de lui rien donner de plus positif à ce sujet.

Dans l'intérieur du pays la tranquillité continue toujours à régner. Les préparatifs de défense se bornent à des marches et contremarches; on a résolu de ne pas défendre l'Yssel. A Heusden il ne se fait rien, mais on fait des préparatifs au fort St. André, ce qui pourra traîner deux mois. A Breda les préparatifs de défense ne seront adjugés que le 21, de sorte que cette place ne sera pas de quelque tems en état. L'amiral Rietveld [2]) m'a envoyé la copie d'un extrait de l'amiral van Braam [3]), que je joins ici, d'après lequel il paraît que l'affaire de van Braam commence à s'ébruiter; c'est une raison de plus pour espérer qu'il ne tardera pas à tenir sa parole . . . . .

Tuyll, qui est arrivé hier au soir pour me rapporter le résultat de sa conférence avec le chef des insurgens, est parti ce matin pour Berlin, où je lui ai enjoint d'entrer dans tous les détails avec M. Grenville sur l'objet en question et se concerter avec lui sur les mesures à prendre. Au cas que M. Grenville le juge nécessaire, Tuyll pourra se rendre de là en Angleterre, et répondre lui-même à toutes les demandes que gouvernement pourrait être dans le cas de lui faire au sujet de la situation de la Belgique; je lui ai dit en conséquence de s'arranger à cet effet avec M. Grenville, et de se décider à partir pour Londres, ou de revenir ici, selon ce que celui-ci lui dira . . . . .

Je pars cette nuit pour avoir après-demain une conférence à Werdt avec MM. Mollerus, Brantsen, peut-être Aylva et Bentinck de Diepenheim. Le pensionnaire van de Spiegel s'y rendra également, et ensuite j'espère qu'il me suivra ici, vu qu'il a quitté le pays sans vouloir y rentrer. Peut-être que Mollerus se déterminera également à rester hors du pays, et pour lors je pense que surtout si ces messieurs peuvent rester d'accord, il sera possible de faire de la bonne besogne, et que j'aurai en eux des grands secours. Je regrette beaucoup que J. Fagel ne peut pas être de la conférence, mais il est obligé de prendre médecine, et de se ménager pour prévenir de tomber malade, ce qui serait doublement fâcheux en ce moment, m'étant d'une très grande utilité et travaillant toute la journée, aussi sans lui je ne serais jamais si avancé que je

1) H. A. — Uit Lingen.
2) Hendrik Rietveld, in 1793 luitentant-admiraal bij de admiraliteit van Amsterdam.
3) Willem van Braam, in 1793 luitenant-admiraal bij de admiraliteit van Amsterdam; oom van Aegidius van Braam.

le suis, étant cependant bien charmé de faire revoir notre besogne avant qu'elle ne soit publique . . . . .

[Bijgevoegd:]

W. van Braam aan Rietveld, 26 Juli 1799 [1]).

Thans kan ik UEd. zeggen, dat het mij is voorgekomen dat er door andere canalen dan de Uwe van wegens hoogerhand vrij ernstige informatiën genomen worden, wat gebruik van, en wat staat er te maken is op sommige der tegenwoordige marine-officiers ingeval van ondernemingen van die zijde; dog in hoeverre men daarin gereusseerd is, kan ik niet zeggen, wel dat men bijzonder 't oog gevestigd heeft op de laatst in dienst getredene capiteins van Braam en Capellen, die waarschijnlijk ook wel reeds gesondeert zijn. Ik sprak u over dat onderwerp met een enkel woord bij onze ontmoeting, en zeide UEd. dat voorloopig eenige informatie genomen was en opening van zake gegeven; waaromtrent ik u echter vrij stellig kan informeeren dat de beide bovengenoemden ingeval van vijandelijke attaque hunnen eed zullen gestand doen, en hunne eer door eene moedige defensie zullen trachten te sauveeren. Edog ingeval van eene revolutie, en verandering van regeeringsform (zonder attaque van de zeekant), dan geloof ik dat men wel eenigen staat op hen zoude kunnen maken, om de goede orde in dat gedeelte der vloot waarbij zij zig bevinden (in Texel, namelijk) te blijven bewaren. Er zijn er nog twee anderen, die evenzoo als de bovengenoemden denken, schoon na mijn inzien niet zoo wigtig noch entreprenant dan die: deze zijn de capiteins de Jong en van Senden, de laatste eerst kortlings in dienst gegaan en thans de *Batavier* van 56 stukken commandeerende. Op deze informatie kan UEd. een zekeren staat maken, en ik zoude u wel durven verzekeren dat het niet dan met zeer veel gevaar verzeld zoude gaan, deswegens verdere aanzoeken te doen. Er wordt van alle zijden met Argusoogen op hun gedrag gewaakt, en op gelet, met wien zij in vertrouwelijke conversaties komen. Daarbij zijn de strictste orders gesteld op het visiteeren der brieven, die van de schepen verzonden worden, en op schepen zelve een verbod gedaan, om hoegenaamd niets te mogen schrijven dat eenige relatie tot den dienst heeft, op zware poenaliteit; ook mag op de Texelsche lijst niets betrekkelijk het uitzeilen etc. van de oorlogsvaartuigen vermeld worden, waardoor het al vrij moeijelijk wordt eenige zekere berichten daarvan te bekomen. Zoo heb ik ook nu onlangs eerst ontdekt, dat er in 't laatst van April of begin van Mei voor weinige dagen een klein esquadertje van 5 fregatten onder commando van Capellen in zee geweest is, daar men in die tijd niets van vernomen had.

Ik twijfele niet of UEd. zult van de bovengenoemde genomen wordende informaties ook wel directe communicatie van uwen correspondent den Erfprins erlangd hebben, dan daar UEd. over dat onderwerp niet mij hebt gesproken, heeft zulks eenige bedenking bij mij te wege gebracht, of dezelve ook buiten uwe kennisse of medewerking zouden kunnen genomen worden; in allen gevalle komt het mij voor niet voorzigtig te zijn diergelijke zaken door onderscheidene canalen te laten entameeren. Intusschen heb ik best gedagt u hiervan kennisse

---

1) Plaats niet aangewezen.

te doen dragen, om daarvan een goed gebruik te maken daar en zoo gij het nodig vindt . . . . .

744. KINCKEL AAN DEN ERFPRINS, 15 Aug. 1799 [1]).

. . . . . Le ministre Haugwitz a continué après le départ de V. A. de me donner les espérances les plus prononcées sur la rupture des négociations avec le Directoire. Lundi passé il a changé son ton du tout au tout, et il était aisé à voir qu'il chercheait à se rapprocher lui-même des principes d'après lesquels il était forcé d'agir, et de justifier ce changement par le désespoir, et par la conviction que le parti était pris sans retour. Il m'a parlé de la négociation française et il ne m'a pas dissimulé que les bases proposées par le gouvernement français tendaient à ce que aucune des puissances coalisées n'aurait des relations dans la République, en un mot le Stadhoudérat accordé par le Directoire à l'intercession prussienne, et à condition de rester lié aux mesures utiles et avantageuses à la France. M. de Haugwitz qui jusque là n'avait pas discontinué de me parler de l'alliance de 1788 comme de la base sur laquelle seule le Roi voulait traiter cet objet, n'en disait plus une parole. Il m'est impossible de deviner la cause de ce changement subit. Il serait superflu d'indiquer à V. A. S. quelle espèce de restauration on destine à la maison, et qu'elle serait sans dignité, comme sans stabilité. Il serait également superflu de lui parler des antidotes qu'il faudra employer en Hollande contre ce poison qui aura sûrement déjà coulé . . . . .

745. STAMFORD AAN DEN ERFPRINS, 16 Aug. 1799 [2]).

M. de Panin vient de recevoir l'ordre formel de sa cour de ne point retourner à Berlin, en même tems que le chargé d'affaires de Russie, M. de Sievers, a reçu celui de quitter incessamment cette cour et d'emporter avec lui les archives de la mission. Cet événement ne saurait étonner personne, mais ce qui, à mon avis, a le droit d'étonner tout le monde, c'est ce revirement inopiné qui a obligé le cabinet de Berlin de passer subitement, et selon toutes les apparences malgré lui, d'une négociation avec ces deux cours, dont il avait projeté lui-même les bases, à une négociation avec leur ennemi. En effet ou trouvera difficilement un exemple où un roi, après avoir pris une détermination d'après le vœu et les conseils de tout son ministère, en ait pris tout à coup une entièrement opposée d'après les conseils de quelques individus obscurs, dont depuis longtems il pouvait avoir appris à suspecter les vues. On prétend que l'idée de négocier avec le gouvernement français, quoique dans la crise actuelle il ne soit pas un seul instant assuré de son existence, a été suggérée à S. M. par le juif Ephraïm, cet intermédiaire actif entre le Sieur Otto en M. Köckritz. Quoi qu'il en soit, j'ai eu la satisfaction de me convaincre que M. le duc de Brunswic n'a rien dit ni fait qui ait pu contribuer à faire naître au Roi une idée aussi étrange, et je me persuade que V. A. S.

1) H. A. — Uit Berlijn. — „Lundi passé" is 12 Augustus.
2) H. A. — Uit Berlijn.

qui à son passage à Brunswic a eu occasion de lui parler, aura trouvé comme moi qu'il est entièrement innocent de ce dont nous l'avions soupçonné . . . . .

J'avoue que je ne suis pas tout-à-fait sans inquiétude par rapport aux trames secrètes des démocrates de Berlin, qui cherchent par toute sorte de moyens d'empêcher la chûte de la République française, leur idole chérie: ils regardent le rétablissement du trône en France comme l'événement le plus funeste qui puisse arriver. Dans une très longue conversation que j'eus ces jours passés avec M. de Haugwitz il lui échappa quelques propos qui ne font soupçonner qu'on tâche sous main (peut-être par l'organe du sieur Bielfeld) d'insinuer chez nous que si on laissait agir la Prusse toute seule, elle effectuerait plus pour une entière indépendance de la Hollande par la voye des négociations que ne fera la Grande Bretagne par la voye des armes, et que les efforts que fait cette dernière pour affranchir ce pays du joug des Français, ne tendent qu'à le remettre sous la dépendance de l'Angleterre, et à le réengager dans la guerre contre la France. Si de pareilles idées venaient à se progager dans la République je ne douterais pas qu'elles ne fussent accueillies par beaucoup de personnes, et que s'il n'en résultait pas une sorte de scission parmi celles qui sont attachées à la maison d'Orange, l'effet le moins nuisible qu'elles produiraient serait celui de ralentir l'ardeur générale du bon parti à seconder les efforts que fait en ce moment l'Angleterre . . . . .

746. „RÉSULTAT DES DEMARCHES faites par la soussigné en suite de sa conférence confidentielle avec M. le baron d'Yvoy relativement au plan de réunion des dix-sept provinces sous la maison d'Orange" [1]).

Comme il s'agissait de la réunion des dix provinces belges aux sept provinces, et que tous les habitans, peu exceptés, des dix provinces sont attachés à la religion romaine, et par cette raison préfèrent un prince de cette même religion à celui d'une autre, le soussigné a d'abord été d'opinion qu'il fallait commencer à travailler par le canal du clergé de cette religion, et a proposé à M. d'Yvoy d'envoyer le vicaire général Syben ami du soussigné dans quelques-unes des sept provinces, afin de détruire l'opinion désavantageuse que le soussigné savait y régner parmi les catholiques romains contre la maison d'Orange, opinion que le baron d'Yvoy a goûté sur-le-champ. En suite de quelle approbation le soussigné a donc fait des instances chez son ami, qui après des reprises obtinrent le but d'engager le vicaire Syben de faire une tournée à Utrecht, Leyden et Amsterdam, afin de s'aboucher là avec les chefs ou *amplissimi* de la religion romaine et quelques curés connus pour y avoir de l'influence. En conséquence le vicaire susdit accompagné du curé Sneyers de Nimègue a pris la route d'Utrecht, où il a fait les premières ouvertures sur le but de sa tournée au père Carnoncle curé à Utrecht, tendant à faire revenir sur l'idée désavantageuse où étaient les catholiques romains contre la maison d'Orange relativement à la religion; le dit vicaire a après une longue conver-

1) H. A. — Van Michiels, aan den Erfprins ingezonden bij brief van d'Yvoy van 17 Aug. 1799. — Gedeeltelijk gedrukt bij Koolemans Beynen in *Meded. Mij. Ned. Letterk. 1903—1904*, bl. 15—17.

sation confidentielle fini par avouer, qu'il en avait vu les assurances même par écrit, et que conséquemment il désirait s'entretenir sur ce sujet avec *l'amplissimus* de Maarsen. Ces assurances eurent un effet si heureux chez le père Carnoncle, qu'il s'offrit d'accompagner le vicaire chez *l'amplissimus*, ce qui se fit le lendemain. Le vicaire rompit d'abord le secret de la visite, et trouva des dispositions tellement favorables chez *l'amplissimus* de Maarsen nommé van Engelen, qu'il ne pouvait assez témoigner sa satisfaction sur un aveu de cette nature, et lui promit un succès complet sur le clergé sous sa direction, avec la promesse de travailler par tous les petits et grands moyens que le clergé romain a sur les habitans dévoués à cette religion.

Le vicaire partit de là pour Leyden où il fit les premières ouvertures au fameux curé Bouwman, connu pour son éloquence évangélique, et trouva par hasard chez lui *l'amplissimus* d'Amsterdam. Bouwman fut si content des assurances de Syben avec lequel il a été lié depuis des années, qu'il se chargea d'en faire l'aveu à *l'amplissimus* d'Amsterdam et qu'il se flattait d'avance d'une bonne réussite. Tout répondit à cela, *l'amplissimus* par reconnaissance témoigna de nouveaux égards à Syben, l'engagea fortement à venir loger chez lui à Amsterdam, et se promit tout après de telles démarches. Syben afin de gagner plus de personnes alla loger à Amsterdam ailleurs, y fit les ouvertures susdites à trois curés les plus influens, et eut une telle réussite chez eux qu'ils se chargèrent de la commission pour la Frise et la province de Groningue. Bouwman *l'amplissimus* et ces trois curés ont de même que celui de Maarsen promis d'employer tout leur crédit chez les personnes de leur religion afin de les faire revenir de cette idée désavantageuse et erronée, et les disposer favorablement pour la maison d'Orange, sur le retour de laquelle ils ont dit, tant l'un que l'autre: „qu'elle vienne plutôt aujourd'hui que demain". Le secrétaire de l'évêque de Ruremonde en a donné les assurances à *l'amplissimus* de Bois-le-Duc, et attend sous peu sa réponse. Les communications journalières qui existent entre les sept provinces avec les dix provinces, surtout chez le clergé, par le grand nombre d'ecclésiastiques brabançons qui séjournent actuellement dans les sept provinces, feront parvenir en peu de jours ces dispositions favorables de la maison d'Orange pour la religion romaine en Brabant, et deviendront alors les argumens les plus forts pour disposer favorablement les habitans des dix provinces en faveur de cette maison.

En attendant le soussigné en suite de sa conversation et des arrangemens conclus de concert avec le baron d'Yvoy a commencé à faire des ouvertures sur ce plan au pensionnaire des Etats de Gueldre Syben, homme de 74 ans, raffiné, expérimenté et connu par sa session au Congrès belgique ou brabançon. Le soussigné a rencontré chez lui la meilleure inclination pour coopérer à ce plan, et en voyant des preuves non équivoques à cet égard de lui, l'a engagé de faire une tournée en Brabant afin de s'aboucher là avec le baron van der Linden d'Hovorst, membre des Etats de Braband, et même le plus influent parmi eux; ensuite avec le comte Colomma membre des dits Etats, et qui jouit de la plus grande estime à Malines.

Ces deux messieurs ont d'abord témoigné de la confiance en Syben, lui ont fait les aveux les plus favorables de l'inclination de leurs individus pour ce plan, pourvu que la maison d'Autriche ne s'y oppose point; et sous cette

condition M. d'Hovorst a accepté de venir à Wachtendonk dans les environs de la Gueldre Prussienne où il a une terre, afin de pouvoir s'aboucher de cela avec le pensionnaire des Etats de Brabant, M. de Jonghe, et l'archevêque de Malines, pourvu que M. de Jonghe voulût se rendre dans une de ces places qui bordent le Rhin. Ces messieurs pour prouver leur penchant pour la maison d'Orange et pour ce plan, ont permis qu'on les fît connaitre dans le premier rapport au Prince, et ont promis de rendre agréable ce projet à leurs cohabitans, et de commencer à cet effet par leurs personnes de confiance. Ils ont ouvertement avoué que tout le bas peuple, ainsi que toutes les classes, faciliteraient et seconderaient les premières troupes qui viendraient les délivrer du joug des Français.

Le soussigné malgré sa confiance dans la personne du pensionnaire Syben, ne crut pas devoir se borner à sa seule personne, et afin d'engager plus de monde dans les intérêts de ce plan, fit par une autre personne de confiance donner le conseil suivant à M. van der Vreecken âgé de 30 ans, connu par ses brillantes études à Louvain en 1782 où il a été premier: „Voulez-vous faire votre fortune prenez alors Michiels dans les bras et dites lui: Je sais que lorsque le sort de notre pays prendra une autre tournure vous êtes à même de faire ma fortune par la maison d'Orange." Le soussigné parvint à son but par cette voye, et lorsque van der Vreecken lui fit cet aveu, il lui en témoigna sa surprise; mais qui fut succédé à l'instant de sa confiance. Il lui dit: „Je connais vos relations intimes avec le comte de Hoen, marié à la princesse de Hohenzollern; oseriez-vous lui faire des ouvertures relativement à un rétablissement de l'ordre et de la constitution en Brabant?" sur quoi van der Vreecken lui ayant répondu oui, le soussigné entra dans un plus grand détail, et proposa ensuite à van der Vreecken de tâcher d'avoir des lettres de recommandation du comte de Hoen à d'autres membres des Etats, pour en vertu de ces lettres pouvoir s'adresser chez eux sur un pied plus intime. Le dit van der Vreecken a non seulement réussi en cela chez le comte de Hoen, main muni de ses lettres de recommandation s'est adressé au baron van der Linden d'Hovorst et au comte de Colomma, qui lui ont répété tout ce qu'ils avaient déjà dit à Syben; en outre s'est-il adressée au baron Joseph de Poederlé, homme très estimé des Etats; chez le docteur Gene de l'université de Louvain, chez l'avocat Sagermans, et chez trois autres membres des Etats de Brabant, qui n'ont pas voulu être nommés par crainte, mais ont donné des témoignages expressifs de leur adhésion à ce plan, et de leur sincérité à coopérer à son exécution, dès qu'ils seraient légalement appelés pour donner leurs voix Le docteur a promis de faire usage de son influence pour rendre cette maison agréable ainsi que ce projet. L'avocat Sagermans, homme en considération chez le tiers état, a fait les assurances les plus positives qu'il employerait tout son crédit pour la réussite de ce plan. Outre les personnes susnommés, le soussigné s'est encore expliqué sur ce projet au bourgmestre Loekinghien de Bruxelles, qui jouit de toute la confiance du bas peuple de Bruxelles, et a en sa qualité de bourgmestre voix pour le tiers état de Brabant. Le soussigné doit ici un aveu particulier aux bonnes inclinations de ce bourgmestre pour coopérer à l'exécution de ce plan, et à la manière loyale et franche qu'il a employée avec le soussigné, au point qu'il ose le nommer ici comme un partisan zélé de la maison d'Orange. Entre maintes petites choses qui trahiraient la confiance de l'amitié si on les plaçait

ici, mais toutes propres à prouver les bonnes dispositions de cet homme pour ce plan, il a fait avoir au soussigné deux lettres de l'intendant du Duc de Berlo, qui contenaient des ouvertures sur ce plan, et même une invitation de se tenir prêt pour une assemblée à laquelle il serait convoqué aux premiers jours, pour faciliter l'exécution de ce plan auprès des Etats, au cas qu'on viendrait à des démarches plus légales . . . . .

Le soussigné croit au reste de devoir finir ce résultat par l'observation qu'il répond à ses premières idées qu'il a eues sur l'approbation de ce plan de la part des Etats et autres notables, et par l'aveu de la conviction où il est qu'en consultant à l'avenir dans tous les cas les Etats d'une manière ouverte et ménagée en même tems, on tirera de ce pays tous les avantages qu'il est possible de fournir, et que raissonnablement on peut en désirer.

747. MOTMAN AAN DEN ERFPRINS, 18 Aug. 1799 [1]).

Zedert mijn vertrek van Lingen heb ik niets onbeproefd gelaten om mij zooveel mogelijk na de gesteldheid der zaken in Brabant te informeeren, en ik ben daardoor in zooverre in mijn gevoelen bevestigd geworden dat de aanzienlijkste welke zich hier en in den omtrek bevinden zeer huiverig zijn om zich tot het een of ander te laten gebruiken, of tot zekere doeleindens te willen medewerken; ten minste, zoo ik heb kunnen bespeuren, niet anders dan op de verzekering dat de recuperatie van Belgien met geen ander oogmerk geschiedt dan om de respective Belgische provintiën weder in handen van den Keizer, qua Hertog van Brabant te zullen stellen. Die van de tweede classe denken egter geheel anders op deze materie, en willen gaarne alles daaraan wagen om van het ondragelijk Fransche juk ontslagen te worden, zich verzekerd houdende dat dezelver oude constitutie intact zal blijven, als wanneer het hun zeer onverschillig is (edoch liefst een Prins van Oranje) wien zij bij schikkinge tot Hertog van Brabant zullen bekomen. Verder heb ik bijgeval ontdekt, dat de geweze pensionaris van de Staten van Brabant de Jonghe (die zich actueel te Boekhold ophoudt) aan differente personen die bij hem om raad zijn geweest, zoude hebben verklaard dat hij zonder praealabel overleg met het ministerie van Weenen zich in geene zaken omtrent de Belgische provintiën zoude inlaten, en dat hij dienvolgens zulks aan hen ook ten sterksten afraadde. Men kan alzoo hieruit zeer evident ontwaren dat de Keizer nog gansch niet uit het oog verliest om zich weder in het bezit van Brabant te laten herstellen, en waarin dan de geestelijkheid voorzeker wederom de hoofdrol spelen zal; ook behoeft men het manifest van de generaal Starray van 1 Juli ll. [2]) maar

1) H. A. — Uit Emmerik. — Over den schrijver zie *Gedenkstukken* I, register.

2) Vgl. hiervóór, bl. 978. — De proclamatie is gedrukt bij Piot in *Bulletin Comm. Royale d'Histoire* 1877, p. 33. „Braves Belges, nous voilà arrivés aux confins de l'Empire dont votre légitime souverain S. M. l'Empereur et Roi est chef. Il dépend actuellement de vous, Belges, d'abandonner les drapeaux de vos usurpateurs et de venir vous ranger sous ceux de votre ancien et auguste maître, où vous serez reçus à bras ouverts. Les troupes victorieuses marchent à grands pas au devant de vous, et n'attendent que votre arrivée pour vous recevoir dans leur sein, et, secondés de votre courage, vous reviendrez triomphans dans vos foyers," etc.; ten slotte aankondiging eener generale amnestie. — Donaueschingen, 1 Juli 1799.

te doorloopen om zich ten vollen van de ware vues van het Keizerlijk hof overtuigd te houden. Wat nu verder de nationale geest actueel in Brabant en de overige provintiën betreft, zoo zeggen mijne laatste informatiën dat alles aldaar op het eerste signaal gereed is om oogenblikkelijk in volle beweging gebragt te kunnen worden. Ik heb zelfs gisteren nog een brief van Bladel in de Meierije op de limiten van Brabant gelezen, waarin onder anderen geschreven wordt: „Binnen twee dagen tijds kunnen wij 3 à 4000 man gewapend op de been brengen, en in agt dagen meer dan 10.000; alles verlangt met ongeduld naar het tijdstip van onze verlossing." Intusschen worden alle frontiersteden als Bergen-op-Zoom, Breda, 's-Bosch en de Graaf met alle mogelijke haast in staat van defensie gebragt. De requisitie van jonge luiden wordt met alle rigueur gepousseerd en de meeste nemen de vlugt herwaarts. in Brabant gaat men op dezelfde wijze voort: Brussel, Mechelen, Antwerpen, Leuven en Gent moeten binnen weinige dagen 15.000 jonge requisitionnairen van 20 tot 25 jaar leveren op zware straffe.

Voor omtrent drie weken is hier gepasseerd zekeren Rottiers [1]) geboortig van Antwerpen, gaande over Hamburg na Cuxhaven, zijnde door het Engelsche ministerie geëmployeerd in de Brabantsche zaken; volgens eene missive voor eenige dagen door hem aan een Brabander alhier geschreven staat hij alle dag hier te komen, zullende ik alsdan hem tragten te spreken en van het verhandelde aan Uwe Hoogheid illico rapport doen.

748. KINCKEL AAN JACOB FAGEL, 18 Aug. 1799 [2]).

Je viens de recevoir votre aimable billet du 12 . . . . . Ma peine a seulement été de savoir le Prince entouré d'un *Poolsche Landdag* sans moyens d'autorité et même sous la nécessité de ménager tout le monde, et deux dynastes comme Rhoon et Suyderas suffisent seuls pour faire aller *op hol* la meilleure tête. Je ne comprens rien du tout du voyage de Rhoon, mais en tout cas je l'aime mieux là qu'à Lingen. Dites-moi bien clairement et loyalement, et la réponse en cette question est de la plus haute importance, si le Prince est sans inquiétude sur une double activité, s'il y a réellement abandon et confiance absolue depuis *là* chez vous, et comme en vérité le Prince le mérite. M. Grenville ne tarit pas à admirer *son* Prince. Il ne connaît pas le Prince de son frère. C'est moi qui ai imaginé cette distinction, mais elle ne vaut rien, il faut en revenir à celle de la religion où les trois font un . . . . .

Je suis tenté de croire que votre frère [3]) partira mercredi. Je donnerais 100 louis de ma misère que M. Grenville se rapprochât du Prince. J'en donnerai encore 100 si le Prince le lui demandait. Ici il n'y a rien à faire: et je n'ai pas besoin de vous suggérer tous les avantages. D'abord un pareil restaurateur diplomate étranger convient au personnel du Prince; et son cabinet serait renforcé envers et contre tous par sa présence.

---

1) Over hem zie *Grenville Papers* V, 246, 356, en voorts het meermalen aangehaalde opstel van Koolemans Beynen in *B. V. G. O.* IV^{IV}.

2) Archief-Fagel. — Uit Berlijn. — De brieven van Jacob Fagel aan Kinckel zijn niet bekend.

3) Robert Fagel, die door ziekte verhinderd was geworden den Erfprins naar Lingen te volgen.

Adieu mon cher ami, faisons ce que nous pouvons et soumettons-nous pour le demeurant à la protection de la Providence et aux sottises de nos ennemis, qui paraissent à cet égard prendre le dessus que nous avons si bien et si longtems su conserver.

749. CAREL VAN LYNDEN AAN DEN ERFPRINS, 19 Aug. 1799 [1]).

. . . . . De requisitie wordt sterk doorgezet, en eene groote menigte jongelieden verlaten het land; zoude er geen mogelijkheid zijn om een eventueel projet te maken en die lieden bij onderteekening te doen engageeren om zig te wapenen en met bekwame officieren aan hun hoofd te laten employeeren in het land, daar waar Uwe Hoogheid zoude goedvinden? De zaken zijn thans zoo verre gekomen, dat al mislukt de expeditie van Engeland, het er door moet. Op het platteland zal er zekerlijk resistentie geboden worden; doch indien men zig niet er mede mêleert, zal zulks niet baten. Ik vòor mij vinde het een laagheid heen te gaan en de ingezetenen, die zulks niet kunnen doen, er voor te laten opdraaien . . . . . Zoo de jongelieden daarvoor te krijgen waren en men zig met een klein corps gedetermineerde lieden van de een of andere sterke plaats kon verzekeren, zoude men daar binnen weinige dagen een gewapend rassemblement kunnen formeeren, indien men daartoe maar voorraad van wapenen en ammunitie heeft. Dit gevoegd bij eene insurrectie in Brabant zoude misschien geen kwade gevolgen kunnen hebben . . . . .

750. D'YVOY AAN DEN ERFPRINS, 19 Aug. 1799 [1]).

. . . . . Je joins à la presente la requête de l'évêque de Ruremonde. J'aurais cru que les griefs seraient plus nombreux. Si V. A. pourrait y faire une réponse dans le goût de la lettre ostensible qu'Elle me fit, je suis persuadé que cela ferait le plus grand bien, surtout dans ce moment où ce prélat ainsi que beaucoup d'autres font ce qu'ils peuvent pour servir Ses intérêts et ceux de Sa maison . . . . .

François Fagel vient d'arriver, et me faire part de ses conversations avec van Braam du 4 au 6 du courant. Si l'entrevue de Verhuell avec van Braam dont V. A. aura été instruite par M. Brantsen de la part de M. d'Enghuysen a été postérieure à celle avec M. Fagel dont V. A. trouvera le précis ci-joint, et qu'il y a du changement, celles de Fagel ne doivent point compter. Si elles sont confirmées, je n'attens rien de bon de tout cela . . . . . [2]).

[Bijgevoegd:]

DE BISSCHOP VAN ROERMOND AAN D'YVOY, 19 Aug. 1799 [3]).

La confiance que vous avez bien voulu me témoigner en me communiquant

1) H. A. — Uit Elten.

2) Nog bericht deze brief de aankomst van kolonel Malcolm, waarover nader in het volgende nummer.

3) Uit Emmerik. — A. B. R. baron van Velde de Melroy, uitgeweken bisschop van Roermond.

la lettre de S. A. S. Mgr. le Prince Héréditaire d'Orange, m'engage de profiter de cette occasion favorable, tant pour le bien-être du pays en général que pour celui des sujets hollandais de mon diocèse. Je vous prie donc, Monsieur, de vouloir faire parvenir la requête ci-incluse à S. A.

J'ai redigé cette requête de la manière la plus courte, persuadé que vous voudrez bien remontrer à S. A. qu'il n'est pas possible de placer dans une requête toutes les raisons qui militent pour les catholiques.

Mon vicaire général vous aura communiqué que nonobstant la bonne volonté des personnes avec lesquelles il a conféré, il s'est aperçu que l'aversion pour l'ancien ordre des choses provenait de ce que les catholiques craignent de retomber dans les inconvéniens qui ont eu lieu ci-devant par rapport au culte catholique. Vous savez cependent, Monsieur, qu'avant et pendant la révolution les catholiques se sont comportés d'une manière à mériter la bienveillance de S. A., et je vous assure que S. A daignant accorder ce qui est repris dans ma supplique, ne fera pas seulement chose agréable à ses sujets catholiques, mais qu'en même tems Elle gagnera les esprits d'une manière à être reçue par eux avec acclamation et témoignage de joye.

La considération dont vous jouissez, Monsieur, auprès de S. A. et la connaissance que j'ai de la sincérité de vos sentimens afin de procurer toute satisfaction aux sujets catholiques, me donnent la confiance que vous voudrez bien appuyer ma requête de votre protection distinguée près de la personne de S. A. S., et de daigner faire en sorte que je puisse y obtenir une apostille favorable [1]).

[Voorts bijgevoegd het request van den bisschop aan den Erfprins:]

Emmerick le 19 août 1799. L'évêque de Ruremonde expose avec le plus profond respect, qu'ayant eu communication de la lettre de V. A. S. du 6 juillet dernier, adressée à M. le baron d'Yvoy, il a de suite et en conséquence écrit à un des principaux ecclésiastiques du diocèse de Bois-le-Duc; que son vicaire général Syben résidant à Nimègue s'est adressé en suite de la même lettre du 6 juillet et pour remplir les vues y reprises à plusieurs et les plus notables du clergé des territoires de Nimègue, Meuse et Waal et du pays de Cuyck, faisant tous partie du diocèse de Ruremonde. Qu'en suite de la commission de M. le baron d'Yvoy, qui lui avait été communiquée par M. Michiels, le dit vicaire général s'est porté dans différentes villes et places de la République des Provinces-Unies; que cette commission a été remplie avec autant de promptitude que de succès.

Le suppliant expose, que sous la jurisdiction des différens magistrats, drossards et baillifs des susdits pays, situés dans son diocèse, il se sont rencontré ci-devant plusieurs entraves au libre culte de la religion catholique, entr'autres et nommément que les orphelins catholiques dépourvus de moyens de subsistance entrant dans les maisons destinées à leur entretien, y devaient renoncer à leur

1) Antwoord van d'Yvoy, Elten 19 Aug. 1799: „Je m'empresserai de faire parvenir à S. A. S. le Prince d'Orange la pièce que vous lui adressez, ne doutant qu'Elle sera sensible à votre zèle et à vos soins, et y répondra d'après Ses sentimens dont j'ai pu avoir le bonheur de vous fournir les pièces."

religion, où ils sont maintenant reçus sans être contraints de faire un si triste sacrifice, et où ils sont élevés maintenant sous des maîtres et des proviseurs de la religion catholique.

Le suppliant expose de plus, que dans différens villages il n'était pas permis aux catholiques de bâtir une maison, ni d'avoir de ministre pour le culte de leur religion; et que dans d'autres villages, les prêtres qui se présentaient et qui étaient demandés pour assister les curés, ne pouvaient prêter leur assistance sans une permission préalable du magistrat, drossard ou baillif, permission qui était souvent refusée.

Et comme il convient pour le bien public, que le culte de la religion catholique soit à tous égards libre et sans gêne, les soussigné supplie très humblement V. A. S. de daigner y pourvoir de la manière qu'Elle trouvera dans Sa haute sagesse la plus convenable et la plus propre pour étouffer à jamais tout esprit de dissention.

[Nog bijgevoegd het volgende ongedagteekend stuk in de hand van Frans Fagel:]

Uit de conversatie die ik den 4 en 6 dezer met den kapitein van Braam gehad heb is mij voorgekomen dat gemelde kapitein niet van zich kunnende verkrijgen om niet ingevolge zijn gepresteerde eed aan het Bataafsch gouvernement te handelen, zich wel degelijk tegen de Engelschen zal defendeeren indien zij binnen Texel mochten vallen, doch zoo er een debarquement geëffectueerd werd, en dat met zulk een gevolg dat die macht zich souteneerde, zoude hij den schout-bij-nacht Story voorhouden [1]) dat eene defensie nutteloos zijnde, en mogelijk de schepen (dat doch altoos een eigendom van het land is en blijft) aan eene volkomen ruïne blootstellende, hij gemelden schout-bij-nacht aanraadde hem het commando over te geven, als zijnde een hatelijk voorwerp voor de Engelschen uithoofde van zijn gehouden gedrag bij het inrukken der Franschen in 1795. In dat geval zal de kapitein van Braam, benevens Capelle die vertrouwelijk en in alle gevallen te zamen zullen ageeren, de vloot en de gansche boel in orde houden, daar staan zij beide voor in, en dezelve hoe spoediger hoe liever aan een officier der oude marine overgeven. Het uitloopen stelde de kapitein van Braam als bijna onmogelijk voor, uithoofde der batterijen, en wijl er geen eenige ton in het gat ligt, dezelve tegen het binnenloopen der Engelschen weggenomen zijnde. De Hollandsche officieren zouden nooit dulden dat er een Fransch officier het commando kwam voeren; evenmin zouden zij naar Frankrijk willen zeilen [2]).

751. D'YVOY AAN HENRY DUNDAS, 19 Aug. 1799 [3]).

Le colonel Malcolm vient de me remettre la lettre qu'il avait reçue par V. E. pour moi [4]) et de m' informer du but de son voyage . . . . .

---

1) Bij dit woord is een kruisje gesteld.

2) „Fagel verzoekt mij hierbij te voegen dat hij vermeent dat van Braam door het bovenstaande en met een kruisje gemerkte verstaat, de vloot te revolutionneeren" (noot van d'Yvoy).

3) Archief-Fagel (copie). — Uit Elten.

4) Een introductiebrief zonder verder belang, met verzoek hem alle inlichtingen te geven enz. De instructie van Malcolm, door Henry Dundas, komt voor als bijlage bij een brief van

Je n'ai pas pu m'empêcher de le prévenir que sa présence dans l'intérieur ne soit pour le moment d'aucune utilité quelconque, sans y apporter à la fois des armes et de l'argent nécessaire pour cela, et pour soudoyer le nombre quelconque d'armées auquel on voudrait se fixer. C'est sur les renseignemens obtenus par le principal chef des insurgés lui-même qu'ont été fondés tous mes renseignemens, et le baron de Tuyll de Serooskerken capitaine de hussards au service d'Hollande, qui a été reconnaître la vérité de ce que le dit chef avait rapporté, me les a confirmés en plein; c'est sur cela que s'est formé le plan d'organisation de l'armement et des fraix qu'il importerait, avec lequel le dit M. de Tuyll est parti le 11 du courant d'ici pour Lingen, et doit se trouver maintenant chez M. Grenville à Berlin. On peut s'assurer que tout est organisé dans la Belgique tant par rapport à la correspondence, que pour la direction intérieure, et que du moment qu'on peut leur fournir l'argent pour la solde et l'entretien des hommes, ainsi que pour les armes, on aura la disposition au moins d'entre les 30 à 60.000 hommes. Il est donc de la dernière nécessité que M. le colonel Malcolm soit autorisé à procurer le nombre d'armes nécessaires, et qu'il puisse disposer d'une somme quelconque . . . . .

752. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 19 Aug. 1799 [1]).

Revenu hier au soir de l'entrevue que j'ai eue avec le Conseiller Pensionnaire, et à laquelle ont également assisté le drossart Bentinck et le conseiller Brantsen, je m'empresse de vous informer que j'ai trouvé le premier de ces messieurs jouissant d'une bonne santé et ayant la tête aussi nette qu'il soit possible de le désirer. Il a pris ses mesures de manière à pouvoir rester hors du pays; il se propose en conséquence de venir ici jeudi prochain, et d'y rester jusqu'à ce que nous puissions pénétrer dans la République même. Les idées de M. van de Spiegel relativement à l'établissement d'une administration provisoire dans les provinces s'accordent en général avec les miennes, de même que sur la convocation des membres qui formeront l'administration de l'Union, et prendront la place des Etats généraux. Vous serez à même d'en juger par le mémoire dont je vous envoye ci-joint la copie [2]), ainsi que de la proclamation telle qu'elle a été définitivement arrêtée après les conversations tenues avec ces messieurs [3]). Vous remarquerez qu'elle est parfaitement conforme à celles qui ont été dressées en Angleterre, et que les difficultés que le mot d'amnistie paraissaient offrir à bien des personnes, se trouvent levées par la tournure qui a été donnée à cet article, qui pour le fond est resté le même.

---

d'Yvoy aan den Erfprins van 22 Aug.: hij moet naar d'Yvoy gaan en zal van dezen de adressen der personen vernemen met welke hij zich in verbinding moet stellen. — „Je ne crois pas que l'Angleterre veut presser cette insurrection ou en faire une levée organisée, mais se servir seulement de l'esprit public pour faire opérer ce peuple d'après les circonstances à l'avantage des opérations des armées, et pour lors certainement la mission du colonel Malcolm ne fera rien à l'affaire" (d'Yvoy aan den Erfprins, 30 Aug. 1799).

1) H. A. — Uit Lingen. — „Jeudi prochain" is 22 Augustus.

2) Zie hierachter. — „La pièce du Pensionnaire nous a paru très bonne, et coincider presqu'entièrement avec nos idées" (de Prinses aan den Erfprins, 4 Sept. 1799). Zie voorts den brief van den Prins aan den Erfprins van 3 Sept. 1799.

3) Zie over de proclamatie uitvoerig Koolemans Beynen in *B. V. G. O.* 4e reeks, 4e deel.

Je m'étais flatté de trouver Aylva et Mollerus au rendez-vous proposé, mais j'ai été trompé dans cet espoir. Mollerus m'a fait savoir que la crainte d'exposer sa femme et ses enfans et la possibilité qu'il fut obligé de rester hors du pays l'avaient engagé à renoncer à son projet . . . . .

Je n'ai rien appris d'ultérieur de l'affaire de van Braam, si ce n'est que Verhuell lui a parlé, que tout est en ordre, et qu'il s'est engagé à me faire parvenir sur-le-champ le résultat de ce qu'il aura exécuté . . . . . [1]).

MM. Mollerus et Aylva ont craint de se compromettre, de sorte que je n'ai pas eu le plaisir de les voir, mais le Pensionnaire a surpassé mon attente, l'ayant trouvé très bien et la même clarté dans la manière d'exprimer ses idées qui lui était propre. Il a de la difficulté d'écrire, mais ce ne sont que des rhumatismes et non une attaque d'apoplexie qui en est la cause [2]). Il paraît que ses idées correspondent sur presque tous les objets avec les nôtres, et je tâcherai d'entrer en détail avec lui sur tout ce qu'il y a à faire au moment de la rentrée, ainsi que de fixer les membres du gouvernement provisoire pour l'Union . . . . .

En Frise MM. Sjuk Rengers, Kempenaer et C. Hambroick ont été consultés par les Gueldrois et se sont déclarés être d'accord sur les principes posés par ceux-ci, mais il existe une inimitié entre ceux-ci [3]) et Humalda et van der Haer qui exige beaucoup de prudence pour les faire agir pour le même but, et prévenir qu'ils ne s'entravent réciproquement. Le jeune Rengers [4]) est ici depuis quelques jours et j'ai eu avec lui une conversation à cette fin dont j'apprends qu'il a été satisfait. Il retourne dans quelques jours en Frise.

[Bijgevoegd het stuk van van de Spiegel:]

Daar het onder de mogelijke dingen is, dat door zekere gebeurtenissen van buiten de zaken in deze Republiek eens van gedaante kwamen te veranderen, is het van veel belang dat men bijtijds bedagt zij op het nut, dat uit zulk een verandering voor den Staat en deszelfs regeeringswijze kan getrokken worden.

Velen zullen er dan in het land gevonden worden, die niets dan wraak ademende, hunne tegenpartij het geleden ongelijk ten strengsten zullen zoeken betaald te zetten, en allerlei desordres tot benadeeling van personen en goederen zullen aanrigten. Het zou schande zijn zulke ondernemingen niet tegen te gaan; de nieuwe omwenteling behoort met zoo weinig bloed en plundering te kunnen ingevoerd worden als de vorige, en zijn er misdaden gepleegd onder het dan vallend bestuur, nooit moet het geweld van een dollen hoop de wreker zijn, maar een onzijdige justitie.

1) De brieven van den Erfprins aan zijn vader uit dezen tijd zijn gesplitst in twee gedeelten, een „politiek rapport" en een meer persoonlijke helft, waarin soms mededeelingen uit het politiek rapport worden toegelicht. Het volgende is uit dit tweede gedeelte.

2) „J'ai eu un vrai plaisir à revoir van de Spiegel; ses cheveux blancs lui donnent un air très respectable, et il a toute la vivacité d'esprit qu'il avait du tems jadis" (de Erfprins aan de Prinses, 19 Aug. 1799).

3) De drie hooger genoemde Friezen nl.

4) J. S. G. Juckema van Burmania Rengers, 1773-1832, onder Willem I lid van den Raad van State; oudste zoon van den bekenden Sjuk Rengers.

Sommigen, welke gedurende de laatste jaren, daar alle hoofden vol zijn geweest van een denkbeeldige volmaaktheid in de regeering, op staatkundige onderwerpen gespeculeerd hebben, zullen met hunne plans voor den dag komen om veranderingen te maken tot zoogenaamde verbeteringen van gebreken in de oude constitutie en regeeringsform: verbeteringen nogthans, die wel ingezien zijnde, dikwijls erger zouden zijn dan 't geen zij als een gebrek hebben beschouwd.

Anderen zullen zig beijveren om terstond de oude form van regeering zonder eenige alteratie weder in te voeren, de oude regenten dadelijk op het kussen te zetten, en de zaken te herstellen op den voet, zooals dezelve waren in 't laatst van 1794.

De ijver van beide deze partijen kan even nadeelig zijn, en zal met kragt moeten beteugeld worden. Het is zeker dat er gebreken in de regeering plaats gehad hebben, wier verbetering verstandige en welmeenende regenten zelfs lang voor de revolutie gewenscht en getragt hebben te bewerken, maar de omstandigheden destijds en de gesteldheid der geesten hebben het verhindert. Ten anderen is er uit de revolutiën van onzen tijd groot nut te trekken: het zou dwaas zijn alles te verwerpen, alleen omdat wij het niet gemaakt hebben; behalve dit is de tijd van een nieuwe omwending het best geschikt om ware verbeteringen in te voeren, al wijken dezelve wat veel van het oude af, omdat een volk aan continueele veranderingen nu gewoon geworden, ligter eene nieuwe verandering zelfs met eenige opofferingen zig zal laten welgevallen tot herstel van de orde, daar het reeds zooveel ondergaan heeft van de gevolgen der verwarring.

Doch om veranderingen te maken, die wezentlijke verbeteringen zullen zijn, moeten de gebreken eerst regt gekend worden, en men moet zonder noodzaak geen oude palen verzetten: ten einde nu de aanwijzing der gebreken te doen en teffens van de middelen, die de geschiktste voorkomen om een verbetering in het tijdstip eener nieuwe omwending van zaken aan te vangen, zijn de reflexien in deze korte memorie ingerigt.

Wij hebben tot op weinige jaren herwaarts geloofd (en de ondervinding bewees er de waarheid van) dat wij een natie waren onder welke de godsdienstige en burgerlijke vrijheid geëerbiedigd en beschermd werd, daar een toenemende welvaart plaats had, daar ieder die zig als een goed ingezeten gedroeg naar de vastgestelde wetten, volstrekt heer was van zijn persoon en eigendom, daar het regt van den grootsten en den geringsten hetzelve was, en alle ingezetenen voor de wetten als egaal werden aangezien. De historie leert ons bovendien dat er een tijd geweest is, waarin onze republiek een aanzienlijke rol heeft gespeeld onder de mogendheden van Europa, zig gedugt gemaakt heeft te water en te lande, hare bezittingen in andere waerelddeelen heeft uitgebreid en kragtdadig beschermd. Dit alles nogthans is te weeg gebragt onder een constitutie, welke men thans als ongeschikt en ongenoegzaam om het geluk van een land te bevorderen zou willen voorstellen, onder een confederatie van zeven oppermagtige provinciën, door den band van de Unie van Utrecht vereenigd, en meesten tijd door het wijs beleid der Stadhouders tot het middelpunt van het algemeen belang gedirigeerd. Waarom zoude men nu deze constitutie willen veranderen? waarmede zoude men haar verbeteren? die door de grootste staatkundigen buiten en binnen 's lands met verwondering is beschouwd, en waarvan de bewijzen harer wijsheid en deugdzaamheid voor onze

oogen zijn, terwijl alle nieuwe veranderingen nog maar proefnemingen zullen zijn, waarvan de prijs nog te geven is.

Neen waarlijk! hij, die de gebreken zoekt in de confoederatie of in deszelfs fundamenteele voorwaarden vervat in de Unie van Utrecht, is van den weg af; de Republiek is het grootste en gelukkigste geweest, hoe nader zij zig vasthield op die oude grondslagen, en zij is in vele opzigten, ten minsten in uitwendigen luister, gedaald, naarmate zij van de beginselen op welke zij gevestigd was is afgeweken. Wij waren op het laatst niet meer een republiek van zeven oppermagtige provinciën vereenigd tot een lichaam (gelijk de Unie medebragt), maar wij waren een samenraapsel geworden van bijna zooveel oppermagten als er leden waren, en de bijzondere *willen* van deze oppermagten strekten zig zoo verre uit als haar vermogen reikte; de klem van de algemeene regeering was verloren: de noodige eenheid in zaken, die aan het gemeen bondgenootschap moesten eigen gebleven zijn, was vervallen en het middelpunt van het republicainsch belang, 'twelk de ziel was van de constitutie, moest dagelijks meer en meer wijken voor de provintiale en stedelijke belangen, welke door hare continueele aanstootingen eindelijk het geheel gebouw van den Staat moesten uit malkander werken.

Dit is waarlijk het hoofdgebrek en kan men dit wegnemen, kan men de zaken terugbrengen tot den tijd, wanneer de gronden van de Unie nog in volle sterkte waren, men zal veel gedaan hebben, en door het verbeteren van dit hoofdgebrek zullen de mindere gebreken, die dog grootendeels uit deze source ontstaan zijn, ligtelijk kunnen verholpen worden. Hoe voortreffelijk dog het verbond van de Unie in zigzelve zij, het is evenwel niet te ontkennen, dat door lengte van tijd en verandering van omstandigheden het noodig is geworden hetzelve te revideeren en te versterken. Dit heeft men in verscheide epoques van de Republiek reeds gewenscht en beproefd; maar de uitkomst heeft niet beantwoord aan de onderneming: ondertusschen zoo er ooit een tijd geweest is om beter succes te hoopen, is het tegenwoordig, daar zoowel de zwakke plaatsen van het verbond ten volle kenbaar zijn geworden, als de oorzaken van het niet gelukken der aangewende pogingen. Zonder in een detail te treden van alle de verbeteringen die men wenschte in het verbond te brengen, mag men in 't generaal aanmerken, dat zij ten minsten behooren te bestaan in de volgende:

1°. in suffisante mesures ten einde ieder bondgenoot zooveel van zijn volstrekte onafhankelijkheid ten behoeve van het gemeene lichaam afsta, als tot deszelfs instandhouding en geregelde werking naar binnen naar buiten noodig is.

2°. dat mitsdien in gevallen daar de stemmen der provintiën niet eenparig genoeg zijn om tot een conclusie te komen, voldoende middelen worden beraamd, waardoor men binnen een bepaalden tijd tot een einde van zaken kan geraken, namelijk in sommige pointen door overstemming en andere door decisie.

3°. dat er vaste sommen worden bepaald ten behoeve van de generaliteit, om ieder jaar op geregelde termijnen door de bondgenooten, of door sommige middelen van generaliteitswege te heffen, te worden opgebragt, ten einde de benoodigdheden van het bondgenootschap, en deszelfs defensie, zoo te water als te land, daaruit goed te maken.

4°. dat de acte van verband, waardoor het erfstadhouderschap inhaerent is gemaakt in de Unie, worde vernieuwd, en is het mogelijk, nog meer verzekerd, door de uitdrukkelijke verklaring van alle die praerogativen en hooge functiën welke het erfstadhouderschap uitmaken en noodzakelijk moeten uitmaken om tot vastigheid aan de Unie te strekken.

5°. dat er een Raad van Staate als uitvoerende magt worde gesteld, waarvan de Erfstadhouder het permanent hoofd is, en met genoegzame magt voorzien om de besluiten der bondgenooten te doen executeeren, en de nalatige, zoowel provintiën als particuliere leden en personen, daartoe te noodzaken.

6°. dat al het provintiaal gezag, 't welk de betaalsheeren of territoriaale souverainen over de militie hebben verkregen, worde weggenomen; de militie alleen generaliteits gemaakt en door de generaliteit betaald worde.

7°. dat de voormalige admiraliteitscollegiën tot één worden gebragt, en de defensie te water, even als die te lande, onder één opzigt bestuurd.

8°. dat er eene vaste jaarlijksche equipage worde bepaald van ten minsten eenige scheepen en circa 25 fregatten en mindere vaartuigen, gelijk ook een campement van eenige landtroupes op zekere tijden wederkomende.

Deze pointen behooren onmiddelijk tot de Unie, en moeten een gedeelte van deszelfs expresse conditiën uitmaken, terwijl aan den anderen kant zoodanige pointen moeten uitgelaten of verandert worden, als de verandering der omstandigheden vorderen zal, en wanneer deze pointen zullen zijn daargesteld, kan men niet zien, waarom de foederative Republiek niet zou blijven bestaan op den voet van de Unie; waarom de provintiën niet in haar huishoudelijke oppermagtig zouden kunnen zijn, waarom haare Staatsvergaderingen, haare stemmende leden, haare vorm van regeering niet zoude kunnen voortduren, waarom de noodzakelijke redressen in verscheide gewigtige zaken, als bijvoorbeeld in de finantiën van den Staat en van bijzondere provintiën, in de coloniën en bezittingen in andere werelddeelen etc. niet zouden kunnen ingevoerd worden, omdat de oorzaak die alle nuttige verbeteringen verhindert heeft, namentlijk het gebrek aan kragt en klem in de gemeene regeering, zal weggenomen zijn.

Maar vraagt men: hoedanig zullen deze wenschelijke dingen kunnen ingevoerd worden, daar er reeds in vorige tijd zoo menige pogingen tot revisie en versterking van de Unie zijn aangewend, die vrugteloos zijn afgeloopen? Het antwoord is, dat de nieuwe pogingen, hoe welmeenend ze ook zijn, weder even vrugteloos zullen afloopen, indien men bij een revolutie denzelven weg inslaat als in 1787, dat men namelijk de oude regeering dadelijk plaats laat nemen, de regenten hunne oude form van discuteeren en delibereeren laat hervatten, en de oude geest van eigenwilligheid, met de provintiaale en stedelijke belangen, permitteert het hoofd op te steken. Het is nog te versch in 't geheugen, hoe weinig de langdurende commissiën tot de quotes en het defensiewezen, die in 1792 geeindigd zijn, hebben kunnen uitvoeren, niettegenstaande er veele bekwame en weldenkende regenten in geplaatst waren, dog wier handen te veel gebonden waren, en te veel particuliere consideratiën moesten ontzien om iets wezentlijk goeds uit te werken.

Het beste en gereedste middel schijnt te zijn, dat de magt door welke de revolutie zal uitgewerkt worden, aan het land ook dezen dienste bewijze om deszelfs oude constitutie en regeeringsform op zulke solide grondslagen te

vestigen, als men waarschijnlijk zig beloven mag dat in 't vervolg bestand zullen zijn tegen de ondermijningen en schokken, welke wij eenige jaren herwaarts ondergaan hebben.

Indien het den opsteller dezer reflexiën geoorloofd ware met zijn wenschen daartoe den weg te banen, zou hij wenschen dat alle ondernemingen van force tegen de tegenwoordige staat van zaken in deze republiek mogten voorafgegaan worden door een manifest gerigt aan de inwoonders dezer landen, om dezelve aan te manen zig te wederhouden van allen tegenstand, 't zij met de wapenen 't zij door andere middelen; in 't bijzonder op het strengste te bedreigen dezulke, die tot verderf van landen en luiden, inundatiën zullen formeeren of doen formeeren; mitsgaders allen die geweld aandoen aan personen of goederen dergenen met welke zij in politieke denkwijze verschillen. Dat wijders bij dat manifest aan de tegenwoordige Regeering en alle door haar aangestelde supposten en beampten worde geïnjungeerd hunne posten te blijven waarnemen op de instructiën welke zij thans hebben, zoolang tot zij daarvan door of vanwegen dengenen op wiens naam het manifest uitgegeven wordt, zullen ontslagen zijn; dat dezelve tegenwoordige Regeering op hun hoofd verantwoordelijk worde gesteld voor alle desordre en geweld, die aan de Stadhoudersgezinden gedurende hunne administratie zullen worden aangedaan: met toezegging, dat indien zij zig hierna gedragen, zij uithoofde van hun gehouden bestuur in geenen deele zullen worden gemolesteerd, maar in hunne personen, familles en goederen tegen alle geweld zullen beschermd worden, en in geenen gevalle eenige namaaning zullon te vreezen hebben, dan voor zooverre hunne administratie was verzeld geweest van verregaande pligtverzuim, of van zulke bedrijven die in alle landen en in alle tijden als misdaden worden aangemerkt en voor een onpartijdigen regter strafbaar zijn. Vervolgens zoude men wenschen, dat de revolutie geperfecteerd zijnde, dezelve magt, die dezelve heeft veroorzaakt, een *intermediaire regeering* zou gelieven aan te stellen uit de kundigste en eerlijkste regenten van het oud bestuur en andere notabele ingezetenen, zonder aanzien van stand of provintiën waartoe zij behooren, welke intermediaire regeering gesteld zou worden om provisioneel het wetgevend ligchaam en uitvoerend bewind te vervangen; het bestuur uit hunne handen over te nemen en met alle autoriteit voorzien zijn, om dadelijk de vergadering van de Staten-Generaal der Vereenigde Nederlanden zoo binnen als buiten 's lands te representeeren, tot zoolang dat er ordre zal gesteld zijn op den staat des lands en den voet op welke de Regeering voortaan zal geconstitueerd worden.

Daar het waarschijnlijk is dat Z. H. den Prins Erfstadhouder na de revolutie spoedig in het land zal zijn, is het overbodig hier vooruit te loopen op de wijze om de provintiale en stedelijke regeeringen, differente collegiën en noodzakelijke ampten provisioneel te organiseeren; maar hetgene men ten eerste zoude verlangen is dat de intermediaire regeering, welke het gansche bondgenootschap representeeren zou, eene commissie van een klein getal kundige personen benoemde, welke onder renunciatie van alle provintiale en andere betrekkingen onafgebroken zig zou bezig houden met het revideeren der Unie, met de noodige veranderingen en verbeteringen daar in te maken, om zoo spoedig als mogelijk zal zijn hun veranderd en verbeterd concept aan de intermediaire regeering over te geven, welke dit concept na examinatie en approbatie *op de wijze die dan gevoeglijk zal geoordeeld worden* over de geheele Republiek zal intro-

duceeren, ten einde de Regeering dien conform moge worden geconstitueerd.

Langs dezen of diergelijken weg zou de nieuwe regeering (waartoe men zekerlijk bij præferentie zal verkiezen personen, die voor de revolutie van 1795 aan het roer van 't bestuur geweest zijn, voor zooverre op hun gedrag en sentimenten niets te zeggen valt) een voorschrift en instructie hebben, naar welke zij zig in hun bestuur voor 't vervolg hebben te gedragen; de ware gebreken zullen verholpen kunnen worden en de constitutie zal een klem en kragt bekomen, waardoor de verdere afwijkingen kunnen worden tegengegaan; alle traagheid en besluiteloosheid, waarover zoo dikwijls met reden geklaagd is, zal weggenomen zijn, en de Republiek zal *ex vulnere pulcrior* met nieuwe luister en met een beter uitzigt op bestendigen voorspoed blinken, zonder dat er één van de grondslagen, op welke zij van den beginne gevestigd was, wordt omverre geworpen.

753. THOMAS GRENVILLE AAN LORD GRENVILLE, 19 Aug. 1799 [1]).

..... I cannot omit the suggesting to you how many important motives there seem to be for your sending the Stadtholder to Brill as soon as the English troops shall have obtained, by the possession of it, the means of placing him there. You are probably no stranger to the contradictory parties and politics which prevail in the family of the Stadtholder, and you certainly have not now to learn that, whatever is the deficiency of his talents for government, he is very entirely determined that neither the Princess nor the Hereditary Prince shall govern for him; and in spite of the consideration which he shews to her, and the full powers which he has given to him, I am assured that, either absent or present, he will find abundant means of counteracting everything that is done or that is proposed to be done without him. I have already perceived strong traces of this disposition and of the bad effects of it; and although I am aware, that, in some respects, much inconvience will be produced by the langour and apathy which his presence may bring to the course of active business, nevertheless, upon the whole, I cannot help believing that the unity of councils and measures which would result from his coming to the Brill, would upon the whole produce more advantage than inconvenience; nor is it a slight motive for this to recollect how much more generally popular is the Stadtholder than the Hereditary Prince in Holland, and how satisfactory an answer the presence of the Stadtholder would give to the loose suggestions which are thrown out of a desire to supersede him and to place his son in his room. If you agree with me in this view of the subject, you will not find it difficult to use the influence of the Princess of Orange to obtain his speedy embarkation, for, doubtless, the manly spirit and intelligence of her character will naturally lead her to wish as soon as possible to approach the scene of action, and to see her husband take as forward a figure as he can in the restoration of the government of his country .....

1) *Grenville Papers* V, 298. — Particuliere brief. — Uit Berlijn.

754. DE PRINS AAN DEN ERFPRINS, 20 Aug. 1799 [1]).

. . . . . De tous les plans que j'ai vus le plus sensé et le plus constitutionnel m'a paru être celui de M. Ulbo Rengers, et avec quelques peu de changemens je crois qu'il pourrait être adopté. Quant au plan de M. van Stralen de former un *Lantraet* je n'en ai pas vu de plus fou, et le choix des personnes ne me plaît nullement. Comment se défera-t-on de ce conseil souverain quand on l'aura créé? Croyez-moi, vous réussirez mieux à influer sur une grande assemblée que sur un pareil conseil des 21 qui pourra être créé, mais qui ne se laissera jamais démettre, et le but étant de pousser la guerre de concert avec les puissances alliées, je ne crois pas que M. de Kyfhoek et Calkoen soyent les gens à la chose, eux qui ont été pour capituler de la part de la Hollande étant au Conseil d'Etat, et M. Calkoen ayant été des premiers à proposer que le Conseil d'Etat s'adressât aux Etats Généraux pour demander que l'on fît la paix avec les Français. Maersseveen n'est pas l'homme à la chose pour des mesures vigoureuses: c'est le pendant de Lunenburg. Je trouve dur l'idée d'exclure Rhoon, van de Spiegel et Repelaer du gouvernement parce qu'ils ont souffert pour la bonne cause, et j'aimerais mieux que Rhoon y fût que d'en être exclus, puisque je crois qu'on peut mieux le tenir en ordre dans un conseil qu'en le laissant courir et agir seul. Je crois entre nous que l'idée de van Stralen est d'avoir beaucoup d'influence dans ce conseil et que de là vient la proposition qu'il a faite de personnes qui n'ont pas d'énergie de caractère . . . . .

Je suis d'avis que si la Belgique n'est pas réunie à la République, il faut renouveler le traité de Barrière dans toute sa force et son étendue, quitte à prendre d'autres places que celles qu'on a eues, si cela était trouvé plus utile, mais il faut une barrière et même une très forte barrière dans les Pays-Bas, surtout si la France reste république et même si elle ne l'est pas, car la République des Provinces-Unies sera toujours soumise à la France s'il n'y a pas une forte barrière entre elle et le royaume. C'est un problème si les 17 provinces réunies seraient assez fortes pour ne pas devenir dépendantes de la France dont elles seraient limitrophes. Je puis vous dire que le gouvernement d'ici pense fort bien sur l'article de la barrière et la croit d'une nécessité indispensable, et je crois qu'ils ont raison si leur but est d'avoir une amie et une alliée dans la République des Provinces-Unies. J'ai lu le mémoire que le Pensionnaire vous a envoyé sur la fédération de la République des Provinces-Unies avec la Belgique; je ne puis pas adopter ses idées. C'est le même projet qu'il avait en 1790 et 1791 et que j'ai regardé comme si nuisible que j'ai cru que l'intérêt de l'Etat exigeait que l'Empereur eût les Pays-Bas de retour et que cet arrangement n'eût pas lieu. Le but du Pensionnaire était par ménage de tenir moins de troupes chez nous, parce qu'en cas de guerre on pouvait compter sur celles de la Belgique, et cela n'etait pas mon sentiment.

---

1) H. A. — Uit Hampton Court.

755. HENDRIK FAGEL AAN DEN ERFPRINS, 20 Aug. 1799 [1]).

Je puis avoir l'honneur d'informer V. A. S. que des considérations majeures, qui se rapportent à tout l'ensemble de la situation actuelle des affaires, et qui n'échapperont point à la pénétration de V. A. S., ont déterminé le gouvernement brittannique à faire exécuter sans délai la première partie du plan combiné d'attaque contre la République batave. On a bien senti ici les inconvéniens momentanés auxquels cette attaque partielle serait sujette et que V. A. développe très bien dans sa lettre; mais tout bien considéré et pesé on a jugé que ces inconvéniens n'étaient pas aussi grands que ceux qui résulteraient d'un délai ultérieur de l'expédition et qu'il était absolument nécessaire, sous tous les rapports, de ne pas perdre un instant de plus pour envoyer un corps de troupes en Hollande et y prendre pied. L'opération qui aura les provinces de Frise et de Groningue pour objet n'est differée que jusqu'à l'arrivée de la première division des troupes russes qu'on sait avoir été embarquées le 27 juillet, et quoique le mauvais temps et les vents contraires pourront avoir retardé l'arrivée de ce corps un peu plus qu'on ne l'avait cru, il n'est guères douteux que d'ici à 15 jours il ne soit rendu à sa destination à la rade de Yarmouth, et qu'on ne soit mis en état par là d'agir du côté de ces deux provinces d'après le plan que V. A. propose et qui paraît très bien conçu.

Pour ce qui est des fonds nécessaires pour payer et organiser de nouveau l'armée dans les premiers momens, on sent très bien ici l'importance de cet objet, et Lord Grenville m'a prié de marquer à V. A. S. que M. Grenville est pleinement autorisé de faire pour cet objet toutes les avances qu'il pourra juger nécessaires. J'ai également soumis à la considération de Lord Grenville l'article de la lettre de V. A. où il est question des Belges et de leur désir de connaître au juste les intentions de l'Angleterre au sujet de leur insurrection. La mission de M. le colonel Malcolm répond entièrement à cet article. Pour ce qui est du sort futur de ces provinces, il n'est pas encore possible dans l'état actuel des choses de dire à cet égard rien de positif. V. A. sent que les dernières déterminations de la cour de Berlin, en faisant cesser l'espoir qu'on avait d'engager cette puissance à prendre part aux opérations contre la France, mettront les puissances alliées dans la nécessité de se prêter davantage pour l'arrangement final des affaires des Pays-Bas aux vues de la cour de Vienne, et qu'on devra s'entendre là-dessus avec cette cour; mais je puis dire à V. A. de la part de Lord Grenville que le gouvernement de ce pays est parfaitement d'accord avec Elle sur la nécessité de rétablir dans tout état de cause une frontière fortifiée aux Pays-Bas qui puisse servir à notre République de barrière contre la France . . . . .

756. STAMFORD AAN DEN ERFPRINS, 20 Aug. 1799 [2]).

. . . . . Je vous prie, Monseigneur, d'être persuadé que je ne perds pas de vue ce qui concerne nos intérêts du côté de la Belgique; mais quoique

1) Archief-Fagel. — Uit Dropmore (het buiten van Lord Grenville).
2) H. A. — Uit Berlijn.

M. de Thugut m'ait donné lui-même l'assurance positive que l'Autriche ne chercherait jamais à rentrer dans la possession de ces provinces, je sais de science certaine qu'il pense aujourd'hui bien différemment à ce sujet. L'insatiable cupidité de la cour de Vienne, qui de tout tems fut le caractère distinctif de sa politique, paraît s'accroître aujourd'hui avec ses succès; elle voudrait mettre l'Italie entière dans sa poche, et il est plus que probable qu'elle a formé le projet de reconquérir le Brabant, afin de pouvoir ensuite l'offrir en échange contre d'autres provinces qu'elle convoite en Italie. C'est, sans doute, en conséquence de ce projet qu'elle vient de renverser tout le plan de campagne qui avait été concerté entre elle et ses alliés, et que nous verrons l'Archiduc Charles se porter avec la plus grande partie des ses forces devant Mayence, aussitôt que la totalité de l'armée russe sera à portée d'occuper les points où elle est attendue. L'Angleterre est indignée, non sans raison, de toutes ces manœuvres de la cour de Vienne; mais comme il serait à craindre que l'Empereur de Russie, qui montre une loyauté sans exemple, ne se laissât aller à trop de ressentiment si l'Angleterre ne prenait pas le sage parti de sacrifier le sien à la bonne cause, autant que cela lui est possible, cette dernière tâchera de faire coincider les projets militiaires de la cour de Vienne avec ceux qu'exige l'intérêt général, et c'est en conséquence de ce principe qu'elle se propose d'assister les Belges de tout ce qui dépendra d'elle, mais toujours en leur disant que c'est pour les affranchir du joug des Français et leur rendre la liberté, sans parler d'un maître à leur donner . . . . .

M. Grenville n'attend que quelque bonne nouvelle du côté où se trouve V. A. S. pour quitter son séjour actuel . . . . .

757. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 22 Aug. 1799 [1]).

Hier au soir j'ai reçu le rapport ci-joint de la conversation que F. Fagel a eue le 4 et le 6 de ce mois avec van Braam, et qui n'indique pas une volonté bien prononcée de sa part de remplir ses engagemens . . . . .

Ci-jointe je vous envoye la copie d'une note qui m'a été adressée par l'évêque de Ruremonde [2]). Ses demandes me paraissent modérées et n'éprouveront, à ce qu'il me semble, point de difficultés. Je vous prierai au reste de vouloir bien me faire parvenir vos ordres à cet égard; en attendant je me suis borné à donner provisionellement la réponse ci-jointe . . . . .

J'ai trouvé moyen de faire prier par un canal sûr les bourguemaîtres Dedel et van de Poll, de vouloir bien, lorsque les circonstances le demanderont, prendre sur eux la direction générale dans la ville d'Amsterdam et travailler au rétablissement des bourgeoisies, pour prévenir tout désordre et empêcher en particulier qu'au moment de la révolution le Directoire ne s'y réfugie . . . . . [3]).

Je ne sais que penser de la conduite de van Braam; elle paraît très louche . . . . . Le pensionnaire van de Spiegel est attendu aujourd'hui ici.

---

1) H. A. — Uit Lingen. — Voor de conversatie van F. Fagel met van Braam zie hiervóór, bl. 1035.

2) Zie hiervóór, bl. 1034.

3) Tot zoover uit het „politiek rapport", het volgende uit den begeleidenden brief.

[Bijgevoegd het antwoord aan van Velde de Melroy, Lingen 22 Aug. 1799:]

En possession des représentations que vous m'avez adressées par le canal de M. d'Yvoy, je m'empresse de vous informer que je n'ai pas manqué de les porter à la connaissance de mon père. Ne m'étant pas possible de vous donner une réponse positive aux demandes qu'elles contiennent avant de connaître ses intentions sur ces objets, il m'est cependant permis de vous assurer d'après la connaissance que j'ai de la manière de penser de mon père, et ainsi que je l'ai marqué à M. d'Yvoy dans ma lettre du 6 juillet, qu'il est très éloigné d'avoir les sentimens d'intolérance pour les catholiques romains qui lui ont été quelquefois imputés, et qu'au contraire il est prêt à employer toute son influence quand il sera rétabli dans ses charges héréditaires, pour faire obtenir à tous ceux de cette religion les mêmes avantages dont ils ont joui dans les provinces où ils étaient le moins entravés; à quel égard je me flatte que vous voudrez être persuadé que j'ai les mêmes sentimens. En conséquence j'ose espérer que les points que vous désirez que soyent accordés, ne souffriront pas de grandes difficultés, et me flatte que tout pourra s'arranger au gré de vos désirs.

758. VAN HEERDT AAN DEN ERFPRINS, 23 Aug. 1799 [1]).

Je me trouve chargé de la part du lieutenant-général Sir Ralph Abercromby d'informer V. A. de la situation actuelle des troupes anglaises sous ses ordres . . . . .

Lundi le 12 août au soir le général et tout l'état major s'embarquèrent, et le lendemain toute la flotte avec un très beau tems, et un vent favorable mit en mer; le 14 le tems resta au beau et nous fûmes joints par la flotte de lord Duncan. Un des officiers fut dépêché vers lui pour prendre des informations, en conséquence desquelles le premier plan d'aller au Goerée fut changé dans celui d'aller au Helder, vu le peu de troupes qu'on dit s'y trouver, ainsi que d'un plan de pouvoir en même tems se rendre maître de la flotte qui s'y trouve. Le 15, 16, 17, 18 et 19 un vent extrêmement violent, pour ne pas dire une tempête, accompagné d'une très haute mer empêcha d'effectuer ce plan, et on fut obligé de tenir la mer; encore fut-on très heureux en ce que les transports ne s'équartèrent, ni se perdirent pendant les nuits. Le 20 nous eûmes très beau tems. Le général et l'amiral Mitchell se rendirent au bord du *Kent* pour prendre les dernières mesures de concert avec lord Duncan, où ils restèrent la nuit. Le 21, le général et l'amiral revinrent le matin; on vit la terre vers midi, et ancrèrent le soir à 2 lieues du Texel, rempli de l'espoir d'un bon succès. Le colonel du génie Hay fut envoyé avec une frégate reconnaître la côte; le colonel Maitland fut envoyé avec un parlementaire pour sommer le commandant du Helder, M. Gilquin, et le capitaine de vaisseau Winthorp pour sommer M. van Braam, commandant la flotte au Texel (jusqu'à présent les deux derniers ne sont pas revenus). Le 22 pendant qu'on s'approcha des côtes survint une bourrasque terrible qui nous obliga de courir en pleine

1) H. A. — „A bord de *l'Isis* dans la mer du Nord."

mer, où nous nous trouvons encore aujourd'hui, quoique le vent et la mer se soyent un peu calmés.

Le plan du général, et qu'il me prie de communiquer à V. A., est de rester croiser devant le Texel pour effectuer son plan s'il est possible, et que le tems et vents veulent le permettre, jusqu'à lundi 26, après quoi il se trouvera obligé (en cas de non-réussite) de courir à l'Ems, pour faire des provisions et de l'eau, et tenter s'il est possible de réussir du côté de Delfzijl, et des côtes de la province de Groningue . . . . .

759. KINCKEL AAN JACOB FAGEL, 26 Aug. 1799 [1]).

Grand merci mon cher ami de votre aimable billet du 20. Je ne pourrai dans ce moment y répondre que par les lamentations les plus aigues sur les délais que souffre notre première armade. Il y a du tems perdu pour nous, gagné pour nos ennemis. Voilà le grand mal; car je ne puis m'imaginer qu'il soit arrivé quelque malheur. Ce que vous me dites du Grand Pensionnaire m'a frappé de la même joie comme si j'avais vu sa résurrection, tant on me l'avait représenté déchu par toutes ses souffrances. Vous connaissez mon attachement pour lui. Veuillez en être l'interprète. Nous partirons [2]) lundi prochain; si cela avait tenu à moi nous serions partis plus tôt. Ici c'est comme toujours *verba et voces praetereaque nihil.* Je me fais un plaisir de voir d'avance comme la tête logique de Grenville conviendra à M. van de Spiegel. Notre Prince agit et écrit pour se mettre à genoux. C'est comme s'il avait attendu qu'il pût faire par lui-même pour montrer ce qu'il est. Dieu veuille prospérer ses grands et nos petits intérêts. Je commence à croire qu'il n'y a plus de doutes, et comme je vous l'avais déjà dit, si nous sommes assez maladroits et malheureux pour faire encore des sottises, les malheurs et les sottises de nos ennemis les répareront.

760. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 26 Aug. 1799 [3]).

A la suite des conversations que j'ai eues avec le Conseiller Pensionnaire sur ce qu'il y aura à faire au moment où la nouvelle du débarquement sera arrivée, et au cas que les habitans se montrent disposés à seconder les forces étrangères, il a été convenu qu'on commencerait par répandre sur-le-champ et dans tout le pays un nombre suffisant d'exemplaires de la proclamation que j'ai fait dresser. Il en a été envoyé à cet effet dans les différentes provinces tant aux personnes qui se sont chargées de la direction au moment de la

---

1) Archief-Fagel. — Uit Berlijn. — De brief van Fagel aan Kinckel is niet bewaard.

2) Thomas Grenville en hij. — „Je partirai le 2 de septembre, et je m'arrêterai à Hambourg jusqu'au moment où je pourrai avec avantage pour le vrai bien public m'avancer plus du côté des Provinces-Unies, mais jusqu'à ce qu'il me soit possible d'entrer dans le pays, je ne crois pas pouvoir trouver un meilleur point de communication entre la Grande Bretagne et la Hollande que dans ville de Hambourg" (Thomas Grenville aan Jacob Fagel, Berlijn 26 Aug. 1799; archief-Fagel).

3) H. A. — Uit Lingen.

révolution, qu'aux officiers nommés pour prendre sur eux le commandement des troupes. Il a été enjoint en particulier au général-major van Oyen d'en faire imprimer à Amsterdam une certaine quantité, afin qu'elles puissent être répandues avec profusion et partout où il le jugera nécessaire.

Comme on a trouvé qu'il était d'une importance majeure qu'au premier moment les chefs du gouvernement batave, c'est à dire, les membres du Directoire et les présidents des Conseils, fussent instruits à tems du sort qui les attend, et cela pour empêcher qu'ils ne s'absentent ou n'emportent les deniers publics, j'ai écrit au comte Adolphe de Rechteren [1]) de tâcher de trouver une personne en relation avec ces messieurs, et de leur insinuer qu'ils n'éprouveront aucune violence pour autant qu'ils ne s'opposeront pas au rétablissement de la constitution; qu'ils seront au contraire protégés et défendus. Le Grand Pensionnaire croyait que Capellen le neveu de Haersolte [2]) serait propre à une pareille commission; j'en ai prévenu Rechteren, en lui abandonnant d'ailleurs le choix de la personne et du moment favorable, et en lui enjoignant, au cas qu'il y trouve des difficultés, de se borner à envoyer au moment où les choses éclateront un exemplaire de la proclamation au Directoire et à chacun des présidens des Conseils afin qu'ils sachent à quoi s'en tenir sur l'avenir. En outre M. P. Gevers [3]) qui a passé par ici et a des relations de famille avec quelques membres du gouvernement actuel, et sur les sentimens duquel le Pensionnaire assure que l'on peut faire fond, a été chargé de donner des assurances semblables, là où il croira pouvoir le faire avec fruit. J'ai écrit à MM. Schimmelpenninck, Suyderas et C. de Lynden pour connaître les individus de la province de Gueldre, ainsi qu'à M. Bentinck de Diepenheim au sujet de l'Overyssel, afin de savoir quelles étaient les personnes employées au moment de la révolution de 1795, et quelle conduite ils ont tenue du depuis. J'ai aussi demandé des informations sur les individus qui seraient propres à composer l'administration provisoire, ainsi qu'à siéger dans le collège qui s'occupera des affaires de la Généralité. J'ai demandé une semblable information sur la Groningue, et comme il m'était revenu que les anciens membres des Etats de la province d'Utrecht se proposaient de se constituer comme tels au moment de la contre-révolution, je leur ai fait savoir que mon intention était qu'ils ne se rassembleraient que sous la forme d'administration provisoire et point comme Etats . . . . . [4]).

Je me suis décidé à choisir 42 personnes pour l'administration de l'Union, 6 de chaque province, lesquels ne sont pas encore déspiciés. Dès ce que je serai prêt avec cette affaire je ne manquerai pas de vous en donner connaissance, l'intention étant que la commission pour revoir l'union d'Utrecht et les collèges de la Généralité soyent tirés de ces 42 membres, tandis que pour l'amiranté, et peut-être les colonies, il y aura des personnes de choisies en

1) Adolf Hendrik graaf van Rechteren, 1738—1805, gewezen generaal der cavalerie.

2) Frederik Johan Benjamin van der Capellen tot Rijsselt, 1770—1851, gewezen officier bij de gardes du corps, was gehuwd met eene nicht van den den directeur van Haersolte.

3) Mr. Claudius Pieter Gevers, in 1793 in de vroedschap te Gouda, vestigde zich na de revolutie van 1795 in Engeland, waar hij een nieuwen tak der familie grondvestte. Wij zullen hem ook bij de gebeurtenissen van 1813 ontmoeten.

4) Tot zoover uit het „politiek rapport"; het volgende uit den begeleidenden brief.

outre de ceux-ci. Nous sommes dans une grande impatience d'avoir des nouvelles qui fixeront mes résolutions . . . . . [1]).

761. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 29 Aug. 1799 [2]).

. . . . . J'ai tout lieu d'espérer que toutes les provinces de ces côtés-ci se déclareront en notre faveur du moment que la descente sera opérée avec bon succès, et c'est aussi ce qui m'a engagé de faire prier le général Abercromby [3]), au cas qu'il fût maître du Helder et qu'il pût disposer de 1000 hommes seulement, de les envoyer à Elbourg ou à Harderwijk pour soutenir les opérations des habitans et par leur présence en imposer à ceux qui voudraient opposer quelque résistance. Dans le cas où ce serait du côté de Delfzijl que la descente aura lieu, je tâcherai de me rapprocher immédiatement des troupes britannique et de leur général . . . . .

J'ai été bien charmé de revoir M. de Lynden de Blitterswijk, et l'ai entretenu sur ce que je me proposais de faire dans les premiers momens, sur les messieurs zélandais à employer, et sur les changemens de constitution ou la revision de l'Union. Quant au premier point il est tombé d'accord que c'était ce qu'il y aurait de mieux à faire pour le moment de la révolution: quant aux autres objets il m'a promis de me communiquer ses idées. C'était d'après l'avis du Pensionnaire que je lui avais témoigné le désir de le voir, et il m'a fort satisfait dans les réponses préalables qu'il m'a données sur le dernier point, paraissant être dans les mêmes principes que nous. Dans les commencemens il me témoigna le désir de ne pas être employé et en particulier de ne pas être rétabli comme représentant du premier noble en Zélande, mais j'insistais que du moins pour le commencement il voulût se charger de nouveau des affaires, l'assurant de la confiance que vous mettiez en lui, et le priant de remettre sa décision sur cette matière jusqu'à ce que les affaires soyent rétablies, et qu'il pût ensuite arranger cet objet avec vous, ce qu'il a fini par accepter . . . . .

762. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 29 Aug. 1799 [4]).

. . . . . Le Pensionnaire est maintenant occupé à relire et étudier l'Union d'Utrecht pour préparer en détail les matériaux qui serviront pour la commission de révision de l'Union afin d'avoir tout préparé et de faciliter par-là les délibérations. M. de Lynden de Blitterswijk que j'ai consulté sur l'avis du Pensionnaire me suppéditera également ses considérations ainsi que je l'en ai

1) Aan de Prinses schrijft de Erfprins onder dagteekening van 26 Aug. nog het volgende: „Le jeune Tuyll est revenu de Berlin, où il était allé parler à M. Grenville sur les affaires de la Belgique, qui l'a renvoyé au colonel Malcolm."

2) H. A. — Uit Lingen.

3) Door middel van Frans Fagel. „Dans l'incertitude du point sur lequel l'attaque se fera, j'ai pris le parti d'envoyer le lieutenant de haut-bord Fagel à Embden pour qu'il s'y embarquât sans délai sur le premier bâtiment dont il pourra disposer, afin de joindre la flotte anglaise, et de remettre à Heerdt une réponse à sa lettre et de remercier le général Abercromby de son attention" (uit het politiek rapport van denzelfden dag).

4) H A. — Uit Lingen.

prié ce matin. Le Pensionnaire a une idée au sujet de la sanction à accorder aux nouveaux arrangemens à faire, par rapport à laquelle il n'a cependant pas une opinion formée, savoir de soumettre le nouvel accord à la nation et de le faire sanctionner par elle, tout comme il penserait de faire proposer à la nation si elle veut rester chargée des dettes que le gouvernement actuel a contractées, mais qu'alors elle devait se soumettre aux impositions que les intérêts de ce capital évalué à 300 millions exigeraient, ou bien si elle ne veut pas les considérer comme dettes de l'Etat, et remettre par conséquence les finances au point où elles étaient lors de la révolution. Ce sont deux articles très spéculatifs et sur le sujet desquels il y a beaucoup de choses à dire. Je n'oserais en ce moment énoncer encore une opinion sur cette matière, sur laquelle je désirerais savoir environ les idées de mon père et les vôtres . . . . .

Dieu merci le rapport nous arrive en ce moment que la descente s'est heureusement effectuée et que le Helder est au pouvoir des Anglais. Je ne me sens pas de joie, et attends maintenant avec impatience l'effet que cette nouvelle fera sur la nation.

763. STAMFORD AAN DEN ERFPRINS, 1 Sept. 1799 [1]).

. . . . . Tel est l'aveuglement ici qu'on ne se cache pas du plaisir qu'on aurait à voir échouer cette entreprise [2]), et tel est l'avilissement où l'on est tombé et la stupeur qui en est une suite, que même la réponse négative, péremptoire et très caustique qu'on dit avoir été donnée par le Directoire français aux propositions que la Prusse lui a faites en dernier lieu, n'a pas fait sur l'esprit du Roi l'impression qu'on se flattait qu'elle produirait [3]) . . . . .

Je viens de faire mes adieux à M. Grenville qui sort de chez M. de Haugwitz, où il a appris que le Roi s'est décidé à faire avancer son armée de démarcation jusques sur le Rhin, et que hier au soir des lettres en conséquence de cette détermination ont été expédiées à V. A. S. Le ministre sans oser assurer M. Grenville que cette mesure aurait positivement des suites favorables à ce que désire l'Angleterre, a cependant donné à entendre qu'il serait possible qu'elle en eût, si V. A. S. n'y voyait pas trop de difficultés militaires. Cela veut dire: „S'il ne se fait rien de plus, ne veuillez point m'en attribuer la cause et vous en prendre à moi"

Je compte quitter Berlin dans une dizaine de jours pour rejoindre M. Grenville, mais en restant accrédité auprès du Roi comme envoyé de Mgr. le Prince d'Orange . . . . .

---

1) F. O., Foreign various 322 (papieren van Stamford). — Uit Berlijn.

2) Die der Engelschen op Holland.

3) „La réponse de la France est arrivée mercredi passé [28 Aug.]. Elle est négative. L'on dit que l'évacuation d'un pays que l'on pourra défendre est sujette à trop de difficultés. M. de Haugwitz qui va aujourd'hui parler à S. M. pense toujours que ce procédé aura l'effet désiré; d'autres s'imaginent que cette réponse même et la hardiesse que l'on a eue de la donner est une nouvelle preuve de la conviction où l'on est à Paris que le parti ici est fermement pris. Je laisse à la pénétration de V. A. S. à décider cette question" (Kinckel aan den Erfprins, Berlijn 30 Aug. 1799; H. A.).

764. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 2 Sept. 1799 [1]).

Dans la journée d'avant-hier 31 du mois passé M. de Tuyll arriva ici avec la première confirmation du débarquement des troupes anglaises et de l'avantage qu'elles avaient remporté sur les troupes bataves . . . . . Jusqu'à ce moment je suis encore sans nouvelles du général Abercromby. J'attends d'un moment à l'autre un rapport de sa part sur ce qui s'est passé; en attendant j'ai tâché de le mettre au fait de tout ce que j'ai jugé pouvoir lui être de service dans les circonstances actuelles, et j'ai surtout insisté sur la nécessité d'établir le plus tôt possible par le Zuiderzee une communication avec les provinces d'Overyssel et de Gueldre. A cet effet je lui ai demandé s'il ne verrait pas jour à envoyer 1000 à 2000 hommes à Harderwijk ou Elburg pour soutenir les mouvemens révolutionnaires que je serai dans le cas d'exciter de ces côtés-ci. Je lui ai également donné connaissance de quelques informations fort importantes dont M. P. Gevers et venu me faire part hier matin, et sur l'autenticité desquelles je puis compter à cause des relations de famille que son frère, celui qui est marié avec mademoiselle de Leeuw, a avec plusieurs membres du gouvernement actuel. Il assure que Haersolte et de Leeuw sont tous les deux très disposés à entrer en accommodement et à se soumettre; que Haersolte a déjà fait des démarches auprès de ses collègues pour les y engager, mais qu'elles ont été infructueuses; que le Directoire et les principaux membres meneurs sont au contraire décidés à faire toute la résistance qui dépendra d'eux. On était d'intention au départ de Gevers vendredi soir le 30 de jeter autant de troupes qui possible à Amsterdam, pour pouvoir s'emparer d'autant plus facilement de la banque; le projet est aussi de se saisir de toutes les caisses publiques et d'emporter tout l'argent qui s'y trouvera. Le gouvernement se retirera provisionellement à Dort et de là à Bois-le-Duc. Le général Brune, qui d'après les gazettes du 31 était encore à la Haye, se proposait de rassembler 10.000 hommes de troupes françaises et d'attaquer ensuite les Anglais conjointement avec les Bataves; il est problable que ce projet aura été déjoué, si la seconde division de troupes anglaises effectue un débarquement dans le sud Hollande on dans l'île de Voorn. Je suis encore sans nouvelles de la flotte; la gazette du 31 mande qu'elle s'est retirée au Vlieter, où elle ne pourra pas tenir puisqu'on est maître du Helder. Dans le cas où Story voulût se rendre sans faire de résistance, ou arborer le pavillon hollandais, j'ai écrit au vice-amiral van Braam, qui est à Zwolle dans ce moment, de se rendre sans délai au Texel pour y prendre sous ses ordres tous les vaisseaux de l'Etat qui s'y trouvent, en lui enjoignant d'agir de concert et communicativement avec le général Abercromby et avec le commandant de la flotte anglaise.

P. S. Dans ce moment je reçois une lettre de Heerdt qui me mande que la flotte s'est rendue . . . . . [2]).

Jusqu'à présent l'intérieur est encore tranquille, mais je pense que le moment est arrivé de mettre la nation en mouvement, et que quand l'exemple sera une fois donné de ces côtés-ci, il sera promptement suivi en Hollande et

1) H. A. — Uit Lingen.
2) Tot zoover uit het politiek rapport; het volgende uit den begeleidenden brief.

que cette puissante diversion pourra opérer du bien. A cet effet je pense que ce soir nos officiers passeront la frontière et tâcheront de gagner l'Yssel et d'occuper, révolutionner, et organiser les villes sur cette rivière, pour donner par là un exemple que nous nous flattons de voir suivre par les autres parties de la République, et avoir des points de rassemblement pour les soldats bataves qui voudront se joindre à leurs anciens officiers. J'attendrai ici ou à Bentheim le résultat de ces mouvemens, de la réussite desquels j'ose d'autant plus me flatter que les Bataves ont retirés leurs troupes, et que les habitans sont pour la plupart bons. D'après les nouvelles entrées aujourd'hui les troupes qui étaient encore à Zwolle ont dû être embarquées hier pour la Hollande. Je me suis aussi mis en correspondance avec le commandant de Coevorden afin qu'l se mît sous mes ordres, et attend encore sa réponse définitive. Quant au Langakkerschans les Bataves viennent d'y mettre 100 hommes de Waldeck, de sorte que cela donne lieu d'espérance de pouvoir s'entendre avec le commandant; peut-être pourrons-nous de cette manière avoir le pied dans le pays, et je m'empresserai de vous faire rapport de ce qui aura lieu . . . . .

Ci-joint j'ai l'honneur de vous communiquer quatre projets d'articles à insérer dans la nouvelle Union, concernant le Stadhouder [1]), que le Pensionnaire van de Spiegel a minutés, pour avoir l'honneur de vous les soumettre, l'intention étant au cas que vous les approuviez de les considérer comme les bases des articles qui devraient être insérés, avec les changemens de mots et de phrases que pourraient rendre nécessaires les anciennes commissions ou la revision des anciennes résolutions, le Pensionnaire n'ayant aucun papier auprès de lui qui pût le mettre à même de dresser en forme ses articles. Nous avons beaucoup parlé et discuté sur le moyen de faire paraître le Stadhouder dans les affaires étrangères, et de le mettre à la tête de celles-ci, mais le Pensionnaire ne voit pas le moyen de le faire ostensiblement à moins de renoncer à prendre l'Union d'Utrecht pour base. Je me suis engagé de réfléchir encore sur cette matière, et prends la liberté de vous prier de me faire savoir si votre intention est que j'insiste sur ce point, ou si vous trouvez bon que je le laisse glisser, demandant en tout cas vos ordres sur tous ces objets . . . . .

Un autre point sur lequel je dois également demander des ordres est si vous approuvez que la formation des milices ordonnés par l'Union [d'Utrecht] soit introduit, environ dans le goût qu'elle est en Angleterre. C'est un point intéressant et dont l'établissement pourrait être d'une très grande utilité pour la défense intérieure ou l'occupation des villes, tandis que l'armée serait hors du pays, et par quel arrangement des levées extraordinaires en tems de guerre deviendraient moins nécessaires . . . . .

Celle-ci écrite je reçois l'invitation du général Abercromby de me rendre en Nord-Hollande; je pars donc à l'instant pour m'embarquer à Embden et espère de vous donner bientôt des nouvelles de mon arrivée sur le territoire

---

1) De artt. 23—25 en 10 van het ontwerp gedrukt bij Vreede, *Van de Spiegel* IV, 456 vv. — De Erfprins spreekt hier zonderlingerwijs niet van een tweede stuk van van de Spiegel, over de vereeniging van Nederland en België, dat volgens een brief van den Prins aan Hendrik Fagel van 19 Sept. 1799 eveneens bij de missive van zijn zoon van 2 Sept. werd overgezonden. Naar de copie die Hendrik Fagel van het stuk nam deelen wij het hierachter mede. Het origineel komt niet meer bij den brief van den Erfprins van 2 Sept. voor.

de l'Etat. Le Prince de Hesse [1]) prend la direction des affaires, et le Pensionnaire van de Spiegel reste auprès de lui. Je vous envoye une liste des personnes destinées pour le gouvernement provisoire [2]); si vous avez des réflections sur les choix, veuillez me les faire parvenir promptement . . . . . [3]).

[Bijgevoegd, hoewel niet in den tekst vermeld, was het volgende stuk van van de Spiegel:] [4])

Zoude het nuttig zijn voor onze Republiek dat door een arrangement bij de generaale vrede te maken, de tien voorheen Oostenrijksche provinciën met de zeven vereenigd werden en maar ééne Republiek uitmaakten?

Oppervlakkig de vraag beschouwd zijnde, zou men zeggen ja, want men zou daarin zien een groot accres van macht voor den Staat, en wanneer men het geluk van een Staat alleen daarin stelt gelegen te zijn, heeft men gelijk; maar er zijn ook andere consideratiën die men niet over 't hoofd mag zien.

Vooreerst zou de vorm van de Republiek daardoor geheel veranderen en men zou een gansch nieuw verbond moeten oprichten met de landen, die zoo zeer met ons verschillen in godsdienst, in zeden, in belangen, sommige zelfs in taal; nu is het bijna politiek onmogelijk een duurzame en hartelijke vereeniging te hoopen tusschen zoo verschillende hoofdstoffen. Keizer Karel de Vijfde heeft dit reeds ernstig gewild, maar hij heeft zijn ontwerp moeten laten varen wegens de zwarigheden die hij er in zag. In den oorlog tegen Spanje heeft men het weder ter hand genomen en de pacificatie van Gend in 1576 scheen er den weg toe te banen; maar men zag welhaast het weinig voordeel, en drie jaren daarna separeerden zich de zeven provinciën door een afzonderlijke unie van Utrecht.

2°. Onze Republiek is op gansch andere gronden gebouwd als zij dan zoude moeten zijn: wij waren een zeemogendheid en zullen dan een territoriale mogendheid worden. Onze keten van fortificatiën, die aangelegd was tegen vijandelijkheden die ons uit de Oostenrijksche provinciën konden overvallen, zal dan moeten verlegd worden, en daar die provinciën geene fortificatiën hebben, zal men genoodzaakt zijn nieuwe aan te leggen. Onze politiek is altijd geweest om te zorgen, dat de commercie zich niet van hier verplaatste naar Vlaanderen en Braband, 't welk zeker zou gebeurd zijn door de Schelde

---

1) Prins Christiaan van Hessen-Darmstadt, gewezen luitenant-generaal in Staatschen dienst. — Ook Jacob Fagel bleef te Lingen achter.

2) „Gelderland: Nijmegen: Grave van Bylandt van Mariënwaard of Grave van Randwijck, Grotenray; Zutphen: Heeckeren van Suyderas, Op ten Noort; Veluwe: Spaen van Biljoen, Brantsen burgemeester van Arnhem; — Holland: Boetzelaer van Kijfhoek, van de Spiegel, Repelaer de vader, Calkoen, van Staveren, van Stralen; — Zeeland: van Lynden van Blitterswijk; — Utrecht: de Perponcher, van den Heuvel, van Lynden van Lunenburg, van Tuyll van Zuylen; — Vriesland: van Scheltinga van Collum, van Schuylenburg, van Aylva, van Lynden van Opsterland, C. Bigot, P. U. Rengers; — Overijssel: Bentinck van Diepenheim, Raesfeld, van Dedem van den Berg, W. van Eekhout, Lemker van Breda, Wicherlink; — Stad en Lande : : : : :"

3) Bij brief van 10 Sept. keurde de Prins deze benoemingen goed, ook die van Kijfhoek en Calkoen, hoewel hij de vroeger (hiervóór bl. 1043) ten hunnen aanzien gemaakte opmerking nog eens herhaalt.

4) Gepubliceerd naar de copie in archief-Fagel. — Een Fransche vertaling van dit stuk, door Hendrik Fagel bezorgd, komt voor in *Grenville Papers* V, 374.

op Antwerpen, door Ostende en door een gemakkelijk te graven kanaal van Brugge, indien onze Republiek zich niet door kracht en door bedingen der tractaaten daartegen gezet had; deze maximes zouden nu behooren te veranderen, en zou dus het gevolg niet al spoedig zijn, dat Braband en Vlaanderen werden hetgeen die provinciën voor drie hondert jaren waren, de zetels van onmetelijke welvaart, en dat Holland en Zeeland wederkeerden tot den staat van arme visschersplaatsen?

3°. Zou de nabuurschap van Frankrijk ons niet in gedurige oorlogen wikkelen? De staatkunde onzer voorouders is altoos geweest, deze nabuurschap te vermijden, en liever eene intermediaire mogendheid tusschen Frankrijk en ons te hebben. Hierom heeft Prins Frederik Hendrik van Oranje nooit kunnen reusseeren, om ingevolge het tractaat van partage met Frankrijk de Nederlanden te overmeesteren, schoon hij aan 't hoofd der Fransche legers en die van onze Republiek dezelve meer dan eens heeft aangetast, hetwelk men hier ongaarne zag en gestadig dwarsboomde. Hierom heeft koning Willem bij het groot verbond tusschen den Keizer, Groot Brittanniën en onzen Staat in 1701 wel bedongen dat de Spaansche Nederlanden zouden dienen tot eene barrière voor de Republiek, maar nooit heeft hij den eigendom derzelve gezocht, geheel of ten deele, aan onze Staat te brengen.

Het oogmerk van die barrière, hetwelk onze geheele staatkunde ten aanzien van de Spaansche Nederlanden expliceert, was dat derzelver souvereiniteit zou zijn in handen van eene mogendheid, die waarschijnlijk niet ligt de geallieerde van Frankrijk zou worden, en die tevens machtig genoeg was zijn landen en staten te beschermen, maar evenwel zoo, dat deze Republiek altoos een genoegzamen invloed in de naburige Nederlanden bleef behouden, zoo om te kunnen beletten dat de souverein dier landen dezelve tot eene wapenplaats tegen ons zoude kunnen maken, als dat hij de commercie aldaar kon begunstigen in praejudicie van de onze: met dit oogmerk onderhielden wij troepen in de Nederlanden, en waren meesters van al de rivieren, waarvan Frankrijk zich zou moeten bedienen om (buiten het Duitsche Rijk) in ons land te dringen, en wij waren tevens meester van de inwendige commercie langs die rivieren.

En dit is nog ons eenig belang ten aanzien van de Nederlanden, maar niet den eigendom van dezelve te bezitten, of dezelve in onze Republiek te incorporeeren. Indien eenige vereeniging van dezelve mogelijk is, zoude ik liever zien, dat de tien Nederlandsche provinciën eene Republiek op zichzelf wierden, onder het stadhouderschap van het Huis van Oranje, en door dien band met ons verbonden, of dat ze als een dedommagement aan het Huis van Oranje in souvereiniteit erfelijk wierden gecedeert op den voet van de Barrière, of dat, ter voorkoming van de collisie, welke met den souverein der Nederlanden uithoofde van het commercieel belang zou kuunen ontstaan, aan onze Republiek wierd gecedeert Antwerpen, Ostende en Brugge, en al het overige aan het Huis van Oranje; doch dit laatste is om meer dan ééne reden niet waarschijnlijk, dat men ooit zal zien gebeuren. Nogtans is het altoos nuttig deze idées van ons waar belang niet uit het oog te verliezen.

765. DE PRINS AAN DEN ERFPRINS, 3 Sept. 1799 [1]).

. . . . . J'ai lu avec attention le mémoire du Pensionnaire [2]) qui me paraît bon en général, mais quand on aura établi les affaires qui pourront être décidées à la pluralité ou qui exigeront une décision qui je suppose devra être donnée par le Stadhouder selon ce qui me paraît être réglé dans l'Union d'Utrecht, on n'a rien fait si l'on n'établit pas des moyens de contrainte et des *middelen van afkomst* dans chaque province, et que l'on laisse subsister pour ce qu'on appele les *pointen van bezwaar of van belasting* le *liberum veto* en Hollande et Zélande d'une ville, et en Gueldre, en Overyssel (et selon M. de Rhoon en Hollande) d'un seul membre du corps de nobles. MM. les bourguemaîtres de Zutphen prétendaient aussi le *liberum veto* et en Overyssel; il s'étendait quelquefois non seulement jusqu'aux bourguemaîtres, maîs même jusqu'aux *gemeenslieden* des villes de Deventer, Campen et Zwolle. En Frise le pluralité avait lieu et je crois en Stad en Lande; et je crois que dans la province d'Utrecht avec la pluralité dans chacun des trois membres on pouvait conclure. Il me paraît qu'il faudrait établir un moyen de conclure dans les provinces aussi à la pluralité pareils objets, par exemple de fixer qu'en Hollande on pourrait conclure avec 13 membres contre 6, en Zélande avec 5 contre 2, ou admettre en pareil cas la décision du Stadhouder, en Gueldre avec unanimité des quartiers, mais dans chaque quartier avec plus de deux tiers des voix (quand il y aurait deux quartiers pour et un contre, le Stadhouder devrait décider), en Overyssel avec deux tiers de la noblesse et deux villes, en Utrecht avec deux des membres ou du moins avec la pluralité dans les trois membres et quand il y aurait deux membres pour et un contre de Stadhouder devrait décider, à Stad en Lande avec la pluralité dans les deux membres, en Frise avec la pluralité dans trois quartiers: dans ces deux dernières provinces la décision du Stadhouder devrait avoir lieu quand il y a deux quartiers pour et deux contre en Frise, ou un membre pour et un contre en Stad en Lande. Voilà le moyen de ne pas rendre les *middelen van afkomst* dans l'Union illusoirs . . . . .

. . . . . Quant aux demandes de l'évêque de Ruremonde, voici ma réponse. Je crois que les enfans de parens catholiques qu'on recevrait dans des maisons d'orphelins dans des villes ou endroits où il n'y a pas des maisons ou d'institutions pour des orphelins catholiques, devraient être élevés dans la religion de leurs pères, au moins qu'ils devraient être instruits dans leur religion par des maîtres catholiques et menés à leurs églises et à l'âge de raison ils devraient être libres de choisir la religion dominante ou celle de leurs parens, mais d'un autre côté il faudrait veiller à ce que ces maîtres catholiques ne se mêlassent point d'endoctriner les enfans de parens protestans ni de vouloir faire les convertisseurs. Quant aux églises je suis pour leur accorder la permission d'en bâtir, pourvu qu'il y ait un nombre suffisant d'habitans de leur religion dans ces endroits pour faire une communauté, mais je crois que la demande devrait toujours être faite au souverain, qui demandrait là-dessus l'avis des employés et qui selon moi ne devrait pas refuser ces permissions et leur permettre d'avoir des maisons au lieu des granges qu'ils ont maintenant,

1) H. A. — Uit Hampton Court.
2) De bijlage van ons n°. 752.

à moins qu'il n'y eût de bonnes raisons pour ne pas accorder des églises dans l'un ou l'autre endroit. Quant aux prêtres il me paraît qu'ils doivent demander l'admission, puisque la police ne permet pas que des inconnus puissent s'établir dans un pays sans permission, mais leur admission ne devrait pas être refusée sans de bonnes raisons, et de même quand ils ont besoin d'un chapelain pour leur assistance ils devraient en donner connaissance aux baillifs ou magistrats et en obtenir la permission, et que ces chapelains devraient être admis de la même façon que les prêtres ou curés. Si cela faisait plaisir aux catholiques je voudrais même leur permettre d'employer des moines, mais avec l'habit séculier quand ils seraient hors de leur maison ou église. Je suis pour la liberté du culte et pour leur donner toute l'indulgence possible, exceptée celle de faire un *imperium in imperio* et surtout de faire dépendre le tout d'un prélat dépendant d'un Prince étranger. Si l'on pourrait avoir des évêques catholiques dans la République comme ils sont ici en Irlande salariés par le gouvernement quoique non reconnus publiquement, je le préférerais à faire dépendre le clergé catholique d'un évêque situé sous la domination de l'Empereur. Ce que je dis est politiquement et historiquement et non théologiquement. Je crois que le vieux Royer [1]) serait furieux s'il me voyait aussi tolérant pour les *papistes* comme il les appelait toujours . . . . .

766. JACOB FAGEL AAN DEN PRINS, 5 Sept. 1799 [2]).

Le dénuement total de troupes dans lequel la province d'Overyssel et une partie de celle de Gueldre se trouvent, ayant fait juger qu'il ne serait pas impossible d'exciter un mouvement révolutionnaire de ces côtés qui eût pour but de s'assurer de quelques villes le long de l'Yssel, un certain nombre d'officiers sur le zèle et la bonne volonté desquels on a cru pouvoir faire fond, a été chargé de l'exécution de ce projet, et je puis avoir l'honneur d'informer V. A. que déjà les villages d'Enschedé et d'Oldensael ont été désarmés, les municipalités destituées, le pavillon orange arboré etc. Il est plus que probable que cet exemple ne tardera pas à être suivi à Deventer et ailleurs, du moment où l'on pourra faire entrevoir l'espoir d'un secours quelconque, et où l'on aura les moyens de dissiper les craintes qui retiennent encore les bien intentionnés.

767. DE PRINSES AAN DEN PRINS, 5 Sept. 1799 [3]).

. . . . . J'ose vous rappeler la nécessité de s'occuper de nos colonies dans les deux Indes, afin d'empêcher que celles qui nous restent encore ne tombent entre les mains des Français et soyent promptement averties de la contre-révolution, et reçoivent vos ordres pour se mettre sous la protection de l'Angleterre en traitant les Français en ennemis; c'est encore un point essentiel qu'il faudra concerter avec le gouvernement, nommément avec lord Grenville. Peut-être qu' à cette occasion le Greffier pourrait insinuer qu'un jour ou l'autre

---

1) De predikant bij wien de Prins zijne belijdenis had afgelegd: van der Aa, *Leven* I, 231.
2) War Office, Holland 62 (afschrift). — Uit Lingen.
3) H. A. — Uit Hampton Court.

vous seriez obligé pour votre propre justification de faire une démarche pour le retour des colonies à la paix générale, et que vous seriez charmé de ne faire cela que de la manière que l'on concerterait préalablement avec lord Grenville, désirant toutefois que cela puisse se faire tant que vous êtes ici afin de prévenir une démarche pareille quand vous seriez en Hollande de la part du gouvernement, que vous ne pourriez empêcher, et qui ne serait pas alors peut-être aussi bien calculée pour ne pas déplaire ici. En tout cas si vous vouliez aussi remettre de faire parler sur ce point délicat de la restitution des colonies, il presse toujours beaucoup que l'on informe les établissemens hollandais hors d'Europe de ce qui se passe actuellement dans la République, et ce pays-ci y est presqu'antant intéressé que nous . . . . .

768. LORD GRENVILLE AAN HENDRIK FAGEL, 7 Sept. 1799 [1]).

. . . . . It is natural that the Prince should be very desirous that the whole of the ships should be kept up as ready for service. You will do me the justice to believe that I cannot have but one wish, that of doing the best that the case will allow, but you must see that besides the difficulty of the pay, there is a still greater, wich is that of the officers.

All the Batavian officers without distinction are prisoners of war. I daresay it will be found that several of them have been more or less well disposed, but it does not yet appear that any of them have actively cooperated with us, and some time will surely be necessary to make a proper selection of them. In the interval the crews cannot remain without officers, for the best disposed seamen in the world could not be trusted so. No final decision can however be taken till the ships come, or till we know the particulars of what has passed on board of each ship, and I will write to Lord Spencer to-day to desire that no sudden step may be taken till there is time to concert it with the Prince of Orange, but you must on the other hand exert your influence not to suffer the mere desire of seeing these ships a little sooner at his disposal, to lead him into measures about their officers wich he will afterwards be the first to repent of . . . . .

769. „EXTRACT UIT EENE MISSIVE VAN AMSTERDAM", 7 Sept. 1799 [2]).

Ik oordeele noodig u te berichten van onze toestand. Wat ik melde, is geenzins gedicteerd door enthousiasme, maar wel ter contrarie. Indien er middel tot modificatie is, gaarne zoude ik het mijne daartoe contribueeren in hope van herstelling der tranquiliteit. Onze regeering zoude ten dien einde al veel sacrificeeren; misschien zelfs afstand doen van hare posten ter behoudenis van de constitutie en unie, al was het ook met den Stadhouder aan het hoofd der Republiek te stellen; maar zoo het schijnt wil men de oude form in allen deele daar men niet ligt toe accordeeren zal.

1) Archief-Fagel. — Uit Dropmore.

2) Archief-Fagel. — „Men heeft reden om te gelooven dat deze brief geschreven is door Saportas, municipaal te Amsterdam, aan Saportas te Londen" (noot van Hendrik Fagel). — „This letter was recevied in the City to-day" (Hendrik Fagel aan Lord Grenville, 18 Sept. 1799; *Grenville Papers* V, 410).

770. CAREL VAN LYNDEN AAN DEN ERFPRINS, 8 Sept. 1799 [1]).

[Affaire van Westervoort]. J'ai l'honneur de faire parvenir à V. A. S. le rapport que Jaarsveld vient me faire de ses opérations dans l'île de Bommel, etc. V. A. S. verra combien il est douloureux que faute d'armes nous n'avons pu avancer, et qu'une grande partie a dû rester spectateurs inutiles; une couple de pièces de campagne, et 3 ou 400 bons fusils, et toute cette partie eût été révolutionnée. Maintenant le coup a manqué; j'ai exposé non seulement ma réputation dans toute cette contrée où Jaarsveld a été, mais encore mon crédit, et j'aurai éternellement à me faire des reproches si les partisans de la bonne cause soient exposés par là à des violences . . . . . Nous languissons d'apprendre que quelques troupes soyent débarquées en Frise ou en Groningue; alors dans moins de quinze jours, on est maître de toutes les provinces de ce côté-ci. Qu'à ce débarquement l'on joigne un nombre suffisant d'armes pour pouvoir en procurer aux habitans, et 4000 hommes suffisent . . . . . .

771. THOMAS GRENVILLE AAN JACOB FAGEL, 8 Sept. 1799. [2]).

. . . . . Vous aurez sans doute remarqué qu'avant mon départ de Berlin la mesure était déjà prise par le ministère prussien, de donner ordre au Duc de Brunswic de faire avancer son armée jusqu'au Rhin; ainsi en me fiant aux assurances positives que M. de Haugwitz m'a données je pourrais compter sur leur arrivée aux Rhin vers le 18 ou 20 du mois au plus tard, et les nouvelles d'aujourdhui me portent à croire que 12.000 hommes marchent actuellement sous les ordres du lieutenant-général Schladen. Ce n'est pas pourtant comme une opération militaire avec nous qu'il faut considérer cette démarche; elle n'a d'autre objet que d'appuyer leur négociation à Paris, et les mettre à même d'avoir quelque force militaire dans leurs provinces au moment que la guerre, selon toute apparence, pourrait se porter de ce côté-là. C'est sous ce point de vue qu'ils chercheront sans doute à faire envisager à Paris le mouvement de l'armée prussienne, et je sais de science certaine qu'à Berlin on ne donne aucune autre explication de cette mesure; la raison en est toute simple, c'est qu'on désire à Berlin que les Français seraient contens de cette explication, et ne fassent pas de réclamation contre ce mouvement militaire. Je ne sais pas jusqu'à quel point cette petite politique pourrait leur réussir à Berlin, et je ne cherche pas à examiner combien une pareille conduite est faite pour faire perdre à la Prusse toute la considération qu'elle aurait pu si facilement se procurer en remplissant avec franchise et fermeté ses anciens engagemens de garantie à la Hollande; mais quoique je n'ai aucune espérance qu'on se prêtera à Berlin

---

1) H. A. — Uit Elten. — Bijgevoegd een rapport van den emissaris C. van Jaarsveld aan Carel van Lynden, Emmerik 8 Sept: hij is 1 Sept. van Elten vertrokken en naar Schenkenschans, Nijmegen, Wichen, Batenburg, Appeltern, Lith, Heerewaarden, St. Andries, Varik, Haaften, Brakel enz. enz. geweest om manifesten te verspreiden en afspraak te maken met predikanten, afgezette schouten en drosten enz. om op het eerste bevel de oranjevlag van den toren te laten waaien. Zijn indruk van de dispositiën was gunstig.

2) Archief-Fagel. — Uit Altona.

en aucune manière à une coopération militaire digne des grands objets et des grands intérêts dont il s'agit aujourd'hui, quoique je suis persuadé qu'ils n'ont pas encore le courage de se prononcer, ni l'inclination de se commettre de concert avec les cours alliées dans cette grande lutte pour la délivrance de la Hollande et de l'Europe, quoique je pourrais même croire qu'il n'y a rien à regretter dans leur éloignement si leur coopération eût été plus faite pour nous embarrasser que pour nous assister dans la guerre que nous faisons à l'ennemi commun de la religion et de l'ordre social, je ne puis pourtant me dispenser de croire que quel que soit l'objet de cette démonstration prussienne, elle ne manquera plus ou moins d'augmenter le désordre et les difficultés du Directoire français; je ne veux pas dire du Directoire batave parce que je voudrais me flatter que peut-être il n'en est actuellement plus question. Si l'armée prussienne marche, tant mieux pour nous, et peut-être pour eux-mêmes . . . . .

772. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 8 Sept. 1799 [1]).

J'ai l'honneur de vous faire rapport que je suis arrivé hier au soir ici aux acclamations des habitans. Je ne puis vous exprimer la sensation que j'ai éprouvée en remettant le pied sur le pays natal. Je suis venu en frégate jusqu'à Kijkduinen, mais le vent et la marée étant contraires, je n'ai pu entrer en rade, et ai dû me mettre en chaloupe et arriver de cette façon à Huisduinen, d'où je me suis rendu à pied ici. La rade du Texel où les flottes anglaise et hollandaise sont réunies faisait un superbe effet. Je ne puis assez me louer de la manière dont les officiers anglais me reçoivent. Je fus directement chez le général sir James Pulteney qui est blessé ici, et ce fut en entrant au Helder que je rencontrais M. Heerdt qui revenait en ce moment du quartier général. Dès que je fus arrivé j'envoyais Fagel [2]) au général Abercromby pour lui annoncer ma venue et je compte le joindre aujourd'hui . . . . .

Je me félicite de la tournure qu'ont prise les affaires, en particulier par rapport à la flotte, et me propose de la visiter ce matin. Le long van Stralen a été déjà hier auprès de moi; il restera maintenant au quartier général ou dans les environs.

773. WORONZOW AAN LORD GRENVILLE, 9 Sept. 1799 [3]).

[Over het lot der Zuidelijke Nederlanden]. Rien ne peut être plus utile à l'Angleterre sans doute que de voir l'Autriche en contact immédiat avec la France, si ce voisinage pouvait les rendre ennemies entre elles: mais malheureusement la cour et le public de Vienne se sont persuadés depuis la paix d'Aix-la-Chapelle que, pour posséder la Flandre et le Brabant sans aucun risque, il faut posséder aussi l'amitié et l'alliance française. Tirer autant d'argent que possible de ces riches provinces, tenir le moins de troupes qu'on peut, et ménager de toutes les manières la cour de Versailles, laquelle de son côté,

1) H. A. — Uit den Helder.
2) Robert Fagel.
3) *Grenville Papers* V, 378. — Uit Dropmore.

sûre de n'avoir aucune guerre avec l'Autriche, diminuait son armée pour augmenter sa marine; — ce système, inculqué par le Prince Kaunitz, lui a survécu: il sera constamment suivi par l'Autriche.

La cour de Vienne a tenté de troquer ces provinces contre la Bavière, et, à présent, elle ne veut les ravoir que pour les échanger contre la Toscane ou tel autre pays qui se trouverait à sa bienséance: mais celui qui les aura sans posséder les sept Provinces-Unies et l'évêché de Liége, sera un très petit prince, tout à fait dépendant de la France. On peut objecter contre la réunion des dix-sept provinces la différence des religions qui y dominent: mais les catholiques de la Flandre et du Brabant ont trouvé dans Joseph II un ennemi plus acharné que s'il était calviniste, et la domination sous laquelle gémissent ces pays depuis quatre ans, a détruit tous les cultes sans en excepter aucun, de sorte que les Flamands et les Brabançons recevront un Stadhouder de quelque religion qu'il soit, pourvu qu'il leur garantisse leurs archevêchés, évêchés, abbayes, couvents, et leur chère université de Louvain . . . . .

774. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 10 Sept. 1799 [1]).

Par la lettre que j'ai eu l'honneur de vous adresser sous la date d'avant-hier, j'eus celui de vous donner connaissance de mon arrivée ici: maintenant je tâcherai de vous rendre compte aussi brièvement que possible de ce qui a eu lieu de depuis. Je me rendis en premier lieu avec l'amiral Mitchell à bord de son vaisseau, où le pavillon hollandais fut hissé sur le grand mat, et sur quoi toute la flotte anglaise, la flotte hollandaise et deux vaisseaux de guerre russes saluèrent. Ceci fini tous les capitaines anglais et les deux russes vinrent à bord de l'amiral, que je priais de remercier en votre nom et au mien, tous ces messieurs de la conduite tenue et du service rendu à notre patrie, faisant un compliment particulier à l'amiral Mitchell auquel je crus devoir dire que j'étais assuré que du moment où le pays serait délivré je ne doutais pas que nous témoignerions notre reconnaissance à la flotte, ce que j'ai cru devoir faire pour le rendre plus coulant sur les arrangemens à prendre au sujet de la flotte hollandaise, puisque si celle-ci s'était rendue après avoir tiré un coup de canon elle eût été la propriété des équipages anglais. Je ne puis au reste assez me louer des procédés du dit amiral, et de la manière dont je suis traité, vous assurant que le spectacle de ces flottes, surtout dans de semblables circonstances, faisait une impression qui se sent sans pouvoir s'exprimer. L'amiral m'a remis les listes de la flotte hollandaise et je convins avec lui que je tâcherais de faire usage de la bonne disposition des équipages pour employer la plus grande partie comme volontaires soit sur terre ou sur le Zuiderzee, et que les vaisseaux resteraient ici jusqu'à ce que des ordres soyent venus à leur égard de votre part à moi et de celle de l'amirauté anglaise à l'amiral, ce qui fut ensuite de nouveau rendu indécis par le désir que le général Abercromby a que les vaisseaux de guerre superflus quittent la rade, afin de prévenir des confusions en cas de retraite, de sorte que je suppose que dès que les volontaires seront débarqués les vaisseaux seront

1) H. A. — Uit den Helder.

transportés en Angleterre et mis sous vos ordres; ayant fait venir l'amiral van Braam et quelques autres officiers de marine pour les commander quand le moment en sera venu. Du vaisseau amiral anglais *l'Isis* je me rendis à bord du *Washington* duquel je pris en quelque manière possession ainsi que de la flotte hollandaise. Celle-ci me reçut à l'ancienne manière, et les trois *hoezee*. Sur le *Washington* je fis rassembler l'équipage et M. Heerdt harangua en mon nom et remercia la flotte de la conduite tenue, la loua, et dit que pour prouver de plus en plus son zèle, en favorisant et hâtant la délivrance de la patrie, j'invitais des volontaires à se faire inscrire pour être employés là ou le service de l'état l'exigerait; ce qui fut reçu avec acclamation. Le lieutenant Spengler eut ordre de faire la même chose en mon nom sur les autres vaisseaux, et la suite en a été que 2391 se sont fait inscrire comme volontaires, auxquels seront joints les *overloopers* bataves et les matelots qui ont pris service librement en Angleterre pour faire cette expédition, par quoi il y aura un corps d'environ 3000 hommes de formé et qui pourront servir à différens usages..... [1]).

Après être revenu à terre du *Washington* je me suis rendu au quartier général du général Abercromby où j'ai passé la nuit, et auquel j'ai communiqué ce qui avait préalablement été arrêté avec l'amiral par rapport à la formation d'un corps de troupes; il l'a beaucoup agréé, et il fut convenu qu'il serait formé au Texel et employé au Zuiderzee et à faire une diversion du côté de la Frise et de la Gueldre du moment que des renforts seraient arrivés qui mettraient le général à même de pouvoir faire quelques détachemens de ces côtés-là. Du reste je fis au général Abercromby les complimens que méritent les brillans succès qu'il a remportés ainsi que sa brave armée, et soupant avec quelques officiers de l'état major il fut naturellement question de la descente et de l'attaque, qui sont des affaires qui font un honneur infini à l'intrépidité des Anglais, lesquels cependant ont passé des momens très critiques. Après le déjeuner je quittais hier matin le quartier général avec l'intention de faire ici tous les arrangemens que je pourrai pour la prompte formation de nos troupes, et celle de rejoindre ensuite le quartier général, du moins de me tenir à portée. A peine de retour ici le général Don me vint trouver, et celui-ci me pria de faire en sorte que nos 3000 hommes joignent au plus vite l'armée, l'intention étant de renforcer la position du général Abercromby, et à cet effet de presser infiniment toutes les mesures afin qu'ils pussent marcher encore aujourd'hui, à quel égard je promis de faire mon possible et donnais les ordres en conséquence, mais il fut impossible de pouvoir rien effectuer avantce midi, de sorte qu'avant demain ils ne pourraient pas y être.....

Jusqu'ici j'ai écrit malgré mille interruptions, et vous ai rapporté ce qui s'est passé jusqu'à ce matin, devant encore rectifier maintenant les résolutions qui ont été changées, et dont l'attaque que l'ennemi a faite aujourd'hui sur les postes anglais [2]) et le retour du capitaine envoyé par l'amiral pour annoncer

1) „I should be very sorry te have at this moment 3000 renegade Dutch sailors and soldiers with me. I have ordered them to the Texel island, and have directed them to be subsisted as Dutch sailors and soldiers are in Holland" (Abercromby aan den onder-staats-secretaris van oorlog Huskisson, 11 Sept. 1799; *Grenville Papers*, V, 388).

2) Over het gevecht van 10 Sept. zie behalve ons n°. 374 nog een particulieren brief van Abercromby aan Henry Dundas van 11 Sept. (*Grenville Papers*, V, 386). „It is possible that my determination to remain on the defensive until reinforced may not meet with te approbation

en Angleterre la nouvelle de la reddition de la flotte ont été cause. En conséquence de vos ordres et de ceux de l'amirauté, les vaisseaux de guerre anglais et hollandais feront voile immédiatement vers l'Angleterre, mais les volontaires de nos vaisseaux et les mariniers anglais restent ici; cependant les nôtres ne seront pas débarqués ici mais seront placés à l'île du Texel, ce qui vaut beaucoup mieux, puisque nous pouvons les y organiser plus à l'aise et que j'espère que nous aurons le nombre d'officiers convenables avant qu'ils soyent engagés avec l'ennemi. Je dois demander maintenant vos ordres si vous trouvez bon que j'envoie un amiral et des officiers de haut-bord en Angleterre quand je pourrai en disposer, ou si vous trouvez bon que la flotte hollandaise reste dans son état actuel. Peut-être que le meilleur serait de tâcher de former une escadre de quelques vaisseaux de ligne qui sous notre pavillon avec nos officiers et équipages peut être employée avec la flotte anglaise . . . . .

J'ai vu hier chez moi en particulier les capitaines de haut-bord van Braam et Capellen, mais n'ai pas voulu leur parler lorsque j'étais sur la flotte. Je les ai trouvés extrêmement honnêtes et égaux à eux-mêmes: ils sont prisonniers de guerre et peuvent rentrer dans le pays, mais ils ne le veulent que pour autant que les affaires aillent bien, ayant demandé dans le cas inespéré de retraite d'être menés en Angleterre. Leur vue m'a fait de la peine puisque je suis sûr qu'au fond ce sont des honnêtes gens et qui sont attachés à la bonne cause, mais que le besoin a forcés à servir une autre cause, et que depuis ce moment ils ont toujours été en combat avec eux-mêmes . . . . .

775. HENDRIK FAGEL AAN DEN PRINS, 12 Sept. 1799 [1]).

J'ai parlé très au long avec Mylord Grenville et avec Mylord Spencer que j'ai trouvé ici, sur l'objet qui tient le plus à cœur à V. A. S. dans ce moment-ci, et je me hâte à la demande de Lord Grenville d'informer V. A. S. de ce qui a été arrêté à la suite de ces entretiens entre lui et Lord Spencer, et qui sera suivant toute apparence agréé par les autres ministres.

Le gouvernement informé de la manière dont V. A. S. envisage cette affaire et étant d'ailleurs animé comme Elle du désir de cultiver et d'entretenir les bonnes dispositions et la confiance de notre nation, déférera au vœu de V. A. S. par égard pour Elle et par le sentiment et les motifs qui Lui inspirent ce vœu.

---

of H. M.'s ministers or of professional men, yet I am certain that I have acted right. The difficulties of the country in a military point of view are such that to gain any advantage you must pay dear for it; but, independent of that, the risk of a check appeared so hazardous, and the hope of reinforcement so certain, that I trust my judgment is right. I believe I could not give a better proof of it than the business of yesterday — although the enemy had long made preparation for an attack, although they knew every inch of the country, and although they behaved in general with uncommon spirit, yet they were soon and severely repulsed..... I really imagine the Hereditary Prince has been deceived in thinking he had more friends than enemies in this country. If we can advance, everyone will be on our side, but there are few who are willing to risk anything."

1) Archief-Fagel. — Uit Dropmore. — Het cursief gedrukte is aan de minuut toegevoegd door Lord Grenville.

En conséquence Mylord Grenville me charge d'assurer V. A. S. que les vaisseaux hollandais quand ils arriveront ici seront considérés comme ceux d'une puissance amie et alliée, que le gouvernement anglais pourvoira provisoirement à leur entretien et qu'ils resteront sous les ordres de V. A. S. jusqu'au moment où ils pourront être employés conjointement avec les vaisseaux de S. M. *et du consentement de V. A. S.* pour quelqu'objet d'un intérêt commun à l'Angleterre et au gouvernement légitime des Provinces-Unies.

Cependant je dois prévenir en même temps V. A. à la demande de Lord Grenville que d'après les informations que le gouvernement a reçues, il y a lieu de croire qu'il se trouvera parmi les vaisseaux composant la flotte hollandaise au Texel 2 ou 3 bâtimens qui sont absolument hors d'état d'être employés à aucun service actif, qui n'etaient là que pour faire nombre et pour l'apparence, et qui ne pourraient être employés ici sans compromettre aux yeux des marins anglais et de la nation anglaise la nation et le pavillon hollandais, *ainsi que le gouvernement de ce pays.* Si tel était le cas V. A. S. sentirait Elle-même que ces vaisseaux-là ne pourraient être employés. Quant aux autres qui le seront conformément à ce qui est dit plus haut, V. A. comprendra la nécessité de prendre au plus tôt des arrangemens pour le commandement et le triage de leurs équipages. La plus grande partie de ces derniers est sans doute bien disposée, cependant on doit penser qu'il se trouvera des exceptions: les malveillans devront être écartés *et pour cela il faudra prendre des mesures immédiatement.* Le nombre précis d'officiers qu'il sera nécessaire de faire venir pour les commandes ne pourra, d'après ce que j'ai l'honneur de marquer par la présente à V. A. S., être déterminé que lorsque ces vaisseaux seront arrivés ici, et sans doute V. A. S. se concertera là-dessus avec le Prince son fils; cela n'empêche pas que s'il y avait quelqu'officier que V. A. S. désirât particulièrement d'employer pour ce service, Elle ne pût dès à présent lui envoyer ordre de se rendre ici, et il me paraît même que cela sera indispensable, parce qu'il faudra qu'il y ait quelqu'un de confiance pour faire le triage ci-dessus mentionné.

Je suis encore chargé de la part de Lord Grenville d'informer V. A. S. que M. Grenville, qui est actuellement à Hambourg, recevra par la malle de demain l'ordre de se rendre immédiatement en Hollande et d'y joindre le duc d'York et le Prince Héréditaire *pour y coopérer par son avis et son influence à toutes les mesures qui devront être prises pour préparer les voyes à la formation d'une régence provisoire et aux arrangemens ultérieurs pour l'établissement définitif du gouvernement.* Mylord Grenville me prie d'ajouter que M. Grenville est désigné pour remplir auprès du gouvernement dès qu'il sera rétabli les fonctions d'ambassadeur de S. M. Brittannique. Il ne doute pas ce choix ne soit agréable à Vos Altesses.

776. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 12 Sept. 1799 [1]).

[Aankomst der Russen]. Ce renfort considérable est parfaitement bien venu, et je ne doute pas ou le général Abercromby reprendra immédiatement l'offensive. Il sera même nécessaire qu'il le fasse pour avoir des subsistances, celles-ci

---

1. H. A. — Uit den Helder.

commençant à manquer, cette pointe de la Nord-Hollande ne fournissant que peu de chose et certainement pas à proportion de la quantité de bouches que nous y avons maintenant de plus qu'à l'ordinaire. C'est aussi cette considération, joint au manque total d'officiers, qui m'oblige de faire d'autres arrangemens par rapport à la partie des équipages des vaisseaux hollandais qui sont restés ici et lesquels sont à l'île du Texel au nombre d'environ 3000, mais où il est impossible de les laisser vu le manque absolu de vivres, et d'où je ne puis les tirer pour les employer vu le manque d'officiers pour les commandeur et pour les tenir en ordre, et vu l'impossibilité d'approvisionner les bâtimens sur lesquels ils pourraient être placés. D'ailleurs le moment du danger est passé par l'arrivée des Russes, et ayant montré une bonne volonté en offrant d'employer tous ces gens pour renforcer l'armée brittannique dans l'instant où on me témoigna avoir besoin de ce renfort, j'ai résolu de changer de plan, et après avoir choisi tout ce qui est employable avec les petites armes, ainsi que 2 ou 300 matelots d'élite, pour être employé sur le Zuiderzee ou les rivières, j'ai cru que le meilleur sera d'envoyer le reste des matelots avec quelques officiers de marine en Angleterre après la flotte pour y être replacé dessus, et si vous l'approuvez j'enverrai par la suite des officiers de marine en Angleterre à mesure qu'ils me joindront, pour commander ces matelots . . . . . [1]).

777. VAN DE SPIEGEL AAN DEN ERFPRINS, 13 Sept. 1799 [2]).

Uwe D. H. zal buiten twijfel verwonderd zijn den brenger dezes te zien arriveeren, en nog meer, van te hooren hetgene hij de eer zal hebben mede te deelen; ik heb bij mijzelven wel begeerte gevoeld van hem te accompagneeren, maar het ruwe weder heeft mij afgeschrikt daar ik vol rhumatismes ben. In de eerste plaats feliciteer ik Uwe D. H. met den gelukkigen uitslag van de actie van den 10[den] die, hoezeer wij er nog geen bijzonderheden van weten, egter voordeelig schijnt geweest te zijn. Wijders zooveel aangaat de propositie welke Uwe D. H. hooren zal, behoeve ik mij niet uit te laten, daar Hoogdezelve die propositie wel zal weten te apprecieeren; zoo het mij egter gepermitteerd is daaromtrent een opinie te hebben, zou het deze zijn, dat ik hope, dat de Engelsche Admiraal, of wie op dit moment het generaal commando heeft, niet weigeren zal een proef te nemen van de sinceriteit der-

1) Van 14 Sept. nog een kort briefje aan den Prins, uit den Helder, met bericht van de aankomst van den hertog van York. „Je me rends aujourd'hui au quartier général et compte y résider maintenant jusqu'à ce que j'aye à prendre des arrangemens dans les villes respectives, ce qui ne tardera guère". — Van 17 Sept. een brief uit St. Maartensbrug ter begeleiding van een afschrift van ons n°. 376.

2) H. A. — Uit Lingen. — „De brenger dezes" is Mollerus. — Vgl. Jacob Fagel aan den Prins, Lingen 16 Sept. 1799: „M. Mollerus commença par nous dire que tous les membres du Directoire, excepté van Hooff, étaient très portés à entrer en négociation; que quoique les deux chambres ne fussent pas animées des mêmes sentimens, plusieurs des membres ne demandaient cependant pas mieux que de faire une bonne fin, mais que le général Brune seul s'opposait à toute idée de négociation; que c'était uniquement lui qui avait mis des obstacles à l'admission des parlementaires anglais . . . . . M. Mollerus dit que le vœu de ceux qui désiraient entrer en accommodement se portait vers une constitution semblable à celle de l'Angleterre, en rétablissant le Stadhoudérat dans toutes ses prérogatives" (*Grenville Papers* V, 429).

genen uit wier naam gesproken wordt, en dit zou, onder verbetering, kunnen geschieden, wanneer Z.E. middel kon vinden om iemand buiten weten van de Franschen naar den Haag te zenden, om aan de moderate leden en agenten voor te houden, welk een geweldige schok het zou zijn voor het land, en welk bloedvergieten er uit volgen zou, indien het land (gelijk toch waarschijnlijk zal gebeuren) door de wapenen moest worden geconquesteerd: dat het derhalven het belang is van allen, die hun vaderland en hun eigen welzijn lief hebben, een acte van submissie te doen: en deze acte van submissie zal dienen te bestaan in een volkomen overgave van het gouvernement, en een ontslag van de Bataafsche armée uit den dienst en eed.

Geen conditiën kunnen ingewilligd worden, als die van de beide proclamatiën: zelfs geen wapenstilstand, en men zal gezamentlijk dienen te overleggen hoe men best de Franschen uit het land, en de frontiersteden in onze handen krijgt.

De Engelsche negotiateur zal dienen te zorgen, dat de bezitneming van het land geschiede *in naam van de Staten Generaal en van Z. D. H. als Erfstadhouder; op den voet van de Unie, behoudens al zulke veranderingen als zullen noodig en dienstig bevonden worden.* Dit zal confirmeeren de geprojecteerde mesures, die Uwe D. H. gemaakt heeft . . . . .

778. VAN DER GOES AAN MOLLERUS, 14 Sept.—7 Oct. 1799 [1]).

14 Sept. — Ik begrijp dat gij naar tijdingen uit 't vaderland moet verlangen. Het is vast een critiek oogenblik, maar wij houden moed en het zal wel gaan. Vergeef mij dat ik u deze taal spreek, maar al zijt gij van een ander partij dan ik, nogthans zult gij liever de waarheid willen weten, als dat ik u een verkeerde hoop gaf; des te meer dat indien uw wenschen vervuld wierden, ik vast ongelukkig zoude worden. Weest dan verzekerd dat er geen quaestie is van capituleeren. Onze brave generaal zal er liever de boel aan wagen en gij kent de standvastigheid van den Directeur van Hooff. Ook zijn indedaad de zaken op dezelfde voet. Dit alleen kan ik u stellig verzekeren, dat de Vos van Steenwijk naar Berlijn gaat.

17 Sept. — Wel mijn vriend, gij wilt dan niet gelooven wat ik u zeg en vleit u nog met een capitulatie? [2]) Neen, manlief, het lijkt er niet na, vertelt dat in mijn naam aan uw harsenschimmigen nieuwsverteller! Ja weliswaar *mien dikke Vos* is naar Berlijn, maar daarentegen kan ik u even stellig verzekeren, dat de Directeur van Hooff en zijn collegas, alsmede beide generaals Brune en Daendels het cordaat volhouden. Brune heeft alles te zeggen en zal niet

---

1) Archief-Fagel. — De brieven van van der Goes aan Mollerus werden naar Lingen gezonden, daar met vergunning van Mollerus door van de Spiegel en Jacob Fagel geopend, en vervolgens doorgezonden naar den Helder. Jacob Fagel heeft alle brieven gecopieerd en daardoor voor ons bewaard: de minuten en origineelen toch zijn niet meer voorhanden. — Wij drukken de zes verschillende brieven onder één hoofd af.

2) Uit dezen brief blijkt dat behalve het briefje van 14 Sept. dat gedrukt is bij Vreede *Diplomatie* II[1] bijlagen bl. 32, op dien dag nog een ander schrijven uit Lingen door Mollerus aan van der Goes gericht is. Deze andere brief is verloren.

loslaten; hij heeft gevraagd dat men hem overliet het kiezen *en het casseeren* van officieren, en heeft ook al reeds een commandant op de Zuiderzee aangesteld. Daarenboven blijft hij aandringen om gijzelaars uit de Oranjepartij te nemen en naar den Bosch te vervoeren; ook dat men exemplair eenige van hen straffe, en is van zin, dit zegge ik u van goederhand, indien hij moet retireeren om een visitje aan de Amsterdamsche Bank te geven en met het geld en de braven naar de frontiervestingen te gaan; dit zijn geen praatjes zooals uw Lingensche nieuws, maar de exacte waarheid. Onder al hetgeen gij mij vertelt is er niets waar als dat Vos op reis is naar Berlijn, dat wist ik ook, maar zet daartegen mijn nieuws, vooral van Brune, daar ik nog veel bij kan voegen en waarvan ik de bewijzen in handen heb gehad. Laat dan eindelijk uw ijdele loop varen en gaat liever spoedig voort met uw plan, dat is het eenigste dat er over blijft.

21 Sept. — Mij, wat 't voordeel op de Engelschen behaald aangaat, aan de publique papieren refereerende, heb ik vandaag geen nieuws van aanbelang te melden als alleen dat Vos zeer wel te Berlijn zal worden ontfangen en in zijne commissie wel reusseeren. Deze weinige woorden zijn eene Ilias in eene nootedop, en kunnen u aangenaam bezig houden tot nadere onderrigting.

28 Sept. — Nieuws is er niet dan het gedurig aankomen van Fransche troupes. Ik meen wel geïnformeerd te zijn, dat er nog geen tijding uit Berlijn is ingeloopen. Intusschen stelt de brave generaal Brune alles in 't werk om het land te verdedigen. Reeds is er een gewigtige inundatie geformeerd. Onbegrijpelijk veel wordt daardoor geruïneerd, doch hij wil meester zijn. De ongehoorzame wil hij militairement doen straffen, en of die onnoozele Burgers Directeuren al roepen, dat zulks niet alleen tegen hunnen wil, maar inconstitutioneel is, kan een Generaal en Chef van de Groote Republiek naar die miserabele raisonnementen niet luisteren. Zijne reputatie en zijn fortuin moeten hem meerder waardig zijn. Daarenboven zijn zijne nu wel bekende instructiën zoo streng dat hij dit gansche land in staat van beleg kan verklaren. De dappere Daendels secondeert hem allerbest, en de Bataafsche Burgers zijn van een gedweeheid die admirabel is. Ik en andere stille inwooners kunnen niets doen, en zoo de Koning van Pruissen niet tusschenbeide komt zullen er verscheide spoedig een ander vaderland moeten zoeken.

5 Oct. — Het is nu geen groot geheim meer, dat Vos van Steenwijk naar Berlijn gezonden is, om te zien of er geen Neutraliteit kan bewerkt worden. De Franschen zullen mogelijk in dat plan komen, mits de tegenwoordige orde van zaken in deze Republiek blijve tot de vreede, als wanneer alles makkelijk zal kunnen beslist worden. Over andere conditiën kan het Bataafsche Gouvernement niet negocieeren. Het oprecht verlangen van eenige Gouvernants kan onmogelijk tegen den stroom opzeilen. De Fransche plak is daarenboven altoos in actie. Wil men het overschot niet gedestrueerd zien, *moet men* met alle magt te Berlijn en zelfs in Engeland *medewerken*. Het Hof van Berlijn heeft wel ooren, maar niet zonder het Huis van Oranje; dit meen ik stellig te kunnen verzekeren. Kan zulks bij Frankrijk verkregen of met geweld doorgezet worden door Pruissen, is 't wel. Doch men moet maar overtuigd zijn, dat van deze kant

daarover niet kan genegocieerd worden, zonder schroomlijke ongelukken te verwekken en zonder ietwes te vorderen.

7 Oct. — De tijd ontbreekt mij om u veel te schrijven. Door de nieuwspapieren zult gij de détails van de in alle opzigten gewigtige overwinning die de dappere Brune gisteren op de Engelschen behaald heeft, wel zien. Dit alleen meen ik u te moeten melden: Vos van Steenwijk is alreeds van Berlijn vertrokken op vriendelijk aanraden. Hij gaf te veel ombrage aan onze Fransche vrienden. Het oogmerk zijner zending is daarom niet verijdeld: weest daarvan verzeekerd; verre daar vandaan. Maar men moet *gezamentlijk* te werk gaan, hier kan men niet genoeg op aandringen en dan is de zaak gezond.

779. CHARLES BENTINCK AAN JACOB FAGEL, 16 Sept. 1799 [1]).

. . . . . Ceux avec qui je suis en relation en sont venus au point de ne pas pouvoir reculer *dès que les Anglais les sommeront de remplir leurs engagemens, et leur enverront les secours stipulés et promis depuis longtems.* Soyez persuadé que ce n'est pas la peur qui enchaîne les bien intentionnés au dedans et au dehors dont je veux parler, mais les engagemens qu'ils ont pris dans le pays et en Angleterre et le plan qu'on est convenu de suivre leur lient les mains jusqu'à l'arrivée des secours anglais, ou jusqu'à ce qu'ils reçoivent de nouveaux ordres de l'Angleterre. On leur a promis des troupes qui doivent débarquer; quand elles viendront, on agira. On avait encore demandé des armes et de l'argent pour entamer l'affaire avec vigueur, mais si les troupes viennent on pourra se passer à la rigueur de tout autre secours, et ce sont ces troupes que nous attendons avec impatience, qu'il faut avoir pour agir avec fruit, et pour pouvoir après l'explosion tenir l'ordre et empêcher les vengeances, jusqu'à ce qu'on ait organisé dans l'intérieur une force armée en état de remplir ce double but. Depuis longtems tout est préparé, et nos amis sont sûrs de leur fait dans les provinces voisines. Depuis quelques semaines ils prennent toutes les mesures que la prudence et leur connaissance de l'intérieur peuvent leur suggérer pour empêcher toute explosion prématurée, et qu'on ne saurait soutenir sans une force armée . . . . .

780. DE PRINSES AAN DEN ERFPRINS, 17 Sept. 1799 [2]).

. . . . . Lord Grenville goûte beaucoup les pièces du Pensionnaire, c. à d. le projet général pour les nouveaux arrangemens dans la République et celui sur le Stadhoudérat; je ne crois pas qu'il soit autant entré en matière sur les réflexions sur la Belgique, mais quant au Stadhouder l'idée de Lord Grenville serait de lui donner plus d'autorité que M. van de Spiegel ne fixe. Il est beaucoup pour diminuer l'influence des Etats Provinciaux, c. à. d. de les réduire autant que possible au *huishoudelijke*, sans toucher aux arrangemens

---

1) Archief-Fagel. — Uit Varel. — Vgl. een brief van Thomas Grenville aan Lord Grenville uit Emden, 27 Sept. 1799, in *Grenville Papers* V, 427.

2) H. A. — Uit Londen.

intérieurs des Provinces, mais en y augmentant aussi l'influence du Prince. Il est fort aussi pour rendre au Conseil d'Etat le pouvoir qui lui fut destiné dans son origine, avec le Stadhouder à la tête, et pour que ce dernier parut dans toutes les affaires étrangères, et que les ministres aux Cours fussent nommés par lui. J'ai lieu de croire que Lord Grenville travaille une pièce sur ces principes, mais devant ce que j'en sais (et qui n'est que ce que je viens d'en dire) à la confiance du Greffier qui ne m'a pas chargé de vous le dire, vous sentez que cela est *secretissime* et qu'il vaut mieux que vous ne me répondiez pas là dessus: c'est d'ailleurs une matière excessivement délicate, et je voudrais que le bon amiral Duncan ne nous eût pas traité de *souverain* dans sa sommation à Story. Cette pièce ne lui avait pas été donnée d'ici, et elle était de mauvais goût. Je remarque que parmis les Hollandais d'ici elle a donné matière à penser. Vous ferez bien de saisir toutes les occasions de dire et de montrer que nous ne visons pas à la souveraineté . . . . .

781. D'YVOY AAN DEN ERFPRINS, 18 Sept. 1799 [1]).

. . . . . Quant aux affaires du Brabant, je dois prévenir V. A. que depuis quelques jours il circule différentes notions à ce sujet. Avant-hier le procureur syndic de Gueldre, M. Steurs, se trouvant chez moi, disait dans la conversation avoir eu des lettres de Vienne où on lui communiquait que l'affaire de la Belgique était décidée et qu'elle retournerait à S. M.; qu'on avait donné à cet égard les assurances les plus positives; — et hier quelqu'un me manda d'Emmerik: „M. le Comte d'Arberg a reçu une lettre du ministre de Thugut, où il lui dit que l'Empereur renouvelle ses prétentions sur les Pays-Bas et qu'il le fait pour l'avantage de ses fidèles sujets." Cette manière de s'énoncer m'a paru très remarquable, ne concevant point sur qui S. M. peut renouveler ses prétentions. Si c'est sur la France cela ne dit rien, à moins que l'Empereur ne considérait comme une cession formelle celle qu'il m'a fait par le traité de Campo Formio. Cette déclaration cependant mérite attention, se faisant presqu'au moment que les troupes prussiennes s'avancent, pour comme dit le public occuper les possessions de S. M. sur la rive gauche du Rhin. Comme par l'absence de V. A. j'ai craint que cette nouvelle pourrait tarder à venir à M. Grenville, j'ai pris la liberté de l'en informer, le supposant encore à Hambourg . . . . .

782. DE PRINSES AAN HENDRIK FAGEL, 19 Sept. 1799 [2]).

. . . . . Je joins ici, Monsieur, le second tome de Slingelandt dont j'ai fini la lecture ce matin. L'article *Aanwijsing om te komen tot herstel* [3]) me paraît très digne de remarque, mais ce qui doit il me semble le plus fixer notre attention dans ces circonstances-ci, c'est le projet d'instruction pour les députés

1) H. A. — Uit Elten.

2) Archief-Fagel. — Uit Hampton Court.

3) „Aanwijzing van een korte en gereede weg om te komen tot herstel der vervalle saaken van de Republicq," *Staatk. Geschr.* II, 91—124.

à L. H. P. qui est tout à la fin de ce volume [1]), et dans lequel je crois que vous trouverez beaucoup de bonnes choses, qui pour plus grande partie pourraient être adoptées, quelques passages mêmes littéralement si on le voulait; d'autres sans doute devraient être refondus, puisque les circonstances d'alors et celles d'à présent sont sans doute très différentes, et il ne s'agit pas à présent d'esquisser un projet d'instruction qui supplée aux défauts de la constitution sans Stadhouder, mais au contraire de réunir cette dignité d'une façon plus intime encore et plus solide à la constitution, qui en lui donnant plus de relief, lui donne surtout les moyens d'être d'autant plus utile à la Patrie. Le Stadhouder devrait ainsi devenir l'âme de cette assemblée souveraine, et peut-être que par sa qualité à la Généralité et par celle dont il est revêtu dans chaque Province en particulier, il serait le meilleur juge des points que les députés devraient communiquer ou ne pas communiquer à leurs comettans, quand il y aurait des affaires sur le tapis qui rendraient cela douteux, les députés devant en ce cas être à l'abri de reproche et de responsabilité, si dans des cas pareils ils se conformeraient à l'avis du Stadhouder. Je ne sais pas ci cette idée est bonne; je vous la donne comme elle me passe par la tête dans ce moment. Un grand point après cela à examiner c'est s'il vaut mieux de donner cette forme et cette augmentation de pouvoir à L. H. P. ou au Conseil d'Etat, c'est sur quoi je ne prononce pas, mais si on préfère ici le Conseil d'Etat, j'espère que l'on aura grand soin d'éviter tout ce qui pourrait réchauffer l'idée de l'ambition anglaise du tems de Leycester, car vous savez combien une idée pareille se prend vite dans notre pays, et le mal que cela peut faire; dans le fond pourvu que le but soit atteint il sera assez indifférent que ce collège porte le nom d'Etats Généraux ou de Conseil d'Etat, mais il me semble que ces deux collèges ne pourront jamais rester sur la même ligne s'ils restent subsister tous deux, alors nous retomberions dans les anciennes jalousies et tous les inconvéniens que nous souhaitons d'éviter. Peut-être que si vous en trouviez le tems il serait bon que vous ayez la bonté de jeter vos idées sur le papier sur ce projet d'instruction, en traduisant les passages qu'il serait peut-être utile de faire connaître à Lord Grenville. Un tel mémoire comme commentaire de celui-ci de M. de Slingelandt pourrait ensuite être communiqué au Prince soit avant, soit après en avoir parlé confidemment à Lord Grenville, selon que vous le croirez le mieux. Au reste, Monsieur, je soumets cette idée et tout ce qui s'en suit absolument à votre jugement. N'ayant pas la pièce de M. van de Spiegel sur les arrangemens futurs, je ne me souviens pas s'il y entre dans assez de détails pour rendre pareil travail de votre part superflu. Je ne le crois pas si ma mémoire ne me trompe . . . . .

783. MOLLERUS AAN DEN ERFPRINS, 20 Sept. 1799 [2]).

Ik hoope dat dit weynige spoedig op het papier gebragte [3]) aan het oogmerk van Uwe D. H. zal voldoen. Hetzelve behelst de substantie van hetgeen ik d'eer gehad heb Uwe Hoogheid breeder in alle deszelfs omstandig-

1) „Concept van Instructie voor de Vergadering van haar Ho. Mo.", aldaar bl. 259 vv.
2) H. A. — Plaats niet aangegeven.
3) Ons n°. 473.

heden mondeling voor te dragen, zonder dat ik in dezen namen genoemd heb, hetgeen ook uithoofde der delicatesse waarmede de zaak, indien daarvan iets komen zal, zoude dienen behandeld te worden, zoo om de daarin geconcerneerde personen te sparen, als het oogmerk te bevorderen, minder noodzakelijk schijnt aan het papier te vertrouwen.

784. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 20 Sept. 1799 [1]).

[Slag bij Bergen]. Les troupes anglaises se sont parfaitement conduites et c'était un plaisir de voir de quelle manière ils marchaient au feu. Les Russes avaient parfaitement bien fait le matin, mais ensuite il n'était plus plus possible de tirer parti d'eux . . . . .

M. Mollerus est venu ici chargé d'une commission pour faire connaître l'intention et le désir d'une partie des gouvernans actuels de pouvoir empêcher la ruine du pays en se soumettant et se libérant de la tirannie française. Ils ont également voulu s'adresser à la cour de Berlin pour que celle-ci engageât les Français à abandonner notre pays, et auraient désiré que de nôtre côté nous fissions une semblable démarche, afin d'y porter d'autant plutôt le Roi, quoiqu'ils sentent parfaitement que la suite en serait que la République rentrerait en guerre avec l'Angleterre. Jusqu'à présent je n'ai rien fait à cet égard et attendant M. Grenville tous les jours, je concerterai avec lui s'il est possible que semblable chose fût utile ou non, à moins que je ne reçoive entre deux des ordres de votre part à cet égard. Pour ne rien oublier et ne pas trop dire j'ai prié M. Mollerus de dresser un P. M. que je joins ici [2]). Si la journée d'hier avait pleinement réussi, le Duc aurait envoyé une sommation au gouvernement de se soumettre; maintement la chose est encore dubieuse.

P.S. M. de Rhoon est arrivé au Helder.

---

1) H. A. — Uit St. Maartensbrug. — Vgl. over den slag bij Bergen, behalve ons n°. 380 en York's rapport bij Krayenhoff, bijlagen bl. 64, nog een secreet rapport van York aan Henry Dundas van 20 Sept. 1799 (*Grenville Papers* V, 416) en een rapport van York's adjudant kapitein Herbert Taylor (aldaar, 417). „I have as much as possible avoided in my dispatch saying anything against the behaviour of the Russian troops, knowing of what consequence it is to keep the Emperor in good humour, but it is owing to their conduct only that we were obliged to give up the advantages which we had gained. I do the Russians full justice for bravery, but their discipline is terrible. General Hermann, though a willing, well-disposed, and in some degree well-informed man, kept up no discipline; he was likewise very anxious to make himself a name in Russia, and to be as much beloved by the soldiers as Suwarow is said to be; and certainly, I am convinced that the affection and confidence that the officers and soldiers had in him was one of the principal causes of their retreating upon his being taken. I am very glad to be able to inform you, however, that the Russians are beginning to recover themselves, and are exceedingly ashamed of their conduct . . . . . In general I consider this affair, though unfortunate, as no serious check, at least not difficult to repair. There are five British brigades, making nearly 10.000 men, who were hardly if at all engaged, and who therefore may be considered as fresh troops; and the rear-guard of the Russians, consisting of 3000 men, are now at the Helder, and are expected to join this day" (uit York's secreet rapport). — Vgl. nog Rhoon's brief aan Hendrik Fagel van 25 Sept., in *Grenville Papers*, V, 434.

2) Ons n°. 473. „Je serais bien charmé s'il y avait quelque parti à tirer de cette ouverture pour prévenir la ruine du pays qui souffrira beaucoup d'être le théâtre de la guerre" (de Erfprins aan de Prinses, 20 Sept. 1799).

785. AANTEEKENING VAN KINCKEL, 24 Sept. 1799 [1]).

J'avais écrit au Grand Pensionnaire van de Spiegel pour l'engager à avoir un rendez-vous avec M. Grenville. Il s'y refuse dans sa lettre de Lingen du 23. Il paraît que ses motifs tiennent à l'idée que sa santé et son humeur ne lui permettront pas de fournir dans cette entrevue à l'éclat de sa réputation. Fagel et Bentinck arrivent seuls. Ils disent que le Pensionnaire est vraiment bas, et que les nouvelles de l'affaire du 19 l'ont fort affecté. Toutes les conférences avec MM. van der Haer et Humalda aboutissent à beaucoup de promesses sur la facilité des insurrections dans les provinces continentales. L'on voit bien qu'ils ne peuvent rien, et Fagel et Bentinck qui ont vu cette misère en conviennent eux-mêmes. M. Grenville ne perd pas courage. Il a la patience de tout écouter. Il ne se lasse pas d'encourager. Leur excuse est que le général Don leur a enjoint de ne rien faire avant d'avoir des ordres: que s'ils commencent les mouvemens avant qu'il y a une force militaire qui puisse répondre de la police, le parti Orangiste, tout en faisant la révolution, écrasera l'autre, et minera le pays; enfin que les troupes patriotiques, quoique portées à se rendre et à livrer leurs postes, croyent qu'ils ne peuvent le faire avec honneur qu'à une force militaire. Tout ceci est aussi ridicule que de mauvaise foi. Les révolutionnaires français dans les provinces sont nos ennemis comme les Français mêmes; quel mal, si dans la lutte civile quelques-uns deviennent les victimes de leur acharnement? et puis ne sent-non pas que la révolution dans les provinces continentales serait le terme de la lutte en Nord-Hollande, et qu'une armée de 40.000 hommes entrerait dans le pays? Pour le prétexte des ordres de M. Don, ce général s'était trouvé ici il y a trois mois. Les changemens survenus depuis dans les plans d'attaque ne permettaient plus que ce qui avait été réglé avec lui fût d'aucune application. Pour les militaires très certainement ils se font plus d'honneur à déclarer leurs sentimens en faveur de la bonne cause que de défendre de mauvaise foi leurs postes, et de les rendre comme des pleutres à une poignée de soldats qui se présenteraient. Ce n'est pas pour dire qu'il ne serait pas heureux si le duc d'York voulait faire passer des troupes dans les

---

1) R. A., verz.-Kinckel. — Geschreven te Leer. — Thomas Grenville en Kinckel waren thans onderweg naar Emden om zich in te schepen naar Noord-Holland. — „Nous sommes partis de Berlin le 1er septembre dans l'intention de nous rapprocher du Prince héréditaire, et dans l'espérance que S. A. pourrait provoquer dans les provinces continentales des mouvemens révolutionnaires qui avaient été si souvent promis. Il aurait été aussi utile que satisfaisant si l'on avait pu assister les opérations militaires en Nord-Hollande par un revirement populaire, mais cette attente a été entièrement frustrée par la nouvelle que nous reçûmes à Hambourg que S. A. avait été invité par le général Abercromby de joindre l'armée au Helder et qu'Elle était partie le 2 de septembre . . . . . Je m'abstiens de faire à V. A. R. des observations sur l'apathie et la tiédeur de la nation qui a été pendant si longtems si cruellement opprimée. Si l'on compare cela aux promesses qui ont été faites, l'on ne saurait retenir l'indignation. Il n'a pas manqué de gens en dernier lieu qui ont osé conseiller au Prince héréditaire de se jeter dans le pays, en l'assurant que sa présence seule produirait la contre-révolution . . . . ." (Kinckel aan de Prinses, Emden 10 Oct. 1799; R. A., verz.-Kinckel).

provinces du continent [1]), mais ne pouvant obtenir cette mesure il faut tout faire pour l'aider à percer sur le point où il se trouve . . . . .

786. DE PRINS AAN DE PRINSES, 25 Sept. 1799 „entre minuit et 1 heure" [2]).

Je trouve en rentrant chez moi la lettre ci-jointe de Guillaume, je crois que vous serez étonnée comme moi de la commission dont M. Mollerus a été chargé par le gouvernement actuel auprès de Guillaume, je crois que vous trouverez comme moi que c'est une affaire sur laquelle il faut consulter le gouvernement d'ici, mais je crois que vous trouverez aussi que tout plan qui peut entraîner dans une guerre avec l'Angleterre ne peut jamais être adopté par moi, et quant à ce qu'ils voudraient que l'on changeât dans la constitution il me semble qu'il faudrait qu'ils s'expliquassent plus clairement et que l'on doit bien prendre garde à ne pas se laisser séduire par les apparences et que le Stadhoudérat tel qu'il était et qui n'excluait point de prendre part au gouvernement législatif serait préférable même à une royauté qui ne serait au fond qu'un roi constitutionel à la façon de la constitution française de 1791. L'expérience a prouvé quel a été le sort de ce Roi constitutionnel, et je crois que rien n'est plus dangereux que de grands changemens dans la constitution d'un état. Je vous prie de me renvoyer la lettre de Guillaume; je crois qu'il est nécessaire de la communiquer au Greffier . . . . .

787. DE PRINSES AAN DEN PRINS, 25 Sept. 1799 [3]).

. . . . . La pièce de Mollerus me paraît bien insidieuse. Les meneurs auront eu vent de la belle négociation de la Prusse pour leur neutralité, dont ils veulent profiter pour se sauver en jetant tout l'odieux de la guerre et de ses suites malheureuses pour les habitans du pays sur nous et sur les Anglais, si l'on refuse leur proposition. De plus j'observe que Mollerus dit lui-même que ce n'est pas encore la pluralité des Directeurs qui pense ainsi, je ne vois donc pas ce que la minorité pourrait livrer si on se laissait amuser avec ceci. Le plus dangereux dans cette affaire me paraît être l'envoi d'un des leurs à Berlin, mais avant qu'il y soit et ait fait son rapport, il me semble que les choses doivent être si avancées que le gouvernement batave n'ait plus voix au chapitre. Je ne suis pas étonnée du reste qu'on ait choisi M. Mollerus pour cette commission, vu qu'il a eu de tout tems des relations avec les patriotes; cela

---

1) „Je ferai mon possible en arrivant au Texel pour obtenir la coopération des 1000 ou 1500 hommes que M. Charles Bentinck et M. van der Haer regardent comme absolument nécessaires pour un succès certain dans les deux provinces de Groningue et de Frise" (Thomas Grenville aan Jacob Fagel, Emden 27 Sept. 1799; archief-Fagel).

2) H. A. — Uit Londen (de Prinses was te Hampton Court). — De brief van den Erfprins is ons n°. 784.

3) H. A. — Uit Hampton Court. — „Je porte le même jugement que vous de la pièce de M. Mollerus qui est fort insidieuse et dans le fond ne tendrait qu'à laisser dominer le parti français avec un roi constitutionnel ou un doge de Venise; je crois que rien ne peut être pire que cela" (de Prins aan den Prinses, Londen 26 Sept. 1799).

n'empêche pas que je le croie un honnête homme; d'ailleurs il l'a prouvé en 1795, et cette démarche-ci ne me fait pas changer à son égard. Il faut sans doute que le contenu de sa pièce parvienne au plus tôt à Lord Grenville..... Je voudrais comme Guillaume que l'on pût tirer quelque parti de la commission de Mollerus pour prévenir la ruine du pays, mais j'avoue que je ne le crois pas possible. Voyons ce que les Anglais en diront. Il est remarquable que Guillaume vous dit que les meneurs sentent que la suite de leur démarche, si elle était agréée, serait *la guerre avec l'Angleterre* (ce qui veut dire en d'autres termes, l'alliance de l'Angleterre contre la France), mais ceci n'est pas dit dans le P. M. Ce qu'ils demandent que les Anglais envoyent une ouverture à eux, le général Don n'ayant pu pénétrer à la Haye, il me semble que cela pourrait se faire, et si on pouvait par exemple leur faire *individuellement* un pont d'or, à condition qu'ils envoyent ordre aux généraux bataves de ne pas faire de résistance, cela pourrait toujours opérer du bien, surtout si cela était connu des troupes bataves, mais je ne sais si tout cela est faisable, et au bout du compte, vous en jugerez mieux que moi, et le gouvernement anglais aussi.

788. ROBERT BROWNRIGG AAN HUSKISSON, 26 Sept. 1799 [1]).

Every exertion has been using to put the army in a situation again to move forward, and which would have taken place by this time, had not the tempestuousness of the weather and constant rains very much impeded our supplies reaching the army from the Helder..... Many projects for proceeding against the ennemy have been agitated and taken into the most serious consideration, and it is the joint opinion of sir Ralph Abercromby, general Dundas, and sir James Pulteney, that the first object is to endeavour to defeat the enemy in his position between Bergen and Alkmaar. There the principal force of the French (estimated at about 14.000 men) is. They are very advantageously posted, and every possible obstacle presents itself to us in our approach, but I believe a determination to conquer prevails throughout the army, and the most sanguine expectations are entertained by our chiefs, and a perfect understanding subsists between us and the Russians; all their generals express themselves sensible of the misconduct of their troops on the 19th, and admit that, had there been any system observed in their attack, they must have been victorious . . . . .

Should we unhappily fail in our attack, there is little prospect of our being able to make an impression on the enemy with our present force on this side of Holland; therefore, in case of the worst, you must be prepared with instructions for us how in the event to proceed. The Helder point is fortifying so as to make it tenable by 2 or 3000 men. The provinces of Friesland and Groningen present themselves as the objects the army should proceed to in case of failure here . . . . .

The Dutch troops, forming under the Prince of Orange, may shortly be expected to be in a state for service; there is however at present no means of sending them to Friesland or Groningen, nor can a British force be spared at this moment to accompany them . . . . .

1) *Grenville Papers* V, 424. — Uit Schagerbrug. — De schrijver, kolonel in het Engelsche leger, is vermeld hiervóór, bl. 393.

The Batavian troops desert in the proportion from twelve to twenty every day. About a thousand of the Batavian soldiers that were taken on the 19th have engaged in the Prince of Orange's service [1]).

789. LORD GRENVILLE AAN THOMAS GRENVILLE, 26 Sept. 1799 [2]).

Lord Spencer assures me that, from the state of the winds, the dispatches I send to night are likely to be in Holland nearly as soon as you can be expected there. I trust it will be so. I was very desirous of sending my n°. 1 sooner, but it could not go without passing through the form of a Cabinet, though I do not think my colleagues are able to give me much aid on this subject. My n°. 2 I am afraid you will think throws it all very open again, but after having clearly explained to you what we think best, it seemed necessary not wholly to preclude the possibility of treating with the present people for an arrangement a little more to their fancy. I do not however expect from such a negociation anything more than to distract and divide the councils of our enemies, for it seems very little likely that they should have the power to do anything in despite of Brune and Daendels.

A number 3 and 4 I had planned, but on mature consideration thought them best deferred. The first would have related to a renewal of our alliance with the new Government, including the consideration of terms of peace with Holland; the second to the Netherlands.

As to the first of these objects it lays, as I conceive, in a very narrow compass: restoration of the Spice Islands (except Ceylon) and of Demerary, and guarantee of their constitution and territory, on condition of 1°. offensive alliance; 2°. actual cooperation in this war till peace be made by common consent; 3°. express renunciation, and under very strong conditions, of claim of neutral commerce when we are at war; and more than this, I think, we have not to ask of them.

Negapatnam might be thrown into the bargain as a factory only, but subject to our paramount jurisdiction and control. Ceylon, the Cape and Cochin would not be heard of.

The third of the points above mentioned would be most contested, but in truth it is as necessary to our alliance with them as it is to our interests in war, for while they had the bait of immense gain by our wars, it was in vain to look to the stipulations of treaties to insure their assistance.

As to the Netherlands, *quid dicam*, *aut quid non dicam*, *nescio*. Malcolm had but little to do, and that little he has bedeviled. Maitland is gone to

---

1) „Les Anglais ont fait 2000 prisonniers que j'ai vu défiler avec près de 60 officiers bataves. Les prisonniers sont bien intentionnés la plupart, et il y en a beaucoup qui sont arrivés ici la cocarde orange sur le chapeau. Beaucoup se sont rendus dès qu'ils ont pu. Il y a parmi eux 60 Français. Tout a été placé le soir sur les vaisseaux. J'en ai trouvé plusieurs de ma connaissance, et ils m'ont dit que la plus grande partie des troupes bataves, sinon toutes, passeraient de notre côté dès qu'ils en auraient l'occasion" (Bentinck-Rhoon aan Hendrik Fagel, den Helder, 25 Sept. 1799; *Grenville Papers* V, 435).

2) *Grenville Papers* V, 422. — Particuliere brief. — Uit Londen (Cleveland Row). — De aangehaalde dépêches n°. 1 en 2 zijn onze n°s. 381 en 382.

replace him. He has no written instructions [1]). He goes in the first instance to enquire and learn. The object must be, if possible, to raise the country in order to facilitate and secure our Dutch operations. All other questions are put almost out of sight by the infamous perfidies of Austria. If the country itself rises they will look to us and not to Austria for aid; at least they will receive it from us alone, and we must take our chance to direct the future course of the business as time and occasion may prescribe.

God bless you. Send us a good victory, for the affair of the 19th has made no good impression here.

790. DE PRINSES AAN DEN ERFPRINS, 27 Sept. 1799 [2]).

. . . . . Cette affaire du 19 n'ayant pas eu tout le succès désiré, a été considérée ici par bien des gens comme l'équivalent d'une défaite, et beaucoup voyent noir sur l'expédition de Hollande. Quand je dis cela ce n'est pas au moins des personnes du Gouvernement que je veux parler, du moins pas des principales, ni du plus grand nombre, mais l'opposition en profite pour représenter les choses sous ce point de vue et les papiers antiministériels sont très impertinens à ce sujet. Dieu veuille que le succès le plus complet leur ferme bientôt la bouche. Le Greffier a d'abord mis en français la pièce hollandaise que vous avez envoyée à votre Père [3]), et dès hier elle a été communiquée là où cela se devait, peut-être avant de fermer celle-ci pourrai-je vous en dire davantage là-dessus; quant à mon opinion particulière sur ce point elle est que c'est une pièce fort insidieuse. Quoique je ne mette pas en doute la probité de celui qui vous l'a remise, je n'augurerai rien de bon des suites si on se laissait amuser par ceci; je souhaite cependant pour d'autres considérations que *sans danger* on en puisse tirer quelque parti pour le moment, mais j'en doute beaucoup, au reste de plus habiles que moi résoudront la question sur laquelle ce n'est pas à moi de prononcer en dernier ressort . . . . .

P. S. Je me hâte d'ajouter, mon cher ami, que par rapport au contenu du P. M. de Mollerus on s'en remet à M. Grenville chargé de se concerter avec vous à cet égard, mais d'après ce que le Greffier nous en a dit dans le moment, je crois que l'on en pense à peu près comme nous en pensons . . . .

791. DE PRINS AAN DEN ERFPRINS, 27 Sept. 1799 [2]).

. . . . . Quant au mémoire de M. Mollerus, il me paraît que nous ne

---

1) Maitland's mondelinge instructiën worden door Lord Grenville in een schrijven van 13 Sept. aan Henry Dundas als volgt opgegeven: „1°. our wish to see the 17 provinces united; 2°. that he was therefore to keep that object in view; but 3°. to endeavour to inform himself of the disposition of the country respecting it; and 4°. to contrive, if possible, to keep these questions out of discussion, and to direct an immediate insurrection to the sole object of delivering themselves from France; shewing the reasoning men among them, that this must put them in a condition to do themselves justice according to events as they may arise" *(Grenville Papers* V, 395).

2) H. A. — Uit Londen.

3) Het stuk van Mollerus.

devons rien faire de nous même . . . . . Toute démarche qui nous mènerait à une constitution ressemblant à la constitution française de 1791 par laquelle moi et ma famille deviendraient roi constitutionnel me paraît devoir être évitée: le sort de Louis XVI n'est pas à désirer. J'ai juré de maintenir l'ancienne constitution, et je n'en puis admettre d'autre, je ne veux pas dire par là que je ne pourrais admettre des corrections et améliorations dans l'ancienne constitution, mais la force du Stadhouder était qu'il n'était pas seulement à la tête du pouvoir exécutif mais en même temps membre du corps législatif dans toutes les provinces, et je déclare que je ne consentirai jamais à voir changer le Stadhoudérat en royauté, ce qui ferait du Stadhouder un Doge de Venise sous l'apparence de la souveraineté, dont on aurait l'extérieur mais en effet rien à dire. La démarche à faire vis-à-vis de la cour de Berlin doit être bien pesée. Si elle a pour but d'être délivré des Français et de pouvoir ensuite avec les puissances coalisées travailler à chasser les Français des Pays-Bas et s'il est possible à ramener la royauté en France, je l'approuve entièrement, mais si elle a pour but de nous faire comprendre dans la ligne de démarcation, je crois que c'est très dangereux. On serait neutre ou empêcherait toute opération contre les Pays-Bas sans la délivrance desquels celle de la République des Provinces-Unies n'est rien, ou du moins son sort reste excessivement précaire et les suites en seraient selon moi que le commerce se faisant par nous comme puissance neutre, nous serions bientôt de nouveau puissance belligérante, c'est à dire que nous serions engagés par le parti français à soutenir notre pavillon et à donner des convois que les Anglais peut-être ne menageraient pas assez à notre gré, et alors nous entrerions en guerre avec l'Angleterre et redeviendrions alliés de la République française. Je vous prie de communiquer mes idées à ce sujet à M. Grenville. Je me résume. Je ne veux pas de titre plus haut que celui de Stadhouder, Gouverneur Général et Capitaine Général et Amiral, je désire que les Provinces soyent rétablies avec leurs privilèges pour autant que ces privilèges ne sont point contraires au bien général, que la noblesse soit rétablie, trouvant absurde que ma famille seule puisse avoir des droits héréditaires tandis que les droits des familles nobles seraient abolis, et que nous restions amis et alliés de la Grande Bretagne et des Puissances coalisées et ennemis des Francais jusqu'à ce que les Pays-Bas soyent délivrés et qu'une paix générale ait lieu, ce que je désire qui soit avec un Roi et non avec une République française. Je crois que vous avez été surpris comme nous l'avons été votre mère et moi de la venue de M. Mollerus et de la commission dont il a été chargé, mais cela ne lui fait point perdre notre confiance, étant persuadé qu'il s'en est chargé croyant rendre par-là service à sa patrie . . . . .

792. MOLLERUS AAN DEN ERFPRINS, 27 Sept. 1799 [1]).

Daar het nu reeds tien dagen geleden is, dat ik de eer gehad heb Uwe D. H. opening te geven van de redenen, waarom ik Hoogstdenzelven was komen opzoeken, en voor te stellen al hetgeen kon dienen om te overwegen en te bepalen, of door het entameeren van eenige onderhandelingen te Berlijn bij gelegenheid der missie, welke derwaarts door het tegenwoordig Bestuur

1) H. A. — Uit den Helder.

der Republiek gedaan is, en bijzonder ook door het doen van eenig nader voorstel, of zelfs sommatie van de zijde van den Engelschen commandeerenden generaal aan het gemelde Bestuur, of aan die leden van hetzelve, die daartoe genegen mochten zijn, aanleiding kon worden gegeven om met de daad te toonen, of zij gezind zijn tot daarstelling der groote zaak daar het om te doen is mede te werken, en dus het vaderland van de verdere rampen des oorlogs te bevrijden, immers die zooveel mogelijk te verzachten; en daar er tot hiertoe van dit voorstel niets gekomen is, moet ik opmaken, dat men meent redenen te hebben, waarom men oordeelt die weg niet te moeten inslaan.

Ik voor mij oordeelde mij niet te moeten onttrekken om dit ter kennisse te brengen, omdat ik begreep dat er niets bij verloren wierd met te beproeven, of langs dien weg iets goeds kon worden uitgewerkt; maar dit ook alles zijnde, dat ik van mijne zijde kon praesteeren, heb dus gedefungeerd aan de verpligting, die ik meende op mij te liggen, en zie niet dat ik in de tegenwoordige toestand van zaken van dienst hier kan zijn; terwijl ik voor Uwe D. H. niet mag verbergen, dat diegenen, welke van de reden van mijn vertrek meer of min iets weten, verwonderd zullende zijn geen gevolg hoegenaamd daarvan te vernemen, mijn langer verblijf alhier mij aan meerdere gevaren en onaangenaamheden zoude kunnen blootstellen, vooral wanneer ik zie, welke geweldige mesures men adopteert ten aanzien van diegenen, welke geoordeeld worden in eenige liaisons met Uwe D. H. of de Engelsche armee te staan.

Ik zoude dus gaarne met goedvinden van Uwe Hoogheid mij wederom naar het vasteland, en op de grenzen der Republiek (waarschijnlijk naar Lingen) begeven, om aldaar gelegenheid te hebben om te onderstaan, of ik na dit mijn verblijf bij het hoofdquartier en aan den Helder met securiteit wederom naar mijn huis kan retourneeren; en anderzins te overleggen wat best te doen. Indien binnenkort de zaken die keer mogten nemen, dat ik langs een korteren weg naar huis kon gaan, zoude zulks mij buiten twijffel oneindig aangenamer zijn; maar indien daartoe geen spoedig uitzicht is, en ik niet van nut kan zijn tot bevordering van datgeen, waartoe mijne komst eigentlijk relatief is, en hetgeen ik zoo hartelijk gewenscht had dat de uitkomst mocht geleerd hebben dat van eenig goed gevolg mocht geweest zijn, zal Uwe D. H. (zoo ik hoop) mijn verlangen om mij hier niet langer op te houden, wel willen billijken . . . . .

793. MOLLERUS AAN DEN ERFPRINS, 28 Sept. 1799 [1]).

Ik bedank Uwe Hoogheid voor de spoedige bezorging der missive, die voor mij van Lingen gekomen was. Dezelve was van den heer van de Spiegel, en diende tot geleide van eene ongeteekende brief of informatie uit den Haag gedagteekend 17 September [2]).

Hoezeer dezelve breed opgeeft van het voornemen om de zaak tot het uiterste vol te houden, en van violente mesures, die volgens de voorstellen

1) H. A. — Uit den Helder. „De ingesloten missive voor UWEG. gisterenavond bekomen hebbende, haaste ik mij U dezelve te doen geworden. Uit hetgene mij met een woord [door Jacob Fagel] geschreven is, schijnt het dat het tegenwoordig bewind minder genegen is zich te onderwerpen als voor een paar weken" (de Erfprins aan Mollerus, St. Maartensbrug 28 Sept. 1799).

2) Hiervóór, bl. 1065. — De brief van van de Spiegel aan Mollerus is niet bewaard.

van Brune en Daendels op til zouden zijn, kan ik er echter geen andere conclusie uit opmaken, dan dat men desniettegenstaande meent en aanraadt om niet af te zien van die denkbeelden en dat plan, tot welkers bevordering ik herwaarts gekomen was. Immers ik weet geen andere uitlegging te geven aan de woorden, die, nadat men breed had uitgemeten, dat men zich niet moest vleien met eene capitulatie, en van de geweldige maatregelen, die op til waren (als van gijzelaars, en de Bank van Amsterdam in cas van retraite mede te nemen etc.), en nadat men had bijgevoegd, dat Vos van Steenwijk naar Berlijn vertrokken was, het slot van die anonyme brief uitmaken, en hierin bestaan: *laat dan eindelijk uwe ijdele hoop varen, en gaat liever spoedig voort met uw plan: dit is het eenige dat u overblijft.* Dit aan mij, die met geen ander, als het aan Uwe Hoogheid medegedeelde plan hier gekomen ben, geschreven wordende, kan dunkt mij geen andere zin hebben, als dat men, toen men dat schreef (17 Sept.) nog persisteerde bij het denkbeeld, dat de voorgestelde middelen niet onbeproefd moesten worden gelaten.

En het is dan ook in dat denkbeeld, dat ik mij refereerende tot hetgeen ik de eer gehad Uwe Hoogheid ten mijnen opzichte bij mijne missive van gisteren avond te schrijven, de vrijheid neme Uwe Hoogheid in consideratie te geven, of wanneer de attaque van morgen zal hebben plaats gehad [1]), en dezelve (dat God geve) gunstig moge zijn uitgevallen, dadelijk niet zoude kunnen worden onderstaan door het doen van een nader voorstel of sommatie, welke naarmate van den uitslag der zake meerder of minder dringend kan gesteld worden, of er bij het Gouvernement, of de meerderheid van dien, nog intentie en geneigdheid is om voor zooveel van hun kan dependeeren, het land te helpen redden, en uit te werken, dat de geweldige maatregelen van deze zijde te nemen om het land met de wapenen verder te occupeeren een einde kunnen nemen, of verzacht worden. Ook zal Uwe Hoogheid wel gelieven te overwegen, of nu men weet, dat er indedaad zich iemand vanwegen de tegenwoordige bestierders te Berlijn bevindt, de toestand van zaken zoude permitteeren en aanraden, om ook aldaar iets te trachten te doen of uit te werken, hetgeen tot bereiking van het groot oogmerk bevorderlijk zoude kunnen zijn.

794. DE ERFPRINS AAN MOLLERUS, 29 Sept. 1799 [2]).

Beide missives van UWEG. van den 27 en 28 September zijn mij wel geworden . . . . . Nader aangedrongen hebbende bij den Hertog van York tot het doen eener sommatie aan het tegenwoordig bestuur, is het mij voorgekomen dat dezelve bepaald is dezelve te doen, zoodra als de aanstaande attaque gelukt zal zijn, welke uithoofde van de hooge vloed tot morgen ochtend uitgesteld is, zijnde Z. K. H. reeds sedert acht dagen voornemens geweest den vijand dagelijks te attaqueeren, hetgeene uithoofde van bijkomende omstandigheden tot nog toe niet heeft kunnen plaats hebben. Omtrent het doen eener sommatie zonder de krijgskans eens beproefd te hebben meen ik

1) „Morgen zullen wij waarschijnlijk eene hevige affaire hebben, zijnde de intentie met de meeste krachten te attaqueeren" (De Erfprins aan Mollerus in brief als voren).

2) H. A. — Uit St. Maartensbrug.

dat Z. K. H. minder resoluut is, en de komst van den heer Thomas Grenville afwacht, voor dat hij een besluit vatten kan. Het niet aankomen van dezen heer is ook de reden dat ik geen stap bij het hof van Berlijn van onze zijde durf aanraden of doen, daar wij in de omstandigheden ons bevinden geen stap te doen, dewelke met de intenties van het hof van Londen niet zoude strooken, en ons daardoor hetzelve minder genegen maken zoude. Zoodra de heer Grenville aangekomen zal zijn, kan UWEG. verzekerd zijn, dat ik hem over dit onderwerp onderhouden zal.

Omtrent UWEG. langer verblijf aan den Helder durve ik dezelve bijna niet verzoeken hetzelve te prolongeeren, doch kan ik niet nalaten UWEG. in bedenking te geven aldaar nog een paar dagen te vertoeven, en wel zoo lang, dat de aanstaande actie bepaald zal hebben, of UWEG. over Lingen of korter direct naar den Haag zoude kunnen komen.

795. MOLLERUS AAN DEN ERFPRINS, 30 Sept. 1799 [1]).

Ik heb de eer gehad te ontvangen Uwe D. H.'s missive van gisteren. Nu oogenblikkelijk eene nieuwe attaque voorhanden is, kan ik wel begrijpen, dat men het bedenkelijk vindt of niet beter is den uitslag van dezelve, welke men vertrouwt favorabel te zullen zijn, af te wachten alvorens eene nadere boodschap of sommatie aan het tegenwoordige Bestuur der Republiek te laten afgaan. Het is alleen mijn vurig verlangen om het vaderland zooveel mogelijk van de rampen en onheilen des oorlogs bevrijd te zien, welke mij zoozeer en bij herhaling op deze materie bij Uwe Hoogheid doet aanhouden en had doen wenschen, dat dadelijk na de vorige actie of gedurende de lange interval van tijd, die sedert verloopen is, was beproefd, of dit middel van eenig goed effect zoude hebben kunnen zijn, en het doet mij leed, dat een spoediger arrivement van den heer Grenville de deliberatiën over hetgeen tot dit onderwerp en de missie van wegens het Bestuur naar Berlijn gedaan, relatif is, niet heeft mogen accelereeren. Wat mij betreft, kan Uwe Hoogheid verzekerd zijn, dat, hoezeer ik ook verlange dit sejour aan den Helder, daar ik van geen dienst kan zijn, te verlaten, ik hetzelve gaarne nog wat zoude verlengen, indien ik dacht dat het moment nog zoude kunnen komen, dat ik van eenig nut kon zijn in onderhandelingen die tot but hadden dat het theater van den oorlog niet verder in het land behoefde voortgezet te worden, maar dat de tegenwoordige Regeering zelve door onderwerping als anderzins zoude medewerken, om de gelande troupes zonder verdere tegenstand van hare zijde te doen voortgaan, om het land van de Fransche overheersching en alle deszelfs gevolgen te verlossen; en om het genoegen te hebben dit naar mijne geringe vermogens te helpen bevorderen, zoude ik mij aan niets onttrekken, maar kan Uwe Hoogheid daartoe over mij, op welke wijze en waar het ook mocht zijn, disponeeren. Ik zal dus met een brandend verlangen en onder afsmeeking van Gods zegen, den uitslag der op handen zijnde actie afwachten en verzoeke alsdan zoo spoedig doenlijk van Uwe Hoogheid te mogen vernemen, of ik tot dat einde nog van eenig nut zoude kunnen zijn, terwijl ik anderszins zeker mij hoe eerder hoe liever provisioneel naar Lingen zal begeven . . . . .

1) H. A. — Uit den Helder.

796. ROBERT FAGEL AAN HENDRIK FAGEL, 30 Sept. 1799 [1]).

Henri de Tuyll est arrivé hier d'Amsterdam où personne ne bouge ni ne bougera. On y a fouetté sur l'échafaud un libraire qui a imprimé la proclamation du vieux Prince; cela s'est passé dans un moment où pas un homme armé n'était dans la ville: personne n'a osé donner à connaître son mécontentement. Il m'a en outre assuré que trente personnes toutes orangistes sont muettes dès que l'enfant d'un patriote paraît; voilà un beau caractère! D'ailleurs leurs soupers etc. vont leur train; à Beekesteyn, Assumburg etc. rien n'est emporté, de sorte que les Russes y auront beau jeu. Je vous félicite de ne pas avoir des possessions sur leur passage; c'est tout ce que je puis vous dire: le remède pour notre mal est terrible.

Je suis toujours à pied, heureusement avec Heerdt, n'ayant aucun des deux vu du quartier-général que la porte. Pour moi il n'y a là rien d'étonnant, mais pour Heerdt cela n'est pas autrement poli. Nous faisons une chère du diable; il n'y a rien à avoir pour qui n'est pas de l'armée ou habillé de rouge.....

797. VAN DE SPIEGEL AAN DEN ERFPRINS, 2 Oct. 1799 [2]).

..... Ik heb al sedert eenigen tijd het project van veranderingen in de Unie voleindigd, maar het copieeren en het vertalen heeft wat opgehouden. Ik kan nu de eer hebben dat stuk aan Uwe D. H. te doen geworden. Ik heb het zoodanig laten schrijven, dat al de artikels van de Oude Unie staan tegenover de veranderingen op nieuw geprojecteerd, zoodat het gemakkelijk is dezelve met malkander te compareeren. Nu zal ik mij gelukkig achten indien mijn arbeid eenigszins de goedkeuring van Uwe D. H., van hoogdeszelfs heer Vader, en alle bevoegde beoordeelaars mag wegdragen: ik ben zeer gepersuadeerd dat het land met zulk een constitutie gelukkig kan zijn, en dat het niet noodig is, om de gebreken van een geconfoedereerd gouvernement weg te nemen, den toevlucht te nemen tot chimerique nieuwigheden. Ondertusschen erken ik gaarne, dat er dingen zijn, die wel anders konden gesteld zijn, en waarbij het land even gelukkig zou kunnen zijn; maar ik heb getracht, evenals een voorzichtig medicus, de ziekte weg te nemen, zonder het lichaam door te sterk werkende middelen te ontstellen; ik verzoek ook, dat Uwe H. mijn concept niet gelieve te beschouwen als wetten die *absoluut de beste* zijn, maar als zoodanige die ik oordeele *voor ons land* de beste naar de omstandigheden, en de meest gepaste te zijn naar de opiniën van onze natie; in 't kort, zooals de wetgever van Athene zeide: het zijn niet de beste, maar het zijn de beste die zij dragen kunnen.

---

1) Archief-Fagel. — Uit St. Maartensbrug. — „Comme nation nous nous montrons honteusement: le *vivat Oranje* ne se fait entendre qu'après que tout est fait, et est suivi de jérémiades: *Och je Hoogheid, wij hebben wat uitgestaan in die vijf jaren!*" (Robert Fagel aan Hendrik Fagel, Alkmaar 5 Oct. 1799)

2) H. A. — Uit Lingen. — Voor de bijlage zie Vreede, *Van de Spiegel* IV, 456 vv.

798. L. VAN OYEN AAN DEN ERFPRINS, 3 Oct. 1799 [1]).

. . . . . De oude Heeren zijn miserabel bang. Die menschen zullen niets doen; ik maak er geen staat op. Men kan niet begrijpen hoe bang en slap de ingezetenen hier zijn; het zijn geen Hollanders meer. Geen een wil de eerste zijn; ja, als de zaken hersteld waren, dan zoo zoude een ieder maken de eerste te zijn, om wat te hebben, en een ieder zoude een held zijn; maak in Godsnaam geen staat op de ingezetenen.

De neerlaag zal totaal moeten zijn wil ik met succes uit den hoek komen, en dan nog maar zoo de retraite naar elders is. Ik zal echter geene occasie voorbij laten gaan. Tusschen twee vuren haar te zetten is niet mogelijk zoo ik geen volk bekome . . . . .

799. D'YVOY AAN DEN ERFPRINS, 4 Oct. 1799 [2]).

Les affaires de la Belgique prennent une tournure trop intéressante pour ne point mériter dans ce moment toute l'attention des hauts alliés. Il n'est plus douteux que soit par des vues politiques de la cour de Vienne différentes que par le passé, soit par des intrigues sourdes on tâche à jeter des doutes et de l'incertitude dans l'esprit public de cette nation. Ce fut après avoir touché légèrement les bruits qui se répendaient, que j'eus l'honneur de faire part à V. A. S. par ma lettre du 18 septembre du contenu d'une lettre du baron de Thugut à M. le comte d'Arberg, évêque d'Ypres, lettre que je suis informé de bonne part n'être point de particulier à particulier, mais ministérielle. C'est au moins sous ce titre que l'évêque l'a annoncée au cardinal. Du depuis j'ai informé V. A. [3]) que les Belges avaient envoyé quelqu'un à l'Archiduc Charles pour demander ce qu'ils avaient à attendre de la cour de Vienne. Celui qui s'est chargé de cette commission est l'abbé de Vlierbeque dont le retour est attendu journellement; le mémoire dont il a été porteur doit contenir 60 articles qu'on dit couchés par ou arrangés sous les yeux du pensionnaire de Jonghe . . . . .

Dans une entrevue que j'eus hier, j'ai été informé 1°. que des lettres particulières de Vienne annoncent que déjà les membres qui composeront le nouveau

---

1) H. A. — Uit Amsterdam. — Over den briefschrijver, generaal-majoor der cavalerie bij het leger der Republiek vóór 1795, hiervóór, bl. 985—'86. — „Nos espérances sont grandes que l'attaque projetée réussira quand elle sera entreprise, et pour lors il est possible que la journée soit décisive, puisqu'il parait que l'ennemi a rassemblé toutes les forces qu'il a pu vis-à vis de nous, et que par conséquent s'il est bien battu il sera obligé à faire sa retraite promptement, ou sur Amsterdam ou vers la Haye. Si c'est ce dernier cas je me flatte qu'il devra se retirer derrière les rivières, et dans l'autre j'ai pris quelques mesures pour faire savoir aux Amsterdamois que c'est alors le moment de se montrer en refusant d'admettre les Français fuyans dans leur ville" (de Erfprins aan den Prins, St. Maartensbrug 30 Sept. 1799). — Ná het gevecht van 2 Oct.: „Les troupes anglaises se sont parfaitement conduites. Les Russes n'avaient pas le même zèle, mais par contre ils pillent que cela fait saigner le cœur . . . . . Les troupes anglaises sont entrées hier à Alkmaar, et aujourd'hui le quartier général s'y transporte. La régence sera changée et je commencerai maintenant mes opérations. J'ai fait venir van Stralen du Helder pour m'assister, ainsi que Mollerus" (de Erfprins aan den Prins, Zijpersluis 4 Oct. 1799).

2) H. A. — Uit Elten.

3) Bij een brief van 30 September.

conseil d'Etat à Bruxelles sont nommés; 2°. que le vicaire-général de l'Archevêque de Malines a fait prévenir Son Eminence qu'on devrait travailler à un manifeste ou lettre pastorale aux fidèles du Brabant, pour être publié et distribué dans les dites provinces à l'approche de l'armée de l'Archiduc, et 3°. que plusieurs émigrés brabançons se rendent auprès de l'évêque d'Ypres, où ils reçoivent une espèce de *marschroute* pour pouvoir se rendre à l'armée du Prince Charles, où arrivant ils reçoivent du service, sous la réserve que du moment qu'ils se retrouvent chez eux ils sont libres du service militaire. Tout ceci prouve non seulement que la cour de Vienne a renouvelé ses intentions sur la Belgique, mais que si l'Archiduc descend véritablement sur le Bas-Rhin, le projet existe de se rendre dans le Brabant ou d'y seconder l'insurrection. M. le colonel Maitland trouve comme de raison tout ceci de nature si conséquente, qu'il vient d'expédier un courrier [1]) au ministre de S. M. Brittannique à la cour de Vienne, afin d'être instruit du vrai état des choses . . . . .

800. MOTMAN AAN DEN ERFPRINS, 6 Oct. 1799 [2]).

. . . . . Ik vind mij verplicht bij deze ter kennisse van Uwe Hoogheid te brengen dat ik op voorgisteren op het casteel te Ghemen twee Brabanders bij mij heb gehad welke mij hunne verlegenheid hebben voorgesteld omtrent het gedrag der emissarissen van het Britsche gouvernement tot het bewerken van eene generale insurrectie in alle de Belgische provinciën, waardoor zij zich in een volmaakte onzekerheid bevinden aan welken gecommitteerde zij zich met zekerheid mogen vertrouwen. Dat zij zich daarom ter geruststelling om raad hadden vervoegd bij den heer gewezen pensionaris de Jonghe te Boekholt, die evenzeer wantrouwen scheen te stellen in de directie van den heer d'Yvoy. Dat zij mij derhalven verzochten over deze zaak eens met den heer de Jonghe te willen aboucheeren. Dat zij intusschen een reisje naar Munster gingen doen om met eenige leden van de Staten en prelaten van Brabant, die zich daar bevinden, te spreken, waarvan zij mij bij retour verslag zouden doen, mij verzekerende dat zij het volkomen in handen hadden om *casu quo* een generale insurrectie in de Belgische provintiën te kunnen daarstellen, zoo er maar eenig geld en geweren bezorgd worden. Hierop heb ik gisteren Boekholt passeerende, een visite bij den pensionaris de Jonghe afgelegd. Even na mijn arrivement vroeg hij mij of er geen twee Brabantsche heeren op het casteel te Ghemen bij mij waren geweest om mij over de gesteldheid van zaken in Brabant te onderhouden? Ik antwoordde ja, met bijvoeging, dat het mij toescheen, dat die heeren zeer vele zwarigheden opperden die naar mijn inzien niet waren te vreezen, als ook dat een praealable toestemming en goedkeuring van den Aartshertog of het gouvernement van Weenen overbodig zoude zijn, alzoo men tot een vaste grondregel moet stellen dat de gecoaliseerde mogendheden niets zullen doen ondernemen noch uitvoeren, als hetgeen onder hen *de concert* is bepaald; dat ik derhalven deze zwarigheden moest aanmerken als bloote uitvluchten, die weinig ijver denoteerden voor de bewerking van een generale insurrectie. Dan hierop avoueerde hij mij, dat hij in dezelve twijfel-

1) Zie hiervóór, n°. 385.
2) H. A. — Uit Emmerik.

achtige gevoelens verkeerde als die heeren, met verdere bijvoeging dat hij niet zoude durven aanraden iets te ondernemen voor en aleer dat aan hen meerder licht en verzekering van de ware intentiën van het Britsche gouvernement gegeven was; dat hij dit reeds voor lange aan den heer d'Yvoy had te kennen gegeven . . . . .

801. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 6 Oct. 1799 [1]).

. . . . . La victoire remportée le 2 mettant le Duc d'York dans le cas de sommer le gouvernement batave de ne plus opposer de résistance à ses armées, S. A. R. s'est décidée à envoyer le général Don à la Haye, et m'ayant chargé de lui donner quelques idées à cet égard par écrit, je lui ai formé de concert avec Mollerus et van Stralen le projet ci-joint, que S. A. R. a approuvé, et lequel j'espère ne sera pas désapprouvé de votre part . . . . .

Demain la nouvelle régence commencera; les régens ont désiré que je mette une réquisition, et comme il y a des patriotes qui ont été jusqu'ici en emploi et dont on ne peut pas se passer dans les premiers momens, ceux-ci seront particulièrement requis à cet effet de rester en fonction jusqu'à ce que leur successeur soit nommé . . . . .

Notre noyau d'armée ira provisionnellement à Medemblik, et ensuite j'occuperai Hoorn et Enkhuizen quand ils seront organisés, et verrai à en tirer le meilleur parti possible . . . . . [2]).

802. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 9 Oct. 1799 [3]).

Je crois ne pouvoir mieux faire que de vous envoyer M. Heerdt, mon très cher père, pour vous rendre verbalement compte de notre position et

---

1) H. A. — Uit Alkmaar. — De sommatie, die door den hertog van York onveranderd werd overgenomen, is gedrukt door Koolemans Beynen in *Meded. Mij Ned. Letterk. 1900—1901*, bl. 157. — Vgl. over de gevechten van 2 Oct. een rapport van generaal-majoor Eyre Coote in *Grenville Papers* V, 450, en een brief van Bentinck-Rhoon aan Lord Grenville, aldaar, bl. 451.

2) Deze brief behelst nog niets over den slag van 6 Oct., maar een brief aan de Prinses, later op den dag geschreven, meldt het volgende: „Ce matin nos troupes sont allées en avant; elles ont ensuite éprouvé une grande résistance, et l'ennemi a repoussé les Russes. De depuis l'affaire est devenue plus générale . . . . . P. S. L'affaire d'aujourd'hui est tout à fait à notre avantage; les villages occupés ce matin par nos troupes et dont les Français les avaient de nouveau chassées, ont été repris et occupés à la nuit . . . . . Si demain l'armée avance et attaque (si c'est nécessaire) pour occuper la position de Beverwijk comme je l'espère, je pense que nous l'aurons à bon marché et ce serait beaucoup de gagné, mais la chose est encore indécise, quoique le Duc m'a dit vouloir le faire" (de Erfprins aan de Prinses, Alkmaar 6 Oct. 1799).

3) H. A. — Uit den Helder. — „Si cette expédition manque c'est la faute de ceux qui sont employés à la faire, et qui auraient pu être à la Haye s'ils avaient su profiter des circonstances dans lesquelles ils se sont trouvés . . . . . Après ce qui s'est passé, on peut s'attendre à tout, et ceci est pire que l'évacuation de Nimègue, et surtout puisque la sommation a eu lieu en même tems" (de Erfprins aan de Prinses, 9 Oct. 1799). — „Un couple de jours de séjour dans les dunes a engagé les lieutenants-généraux à conseiller au Duc d'York de se retirer. S. A. R. s'y est déterminée malgré tout ce que j'ai pu dire contre, et n'a pas même voulu attendre dans une position imposante le retour du général Don . . . . . On parle maintenant de détâcher des troupes en Frise, mais je le croirai quand je le verrai . . . . . Si la chose est

prendre vos ordres en conséquence. Lorsque je vous écrivis dernièrement je ne croyais pas que ma prochaine serait du Helder, et je ne conçois pas non plus comment le Duc d'York a pu se déterminer à reprendre sa position du Zype, mais malgré tout ce que j'ai pu lui représenter à cet égard, et le sentiment qu'il avait eu lui-même de l'effet que cette marche rétrograde ne pouvait manquer d'avoir, il s'est laissé maîtriser par l'opinion de ses lieutenans-généraux, et a ordonné une retraite après avoir envoyé à la Haye sommer le gouvernement et après que les troupes sous ses ordres avaient repoussé l'ennemi. C'est une démarche dont les suites peuvent être incalculables. Pour le moment je me suis rendu ici et borne mon activité à l'organisation des troupes, me trouvant ici à portée de me retirer si c'est nécessaire. et à même de rejoindre S. A. R. si Elle a besoin de moi, et si Elle veut avancer . . . . .

803. THOMAS GRENVILLE AAN LORD GRENVILLE, 11 Oct. 1799 [1]).

. . . . . Though our friends here vapour all day long about their means and their influence in Friesland and Groningen, I see that no human means will make them move with any exertion attended with risk to their persons or property; and it was gravely answered to me the day before yesterday that as soon as our army would send force enough into Groningen and Friesland to disarm the disaffected and drive away the Batavian garrisons, the whole country would rise to a man. I could not help answering that in such a case they might to a man go to bed again . . . . . Such a wretched and lamentable want of all zeal and spirit, public or private, I could never have believed, if I had not been an unwilling witness to it. What that spirit of the De Witts and the Barneveldts originally was, I know not; it seems to have been exhausted in their persons, for no trace of it is to be found in their descendants. They talk without shame of the wretched pusillanimous character of their countrymen, and I do not see that those who hold this language correct the faults which they reproach to others, or contribute by their own spirit and energy to restore that which they complain of seeing exstinguished throughout the United Provinces . . . . . The more you examine into the account, the more you will be persuaded that there is not in the people of the United Provinces any trace of that national spirit which should form the only solid and certain source of ints defence and security . . . . .

804. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 11 Oct. 1799 [2]).

M. Mollerus partant demain pour l'Angleterre, si le tems le permet, je profite de cette occasion pour vous informer que depuis ma dernière il ne

---

perdue, ce n'est ni la faute du gouvernement ni de l'armée mais de la généralité" (de Erfprins aan Jacob Fagel, 9 Oct. 1799; archief-Fagel). — Voor de boodschap van Heerdt zie Hendrik Fagel aan Lord Grenville, 14 Oct. 1799: „The Hereditary Prince is extremely anxious to be informed in time of the determination that will be taken, in case of a final retreat, with respect to the 6000 Dutchmen, sailors and soldiers, who have enlisted under him" (*Grenville Papers* V, 471).

1) *Grenville Papers* V, 469. — Particuliere brief. — Uit Emden.

2) H. A. — Uit den Helder.

s'est rien passé de nouveau. L'ennemi alarme ou attaque journellement les avant-postes de l'armée, mais jusqu'à présent il n'y a pas eu d'attaque vive, et je désirerais bien qu'avant que celle-là eût lieu tous nos soldats et officiers soient loin d'ici, afin de prévenir des bagarres . . . . .

Ceci n'est nullement que j'aie changé d'opinion au sujet de la position du Zype, la considérant comme imprenable si elle est bien défendue, mais il est impossible de répondre d'un malheur, et la répétition de Quiberon doit être évitée coûte que coûte, et quand tous ces gens seront partis je serai tout à fait tranquille, pouvant alors prendre aisément des arrangemens pour ma personne pour être à l'abri de tout accident. C'est pour cet effet que j'ai proposé au Duc d'York d'envoyer nos gens à l'île de Wight, n'étant d'aucune utilité ici, pouvant être beaucoup plus tôt organisés dans un endroit où ils peuvent trouver tous les objets dont ils ont besoin, diminuant le nombre de bouches inutiles, et étant à l'abri de tout accident en cas de malheur. S. A. R. a fait des difficultés sur mes premières instances, mais je me flatte que lui en ayant fait de nouvelles et développé mes raisons il y consentira, étant positif que dans un mois ces gens seront beaucoup plus employables de cette manière que dans trois mois si nous devons rester dans notre misère actuelle, et si en Angleterre on pouvait se déterminer à faire des diversions et à envoyer des troupes à quelqu'autre point de la République, tandis que cette armée qui est ici tiendrait toutes les forces ennemies en respect, il y aurait un corps d'armée de formé en joignant à nos 4 à 5000 hommes 3 à 4000 Anglais. Tout ce que j'espère est qu'en ces circonstances on ne perdra pas la tête en Angleterre ainsi qu'elle a été perdue à l'armée, et si vous pouvez y contribuer je vous supplie de faire en sorte qu'on tienne ferme, et que s'il est possible d'envoyer des renforts, tout en disant que c'est pour l'armée d'ici, ils soient destinés pour ailleurs. M. Mollerus pourra vous donner des détails sur tout ce qui s'est passé et ce que nous avons appris de depuis de la position de l'ennemi, qui font saigner le cœur en pensant que tout était presque fait, qu'un seul acte de vigueur de plus eût décidé la chose, et que c'est sans raison que la partie a été abandonnée! M. Mollerus pourra également vous dire l'intention dans laquelle je l'ai prié de passer en Angleterre, et on y pourra juger s'il est possible de faire usage dans les circonstances présentes des données qu'il a pour entamer une négociation, soit seul avec l'Angleterre ou avec la Prusse également pour concerter avec les Bataves les moyens de délivrer le pays des Français, et y rétablir un autre ordre de choses, conforme aux intentions de mon père et du gouvernement brittannique. Ne sachant presque rien du reste de l'Europe depuis trois semaines il m'est impossible d'avancer une opinion sur cette matière que vous pourrez discuter en Angleterre; tout ce que je supplie c'est que les mesures militaires soient poussées avec vigueur, et que la chose ne soit pas abandonnée parce qu'elle n'a pas réussi sur-le-champ, pouvant affirmer que ce n'est pas la faute des outils mais des ouvriers, et je plains beaucoup le Duc d'York en cette occurrence . . . . .

805. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 12 Oct. 1799 [1]).

. . . . . Celle-ci vous sera remise par M. Mollerus, que j'ai prié de passer

1) H. A. — Uit den Helder.

en Angleterre pour s'y aboucher avec vous, et porter à la connaissance du gouvernement les données existantes par rapport au désir prononcé d'une partie des Bataves de mettre fin aux malheurs du pays et à la tyrannie française, en soutenant les opérations militaires par une négociation soit directe soit de concert avec la Prusse pour parvenir à ce but, et réunir à cet effet les démarches des deux partis sous la condition que le gouvernement actuel fît place à l'ancien. Il sera à même de donner toute l'étendue nécessaire à cette idée, et vous pourrez juger mieux que personne à quel point il sera possible d'en tirer quelque parti, mais surtout elle mérite attention si le tableau que fera le colonel Brownrigg [1]) de notre situation engageât le ministère de ne plus faire de nouveaux efforts. Au reste je dois vous supplier de vouloir faire votre possible que la chose soit soutenue et poussée avec vigueur, et surtout qu'on se détermine à envoyer promptement un corps de troupes soit en Zélande soit en Sud-Hollande soit à Delfzijl. Ce dernier parti semble surtout préférable en ce moment où nous avons la connaissance certaine que les troupes de Waldeck qui sont les seules de ce côté-là ont ordre du Prince [2]) de se conformer aux ordres qu'ils recevront du Prince de Darmstadt, de sorte que par son moyen elles sont à notre disposition.....

En tout cas il est positif qu'un embarquement ne peut pas avoir lieu au Helder, et que si les troupes ont le malheur d'être poussées, ce sera Nimègue, si ce n'est Quiberon, tandis que de la constance et de la contenance nous auraient conduits sans le moindre doute à Haarlem si ce n'est à la Haye..... [3]).

806. MOTMAN AAN DEN ERFPRINS, 17 Oct. 1799 [4]).

Mij zeer eerbiedig gedragende aan mijn vorige dato 6 dezer, zoo heb ik in conformiteit van dien thans d'eer aan Uwe Hoogheid een kort verslag te doen van 't geen mij op gisteren van de Brabantsche heeren die van Munster zijn gekomen is gerapporteerd geworden, bestaande hierin:

---

1) „The generals seem to have been unanimous in their opinion that there was not a prospect of any further advantageous operation. Colonel Brownrigg is sent over for further instructions, and he is hourly expected" (Henry Dundas aan Lord Grenville, 13 Oct. 1799; *Grenville Papers* V, 470) — „J'ai reçu hier ce que vous m'avez écrit en secret. La retraite de la Hollande est une mesure non seulement très sage, mais elle est même indispensable, car, outre les raisons valables que vous alléguez, il y a encore la considération que d'après les désastres arrivés en Suisse, les Français peuvent détacher 30 à 40.000 hommes de leurs armées de la Suisse et du Haut-Rhin, et les faire descendre par eau sur ce fleuve et qui pourraient arriver en Hollande dans moins de trois semaines; ce qui rendrait la supériorité de l'armée de Brune sur celle du Duc d'York tout à fait disproportionnée" (Woronzow aan Lord Grenville, 15 Oct. 1799; *Grenville Papers* V, 472). — De brief van Lord Grenville aan Woronzow is niet voorhanden.

2) Van den vorst van Waldeck nl.

3) „Le Duc d'York a cédé à mes instances de faire passer la mer à nos gens; en conséquence on s'occupe à leur embarcation ..... Mon opinion reste toujours que si l'on abandonne la partie, il est impossible de la perdre à plus beau jeu, et qu'ayant tous les moyens de vaincre et ayant vaincu, on s'est désisté d'une entreprise dont la non-réussite peut avoir de terribles suites, et qui n'eût pas pu manquer si les forces énormes qui y ont été destinées eussent été partagées, ou que du moins par des diversions on eût mis le pays dans le cas de se déclarer. ..... La meilleure preuve que l'ennemi n'est pas en force, c'est qu'il nous laisse en repos" (de Erfprins aan den Prins, den Helder 16 Oct. 1799).

4) H. A. — Uit Emmerik.

1°. Om te insteeren op de verzekering van het Engelsche gouvernement, dat alles met voorkennis en overleg van het Weener Hof wordt ondernomen en geconcerteerd;

2°. Om te zorgen, dat alvorens de generale insurrectie in Brabant wordt begonnen, de landing in Brabant of Vlaanderen moet zijn geëffectueerd en daardoor een vast appui voor de insurgenten zal zijn daargesteld;

3°. Om te zorgen dat door Aartshertog Carel geen stilstand van wapenen in praejuditie van de insurgenten zal vermogen te geschieden;

4°. dat er een commissaris-generaal door het Engelsche gouvernement benoemd moet worden om de Brabantsche revolutie met de gecommitteerden te dirigeeren;

5°. en laatstelijk, dat er een vaste overeenkomst moet gemaakt worden, waarop de insurgenten hun vertrouwen kunnen vestigen, om ingeval zij ongelukkig kwamen te succumbeeren, zij bij inscheping een veilige retraite zouden kunnen vinden; — alle welke punten ik begrijpe dat *de concert* met den pensionaris de Jonghe en eenige andere leden van staat zijn beraamd geworden; dan of en in hoeverre die te executeeren zullen zijn, laat ik gaarne aan meerder doorzicht over . . . . .

Ik wete maar al te zeer dat de zaken hier door eene verkeerde directie op de lange baan zijn gebracht, en men veel moeite zal hebben die tot eene solide consistentie te brengen, te meer daar de Engelsche heeren die hier zijn zich op gisteren zouden hebben laten ontvallen dat zij de Engelsche expeditie op Holland volkomen aanmerkten voor gemanqueerd, en dat alle de troepen naar Engeland zouden terugkeeren . . . . .

807. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 18 Oct. 1799 [1]).

. . . . . MM. Grenville et Kinckel ont quitté Embden le 10 ou 11, et étaient à ce que je crois hier au soir en vue de port. Nous les attendons au moins aujourd'hui. J'ai cru devoir envoyer copie des pièces qui m'ont été envoyées de Lingen concernant les négociations du gouvernement batave. Deux sont des copies de lettres dont M. Mollerus reçoit les originaux par la même occasion [2]), la troisième est une lettre de Garlike à J. Fagel [3]). Je n'ai rien à y ajouter si ce n'est que je donnerai connaissance de ces pièces à M. Grenville, et que la mention faite de moi dans la lettre de Garlike [4]) est une chose tout à fait nouvelle pour moi, M. Mollerus l'ayant peut-être ignorée ou du moins ne m'en ayant jamais dit un mot, quoique nous ayons bien causé de la constitution du pays et des opinions des Bataves à ce sujet . . . . .

---

1) H. A. — Uit den Helder. — „A safe but tedious voyage has just brought me into smooth water here . . . . . The reports that I hear are all of the most unpleasant nature, and though I cannot find that there has been any defeat, I find the army has resumed its original position, the heavy artillery is embarked, and all men talk of our immediately evacuating Holland" (Thomas Grenville aan Lord Grenville, Texel 18 Oct. 1799; *Grenville Papers* V, 474).

2) Hiervóór, bl. 1066—'67.

3) Van 7 Oct. 1799, met bericht der onderhandeling van de Vos van Steenwijk (gedrukt bij Koolemans Beynen in *Meded. Mij. Ned. Letterk. 1900—1901*, bl. 159).

4) Garlike somt den inhoud op van het bekende stuk van de Vos (ons n°. 477) en daaronder: „an executive body with the Hereditary Prince of Orange at its head".

Toute notre embarcation a eu lieu et je pense que demain les vaisseaux partiront si les circonstances le permettent.

808. DE ERFPRINS AAN JACOB FAGEL, 20 Oct. 1799 [1]).

. . . . . Je suis malheureusement dans le cas de devoir vous annoncer que sans attendre le retour du colonel Brownrigg, le Duc d'York a conclu un armistice par lequel il a acheté la retraite de l'armée pour 6000 prisonniers, ayant jusqu'au 1er décembre pour se retirer, et devant rétablir le Helder dans le même état où il était lors de la descente.

Après cet honteux arrangement je n'ai plus rien à faire ici, et c'est pourquoi je compte partir demain pour l'Angleterre, ayant soigné auparavant l'embarquement de tout mon monde et l'équipement de nos frégates. Depuis ce matin le colonel Brownrigg est revenu, et ayant porté d'Angleterre l'ordre d'évacuer, S. A. R. n'a plus autre chose à faire et le gouvernement s'est rendu à ses désirs. La tournure fâcheuse que cette affaire a prise me navre, et si c'était manque de moyens que nous retirions je ne penserais pas à la blâmer, mais ce qui est le plus fâcheux c'est qu'avec une grande supériorité et ayant acheté bien cher des victoires, on abandonne la partie au moment de cueillir les fruits de ses sacrifices. Pour mon particulier je rends pleinement justice au gouvernement et suis persuadé que ses intentions sont bonnes et qu'il n'abandonnera pas la chose, c'est pourquoi aussi je me rends en Angleterre afin de voir ce qu'il y aura encore à faire, et de plus pour soigner l'organisation de notre corps de troupes et de notre marine. Dès que je serai arrivé à Londres je vous en donnerai connaissance et vous mettrai au fait de la manière dont j'y aurai trouvé toutes les choses, et en attendant je serai charmé que tout reste dans l'état actuel sur la frontière de la République, et que vous voulussiez représenter dans toutes les correspondances et dans tous les discours, que la retraite de l'armée n'est pas un abandon de la cause, qu' au contraire à la première occasion et avec une double vigueur notre affaire sera soutenue par le gouvernement brittannique, qui a toujours les mêmes désirs et les mêmes intérêts à notre pays; qu'en conséquence il est nécessaire de tenir le parti ensemble et de continuer la correspondance.

C'est sur les assurances les plus positives de la part de M. Grenville et à sa demande que j'écris dans ce sens . . . . . Je vous promets bien que je ne serai pas d'une seconde expédition sur le même pied que je l'ai été de celle-ci, et que je remercierai plutôt d'être de la partie que de me trouver dans le cas de devoir voir qu'aucun de mes avis n'est suivi et que le contrepied de tout ce que je propose est adopté . . . . . Quand nous nous rencontrerons de nouveau je puis vous raconter des anecdotes qui vous feront pleurer et rire.

M. Grenville part aujourd'hui pour Londres, ayant été deux jours ici. Je vous rends grâces pour la communication de la lettre intéressante de Garlike; ce sera à Londres où maintenant toute cette affaire sera discutée, qui était plus faite pour Haarlem que pour Londres . . . . .

---

1) Archief-Fagel. — Uit den Helder.

809. DE PRINSES AAN HENDRIK FAGEL, 21 Oct. 1799 [1]).

Je crois, Monsieur, que vous aurez été aussi satisfait que le Prince et moi de notre conversation avec M. Mollerus quant à sa manière de voir les objets et ses sentimens pour la bonne cause, ainsi je me flatte que vous voudrez bien vous employer à lui procurer l'avantage d'entretenir lord Grenville. Je le désire d'autant plus qu'il me semble que M. Mollerus est à même de lui donner des informations exactes sur la situation intérieure de la République et sur les dispositions des personnes les plus marquantes des différens partis, telles du moins qu'elles étaient lorsqu'il quitta la Haye, c'est aussi la raison pourquoi mon fils a souhaité qu'il se rendît ici. Quant aux ouvertures qu'il a été chargé de faire de la part de quelques membres du gouvernement batave, mylord Grenville jugera mieux que je ne le puis faire si on en pourrait tirer quelque parti. Ce qui me paraît certain c'est que M. Mollerus ignorait les absurdes propositions que les Bataves doivent avoir faites à la cour de Berlin, et qu'il ne pouvait non plus s'attendre à quelque chose de pareil . . . . .

810. AANTEEKENINGEN VAN KINCKEL, 25 Oct.—6 Nov. 1799 [2]).

Vendredi le 25 octobre 1799 je suis descendu au Royal Hôtel.

Samedi le 26. Le Prince et la Princesse viennent en ville. Il fallut repasser avec eux sur le livre des regrets. Je fis tout ce qui était en mon pouvoir pour les engager à arrêter les critiques indécentes du Prince héréditaire et des officiers qui avaient été avec lui au Helder. S'il y a eu des fautes assurément on ne saurait les rejeter sur le défaut de moyens. Le gouvernement y a mis un luxe et une prodigalité: il a prouvé l'intérêt et le zèle les plus prononcés. C'est le seul gouvernement qui prend à cœur le sort de la République. Il souffre bien plus que nous de ce que la chose a manqué. La perte de £ 3.000.000, de 8000 braves soldats, et la mortification d'une convention honteuse qui sont les fruits de cette désastreuse expédition pour l'Angleterre méritent bien que nous la déplorions avec elle sans aigrir les esprits par des injustices. Il reste sûr après tout que le blâme retombe en grande partie sur une nation qui n'a pas osé se prononcer, et sur les faiseurs qui ont promis monts et merveilles.

La Princesse entra bien dans ces principes, et j'eus la satisfaction de voir à l'arrivée du Prince héréditaire avec sa suite, qu'ils furent discutés dans cet esprit et avec effet.

Lundi le 28. L'expédition d'Hollande prépare un orage au ministère. Il paraît que l'opposition désirerait de disculper le Duc et les généraux afin de faire tomber tout le blâme sur le gouvernement.

Mardi le 29. Mollerus a conférence sur conférence avec les Princes et la Princesse. Il a été écouté par lord Grenville. Ces négociations ne peuvent mener à rien d'utile. Les tempéramens et les conciliations ne servent qu'à retenir les gens que la nécessité engagerait à se prononcer. Peut-être que si ces tripotages n'étaient pas intervenus pendant que l'armée était au Helder, le gouvernement

---

1) Archief-Fagel. — Uit Hampton Court.
2) R. A, verz.-Kinckel. — Geschreven te Londen.

même se serait prononcé; et quel résultat pourrait-on attendre à présent que les Français sont redevenus entièrement les maîtres? . . . . .

Mercredi le 6 novembre. Le Duc d'York est arrivé. Le langage favori de ses adhérens est que l'on a laissé l'armée sans munitions, sans provisions, ce qui joint au mauvais tems a été la cause de tous les revers. Cette justification est assez dans le sens de l'opposition qui cherchera à concilier l'armée, afin de l'engager à accuser le gouvernement . . . . .

811. D'YVOY AAN HENDRIK FAGEL, 27 Oct. 1799 [1]).

. . . . . Quel changement, Monsieur, et combien ne justifie-t-il point l'opinion de ceux qui ont dit que de rester entassé avec toutes les forces sur un seul point, coupé de toute communication avec l'intérieur et par là hors d'état de soutenir les bonnes dispositions des habitans et appuyer les efforts qu'ils étaient résolus et préparés à faire, ne pouvait mener à rien. On ne le croira pas que la plus belle armée que l'Angleterre a jamais envoyée au continent, forte encore de 30.000 hommes, laquelle s'est signalée par sa bravoure dans toutes les actions, aprés avoir été maître du Zuyderzée, a dû se retirer et solliciter une retraite sauve. Les motifs en sont inconnus; les lettres des deux armées ne l'expliquent point. Pour vous en faire juger, je vous envoye copie d'une lettre du Zyperbrug en date du 8, et une du Beverwijk en date du 9 du courant . . . . .

Si on avait détaché 5 à 6000 hommes de cette belle armée du côté de la Frise, quand on a été maître pendant quinze jours du Lemmer où on s'est soutenu avec une poignée de soldats de marine, ou qu'on eût sommé Harderwijk avec une force suffisante pour soutenir la sommation, au lieu de le faire par deux cutters, on aurait été maître de quatre provinces et porté la révolution jusque dans le sein de la Hollande. C'est donc avec une juste douleur, qu'on voit manquer pour le moment une expédition commencée sous de si heureuses auspices. Je dis *pour le moment*, car il me paraît impossible que jamais on en reste là, même un retour dans ce moment pourrait tout redresser, et si on a des projets ultérieurs, qu'on n'attende point la belle saison pour les exécuter, mais qu'on aille tout d'abord. D'après les informations les plus sûres, l'armée batave n'est forte, d'après les listes tenues le 19 du courant, que de 8793 hommes, y compris les malades et ceux hors d'état de servir; et les Français n'ont effectivement que 15.800 hommes, le tout y compris. L'abattement où ont été les patriotes et tout leur parti, jusqu'au moment de la capitulation, prouve qu'ils ont senti tout leur danger . . . . .

Les bien intentionnés hésitent, mais ne sont point découragés, au contraire plein de confiance dans l'énergie du gouvernement brittannique, ils se persuadent qu'on n'en restera pas là, mais ils craignent qu'on n'en remette l'exécution jusqu'au printems . . . . .

Il n'y a rien de perdu encore si on revient directement à la charge et qu'on fournit aux *Land-provinciën* les moyens de se prononcer . . . . .

Je puis vous dire avec certitude que la capitulation a fait naître contre Brune beaucoup de soupçons; que les patriotes sont furieux contre lui et

1) Archief-Fagel. — Uit Elten.

l'accusent d'avoir plus consulté sa propre gloire que leurs intérêts; que Daendels sera probablement culbuté et de Winter mis à sa place, si celui-ci accepte de l'armée qu'on veut lui déférer . . . . .

[Bijgevoegd het volgende stuk :]

„EXTRAIT D'UNE LETTRE DE ZYPERBRUG, 8 octobre le soir."

J'ose vous assurer d'après tout ce que je sais que notre position devient de jour en jour plus énigmatique, non parce que nous avons eu des revers, ni que le nombre d'hommes n'est pas suffisant pour faire tête à nos ennemis, mais pour des raisons qui ne trouvent d'explication que dans l'incapacité.

Notre armée arrivée devant Bergen le 2 au soir, trop fatiguée pour entamer les retranchemens ordinaires que les ennemis avaient fait dans le bois de ce nom, on remit (quoique le soldat brûlait de les déloger) l'attaque jusqu'au lendemain. On reçoit dans la matinée du 3 des rapports *certains* que les Français abandonnaient leurs positions en avant d'Alkmaar, et qu'ils se retirent en assez grande confusion. Au lieu de profiter de ce moment, on reste là les bras croisés depuis 7 heures qu'on les voyait se retirer, jusques dans l'après-diner, sans même envoyer des détachemens pour les inquiéter; nouvelle methode certainement! Enfin après avoir joui longtems du spectacle de la retraite de l'ennemi, et certain de ne plus l'atteindre, on marche vers Alkmaar, qu'on trouve évacué, et dont on prend possession. Au lieu d'envoyer des patrouilles ou des détachemens à la poursuite ou à la reconnaissance de l'ennemi au-dessus d'Alkmaar, on place des vedettes dans les portes de la ville, et quelques fantassins sur les remparts, où le tambour remue la caisse pour inviter les habitans de retourner avant la porte fermante. On reste dans cette position pour se reposer, et on avance le 5 pour marcher de nouveau sur l'ennemi, afin de le pousser dans la position entre l'Y et la mer, jusqu'au-dessus de Harlem. Comme ce n'était que l'avant-garde anglaise qui s'avançait jusqu'à Akersloot et Bakkum, sans qu'elle était sûre que le reste de l'armée suivrait de derrière Alkmaar, il était très sûr que les Français, menacés d'être inquiétés dans leur retraite, feraient avancer un corps très considérable pour s'y opposer, et tomberaient ainsi sur leur ennemi (sans connaître sa force, mais uniquement pour couvrir leur marche rétrograde) avec une troupe si supérieure, que les nôtres se voyaient nécessités de retourner précipitamment sur Alkmaar, afin d'y recevoir des renforts. Cette retraite nous a coûté beaucoup de monde, principalement en officiers; car les tirailleurs français savent profiter du moindre succès, et le local leur permet de pointer les généraux et commandans, sans qu'on puisse contrebalancer cet avantage, l'armée n'ayant avec elle que 1000 à 1200 chasseurs. Comme les régimens envoyés de ce côté à Alkmaar pour soutenir l'avant-garde n'étaient pas partis assez tôt, ils trouvaient leur avant-garde dans une grande confusion; néanmoins leurs commandans respectifs ont rangé leur bataillons, sont tombés sur les Français, et les ont chassés à leur tour, même avec un tel avantage qu'ils auraient pu entrer à Beverwijk. Nonobstant cet avantage on s'est retiré, Dieu sait pourquoi, dans l'ancienne position derrière le canal de Zyp, entre Petten et Colhorn, abandonnant à l'ennemi tout ce qu'on avait gagné au prix de bien des peines et de beaucoup de sang. Est-il bien étonnant que cette retraite ait influé sur la troupe, dont la bravoure est au-dessus de tout ce

qu'on peut en dire, et n'a pas cimenté l'harmonie entre nous et nos alliés? Peut-on être surpris que la troupe se décourage, quand à la veille de forcer les Français à abandonner Beverwijk, au moment même qu'on envoyait un général sommer le gouvernement batave de se soumettre, qu'on obtient des renforts, que les Français se retirent, qu'on est maître de les poursuivre avec un succès assuré, on se retire pour se remettre dans une position dont les inconvéniens multipliés avaient engagé d'y sortir, et s'en procurer une plus convenable en avant d'Alkmaar?

Ce tableau rapide mais véridique en tous ses détails, vous frappera d'étonnement. Quelles pourront être les suites de cette marche vraiment extraordinaire?· On ne peut s'étre refourré ici que dans l'intention d'abandonner l'entreprise, et le pourquoi sera longtems à deviner. Il ne m'appartient point de deviner la cause, mais un rien peut en la changeant en changer les effets, et nous donner ce que nous avons mérité, et méritons encore si on le veut.

[Verder bijgevoegd:]

„EXTRAIT D'UNE LETTRE DE BEVERWIJK, 9 Oct. 1799."

Jamais je n'aurais cru vous écrire une seconde fois d'ici. Depuis le 2, nous avons été frottés horriblement, et ce n'est qu'à l'inconcevable retraite des Anglo-Russes que nous devons l'honneur de nous avoir maintenus dans une position dont nous serions éloignés dix lieues si on s'etait donné la peine de nous y attaquer. La retraite que nous avons faite en abandonnant Alkmaar, sera citée comme un chef d'œuvre de la manœuvre la mieux calculée, je veux le croire; cependant si on ne s'était amusé à nous en laisser le temps, et ne s'était occupé que de la place d'Alkmaar, notre retraite aurait pris le caractère d'une marche précipitée, comme dans la matinée elle avait tout l'air d'une fuite. Le 5 nous eûmes plus de besogne, et sans le peu de troupes qu'on envoyait nous inquiéter, nous n'aurions point fait les braves, heureusement nous repoussâmes les ennemis, et nos chasseurs firent comme d'ordinaire leur métier, ce qui a coûté beaucoup d'officiers aux Anglais. C'est surtout au premier régiment de cavalerie batave que nous avons des obligations, il s'est parfaitement conduit; cela n'a point empêché que nos succès n'ont servi à rien, et qu'il a fallu céder encore à l'impétuosité des Anglais, qui nous ont fait bientôt rétrograder, et replier sur Beverwijk, où nous ne croyions autrement que d'etre chassés la même nuit; mais rien de tout cela. C'est surtout un corps anglais qui nous a excessivement harassé; on le dit avoir été commandé par un Lord Paget. Si tous les généraux et commandans avaient cette vivacité et déterminatiou que ce jeune homme à la tête du soldat aussi brave que l'Anglais, nous aurions trouvé nos maîtres. Depuis notre retour ici, nous n'avons point été inquiétés, et au moment qu'on s'y attendait le moins, on nous dit Alkmaar évacué, et les Anglais en pleine retraite vers le Zyp. On se perdait en conjectures sans négliger d'être sur ses gardes; impossible que ceci se fît sans but, notre position n'en devenait que plus critique en supposant que c'était avec intention de nous tourner. Mais tout est dit, la retraite est sérieuse, c'est tout de bon qu'on s'en va, Dieu sait pourquoi; mais nous sommes dans les nues, et vive la République.

Il n'est pas vrai que les Anglais maltraitent nos prisonniers et blessés: un chirurgien qui en vient me dit qu'ils les traitent mieux que nous, et qu'ils font en tout sens la guerre loyalement. Vos Bataves les insultent en disant le contraire.

812. „MINUTE DE LA CONVERSATION du 31 octobre 1799" [1]).

Le. premier objet serait de s'assurer si les dispositions sont toujours les mêmes. Dans cette hypothèse l'on voudrait savoir quels moyens il y aurait de se concerter pour l'exécution d'un plan convenu. Faudrait-il attendre le moment où la nouvelle débarcation s'effectuera, ou pourrait-on anticiper sur cette saison, en profitant des premiers instans du départ des troupes françaises pour nous recevoir dans un port de mer, seul moyen d'aborder dans l'hiver?

Il serait nécessaire d'avoir des détails très particuliers sur l'un ou l'autre de ces plans, selon qu'on préférait de s'en servir.

Si les moyens peuvent s'arranger, il faut encore examiner si l'on peut convenir des objets.

Il a été question de deux points: *constitution* et *neutralité*.

Sur le premier la Grande Bretagne n'a d'autre objet que celui de la tranquillité permanente d'un pays, dont les troubles ne peuvent jamais lui être indifférens. Ce but, incompatible avec des constitutions purement démocratiques, pourrait cependant être rempli par un gouvernement *représentatif*, fondé sur la base des *propriétés* et admettant un pouvoir exécutif *héréditaire*, ces deux principes étant fondamentaux dans la constitution anglaise qu'on veut (dit-on) prendre pour modèle. Dans le cas actuel ce pouvoir exécutif ne peut être placé que dans les mains non seulement de la maison d'Orange, mais du Prince Stadhouder, la proposition faite à cet égard par M. de Vos van Steenwijk étant tout à fait inadmissible. Il paraît très difficile qu'on puisse espérer de rendre la tranquillité au pays si on ne rétablit pas dans les provinces leurs gouvernemens provinciaux pour tout ce qui ne regarde pas l'administration générale. Reste à voir s'il est possible de travailler de concert sur ces bases. La décision de cette question doit influer essentiellement sur tout ce qui peut regarder celle de la neutralité.

L'intention de la Grande Bretagne n'a jamais été d'engager la République dans de nouveaux efforts de guerre offensive contre la France. On connaît trop l'épuisement du pays, et on voudrait lui procurer le tems de réparer ses pertes au lieu d'y prolonger l'état de crise. Mais on ne consentira jamais que la République fasse pendant la guerre actuelle le commerce de la France, ni lui fournisse des secours ou avantages de navigation ou de marine sous quelle forme que ce soit. L'on préférerait absolument de poursuivre encore ces objets par la seule voie des hostilités ouvertes plutôt que de laisser aucun doute sur ce point.

Pour discuter tous ces objets plus en détail, il serait facile d'evoyer des

1) Archief-Fagel. — In de hand van Hendrik Fagel. — De conversatie schijnt te zijn geweest van Mollerus en Hendrik Fagel met Lord Grenville. — In H. A. een net-exemplaar van dit stuk.

personnes de part et d'autre à Hambourg, ou à tel autre point dont on conviendrait.

Il s'entend que dans un arrangement de cette nature il doit entrer une amnistie générale, avec sûreté complète de personnes et propriétés légitimes pour tous ceux qui voudront y concourir.

813. DE ERFPRINS AAN VAN DE SPIEGEL, 4 Nov. 1799 [1]).

Den heer Mollerus op zijn vertrek zijnde, kan ik niet afzien, om van deze gelegenheid te profiteeren om u deze regels te doen toekomen . . . . .

De heer Mollerus is alhier van zoodanige informatiën voorzien, als het geschiktst geschenen hebben, om van de goede dispositie der tegenwoordige bewindvoerders te profiteeren, indien dezelve nog voorhanden is. Daar hij UHEG. in detail verslag doen zal van zijne verrichtingen alhier, alsmede van de conversatie dewelke hij met Lord Grenville gehad heeft, zal ik mij daaraan rapporteeren, moetende alleen maar bemerken, dat nopens de constitutie de intentie zijn zoude over eene zoodanige te handelen, dewelke de oude gronden behoudende, nochtans die veranderingen ondergaan zoude, dewelke vereischt werden om zoo mogelijk de verschillende partijen te bevredigen. In de tegenwoordige omstandigheden, waar de bevrijding van het vaderland door middel der wapenen verder af is als wij voor een paar maanden reden hadden te gelooven, scheen het dat men iets toegevender nopens de in te voeren of te herstellen regeering zijn moet. Uwe veranderde en geamplieerde Unie met attentie gelezen hebbende, kon ik met waarheid betuigen, dat ik in dit stuk alle zoodanige gronden gevonden heb welke met mijne begrippen overeenkomen; het eenige waaromtrent ik misschien met UHEG. niet zoude overeenkomen is de deliberatie over zekere punten aan de bondgenooten voorbehouden om in den hare hierover te delibereeren, en dewelke ten minsten gedeeltelijk met meerder spoed en ordre, na mijne gedachten, in eene algemeene staatsvergadering afgedaan zoude kunnen worden. Desniettegenstaande had ik wel verlangd dat wij deze veranderde Unie hadden mogen zien invoeren, dewelke door hare wijsheid, en hare bekrachtigende middelen zeker het grootste gedeelte der ingesloopen abuizen in onzen ouden regeeringsvorm weggenomen zoude hebben, en ik heb geen de minste twijfel of wanneer de zending van den heer Mollerus eenig gevolg heeft, UHEG. nog het genoegen hebben zal, dat de grondbeginselen door dezelve gelegd bijna algemeen aangenomen zullen worden, en deszelfs genomene moeite nog tot welzijn van het vaderland vruchten zal dragen. Het is mij onbekend of UHEG. reeds eenige plans voor dezen winter geformeerd heeft, en of dezelve te Lingen, of dien omtrek denkt te blijven; daar voor aanstaande voorjaar toch waarschijnlijk niets omtrent de Republiek gedaan zal worden durve ik van UHEG. niet vergen langer te Lingen te blijven als dezelve het zelvers verkiest, doch verzoeke ik UHEG. in correspondentie met den heer J. Fagel te willen blijven, daar dezelve heden een opdracht krijgt van te Lingen of in dien omtrek voor de correspondentie te blijven, en hij verder in alles met UHEG. communicatief zoude ageeren, vooral indien de onderhandeling

1) H. A. — Uit Hampton Court.

met de tegenwoordige bewindvoerders plaats had, in welk geval wij ons gelukkig zouden achten van UHEG. doorzicht en kundigheid tot welzijn van het vaderland gebruik te maken.

814. DE ERFPRINS AAN JACOB FAGEL, 4 Nov. 1799 [1]).

M. Mollerus vous remettra celle-ci et vous informera exactement du résultat de son séjour ici ainsi que de la note que Lord Grenville a donnée et laquelle est approuvée par mon père beaucoup plus facilement que je n'aurais cru. Il faudra voir si les Bataves seront toujours également disposés à entrer en accommodement, et sûr est-il que si cette affaire pouvait avoir une suite et fin heureuse, je le considérerais comme bien favorable pour le pays, mais je crains bien que nous ne devons pas nous laisser aller à ces espérances, et je vois aussi de très grandes difficultés. Un peu de patience et nous en saurons davantage. En attendant les moyens de vigueur n'ont pas besoin d'être négligés et je pousserai autant que possible à la roue afin que l'on s'occupe d'un nouveau projet d'opération, et en particulier que nous soyons mis à même d'y prendre une part active. Nous devrons en attendant faire de notre côté tout ce que nous pouvons pour préparer les matières, et dès que mes affaires seront terminées ici ce me sera un motif de presser mon retour au continent. En attendant je vous prie en conséquence des intentions de LL. AA. S. et R. de rester sur la frontière soit à Lingen ou ailleurs dans ces environs pour entretenir la correspondance, tant dans l'intérieur qu'avec nous. L'utilité dont vous pourrez y être par continuation m'assure que vous le ferez avec plaisir, et j'espère que ce ne sera pas longtems que j'aurai la satisfaction de vous revoir et de concerter ultérieurement avec vous ce qu'il y aura à faire . . . . .

Nous attendons journellement ici le Duc d'York, en général beaucoup de monde s'explique sur l'expédition de la manière dont nous pourrions le faire, mais il paraît que le gouvernement veut reprendre l'affaire; du moins la manière dont nous sommes traités paraît l'indiquer . . . . .

P.S. Le Duc d'York est arrivé à Yarmouth; ses chevaux ont été detelés par les habitans et il a été reçu aux acclamations populaires.

815. VAN DE SPIEGEL AAN HENDRIK FAGEL, 10 Nov. 1799 [2]).

. . . . . Wij willen hopen, dat een volgende poging om Holland te redden, 't zij door negotiatie of door geweld, een beteren uitslag zal hebben; maar het is hoog tijd dat dezelve niet lang meer uitgesteld blijve, want al de rijkdom gaat weg, en daar de publieke fondsen op 30 % gedaald zijn en de koophandel en de coloniën geweken zijn, is het te begrijpen, dat wij in plaats van een rijk een arm land zullen hebben.

Ik geloof niet dat er veel zal uit te werken zijn door het middel van negotiatie: de hoofden zijn tegenwoordig te zeer verhit, en niemand, hoezeer

---

1) Archief-Fagel. — Uit Hampton Court. — Met „la note de Lord Grenville" wordt ons nº. 812 bedoeld.

2) Archief-Fagel. — Uit Lingen.

hij overtuigd is van de noodzakelijkheid, zal durven spreken over iets dergelijks, maar het zou moeten zijn door middel van Frankrijk, zoo men iets van dien aard wil doen, namelijk door aan de Franschen zoo veel te betalen, dat zij de bescherming aan Holland opzeggen . . . . .

816. VAN DE SPIEGEL AAN HENDRIK FAGEL, 14 Nov. 1799. [1])

Nadat ik u dezer dagen geschreven heb, arriveert de heer Mollerus hier . . . . .

Dewijl alles tegenwoordig afhangt van te weten, of de moderate leden en ministers tegenwoordig nog in hetzelve sentiment zijn, hebbe ik met den heer Mollerus afgesproken, dat hij met den eersten aan van der Goes zou kennis geven van zijn arrivement alhier, en dat hij zich ten eersten wel naar huis zou spoeden, doch dat hij in consideratie moest geven, of de heer van der Goes niet prefereeren zou, hem een vertrouwd man naar hier te zenden, aan welken hij Mollerus opening zou kunnen geven van de dispositiën waarin hij de zaken te Londen gevonden had — deze opening zal dan zoo verre gaan als het noodig is: waarschijnlijk zal de Vos van Steenwijk, die tegenwoordig in Overijssel is, daartoe benoemd worden [2]).

Ondertusschen verbeelde ik mij, dat Mollerus zich wat al te favorabel laat voorstaan van de perseverance in den goeden wil der moderaten. Ik geloof wel, dat toen hij laatst met dien last is afgezonden, de dispositie zoodanig geweest is, maar toen speelde de vrees nog een groote rol, en tegenwoordig zijn alle menschen zoodanig opgebeurd, dat zij nu geen zwarigheid meer vreezen; 2e is er geen gedachte dat zij zich kunnen verbeelden, hunnen vijand met de force te verdrijven, want hij [3]) weet, dat er zekere plans tegen hem geweest zijn, en nogthans is het zeker, dat iemand van de generaals onlangs openlijk gezegd heeft: *je défendrai le pays malgré le gouvernement;* en behalven dit, is den Haag genoegzaam geheel met Fransche troepen bezet; maar hetgene mij altoos nog preferabel voorkomt, is dat men de Franschen door den koning van Pruissen, of op een andere wijze laat koopen, om aan het Bataafsche gouvernement een declaratoir te doen, dat zij zich buiten staat bevinden om dit land langer te defendeeren, en hare troepen terug te trekken; ik geloove dat dit wel te effectueeren zou zijn, en dat alsdan een corps van eenige troepen en schepen in de nabijheid het overige wel zou kunnen effectueeren.

Ik heb de memorie van Lord Grenville voor Holland gezien: dezelve is waarlijk zeer cordaat opgesteld, en geeft veel, misschien al te veel, toe; het zal best zijn dezelve niet zoo schielijk uit de hand te geven; vooral niet, wat het punt van de nieuwe constitutie aangaat. Zijn Lordschap mag vrijelijk den

---

1) Archief Fagel. — Uit Lingen.

2) „Gisteren avond heb ik antwoord ontvangen van van der Goes, behelzende dat hij verlangende was mij *in persoon* te spreken, als bij ondervinding wetende dat het zeer moeilijk is zich door een derde wel te doen verstaan; dat hij ten overvloede over mijn retour met een van het Bataafsch Directoire gesproken had die niet de minste zwarigheid daarin stelde, doch hoe eerder hoe beter. Wij hebben dus hier begrepen dat er niet anders op was, dan dat ik de terugreize naar huis aannam" (Mollerus aan Hendrik Fagel, Lingen 23 Nov. 1799); archief-Fagel).

3) De vijand nl. (de Franschman).

wensch opperen, om de constitutie zoodanig te maken, dat er geen schok meer overblijft, of dat het volk wat content is; hoe men ze ook maakt, ik geloove niet, dat dit mogelijk zal kunnen zijn als door een omwenteling, die alles weder in den ouden staat brengt, met zulke verbeteringen van gebreken, die bij al de wereld voor gebreken zijn aangezien; het punt van de constitutie moet men het laatst opgeven, want er is veel op hetzelve te negotieeren en toe te geven [1]).

Zoodra wij dan zien dat de moderaten nog eveneens gezind zijn, zullen wij dit plan eens nader examineeren.

817. JACOB FAGEL AAN HENDRIK FAGEL, 17 Nov. 1799 [2]).

Je n'ai rien de bien intéressant à vous mander aujourd'hui, si ce n'est que hier Charles de Lynden (qui est avec Yvoy à Elten dans les environs d'Emmerik) est arrivé ici pour nous communiquer que Brantsen l'ambassadeur avait fait à quelques anciens régens, et nommément je crois à son frère le conseiller, des ouvertures qui indiquent de la part du gouvernement batave un grand désir de se défaire des Français. Ceux à qui Brantsen a parlé désirant qu'on envoyât quelqu'un du bon parti à Berlin pour appuyer ces dispositions, ont proposé à Lynden de s'y rendre. Celui-ci (comme vous verrez par sa lettre au Prince héréditaire [3]), qu'il m'a fait lire) n'a rien voulu décider avant d'avoir parlé au Pensionnaire. Le dernier est d'avis (et je crois que tout le monde sera du sien) qu'avant de connaître les intentions du Prince et du ministère, il ne peut se charger d'une pareille commission. En conséquence il retournera demain ou après-demain à Elten. Je ne sais absolument rien de ce qui s'est passé avec Mollerus, celui-ci ayant désiré avec raison que son affaire restât secrète pour ne compromettre personne et ne pas rebuter ceux avec qui il a à faire. Lynden n'a pas voulu me nommer la personne qui s'était ouverte à Brantsen, mais si c'est le correspondant de Mollerus ou un de ses collègues ou amis, cela prouverait que la disposition d'entamer sur cet objet des négociations existe toujours, et ce serait un point de gagné . . . . . [4]).

---

1) „Toen ik de nieuwe concept-constitutie gemaakt heb, waren onze omstandigheden geheel anders dan tegenwoordig, en ik begrijp ook zeer wel, dat zoo wij door middel van schikking het werk moeten vinden, van dezen kant veel meer zal moeten toegegeven worden; maar wij zijn nog zoover niet, en wij weten nog in 't geheel niets van 't gene zij vragen zullen; dus zoude ik eerst dit willen afwachten" (van de Spiegel aan den Erfprins, 17 Nov. 1799; H. A.).

2) Archief-Fagel. — Uit Lingen.

3) Carel van Lynden aan den Erfprins, Lingen 17 Nov. 1799. De raadsheer Brantsen had hem naar Zevenaar laten komen, om hem kennis te geven van de reis van de Vos van Steenwijk en van het neutraliteitsplan, welke aan G. Brantsen in den Haag waren medegedeeld. Wie de mededeeling aan G. Brantsen had gedaan, meldt de brief niet. De raadsheer had hem voorgesteld, zich ter bevordering der Haagsche neutraliteitsoogmerken naar Berlijn te willen begeven (H. A).

4) „Quant à l'incident Ch. de Lynden mon idée est que les gens qui ont parlé à Mollerus ne voyant pas venir de réponse, ont frappé à cette nouvelle porte, et mon avis serait très fort de ne pas y donner de suite avant de voir ce que produira l'autre. Je suis chargé de la part du Prince héréditaire de vous prier d'écrire à Lynden que le Prince a reçu sa lettre, qu'il compte lui répondre mardi ou aujourd'hui en huit, et qu'en attendant il le prie de ne rien faire" (Hendrik Fagel aan Jacob Fagel, 29 Nov. 1799; archief-Fagel. — Voor het nader antwoord van den Erfprins zie het volgend nummer).

818. DE ERFPRINS AAN JACOB FAGEL, 3 Dec. 1799 [1]).

. . . . . Nous attendons avec impatience des nouvelles ultérieures au sujet de Mollerus; en attendant mon père a jugé convenable de communiquer ici [2]) l'ouverture faite par Lynden, en représentant en même tems qu'il est d'avis que pour le moment cette seconde affaire ne peut entrer en considération jusqu'à ce que qu'il y a des nouvelles ultérieures de Mollerus. Il m'a de plus autorisé d'écrire à Lynden de rester provisionnellement là où il est, et de vous informer de ceci; en y ajoutant que comme il est possible que ces deux affaires viennent de la même source, et que Lynden savait plus qu'il ne disait, il s'en remettait entièrement à la société de Lingen et à Mollerus de donner une ouverture entière ou partielle de ce qui regardait Mollerus à Lynden ou de lui en faire par continuation un mystère, ainsi qu'on le jugerait le plus convenable pour le bien des affaires. Vous saurez peut-être déjà si les ouvertures de Lynden viennent de la même source que celles de Mollerus; sans cela il serait à désirer que Lynden voulût ou pût donner à cet égard quelques informations . . . . . [3]).

819. MOLLERUS AAN HENDRIK FAGEL, 4 Dec. 1799 [4]).

. . . . . J'ai tardé quelques jours après mon arrivée à vous écrire parce qu'il a fallu avoir plus d'une conversation avec van der Goes et prendre quelques renseignemens avant de pouvoir vous marquer dans quel état j'ai trouvé les choses

Le résultat est qu'après tout ce qui s'est passé, les esprits représentatifs ne sont pas moins aigris contre la France, et qu'on a encore le même et peut-être plus de désir d'être délivré de ce joug; que lui van der Goes et plusieurs membres, tant du pouvoir exécutif que des deux chambres, sont persuadés que l'ordre actuel ne peut subsister, que même ils voudront bien concourir aux moyens de le faire cesser, mais qu'au moins pour le moment ces individus ne sont pas en nombre suffisant ni assez d'accord pour raisonner. On ne peut les envisager comme un parti avec lequel on pourra entrer en négociation: c'est surtout leur entière dépendance de la France qui fait qu'ils n'osent se prononcer ou hasarder la moindre démarche qui pourrait déplaire au gouvernement français.

Au reste après tout ce qu'on m'a dit je puis vous informer que je ne me suis pas trompé dans l'opinion que, supposé même les meilleures dispositions, on croit se trouver dans l'impossibilité de concourir à des mesures quelconques qui auraient pour but de chasser les troupes françaises de la République. On a dit ceci très décidément: vous savez que je l'ai prévu, et je puis encore moins en disconvenir après l'état dans lequel j'ai trouvé les choses ici.

---

1) Archief-Fagel. — Uit Hampton Court.

2) Aan Lord Grenville.

3) „J'ignore de qui l'ambassadeur Brantsen a reçu les premières ouvertures, mais je le demanderai à son frère et tâcherai d'obtenir de lui des renseignemens ultérieurs; dès que j'en aurai je les communiquerai an Prince héréditaire" (Carel van Lynden aan Jacob Fagel, Elten 12 Dec. 1799; archief-Fagel). — Dit nader bericht van Carel van Lynden heb ik nergens aangetroffen.

4) Archief-Fagel. — Uit den Haag.

On m'assure même que pour le gouvernement actuel et même pour ceux qui seraient plus disposés à coopérer à des arrangemens ou changemens, il serait non seulement très dangereux, mais d'une impossibilité absolue, d'entamer à présent quelques négociations avec le gouvernement anglais, quoique concertées de la manière la plus secrète: qu'eux ne peuvent que s'adresser à la cour de Berlin; que quant à eux tout doit se faire par l'entremise de la cour de Berlin, qui pourra se concerter avec eux de telle manière qu'elle le jugera à propos.

Quant à la mission de Vos van Steenwijk à Berlin, je suis fondé à présumer que pour autant qu'il est entré en matière en s'expliquant sur les points qui pourraient faire les bases d'un arrangement, cela est venu de lui sur la demande de développer ses idées; qu'ici on n'avoue pas cette note ni le mémoire y joint; qu'au contraire l'intention de la mission n'a été que de faire des instances auprès de la cour de Berlin pour qu'elle voulût s'intéresser à la situation de la République et concourir aux moyens qui pourraient la préserver de sa ruine totale; qu'ils sont encore dans les mêmes sentimens que les propositions ou moyens d'arrangement ne doivent pas venir de leur part, mais que la cour de Berlin doit leur proposer ces moyens ou conditions sous lesquelles elle voudrait se mêler des affaires de la République. Vous voyez par tout ceci que le cas supposé dans la note de lord Grenville n'existe pas, et qu'ainsi il n'a pas été question, au moins jusqu'ici, d'en faire le moindre usage . . . . .

Je tâcherai de ne pas rompre entièrement les liaisons, et quand je saurai quelque chose de plus je vous en ferai part . . . . .

820. VAN HEECKEREN VAN ENGHUIZEN AAN DEN ERFPRINS, 19 Dec. 1799 [1]).

. . . . . Ik neme de vrijheid Uwe D. H. onder het oog te brengen de inwendige gesteldheid en gezindheid, zoowel van de oude Regenten, als van de Bataafsche directeurs; beide verlangen zij zeer zeker een revolutie. Mogelijk wel zal Uwe D. H. daarvan te Londen onderricht zijn geworden, en te Berlijn komende er nog meer van hooren. De oude regenten worden sterk aangezocht door een correspondentie die er gehouden wordt, om toch ten alderspoedigste behulpzaam te zijn om tot het but te geraken van ontslagen te worden van de Franschen, en Pruisische troepen in derzelve plaats te hebben, den Erfstadhouder op den ouden voet te hebben, maar alsdan de eene helft oude Regenten en de andere helft patriotten; dit laatste is als onmogelijk beantwoord, als strijdende tegen alles wat ordentlijk was. Hoe verre deze zaak tot stand is gebracht en toegegeven van de zijde van het Bataafsch Directoire ignoreeren wij nog. Deze laatsten zijn wel overtuigd dat er niets geschiedt buiten kennis te Londen, en dat de Koning van Pruissen niets doet op dit stuk zonder voorkennis van deze. Ik wil wel gelooven als de Bataafsche Directeurs zien dat er geen kans voor hen overig blijft om mede te doen, zij zich het zullen laten welgevallen, dewijl het even wel zonder hen zal geschikt worden; evenwel komen zij onder de hand er volkomen voor uit, dat zij het niet meer kunnen dirigeeren, en zij volkomen onderdrukt worden, en indien er

1) H. A. — Plaats niet aangegeven.

van de Republiek nog iets over zal blijven, het alsdan meer dan tijd is om te zorgen dat hierop spoedig geresolveerd wordt. Konde dit project gevonden worden van de Franschen te doen vertrekken (al was het dat hiervoor millioenen moesten gegeven worden, dat natuurlijk is), en dat Pruissische troepen deze vervingen, was een gelukkig evenement. Het spreekt van zelve dat de Bataafsche Directeurs aan de zijde moesten geplaatst worden, niet alleen dat niemand met deze te doen konde hebben, maar ook, dewijl alles in de grootste desordre is, zouden zich de andere namelijk de oude Regenten begeven in een chaos van verwarring, daar zij naderhand voor aansprakelijk zouden zijn. Bij provisie werkt men sterk om opgeheven te krijgen een decreet waarbij verboden wordt, om zonder paspoort buiten het land te gaan; dit geschied zijnde kan men met zijne goede vrienden spreken, en doen meer af in een uur, dan anders in zes weken. Uwe D. H. die zooals wij vernemen overkomen zal, was zeer dienstig gesproken te worden, om de oude Regenten te dirigeeren en informeeren of er mogelijkheid is, om dit voorgeschreven plan ter executie te krijgen . . . . .

De gewapende burgerijen, die op zeer veel plaatsen zich in den wapenhandel oefenen, zijn tegenwoordig vol moed; een ieder van haar is niet bevreesd voor zes Engelschen, dit wordt aangezet door allerhande liedjes die op de straten en op de kermissen gezongen worden, hetwelk het gemeen zeer amuseert en maakt dat zij gelooven dat zij courage hebben. Moeten wij gered worden door geweld, alsdan ben ik bevreesd, dewijl een eerste onderneming mislukt is, een tweede niet gemakkelijk gaan zal zonder toedoen van den Koning van Pruissen, en wel niet met mogelijkheid anders . . . . .

Ik heb een stuk gelezen door van de Spiegel opgesteld; zeer zoude ik twijfelen of het aan alle de geïnteresseerden voldoening zal geven, mogelijk wel aan oude costumiers. Daar is na mijn inzien geen kracht in, en de oude langdradigheid is er in gebleven. Dikmalen hebbe ik hooren zeggen dat de Erfstadhouder zich uitgelaten heeft om niets meer te willen hebben, als hij gehad heeft. Maar hier is het mogelijk het moment om toepasselijk te maken, dat de Vorst voor het volk gesteld is en niet het volk voor den Vorst; dus, oordeelt 't volk dat de Vorst meer macht moet hebben om haar gelukkig te maken, dan moet dit geschieden . . . . .

Daar worden veel candidaten genoemd voor het consulaatschap, wanneer dit op de Fransche manier geschoeid zal wezen, als Schimmelpenninck die te Parijs geresideerd heeft, van der Goes, Haersolte en differente anderen, die allen zeer geschikt zouden zijn, except Daendels . . . . .

821. MOLLERUS AAN HENDRIK FAGEL, 26 Febr. 1800 [1]).

Je viens d'apprendre que Spaen va partir pour Londres après quelques entrevues avec Haersolte et une avec van der Goes. Il est chargé d'ouvertures de ceux-ci pour témoigner leur désir que l'Angleterre veuille engager la cour de Berlin à procurer à la République la neutralité, pour qu'alors on puisse arranger le reste, le gouvernement etc. On m'a dit que Besier et Ermerins

1) F. O., Holland 59 (door Fagel overgelegd). — Uit den Haag.

en ont été instruits. Je n'ai pas vu Spaen, et jusqu'ici van der Goes, quoiqu'il ait témoigné (à ce qu'on m'a dit) qu'il m'en parlerait, ne m'en a point fait confidence, ce qui doit m'étonner, parce qu'il m'a promis qu'il m'avertirait de ce qui se passerait. Je ne suis donc point mêlé dans cette affaire que par la seule connaissance de ce qui s'est passé. Je ne sais pas précisément à quoi attribuer cette démarche, mais il est certain que le gouvernement se trouve dans un grand embarras, tant par les instances renouvelées du général français pour avoir le commandement général des troupes bataves, que par les demandes d'argent et autres mesures, auxquelles l'état d'épuisement dans lequel le pays se trouve, ne permet point de satisfaire. Si van der Goes m'avait parlé je lui aurais fait mes refléxions sur le peu de succès que je me promettais d'une telle démarche, et sur les difficultés auxquelles la négociation pour la neutralité de la République paraît sujette; qu'en tout cas de leur côté ce n'est pas assez de faire énoncer leurs vœux d'être délivrés du joug de la France, mais qu'on devait avoir des assurances au delà que les circonstances persuadent de les donner, qu'effectivement il y en a parmi eux qui ont une volonté déterminée, et employeront tout leur pouvoir et tous les moyens auxquels ils ils pourront concourir pour le rétablissement du gouvernement sur des bases solides, conformément aux vues de la maison d'Orange et de l'Angleterre et au bien-être de la patrie. Au reste il sera toujours utile que Spaen rapporte en détail tout ce qu'on lui a dit, et après cela on pourra juger chez nous si on pourra tirer parti de manière ou autre de cette ouverture. Au cas que j'entende quelque chose de plus intéressant je vous en informerai. Comme jusqu'ici je n'ai pas eu de nouvelles de vous j'espère toujours en avoir, surtout si elles pouvaient nous donner quelque chose à espérer, car notre situation empire journellement. Voilà de nouveau une contribution forcée énorme; encore si c'était la dernière ou bien l'argent pour acheter la retraite des Français de la République, on serait sûr qu'alors tout pourrait être arrangé pour la bonne cause. Avec quel plaisir on fournirait dans ce cas!

Si surtout van der Goes ne m'avait pas soutenu, je ne serais pas en sûreté. Il n'y a qu'environ trois semaines que des membres des deux chambres ont insisté chez La Pierre pour me faire arrêter, pour rechercher l'affaire de mon voyage. Surtout Daendels paraît me vouloir du mal. Au cas que le Directoire batave actuel et même van der Goes reçoivent leur démission, ce dont on a parlé déjà plusieurs fois, et surtout quand les révolutionnaires les remplaceront, je me trouverai fort embarrassé quel parti prendre. En tout cas je dois être très prudent dans ma conduite et correspondance. Van der Goes n'ose me voir que très à la dérobée . . . . .

822. DE PRINS AAN HENDRIK FAGEL, 27 Febr. 1800 [1]).

Je me vois obligé de vous prier de représenter à Milord Grenville la désagréable nécessité où je me trouve de faire les démarches requises pour m'opposer à la prétention que le vice-amiral sir Andrew Mitchell forme sur les vaisseaux appartenans à la République des Provinces-Unies qui se sont rendus à la flotte de S. M. Brittannique qu'il commandait, et se sont rangés

1) F. O., Holland 59. — Ostensibele brief door Fagel overgelegd. — Uit Londen.

sous mes ordres comme amiral-général de la République des Provinces-Unies dans le Vlieter le 30 août dernier. J'ai prié M. de Nagell de parler de ma part à sir John Nicholls [1]) pour l'engager à défendre la cause que je dois soutenir. Mon devoir envers la République ma patrie, m'impose la loi de faire toutes les démarches en mon pouvoir pour prévenir que ces vaisseaux ne soient déclarés de bonne prise, puisque je suis convaincu qu'une pareille décision ferait un très mauvais effet sur l'esprit des habitans des Provinces Unies de quelque parti qu'ils soient, et servirait à éteindre ou du moins à beaucoup refroidir leur zèle pour coopérer aux mesures que les puissances alliées pourraient juger nécessaires de prendre pour chasser les Français du territoire de la République. Je ne pourrais jamais me pardonner d'avoir laissé à l'abandon une cause que je crois aussi juste et aussi importante pour les intérêts de la bonne cause, mais cela pourra me causer beaucoup de fraix, et si je gagne le procès, je ne puis par là avoir aucun avantage personnel, puisque les vaisseaux doivent appartenir non à moi, mais à la République des Provinces-Unies, quand elle pourra être delivrée du joug des Français et recouvrir sa liberté et son indépendance. Les bontés que S. M. Brittannique a bien voulu me témoigner, m'enhardissent à y avoir de nouveau recours et à la supplier, comme l'on m'a informé que les fraix des procédures pourraient monter à une somme considérable et au-dessus de mes moyens actuels, de vouloir bien m'avancer la somme nécessaire pour subvenir à ces fraix. Je m'engage au nom de la République des Provinces-Unies que si elle vient à être délivrée, elle restituera cette somme à S. M. Brittannique . . . . .

Je me flatte que l'incident de la prétention du vice-amiral Mitchell n'empêchera pas la signature de la convention projetée pour l'usage de ces vaisseaux, et ne préviendra pas qu'ils ne soient employés durant la campagne prochaine selon la teneur de cette convention [2]).

823. KINCKEL AAN THOMAS GRENVILLE, 10 Maart 1800 [3]).

. . . . . The subject upon which I am going to write, is of the highest importance, and of so delicate a nature, that it seems equally dangerous to conceal, or to disclose it. In trusting you with it, I am convinced that your good judgment and nice feeling will soon point out to you the proper use to be made of my confidence, or perhaps the propriety of making none.

Ever since my arrival here, on the 22^{d} of last month, the hereditary Prince of Orange, with whom I spent my time every day from morning to night, has been discussing with me the present state of affairs, and his Highness relapsed into those sentiments and opinions which we had to combat at Berlin, and from which we had the good fortune to convert him. It would be tedious to repeat to you the arguments he made use of; you know his sagacity and good sense, and that he would use none, but what were at least specious and plausible. But the bias in favour of Prussian and French politics seems as

1) Beroemd advocaat.

2) Deze overeenkomst, tot stand gekomen 11 Maart 1800, is gedrukt bij de Bas, *Prins Frederik* II, 706.

3) R. A., papieren-Kinckel. — Uit Yarmouth.

decided as ever. You know that this Prince is our great stake towards any attempt, political or military, to save and restore the Republic: that his activity may easily frustrate every measure of hostility. His character is such, that it may be won, but never can be conquered to the right school. My eloquence, founded on such principles as a friend and servant of the good cause ought to profess, had no success. What concerned me more than any occurrence before, was to observe, that the unfortunate and mortifying events, attending our last expedition into Holland, had given him a soreness of mind, and an ill-humour, which I had never before observed in so high a degree during all our frequent animadversions at Berlin. He frequently adverted to former times, saying, that whenever the British interest had been prevailing in Holland, an ambassador from that country had constantly assumed the style and dictature of a lieutenant in an English province; that the implicit acquiescense of his father, and his principal ministers, in this system of foreign politics, had been the cause of the ultimate loss of the Republic. He recorded all the partial negociations by which it might have been saved, and dwelt particularly upon those in the latter end of 94, saying that if England had given way to its real interest, it might have been saved from invasion and revolution: that since that infortunate event many opportunities had offered to liberate Holland, comprising it, by the intervention of Prussia, into the line of neutrality. But England was ever determined for military conquest, for reasons well known, but that it had no means to accomplish its purposes. That such attempts evidently might lead to the to the perdition of the country: if succeeding, it would be plundered and ransacked, not worth having, either for England or for his family, and failing, as in the last case, the rancor and hostility of the adverse party must be strengthened and countenanced.

These wrangles never produced any lasting misunderstanding, owing to the great rank of one party, and to a proper deference of the other. But last Friday the Prince came into my room high wrought with passion. He complained bitterly of the awkwardness of his situation. Nothing was ever communicated to him. He did not know whether he ought to go to the continent, or to return, if he went. He had seen Lord Grenville, but that minister had confined himself to saying, that any interesting intelligence which he could give would be welcome, which seemed to reduce him to the rank of a *nouvelliste.* Having heard all this out, I told his Highness, he might take a step equally conformable to his dignity and conducive to solve his doubts: write to the greffier Fagel who ought still to be considered as an intermediate minister between the English government and his, the Prince's august family; direct him to wait on Lord Grenville, to desire a clear and explicit communication respecting any share which the government designed for him in their future measures to relaese Holland and restore his family, that he might regulate his steps accordingly. No such thing, he answered: he was now determined to remain *a free man*; nothing would again prevail upon him to subject himself again to the humiliating situation in which he had so foolishly embarked himself during the late expedition against Holland. I represented my conviction that no such dependence was expected on his side by the English ministers, but only his candid concurrence with such measures in regard to Holland as must redound to the immediate advantage of himself and his family. That if his Highness

refused every concurrence and dependence on such liberal principles, sure, he had no reason to complain that little was told him. That in such a case, it would perhaps have been better, if he had not engaged in these military arrangements [1]) which according to my own knowledge, had been treated with too much deference, not to say, generosity towards him; mutual confidence could only be established by mutual conviction that those who placed it in each other acted in conformity in point of principle, sentiment and opinion.

The day after this little dispute, I came into his room with Fagel [2]). We found him reading the history of Buonaparte's investiture as a consul. He was exceedingly agitated. It must be owned, he said, that Buonaparte was king to all intents and purposes. What did it signify what was the name and family of a king. *Le premier roi fut un soldat heureux.* Fagel and I were quite stupified and indeed shocked. I desired his Highness only to cast a look on our little circle. He would soon perceive himself fallen from a royal situation: the companion of his youth and his friend deprived of subsistence almost, and frustrated of his promising prospects: myself stripped from property and situation which had been obtained by toil and labour. That his own august family, and the best part of Europe had fallen victims to the success of fortunate but lawless barbarians; that according to his doctrine tamely and patiently to yield to the usurper, the rest to Europe would soon be his property: that according to his reasoning every audacious Prussian lieutenant had a right to dethrone his brother-in-law the king of Prussia: that in my opinion, it was the duty of every man of energy and correct sentiments, to oppose robbers and murderers; but such duty seemed particularly to be imposed on those, who by the eminence of their rank held their situation not as personal property, but as a sacred deposit, received from their ancestors, in order to transfer it unsullied, undiminished, to their progeny. He asked what was his own ancestor, William the First, but a rebel who had wrested the state from its lawful sovereign? He asserted, that all the pretences of this great man to patriotism, had been done away by his evident purpose to have the sovereignty vested in him, which he would have had if he had lived ten days longer. The tide of passion ran high: all fences of rank were thrown down; our friend Fagel in a terror. I left the room, sent for my equipage from on board the frigate in which I intented to sail with the Prince. But a few hours after this scene he came into my room, with much kindness, and so far round, as to say that whatever his sentiments and opinions might be, his conduct should always be right and correct. A cordial reconciliation ensued. I gave his Highness great credit for his conduct at Berlin at the critical moment, but still added that a line drawn between opinion and sentiment on one side, duty and action on the other, was a delicate texture: that the former might easily recover its influence over the latter. I recalled to his memory what I had often repeated to him, that the choice of his politics did not lay between Prussia and France, but between England and France. The former, whatever its mistakes might have been, had never ceased to support his family, whilst the other had done everything to ruin

---

1) Betreffende den dienst der „Hollandsche brigade"; zie de Bas, *Prins Frederik* II, 259 vv.
2) Robert Fagel.

it, in which Prussia had sometimes acquiesced if not assisted; that even admitting, that he would be guided in his conduct by the real interest of his august family, according to such system as would be adopted by the English government, yet such language as he was used to hold, coming from so elevated a character as himself, must of course embarrass the British government still more than all the rancor and malice of opposition in both Houses of Parliament could do. It was hard, he said, that a man could not declare his opinion, if it went against the ministers, without being declared a Jacobine. He added that in order to preserve a good understanding, he would never touch these subjects with me again. I dwelt minutely upon all these particulars, in order to convince you that we ought not to suffer the Prince to leave England in so hostile a disposition. His capacity, his good sense, would certainly, if thrown in the other side of the question, thwart and baulk every measure.

His Highness is now in town, and whilst I submit the case to your better judgment, I will propose to you, what I imagine might succeed towards the desired effet.

The Greffier Fagel you know is the mildest and most conciliating character. He lives with Lord Grenville in terms of intimacy. He ought to speak to the Royal Princess, whose uncommon sagacity, firmness and attachment to the good cause is too well known. They must in concert sooth and soften the Prince, which having answered a conference with Lord Grenville ought to be held, at which it would be desirable that you should assist, in which his Lordship ought to release from ministerial sternness, and speak to the Prince *en grand seigneur*: I would pledge my honor to the success. You remember our great success with him, by the same course, during the latter part of our negociation at Berlin. You may make any use you please of this letter, with the Princess of Orange, with the Greffier. I have no object in view but the good cause.

824. HENDRIK FAGEL AAN MOLLERUS, 20—25 Maart 1800 [1]).

. . . . . J'ai reçu votre lettre du 4 décembre par la voie d'Altona; je l'ai communiquée ici aux personnes que vous savez et nommément à lord Grenville. Il y a déjà quelque tems de cela, mais comme la communication avec le continent est interrompue depuis plus de six semaines par les vents d'est et le froid, sans apparence prochaine de changement, il aurait été inutile de vous répondre plus tôt. On a été très charmé d'apprendre que votre entrée dans le pays a eu lieu sans accidens.

Vous sentez que le rapport contenu dans votre lettre du 4 décembre a dû faire regarder cette affaire comme étant terminée pour le moment. Cela ne m'a pas surpris, et vous vous y êtes attendu vous-même. Lord Grenville juge qu'à présent il n'y a rien d'autre à faire que d'attendre, et que si les circonstances changent et deviennent plus semblables à celles qui avaient lieu lorsque vous êtes parti de la Haye, ceux qui vous ont fait précédemment les ouvertures

1 Archief-Fagel. — Uit Londen.

lesquelles ont donné lieu à votre départ, pourront bien vous en faire d'eux-mêmes de nouvelles. Le Prince Héréditaire est toujours ici, retenu par les vents contraires. Il y a six semaines qu'il est sur son départ pour Berlin, dans l'intention de revenir ici au mois de mai.

Les offres de Bonaparte pour entamer des négociations de paix ayant été rejetées, on se prépare ici comme ailleurs à une campagne très vigoureuse. Je puis vous dire que je regarde comme très possible qu'on fera une nouvelle entreprise pour délivrer la République.

25 mars. — Après avoir écrit celle-ci j'ai reçu votre lettre du 26 février. Spaen est aussi arrivé, et a rendu hier compte aux Princes et à la Princesse de sa mission [1]). Pour aujourd'hui je ne puis rien vous dire sur cette matière, sinon que je suis entièrement de votre avis sur le peu de succès qu'on peut se promettre d'une telle démarche, qui prouve seulement beaucoup de faiblesse et d'embarras chez ceux qui la font.

825. DE PRINSES AAN DEN ERFPRINS, 4 April 1800 [2]).

Spaen a vu lord Grenville, ils ont été satisfaits l'un de l'autre, et quoique Grenville n'attache pas une grande importance à la commission du premier de la part des Bataves, il est loin cependant de rejeter la chose entièrement, et il s'est expliqué dans les termes les plus favorables sur l'intérêt qu'il prenait au pays, et sur son désir de le montrer.

Il avise pour l'envoi de quelqu'un de la Hollande à Berlin, et sous trois conditions il se prêterait à la neutralité et entrerait en négociation avec la Prusse sur cet objet: 1°. que la Prusse s'engage *formellement* à occuper les places frontières et à maintenir la neutralité en cas de besoin *à main armée* pour empêcher la rentrée des Français; 2°. que la Prusse travaille au rétablissement du Stadhouder dans la personne du Prince d'Orange et de ses descendans. Ceci seraient des conditions *sine quâ non*, la 3me regarderait des arrangemens pour le commerce qui feraient l'objet d'une discussion ultérieure entre Londres et Berlin. Pour donner cette réponse Spaen retourne d'abord en Hollande, et nous croyons qu'il conviendra le mieux pour remplir la commission à Berlin dont il est question; il vous communiquera tout et n'agira que de concert avec vous et avec Stamford auquel je vous prie de communiquer ce chiffre . . . . .

---

1) Hij had de volgende boodschap mede, in schrift gebracht door Haersolte: „Engeland zoude moeten bewerken dat Pruissen bij het Fransche gouvernement effectueerde de neutraalverklaring van ons land, en daardoor de volkomen evacuatie der Fransche troupes uit onze Republiek. Tot observatie der neutraliteit zoude Pruissen, zoo zulks absoluut noodig geoordeeld wierd, in een der sterke plaatsen garnisoen kunnen leggen. Men kan hierdoor zien dat het gouvernement alhier genegen is om in de Republiek in deze tijdsomstandigheden door alle gepaste middelen de rust te herstellen" (copie in archief-Fagel). — Een Fransche vertaling van dit stuk van Haersolte komt voor in F. O., Holland 59, met de aanteekening: „received from Mons. Fagel March 29, 1800." — „Trois des cinq directeurs ne désirent rien de plus que de voir le pays délivré des Français, mais la méfiance règne tellement entr'eux qu'ils n'osent s'ouvrir l'un à l'autre; cela rend cet objet très difficile à traiter. Si Brantsen eût été la Haye, je crois qu'il aurait pu y travailler avec succès" (Carel van Lynden aan den Erfprins, Elten 18 April 1800; H. A.).

2) H. A. — Uit Londen.

826. HENDRIK FAGEL AAN MOLLERUS, 7 April 1800 [1]).

J'espère que vous avez reçu ma lettre du 20 et 25 mars. Je me dispenserai aujourd'hui de vous écrire fort au long, parce que le porteur de celle-ci pourra vous en dire beaucoup plus de bouche que je ne pourrais vous écrire. Nous sommes convenus qu'il vous rendrait compte en détail du résultat de sa commission. Il a vu lord Grenville. J'ai mis par écrit la substance de ce qui lui a été dit, et il vous communiquera ce papier par lequel vous verrez sur quel pied et jusqu'à quel point on consent ici à entrer en discussion avec la Prusse sur la neutralité de la République. Je prévois que la grande difficulté sera de persuader la Prusse à donner à l'Angleterre les sûretés qu'elle désire à cet objet. Mais vous trouverez peut-être que c'est toujours avoir gagné quelque chose que d'avoir engagé l'Angleterre à discuter la matière avec la Prusse.

Au cas que ceux qui ont engagé le porteur de celle-ci à entreprendre ce voyage trouvent bon d'envoyer quelqu'un à Berlin pour y donner de la suite à ces ouvertures, le Prince et la Princesse verraient avec plaisir que la même personne fût chargée de cette nouvelle commission. Effectivement il me semble que cela vaudrait beaucoup mieux que si l'on en chargeait quelqu'autre, parce que le dit porteur connaît la carte du pays chez vous, est moins marquant que d'autres, et a eu sur l'objet en question une assez longue conversation avec lord Grenville. Tout autre n'aurait pas les mêmes avantages. Je crois outre cela que le Prince Héréditaire qui a mis à la voile il y a une dizaine de jours pour se rendre à Berlin verrait cela avec plaisir . . . . .

Vous remarquerez à la fin du papier que Spaen vous montrera un passage qui indique assez clairement qu'on ne renonce point à des projets de descente. Le Prince Héréditaire est attendu de retour ici dans le courant du mois prochain.

827. DE PRINSES AAN DEN ERFPRINS, 8 April 1800 [2]).

Lord Grenville en renvoyant la note au Greffier avec son approbation, lui marque qu'il désire que lorsqu'il vous informera de tout ceci il vous dise que cela ne change en rien ce qu'il a chargé Fagel [3]) de vous dire dans ses conversations avec lui avant votre départ en dernier lieu, en que lui lord Grenville ne s'attend nullement que cette discussion aura la réussite désirée. J'ai gardé pour moi seule cette information que le Greffier m'a donnée de ceci, et vous n'en témoignerez rien, mais vous en ferez votre profit. Spaen est retourné aujourd'hui directement en Hollande . . . . .

[Bijgevoegd:]

„SUBSTANCE DE LA CONVERSATION avec lord Grenville de ce matin le 4 avril 1800".

Le gouvernement brittannique juge que Berlin est le lieu le plus propre à donner quelque suite aux ouvertures que M. de Spaen a faites au cas que

1) Archief-Fagel. — Uit Londen. — „Le porteur": Spaen.
2) H. A. — Uit Hampton Court.
3) Hendrik Fagel.

la chose en soit susceptible. Ce serait donc au gouvernement batave à envoyer quelqu'un à Berlin pour y faire des ouvertures semblables, et si la Prusse est disposée à donner à l'Angleterre des assurances satisfaisantes sur les trois points suivants, le ministre d'Angleterre à Berlin sera autorisé à entrer en discussion avec le ministre prussien sur le projet de neutralité en question.

1°. On demande que la Prusse s'explique vis à vis de l'Angleterre d'une manière positive et satisfaisante sur son intention de concourrir efficacement soit à la paix soit auparavant au rétablissement d'un gouvernement Stadhoudérien dans la personne du Prince d'Orange.

2°. Que la Prusse s'engage également d'une manière satisfaisante pour l'Angleterre à maintenir vis-à-vis de la France la neutralité de la République et à la soutenir au besoin par les armes: afin de prévenir que le gouvernement français déchargé au moyen de la neutralité de la République du fardeau de sa défense ne se serve contre les puissances alliées des troupes qu'il a maintenant en Hollande, et qu'il en retirera si cette neutralité a lieu, et n'y fasse ensuite rentrer ces mêmes troupes au cas que quelques succès pendant la campagne prochaine l'y invitent, et que la Prusse s'entende avec l'Angleterre sur les sûretés ultérieures que l'on pourra donner à cette dernière sur ce point essentiel.

3°. Que ce sera ensuite l'objet d'une discussion particulière d'empêcher que sous le masque du commerce hollandais rétabli en vertu de cette neutralité la France ne relève pendant la guerre son propre commerce maintenant détruit par la supériorité de la marine anglaise.

828. HENDRIK FAGEL AAN DEN ERFPRINS, 8 April 1800 [1]).

. . . . . Lord Grenville m'a particulièrement prié de marquer à V. A. qu'il ne croyait en aucune manière que cette discussion pût mener à un résultat satisfaisant, et que tout ceci ne changeait rien aux idées dont j'ai eu l'honneur, Mgr., de vous entretenir plus d'une fois avant votre départ à la suite des conversations que j'avais eues avec lord Grenville. J'ai reçu hier au soir de ce ministre la lettre dont j'envoie ci-joint la copie à V. A. En conséquence j'ai ajouté à la minute dont il a été question plus haut un article que j'ai soumis à l'approbation de lord Grenville mais qu'il ne m'a pas renvoyé. Cette lettre vient à l'appui de ce que lord Grenville m'a prié comme je viens de dire, de mander de sa part à V. A. Je n'ai pas encore pu informer le Prince ni Madame la Princesse de cette nouvelle circonstance, ce qui est cause que S. A. R. n'a pas pu en faire mention dans la lettre qu'elle écrit probablement aujourd'hui à V. A.

[Bijgevoegd:]

„COPIE DE LA LETTRE DE LORD GRENVILLE", 7 April 1800 [2]).

Since I returned you the minute you sent me it has occurred to me that it could be desirable in order to avoid the possibility of any question on a

1) H. A. — Uit Londen.
2) Uit Londen, Cleveland Row.

point on which we are so jealous as that of our public faith, that you should add to it a few lines to explain unequivocally that we do not consider ourselves as in any manner bound to abstain during any part of the transaction in question previous to its actual conclusion, and much less in the present state of affairs, from such measures as our interest and the plan adopted for the prosecution of this campaign may appear to us to render expedient.

This is too evident on all the principles of the laws of war, that it hardly required explanation, but I think it better to have no room for any doubt or question on the subject.

829. HENDRIK FAGEL AAN DEN ERFPRINS, 10 April 1800 [1]).

Au moment même où Spaen allait partir avec la première minute dont je parlais à V. A. S. dans ma lettre de mardi passé et avec l'article additionnel conforme à la lettre de lord Grenville, je reçus de lord Grenville la lettre dont V. A. S. trouvera la copie ci-jointe [2]) avec une nouvelle minute conforme pour la substance à la première mais un peu différente pour la tournure. Je l'ai remise à Spaen de la part de lord Grenville telle que je l'avais reçue de ce ministre et j'en ai pris une copie que j'ai remise au Prince et que je suppose que V. A. S. recevra de la part du Prince ou de Madame la Princesse par la poste d'ajourd'hui. Vous verrez, Mgr., dans cette pièce de nouvelles preuves du peu de croyance que lord Grenville a dans la réussite de cette négociation . . . . .

[De minuut in tweede redactie luidt aldus:]

„MINUTE to be given to Mr. Spaen by Mr. Fagel", 9 April 1800 [3]).

Le gouvernement brittannique voit très peu d'apparence que l'accord projeté puisse se réaliser d'une manière satisfaisante. N'ayant aucune connaissance des dispositions de la cour de Berlin à cet égard, il ne peut y en faire la proposition. Si les gouvernans actuels en Hollande désirent de donner quelque suite à cette affaire, c'est là qu'ils devraient s'adresser en premier lieu, pour que le ministère prussien en parle au ministre du Roi à Berlin, et en s'expliquant clairement sur les sûretés que l'on pourrait donner en pareil cas pour les intérêts de l'Angleterre, et ceux du gouvernement légitime des Provinces-Unies.

Ce n'est que dans ce cas qu'il pourrait être utile que le ministre du Roi entrât dans la discussion d'un arrangement fondé sur les trois bases suivantes c. à d.

1. garantie expresse et positive du Roi de Prusse que soit à la paix, soit auparavant, le gouvernement stadhoudérien doive être rétabli dans la personne du Prince d'Orange.

2. Engagement également exprès et positif de maintenir vis à vis de la France la neutralité des Provinces-Unies pendant toute la guerre et même de la

1) H. A. — Uit Londen.

2) „It appeared to me on reconsidering the minute to be given to M. de Spaen, that it had too much the appearance of encouraging a discussion which is so little likely to lead to any practical result in which we can acquiesce. I have therefore given a different turn to the expressions; the substance is not materially varied. In this shape I see no objection to your giving it to M. de Spaen as from me" (Lord Grenville aan Hendrik Fagel, 9 April 1800).

3) F. O., Holland 59.

soutenir en cas de besoin par les armes, et de s'entendre avec l'Angleterre sur les sûretés ultérieures que l'on pourra donner à cette dernière sur ce point essentiel.

3. Un arrangement propre à empêcher que la France ne profite du commerce hollandais pour rétablir pendant la guerre le sien maintenant détruit par la supériorité de la marine anglaise.

Tout en donnant ces explications le gouvernement brittannique jaloux d'éviter jusqu'à l'apparence la plus éloignée de mauvaise foi, croit devoir déclarer qu'il n'entend contracter par là aucune espèce d'obligation de s'abstenir soit pendant le cours de la discussion qui pourra avoir lieu, soit à plus forte raison dans l'état actuel des choses, des mesures qu'il pourra juger avantageuses à l'Angleterre et propres à assurer le succès de la présente campagne et à délivrer la Hollande du joug français.

830. MOLLERUS AAN HENDRIK FAGEL, 21 April 1800 [1]).

Spaen m'a remis la vôtre du 7. Il m'a raconté le résultat de sa commission, et communiqué le papier que lord Grenville lui a remis. Je ne m'étais pas flatté que les ouvertures qu'il a données suffiraient pour engager le gouvernement anglais à entrer en pourparlers.

Voici maitenant le résultat de ce qui s'est passé ici après le retour de Spaen. Après qu'il eût parlé avec Haersolte et van der Goes (les seuls qu'il ait vus) qui ont paru assez contens de ce qu'il a rapporté, il a été résolu secrètement, mais en plein Directoire, d'autoriser van der Goes d'insister par les moyens qu'il jugerait les plus convenables auprès de la cour de Berlin pour qu'elle effectue auprès des puissances en guerre, nommément auprès des gouvernemens français et anglais, la neutralité de la République. Dans le préambule de la résolution il est dit qu'on avait des informations que la cour de Berlin avait fait de nouvelles démarches auprès du gouvernement français pour la neutralité de la République sous la garantie du gouvernement actuel jusqu'à la paix générale, et qu'on serait même informé que le gouvernement anglais paraissait bien disposé sur ce sujet. Van der Goes a ensuite proposé à Spaen de partir pour Berlin pour faire ces ouvertures et appuyer sous main les démarches qui seront faites plus directement par le chargé d'affaires de la République batave; qu'il lui donnera une lettre pour le comte de Haugwitz, dans laquelle il priera celui-ci d'écouter favorablement Spaen, qui pourra (ce sont les propres termes) lui expliquer l'état des choses dans ce pays et les désirs du gouvernement batave; et van der Goes a expliqué à Spaen, que ces désirs sont la neutralité et la garantie de l'ordre actuel des choses et du gouvernement basé là-dessus jusqu'à la paix générale [2]). Van der Goes ajoute que

1) F. O., Holland 59 (door Fagel overgelegd). — Uit den Haag.

2) De brief van van der Goes aan Haugwitz is gedrukt bij Vreede, *Diplomatie* III[1], bijlagen bl. 56 (in plaats van het daar opengelatene vulle men in: „M. le baron de Spaen"). Van der Goes was eerst voornemens geweest, aan Spaen te zijner instructie copie van ons n°. 523 over te geven, en schreef dit stuk daartoe in zijn eigen hand over, maar stelde op deze copie vervolgens de aanteekening: „Bij nader reflexie niet overgegeven". In plaats daarvan gaf hij Spaen nu de volgende ongeteekende en ongedagteekende instructie mede: „De neutraliteit voor deze Republiek en de garantie van deszelfs tegenwoordige orde van zaken en het daarop gebaseerd gouvernement tot aan de generale vrede; deze zijn de verlangens van 't Bataafsch gouvernement" (copie bij de brieven van Spaen, H. A.).

tout ce qu'il peut donner à Spaen, c'était cette lettre à Haugwitz; que tout doit être conduit sous main; que quelques bons que soient les sentimens personnels des membres ou au moins de la majorité du Directoire (dont surtout Haersolte a dit encore de belles choses à Spaen) relativement aux conditions et aux suites de la neutralité, ils ne pourraient ni ne voudraient jamais comme Directoire batave ou dans leur qualité s'expliquer là-dessus; qu'ainsi il serait inutile que Spaen parlât à d'autres membres du Directoire; que les conditions auxquelles la neutralité pourrait avoir lieu, leur doivent venir de la part de la cour de Berlin, qui pourra les arranger avec l'Angleterre; que du reste il dépendra de Spaen de faire usage à Berlin de tout ce qu'on lui a dit tant en Angleterre qu'ici, et d'agir dans cette affaire de telle manière et de concerter avec ceux qu'il jugera à propos pour la réussite de la neutralité à telles conditions que l'Angleterre pourra arranger avec les puissances en guerre. Van der Goes m'a confirmé tout ceci dans une entrevue que j'ai eue avec lui après que la résolution a été prise. Nous souhaiterions bien de pouvoir nous persuader avec plus de conviction que le Directoire batave ou la majorité désire de bonne foi non seulement la neutralité, mais aussi le rétablissement d'un bon gouvernement et du stadhoudérat, et qu'ils auraient la volonté d'y concourir autant qu'il pourrait dépendre d'eux. Aussi nous avons insisté là-dessus, mais n'ayant pu avancer plus loin, nous avons cru cela n'empêcherait pas que Spaen ne dût se charger de cette commission; qu'au contraire il serait toujours utile et qu'il agirait conformément à ce qu'on lui avait dit en Angleterre en allant à Berlin. Il est donc parti hier et vous aurez de ses nouvelles de Berlin.

Je n'ose jusqu'ici me flatter d'un bon succès. Tout paraît dépendre des dispositions de la cour de Berlin, et si malgré ses liaisons avec la France elle pourra être persuadée et montrera assez de fermeté et de bonne volonté pour donner à l'Angleterre les sûretés qu'elle exige, car effectivement sans ces sûretés et sans que les conditions de la neutralité ne soient bien fixées, surtout si le gouvernement actuel doit rester jusqu'à la paix générale, nous ne sommes pas beaucoup avancés. Mais pourvu que tout soit bien stipulé et clausulé, Dieu bénisse les négociations. Adieu [1]).

831. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 3 Mei 1800 [2]).

Spaen est arrivé depuis une couple de jours; il est muni d'une lettre de van der Goes pour Haugwitz, et a apporté la pièce de lord Grenville. Je l'ai parlé un moment hier et l'ai prié de s'aboucher avec Stamford; aujourd'hui je compte m'entretenir à tête reposée avec lui et convenir de sa conduite vis-à-vis de Haugwitz. Tout le Directoire batave a connaissance de sa venue, et ils désirent tous la neutralité. Ils ont demandé l'ordre actuel jusqu'à la paix,

1) „D'après la tournure qu'a prise la négociation de Spaen suivant la lettre de Mollerus, lord Grenville juge qu'on doit en regarder l'objet comme non avenu; d'autant plus qu'il est informé de source que le Directoire batave a déjà fait à Buonaparte des propositions relatives à la neutralité de la République auxquelles celui-ci ne se montre pas éloigné d'accéder, mais il exige que la République lui fournisse 40 millions de livres: lequel arrangement serait de cette nature que l'Angleterre ne saurait jamais y consentir" (Hendrik Fagel aan de Prinses, 9 Mei 1800; H. A.).

2) H. A. — Uit Berlijn.

mais ils sentent eux-mêmes que la chose est impossible. Augereau est contre la neutralité, et Sémonville très porté en sa faveur [1]), mais la crainte du triomphe des Jacobins en France fait désirer en Hollande que cette affaire puisse promptement se décider, ou que celui-ci pourrait entraîner la perte des gouvernans en Hollande. La France et la Prusse doivent être assez froidement ensemble; la première a demandé à la seconde que le commerce de l'Ile de France pût se faire sous pavillon prussien, et neutraliser par là celui-ci, à quoi on a répondu d'ici ne pouvoir y consentir que si la France neutralise la Hollande. Sur quoi on attend la réponse de Buonaparte.

832. VAN SPAEN AAN DEN ERFPRINS, 9 Mei 1800 [2]).

Quoique le sujet de cette lettre, qu'à tout hazard je prends la liberté d'envoyer à V. A. S., ne soit pas d'une nature aussi satisfaisante que j'aurais pu le désirer, j'ai cru cependant de mon devoir de porter à Sa connaissance la substance de la conversation que j'eus hier avec M. le comte de Haugwitz. D'abord S. E. m'a dit ne pouvoir me donner aucune réponse à ce qui a fait le sujet de notre conversation, sans en avoir préalablement parlé à S. M. et à V. A. S. Il m'a toutefois paru que S. E. désirait que le gouvernement batave fasse la première ouverture au gouvernement français, pour obtenir la neutralité de notre malheureux pays. Elle croit outre cela que le gouvernement français n'entrera dans nos vues qu'autant qu'il y trouverait de l'intérêt, ou que des circonstances fâcheuses l'obligeassent à retirer ses troupes du territoire hollandais. Au reste S. E. m'a promis un profond secret, et que s'intéressant infiniment à la chose en question il y mettrait toute l'activité possible, en instruisant immédiatement S. M. des désirs du gouvernement batave.

833. MOLLERUS AAN HENDRIK FAGEL, 12 Mei 1800 [3]).

. . . . . Je veux vous communiquer ce que van der Goes m'a dit dans la conversation il y a 2 ou 3 jours.

Il était inquiet de ce que jusqu'alors il n'avait eu aucune nouvelle de Spaen, et paraissait vivement désirer d'en recevoir qui fussent d'un bon augure pour le succès de sa mission. Il insistait de nouveau pour qu'on voulût appuyer autant que possible la demande qu'ils ont faite à Berlin pour la neutralité; il ajoutait que pourvu que la neutralité pût être établie et qu'on garantit de la manière la plus sûre (comme il le souhaitait, par quelques garnisons de la

---

1) „Haugwitz m'a dit que Sémonville était très porté pour la neutralité, et qu'il s'en était même expliqué vis-à-vis de Bielfeld, mais qu'il avait été tancé par Bonaparte, ce qui l'avait rendu craintif. Au reste Haugwitz pensait que si Bonaparte peut avoir de l'argent de chez nous en gardant le pays, il ne le laissera pas aller, mais si ce n'est qu'en lui accordant la liberté qu'il peut obtenir des millions, alors il sera traitable (de Erfprins aan de Prinses, Berlijn 15 April 1800). — „Une absence de Haugwitz ayant empêché Spaen de le voir encore et de lui remettre la lettre de van der Goes, il n'y a rien de nouveau à mander" (de Erfprins aan de Prinses, Berlijn 6 Mei 1800).

2) H. A. — Uit Berlijn.

3) Archief-Fagel. — Uit den Haag.

cour de Berlin) que les troupes françaises ne pourront rentrer dans la République, toute la restauration pourra s'arranger facilement: qu'il depend de la cour de Berlin et du gouvernement anglais de s'entendre là-dessus, et d'en faire des conditions ou articles secrets; mais que pour les gouvernans actuels, quoiqu'ils sentiraient bien les suites de la neutralité, savoir le renversement du gouvernement actuel et le rétablissement du Prince d'Orange, on ne doit pas les consulter là-dessus, ni exiger qu'ils s'expliquent sur ces points dans un moment et des circonstances où les mieux intentionnés ne pourraient le faire sans se risquer, et cela sans aucune utilité, puisque le but pourra également être atteint sans eux dès que le gouvernement anglais et la cour de Berlin sont d'accord.

Quant aux dispositions de la France pour consentir à la neutralité, il m'a dit que ses informations étaient tantôt plus tantôt moins favorables, mais qu'il croyait qu'on pourrait améliorer beaucoup ces dispositions, en employant environ un million de florins pour gagner certaines personnes; que nommément une bourse, par exemple d'un million de livres de France offerte à Madame Bonaparte, une autre de moitié à Talleyrand, et une troisième d'un quart à Sémonville (tous payables après que la chose aurait son effet) pourrait infiniment faciliter le succès; que le gouvernement batave n'avait pas les moyens pour faire cette manœuvre, mais que peut-être l'Angleterre pourrait s'en servir par le canal de la cour de Berlin.

J'ai cru devoir vous écrire tout ceci, afin que vous puissiez en faire tel usage que vous jugerez à propos.

Pour le présent le gouvernement n'a ni la volonté ni le pouvoir de faire des arrangemens pour faciliter les descentes qui pourraient être entreprises. J'ajoute ceci parce qu'il paraît qu'on prend des informations sur ce sujet.

Vous saurez déjà, lorsque celle-ci vous parviendra, la perte que nous venons de faire du conseiller-pensionnaire van de Spiegel. Quoiqu'il fût assez mal, on n'avait pas cru sa mort si prochaine.

834. DE PRINSES AAN DEN ERFPRINS, 13 Mei 1800 [1]).

Vous aurez compris par ma précédente [2]) que depuis la lettre de Mollerus dont vous reçûtes copie, lord Grenville regarde l'affaire de la négociation de Spaen comme tombée, et vous conviendrez avec nous que cette idée de neutralité complète avec l'assurance de conserver les gouvernans actuels en Hollande ne peut prendre son origine que dans le désir personnel des Directeurs de conserver leur place; tout ce qu'ils ajoutent de l'impossibilité de la chose, en insinuant que leurs dispositions sont moins mauvaises qu'elles ne paraissent, n'est que pour nous jeter de la poudre aux yeux, et nous faire travailler en faveur d'une neutralité favorable à la France et à l'intérêt des Directeurs, mais sur ce point on ne nous trompera pas, et quand nous le serions, le ministère brittannique y voit trop clair et y est trop intéressé pour s'y prêter. Je suis curieuse toutefois quelle réponse Haugwitz y fera, et s'il en communiquera quelque chose ici. Avez-vous vu la lettre de van der Goes?

1) H. A. — Uit Londen.

2) Van 9 Mei (uit Londen) met copie van den brief van Mollerus en copie der informatie van dien dag van Hendrik Fagel (hiervóór, bl. 1111).

835. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 13 Mei 1800 [1]).

. . . . . Haugwitz a vu le Roi, lui a fait son rapport, et m'a dit, hier que je passais chez lui, que son intention avait été de faire appeler Spaen aujourd'hui pour l'informer des intentions du Roi, qui sont que le Roi est très disposé d'intervenir pour aider à procurer la neutralité à la Hollande, et de négocier à cet effet avec l'Angleterre et la France, et que le Roi est prêt à s'ouvrir sur cette matière à l'Angleterre, étant persuadé que celle-ci recevrait favorablement ses communications, mais que le Roi ne pouvait faire les premières démarches vis-à-vis de la France, ignorant parfaitement ses vues à cet égard; que par conséquent avant toute chose le gouvernement batave devait sonder la France à cet égard et y aplanir les difficultés, ce dont le Roi ne pouvait se charger. Il est sous-entendu par ceci de s'arranger pour l'argent que le pays devrait payer, soit au premier Consul, soit à ses employés, pour obtenir leur consentement. Sur la demande que je lui fis s'il ne jugerait pas convenable que le ministre du Roi à Paris fût autorisé à appuyer les démarches qui seraient faites par les Bataves, en énoncant que le Roi désirait leur neutralité et était prêt à entrer en matière sur cette affaire, il me dit qui le Roi l'ayant autorisé à entrer en négociation, il était à même de donner de pareilles instructions à Sandoz-Rollin, et les lui enverrait [2]), mais qu'il conseillerait à Spaen de retourner au plus vite en Hollande, pour que de là on mît de la promptitude à entamer la négociation en France. M'étant ensuite entretenu avec lui au sujet da la constitution qui serait établie dans la République, et remarquant que les conditions sur lesquelles Spaen lui avait dit que nous avions lieu de croire que l'Angleterre insisterait étaient le rétablissement du Stadhoudérat dans la Maison d'Orange et dans la personne de mon Père, nous eûmes une assez longue discussion s'il serait à propos de mettre ceci en avant vis-à-vis de la France, ou d'attendre qu'elle en parle d'elle-même et, en se bornant à parler uniquement de la neutralité, de passer sous silence l'article du gouvernement. Haugwitz était d'opinion qu'il valait mieux ne pas donner soi-meme lieu à des difficultés, et que si une fois on obtient la neutralité et le départ des troupes françaises, ainsi que l'occupation de quelques places par la Prusse, il ne pouvait manquer de s'en suivre que le gouvernement actuel dût faire place à celui dont il serait convenu avec l'Angleterre, ou que le vœu de la nation établirait. Maintenant il faudra attendre le résultat de sa conférence avec Spaen qui doit avoir lieu aujourd'hui, et pour prévenir toute confusion, Spaen et moi nous sommes convenus qu'avant son départ il soumettrait à Haugwitz ce qu'il se proposait de dire à la Haye au sujet des intentions de ce cabinet, et des démarches à faire, et en ferait une espèce de verbal ou de mémoire, comme de la conférence avec lord Grenville. Je ne puis pas encore me flatter que cette affaire aura une heureuse issue, et le point de la constitution sera toujours la difficulté, qui me semble ne pouvoir manquer d'exister. Reede est entièrement informé par Haugwitz

---

1) H. A. — Uit Berlijn.

2) „C'est du 5 au 10 juin qu' Haugwitz attend réponse de Paris; jusque là on ne fera rien" (de Erfprins aan de Prinses, 27 Mei 1800). — De Erfprins vertrok uit Berlijn 31 Mei; hij was 20 Juni bij zijn ouders.

de ce qui se traite, et désire beaucoup être employé dans cette affaire .....
Stamford qui est au courant de tout ceci, ne paraît pas espérer une fin favorable, mais il est fort content du personnel de Spaen. J'oubliais de dire que Haugwitz me dit positivement que le Roi procurant la neutralité à la Hollande, garantirait celle-ci et que pour lors sur les bases convenues il devrait la maintenir sur le même pied que les Etats derrière la ligne de démarcation, c. à. d., si cela est nécessaire, par les armes.

836. CAREL VAN LYNDEN AAN DEN ERFPRINS, 13 Mei 1800 [1]).

Ik ben eergisteren in stilte naar Brantsen geweest, die mij op 't stuk van het faciliteeren *casu quo* van eene landing door het gouvernement het volgende heeft geantwoord: dat hij gelegenheid gehad had zich ondershands daarnaar te informeeren, doch dat het antwoord geweest was, zulks onmogelijk te zijn: dat zij het niet kunnen doen en ook niet durven wagen uithoofde der omstandigheden waarin zij zich bevinden met de eerste en tweede kamer; bij een landing hangt toch alles af van den Franschen commandant; maar dat zij voor het project waarover nu gehandeld wordt alles willen opzetten; dat zij ook daartoe insteerden dat van onzen kant zooveel mogelijk medegewerkt werd, en dat men niet genoeg kon aanraden daar spoed mede te maken, vermits bij de verandering in Juli het te vreezen is dat, daar er verscheidene moderaten uitgaan, er niet dan violenten in de plaats zullen komen, wijl de moderaten, ziende niets goeds te kunnen uitvoeren, tot principe genomen hebben de zaken te laten drijven, en verscheide, die gekozen zouden kunnen worden, gedeclareerd hebben zulks te zullen weigeren, en zich liever aan alles te zullen submitteeren dan aannemen. Vervolgens (dan van dit artikel heb ik mijn woord van eer moeten geven aan niemand wie hij ook zij als alleen aan Uwe D. H. kennisse te geven, hetgeen aangenomen hebbe), had van der Goes gezegd dat zij zich zouden chargeeren met den afkoop van Frankrijk; doch dat er drie particuliere personen waren die geld moesten hebben; dat dit laatste door Engeland gedaan moest worden. De namen had Brantsen niet wel kunnen lezen; hij meende den naam van Sémonville onder dezelve herkend te hebben.

837. EEN ONGENOEMDE AAN STAMFORD, 14 Mei 1800 [1]).

Le voisinage où je suis de mon ancienne demeure me donne les facilités d'y venir, et de revoir mes anciennes connaissances; je les ai retrouvées dans une apathie léthargique, dont j'aurai bien de la peine à les tirer. Les sources dont je faisais usage, sont ou éteintes ou dispersées. Voici ce que j'ai pu tirer sur l'état de la Hollande: le peuple et le gouvernement sont persuadés que la guerre tire vers sa fin, et que le régime qu'on a détruit finira par être rétabli. Cette persuasion fait qu'on n'y fera aucune démarche favorable aux Français, et de même aucune entreprise pour secouer le joug qui opprime les Bataves;

---

1) H. A. — Uit Elten. — Brantsen is de raadsheer.
2) F. O., Foreign various 322 (papieren van Stamford). — Uit Huthum bij Emmerik. — Iemand uit de Graafschap dus?

on attendra tout du tems et des événemens. Ceux qui sont à la tête du gouvernement et de l'armée sont bien sûrs de faire pour leurs personnes des conditions favorables, quand le moment sera arrivé. Un d'eux a dit confidentiellement: „nous tenons les clefs de la maison, et nous savons que l'on ne marchandera pas pour nous engager à les remettre."

Voilà pour l'avenir; quant au présent, un emprunt forcé et dont les fonds sont rentrés, fait aller la machine assez rondement: on paye bien les troupes et les employés du gouvernement, mais on serait hors d'état de faire aucune entreprise extraordinaire et qui exigeât quelque déplacement de troupes. Les ouvertures faites par les Français à cet égard en sont restées là, parce que le Directoire batave en a démontré l'impossibilité, à moins que la République française ne se charge d'en faire les frais. On peut donc regarder comme certain que le plan ne s'étend qu'à garantir les côtes d'une invasion, s'il plaisait aux Anglais de la renouveler. Jusqu'à la paix la Hollande restera tranquille, et attendra la sentence que les Puissances belligérantes prononceront contr'elle. On s'attend qu'elle sera douloureuse . . . . .

838. DE PRINSES AAN DEN ERFPRINS, 27 Mei 1800 [1]).

. . . . . Je regrette le digne Grand Pensionnaire du fond de mon cœur; j'ai connu son mérite rare, et j'avais en lui un vrai ami, mais vu l'état de sa santé il était à craindre que ses facultés ne diminuassent, et qu'il ne pût servir sa patrie comme autrefois, et alors il serait tombé dans un si triste état, que pour lui-même sa mort n'est pas un malheur; d'ailleurs sa piété et sa vertu nous assurent qu'il a échangé sa vie pour une meilleure. Je sais la triste situation dans laquelle il laisse sa nombreuse famille, et j'ai tout lieu de compter qu'on y aura égard ici, et que la générosité de ceux qui voulaient lui assurer une existence aisée restera la même: ils ne retireront point leur protection de la famille après sa mort, aussi en ai-je pu donner la promesse au fils qui m'en a écrit en m'annonçant la perte irréparable qu'il venait de faire. On pousse même la condescendance jusqu'à demander des détails sur les individus qui composent la famille afin d'y proportionner les bienfaits, et sur cela aussi j'ai demandé des éclaircissemens. Le fils vous dira tout cela peut-être, et vous chargera des papiers du défunt qui sont à Lingen, et qui nous concernent; j'espère que vous les porterez s'ils ne sont pas trop nombreux pour vous embarrasser . . . . .

839. MOLLERUS AAN HENDRIK FAGEL, 28 Mei 1800 [2]).

J'espère que vous aurez bien reçu mes lettres du 21 avril et 12 mai. La dernière que j'ai de vous, est du 7 avril [3]). Venant d'être informé dans le

1) H. A. — Uit Hampton Court.

2) Archief-Fagel. — Uit den Haag.

3) Daarna had Fagel hem nog geschreven 18 Mei (archief-Fagel), met bericht dat Lord Grenville over zijn schrijven van 21 April oordeelde gelijk hiervóór, bl. 1111 is medegedeeld. — De briefwisseling Fagel-Mollerus ging, tenzij er bijzondere gelegenheid was, via Altona.

moment qu'il y a une occasion sûre pour vous faire parvenir celle-ci, j'en profite pour vous faire part des nouvelles qui sont venues ici depuis deux jours de Spaen, qui se trouve à Berlin. Etant déjà parti il y a plus de cinq semaines, tous ceux qui savent quelque chose de sa besogne étaient surpris de ne pas entendre un seul mot de lui. Surtout cela impatientait van der Goes, qui paraît toujours s'intéresser beaucoup, et de bonne foi, à ce que cette affaire puisse prendre une bonne tournure. J'avais en attendant reçu le 21 de ce mois une lettre du Prince héréditaire du 13, qui me marquait qu' apparemment Haugwitz conseillerait à Spaen de retourner ici au plus vite pour informer van der Goes et le Directoire des sentimens de la cour de Berlin sur l'affaire de la neutralité. Le Prince héréditaire ajoutait, qu'il n'était pas encore à même de m'en dire beaucoup, mais que préalablement il croyait que Haugwitz conseillerait au Directoire de sonder de la manière qu'il jugerait le plus convenable les dispositions à Paris sur cet article, la cour de Berlin désirant d'avoir une connaissance préalable à cet égard avant de se montrer, quoique son ministre à Paris en serait prévenu et même chargé de donner à connaître qu'on serait charmé d'y contribuer; — qu'une semblable ouverture faite mettrait la chose en train, et qu'on pourrait juger de la manière dont la chose serait prise, si on pourrait espérer quelque succès. Que la constitution, étant une fois là et débarrassé de troupes françaises, s'arrangerait, et qu'il conviendrait de ne pas parler de *cela* pour le moment un seul mot au gouvernement français, du moins si on n'en faisait point mention de son côté. Après cela van der Goes m'a communiqué avant-hier une lettre de Spaen reçue le matin, qui ne dit mot de son retour, mais confirme qu' Haugwitz avait donné l'assurance des bonnes dispositions de la cour de Berlin, mais que le Directoire devrait faire la proposition de la neutralité au gouvernement français, en faisant voir qu'on voudrait bien payer cette neutralité; que la cour de Berlin ne pouvait se charger de proposer ce moyen de leur part, mais que pour le reste il appuyerait la demande de la neutralité. Apparemment on aura chez vous les mêmes informations de Berlin, et peut-être bien plus précises; mais à présent je vais ajouter ce que van der Goes m'a dit sur cela et a répondu à Spaen, savoir que lui van der Goes d'après l'autorisation du Directoire (les deux chambres n'y étaient point mêlées) ne cessait de faire à Paris, et chez celui qui se trouve ici de la part du gouvernement français, des instances pour la neutralité. Il m'a fait part de sa correspondance confidentielle avec Schimmelpenninck sur cet objet; que nommément on faisait l'offerte de quelques millions, fût-ce d'une vingtaine, et qu'on tâchait aussi de faire valoir l'offerte d'une bourse aux personnes nommées dans ma dernière; qu'ainsi on faisait de leur côté tout le possible pour faire goûter la chose à Paris, mais qu'ils n'osaient se flatter du succès, si la cour de Berlin ne voudrait se montrer, et que c'était pour cela qu'ils s'étaient adressés à lui; que si la cour de Berlin ne jugeât pas à propos de faire cela, ils devraient abandonner le projet et le sort de la République aux circonstances.

Vous voyez donc que nous ne sommes pas beaucoup avancés, et effectivement si la cour de Berlin ne se montre pas avec énergie, nous ne pouvons pas nous flatter de voir finir nos souffrances par ce moyen, et par toute cette besogne sur la neutralité, qui sans cela serait bien à désirer, bien entendu toujours qu'elle fût bien garantie et clausulée, de manière qu'on pourrait être assuré des suites qu'elle aurait pour le rétablissement des choses dans la République.

Van der Goes paraissait avoir des informations, que le gouvernement français et la cour de Berlin n'étaient plus si bien ensemble; et qu'au contraire cette dernière se rapprochait de plus en plus de la Russie . . . . .

L'ambassadeur Brantsen a passé quelques semaines ici: il paraissait chargé de la part de quelques amis en Gueldre de prendre des renseignemens, qui avaient entre autres en vue le cas d'une descente dans la République. Je ne puis croire pourtant que dans les circonstances actuelles on s'en occuperait sérieusement. Il a parlé beaucoup avec van der Goes et Haersolte. Il était informé aussi de la besogne de Spaen par ceux de Gueldre, à qui Spaen en avait fait la confidence. Il me paraît assez bien disposé . . . . .

On est curieux de savoir qui remplacera le Directeur van Hooff, mais à ce qu'on dit le choix n'est pas encore fixé.

840. VAN SPAEN AAN DEN ERFPRINS, 3 Juni 1800 [1]).

Les victoires des républicains ont une influence visible sur les nouvelles que M. van der Goes me mande. Les Bataves offrent sans interruption des millions à Buonaparte, mais sans le moindre succès. Buonaparte enivré de gloire rejette jusqu'à présent leurs propositions. La nouvelle des avantages obtenus par les Autrichiens le feront bientôt changer de ton. Le projet d'admettre un prince de la maison de Prusse paraît être entièrement abandonné, au moins à ce que M. van der Goes me mande. Au cas que la France ne fût pas éloignée de consentir à la neutralité de la République, et qu'on remarquât que la cour de Berlin n'y donnât pas l'activité et ne montrât pas l'intérêt que la chose exigerait, alors V. A. S. veut-Elle que l'on abandonne le projet, ou que de concert avec le gouvernement batave l'on cultive ces bonnes dispositions de Buonaparte? V. A. S. à ce qu'Elle a bien voulu me confier a des moyens en cas de réussite de faire observer la neutralité par les troupes qu'Elle prendrait à sa solde, et l'intérêt de l'Angleterre ne fait pas craindre de sa part de grandes difficultés . . . . . [2]).

841. DE PRINSES AAN HENDRIK FAGEL, 6 Juni 1800 [3]).

Nous vous sommes bien obligés, le Prince et moi, de la communication de la lettre de M. Mollerus que je restitue ci-joint; son contenu nous paraît très curieux, et nous croyons aussi qu'il doit être communiqué à lord Grenville. Le contraste est certainement très frappant entre l'excès de la misère dont on se plaint et l'état de dénuement complet dans lequel on représente la Répu-

1) H. A. — Uit Berlijn. — Over het vertrek van den Erfprins uit Berlijn zie hiervóór, bl. 1114 noot; hij was van begin Juli tot October op het eiland Wight bij de Hollandsche brigade (vgl. de Bas, *Prins Frederik* II, 260).

2) „Sandoz a insisté très énergiquement pour la neutralité de la République; Talleyrand a répondu avec réserve, mais a écrit de concert avec Joseph Bonaparte au premier Consul afin de l'intéresser en faveur du projet. Voilà en détail ce que M. van der Goes me mande. Quoiqu'à différentes reprises j'ai sollicité une entrevue à M. de Haugwitz, je n'ai encore rien appris de sa part" (van Spaen aan den Erfprins, 21 Juni 1800).

3) Archief-Fagel. — Uit Hampton Court. — De medegedeelde brief van Mollerus is die van 28 Mei.

blique, et les 20 millions qu'on offre en même tems à la France. Si en les acceptant elle accordait cette neutralité, je ne serais pas étonnée que le premier usage qu'on en ferait, serait de demander à l'Angleterre de suppléer au déficit de la caisse, et de payer l'armée et la marine. Je suppose au reste que van der Goes doit s'être mal expliqué lorsque Mollerus a écrit que l'on ne pouvait fournir pour *les bourses* avec lesquelles on voulait acheter les personnages prépondérans à Paris, puisque sans cela il y aurait de la contradiction entre les deux lettres de Mollerus [1]). Par cette dernière il paraît clairement que van der Goes a déjà été autorisé de faire l'offre de ces *bourses*; qu'ainsi il avait les moyens de trouver aussi cet argent. Quoique Mollerus doit sentir combien cette offre de 20 millions doit faire peu fortune ici, et l'idée qu'elle fait d'abord naître, que la République n'est pas aussi épuisée qu'on le dit, peut-être qu'il ne serait pas mauvais, Monsieur, que vous profitiez d'une bonne occasion pour écrire à ce sujet à Mollerus [2]) en lui faisant connaître aussi qu'il ne subsiste aucune communication directe entre les cours de Londres et de Berlin par rapport à l'objet de la commission de Spaen, dont ni nous, ni le ministère anglais attend quelque suite favorable . . . . ,

Je ne pense pas que ce soit avec la connaissance de lord Grenville que l'ex-ambassadeur Brantsen s'employe à aplanir le chemin pour une descente, et qu'il est assez connu ici sans qu'il soit nécessaire de le faire connaître davantage; du moins je serais très étonnée que l'on n'ait pas appris à le connaître. Il ne serait pas impossible cependant que par la troisième ou quatrième main on reçoive ici par lui des informations sur l'intérieur, qu'il se ferait bien payer; et pour donner des nouvelles il est assez bon, comme nous en avons fait l'expérience pendant qu'il n'était qu'*émissaire* à Paris; vous vous souviendrez de sa correspondance avec le Pensionnaire [3]) et aussi avec M. Rouse.

842. HENDRIK FAGEL AAN LORD GRENVILLE, 22 Juni 1800 [4]).

I take the liberty to transmit to you, agreeably to the wish you expressed, an exact statement of the present situation of the late Pensionary van de

---

1) Inderdaad spreken de beide brieven van Mollerus elkander op dit punt tegen. — Carel van Lynden schrijft 25 Juni 1800 uit Elten aan den Erfprins, dat Engeland de bewuste drie „particuliere personen" moet betalen. Zoo Engeland het wil zal het door de handen van Schimmelpenninck te Parijs kunnen gaan, anders door Engeland's eigen agenten, „als men maar zeker is *casu quo* het geld van Engeland te zullen krijgen." Het Uitvoerend Bewind kan zich met die corruptiepenningen niet chargeeren, „daar er geen middel is die te verrekenen [!] Mij is verzogt dit ter kennisse van Uwe D. H. te brengen." — Blijkbaar zag het Bewind op tegen een herhaling der Eykenbroek-onthullingen.

2) „L'article qui déplait le plus au gouvernement brittannique et qui seul suffit à faire envisager ici la chose comme entièrement tombée, c'est celui de l'argent à payer par la République batave au gouvernement français afin d'acheter la neutralité. C'est là un arrangement auquel l'Anglettre ne donnera jamais les mains" (Hendrik Fagel aan Mollerus, Londen 28 Juni 1800); archief-Fagel).

3) *Gedenkstukken* I, 148. — Dat hij toen ook aan Rouse schreef vernemen wij hier voor het eerst.

4) F. O., Holland 59. — Uit Londen.

Spiegel's family, as we have just now received it from his son, who was here last year [1]). I hope you will find this account answer the purpose for which it is intended, and I shall be extremely happy whenever you will enable me to acquaint Mr. Duvelaer van de Spiegel who is waiting for my answer at Lingen, with such a determination on the part of government, as I have given him reason to expect from their generosity, and from the general assurance which your Lordship had already authorized me to give to Mr. van de Spiegel on this subject.

[Bijgevoegd het volgende stuk:]

The family of the late Grand-Pensionary van de Spiegel consists of his widow and eleven children, six daughters and five sons.

The eldest son and daughter have been married some years; the five remaining daughters are unmarried, and are actually with their mother at Ysselsteyn, a town near Utrecht.

Of the four remaining sons the eldest is Mr. Duvelaer van de Spiegel, who was in England last year. The next whose name is Adolph Westerwijk, and who is 21 years old, is now studying law at the college of Lingen, but would be very proper for the military line.

The two youngest, 16 and 14 years old, are with their mother and sisters at Ysselsteyn. Owing to their youth, no plan had yet been made for their future establishment in life.

Upon the appointment of the late Pensionary to his office, the States of Holland settled upon him a yearly pension of 8000 gulden (£ 730) to take place immediately on his laying down the office, and one of 3000 (£ 280) upon his children after his decease. The former, which has now been due 5 years, forms with the arrears of the Pensionary's salary, which were due to him at the moment of the revolution of 1795, but which never have been and never will be paid by the present Rulers, a sum of 50.000 Dutch gulden (£ 4500) which his widow and children would have the justest claim to, under any other but a revolutionary government.

The widow, it seems, would have no objection, if it should be judged necessary, to leave with her children a country where they have been so ill used.

Mr. Duvelaer van de Spiegel, in sending the above account, says that he makes no mention of himself, because if he should see his mother, and his brothers and sisters happy, he will have no wish to form for himself.

843. VAN SPAEN AAN DEN ERFPRINS, 6 Juli 1800 [2]).

Sans les événemens inouis arrivés en Italie, le projet désiré aurait eu un

1) De Prinses vermeldt diens aanwezigheid in een brief aan den Erfprins van 28 Mei 1799. Van de Spiegel liet toen door zijn zoon vernemen of de Engelsche regeering hem mogelijk een post in een der Hollandsche koloniën in de West zou kunnen geven. „Je ne l'ai pas goûté," schrijft de Prinses, „il vaut beaucoup mieux qu'il reste à portée de servir sa patrie si celle-ci en redevient digne . . . . . Lord Grenville lui a dit les choses les plus flatteuses sur son digne père, pour lequel il ne s'en est pas tenu à des paroles simplement; tout cela s'est traité dans le plus grand secret. et pour le moment on a fait tout ce que l'on pouvait. Les circonstances décideront pour le futur."

2) H. A. — Uit Berlijn. — Hiermede houden de brieven van van Spaen aan den Erfprins op.

heureux succès. L'on me mande de la Hollande que Buonaparte a dit qu'il y consentirait s'il était assuré que le gouvernement ne serait pas entièrement dévoué à l'Angleterre, et surtout n'aurait pas des vues inimicales envers lui. Je ne désespérerais pas d'amener le tout à une heureuse fin si V. A. S. fût à même par sa présence de diriger nos démarches, la crainte de me compromettre empêchant toute démarche ultérieure. Je n'ai aucun doute que le premier Consul, si les dispositions et la manière de penser de V. A. S. lui étaient connues, ne consentît à l'arrangement d'un gouvernement provisoire à la tête duquel se trouverait V. A., seul et unique moyen de sauver notre malheureuse patrie. La paix se fera entre l'Autriche et la France, l'Angleterre ayant encore infiniment de moyens ne la fera pas de sitôt; ainsi notre sort ne sera guère amélioré. Je prends la liberté de prier V. A. de me dire son opinion sur un pareil arrangement, si les circonstances permettraient encore de l'exécuter. Il y a plusieurs jours qu'on me manda la substance d'un discours tenu à plusieurs reprises par le Duc de Brunswic qui m'a paru être assez intéressant pour vous être communiqué, portant que la maison d'Orange ne rentrerait jamais en Hollande; que son attachement pour l'Angleterre était trop connu pour que Buonaparte pût jamais y consentir, et qu'ainsi le meilleur conseil qu'il pouvait donner était qu'on tâche de se débarrasser des Français et qu'alors on tire tout le parti possible des circonstances . . . . .

Le comte de Haugwitz me laisse depuis le départ de V. A. dans une parfaite ignorance sur ses démarches.

844. CAREL VAN LYNDEN AAN DEN ERFPRINS, 30 Juli 1800 [1]).

. . . . . M. de Spaen est revenu, il paraît que l'affaire pour laquelle il s'est rendu à Berlin a manqué; ou lui a donné des réponses vagues; on vacillait; je suppose qu'on ne lui aura pas tout dit, car d'après plusieurs indices il me paraît cependant que ce qui regarde le pays en question [2]) ne sera point un obstacle à la paix. Buonaparte reviendra peut-être, par la nécessité où il se trouve d'avoir la paix, au premier principe énoncé à la révolution, que la France ne voulait point faire de conquêtes. S'il le déclare, l'article des colonies ne sera plus difficile à arranger. Quoi qu'il en soit, il faut espérer qu'une *bonne* paix, reposant sur des bases assez solides pour que ce ne soit pas une simple suspension d'armes, mette fin aux tracasseries de toute espèce dont doit s'ensuivre la ruine totale de tout notre pays. La seule pêche du hareng fait pour le quartier de Maaslandsluys, où on calcule les habitans à 5000 âmes, une différence de circulation de numéraire de 5 millions par an, et ce n'est qu'un seul petit district et un seul article . . . . .

845. VAN HEECKEREN VAN ENGHUIZEN AAN DEN ERFPRINS, 5 Oct. 1800 [3]).

. . . . . Gisteren meldt Spaen uit den Haag, dat een van de Directeurs hem gevraagd had waarom Uwe D. H. of Hoogdeszelfs Heer Vader zich

1) H. A. — Uit Emmerik.
2) Frankrijk.
3) H. A. — Plaats niet aangegeven.

niet onder de hand aan den eerste te Parijs adresseerden: dat daar veel voor Uwe Hoogheden te doen was. Ik begrijp wel dat dit niet zeer aangenaam is, evenwel in deze tijden moet men dikwijls zaken doen, die zeer hard te verduren zijn. Al kan men daar al voor zich zelven niet toe komen, zoo helpt men somswijlen zijne goede vrinden, die het niet indifferent is, om eenige maanden vroeger of later gered te zijn, alzoo door de impositiën en grove boetens haar ondergang nabij is . . . . .

846. LORD GRENVILLE AAN HENDRIK FAGEL, 10 Oct. 1800 [1]).

Having had the opportunity to communicate with Mr. Pitt on the subject of the paper with you put into my hands respecting the family of the late Mr. van de Spiegel, I lose no time in communicating to you the result of what appeared to us to be most practicable and advantageous to them.

Mr. Pitt will recommand to H. M. to grant to the widow of Mr. van de Spiegel a pension of £ 500 during her life, and at her death to be divided equally between such of four younger sons, and five younger daughters as shall then be living, each of them to enjoy their share during his or her life respectively.

Application will immediately be made to the Duke of York to procure a commission in the army for the oldest of the three younger sons. If this can bo done (as I hope) on the British etablishment it will be probably more advantageous to the young man, but if the obstacles in the way of this are insurmountable, a commission can certainly be procured in the 60th regiment or in some other of the foreign corps in the King's service.

Mr. Pitt will undertake to place the second as a clerc in one of the Treasury or Revenue departments, where he may expect to rise by succession to a confortable provision, and I will myself allot to the youngest the first vacancy of the same sort that may arise in my own office in the Exchequer, when with proper conduct on his part his promotion will be certain to situations of considerate emolument.

There are other lines of life that might have opened themselves in this country to these young man, and in which the good wishes of the King's servants might have been useful to them. But these places seemed to offer a more certain provision, and on this account to be more eligible.

The early acquisition of English manners and language would be desirable if these ideas were adopted. If you think them likely to be acceptable, no time should be lost in taking the proper steps for carrying them into execution.

1) Archief-Fagel. — Uit Cleveland Row (Londen). — „Lord Grenville promet toujours que les arrangemens pour les jeunes van de Spiegel *se feront*, mais ils ne sont pas faits jusqu'ici, et quoique la pension de la mère est marquée sur la liste, le payement tarde aussi encore. Si cela traîne encore le greffier en parlera à M. Addington" (de Prinses aan den Erfprins, Hampton Court 26 Mei 1801). — In Febr. 1801 waren de zoons Adolph Westerwijk en Jacob Pieter te Londen gekomen. In Juni 1801 was noch de zaak van het pensioen, noch die van hun benoeming in orde. Fagel schreef toen hierover aan Addington („not having the honor of being personally known to you, I take the liberty to trouble you with these few lines"). In Juli 1801 schijnt de zaak in orde gekomen te zijn. Het blijkt echter dat Adolph Westerwijk niet bij 't leger kwam, maar op een bureau, aanvankelijk op £ 90 's jaars, „en dus onmogelijk om in een plaats zoo duur als het in Londen is, mede toe te komen", schrijft hij 20 Aug. 1801 aan Fagel. 't Was een postje bij de thesaurie.

847. „NOTE ENVOYEE AU DUC D'YORK par le Prince héréditaire d'Orange le 22 octobre 1800" [1]).

Lord Grenville a fait communiquer au Prince héréditaire d'Orange par M. Fagel, que le gouvernement voulant employer le corps de troupes hollandaises qui se trouve à la solde de l'Angleterre, avait résolu de l'envoyer en Portugal pour servir à la défense de ce Royaume menacé d'une prochaine attaque; qu'avant de faire à S. A. S. cette communication d'une manière officielle, on avait préalablement voulu l'en informer, et qu'on serait charmé d'apprendre si S. A. serait disposée à accompagner Elle-même ce corps de troupes; qu'on verrait assurément avec plaisir qu'Elle se mit à leur tête et qu'on était persuadé de l'utilité que sa présence pourrait avoir, et des services qu'Elle serait dans le cas de rendre, mais que comme on comprenait en même tems que le Prince héréditaire d'Orange pourrait être retenu par différentes considérations de nature à l'empêcher de prendre ce parti, on avait cru qu'il lui serait plus agréable d'être mis à même par cette communication préalable de s'expliquer avec une entière liberté sur cette matière.

Le Prince héréditaire chargea M. Fagel de répondre à cette ouverture en substance, que depuis le moment que le corps de troupes hollandaises avait passé au service de S. M. Brittannique, il avait fait tous ses efforts pour le dresser complètement, et le rendre aussi utile qu'il avait été en son pouvoir; que l'objet qu'il avait, comme de raison, principalement en vue, et qui devait naturellement lui tenir le plus à cœur, était de voir un jour ce corps, composé principalement de ses compatriotes, servir à la délivrance de sa malheureuse patrie; que s'il avait été question soit de cette délivrance, soit de la défense de la Grande Bretagne, le Prince héréditaire n'aurait pas hésité un instant à se dévouer tout entier à cet objet, et à passer par dessus toutes considérations qui auraient pu y être étrangères; mais que dans ce cas-ci l'objet auquel il paraissait que le corps allait être employé était pour S. A. S. d'un intérêt moins direct, et que plusieurs motifs personnels et majeurs relatifs à sa famille et à ses affaires particulières le rapelaient d'une manière instante en Allemagne, où il était déjà depuis quelque tems attendu; que cependant si le gouvernement brittannique attachait quelque prix à ses services, si l'on croyait que sa présence en Portugal pût y être veritablement utile, le Prince était encore prêt dans ce moment à faire à la cause publique et au service de S. M. Brittannique le sacrifice de toute espèce de considérations personnelles, mais que dans ce cas S. A. devait représenter qu'ayant commandé en chef l'armée de la République des Provinces-Unies durant les campagnes de 1793 et 1794 pendant lesquelles cette armée s'était trouvée réunie avec celles de l'Angleterre et de l'Autriche, Elle souhaitait qu'on pût prendre relativement à son rang des arrangemens qui ne la missent pas dans le cas de servir sous les ordres d'officiers au mérite desquels Elle rendait pleinement justice, mais qu'Elle avait connus il y a quelques années dans des grades de beaucoup inférieurs à celui qu'Elle remplissait alors, et même à ceux que ces mêmes officiers remplissent aujourd'hui; que si cette difficulté pouvait être levée en donnant au Prince héréditaire un rang supérieur

1) Archief-Fagel (afschrift).

(tel que celui de général d'infanterie, lequel il a eu depuis au service de L. H. P., et lequel rang pourrait être local et pour le continent d'Europe au cas qu'il y eût de la difficulté de la donner différemment), S. A. S. se déterminerait à se rendre Elle-même en Portugal avec sa brigade; mais que jusqu'à ce que ce point fût réglé, le gouvernement trouverait sans doute naturel qu'Elle suspendit sa réponse finale; que S. A. se persuadait au reste que dans le cas où Elle se verrait mise à même d'accompagner le corps de troupes hollandaises en Portugal, le gouvernement sentirait lui-même l'avantage qu'il y aurait à faire avec Elle des arrangemens pour améliorer l'organisation de ce corps et même pour l'augmenter; mais surtout que le gouvernement apercevrait la nécessité d'en faire en tout cas pour tenir ce corps au complet, vu que ce dernier objet demanderait plus de soins et de dépense que par le passé, à cause de la différence qu'il y a entre la destination principale et primitive pour laquelle les individus formant ce corps se sont jusqu'à présent engagés, et celle qu'ils vont avoir maintenant.

M. Fagel ayant rendu compte de cette réponse préalable du Prince héréditaire à lord Grenville, ce ministre l'autorisa à donner à connaître au Prince que lui-même et les autres ministres du Roi ses collègues ne pouvaient qu'applaudir au zèle et à la bonne volonté que S. A. manifestait en cette occasion; qu'il recevait sa réponse comme provisoire, et qu'avant de lui faire une communication officielle ultérieure d'après laquelle le Prince pût prendre une détermination finale, on lui communiquerait la liste des officiers généraux qui seraient employés dans cette expédition, aussitôt que la nomination en serait faite [1]).

848. J. MUNNIKS AAN DEN ERFPRINS, Dec. 1800 [2]).

. . . . . In 1797 heb ik, door tusschenkomst van mijn broeder den professor, met voorkennis van het Britsche ministerie, onder de directie van den heer D. B. van der Haer eene onderhandeling gehad met den gewezen staatssecretaris Lewe en anderen over den weg der redding van de Republiek, waarvan de gansche correspondentie aan het Britsche ministerie is overgezonden.

Deze handel werd voornamelijk afgebroken door de volstrekte vordering van den heer van der Haer om de oude constitutie strikt hersteld te zien, en in de middelen ten effecte van het ontwerp geen intercessie van zijne Pruissische Majesteit te employeeren, waartoe men van de andere zijde aandrong.

---

1) „Circumstances which it is too long to detail in writing seem to decide that the command in Portugal should be given to Sir James Pulteney, an officer unquestionably of distinguished merit and still in his profession. As I understood from you that the objections of the Hereditary Prince would particularly apply to his case, I fear we must renounce the hope of seeing His Highness employed with the Dutch troops, a circumstance which I confess I shall sincerely regret" (Lord Grenville aan Hendrik Fagel, 1 Nov. 1800). — „Puisque le commandant de l'expédition de Ferrol peut conserver l'entière confiance du gouvernement, je me félicite de ne pas me trouver dans le cas d'être mis en activité" (de Erfprins aan Hendrik Fagel, 1 Nov. 1800). — De Erfprins vertrok 20 Nov. uit Yarmouth, was 28 Nov. te Brunswijk en 6 Dec. te Berlijn.

2) H. A. — Uit Leer. — Bij brief van 8 Nov. 1800 had Munniks den Erfprins, ter vergoeding van zijne gedane opofferingen in het belang van het huis van Oranje, een plaats als intendant op de bezittingen van Z. H. in Zuid-Pruisen verzocht. — De Erfprins antwoordde met een verzoek om nader explicatie, waarop Munniks hem dezen ongedagteekenden brief schrijft.

Na eenige hierover gehouden briefwisseling met den heer Hammond te Londen, werd ik verzocht derwaarts over te komen; gelijk ik den 23 Maart 1798 deed, en na eenige conferenties met dien heer den 27 Maart de eer had Lord Grenville te onderhouden, waartoe ik bij het biljet, hierbij met n°. 1, werd geinviteerd [1]). Ons gesprek rouleerde o. a. over de middelen om de vijandelijke partij best tot rede te brengen, over de gebreken der constitutie, over eene attaque der Republiek, over het blokkeeren van Holland, wegnemen der Groenlandvaarders, scheepvaart der Oostzee, enz. Twee dagen later wierd ik gevraagd bij gemelden Lord, alwaar zich nog zes ministers bevonden. Ik beantwoordde verscheide vragen en had discoursen over gemelde punten, waarbij ik betreffende de redressen in de constitutie mij heb geëxpliceerd naar dezelfde principes als in de annexe copie-memorie sub litt. D. zijn vervat.

Bij die gelegenheid werd geconcludeerd, dat ik mijne correspondentie zou dirigeeren conform mijne geavanceerde ideeën; dat het blokkeeren van Holland zoude geschieden overeenkomstig mijne opgave; dat de attaque over Ameland en Schiermonnikoog zoude geschieden om zich van Friesland, Groningen, Overijssel en Drenthe tot aan het Zwartewater meester te maken, terwijl men met de vloot in Texel zoude opereeren; dat ik de preparatoire dispositie in het land te dien effecte zoude reguleeren, enz.

Met die regeling, en daartoe dienende gehouden nadere conferentie met Lord Spencer aan de admiraliteit, ben ik weder huiswaarts gereisd, onder bijgevoegde aanbeveling alles te beproeven tot relaxatie van de heeren van Rhoon en van de Spiegel. Dit laatste mij vervolgens bij herhaling aangedrongen wordende door den graaf C. Bentinck uit naam van gemeld ministerie, met bevel van geene middelen te ontzien, heb ik door Lewe, door den justitieminister [2]) en twee chefs, wier namen ik op woord van eer moet secreteeren, onder aandrang van den Franschen gezant door alle mogelijke moeite en middelen, en door de bijgevoegde intercessie van mijn voornoemden broeder en zijn crediet, eindelijk geobtineerd dat de relaxatie met een generaal decreet werd geëffectueerd.

Op den 18 Juni 1798 bracht de kolonel Ramsay mij den inliggenden brief met n°. 2 [3]). Bij de met hem gehouden conferentiën werd mij ten hoogste gedemandeerd de binnenlandsche dispositie ter begunstiging van mijn politieke principes te doen toenemen, en een project-manifest te communiceeren, zooals ik geloofde dat van het meeste effect konde zijn bij de landing; voorts werden mij gevraagd de legale bewijzen ter confiscatie van de Groenlandvaarders. Van het manifest heb ik de copie tot U. D. H.'s order, dan dewijl dezelve in een boek geschreven staat, heb ik het niet zoo spoedig, als deze post requireert, kunnen afschrijven. Ter beantwoording mijner communicatiën ontving ik bijgevoegden brief n°. 3. Ingevolge de order daarin vervat, moest ik verder bevorderen de preparatoire dispositiën bij de wel gedisponeerde chefs en voornaamste volksleiders, ten einde de insurrectie, en medewerking op het oogenblik der landing, in Friesland, Groningen, Overijssel en Drenthe volgens

1) De bijlagen zijn aan Munniks teruggezonden zonder te zijn gecopieerd en kunnen dus hier niet worden medegedeeld.

2) Hiervóór, bl. 362.

3) Vgl. hiervóór, bl. 342.

de vastgestelde gronden ten spoedigste tot het goede einde te kunnen brengen.

Ik heb successive van mijne vorderingen het ministerie bericht gegeven, en tevens voorgedragen dat de noodzakelijke vermeerdering van macht van het Erfstadhouderschap in U. D. H.'s Huis op geen vasten voet konde worden gebracht dan door de regeering van Groot-Brittannië met hare victorieuse wapenen, aangezien het strijdig was met den eed van Z. H. op de oude constitutie, hetgeen bij de chefs der revolutie ook werd erkend.

Eindelijk kwam 19 Juli 1799 de generaal Don bij mij te Varel [1]). Ik besoigneerde twee dagen met Z. Ed. gaf van alles wat hij begeerde de gedetailleerde plans, en concludeerde dat ik binnenslands de gereguleerde schikking ten effecte zou brengen, en van dag tot dag aan den generaal zoude communiceeren indien er veranderingen mochten komen; en dewijl de landing, waarbij ik Z. Ed. zoude vergezellen, met 4000 man zou geschieden, gelastte Z. Ed. mij de daartoe noodige schepen, ten einde de troepen naar de gedesigneerde landingsplaatsen te transporteeren, in gereedheid te hebben. Ik spaarde geld, crediet noch moeite om daaraan te voldoen [2]), en zooras ik deze schepen gereed had, gaf ik bericht aan den generaal, terwijl ik inmiddels met het beste succes in Friesland, Groningen en Overijssel, gelijk ook in Amsterdam, de dipositie maakte, dat zij op het oogenblik dezer landing van Don en mij, en der publicatie van een manifest dat naar hun genoegen was, zich zouden overgeven ten einde de constitutie door Engeland te doen reguleeren overeenkomstig mijn plan. Ik heb de eer, de order om met Don te handelen hierbij te voegen sub n°. 4.

Ondertusschen werd de landing bij Texel volbracht, doch niet naar het plan over de eilanden. Hiervan was het effect dat ik, mijn broeder en allen die wij in deze zaak hadden gewikkeld, gesuspecteerd werden, te meer, omdat het plan gelijk het voorkwam in het manifest der Texelsche landing in geenen deele overeenstemde met het door ons gearresteerde, en de ware wel geïntentionneerde vrienden van U. D. H.'s Huis zich nu terughielden, alzoo er geen effect ten goede van was te voorzien. Er kwamen nog verscheide zaken bij die deze bekommering vermeerderden. Ik had mij gevleid Uwe D. H. van een en ander te Leer in persoon opening te zullen kunnen geven, doch zulks werd geprevenieerd en ik bleef van die eer verstoken.

Er bleef mij dus niets over als direct aan het ministerie te schrijven, gelijk ik deed met gelukwensch over het voorloopig behaalde succes, en ernstige waarschuwing dat al het verdere vruchteloos zoude afloopen zoo er geene diversie werd gemaakt met de troepen te zenden en te doen ageeren conform ons gearresteerde plan.

Het niet opvolgen van dezen raad, en de retraite van den Helder, determineerden mij vervolgens om aan den heer Hammond, ter mededeeling aan Lord Grenville, eene memorie te zenden hierbij sub. Litt. D [3]), waarop ik heb terug ontvangen den brief annex met n°. 5 [4]). Volgens den inhoud

1) Hiervóór, bll. 378, 388.

2) Hiervóór, bl. 389.

3) Ongetwijfeld ons n°. 393.

4) In *Frontiers of Holland* 4 geen minuut van een antwoord aan Munniks aangetroffen hebbende, meende ik op bl. 440 tot de conclusie gerechtigd te zijn dat hij zonder antwoord gelaten was. Hieruit echter moet men opmaken dat er toch een is gezonden.

van denzelven heb ik allen ijver aangewend om het plan binnenslands in stand te houden en de daaraan deelnemenden te augmenteeren; ja ik ben zeker dat wanneer door de intercessie van Zijne Pruissische Majesteit de geredresseerde constitutie voor de Republiek (op voorwaarde van daarbij te zullen genieten de neutraliteit) overeenkomstig den inhoud mijner memorie bij Frankrijk en Engeland kan worden gepresenteerd, de tegenwoordige chefs in de Republiek, onder een voorzichtige behandeling, nog er toe te brengen zouden zijn, om zich te dien einde tot Zijne Pruissische Majesteit te wenden.

Ondertusschen heb ik al het mijne blijmoedig gesacrifieerd, en tot hulp van die ongelukkige schippers (te Emden, enz.) hier een schuld van 1500 gulden genegotieerd, welker afdoening mij benauwt. Ik ontving 14 Febr. 1800 een brief van graaf C. Bentinck met n°. 6. [1]). Ik begaf mij direct op reis, vervaardigde de rekening volgens de origineele quitanties in een boek onder mij berustende, dan de restitutie en betaling zal mij nog geworden, en men schijnt zelfs nu zich te houden of er eenig misverstand in lag, volgens den brief sub n°. 7 . . . . .

849. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 20 Jan. 1801 [2]).

Ayant recherché dimanche une occasion pour recommander au Roi par le comte de Haugwitz les intérêts de la patrie et de la maison d'Orange, ce ministre me donna à connaître que déjà il y avait eu des explications à ce sujet avec la Russie, et que si l'Empereur avait voulu prêter l'oreille aux premières propositions du Roi pour la paix générale à l'époque où elles furent faites, ces deux puissances auraient conjointement fait des démarches pour obliger les puissances en guerre, du moins sur le continent, à entendre leurs représentations, ce qui ayant eu lieu justement avant la bataille de Hohenlinden, aurait prévenu tous les malheureux armistices du depuis et assuré une paix plus avantageuse à l'Autriche; mais que depuis l'Empereur Paul était entré dans un concert avec la Prusse; que celle-ci désirait s'entendre avec la France au sujet de la Hollande; qu'elle voulait faire d'abord des démarches pour obtenir le rétablissement de la maison d'Orange en Hollande, et que dans le cas que cela fût impossible, Bonaparte s'y refusant absolument, les deux puissances du Nord assureraient un dédommagement dans l'Empire; que déjà il avait été fait des démarches en France pour connaître les intentions du gouvernement au sujet de la restauration de maison d'Orange en Hollande et appuyer sur cet objet, et qu'on attendait sous peu la réponse du premier Consul, après la venue de laquelle il s'était proposé de demander au Roi la permission de donner connaissance de ce qui avait été fait en notre faveur. Après avoir remercié S. E. de cette communication je trouvai occasion de lui demander s'il était d'opinion qu'il fût convenable de faire auprès de la Russie quelque démarche de la part de mon père, à quoi il me répondit que la Prusse et la Russie allaient traiter des intérêts du Roi de Naples, du Roi de Sardaigne, du Duc de Wurtemberg et du Prince d'Orange; que le Roi de Sardaigne avait envoyé de suite M. de St. Martin

1) Blijkbaar met verzoek, zijn rekening bij de Engelsche regeering in te dienen.
2) F. O., Holland 60; „communicated by M. Fagel". — Uit Berlijn.

et le Duc de Wurtemberg le général de Nicolaï à Berlin pour remercier le Roi de ses intentions favorables et s'y recommander, et que de même le cas pourrait avoir lieu où il serait nécessaire que nous fissions une démarche vis-à-vis de la Russie. M'ayant demandé ensuite si elle aurait lieu par mon père ou par moi, et lui ayant représenté que je ne pouvais rien faire sans la connaissance et les ordres de mon père, le comte de Haugwitz m'a chargé de demander de sa part que mon père voulût m'autoriser à faire en son nom vis-à-vis de la Russie les démarches requises pour augmenter les dispositions favorables de S. M. Impériale, et les entretenir, afin que le cas existant il ne soit pas nécessaire d'écrire encore à Londres et prévenir ainsi la perte du tems [1]). Le comte de Haugwitz doit avoir communiqué ma conversation au baron de Krudener, car celui-ci se trouvait chez le ministre quand j'en sortis, et il vint de là même chez moi pour me faire une visite, qui ne fut à la vérité que de politesse, mais qui m'obligea à passer également chez lui. Je me flatte de n'être pas allé trop loin en prenant une occasion pour témoigner au baron de Krudener le prix que nous attachons aux assurances que l'Empereur a données précédemment de pendre nos intérêts à cœur, et pour nous recommander à sa bienveillance.

Le soir à la cour me trouvant près du général Beurnonville, celui-ci parut me rechercher, ayant déjà plusieurs fois approché ceux avec qui je parlais pour donner par là occasion à une conversation que je suis informé qu'il désirait. J'ai cru ne pas devoir l'éviter et ai fait par là sa connaissance. Cette conversation commença par des lieux communs, mais Beurnonville chercha toujours à l'amener sur la Hollande et sur le séjour qu'il y avait fait et sa conduite vis-à-vis du bon parti, et ce qui est singulier me disant toujours *votre pays*. Quant à moi je cherchai à n'être pas obligé de rien dire qui pût me compromettre ou m'embarrasser, et tournai de suite la conversation sur les événemens de la guerre, même de celle d'Amérique, où Beurnouville a servi au Cap et à Trinconomale sous le bailli de Suffren, ainsi que de la présente guerre. Il me dit à cette occasion que la paix avec le Roi de Bohême et de Hongrie était comme conclue et que pour le reste la France conservant la rive gauche du Rhin ne s'en mêlerait que pour contenter les autres, et qu'elle favoriserait tout ce que la Prusse et la Russie désireraient: qu'elles n'avaient qu'à parler pour cet effet, s'expliquant d'une manière qui me faisait presque croire à la possibilité que ces deux puissances insistant là-dessus il y aurait moyen de travailler à rentrer en Hollande, ainsi que le prétendent nos amis de là qui me l'écrivent depuis quelque temps. Depuis cette conversation il m'est revenu que Beurnonville a dit pour que cela revînt, qu'il avait dans ses instructions une autorisation de négocier avec nous d'une manière favorable sur les intérêts de la maison, si nous étions bien avec la cour de Berlin . . . . .

---

1) Bij brief van 14 Febr. aan de Prinses zendt de Erfprins den brief over dien hij den 10den op aandrang van Haugwitz aan den Keizer van Rusland geschreven heeft. Het is een aanbeveling van de belangen van het huis van Oranje in algemeene termen, waarop door Paul een even algemeen antwoord werd gegeven, overgezonden door den Erfprins bij brief van 14 Maart aan de Prinses.

850. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 2 Febr. 1801 [1]).

Il m'a été impossible de pouvoir éclaircir jusqu'à présent le propos au sujet des instructions de Beurnonville à notre égard, et quoique je saisirai la première occasion pour le faire, j'ai lieu de supposer que le résultat n'en sera pas intéressant, puisque le lieu des négociations sera en ces circonstances plutôt à Paris qu'ici, et qu'en conséquence Beurnonville ne sera pas celui par qui passeront les affaires. Le départ précipité de Kalitcheff [2]) donne plus de poids à cette opinion, et comme il ne passe pas par Berlin j'ai lieu de supposer qu'on n'est pas entièrement instruit de toutes les vues dans lesquelles il se rend en France. Quoi qu'il en soit, le caractère violent de l'Empereur de Russie et l'empressement qu'il met à vouloir terminer les arrangemens que la fin des hostilités sur le continent de l'Europe entraîne à sa suite, font juger que nous touchons au moment du dénouement, et l'on s'occupe ici très sérieusement à débrouiller ce chaos. Aussi le comte de Haugwitz m'a infiniment pressé de me mettre en mesure de pouvoir soigner les intérêts de mon père en agissant d'après les circonstances, sans qu'il soit nécessaire d'attendre sur chaque point des ordres particuliers, à quoi je me suis refusé pendant longtems, mais les circonstances devenant extrêmement pressantes, et espérant connaître assez les intentions de mon père pour savoir que dans les circonstances actuelles il ne pourrait qu'approuver une démarche par laquelle je recomanderais ses inrérêts au Roi et témoignerais à S. M. la confiance qu'il met dans Sa bienveillante protection, j'ai consulté Stamford sur le parti à prendre, et nous sommes convenus que je présenterais une note, dans laquelle je donnerais à connaître au Roi la confiance que nous mettons en lui, et qu'en remettant les intérêts de mon père entre ses mains ce serait d'après la connaissance de ses vues que je règlerais ma conduite, tâchant d'obtenir des explications sur la manière dont on peut espérer que les affaires s'arrangeront. J'ai dû effectivement présenter semblable note, et dans des circonstances pressantes comme les présentes j'ose espérer que mon père approuvera que là où je n'ai pas d'instructions du contraire, ou bien dans des cas pressans dans lesquels je ne pourrai sans perdre beaucoup de tems attendre des réponses de Hampton Court, je me conduise d'après les idées du Roi . . . . .

Les circonstances me font craindre qu'il faudra renoncer pour le présent au rétablissement des choses en Hollande et se rabattre sur le dédomagement à obtenir. Cependant je désirerais beaucoup de savoir si mon père veut avoir qu'on insiste sur le rétablissement, ou s'il se contenterait et préférerait le dédomagement, pour me régler en conséquence. Une chose principale ce sera de savoir si l'intention des puissances sera de laisser la République batave en son entier ou de la démembrer, et je me donnerai des peines pour en être informé, car dans le second cas il faudrait renoncer pour toujours à rentrer dans la République, mais dans le premier il serait possible tout en laissant

---

1) H. A. — Uit Berlijn.

2) „Vous saurez vraisemblablement déjà que M. de Kalitcheff va comme ambassadeur extraordinaire de l'Empereur de Russie à Paris. Il passe par Dresde et fait grande diligence" (de Erfprins aan den Prins, 31 Jan. 1801). — Vgl. Sorel VI, 108.

agir les puissances pour un dédomagement, de s'occuper à obtiner de l'une ou de l'autre manière d'avoir un pied dans l'étrier qui pût faciliter les moyens de rentrer ensuite en selle.

Ci-joint copie de la note en question.

[Bijgevoegd:]

„NOTE remise par le Prince héréditaire d'Orange à Berlin, le 31 janvier 1801".

. . . . . Les pertes que le Prince d'Orange a essuyées étant de différente nature, un des objets majeurs sera de connaître à quel point il est permis d'oser se flatter de la rentrée de la maison d'Orange en Hollande. Ce n'est point au soussigné à décider si la Prusse pût envisager comme un avantage qu'un prince de la maison d'Orange soit à la tête d'un gouvernement d'une République voisine, bien moins combien elle croira devoir insister sur ce que cette maison ne soit pas entièrement exclue de ce pays. Mais si dans ce moment elle y attache le même prix que dans des tems antérieurs et qu'elle fût déterminée à demander que le gouvernement français consente à ce que la maison d'Orange soit rétablie dans la République des Provinces-Unies, il serait du plus grand intérêt d'avoir des informations sur la manière la plus propre à parvenir à ce but, ainsi que sur celle dont la maison d'Orange pourrait y contribuer. Le rétablissement de la maison d'Orange en Hollande devant être d'un autre côte considéré comme une chose impossible et à laquelle il faudrait renoncer pour le moment présent, il ne serait pas moins intéressant de s'occuper du dédomagement qui pourrait lui être accordé, afin de l'indemniser des pertes énormes qu'elle a faites. Une ouverture à cet égard de la part de S. M. Prussienne serait extrêmement précieuse, vu qu'elle donnerait la liberté d'entrer en discussion sur cette matière, et en fixant la nature du dédommagement mettrait le soussigné à même de faire les démarches convenables d'après les vues qui lui seraient communiquées . . . . .

851. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 3 Maart 1801 [1]).

. . . . . Comme il est nécessaire de prendre un parti et que la paix de Lunéville rend les circonstances plus urgentes, je me vois dans la nécessité de devoir aller en avant pour prévenir que nous ne soyons entièrement frustrés, et toucherai ici les principes sur lesquels je crois devoir fonder ma conduite. La paix de Lunéville fixe le Rhin pour limite à la France en Allemagne et assure l'existence politique de la République batave, qui aura la liberté de se donner telle forme de gouvernement qu'elle jugera convenable, et est par le fait reconnue par toutes les puissances qui ratifient la paix d'Empire. Dans cette position des affaires la Prusse ne pourra interposer avec succès son influence pour obtenir le rétablissement de la maison d'Orange, et ce sera la France qui influera principalement sur la constitution que les Bataves se donneront, laquelle se refuse maintenant à consentir à la rentrée de la maison d'Orange. En conséquence l'objet du rétablissement en Hollande par les puissances doit être con-

1) H. A. — Uit Berlijn.

sidéré comme impossible dans le moment actuel, et s'occupant d'un dédommagement convenable les contingences futures pourront peut-être amener des événemens qui permettront de rétablir les anciens liens; de sorte qu'il parait que l'on doit principalement fixer l'attention sur les indemnités à obtenir. Par rapport aux dédommagemens qui pourraient être accordés au Prince d'Orange la Prusse sera à même de faire valoir ses intentions favorables, et même précédemment elle conclut à cet égard une convention avec la France et stipula pour dédommagement du stadhoudérat la dignité électorale avec les évêchés de Wurzbourg et de Bamberg, tandis que l'objet des pertes que la maison d'Orange avait souffertes en ses domaines et possessions particulières ainsi que les mobiliers etc. etc. serait indemnisé par la République batave. Cependant à l'occasion du congrès de Rastadt l'Autriche s'opposant à ce que la maison d'Orange reçût des possessions si près de ses Etats héréditaires, et vu l'éloignement des sujets wurzbourgeois et bambergeois de passer sous la domination d'un Prince protestant, l'on pense aux moyens de trouver ailleurs un objet d'indemnité qui fût également plus à portée des Etats héréditaires du Princes d'Orange, et MM. de Passavant et de Goertz jetèrent les yeux sur les duchés de Berg et de Westphalie, auxquels seraient joints d'autres districts qui pourraient former un équivalent des évêchés de Franconie.

Dans le moment présent où d'après les information reçues, la Prusse est invitée par la France et la Russie à faire le projet de partage de l'Empire, Haugwitz me parla sur les indemnités à obtenir pour la dignité du stadhoudérat héréditaire et me demanda de former un Etat des contrées que nous y croirions propres, énonçant l'opinion que le plus convenable serait de les choisir dans les environs du pays de Nassau. Il me nomma lui-même une partie du duché de Berg, le reste de l'électorat de Mayence, et donna à connaître qu'il n'était pas nécessaire d'être discret, tandis que dans la conversation il laissait peu d'espoir pour les indemnités de nos cousins. Me trouvant dans le cas de devoir former des demandes, je crus ne pouvoir mieux faire que de les baser sur ce qui avait déjà été discuté à Rastadt, et étendant nos prétentions de manière à pouvoir dédommager en partie nos cousins si ceux-ci devaient renoncer à en obtenir d'une autre manière, j'ai proposé de nous fixer les duchés de Berg et de Westphalie avec l'évêché de Paderborn, ainsi que le comté d'Altenkirchen et les restes de Trèves et Mayence à la droite du Rhin au dessous de Francfort, de plus cette ville et son territoire, ainsi que quelque bailliages hessois qui se trouveraient enclavés dans ces districts, mettant cependant en principe que ce fût du consentement et en indemnisant les possessions héréditaires, comme par exemple Hanovre pour Altenkirchen. Si ce dédommagement est accordé, mon père aurait un électorat suffisant pour en soutenir la dignité et il serait possible de céder aux autres branches les districts à recevoir principalement de ceux situés à la gauche de la Lahn. Dans le cas que le dédommagement demandé ne pût être accordé en son entier, j'ai proposé, pour y suppléer, d'ajouter la partie de l'électorat de Mayence au dessus de Francfort. Tout ce dont il a été question jusques ici ne concerne que l'équivalent pour le stadhoudérat, tandis que l'objet des domaines et possessions individuelles de la maison d'Orange sera traité à part, à quel égard des mémoires particuliers devront être remis, cet article devant être traité séparément et d'après les principes énoncés à Rastadt, ce qui aura vraisemblablement lieu à Berlin par le moyen d'une personne que

le gouvernement batave y enverra à cette fin, ainsi que je le marquais dans mon chiffre précédent [1]) . . . . .

Il existe encore une question très délicate sur la quelle je désirerais de connaître les intentions de mes parens. En supposant les arrangemens proposés comme agréés par les puissances, le sort de la maison d'Orange serait convenablement fixé en Allemagne et c'est tout ce qui pour le moment les puissances pourraient obtenir pour elle, mais les malheureux habitans de la République se trouveraient abandonnés et nos amis dans le pays à la merci du parti dominant. Il n'y a qu'un moyen possible qui pût mettre à même de les aider, et celui-ci ne se trouve qu'en tâchant de connaître les opinions de Buonaparte par rapport à la République des Provinces-Unies et de voir s'il est possible de l'engager à consentir à ce qu'indépendamment des arrangemens en Allemagne il y eût moyen d'obtenir de l'une ou de l'autre façon un emploi ou charge dans la République batave qui mette à même de pouvoir y être de quelque utilité et réunir les partis. Je suis très éloigné de pouvoir juger si semblable idée est possible, car rien n'ayant été fait à cet égard il n'est pas permis de former une opinion sur cette matière, mais je désirerais savoir si le cas étant trouvé faisable mon père pourrait ou voudrait se résoudre à rentrer de cette manière dans la patrie, ou quelles seraient ses idées et ses intentions à cet égard, tandis que peut-être dans les circonstances présentes l'Angleterre ne verrait pas semblable chose avec déplaisir . . . . .

Dans les circonstances actuelles où le sort de la maison doit etre bientôt décidé sur le continent je crois ne pouvoir songer à le quitter; . . . . . ma présence en Angleterre sans emploi actif serait très superflue. D'ailleurs je me flatte de voir arriver mes parens au continent quand la paix sera réglée définitivement, et si même ils ne peuvent se rendre directement chez eux [2]),

---

1) „Le comte Haugwitz m'a parlé confidentiellement sur le désir des Bataves d'avoir un ministre à Berlin, et a désiré que j'énonce à cet égard une opinion . . . . . J'ai avisé contre l'acceptation d'un ministre, en ce que par la reconnaissance publique du gouvernement batave, sans que l'objet de nos indemnisations aurait été arrangé, celui-ci deviendrait plus difficile à obtenir; . . . . . que par conséquent le moment pourrait être venu de s'expliquer sur ces objets, à quel égard une personne de confiance du gouvernement batave sans caractère public pourrait être admise à Berlin pour préparer les voies et convenir des points litigieux. J'ai lieu d'être assuré que c'est aussi de cette manière que le Roi a décidé la réponse à donner" (de Erfprins aan de Prinses, 28 Febr. 1801).

2) „Je suis persuadé que je serais exposé à beaucoup de désagrémens personnels si je me rendais au pays de Nassau avant que l'armée française et particulièrement l'armée gallo-batave eussent évacué l'Allemagne pour autant qu'elle est située à la rive droite du Rhin" (de Prins aan den Erfprins, Londen 6 Febr. 1801). — „Votre père ne croit pas pouvoir s'établir au pays de Nassau sans avoir au préalable renoncé formellement au Stadhoudérat et à ses autres dignités dans la République, ainsi qu'à toutes ses relations avec ce pays, puisque sans cela il court le risque que l'armée gallo-batave, qui peut y rentrer quand elle voudra, ne l'amène en Hollande ou en France pour lui faire rendre compte de son administration, en particulier des ordres qu'il a envoyés de Kew, et pour les traités qu'il a récemment conclus avec S. M. Brittannique pour les troupes et la marine hollandaise au service de l'Angleterre. Certainement si les Français ou les Bataves en prenaient l'idée, nous n'aurions pas les moyens de l'empêcher; ceci est une consideration très majeure, et je suppose que vous ne conseillerez pas que votre père se hâte de faire cette renonciation formelle, tant qu'on ne l'y oblige pas; et s'il s'y déterminait à présent pour vivre tranquille au pays de Nassau, la première consé-

Brunswic offre un lieu de séjour pour quelque tems, tandis que je dois recommander de penser aux moyens d'avoir en conséquence de la capitulation les troupes à la disposition si le dédommagement est assez considérable pour les entretenir.

852. DE PRINSES AAN DEN ERFPRINS, 6 Maart 1801 [1]).

. . . . . On m'assure que l'embargo ne sera pas levé, ni lord Carysford rappelé; on s'attend qu'il sera renvoyé. Il est impossible qu'à Berlin on ait mis une telle pièce au monde en réponse à la sienne si on n'avait pas l'intention de rompre, sur ce qui repose sûrement sur un grand plan de dédommagemens, pris Dieu sait où et sur qui. Très certainement nous n'y conniverons en aucune façon, et nous ne voulons pas des dépouilles d'autrui [2]), que d'ailleurs la France aura bien soin de ne pas laisser à la Prusse de distribuer. Je ne puis que répéter le conseil tant de fois donné: vous ne pouvez convenablement habiter Berlin dans la situation présente. Si tout votre ménage n'y était, je vous appellerais sur-le-champ auprès du chef de la maison d'Orange et de ses troupes. Je crains que le Roi s'opposerait au départ de Wilhelmine avec les siens, mais du moins vous pourriez visiter le pays de Nassau. S'il y avait une disposition chez Berlin de entendre encore avec l'Angleterre, peut-être vous pourriez-vous charger d'en parler de la part de la Prusse à Londres, mais je ne crois pas qu'on le veuille chez vous . . . . . Ici il n'y a qu'une voix sur conduite de la Prusse, et en réalité cela réunit les partis les plus opposés . . . . .

P.S. Comme je pense le plus à vous dans tout ceci, j'ajoute encore que peut-être pourriez-vous avoir une explication amicale, où vous diriez que le Prince d'Orange se trouvant en Angleterre avec les troupes hollandaises où vous appartenez, vous ne pouviez rester à Berlin en habitude avec bon œil, et pour cela préfériez une absence momentanée avec votre famille dans le pays de Nassau où vous attendriez le résultat de la crise et les ordres ultérieurs de votre père. Je trouve que l'honneur vous dicte ceci, que je préféré à l'intérêt, toujours précaire d'ailleurs de quelque côté qu'on se tourne, et je m'en rapporte aussi à Stamford qui d'ailleurs a fait des déclarations aux trois cours [3]) sur le déssistement du Prince d'Orange, qui aussi ne permettaient pas d'en revenir . . . . .

---

quence en serait vraisemblablement la cessation de tout ce que l'Angleterre fait pour nous et pour vos compatriotes. Ce serait donc de gaité de cœur nous mettre plus mal que nous ne le sommes" (de Prinses aan den Erfprins, 6 Febr. 1801).

1) H. A. — Uit Londen. — Bij brief van 14 Febr. had de Erfprins aan de Prinses over de moeilijkheden tusschen Engeland en Pruisen bericht (Noordsche liga): „Lord Carysford a remis une note concernant l'embargo mis en Angleterre sur les vaisseaux danois et suédois, à laquelle il n'y avait pas encore de réponse hier . . . . . P. S. Lord Carysford a reçu hier au soir la réponse du comte de Haugwitz. Elle est très forte et exige la levée de l'embargo sur les vaisseaux danois et suédois pour condition préalable d'une discussion et communication des articles dont les Puissances du Nord sond convenues, et qui doivent prouver qu'elles n'avaient point de but hostile, et s'il n'y est pas satisfait, la communication sera sur-le-champ interrompue."

2) „Je ne vois pas quelles instructions ultérieures je puis vous donner que de persister dans ce que je vous ai écrit plus d'une fois, que mon désir est de garder le pays de Nassau et de ne point dépouiller des possessurs légitimes de leurs états" (de Prins aan den Erfprins 5 Maart 1801).

3) In 1798 (*Gedenkstukken* II, 998).

853. D'YVOY AAN DEN ERFPRINS, 11 Maart 1801 [1]).

On paraît dans l'intérieur dans une ignorance parfaite relativement à l'issue des changemens qui paraissent s'annoncer. La nomination des consuls, dont je fis part par ma dernière, paraît avoir été annoncée prématurément. Voici ce que Aylva me mande en date du 6:

„Vous voulez toujours des nouvelles, et dans ce moment il y en a plus que deux pages ne pourraient en contenir, mais comme vous avez les gazettes et que par elles vous saurez le contenu de la lettre du pouvoir exécutif, je ne vous direz que ce qui se dit des circonstances. Le Directoire (d'après ces détails plus ou moins fondés) doit être diminué et reduit à 2 ou 3, on nomme l'ambassadeur actuel à Paris pour être un des premiers employés; le Corps législatif réduit d'un tiers, les agens de police, justice, économie et éducation, ainsi que les gardes bourgeoises supprimées, et les cours de justice, réintégrés dans leur entière administration. Tout le monde est frappé de voir cette proposition au moment de la négociation et avant l'époque de la paix générale. On assure que cela doit conduire à un rapprochement des partis et amener un meilleur état de choses . . . . ." [2]).-

854. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 17 Maart 1801 [3]).

. . . . . Je regrette infiniment que mon père ne croit pas pouvoir me donner des instructions positives, lesquelles je sens parfaitement ne sauraient être de nature à fixer exactement les objets qu'il voudrait obtenir à toute force, mais pourraient cependant être réglées sur les circonstances de l'Europe, auxquelles nous ne pouvons rien changer. L'existence future de la maison est un point qui semble devoir entrer en considération, et en tâchant de recouvrer ce qui a été perdu ou d'en être dédommagé l'on remplit un devoir vis à vis de ses descendans, qui auraient droit de se plaindre si volontairement on n'eût rien fait pour eux. Dans le moment présent il ne s'agit aussi nullement de fixer les principes sur lesquels l'état futur de l'Europe sera basé, mais de tâcher de tirer le meilleur parti des circonstances qui se présentent; puisque le principe des indemnités et sécularisations est adopté, le fond de la question n'est plus à discuter, mais de tâcher d'avoir un dédommagement, des pertes essuyées, ce qui sans cela serait donné à d'autres. Par rapport aux

1) H. A. — Uit Emmerik. — Bij een vorigen brief (van 7 Maart) had Yvoy bericht, dat volgens de geruchten er in den Haag een omwenteling had plaats gehad en Schimmelpenninck, Haersolte en van Swinden consuls der Bataafsche Republiek waren.

2) De Erfprins antwoordt, Berlijn 17 Maart 1801: „La nouvelle constitution qu'on paraît vouloir introduire offre une chance qu'on ne saurait à mon avis assez s'empresser de saisir pour tâcher de la faire tourner au mieux possible de l'Etat et des individus, fût-ce même avec exclusion de la maison d'Orange si malheureusement le cas ne pouvait être autre. Tout cela m'engagera probablement de me rapprocher du foyer des négociations autant qu'il sera possible, afin d'être plus près de la source où se forgent les projets. Je me propose à cette fin de me rendre au pays de Nassau sous prétexte de le visiter." — Bij brief van 21 Maart ontbiedt de Erfprins Yvoy naar Nassau ten einde hem daar eene zending op te dragen naar Parijs.

3) H. A. — Uit Berlijn.

affaires de Hollande il serait également bien heureux de savoir si mon père ne veut y rentrer que sur l'ancien pied ou bien s'il accepterait un établissement différent au cas qu'il fût possible à l'occasion d'un changement de constitution de le lui procurer. Mais pour cet effet le séjour d'Angleterre nuit infiniment, et il eût été à désirer qu'il eût pu finir en Allemagne, où d'ailleurs s'il m'est permis de le représenter le devoir appelle le Prince de Nassau pour veiller au bien-être de ses sujets que Dieu lui a confié, du moment que des intérêts majeurs ne nécessitent pas sa présence autre part.

855. DE PRINS AAN DEN ERFPRINS, 20 Maart 1801 [1]).

J'ai réfléchi avec toute l'attention dont je suis capable sur la situation actuelle des choses, et j'ai résolu de vous envoyer l'instruction que vous avez désiré avoir. J'y joins une note que je vous prie de remettre au Roi ou à son ministre des affaires étrangères . . . . .

Votre mère a vu l'instruction et est entièrement d'accord avec moi, et le Greffier l'a vue aussi et a revu la note ou le mémoire que j'avais dressé. L'on débite ici que l'offerte vous a été faite de la place de premier Consul; je vous plains si cette offerte a eu lieu et je souhaite qu'elle ne me soit pas faite. Je ne crois pas que je pourrais l'accepter; j'ai fait des sermens de maintenir la constitution et la souveraineté des Etats des Provinces et le maintien de la religion d'après le Synode de Dort. Dans la place de Consul je crois que cela ne pourrait se faire, ainsi j'aime mieux que vous le soyez que moi, mais je ne puis vous conseiller de l'accepter. Si vous devez n'être que l'exécuteur des volontés du premier Consul de France je vous le déconseille entièrement, mais si vous voyez jour à délivrer votre patrie du joug sous lequel elle gémit et de rétablir la paix et la bonne harmonie avec ce pays-ci, je ne puis vous blâmer de l'accepter . . . . .

[Bijgevoegd:]

„INSTRUCTION POUR MON FILS", 20 Maart 1801.

Il tâchera d'obtenir que l'on n'exige pas de moi de recevoir un équivalent pour les charges que j'ai occupées dans la République des Provinces-Unies sous la renonciation expresse que ni moi nie mes descendans ne serviront plus ce pays.

S'il est décidé que l'on puisse dans le moment présent récupérer les charges que j'ai occupées dans la République des Provinces-Unies, ou, ce qui est la même chose pour moi, si la République doit rester dans sa situation actuelle et être en effet une province de France, je crois pouvoir accepter un équivalent, mais il faut stipuler que cela ne sera qu'avec l'aveu des deux puissances qui ont garanti l'hérédité du stadhoudérat en 1788, savoir de l'Angleterre et de la Prusse. Je mets pour conditions qu'on ne me donnera point la dignité d'électeur et que je resterai Prince de Nassau et conserverai les Etats en Allemagne dont je suis en possession et que je ne recevrai ni n'accepterai les Etats ni aucune

1) H. A. — Uit Londen.

partie des Etats d'aucun Prince séculier sans son consentement volontaire et sans qu'il soit dédommage, et que si l'on me donne des Etats de quelque électeur, Prince ou autre membre de l'Empire ecclésiastique on ne troublera point le possesseur actuel dans sa possession et qu'il en jouira sa vie durante, mais que je serai le successeur eventuel, à moins que de son plain gré on ne puisse faire un accord avec lui pour qu'il abdique la régence du pays cédé en ma faveur.

Je ne veux pas être électeur parce que cette dignité après la chute de l'Empire germanique ou du moins la grande diminution qu'il vient d'essuyer ne me semble pas fort désirable, et que la constitution sur laquelle le droit de la maison d'Orange au stadhoudérat est fondé la rend incompatible avec cette charge, et que je ne veux pas mettre une barrière insurmontable entre le stadhoudérat et moi et ma postérité. Je voudrais aussi si cela était possible n'avoir rien au long du Rhin ni dans aucune situation qui me rend limitrophe de la République française, craignant d'avoir le sort du pot de terre voyageant avec le pot de fer si je deviens voisin de Buonaparte et à la frontière de l'Empire, mais je crains bien que cela sera au moins fort difficile si ce n'est impossible.

Je ne vois pas comment on pourrait faire l'acquisition de Francfort. Je crois que bien d'autres plus puissans que moi voudront l'avoir, et peut-être il est mieux pour le bien-être de cette ville et pour faire fleurir son commerce, que cette ville reste libre et impériale. Un Etat commerçant doit être libre et cette ville ne subsiste que par son commerce, cependant s'il est décidé qu'il n'y aura pas de villes impériales ma remarque au sujet de Francfort tombe et dans ce cas autant vaut que je l'aye qu'un autre.

Quant à Altenkirchen il me paraît qu'il n'en peut être question, le Roi d'Angleterre étant du chef de la Reine Caroline le successeur immédiat de ce pays à la mort du margrave d'Anspach, et je suis décidé à ne rien accepter qui appartienne au Roi d'Angleterre ou à quoi il peut avoir droit, ne voulant pas payer de la plus noire ingratitude les bontés dont il m'a comblé durant mon séjour dans ce pays.

Je crois qu'il est de mon devoir de faire tous mes efforts pour obtenir un dédommagement pour mes agnats d'après l'*Erbverein* que j'ai malheureusement juré: j'y suis obligé et la justice plaide en leur faveur. Le stadhoudérat n'avait rien de commun avec l'Empire; dans le fond il n'est pas juste que l'Empire m'en dédommage et si le Duc de Modena et surtout le Grand-Duc de Toscane n'avaient pas obtenu par la paix qu'ils seraient dédommage dans l'Empire germanique de leurs possessions en Italie, je n'y aurais aucun titre, mais j'y ai pour le moins autant de droit que ces Princes, tandis qu'il est juste que l'Empire dédommage les Princes qui en conséquence de la malheureuse paix de Lunéville ont perdu leurs Etats situés à la rive gauche du Rhin.

Il me semble convenable de ne rien accepter sans l'aveu de S. M. Brittannique pour équivalent du stadhoudérat, ce Prince ayant garanti l'hérédité du stadhoudérat aussi bien que le Roi de Prusse, la situation où je me trouve ici m'en fait un devoir et l'intérêt que je dois prendre au sort des officiers et des équipages des vaisseaux que j'ai fait équiper et des officiers, bas-officiers et soldats des régimens qui sont ici à la solde de S. M. Brittannique et que mon fils a levé m'en fait un devoir, car la capitulation de ce corps porte que les régimens dont il est composé me seront rendus si la République des Provinces-Unies venait à recouvrer sa liberté et son indépendance et moi à rentrer en

fonction dans les charges et dignités que j'y ai exercées ou si avec l'aveu de S. M. Brittannique je recevais un équivalent pour ces charges. Si je venais donc à en accepter un sans l'aveu du gouvernement d'ici j'exposerais ces honnêtes gens qui ont tout sacrifié à leur attachement à la bonne cause et à leur devoir à beaucoup de désagrémens, et peut-être les officiers seraient réduits à devoir servir dans les colonies de ce pays ou ailleurs là où l'on voudrait les employer, ou bien renvoyés sans pensions, et les soldats pourraient être tirés de leurs régimens et pour me servir de la phrase anglaise *drafted* et placés dans des régimens destinés à la défense des colonies dans l'Amérique ou dans les Indes orientales.

Quant à mes domaines je trouve que le cas est tout diférent: ils n'ont rien de commun avec le stadhoudérat, excepté peut-être Cuylemborg, que le quartier de Nimègue n'aurait pas donné à mon père s'il n'avait pas été Stadhouder, et les domaines que j'ai possédés dans le pays de Bentheim qui étaient en effet un appendice au stadhoudérat d'Overyssel; la Frise a avancé de l'argent je crois à mon grand-père pour acquérir Ameland, et la Hollande à ma mère en ma faveur pour acheter du feu Roi Frédéric second les terres qu'il avait en Hollande, mais j'ai payé les intérêts de cette somme jusqu'à mon départ, ainsi cela n'entre point ici en ligne de compte. Tout le reste des domaines provient de la succession du Roi Guillaume, a été garanti à mon père et à sa postérité par le traité de partage fait entre feu le Roi Frédéric Guillaume premier et mon père, ou ce sont des acquisitions que j'ai faites.

Ces domaines ne sont pas compris dans l'*Erbverein* étant situéz ou dans la République des Provinces-Unies ou dans les Pays-Bas, et je crois pouvoir accepter pour ces terres et pour les tableaux, antiques, curiosités naturelles, meubles et autres effets qui m'on été enlevés un dédommagement en argent qui me mette en état de payer mes dettes et d'autres engagemens que j'ai contractés. Il me semble que l'on peut demander une somme considérable pour cela, tant des Bataves que de la France. Mais je ne puis consentir à la vente des domaines que dans le cas d'une impossibilité absolue de récupérer les charges héréditaires d'après la constitution légitime de la République des Provinces-Unies.

Je suppose d'après ce qui a lieu dans les Etats que l'Empereur a cédés à la France ou à la République cisalpine, qu'on stipulera une époque avant laquelle les terres et maisons devront être vendues comme cela a eu lieu avec ce que l'Archiduc Charles possédait aux Pays-Bas, et dans un cas pareil il faudra bien se soumettre à accepter un équivalent en argent, et dans ce cas il me paraît que l'on n'a pas besoin d'user de beaucoup de discrétion, mais qu'on peut demander une somme proportionnée à la juste valeur des domaines et des effets que l'on a perdus et demander autant que l'on peut espérer d'obtenir avec quelque probabilité et ombre de justice.

[Verder bijgevoegd:]

NOTA VAN DEN PRINS AAN FREDERIK WILLEM III, 20 Maart 1801.

Le Prince d'Orange informé des dispositions favorables de S. M. Prussienne pour assurer à la maison d'Orange à l'occasion de la paix entre l'Empire et

la France et des dispositions qui en seront la suite, un dédommagement pour la perte du Stadhoudérat, est pénétré de la plus respectueuse gratitude pour l'intérêt que S. M. Prussienne veut bien prendre, dans cette conjoncture, à la situation où il se voit réduit ainsi que sa maison; cependant le Prince d'Orange croit devoir représenter à S. M. Prussienne que les charges et dignités dont il était revêtu dans la République des Provinces-Unies, n'ont point été conférées à la maison d'Orange uniquement pour l'avantage des Princes de cette maison, et comme un patrimoine dont ils pouvaient disposer à leur gré mais comme un témoignage signalé de la confiance de la nation; que par conséquent la succession héréditaire à ces charges et dignités établie par les diplomes et résolutions tant des Etats-généraux des Provinces-Unies, que des Etats particuliers de chacune de ces Provinces et du Pays de Drenthe, imposait à celui qui s'en trouvait revêtu le devoir sacré de faire tout ce qui dépendait de lui pour le bien de sa patrie, et spécialement de faire servir l'autorité et le crédit que lui donnaient ses places, au plus grand avantage de l'Etat et de ses habitans. Le Prince d'Orange ne saurait s'empêcher de regarder ce devoir comme un droit imprescriptible de la maison, et il lui semble qu'on ne saurait exiger des Princes de cette maison de renoncer à ce droit en prenant des engagemens qui les mettraient hors d'état d'être de nouveau utiles à une République à laquelle ils tiennent par tant de liens, si celle-ci les y invitait.

Dans la situation actuelle des choses, le Prince d'Orange sent parfaitement qu'il ne pourrait être d'aucune utilité à sa patrie, et qu'il faudrait pour cela attendre une époque plus favorable, mais l'hérédité des charges et dignités qui ont été conférées à la maison d'Orange dans la République des Provinces-Unies, et dont le Prince d'Orange était revêtu, ayant été garantie en 1788 par feu S. M. Frédéric Guillaume II, et par S. M. Brittannique actuellement règnante, le Prince d'Orange croit que s'il était dans le cas d'accepter un équivalent pour ces charges, ce ne pourrait être que de l'aveu et avec le consentement des deux hautes parties contractantes qui ont bien voulu donner cette garantie. Il croit aussi qu'il devrait toujours être sousentendu que le Prince d'Orange et ses successeurs se réservent le droit de servir de nouveau la République, si ses habitans rendus à eux-mêmes et pouvant émettre à l'abri de toute contrainte étrangère un vœu libre, qu'il est impossible d'attendre d'eux dans leur situation présente, se prononcent sur la constitution qui leur serait la plus agréable, et redemandent les services de la maison d'Orange.

Les Princes de Nassau-Usingen et de Nassau-Weilbourg ont de justes droits à faire valoir par rapport aux grandes pertes qu'ils ont essuyées, et en particulier pour avoir été privés de leurs possessions sur la rive gauche du Rhin. Le Prince d'Orange prend la liberté de solliciter S. M. Prussienne de vouloir bien employer ses bons offices pour faire obtenir à ces Princes un équivalent pour ce qu'ils ont perdu. Il supplie enfin S. M. Prussienne de vouloir bien agréer qu'il recommande de nouveau ses interêts, ceux de la maison d'Orange et des Princes de la maison de Nassau à la continuation de sa puissante protection [1]).

1) Bij brief van 16 April 1801 (uit Londen) zond de Prins copie van bovenstaande nota aan Lord Hawkesbury.

856. VAN HEECKEREN VAN ENGHUIZEN AAN DEN ERFPRINS, 21 Maart 1801 [1]).

. . . . . Van goederhand worde ik geïnformeerd, dat de constitutie gereed ligt. Zij zoude gebaseerd zijn op die van Amerika. Daar is een betoog uitgekomen, men zegt door Dumbar van Deventer geschreven, dat een onverdeelde regeeringsvorm strijdig is met en tegen de vrijheid. Het federalisme wordt daarin zeer aangeprezen nopens het finantieele stelsel, justitie etc., maar de souvereiniteit zoude ondeelbaar voor allen zijn.

Wij zullen zien wat er te doen is, en of het mogelijk is dat Uwe D. H. geplaatst konde worden als Eerste Consul. Weest verzekerd dat het aan onze goede intentie niet zal ontbreken, maar de vrees blijft bij mij zeer groot, konde het daarheen gedirigeerd worden, dat het dedommagement, waarvan gesproken wordt dat de Republiek zoude moeten geven, zoo groot bevonden wierd, dat het onmogelijk was hetzelve te betalen, en het beter ware Uwe D. H. in te roepen en dezelve in 't bezit te stellen van alle de goederen; dit ware zeker een meesterstuk. God geve het! . . . . .

Men schrijft mij: „Un de mes amis a lu la lettre de Beurnonville à Sémonville. Il y avait ce qui suit: *Enfin S. M. m'a parlé pour un dédommagement pour la maison d'Orange; je lui ai répondu des bonnes intentions du premier Consul, dès qu'il saurait que cela ferait plaisir à S. M., mais que cela devrait être très éloigné de la République batave. S. M. a engagé le Prince héréditaire d'Orange à venir me voir. S. A. m'a prié d'intercéder pour sa maison auprès du premier Consul.*" Indien Uwe D. H. inderdaad in relatie met deze persoon is, werkt dan in Gods naam zelve zooveel doenlijk is: met geld en goede woorden komt men zeer ver. Als Bonaparte verzekerd is ten allen tijde in de Republiek te komen en dat hij dus meester is van alle de influentie daarin te behouden, al was het met hem een vesting te geven, mogelijk was er kans om tot zijn oogmerk te geraken . . . . . [2]).

857. CAREL VAN LYNDEN AAN DEN ERFPRINS, 31 Maart 1801 [3]).

. . . . . Arrivé le mercredi soir à la Haye, je fis prier M. d'Aylva de se

1) H. A. — Plaats niet aangegeven.

2) „De raadsheer Brantsen die in Holland is en wien ik geschreven hebbe met verzoek te spreken met Aylva en Mollerus of zij kans zagen Uwe D. H. als Eersten Consul aan het hoofd der Republiek te doen plaatsen, antwoordt mij met de laatste post het volgende: „Zoo de jonge heer tot president, niet temporair maar permanent, konde worden benoemd, zoude het waarlijk eene goede en gelukkige zaak voor ons land zijn, en die aan het gros der natie zeer zoude behagen. Maar hoe het daartoe te brengen, mijn vriend? Dit dependeert volstrekt van Bonaparte, en ik heb reden te gelooven dat bij denzelven geene dispositie daartoe zal gevonden worden; immers kan van deze kant daaromtrent niets met vrugt gedaan worden." Aylva heb ik ook geschreven, en hem voorgeslagen of het te probeeren was het Bonaparte smakelijk te maken door hem in handen te stellen Breda of den Bosch" (van Heeckeren van Enghuizen aan den Erfprins, 25 Maart 1801).

3) H. A. — Uit Emmerik. — Bij brief van 17 Febr. 1801 had de Erfprins Carel van Lynden naar Berlijn ontboden, en hem voorts mondeling opgedragen om in persoon naar den Haag te gaan om te zien wat er, in verband met de plannen tot herziening der constitutie, op

rendre chez moi. Il vint vers les dix heures. Il me dit qu'il n'y avait rien à faire à la Haye; que les membres actuels du gouvernement ne voulaient rien entendre du retour de la maison d'Orange, et que dans différentes lettres il en avait prévenu V. A. S.; qu'aussi le projet était nullement de faire voter pour le moment autres que les *stemgeregtigden*. Je témoignai ma surprise et avouai que je ne m'étais pas attendu à cela; que j'avais cru que les membres les plus marquans et les plus influens du gouvernement actuel, pénétrés du désir de sauver l'État, désiraient un rapprochement, et qu'ils voulaient prêter les mains à travailler de concert avec les membres de l'ancien gouvernement à établir une constitution qui pourrait atteindre le grand but qu'on se proposait, de faire renaître le bonheur et la prospérité dont jouissaient autrefois nos provinces. Nous convînmes de voir M. Mollerus le lendemain, et qu'alors nous parlerions plus au long.

Le lendemain M. Mollerus vint. Il me répéta ce qu'avait dit M. d'Aylva la veille, que, quoique peut-être dans d'autres tems plusieurs membres du gouvernement se seraient prêtés à des arrangemens à prendre, même par rapport à la maison d'Orange, il n'en était plus question dans ce moment, où, paraissant être intimement convaincus et avoir des renseignemens très sûrs que la maison d'Orange était abandonnée de toutes les puissances, et que la France ne désirait pas son retour, ils ne voulaient qu'une réconciliation avec ceux qui étaient attachés à l'ancien ordre des choses qu'autant que ceux-ci n'insisteraient pas sur le retour de cette maison, chose irrévocablement décidée selon eux, et que pour démontrer que ceux qui étaient attachés au retour du Prince d'Orange se flattaient inutilement. ils insinuaient que l'article du dédommagement à donner était déjà réglé pour ce qu'il obtiendrait hors du pays; que le Prince héréditaire lui-même avait fait à ce sujet des démarches auprès de Beurnonville . . . . . Ayant appris que M. de Bylandt, capitaine de haut-bord, était employé en tout et qu'on travaillait aussi par lui, j'avais désiré de le voir; il vint et me confirma tout ce que j'avais déjà appris de MM. Aylva et Mollerus, y ajoutant qu'il n'y avait personne dans le gouvernement qui eût assez d'influence pour répondre du succès d'une chose; si déjà on en était convenu avec Haersolte et van der Goes, on avait ces individus, mais qu'ils ne pouvaient rien livrer . . . . . Le soir j'eus une conférence avec MM. d'Aylva, Bylandt et Brantsen le conseiller, venu ce jour-là de Rotterdam, dont le résultat était ce dont M. Mollerus était déjà convenu: qu'il n'y avait absolument rien à faire avec le gouvernement actuel; qu'à la Haye on ne pouvait pas travailler par Sémonville, étant un homme qui n'avait pas grande influence auprès de son gouvernement, Talleyrand le laissant à la Haye ne sachant où le placer, et ne voulant pas l'avoir à Paris; auquel d'ailleurs on ne pouvait se fier, et qui était indignement entouré, M. de Hogendorp frère du pensionnaire, ainsi que M. de Dedem étant toujours chez lui . . . . .; que la seule chose dont on pouvait se promettre quelque succès fut que le Prince héréditaire, déjà comme il paraissait en quelque relation avec Beurnonville, tâchât de travailler par lui auprès du premier Consul, ou bien directement avec Bonaparte, et que celui-ci insinuât pour lors qu'il désirait

het oogenblik voor het Oranjehuis viel te bereiken. Niettegenstaande hij aan de grens een waarschuwing van Haersolte ontving, dat het veiliger voor hem was niet in den Haag te komen, ging van Lynden toch en brengt in dezen brief zijn verslag uit.

le retour, ou du moins qu'il ne serait pas contraire au retour de la maison d'Orange; . . . . . que le moyen le plus simple serait sans doute que la Prusse pût engager la France à faire consulter toute la nation, sans qu'elle fût liée par serment ou déclaration, si elle voulait un Prince de la maison d'Orange à la tête de son gouvernement *oui* ou *non*; alors certainement tout doute serait bientôt levé à cet égard . . . . .

Voilà, Mgr., ce qui s'est passé dans les différentes conversations que j'ai eues. Le matin avec M. Mollerus j'ai insisté qu'au cas que la renonciation de la maison d'Orange était là, qu'alors il fallait absolument travailler et tâcher d'obtenir une influence majeure dans les assemblées primaires pour pouvoir diriger le choix des électeurs, et par là naturellement celui des représentans; qu'une fois maître dans l'Assemblée, ou pourrait saisir le premier moment qu'offrirait la revision de la constitution (article qui sera inséré certainement tel qu'il l'a été dans tous ceux projetés ou introduits) pour tâcher de faire rentrer la maison d'Orange dans la République, à quoi la renonciation n'opporterait point d'obstacle, vu que V. A. S. s'y prêterait toujours si le vœu de la nation l'y appelait; qu'au reste je pouvais déclarer au nom de V. A. à tous ces messieurs, qu'au cas que son retour fût impossible, il ne cesserait cependant de faire des vœux pour le bonheur et la prospérité du pays, et que si Elle pourrait y contribuer, Elle le ferait de cœur et d'âme. J'ai tâché de démontrer le soir à ces messieurs la nécessité d'établir une correspondance et de former un ensemble; j'ai trouvé que tous étaient d'accord sur l'utilité, mais que la peur de se compromettre en empêche l'exécution . . . . . J'ai cru apercevoir généralement un esprit de pusillanimité dicté peut-être par la prudence, mais peu propre à faire réussir . . . . .

D'après ce qu'on m'a dit Haugwitz ne paraît pas attaché infiniment à V. A., car il ne cesse de faire les plus grâcieux complimens à van der Goes. Il a écrit à Bielfeld qu'il doit insister sur ce que quelqu'un sous main viendrait à Berlin pour traiter de l'indemnisation à procurer à la maison d'Orange. Dans cette lettre il réitère force complimens à M. van der Goes. Celui qui est destiné pour cette mission est Hultman; il part samedi ou dimanche prochain. Hogendorp, dont j'ai parlé plus haut, avait sollicité, mais ayant un procès avec Nederburgh au sujet d'une accusation d'avoir fait un négoce illicite aux Indes, il n'a pu entrer en ligne de compte . . . . .

858. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 31 Maart 1801 [1]).

. . . . . Je m'empresse de vous assurer que votre instruction me servira de règle de conduite, et que je suis très charmé de voir qu'à tout plein d'égards j'ai prévenu vos intentions, et afin de vous mettre exactement au fait de ce qui s'est passé par rapport à vos affaires je saisis cette occasion sûre [2]) de vous envoyer des copies des pièces remises. Vous me permettrez cependant, j'ose l'espérer, que je vous fasse part de quelques considérations . . . . .

1°. Il sera impossible d'obtenir un dédommagement en Allemagne, non

1) H. A. — Uit Berlijn.
2) De terugkeer van den koerier die hem de instructie aangebracht had.

plus que la moindre indemnisation de la République batave, sans renoncer du moins conditionnellement au rétablissement du stadhoudérat, étant naturel que les Bataves ne rendront pas les domaines ou n'en payeront pas le prix à moins d'une semblable renonciation; l'on ose donc se flatter que dans le cours de la négociation on pourra consentir à celle-ci comme une suite des circonstances impérieuses, et de manière à en être libéré si les vœux de la nation nous rappellent, ce qui en tout cas délivrerait des engagemens pris à cet égard.

2°. Vous ne voulez pas avoir le chapeau électoral, et si je l'avais su, il n'en aurait point été question; cependant j'ai cru pouvoir me dispenser encore d'énoncer votre opinion à cet égard, me paraissant préférable de consentir à se désister de cette prétention, à l'abandonner, puisqu'on s'en fait pour lors un mérite et achète autre chose par semblable complaisance. D'ailleurs cette dignité était assurée par la convention secrète du 5 août 1796 et je me crois obligé de vous représenter qu'elle est au fond indispensable pour assurer à la maison le rang qu'elle a eu, et qu'il n'y a pas de raison d'abandonner. Par le séjour dans la République, et les dignités que vous y aviez, joint au titre de Prince d'Orange, vous aviez le rang au-dessus de tous les Princes d'Empire, et il n'y avait même pas de collison à cet égard, laquelle ne pouvait aussi pas avoir lieu puisque vous vous trouviez chez vous, et hors de l'Empire, mais si vous venez à vous établir uniquement en Allemagne, le titre de Prince d'Orange donnera lieu à tout plein de désagrémens, étant à présumer que le rang qui lui revient lui sera disputé, et que l'on ne voudra vous accorder que celui de Prince de Nassau. Toutes ces difficultés seraient levées par la dignité électorale qui assure le rang, et conserverait la splendeur dont la maison a joui, sans augmenter celles de rentrer en Hollande, étant bien naturel que si la nation veut ravoir la maison, elle ne s'attachera pas à cet obstacle pour renoncer aux avantages qu'elle croirait pouvoir attendre d'elle . . . . . [1]).

[Bijgevoegd de volgende memorie van den Erfprins aan Haugwitz [2]):]

Il est assez connu et on ne saurait se dispenser de le répéter ici combien la maison d'Orange préférerait sa rentrée en Hollande et le rétablissement des charges et dignités héréditaires qu'elle y a possédées, à tout dédommagement en Empire ou ailleurs, qui remplacerait *casu quo* la perte du Stadhoudérat.

Cependant comme le cas pourrait exister où cette rentrée et réintégration fussent jugées absolument impossibles, de sorte que l'on se trouverait dans celui de songer à des dédommagemens, et accepter ceux que S. M. Prussienne de concert avec les puissances négociatrices pourrait juger à propos de déterminer pour la maison d'Orange, l'on a réfléchi sur les objets d'une indemnisation pareille, et prendra la liberté de nommer ci-dessous ceux qui sembleraient le

1) Voorts bevat deze brief nog de mededeeling dat hij d'Yvoy naar Dillenburg ontboden heeft om hem voorts naar Parijs te zenden. „Le Roi et son ministère ont jugé qu'il serait utile d'avoir à Paris une personne de confiance qui pût y donner les lumières requises sur votre position précédente tant au marquis de Lucchesini qu'au gouvernement français. J'ai cru ne pouvoir me refuser à l'instance faite à cette fin."

2) Ongedagteekend, maar in Maart 1801 aangeboden.

plus convenables à cette fin, sans qu'il soit question ici des domaines et possessions particulières de la maison d'Orange dans la soi-disante République batave, non plus que des prétentions pécuniaires que les membres de la dite maison peuvent former à la charge de la République, et dont on doit se réserver de donner ultérieurement des ouvertures, et de suppéditer des calculs approximatifs.

Il ne s'agit donc proprement ici que du dédommagement à procurer à la maison d'Orange pour la perte du Stadhoudérat. La Prusse en a senti elle-même le juste besoin, lorsque dans l'article 5 de la convention avec la France du 5 août 1796 elle stipula que dans le cas où la réintégration de la maison d'Orange fut jugée inadmissible lors de la pacification, la France employerait tous ses efforts pour opérer en faveur du Prince d'Orange et de ses héritiers mâles la sécularisation des évêchés de Bamberg et de Wurzbourg, auxquels serait attaché la dignité électorale.

Si d'un côté on ne saurait méconnaître l'étendue de reconnaissance que la maison d'Orange doit à S. M. Prussienne de l'intérêt qu'Elle a témoigné prendre par là à sa situation malheureuse, de l'autre on ne saurait se dissimuler que les circonstances actuelles paraissent de nature à pouvoir opposer mainte difficulté à la réalisation d'un tel projet, qui en tout cas éloignerait la maison d'Orange de ses états héréditaires en Allemagne, tandis qu'il serait peut-être moins difficile de lui procurer les indemnisations territoriales dans le voisinage et les alentours du pays de Nassau même, par où ses possessions se trouveraient plus concentrées, et que la dignité électorale, seule capable de remplacer celle de Stadhouder héréditaire, pourrait être conférée à la maison d'Orange en Westphalie, tout comme il avait été question de le faire en Franconie.

Le contour tracé sur la carte ci-jointe [1]) pourrait donc fournir une idée sur la manière la plus désirable d'un dédommagement casuel: supposant toutefois pour base la possibilité de trouver ailleurs des dédommagemens pour les intéressés respectifs dont les états séculiers transiraient à la maison d'Orange.

Ce contour comprend:

Le duché de Berg.

Le duché de Westphalie avec la petite partie de l'Electorat de Cologne à la rive droite du Rhin.

L'évêché de Paderborn, dont de petits morceaux détâchés pourraient être échangés contre d'autres de l'abbaye de Corvey enclavée dans le présent circuit.

La petite partie de l'Electorat de Mayence située à la rive droite du Rhin et se trouvant également sur la rive droite du Main au-dessous de Francfort.

Les petites parties de l'Electorat de Trêves situées à la rive droite du Rhin.

Ensuite quelques baillages de Hesse-Cassel ou Rheinfels, et de Hesse-Darmstadt à la droite du Main, ressortant pour la plupart sous l'ancien comté de Catzenellebogen qui appartient en partie à la maison d'Orange, et est enclavée dans les possessions de la maison de Nassau.

Le comté d'Altenkirchen, lequel à la vérité revient à l'Electeur de Hanovre à la mort du margrave d'Anspach, mais qui pourait avec son consentement être échangé contre tel dédommagement qui serait jugé convenable, par exemple la possesion entière de l'évêché d'Osnabrück.

---

1) Niet aanwezig.

Enfin la ville de Francfort et son territoire, au cas que celle-ci, cessant d'être immédiate, fût enclavée dans les possessions des autres états d'Empire.

Au reste on se réserve d'entrer dans des détails ultérieurs pour prouver que la maison d'Orange peut former des prétentions réelles sur divers pays et contrées dont il est question dans le présent mémoire, et l'on remarquera seulement ici que si les Etats des princes de Nassau, agnats de la maison d'Orange, se trouvent également pour la plus grande partie dans l'enceinte de la ligne tracée sur la carte ci-jointe, on n'a nullement en vue de porter par là atteinte à leurs possessions respectives, mais a seulement voulu tracer des limites closes, tandis qu'il serait impossible de désigner à hâte exactement les bornes limitrophes avec les diverses branches de Nassau, et que les Princes d'Usingen et de Weilbourg peuvent avoir hors de cette enceinte des droits et possessions auxquels on ne saurait être censé vouloir déroger en aucune manière par le contour ci-dessus.

Il en est de même des autres princes et comtes d'Empire comme par exemple de Neuwied, Wied-Runkel, Leiningen-Westerbourg, Anhalt, Schauenbourg etc. dont les pays sont également compris dans ce contour, et auxquels on ne prétend pas toucher, à moins qu'il ne soit possible de convenir avec eux d'arrangemens par lesquels les possessions de la maison d'Orange seraient interrompues.

On se permet encore la réflexion suivante, savoir que si l'espèce de dédommagement pour le masion d'Orange ci-dessus énoncé fût trouvé en partie inadmissible, l'on pourrait porter ses regards sur les parties de l'Electorat de Mayence situées sur les deux rives du Main au-dessus de Francfort, dans quel cas la possession de la ville de Francfort serait absolument nécessaire et formerait le point de réunion entre les deux parties des Etats de la maison d'Orange. Et l'on termine ces données en observant toutefois que l'on est persuadé que ces demandes ci-dessus ne paraîtront pas exagérées, surtout en songeant à l'objet intéressant qui serait à compenser par elles, savoir le Stadhoudérat de la République des Provinces-Unies: tandis qu'elles répondent environ aux indemnisations qu'on a eu en vue de procurer à la maison d'Orange par la sécularisation des évêchés de Bamberg et de Wurzbourg avec la dignité électorale, et doivent être suffisamment considérables pour donner les moyens de pouvoir soutenir celle-ci. [1]).

1) Voorts bijgevoegd eene beredeneerde berekening der pretensiën ten laste der Bataafsche Republiek, met deze uitkomst:

I. Charges (Stadh., Kapt.-Gen., Adm.-Gen., O.I.C., buitgelden etc.) *f* 647.018 per jaar, gekapitaliseerd à 3 %: *f* 21.768.266; achterstallen 1795—Juni 1801: *f* 4.205.616; totaal: *f* 25.773.882.

II. Domeinen: *f* 1.094.072 per jaar, gekapitaliseerd à $2^1/_2$ %: *f* 43.762 900; achterstallen sedert 1795: *f* 7.111.468; waarde gebouwen *f* 2.000.000; waarde inboedel, kabinetten, stal, kelder enz. *f* 4.000.000; totaal *f* 56.874.368.

III. Pretensiën der leden van het huis afzonderlijk aan lijfrenten, kapitalen in publieke fondsen, enz; Prins: lijfrenten (gekapitaliseerd en met achterstallen sedert 1795): *f* 590 000; kapitalen *f* 3.480.572. — Prinses: lijfrenten *f* 371.250; kapitalen *f* 126.000; meubelen en bibliotheek *f* 60.000. — Erfprins en Erfprinses: charges *f* 482.572; lijfrenten *f* 1.093.950; kapitalen *f* 286.965; meubelen en bibliotheek *f* 80.000. — Hun oudste zoon: charges *f* 39.690; lijfrenten *f* 165.000. — Hun tweede zoon als erfgenaam van zijn oom: charges *f* 78.704; lijfrenten *f* 16 000; kapitalen *f* 134 560; meubelen en bibliotheek *f* 60.000. — Erfprinses van Brunswijk: lijfrenten *f* 628.650; kapitalen *f* 302.935. — Totaal *f* 7.997.458.

859. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 31 Maart 1801 [1]).

. . . . . Je me suis réservé, ma très chère mère, de vous entretenir principalement sur le bruit qui s'était répandu chez vous que le consulat de la République batave m'avait été offert. Puisque je crois devoir m'étendre sur cette matière, quoique la chose me semble très peu probable, mais comme cependant il serait possible qu'elle eût lieu, je ne veux point laisser échapper cette occasion où je peux écrire librement [2]), sans discuter cette matière importante et qui je vous assure me causerait beaucoup d'embarras. La première réflection qui se présente est naturellement que le consentement de mon père devrait précéder l'acceptation d'une charge quelconque, et principalement de celle qui formerait une barrière nouvelle à sa réintégration; même j'aurais songé qu'il aurait fallu représenter que je ne pouvais entrer en considération mon père y étant, mais à ces égards le contenu de la lettre de mon père me donne à connaître qu'il ne voudrait point retourner dans la République sur un pied différent que celui sur lequel il y avait été, et que s'en remettant à moi de juger si j'étais à même de pouvoir accepter semblable offerte, il ne s'opposerait pas que j'accepte semblable nomination si par là je fus à même de rendre service à la patrie et à mes compatriotes. Cette connaissance des intentions de mon père me fait donc présumer que le cas existant il consentirait à ce que je me rende y étant requis en Hollande, mais il s'agirait ensuite d'examiner si une chose semblable peut être désirable, ainsi que de la manière dont il serait possible de pouvoir se charger d'un pareil fardeau. A l'égard du premier il me paraît indubitable que si je ne veux considérer que mon agrément personnel, il est positif que je dois me refuser à un retour dans la République dans une situation laborieuse et précaire, devant sacrifier à celle-ci le repos de ma vie et renoncer à l'état tranquille que je pourrais avoir comme héréditaire, et même si jamais je devenais prince régnant d'Allemagne, les occupations qui en résulteraient pour moi ne seraient pas à comparer à celles dont je serais incessamment surchargé, mais quand je considère par contre l'obligation que ma naissance m'impose de me sacrifier pour le bien-être de ma patrie et de lui vouer mes services, que de plus les nombreux amis de la maison qui depuis six ans et demi ont été les victimes de leur attachement ont des droits d'exiger que nous ne négligions aucune occasion d'adoucir leur sort, qu'enfin le maintien des relations avec la Hollande peut être d'une suite heureuse pour la maison d'Orange en facilitant les moyens de l'y rétablir par la suite sur un pied plus solide qu'il ne sera possible de le faire dans les commencemens, et de parvenir peut-être à obtenir de retour l'ancien ordre de choses, je crois devoir sacrifier mon agrément personnel au bien-être de ma patrie et de la maison, et en conséquence il me semble que je ne pourrais pas me refuser à un poste qui sans cela a bien des épines et peu ou point

---

IV. Pretensiën voortspruitend uit oude tractaten tusschen de Republiek en Spanje, berekend met interest, *f* 26.176.492.

Het totaal van I—IV bedraagt *f* 116.822.200, alles Bataafsch courant.

1) H. A. — Uit Berlijn.

2) Zie hiervóór, bl. 1141, noot.

de roses, moyennant qu'il soit possible de le faire sous des conditions qui permettent de se charger d'un pareil fardeau sans se déshonorer, ce qui est le dernier objet à considérer . . . . .

Je ne parlerai point ici du consentement de mon père, non plus que des résolutions flétrissantes prises contre lui et qui devraient être cassées, cela parle de soi-même, ainsi qu'une amnestie générale et la rentrée d'un chacun dans ses possesions particulières. Egalement je croirais utile de me réserver le droit d'abandonner la partie si je n'étais pas soutenu de la confiance de la nation, tandis que par rapport aux domaines et prétentions de la maison il n'y aurait pas de difficultés pour s'entendre, mais je ne vois pas comment je peux me réserver et à mon père les droits au stadhoudérat [1]), si c'est de son consentement que j'accepte une place qui en confirme l'abolition. D'ailleurs si je me trouve sous une dénomination nouvelle à la tête du gouvernement de l'état, comment peux-je être censé vouloir faire valoir les droits de mon père et de la maison à l'ancienne, moi qui devrais maintenir la nouvelle constitution qui serait établie? Il serait aussi extrêmement désirable de pouvoir immédiatement procurer à la République son indépendance politique ainsi que la paix avec l'Angleterre, mais on ne peut se cacher que le premier est impossible, et que l'autre dépend du consentement de la France. C'est surtout la position plus ou moins dépendante de la France qui rendrait la position en Hollande délicate, et c'est le sentiment de celle-là qui fait le plus grand désagrément d'un poste pareil, mais la considération que cette dépendance existe également et ne saurait être diminuée que peu à peu, en travaillant à donner une espèce de consistance à l'état et de préparer de longue main des moyens pour établir l'indépendance politique, est un motif puissant pour s'exposer en faveur du bien public à avaler mainte couleuvre . . . . . Je puis affirmer sur l'autorité de lord Carysford que quand même la guerre présente dût continuer, le gouvernement brittannique verrait également avec plaisir et considérerait comme avantageux pour elle que mon père ou un autre individu de la maison fût placé à la tête du gouvernement batave, 1°. parce que ce pays serait également son ennemi, mais qu'elle sait bien que nous ne le serions que par nécessité; 2°. que dans le moment présent l'Angleterre ne voit pas jour de nous replacer en Hollande, ayant trop à faire pour elle-même pour pouvoir espérer d'obtenir notre rentrée à la paix; et 3°. que voyant dans les tems futurs, le gouvernement brittannique considère un Prince d'Orange attaché aux vrais intérêts de sa patrie, et par conséquent peut compter que ceux-ci exigeant une alliance anglaise, il sera le premier à la désirer du moment que la position locale pourra le permettre. Toutes ces raisons me font présumer que je rendrais un mauvais service à l'Angleterre si je ferais de la paix avec cette puissance une condition *sine qua non* de l'acceptation du Consultat. Au reste je doute fort, ma très chère mère, qu'il puisse être question de cette affaire, et pense que je ne serai pas dans l'embarras du choix . . . . .

Je prierai Yvoy de tâcher de s'informer si effectivement une idée semblable existe soit en France sait en Hollande, afin de pouvoir savoir au juste ce qui en est . . . . .

---

1) Gelijk de Prinses als voorwaarde gesteld had in haar schrijven over deze materie, van 20 Maart 1801.

860. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 5 Mei 1801 [1]).

. . . . . Les négociations avec Hultman n'ont pas encore commencé . . . . . Le comte de Haugwitz ayant fait présenter Hultman ici par Bourdeaux en qualité de chargé d'affaires batave, j'en ai pris occasion pour lui en faire de fortes représentations et lui témoigner ma suprise de cette espèce de reconnaissance de ce gouvernement tout à fait gratuite, puisque Bourdeaux ne se considérait pas lui-même comme personne publique et avait proposé à Haugwitz de faire présenter Hultman par la mission espagnole. Je vais aujourd'hui à Potsdam pour me plaindre au Roi de ce qui a eu lieu à cet égard, et tâcherai d'obtenir que le Roi trouve bon de remettre nos affaires en d'autres mains que celles de Haugwitz . . . . . Je me flatte d'avoir maintenant dans peu des nouvelles de Paris par Yvoy, qui doit y être depuis une dizaine de jours . . . . . [2]).

861. FREDERIK WILLEM III AAN HAUGWITZ, 6 Mei 1801 [3]).

Le moment est venu où l'on pourra s'occuper avec espoir de succès d'obtenir à la maison d'Orange les justes dédommagemens que la République batave lui doit. L'émissaire autorisé par le Directoire à les négocier, calculera, en grande partie, ses complaisances sur le degré d'intérêt dont on fera preuve à Berlin. Vous savez de tout temps combien j'en ai pris à cet objet. Sûr de votre zèle, j'ai voulu toutefois vous le répéter encore. Vous ne sauriez y appuyer trop vivement envers le négociateur batave, ni lui faire assez sentir que la conduite de ses commettans dans cette occasion sera à mes yeux la mesure de ce que je dois en attendre sous d'autres rapports, et le prélude le plus certain d'une relation telle qu'ils la désirent sans doute. Entamez la matière aussitôt que mon beau-frère vous aura donné tous les renseignemens qu'il vous faut, et sur les pertes de sa maison et sur ses demandes, et soyez sûr que vous ne m'aurez jamais rendu un service plus vivement reconnu qu'en contribuant de tous vos moyens à la réussite de son vœu.

862. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 9 Mei 1801 [4]).

Ma course de Potsdam dont je prévins dans mon chiffre précédent a eu lieu et j'ai eu l'honneur de rendre compte au Roi de tout ce qui avait eu lieu

---

1) H. A. — Uit Berlijn, na den terugkeer uit Dillenburg. Te Berlijn was ondertusschen Hultman aangekomen.

2) „Yvoy est à Paris depuis le 26 avril et paraît assez content de l'accueil qu'on lui a fait. Talleyrand l'a reçu avec intérêt; le chef de la première division des relations extérieures, Mathieu, lui a fait comprendre qu'il fallait se tenir à la Prusse et tâcher d'opérer par cette puissance. C'est du côté de Berg qu'il a témoigné à Yvoy qu'on voudrait dédommager la maison d'Orange . . . . Talleyrand a aussi dit à Yvoy que Beurnonville avait des instructions d'entamer ici les négociations par rapport à nous" (de Erfprins aan de Prinses, Berlijn 23 Mei 1801). — Jacques Mathieu, in 1787 secretaris der provinciale vergadering van den Elzas, had in de Législative gezeten en was in 1797 aan het departement van buitenlandsche zaken benoemd.

3) S. A, Rep. 34 n°. 227d 1.

4) H, A. — Uit Berlijn.

au sujet de la présentation de Bourdeaux comme chargé de affaires, et de l'espèce de reconnaissance de sou gouvernement qui pourrait en être conclue et des raisons que j'avais, outre la conduite de Haugwitz tenue en cette occasion, de désirer que la négociation présente fût remise à une autre personne, ne pouvant prendre confiance dans le dit comte, à cause de son excessive inconséquence, légèreté et inapplication. Le Roi fut très surpris d'apprendre la présentetion de Bourdeaux, et témoigna n'en avoir rien su; il taxa la conduite du comte d'inconséquente, assura qu'il la lui ferait connaître et était très décidé à ne faire aucune démarche tendant à nuire aux intérêts de notre maison, mais ne voulut pas consentir à la remettre entre les mains d'une autre personne. Le Roi parla ensuite à Köckritz et chargea celui-ci de ses volontés pour Haugwitz, après quoi je pris également occasion d'entretenir Köckritz et de lui dire ce qui s'était passé, lui témoignant que je préférerais de beaucoup que nos intérêts fussent remis entre les mains du comte d'Alvensleben qu'à celles du comte de Haugwitz, à cause du manque de confiance envers ce dernier. Köckritz parut également surpris de la conduite de Haugwitz et la désapprouva beaucoup; il était très porté pour charger Alvensleben de la négociation avec Hultman et me dit être chargé par le Roi de donner la commission à Lombard d'écrire à Haugwitz pour avoir connaissance de ce qui s'était passé à l'égard du chargé d'affaires batave, et il se proposa de proposer au Roi de faire usage d'Alvensleben avec Haugwitz pour cette négociation. Le lendemain de ces conférences le sieur Lombard se présenta chez moi de la part du Roi et de Köckritz, pour me communiquer une lettre que le Roi avait écrite à Haugwitz, dans laquelle il le charge très expressément de soigner particulièrement nos intérêts, de suivre à cet égard les ouvertures et informations que je pourrais lui donner, et de commencer d'après celles-ci la négociation avec Hultman, l'assurant que le Roi prenait le plus grand intérêt à l'heureuse termination de cette affaire, et considérerait le zèle que Haugwitz y mettrait comme une des plus fortes preuves de celui qu'il avait pour les propres intérêts du Roi. Le sieur Lombard y ajoute verbalement qu'il avait été question de remettre toute cette affaire entre les mains d'Alvensleben, mais qu'il avait été jugé plus convenable de la laisser sous la direction du ministre qui avait celle de la partie politique, vu qu'il était à même de travailler sur les Bataves avec plus d'avantage, et que d'après la lettre du Roi certainement il ne manquerait pas de prendre cette affaire doublement à cœur. Lombard ajouta encore qu'il était également chargé d'entretenir Haugwitz par rapport à ce qui avait eu lieu au sujet de Bourdeaux, et en lui exprimant la surprise de S. M. de prendre les mesures nécessaires pour prévenir les suites fâcheuses qui pourraient résulter de l'inconséquence que Haugwitz avait faite en cette occasion. En conséquence de cette conversation avec Lombard je me suis rendu chez Haugwitz que j'ai trouvé un peu embarrassé, mais du reste tout à fait prévenant et aimable, et s'il était possible de se fier à ce qu'il m'a dit, je ne pourrais qu'être tout à fait satisfait de la manière dont il s'est expliqué. Il a lui-même posé en principe que si l'affaire de l'indemnisation du Stadhoudérat et celle des domaines étaient des objets séparés, ils devaient cependant être menées de front, la reconnaissance du gouvernement batave par le Roi et la renonciation de mon père au Stadhoudérat ne pouvant avoir lieu que quand ces deux objets seraient arrangés; que par conséquent si ou parvenait aussi à poser des bases avec les Bataves

ce ne pourrait être que préalablement et conditionnellement. Ayant ensuite passé à la manière d'entamer la négociation, il fut convenu que de notre côté nous ne pourrions faire d'autre proposition que celle d'un parfait rétablissement et entière récupération; qu'en conséquence Haugwitz ferait venir Hultman chez lui, et lui dirait que le Roi et notre maison n'avaient d'autres demandes à faire que le retour de l'ancien ordre des choses, qui était une chose connue, et que de suite on attendrait de sa part les propositions de l'administration qui l'avait envoyé, et qu'ainsi il était prié de mettre celles-ci par écrit, afin qu'il fût possible de juger jusqu'à quel point elle pourraient être trouvées acceptables. Haugwitz m'a promis de me communiquer semblable mémoire, et en attendant cette pièce nous n'avons rien à faire . . . . .

863. HAUGWITZ AAN FREDERIK WILLEM III, 11 Mei 1801. [1]).

V. M. a daigné m'enjoindre par son ordre de cabinet du 6 de ce mois d'entamer présentement la négociation qui doit avoir pour objet les justes dédommagemens de l'auguste famille Stadhoudérienne . . . . .

Je n'ai pas différé un instant de mettre la main à l'œuvre, de me concerter avec le Prince héréditaire d'Orange et d'entrer même en pourparlers avec le sieur Hultman, mais avant d'aller plus loin, je ne saurais me dispenser d'exposer très-humblement à V. M. les difficultés que présente cette transaction importante et compliquée, soit pour le fonds soit pour les formes.

Et d'abord je suppose, Sire, que Votre intention ne sera pas de m'y faire paraître comme agent principal à côté de l'émissaire hollandais. L'article 5 de la convention secrète conclue avec la France le 5 août 1796 dit expressément: que lorsqu'il sera question d'un arrangement entre la République batave et la maison d'Orange, cet arrangement sere moyenné entre les deux partis de gré à gré, et la Prusse et la République française *y interposeront leurs bons offices et leur puissante médiation.*

Tout ce que je pourrai donc faire, c'est de mettre la négociation en train et de préparer les voies aux conférences que le mandataire du Prince d'Orange ici présent à Berlin doit avoir avec le sieur Hultman, sauf à y intervenir, soit séparément, soit conjointement avec le ministre de France, aussi souvent que les circonstances l'exigeront. Cette marche est la seule qu'admettent la dignité de V. M. et son propre intérêt, dans un moment surtout où il lui reste tant d'autres objets majeurs à discuter avec la France, qui ne doivent point être exposés à des collisions fâcheuses.

Ensuite il s'agit de poser les principes fondamentaux que nous aurons à suivre. A dater de l'époque de la paix de Bâle, la Prusse a toujours déclaré au gouvernement français qu'elle désirerait plus que toute autre chose que la maison d'Orange pût être rétablie dans ses charges et dignités en Hollande; mais pour le cas où cette réintégration fût jugée inadmissible, on a stipulé dans la convention secrète ci-dessus allégée: „que la République batave payera au Prince d'Orange une indemnité équivalente aux prix de tous les biens immeubles appartenans à sa maison dans l'étendue des Provinces-Unies,

1) S. A., Rep. 34 n°. 227d 1.

du pays de la Généralité et des colonies hollandaises, si mieux n'aime ladite République batave de laisser tous ces biens à S. A. pour en disposer dans un certain délai. Et que, pour effectuer ledit arrangement, la République française s'engage à employer tous ses efforts pour opérer, en faveur du Prince d'Orange et de ses hérétiers mâles, la sécularisation des évêchés de Wurzbourg et de Bamberg, auxquels sera attachée la dignité Électorale;" au moyen de quoi „le Prince d'Orange renoncerait à toutes ses prétentions sur la dignité Stathoudérienne et sur ses domaines."

Telle étant la base des concessions réciproques assignées aux deux parties transigeantes, il me semble qu'il faut, de toute nécessité, la reproduire de nouveau et la fixer invariablement aujourd'hui, en généralisant davantage l'objet des indemnités territoriales et en ajoutant, Sire, pour condition finale, comme on l'a déjà fait par le passé, votre reconnaissance de la République batave et de la forme actuelle de son gouvernement. J'ose demander respectueusement à V. M. la permission de proposer officiellement et par écrit au Prince héréditaire l'admission stricte et précise de ces principes généraux, sans que je prétende cependant m'en expliquer d'emblée avec le sieur Hultman. S. A. S. souhaitant de laisser à celui-ci l'initiative des premières ouvertures, je n'ai pas balancé de m'en expliquer avec lui en ce sens dans un entretien que nous avons eu ensemble samedi passé.

Le Prince héréditaire m'a remis plusieurs mémoires dans lesquels il a détaillé l'énumération des pertes de sa maison et les réclamations qui en résultent. Il divise en deux classes les indemnités qu'il répète. Les unes seraient territoriales et les autres pécuniaires. Pour en donner une idée à V. M., j'ai l'honneur de lui soumettre ci-joint deux tableaux qui sont une récapitulation succincte des mémoires [1]). Le seul calcul des rétributions pécuniaires est poussé à la somme d'an delà de 116 millions de florins; mais, quant aux indemnités teritoriales, S. A. m'a donné à entendre à plus d'une reprise que, si Elle ne pouvait obtenir celles qu'Elle a indiquées, Elle s'en tiendrait volontiers à l'établissement qui a été stipulé dans la convention de 1796, c'est-à-dire aux pays de Wurzbourg et de Bamberg.

Quelle que soit l'ardeur qu'on puisse apporter de Votre part, Sire, à la négociation, j'appréhende, et je ne saurais Vous le cacher, qu'elle sera mal secondée, et peut-être même contrariée par le gouvernement français. Elle doit aboutir, d'un côté, à d'immenses sacrifices pécuniaires de la part de la République batave, et de l'autre côté, à son indépendance et à la reconnaissance de sa constitution. Or le Premier Consul voudra-t-il dépouiller au profit de la maison d'Orange un pays qu'il regarde comme une de ses mines d'argent et dont il espère de tirer encore d'amples ressources pour lui-même? [2]) Se

---

1) Hier weggelaten als onnoodig na ons n°. 858.

2) „Vraiment je trouve qu'il ne faut pas trop tendre la corde, et rendre à jamais notre nom odieux à cette nation, en la dépouillant, après qu'elle a déjà tant souffert par les Français, ce qui serait le cas si nous ne mettions pas des bornes convenables à nos prétentions. Ce qui m'engage à insister sur ce point, c'est le bruit qu'on se plaît déjà à répandre, et qui même a circulé ici parmi les négocians hollandais dans la cité, que nous leur demandions 170 millions de florins. Votre père en a été très scandalisé" (de Prinses aan den Erfprins, Londen 11 Mei 1801; H. A.).

souciera-t-il d'avancer le terme tant désiré par la République batave où elle sera reconnue par la Prusse et où elle se croira libérée de la tutelle des Français? Ne préférera-t-il pas de beaucoup de la retenir, tant qu'il pourra, sous son jong, à l'égal des autres Républiques alliées de la sienne, et sur lesquelles il vise même à exercer une autorité plus directe dans la suite, témoin les projets qu'on lui attribue sur la Cisalpine? Ces obstacles ne sont que trop réels, et nous ne tarderons pas à les rencontrer dans notre chemin . . . . .

864. AYLVA AAN DEN ERFPRINS, 25 Mei 1801 [1]).

Je saisis une bonne occasion, que la campagne où je me trouve depuis quelques jours me fournit, pour transmettre à V. A. la copie d'une note que Mollerus a remise à l'ambassadeur Brantsen à son arrivée à la Haye, à laquelle celui-ci a applaudi, et en conformité de quoi il nous a assuré avoir constamment parlé à Sémonville . . . . .

L'ambassadeur Brantsen, de l'aveu de Mollerus et de moi, s'est conduit à merveille, et à en juger d'après toutes les conversations que nous avons eues avec lui, sa façon de penser et d'agir est telle que l'on pourrait le désirer, et on s'est souvent applaudi de l'avoir choisi; aussi a-t-il paru être flatté de ce choix, et il est assez pénétrant pour prévoir que tout l'honneur et tout le profit sera pour lui, s'il parvient à remplir le but généralement désiré, ou à prévenir que d'autres ne parviennent au leur . . . . .

Tout le monde presque croit que le projet tombera, et c'est pourquoi à tout événement l'ambassadeur Brantsen a tâche et réussi de faire goûter l'idée, qu'un choix impartial de personnes qui voulussent le bien eût lieu afin de former un nouveau projet, et que ce choix se fit sans égard aux opinions politiques. M. van der Goes a écrit en conséquence à son homme placé en France, et on se flatte que par ce moyen on pourra parvenir à mettre Bonaparte dans la même idée . . . . .

[Bijgevoegd het volgende stuk:]

Bij gelegenheid dat er een voorstel is gedaan tot herziening der staatsregeling, heeft men wel eens van terzijde hooren vragen, waarom op zulk een tijdstip de regenten van het vorig bestuur, of liever de zoogenaamde Orange Partij, welke tog behoorde overtuigd te zijn, dat het Huis van Orange hier te lande niet weder hersteld zal worden, bij continuatie bleef stilzitten, zonder op de eene of andere wijze te kennen te geven, dat zij hoopte en verlangde dat die deliberatiën tot gevolg zouden hebben het daarstellen van zoodanige ordre van zaken, welke eene zooveel mogelijk algemeene tevredenheid zoude veroorzaken, en waarmede dus ook dat aanmerkelijke gedeelte der natie, hetwelke zij uitmaken, zig zoude kunnen vereenigen, en vervolgens tragten mede te werken, om de rust en eendragt in het land te herstellen, en deszelfs belangen en meeste welvaart te helpen bevorderen. En dit stilzitten heeft men dan ook al verder wel eens hooren toeschrijven aan eene onverschilligheid omtrent den toekomstigen staat van het vaderland, en des-

1) H. A. — Uit Neerijnen, nadat Aylva te voren in den Haag was geweest.

zelfs constitutie of regeeringsvorm, of aan eene eigenzinnige stijfhoofdigheid, of voornemen, om wanneer die regeeringsvorm niet konde worden ingerigt in dier voegen als zij voor zig zouden verlangen, en voor het belang van het land meest geschikt en dienstig oordeelden, maar wanneer de omstandigheden dit onmogelijk hadden gemaakt, ook dan egter zig te blijven onttrekken om mede te werken tot datgeene, hetwelke zoude kunnen dienen om de regeeringsform te brengen op dien voet, als in dat geval zoude kunnen geagt worden de verschillende sentimenten het meest te concilieeren, en over het algemeen genoegen te zullen geven, en voor 's lands belangens bevorderlijk te zijn.

Men vertrouwt nogtans, dat men op die wijze redeneerende de zaak uit een verkeerd oogpunt beschouwt, en die partij ongelijk aandoet, en dat integendeel dezelve goede redenen voor haar gedrag en stilzitten kan allegeeren. Ten minsten dit is het begrip van eenige weinige goede vrienden, welke over dit point met elkander meer dan eens gesproken hebben.

Zij hebben namenlijk steeds begrepen en begrijpen alsnog, dat, wil men de regeeringsform op eene vaste en voor dit land geschikte voet daarstellen, wil men het land in rust brengen, wil men voldoen aan het verlangen van een aanmerkelijk, zoo zij zig verbeelden het grootste gedeelte de natie, het Huis van Orange uit de constitutie niet zoude behooren uitgesloten te blijven, maar integendeel daarin wederom geplaatst, op zoodanige wijze als naar de veranderde omstandigheden en na al hetgeen in ons vaderland is voorgevallen, de herstelling van hetzelve Huis meest dienstig zoude doen zijn aan het beste bestier van 's lands zaken.

In die overtuiging staande, zijn zij, zoolang dit point niet volkomen uitgemaakt is, zoolang van de zijde van dit Huis van deszelfs betrekkingen op dit land niet is afgezien, met één woord, zoolang er geene daad gebeurd is of bewijs exteert welke die zaak decideert, door gevoelens van eer en van besef van 's lands meeste welzijn gehouden, om niets te doen, hetwelk de schijn zoude kunnen hebben dat of verandering van sentiment of principes van eigen interest hen nu deden bijdraaien.

Maar nu, wat ook de publieke gerugten mogen zeggen, zoodanige decisive daad of bewijs is er, voor zooveel zij weten, nog niet. Maar komt er die, brengt de loop der evenementen dit mede, dan ook zullen zij zig van hunne verpligtingen ten dien opzigte kunnen en moeten ontslagen houden, en dan zeker is het hun desniettemin geenzins onverschillig, wat er van het land worde of hoedanig deszelfs Regeering en bestier voor het vervolg zal geregeld worden, maar moeten zij integendeel wenschen, dat het zoodanig was, dat zij ook daarmede zig konden vereenigen en het hunne toebrengen, dat niemand om vorige opiniën of verlangen naar eene ordre van zaken, welke tog niet te bekomen zoude zijn, zig bleef onttrekken om zoodanige constitutie, als men zoude oordeelen de beste te zijn, te helpen daarstellen.

Alles komt dus hierop neder: men is en blijft van opinie, dat de rust en het welzijn van het land zouden medebrengen, dat het Huis van Orange in de constitutie op eene convenable voet deel krijge, en men wenscht dat de zaken nog daarheenen kunnen gedirigeerd worden, dat dit plaats hebbe. Zoolang dit niet finaal uitgemaakt is, kunnen en mogen zij niets anders dan stilzitten en den loop der zaken afwagten. Maar komt daaromtrent eene

decisie tegen hetgeene zij verlangen en best oordeelen, dan zijn zij even opregtelijk van begrip, dat niemand der ingezetenen zig om die reden zoude moeten onttrekken, mits dan ook de omstandigheden zoodanig zijn, dat men hoop kunne hebben dat hunne medewerking nut en voordeel aan het land zoude kunnen toebrengen.

Deze zijn hunne gevoelens en dit het antwoord, hetwelk zij meenen dat op de hierboven gemelde vrage kan gegeven worden, en zij vertrouwen, dat zelfs andersgevoelenden hun wegens die manier van denken en handelen justitie zullen moeten doen, en dat zulks vertrouwen op de zuiverheid van hunne vues en gedragingen moet inboezemen.

Wanneer dus ook de intentie van de tegenwoordig bovenliggende partij opregt is, om zoodanige ordre van zaken in het land te zien daargesteld, welke aan de natie in het algemeen genoegen zoude kunnen geven, dan moet men hopen en vertrouwen, dat de deliberatiën over hetgeen het projecteeren en introduceeren van een veranderde en verbeterde constitutie betreft, zoodanig zullen worden ingerigt, dat ook ook de zoogenaamde Orange-partij als eerlijke luiden nevens hunne andersdenkende ingezetenen daarin kunnen participeeren; en dat ook het Fransch gouvernement den invloed, waarvan hetzelve bij gelegenheid van eene verandering in de constitutie gebruik zoude kunnen maken, daartoe zal doen dienen.

865. DE PRINS AAN LORD HAWKESBURY, 9 Juni 1801 [1]).

..... Je n'ai pas encore reçu jusqu'à présent une réponse de la cour de Berlin à la note que le général de Stamford doit avoir remis de ma part au ministère de S. M. Prussienne dont j'ai fait parvenir une copie à V. E. le 16 avril dernier [2]).

Les sentimens dont je fais profession et que j'ai annoncés dans cette note, font et feront toujours les bases de ma conduite, et j'ose espérer que S. M. ne les a pas désapprouvés. Serait-ce y déroger que de me prêter à la demande du comte de Haugwitz [3]) en nommant des mandataires pour traiter avec l'agent de République batave, moyennant qu'ils fussent munis d'une instruction claire et précise de ne consentir à rien qui puisse me lier les mains et m'empêcher de réclamer mes justes droits et ceux de ma maison aux dignités héreditaires dont j'étais en possession dans la République des Provinces-Unies, sans avoir auparavant demandé et reçu de moi de nouvelles instructions?

Ne pourrait-il pas même être intéressant d'entendre ce que cet agent aurait à proposer, et d'apprendre ce qu'ils veulent offrir?

Cependant je n'ai pas cru devoir faire cette démarche sans l'aveu de S. M., et je prie V. E. de vouloir bien me faire parvenir les intentions du Roi à cet égard .....

---

1) R. A. (v. N.), afschrift. — Uit Hampton Court.

2) Hiervóór, bl. 1137.

3) Overgebracht bij schrijven van den Erfprins van 20 Mei, waarvan copie aan Lord Hawkesbury werd overgelgd.

866. HAUGWITZ AAN DEN ERFPRINS, 11 Juni 1801 [1]).

Je dois faire à V. A. S. par ordre du Roi une communication qui l'intéresse de près.

Le général Beurnonville vient d'être autorisé à donner à connaître ici, que vu les difficultés qu'impliquerait une indemnisation pécuniaire des prétentions particulières de la maison d'Orange à la charge de la Republique batave, le premier Consul avait conçu l'idée qu'il vaudrait beaucoup mieux d'assurer, Mgr., à Votre auguste famille une indemnité territoriale en Allemagne qui la dédommageât à la fois et de la perte de ses dignités et de celle de ses propriétés. Il est connu à V. A. S. que dans la convention du 5 août 1796 la Prusse s'est attachée à distinguer très expressément ces deux objets en stipulant séparément, en premier lieu, une indemnité territoriale pour la perte éventuelle des charges et dignités héréditaires du Stadhoudérat, et en second lieu la réserve d'un arrangement particulier avec la Republique batave au sujet des biens et immeubles, que la maison d'Orange possédait en Hollande. Le Roi regarde cette convention comme toujours subsistante et comme obligatoire pour le gouvernement français, sans que les objections actuelles du premier Consul y puissent déroger. C'est la seule réponse que je suis chargé de donner au général Beurnonville, et S. M. m'a prescrit en même tems de vous réitérer, Mgr., l'assurance que'Elle est très décidée a s'en tenir aux stipulations arrêtées et à employer en toute occasion ses soins les plus assidus pour vous procurer le double avantage qui en doit résulter.

En m'aquittant de ma commission, je vous laisse à juger, Mgr., d'après l'observation que le Roi lui-même m'en a faite, si en considération des dispositions peu favorables manifestées par le gouvernement français, il ne serait pas de Votre intérêt de tirer le meilleur parti possible de la négociation qui va se traiter avec le sieur Hultman, tandis que celui-ci pourrait y apporter encore de certaines facilités en vertu de ses premières instructions . . . . . [2]).

867. D'YVOY AAN DEN ERFPRINS, 15 Juni 1801 [3]).

N'ayant pu trouver qu'avant-hier le moment favorable d'entretenir le ministre des affaires étrangères des interêts de la maison d'Orange, je m'empresse de porter à la connaissance de V. A. S. le résultat de la conférence. J'ai naturellement commencé par lui répresenter comme le vœu principal et

1) R. A. (v. N.), afschrift. — Uit Berlijn.

2) „Je me flatte que mon père pourra bientôt envoyer les pleins-pouvoirs, étant peu gràcieux pour le Roi de Prusse de tarder avec cette affaire après la manière dont le Roi s'est expliqué sur ce qu'il veut faire pour nous" (de Erfprins aan de Prinses, Racoten 27 Juni 1801).

3) H. A. — Uit Parijs. — „Ayant eu occasion de causer avec un des employés du ministère des affaires étrangères sur l'état de la Hollande et la rentrée de la maison d'Orange, je n'y ai pas trouvé autant de l'éloignement que je l'avais cru, mais la peur que le pays ne devînt une province anglaise me paraît plus forte que l'attachement au régime actuel. Il en parla avec un mépris qui m'a surpris. On ne se fait pas d'idée comme ils s'expriment sur les Bataves" (d'Yvoy 26 Mei 1801). — „Lucchesini a insisté que j'allasse voir Talleyrand, lui parler des négociations qui ont lieu à Berlin" (d'Yvoy 1 Juni 1801).

du plus grand intérêt la rentrée de Prince daus sa patrie, et sa réintégration dans ses charges. „Voilà," me dit-il, „une chose impossible, et il n'y aurait personne en France qui signât une telle réintégration; il ne faut donc pas y songer; la France ne peut ni ne voudra jamais y consentir, mais c'est aussi pourquoi il est juste d'offrir un dédommagement; la France l'a promis et elle tiendra parole; c'est ce qui se discute à Berlin, et vous saurez déjà que les premières conférences ont eu lieu." Je lui répondis n'en avoir reçu aucune nouvelle officielle. „Vous pouvez en avoir: parlez à Lucchesini," reprit-il. „Ce qu'il m'en a dit," répliquai-je, „ne paraît lui être venu que de la troisième main." — „Eh bien," dit-il, „nous en avons de Beurnonville, et on lui a écrit de continuer: la France ne pouvant rétablir la maison d'Orange il est juste qu'elle soit dédommagée et cela considérablement; voilà vers où il faut tourner vos vœux." Je lui témoignais être au désespoir de trouver de pareilles dispositions, d'autant plus qu'on ne pouvait ignorer en France que c'était le seul moyen qui pût obtenir des Anglais la restitution, si ce n'est de toutes du moins d'une partie des colonies, si nécesssaires aux Hollandais pour se soutenir, et être plus utiles aux Français leurs alliés. „Tout cela," répliqua-t-il, „a été dit, mais ici on est résolu à ne point consentir à la rentrée de la maison d'Orange, qui même ne lui serait pas utile, et qu'on tâchera d'établir ailleurs selon qu'on en est déjà convenu avec la Prusse." — „En ce cas," repris-je, „je recommande ses intérêts à la sollicitude du gouvernement français, et qu'on voudra d'après ses désirs fixer les dédommagemens territoriaux en voisinant ses états en Allemagne, afin de lui former un établissement arrondi et contigu aux possessions actuelles," et j'ajoutais oser espérer qu'on aurait égard à ce que le baron de Gagern [1]) avait eu l'honneur de lui exposer récemment au sujet des arrangemens pris par les branches de la maison entr'elles. „On n'est pas encore si loin," me dit-il, „mais la France désire certainement que la maison recoive un dédommagement convenable, et c'est où elle doit porter ses vœux." Quelque désagréable que me fût cette conférence, je n'ai pas cru cependant devoir négliger de tâcher d'obtenir d'être présenté au premier Consul, de sorte que je dis à Talleyrand, que quoique sans caractère public, je serais charmé d'être présenté à Buonaparte, si ce n'était pas contre l'étiquette. „Nullement," répondit-il, „et je l'en préviendrai; cela pourra avoir lieu à la prochaine audience publique et diplomatique, et le marquis de Lucchesini vous présentera" [2]).

J'eus samedi une conversation avec Schimmelpenninck qu'il commença lui-même, en me demandant si l'affaire du dédommagement avançait. Je pris occasion de lui dire que cette affaire devrait être aussi désagréable à la maison d'Orange qu'à la nation, et qu'il serait bien plus à souhaiter qu'il y eût moyen de trouver un *medium* pour les réunir, que de voir ainsi finir une discordance entre deux partis qui avaient dans le fait le même but, le bien public, et qui seraient si facile à raccommoder si on le voulait. „Je vous parlerai franchement,"

---

1) Die de belangen der overige Nassau's te Parijs vertegenwoordigde.

2) „Hier matin j'eus l'honneur dêtre introduit par Lucchesini, et présenté par M. Talleyrand à l'audience du premier Consul. Il m'a dit: „Vos affaires se traiteront à Berlin". J'ai saisi cette occasion de lui recommander les intérêts de Vos Altesses, sur quoi il m'a demandé si je venais de Berlin, et depuis quand j'étais à Paris. Je le satisfis sur ces questions, et la conversation finit" (d'Yvoy 26 Juni 1801).

me dit-il, „et sans le moindre déguisement: je n'ai personnellement aucun sujet de plainte ni de reconnaissance vis-à-vis de la maison, je puis donc en parler de sang-froid, et sans la moindre prévention. Dans la situation où se trouve le pays, ce ne serait un bonheur ni pour lui, ni pour la maison qu'elle y rentrât, et si j'étais de ses conseillers, je lui déconseillerais d'y revenir maintenant, quand même la route lui en serait frayée. Quel que fût le prince de la maison qui y rentrât, il aurait la position la plus disgrâcieuse et la plus insupportable, et je soutiens que qui se dit l'ami de cette maison, et lui conseille en ce moment de tâcher de se faire réintégrer dans le pays, agit ou d'après ses intérêts particuliers, ou ignore la situation des choses, ou n'est pas son véritable ami. En 1799, lors de la descente des Anglais, le moment eût été propice, et ce n'est pas vous seuls qui en avez regretté la mauvause direction et le résultat; on se serait facilement entendus, mais cet instant est passé et ce n'est maintenant que du tems et des événemens futurs qu'on doit attendre et espérer des changemens. Je ne suis pas d'opinion que la maison doit désespérer; n'avons-nous pas devant nous l'exemple de l'Angleterre? Un rien peut changer ce que nous voyons aujourd'hui, et l'événement du jour est très précaire. La conduite la plus convenable à tenir en ce moment par la maison d'Orange serait en mon sens," me dit-il, „d'engager ses amis à travailler de concert avec ceux qui ne veulent que le véritable bien de l'état, afin de porter dans les mains des possessionnés les différentes branches d'administration, et d'éloigner ceux qui n'ont rien à perdre et tout à gagner. Conservant ainsi ses amis, en contribuant à une des causes qui peuvent amener le bien-être de l'état, si tout va bien pour lui, la maison d'Orange se procurera le moyen de pouvoir profiter des circonstances et des événemens favorables, sans avoir à craindre de choc qui pût nuire à ses intérêts, et si tout continue à aller de mal en pis, on n'aura point de reproches à lui faire, et dans le malheur même elle se fera désirer." — „Mais," répliquai-je, „puisque vous êtes pourtant occupés à faire une nouvelle constitution, pourquoi n'y pas réunir la maison comme le point central autour duquel tout tourne?" — „D'abord," reprit-il, „ne vous ai-je pas observé que nous ne sommes pas les maîtres? Par nos relations extérieures, et tant que notre intérieur est composé comme il l'est, nous ne pouvons rien: le moindre faux pas suffirait pour cesser d'exister, et fournirait un prétexte pour renverser notre république; plus d'une fois nous avons frisé ce malheur, que je regarderais comme irréparable. Je répète," dit-il, „que dans la position où on se trouve, j'envisagerais la rentrée dans la République comme le plus grand malheur qui pût arriver à celui de la famille d'Orange qui y serait rappelé. Je suis persuadé qu'il n'aurait d'autre désir que de faire le bonheur de sa patrie, et il ne le pourrait pas; ici on ne le souffrirait jamais: c'est un point sur lequel on n'entend pas raison, auquel on se croit lié, et le *hobbelpaard* de Buonaparte. Croyez-moi, le parti le plus sûr, et le meilleur pour la maison dans ce moment, est d'accepter un dédommagement convenable, et pour autant que cela s'accorde avec ses intérêts, avoir égard à l'état d'épuisement de la République, travailler à conserver ses amis, en leur parlant rondement et les engageant à céder aux circonstances, et à contribuer autant qu'il est en eux au bien général de leur patrie, afin que de cette façon des mains habiles reprennent le timon des affaires, et qu'avec ces amis, et ces relations on puisse attendre le moment propice où ils pourront être utiles." — „Mais," dis-je, „quand vous exigez d'un côté une

renonciation du Stadhouder, et de l'autre, un serment de haine au Stadhoudérat, toutes les mains sont liées." — „Quant à moi," dit-il, „je n'insisterai jamais sur ce premier point; ceux qui mènent la négociation paraissent y tenir, mais dans le fait, n'est-ce pas l'un et l'autre une chimère? J'en reviens à l'exemple de l'Angleterre, et notre patrie n'en offre-t-elle pas un pareil? Le grand point est que la maison d'Orange, contrariée en ce moment par les circonstances, travaille à se conserver l'amour de la nation, c. à d. de tous ceux qui désirent le bien-être de leur patrie. De près comme de loin son souvenir ne pourra être effacé; on ne détruit pas en sept ou même vingt années le souvenir de deux siècles. Voilà," ajouta-t-il, „ma manière de voir, et jamais je n'eus deux opinions."

Ici nous fûmes interrompus, et puisque sa manière franche de s'expliquer est conforme à tout ce qu'on m'a dit de sa façon modérée et ferme d'agir, je lui dis que je serait charmé de m'entretenir plus au long avec lui sur ce sujet. „Quand vous voudrez," me dit-il, „ma maison vous est ouverte, et j'espère que vous serez content de moi." Il m'a ajouté ne pas croire que le nouveau plan de constitution passerait en Hollande, mais qu'il en suivrait un plus dans le genre de l'Amérique.

Samedi dernier Schimmelpenninck me donna à diner à la campagne avec les ministres de Russie, de Prusse et de Danemarc. Il me paraît un homme fort instruit, et qui se plaît à faire honneur à la charge qu'il occupe.

868. DE PRINSES AAN DEN ERFPRINS, 3 Juli 1801 [1]).

Je crois, mon très cher ami, que vous ne serez pas extrêmement édifié de la réponse de Lord Hawkesbury que votre père vous envoie; elle paraît être d'un novice en affaires, qui de crainte de dire trop, ne dit rien du tout, mais enfin il faut bien s'en contenter, et du moins s'y trouve-t-il l'assurance positive des bons sentimens du Roi, et comme cela n'éclaircit ni n'explique rien du reste, cela donne de la marge pour agir, quant à la négociation à Berlin, selon que nous le croirons le plus avantageux pour nos propres intérêts. C'est là-dessus que votre père s'est décidé à envoyer les pleins pouvoirs; quant à l'issue de cette négociation, je n'en attends rien de bon, mais j'espère que nous serons assez adroits pour que la faute ne nous en puisse pas être attribuée . . . . .

Je ne sais si je vous ai écrit que nous avons fait passer à M. d'Aylva copie de la note du 20 mars remise par M. de Stamford, en l'autorisant à la communiquer aux amis; nous l'avons cru convenable, et même nécessaire pour répondre aux demandes réitérées d'Aylva pour savoir ce que nous leurs conseillions de faire, et quelles étaient nos intentions à tous égards. Ce n'a été qu'hier que j'ai reçu réponse là-dessus d'Aylva, qui m'écrit que jamais information ne pouvait venir plus à propos, parce qu'elle explique beaucoup

1) H. A. — Uit Hampton Court. — Het antwoord van Hawkesbury op den brief van 9 Juli is van 22 Juni en houdt enkel het volgende in: „S. M. m'a chargé d'assurer V. A. S. de Son amitié constante et du vif intérêt qu'Elle prendra toujours dans tout ce qui la regarde." Bij brief van 3 Juli zond nu de Prins de volmachten voor Stamford en Tollius aan den Erfprins toe. „J'avoue n'avoir pas grande foi au succès de cette négociation."

d'incertitudes et de contradictions, en laissant un rayon d'espoir dans l'avenir, tandis que ceux de l'autre parti leur voulaient persuader que votre père avait consenti à renoncer à tout, et à s'en remettre uniquement à ce que la Prusse pourrait lui procurer. Il me dit ensuite que Six viendra ici, qu'il est bien instruit et conséquent dans ses principes, et qu'il jouit de la confiance de nos amis, nommément de Repelaer, Mollerus, et du capitaine de haut-bord Bylandt, qui tous trois nous le recommandent comme quelqu'un qui mérite la nôtre, et que nous l'entretenions sur les affaires . . . . .

D'Yvoy nous n'apprenons rien que par les gazettes, qui en font mention tantôt comme d'un agent de la maison d'Orange, tantôt comme d'un gentilhomme attaché au Prince d'Orange, qui avec *d'autres ministres* a fait sa cour au Consul ou entretenu Talleyrand. Nous n'avons encore donné aucune ouverture ici à son sujet, et je crois pas que votre père en parlera, à moins qu'on ne le questionne là-dessus, et alors je ne serais pas étonnée qu'il réponde que c'est vous qui l'avez envoyé, et que cela ne le regarde pas. Ceci est vrai jusqu'à un certain point, quoique vous ayez prévenu le Prince de cet envoi, mais nous ignorons quelles espèces d'instructions vous lui avez données, et certainement il n'en a pas de votre père, qui a tout au plus approuvé *tacitement* cette mission. Je vous préviens de ceci, pour le cas où cela aurait quelque suite . . . . .

Aylva me dit aussi dans sa lettre dont je parlais tantôt, que Brantsen montre beaucoup de zèle et de franchise; il en paraît enchanté, et dit *que sans exagérer cela a beaucoup surpassé son attente;* j'avoue que tout en rendant justice aux talens de Brantsen, je ne puis nullement mettre la confiance en lui qu'Aylva semble y mettre . . . . .

869. AYLVA AAN DEN ERFPRINS, 12 Juli 1801 [1]).

L'ambassadeur Brantsen a parfaitement bien fait jusques à la fin, de sorte qu'il n'y a pas matière à le soupçonner. Pour le moment tout est fini, mais on est généralement d'accord que ce que l'on a vu doit engager pour l'avenir, au cas qu'on revienne à la charge, à un surcroit de précaution, de prudence et de circonspection. Je pense qu'il y aura un relâche de deux ou trois mois, et qu'alors le gouvernement actuel, ou plutôt l'homme d'affaires du premier Consul à la Haye, tâchera de profiter de la présence de Schimmelpenninck, qui vers ce tems se propose de quitter Paris pour faire un tour à la République, afin d'essayer si un entretien entre lui et Mollerus ou quelqu'autre du bon parti pourra opérer quelque chose de mieux que ce que l'on a vu tomber en dernier lieu . . . . .

870. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 18 Juli 1801 [2]).

[Ontvangst der volmachten.] Il me semble qu'il serait intéressant de connaître exactement vos intentions sur les deux points suivans, puisque de celles-ci doivent naturellement dépendre la conduite que vos commissaires ont à tenir

1) H. A. — Uit Neerijnen.
2) H. A. — Uit Racoten.

durant cette négociation: la première si vous désirez que l'on parvienne à une conclusion, la seconde si vous êtes déterminé dans le cas de l'affirmative à vouloir que l'on insiste sur la valeur réelle et effective des pertes essuyées, ou si en égard à la position du pays et à l'impossibilité qu'il ne vous satisfasse à moins de sacrifices extrêmement grands de la part de ses habitans, vous vous contenteriez d'une somme de quelques millions dont vous devriez fixer le nombre, vous chargeant d'en satisfaire les individus de la famille, et faisant valoir ce sacrifice de votre part comme une preuve de l'attachement que vous conservez pous votre patrie et ses habitans. Ci-joint j'ai l'honneur de vous envoyer les copies des lettres reçues d'Yvoy; [1]) ce n'a été que par une bonne occasion [2]) que j'ai pu vous les faire parvenir. Ce qu'il y a de plus curieux est le résultat des conversations avec Talleyrand et avec Schimmelpenninck [3]), celles-ci semblant permettre de conclure, 1°. que la France est très déterminée à s'opposer à la rentrée en Hollande, 2°. qu'elle est disposée en faveur d'un dédommagement en Allemagne, 3°. que pour le présent il faut renoncer à l'espoir de rentrer, mais que 4°. les patriotes eux-mêmes sentent qu'à la longue la maison ne restera pas exclue, et qu'en conséquence la prudence exige de se ménager les moyens de profiter d'une occasion favorable. Au cas que vous soyez également de cette opinion, j'ose vous supplier de vouloir prescrire la conduite à tenir en conséquence, et en particulier celle vis à vis de nos amis dans l'intérieur. Ce qui me semblerait le plus désirable serait de pouvoir obtenir que la renonciation ne fut pas exigée de votre part, et que le serment de haine contre le stadhoudérat étant aboli, un chacun pût être conseillé de travailler pour le bonheur de la patrie, afin de prévenir par là que la direction ne tombe de plus en plus dans les mains de gens qui sacrifient entièrement le bien-être du pays à leur intérêt personnel, et de diriger par là même les affaires de manière que ceux qui les auraient en main fussent des personnes disposés à coopérer au rétablissement de la maison du moment que les circonstances le permettraient, tandis que la maison tâche entretems d'obtenir en dédommagement des pertes actuelles une situation en Allemagne qui aurait le double avantage de la mettre dans le cas de pouvoir être d'autant plus utile à la patrie qu'elle aurait des moyens plus considérables dans l'étranger. Dans l'espoir que vous n'aurez dans aucun cas quelque chose contre l'abolition du serment de haine, j'écrirai à Yvoy que cela me semble être le premier pas nécessaire pour obtenir la conciliation des différens partis, et quant à la renonciation, il sera peut-être possible de l'éviter en considérant la présente négociation avec Hultman comme n'ayant rapport qu'aux affaires particulières de la maison, surtout s'il y a moyen d'engager les Bataves de n'y point insister.....

---

1) Hiervóór bl. 1154.

2) De terugkeer van den koerier die de volmachten voor Stamford en Tollius overgebracht had.

3) „Je suis très tenté d'être de l'opinion que Schimmelpenninck a énoncée, et que pour le moment le rétablissement étant considéré comme impossible, il faudrait travailler dès à présent aux moyens de se ménager l'occasion de rentrer dans la suite des tems, et que la réunion des partis pour sauver les débris de la patrie est nécessaire, à quelle fin cependant je pense qu'il faudrait tâcher d'obtenir préalablement l'abolition du serment de haine au Stadhoudérat" (de Erfprins aan de Prinses, 18 Juli 1801).

871. „MES RÊVERIES approuvées et sanctionnées par le Prince qui m'autorise à les envoyer à mon fils", 25 Aug. 1801 [1]).

Mon fils a demandé les ordres du Prince sur deux points dans sa lettre du 18 juillet, sur la conduite à tenir avec les amis dans l'intérieur de la République, et sur les sommes dont le Prince voudrait se contenter de la part du gouvernement batave, s'il ne peut obtenir par la négociation avec Hultman le juste et complet dédommagement qùi lui est dû pour ses pertes. Ayant réfléchi sur ces objets, je prens la liberté d'en dire ici mon sentiment, sans me donner les airs de prétendre qu'il fasse loi.

Quant au premier point il me semble que dans les circonstances présentes plus on agira ouvertement et franchement vis-à-vis des amis dans l'intérieur avec lesquels on peut communiquer, et qui sont dignes de confiance, mieux ce sera . . . . .

La demande sur le moment le plus convenable d'une réunion entre les amis de la maison et ceux du gouvernement actuel, m'a aussi été faite déjà plusieurs fois. Je me suis toujours bornée à répondre par le tableau succinct de la situation des choses telle qu'elle me paraissait être, m'en remettant ensuite à eux sur ce qui pourrait leur convenir de faire à cet égard dans ces circonstances, sans vouloir donner aucun conseil, ni prononcer pour eux sur un point aussi délicat. Tant qu'ils conserveront la certitude que le Prince n'a pas changé de sistème, et n'a point renoncé à la rentrée en Hollande, je crois que le plus grand nombre de nos amis, et les plus dignes de porter ce nom, resteront fermes dans le leur . . . . .

Il n'y a selon moi que deux cas où le Prince pourrait faire cette renonciation: 1°. à la paix générale, si on n'y stipule rien pour notre rentrée, ou 2°. au moment où le Prince accepterait l'indemnisation territoriale qui lui a été promise, mais que le Prince est résolu de n'accepter que pour autant qu'elle se ferait sans léser les possesseurs actuels des pays qu'on lui assignerait, et surtout sans porter préjudice aux intérêts de S. M. Brittannique, sans le consentement de laquelle il ne prendrait aucune indemnité territoriale. Le Prince considère ceci non seulement comme un devoir que lui dicte la reconnaissance, mais encore comme une chose à laquelle il est tenu parce que l'Angleterre est garante du Stadhoudérat comme la Prusse, et que le suffrage d'une des deux hautes parties contractantes ne lui paraîtrait nullement suffisant pour lui donner le droit d'y renoncer, et j'avoue que je pense de même, et que s'il agissait différemment, cela me paraîtrait contraire et au devoir, et à la saine politique.

De tout ceci je crois pouvoir tirer la conséquence que l'acte formel de renonciation ne pourra être la suite de la négociation avec Hultman, quelque tournure qu'elle prenne, qu'autant que les négociations, soit pour la paix générale soit pour les indemnités territoriales du Prince, marcheront de front et pourront venir à leur maturité dans le même tems. Je ne vois pas même la possibilité comment on en pourrait venir à un arrangement définitif avec Hultman, avant l'époque de la conclusion de l'une de celles-ci, mais peut-être pourrait-on con-

1) H. A. — Van de Prinses aan den Erfprins. — Uit Hampton Court.

venir de quelques points avec lui qui procureraient pourtant quelque avantage de cette négociation, dont j'augurerais mieux si Hultman était un autre homme. Je préférerais mille fois de voir Schimmelpenninck (le ministre batave à Paris) à sa place, et les discours que ce dernier a tenus à M. Yvoy me paraissent très conséquens et très sages, et je suis très portée à me ranger de son opinion que notre rentrée en Hollande dans les circonstances actuelles serait un véritable malheur pour nous, et nullement un avantage pour le pays [1]). J'en conclus donc que nous devons savoir une espèce de gré à Buonaparte de ne pas vouloir nous y faire rentrer, et de ne pas nous juger capables de nous avilir en devenant ses créatures pour remparer nos dignités et notre ancienne splendeur. Il nous fait l'honneur de nous craindre, et c'est bien plus heureux que s'il voulait nous forcer par de bons procédés à consolider le joug français dans la République. Ce qui nous importe donc dans le moment actuel, c'est de nous conserver les moyens de rentrer un jour dans le pays, et pour cela il est important d'éviter tout ce qui pourrait nous en fermer la porte pour toujours, et de cultiver l'amitié de la nation par toutes les voyes à notre portée, sans préjudicier trop essentièllement aux intérêts les plus majeurs de notre maison.

Pour atteindre ces différens buts, je souhaiterais que nous pussions faire quelque démarche publique tendant à la réunion des partis dans l'intérieur. Les patriotes, et peut-être la France même la désirent, l'intérêt du pays la demande, mais nous ne pourrions nous y prêter que conditionnellement. Je suis donc de l'avis de mon fils que pour préliminaire il faudrait obtenir l'abolition du serment de haine au Stadhoudérat, qui est une barrière insurmontable pour le rapprochement de nos amis avec ceux des autres partis. De plus on devrait exiger une amnistie, non clausulé, et la levée du séquestre sur les biens de nos partisans. Sur les nôtres il serait inutile de la demander, mais je croirais qu'il n'y aurait pas de mal de nous borner pour le présent à fixer un équivalent pour la perte de nos capitaux, nos mobiliers, rentes etc. etc., et que même sur ces articles-là nous pourrions nous relâcher en quelque chose de ce que nous avons justement à prétendre, mais comme sur les domaines il me semble que nous ne pouvons pas être aussi coulans, et qu'il ne nous est pas permis là-dessus de faire les généreux, je suis assez portée à préférer que par rapport aux domaines on laisse *provisionellement* les choses comme elles sont, et cela jusqu'à l'époque de la paix générale, ou si l'on veut jusqu'à celle de la ratification du traité d'indemnité territoriale, si on devient d'accord sur ce grand objet; — je veux dire que le séquestre des biens-fonds continue, moyennant que les Bataves continuent à les faire administrer, et à en payer les intérêts des dettes, et les pensions et les gages de nos anciens serviteurs.

Une lettre ostensible, soit du Prince, soit de son fils en son nom, pour engager les amis à concourir aux mesures que le bien public demanderait, en se réunissant au parti qui gouverne *sous la forme actuellement adoptée*, en considération que les intérêts de la patrie l'exigent, et que pour cette raison

1) „Je penche comme vous pour l'avis de Schimmelpenninck; j'ai bonne opinion de cet homme, en quoi le Greffier m'a confirmé: il le connait ayant fait ses études avec lui. Je ne suis pas éloignée de l'idée qu'on pourrait tirer parti de cet homme" (de Prinses aan den Erfprins, Hampton Court 19 Aug. 1801).

nous souhaitons qu'ils veuillent s'y prêter, serait une démarche qui équivaudrait en quelque sorte à la renonciation, sans en être une cependant. On la ferait valoir comme *l'ultimatum* de la complaisance du Prince, et il y aurait meilleure grâce de se prêter à cette réunion de cette façon que si les amis devaient y être contraints par la force des circonstances, du moins *tous les partis* nous en auraient quelque obligation, et cela relèverait la considération de notre parti dans l'intérieur et dans toute l'Europe, en même tems que les conditions qu'on y mettrait auraient des avantages réels, et en vérité je serais contente si du moins cette négociation nous procurait ceci. Dans les circonstances actuelles je le croirais gain réel, sans compter que nous stipulerions une bonne somme pour nos mobiliers, rentes etc., et que pour les domaines la porte resterait ouverte soit pour les avoir si la chance tournait, soit pour en être dédommagé *pour leur juste valeur*, les Bataves les gardant. Nous ne pouvons nous relâcher quant à ceux-ci d'un jote de nos prétentions, mais bien pour le reste; voilà du moins comme je l'envisage.

Si le Prince l'approuve, j'enverrai ces rêveries à mon fils, en le priant s'il le juge à propos de concerter avec MM. de Stamford et Tollius la manière d'amener les choses à ce point énoncé ci-dessus, savoir à la démarche *conditionnelle* pour la réunion dans l'intérieur.

872. DE PRINS AAN DEN ERFPRINS, 25 Aug. 1801 [1]).

. . . . . Je vous avoue que je ne désire pas bien fort d'avoir plus d'états que je n'en ai, et que je crois que je ferais si on voulait me donner un électorat ce qu'a fait le Duc de Parme, qui a gardé ce qui lui appertenait et a laissé son fils devenir Roi d'Etrurie. Je n'ai plus l'ambition de jouer un grand rôle dans le monde, et à moins que je ne puisse redevenir ce que j'étais dans ma patrie, j'aime mieux, pourvu que j'aye de quoi vivre, être simple Prince de Nassau, et laisser à ceux qui sont dans la force de l'âge à commencer une nouvelle carrière, et faire un métier que je devrais apprendre. Si je puis être utile à ma patrie je ne puis m'y refuser, mais je ne dois pas y être le lieutenant de Buonaparte, et remplacer le citoyen Augereau sous le nom des charges que j'avais, et dont je n'aurais que l'ombre et le titre, sans pouvoir en exercer l'autorité que pour antant que la France le trouverait bon. Si ma patrie est libre je désire y rentrer, et s'il faut travailler à cela je serai toujours prêt à le faire tant que le bon Dieu me laissera vivre et me laissera la force d'esprit et de corps nécessaire, mais je ne désire d'y rentrer que pour être utile. Je vous envoye copie de deux lettres que j'écris aujourd'hui à M. de Stamford et à Mylord Hawkesbury . . . . . [2]).

873. DE PRINS AAN LORD HAWKESBURY, 25 Aug. 1801 [3]).

Depuis ma dernière lettre à V. E., j'ai reçu différentes lettres de mes commissaires que j'ai chargé de traiter avec le sieur Hultman, muni des pouvoirs

1) H. A. — Uit Hampton Court.

2) Zie de volgende nummers.

3) F. O., Holland 60. — Uit Hampton Court. — De laatste brief van den Prins aan Hawkesbury was geweest van 4 Juli, ter mededeeling der volmachten voor Stamford en Tollius.

du corps qu'on nomme le Directoire batave, dans lesquels ils me font rapport des conférences qu'ils ont tenues tant avec M. le comte de Haugwitz qu'avec le sieur Hultman. Jusqu'à présent ils n'ont rien terminé: le sieur Hultman prétend que ce soit moi que demande une somme, et dit que ses instructions lui défendent d'offrir une somme pour équivalent de mes domaines, et mes commissaires ayant des instructions qui leur prescrivent de point demander une somme et d'attendre que celui avec qui ils doivent traiter fasse une offre, ils sont convenus de part et d'autre de demander à leurs commettans de nouvelles instructions. J'ai adressé aujourd'hui une lettre à M. de Stamford dont j'ai l'honneur d'envoyer une copie à V. E., en la priant de vouloir bien la mettre sous les yeux du Roi. J'ose espérer que S. M. ne désapprouvera point les motifs qui m'empêchent de changer leurs instructions, et de prendre à moi de demander une somme quelconque en échange de mes domaines . . . . .

874. DE PRINS AAN STAMFORD, 25 Aug. 1801 [1]).

J'ai examiné les rapports que vous et M. Tollius m'avez faits, et les verbaux des conférences qui se sont tenues. Plus que j'y réfléchis, plus que je trouve que l'on ne peut exiger de moi de stipuler une somme pour laquelle je voudrais me défaire de mes domaines en faveur du gouvernement actuel de la République batave, que j'ai nulle envie de vendre et que je désire de garder, et quand même je voudrais le faire, je dois déclarer que je ne suis point en état de fixer une somme quelconque, ne sachant point à quoi les revenus actuels de mes domaines se montent. Je vous prie de demander une audience de M. le comte de Haugwitz et de representer à S. E. que je ne puis consentir à altérer vos instructions, puisque j'ignore à quoi vont les revenus actuels de mes domaines, s'ils sont mieux administrés ou moins bien administrés que par mon ci-devant conseil des domaines, quels droits seigneuriaux sont maintenus, si les dîmes font encore partie des revenus de ces domaines; — et que je ne puis par conséquent stipuler une somme, et que je désire de garder ces domaines et de ne pas aliener l'héritage de mes ancêtres, et que je dois encore insister pour que le corps qu'on appelle le Directoire de la République batave autorise le sieur Hultman à offrir une somme, puisque je ne puis avoir aucune base sur laquelle je puisse me fonder pour demander un prix, et que je prie S. E. d'observer que si par modération je demande un prix au-dessous de la valeur de mes domaines, et que l'on l'accepte, je serai dans le cas de devoir céder mes domaines pour moins qu'ils ne valent, et que par là je fais tort à mes héritiers; et que si au contraire je demande un prix qui soit au-dessus de leur valeur réelle, on ne me l'accordera pas, mais on se servira de cette demande pour me décrier auprès de mes compatriotes, comme un homme qui ne cherche qu'à s'enrichir aux dépens des habitans de sa patrie, tandis qu'ils ne sont déjà que trop accablés et foulés par le jong que les Français leur ont imposé, et par les sommes exorbitantes qu'ils ont été obligés de leur payer. J'espère que S. E. sera convaincue par ces raisons que je ne puis faire ce que le sieur Hultman exige, et que S. E. voudra bien

1) R. A. (v. N.), afschrift. — Uit Hampton Court.

employer ses bons offices pour qu'ils s'en désiste, et que si Elle ne pouvait y réussir, Elle voudra bien me faire savoir son opinion sur la manière dont cette affaire pourrait être terminée, sans que je soye dans le cas d'être exposé à demander et obtenir trop peu, ou à demander plus que je ne pourrais demander avec justice.

875. ONTWERP-NOTA AAN HULTMAN, door Haugwitz aan den Erfprins medegedeeld 1 Sept. 1801 [1]).

Le ministre d'Etat et de Cabinet soussigné ayant été dans le cas de suivre les difficultés qui ont arrêté jusqu'ici les progrès de la négociation entamée entre la République batave et les Sérénissimes Princes de la maison d'Orange, n'a pu se dispenser d'en rendre compte au Roi et de l'informer qu'elles proviennent essentiellement de ce que les plénipotentiaires respectifs refusent de part et d'autre de se charger de l'initiative des propositions. Pour lever cet obstacle et rapprocher les deux parties, S. M., toujours disposée à leur en faciliter les moyens, consent à porter elle-même la première parole, et après avoir examiné en conséquence les titres qui fondent les prétentions de la famille Stadhoudérienne, il lui a paru qu'une discussion détaillée de chaque article et de chaque objet séparé ne ferait qu'augmenter les embarras de l'un et de l'autre côté, tandis qu'il serait peut-être plus aisé de s'entendre et d'en venir à un accommodement, si on résumait toute la masse des prétentions dans une seule somme en bloc. Elle pourrait être réduite, calcul fait, à 30 millions de florins de Hollande, et en la prenant pour base de la négociation, ce serait aux parties transigeantes à s'expliquer ultérieurement sur les propositions réciproques qui leur resteraient à faire . . . . .

HAUGWITZ [2]).

---

1) S. A., Rep. 34 n°. 227 d. 1.

2) „En retournant ci-joint à V. E. la note minutée qu'Elle m'a remise dans notre conférence d'hier, j'ai l'honneur de vous assurer que je ne trouve pas la moindre remarque à faire, si ce n'est qu'en considérant d'un côté l'état déplorable des finances de la République batave, et en voulant donner de l'autre une preuve réelle de modération de notre part, tandis que nous ne sommes pas d'intention d'exiger la dernière obole d'un pays déjà trop malheureux, je crois que la somme de 30 millions pourrait être réduite à 22, quoique la première ne soit notoirement à beaucoup près pas la valeur des prétentions particulières que notre maison peut former à juste titre à la charge de la République susdite. Je me flatte que V. E. rendra justice aux sentimens qne nous mettons par là au jour" (de Erfprins aan Haugwitz, 2 Sept. 1801; S. A., Rep. 34 n°. 227 d. 1) — „Haugwitz remettra au nom du Roi une note à Hultman par laquelle il prend l'initiative et propose la somme de 22 millions" (de Erfprins aan de Prinses, 8 Sept. 1801; H. A.). — „Ces jours passés Hultman n'avait pas encore reçu du comte de Haugwitz la communication des intentions du Roi sur l'initiative" (de Erfprins aan de Prinses, 19 Sept. 1801; H. A.) — „De Grave van Haugwitz heeft de bewuste note niet tegelijk willen doen werken met den voorslag omtrent het territoriale, uit vrees dat beide tegelijk voor te stellen het middel zoude geweest zijn om omtrent beide te doen terugdeinzen. Nu meent men verzekening genoeg te hebben omtrent het territoriale, en zoude heden de note aan Hultman overgeven" (Tollius aan den Erfprins, Berlijn 21 Sept. 1801, na een gesprek met Haugwitz op verzoek van den Erfprins gehouden). — Over den voorslag omtrent het territoriale zie ons volgende stuk.

876. DE ERFPRINS AAN DEN PRINS, 8 Sept. 1801 [1]).

J'ai l'honneur de vous faire rapport, que les cours de Vienne et de Berlin s'étant d'abord entendues sur les bases des indemnisations à accorder en Allemagne en conséquence du traité de paix de Lunéville, travaillent maintenant à établir un concert sur les objets d'indemnités qu'elles désirent, la cour de Vienne pour le Grand-Duc de Toscane, et celle de Berlin pour elle-même et pour la maison d'Orange.

En conséquence le comte de Stadion a fait une ouverture des désirs de S. M. I. en faveur du Grand-Duc, laquelle sera répondue par les contreprétentions du Roi, et comme S. M. n'a pas fait de difficultés d'adhérer aux désirs de l'Empereur, il est à espérer que du côté de celui-ci il ne s'en présentera non plus. C'est dans ces circonstances que le comte Haugwitz, m'ayant informé de l'état des affaires, m'etretint sur les objets d'indemnité qui pourraient nous convenir, et proposa de fixer à cette fin les parcelles de l'électorat de Trêves, celles de celui de Cologne à la rive droite du Rhin, le duché de Westphalie et le comté de Recklinghausen, qui faisaient partie de celui de Cologne [2]); ce qui fait un objet de 100 lieues quarrées d'étendue avec une population de 188.000 âmes, et un revenu d'environ 600.000 écus, y compris les fraix d'administration, etc. Quoiqu'assurément cette indemnité ne saurait être considérée comme un équivalent de la perte du Stadhoudérat, j'ai cru cependant ne pas devoir y faire d'objections, puisqu'elle est absolument conforme à ce que vous avez stipulé dans mon instruction du 20 mars, en ce que vous conservez vos Etats héréditaires, lesquels seront arrondis par ces nouvelles possessions (qui cependant hors quelques parcelles ne sont pas limitrophes de la France), et que vous ne dépossédez personne, les Etats de l'électorat de Cologne étant par la mort de l'Electeur devenus vacans, et les parcelles de Trèves étant un objet si peu considérable que l'Electeur devrait être fondé nouvellement pour pouvoir subsister; d'ailleurs la maison a des droits positifs sur ces districts que vous vous êtes précédemment réservés, de sorte que ceux-ci peuvent être plutôt considérés comme une rentrée dans des droits anciens, que comme une indemnisation de nouvelles pertes . . . . .

Vous voyez que dans ce qui a lieu maintenant il n'est pas question de renonciation au Stadhoudérat, mais simplement d'une indemnisation pour sa perte [3]), et vous pouvez compter que je ferai tout ce qui dépendra de moi pour éviter cette renonciation, ou du moins pourqu'elle soit clausulée de manière qu'elle ne soit pas une exclusion, mais que nous restions dans le cas de pouvoir

---

1) H. A. — Uit Berlijn.

2) In een bijgevoegde nota van Haugwitz luidt deze opsomming aldus: „1°. le duché de Westphalie; 2°. le pays de Recklinghausen; 3°. le reste de l'archevêché de Cologne sur la droite du Rhin; 4°. les parcelles de l'électorat de Trêves sur la droite du Rhin sur lesquelles la maison d'Orange forme d'anciennes prétentions, nommément les cinq baillages trévirois de Talzmeuth, Hundsangen, Neuterhausen et Lindenholzhausen."

3) „Les arrangemens généraux d'indemnité en Allemagne devant comprendre aussi l'indemnisation du Grand-Duc de Toscane pour la perte de ses états en Italie et celle de la maison d'Orange pour la perte du Stadhoudérat, on propose pour l'indemnisation de cette dernière maison" (etc., volgt de opsomming). (Bijgevoegde nota van Haugwitz aan Stadion).

servir la patrie, si elle nous en requiert, ou que nous pouvons lui être utile: néanmoins je présume que vous jugerez peut-être convenable de faire une ouverture confidentielle à S. M. Brittannique de ces objets d'indemnisation, et je me flatte d'autant plus qu'Elle ne verra pas d'obstacle à ce que vous les acceptiez, que votre position locale vous mettra à même de profiter de chaque chance favorable pour rentrer dans la patrie, et que si les circonstances permettent que l'Angleterre puisse opérer ou obtenir votre rétablissement, vous serez dans le cas de pouvoir vous y prêter . . . . .

877. DE PRINS AAN DEN ERFPRINS, 18 Sept. 1801 [1]).

Je profite du départ du ci-devant paymeester Ragay pour vous écrire que vous avez agi conformément à mon intention du 20 mars, et que le dédommagement dont vous faites mention dans votre lettre du 5 septembre répond parfaitement aux conditions que j'ai mises, mais vous savez que je ne puis l'accepter sans l'aveu de S. M. Brittannique qui a garanti l'hérédité du Stadhoudérat dans notre famille ainsi que la Prusse en 1788; ainsi je ne puis rien dire de plus à ce sujet aujourd'hui. Je tâcherai de voir les ministres et d'obtenir une réponse du gouvernement d'ici, et avant de l'avoir je ne puis rien dire de plus ni aller en avant [2]).

Je vous prie d'éviter s'il est possible un acte de renonciation formelle au Stadhoudérat, et surtout un serment par lequel on s'exclut pour jamais de pouvoir rentrer en possession des charges, et puis je vous prie de me réserver le droit de garder mon nom et d'oser continuer à m'appeler Prince d'Orange. Je suis prêt à donner l'acte de renonciation dans la forme qu'on exigera de moi à la principauté d'Orange, mais je suis trop vieux pour changer mon nom et pour ne plus me signer comme j'ai fait depuis environ cinquante ans G. Prince d'Orange. Peut-être pourrait on donner le nom d'Orange Nassau à la masse des états que je possède et que je pourrais acquérir . . . . .

878. AYLVA AAN REPELAER, 20 Sept. 1801 [3]).

. . . . . Après un examen très superficiel de la proclamation et du projet, je m'arrête un moment à l'idée qu'en général (si absolument le silence est

1) H. A. — Uit Hampton Court.

2) „Le Prince a demandé par écrit samedi un entretien à Lord Hawkesbury et à M. Addington. Le premier s'est fait informer dimanche matin si le Prince était en ville, qui tout de suite s'est rendu à son *office*, où il a eu l'avantage de le rencontrer, et de lui témoigner son désir d'être informé le plus tôt possible des intentions du Roi sur le contenu des pièces qu'il lui a remises. Lord Hawkesbury l'a assuré qu'il satisferait à sa demande autant que les circonstances le lui permettraient; je ne crois pas au reste que l'on soit beaucoup entré en matière de part et d'autre dans cette entrevue, pour autant du moins que j'ai pu le comprendre. De M. Addington je ne sais pas que jusqu'à ce moment le Prince ait reçu la moindre réponse" (de Prinses aan Hendrik Fagel, Londen 23 Sept. 1801; archief-Fagel).

3) Archief-Repelaer. — Uit Neerijnen; Repelaer was te Nijmegen (voor zijn 23 Oct. 1801 voltrokken huwelijk met Elisabeth Maria Hermina Singendonck), en had Aylva geraadpleegd over de ten opzichte der jongste Haagsche revolutie aan te nemen houding.

compté comme adhésion) on pourrait dire: *Ja, als een Intermediair Bestuur minder gebrekkig als het tegenwoordige, en totdat bij eene algemeene vrede zoo te water als te lande, het lot van Nederland zal bepaald en op eene vaste voet geregeld zijn.*

Mes motifs pour cela sont 1°. d'éviter autant que possible que l'on puisse faire valoir une acceptation pure et simple comme une preuve diplomatique que la nation adopte les principes de la proclamation, notamment pour autant qu'elle pose en fait que le sort de la maison est décidé; 2°. d'être délivrés de ce que nous avons à cette heure; et 3°. de s'assurer en quelque façon quelque chose de meilleur et de moins étranger à l'ancien pour les provinces qui sans doute, ainsi que le culte (malgré la singularité de ces articles) gagneront au changement projeté.

Quant aux anciens régens je suis parfaitement d'accord avec vous, que ce serait une inconséquence, après ce qu'ils ont dit, de se laisser employer, et qu'à moins d'une renonciation claire [1]) cela serait même déshonorant pour eux; — mais je ne suis pas encore d'acord avec moi-même, si pour l'exemple et le bien de la chose ils ne feraient pas mieux de se prononcer à cette occasion comme (ou à peu près comme) ci-dessus, que bien de garder le silence, surtout puisque ce silence d'après la proclamation ne peut qu'être interprêté comme un aveu tacite et formel, et qu'ils ne peuvent pas à mon avis se mettre dans le cas de pouvoir jamais être regards comme adhérant aux principes établis dans la proclamation, et à plusieurs autres qui se trouvent dans le projet même. Voilà pour la rubrique des anciens régens. Pour ceux qui n'appartiennent pas sous cette rubrique, il me semble que consentir tout *uniment*, est assujetti au même inconvénient, pour autant qu'un simple *oui* pourrait fournir l'argument et la preuve en diplomatie que la nation admettait tout retour comme impossible et déjà négativement décidé. Et pour cette raison, qui me paraît concluante, je vous offre un moyen qui puisse parer à cet inconvénient . . . . .

Je suis bien sûr que Mollerus ne se fera pas employer, et que s'il pourrait y avoir l'ombre d'apparence il me le dirait. Je n'ai pas reçu de ses nouvelles.

Pour Brantsen, comment pourrait-il se faire employer en se tenant au sentiment que vous me transmettez? et quoique son inclination sous quelques rapports pourrait l'y engager, ce serait le comble de l'inconséquence, de l'incohérence et de la contradiction . . . . . [2]).

879. VAN HEECKEREN VAN ENGHUIZEN AAN DEN ERFPRINS, 23 Sept. 1801 [3]).

. . . . . Groot leven en beweging is er geweest, en daar zal de zaak mede

1) Van den Prins van Oranje nl.

2) „Je me suis rendu aux bonnes raisons que mes amis m'ont données pour prouver que le meilleur parti était de se tenir tranquillement chez soi, et que par là on ne risquait ni d'entraver un projet qu'on croit absolument devoir passer pour le bien pnblic (sans cependant l'approuver dans ses détails), ni de provoquer les conséquences diplomatiques et autres qui avaient fait naître mes difficultés. On paraît généralement de cette opinion. Elle est la plus aisée sans doute à mettre en pratique" (Aylva aan Repelaer, Neerijnen 29 Sept. 1801; archief-Repelaer).

3) H. A. — Plaats niet aangegeven.

afloopen. Wij hier in het particulier zullen er veel bij winnen, alzoo al het gemeene goed en de Jacobijnen weggejaagd zullen worden, en wij daardoor minder gevexeerd zullen worden, denkelijk de finantiën minder slegt bestierd, meer economie gebruikt en ingevolge van dien, zooals wij hopen, zullen onze beurzen minder uitgeput blijven. Hoe het zij, de zaken zullen over weinig schijven loopen; de twaalf heeren moeten een groote magt krijgen, en kan er met de tijd eens iets goeds gedaan worden (waaraan ik en velen met mij blijven hegten), zal dit zooveel te gemakkelijker kunnen geschieden. Alhoewel Buonaparte niet favorabel denkt op het huis van Oranje, is deze verre van onsterfelijk te zijn; ook is de groote zaak op het continent mogelijk nog niet gearrangeerd.....

Mij wordt verzekerd dat men gaarne zoude zien, dat zig de oude Regenten wilden laten gebruiken, daar ik egter van overtuigd ben dat niet geschieden zal, en er mogelijk geen een gevonden zal worden, ten minsten zeer weinige, die hiertoe zullen overgaan. Dit zoude ook volkomen strijdig zijn met het bewuste stuk door den ambassadeur Brantsen overgegeven, maar gaarne zoude men van de zijde der oude Regenten zien, dat diegeene die eigenlijk niet direct onder hen behooren, maar wel aan de oude constitutie gehegt waren, en dus niet onder den eed staan (waaraan zig de oude Regenten verbonden blijven rekenen), dat deze zig lieten employeeren: dus doende kreeg men een partij in de zaken en men wist hetgeene er omging, en als het eens gebeurde, dat God geve, dat de zaken voordeelig begonnen te loopen, kon men mogelijk zelver effectueeren het gewenschte doelwit; ten minste is dit zeker dat, in welk geval ook, dit veel gewonnen zoude zijn. Hoezeer ik voor eenige maanden aangedrongen hebbe, dat Uwe D. H. en hoogstdeszelfs Heer Vader de handen zouden vrij geven aan oude Regenten, om zig te laten employeeren, ten minsten diegeene die niet anders konden of ook wel wilden, schijnen de zaken nu in dit gevaar niet (ten minsten naar wij weten) als toen de Bataafsche Republiek op het punt stond erkend te worden door Pruissen, en zoude ik dit voor mij niet gaarne zien, alzoo de eenheid onder de oude Regenten zoude verdwijnen, daar die nu integendeel zeer goed vast gehouden wordt. Vindt Uwe D. H. goed om schriftelijk mede te deelen zijne gevoelens omtrent de hierbovengemelde periode en zig hierover klaar uit te drukken, namenlijk wie aan de oude Regenten gehegt zijn, dat deze zig laten employeeren, dan zoude men mogelijk wel deze en gene vinden die hiertoe zouden overgaan, ten minsten men zoude dan tragten zulke die voor de goede zaak bekend zijn over te halen; wij zouden daar een zeer groot nut door kunnen bewerken. Wil Uwe D. H. niet gaarne hier openlijk voor uit komen en verkiest dezelve een wenk te geven aan mij of een ander van deszelfs gevoelens, zoo kan diegene aan wien het geschreven wordt verrigten ingevolge Uwer D. H.'s schrijven, met die delicatesse als Uwe Hoogheid het mogt noodig vinden. Mij is gezegd en verzekerd dat er in Holland insgelijks op gedagt wordt, en dat wij er Uwe Hoogheid over moesten schrijven, zooals het ook moet geschied zijn van daar aan den Heer Erfstadhouder; maar alzoo met October de nieuwe organisatie staat te geschieden, diende men bijtijds te weten de gedagten van Uwe Hoogheid. Konden wij er in krijgen den ambassadeur Brantsen, dat zoude veel gewonnen zijn; den raadsheer Brantsen hebbe ik gesondeerd op dit stuk, en heeft mij geantwoord dat hij het niet geloofde, alzoo zijn broeder zig te veel gechargeerd had de gevoelens te uiten van hem en de oude Regenten: maar dit zal nader onderzogt worden. Ik wil wel gelooven dat

de zeven die de magt zullen hebben het getal van twaalf te completeeren, hem zullen nemen indien hij wil [1]). Uwe D. H. zal weten, dat de Koning van Pruissen aan deze en gene in Cleef heeft laten insinueeren of schriftelijk gemeld heeft, dat hij het hem niet ten kwade zoude duiden, indien zij zig lieten employeeren, hetwelk daar dan ook geschied is; dezen waren werkelijk leden van regeering geweest voor de revolutie aldaar . . . . .

880. DE PRINSES AAN DEN ERFPRINS, 24 Sept. 1801 [2]).

. . . . . Certainement nous avons lieu d'être satisfait de l'espèce d'indemnisation qui nous est destinée, et vous devez avoir bien manoeuvré, puisque le résultat est entièrement conforme à la lettre et à l'esprit des instructions de votre père du mois de mars. Nous vous rendrons toujours cette justice, et non seulement votre père et moi, mais aussi le Greffier et Nagell sont de cet avis, et s'en sont expliqués de cette maniére de bouche et par écrit, et lord Grenville s'est rangé du même coté. Selon lui, le ministère d'Angleterre doit en faire autant; il en a parlé avec beaucoup de franchise, mais vous sentez qu'il ne faut pas le nommer, et du côté du ministère il règne encore un profond silence. Cependant votre père a frappé a toutes les portes, et on lui a promis une prompte réponse. J'ignore la raison pour laquelle il n'en vient pas, peut-être attend-on le dévelopement de ce qui se passe à la diète, et que l'on voye plus clair dans les intentions de l'Empereur, qui vraiment sont encore un énigme, et nos belles espérances pourraient bien s'en aller en fumée . . . . .

881. HENDRIK FAGEL AAN JACOB FAGEL, 9 Oct. 1801 [3]).

Vous savez sûrement les conditions de la paix. Ce qui nous intéresse le plus directement c'est qu'on rend à la République toutes ses colonies excepté Ceylan, et le Cap devient port franc. Vous pouvez aisément juger combien de gens crient d'un pareille paix. A mon avis le tout est une affaire de nécessité et non de choix, et voilà comment il faut la considérer. Les débats seront des plus intéressans. On dit que M. Pitt approuve la chose; ce qu'on en dit à Dropmore c'est ce que j'ignore, mais ce que je sais bien c'est que quand j'y étais [4]) on ne s'attendait pas à la chose. Depuis, j'ai oui dire qu'on est mécontent, ce qui ne me surprendrait pas. Beaucoup de gens le sont, et ne s'en cachent pas. Les Orange sont comme à l'ordinaire. Elle a pris la chose à merveille, lui qui était absent m'a paru à son retour fort abattu et *neerslagtig*, mais cela est déjà passé. Ils retournent ce matin à Hampton Court. Ils sont toujours sans réponse d'ici, ce qui n'est pas poli. Il avait écrit à M. Addington

---

1) „Hoewel ik er hem niet toe aangeraden heb, veeleer ter contrarie, ben ik evenwel blijde dat de ambassadeur Brantsen zig geplaatst heeft, waardoor wij minder gevexeerd zullen worden; en is het moment eens daar, dan kan men veel partij van hem trekken" (van Heeckeren van Enghuizen aan den Erfprins, 21 Oct. 1801).

2) H. A. — Uit Hampton Court.

3) Archief-Fagel. — Uit Londen (Curzon Street).

4) In de tweede helft van September.

pour lui demander une entrevue (il en a eu une avec Lord Hawkesbury). Addington ne lui a pas seulement répondu un seul mot, vous m'avouerez que cela est fort. Nagell a fait hier une démarche très bien vue et très sage. Il est allé chez Lord Hawkesbury à qui il a demandé d'abord si on avait stipulé quelque chose en faveur du parti. La réponse a été qu'il y avait un article en vertu duquel les confiscations et séquestrations devaient être annullées des deux côtés. Nagell a dit que comme un agent batave allait problablement arriver, ce qui le mettrait dans une situation fort gauche, il le priait de demander les ordres du Roi pour avoir une audience de congé, etc. etc. L'autre ne savait rien de rien, s'est fait expliquer sur quel pied Nagell était ici, et puis a dit qu'il lui ferait savoir les intentions du Roi. Quant au commissaire batave il a dit que certainement il en attendait un dans peu, et il a demandé à Nagell qui il croyait qu'on enverrait. Enfin Nagell s'est recommandé d'une manière bien convenable à la munificence du Roi, sur quoi l'autre s'est expliqué favorablement sans rien articuler (comme de raison). Je n'ai pas de doute que ce dernier point ne s'arrangera . . . . .

882. DE PRINSES AAN HENDRIK FAGEL, 10 Oct. 1801 [1]).

Je vous remets, Monsieur, de la part du Prince, un très long griffonnage que je lui remis ce matin, et qui contient en gros mes idées sur une nouvelle démarche à faire auprès du Gouvernement. Si vous vouliez venir chez moi en ville à 1 heure précise, nous pourrions en causer ensemble . . . . .

Telles que sont les choses après la publication des conditions préliminaires, je trouve urgent que le Prince fasse une démarche dans le goût de celle que je propose, et quoique Lord Grenville ait conseillé de ne pas nous hâter de quitter notre établissement d'ici, comme c'était avant la paix qu'il était de ce sentiment, je trouve que celle-ci conclue, nous ne pouvons plus prolonger notre séjour ici, et manger le pain du Roi, après qu'il serait décidé que le Gouvernement abandonne notre cause, et ne songe point aux intérêts de nos compatriotes bien pensans tant au dehors qu'en dedans du pays. Si cela ne changeât rien à notre situation nous aurions l'air d'être les complices

---

1) Archief-Fagel. — Uit Hampton Court. — Het bijgevoegde brouillon was dat van 's Prinsen brief aan Lord Hawkesbury van 13 October, zie hierachter. — „En vous remettant cette très informe production, je donne en considération si peut-être vous approuveriez que je la prenne demain avec moi à Londres pour en communiquer les idées au Greffier. J'ai dit un mot sur la possibilité que vous me précédiez au continent qui n'engage à rien, et que vous y laisserez ou retrancherez *ad libitum*. J'ai fixé le départ au printems; peut-être ne serait-il pas besoin de fixer un terme, mais pour moi il me semble qu'il serait convenable d'en fixer un, et celui-là est le plus prochain possible. Je sais que Lord Grenville voudrait que nous ne hâtions pas le départ, et [ne nous hâtions pas] de renoncer à ce que le gouvernement nous donne, mais c'est avant la paix qu'il conseillait ceci, et vraiment je trouve qu'après les conditions telles qu'elles sont énoncées, nous devons faire une démarche pareille, et ne rien demander pour nous, au risque de ne conserver que les revenus du pays de Nassau; sans cela nous donnerions le soupçon à ceux qui ne sont pas au fait, que nous sommes complices de cette paix qui ne stipule rien pour nos infortunés compatriotes dedans et hors du pays" (de Prinses aan den Prins, Hampton Court 10 Oct. 1801 's morgens).

de ceux qui ont arraché les conditions de la paix, et nous laisserions soupçonner que secrètement nous avoins fait stipuler des exceptions en notre faveur, et de plus il me paraît nécessaire d'annoncer quelques mois d'avance notre départ, pour qu'il ne puisse plus surprendre, et que nous ne courions pas le risque qu'après nous avoir comblés de bonté, on finisse par nous insinuer d'abréger nôtre séjour dans ce pays . . . . .

883. DE PRINSES AAN VAN NAGELL, 11 Oct. 1801 „au soir" [1]).

[Over haar ontwerp van een stuk aan de Engelsche regeering.] Au premier mot que j'en ai dit à M. Fagel [2]), il s'est trouvé que non seulement nos idées se rapprochaient, mais que de lui-même il avait déjà commencé à dresser la minute d'une note pour Lord Hawkesbury, qu'il se proposait d'envoyer au Prince lorsqu'elle serait achevée, et le résultat de notre conversation a été que lecture faite de mon griffonnage, il retoucherait sa note, et dresserait en outre une lettre au nom du Prince. Nous trouvons de plus, le Greffier et moi, que les derniers soupirs de l'ancien gouvernement de notre patrie doivent s'exhaler avec dignité, et qu'il faut ainsi donner à cette démarche tout le poids et tout l'éclat qu'on y peut mettre sans désobliger le gouvernement brittannique, et que rien ne serait plus convenable par conséquent, que si cette note était remise à Lord Hawkesbury de la part du Prince, par vous et parle ci-devant Greffier de L. H. P. conjointement, et je me flatte que vous voudrez bien vous prêter à ceci, et que vous serez de notre avis. M. Fagel y est non seulement très disposé, mais même il le croit absolument nécessaire . . . . .

884. HENDRIK FAGEL AAN JACOB FAGEL, 12—13 Oct. 1801 [3]).

On ne parle ici que de l'ouverture du parlement qui sera sûrement des plus curieuses. M. Pitt approuve la paix; M. Windham sera très fort contre, de même que Canning qui est totalement brouillé avec M. Addington et tout le ministère actuel. Lord Grenville désapprouve hautement la paix; il n'est pas encore décidé s'il sera dans l'opposition, mais le ministère s'y attend et sûrement cette opposition sera redoutable. Tous les autres Grenville sont contre et le diront. L'ancienne opposition, Fox à la tête, est pour. Vous m'avouerez que tout cela fera un curieux ensemble, bien différent de ce que nous avons été accoutumés à voir. Je crois que le Prince d'Orange fera faire une démarche auprès de Lord Hawkesbury par Nagell et moi. Du moins voilà mon idée, que le Prince a fort approuvée ainsi qu'un projet de note que j'ai dressé. C'est pour cela je vais à Hampton Court.

13 Oct. Je suis revenu il y a une heure de Hampton Court. Je vous envoye ci-joint la copie de la note [4]) que je me suis chargé de la part du Prince d'Orange de remettre à Lord Hawkesbury. J'ai cru devoir cette dernière marque d'attention à l'ancien gouvernement dont j'ai été ministre, et à la

---

1) R. A. (v. N.) — Uit Hampton Court.
2) Bij het bezoek aan Londen op den middag van 11 October.
3) Archief-Fagel. — Uit Londen (Curzon Street).
4) Ons nº. 885.

cause. C'était mon intention et j'aurais souhaité que Nagell m'eût accompagné pour faire ce dernier acte, mais il n'a absolument pas voulu, quoiqu'il approuvait très fort la note [1]). Vous verrez que cette pièce est dressée de manière à pouvoir être publiée au besoin, et si, comme il y a tout lieu de croire, on n'y fait aucune réponse d'ici à 15 jours ou 3 semaines (ce que j'aurai soin de vous marquer), je vous écrirai alors ultérieurement avec prière, s'il est possible, de la faire mettre dans les gazettes hollandaises, au moins dans la française de Leyde. Il me paraît qu'elle est conçue en des termes qu' n'ont absolument rien d'offensant pour le gouvernement batave actuel, lequel au contraire doit trouver honorable l'intérêt que le Prince d'Orange prend à ses partisans. En attendant vous êtes prié de communiquer et de répandre autant que possible cette pièce parmi les amis.

885. NOTA VAN DEN PRINS AAN LORD HAWKESBURY, 13 Oct. 1801 [2]).

Le Prince d'Orange informé que les ratifications des articles préliminaires de paix entre S. M. Brittannique et le République française signés le 1er de ce mois, ont été changés de 10, et ayant pris connaissance de ces articles, tels que le gouvernement les a fait publier, ne croit pas pouvoir différer plus longtemps dans une occasion aussi importante pour ses intérêts et ceux de sa maison, d'exposer sans réserve ses sentimens et ses vœux à S. M.

Les circonstances malheureuses qui ont obligé le Prince d'Orange ainsi que sa famille à se rendre en Angleterre dans l'année 1795 sont trop connues pour qu'il soit nécessaire de les rappeler ici.

Accueili par S. M. avec la bonté la plus touchante, comblé des ses bienfaits, la Prince d'Orange n'a cessé d'éprouver dans ce pays l'hospitalité la plus généreuse et de recevoir dans toutes les occasions les assurances et les preuves les moins équivoques de l'intérêt soutenu que S. M. et son gouvernement continuaient de prendre non seulement à sa personne et à sa famille, mais aussi aux nombreux et fidèles adhérens de la maison d'Orange et de l'ancienne constitution dans la République des

1) „Jamais nous n'avons pu engager Nagell à s'y prêter; il approuve la démarche, il approuve les pièces, mais il ne veut pas y paraître, et cela pour d'assez mauvaises raisons, entre autres parce qu'il a déjà pris congé de Lord Hawkesbury comme ministre, et s'est recommandé à la munificence du Roi, démarche qu'il a faite sans nous en prévenir. Fagel ira à présent seul chez Lord Hawkesbury pour lui remettre ces pièces au nom du Prince" (de Prinses aan den Erfprins, Hampton Court 13 Oct. 1801). — Van Nagell had het hoog opgenomen dat in 1799 uitsluitend de Griffier door het stadhouderlijk hof als minister was gebruikt.

2) R. A. (v. N.), afschrift. — Reeds gedrukt bij de Bas, *Prins Frederik* II, 710. — Uit Hampton Court. — Door Fagel persoonlijk overhandigd 14 Oct. 1801. ,Nous avons cru devoir séparer les objets, et considérer la note comme une pièce officielle dont l'usage à en faire se déterminera par l'espèce de réponse qu'on y fera. Si elle est défavorable, ou si on garde le silence, il n'y a aucun inconvénient selon moi que pour notre décharge elle soit insérée dans les gazettes, soit dans ce pays, soit en Allemagne. Quant à la lettre [ons n°. 886], vous comprenez qu'elle est confidentielle; sans doute que vous approuverez que nous y donnons à connaître notre intention de nous préparer à quitter ce pays au printems avec armes et bagages, et que votre père fixe un terme pour prendre un parti définitif sur le projet d'indemnité territoriale, si entre deux il ne reçoit rien de ce côté qui l'oblige de changer de sentiment, considérant d'ailleurs le silence du gouvernement comme l'approbation tactie du Roi à son adhésion au plan d'indemnités qu'on lui destine en Allemagne. Ceci nous a paru un dernier moyen pour qu'ils s'expliquent ici, et pour avoir les mains libres s'ils ne s'expliquent pas" (de Prinses aan den Erfprins, Hampton Court 13 Oct. 1801).

Provinces-Unies. Ce preuves d'intérêt ont été si multipliées que le Prince d'Orange ne s'est pas même cru dans la nécessité de réclamer formellement les engagemens solemnels par lesquels l'Angleterre a garanti en 1788 le Stadhoudérat et les autres dignités héréditaires dans sa maison. Le Prince d'Orange a vu avec douleur le cours des événemens amener insensiblement un état de choses bien différent de celui dans lequel ces engagemens furent contractés, et diminner de jour en jour la probabilité qu'ils pussent sortir leur plein effet. Néanmoins tant que la guerre a duré, il n'a jamais dû renoncer entièrement à cet espoir, et il a attendu en silence l'issue des événemens. Maintenant que les préliminaires de la paix sont conclus aux conditions connues du public, sans que le Prince d'Orange soit informé qu'il ait été rien stipulé à son sujet, il se croit dans l'obligation de rompre ce silence, et regarde comme un devoir indispensable de recommander de la manière la plus forte et la plus instante à la sollicitude et à la puissante protection du Roi, à l'occasion des conférences qui vont avoir lieu pour la rédaction du traité definitif, ses propres intérêts, ceux de sa maison, et d'un grand nombre de ses compatriotes, devenus les victimes infortunées de leur zèle inébranlable pour sa personne et pour sa cause, de leur fidélité à toute épreuve à l'ancien gouvernement de leur patrie, et de leur attachement au système qui a si longtemps et si étroitement uni la République des Provinces-Unies à la Grande Bretagne.

Le Prince d'Orange croirait faire tort aux sentimens généreux du Roi et de son gouvernement s'il alléguait les motifs sur lesquels il fonde cette réclamation. Il n'a aucun doute que S. M. ne les trouve dans son propre cœur, et il aime à se flatter que les dispositions qu'il rencontrera à cet égard ajouteront encore aux obligations de tout genre qu'il Lui a, et dont le souvenir reconnaissant ne s'effacera jamais de sa mémoire.

Le Prince d'Orange prie mylord Hawkesbury de mettre la présente note sous les yeux du Roi, et de lui faire connaitre les intentions de S. M. sur son contenu.

886. DE PRINS AAN LORD HAWKESBURY 13 Oct. 1801 [1]).

Pour continuer de tenir V. E. au courant de l'état où se trouvent les négociations entamées à Berlin relativement a mes intérêts et a ceux de ma maison, je m'empresse, mylord, de vous informer que depuis les dernières lettres de mon fils que je vous ai communiquées et sur le contenu desquelles vous m'avez fait esperer de me faire connaître bientôt les intentions de S. M., je n'a rien reçu de Berlin qui paraisse apporter le moindre changement aux projets éventuels de la Prusse à mon égard. J'ai été également dans l'impossibilité de prendre sur cet objet un parti décisif, ignorant encore celui que S. M. voudra honorer de son approbation . . . . .

Dans cet état de choses V. E. sentira Elle-même combien il importe d'être instruit de la détermination que le Roi souhaiterait que je prisse sur une matière si importante pour moi et ma maison, et je ne saurais assez vous témoigner, mylord, combien je désire d'en être promptement informé. En attendant je considère le silence que le gouvernement continue de garder à cet égard vis à vis de moi comme un consentement tacite à mon accession aux indemnités à stipuler par la cour de Berlin en faveur de ma maison, et si en Allemagne les circonstances n'annullent point l'effet des intentions que cette cour annonce à cet égard, je devrai prendre là-dessus un parti définitif *dans l'espace d'un mois*, à moins que je ne reçoive *auparavant* de la part S. M. des communications qui soyent de nature à me faire changer de sentiment. Je ne saurais remettre cette décision à une époque plus eloignée, puisqu'il ne me reste plus que ce moyen d'assurer à ma maison un établissement territorial qui puisse la dédommager en quelque sorte des pertes

1) R. A. (v. N.), afschrift; in extenso gedrukt bij De Bas, *Prins Frederik* II, 709. — Uit Hampton Court.

énormes qu'elle a essuyées et la préserver d'une ruine totale. Je sens d'ailleurs qu'après la conclusion de la paix entre la Grande Bretagne et la France aux conditions continues dans les articles préliminaires tels qu'ils sont connus du public [1]), j'abuserais des bontés de S. M. si je prolongeais encore longtems mon séjour dans ce pays.

En conséquence je prendrai dès à présent les arrangemens nécessaires pour pouvoir retourner au continent avec la Princesse mon Epouse et ceux de ma suite au printemps prochain. Peut-être même les affaires m'obligeront de les y précéder, mais partout où je serai je conserverai certainement la plus vive et juste reconnaissance des bienfaits de S. M.

Avant mon depart j'espère, mylord, avoir l'occasion de fixer encore l'attention du gouvernement sur ceux de mes malheureux compatriotes qui sont expatriés et ruinés par une suite de leur fidélité à l'ancien et légitime gouvernement de ma malheureuse patrie, et de leur attachement à ma maison, ainsi qu'au système qui a maintenu si longtemps son indépendance et son bonheur en le préservant du joug sous lequel elle gémit aujourd'hui. Le moment n'est peut-être pas encore venu d'appeler particulièrement l'attention du ministère de S. M. sur le sort futur de cette partie de l'ancienne armée et marine hollandaises qui se sont mises sous la protection de S. M. Brittannique et qui sont maintenant à sa solde; je me flatte an moins qu'on ne changera rien aux arrangemens qui ont été pris à cet égard tels qu'ils existent maintenant sans m'en prévenir, et que je pourrai en temps et lieu donner là-dessus mes considérations. En attendant je recommande particulièrement à l'attention et aux bons offices de V. E. le contenu de la note qui lui sera remise de ma part par M. le Greffier Fagel [2]).

887. HENDRIK FAGEL AAN LORD HAWKESBURY, 21 Oct. 1801 [3]).

Mylord. Vous m'avez fait l'honneur de me demander mercredi passé dans le courant de la conversation que j'ai eue avec vous, dans quel état se trouvait la négociation entamée à Berlin avec l'agent de la République batave relativement aux biens patrimoniaux de la maison d'Orange. D'après les dernières nouvelles que le Prince d'Orange a reçues à ce sujet, le comte de Haugwitz avait, en sa qualité de médiateur, demandé à la République batave, comme équivalent pour ces biens, la somme de 22 millions de florins (à peu près 2 millions de livres sterling), et l'agent de cette République avait porté cette demande à la connaissance de ses maîtres.

Si j'ai bien compris V. E., Elle m'a dit que dans le cas où cette négociation ne se terminât pas à Berlin à la satisfaction du Prince d'Orange, le marquis de Cornwallis recevrait des instructions pour appuyer à Amiens les intérêts de S. A. S. à cet égard. Le Prince d'Orange m'a prié de soumettre les réflexions suivantes au jugement éclairé de V. E.

Le gouvernement actuel de la République batave a un intérêt évident à s'entendre avec le Prince d'Orange sur cet objet, de même que sur plusieurs

1) „Sans doute vous aurez été aussi surpris et non moins scandalisé que nous des conditions préliminaires de la paix, où il n'est plus question de nous et de nos pertes que si nous n'existions pas" (de Prinses aan den Erfprins, 13 Oct. 1801).

2) Ons vorige stuk.

3) Archief-Fagel. — Uit Londen. — Deze en de volgende brief werden geschreven naar aanleiding van het bezoek van Fagel aan Lord Hawkesbury op 14 October. — De tekst der beide brieven werd 20 Oct. door den Prins goedgekeurd.

autres. Une des choses qui dans ce moment-ci tient le plus à cœur à ce gouvernement (et à laquelle on sait à n'en pouvoir douter qu'il prend un grand intérêt), c'est d'opérer la réunion des deux partis qui ont si longtems divisé la République. Le gouvernement batave sent que cette réunion ne sera jamais complète sans le concours du Prince d'Orange dont les nombreux partisans ne s'y prêteront sincèrement que lorsqu'ils auront obtenu pour cet effet l'aveu du Prince. Cet aveu ne pourrait-il pas devenir l'objet d'une négociation entre S. A. S. et le gouvernement batave?

Les articles sur lesquels on devrait insister de la part du Prince d'Orange si une telle négociation pouvait avoir lieu, seraient (outre un dédommagement convenable pour les biens patrimoniaux au cas que la négociation entamée à ce sujet à Berlin ne s'y terminât pas d'une manière satisfaisante) les points suivans:

1°. que le gouvernement batave révoque et annulle tous les actes et décrets injurieux pour le Prince et la maison d'Orange de même que pour les membres de l'ancien gouvernement. Il y a plusieurs actes et décrets de ce genre, mais un de ceux qui tient avec raison le plus à cœur au Prince d'Orange est un prétendu acte d'accusation à intenter contre lui pour avoir (selon les expressions du parti qui voulait faire adopter cette mesure) *livré* les colonies de la République à l'Angleterre en 1795;

2°. que le gouvernement batave accorde un acte général d'oubli du passé sans exception quelconque avec la liberté de ceux qui peuvent avoir été emprisonnés pour leurs opinions politiques;

3°. que le séquestre mis sur les biens des partisans de la maison d'Orange soit levé, ou la confiscation de ces biens, si elle a eu lieu (ce qu'on ne croit pas) annullée conformément à la teneur de l'art. 12 des préliminaires;

4°. que tous les adhérens de la maison d'Orange qui peuvent s'être absentés de la République à cause de leurs opinions politiques, ayent la faculté d'y rentrer en se soumettant aux loix et à la constitution établies;

5°. que ceux qui ont été revêtus d'emplois publics dans le République des Provinces-Unies avant la révolution de 1795 et à qui il est dû par l'Etat des sommes d'argent soit à titre d'arrérages d'appointemens soit à titre de payemens faits par eux à l'Etat en entrant en charge, et connus en Hollande sous le nom d'*amptgeld* ou d'équivalent, puissent recouvrer ces sommes, conformément à ce qui est strictement juste.

Il est probable que le gouvernement batave de son côté exigera du Prince d'Orange une renonciation formelle au Stadhoudérat. Dans le cas où les conditions ci-dessus énoncées seraient accordées par le gouvernement batave, le Prince d'Orange pourrait se résoudre à faire cette renonciation, et S. A. S. pourrait dans ce même cas s'engager de plus, en considération des mêmes concessions, à consentir à ce que ses adhérens dans la République se réunissent de bonne foi avec le parti aujourd'hui dominant, pour assurer le repos de l'Etat et concourrir sincèrement aux mesures que le bien public exigerait.

Telle est, mylord, l'esquisse de l'espèce d'accord qui pourrait être conclu entre le gouvernement batave et le Prince d'Orange, et l'on a tout lieu de croire qu'un pareille négociation appuyée par la Grande Bretagne réussirait, surtout si elle précédait la conclusion de la paix définitive entre l'Angleterre et la République batave, et si du côté de la première on s'entendait à cet égard avec le gouvernement français dont l'influence sur son allié est illimitée; mais

comme il est impossible d'exiger que lord Cornwallis, chargé lui-même d'une négociation qui demandera ses soins, puisse donner son attention à des détails tels que ceux dans lesquels je viens d'entrer, qui lui sont absolument étrangers et nouveau, il s'agirait de savoir si le gouvernement aurait quelque objection à ce que le Prince d'Orange envoyât à Amiens une personne de confiance, munie de ses instructions et chargée de sa part de régler ces objets avec le plénipotentiaire batave, et sous les auspices du plénipotentiaire de S. M. Brittannique. C'est là-dessus que le Prince d'Orange désirerait connaître les sentimens du gouvernement.

888. HENDRIK FAGEL AAN LORD HAWKESBURY, 22 Oct. 1801 [1]).

En rendant compte au Prince d'Orange de la conversation que j'ai eue la semaine passée avec V. E. à l'occasion de la note que je vous ai présentée de la part de ce Prince, j'ai informé S. A. S. que j'étais convenu avec vous, Mylord, de vous remettre par écrit les noms de quelques, uns de ceux qui avaient le plus souffert par une suite de leur attachement à la maison d'Orange et à l'ancienne constitution des Provinces-Unies. En conséquence le Prince d'Orange m'a envoyé écrite de sa propre main la liste que vous trouverez ci-jointe, et m'a prié de la faire parvenir à V. E. Dans la lettre qui accompagnait cet envoi le Prince d'Orange m'a autorisé à vous témoigner, Mylord, que les personnes dont les noms sont portés sur cette liste étant dans le cas, aussi longtems que les circonstances actuelles resteront les mêmes, les uns de ne pas pouvoir rentrer du tout dans leur patrie, les autres de ne pouvoir s'y montrer ouvertement ni songer à s'y établir avec quelque sûreté, il serait très agréable à S. A. S. s'il plaisait grâcieusement à S. M. d'accorder à ces individus quelque récompense pour les services qu'ils ont tâché de rendre à leur patrie, et pour le zèle qu'ils ont manifesté en faveur de la maison d'Orange et de sa cause. Le Prince d'Orange ajoute que comme plusieurs personnes ont été employées plus directement par le Prince Héréditaire son fils lors de l'expédition entreprise en 1799 pour la délivrance de la Hollande (expédition à laquelle le Prince Héréditaire d'Orange fut invité par le gouvernement brittannique à prendre part), il a écrit à ce Prince afin de recevoir de lui une liste des personnes dont il avait eu occasion d'apprécier les services et qu'il croyait pouvoir recommander de même aux bontés du Roi. Le Prince d'Orange s'attend à retrouver sur cette liste la plupart des noms qu'il a portés sur la sienne, et ne manquera pas de la communiquer également à V. E. quand elle lui sera parvenue. S. A. S. me prie encore, Mylord, de vous faire observer qu'outre les 8 personnes dont la liste ci-jointe contient les noms il y en est plusieurs autres qui sont sorties à différentes époques de la République des Provinces-Unies dans l'espoir d'un changement favorable, et qui se trouveraient réduites à la situation la plus déplorable, si elles étaient abandonnées dans le moment actuel. De ce nombre sont 1°. les officiers de l'ancienne armée hollandaise qui s'étant rendus au rassemblement lequel a eu lieu en 1795 n'ont aujourd'hui d'autres moyens de subsistance que l'*allowance* que S. M. a

1) Archief-Fagel. — Uit Londen.

daigné leur accorder; 2°. les officiers du corps hollandais actuellement à la solde de l'Angletrre, et ceux de mer qui servent sur les quatre vaisseaux de guerre hollandais équipés par le Prince d'Orange en vertu de la convention du 11 mars 1800. Le Prince d'Orange se flatte qu'il ne sera pris relativement aux uns ni aux autres aucunes mesures tendantes à les priver des avantages dont ils sont maintenant en possession, sans qu'auparavant il ait eu occasion de proposer quelque plan en leur faveur.

Dans la même lettre dont je suis occupé, Mylord, à vous marquer le contenu, le Prince d'Orange me fait encore l'honneur de me dire qu'il aurait placé sur la liste ci-jointe deux personnes de plus, s'il n'eût jugé qu'il leur serait plus agréable de ne pas y être nommés. La première est M. le comte de Welderen, que son attachement à la bonne cause a engagé à s'expatrier après avoir perdu les emplois dont il était revêtu à l'époque de la révolution de 1795, mais qui n'a jamais témoigné au Prince d'Orange le besoin ni le désir d'obtenir des secours du gouvernement.

L'autre est M. le comte de Bentinck-Rhoon, sûrement un de ceux qui a le plus souffert personnellement pour la cause de la maison d'Orange, et en faveur duquel le Prince d'Orange aurait certainement interposé ses bons offices, si S. A. n'était informée qu'il s'est expliqué en dernier lieu à ce sujet comme ne se trouvant pas dans le cas d'avoir recours aux bontés du Roi.

Le Prince d'Orange finit sa lettre par me prier d'informer V. E. qu'il existe encore à Londres un individu hollandais dans la situation la plus fâcheuse: c'est M. le comte de Wassenaer-Starrenburg. Il était un des principaux régens de la province d'Hollande lors de l'invasion des Français en 1795. Il jouissait alors de plusieurs postes aussi honorables que lucratifs. S'étant cru obligé de quiter la République dans le même temps que le Prince d'Orange, S. A. S. à sa demande l'admit dans un des bâtimens pêcheurs qui la transportaient dans ce pays avec sa suite. M. de Wassenaer est maintenant dans une grande détresse, privé de ses emplois et de sa fortune, et le Prince d'Orange pense que ce serait un acte d'humanité que de lui fournir les moyens de subsister.

[Bijgevoegd:]

„LISTE DE QUELQUES PERSONNES qui ont souffert par une suite de leur attachement à la maison d'Orange et à l'ancienne constitution des Provinces-Unies" [1]).

M. le baron de Nagell a exposé lui-même sa situation, les pertes qu'il a essuyées, et ses titres à en être dédommagé à lord Hawkesbury. Le Prince d'Orange est informé de cette démarche et prend le plus grand intérêt à son succès.

M. le baron de Heerdt d'Eversberg, membre du corps des nobles de la

1) „Your Lordship will not find my name upon this list. I have certainly suffered most essentially in consequence of the revolution which happened in Holland in 1795, but after the signal mark of H. M.'s favor which I received three years ago, I should have thought it unbecoming if my name had again been brought forward upon this occasion" (Hendrik Fagel aan Lord Hawkesbury, private and confidential, 22 Oct. 1801).

province d'Overyssel, gentilhomme de la chambre de S. A. S. le Prince d'Orange. Lors de l'expédition de Hollande en 1799 le gouvernement brittannique manifesta le désir que le général Abercromby fut accompagné d'une personne de confiance, munie d'instructions du Prince d'Orange, et destinée à représenter ce Prince en qualité de son commissaire. Le baron de Heerdt dont les enfans et toute la famille se trouvaient alors en Hollande, ne se laissait point intimider par cette circonstance, et n'écoutant que son zèle, se rendit à la requisition du Prince d'Orange au Helder avec l'armée anglaise, et resta en Nordhollande jusqu'à ce que le sort de cette expédition fut décidé.

M. Jacques Fagel était ministre des Etats-généraux des Provinces-Unies à la cour de Danemarc au moment de la révolution qui suivit l'invasion des Français en Hollande. Il donna sur-le-champ sa démission. Se trouvant en Angleterre en 1799 à l'époque où l'expédition de la Hollande allait avoir lieu, il fut chargé par le gouvernement brittannique d'une commission auprès du Prince Héréditaire d'Orange qu'il accompagna à Lingen et auprès duquel il remplit jusqu'au mois de février 1800 les fonctions de son séecrtaire privé.

M. van Lelyveld, commis des Etats-généraux des Provinces-Unies avant la révolution de 1795 et chargé depuis près de deux ans par le Prince d'Orange de la correspondance avec l'amirauté de ce pays sur tout ce qui a rapport aux quatre vaisseaux de guerre hollandais armés et équipés au service et à la solde de S. M. Brittannique par le Prince d'Orange en vertu de la convention conclue entre le gouvernement brittannique et ce Prince le 11 mars 1800, et qui servent sous l'ancien pavillon de la République des Provinces-Unies.

M. le baron Charles de Lynden, membre du corps des nobles du quartier de Nimègue, est sorti de la République des Provinces-Unies à l'occasion de l'expédition de 1799 et a montré le plus grand zèle pour les intérêts de la maison d'Orange en établissant, non sans dangers personnels, une correspondance active entre l'intérieur et le Prince Héréditaire d'Orange. Il en est résulté des poursuites judiciaires contre lui qui l'empêchent de retourner dans sa patrie.

M. Maximilien d'Yvoy du temps de la révolution de 1795 membre du collège établi pour la direction des colonies dans les Indes Occidentales, a donné en diverses occasions des preuves de son zèle et de son dévouement à la maison d'Orange, et a été employé de l'aveu du gouvernement brittannique a l'époque de l'expédition de 1799 pour des cerrespondances secrètes. Il se trouve maintenant à Paris, où il a été envoyé il y a quelque temps par le Prince Héréditaire d'Orange pour tâcher d'apprendre ce qui s'y passait rélativement aux intérêts de la maison d'Orange, et où il sera peut-être à même de donner des renseignemens utiles à cet égard au plénipotentiaire de S. M. Brittannique.

M. le baron de Heeckeren de Suyderas, baillif de la ville de Zutphen, était un des principaux régens de la République des Provinces-Unies avant la révolution de 1795, a donné constamment des preuves de son zèle pour la maison d'Orange, et est maintenant expatrié et réduit à une grande détresse, ayant perdu la plus grande partie de sa fortune par une suite de sa conduite politique.

M. Rietveld était le plus ancien amiral au service de la République des Provinces-Unies, et a toujours été très-zèlé partisan de la maison d'Orange. Il est sorti du territoire de la République quelque tems après la révolution

de 1795 et a sacrifié une grande partie de sa fortune à l'établissement d'une correspondance dans l'intérieur, afin de pouvoir travailler par là en faveur de la bonne cause.

889. D'YVOY AAN DEN ERFPRINS, 22 Oct. 1801 [1]).

. . . . . Gister bij den Bataafschen minister te Parijs etende, sprak hij mij over de zaken in 't land, het niet reintegreeren van 't huis door de omstandigheden als zeker stellende, en dat daaraan door Engeland sedert lang niet meer gedagt was: dan dat, daar het hem voorkwam dat 't dog voor 't toekomende het huis niet ondienstig konde zijn (de zaken met hetzelve nu in 't minzame geschikt wordende) hoe de natie over 't zelve dagt, de heer Erfstadhouder of Uwe D. H. mogelijk iets bij Engeland zouden kunnen uitwerken, dat aan zoude toonen het belang dat zij nog stelden in 't welvaren van Holland, namentlijk te bewerken dat Cornwallis gelast werde het daarheen te leiden en te insteeren dat Vlissingen geheel aan Holland bleef: van de Bataafsche kant schijnt men dit hier te zullen tragten te bewerken als eene compensatie voor Ceylon. Hij vraagde mij of ik dagt dat Uwe Hoogheden hierin iets zouden willen of kunnen doen. Wat het tweede betreft zeide ik dit niet te weten, maar wat het eerste aanging niet te twijfelen, de sentimenten van Uwe Hoogheid kennende, hij altijd bereid te zullen zijn, welke de omstandigheden ook mogten zijn, 't ware belang des lands te zullen bevorderen waar hij kan, en ik het mij dus een plicht agtte hem daarvan te informeeren, hetgeen hij mij zoo secreet mogelijk verzogt te doen, en daartoe de gelegenheid van zijn courier aanbood om de brief door den chargé d'affaires van Pruissen naar Berlijn te doen komen. Ik geloof dat Uw Hoogheid (zoo 't mogelijk is en de zaak van 't niet reintegreeren bepaald is) daarover naar Engeland schrijvende en dit kunnende bewerken, een ware dienst aan 't land zoude doen, en mij hieraangaande iets schrijvende dat ik de Bataafsche minister te Parijs zoude kunnen wederzeggen, zijn huis zelf geen nadeel toebrengen zoude . . . . .

890. D'YVOY AAN DEN ERFPRINS, 23 Oct. 1801 [2]).

. . . . . De brief van gisteren door een courier van Schimmelpenninck naar den Haag zal Uwe Hoogheid geworden zijn vóór den tegenwoordigen. Ik heb nog den dag daaraan eene conversatie met Schimmelpenninck gehad, waarin hij mij zeide zeker te zijn, dat 't Engelsche ministerie zig gedroeg alsof het van alle influentie op 't continent wilde afzien, dog mogelijk niet ongaarne zoude zien dat Holland niet volstrekt onder de Franschen bleef, en dus zig niet zoude onttrekken, door of van wegen den Erfstadhouder (aan wien zij dog na hun gedrag jegens hem eenige deferentie zouden behooren te toonen) aangezegd wordende zig gelegen te laten liggen aan de restitutie van Vlissingen en het recht van garnizoeneering, iets waartoe de Franschen licht zouden overgaan, wijl in de nadere conventie het bezetten van Vlissingen gezegd

1) H. A. — Uit Parijs. — Vgl. hiervóór, bl. 807.
2) H. A. — Uit Parijs.

was te zullen zijn tot dien aangaande nadere schikkingen zouden gemaakt zijn. Dat hoezeer voor 't oogenblik het reintegreeren van 't huis niet mogelijk was, ieder dog moest voorzien dat bij een of ander groot evenement hier, ook verandering in Holland konde komen, en het dus te wenschen was geweest dat men de partij van 't Stadhouderschap in 't land eerder van de intentie van Engeland en Pruissen had gewaarschouwd, om daardoor 't nieuwe bestuur op zoodanigen te kunnen doen vallen en door hun had kunnen aangenomen worden, die daartoe beter geschikt waren als die men men nu had moeten nemen; wijl zoolang zulk eene verandering niet mogelijk is het land echter wel beheerd zoude worden, en de mogelijkheid immer komende minder ongemakkelijk zoude zijn. Dat hij 't dus als een belang voor 't huis aanzag (nu de zaak beslist scheen) het land zooveel mogelijk te bevoordeelen, en terwijl van gelijke van de kant van 't land het mogelijke zoude gedaan worden om 't huis in deszelfs tegenwoordigen staat niet nadeelig te zijn; dat hij van zijne kant niet in gebreke zoude blijven om 't geen de Prinsen van Orange ten voordeele van 't land zouden trachten te bewerken of bewerkten, te doen kennen: zig wat deze zijne opening hem personeel aanging verlatende op de discretie van den Erfprins. Vervolgens gaf hij mij te kennen, dat men in Holland liever zien zoude dat de Franschen haar voor dedommagement 't Cleefsland afstonden, dan dat haar een gedeelde van 't Munstersche te beurt viel. Ik heb gemeend mij aan 't aanhooren van dit noch te moeten onttrekken noch weigeren er over te schrijven, maar dit met belang aan te hooren, te verzekeren dat 't belang dat U. H. in het land gesteld had en stelde, nooit uit zelfsbelang was voortgekomen, en dus altijd het dezelfde liefde toedragende het welzijn daarvan niet dan met genoegen zoude zien bevorderd; — en dit om, zoo het is geweest om mij te polsen, mij niet bloot te geven, en zoo het, 't geen ik geloove, in ernst is geschied, zijn medewerking te kunnen wagten, om wanneer desselfs dedommagement aan 't Bataafsch frontier mogt gezogt worden, van dien kant geen oppositie te vinden . . . . . [1]).

891. DE PRINS AAN LORD HAWKESBURY, 23 Oct. 1801 [2]).

Je n'ai voulu manquer de communiquer à V. E. que je me propose de me rendre avant l'hiver en Allemagne, pour être plus a portée des négociations qui ont lieu tant à Berlin qu'à Ratisbonne, au sujet des dédommagemens et indemnisations à donner à moi et à ma maison pour les pertes que nous avons essuyées durant cette guerre, et pour être à même de veiller aux arrangemens qui doivent se faire pour mon établissement futur et celui de ma famille au pays de Nassau.

1) Bij brief van 6 Nov. 1801 geeft de Erfprins van het verzoek van Schimmelpenninck kennis aan de Prinses. „J'a cru ne pouvoir me refuser de porter ceci à votre connaissance, afin d'y rendre attentif le gouvernement brittannique, sans cependant faire une démarche en forme officielle. Il serait heureux pour nous de rendre ce service à la patrie dans le moment même que l'on veut nous en exclure entièrement." — „J'ai fait une note du désir de Schimmelpenninck, et l'ai envoyée à M. Fagel qui en a tiré copie, et une autre fois je pourrai vous dire ce qu'il en aura fait, et si cela pourra produire quelque chose" (de Prinses aan den Erfprins, 8 Dec. 1801). — Ik vind niet dat de Prinses in haar brieven nader op de zaak terugkomt.

2) F. O., Holland 60. — Uit Hampton Court.

La Princesse d'Orange compte m'y suivre vers le printemps prochain, et si cela est possible je voudrais revenir dans ce pays vers ce temps-là pour venir la chercher et faire le voyage avec Elle.

Comme la saison des glaces approche et peut venir quelquefois plus tôt qu'on ne s'y attend, je crois ne pas devoir différer mon départ d'ici plus tard que vers la fin de ce mois ou, au plus tard, jusqu'aux premiers jours du mois prochain.

Je prie V. E. de vouloir bien avoir la bonté de m'obtenir une audience de S. M., afin que je puisse avoir l'honneur avant mon départ de demander Ses ordres pour le continent, de me recommender ainsi que les membres de ma maison à la continuation de Sa protection, et de Lui rendre grâce pour toutes les bontés dont Elle m'a comblé. Je désirerais si cela se pourrait passer la mer dans un *paquet boat* que j'eusse à ma disposition et qui eût ordre de me transporter avec ma suite et mes bagages à Cuxhaven, et même si je le désirais jusqu'à Hambourg.

V. E. m'obligera beaucoup si Elle veut bien me procurer les ordres nécessaires pour cela.

892. HENDRIK FAGEL AAN DE PRINSES, 23 Oct. 1801 [1]).

..... Je viens de voir lord Hawkesbury. La première fois que j'aurai l'honneur de voir V. A. R. je pourrai lui rendre un compte un peu plus détaillé de cette conférence qui a été courte et peu satisfaisante. Le résultat principal en est que le gouvernement croit que la présence de quelqu'un de la part de la maison d'Orange à Amiens ferait plus de mal que de bien, que lord Cornwallis recevra des instructions pour appuyer les pretensions du Prince à une indemnité convenable pour la perte de ses domaines, et que le plénipotentiaire sera chargé de même de soutenir les intérêts des partisans de la maison d'Orange. Quant à la liste on m'a dit en général et vaguement que d'après la tournure que prendraient les conférences d'Amiens on se déciderait sur ce qu'il y aurait à faire pour les individus qui y ont été portés. Voilà, Madame, qui m'a été répondu à mes demandes réiterées, car si je n'avais pas fait de questions j'ai lieu de croire que tout ce que je viens de marquer aurait été passé sous silence entièrement.

Une légère indisposition m'obligera de garder pendant quelques jours la maison et m'empêchera de faire ma cour à V. A. R. et de prendre congé du Prince, dont je suppose que le départ est très prochain .....

893. LORD HAWKESBURY AAN DEN PRINS, 27 Oct. 1801 [2]).

J'ai l'honneur d'accuser la réception de la lettre que vous m'avez fait l'honneur de m'écrire en date du 23 du courant, et d'informer V. A. S. que je viens de recevoir les ordres exprès du Roi de lui renouveler les assurances de son amitié et les souhaits pour l'heureux voyage de V. A. S., que S. M. lui à déjà exprimées hier.

1) Archief-Fagel. — Uit Londen.

2) F. O., Holland 60. — Uit Londen (Downing Street).

J'ai donné les ordres nécessaires pour qu'un paquebot soit tenu prêt pour la réception de V. A. S. à Yarmouth, lequel paquebot restera entièrement à sa disposition. Mais si Elle préférerait un vaisseau de guerre à un paquebot pour faire le voyage au continent, je ferai avec empressement les démarches nécessaires auprès du bureau de l'amirauté afin qu'un vaisseau de guerre soit immédiatement préparé pour la réception de V. A. S.

894. DE PRINS AAN LORD HAWKESBURY, 27 Oct. 1801 [1]).

Je suis pénétré des choses grâcieuses que V. E. me dit de la part du Roi dans la lettre qu'Elle ma écrite aujourd'hui, et la prie d'en témoigner à S. M. ma vive et respectueuse gratitude. Je saisis cette occasion pour me recommander ainsi que les intérêts de ma maison à la continuation de la puissante protection de S. M. Qu'il me soit permis en même temps de réitérer mes instances en faveur de ceux qui ont souffert par la suite de leur zèle et de leur attachement pour la bonne cause et pour ma maison depuis la révolution qui a eu lieu lors de l'invasion des Français en 1795 dans la République des Provinces-Unies, et dont la plupart ne sauraient y rentrer ou du moins s'y établir avec sûreté dans les circonstances actuelles à cause des services qu'ils ont voulu rendre, et particulièrement du temps de l'expédition de 1799.

Je remercie V. E. de ce qu'Elle a donné les ordres nécessaires pour qu'un paquebot soit à ma disposition à Yarmouth. Comme je me propose de partir dans peu de jours, et que d'après les préliminaires le temps des hostilités dans la mer du Nord est passé, je la prie de ne pas changer les arrangemens faits pour mon passage.

895. AYLVA AAN DEN ERFPRINS, 29 Oct. 1801 [2]).

. . . . . Déjà les gazettes auront appris à V. A. les membres du conseil d'Etat. M. Brantsen a accepté pour faire le bien, et à condition de pouvoir se retirer s'il n'y voyait pas jour; M. Rengers a accepté aussi sans faire des conditions à ce qu'on prétend, et M. Otto Lewe a remercié à cause de sa faible santé; au reste les autres membres sont du nombre de ceux qui étaient employés depuis '95. Dans le Corps législatif on a nommé outre plusieurs autres de la même trempe MM. de Lynden de Hemmen, de Lynden de Lunenburg (fils), Kijfhoek, Meerman, d'Escury de Rotterdam, dont le premier a déjà remercié, tandis que les autres nommés en feront autant. Le conseil des finances a aussi été nommé, Abbema, Vos de Steenwyck, et Appelius, à la tête desquels on a voulu placer le ci-devant secrétaire du Directoire, qui cependant ne mordra pas à l'hameçon. Enfin on assure que la commission pour former les gouvernemens départementaux est aussi nommée, et les actuels paraissent se flatter que ceux qui tiennent à ce qu'on nomme l'ancienne constitution, ne se refuseront pas au moins à remplir cette commission, qui ne serait que momentanée. Cependant ils pourraient se tromper, puisqu'en

---

1) F. O., Holland 60. — Uit Londen.
2) H. A. — Uit Neerijnen.

général les anciens paraissent décidés à ne se laisser emploier qu'à bonnes enseignes, c. à d. lorsque de leur su et à leurs yeux le sort du pays sera décidé, et que leur inclination et leur honneur ne seront pas compromis, ou plustôt, lorsqu'ils seront dans la nécessité, de faire le sacrifice de la première à leur corps defendant, en conservant leur honneur, ce qui selon eux ne pourra exister qu'à une décision finale . . . . . D'après tout ceci V. A. comprendra combien on est ballotté ici, et combien on le serait encore davantage si on n'était pas guidé par la *promesse d'être informé* . . . . . [1]).

896. HENDRIK FAGEL AAN JACOB FAGEL, 30 Oct. 1801 [2]).

. . . . . Les conditions de la paix vous ont surpris. Voilà en quoi nous différons. J'ai été surpris de la paix, mais point des conditions. Vous verrez dans les gazettes le discours par lequel le Roi a ouvert hier la séance du Parlement. Il me paraît fort sage. L'adresse n'ayant pas été (comme à l'ordinaire) une répétition exacte du discours, a passé dans les deux chambres à l'unanimité, parce qu'on a évité d'y parler des conditions de la paix. Vous trouverez dans les papiers ce que Fox, Pitt, M. Windham et Sheridan ont dit. On a trouvé fort *neat* le mot de ce dernier: *that it was a peace everybody was glad of, but nobody was proud of.* Je crois que cela exprime assez bien le sentiment général de la grande majorité du public. J'ai vu aller le Roi au parlement; il y avait plus de monde dans le parc que je n'en ai jamais vu en semblable occasion, mais jamais je n'ai entendu moins d'acclamations. Il y a eu quelques cris au sortir du Stable Yard et voilà tout. Tout le monde est curieux de voir la tournure que le débat prendra mardi, qui est le jour fixé pour la discussion des articles préliminaires. On s'attend à une opposition formidable, moins par le nombre que par les talens, dans la chambre haute. Le discours de M. Windham hier au soir était extrêmement sombre et n'a pas laissé de faire quelqu' impression. Canning sera, dit-on, *on the same side of the question.* En général l'espèce de confusion dans les partis est tout à fait extraordinaire . . . . .

Le gouvernement n'a fait aucune réponse par écrit à la note que je vous ai envoyée, et tout ce qu'on a pu obtenir ont été des assurances verbales et vagues que Lord Cornwallis aurait des instructions pour appuyer à Amiens les intérêts de la maison d'Orange et de ses adhérens. Je crois que le moment est venu de donner toute la publicité possible à ce papier. J'ai été bien surpris de voir les noms de MM. Brantsen, Sjuk Rengers et de Beveren sur la liste du nouveau *Staatsbewind.* Le dernier n'a-t-il pas été secrétaire des Etats de Zeelande avant 1795? . . . . . [3])

---

1) „J'ai écrit à Aylva que je pensais que dans les circonstances actuelles chacun devait agir de la manière dont il l'entendait, et qu'il me semblait être à désirer que la réunion des partis eût lieu, tandis que nous ne pouvons pas prendre de mauvaise part la conduite de ceux qui tâcheraient de contribuer au salut de la patrie, à laquelle nous nous intéressons quand même nous ne pouvons y contribuer" (de Erfprins aan de Prinses, 6 Nov. 1801).

2) Archief-Fagel. — Uit Londen. — Vgl. de teksten in Hansard XXXVI.

3) Fagel schijnt de Beveren alleen als man van vóór '95 te kennen. Hij was echter ook lid der eerste en tweede Nationale Vergadering geweest, en daaruit lid der commissie tot de Buitenlandsche Zaken.

897. DE ERFPRINS AAN DE PRINSES, 3 Nov. 1801 [1]).

. . . . . La démarche faite par mon père vis-à-vis de lord Hawkesbury me semble avoir été conforme aux circonstances. Après avoir consulté Stamford et Tollius, j'ai donné connaissance verbalement au comte Haugwitz de celle-ci, et d'après l'avis de S. E. je dois avoir l'honneur de vous prier de tâcher de disposer le ministère à charger lord Cornwallis de stipuler à Amiens 1°. pour le dédommagement du Stadhoudérat les mêmes objets sur lesquels la Prusse insiste, et 2°. pour les possessions particulières de tâcher d'obtenir ou l'argent demandé, ou vu que les Bataves ne peuvent pas y fournir et qu'on est informé que même la France ne désire pas qu'ils payent beaucoup, mais que plutôt un *surrogat territorial* soit donné en Allemagne avec une moindre somme d'argent, que ce surrogat soit stipulé, p. e. l'électorat de Mayence, avec quelque peu de millions, en accrochant la reconnaissance de la République batave aux indemnités de la Maison comme la Prusse le fait, à quel égard l'Angleterre a de grands moyens. La Prusse et la France paraissent également s'entendre sur les affaires d'Allemagne . . . . . [2]).

898. HENDRIK FAGEL AAN LORD GRENVILLE, 9 Nov. 1801 [3]).

Give me leave to communicate to you in the strictest confidence the enclosed letter of the Princess of Orange [4]), by which you will see how much H. R. H., on reading the debates on the preliminaries in the House af Commons, was struck and affected by expressions similar to those which I understand Lord Hobart made use of in the House of Lords. According to the account published in the *Morning Chronicle*, Lord Hawkesbury expressed himself in the following manner: „Though I contend that we were freed from the obligation to stipulate in behalf of the Stadholder, the subject was a matter of discussion, and *was dropt only on assurances being given not merely by the French gouvernment but by the Prince of Orange himself*, that an arrangement was already far advanced; and with the firm intention of being resumed, it that arrangement should not be satisfactorily concluded."

Strictly taken the fact mentioned in that passage is true, in so far as it is so that the Prince of Orange has regularly communicated to Government the state and progress of the negotiation, which has been carried on for some

1) H. A. — Uit Potsdam. — „La négociation avec les Bataves en est toujours au même point: ils n'ont pas encore reçu de réponse de France sur la réponse à donner ici, et je pense maintenant que peut-être les Français s'expliqueront directement avec la Prusse au sujet de cette affaire" (de Erfprins aan de Prinses, 26 Oct. 1801).

2) „Après les dernières informations il paraît qu'à Amiens il ne sera guère plus fait mention de nous qu'à Londres, de sorte que tout dépend du concert entre la France et la Prusse" (de Erfprins aan de Prinses, 6 Nov. 1801).

3) Archief-Fagel. — Uit Londen. — In Hansard XXXVI, 42 komen de woorden van Lord Hawkesbury aldus voor: „It is obvious that we were not bound by any obligation of strict faith towards the Stadtholder, yet everything which this country could do for him has been performed." — Die van Lord Hobart (XXXVI, 190) aldus: „It was at the Stadtholder's express desire, that no stipulation was made in his favour, because an arrangement was negotiating through the mediation of the court of Berlin, which promised a favourable issue."

4) Niet aanwezig.

time in his behalf at Berlin. But the impression the words must naturally have left on the mind of all those who read them is this, that the discussion of the Prince of Orange's interests, which had been entered upon, was dropt in conformity to his own wish, as well as to that of the French gouvernment, and that the Prince of Orange and the French gouvernment have come to an agreement upon this subject . . . . .

It certainly appears to be very material that the misunderstanding which seems to take place on this subject, should be cleared up, or at least that the false impression, which must have been given by the words in question, should if possible be done away, and I should be very happy to have your Lordship's opinion as to the manner in which both or either of those objects might be accomplished. For that purpose I have thought it right to send you the enclosed papers, and I mean to call in Oxford Street to morrow morning before eleven, in order, if it should suit your convenience, to have a few moments conversation with you upon this subject [1]).

899. DE PRINSES AAN HENDRIK FAGEL, 19 Nov. 1801 [2]).

Ce matin il m'est venu par la poste le paquet ci-joint qui comme vous verrez est de M. de Hogendorp. Je suppose d'après cela que c'est lui qui a fait insérer la déclaration dans les gazettes anglaises; je l'ai lue hier dans le *True Briton.* Par ce qu'il m'écrit vous verrez qu'il donne de la suite à sa démarche,

---

1) „The enclosed papers" zullen, behalven uit den brief der Prinses, vermoedelijk uit de stukken van 13 Oct. bestaan hebben, en uit een ontwerp-vertaling daarvan voor de *Morning Chronicle*, welke courant zich, na de nota van den Prins van 13 Oct. gepubliceerd te hebben, in haar nummer van 18 Nov. aldus uitliet:

„The remontrance of the Stadholder against the abandonment of his interests by the British government is certainly very well founded. It appears to be strikingly at variance with the declaration of Lord Hawkesbury, who, if we dit not misunderstand him, said that the preliminaries of Peace contained nothing respecting the Stadholder because the latter declined our interference on that occasion, seeing that a negotiation for his interests was going on at Berlin and well advanced.

It is true that in the present circumstances it is vain and idle to talk of the strict enforcement of our joint guarantee in 1787. Prussia has renounced it, and the state of Europe renders the execution of it on our part impossible. This country however is strictly bound in all good faith and true policy to use every effort to obtain a full indemnification to the House of Orange for its losses. It is well known, and indeed was lately admitted by Lord Grenville, that the interposition of the Stadholder's authority (and that too in circumstances when the exercise of it was not very correct) greatly facilitated the acquisition of some of the Dutch colonies" (exemplaar bij Fagel).

2) Archief-Fagel. — Uit Hampton Court. — Voor de bijlagen vgl. Hogendorp, *Brieven en Gedenkschriften* III, 201 (in plaats van 1808 leze men daar 1801) en IV, 170. — „Quelle singulière démarche que celle de l'ex-pensionnaire de Rotterdam! Je ne la comprends pas bien. Il paraît que la chose a été préméditée et concertée de longue main, et je suis fort porté à croire que le Prince Héréditaire en a eu connaissance, quoique sa mère ici n'en ait eu aucune que par l'auteur même de la démarche, qui vient de lui envoyer la pièce dans les deux langues. Le français a été fort bien traduit dans le *True Briton.* La note du Prince du 13 octobre vient aussi de paraître dans les papiers publics ici et fait un bon effet. Je l'ai traduite moi-même, et cette traduction a été revue et corrigée par Lord Grenville" (Hendrik Fagel aan Jacob Fagel, 20 Nov. 1801; archief-Fagel). — De onderstelling, als zou de Erfprins van Hogendorp's *Verklaring* van te voren gekend hebben, is geheel onjuist.

et qu'elle doit avoir été préméditée longtems d'avance. J'ignore si mon fils en a été prévenu; pour nous ici, vous savez, Monsieur, que nous ne nous en doutions pas le moins du monde. Maintenant que cette affaire est en train, reste à savoir ce que nous pouvons en faire et s'il ne sera pas nécessaire de faire connaître à Hogendorp ce que nous en pensons. Il est clair il me semble que si je ne lui fais rien dire, il prendra mon silence ou pour un aveu tacite qui l'autorise d'aller en avant, ou pour une insouciance de ma part, et par contre-coup de celle du gouvernement anglais, dont on liera peut-être l'opinion à la mienne, supposant que c'est ce qui motive mon silence, ce qui ne pourra que faire un mauvais effet dans le pays et décourager entièrement ceux qui souhaitent d'operer la rentrée de la maison d'Orange: d'où je conclus donc qu'il faudra tâcher de donner quelque réponse à Hogendorp, mais celle-ci demande à être mûrement pesée, surtout il me semble depuis le mémoire ci-joint qui est une espèce de commentaire à la déclaration, et dont le contenu ne me paraît pas entièrement clair. Je crains que l'auteur ne se rapproche trop d'un gouvernement démocratique, et pour le critiquer, et en prévenir les écarts, qu'il compte trop sur le pouvoir et l'influence du chef; mais au reste je puis me tromper, il faudra voir son travail sur l'Union d'Utrecht pour en bien juger, et moi-même je n'ai pas assez étudié son mémoire pour en porter un jugement définitif. Je serai bien charmée de savoir quel jugement vous en porterez; c'est pourquoi je m'empresse de vous l'envoyer . . . . . [1]).

Pour en revenir à l'affaire de Hogendorp, je souhaiterais bien que vous en entreteniez Six qui peut-être en sait quelque chose de plus là-dessus, et comme il faudra absolument nous concerter sur ce qu'il faudrait faire à cet égard, principalement au cas que cela ait des suites, ou que nous mêmes nous tâchions d'en donner une en recherchant si le gouvernement d'ici voudrait y concourir, parce qu'alors viendrait le *grand point* à régler sur la personne du chef à appeler. Ce point est d'une si grande importance, et si infiniment délicat pour moi, qu'il demande à être tourné de toutes les manières pour savoir comment nous le manierons. Je pourrais venir samedi en ville pour vous en parler et examiner si peut-être il ne faudrait pas dès à présent envoyer au continent une personne sûre avec des lettres préparatoires, afin que cela soit décidé avant l'époque ou toute *indécision* détruirait tout le bien pour la maison que l'on voudrait et pourrait opérer. Vous comprendrez bien ce que je veux dire, sans qu'il soit nécessaire que je sois plus claire . . . . .

900. DE PRINSES AAN DEN HERTOG VAN PORTLAND, 20 Nov. 1801 [2]).

[Beklag over de uitdrukkingen van Lord Hawkesbury in het Lagerhuis]. Souffrez que je vous réitère ici mes sincères remercîmens pour l'entretien que vous avez bien voulu m'accorder, et permettez moi, Mylord, de vous adresser dans cette lettre un resumé succinct de l'objet que j'ai eu en vue . . . . .

Le Prince d'Orange a régulièrement transmis à lord Hawkesbury la substance et souvent la copie littérale des rapports que nous recevions de mon

1) Het antwoord der Prinses aan Hogendorp (van 12 Dec. 1801) staat *Br. en Ged.* III, 201.
2) F. O., Holland 60. — Uit Hampton Court.

fils au sujet des deux négociations [1]), et ceux qui lui ont été adressés par ses mandataires. Il n'a voulu se prononcer sur aucune des propositions qui lui ont été faites sans s'assurer auparavant de la manière dont S. M. Brittannique les envisageait. Il a constamment soumis sa propre détermination au bon plaisir du Roi, même dans les momens où ces négociations paraissaient prendre une tournure plus favorable, et où il devenait urgent pour nos intérêts de prendre un parti.

Il lui tenait infiniment à cœur que le ministère de S. M. en s'expliquant sur cette matière le tirât ainsi que mon fils de l'embarras extrême où les mettaient les instances de la cour de Berlin d'un côté, et le silence du gouvernement brittannique de l'autre. C'était dans l'espoir d'engager ce gouvernement à rompre un silence si pénible pour lui, que le Prince d'Orange mettait tant de soin et d'exactitude dans ses communications. Cependant nous n'avons été assez heureux pour réussir dans nos efforts, et quoique le silence que l'on a gardé à notre égard eût pu nous autoriser a prendre une détermination, nous l'avons suspendue jusqu'à la publication des préliminaires.

Alors ce que nous devions à notre famille, des intérêts de laquelle ces articles préliminaires ne faisaient aucune mention quelconque, ne nous a pas permis de remettre plus longtems à déclarer au gouvernement que si nous ne recevions aucune communication de sa part qui fût de nature à nous faire changer de sentiment, nous regarderions le silence prolongé du gouvernement comme un consentement tacite de sa part aux propositions qui nous étaient faites.

Tel est, Mylord, l'exposé fidèle de ce qui s'est passé; et tels sont les objets sur lesquels j'ai cru devoir vous entretenir dans la conférence à laquelle vous avez bien voulu vous prêter à ma demande. Vous avez paru sentir combien cet exposé est diamétralement contraire aux assertions attribuées, sans doute à tort, à lord Hawkesbury.

Ces assertions ne le sont pas moins à nos vœux et à nos intérêts. Indépendamment des liaisons étroites qui ont si longtemps subsisté entre la maison d'Orange et le gouvernement brittannique, et qui seules devaient nous faire désirer par-dessus toutes choses l'intervention puissante de S. M. Brittannique en notre faveur, il est notoire que les discussions qui ont eu lieu à Berlin sur les deux genres d'indemnités dont j'ai parlé ont toujours été vagues et incertaines: comment aurions-nous pu les considérer comme *assez avancées* pour promettre un résultat avantageux prochain, tandis que l'agent batave refusait jusqu'à reconnaître la validité de nos prétentions à un dédommagement pour la perte de nos biens patrimoniaux, et que ses commettans ne s'expliquaient pas sur la somme que la Prusse proposa (en qualité de médiatrice) de fixer pour un équivalent, et tandis que de l'autre côté nous ignorions si la cour de Vienne voudrait se prêter à assurer à la maison d'Orange les indemnités territoriales que la Prusse lui destinait en Allemagne, à quel égard la France n'avait pas non plus énoncé encore, d'après nos rapports, une opinion décidée?

Une telle situation des choses ne pouvait pas sans doute nous faire regarder comme superflue l'interposition de S. M. Brittannique en notre faveur. Nous attachons au contraire et avons toujours attaché la plus haute importance à

1) Die betreffende de territoriale, en die betreffende de financieele schadeloosstelling.

cette intervention, et nous ne saurions trop exprimer notre désir qu'elle soit efficacement employée en notre faveur par les plénipotentiaires de S. M. au congrès d'Amiens. Bien loin de nuire aux discussions qui ont pu ou qui pourraient encore avoir lieu sur ces objets entre la cour de Berlin et la France, la protection puissante de S. M. ne saurait avoir sur elles qu'une influence salutaire; aussi fut-ce avec une bien grande satisfaction que j'entendis de votre bouche, Mylord, l'assurance positive que lord Cornwallis avait des instructions pour appuyer les intérêts de la maison d'Orange, mais je n'ai pas cru que cette assurance que vous aviez la bonté de me donner devait me dispenser de vous adresser le résumé de ce que j'ai cru devoir vous représenter de bouche, et ce que je ne saurais trop recommander encore à votre attention et celle des autres ministres de S. M. vos collègues, à la connaissance desquels et en particulier de lord Hawkesbury, je vous prie de vouloir porter la présente lettre. Si j'ai cru pouvoir m'adresser de préférence à vous, Mylord, c'est que vos sentimens personnels à l'égard de la maison d'Orange et des liens qui l'ont si longtemps et si étroitement unie a la Grande Bretagne m'étaient depuis bien des années parfaitement connus [1]; étant d'ailleurs depuis plus longtemps dans l'administration, vous avez été plus à même que les autres ministres du Roi d'apprécier la conduite que nous avons tenue, et la confiance entière et sans réserve avec laquelle nous nous en sommes remis à la loyauté du gouvernement brittannique du soin de nos intérêts dans les circonstances difficiles où nous nous sommes trouvés.

901. VERBAAL EENER CONFERENTIE der Prinses met den hertog van Portland, 28 Nov. 1801 [2].

Le samedi 28 novembre 1801 le Duc de Portland eut une seconde conférence avec madame la Princesse d'Orange, dans laquelle il dit en subsistance à S. A. R. qu'ayant communiqué sa lettre à lord Hawkesbury, ce ministre lui avait témoigné qu'il était vrai qu'il avait dit que la discussion entamée avec la France sur les intérêts de la maison d'Orange avait été suspendue, parce que cette suspension avait été jugée plus conforme aux intérêts du Prince d'Orange; que c'était pour la même raison qu'on n'avait pas inséré dans les préliminaires un article exprès touchant le Prince d'Orange, mais qu'il ne pouvait et ne croyait pas avoir dit que cette discusssion avait été renvoyée d'après le vœu énoncé à cet égard par le Prince d'Orange lui-même; qu'au reste mylord Cornwallis avait reçu des instructions très positives pour insister auprès du gouvernement français sur un dédommagement convenable à assurer à la maison d'Orange pour la perte du Stadhoudérat et des biens patrimoniaux du Prince dans la République des Provinces-Unies; et que ce dédommagement devait être une condition *sine qua non* du traité définitif avec la France.

---

1) „Ce Duc n'est pas un génie, mais c'est un homme d'honneur et de probité, dont l'attachement pour notre maison est vraiment très sincère, et qui ne changera pas sur ce point" (de Prinses aan den Erfprins, Hampton Court 8 Dec. 1801).

2) H. A. — „Ce verbal a été dressé par M. le greffier Fagel présent à la conférence" (noot der Prinses).

La Princesse d'Orange témoigna au Duc de Portland sa satisfaction de de la réponse de lord Hawkesbury que le Duc venait de lui transmettre, et lui demanda s'il voudrait la lui donner par écrit, ce que le Duc de Portland a d'abord accepté sans hésiter. La Princesse attend maintenant la lettre qu'il lui a promis à ce sujet.

902. AYLVA AAN DEN ERFPRINS, 2 Dec. 1801 [1]).

. . . . . Il y a eu une conversation entre Mollerus, Brantsen et un de ses collègues, sans cependant produire de résultat, sinon que le premier a trouvé d'assez bonnes dispositions pour le culte, le militaire, et la réparation de plusieurs griefs occasionnés surtout par le manque de respect que l'on a eu pour les propriétés pendant les dernières années. Au reste ce qu'on appelle réunion, dans le vrai sens, ne pourra provisoirement avoir lieu que partiellement, et peu à peu; parce qu'il y a tant d'obstacles, lesquels, quelqu'envie qu'on en eût, ne sauraient être levés que de cette manière, et c'est pourquoi il paraît aussi que pour le moment, le meilleur serait de s'en tenir le plus qu'il sera possible à faire ou à opérer de bons choix, afin que par là on puisse mieux et plus efficacement trouver et employer les moyens d'amener une réunion qui puisse être solide . . . . .

903. DE PRINSES AAN DEN ERFPRINS, 8 Dec. 1801 [2]).

. . . . . Je suis étonnée que vous ne me parliez pas de la déclaration de Ch. Hogendorp, qui a fait beaucoup de sensation ici, et que des personnes d'un jugement éclairé ont trouvée très bien conçue, mais pas faite *à propos;* sans doute qu'il s'est aussi bercé de l'espoir qu'il y avait des articles secrets pour nous dans le traité préliminaire: il a cru seconder les vues des puissances, et encourager les amis timides de l'intérieur en se prononçant hautement, et énonçant le vœu secret de la majeure partie de la nation. Je suis convenue avec MM. Fagel et Six, que je lui répondrais que je louais sa pièce et ses intentions, mais que je lui conseillais de ne pas pousser la chose; maintenant que je sais ce que vous avez écrit en dernier lieu à Aylva [3]), je tâcherai de faire cadrer ma réponse à Hogendorp avec ce que vous avez dit sur les circonstances, pour que chacun agisse comme il le trouvera bien, et que nous

---

1) H. A. — Uit den Haag. — „Mollerus, Kinsbergen, Twent, van de Wall en meer anderen zijn op het allersterkste aangezogt geworden, maar hebben volstrekt bedankt. De tweede heeft Verhuell gerecommandeerd in zijn plaats. Hierin heb ik met al mijn vermogen gewerkt om dit te doen reüsseeren; Brantsen en Rengers zijn ook voor hem, en zooals ik verneme hebben zij de meerderheid, maar willen dit niet doorzetten om geen oneenigheid te veroorzaken, daar het schijnt dat er voor eenigen tijd reeds groote debatten hebben plaats gehad. Ik onderhoude de kennis en correspondentie met deze twee Staatsraden, niet wetende hoe men hen noodig kan hebben" (van Heeckeren van Enghuizen aan den Erfprins, 19 Dec. 1801).

2) H. A. — Uit Hampton Court. — Bij brief van 24 Nov. had de Erfprins geschreven dat hij de stukken gelezen had in de Engelsche bladen verschenen naar aanleiding van 's Prinsen nota van 13 Oct. en de latere verklaringen van Lord Hawkesbury.

3) Hiervóór, bl. 1183 noot.

prenons toujours à cœur les intérêts de la patrie, quand même nous n'y pouvons plus rien faire, souhaitant avant tout la prospérité et le bonheur de la patrie [1]).

904. DE HERTOG VAN PORTLAND AAN HENDRIK FAGEL, 14 Dec. 1801 [2]).

As H. R. H. the Princess of Orange was pleased to signify Her inclination when I last had the honor of attending Her to see the report reduced to writing which I made to H. R. H. of what had passed between Lord Hawkesbury and me when I communicated to him the letter which H. R. H. had condescended to write to me, in consequence of the account which had been given in the newspapers of that part of his speech on the preliminaries which related to the pretentions of the House of Orange to an indemnification for the losses they had sustained, I have the honour to send it you inclosed, and to request you to lay it with my humble duty before H. R. H., in pursuance of whose gracious permission it is drawn in the English language. Considering the time which has elapsed since I received H. R. H.'s commands to this effect, it is necessary that I should desire you to represent to H. R. H. that I felt it to be necessary to submit the draft of the inclosed paper to Lord Hawkesbury previous to its being offered to H. R. H., and that owing to his not understanding that he was to return it to me at all events before I could think myself authorized to present it to H. R. H., the delay has arisen for which I have humbly to implore H. R. H.'s pardon.

[Bijgevoegd het volgende stuk:]

London, Monday evening 14 Dec. 1801. — The Duke of Portland having communicated to Lord Hawkesbury the letter which H. R. H. the Princess of Orange had done the Duke of Portland the honor of writing to him in consequence of the account which had been given in the newspapers of that part of Lord Hawkesbury's speech on the preliminaries of peace between H. M. and the French Government which related to the pretentions of the House of Orange to an indemnification for the losses they had sustained, etc.; Lord Hawkesbury observed generally that the reports which he had seen of that speech were far from being correct: that in the passage alluded to, he had been misrepresented in many respects; that he had said that the interests of the House of Orange had not only not been unattended, but that they would have been brought much more prominently forward, had it not been understood that they were in such a state of discussion as to render a more direct interference on the part of H. M.'s Government unadviseable at that moment; that nothing as Lord Hawkesbury conceives, which fell from him in that debate could justify the

1) „C'est par négligence que j'ai omis de vous entretenir de la pièce de Hogendorp qui me semble faire plus d'honneur à ses sentimens qu'à son jugement, le moment ne me paraissant pas bien choisi pour faire semblable déclaration, laquelle ne saurait être d'aucun effet dans les circonstances actuelles" (de Erfprins aan de Prinses, Oranienstein 25 Dec. 1801). — Dit is volstrekt alles wat de Erfprins van het stuk zegt.

2) Archief-Fagel. — Uit Londen.

idea of his having said that H. M. had desisted in the negotiation of the preliminaries from interposing His good offices in behalf of the Prince of Orange *at the desire* of H. S. H., or of Lord Hawkesbury's having intimated that any arrangement for a compensation to H. S. H. had taken place or been agreed upon elsewhere; but on the contrary that Lord Hawkesbury had asserted, that it was H. M.'s determination to support the interests of the Prince of Orange and those of His Illustrious House, as far as was in H. M.'s power. This to the best of Lord Hawkesbury's belief is the substance of what he said in the debate upon the preliminaries with respect to the interests of the House of Orange. But he desired the Duke of Portland humbly to lay him at H. R. H.'s feet, and to take a proper opportunity of confirming the assurances which the Duke of Portland had given to H. R. H. that Lord Cornwallis had been instructed to consider the interests of the House of Orange as one of the first and principal objects of his mission, and to insist in H. M.'s name that an article should be inserted in the definitive treaty for securing to H. S. H. a compensation for the possessions which belonged to H. S. H. in the United Provinces and for the offices and dignities which had been settled upon H. S. H. and His Illustrious House.

Wat het voortgezet overleg tusschen Frankrijk en Pruisen voor het Oranjehuis heeft opgeleverd, zal in een volgend deel zijn uiteen te zetten. Thans eindigen wij met den „brief van Oranienstein", die aan het herhaaldelijk geuit verlangen der vrienden in de Republiek te gemoet kwam:

905. DE PRINS AAN DE OUDE REGENTEN, 26 Dec. 1801 [1]).

Vernomen hebbende dat bij verscheide leden der regeering of ministers en verdere ambtenaren van de Provintie van : : : : :, welke in functie waren op den 18 Januari 1795 (en dus vóór de sedert dien tijd voorgevallene omwentelingen), bedenkingen gerezen zijn of dezelve in de omstandigheden, waarin het lieve Vaderland zig thans bevindt, en na de daarin aangenomene constitutie, zouden kunnen

1) H. A. — Uit Oranienstein. — Gericht aan G. van Randwijck, van Heeckeren van Enghuizen en Schimmelpenninck van der Oye (Gelderland); Boetzelaer-Kijfhoek en Royer (Holland); oud-Raadpensionaris van Citters (Zeeland); van Lynden van Lunenburg en oud-raad W. N. Pesters (Utrecht); van Aylva en oud-secretaris van Sminia (Friesland); Bentinck van Diepenheim (Overijssel); oud-burgemeester Lohman (Stad) en oud-syndicus Engelhard (Ommelanden); graaf van Heiden van Reinestein (Drente); Mollerus (Generaliteit, daartoe gekozen als oud-secretaris van den Raad van State). — Het exemplaar aan van Citters is gedrukt bij de Bas, *Brieven van Prins Willem V aan van Lynden van Blitterswijk*, 247. Copie van den brief aan van Citters was nl. gezonden aan van Lynden van Blitterswijk, „ne sachant pas si vous aimeriez à faire une démarche qui eût relation à votre qualité de mon représentant comme premier noble de Zélande". — Van Lynden antwoordt, Arnhem 19 Jan. 1802: „J'ai des grâces à vous rendre, Mgr., d'avoir bien voulu me dispenser du soin de faire connaitre l'aveu que les circonstances engagent V. A. S. de donner à une participation au système d'aujourd'hui, vu mon dégoût extrême pour tout ce qui s'y rapporte, et la persuasion où je suis que ce serait à pure perte qu'on travaillerait à faire recouvrer à ce pays-si son bien-être, à moins que son indépendance au dehors et son gouvernement légitime ne lui soient rendus" (H. A.).

aanvaarden ambten die invloed hebben op de administratie of het bestier van het Vaderland, hebbe ik niet willen afzijn u bij dezen te schrijven, met verzoek om daarvan zoodanig gebruik te maken als zal oordeelen te behooren, dat mijns bedunkens zooals de zaken thans zijn er geen redenen zijn, die hen zouden moeten weerhouden om derzelver pogingen aan te wenden ten einde zooveel in hun vermogen is te bevorderen het welzijn van het lieve Vaderland, en deszelfs ondergang voor te komen, en dat, zoo zij oordeelen dat zij van nut aan het lieve Vaderland en deszelfs goede ingezetenen kunnen zijn door het aannemen van ambten of zitting te nemen in collegiën die invloed hebben op de administratie of het bestier der zaken van het Vaderland, of door deel te nemen aan het bestier en te dien einde met de leden der actueele regeering mede te werken, zij zulks in dat geval kunnen doen.

Voor de gevolgen van dezen brief moeten wij verwijzen naar het vierde deel van dit werk.

REGISTERS.

ALPHABETISCH REGISTER DER PERSOONSNAMEN. [1])

A.

B.

1) De vet gedrukte cijfers verwijzen naar plaatsen waar levensbezonderheden omtrent de vermelde personen zijn opgegeven.

C.

D.

H.

J.

K.

L.

M.

N.

S.

W.

Y.

Z.

ALPHABETISCH REGISTER DER SCHRIJVERS.

HERKOMST DER MEDEGEDEELDE STUKKEN.

Rijksarchief — Uitvoerend Bewind 482	. . . .	: 523, 529, 532, 534—'35, 538—'41, 543.
» » » 485	. . . .	: 547, 556.
» Buitenlandsche Zaken 210	. . . .	: 396—'99, 401, 403, 405, 412, 423—'25, 429—'30, 432—'36.
» » » 211	. . . .	: 437—'43, 445—'47, 450—'52.
» » » 212	. . . .	: 454—'55, 457, 462, 465, 470—'71, 475, 479, 486—89, 491—'92, 494—'95, 497, 499—500, 503—'04.
» » » 213	. . . .	: 505, 507, 511, 514—'15, 517—'18, 520—'21, 524—'25, 530—'31, 533, 536—'37, 542—'46, 548, 550.
» » » 214	. . . .	: 565, 567, 571, 573, 579, 581, 585, 589, 604, 606, 610.
» Onderschepte Pruisische dépêches [1]	. . . .	: 154—170, 172, 174—'75, 177—205, 209—'10, 212—'14, 216—'17, 220, 223, 225, 229, 232, 234, 236, 244—'50, 252—'54, 256—'60, 262—'65, 267—'70, 272—'78, 280—'84, 286—'87, 290, 292—'93, 295—306, 308—'10, 312—'15, 317, 319—'21, 323—'24, 326—'27, 329.
» Verzameling-Daendels	. . . .	: 55, 57, 60, 63, 65, 67, 69, 411, 427—'27.
» » Goldberg	. . . .	: 453.
» » Kinckel	. . . .	: 674, 785, 810, 823.
» » Mollerus	. . . .	: 467.
» » van Nagell	. . . .	: 865—'66, 874, 883, 885—'86.
» » van Swinden	. . . .	: 592.
» » Wiselius	. . . .	: 38, 400, 422, 456, 459—'61, 463—'64, 562, 564, 587, 591, 593, 596, 598.
Leidsche Bibliotheek. » Valckenaer	. . . .	: 406, 408—'10, 468, 474, 481—'82, 485, 508, 513, 522, 526—'27, 595, 597, 601.

1) Vergeleken met de origineelen te Berlijn.

Koninklijk Huisarchief . . . . : 473, 648—'49, 652, 656—'57, 660 (bijlage), 672—'73, 676, 678—'83, 685—'86, 690—'91, 694—'96, 706—712, 714—'15, 718, 720—'21, 724—'28, 730, 733, 735—'37, 740—'47, 749—'50, 752, 754, 756—'58, 760—'62, 764—'65, 767, 770, 772, 774, 776—'77, 780—'81, 783—'84, 786—'87, 790—'95, 797—802, 804—'07, 813, 820, 825, 827—'29, 831—'32, 834—'36, 838, 840, 843—'45, 848, 850—'60, 862, 864, 867—'72, 876—'77, 879—'80, 889—'90, 895, 897, 901—'03, 905.

Archief-Brantsen . . . . : 572, 576, 578, 580, 583 600, 602.

» Fagel . . . . : 478, 660, 697—'98, 700, 702—'04, 719, 731, 738—'39, 748, 751, 755, 759, 764 (bijlage), 768—'69, 771, 775, 778—'79, 782, 796, 808—'09, 811—'12, 814—'19, 824, 826, 833, 839, 841, 846—'47, 881—'82, 884, 887—'88, 892, 896, 898—'99, 904.

» van der Goes . . . . : 38 (tweede bijlage), 431, 469, 476, 480, 483, 498, 519, 557, 566, 583, 608, 617, 619, 646 - '47.

» Gogel . . . . : 404, 417, 419, 444, 448, 458, 510, 549, 551—'52, 559—'61, 563.

» van Lennep . . . . : 402.

» Repelaer . . . . : 878.

» Schimmelpenninck . . . . : 407, 413—'16, 418, 420 - '21, 428, 449, 466, 472, 484, 490, 493, 496, 501—'02, 506, 509, 512, 516, 528, 542, 544, 553—'55, 558, 568—'70, 574—'75, 577, 582, 584, 586, 590, 599, 603, 605, 607, 609, 611—'16, 618, 620—'45.

Archives Nationales, Parijs. — Serie AFIII, 70 . . . . . : 17, 23, 28, 32, 36.
» » » » AFIV, 1594 . . . . . : 89—90, 105, 108, 121, 146.
» » » » AFIV, 1682 . . . . . : 112.

Affaires Etrangères, Parijs. — Corr. de Hollande 599 . . . . : 1—16, 18—20.
» » » » » » 600 . . . . : 21—22, 24—27, 29—31, 33—35.
» » » » » » 601 . . . . : 37, 39—41.
» » » » » » 602 . . . . : 42—54, 56, 58—59, 61—62, 64, 66, 68, 71—74.
» » » » » » 603 . . . . : 75—88, 91—104, 106—'07, 109—'11.
» » » » » » 604 . . . . : 113—'20, 122—'34.
» » » » » » 605 . . . . : 135—'45, 147—'53.
» » » » » » suppl. 22 . : 70.

Record Office, Londen. — Foreign. — Holland 59 . . . . . : 358, 362—'63, 365, 381—'82,

Record Office, Londen — Foreign. — Holland 59 . . . . . : 734, 821—'22, 829 (bijlage), 830, 842.

» » » » » 60 . . . . . : 849, 873, 891, 893—'94, 900.

» » » » Frontiers of Holland 3: 330—'50.

» » » » » » » 4: 351—'57, 359, 361, 364, 367—'68. 379, 385, 389, 391, 323—'95, 705.

» » » » Hamburg 19 . . . . : 360, 366, 373, 383—'84, 387, 392.

» » » » Pruissa 53 . . . . : 684.

» » » » » 54 . . . . : 687.

» » » » Russia 42 . . . . : 688—'89, 693.

» » » » » 43 . . . . : 701.

» » » » Various 314 . . . . : 477, 713.

» » » » » 322 . . . . : 763, 837.

» » » War. — Holland 62 . . . . : 369—'72, 374—'78, 386, 388, 390, 766.

Kgl. Geheimes Staatsarchiv, Berlijn. — Rep. 11 n°. 73 conv. 172a: 207, 219, 224, 239, 243.

» » » » Rep. 34 n°. 227aa . . : 18, 2221, 226—'28, 230—'31, 233, 235, 237—'38, 240, 242, 261, 266, 271, 279, 285, 288—'89, 291, 294, 307, 311, 316, 318, 322, 323 (bijlage), 325, 328.

» » » » Rep. 34 n°. 237d1 . . : 861, 863, 875.

Staatsarchiv, Marburg . . . . : 171, 173, 176, 206, 208, 211, 215, 222, 241, 251, 255.

Gedrukte werken. — Brückner, *Panin* . . . . : 669, 671.

» » *Grenville Papers IV* . . . . : 650, 653, 658—'59, 661—'64, 666, 677.

» » » » *V* . . . . : 692, 699, 716—'17, 722—'23, 729, 732, 753, 778, 788—'89, 803.

» » Martens' *Recueil* . . . . : 670.

» » *De Heer Politieke Blixem* . . . . . : 594.

DRUKFOUTEN.

Bl.	XLV	noot 1)	reg.	1	v. b.	*staat:*	beteekekis;	*lees:*	beteekenis.
»	2		»	11	v. b.	»	Delairoix;	»	Delacroix.
»	17		»	18	v. o.	»	aissi;	»	aussi.
»	20		»	2	v. b.	»	législatief;	»	législatif.
»	20		»	23	v. o.	»	désvantage;	»	désavantage.
»	21		»	8	v. b.	»	succestivement;	»	successivement.
»	22		»	9	v. b.	»	ramarque;	»	remarque.
»	24		»	4	v. b.	»	faillait;	»	fallait.
»	26	noot 4)	»	1	v. b.	»	XXXIB;	»	XXIXB.
»	28		»	21	v. b.	»	remanque;	»	remarque.
»	32		»	13	v. o.	»	Hartry;	»	Hatry.
»	34		»	8	v. o.	»	sachaut;	»	sachant.
»	35		»	22	v. o.	»	rodomantade;	»	rodomontade.
»	38		»	2	v. b.	»	notre;	»	note.
»	46		»	1	v. o.	»	intrermise;	»	intermise.
»	48	noot 1)	»	2	v. b.	»	1793;	»	1799.
»	48	noot 3)	»	1	v. o.	»	1793;	»	1799.
»	65		»	22	v. b.	»	Forent;	»	Florent.
»	109		»	14	v. o.	»	comminique;	»	communique.
»	111		»	10	v. o.	»	jong;	»	joug.
»	123	noot 1)	»	1	v. b.	»	Bls;	»	Als.
»	141	noot 2)	»	2	v. b.	»	drop;	»	trop.
»	178		»	17	v. b.	»	Uun;	»	Une.
»	240		»	12	v. b.	»	exeption;	»	exception.
»	261		»	15	v. b.	»	fléan;	»	fléau.
»	320		»	19	v. b.	»	fùt;	»	fut.
»	377		»	2	v. o.	»	assenbling;	»	assembling.
»	378		»	3	v. o.	»	Bretange;	»	Bretagne.
»	381		»	9	v. b.	»	ist;	»	its.
»	381		»	14	v. b.	»	hought;	»	thought.
»	383		»	13	v. o.	»	al;	»	all.
»	384		»	14	v. o.	»	celled;	»	called.
»	407		»	5	v. b.	»	effectuel;	»	effectual.
»	408		»	5	v. o.	»	of States;	»	of the States.
»	431	noot 2)	»	1	v. b.	»	Maastricht;	»	Roermond.
»	446		»	15	v. o.	»	inmediate;	»	immediate.
»	451		»	20	v. b.	»	menv oor;	»	men voor.
»	452		»	9	v. o.	»	vous;	»	vois.
»	470		»	5	v. b.	»	nomme;	»	nommé.
»	485		»	15	v. o.	»	gesprekke;	»	gesprekken.

